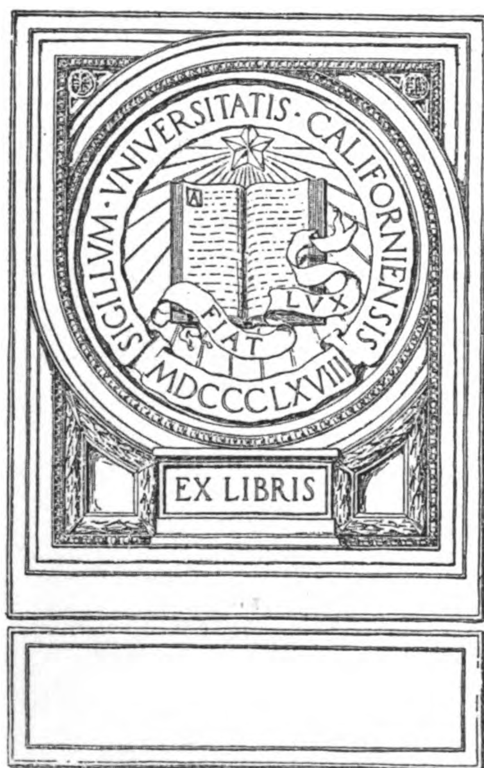

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

ISTORI'A
IMPERIULUI OTTOMANU

ISTORI'A

IMPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FÓRTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIP. DE MOLDAVI'A

TRADUSA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

PARTEA I.

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

MDCCCLXXVI

SUMMARIULU

MATERIELORU CUPRINSE IN ACESTU OPU

PARTEA I.

CRESCEREA IMPERIULUI OTTOMANU

(*) Insemnamu pentru lectori ca in partea prima a acestui opu s'a strecuratu o eróre de typariu in insemnarea pe marginea a aniloru, punendu-se *A*. in locu de *H*. adica Hegirea. *Tr. Rom*.

CARTEA III.

PARTEA II.

SCADEREA IMPERIULUI OTTOMANU

CARTEA IV.

56

umfu la Constantinopole 690. — XXVIII. Sultanulu se incinge cu o sabia, si ordina a se face cele mai mari preparative de resbellu 991. — XXIX. Sultanulu refusa pacea ce i se offere de catra imperatulu Germaniei 692. — XXX. Merge cu armat'a sa la Belgradu si tiene revista asupr'a ei 692.—XXXI. Imperatulu ordina principelui Eugeniu a se tiené numai in defensiva 693. — XXXII. In urm'a unui consiliu generale Sultanulu decide a intra in Transilvani'a, si trece preste Danubiu cu armat'a sa 693. — XXXIII. Mustaf'a ascultandu opiniunea consiliului seu merge cu tóte puterile spre Titelu 694. — XXXIV. Sultanulu se intórce spre Tisa si suffere mari perderi 694. — XXXV. Se tiene alu treilea consiliu, unde Sultanulu decide a impresora Varadinulu 696. — XXXVI. Lupte usióre la facerea podului preste Dunare 696 — XXXVII. Principele Eugeniu cu mare periclu vine a salva Petrovaradinulu 696. — XXXVIII. Turcii tienu a patr'a óra consiliu 697. XXXIX. Opiniunea junelui Veziru ca si candu ar' fi venitu de la unu barbatu de inaintata etate 698. — XL. Opiniunea Vezirului se respinge 698. — XLI. La propunerea lui Dgiaferu Pasia consiliulu si lupt'a se amana pe alta dî 700. — XLII. Vezirulu insiste pre langa Sultanulu se intre in lupta 700. — XLIII. Séu a obsedia Segedinulu; la ce si Sultanulu se invoiesce 701. — XLIV. Sultanulu pléca spre Segedinu 702.—XLV. Principelu Eugeniu merge in urm'a Turciloru cu mare resolutiune 703. — XLVI. Ungurii attaca pe Turci 703. — XLVII. Vezirulu face Sultanuluî unu raportu falsu 704 — XLVIII. Sultanulu informatu prin Tatari de apropiarea Germaniloru, trece Tis'a in cea mai mare frica 704.— XLIX. Vezirulu in contra intentiunei Sultanului se decide a se lupta cu inimiculu 704. — L. Elu prin unu discursu artificiosu se sacrifica Germaniloru atâtu pe sine câtu si pe ceialalti Pasi 705. — LI. Comandantii si soldatii murmura, dar' in urma sunt necessitati a se suppune 706. — LII.

despre pace 731. — LXXIX. Ambasadorulu Franciei vre se turbure negotiatiunile de pace, dar' nu-i succede 732. — LXXX. Intr'aceea Sultanulu tramite pe Vezirulu cu o armata in câmpania 735. — LXXXI. In speranti'a pacei atâtu Turcii câtu si armatele confederate stau in neactiune 735.—LXXXII. Ambassadorii puteriloru se intrunescu la Carlovitiu 735. —LXXXIII. La inceputu se nasce disputa pentru precadentia 736. — LXXXIV. Prudentele Maurocordatu impaca totu lucrulu 737.—LXXXV. In urma pacea multu dorita se inchiaie 737. — LXXXVI. Articlii de pace intre Sultanulu si imperatulu 737. — LXXXVII. Articlii de pace cu Tiarulu 738. — LXXXVIII. Articlii de pace cu Polonii 738. — LXXXIX. Articlii de pace cu Venetianii 738. — XC. Ambassadorii dupa închiaierea tractatului de pace se intorcu la Adrianopole 739. — XCI. Ambii imperati tramitu unulu la altulu ambassadori estraordinari 739. — XCII. Poporulu murmura in contra Sultanului 740. — XCIII. Sultanulu pentru a preveni reprobarile poporului se retrage la Adrianopole 741. —XCIV. Chanulu Tatariloru se incérca a turburá pacea intre Sultanulu si intre Tiarulu 741. — XCV. Sultanulu tramitte o persóna pentru a observá intentiunile Tiarului 742. — XCVI. Vezirulu prin false representatiuni se incérca a evitá bellulu cu Russii 743. — XCVII. Sultanulu infrunta pe Chanu, ér' acesta se justifica 743. — XCVIII. Fraud'a lui Kibleli Ogli se descopere; elu este punitu cu mórte; ér' Vezirulu este destituitu 744. — XCIX. Veziratulu este vacantu 744. — C. Daltabanu Mustafa Pasia este numitu mare Veziru 744. — CI. Furi'a lui Daltabanu contra ambassadoriloru cari au facutu pacea 745. — CII. Se determina a face bellu Poloniloru 745. — CIII. Cérca pretestu pentru a frange pacea 745. — CIV. Amenintia pe ambassadori sub pretestu ca pacea ar' fi contra preceptelorn Coranului 746. — CV. Isi propune a luá viéti'a lui Mufti 746. — CVI. Inten-

de mare Veziru 765. — V. Osmanu Capudanu Pasia este tramisu cu o flota in marea de Azovu 766. — VI. Hasan Pasia este destituitu si-i succede Calaili Ahmedu Pasia 767. — VII. Se destituie Calaili Ahmedu Pasia si in loculu lui se numesce Baltadgi Mehemedu Pasia 769. — VIII. Mehemedu anca remane destituitu, si in loculu lui vine mare veziru Ciorluli Ali Pas'a 773. — IX. Resbellu intre regii Svediei si Poloniei 777. — X. Svedianii irumpu in Russi'a 779. — XI. Ali Pasia tramitte regelui Svediei si Cazaciloru rebelli adjutoriu contra Russiloru 779. — XII. Mazeppa Hetmanulu Cazaciloru se impreuna cu Svedianii. Regele Svediei remane batutu 780. — XIII. Dupa perderile de la Pultava regele Svediei se refugia la Turci 780. — XIV. Turcii intimpina cu tóte onorurile pe regele Svediei, dar' isi retragu promissiunile 780. — XV. Turcii confirma pacea cu Tiarulu 780. — XVI. Regele Svediei accusa pe Veziru de tradare 780. — XVII. Dar' in situatiunea presenta a lucruriloru nu obtiene nimicu 781. — XVIII. Turcii decidu a se aprobá pacea cu Russi'a si pe regi a-i departá 781. — XIX. Fraud'a vezirului se descopere 782. — XX. Ali se destituie din postu si in loculu lui vine mare veziru Kioprili Ogli Numanu Pasia 782. — XXI. Regele Svediei prin unu modu surprindietoriu face pe Sultanulu a frange pacea cu Russii 783. — XXII. Judecat'a Sultanului asupr'a Tiarului 784 — XXIII. Respunsulu Vezirului catra Sultanulu 784. — XXIV. — Conferinti'a Vezirului cu ambassadorii 785. — XXV. Sultanulu destituie pe marele Veziru, fiindu-ca se oppune intentiuniloru sale 785. — XXVI. Baltadgi Mehemedu Pasia adjunge érasi mare veziru 786. — XXVII. Sultanulu arréta pe façie ca vrea resbellu in contra Russiei si pune in prinsóre pe ambassadorulu Tiarului 786. — XXVIII. Se facu mari onoruri regelui Svediei 786. — XXIX. Mazeppa accusa pe Brancovanu de tradare 787. — XXX. Se tiene consiliu pentru destituirea lui

INDICE ALFABETICU

DESPRE

PERSONELE, LOCALITATILE SI EVENIMENTELE

CELE MAI INSEMNATE IN ACÉSTA ISTORIA

A.

(1) Numerii aróta paginele.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

K (*)

(*) Cuvintele ce nu s'ar gasi sub acésta litera se se caute la liter'a *C* si vice-versa.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

FINE.

IMPERATII TURCILORU.

A.

DELA OSMANU I. FUNDATORELE IMPERIULUI OTTOMANU PENE LA ACHMEDU III 1)

I.	*Osmanu I.* la anulu de la Christu	1300.
II.	*Orchanu*	1326.
III.	*Muradu I.*	1360.
IV.	*Baiazetu I.*	1390.

INTERREGNU SUB SOLIMANU SI MUSA CELEBI.

V.	*Mahomedu I.* anulu de la Christu	1413.
VI.	*Muradu II*	1422.
VII.	*Mahomedu II*	1451.
VIII.	*Baiazetu II.*	1481.
IX.	*Selimu I.*	1512.
X.	*Solimanu I.*	1520.
XI.	*Selimu II.*	1566.
XII.	*Muradu III*	1575.
XIII.	*Mahomedu III*	1594.
XIV.	*Achmedu I*	1603.
XV.	*Mustafa I* si	1618.
XVI.	*Osmanu II*	
XVII.	*Muradu IV*	1622.
XVII.	*Ibrahimu*	1639.
XIX	*Mahomedu IV*	1649.
XX.	*Solimanu II*	1687.
XXI.	*Achmedu II*	1690.
XXII.	*Mustafa II*	1694.
XXIII.	*Achmedu III*	1702.

(1) Despre cari se tractéza in acésta istoria.

B.

DUPA ACHMEDU III PÊNÊ ASTA-DI.

XXIV. *Mahmudu I.* anulu de la Christu. . . . . 1730.
XXV. *Osmanu III*. . . . . 1754.
XXVI. *Mustafa III* . . . . 1757.
XXVII. *Abdulu Hamidu I*. . . . . 1774.
XXVIII. *Selimu III* . . . . 1788.
XXIX. *Mustafa IV* . . . . 1807.
XXX. *Mahmudu II*. . . . . 1808.
XXXI. *Abdulu Medgidu*. . . . . 1839.
XXXII. *Abdulu Azis* . . . . 1861.
XXXIII. *Muradu V*. . . . . 1876.
Detronatu. è anca in viéti'a

XXXIV. *Abdulu Hamidu II*. . . . . 1876.
asta-di regnante.

Nota. De la a. 1300, candu Osmanu I. s'a facutu primulu imperatu alu Turciloru, pênê la a. 1730. sub Achmedu III, in cursu de 430. de ani au fostu 23, imperati; ér de la a. 1730. pênê asta-di 1878, in cursu de 248 de ani au fostu 11 imperati turci. Ceea ce anca este unu semnu de scaderea si in urma incetarea imperiului ottomanu in Europ'a. *Tr. Rom.*

ERATA

Traductiunea istoriei presente in limb'a romana se facea de catra trducturiu in Baia-de Crisiu (Zarandu); typarirea se esecutà in Bucuresci; ér' correctur'a se facea in Brasiovu: prin urmare erá aprópe impossibilu, cá se nu se stracure unele erori de typariu, mai mult séu mai puçin vatematórie in mersulu cetirei. Ele inse, assiguramu pe onorabilii lectori, nu sunt de natura de a incurcá séu alterá adeveratulu sensu alu textului in dîceri séu constructiuni, si binevoitorii cetitori, voru poté chiar' insisi, cetindu cu atentiune, a le indreptá. Ceremu, cu tóte acestea, indulgenti'a lectoriloru, si i rugamu se ne scuse pentru acele erori de typariu ce au trecutu fara voi'a nóstra in opulu ce prin acésta ilu punemu in vederea publicului romanu.

BUCURESCI

TIPOGRAFI'A CURTIEI, PROPRIETAR, F. GÖBL.

12. PASSAGIULU ROMANU 12.

PREFATIUNEA AUCTORULUI

Inainte de a trece lectorii mei la istori'a imperiului osmanu ce urmédia ací, va fi necessariu, cá eu se le esplicu mai de aprópe unele lucruri, asupra carora mi se pare cà istoriografii crestini au commissu adesea errori grele. Errorile principali d'intru acelea se reducu la urmatóriele puncte :

1. Reducerea aniloru Hegirei la er'a christiana.
2. Numele de Turcu si de poporu turcescu.
3. Originea gentei osmane, care ocupa astadi tronulu turcescu.

I. HEGIR'A COMPARATA CU ER'A CHRISTIANA.

Suntu multi istorici, inca si d'intre cei mai demni de credintia, cari, precumu aflu eu, au pusu multe evenimente de importantia in epoce diverse, d'in causa cà le lipsise cunóscerea exacta a erei turcesci, pe care turcii o numescu Higeret, éra noi Hegira. Dela stramutarea scaunului imperiale la Constantinopole, de siguru nu s'a intemplatu neci una fapta de importantia mai mare, de câtu fusese cucerirea acestei cetati de catra turci, prin care tóta lumea christiana venise in periculu; cu tóte acestea, anulu acestei epoce triste este asia de puçinu cunoscutu, in câtu scriptori fórte invetiati differu in acestu punctu. Unii adeca punu acelu anu la 1452, éra altii la 1453. De aici se póte pricepe, câte erori s'au commissu in alte parti ale istorii tur-

cesci, precumu in fixarea dileloru nascerei si a mortiei sultaniloru, si altele ca acestea. Pentru a delaturá aceste errori, amu judecatu ca aru fi bine se scrutamu mai esactu acésta era, fiindu ca cu ea m'amu servitu in istori'a presente. Nu vreu aci a esaminá numele Hegira, nici déca acésta epoca incepe de la fug'a lui Mahomedu dela Mecc'a la Medin'a, séu dela mórtea acestuia, precumu afirma unii mahomedani. Pentru scopulu meu este de ajunsu a aretá, cumu annii erei mahomedane s re-ducu la annii erei crestine. Voiu areta acésta cu esemple din scriitori crestini.

Riccioli pune pré bine inceputulu Hegirei la annulu 622 dela Christu. Lasu se urmeze cuventele salle proprie (fiindu-ca scriitorii nu suntu de accordu mai allesu asupra dilei). «Disput'a—dice elu— «se reduce asupr'a dilei. Ca-ci astronomii, Alfraganu (1), Alba- «tegniu (2) si Jordanu numera annii Ismaelitiloru si Turciloru dupe «calcululu astronomicu, de la o di de Joui, 15 Iuliu, fiindu-ca in «diu'a acést'a a fostu adeverat'a luna noua. Arabii inse si Turcii, si «cu ei chronologistii Scaligeru si Petaviu, urméza sistem'a civile si «computa annii de la o di de Vineri, 16 Iuliu, adaugendu si nóptea «precedente, fiindu-ca in nóptea dela 15 spre 16 Iuliu a fugitu Ma- «homedu dela Mecc'a, si chiaru in acésta nópte s'a aretatu mai ân- «tâiu lun'a noua. De actí Arabii incepu lun'a noua a loru in a siese'a «di de septemana, séu Vineri, care la ei è dí santa». (3) De ora-ce Riccioli mentionéza actí doue diverse moduri de a computa, fora cá se ne dea ratiunea, credu ca nu va fi inutile de a informa pe lectori, cà Mahomed candu a introdusu religiunea sa in lume, a datu poporului nepriceputoriu in astronomia urmatóri'a regula generale

(1) Propriu: *Elfergani*, d'in provinci'a Ferganu. *Trad. Germ.*

(2) Séu: *Elbatani*, d'in cetatea Batanu in Mesopotami'a. *Trad. Germ.*

(3) Trebue se insemnamu ca intrég'à sementi'a lui Avramu, atatu d'in partea lui Ismaelu, catu si d'in partea lui Isacu, a tienutu usulu vechiu de a numera dilele d'in sér'a precedente, dupe cuventele: Et factum est vespere et mane dies unus. Gen. C: I. v. 5. Nota *Trad. Franc.*

despre inceputulu lunei noue: «Candu veti vedé lun'a, incepeti po-
« stulu; candu veti vedé lun'a, serbati Bairamulu.» Acumu fiindu-ca lun'a noua nu se vede nici-o-data in diu'a prima, ci cate-odata intr'a duo'a, ba uneori (candu adeca ea coincide cu sórele la appusu), chiaru intr'a trei-a di; asiá nu este mirare, déca atâtu Mahomedu, care nu era invetiatu, catu si popórale infectate de superstitiunile salle si preocupate mai multu de auctoritatea legislatorului loru, decatu de ratiunea propria, au luatu a dou'a di de luna dreptu luna nuoa, si dupa acésta 'si regulau ordinea luneloru, posturiloru si serbatoriloru. Apoi este fórte de crediutu ca Mahomedu a inceputu a calcula Hegir'a de la fug'a sa d'in Mecc'a. Successorii lui si-au facutu lege d'in acésta si, séu pentru a nu urma contra acestei legi, séu d'in negligentia ori nesciintia, au inceputu a calcula er'a, nu dela lun'a noua astronomica, care dupe marturi'a tutuloru matematiciloru a cadiutu Joui, 15 Iuliu, cì de la lun'a civile, care a cadiutu in diu'a urmatória, Vineri, fissandu acést'a de prim'a di a lunei Muharem. Proba despre celle disse acì, este usulu ce domnesce asta-di la Turci; martoru suntu eu, care amu vediutu acésta cu ochii mei. Asiá, de si Turcii suntu in stare asta-di de a computa prin efemeridele loru numite la ei Rusnameh (4) ór'a, si chiaru minutulu de lun'a nuoa, totusi ei nu incepu nici Ramazanulu nici Bairamulu (5) loru, pene ce nu le at-

(4) *Nahme*, dupa cumu scrie d'Herbelot, insémna in limb'a persiana *carte* séu *littera*; este titlu alu mai multoru scrieri atâtu persiane câtu si turcesci, précumu Caraman Nameh, Kiar Nameh, Iskender Nameh, etc. *Trad. Fr.*

(5) *Remazan*, séu dupe Arabi *Ramadan*, este a nou'a luna d'in annu la Turci, in care ei se abtienu de mancare, de beutura si de femei dupe resaritulu péne la appusulu sórelui. Candu appare lun'a noua urmatória, incepe Bairamulu; acesta e timpulu de festivitati si petreceri. Cu unu cuventu, Ramazanulu respunde la postulu crestiniloru, si Bairamulu la carnevalulu papistiloru.

Auctórulu nostru pare a imputa acì Turciloru, ca incépu a numera lun'a nuoa de la a dou'a di. Acést'a inse corresponde bine cu intentiunea loru, si este in usu si la Evrei. Dara, ce aru dice unu turcu eruditu despre lun'a nóstra besericésca séu imaginaria, dupa care ne regulamu variabilile serbatori? si ce aru dice despre calendariulu de stilu vechiu? Nu i s'aru paré ridiculu, candu aru audì ca tienemu de diu'a

testa cine-va ca a vediutu lun'a noua. Pentru aceea, in totu annulu, pe acestu timpu se tramitu d'in ordinulu Sultanului anume persóne pe unu munte inaltu (numitu Istrangïadaghi, situatu spre Marea-négra, camu 12 óre distantia (6) dela Constantinopole), pentru a observa momentulu candu appare lun'a nuoa. Indata ce vre-unulu o a zaritu, trei d'in ei alérga la Istambol Effendisi, séu judele Constantinopolei, si unulu anuntia ca a vediutu lun'a nuoa, éra ceialalti duoi attesta declaratiunea acestui-a. Adeveritu fiindu resaritulu lunei nuoa prin trei martori (fora care numeru in acestu casu nime n'aru crede nici insusi Sultanului), Istambol Effendisi tramite la momentu anuntiatori in tóta urbea, spre a anunciá la ori-ce óra aru fi, Ramazanulu si Bairamulu. La strigatulu acestoru preconi amu vediutu mahomedani ridicandu-se immediatu de la mésa, scuipandu mancarea ori beutur'a ce o aveau in gura si incependu a postì. Déca è casulu cá ceriulu se fia norosu si lun'a se nu se póta vedé, séu déca acei trei nuntii au fostu impedecati pe calle, se astépta diu'a antaia si a dou'a; a trei'a di inse, ori au venitu nuntii ori nu, se anuntia poporului abstinentia si postu. Totu in modulu acesta, nu incetéza postulu, pene candu apparitiunea lunei nuoa in lun'a lui Sievval nu va fi adeverita prin trei martori.

Celle dise pene aci aru fi de ajunsu, pentru cá se delature induoelile ce lectorii aru puté avé asupra esactitatei de calculu alu lui Riccioli. Cu tóte aceste, nu va fi inutile de a 'lu illustrá cu cate-va alte esemple, precumu sunt celle duoe cuceriri memorabili, a Constantinopolei si a Rodosului. Cea d'antaiu, dupe marturirea patriarcului

prima a lunei pe aceea, care in fapta este a unspredieceа? Cu unu cuventu, noi scimu, si totusi perseveramu in modu absurdu intr'o erróre, care o au comissu parintii d'in Nicea in nesciinti'a loru, inse acésta erróre li se póte ierta chiar pentru ignoranti'a loru. Va venì de siguru timpulu, candu va trebuì se indreptamu errori atâtu de evidente și de pipaite *Trad. Anglu.*

(6) Turcii [precumu și Românii *H.*] computa distanti'a locuriloru dupe óre. Un'a óra distantia face cam trei mile anglezesci. *Trad. Anglu.*

Constantinopolei, s'a efectuatu Marti la 29 Maiu 1453, éra dupe cei mai esacti istorici turci, la 20 alle lunei Jemaziul-evvel, annulu Hegirei 857. Crestinii dicu ca insul'a Rhodosu a fostu cucerita la 25 Decembre 1522, éra Turcii tienu ca la 3 alle lunei Safer, annulu Hegirei 929, şi adaoga ca obsidiunea durase cinci luni, incependu din lun'a Ramazanu, annulu 928, si tienendu celle din urma trei luni alle acestui annu, adeca Sievvel, Silcade şi Silhige, precumu si alte doue d'in inceputulu annului urmatoriu 929, adeca Muharem si Safer, candu la 3 alle acestei d'in urma cetatea s'a supusu. Una alta proba de mare insemnatate este scrisóri'a diploma deschisa a Sultanului Muradu III, catra imperatulu Rudolfu II, unde atatu annulu Domnului nostru, catu si annulu Hegirei, se vedu lamuritu *memorati* prin urmatóriele cuvente : «In prim'a Ianuariu, annulu dom« nului Iisus (grati'a si adjutoriulu divinu fia preste densulu !) 1584, « care este diu'a de 27 a lunei Silhige, annulu 991 dela transmigra« tiunea marelui nostru profetu.» Dupe tablele lui Riccioli, annulu Hegirei 991 incepe intr'o Marti 15 Ianuariu 1583, si se termina intr'o Vineri, 3 Ianuariu 1584; prin urmare in 4 Ianuariu 1584 incepe annulu Hegirei 992. Si fiindu-ca lun'a Silhige este cea din urma in annii Hegirei si numera 29 de dile, este dar evidentu ca 27 alle lunei Silhige trebue se fia prima Ianuariu 1584. Pe urm'a acestoru esemple, curiosulu lectoru va putea usioru face comparatiune intre annii erei mahomedane si ai cellei crestine, mai alesu cu ajutoriulu unei table comparative astronomice, ce voiu adaoge la finea acestei prefatiuni 7).

Inainte de a trece la allu doilea punctu, voiu, pentru curiositatea lectoriloru, a clarificá o induoiéla, de care multi istorici celebri s'au impedecatu.

Primulu annu allu domniei lui Othmanu, antaiulu imperatu allu

(7) Auctorulu nostru n'au adaosu acesta tabla la manuscriptulu seu. *Trad. Anglu.* Noi o adaogemu la finea acestoru note dupa traductorulu germanu. *Hodosiu.*

Turciloru, unii, precumu Leunclaviu, ilu punu la annulu lui Christu 1300; éra alţii, precumu Calvisiu, dupe Zacuthi, la annulu 1303. Pentru a ne puté esplicá acestu lucru, trebue se observamu ca, dupe cumu afirma in unanimitate toti chronologistii turci, Orchanu fiiulu si successorulu lui Othmanu, a occupatu Prus'a, capital'a Bithiniei, in annulu Hegirei 726, si chiaru atunci a fostu chiamatu la tatalu seu, care era pe mórte, si ca acestu principe intr'adeveru a si muritu in acellu annu, la 10 alle lunei Ramazan; éru Orchanu, fiiulu seu i-a successu pe tronu. Ramazanulu este a nou'a luna dupe Muharem, care e prim'a luna in annii Hegirei; éra 10 alle lunei Ramazan a cadiutu in acestu annu la 8 Augustu allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a chronologica. Afora de acést'a, cei mai demni de credintia scriitori turci afirma, ca Othmanu a domnitu anni 26, luni trei si dile diece (de si Leunclaviu, nu sciu dupe care auctoru 'i da 29 anni lunari, cari facu 28 anni solari), si ca Orchanu i-a successu in 10 alle lunei Ramazan, annulu Hegirei 726. Acumu déca de la 10 ale lunei Ramazan numeramu indereptu pene la aceeasi di a annului Hegirei 700, avemu chiaru 26 anni completi; si déca mergemu totu asiá indereptu anca trei luni, adeca Siaban, Regeb si Gemaziul-ochir si cu diece dile alle lui Ramazan, resulta ca primulu annu allu domniei lui Othmanu a fostu annulu Hegirei 700, si a inceputu in prim'a lunei Gemaziul-achir, care respunde cu 11 Februariu 1301 allu nostru, precumu se vede d'in tabl'a ce urméza :

TABLA CHRONOLOGICA

DELA AN. HEGIREI 700, CARE CADE IN ANNULU 1300 DELA CHRISTU

Hegira 700	*An. de la Is. Chr. 1300*
LUNE LUNARI	LUNE SOLARI
30 Muharrem	Septembre 16.
29 Safer	Octobre 16.
30 Rebiul-evvel	Novembre 14.

29 Rebiul-achir	Decembre 14.
30 Jemaziul-evvel. . . . , .	Ianuariu 13, annulu 1301.
29 Jemaziul-ochir	Februariu 11.
30 Regeb.	Martiu 12.
29 Siaban.	Aprile 11.
30 Remazan	Maiu 10.
29 Sievval . , ...	Iuniu 9.
30 Silcade	Iuliu 8.
29 Silhige	Augustu 7.

Se observamu acì, ca in annulu Hegirei 700, annulu dela Christu 1301 cade in lun'a Gemaziul-evvel, a carei prima ḑi respunde cu 12 Ianuariu allu nostru. Amu aretatu mai susu, ca Othmanu a inceputu a domni la annulu Hegirei 700, in prim'a di a lunei Jemaziul ochir, care este 11 Februariu 1301 la noi; dar precum se vede d'in tabl'a de mai susu, annulu Hegirei 700 respunde cu annulu dela Christu 1300, acell'a inse trece si in annulu 1301. De acì credu eu ca a provenitu errórea de calculu la Leunclaviu si la alti auctori. Concludu dara, ca calcululu nostru despre inceputulu domnirei lui Othmanu este exactu.

Cu modulu acesta se póṭe pré-usioru reduce ori-ce annu allu Hegirei la annulu correspundietoriu allu erei crestine. A se vedé numai tabl'a aústronomica in ce dî si annu de la Christu cade inceputulu annului Hegirei, si cestiunea é resolvita. Spre exemplu : inceputulu annului Hegirei 699, annu precedente domniei lui Othmanu, cade intr'o Luni, 28 Septembre 1299, care prin urmare este prim'a dî a lunei Muharrem.

Dupe-ce amu demonstratu destulu de evidentu annulu primu si lun'a si diu'a, candu a inceputu Othmanu a domnì, totu cu modulu acest-a se póte stabili annulu, lun'a si diu'a candu a moritu Erdogrul, tatalu lui Othmanu. Saadi afirma ca Erdogrul a moritu in annulu Hegirei 680, care a inceputu intr'o Marti, 22 Aprilie 1281;

prin urmare, dela primulu annu allu domniei lui Othmanu pene la mórtea lui Erdogrul, numerandu indereptu, precumu amu practicatu la Othmanu, sunt 19 anni si siepte luni; de unde se vede ca Erdogrul a moritu in ultim'a dî a lunei Seval, annulu Hegirei 680, care este 10 Februariu 1281 la noi. Totu asiá potemu stabilì timpulu candu a inceputu Erdogrul a domnì si candu s'a innecatu Suleimanu in Euphrate. Acestu induoitu evenimentu istoricii ilu punu in unanimitate la annulu Hegirei 616, adeca 64 anni inainte de annulu 680, in care a moritu Erdogrul. Numerati acumu dela acestu annu inderetu 64 anni, si veti vedé bine, ca Sulimanu s'a innecatu si Erdogrul a inceputu a domnì in prim'a dî a lunei Silhige, annulu Hegirei 616, care correspunde cu 6 Februariu 1220 allu nostru.

Totu cu modulu acesta se póte fissà annulu invasiunei lui Suleimanu, pe care Nishrin o pune la annulu Hegirei 611, prin urmare patru anni şi 11 luni inainte de mórtea lui Suleimanu; adeca in ultim'a dî a lunei Muharrem, annulu Hegirei 611, care cade pe 10 Iuniu 1214.

In catu pentru invasiunea lui Ginghischanu, despre care scriitorii turci facu mentiune, ei tienu cà acésta invasiune cade in acelasiu timpu cu invasiunea lui Suleimanu; scriitorii crestini inse nu sunt de accordu asupr'a acestui punctu. Eu me voiu nevoi a fissà acésta epoca. Nicephoru Gregoras, mai multu oratoru de catu istoricu, dîce in cartea II, ca Ginghiscanu a descalecatu spre marea Caspica mai antaiu la annulu 1222 dela Christu séu 599 allu Hegirei; Loniceru affirma ca la annulu 1202 dela Christu séu 599 alu Hegirei; Calvisiu la annulu 1220 dela Christu 611 allu Hegirei; Riccioli la annulu 1212 dela Christu séu 609 alu Hegirei. In catu pentru mine, eu tienu la celle ce pré eruditulu Saadi Effendi d'in Larissa dîce in opulu seu intitulatu «Synopse istorica», compilatu d'in cei mai renumitiI storici, precumu Mevlana Idris Nishrin sì Saadi

Tajut-Tevarich (8) Petschovi, si Hezarfen, datu la lumina in annulu 1696 si dedicatu Sultanului Mustafa, frate si predecessoriu sultanului de acumu Ahmedu. Eu tienu dîcu, cu acestu auctoru, ca Suleimanu Schah, tatalu lui Erdogrul, a essitu d'in Nera, cetate situata pe tiermii marei Caspice, in annulu Hegirei 611, care respunde annului 1214 dela Christu; ca elu a trasu cu Oguzanii sei spre Asi'a mica, si ca, facêndu chiaru in acellasiu annu, séu in annulu urmatoriu (nu se scie de sicuru) irruptiune si Ginghischanu, Solimanu s'a retrasu spre Medi'a. D'in tóte aceste, basati si pe auctoritatea acestoru istorici, potemu affirma ca invasiunea lui Ginghischanu s'a effectuatu cu unu annu séu cu duoi in urm'a invasiunea lui Suleiman, adeca la annulu Hegirei 612 séu 613, care este annulu dupe Christu 1215 séu 1216, alu siesele de la domni'a imperatului grecu Theodoru Lascaris.

II. DESPRE NUMELE SI NATIUNEA TURCILORU

Intre multele órde ce au essitu d'in regiunile reci alle Scitiei, Turcii sunt d'in cei mai cunoscuti, precumu atesta annalile persiane si intre altii Saadi Effendi, faimosulu auctoru allu annaliloru ottomane numite Tagiut-tevarich; de unde se vede ca s'a scosu ceea ce se citesce in Nimetulah (9), séu Lexicon Persico-Turcicum, la cuventulu Turcu, pentru a'i dá esplicatiunea; aici se dice: «Acestu nume « se da locuitoriloru d'in Chata séu Chaten (Kitahia séu Tatari'a-

(8) *Tagiut-Tevarich*, acestu cuventu se pronuntia in limb'a arabica *Tagi-Eltevarich*, si insémna cunun'a istorieloru séu chroniceloru. Este titlulu unei istorie ottomane, scrisa in limba elegante turcésca de Saededdin Mahomedu Hasan, care in calitate de Mufti a muritu in Constantinopole la anulu Hegirei 1008. Acésta istoria incepe cu Othmanu si termina cu Selimu I. *Tagí* este cuventu persicu, care in generalu insémna *ornamentu de capu*, caitia, éra in specialu coróna. *Trad. Anglu.*

(9) *Nimetullah*, este unu dictionariu persianu fórte voluminosu, tradusu in turcesce, compilatu de Calil Sofi. Ii dîcu in communu Baba Nimetullah. Cuventele *Nemat Allah* insémna *gratia divina*. *Trad. Anglu.*

Noi aflamu cà acésta carte se numesce Lugathi Nimet-illah, adeca Dictionariu Nimet-illah. Meninsky in prefatiune la dictionariulu seu. Nota *Trad. Germ.*

«mare), cari vietiuiescu in siesurile Copciacului. Ei preste totu «au façie alba, cu ochii si sprincene negre; de acì poetii persiani «compara pe amorosi si voinici cu acesti ómeni, si-i numescu «Turci.» Numele de Copciacu a fostu propriu numai unui tribu particulariu de Tatari; persianii inse, dupe espeditiunea lui Ginghischanu, l-au attribuitu la întregu poporulu Scitiloru, cá invingetori ai loru. Despre acestea sunt martori scriitorii persiani. Asiá poetulu Scheik Saadi (10) in prefatiunea dela Ghiulistan-ulu séu Rosariulu seu, spunendu caus'a pentru care a essitu d'in Chorasanu, care erá patri'a sa, dice: «Sciti voi amicii mei, ce me face se remanu atâta «timpu in tierri straine? Crudimile Turciloru m'au facutu se'mi «lasu patri'a.» Intr'altu locu voindu a descrie datinele loru, dice: «Toti sunt nascuti fii de omu, dar toti sémena mai multu cu lupii «insetati de sange. Acasa sunt buni cá nisce angeri, dar afara sunt o «turma de leĭ.» Ca poetulu acì vorbesce despre natiunea scitica a Turciloru, cari au urmatu pe Ginghiscanu, acésta se vede d'in epoc'a in care a compusu elu Rosariulu seu; elu dice espressu, ca l-a compusu in anulu Hegirei 656. Sub domni'a lui Ebubeker, fiiulu lui Saadi; adeca 44 de anni inainte de Othmanu, si 48 dupe espeditiunea lui Ginghiscanu. Nicephoru sub nume de Turci intielege poporulu, care pe timpulu seu erá suppusu lui Azadinu, sultanului Iconiei, cumu numesce elu in modu corruptu pe Aladinu. «Pe candu, dice Nicephoru — Imperatulu (Theodoru Lascaris cellu teneru) la 1255 era occupatu cu aceste lucruri, i-au venitu scrissori d'in Nice'a, in

(0) *Scheik Saadi*, poetu persianu, numitu de communu Scheik Muslihedin Saadi El-schirazi, fiindu-ca fù nascutu in Schiraz, capital'a Persiei pe la anulu Hegirei 571. Crestinii l-au dusu in captivitate in locurile sante, éra unu negutiatoriu d'in Aleppo l-a rescumperatu pentru diece taleri de auru, si i-à datu pe fiia sa in casatoria cu dòte de una suta taleri. Acésta femeia a fostu pentru elu tortura, si atât'a superare i-a causatu, in câtu n'a potutu resiste violentiei resimtiementului seu, si si-a cantatu dorerile in mai multe scrieri, mai alesu in Ghiulistanulu seu (cuventu persicu, insemnandu *gradina de-flori*). *Trad. Anglu.*

Muslihedin, insémna restauratorulu credintiei. *Trad. Germ.*

cari i se spunea cà Paleologu a fugitu la Turci.» Vomu aretá mai là vale cu affirmatiuni unanime alle istoriciloru, ca Michaelu intr'adeveru a fugitu la acestu Aladinu, sultanu alu Iconieí. Dupe-ce dara este evidentu, ca numele de Turcu era cunoscutu in tóta Asi'a cu multu mai inainte de Othmanu, si ca acestu nume s'a datu mai allesu aceloru triburi scitice care au mersu cu Ginghischanu si s'au respanditu in Persi'a si Asi'a mica; nu ne remane alta, decatu a demonstrá cum acestu nume s'a datu Ottomaniloru.

Suleimanu, tatalu lui Othmanu, fundatorulu familiei Othmane, principe de Nera, plinu de ardóre de a calcá pe urmele marelui Ginghiscanu, pléca d'in patri'a sa in fruntea a 50 mii de ómeni, flórea junimei scitice. Cu acésta trupa Suleimanu inunda nu numai tierrile veciniloru sei, ci strabate inca totu Osserbejanulu si Siri'a pene la Aleppo. Ajungêndu la curtea persiana scirea despre aceste cuceriri, indata s'a datu si acestei armate numele de Turcu, care erá communu cu cell-a ce se dedese Scitiloru lui Ginghiscanu. Pre langa ratiunea acestei numiri, ratiune ce amu aretatu mai in susu din cartile Tajuttevarich si Nimetullah, poetii cei mai accreditati ai Persiloru producu anca alt'a; si acésta este figur'a cea urita a Scitiloru in comparatiune cu Persianii, in catu numele de Turcu, care mai inainte insemná natiunea Copciachiloru, renumiti pentru frumuseti'a loru, acumu a devenitu unu terminu de ironia datu de poeti ómeniloru veniti cu Suleimanu. Dupe mórtea lui Suleimanu trupele sale s'au risipitu. Catu-va timpu dupe invasiunea lui Ginghiscanu, voindu a profitá de acésta occasiune mai multi satrapi (11) séu guvernatori, cari commandau in Syri'a, Armeni'a, Paphlagoni'a, Cilici'a, Mesopotami'a, Phenici'a, Phrighi'a si in celelalte tieri asiatice, situate intre marea négra, marea Caspica şi Eufratu, se folosira de ocasiune cá se scuture jugulu persianu. Atunci Aladinu, Sultanulu Iconiei, celu mai

(11) *Sitrab* in limb'a persica, cuventu obsoletu. *Trad. Germ.*

potente intre acei domnitori se decise a extermina cu totulu restulu trupeloru remase déla Ginghis, care turburá necurmatu tierile luĭ; dupa ce inse fu bàtutu de càtra acelea si scosu d'in imperiulu seu, ellu fugĭ la amiculu seu Michailu Paleologulu, imperatulu grecescu, si 'i ceru ajutoriu. Aladinu morí in exiliu. Filiulu seu Meliki Siah (Niceforu 'ia corruptu numele in Moloco), care dupa aceea luà numele de Aladinu II, observase cà Paleologulu 'lu pórta cu vorbe desierte; asia dupe ce 'i ceruse in vanu permissiunea de a puté caletori in alta parte, cu ajutoriulu ómeniloru sei departandu-se pe ascunsu, se reintórse in tier'a sa. Aici elu se intruni cu magnatii d'in imperiulu tatalui seu, si prin bravur'a sa nu numai ce scapà pe acestia si pe se-ne de jugulu sciticu, ci aduse si tierile sale parentesci érasi sub potestatea sa, si constrinse pe multi inemici de ai sei a se supune dominatiunei sale. Dela acestia dispuse a i se lua armele, éra pentru ca se astempere spiritulu loru militariu, 'i amestecà p'intre sateni sí 'i facù se cultive pamentulu, in fine se dede si numele comunu de Turcu (Türk). Asia se intemplà cà acea persóna, care mai inainte se numia satrapu alu Persiei si Sultanu de Iconi'a, acumu luà numele de Sultanu alu Turciloru. Pe acelu timpu Suleimanu, mosiulu lui Osmanu, se innecase voindu a trece calare preste Eufratu; atunci Aladinu denumí pe filiulu aceluia, Erdogrul pentru virtutile si bravurele militarie ale lui de comandante alu óstei sale, éra dupa mórtea lui pe nepotulu acestuia, pe junele Osmanu. Annalile turcesci spunu cà Aladinu morise fora clironomi (heredi); de aceea Osmanu fu proclamatu in unanimitate de sultanu. Acesta pentru cá se extermine numele infamatoriu si uritu de turcu, dete ordinu, cá in viitoriu numai satenii agricultori se fia numiti asia, éra ceilalti se fia numiti Osmani (Osmanlí). Dupa acestea isi stramutà resiedenti'a de la Iconia la Neapole (numita de ei, Ieng-isìehrì) si demandà ca pe densulu se'lu numésca imperatu alu Osmaniloru, éra nu alu Turciloru. D'in acé-

sta causa curtea ottomana pâna in dio'a de astadi nu voiesce a se numì «curte turcésca», nici nu sufere usulu acestui cuventu, decatu numai despre limba, precum: «Turkige Billĭurmisin?» Scii turcesce?; ca-ci a dîce: «Othmanige Billiurmisin?» Scii ottomanicesce? ar fi o vorbire impropria. Cuventulu «othmanige» pórta in se-ne ide'a de politetia, de apucaturi frumóse, pre candu cuventulu «turkige» insémna rudu, aspru, incivile. De acì proverbiulu communu: «Turk Míuddeti Umcinde», turcu in tóta viétia sa; cá si candu aru dîce: prostu a fostu, prostu va remanea, si nu va invetiá nici-odata apucaturile fine ale Othmaniloru.

Póte fi cà lectorulu versatu in istoria va stá la indoiéla, candu va vedé ca o mare parte de geografi, atatu vechi catu si moderni, dicu ca Turchistanulu, tiérra situata intre Tatarii chagataiani si intre China, este locuinti'a primitiva a Turciloru si a Turcomaniloru. Erróre mare este a confunda pe Turci cu Turcomanii; si reu este a dice ca Turchistanulu este o locuintia communa a amenduororu. Saadi, cellu mai judiciosu istoricu, desminte acésta. Ellu dice curatu, ca principii cari au insocitu pe Tamerlanu, au venitu d'in Turchistanu si d'in provinciele vecine Chinei. Éca cuventele lui: «D'in«tre regii d'in Turchistanu au fostu duoedieci renumiti cari si-au in«trunitu puterile cu alle lui Temuru, si si-au pusu corturile in castrele «acestuia». In catu pentru Turci, ei se tragu dela Tatarii Oguziani, precumu voiu aretá in articlulu urmatoriu, unde voiu vorbì despre originea familiei ottomanice; éra Turcomanii, carora Sultanulu le tramite cate-unu principe si'lu revóca candu 'i place, n'au locuintia fissa, cí traiescu in corturi numite *Oba*, si 'si schimba locuinti'a dintr'unu locu intr'altulu. Ei migréza pene pe la Erzerum (12), strabatendu una parte d'in Armeni'a mare (antic'a Assiria), numita si asta-di de catre unii scriitori crestini Turcomani'a, nume cu totulu necunoscutu in

(12) *Erzerum*, o cetate lânga Eufrate in distantia câm de siese-dieci mile de la Trebizunda; aici este passagiulu mare allu caravaneloru Orientului. *Trad. Anglu.*

annalile turcesci. Ca-ci toti vechii istorici si geografi turci numescu Armeni'a mare « Ermeniei kiubrà », éra Armeni'a mica « Ermeniei sugra », nume sinonime cu alle nóstre. Credu cà acest'a este una proba destulu de buna, ca Turcomanii nu sunt originari d'in acea tiérra. Adeveratu este ca ei professéza religiunea mahomedana; dar, precumu ei n'au domiciliu stabile, asiá neglegu si multe precepte d'in Coranu, intre altele preceptulu de a se rugá de cinci ori pe di. Sultanulu Muradu IV, a constrinsu pe unele bande d'in acesti Turcomani de a trece in Europ'a, elu le-a datu in possessiune siesurile situate intre délurile muntelui Emu, numitu la Turci Cenghe; apoi le-a datu si cetatea Aetos la pólele muntelui Emu pene la Philipopole: aci 'si conserva datinele loru, locuindu in corturi, si cultivandu pamenturile loru, dar' sunt cu multu mai civilisati, decatu cei remasi in Asi'a. Nu vedu inse nici cea mai mica urma la istoricii cari tractéza despre acesti Turcomani, d'in care s'aru putea coniectura macaru, ca Turcii de astadi si-aru trage originea dela ei. Totu ce se póte dice, este ca, intr'adeveru ei sunt acellasiu poporu, care la inceputu a fostu suppusu lui Aladinu, apoi lui Othmanu, primulu sultanu alu Othomaniloru. Despre acést'a voiu vorbì mai pe largu in capulu urmatoriu. D'in tóte aceste potemu cu dreptu cuventu conclude, ca opiniunea contraria, ori catu ar fì de latîta, n'are alta base decâtu ignoranti'a Europeniloru despre limbele orientali; assemenarea cuventeloru i-a inselatu in prejudiciul adeverului.

III. ORIGINEA FAMILIEI OTHMANE.

Este unu faptu curiosu ca originea celloru mai illustre familii despre cari istori'a face mentiune, se fia séu obscura séu fabulósa. Déca cercetamu inceputulu celloru mai nobile case la Persi, la Greci și la Romani; ce vedemu alta decatu fabule si fictiuni ridicule, in-

ventate de poeti? Si déca asiá este la popórale celle mai civilisate alle lumei, ce putemu astepta dela natiunile barbare, innecate in tenebrele ignorantiei? Asiá-si la Turci, indata dupa fundarea imperiului unu numeru mare de auctori de acésta speçie, au scrisu istorii fabulóse, precumu è istori'a intitulata *Tevarichi Aliothman*, de unde unii auctori crestini paru a fi imprumutatu genealogi'a chronologica a Othmaniloru. Dar Turcii nu le aproba, din contra le censuréza aspru in cartea *Tagiuttevarich*. Asiá citimu ca unii deriva fundarea imperiului turcescu dela caderea dominatiunei Tatariloru; altii dela o banda de hoti, si abia este vre unulu care se fia descoperitu adeverat'a origine a familiei astadi domnitória.

1. In catu pentru cei cari deriva crescerea imperiului turcescu dela caderea imperiului Tatariloru, ei, cá se nu para ca assertiunile loru sunt fara base, au inventatu o serie lunga de Chani la Tatari; nu sunt inse de accordu nici asupr'a fapteloru, nici in aratarea aniloru. Nicephoru Gregoras dice ca Ginghiscanu, pe care elu 'lu numesce Sitzischan, a apparutu mai antaiu in annulu 1222, pe candu domniá in Constantinopole imperatulu Ioane Duca; mai bine aru fi disu la annulu 1216, precumu amu aretatu noi mai in susu. Murindu Ginghiscanu — dice Nicephoru mai departe — au remasu dela elu duoi fii, Chalaos si Telepugas. Chalaos parasindu tiermii marei Caspice, si lasandu la nordu fluviulu Iaxarte, descinse spre Asi'a mica. Telepugas, dupe ce si-a intaritu imperiulu in intru, merse spre médiadi, trecù muntele Caucasu si marea Caspica, trecù prin pamentulu Sauromatiloru si Messagetiloru, subjugêndu-i pe acesti-a si tóte acelle popóra cari se margineau cu paludele Maeoticu si cu fluviulu Tanaïs. Loniceru pune espeditiunea lui Ginghiscanu la annulu 1202 si dice, ca acestu cuceritoriu resturnandu imperiulu Indianiloru, fundà imperiulu Tatariei mari si domnì in Asi'a anni 12. Ellu avù successoru — continua Loniceru — pe fiiulu seu Hocatanu; dupe acest'a remase Magius-chanu, care a coprinsu Antiochi'a de la crestini,

la annulu 1260. Dupe Magius-chanu a succesu Helio, si dupe Helio Abusaga in an. 1280. Lui Abusaga a urmatu Tanagodoru, care a imbracisatu religiunea crestina, si a luatu numele de Nicolau; dara in urma érasi s'a intorsu la superstitiunea sa, si a luatu, precumu dice elu, numele de Mahomedu. Battus, care 'i succese, fù detronatu prin Casanu, fiiulu lui Argus, care la 1310 a strabatutu tóta Siri'a dela unu capetu pene la cella-laltu. Dupe Casanu a domnitu Carbadagru; sub acest'a a inceputu a cadé imperiulu Tatariloru in Asi'a si a nasce imperiulu lui Othmanu. Acésta serie de regi tataresci ai lui Loniceru cuprinde 108 anni; altii numera numai 98. Dara se lasamu tóte aceste nume si regi pretinsi, fiindu cu totulu necunnoscuti in istori'a si in limb'a turcésca. Singurulu punctu in care se unescu toti cati au scrisu istori'a popóreloru orientale este, cà acei principi tatari, cari au succesu lui Ginghiscanu, au fostu subjugati la annulu Hegirei 656, séu 1258 dela Christu, adeca 44 anni inainte de Othmanu, de cotra Ebubekir, regele Persiei, fiiulu lui Saadi. Acestu monarchu a unitu sub coron'a sa tóte tierrile aceloru regi séu principi, cu esceptiunea celloru usurpate de cotra unii satrapi persiani cari, precumu amu disu mai in susu, au profitatu de invasiunea tatariloru spre a se declara domni suverani; intre acesti'a au fostu Aladinu, sultanulu Iconiei, si Suleimanu, mosiulu lui Othmanu, precumu amu mai vediutu. D'in cele dise este invederatu, ca imperiulu Tatariloru in Asi'a a fostu resturnatu de Persiani cu multu mai inainte de inceputulu imperiului ottomanu; prin urmare originea acestuia nu se póte deriva d'in caderea acelluia.

2. Alti istorici érasi, si mai allesu istoricii crestini, póte d'in invidia, dicu ca Othmanu, primulu imperatu allu Turciloru, a fostu unu omu de nascere obscura si fara averi; ca ellu ar fi adunatu o banda de lotri si de hoti, ar fi navalitu cu acesti'a asupra veciniloru, si unindu politic'a cu forti'a, a supusu puterei sale atatu natiunea propria, catu si pe cele vecine. Improbabilitatea acestei opiniuni este

atatu de evidente, in catu me credu scutitu de a o mai combate; totusi nu va fi inutile a'i oppune auctoritatea lui Chalcocondila, pe care eu mai multu ilu credu de catu pe toti ceilalti istorici greci cati au scrisu despre Turci. Elu, in cartea prima dice: «Othmanu, pri-«mulu imperatu alu Turciloru, alu carui tata a fostu Erdogrul si «mosiu Suleimanu, a intrecutu pe toti d'in natiunea sa, atatu prin «virtutile catu si prin lustrulu nascerei sale».

3. Mai sunt si altii cari au cugete ceva mai laudabili despre acésta mare familia si admitu ca ea descende dintr'o nobile stirpe de Tatari ogusani. Dara si acesti-a, in locu de Suleimanu Schah, principe de Nera, adeveratulu fundatoru alu familiei, punu pe scena nisce nume de triburi, care in annalile turcesci sunt cu totulu necunoscute, precumu Corenii, Evrenii, Turacambrii sau Turacanii, Mihailoglii, Malcocioglii s. a. Originea celloru de antaiu patru nume nu se scie, si nu insémna nimicu, éra eu nici nu'mi pociu aduce aminte ca se le fiu aflatu la nici unu istoricu turcescu, afara de Evrenu, séu precumu citescu multi, Ornusbegi, belliduce sub Murad I. Acella fu cellu de anteiu carele portase titlu de duce allu Greciei, precumu se va vedea d'in urmatóriele istorii. Este prea adeveratu cà familiele Mihalogli si Malcociogli sunt pelbeie si nu prea vechi; pentru-ca Michailu Kiose a fostu strabunulu celei de anteiu. Acesta fusese consangénu cu cas'a Comneniloru, si abjurandu religiunea christiana fugise la turci, precum arata istoricii acestora. Michailu a traitu sub sultanul Orchanu. Acésta se adeveresce prin unu podu de pétra dela Adrianopole, edificatu de fiiulu séu de nepotulu aceluia peste riulu Tundge, si pórta pàna in dio'a de astadi numele Mihalogli Kiuprisi séu podulu lui Mihaloglu. Originea familiei Malcogiogli se assemena in aceea, càci, precumu credu turcii de comunu, strabunulu ei fusese bulgaru séu serbu, care 'si schimbà religiunea si trecù la densii. Numele Malcociogli nici nu se aude airea, decatu in cantece, in care turcii glorifica faptele barbatiloru mari ai loru. I-

storia nu scie nimicu despre acesta. Malcociogli vietiuise sub Mohamedu care a luceritu Constantinopolea.

4. Mai departe unii facêndu registrulu triburiloru ogusane inventara unele nume ne mai audite, in càtu acelea chiaru si barbariloru trebue se li se para barbare, precumu Oguzalpis, care dupa spus'a loru ar fi fostu tatalu lui Erdogrul, si Duzalpis, tata lui Oguzalpis si mosiu lui Osmanu. Altii inpartu acésta familia in modu totu asia de barbaru in patru linii, adeca Nambucii, Candelorii, Caramanii si Otmanii. Intre acestea nume nici unulu nu e turcescu, decatu numai Dusalpis. Caramanii sunt, ce e dreptu, bine cunoscuti in tierele orientali, inse nu se numera intre Ogusani; pentru-cà fundatoriulu acestei case anume Caraman-Ogli, de la care isi luara tierile sale si famili'a sa numele, fusese unulu deintre satrapii séu gubernatorii persiani; carii cu ocasiunea invasiunei lui Ginghischanu scuturasera jugulu persianu; éra istoricii turcesci descriu pe descendentii lui cá pe inamicii crescerei imperiului otomanu, a caroru domnia fu sfarimata abia in anul Hegirei 872 sub regimulu sultanului Muhamed, care a luceritu Constantinopolea.

5. Dupa ce am cercetatu pàna acilea diversele opiniuni ale scriptoriloru, acum me voiu ocupa mai alesu cu ideile unor autori renumiti. Primulu care ne vene inainte este Laoniciu Calchocondilas, unu barbatu acesta, pe care nu numai avemu se'lu numeramu intre scriptorii cei buni ai scólei, ci se'lu si consideramu ca pe unu scrutatoriu fórte diligente in lucrurile turcesci. Acesta adunà la unu locu diversele pareri despre originea turciloru, si in partea sa antei'a le descrie precumu urmédia: 1. Unii, dice densulu, sunt de opiniune, cà turcii, adica osmanii, se tragu dein Sciti, carii se dicu si tatari, si ca pre candu Partii era renumiti, au pornitu de siepte ori dela Tanais (Don) si totu de atâtea orĭ au devastatu Asi'a superiore. Ei credu ca acésta parere se confirma prin acea inpregiurare cà, precumu spunu densii dupa óresi-care sciri, pâna in dio'a de astadi se mai afla dein

acestu poporu multi impartiti prin Asi'a, si cà se asemena scitiloru nomadi, indatinati cu modul vietiuirei loru, adeca n'au locuintie stabili. Calchocondilas mai adaoge : acesti scriptori se adopera a'si confirma parerea despre originea scitica a turciloru inca si cu unu altu temeiu. Este adica cunoscutu cà popórale barbare, turcii, dein Lydi'a, Cari'a, Phrygi'a si Cappadoci'a nu differu nici in limba nici in datine de acei sciti carii locuescu intre Tanais si Sarmati'a. 2. Calchocondilas dice mai departe, cà unii sunt de parere, cà turcii isi au originea dela Parti, éra spre confirmarea assertiunei loru adaoga, cà partii sunt aceia pe carii scitii nomadi (numiti asia pentru-cà 'si schimba locurile de pasiune) i'-au inpinsu in Asi'a inferióre, unde petrecu ca si ceilalti, pentru-cà se vedu risipiti prin cetatile loru; de aici apoi a urmatu cà acésta specie de ómeni s'a numitu *turci*, care cuventu semnifica nomadu. Câtu de falsa este acésta interpretare a cuventului turcu, credu cà este invederatu dein ceea ce am atinsu mai in susu despre adeverat'a derivatiune a lui. 3. Altora li se pare câ Turcu se deriva dela Turca, una cetate mare si bogata in Persi'a, si ca turcii aru fi ocupatu mai antaiu Asi'a inferióre. 4. Unora le mai place a crede, cà turcii au venitu dein Celesiri'a si Arabi'a séu dein Scithi'a (dóra voiescu se dica Persi'a) si cà au avutu pe legislatorulu Omaru (mai bene Omarus), cà in fine acesta au cuceritu imperiulu Asiei, si acuma traiescu ca nomadi.

Dupa-ce Calchocondilas produse in modulu acesta diversele opiniuni ale mai multoru scriptori, in fine se unesce cu aceia carii sustienu, cà turcii se tragu dein Sciti; pentru-câ, dice densulu, acei sciti cari mai petrecu pana in dio'a de astadi in Europ'a spre resaritu, semena fórte bene cu turcii in portarea, in datinile si in modulu vietiuirei loru.

6. In fine, candu Calchocondilas ajunge ca se 'si desvólte opiniunea propria, atuncĭ delatura tóte piraiele seci si scóte adeverulu immediatu dein fontana. «Eu aflu, dice densulu, cà dupe ce gentea

« turciloru se inmultise tare, se desparti in triburi diverse, intre care « era si tribulu (sementi'a) Ogusiloru. Dein acesta s'a nascutu ducele «loru Duzalpes. (Tocma acela, care in annalile turcesci se numesce « Kija Aleb, tata lui Suleimanu si mosiu lui Osmanu). Acela era omu, « care iubia dreptatea si ecitatea. Elu merita tóta laud'a pentru ta- «ri'a inimei sale, si atâtu era de dreptu, in catu pentru acésta calitate «a sa, partitele litiganti 'lu allegeau de arbitru in tóte causele loru, « si se suppuneau cu bucuria sententiei sale. Ogusanii incantati de « dreptatea acestui omu, au cerutu prin repetite instantie de la re- « gele tierei, se 'lu faca judecatoriu asupr'a loru » (Interpretele lui Calcochondila affirma falsu, candu dice ca acestu rege ar fi fostu Aladinu, sultanulu Iconiei). « Dupe aceea Oguzanii s'au datu cu to- « tulu in manile lui Duzalpis se'i guverne elu precum va crede ca « este in interessulu loru. Dupe mórtea lui, fiiulu seu Oguzalpis (care numai de catu vomu vedé ca este un'a si aceeasi persóna cu « Solimanu Schah), 'si insusi domni'a asupr'a Oguzaniloru, si « aspirá la puterea regale; purtandu resbellu contra Grecilor, elu « 'si facù renume in tóta Asi'a. Fiiulu seu Orthogules i-a sustienutu « reputatiunea; acesta n'a fostu mai pucinu illustru prin faptele sale « in Asi'a decatu parintele seu : in urma, Aladinu 'l-a chiamatu la « curtea sa, unde a fostu in mare stima.» (Deací se vede fórte claru, ca Oguzalpes este Solimanu Schah alu nostru, principele de Nera). Pêne aci cu Laoniciu Chalcochondila.

7. Dupe Laoniciu, vomu pune, de si mai puçinu accreditatu de- çatu elu, pe Ioane Gaudier, interprete fórte esactu alu annaliloru tur- cesci, dar, precum mi se pare, prè cutediatoriu in a dice ca este puru adeveru despre famili'a ottomana, ceea ce elu a scosu din unele chro- nice rele alle Turciloru. Mai antaiu, elu decopiéza reu unele nume, séu le pune in ordine inversa, si comitte fórte multe errori de timpu, de locu, de nume alle natiuniloru séu alle particulariloru. Primulu, dice elu, care a domnitu la Turci, a fostu Othmanu, fiiulu lui Er-

dogrulu, fiiulu lui Solimanu Schah, fiiulu lui Cabielpis, fiiulu lui Casulbugas. Pene aci are dreptate. Dupe acést'a inse, adduce alte duóe-spre-ḑece nume corrupte, despre cari nu se vede nici-o urma in annalile turcesci. Apoi adaoge ca se marginesce cu numerarea acestoru siepte-spre-dece patriarchi ai semintiei ottomane; dar ca, cu ceialalti alu caroru nume nu le scie, s'aru puté sui in ordine neintrerupta pene la Iaphetu fiiulu lui Noe. Dupe accea trece la subiectulu seu, si demonstra originea semintiei ottomane; dara assertiunile sale sunt in contradictiune cu tóte opiniunile altor-a, si in specialu cu alle lui Calcochondila. Pene candu, dice elu, famili'a Oguzaniloru a domnitu asupr'a Partiloru in continua successiune, ei erau nisce principi fora sciintia si fora cultura; ei s'au cultivatu si s'au moralisatu tocmai dupe ce au inbraçisiatu religiunea mahomedana, si si-au allesu de resiedintia cetatea Machanu. Pe timpulu candu Solimanu Schah domnia asupra Partiloru (Oguzaniloru), faimosulu Ginghis facù o irruptiune in Parti'a, distruse Belch'a si Chorasanul; Curisemis Schah, principe allu Belchiei, a peritu in fuga. Sultanu Aladinu, de origine selgiukiana, a fugitu si elu din Parti'a si a venitu in tiérr'a Junanu (auctorulu nostru crede ca Junanu este Caramani'a de asta-di; in realitate insa Junanu este Ioni'a); aici a luatu in possessiune cetatea Savasta, si s'a declaratu rege. (De unde o afirma acést'a, nu sciu). Soliman Schah, continua Gaudier, vediendu cetatea Machanu distrusa de Tatari, pentru-ca se scape de violentiele acestora, a fugitu din Parthi'a (póte Patria) si s'a retrasu in Erzinga [13]) (vré se dica Ozerbegianu); de aici a trecutu in Romani'a, si a venitu in Amasi'a (totu particularitati contrarie adeverului istoricu). Apoi schimbandu-si callea, a ajunsu la Chaleppu; asiediendu-si apoi taber'a aprópe de cetatea Jabetu pe tiermii Euphratului, si cer-

(13) Auctorulu esplica acestu cuventu prin *Ozerbegianu*. *Erzinga* inse mi se pare ca è o coruptiune d'in cuventulu *Erzengian*, cetate in Anatoli'a, nu departe de Euphrate, unde Solimanu Schah s'a opritu mai ântâiu dupe ce a essitu d'in Machan *Trad. Angl.*

candu a trece in notu cu callulu preste acestu fluviu, s'a innecatu. Solimanu a lasatu dupe sine trei fii, numiti Sungargensis, Giudogdis si Erucules; acest-a a fostu tata lui Othmanu, fundatorulu imperiului ottomanu.

8. Dupe ce amu espusu opiniunile differitiloru auctori asupr'a acestui punctu, nů remane alta de catu se demonstru, pre catu se va puté mai claru, originea adeverata a acestei illustre familie. Toti istoricii cei mai esacti, atatu turci catu si crestini, recunnoscu ca Solimanu, principe de Nera, este fundatorulu familiei imperatiloru turci. Dara fiindu-ca istoricii turci nu ne dau decatu fórte puçina lumina asupr'a gloriosiloru antecessori ai acestei familie, credu ca nu va fi inutile, de a cerca alti sorginti. In generalu, toti se unescu ca Solimanu a fostu din cea mai nobile dintre familiele oguzane ale Scitiloru; capu unei órde séu tribu de Tatari, aprópe de marea Caspica, numiti de commuuu «Conar Gotcer Tatar Taifesi», adeca: mergetori si statatori, fora ca se aibe o locuintia fissa. Eu sunt applecatu a crede, ca ei au locuitu intre marea Caspica si laculu numitu pene asta-di de càtra locuitorii de acolo, Carabogas [14], unde si pene asta-di se vedu Sciti numiti Caracalpak [15], si cari ducu o viétia vagabunda si vorbescu aceeasi limba cu Turcii, de si acesti-a differescu de ei prin moraluri, datine si modulu de viétia. Acestu poporu nomadu si vecinii sei au fostu, cari au proclamatu pe Solimanu domnu alu loru sub numele da Schah. Voiu spune ca in trécatu, cà numele de Schah in limb'a persica este mai onorabile de catu Chan, si insémna principe, carui Chanii sunt suppusi; de aci regele Persiei 'si affecta titlulu de Schah; si Chanu la persiani este ca unu gubernatoru de provincia, assemene unui viziru séu pasia la Turci, onoratu cu privilegiulu de a purtá trei códe de callu. Nu pretindu a determiná déca Solimanu a primitu acésta dignitate de la antecessorii sei prin

(14) *Carabogas*, insémna *Gura-négra. Trad.g erm.*
(15) *Caracalpak, Cusma-négra. Trad. germ.*

titlu de ereditate séu o a castigatu prin meritele sale personali, de óre ce d'intre toti istoricii nu este de catu singuru Chalcocondila care se faca mentiune despre acést'a.

9. Inainte de a purcede mai departe, acì este loculu de a revenì unu momentu asupr'a celloru dise, spre a le pune in mai mare lumina. Amu disu ca dupe invasiunea lui Ginghiscanu si caderea imperiului persicu, cei mai multi Satrapi séu gubernatori ai provincieloru ce compuneau acestu imperiu de la Euphrate si pene la marea Mediterana, si-au arrogatu puterea nemarginita si n'au cunnoscutu alta auctoritate de catu a loru propria. Acést'a se pare ca ne da Niceforu a intiellege in cartea VII, unde dice : « Éra Turcii (è de in-« semnatu ca prin cuventulu Turcu elu intiellege pe toti Satra-« pii, cari s'au revoltatu contra regelui persicu) s'au invoitu « intre sine, a imparti prin sorti tóte provinciele de sub jurisdic-« tiunea Romaniloru.» Apoi adaoge numele acestoru Satrapi, dara intr'unu modu atatu de corruptu, in catu fora ajutoriulu altoru istorici este imposibile de a cunnósce déca sunt unii si aceiasi cu cei alle caroru nume le mentionéza annalile Turciloru in acésta materia. Annalile turcesci mentionéza pe Chursem Schah, rege de Caspi'a (cà-ci la Turci Chursem insémna marea Caspica; acestu principe nu è cunnoscutu cu numele seu propriu, dara se considera ca unulu d'intre cei cari au fostu invinsi de cotra Ginghischan), pe Caramanogli, Ozerbegianu, Gjermijanogli, Hanidogli, Cjoetuerum Baiezid, Isfendijarbeg, Ahmed Halamir, Tekjebeg, Suelkadirbegi si Aladinu Sultanu de Iconia, cellu mai celebru intre toti, care singuru a portatu titlulu de Sultanu. Nu mai lungescu vorb'a asupr'a acestei materii; lectorii voru aflá pe fia-care la loculu seu in adnotatiunile mele.

10. Aceste s'au petrecutu, precumu amu aretatu, trei anni dupe espeditiunea lui Ginghischanu. Atunci Solimanu alu nostru, principe de Nera d'in tribulu Oguzaniloru, in fruntea a cinci-dieci de mìi de Sciti, totu ómeni allesi, a trecutu muntele Caucasu, a strabatutu

totu Azerbegianulu séu Medi'a, si s'a opritu tocma pe tiermii Siriei. Eu credu ca lectorulu nu va luá in locu de reu, déca voiu sta unu momentu pentru a arunca o cautatura asupr'a modului, ocasiunei si timpului acestei descalecari a patriarchului unei familie atatu de illustre in diu'a de asta-di.

11. Saadi Effendi, auctorulu unoru annale atatu de pretióse si acreditate la Turci, descrie modulu si motivulu invasiunei lui Solimanu precumu urméza. « Auctorii vechi, — dice elu,— cari au transmissu « posteritatiei cunnoscinti'a despre evenimentele trecute, spunu ca « pe timpulu candu Aliseldgiuk, adeca tribulu Seldgiukianu, a esitu « d'in Maveran-nubar, tiérra situata d'incolo de Oxus spre marea « Caspica, cunnoscuta geografiloru moderni, pentru a occupá tierra « Iranu, care se intinde spre marea Persica, mai josu de Oxus, si « spre appusu pene la Tigris, atunci Kiia Kan tatalu lui Solimanu « Schah, principele Oguzaniloru, 'si-a intrunitu tribulu cu alu lui O- « liseldgiuk, si essindu d'in Merushahgianu, a occupatu pentru sine « cetatea Machanu. Dara dupe espeditiunea lui Ginghischan, Solimanu « Schah, fiiulu lui Kiia, séu precum ilu scriu altii, Kiia Aleb Kan, « alle carui dominìe se intindeau acumu pene la Ahlad, o parte d'in «Armeni'a mare, vediendu ca furi'a si crudimea Tatariloru lui Gin- «ghischanu nu mai are margini, a fostu constrinsu a parasi tierrele « sale, si a merge impreuna cu totu poporulu seu se'si cerce altele « pene la Rum. Asiá numescu scriitori vechi turci o parte d'in Ana- « toli'a séu Asi'a mica.» Atatu dice Saadi Effendi despre esirea fortiata a lui Solimanu d'in tiérr'a sa. Elu narrédia apoi espeditiunile acestui principe si alte fiiloru sei. Lectorulu le va vedé tóte aceste la loculu loru.

12. Heschri, istoricu mai vechiu de catu Saadi, scrie ca Oguzanii (cari, precumu dice Chalcocondilas, si-au allesu principe pe tatalu lui Solimanu), s'au stabilitu in tierr'a Ahlad 170 anni inainte de Solimanu, si in annulu Hegirei 611, au facutu cu Solimanu, prim'a

espeditiune in partile Asiei mice. Dar selbateciile Tatariloru lui Ginghiscanu au fortiatu pe Solimanu cu ai sei se essa d'in Asi'a mica, care erá cu totulu desolata, si se traga spre Azerbegianu, unde au dusu catu-va timpu viétia nomada si ratacitoria; in fine, la annulu Hegirei 616 constrinsu de lips'a celloru necessarie pentru viétia in aceste regiuni desierte, elu s'a intorsu de nou spre Rum cu armata de cinci-dieci mii, totu omeni allesi, spre a'si recastiga possessiunile sale vechi. Intreprinderile lui avura bunu succesu pene ce au ajunsu la Euphrate; aici vrendu elu a trece cu callulu in notu prin apa, s'a innecatu.

13. Suleimanu a lasatu dupe sine patru fii: Soncurdogan, Giundogdi, Erdogrul Gasi si Dindar séu Djumdar. Cei duoi d'anteiu, dupe mórtea funesta a parintelui loru, s'au reintorsu in tiérr'a de unde au venitu, si scriitorii turci tacu cu totulu despre ei. Erdogrul si Dumdar au remasu cu trupele loru, si si-au pusu corturile intr'unu locu numitu Syrmaluciucur (16). Puçinu dupe acest'a, Dumdar a moritu, si Erdogrulu a remasu singuru. Elu inaintá spre Asi'a mica, unde i se suppusera mai multe provincie. Subjugandu popóre, elu le lasà libera allegere, séu de a respunde tributu, séu de a primì religiunea sa; de acì fù numitu Zeletis (17), titlu celebru in acelle parti. Erdogrulu nu s'a lasatu se'lu orbésca fortun'a sa cea buna; elu isi impunea de a nu trece preste margini, si de a nu aretá ca aru fi avendu dorinti'a tiranica de a cuprinde tierrile altui-a; de acee'a tramise pre fiiulu seu mai betranu, pe Saruiatu, (care meritase in urma illustrulu epitetu de Savudgibeg) la Aladinu, Sultanulu Iconiei, pentru a'lu rogá cu tóta umilinti'a se'i accórde unu locu in tierrile salle, unde se se póta stabilì elu si ai sei. Aladinu i accordà cererea cu tóta buna vointi'a: pentru ca 'i spunea propri'a prudentia, ca mai bine este a 'si face amicu, de catu inamicu pe acestu nou si potente vecinu

(16) *Syrmaluciucur, Baia-de-auru. H.*

(17) *Zeletis*, deriva de sicuru de la cuventulu grecescu lotes, gelosu. *Trad. Germ*

Elu incarcà cu tóte onorile pe Saruiatu; ilu retramise la tatalu seu insocitu de ambasadori, si cu promissiunea, ca déca prin valórea sa va curatì din imperiu resturile Tatariloru lui Ginghischanu, nu numai ca 'lu va pune in fruntea armateloru sale, ci 'lu va face si partasiu imperiului seu. Aladinu, inaintatu in etate, n'avea atat-a trebuintia de soldati, de avutia, de putere séu de curagiu, catu de unu generalu bunu, capabile de a stá in façi'a unor inimici atatu de incommodi.

14. Déca Aladinu 'si formase o idea inalta despre Erdogrulu, elu nu se insielà in asteptarile sale; câ-cí dandu'i dreptu locuintia cetatea Caragedagy, si incredintiandu-i, precumu i promisese, o parte d'in armatele sale, Erdogrulu se purtà cu atat-a prudentia, in catu prin command'a si tactic'a sa cea buna nu numai ca invinse pe tatari si liberà tiérr'a de ori-ce pericole nuóe, dara anca suppuse si provinciele vecine de sub dominatiunea Romaniloru, si le adaose la imperiulu lui Aladinu. Acest'a adducêndu-si aminte de promissiunea sa, recompensà in modu regale servitiele lui Erdogrulu, facêndu-lu commandante a tóta provinci'a Ancyrei. In fine Erdogrul infrantu de greutatea anniloru si de fatigiele resbeleloru, morí la annulu Hegirei 680 dupe Saadi, éra dupe Nishrin, la annulu 687. Mormentulu seu este si asta-di visitatu cu pietate de cotra Mahomedani in cetatea Sugiucik.

15. Dupe ce Erdogrulu mori in culmea fortunei sale, Aladinu volndu a 'si aretá gratitudinea sa cotra memori'a acestui mare barbatu, onorà pe fiiulu seu cu demnitatile parintelui, dandu-i titlu de capu alu tuturoru Tecadumiloru séu Satrapiloru. Acestu fiiu erá Othmanu, numitu pentru juneti'a sa Othmangicu séu Othmanutiu. Pentru mai mare distinctiune, Aladin 'i concesse cá in tóte cetatile si provinciele cucerite de parintele seu, precumu si in celle pe care ellu le-aru cuceri, se pórte titlulu de Sultanu, si se aiba privilegiulu de a bate moneta cu inscriptiunea numelui seu propriu.

16. In urma, Tatarii Gazaneni ajunsera a domni, si Aladinu

cellu teneru, allu carui nume adeveratu este Kiejchoshrev (18), fu constrinsu a fugi in Europ'a la annul Hegirei 699, care incepe la 28 Septembre 1299; dupe aceea Satrapii impartira intre sine tóte tierrile lui. Othmanu inse, cá cellu mai putinte, i constrinse la annulu Hegirei 700, a 'i cere protectiunea si favórea. De la acestu annu încóce numera unii istorici inceputulu imperatiei acestui principe. Dara Saadi, basatu pe ratiuni destulu de tari, pretinde ca imperati'a lui Othmanu incepe la annulu Hegirei 688, séu de la Isus-Christu 1289, candu, dupe cucerirea cetatiei Caragehirei, a facutu trei acte de suveranitate, adeca: a creatu unu Cadi séu jude; a stabilitu unu Chatib seu diacon, care se se róge pentru elu personalu in calitate de Sultanu; in fine a pusu se se bata moneta cu inscriptiunea numelui seu propriu. Asïa Othmanu a fostu recunnoscutu rege cu consentimentulu maimariloru si alu armatei; elu nu intardià de a unì intr'o singura monarchia staturile lui Aladinu si alle salle, si asia puse fundamentele acestui imperiu ottomanu, de care si asta-di tremura lumea, si dede suppusiloru sei numele seu propriu in locu de numele Oguzani séu Turci, care 'lu aveau sub cei duoi Aladini. Istori'a ce urmédia va enarrá cu tóta esactitudinea possibile faptele sale si alle successoriloru lui.

GENEOLOGI'A FAMILIEI OTTOMANE.

17. Saadi, care a scrisu istori'a Turciloru, alle carui merite eu de atate-ori leamu recunnoscutu, si care se distinge atatu prin amorulu seu de dreptate câtu si prin zelulu seu pentru glori'a ottomaniloru, Saadi, dîcu, vré se descarce asupr'a altor-a greutatea unei discussiuni atatu de obscure, precumu este geneologi'a familiei ottomane. Elu ne voindu a se esplicá claru si intr'unu modu positivu, dice numai in generalu co sunt unii istorici cari ducu acésta familia in linea

(18) *Kiejchoshrev*, *Cosroes* dupe *Trad. Germ.*

drépta ascendente de la Othmanu pene la Iaphetu, fiiulu lui Noë. Cu tóte aceste, elu, in prefatiunea istoriei sale, ne da tóte aceste nume incerte. Eu le voiu transcrie acì asiá precumu ni le da elu, spre a prevení pe lectoru si a i le pune inaintea ochiloru asiá precumu sunt, éra nu corrupte precumu lé-mu vediutu in unii auctori crestini:

Othmanu fiiulu lui Erdogrulu, fiiulu lui Solimanu, fiiulu lui Kija-Aleb, fiiulu lui Kizil Boga, fiiulu lui Baitemur, fiiulu lui Aikitlig, fiiulu lui Tugras, fiiulu lui Karaniv, fiiulu lui Sacuru, fiiulu lui Bulgaru, fiiulu lui Soncur, fiiulu lui Toktemur, fiiulu lui Iassak, fiiulu lui Cemeder, fiiulu lui Kutluk, fiiulu lui Turak, fiiulu lui Carachan, fiiulu lui Iasur, fiiulu lui Ielvages, fiiulu lui Baibeg, fiiulu lui Tugras, fiiulu lui Togmishes, fiiulu lui Cugebeg, fiiulu lui Ortuk, fiiulu lui Cumar, fiiulu lui Cektjemur, fiiulu lui Turages, fiiulu lui Kizil Boga, fiiulu lui Iamak, fiiulu lui Basibogas, fiiulu lui Hormir, fiiulu lui Baisui, fiiulu lui Sunge, fiiulu lui Boga, fiiulu lui Kurtulmish, fiiulu lui Korchar, fiiulu lui Balcik, fiiulu lui Kumashes, fiiulu lui Cara oglan, fiiulu lui Soliman Schah, fiiulu lui Corchulu, fiiulu lui Bulgar, fiiulu lui Baitemur, fiiulu lui Turmish, fiiulu lui Cocaleb, fiiulu lui Oguzchan, fiiulu lui Carachan, fiiulu lui Caichan, fiiulu lui Ulidgechan, fiiulu lui Takva, d'in cas'a lui Iaphetu.

18. Inainte de a inchiaié aceste cercetari, vreu se observu, ca dupe opiniunea commune a Turciloru, tribulu Ogianu are duóe linii principali: lini'a ottomaniloru, si line'a oliginghisianiloru, si ca, d'in acésta d'in urma linea au avutu Tatarii d'in Crimea pe Chanii loru in successiune neintrerupta. Prob'a cea mai forte pentru acésta opiniune este legea stabilita de Sultanii ottomani, care tiene, ca in casu candu d'in cas'a aliothmana n'aru mai fi eredi masculini, atunci imperatulu se se aléga d'in cas'a oliginghisiana, fiindu-ca este sciutu, ca amenduóe deriva de la unulu si acelasiu trunchiu. De ací Tatarii de Crime'a au mare spérantia, ca stingêndu-se odata famili'a otto-

mana, eĭ érasi voru succede la tronu. Legea ce amu memoratu nu è stérsa; ea este viia anca in spiritele ómeniloru, precumu s'a vediutu pe timpulu meu cu ocasiunea unei seditiuni contra sultanului Mustafa, si despre care voiu vorbì mai pe largu in a dou'a parte a istoriei mele. Atunci soldatii, cetatianii si preotii au tienutu mai multe dile consultari in Hipodromu pentru a detrona pe Mustafa şi a alege altu imperatu. Dara, fiindu-ca Mustafa tienea, dupe datina, sub ochii sei in Adrianopole intr'o inchisóre pe toti consangenii sei, precumu pe Ibrahimu Sultanu Ahmedu, unchiulu seu cu doui fii, pe fratele seu Ahmedu, care occupa astadi (19) tronulu, de aceea poporulu se temea, ca déca va venì la cunnoscinti'a lui Mustafa, ceea ce se petrecea in Constantinopole, elu va curatì de pre lume pe toti acei principi, si esterminandu astfeliu pe toti eredii legitimi ai imperiului, poporulu va fi constrinsu, vrendu nevrendu, a'lu onora cá pe alu seu imperatu. Pe candu acésta temere tienea tóte spiritele in perplessitate, noulu allesu Mufti, accompaniatu de ceialalti parinti ai legei, se redicà si dîse aceste cuvente: « Este pré adeveratu, ca a da imperiulu unei persóne, care nu sta in nici-o « legatura de sange cu cas'a ottomana, este in contra legiloru atatu « divine catu sì umane. Dara, de ore-ce Tatarii de Crime'a, cari « deriva d'in acelasiu sange cu Ottomanii, au eredi capabili de a gu- « verna legitime acestu Statu, in vanu poporulu se teme ca va cadé « in anarchia; cà-ci, déca Mustafa aru omorì pe toti consangenii « sei, atunci elu trebue pedepsitu cá parricidu si perturbatoriu de pace « publica; éra successoriu alu lui trebue allesu unulu d'in fiii Tata- « riloru de Crimea, cari sunt de aceeasi semintìa cu Ottomanii ». Si mai multu, in puterea acestei legi sunt esclusi de la tronu barbatii nascuti d'in linea femenina. Intr'adeveru, chiaru cu occasiunea despre care vorbescu, propusesera unii de erede la tronu pe fiiulu u-

(19) *Asta-di*, adeca in anulu 1712, candu auctorulu scriea acésta istoria. *H.*

nicu alu Saphiei (20), fii'a Sultanului Muradu, care locuiá in suburbiulu numitu Beshiktash; toti inse se oppusera, declarandu in publicu: « ca imperiulu ottomanu nu va cadé nici-odata sub fusu (21); « ca nu recunnoscu alti eredi capabili de a succede pe tronu, de « catu pe cei d'in line'a barbatésca, si ca in defectulu acestor-a, tre-« bue chiamati Aliginghisianii, cá unii cari au dreptu incontestabile « la tronu prin legatur'a de sange cu Ottomanii ».

(20) *Sophia*, romanesce *vergura*, curata. *H.*
(21) *Fusu*, intiellege muierea. *H.*

ESTRASU DIN PREFATIUNEA TRADUCTORIULUI GERMANU.

Istori'a imperiului turcescu compusa de principele Dimitrie Cantemiru au ajunsu la cunoscinti'a istoriciloru europeni mai antaiu prin traductiunea facuta in limb'a anglica. De aci incolo nu numai istoriografii, ci si barbatii de statu o aflara demna de atata attentiune, in catu ea se vediù tradusa si tiparita in scurtu timpu, atatu in limb'a francesa, catu şi in cea germana, precumu se va arata mai la vale.

Editiunea germana care s'a tiparitu in Hamburg la anulu 1745, fu dedicata de catra traductoriulu ei nenumitu imperatesei *Mariei Teresiei*, éra in fruntea dedicatiunei fu pusa imaginea simbolica a eĭ, tienendu de mana pe filiulu seu Iosifu cá pruncu de patru ani, alaturea cu elu Minerva cá mentoru. Dein acea dedicatiune respira si scopurile politice pe care le avuse in vedere traductoriulu.

Trecendu la prefatiunea sa, traductoriulu germanu voindu a recomanda publicului seu cu totu adinsulu istori'a imperiului ottomanu scrisa de Cantemiru, pune sub ochii lectoriloru sei mai multe consideratiuni, despre care amu crediutu cà trebue se fia comunicate si lectoriloru romani celu pucinu intr'unu estrasu precumu urmédia acilea.

Celu ce scie apretia valórea istoriei, simte mare neplacere ori-

candu intimpina date nesigure si lacune multe. Cunoscute suntu greutatile de care damu in istori'a monarchiloru Assiriei, confusiunile in istori'a Egiptului si a Chinei, obscuritatea in a popóraloru septemtrionali. Dara nesciinti'a despre trecutulu popóraloru antice s'ar mai putea escusa cu impregiurarea, cà acelea n'au simtitu necessitatea de a 'si scrie istori'a loru in ordine chronologica; ce vomu dice inse, déca dàmu de aceleasi difficultati la scrierea istoriei staturiloru mai noue? Dein mai multe staturi europene avemu date istorice in abundantia; dein contra lips'a loru este cu atatu mai simtita la istori'a altoru parti ale lumei, éra ce avemu despre acelea, suntu parte mare fabule copilaresci, de care abia putemu scapa. In timpurile mai dein cóce s'a intensu comerciulu preste tóte tierile, dara scirile càte ne vinu prin acela, se reducu mai multu numai la marfi, la modulu vietiuirei, si la investmentarea popóraloru. Missionarii tramisi cá se propage christianismulu in tóta lumea, au meritu mare intru adunarea de date istorice; cu tóte acestea imperiulu ottomanu care se afla in vecinatate immediata, acelu imperiu, a carui potere facù cá se tremure de mai multe ori Europ'a, ne este fórte reu cunoscutu. Date istorice pe care le avemu dein Turci'a suntu fórte defectuóse si incarcate de errori. Causele aceloru defecte suntu cunoscute. Grecii carii au avutu a face mai multu cu Turcii, au scrisu fórte reu istori'a acestora. Latinii mai ignoranti de catu Grecii in afacerile turcesci, dandu crediementu Greciloru s'au insielatu si ei. De aici vene, cà a voi se scrii istori'a turcésca dein documente de a le crestiniloru, semnifica totu atata, cá si cumu ai voi se scrii dein diariele nóstre istori'a staturiloru situate afòra dein Europ'a. Grós'a nesciintia a limbei poporului turcescu, greutatea de a castiga carti turcesci, marea neincredere a turciloru de a nu comunica lucrurile loru cu altii, in fine ur'a inversiunata a popóraloru christiane asupra unui poporu, carele sfarmase una parte considerabile a christianismului, era totu atatea obstacole mari, cá

se nu potemu strabate la adeverat'a istoria a poporului turcescu.

Facia cu acestea impregiurari, cu atatu are se ne fia mai pretiósa istori'a osmaniloru scrisa de D. Cantemiru, cu catu acestá se aflase in positiunea favorabile de a implini tóte conditiunile cerute la compunerea istoriei genuine a imperiului turcescu, pe care le-a si implinitu in adeveru. Cantemiru cunoscea tóte limbele necessarie la scrierea acestei istorii. Petrecerea sa de diece ani in capital'a imperiului ii dete ocasiune de ajunsu cá se cunósca documentele acestui poporu. Positiunea sa inalta ilu aduse in atingere cu barbatii de statu si cu invetiatii turciloru, dein a caroru conversatiune potea se afle destule sciri secrete si se petrunda in natur'a turcésca. Preste acestea, amórea de adeveru respira dein tóte paginele istoriei lui Cantemiru. Elu iubesce pe compatriotii sei, inse nu asia, cá se alunece a coperi errorile istoriciloru romani, orí-candu se arata vreuna contradicere intre acestia si intre istoricii turcesci. Elu este fórte zelosu pentru credinti'a sa religiósa si uresce dein sufletu tirani'a turcésca; totusi elu scie se fia asia de nepartinitoriu, in càtu virtutile loru le lauda la tóta ocasiunea. Ce poteamu astepta mai multu dela probitatea unui istoriografu? In partea prima a istoriei sale Cantemiru pune se vorbésca mai totu istoriografii turcesci, adeca decopiadia dein ei mereu, ceea ce este una virtute admirabile dela unu principe, carele suferise atàtea rele dela turci. A dou'a parte o a descrisu dupa cele ce vediuse si patise elu insusi, dein documente in totu respectulu authentice. Notele adaose de elu inca sunt de mare pretiu, cà-ci ele coprindu mai totu sciri necunoscute pàna acilea. Stilulu seu e preste totu seriosu si claru. Ici-colea vinu repetitiuni de aceleasi lucruri; se vede cà scriptoriulu fusese intreruptu adeseori in lucrarea sa. Unele sciri mirosa a superstitiune, dara acésta se mai intempla si altora.

Dupa acestea traductoriulu enuntia, cà una carte cá acésta, de valóre intrinseca atàtu de mare, se aflase demna de a fi tradusa si

publicata in limb'a germana. De aci incolo elu arata, cà manuscriptulu originale latinescu alu acestei istorii ilu dusese Antiochu Cantemiru la Londra. Anglii carii isi tienu de datori'a loru a comunica in *limb'a loru nationale* ori-ce lucru adeveritu, in locu de a o publica in limb'a latina, o tiparira in traductiunea facuta de dr. N. Tindal magistru alu artiloru liberali si vicariu la Walthan in comitatulu Essex. Acea editiune esi in folio la anulu 1734 in Londra. Traductoriulu germanu afla, cà traductiunea facuta in limb'a angla este fórte buna, curgatória, exacta. Dein contra, acelasiu afirma, cà traductiunea francésca de d. Jonquieres, comendatoriu si canonicu alu ordinului calugariloru Hospitali dela Montpellier, tiparita in patru tomuri 8° la Parisu in anulu 1743 este defectuósa, in unele parti chiaru si falsificata, precumu de ex. in viéti'a lui Ibrahim, unde bietului canonicu ii fu rusine a reproduce spurcatiunile cate se scriu despre acelu sultanu (1).

In catu pentru traductiunea germana, traductoriulu dice cà elu se tienù strinsu de cea angla, cà a intempinatu greutati la traducerea nomenclatureloru oficiali, la frase, sententie, respunsuri, inscriptiuni si versuri citate de auctoriu dein limbele turcésca, arabica si persiana, deintre care cele mai multe era fórte corrupte si trunchiate in traductiunea angla, éra traductoriulu francesu a mai inmultitu acelea corruptiuni. Vediendu traductoriulu germanu acelea errori, se decise a le correge cu ajutoriulu filologului Meninski si alu unei gramatice turcesci, ce essise in anulu 1730. Si fiindu-cà Cantemiru adoptase mai multe nomenclaturi dein limb'a turcésca

(1) In sessiunea dein anulu 1875 a Societatei academice romane patru membri ai sectiunei istorice se ocupara in vreo patru siedintie cu compararea celoru trei traductiuni streine, tienendu alaturea si pe cea romanésca a d-lui dr. Ios. Hodosiu; éra cu acea ocasiune aflara, cà in adeveru traductiunile angla si germana consuna mai preste totu, dein contra cea francésca se abate adesea, uneori omittendu, alte-ori adaogèndu dela se-nesi, precumu de ex. in viéti'a lui Stefanu celu mare, alte-dati érasi jocandu-se cu frase si expressiuni, alterédia sensulu. *G. B.*

comuna, popularia, precumu facu si grecii, si italienii, candu scriu si vorbescu despre lucruri turcesci, germanulu se tienù mai multu de limb'a literatiloru turci, arabi etc.; totu-odata elu se feri de corruptiunile barbare ale cuventeloru europene, precumu Felibe in locu de Philipopole, Firindos in locu de Ferdinandu. La tóte acestea dete preste greutati cu atàtu mai mari, cu càtu multe cuvente streine suntu atâtu de corrupte prin turci, in càtu nici insusi Cantemiru nu le mai cunoscea; preste acésta, chiaru turcii le pronuntia in moduri diverse si dubióse. Cu alte cuvente: limbile asiatice se corrupu si schimosescu in gur'a popóraloru europene, precumu si limbile acestora se strica si deformédia fórte tare in graiulu popóraloru asiatice, ale caroru organe de vorbire differu asia multu de ale nóstre. Spre a facilita lectiunea, traductoriulu nu'si pregetà a compune unu vocabulariu de cuvente si sententie straine ce se afla in acésta carte (2); inse una alta collectiune de cuvente straine cautà se o delature, dein causa cà'i lipsia acelea semne séu litere, care era se represente pronuntiarea loru germana si exacta. Acésta i s'a intemplatu lui nu numai cu vocalele trecute in limb'a turcésca dein alte limbi asiatice, ci si cu cele slavóne si magiare.

Acelasiu traductoriu germanu a mai compusu: Una tabella comparativa intre anii Hegirei si ai erei christiane (3).

Una tabella a moneteloru turcesci, comparate cu cele saxóne;

Unu registru alphabeticu alu lucruriloru coprinse in acésta istoria (4).

In fine traductoriulu germanu inchiaie dicendu, cà elu dà in manile publicului seu *una carte ce nu'si are parechi'a.*

(2) In traductiunea germana dela pag. 772 pàna la 789.

(3) Vedi-o dupa prefatiunea auctoriului.

(4) In editiunea germana dein anulu 1745 dela pag. 790 inainte.

Tocma la calcaiulu editiunei germane se mai vede si portretulu lui Dim. Cantemiru, éra dela pag. 841 inainte pe 14 pagine biographi'a acelui Domnu de renume mare. *Nota edit.*

TABELA COMPARATIVA

INTRE ANII HEGIREI SI ANII DE LA CHRISTU, CE OBVINU IN ACESTU OPU

Nota : H. insemna adica anii Hegirei ; **I. C.** anii dela Christu ; **L.** lun'a si diu'a d'in luna ; **D.** diu'a din septemana ; Liniora **(—)** anulu bisextilu.

H.	I. C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
611	1214	13 Maiu	3	882	1477	15 Aprilie	3
616	1219	20 Martiu	4	884	1479	25 Martiu	5
680	1281	22 Aprilie	3	886	1481	3 Martiu	7
687	—1288	6 Fevruariu	6	887	1482	20 Februariu	4
688	1289	25 Ianuariu	3	889	—1484	30 Ianuariu	5
698	1298	9 Octomvrie	5	890	1485	18 Ianuariu	3
699	1299	28 Septemvrie	2	—891	1486	7 Ianuariu	7
—700	—1300	16 Septemvrie	6	—894	—1488	5 Decemvrie	5
717	1317	16 Martiu	4	895	1489	25 Noemvrie	4
726	1325	8 Decemvrie	1	901	1495	21 Septemvrie	2
—727	1326	27 Noemvrie	5	—902	—1496	9 Septemvrie	6
728	1327	17 Noemvrie	3	—905	1499	8 Augustu	5
729	—1328	5 Noemvrie	7	—907	1501	17 Iuli	7
—730	1329	25 Octomvrie	4	916	1510	11 Aprilie	5
734	1333	12 Septemvrie	1	917	1511	31 Martiu	2
736	1335	22 Augustu	3	—918	—1512	19 Martiu	6
—738	1337	30 Iuliu	4	920	1514	26 Februariu	1
—760	1358	3 Decemvrie	2	—921	1515	15 Februariu	5
761	1359	23 Noemvrie	7	922	—1516	5 Februariu	3
762	—1360	11 Noemvrie	4	923	1517	24 Ianuariu	7
—763	1361	31 Octomvrie	1	925	1519	3 Ianuariu	2
766	—1364	29 Septemvrie	1	—926	1519	23 Decemvrie	6
783	1381	28 Martiu	5	927	—1520	12 Decemvrie	4
784	1382	17 Martiu	2	928	1521	3 Decemvrie	1
788	1386	2 Fevruariu	6	—929	1522	20 Noemvrie	5
791	—1388	31 Decemvrie	5	930	1523	10 Noemvrie	3
792	1389	20 Decemvrie	2	931	—1524	29 Octomvrie	7
797	1394	27 Octomvrie	3	933	1526	8 Octomvrie	2
800	1397	24 Septemvrie	2	934	1527	27 Septemvrie	6
—804	1401	11 Augustu	5	—935	—1528	15 Septemvrie	3
—809	1406	18 Iuniu	6	936	1529	5 Septemvrie	1
814	1411	25 Aprilie	7	938	1531	15 Augustu	3
816	1413	3 Aprilie	2	—940	1533	23 Iuliu	4
—820	1417	18 Fevruariu	5	941	1534	13 Iuliu	2
824	1421	6 Ianuariu	2	942	1535	2 Iuliu	6
—825	1421	26 Decemvrie	6	—943	—1536	20 Iuniu	3
827	1423	5 Decemvrie	1	944	1537	10 Iuniu	1
830	1426	2 Noemvrie	7	—945	1538	30 Maiu	5
—831	1427	22 Octomvrie	4	946	1539	20 Maiu	3
832	1428	11 Octomvrie	2	947	—1540	8 Maiu	7
838	1434	7 Augustu	7	—948	1541	27 Aprilie	4
840	—1436	16 Iuliu	2	949	1542	17 Aprilie	2
—845	1441	22 Maiu	2	—954	1547	21 Fevruariu	2
—847	1443	1 Maiu	4	955	1548	11 Fevruariu	7
—850	1446	29 Martiu	3	—956	1549	30 Ianuarie	4
851	1447	19 Martiu	1	—959	1551	29 Decemvrie	3
—855	1451	3 Februariu	4	960	1552	18 Decemvrie	1
857	1453	12 Ianuariu	6	961	1553	7 Decemvrie	5
—858	1454	1 Ianuariu	3	963	1555	16 Noemvrie	7
860	1455	11 Decemvrie	5	974	1566	19 Iuliu	6
—864	1459	28 Octomvrie	1	—975	1567	8 Iuliu	3
865	—1460	17 Octomvrie	6	976	—1568	27 Iuniu	1
867	1462	26 Septemvrie	1	977	1569	16 Iuniu	5
868	1463	15 Septemvrie	5	—978	1570	5 Iuniu	2
870	1465	24 Augustu	7	979	1571	26 Maiu	7
—872	1467	2 Augustu	1	980	—1572	14 Maiu	4
874	1469	11 Iuliu	3	982	1574	23 Aprilie	6
—875	1470	30 Iuniu	7	983	1575	12 Aprilie	3
876	1471	20 Iuniu	5	—986	1578	10 Martiu	2
—877	—1472	8 Iuniu	2	988	—1580	17 Fevruariu	4

H.	I.C.	L.	D.	H.	I. C.	L.	D.
991	1583	15 Ianuariu	3	1080	1669	22 Maiu	7
993	—1584	24 Decemvrie	5	1083	—1672	19 Aprilie	6
994	1585	13 Decemvrie	2	1084	1673	8 Aprilie	3
— 995	1586	2 Decemvrie	6	—1085	1674	28 Martiu	7
— 997	—1588	10 Noemvrie	1	—1087	—1676	6 Martiu	2
1002	1593	17 Septemvrie	2	1088	1677	24 Fevruariu	7
1003	1594	6 Septemvrie	6	1089	1678	13 Fevruariu	3
1004	1595	27 Augustu	4	—1090	1679	2 Fevruariu	1
1012	1603	1 Iuniu	4	—1093	1681	31 Decemvrie	7
1013	—1604	20 Maiu	7	1094	1682	21 Decemvrie	5
—1014	1605	9 Maiu	5	—1095	1683	10 Decemvrie	2
1015	1606	29 Aprilie	2	1096	—1684	29 Noemvrie	7
1026	—1616	30 Decemvrie	2	1097	1685	18 Noemvrie	4
—1027	1617	19 Decemvrie	5	—1098	1686	7 Noemvrie	1
1029	1619	28 Noemvrie	1	1099	1687	28 Octomvrie	6
1032	1622	26 Octomvrie	7	1101	1689	5 Octomvrie	7
—1033	1623	15 Octomvrie	4	1102	1690	25 Septemvrie	5
1039	1629	11 Augustu	3	1103	1691	14 Septemvrie	2
—1041	1631	20 Iuliu	4	—1104	—1692	2 Septemvrie	6
1043	1633	28 Iuniu	6	1105	1693	23 Augustu	4
—1044	1634	17 Iuniu	2	—1106	1694	12 Augustu	1
1045	1635	7 Iuniu	1	1107	1695	2 Augustu	6
—1046	—1636	26 Maiu	5	—1109	1697	10 Iuliu	7
1047	1637	16 Maiu	3	1110	1698	30 Iuniu	5
1048	1638	5 Maiu	7	1111	1699	19 Iuniu	2
—1049	1639	24 Aprilie	4	1113	1701	8 Iuniu	4
1054	—1644	29 Fevruariu	5	1114	1702	28 Maiu	1
—1055	1645	17 Fevruariu	2	—1115	1703	17 Maiu	5
1058	—1648	17 Ianuariu	2	—1117	1705	25 Aprilie	7
1059	1649	5 Ianuariu	6	1121	1709	13 Martiu	4
1066	1655	22 Octomvrie	2	1122	1710	2 Martiu	1
1070	1659	8 Septemvrie	5	1123	1711	19 Fevruariu	5
—1074	1663	26 Iuliu	1				

PARTEA ANTAIA

A

ISTORIEI OSMANE

CARE COPRINDE CRESCEREA IMPERIULUI OSMANU

DELA DOMNI'A LUI OSMANU

FONDATORULU ACELUIA

PÀNA LA DOMNI'A LUI MUHAMEDU IV.

ADECA

DELA ANULU 1300 PANA LA OBSIDIUNEA VIENEI IN ANULU 1683.

ISTORI'A

DESPRE

CRESÇEREA IMPERIULUI OSMANU(1) SEU OLIOSMANU(2)

COMPUSA IN TREI CARTI

CAPU I. DIN CARTEA I.

DELA ESIREA TATARILORU SUB SIAHULU SULEIMANU

CAUSELE DIVERSELOR PARERI DESPRE GENTEA OSMANA

Déca vomu cerceta cu diligentia originea familiei osmane care se afla astadi in possessiunea tronului turcescu, vomu da preste acea

OBSERVATIUNI

Inainte de a incepe notele nóstre, se premittemu câte-va despre titulaturele mai usitate la curtea ottomana. Acésta curte, cá si cellelalte d'in Orientu, isi arroga si pretinde titulaturele celle mai superbe si mai pompóse. Edictele imperiali, numite *Fermanu*, suntu pline de asemenea frase; precumu: *Babi humaiun*, Port'a sublima. *Babi Adalet*, Pórt'a dreptatiei; *Babi Saadet*, Pórt'a màrirei; *Babi* séu *Deri Devlet*, Pórt'a fericirei. (*) Dela acésta d'in urma frase este espressiunea familiaria intre Turci de «Devleti othmanie», Maiestatea, séu Felicitatea ottomana. Déca lectorulu è curiosu a cunósce mai multe title de aceste, n'are de câtu se consulte dictionariulu turcescu de Meninski, unde le va afla adunate in massa.

(1) *Othomanu.* Acestu nume care 'lu pórta natiunea turcésca dela imperatulu Os-

(*) Orientalii numescu residenti'a guberneloru loru *Pórta*, dela portile mari ce sunt la palatele domniloru loru; cá si europenii, dela loculu séu curtea d'naintea palateloru domnesci, dicu *curte* la resiedinti'a acestor-a. De aci titulaturele indicate aici sunt identice cu espressiunile nóstre, de: Curte serenissima, inaltu séu prè-naltu monarchu, maritu gubernu etc. *Pórta*, ni se pare prè duru, pentru acèea ne vomu abtiené de a'lu intrebuintia pe viitoriu. *Tr. Germ.* (Nu ni se pare mai duru de câtu *curte*. *Hodosiu*).

mare diversitate de pareri, pe care o amu aretatu in prefatiune, éra la scriptorii straini vomu afla atàtu amestecu de fabule, in càtu voindu se distingemu adeverulu de erróre, vomu simtì acea greutate mare ce simte caletoriulu standu intre doue cali. Unii se abatura dela adeveru dein lips'a cunoscintiei lucruriloru si istoriiloru orientali, altii érasi fusera dusi in erróre prin vre-una fabula, care póte fi ca pismuise fericirea acestei familii. Istoriografii nostrii chri-

manu, fundatorulu seu, ilu scriu istoricii crestini fórte incorrectu. Unii facu d'in prim'a sillaba duóe, punendu un *o*, si dîcu *Othomanu*; altii omittu pe *h* si duplica pe *t*, precumu *Ottomanu*. Amenduóe formele sunt contra naturei litereloru arabice, câ-ci arabiculu *tsh* séu *th*. numitu la Turci *Tshei arebi*, respunde in totulu cu grecesculu *Thita* Θ (séu anglosaxoniculu *Th*. *Tr. Angl.*, prin urmare in limb'a latina (séu anglesa *Tr. Angl.* séu francesa *Tr. Franc.* séu romana *H.*) trebue se'si conserve etymologi'a sa si se se scria *Othman*, cá in grecesce Οθμαν (in germanesce cà Othsmanu, *Tr. Germ.* Mai este de observatu, ca Turcii pronuntia arabiculu *tshe* mai ca *s* alu nostru. De aci *Otshman* la ei suna cà *Osmanu*. *Tr. Angl.* (*).

(2) *Oliothmanu*. Acestu cuventu este compusu din *Ol* si *Othma*, si insémna fiii séu urmatorii lui Othmanu. Se atribuie nu numai familiei imperatesci, care descende dela Othmanu, ci si natiunei turcesci in generalu. De aci frasea: *Tevaifi Oliothmanu*, órdele séu triburile Oliothmane. Imperatii se numescu in particulariu: *Oliothman Padishahi* imperatulu fiiloru lui Othmanu. Acésta este ratiunea, pentru care ne-amu determinatu a numi lucrarea nóstra: *Istori'a Oliothmana*.

La notele de sub 1 si 2 trebue se observu, ca traductoriulu anglesu scrie *Othman* si *Alothmanu*, francesulu *Othoman* si *Aliothman*, germanulu *Osman-ichs* si *oliosman-ichs*. Eu in traducerea mea nu m'amu feritu de nici un'a d'in aceste forme; ba amu intrebuintiatu anca si póte mai multu, form'a *Ottomanu*; ca-ci chiar dupa pronunci'a turcésca, abia s'ar poté spune cu certitudine, care d'in aceste forme è falsa, séu care correspunde mai multu naturei littereloru arabice. Amu scrisu: imperiulu *ottomanu*, cas'a, famili'a *osmana*, *oliosmana*, *aliosmana* etc. Credu ca n'amu gresitu. Usulu la europeni a sanctionatu form'a *Othoman*: limb'a diplomatica in Europ'a è cea francesa; francesii scriu *Othoman*, prin urmare tóta lumea scrie *othoman*. Acést-a inse nu esclude pe nime, cui place, se scrie *othman*, *ottomanu*, *osmanu*, *oliosmanu*; numai se scia face totdeauna distinctiune intre subiectele, substantivele, de cari vrè se lege unulu séu altulu d'in aceste epitetele (adiectivele).

Anglesii dîcu se se scria cuventele séu numele turcesci dupe ortografi'a limbei englese; Germanii pretindu assemene; Francesii, Italianii si Spaniolii totu asia; si noi. Românii avemu dreptulu se pretindemu alu nostru. Si intr'adeveru, déca nu scriemu

(*) Cartea presenta, fiindu-ca este o istoria turcésca: credemu ca è rationale a conserva in ea pronunciatiunea Turciloru. *Tr. Germ.* (Prè bine. Dar, fiindu-ca nu scriemu cu littere turcesci, credemu ca è rationale, a scrie fia-care cu literele si ortografi'a propria, pentru a reproduce espressiunea si sunetulu propriu alu pronunciatiunei turcesci. *H.*).

stiani, in nesciinti'a loru despre eruditiunea turcésca, au fostu necessitati, precumu mai mentionaramu aícea, se scotia dein acestea pîraie turburi céea ce trebuea se ia dein prim'a fôntana. Noi dein contra (fia disu fora vanitate dein partea nóstra), preferiramu cu totu dreptulu marturi'a scriptoriloru indigeni toturoru celorulalti, si datele nóstre le adunaramu dein acei istoriografi, pe carii turcii ii tienu de cei mai demni de credintia si mai authentici.

Asia noi invetiamu dein acestia, cà pre candu faimosulu domnitoriu Ginghis (3) Chanu (4) devastandu nu numai partea cea mai mare dein Asi'a care se aflá sub potestatea persiana, cetatea Belch, cea mai bogata in tiér'a Chorosanu o ruinase pàna in temelii, éra

numele turcesci cu litere turcesci : apoi pentru a le da, in limb'a in care scriemu, espressiunea si pronunti'a cea adeverata, trebue se le scriemu cu litterele si ortografi'a correspundietória littereloru si pronunciatiunei turcesci. Eu credu, ca chiar d'in caus'a diversitatiei littereloru, candu grecesci, candu gothice, acumu latine etc., si mai alesu din caus'a diversitatiei de orthografi'a atâtoru limbi, cu cari s'au scrisu cuventele turcesci — s'a nascutu si acea diversitate de forme, in cari ele ni se presenta asta-di. (*Hodosiu*).

(3) *Ginghis*. Dupe annalile turcesci a fostu principe allu Tatariloru Oguziani. Noi, amu vorbitu pe largu in prefatiune despre faptele si viuéti'a acestui principe. Lectorulu le póte vedé acolo. (Persianii si Turcii pronuntia acestu nume, cà si cumu aru fi scrisu in angiesesce *Chinghiz* séu in italienesce *Cinghiz* Istoricii latini 'i dicu *Cangius*. Ginghischan in limb'a mongolica insémna regele regiloru. *Tr. Angl.**).

(4) *Chan*, Acestu cuventu a trecutu d'in limb'a persiana in cea arabica. Insemnédia domnu mare séu principe. Este identicu cu arabiculu *Sultanu*, si cu turcesculu *Ulubeg*, mare principe. Titlulu de Chan a fostu odinióra in usu la imperatorii turci, precum Muradu Chan, Selimu Chan etc. ; in urma inse curtea ottomana a reservatu acestu titlu pentru regele Crimei séu alu Tatariei mici ; de aceea elu se numesce Kirin Chani, séu *Chani Ali Shan*. sublimulu Chanu.

(*) Ebulgasi Baiadur Chan. in istori'a geneologica a Tatariloru (pag. 94 si urm.. dice, ca *zin* in limb'a mogulica insémna *mare*, si *gis* è superlativulu : prin urmare *zingis* insemna *Maximus* (cellu mai mare) *Tr. Germ.*

Traductorulu germanu mai face aci despre Ginghis unele observatiuni gramaticali si ortografice in favorea limbei sale. Pentru noi n'au nici interessu nici insemnatate. *H.*

pe Chursem (5) Siah (6) alungandu'lu dein statulu seu ilu si omorise, ci si pe domnitorii dein tóte acelea tieri, pentru-cà se aflá in dissensiuni intestine, prin necurmate invasiuni debilitandu'i ii alungase, — pe atunci dicu, se intemplà, cà Suleiman (7) Siah, fi-

(5) *Churzem* insemna propriu marea Caspica séu Hircanica; totu asia se chiama si tierrile de pre langa tiermii acestei mari, allu caroru suveranu se numesce *Churzem Siah*, adeca regele séu domnulu tierriloru situate la marea Caspica. Turcii pronuncia câte-odata *Chuzrem*, pentru asemenarea littereloru *R.* si *S.*, candu semnulu de distinctiune nu è pusu pe elle; ceea ce se intempla de multe-ori, mai allesu in scrierile Turciloru celloru mai invetiati. Geografulu nubianu (Partea 7 clima 5) pretende, ca acestu cuventu deriva de la *Chosar*, fiiulu lui Togarmas, care mai ântâiu a populatu aceste tierri; pare inse ca opiniunea sa nu se baséza atatu pe realitatea faptului, catu pe assemenarea numelui. Meninski mai dice ca acésta mare se numesce *Culzum Deng iz*; dara nu vedu pe ce argumentu, de óre-ce Turcii dau acestu nume la marea-rosia. Crestinii inse o numescu marea Baku, de la cetatea Bacuie situata la tiermii ei. (Aci nu trebue se ne inchipuimu ca dóra tóte tierrile situate la marea Caspica s'aru numi Churzem. Acestu nume 'lu pórta numai acea parte a marei Caspice, care spala marginile regatului Curzem, a carui estindere merge, precum se dice, pene la gurele Oxului, rîu ce se vérsa in marea Caspica. Regatulu Churzem asta-di è sub dominatiunea Tatariloru Usbeghiani, cari l-au occupatu de la descendentii lui Tamerlanu, dupe ce acest-a allungase de acolo pe succesorii lui Ginghiscan. Churzem Schah, despre care vorbesce auctorulu nostru, a fostu titlulu unei familii de regi ai accelloru tierri, cea mai putinte in tóta Asi'a; dar pe care Ginghiscanu o a stinsu cu totulu in persón'a lui Mahomed Churzem Schah, pe care l-a omoritu. Herodotu vorbesce de Chorasma; atatu e de vechiu este acestu regatu! déca cum-va Herodotu pe acest-a l-a avutu in vedere *Trad. Angl.).*

(6) *Shah* (*) séu *Scheh*, cuventu persianu, identicu cu arabiculu *Sultan*. De ací pórta imperatulu turcescu titlulu: *Schahi Alem Penah*, imperatulu refugiu lumei. Este de insemnatu inse ca *Padishac* trece la curtea Ottomana de titlulu mai onorabile de catu Schah. Titlulu de Shach simplu se da regiloru Persiei, Padischah nici-odata. Vomu spune ratiunea, candu vomu esplica cuventulu Padischah.

(7) *Suleimanu*. Tatalu lui Erdogrulu si mosiulu lui Osmanu, originariu d'in famili'a oguziana, cea mai nobile intre Sciti. In prefatiune amu relevatu errórea lui Loniceru, care 'lu face rege alu Niceei, (Trebue se observamu aci, ca in limb'a turcésca, arabica (si persica) vocalile *a* si *e* au acelasiu semnu, precumu acelasiu semnu au si vocalile *o* si *u* (si *o* si *u* in limb'a turcésca). De aci vine, ca istoricii nostri scriu unulu si acelasiu cuventu in varie forme, precumu Schah si Scheh, Soliman si Suliman etc. *Tr. Angl.*).

(*) Cuventulu *Schah* insemnédia si regele in joculu asia numitu Schah, jocu carele l-amu luatu de la Persiani, si ei dupre tóta probalitatea l-au invetiatu de la indiani. De ací Schah mat, la angli Check mate, la francesi Echec mat,, la italiani Scacco matto. *Tr. Angl.*

Mat in limb'a persica: confusu, consternatu; prin urmare Schah mat, rege adusu in confusiune, de nu mai póte scapa. Dupe *Tr. Germ.*

liu alu lui Chiia-Chan, domnu alu cetatiei Nere (8) si alu tatariloru Ogusani (9), si domnitoriu alu tierei Merusiahgean, unu principe

(8) *Nera.* Acésta cetate, dupe rapórtele Turciloru, este aprópe de marea Caspica. Numele ei inse in vanu l-ai cauta in chartele geografice ale crestiniloru; déca nu cum-va vomu dice ca è cetatea Herat, capital'a vechiei Aria, séu a tierrei Nurketsur d'in Masanderan, in provinci'a Ghilan. Annalile turcesci tienu. ca cetatea Nera a fostu occupata si derimata de Tatarii lui Ginghiscanu, candu s'au intorsu acesti-a dela devastatiunea cetatiei regali Belch. Istoricii persiani confirma opiniunea nóstra, cà-ci ei facu mentiune de siepte regi cari au domnitu pe atunci in Ghilan, si d'intre cari unulu cu probabilitate a fostu Solimanu alu nostru.

(9) *Oguzani.* Turcii sunt de accordu asupr'a acestui punctu si convinu cu totii ca tribulu Oguzaniloru avendu de conductoru pe Ginghischanu, a esitu d'in Tatari'a mare, vétr'a, de unde s'au respanditu atàte roiuri nenumerate de Sciti. Eu nu cunoscu nici unu scriitoriu crestinu, care se attribuie lui Gingischan alta patria. Opiniunea nóstra o confirma pene la evidentia Nicephoru Gregoras, care in cartea II. capu 4, unde vorbesce despre irruptiunca acestoru Tatari, dice: «Câte-va secle dupe aceea, ca undele ce essu d'intr'o fòntana nesecata, au cursu Tatarii d'in estrem'a Scitia si «s'au impartitu in doue turme. Unii au petrunsu departe pene la marea Caspica, unde «uitandu de numele si de patri'a loru natale, se numira Sarmati, Massageti, Me«lanchlani, Amazoni etc. Ceialalti 'si luara callea spre Europ'a, predandu tóte cóstele «maritime etc.» Ér la capu 5 sectiunea prima dice: «Sub Ion Duca imperatu, turme «nenumerate de Sciti, lasandu-si locuintiele nordice, s'au respanditu cu miliónele pe «tiermii marei Caspice. Intr'aceea morindu ducele loru Sitzizchan (sub acestu nume «Gregoras intiellege pe Ginghischanu, precumu amu aretatu in prefatiune), command'a «preste trupele loru s'a impartitu intre duoi fii ai acestui-a, Chalaus si Telepugas».

Atata spune Gregoras. Dìsele sale ne facu se observamu, ca ceea ce numesce elu Πρωτη Σκυθίκη, séu prim'a ori estrem'a Scitia, este chiar acee'a ce numimu asta-di Tatari'a mare, si catu pentru numile ce a placutu istoriciloru a da locuitoriloru aceloru tierri, noi le consideramu numai ca imaginari si nici de cumu ca proprii Scitiloru, pene candu acesti-a au remasu in vechiele loru vetre. Asià, déca lectorulu a vediutu in prefatiunea nóstra cà famili'a oguzana s'a impartitu in duoe linii, adeca aliothmana si aliginghisiana— nu trebue se'si inchipuiesa nici-decumu ca acésta distinctiune s'ar fi facutu anca pe candu traiau fundatorii séu mai bine trunchii acestoru dinastii: ar fi absurditate se vré cine-va a da anca sub Soliman numele de Aliothmani aceloru-a, cari nu l-au primitu de câtu dela nepotulu seu, cu un'a suta de anni mai in urma; assemene ar fi falsu de a afflrma, ca principii Crim-Tatariei s'aru numi Aliginghis chiar de la insusi Ginghiscanu. Acésta numire li s'a datu numai dupece au fostu supusi prin armele osmanice, si chiar nici Chanii Tatariloru d'in Crime'a nu'si deriva originea dela Ginghischanu, ci numai dela nepotulu acestui-a, cu numele Ghirai, care elu cellu d'antaiu a cuceritu acelle tierri. Ba s'a vediutu ca acesti principi, imitandu pe imperatii d'in Occidentu (cari in onórea fundatoriloru imperiului se numiau *Caesar* si *Augustus*), numai in timpii din urma au inceputu

acesta, carele intrecea pe toti principii poporului seu cu nobilitatea nascerei, cu glori'a mai-mariloru si cu propriele virtuti, — in anulu Hegirei 611 dupa chronologi'a lui Nisrin (éra dupa chronologi'a christiana in anulu 1214) indemnatu prin exemplulu si fortun'a lui Ginghis-Chanu, s'a decisu cu vreo cincidieci de mii tatari ogusani alesi, a'si lasa locuintiele vechi si a intreprinde expeditiune asupra Europei, (10) spre a'si cauta una alta patria.

Cuceririle sale.

Asia dara Soleiman-Siah strabatù cu celeritate mare si cu progressu totu asia de bunu in regiunea Oserbedgean (11), care se marginesce cu Siri'a si, atàtu prin poterea armeloru, càtu si

a purta numele gloriosiloru loru antecessori' si l'au transmisu succesoriloru loru : Turcii pe acela de Othomani, si Tatarii pe acela de Ghirai. De aci Chanii Tatariei adaogu asta-di numelui loru propriu anca si pe cellu de Ghirai, precum Selim Ghirai, Caplan Ghirai etc. Dara despre aceste vomu dice mai multe intr'altu locu.

(10) *Europa* séu tierile europene. Rum-ili séu simplu Europ'a ori Rum, dupe opiniunea Arabiloru se marginesce cu Siri'a; asià in catu pene asta-di la ei se dice despre cei ce vinu la Aleppo, capital'a Siriei, ca au trecutu in Europ'a (*). Turcii inse dau Europei aceleasi margini cari le damu si noi, adeca : Bosphorulu (canalulu Constantinopolei), Tanais (Donul), si gurele Nilului.

(11) *Ozerbegian* séu Shirvan, séu Biladulgebel, Armeni'a mare, alle carei margini nu mai sunt celle d'in vechime; cà-ci Turcii, cari nu'si facu scrupulu de a se estinde preste tierrile vecine, nici de a schimba numele celloru cucerite, au mai adaosu mare parte d'in Assiri'a septemtrionale, alu carei restu porta asta-di numele de Kurdistanu (unii 'i dîcu Gordiana), si se léga la apusu cu Armeni'a mare.

Cuventulu *Ozerbejanu* è compusu d'in *Ozer*, focu, si *Cian*, anima, cu conjunctiunea *be* in, prin urmare se póte traduce focu-in-inima séu inima cu focu. *Ozerbejan*, (d'Herbelot si altii 'lu scriu Adherbigian), *Shirvan* si *Biladuljebel* sunt trei provincie distincte in Persi'a. Azerbegian, despre care traditiunea tiene ca acolo a fostu léganulu vechiei dinastia a regiloru persiani, si ca faimosulu Zoroastru acolo a instituitu cultulu focului, contiene o parte din Medi'a, Siri'a si Armeni'a mare. Cetatile principali in Azerbegian sunt : Tauris, Ardebal (séu Ardevil), Selmas, Nakschivan, Merend etc. Provinci'a Shirvan, care anca este o parte d'in Medi'a, se estinde de-alungulu cóstei occidentali a marei Caspice; o despartu de Azerbegian si de Daghestan fluviile Aras si Cur, adeca Araxes si Cyrus. Cetatile ei principali sunt : Schamakie séu Scamachi, care è capital'a tierrei, Baku la 39 grade 30 min. de latitudine, si un'a si alt'a la tiermurii marei Caspice; si Beraah la fluviulu Cyrus *Tr. Franc.*

Biladulgebel si Daghestan, insémna tiérra muntósa. *Tr. Germ.*

(*) In Romani'a se dîce despre cei ce calletorescu d'in tiérra spre partile occidentali alle Europei, ca *au trecutu in Evrop'a*; cà si candu Romani'a n'ar fi in Europ'a.

cu ajutoriulu faimei latite despre faptele sale cucori totu ce intempinà in calea sa pàna la Ahlad, care este regiune si cetate in Armeni'a mare. Dara fiendu-cà tatarii lui Ginghis-Chanu devastasera tóte prin pregiuru cu furia si crudelitate neaudita, si petrunsera pàna in Oserbedgeann, asia Suleiman-Síah, séu pentru-cà trebuea se céda unei poteri mai mari, séu cá se'si conserve pe credintiosii sei pentru sórte mai buna, fu necessitatu a'si aduna pe omenii sei si a se retrage dein Asi'a mica in interiorulu Oserbedgeanului. Poporulu seu inse nascutu pentru bellu si predatiuni, isi perdù patienti'a, pentru-cà i se urise de acea viétia fora ocupatiune, si lipsita de lucrurile cele mai necessarie in acea regiune desierta; asia in anulu hegirei 616 (alu lui Chr. 1219). Soleiman esîndu érasi dein Oserbedgeanu isi conduse victoriósele sale trupe de nou asupra tieriloru Asiei mici. In acelea intreprinderi elu facù preste asteptarea sa progresse asía de mari, in càtu supunendu sie-si multe capitale si cetati mai mici, continuà cuceririle sale pàna la Eufrate. Aici Suleimanu insielatu de fortun'a inconstante, se incercà ellu de antaiu se tréca riulu calare; rapitu inse prin potentele riu, se innecà in acelasiu anu. Dupa aceea cadavrulu seu fu scosu dein riu si astrucatu prin filii sei aprópe de murii cetatei Geaber (12), nu departe de Aleppo (13). Unu poetu anonimu dein acelea tempuri

(12) *Giaber.* séu Baber, a fostu odinióra cetate langa Aleppo; asta-di è o Tekiè séu monastire de calugari turci, si pórta numele de Sieikh Ebù Bekjr; in cartele geografice mai nuoe è scrisu Bir si Elbir, dar acest'a falsu, (câ-ci Bir séu Elbir este o localitate cu totulu differente de Giaber, si este situata cu multu mai susu, pe fluviulu Euphrate. *Tr. Franc.*) Sepulcrulu lui Ebubekiru atrage aici pe Turci d'in tóte partile; vinu in tóta devotiunea spre a'lu visita. Ceea ce face acestu locu anca si mai venerabile, este unu altu monumentu séu *Turbè*, ce Sultanulu Selimu a redicatu acolo la reintorcerea sa ca cuceritoriu d'in Egiptu. Se dîce ca acestu monumentu a fostu redicatu intru memori'a atatu a lui Solimanu, catu si a lui Ebubekir, unulu d'intre cei patru interpreti ai Coranului, si successoriu immediatu alu lui Mahomedu. (Acésta inse nu este probatu, câ-ci Ebubekir successoriulu lui Mahomedu este ingropatu in Medina: Ebubekir, care este immormentatu aici, este fundatorulu monastirei si n'a fostu alta decâtu Scheik, adeca egumenu séu abbate. *Tr. Franc.*) D'Herbelot numesce acestu locu Khaibar; si dice. ca mormentulu lui Solimanu Schahu, dupa cum attesta faimosulu istoricu turcu Saadi, pene 'n diu'a de asta-di se numesce *Mezari Turki*, mormentulu turcului. *Tr. Angl*

(13) Lectorii mei póte 'mi voru imputa ca amu fostu prea scurtu in relatarea fapte-

ii facù epitaphiu séu inscriptiune la mormentu in urmatóriele doue versuri:

Sevmess idi ciu Nehri saili ol:
Nehri sailde buldi Reftegjan Iol.
adeca :
Pentru cà ellu nu iubia acellu fluviu repede,
Isi aflà mórtea tocma in acellu repede fluviu.

loru lui Solimanu, si ca acésta procedere a mea nu correspunde demnitatiei subiectului ce amu tractatu: memori'a fundatorului unei familie atâtu de illustre aru cere mai multu. Dar noi, tienendu naintea ochiloru adeverulu, amu crediutu mai bine a impartesi fapte bine constatate, de si pucine, decâtu a da lectoriloru o narratiune lunga, plina de fabule, de barbarisme si de anachronisme. Noi n'amu potutu se alunecamu in errórea unoru scriitori crestini, cari, vorbindu de affacerile turcesci, an incarcatu operele loru cu narratiuni absurde si necópte. Ne si miramu, cum barbati de eruditiune si in alte respecte de mare perspicacitate, au potutu fi indusi se créda absurditatile unui Abulfarage (*), pe care Turcii nici nu 'lu tienu demnu de a'i attribuì numele de istoricu. Sunt in adeveru si la Turci carti pline de fabule, precumu *Aliothman Tevarichi* (istori'a aliothmana) si altele, care ne presenta liste pompóse despre antecessorii lui Othmanu; Dar' ómenii de simtiu si de sciintia intre turci nu le pretiuiescu mai multu decâtu «Narratiunile séu Noptile arabice», publicate nu de multu in limba francesa (si germanesce) in Europa (si pe cari Europ'a, puçinu le-a gustatu *Trad. Franc*). De altminterea, spunendu adeverulu, Turcii nu 'si facu nici-unu scrupulu de a marturi, ca totu ce este in istori'a loru mai inainte de Solimanu, mirósa a fabula.

Nu va fi inutile a adaoge la finea fie-carui capu unu catalogu de principii contimpurani domnitori in Europ'a, ca asià lectorulu se póta vedé d'intr'una ce s'a petrecutu pe acelasiu timpu in amendóe partile lumei.

Dela invasiunea lui Solimanu Schahu in anulu 1214, pene la mórtea lui in anulu 1219., au fostu principi domnitori in Europ'a, anume:

La Constantinopole: Enricu, comte de Flandria, 1206—1216; Petru de Courtenay, 116—1222.

In Occidentu: Otto IV. imperatu alu Romaniloru 1208—1218; Fridericu II., 1218—1244

In Anglia: Ioanu, dîsu fora tierra, 1199—1216; Enricu III., 1216—1272.

In Francia: Filipu II, dîsu Augustu 1180—222 *Tr. Germ.*

(*) *Abulfarage* a fostu fiiulu unui medicu crestinu nascutu in secululu al treispre-diecele in Melitene, in Asi'a mica. Este auctorulu unei istorii universale, scrisa in limb'a arabica sub titlu: «Muchtaefir Elduvel» (Scurta istoria a imperiului:) Anglesulu *Pocok* o a publicatu in textulu arabicu cu traducere latina. *Tr. Franc.* Abulfarage a fostu in mai multe locuri episcopu, si in urma Mafrian séu primate alu Iacobitiloru. A muritu in anulu 1286. Viéti'a sa este descrisa in « Morgenlændische Büchersale » a lui Aseman, Tomu II. pag. 244. etc. Totu aici despre istori'a sa, a se vedé la pag. 309. etc. *Tr. Germ.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI OTHMANU SÉU OSMANU I.

FUNDATORULU IMPERIULUI OTTOMANU SÉU OLIOTHMANU

CAPU II. DIN CARTEA I.

FIII LUI SOLIMANU 'SI IMPARTU AVEREA LUI

I. Dupa mórtea lui Solimanu Siahu patru fii ai sei, Erdogrulu séu Dogrulu(1), Soncur Dogan(2), Giundogdi(3), si Dindar séu Dumdar(4), au impartitu intre sine thesaurii si averea remasa de parentele loru.

(1) *Dogrulu séu Erdogrulu.* Romanesce insémna, omu justu. Erdogrulu a fostu fiiulu lui Suleimanu, si tatalu lui Othmanu.

(2) *Soncur Doganu.* Soncur, dupa etimologia, insémna una speçie de falconu albu, cea mai rapace intre tóte passerile de venatu; se afla numai in tiér'a Tatariloru usbeciani; acestia o tramitu prin ambassadorii loru cà cellu mai frumosu presentu imperatului turcescu. La turci este in fórte mare pretiu, cu atâtu mai vertosu, ca nu se póte prinde decât fórte arare-ori (*).

(3) *Gjundogdi.* Dupa etimologia, acestu cuventu insémna: Sórele a resaritu, séu s'a facutu diua. *Ghiun* la turci este *di* séu *sóre*; si *dogdi* este preteritulu perfectu d'in verbulu *dogarim*, care insémna a se nasce, séu a veni la lumina.

(4) *Dumdar.* Dupa origine, insémna *sunatoriu*, séu care are puterea de a da sunetu. *Dum* este sunetulu dobei, numita Kius. *Dar* in limb'a persica insémna, care tiene, are séu pórta cu sine. De aci s'au formatu cuventele *Vefadar*, care tiene legea; *Namdar*, care are nume bunu séu reputatiune buna, *Alemdar*, care pórta stindardulu, etc.

(*) Dogan este falcon in generalu; Soncur o specie de falconu. *Trad. Germ:*

Soncur si Giundogdi s'au intorsu la vechile loru locuintie, si noi trebe se 'i lasamu in sórtea loru necunoscuta. Erdogrulu si Díumdar au remasu cu armatele loru, si si-au pusu corturile intr'unu locu numitu Sirmalizucur. Aici Díumdar preste puçinu a moritu. Erdogrulu intrunindu puterile sale cu celle ale fratelui seu, a suppusu parte prin arme parte prin politica, tóte tierile situate intre Aleppo si Cesarëa, cu tóte cetatile si tóte castellele loru, introducêndu pretutindinea (5) religiunea mahomedana, pe care si elu o professá.

ERDOGRULU MERGE LA ALADINU.

II. Renumele lui Erdogrulu se latîse in tóte partile. Fam'a lui ajunsese pàna la Aladin (6), sultanulu Iconiei; care, plinu de stima pentru acestu bravu si infatigabile erou, crediù cà este mai consultu a si 'lu face amicu si a 'lu pune in fruntea armatei sale, decâtu a se bate cu elu si a'lu avé inimicu. Pre candu se occupá cu aceste cugete, preste asteptare se vediù prevenitu de o deputatiune d'in partea lui Erdogrulu. Saruiat, fiiulu acestui-a era in fruntea deputatiunei, si avea insarcinarea de a cere in numele parentelui seu de la Aladinu, cá se'i dea una bucata de locu d'in tierile sale, unde se póta vietîuí in pace si in amicitia, elu si poporulu seu. Aladinu, ve-

(5) *Introducêndu pretutindenea.* Turcii atribuie fericitele successe și prosperitatea imperiului loru nu atâtu prudentiei, valórei séu politicei omenesci, câtu mai vertosu zelului celoru d'ântâiu imperati ai loru, de a propaga religiunea mahomedana. Acesta este motivulu, dîcu ei, pentru care au prinsu armele, ér nu ambitiunea nici lacomi'a de a domni; și s'au batutu nu pentru a face cuceriri, ci pentru a immulti numerulu credintiosiloru: si Dumnedieu le-a adjutatu in tóte intreprinderile loru.

(6) *Aladinu.* Domnu sèu Sultanu de Iconi'a. Istoricii turci ilu numescu alu doile, fŏra se mentionedie de unu Aladinu antaiu. Noi credem ca nu vomu pecatui contra reguleloru veritatiei, déca vomu suppune cà acestu Aladinu I. este Azatines, despre care Nicephoru Gregoras face mentiune in cartea sea IV. capu 2. sectiunea 6. si dîce, ca cu ocasiunea espeditiunei tatariloru elu conceptì ide'a de a scutura jugulu persianu, și apoi suppuse mai multe provincii asiatice, care appartîneau imperatiloru din Orientu; dar in urma fu batutu de Tatari in anulu Hegirei 661. séu 1261. de la Christu, și fu constrinsu d'impreuna cu fiiulu seu Melec Schah a cerca asilu la Michael Paleologulu. Candu apoi acestu Melec Schah au reocupatu tierile tatane-seu, a luatu numele de Aladinu II. — Cine dar póte fi Aladinu I. altulu, déca nu Azatines alu lui Nicephoru Gregoras, mai alesu déca vomu considera scurt'a durata a imperiului de Iconi'a?

diendu, ca precumu dîce proverbiulu, ce asteptá d'in ceriu, 'i veni d'in pamentu, primí cu bucuria deputatiunea, si se invoí indata a inplini cererea lui Erdogrulu. Elu dimisse pe Saruiatu cu tóta onórea, dete ambassadori dela sene cá se'lu insociésca acasa, éra pe tata-seu Erdogrul se'lu invite a veni indata la curtea sa, unde va avé o receptiune demna de unu belliduce atâtu de renumitu. Prin aceste promissiuni, Erdogrulu se induplecà se plece indata cu ambassadorii lui Aladinu. Elu fù primitu cu tóta distinctiunea possibile, si obtienù de resiedintia cetatea Carajedaghi in tienutulu Ancirei.

ERDOGRULU BATE PE TATARI CARI ERAU IN LUPTA CU TURCII

III. Multu inainte de aceea Aladinu era infestatu si adusu adesea in strimtóre estrema de catra unele trupe de tatari remasi in urmarea expeditiunei bellice a marelui Ginghis-Chanu. Tocma pe timpulu acesta se intemplà, cà una trupa numerósa de acei tatari incursese fora resistentia in tienutulu Ancirei. Aladinu 'si aduna in graba armat'a câta o avé sub mana, si merge in contra acestoru ómeni furiosi. Tatarii inse superiori in numeru, si armati bine, indata la primulu atacu, aducu armat'a Sultanului in disordine. Erdogrulu informatu de acésta bataia, se pune numai decâtu pe cale, si pre candu lupt'a era mai inversiunata, ajunge anca la tempu cu cinci mii totu ómeni alesi. Acesti-a vediendu armat'a lui Aladinu resipita si gat'a a fugi de inaintea inimicului, dìceau comandantelui se se allature la invingêtori: « Nu — respunse Erdogrul — Omului « constante nu è permissu a'si frange cuventulu; nici soldatului « onestu a scóte sabi'a contra cellui batutu, cì mai vírtosu a assiste « si adjuta celui desperatu si debilitatu ». Prin aceste generóse cuvente Erdogrulu retienù pe soldatii sei dela blastematulu loru planu de a spolia pe cei luati la fuga; dupa aceea lovindu pe tatarii victoriosi cu mare coragiu, ii si puse curendu pe fuga, si prin acésta castigà batali'a pe neasteptate in favórea lui Aladinu, care pàna atunci era invinsu.

ALADINU ILU FACE GENERALU ARMATEI SALE

IV. Sultanulu Aladinu vediù cu ochii sei valórea lui Erdogrulu, pe care pên'acumu ilu cunoscea numai d'in audîte; si cunoscù totuodata cà nu atâtu puterea 'i lipsesce, câtu mai vertosu unu generalu, bunu, care prin intieleptulu seu consiliu se scia insuflá trupeloru spiritu de vigóre si curagiu. Tóte aceste calitati le vediù elu in Erdogrulu; si pentru aceea, ilu denumi de comandante supremu alu armateloru sale, si'lu puse gubernatoriu preste totu territoriulu Ancirei.

FAPTELE SI MOARTEA LUI ERDOGRULU

V. Erdogrulu intrunindu-si indata trupele cu alle Sultanului, nu numai cà puse capetu la incursiunile tatariloru, cì batendu si ucigendu'i in tóte partile, 'i constrinse in fine a se retrage preste frontariele regatului; si asiá nu numai ca liberà, ci anca inmarì staturile lui Aladinu. Aceste victorìi le incoronà Erdogrulu prin cucerirea renumitei cetati Kiutahia, ocupata dela Greci (dupa marturi'a exactului istoricu Saadi) la anulu Hegirei 680, dela Iisusu Chr. 1281. Pre candu se prepará la fapte sí mai mari, mórtea, acésta inimica a gloriei eroiloru, ilu rapí d'in viétia. Frantu de betranetie si de fatigiele atâtoru victorìi, elu morì in acelasiu anu, lasandu natiunei sale onórea de a fì avutu unu capu atâtu de gloriosu, si Sultanului Aladinu marea dorere de a fì perdutu pe sustînetoriulu regatului seu. Mormentulu seu in castelulu Sugjutcicù, este visitatu sí astad-di cu pietate de toti admiratorii familiei aliothmane.

OTHMANU SUCCEDE PARINTELUI SEU

VI. Cu tóte aceste, fortun'a acestei familie nu s'a stinsu cu Erdogrulu. Dupa elu au remasu trei fii: Osman, Gjunduz si Sarviz. Osmanu (7) era cellu mai betranu intre ei, dar' anca de june fù chiamatu la curtea lui Aladinu, unde i s'a datu numele diminutivu de

(7) *Othmanu* séu Osmanu, unicu fiiu alu lui Erdogrulu, precumu tienu istoricii turci. Elu, precumu dîcu acesti-a, in consideratiunea virtutiloru eroice alle parentelui seu, a successu acestui-a in dignitatea de generalu alu armatei lui Aladinu; si precumu era anca fórte teneru, s'a numitu Osmangicu séu Osmanutiu.

Othmangicu, séu Othmanutiu, dreptu allusiune la etatea sa tinera. Tatalu seu, prin testamentu l-a instituitu erede in tóte averile càte le avuse dela Aladinu; inse si Sultanulu recunoscatoriu pentru servitiele lui Erdogrulu, a tramisu junelui Othomanu insigniele militari, *Tabli-Alem* (8), adeca tobe, stindarde si alte ornamente ale unui generalu, cu deplina putere preste tóta armat'a. Si mai multu, i-a permissu nu numai a bate moneta (9) cu effigi'a si numele seu,

(8) *Tabli Alem.* Tabli Alem Sahibi, este numele appellativu alu toturoru gubernatoriloru de provincii, precumu sunt Vezirii, Bassii, Beghii, si altii assemenea. *Alem* este unu stindardu mare, latu, care in locu de vervulu unei lance are o lamina de argintu, taiata in midi-locu in forma de cruce séu semi-luna. *Tabl* este o toba, de la care se numesce *Tobulchan'a*, apparatulu militariu, cu care imperatorii turci adórna pe generalii mai mari, cari sunt in servitiulu loru. Tobulchan'a unui veziru stà d'in nuóe tobe; nuóue *Zurnazeni*, séu carii canta in Zurna, adeca fluiera; siepte *Boruxeri* séu trompetari; patru *Zilldzani*, cari batu in *Zil*, o specie de discuri de arama, cari batendu-le unulu de altulu dau unu sunetu claru și acutu; trei códe de calu, legate fórte artificiosu cu lamina de argintu, și se numescu *Tug*; unu *Alem*; unu *Sangiacu*, séu stindardu, care nu differe de alu lui Mahomedu de càtu prin colóre, cellu-a è verde, ér'alu prophetului rosiu; apoi alte duóe stindarde mari, numite *Bairac*. Ceilalti Pasi, cari in rangu nu sunt inferiori veziriloru, dar' nu sunt onorati cu numele de veziru, precumu si principii Moldaviei si Romaniei, au privilegiulu la cellu puçinu duóe códe de calu, și la totu restulu celoru-lalte ornamente și stindarde accordate veziriloru. Unu begu anca are tóte stindardele, dar' numai o singura códa de calu. Mai sunt anca alti officiari, dar' inferiori beghiloru, cari n'au nici-o códa de calu, si imperatulu le accorda numai unu sangiacu séu stindardu; de aci ei se numescu Sangiakbeghi; unu officiu acest'a, care la inceputulu imperiului ottomanu era cellu mai onorabile d'intre tóte, fiind-cà officiulu de Pasia este introdusu mai tardiu.

(9) *Moneta.* La turci numai imperatulu are dreptulu de a bate moneta, și de a i se mentiona numele in rogatiunile publice. Si déca Cairo in Egiptu bate moneta, acést'a o face numai cu permissiunea Sultanului, si nu pe numele cetatiei, ci numai pe numele imperatului. Monet'a turcésca nu pórta efigi'a Sultanului, ci numai numele seu gravatu in littere fórte elegante. Eca inscriptiunea ce se vede pe monet'a Sultanului Achmedu, care tiene sceptrulu astadi (1712).

Sultan Ahmed Ibni Sultan Muhamed el-Svltan Ibni el-Sultan. Adeca: Sultanu Achmed fiiulu lui Sultanu Mahomedu, insusi Sultanu si fiiu de Sultanu.

In partea inversa:

Sultan el Beriung ve Hakiumiul Bariung, sarb fi Constantanie. Adeca: Imperatu si cuceritoriu lumei, domnu màriloru. Tiparitu in Constantinopole.

In locu de *fi Constantanie* póte se fia: *fi Edrene*, adeca Adrianopole, ori *fi Misr*, adeca Cairo; ori, *fi Ismir*, adeca Smirna, precum monet'a este imprimata in un'a séu

ci pentru a-i dá onóre anca sì mai multa, i-a concesu cà in tóte cetatile si satele cucerite de tatalu seu, séu pe care le-ar supune densulu in viitoriu, se aiba dreptu de Chutbè (10), adeca se i se memoredie numele in rogatiunile publice. De acì, de la acésta concessiune, datédia unii istorici inceputulu imperiului ottomanu; dar, precumu voiu aretá mai in josu, ei se insiéla in acestu calculu alu loru.

OTHMANU SUPRIME O REBELLIUNE, SI OCCUPA MAI MULTE CETATI DE LA GRECI

VII. Othmanu vediendu-se investitu cu atâte onori, i se parea ca nu'i lipsesce alta pên 'la dignitatea regale, decâtu titlulu de Sultanu (11); dara i se parù cà nu 'iar folosi se'lu ia pên' ce Aladinu este anca in viétia (12); ci 'i parea mai prudentu a astepta mórtea

alt'a d'in aceste cetati. Alte cetati n'au privilegiulu de monetaria. Candu imperatulu este in campania in fruntea armatei sale, atunci press'a è cu sine, si monet'a ce se bate, pórta inscriptiunea: *fi Ordui Humaiun*, adeca: in corturile cellui sublimu.

Cu tóte aceste, chanului tatariloru de Crimëa ii este permissu a bate moneta cu inscriptiunea numelui propriu.

(10) *Chutbé.* Este o formula usitata in rogatiunile publice, de a striga séu suplica la Dumnedieu pentru sanetatea, fericirea si marirea sacrei maiestati a imperatului, pentru invingere asupr'a inimiciloru, si mai alesu asupr'a crestiniloru.

(11) *Titlulu de Sultanu.* Amu observatu degià ca cuventulu *Sultanu* este arabicu si respunde la *Chan*, care este persianu séu mai bine mongolicu. Unii tienu ca è formatu d'in *Selatat*, adeca cuceritoriu séu potente. De altminterea trebue se observu, cà in discursurile de tóte dilele terminulu Sultanu se aplica cá pronume la ori si cine fara distinctiune. Asia se dice *Sultanum*, domnulu meu, chiar' precumu dîcemu in frantiosesce la tóta lumea Monsieur. Dar' candu intrebuintiamu cuventulu Sultan numai singuru séu numai cu articlulu *el*, atunci insémna imperatu; de si, precumu amu aretatu mai in susu, titlulu de Padischah este consideratu mai escellente. Fiii chaniloru d'in Crim-Tataria au permissiunea de a porta titlulu de Sultanu, precumu Caplan Ghirai Sultan, etc.

Ricaut ne-a conservatu stilulu cu care se serve Sultanulu candu scrie la Chanu, Eca 'lu: Catra gubernamentulu, unde infloresce mass'a si originea regentiei, care este radiemulu fortunei, și canalulu fericirei; possessorulu de potestate eximia, și de gloria stabile, alesu prin favórea regelui, dela care totu adjutorulu trebue se se céra: regele Crimeei. Gian, Beg, Ghirai, Chav, a carui altetia fia in perpetuu mantienuta. Dupa ce acestoru benedictiuni alle nóstre, sigilate cu ambra, si salutariloru profumate cu narcissu, purcedietórie d'in grati'a imperiale, veti fi datu respectulu cuvenitu: Ve facemu de scire si cunoscutu, etc. *Tr. Angl.*

(12) *Pén' ce Aladin este anca in viétia.* Prudentele Othomanu, nu voì, pen' ce Aladinu era anca in viétia, a accepta titlulu de Sultanu, ce i se offerise, bine vediendu,

acestui principe, decâtu a'si periclita atàtu imperiulu càtu sì viéti'a, prin o dorintia precipitata de a ajunge la domnìa. Si nu s'a insielatu. Tienendu inviolabile credinti'a ce a juratu lui Aladinu, elu a potutu lucra si in interesulu seu; si intorcêndu armele sale victoriόse contra principiloru cari se revoltassera, i-a supusu de nou. Dupa aceea se intórse contra greciloru, si, la anulu Hegirei 687, de la Iisusu Chr. 1288 luà cetatea Culse, si o adnectà la imperiulu lui Aladinu. Acestea fusera primele fructe ale victorieloru sale viitórie. In acelasiu anu batù intr'o lupta sangerósa pe comandantele d'in Carasheri séu Cetate-négra, prinse pe fratele acestui-a cu numele Calanos séu Callinicu, puse de'lu belira si dupa aceea ilu ingropara; apoi comandà la tóta óstea sa cá se se pisie pe mormentulu lui; de atunci acestu campu, numitu mai inainte Tomalidz, are pênê astadi numirea de *It Ishini* séu Pisiatu de cane. De altminterea, acésta victoria a costatu multu sange sì lui Othmanu; câ-ci afara de unu numeru mare de soldati cari au cadiutu d'in partea sa, elu a perdutu sì pe fratele seu Giunduz, care a moritu luptandu-se eroicesce; l-a immormentatu langa tatalu seu Erdogrulu in Sugutcicu. Immediatu dupa acésta victoria, Othmanu ocupà cetatea Carahisar, si o adnectà la statulu Seldgiucu.

ALADINU 'LU INNALTIA ANCA SI LA ALTE DIGNITATI

VIII. Aladinu II, informatu de atàtea victorii alle lui Othmanu, ilu denumi gubernatoriu preste Eskischeri séu Cetatea-vechia. In anulu urmatoriu alu Hegirei, 688 de la Iisusu Chr. 1289. Othmanu bate si allunga pe Tatarii-Mongoli; suprime din tóte partile incursiunile inimiciloru: elu trece d'in victorii in victorìi. In fine se asedia cu locuinti'a in Carahisar, aduna locuitori d'in tóte partile, o largesce, lasandu a se construì edificie splendide si muri noi, si asia o transformà in resiedintia pompósa.

Relativu la anulu memoratu acì, istoricii selgiukiani nu sunt de

ca dupe mórtea lui Aladinu nu va puté fi altulu Sultanu decâtu numai elu. I-a placutu mai bine a purta numele de Seraskir séu generalu, spre a nu cadé in suspitiune ca ar' aspira la tronu. Ma, indata ce a moritu Aladinu, elu nu se mai temù se lapede pelea de vulpe si se imbrace pe cea de leu.

acordu in calculu. Ei punu victori'a lui Othomauu asupr'a Tatariloru-Mongoli la anulu Hegirei 698, adeca cu diece ani mai tardîu. Saadi anca urmédia acestu calculu in descrierea ulterioreloru fapte alle lui Othmanu; prin urmare noi anca 'lu vomu urma cá pe cellu mai exactu.

OTHMANU OPPUNE FRAUDA LA FRAUDA, SI RESPINGE FORTI'A CU FORTIA

IX. In anulu acest-a, 698, Michael supranumitu Kosè, séu Barba-de ţiapu (13), principe cetatiei Bilegiki, vrendu a celebra nuptiele fiiei sale invità la ceremonia sì pe Othmanu, cá amicu si patronu alu seu. Acésta ocasiune parù favorabile principiloru greci de a pune man'a pe Othmanu. Mesurile inse nu se poteau luá fara scirea lui Michael. Acest'a informatu de négr'a intentiune a principiloru, tramise unu servitoriu fidelu la Othmanu spre a'lu anuntia. Othmanu resolutu a oppune frauda la frauda, se prefacù ca nu ście nimicu de curs'a ce i se prepará, si ordinà la vre-o câte-va sute de soldati se se tiena ascunsi in apropiarea locului, unde era se fia ospetiulu; ér patru-dieci de teneri bine armąti si travestiti in vestmente femeiesci, se se furisiedie de spre séra si se intre in castelulu Giar-hisar, ér nóptea se dea focu caseloru de prin pregiuru. Intr'aceea Othmanu merge c'o suita mediocra in Chakirbunar, locu intr'una suburbe de assemene nume, si unde era se se tiena ospetiulu. Ospetii comparu voiosi, fia-care convinsu de reusit'a planului seu. Atunci acei patru-dieci de teneri travestiti (cari au intratu in cetatea pe atunci lipsita de garnisóna), au datu focu la mai multe case deodata, si in midi-loculu focului consummatoriu au ocupatu portile si fortificatiunile. Othmanu vediendu foculu s'a convinsu cà stratagem'a 'ia succesu, si asia soldatiloru carii stá la panda le dete semnu prin unu strigatu tare, cá se apuce armele, si se se repeda asupra inemiciloru carii acumu toti era beti. Abiá semnalulu fu datu, si ordinulu era degiá esecutatu. Toti, fara distinctiune de secsu, au cadiutu parte prinsi parte uccisi. Singuru Michael in recompensarea fidelitatiei sale a fostu crutiatu. Intre femeile captive era sì mirés'a Holophira, de nobile genu nascuta; pe care Othmanu in urma o

(13) Fiindu-ca avea barba ascutita cá caprele.

marità dupa fiiulu seu Orchanu. D'in acésta casatorìa s'au nascutu nepotii Solimanu si Muradu, deintre cari acesta d'in urma a successu lui Orchanu in imperiu (14).

(14) Acésta istorióra este imperfecta si obscura, din causa ca unele jurstari suntu falsu espuse, ér altele suntu cu totulu ommisse. Eu me voiu incerca se o corregu si se o intregescu, imprumutandu datele dela istoricii crestini.

Michael Cossi, guvernatoru de Hirmen Cata, amicu intimu alu lui Othmanu, ilu invitasè la nuptiele fiiei sale, chiamandu si pe gubernatorii creseini ai castelleloru vecine. Acesti-'a erau gelosi de Othmanu, fiindu-cà i-a intrecutu in galanteria prin presentele magnifice, pe care dupa usulu observatu in assemenea casuri, lea datu mirelui si miresei. Asià se resolvira a'lu surprinde prin tradare și a'lu uccide. Gubernatorulu de Bilegiki, cellu mai potente intre ei, și care voiá a'și marità pe fiica sa cu comandantele cetatiei Iarhisar, se intielese cu ceilalti a esecuta planulu cu acésta ocasiune, si, invità pe Othmanu a onora ospetiulu cu presenti'a sa; dar' totodata l-a informatu si pe Cosi despre planulu loru, si l-a rogatu cà chiaru elu se aduca pe Othmanu la ospetiu. Cossi mergendu la Othmanu, ilu gasi fórte dispusu a lua parte la ospetiu; dar' ilu dorea se lase unu barbatu atâtu de bravu a devenì victim'a unei perfidii, si-i descoperì totu complotulu. Othmanu resolutu de a'si resbuna, rogà pe Cossi se assicure pe guvernatoru cà nesmintitu va merge la nunta; dar' se'i spue tot-odata, cà fiindu incurcatu in belu cù unu principe vecinu, se teme cà acela va face vre-o incursiune in absentia s'a; deci roga pe cela, ca se'i permitta a'si tramite pe socra-sa si pe socia-sa impreuna cu sierbitorii si cu unele lucruri dein cele mai pretióse in castellulu seu Biledgicu.

Cererea 'i fu accordata fòra greutate. Atunci Othmanu lasandu 40 de tineri soldati a se imbraca in vestmente femeiesci sub pretestu de a servì de cortegiu, ér' pe altii punendu-i in saci si incarcandu-i pe cara cà avutii si mobilii, i-a tramisu la loculu unde in diu'a urmatória avea se se tiena ospetiulu; elu anca le urmédia, si ajunge la loculu destinatu pentru ceremonia; acesta era unu campu largu, alessu anume pentru comoditatea óspetiloru, si nu departe de castellu. Dupe ce 'si face salutarile la gubernatoru acest'a da indata ordinu, de a lasa se intre in Bilegicu acelle domne pretinse cu totu bagagiulu si equipagiulu loru. Abià au intratu in castellu soldatii, candu adjutati de companionii loru travestiti, sarira d'in saci, si toti impreuna, dupa puçina resistentia, coprinsera castellulu. Indata-ce gubernatorulu se retrase in camer'a sa de dormitu, Othmanu, suppunendu ca omenii sei au si cuprinsu castelulu, incaleca calulu cu amiculu seu Cossi, si curgu amendoi câtu se póte mai repede spre Biledgidcu, Gubernatorulu informatu de plecarea repede a lui Othmanu, merge in urm'a lui si'lu adjunge cu omenii sei; dar. precumu acesti-a erau mai toti beuti, Othmanu 'i bate, uccide pe gubernatoru, și restulu ilu pune la fuga. Dupa-ce Osmanu coprinse ain modulu acesta castellulu Bilegiki, nu perdù timpulu, cì in demànéti'a urmatóri mergendu ocupa si castellulu Iarhisar cu cea mai mare celeritate, prinde pe comandante de inpreuna cu frumós'a fiica, care acumu era mirésa, chiar candu se preparau merge la cununia. *Tr. Angl.*

Indata dupa acésta victoria Othmanu cuceri cetatea Ainegiol, si o suppuse la imperiulu lui Aladinu d'impreuna cu multe alte cetati si castele si cu totu territoriulu loru.

ALADINU LASATU DE POPORULU SEU FUGE LA IMPERATORULU GRÈCESCU MICHAILU

X. Era la anulu Hegirei 699, pe candu una noua óste de tatari gazaniani au irruptu in staturile lui Aladinu. Principii si mai-marii tierei, suppusi lui mai multu de frica de câtu d'in iubire, au crediutu ca desastrulu si caderea lui Aladinu va fi fortun'a loru, si se revoltara a dou'a-ora. Acésta desertiune infidela au adusu pe Aladinu in starea cea mai desperata; elu fù constrinsu a'si lasa domni'a, sí, pentru a'si scapa viéti'a, a se refugiá in secretu la Michael Paleologulu, imperatulu greciloru. Ma, vane sunt puterile omenesci, déca destinulu è incontra! Elu sperá ca la greci va afla braçia deschise, asilu si adjutoriu; ei inse tractandu'lu fara mila, ilu aruncara in captivitate perpetua. Nicephoru Gregoras dîce, ca mai in urma ar' fi fostu eliberatu prin suditii sei; dupa marturirea unanima a istoriciloru inse, este constatatu, ca elu a moritu in anulu Hegirei 703, de la Christu 1303.

OTHMANU ESTE IN UNANIMITATE ALESU SULTANU

XI. Othmanu, care prin valóre, prin reputatiune, prin putere si avere era superioru tuturoru celorulalti principi suppusi pên'acumu lui Aladinu, a facutu parte prin daruri mari si promissiuni sì mai mari, parte prin favórea protectiunei sale si impartesirea la putere, si parte prin amerintiari, de i s'au supusu cu totii si l-au recunoscutu de domnu supremu preste totu imperiulu. Asiá la inceputulu

A. 700 — I. C. 1301 — 11 febr.

anului urmatoriu, care era 700 alu Hegirei, toti magnatii tierei cu votu unanimu ilu proclamara *Sultanu*, si, in cetatea Carahisar, elu cellu d'ântâiu a luatu titlulu de imperatu alu Ottomaniloru. Dela acésta data numera fórte multi istorici inceputulu imperiului Othmanu; Saadi inse afirma cu taria, precumu amu vediutu mai in susu, cà acésta data incepe cu anulu Hegirei 687, candu dupa ocuparea cetatiei Carahisar dela greci, anca traindu Sultanulu Aladinu, a stabilitu acolo cu consimtiementulu acestui-a unu Cadi séu jude,

si unu Chatib séu diaconu, care se'i mentionedie numele in rogatiunile publice, si a batutu moneta cu numele seu si cu titlu de Sultanu. Cu tóte acestea noi ne tienemu de opiniunea comuna si punemu anulu antaiu alu domníei lui Othmanu la inceputulu anului 700 alu Hegirei, care respunde anului 1300 de la Christu. Noi amu aretatu in prefatiune, ca acesta este calcululu celu mai esactu si mai conformu chronologiei.

OTHMANU PUNE PE FIII SEI GUBERNATORI PROVINCIELORU

XII. Othmanu vediendu-se in possessiunea unui imperiu pe care 'lu asteptase de multu, fara cá se fia parutu cà ilu cauta, si stabilindu-si scaunulu imperiale in Carahisar, instituì pe fiii sei gubernatori si defensori provincieloru si cetatiloru, cá se le guberne si apere. Orchanu primì Sangiaculu de Caragedaghi, cetate renumita mai tardîu prin numele Sultanului Onghi; lui Giundus Aleb (15), s'a datu Eskischeri; lui Aigud Aleb, Ain Onghi; lui Hasan Aleb comand'a in Giarhisar; lui Dorgud Aleb Ainegiol-ulu. Aladinu, fiiuseu cellu mai tineru a primitu gubernamentulu cetatiei Bilegik, sub tutel'a mamei sale si a socru-seu Baliad (16).

STRAMUTA RESIEDINTI'A IMPERIULUI IN IENGHISHERI

XIII. Dupa ce a distribuitu gubernamentele, Othmanu anca in acelu anu cucerì cetatea Kiuprihisar; apoi 'si mutâ resíedinti'a d'in Carahisar la Ienghisheri (17); o adornâ cu palate regali, scalde si alte edificìi pompóse; o intarì cu muri noi, si o provediu cu fortificatiuni diverse.

ATACA IN VANU NICOMEDI'A

XIV. Spre a 'si consolida si mai bine imperiulu si capital'a resie-

(15) *Aleb* insémna gladiatoru, dupa *Tr. Germ.*

(16) *Baliads.* De aci este evidente, cà Michael Kïose séu Cossi n'a fost gubernatoru de Bilegiki; pentru-ca nu se póte presuppune, cà Othmanu se fia voitu a lua gubernamentulu de la cellu mai fidele amicu, care cu puçinu mai nainte 'i salvase viéti'a. Prin urmare trebe se fia eróre in articlulu IX. d'in textu, unde autorulu nostru ilu face gubernatoru de Bilegiki; si este fórte probabile, cà lucrulu sta asi à precum l-am naratu noi in not'a precedenta. *Tr. Angl.*

(17) *Ienghisheri,* insémna: Cetate-nuóa. *Tr. Germ.*

dentia a lui se puse pe pace, si intrebuiná câtu-va timpu spre a 'si regula afacerile interne. Regulate aceste dupa placulu seu, cea mai de aprópe grija a sa fu, cá se abata pe soldati dela viéti'a loru cea desfrenata, la care se dedasera pre catu petrecea in nelucrare si abundantia de tóte. Spre acestu scopu merse cu armat'a sa contra cetatiei Iznimid séu Nicomedi'a in Bithini'a; pe care o maltractá ce e dreptu, prin obsidiune indelunga; garnison'a ei inse ilu respinse si sili cá se se retraga de acolo. Deci elu ridicà obsidiunea, a pusu insa indata, ca tocma in faci'a cu Iengisheri se se edifice pe unu munte fórte inaltu, unu castelu tare, si dupa ce 'lu puse in stare de aperare, lasâ in intru o buna garnisóna sub comand'a faimosului Targanu; ér cu restulu armatei intrâ in quartiere de iérna, intorcêndu-se la resiedinti'a imperiale in Ienghisheri. Observamu aci ceea ce se spune, ca dupa chronic'a lui Meulan Idris, nu Othmanu, cì fiiulu seu Orchanu a fostu, care a edificatu acestu castelu, numitu Targanu de la numele acestui comandante.

BATE PE GRECI SI CUPRINDE CETATEA KUTAHI

XV. Cam pe acestu timpu, gubernatorii provincieloru grecesci, intre cari Ornus séu Honorius, gubernatoru de Prusa, tienea rangulu primu, observandu progressele armeloru lui Othmanu, si vediendu ca victoriele sunt totu in partea acestui-a, se invoira in secretu a'si concentra tóte fortiele sub murii cetatiei Coiunhisar, si a merge se 'lu atace prin surprindere. Fortun'a inse priveghia asupra lui Othman, si-i descoperì la timpu intentiunile loru. Scóse fara sgomotu armat'a sa in campu, surprinse pe inimici, ii batù si 'i resipi. Principele cetatiei Costelu perì in bataia cu multi altii. Ornus gubernatorulu Prusei, precumu sì gubernatorululu de Kintahia, alu carui nume nu se mentionédia, scapara prin fuga. Othmanu 'i persecutà si in cale dede preste castellulu Ulubad, alu carui comandante, infricatu de esemplulu confederatiloru sei, si ne vrendu a se espune la furi'a ottomaniloru, i deschise calea sub certe conditiuni, spre a'i urmarì mai departe. Dar' era impossibile de a'i ajunge; asiá in locu de a perde timpulu, Othmanu impresurà si ocupâ cetatea Kiutahi, pe care mai tardîu grecii érasi o au luatu dela turci. Acesta

cucerire a constatu pe Othmanu multa dorere si perdere; câ-ci pre candu armat'a intrá in cetate, se rupse unu podu de lemnu preste care trecea, si nepotulu seu Dogris au cadiutu cu mai multi alti soldati in riu si s'au innecatu. Cadavrulu seu a fostu scosu si immormentatu la ordinulu lui Othmanu intr'una suburbe d'in Coiunhisar.

IMPRESORA PRUS'A, SI O LASA ÉRA

XVI. Dupa-ce Othmanu cucerise mai tôte cetatile Bithyniei si isi vediù consolidatu imperiulu seu, se apuca de obsidiunea Prusei ([18]), capital'a acestei tieri. Asiá la anulu Hegirei 717 merge si impresóra acésta capitala. Dar' vede indata dificultatea si chiar impossibilitatea de a cucerì o cetate, care era fórte bine intarita si aperata de garnisóna numerósa. Totu ce a potutu face, a fostu de a o bloca prin duôe forturi ce le-a construitu in façi'a ei, spre a impedeca importarea de provisiuni si de nuôe trupe. Unulu d'in aceste forturi ilu lasà in grigea nepotului seu Artimur; ér' in celalaltu puse pe faimosulu capitanu Balangicu; dandu-le stricta ordine a nu asupri séu injuria intru nimicu pe locuitorii tierei. Acésta politica dulce attrase in forturi unu numeru considerabile de greci de prin pregiuru, cari pentru securitatea vietiei veniau a cerca asilu, si se sùppuneau de buna voia dominatiunei Ottomaniloru.

A. 717 / I. C. 1818

OTHMANU OFFERE CRESTINILORU CORANULU ORI SABI'A

XVII. Era datin'a lui Othmanu, ca dupa cucerirea unui numeru óre-care de cetati, se oprésca cursulu rapede alu victorieloru sale,

(18) *Prus'a.* Urbe fórte vechia; odinióra resiedinti'a regiloru Bithyniei. E situata la pólele muntelui Olimpu; se dîce cà fundatorulu ei a fostu unu rege care avusse acelasiu nume, si care a traitu pe timpulu lui Cresu. Pén la anulu 947 dela Christu a fostu in man'a imperatoriloru greci. Asta-di è sub turci, cari o numescu Bursah séu Bîurusah; tiér'a ensasi se numesce Natoli'a. Bursah è renumita pentru bâile de ape minerali, cari atragu aici o multîme de ómeni d'in tóte partile Turciei. Unu poëtu turcu a facutu o inscriptiune in versuri in onórea acestoru bâi. Sensulu inscriptiunei este: «Ce mirare de a vedé in aceste bâi atâti omeni in pelea góla? A- « cestu spectaclu è imaginea resurectiunei universali, fiindu-cà sorgintea acestoru « ape, unde se scalda, vine d'in fôntân'a paradisului». Dupa ce Orchanu a cuprinsu Prus'a, elu si-a stabilitu aici scaunulu imperiale, precumu vomu vedé mai in josu. *Tr. Angl.*

si se guste atâtu elu câtu si armat'a sa repaosulu, regulandu in acelasiu timpu trebile in provinciele cucerite, si restaurandu pacea si tranquillatea intre locuitori. Cu modulu acest'a petrecea câti-va ani acasa; soldatii sei inse dedati la victorii si spoliatiuni, si nepotendu suferì viéti'a otiósa si liniscea, se presentara la Sultanulu cu umilit'a rugare de a 'i conduce la nuóe cuceriri contra imperiului grecu. Othmanu prudente, si in conducerea afaceriloru publice fórte politicu, promitte fora greutate cà le va implinì cererea; dar totodata le dîce, cà pe langa cuceriri, propagarea religiunei mahomedane nu trebe trecuta cu vederea, acést'a fiindu unulu d'in inaltele precepte alle Coranului, ér Coranulu este mai pre susu de tóte averile si imperatiele lumei. Le aréta apoi d'intr'o lege a Coranului, ca principii crestini trebe invitati la inceputu in spiritulu pacei a imbraçisia religiunea mahomedana, si numai in casu candu ei ar' refusa, trebe declarati in poterea legei de inimici ai dreptatiei si ai lui Dumnedieu, a'i suppune prin focu si feru, si a'i pedepsi pentru cerbici'a loru. Dupa aceea s'a tramisu unu edictu prin Ciausi (19) càtra toti principii d'in Asi'a-mica, notificandu-le cà au se 'si aléga un'a d'in trei: séu a îmbraçişia mahomedanismulu, séu a respunde tributu, seu cà voru fi suppusi prin arme. Noutatea acestui fulminante edictu ajunse cá fulgerulu in tóte partile; dar' nime, séu fórte pucini au cutediatu a se oppune. Michael Kosè, domnu de Bilegicu, fù cellu d'ântâiu care se suppuse Coranului; pentru aceea elu si urmatorii sei au fostu lungu timpu in mare onóre si consideratiune la

(19) Prin Ciausi. Acesti-a — dupa Ricaut — sunt curieri cari stau la palatulu marelui veziru, şi pórta scrisorile si ordinile in tóte partile imperiului. Numerulu loru este asta-ḑi cinci pênè 'n siese sute; au pe dî plata regulata dela 12 pên' la 40 aspri *). Au unu directoru séu capu-oficiariu, care se numesce Ciausi-Bashi; acesta are grige asupr'a captiviloru statului. In acestu corpu se admitu de comunu crestinii renegati, pentru-cà afara de aceea ca aici subsistenti'a loru este assicurata. ceea ce le serve spre incuragiare, dara sciindu limbi multe, ei facu servitiu fórte bunu cà curieri in tieri straine. Se intempla câte-odata de se tramitu cu titlu de ambassadori, precumu a fostu odinióra unulu in Franci'a, in Angli'a şi in Ollandi'a. Facu si servitiulu de sergenti séu aprodi, cari aducu pe culpabili inaintea justitiei. Armele loru sunt: una sabia, unu arcu si sageti, si apoi o mâciuca scurta, in capetu cu unu nodu numitu Topus. *Tr. Angl.*

(*) Moneta mica turcésca de argintu.

imperatorii ottomani. Esemplulu lui fu imitatu de principele cetatiei Liblebidgi, care de sì nu se facù mahomedanu, dar' se dede vasalu lui Othmanu, şi-i tramise pe fiiulu seu de ostaticu, (amanetu). (20). Assemenea domnii cetatiloru Lefca şi Ciadarli anca se suppussera, promitiendu a respunde tributuri annuali.

MULTE CETATI SE ADAOGA IMPERIULUI SEU.

XVIII. Totu pe acestu timpu mai multe cetati s'au suppusu Ottomaniloru; anume: Mortuni, Goinicu, Taracli, Iengh-igesí, Caiahisar, Hekegí, Akhisar; Caracin, Teccurbungari si alte càteva, ai caroru principi au despretiuitu la inceputu religiunea si dominatiunea ottomana, dar' in urma prin desele incursiuni alle lui Ciavusibeg, care odinióra fusese in servitiulu lui Erdogrulu, intr'atâtu se debilitasera, in câtu in urma n'a fostu dificile lui Othmanu de a le suppune si adnecsa imperiului seu (21).

OTHMANU IMPUNE RELIGIUNEA SA TATARILORU NUMITI CIAUDARI

XIX. Pe candu Othmanu era ocupatu cu aceste cuceriri, unu poporu de tatari, numiti Ciaudari, esindu d'in regatulu Kermianu séu Phrygi'a, navalise pe neasteptate in tierile sale, si predandu tóte prin focu si feru, au petrunsu pênê sub murii cetatiei Carahisar. Othmanu, care 'si tienea resiedinti'a in Ienghisheri, audindu acésta trista scire, esì immediatu cu armat'a, si merse in contra loru; 'i attacà cu multu curagiu langa Oinasiu (o cetate in ruine, aprópe de Carahisar), uccise multi d'in ei, duse in captivitate si mai multi. Acesti-a imbraçiosiandu religiunea mahomedana, au fostu liberati,

(20) Latin: Obses. *Tr. Rom.*

(21) *Imperiului seu.* Unii scriitori crestini atribuie lui Othmanu anca alte mai multe invingeri; in specialu, ei dîcu cà Othmanu a occupatu Nicë'a in Bithyni'a, Neapolea in Traci'a, Anchir'a in Phrigi'a, si alte cetati in Natoli'a. Ma, analile turcesci spunu espressu in care anu si prin cine au fostu cucerite aceste cetati; si anume: Nicë'a a fostu cucerita prin Orchanu in anulu Hegirei 726; Anchir'a prin Murad II. in anulu Hegirei 761. Si pre langa aceste, auctorii turci spunu toti ca d'intr'o péna, cà Orchanu a fostu primulu care s'a incercatu se tréca in Europ'a. Prin urmare credemu câ nu ni se va lua in nume de reu, déca nu vomu da crediementu la assertiunile auctoriloru crestini, pene nu le voru confirma cu argumente mai tari din istoricii turci.

éra dupa aceea au remasu ca locuitori stabili in districtulu Carahisar.

CUCERIRILE LUI ORCHANU FIIULU LUI OTHMANU

XX. Orchanu, fiiulu si successorulu lui Othmanu, se distingea intre toti fratii sei prin virtute si curagiu. Cu una parte a armatei tatalui seu cucerì cetatile Caracebesh, Alebsuï, Pirgos si Terinhisari. Apoi reintorcêndu-se la tatalu seu, lasâ comand'a trupeloru sale lui Cognusalbem, care luâ prin assaltu castellele Acari si Tuzbazari; batù pe faimosulu capitanu Akige-Cogia, si devastà provinci'a Isnimid pênê sub portile Nicomediei. Guvernatorulu acestei cetati se plange la imperatulu Constantinopolei despre furi'a Ottomaniloru, si'lu informa despre periclulu imminente ce amerintia cetatea. Imperatulu 'i tramite intr'adjutoriu câte-va mii de ómeni bine armati. Abdulrahman inse, unu altu capitanu alu lui Othmanu, intielegêndu de venirea acestor-a, le merse iute inainte, si 'i attacà in campulu dela Iailasova. Grecii ne potendu sustiené furorea ottomaniloru, au intorsu dosulu; otmanii i-au luatu la fuga, si d'in atàta multîme de greci n'au pututu scapa, decâtu cari apucasera a fugì inainte, spre a duce scire imperatului; toti ceialalti au fostu parte ucisi parte prinsi.

ORCHANU OCCUPA PRUS'A

XXI si XXII. De si Othmanu infrantu de atata labóre, simtia efectele naturali alle etatiei; pre langa aceea, elu suferiá sì de podagra: totuşi elu nu perduse d'in vivacitatea spiritului. Elu se delectá in placerea de a vedé successele continue alle armeloru sale, si prosperitatea ce resariá dupa toti pasii sei. Elu voí a mai incerca anca odata ocuparea cetatiei Prus'a, capital'a Bithiniei, alu carei gubernatoru, precumu amu dîsu, era Ornus, si tramise pe fiiulu seu Orchanu cu armata numerósa cá s'o cucerésca de 'i va fì possibile. Ornus, nesimtiendu-se capabile de a tiené la lupta cu Orchanu, se vediù necessitatu a se retrage si a se inchide intre murii cetatiei, care de altminterea era fortificata fórte bine si provediuta cu victualii de ajunsu pe optu ani. Orchanu o impresóra si o strimtorédia prin asalturi necurmate; dara trebui se se convinga, cà garnison'a se apará minunatu, si 'i respingea tóte atacurile.

Dar, acì potemu dîce cu psalmistulu : in vanu este paza, déca Dumnedieu nu protege urbea. Michael, care mai deuna-di abjurase religiunea crestina, asta-di consiliariu intimu alu lui Orchanu, induplecа in fine pe Ornusu in modu astutu, cá dupa unu assediu atâtu de lungu si obstinatu, se capitulédie cu cetatea. Elu capitulà sub conditiune, cá viéti'a locuitoriloru se fia crutiata, platindu summ'a de trei-dieci mii taleri de auru, si asia faimós'a cetate Prus'a cadiù in man'a lui Orchanu la anulu Hegirei 726, dela Is. Chr. 1326, fara cá pe turci se 'i fia costatu o singura picatura de sange (22).

OTHMANU MOARE SI LASA SUCCESSORU PE FIIULU SEU ORCHANU

XXIII. Fericirea omenésca arare-ori è perfecta si constante. Orchanu in midi-loculu triumfului seu si pre candu se bucurá de cucerirea unei cetati atâtu de celebre, primesce trist'a scire ca tatalu seu móre, si'lu chiama se vina indata la elu. Orchanu asculta de porunc'a parentelui seu, si lasandu in Prus'a o buna garnisóna, cu câti-va omeni ai sei pléca spre Ienghisheri, unde aflà pe tatalu seu tragêndu de mórte. Othmanu ii dete binecuventarea parentésca, ilu numì de successoru alu seu, si — mori in etate de 69 ani in lun'a

(22) Istoricii crestini in cea mai mare parte sunt de opiniune, ca *Prus'a* a fostu ocupata de insusi betranulu Sultanu Othomanu. Ei pretindu cà lucrulu s'a petrecutu precumu urmédia : Dupa occuparea cetatiei — dicu ei — Sultanulu vediendu cà castellulu se póte tiené anca lungu timpu, a facutu se se latiésca scirea cà elu è mortu, si a ordinatu a se publica, cà inainte de a morì a spusu cà doresce se fia immormentatu in conventulu monachiloru greci d'in castellu, si corpulu lui se nu'lu petréca mai multu de patru-dieci persóne; déca 'i se va accorda acésta rogare atâtu de simpla, atunci armat'a lui se va retrage. Monachii creduli, s'au invoitu far' a esita unu momentu. Asià incarcandu unu sicriu cu arme in locu de cadavrulu luì Othman, elu insusi travestitu, întra cu 39 de soldati in castellu. Accsti-a occupa indata portile, lasa in laintru o multime de trupe turcesci, si cuprindu totu castellulu.

Lucas are acésta descriptiune in Caletoriele sale in Orientu. Elu mai descrie acolo tóta cetatea, monumentele ei vechi, numerósele scalde, mormentele Sultaniloru turci, ruinele vechiloru palate etc : totu atâte probe despre splendórea trecuta a cetatiei Prus'a.

Lectorulu va vedé mai la vale, cu câta probabilitate areta auctorulu nostru ratiunea ce a potutu induce pe scriitorii crestini a crede, cà acésta cetate a fostu occupata prin Othmanu. *Tr. Angl.*

Ramazanu, adeca tocma in anulu in care s'a ocupatu Prus'a. Elu a domnitu ani 26, luni 3 si dîle 10 (23).

Cuventulu d'in urma alu lui Othmanu câtra fiiulu seu Orchanu, dupe istoriculu Saadi.

Candu acesti duoi principi se vediura unulu in faci'a altui-a, ânimele loru palpitau de amóre si de viia affectiune. Orchanu suspinà profundu, si dîse: « Oh! Othmanu! Tu sorgintele imperatiloru si « domnitoriloru lumei! Tu care ai invinsu si suppusu atâte po« póra! » Acestu incomparabilu imperatu, isi intórse ochii càtre fiiulu seu, si cù voce stinsa astu-modu 'i vorbí: « Nu plange, o bal« samulu ànimei melle! Acésta ultima lupta a mea este sórtea in« tregu genului omenescu, comuna teneriloru si betraniloru, dupa « ce noi toti respiramu acelasiu aeru alu acestei lume plina de « reutati. Io trecu la nemorire; tu se traiesci incarcatu de gloria, « bine si fericitu. Eu moriu fara se'mi para reu: fiind-cà te lasu « successorulu meu. Asculta ultimele mele invetiaturi. Departa de « la tine si uita grigele acestei vieti. Nu cerca nici-odata, te conjuru, « o! tu care esci incoronatu de fericire, nu cerca nici-odata radie-

(23) *Dîle* 10. Philippu Loniceru si alti scriitori crestini tienu cà Othmanu a domnitu 28 de ani. Eu inse sì acì mai bucurosu me alaturu la scriitorii turci, cà unii cari sunt si mai bine informati, si mai exacti: ei affirma in unanimitate cà Othmanu a domnitu 26 ani lunari, trei luni si diece dîle; ceea ce face cam 25 ani solari, cinci luni si siepte-spre-diece dîle.

Dupa mórtea lui Osmanu deschidiendu-se scriniele lui, nu s'au aflatu in ele nici argintu nici pretióse. Elu si-a datu cu multa liberalitate toti banii in recompense militari. Elu n'a lasatu fiiloru sei alta avere, decâtu exemplulu seu spre a'lu imita. Cu tóte aceste, elu le-a lasatu vaste dominiuri; o multime de cai, si unu numeru mare de arme, tóte in stare buna si bune de servitiu, apoi, turme immense de vite mari si mici, precumu boi, vaci, oui, etc. Unu lucru de minune se observamu acì. Pe campiele de pascuatiune, nu departe de Prus'a, se vedu si asta-di turme de oui, cari appartienu Sultanului, si despre cari traditiunea tiene cà deriva directu dela ouile lui Othmanu. — Acestu principe è immormentatu in Bursah. Mormentulu seu se póte vedé in capell'a unei vechi monastiri in castellu. In catu este acést-a adeveratu, nu sciu; atat-a è certu, ca mormentele Sultaniloru ingropati aici, sémena a capelle; ai caroru muri pre d'in laintru sunt de marmore si iaspide; cupol'a in colórea ceriului cu multe ornamente in rosiù si auriu; pavimentulu asternutu cu covóra, asupr'a caror'a stau sicriïele cu cadavrele Sultaniloru, éra giuru-impregiuru turbanele si armele loru. *Tr. Angl.*

« mulu teu in tirania, si intórce'ti faci'a ta dela crudelitate. Cultiva « d'in contra adeverulu, si fa d'in elu ornamentulu pamentului. « Imbucura inim'a mea departata, cu un'a serie frumósa de victorii. « Si candu vei fi cuceritu lumea, atunci se propagi religiunea prin « arme. Intretiene amicitia drépta cu imperatiele Rumeiloru (24). « Promóve pe invetiati la functiuni onorifice; acest'a è medi-loculu « pentru intarirea legei divine. Si ori unde tu vei audi ca este unu « omu devotatu sciintiei, da 'i onóre, respectu, si grati'a ta. Nu te « mandri cu armatele tale, nici nu te infla cu avutiele tale. Tiene « langa tine pe cei invetiati in legi; si fiind-ca justiti'a este funda-« mentulu imperieloru, intorce'ti façi'a dela totu ce este contra ei. « Legea divina trebue se fia unicululu nostru scopu, si toti passii no-

(24) *Imperatiele Rumeiloru.* Regna Rumaeorum. D'Herbelot observa, cà arabii si alte popóra orientali au datu numele de *Rum* acceloru tieri pe cari mai antaiu le-au suppusu Romanii, apoi au trecutu la Greci, si in urma le-au cuceritu Turcii. Dar' Ebni Alvardi in Geografi'a sa dîce, ca tierile numite *Rum* incepu la oceanulu occidentale, si cuprindu in sine: *Galalec'a* séu Galiti'a; *Andaluz* séu Spani'a; *Afrangia* séu Franci'a, *Rumiah* sèu Itali'a; *Nemsiah* séu Germani'a; *Leh* si *Ceh* séu Poloni'a si Bohemi'a; *Inkilar* séu Angli'a; *Magiar* séu Ungari'a; si pene la Constantinopole si marea-négra, unde atinge tier'a *Secalibatiloru* séu Slaviloru; éra Slavonii suntu vecini cu Rusii séu Moscovitii. In fine, de acelea imperatii se tiene si acea tiéra, ce si pana acuma se numesce proprie Rum, adeca Rumelia séu Romania, adeca Thraci'a si Greci'a de asta-di. Auctorulu cartiei *Mesahat Elers* séu Mesuratur'a pamentului, dice cà Rum, sub care elu cuprinde si una parte d'in Asi'a mica, se marginesce la apusu cu canalulu dela marea-négra; la amédia-di cu *Bilad Giam* si *Bilad Gezirah*, cumu si cu Siri'a si Mesopotami'a, Armimah séu Armeni'a; la resaritu si media-nópte cu *Bilad Kurg* si *Bahr Bontos*, séu Georgi'a si Pontulu-Euxinu (marea-négra); in midi-loculu Rum-ului suntu *Ghebal Carman*, muntii Caramaniei, séu muntele Taurus, unde locuiescu o multîme de familii turcesci si turcomane; acesti munti formédia caten'a care se intinde dela Tarsus in Cilici'a pén'la Hellespontu (Dardanelle). In *Rum*, luatu in acestu intielesu, au domnitu dinasti'a sultaniloru Selgiukiani, numiti de Arabi *Selagikah Rum*, séu Selgiucidii Rum-ului; dela acesti-a isi tragu originea Ottomanii seu Turcii de asta-di, si pentru aceea Persianii si Mongolii numescu Rumi pe Turci péné in diu'a de astadi. (Eta cumu numele gloriosu alu Romei si alu Romaniloru este usurpatu pana si de turci. *Tr. Rom.*)

D'in descrierea ce ne da Ebu Alvardi despre Rum, vedemu ca Othmanu sub *imperatiele Rumeiloru*, regna Rumaeorum, intielege pe toti crestinii d'in Europ'a; precumu prin *amiciti'a drépta* ce recomenda fiiului seu de a intretiené cu ei, de sicuru n'a intielesu alta, decâtu se'i constringa a imbraçiosia religiunea mahomedana; ceea ce dupa opiniunea Turciloru este celu mai mare semnu de afectiune si de amicitia ce se póte da unui crestinu. *Tr. Angl.*

« stri trebe se tinda catra domnulu. Nu te lasa in vane intreprin-
« deri, nici nu te mesteca in certe nefolositorie. Câ-ci ambitiunea
« nóstra nu era a ne bucura de imperati'a lumei : io la nimicu alta
« n'amu aspiratu, decâtu la propagarea credintiei : remane la tine
« a complini aspiratiunile melle. Fii impartialu si gratiosu cu totii :
« implinesce'ti detorintiele publice legate de oficiulu teu. Unu Im-
« peratu care nu se scie distinge prin bunetate si clementia, nu
« merita numele de imperatu. Grigea ta constanta se'ti fia a protege
« pe suditii tei : numai asiá vei fi in grati'a si protectiunea lui Dum-
« nedieu ».

Othmanu, refugiulu fideliloru, terminandu aceste esortatiuni, sufletulu seu sborà in regiunile eternitatiei.

Dela mórtea lui Suleimanu Schach, 1219. pên' la mórtea lui Osmanu I., 1326. au dominatu in Europ'a urmatórele persóne :

In Constantinopole. Robertu, fiiu ori frate alu lui Petru de Courtenay, 1222—1229; Baldouin II., 1229—1262.; Michaelu Paleologulu 1262—1282.; Andronicu Paleologulu 1282—1325.

In Occidentu. Dupa mortea lui Fridericu II., adeca dela 1250—1273., a fostu interregnu. Sub acestu timpu s'au alesu mai multi principi, intre altii Enricu de Turingi'a, Vilhelmu de Olland'a, Richardu duce de Cornvali'a fiiulu regelui Ion de Angli'a, Alfonsu sapientele. In acesti 23 de ani s'au stinsu familiele de Svabi'a, de Austri'a si de Thuringi'a. In urma imperiulu s'a consolidatu in persón'a lui Rudolfu de Habsburgu, 1273—1291.; Adolfu de Nassau, 1291—1298: Albertu, fiiulu lui Rudolfu 1298—1308.; Enricu de Luxemburgu, 1308—1313.; Ludovicu de Bavari'a, 1313—1346.

In Angli'a. Eduardu I, 1277—1302; Eduard II, 1307—1327.

In Franci'a. Ludovicu VIII. 1227—1226; Ludovicu IX. 1226—1230; Filipu III. audacele, 1270—1286.; Filipu IV. cellu frumosu 1286—1313; Ludovicu X, 1313—1315 Filipu V. lungulu, 1315—1321; si Carolu IV. cellu frumosu 1321—1327. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ORCHANU.

ALU DOILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA I.

ORCHANU SE PROCLAMA IMPERATU, NICOMEDI'A CAPITULÉDIA

Indata dupa mórtea lui Othmanu, fiiulu seu Orchanu (1), in etate de 35 de ani, a fostu salutatu imperatoru alu Turciloru in 10 alle lunei Ramazanu anulu Hegirei 726. Orchanu, care precumu amu ve- A. 726 / I. C. 1326

(1) *Orchanu.* Nicephoru Gregoras, in cartea XV. capu. 5. sect. 2., 'lu numesce Hyrcanus séu Orchanes, si dîce ca a luatu de soçia pe fii'a imperatului de Constantinopole, Ioan Cantacuzenu, cu numele Maria, séu dupa insusi Cantacuzenu, cartea III. capu 92., Theodora. Istoricii turci nu vorbescu nimicu despre acestu casu; eu inse totu nu me pociu indoi despre elu; câ-ci nu este de crediutu cà Cantacuzinu cá scriitoriu crestinu si tata alu Theodorei, se spuna unu neadeveru despre unu lucru, carele atatu religiunei crestine, catu si imperatului era se'i fia numai spre rusine, séu cá elu se fia avutu de a cauta vreo gloria in una casatoria ca aceea. Istoricii nu spunu, déca Orchanu va fi avutu copíi d'in acésta casatoría séu nu; de aceea nici eu nu mai vorbescu nimicu despre acésta.

Ioanu Cantacuzenu, tutoru la duoi fii ai imperatului Andronicu, usurpase tronulu la anulu 1338; fiendu inse detronatu se retrase intr'o mônastire in muntele Athos; aici scrise elu istori'a dominatiunei sale, care se considera cá unu capu-de-opera in grec'a moderna. *Tr. Angl.*

diutu mai in susu, ocupase Prus'a (2) anca in viéti'a parentelui seu, a petrecutu anulu primu alu domniei sale intru a regula afacerile in Asi'a, si a da o forma durabile gubernamentulu seu. La alu doilea anu elu cutrierà tóta provinci'a Semendura, dela cetatea Aitos pênê la Iznigmid séu Nicodemi'a. In fine impresorandu sì acésta cetate, o cucerì. Triumfulu seu n'a fostu atâtu de dificile, precum ar' fi trebuitu se fia façie cu una cetate atatu de tare. Cologianu, gubernatorulu cetatiei, n'a fostu atatu defensorulu càtu desertorulu ei; elu fugì indata ce a vediutu ca s'apropia armat'a lui Orchanu, si se retrase nóptea in castellulu Coiunhisar. Orchanu intielegêndu dela unii captivi despre acésta fuga, incungiura immediatu castellulu; Cologianu strapunsu de o sagéta cadiù mortu, si castellulu se si supuse. Dupa aceea Orchanu comandà ca se se taie capulu lui Cologianu si se se infiga intr'unu paru la vederea tuturoru Nicomedianiloru. Terrórea ce le-a causatu acestu spectaclu, i-a determinatu a capitula, dupa care tramissera deputati la Sultanulu, ca se le daruésca viéti'a si se le permitta a se retrage la Constantinopole cu tóte effectele loru. Domnitoriulu accordandu-le tóte acestea, ei ii inchinara cetatea.

ORCHANU SE ASIÉDIA CU RESIEDINTI'A IN PRUS'A, SI ORGANISÉDIA ARMAT'A

A. 728 / I. C. 1328 II. De alta parte Alibeg la anulu Hegirei 728, cuprinde prin capitulatiune cetatea Herkie, numita in urma Caramuseke, capital'a provinciei Semendura. Orchanu, dupa ce a suppusu potestatiei sale tóta Bithyni'a cu esceptiunea cetatiei Nice'a, isi stramutà anca in acelasiu anu resiedinti'a imperiale d'in Iengisheri la Prus'a. La consiliulu fratelui seu Aladinu, sterse monet'a selgiukiana, si puse ca se se bata nuóa moneta cu inscriptiunea numelui seu. Elu intro-

(2) *Occupase Prus'a.* Scriitorii crestini punu ocuparea cetatiei Prus'a pe timpiĭ lui Othmanu, care, dîcu ei, la anulu dupa aceeá au moritu. Acésta erróre pare a deriva de la scirea despre caderea acestei cetati; cà-ci perderea deplorabile a unei cetati atâtu de importante, ajunse la curtea imperatorului greciloru inaintea scirei despre mórtea lui Othmanu. La curtea ottomana adeca este usitatu, ca despre mórtea imperatului se se tiena mare secretu, mai alesu d'inaintea inimiciloru. Dar' scriitorii turci sunt fòrte esacti intru a insemna cu precisiune diu'a mortiei sultaniloru loru; prin urmare nu ne este permissu a dubita in veritatea narratiunci loru.

duse apoi legi si usantie, cari pene asta-di se observa in imperiulu ottomanu. Anume a datu ordinu, cá locuitorii cetatiloru se se distinga de cei dela sate prin imbracamente; cá soldatii sei se formedie armata separata, câ-ci acestia pene acì nu diferiau intru nimicu de soldatii crestini; se se institue o nuóa militia de infanteria, necunoscuta pene acumu la ottomani; se invetie a prepara si folosì machine pentru baterea si cucerirea cetatiloru, despre cari pen acumu n'aveau nici o cunoscintia. Si pre langa tóte aceste, facù pe frateseu Aladinu, generalu a tóta armat'a, si 'lu puse in capulu administratiunei afaceriloru publice, dandu-i titlulu nou de Mare-Veziru, séu locotenente civilu si militariu.

STABILESCE PLATA PENTRU SOLDATI ETC.

III. La anulu Hegirei 729. Orchanu face plata regulata pentru soldati, cari mai inainte erau numai voluntari. Plat'a acést'a era o A. 729
Nocra pe dî (asiá se numiá monet'a nuóa a lui Orchanu, care facea I. C. 1329
a patr'a parte d'intr'o drachma de argintu). Candu soldatii nu erau in servitiu, le era permissu a traì in pace pre-langa bunurile loru, scutiti de ori-ce contributiune. Dar', fiindu ca acésta militia nuóa de infanteria se recrutá d'in tierani, ómeni brutali si fara crescere, asiá ea se revoltá de multe-ori, séu celu puçinu era fórte aplecata a se revolta. Orchanu observandu acést'a, o cassà si o inlocuì cu alt'a, care a contribuitu fórte multu la latîrea superstitiunei mahomedane. Elu adeca lasâ a se instruì in legea mahomedana atati juni crestini, cati numai a potutu aduna, si apoi 'i inrolá: cu modulu acest'a i se inmultî armat'a preste tóta asteptarea, se propagá sí religiunea mahomedana. In câtu pentru turcii tierani, cari traiau pe mosi'a parintiésca si aveau voia de a se inrola, nu le era permissu a servì decâtu numai la cavalerìa sub Sangiakbeghi; ei se numiau Musellem-i, adeca liberi.

OCCUPA NICE'A; SI MARITA VEDUVELE GRECILORU DUPA SOLDATII SEI

IV. Prin acestea regulamente si institutiuni militari, Orchanu vediendu-se cu armata numeróśa, se determina a cucerì cetatea Iznik séu Nice'a. Elu o impresorâ anca in acelasiu anu; si, redusa la estremitate, parte prin assediu continuu de mai doi ani, parte prin

fóme si pestilentia, ea a fostu constrinsa a se suppune gratiei lui Orchanu. Deputatii locuitoriloru d'in cetate se presentara inaintea acestui principe rogandu-lu se le accórde viéti'a si se le concéda a se poté retrage la Constantinopole. Orchanu prin unu simtiu de generositate neasteptata, le permisse nu numai de a se poté retrage cu viéti'a, cì de a'si lua cu sine atâtu-a avere câta voru poté duce. Niceanii, miscati de atâtu-a clementia a lui Orchanu, preferira a remané liberi in possessiunile si casele loru, si a se face de buna
A. 730. voia tributari imperiului ottomanu. Asia Orchanu intra in Nice'a
I. C. 1330 la anulu Hegirei 730. Aici unu altu spectaclu se presentà. Femeile greciloru, morti prin fóme séu feru, vinu inaintea lui Orchanu, si 'si plangu starea veduvita in care au remasu. Elu ordina indata curteniloru si nobililoru sei a le lua de soçie, si a le tracta cu stim'a cu care se tractédia femeile musulmane. Cu modulu acesta, elu provediù cu barbati pe o multime de persóne desolate, unele de classea nobile, altele de conditiune mai mediocra, si totodata facù totu atâte proselite pentru legea mahomedana. Faim'a despre generositatea lui Orchanu si umanitatea sa facie cu supusii s'a latîtu ca fulgerulu in tóte tierile vecine; in câtu nu numai niceanii, deintre cari multi fugisera de fric'a obsidiunei, cì multîme de locuitori d'in alte cetati si sate, unde nu ajunsesera anca armele turciloru, veniau in masse la Nice'a. Asia Nice'a in mai puçinu de unu anu deveuì atatu de impopulata, in câtu parea ca ar disputa prioritatea Constantinopolei.

CUPRINDE CASTELLULU KEMLUC; SI FUNDÉDIA SCOLE A. I. CHR. 1334.

A. 734 V. La anulu Hegirei 734, Orchanu dupe obsidiune vigorosa de
I. C. 1334 unu anu intregu, cuprinde prin capitulatiune castellulu Kemluc, care prin natura si arte era bine fortificatu. Othmanu, tatalu lui Orchanu a tentatu mai de multe-ori, dar' totdeauna in vanu, a ocu-
A. 736 pa acestu castellu. In anulu Hegirei 736, Orchanu a statu in pace,
I. C. 1336 si a fundatu in Prus'a o noua Moschëa, academia si unu spitalu: tóte edificie intr'adeveru regali. In specialu academi'a, care è fundata intr'o monastire, ajunse atatu de celebra pentru artile liberali si professorii ei illustri, in catu o cercetá multîme de studenti de

prin Arabi'a si Persi'a; si aceste popóra, ai caroru docti treceau pen' acumu de magistrii lumei, nu credea ca ar fi nedemnu de ei a se face discipolii otomaniloru.

DEBELÉDIA PE GRECI IN ASI'A; PE PRINCIPII MUSULMANI II CASTIGA PRIN POLITICA

VI. Orchanu, dupa-ce prin arme a ocupatu dela greci cetatile si tierile memorate mai in susu, omu astutu si bunu politicu precumu era cunoscutu de toti, incepù se faca planuri cumu ar' poté unì cu tierile sale inca sì restulu aceloru provincìi asiatice, cari erau supuse mai multoru principi musulmani, si cari mai remassera anca d'in imperiulu selgiukianu. Elu face inceputulu cu tierile lui Adgilanbeg. Acestu principe morindu a lasatu dupa sine unu singuru fiiu in etate fórte tenera, cu numele Casimbeg. Orchanu sub pretestu ca elu 'i ar fi parente adoptivu si protectoru, ilu luà la sine si-occupà tóte provinciele. Tursonbeg, unu altu principe teneru, urmandu exemplulu acestuia, de buna voia donà elu insusi sceptrului ottomanu cetatile Aidingik, Minas, Balikesre, Bergame si Ermid. Cele mai de aprópe in ordinea acestora era cetatile Ulubad, Cublius si Eblius. Acestea pàna atunci mai recunoscea supremati'a greciloru, au fostu insa supuse prin forti'a armeloru. Michalcea, fiiulu Kiramastoriei, nobila matróna, intimidatu de exemplulu veciniloru sei, se da vasalu Sultanului cu tóte staturile patrimonìali, pe care turcii de la numele seu le numescu pênê in diu'a de asta-di Muchalici. Intr'aceea se escà cérta intre Tursonbeg si intre fratele seu Hagilbeg; celu d'antaiu, dedicandu cetatile sale imperiului ottomanu, si vrendu a'si implinì promissiunea, le offere in realitate lui Orchanu; alu doilea se oppuse. De acì se aprinde bellu intre ei, si recurgu la arme. Hagilbeg simtindu-se mai slabu, parasesce lupt'a si se inchide in cetatea Bergam. Orchanu se folosesce de cért'a intre frati si le ocupa tier'a. Elu cu cunoscut'a lui ipocrisìa, le dîse: « Nu è dreptu nici « permissu dupa religiunea mahomedana, cá pentru cért'a ìntre duoi « frati se se verse nici macar o singura picatura de sange musul-« manu; si este pecatu a se certa cu arme pentru lucruri, ce se « potu decide prin lege ». Dreptu aceea ordina la amenduoi fratii, cá se se intrunésca sub murii dela Bergam, si se se impartia averea-

parentésca dupa prescriptele legei in parti egali. Si unulu si altulu s'a multiumitu cu acésta sententia. Ma la ântai'a vedere, Hagilbeg prefacendu-se ca vre se 'mbraçiosiedie pe fratele seu, ilu strapunge cu o darda prin anima, si Tursonbeg cade mortu naintea intermediatoriloru tramisi de Orchanu. Hagilbeg, ca unu altu Cain, cuprinsu de orrórea faptei sale, nu scia de cine se tremure mai multu, de poporulu seu, séu de Orchanu. Cu tóte aceste se determina a inchide portile cetatiei si a'si sustiené caus'a cu arm'a in mana. Dar' tóte in vanu. Cetatianii detestandu o fapta atatu de négra, si ne vrendu a atrage asupr'a loru just'a vindicta a lui Orchanu, au prinsu pe Hagilbeg si l'au datu dimpreuna cu cetatea in manile Sultanului. Hagilbeg, dupa o viétia miserabile de duoi ani in carcere, a moritu in Bursah. Principele de Ulubad nu avù sórte mai buna: acusatu prin calomnii ca ar' voì a se revolta, elu isi perdù viéti'a. Dupa aceea tota provinci'a Carasus d'inpreuna cu cetatea Ulubad, recunoscù de suveranu pe Orchanu. Tóte aceste evenimente s'au petrecutu càtra finea anului 737 alu Hegirei séu 1337 de la er'a crestina.

MAI MULTE CETATI SE UNESCU IMPERIULUI OTTOMANU

A. 738 / I. C. 1338

VII. Pe la inceputulu anului 738 alu Hegirei cetatile maritime Anachor si Emrud, cari erau anca sub deplorabil'a domnìa a crestiniloru, informandu-se de preparativele lui Orchanu de a le ocupa cu arma, au voitu mai bine a cerca clementi'a acestui principe si a se suppune de buna voia, de câtu a se espune furórei sale prin o vana resistentia. Esemplulu loru au atrasu si pe alte mai multe cetati si castelle, si s'au incorporatu si acestea imperiului ottomanu.

ORCHANU TRAMITE PE FIIULU SEU SOLIMANU IN EUROP'A

VIII. Atatea victorii urmate un'a dupa alt'a in Asi'a, in locu se satisfaca ambitiunea lui Orchanu, ele pareau ca o aţitia si mai multu. Domnu a tóta Bithyni'a, elu cugetá la alte cuceriri; si anca in acelu anu 738, tramite pe fiiulu seu Solimanu ca se cerce a trece in Europa, dandu-i pe cei mai esperimentati capitani de pe acelu timpu,

precumu Accebeg, Gazifazil si Ornusbeg, séu precumu 'i numescu alti scriitori Gazifaril, Iacubgebeg si Mihalbeg (3). Solimanu, luandu cu sine 80 de feciori totu alesi, sub pretestu ca merge la venatu, descinse pe nesimtîte pene la tiér'a Aidingik spre a visita tiermurile marei asiatice. Dar', fiindu-ca prin edictu publicu alu imperatului dein Constantinopole, confirmatu si de ceialalti principi crestini, era interdîsu sub pedépsa de mórte a trece, fia si numai cu simpla luntre, pe costele Asiei, precumu era interdîsu sub aceeasi pedépsa unui turcu a trece in partile Europei: asia necesitatea, matrea inventiuniloru, invetia pe Solimanu ca se lege pe besici de bou doue luntrii cu grumazii un'a de alt'a. Pe un'a de aceste se puse elu insusi intr'o nópte la luna frumósa, si trecù mai fericitu de cumu sperá, dela unu satu d'in Asi'a la castellulu Hami in Europ'a. Cu modulu acest'a 'si trecù Solimanu si ómenii sei; si inainte de tóte prinsera pe unu tieranu care le aratà una cale subterana, pre unde se póta intra in cetate. Aceea nu avea nici macaru custodia, si tóta lumea dormiá, candu Solimanu, intrandu pe nesciute cu ómenii sei, pune man'a pe toti locuitorii si ocupa cetatea. Elu inse vediendu ca este mai consultu a tracta mai bine dulce decatu aspru cu ei, asia se portà fórte omenesce cu ei si le jurà, ca 'i va lasa liberi si le va face inca si daruri considerabili, déca vreo-cativa dintre densii carii se pricepu la artea navigatiunei, voru duce in Asi'a vasele ce erau in porturile de la Balair si Akcilimanu. Cu modulu acest'a, Solimanu câstigà animile locuitoriloru, si in câte-va

(3) *Michalbeg.* Scriitorii crestini nu spunu nimicu certu, nici despre nascerea nici despre sortea acestui Michalbeg. Din contra istoricii turci dîcu ca elu descende dela imperatii de Trebizonda (póte d'in famili'a Comnéna), si adaogu cà abjurandu legea crestina si trecundu la mahomedanismu, Orchanu intr'atâtu ilu iubla, in câtu nu facea nimicu fara a'lu intrebá pe elu mai ântâiu. In Adrianopole se vede pene in diu'a de asta-di unu podu frumosu de pétra preste riulu Art'a, edificatu de fiiulu seu, care cá si parintele se numiá Michail; acestu monumentu a conservatu péné asta-di memori'a auctorului seu, cà ci elu se numesce Michalogli Koprisi, adeca podulu fiiului lui Michail. N'asiu poté affirma cu securitate ca Michail ar' fi d'in sange regale; dara numele de Michael nu ne lasa a dubita despre religiunea sa de mai inainte. Io nu'mi aducu aminte cá turcii se dea acestu nume la altulu, decâtu la archangelulu Michail, si la acestu Michal acì. In Alcoranu se scrie Mikail; dar candu vorbescu séu scriu catra crestini, ei dîcu Michal.

óre trei mii de turci au fostu transportati d'in Asi'a in Europ'a. In diu'a urmatória surprinse castellulu Liasabonia; ilu provediù cu cele necessarie pentru viétia si cu garnisóna, dandu'lu in grij'a lui Acebeg, dela care acestu tienutu se numesce pênĕ 'n diu'a de astadi Aceovasi (4).

SOLIMANU OCUPA GALLIPOLEA

Geliboli séu Gellipolea 'lu oprì cevasi in progressulu invingeriloru sale. Gubernatorulu acestei cetati, pe care scriitorii turci ilu numescu Callacomas, chiamandu la arme pe toti tinerii de prin pregiuriu, se resolvì a se oppune cu energia lui Solimanu. Lupt'a a fostu lunga si dubiósa; in urma, Ottomanii superiori in numeru si in curagiu, au invinsu, si au fortiatu pe greci a lua fug'a si a se inchide in cetate. Solimanu a vediutu ca n'o póte lua prin asaltu fara a perde multu sange, asia se determinâ a umilì pe inamicu prin obsidiune si prin fóme. Aduce garnisónele d'in castellele degiá cucerite, inchide Gallipolea d'in tóte partile, si nu lasa se intre nici victuatii nici adjutoriu. Gubernatorulu si garnisón'a se tieneau cu curagiu si aparau cetatea cu tóta bravur'a possibile. Dara in urma, fatigati prin lunga obsidiune, debilitati prin desele assalte, si storsi anca si mai multu prin lips'a de victualii: au capitulatu la anulu Hegirei
A. 760 / I. C. 1359 760. Cu Gallipolea au cadiutu in potestatea turciloru tóta provinci'a Chaireboli, séu Charipolis (5). Se dîce ca imperatulu greciloru, audiendu de capitulatiunea Gallipolei, care cu dreptu cuventu se considerá de chiei'a nu numai a Constantinopolei, ci a Europei intregi, ar fi dîsu ca din batjocura, ca turcii n'au cuprinsu alta decâtu o cocina de porci si o cana de vinu (6).

(4) Campulu lui Acce. *Tr. Germ.*

(5) *Chaireboli.* Pare a fi Cristopole, unde Gregoras dîce la cartea VII. capu 6. sect. 3., ca imperatulu Andronicu voindu a inchide trecerea catra Macedoni'a, a construitu unu metru care se întinde dela mare pên' la culmea muntelui vecinu, numitu la turci Despot ialtsi. Me miru dar, de unde pretinde Ion Duns, cà Cristopole la turci se numesce Ianboli, candu Ianboli este cetate in Thraci'a, situata pe tiermii fluviului Tunge, la pol'a muntelui Emu, cá la sieptedieci mile de la Philippopole.

(6) Face allusiune la numele unui castellu, pe care l-au ocupatu turcii si care se numiá Staulu de porci. *Tr. Angl.*

ORCHANU TRAMITE PE FIIULU SEU MURADU IN EUROP'A

X. In anulu urmatoriu, Orchanu tramite o a duo'a armata in Europ'a sub comand'a fiiului seu Muradu. Fratii 'şi intrunescu fortiele si se lupta cu puteri unite. Solimanu cuprinde Malgara si Ibsalamulu, pênê candu Muradu occupa castellulu Epibatos, cale de diece óre de la Constantinopole. De acì Muradu merge si impresóra cetatea fortificata Ciorlu séu Tyrilos, situata intre Constantinopole si Adrianopole. Locuitorii incrediuti in forti'a cetatiei, tare prin natura si arte, despretiuiescu armele ottomaniloru si nu numai refusa a se pleca sub conditiunile onorabili propuse de Muradu, ci anca facu vigoróse eruptiuni, ucidu multe mii de inimici, si-i batu adeseori de sub murii cetatiei. In urma cutropiti mai multu prin numerulu celu mare alu ottomaniloru decatu invinsi, fusera taiati toti pana la unulu. Muradu dupa ce cuceri cetatea, voindu a'si resbuna pentru sangele versatu, dete ordinu ca se o derime si se o asemene pamentului, asia in câtu asta-di abia se mai potu vedé unele urme ale ei. Acestu actu de crudelitate, atât-a terróre a bagatu in locuitorii d'in Pirgos, urbe situata intre Adrianopole si Ciorlu, in catu parasindu-si casele au lasatu cetatea préda inimicului. Dupa aceste cuceriri, Muradu acoperitu de lauri se intórse cu armat'a sa in Asi'a, ér Solimanu remase cu trupele sale in Europ'a. A. 761 / I. C. 1360

SOLIMANU CADE DUPE CALU SI MOARE

XI. Acestu anu, pe câtu a fostu de fericitu pentru imperiulu ottomanu, pre atâtu fù de fatale pentru sultanulu Orchanu. Solimanu(7) fiiulu seu, sub pretextu de a esi la venatóre, scotiendu'si ostea spre a 'i face revista si a o exercita in arme dupa datin'a osmaniloru, pre candu calarimea aruncá cu dardele si dá cu sagetile, calulu seu spa-

(7) *Solimanu*. Gregoras pare a'lu onorá cu titlulu de capu si conductoru alu Troianiloru, candu la cartea XIV. capu 2. sect. 2. ne spune cà a luatu de soçia pe fiic'a lui Ion Batatzes, si cà elu a fostu care mai antaiu a trecutu d'in Asi'a in Europ'a; si in adeveru ca turcii nu mentionédia pe nici unulu care se fia trecutu inaintea lui Solimanu in Europ'a.

riatu ilu rapi, si trantindu'lu de unu arbore ii franse pitiorulu in doue, dupa care cadiù atatu de greu, incatu remase indata mortu.

ACCEBEG OCCUPA CETATEA DYDOMOTHYCON ; DAR' ORCHANU O RESTITUIE LOCUITORILORU EI

XII. Orchanu cuprinsu de durerea perderei atâtu de repentina a iubitului seu fiiu, cadiù intr'unu morbu incurabile, care in scurtu timpù 'i causà mórtea. Nevrendu inse a paré ca mórtea fiiului seu si morbulu propriu ar' fi stinsu in elu tóte cugetele bellice, tramite pe Accebeg in fruntea unei armate numeróse cu ordinu de a cucerì cetatea Dydomothychon. Gubernatorulu esise pe murii cetatiei spre a lua aeru, candu Accebeg se apropia pe neasteptate; puse man'a pe elu si ilu duse in captivitate; dara nascutu d'in famili'a imperatiloru greci, elu nu potea suferi dur'a captivitate si 'si cumperà libertatea cu predarea cetatiei. Orchanu inse miscatu de rogarile unui principe crestinu, amicu bunu alu seu, restitui cetatea vechiului ei possessoru. Acestu amicu era Ioanu Cantacuzenu, care inainte de a ocupa tronulu, isi maritase fiic'a sa cu Orchanu.

MOARTEA LUI ORCHANU SI CARACTERULU SEU

XIII. Morbulu causatu prin mórtea fiiului seu, rodea in continuu la corpulu betranu alu lui Orchanu, si crescea d'in dî in dî, pênĕ 'n urma mori in acelasiu anu, duoe luni dupa casulu fatale alu fiiului seu. Elu fù immormentatu in Manastir seu monastirea d'in Prus'a (8).

(8) *Manastir séu monastirea d'in Prus'a.* In Prus'a séu Bursah era o vasta monastire, despre care se spune cà pe timpii imperatiloru crestini incapeau cinci mii de monachi; asta-di è transformata in giamìa séu templu, si'si tiene numele vechiu de monastire. Turcii narrédia lucruri surprindietórie despre acesti monachi intr'o carte intitulata Iacobi Madianu. Ei dîcu intre altele, cà monachii aceia nu mancá decatu câte-o oliva séu smochina in siepte dîle, si ca d'in inaltimea muntelui Olimpu, numitu la turci Kiesish Daghi, séu muntele calugariloru, ei sborá prin aëru pe de-asupr'a marei Marmora pên' la beseric'a S-ta Sophia, in Constantinopole. Candu vre-unu crestinu ar voi se traga la indoiéla veritatea acestei naratiuni, turculu o probédia, cumu? dicendu, ca asiá este scrisu in carte; si elu crede ca atât'a è destulu. In generalu? neinvetiatii turci credu cà nu póte fi falsu aceea ce è scrisu in cartile loru. Proba despre acésta credulitate este urmatóri'a istorióra curiósa, care s'a petrecutu pe tim-

A traitu siepte-dieci de ani (9), d'intre cari a domnitu 35 du-

pulu meu in Constantinopole, si care credu cà nu e in contradicere cu scopulu meu, déca o voiu aduce aici ca proba a credulitatei loru. Sub Sultanulu Mustafa, fratele imperatului de acum Achmedu (*), era in Constantinopole patriarchu grecescu unu anume Callinicu, omu destulu de invetiatu in grecesce, prelatu de purtare irreprobabile. Miuteveli séu procurorii moscheei Sultanei Valida (**) ilu provocá neincetatu cá se platésca interessele dupa banii cari detoriá basericei. Patriarchulu nu avea bani, si se rogá de acesti collectori se astepte pêné luni in septeman'a viitória. La terminulu pusu, colectorii vinu, si insistu mai multu cá se platésca banii. Patriarchulu mai cere o septemana: atunci cellu mai betranu d'intre colectori 'i dîsé: «Ce sunt «aceste minciuni, Patriarchule?! Cartile nóstre ne invétia, si noi credemu fórte, ca «monachii vostri d'in betrani nu numai se infiorau de pecatulu minciunei séu de ori-«ce alta fapta rea, cí anca ajunsesera la unu gradu atâtu de inaltu alu virtutiei, in «câtu ei sborau prin aëru, si treceau d'in muntele Olimpu d'in Bithyni'a (ei intele-«gea muntele Olimpu d'in Bîthini'a, éra nu pe celu d'in Grecia) pêné la S-ta Sophia «in Constantinopole si inderetru; si ca ei faceau si alte minuni, cari intreceau tóta «puterea omenésca.» Patriarchulu, cumu era omu glumetiu, respunse: «Nu numai «monachii nostri cei betrani au facutu aceste minuni; le facemu si noi pe tóte dî-«lele. Eu anca sboru de aici de multe-ori la Pera (le vorbiá in palatulu seu d'in Pha-«naru). Dar' eu mai bucurosu sboru dupa apusulu sórelui, si nu prè susu, cá se nu me «védia multîmea, si se'mi impute ca sunt unu impostoru séu magu.» «Nu v'amu «spusu — replicara turcii — cà acelea sunt scrise in cartile nóstre, si in cartile nó-«stre nu sta alta decâtu adeveru». Cu tóte aceste, trebue se marturisimu cà nu toti turcii credu asia. Intr'unu poporu asia mare sunt multi ómeni luminati cari nu credu tóte câte sunt in Alcoranu; numai càtu nu cutedia se spuna in publicu ceea ce cugeta ei. Contrariulu se adeveresce prin urmatori'a istoria. Eu intrebaiu odata pre doctulu turcu Saadi Effendi, carui singuru amu dé a multiami totu ce sciu turcesce, cà elu, cá matematicu mare ce este, si atatu de amblatu in sciinti'a democratica, cumu póte se créda, cà Mahomedu a taiatu lun'a in duóe, si cà a prinsu in manec'a sa diumetatea care cadea d'in ceriu? Elu imi respunse: «Dupa cursulu natu-«rei, acést'a este împossibile; ba este chiar in contra principieloru naturei. Dar, a-«cestu miraclu este scrisu in Alcoranu cá fapta; asia renuntiu la ratiune, si me «submittu credintiei. Câ-ci — adaose elu — Dumnedieu póte face totu ce voiesce».

(9) *Siepte-dieci de ani.* D'in numerulu aniloru vietiei lui Orchanu, se póte proba câti ani a domnitu elu. Câ-ci, déca a fostu de 35 de ani candu a successu lui Othmanu, parintelui seu, si déca a traitu 70 de ani: atunci è fórte claru, ca elu a trebuitu se domnésca 35 de ani. Pentru aceea, eu me miru cumu unii potu afirma, cà Orchanu a domnitu numai 22 de ani. Dara istoricii nu sunt de accordu nici asupr'a

(*) La a. 171. candu auctorulu scriá acésta istoria.

(**) Valida Sultana è mam'a imperatorului regnante; cumu amu dîce noi: domn'a mama imperatrice. Auctorulu tractédia despre acestu subiectu pe largu in not'a 36, la capu I. cartea IV. *Tr. Angl.*

pa calculului lui Saadi. I-a successu in imperiu fiiulu seu Muradu. Turcii n'au destule elogiuri pentru acestu imperatu alu lóru. Ei 'i lauda clementi'a, valórea, dreptatea si liberalitatea façie cu seracii. Elu avea datin'a — dîcu turcii — de a conversa cu invetiatii, si de a nu intreprinde nici-unu lucru importantu inainte de a le cere consiliulu. Elu mai antaiu a fundatu in onórea natiunei sale Moschee, Giamie (10) Medrese (11) séu scóle, si Imarete (12) seu spitale. Faci'a

causei mortii lui Orchanu. Unii dicu, cà a cadiutu mortu de o sageta in obsidiunea de la Prusa; altii, ca a peritu intr'o bataia contra Tatariloru. Fora a mai insiste asupr'a celloru ce amu dîsu, cà istoricii turci in affacerile loru interne merita mai multu crediementu de câtu alti scriitori, voiu mentiona aci numai, cà ei toti suntu de accordu, cà Prus'a fu ocupata in primulu anu alu domniei lui Orchanu; prin urmare ar' fi ridiculu a cerca moartea sa acolo, unde a inceputu a domni. Apoi, eu nu cunoscu nici-unu istoricu, care se mentionedie de vre-o bataia intre Orchanu si Sciti séu Tatari; prin urmare cade si acésta opiniune, care cá si cea d'antaiu, n'are nici-unu fundamentu.

(10) *Giamie.* Templu turcescu, care are privilegiulu de a se celebra in elu rogatiunile de Vineria, nümite Giume Nemassi; ceea ce nu este permissu in Moscheele seu Metgidele mai mici. O giamia edificata prin vre-unu Sultanu se numesce *Selatin*, templu imperatescu.

(11) *Medrese.* Acestea sunt academie séu scóle superiore, situate de comunu séu chiar in curtea Giamiei, séu aprópe de ea. Sunt si alte scóle inferiori, numite Mekteb; aici se instruiescu copiii in primele rudimente alle sciintiei. Persónele cari diregu aceste academii se numescu Muderis séu magistri de scóla; ei au unu salariu annuale in proportiune cu venitulu Giamici de care se tienu; de aci diferenti'a cea mare intre salariele loru: avendu unii câte trei sute aspri pe dî, ér altii numai câte siepte-dieci. D in aceste scóle esu persónele cari se facu judecatori in cetatile principali si se numescu Mevla séu Mola; cei d'in localitatile de mai puçina importantia, se numescu Kasi séu Cady, cari sunt cu totulu de altu ordinu, si nu potu ajunge nici-odata la unu rangu mai inaltu, cumu nu potu nici popii seculari séu parochii. Dela Mola rangulu immediatu superioru este Cadiĭulasker, séu judele armatei; de acesti-a sunt numai duoi, unulu pentru Europ'a, care este capulu, si altulu pentru Asi'a. In fine cea mai inalta demnitate eclesiastica este Mufti, ceea ce insémna: interprete alu legei. Deca voimu se comparamu aceste diverse auctoritati turcesci cu celle usitate la crestini, potemu dîce cà Mufti è cá Papa; Cadĭulasker, patriarchu; Mola, archiepiscopu séu mitropolitu; Cady, episcopu (bine observandu, cà precum amu dîsu, elu nu póte inainta la rangu mai inaltu), si Imam, preotu. Danishmend-ii se potu compara cu diaconii nostri.

(12) *Imaret.* Este casa edificata aprópe de Giamia; forma de ospitalu séu ospetaria pentru primirea si adjutorarea seraciloru si caletoriloru.

lui era rosîeteca, ochii albastrii, pêrulu gâlbioru; de statura midi-locia, si corpu indesatu. Ceea ce se vede d'in portretulu seu copiatu de Levni celebi, séu pictorulu de curte alu Sultanului, dupa unu vechiu originalu.

Sub durat'a domniei lui Orchanu, de la anulu 1326, pên' la a. 1360 au domnitu in Europ'a:

La Constantinopole: Andronicu Paleologulu celu tineru, 1325—1354; Ioanu Paleogulu, 1354—1384.

In Occidentu: Carolu IV., fiiulu lui Ioanu regelui Bohemiei, 1246—1356.

In Angli'a: Eduardu III. 1326—1377.

In Francia: Philipu dîsu de Valois, 1327—1350; si Ioanu de Valois, 1350—1364.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU I. FIIULU LUI ORCHANU

ALU TREILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA I.

MURADU OCCUPA ANCYRA

I. Muradu (1) primulu cu acestu nume, era de 41 de ani candu A. 761 / I. C. 1360

(1) *Muradu.* Déca ar suferi combinatiunea chronologica, eu asiu fi aplecatu a crede ca acestu Murad (*) este un'a si aceeasi persóna cu Amuriu, generalu de Lydi'a si amicu alu lui Cantacuzenu, pe care Gregoras atàtu de frumosu 'lu lauda. Acestu scriitoriu inse spune cà Amuriu a muritu la anulu 1348 dela Cristu séu 749 alu Hegirei d'in o vulnere de sagéta ce a primitu cu ocasiunea obsidiunei unui castellu edificatu de crestini pentru apararea cetatiei Smirna; ér numele lui Muradu a fostu cunoscutu in Europa, numai la anulu Hegirei 761, adeca un-spre-diece ani dupa mórtea lui Amuriu, candu apoi la anulu dupa mórtea parintelui seu a successu acestuia in imperiu. De acì trebue se supponu, cà Gregoras avuse in vedere pe vre-unu altu principe persianu d'in Asi'a, de acelasiu nume cu Muradu, ale carui tieri necunoscute scriitoriloru turci, ori ca au trecutu la altii in lipsa de eredi, ori le-au inghitîtu vre-unu principe potente d'in vecinatate. Ori-cumu ar' fi, dàr', pe catu de condamnabile a fostu nebuni'a lui Cantacuzenu de a se arunca in braçiale unui infidelu, care nu potea se 'i bata inimicii fara a nu devasta tierile crestine, si prin acést'a a deschide mahomedaniloru calea spre Europ'a, chiar' atàtu de laudabile este fapt'a

(*) Murad dupa etimologìa insémna dorintia séu vointia. *Tr. Germ.*

succese la tronulu parintelui seu; elu eredîse si vertutile paterne. Indata la inceputulu domniei sale a luatu numele de Chudavendighiar (2), care in limb'a persica insémna servitoriulu lui Dumnedieu, spre a convinge lumea despre inclinatiunile sale religióse. Elu dede proba si despre eroismulu seu, suppunendu indata la inceputulu imperatiei sale cetatea Ancyra cu alte mai multe castelle de prin acelu tienutu.

APOI ADRIANOPOLEA SI PHILIPPOPOLEA

II. Dupa ce 'si consolidà in modulu acesta imperiulu in Asi'a, Muradu 'si intórse tóte cugetele spre afacerile europene. De aci anca in

lui Amuriu, care cu generositate fara parechia merge intr'adjutoriulu amicului seu si alu crestiniloru acestui-a, de sì elu insusi nu'i tractá decatu de Ghiauri, adeca infideli. In adeveru, Amuriu conservandu amicitia inviolabile lui Cantacuzenu anca si in dile rele, elu merita tóte acelle elogiuri, cu cari anticii descriu amiciti'a lui Pilade si Oreste. Gregoras, pe care totdeauna cu stima 'lu citamu, ne-a conservatu in cartea sa XIII, una frumósa descriere a acestei rare amicitie. Cartea sa nu o are ori si cine; pentru aceea credu cà facu bine, déca voiu narrá acï unu esemplu. Cantacuzenu era incurcatu intr'unu bellu contra Triballiloru; Amuriu vediendu pe amiculu seu espusu periclului, se determinà a'i merge intr'adjutoriu si a'i assicura successulu. In capu de iérna trecù Dardanellele, sì grabia intr'adjutoriulu imperatului cu armata fórte considerabile. Dar' timpulu reu si câlile stricate ilu constrinsera a se oprì in Dydomothicon, unde era remasa Imperatés'a Irina cu câti-va ómeni de servitiu; elu se asiedià in campulu liberu cu corturile, si nu voiá se intre in cetate, nici se accepté comoditatile ce imperates'a i le oferiá; ba, nu voiá nici macar a se presenta inaintea ei, de si ea dorea se 'lu vedia; elu dîcea, cà nu se cuvine a merge in visita la muierea amicului seu, candu acest'a nu este acasa, si cà este in contra legiloru amicitiei a gusta comoditatile vietiei, candu amiculu seu se lupta cu necasurile in tiéra departata.

(2) *Chudavendighiar*. Cuventu persianu, insémna servitoriulu lui Dumnedieu, séu devotatu lucruriloru divine. Nu se scie ce a potutu indemna pe Muradu a'si lua acestu nume; atât-a è certu, cà și-l-a atribuitu atâtu pe acesta, câtu și alte mai multe (*).

(*) *Chodavend* in limb'a persica insémna domnu, possessoru, mare principe *Chodavendi* Kar séu contrasu *chodavendicar* însémna capu intreprinderiloru; câ-ci Kar è intreprindere, affacere, lucru. Prin urmare, nu póte fi dubiu cà Muradu prin acestu supra-nume a vrutu se'și dea insemnatate de auctoru si esecutoru alu lucruriloru mari. *Tr. Germ*.

acelasiu anu comisse marelui Veziru Etabeghi Schahin Lala (3), generalu pe câtu de prudente pre atat de valorosu, cá se treca cu armata usióra strimtórea dela Gallipole, si se atace Adrianopolea, ér elu ii urmà indata cu oste multu mai numérósa. Inainte de a ajunge Sultanulu, vezirulu la primulu assaltu ocupase cetatea. Muradu audiendu acésta scire, si vediendu ca presenti'a sa nu mai este necessaria, se intórse cu trupele sale la Prus'a. Dara, pentru cá planurile sale se nu sufere vreo amanare, Murad denumi pe Ornus-beg de Begler-beg (4) preste Rumeli'a (5), adeca preste tierile sale cuce-

(3) *Lala.* Dupa etimologia insémna tutoru, epitropu séu care tiene loculu de parinte, carui ca si unui pedagogu se concrede grigea si instructiunea principiloru juni. Marele veziru alu lui Muradu I, a fostu mai ânteiu onoratu cu acestu titlu Dupa aceea imperatorii turci s'au dedatu, atâtu în vorba câtu și in scrisu, a numì Lala nu numai pe marele viziru, ci și pe toți cei-lalți veziri mai inferiori, precum Lalam (*) Ali Pasia si Mi Lala Ali Pasia. Se dà acestu titlu sì lui Agasi (**) séu comandantelui ieniceriloru, si la toti alti officiari pênĕ la Bostangi Baschi, séu capulu gradinariloru seraliului și pênĕ la capu-portarii palatieloru imperiali, de si acesti d'in urma sunt oficiari de rangu multu mai inferioru. Comandantelui ieniceriloru se dà acestu nume d'in causa cà au sarcin'a de a ingrigi de viéti'a fiiloru Sultanului, ca sa nu'i omóre unchii séu fratii; ér capulu gradinariloru, pentru-ca elu are de a ingrigi de palatele imperiali, mai alesu in absenti'a Sultanului. Acéstu d'in urma officiu la greci se numesce Curopalatis (***).

(4) *Beglerbeg.* Acestu cuventu insémna principele principiloru, precum *Schahin Schah* imperatulu imperatiloru. De si toti vezirii cu câte trei códe de calu au titlulu de Beglerbeg, cu acesta totuși sunt onorați mai alesu numai trei persóne, adeca: Rumeli Beglerbegi, beglerbegulu de Rumeli'a, care 'și are resiedinti'a in Sophi'a; Anadoli Beglerbegi, celu de Anatoli'a cu resiedinti'a in Cutahia, si Scham Beglerbegi, celu de Damascu, eare resiede in cetatea cu acestu nume. Acésta cetate in limb'a arabica se numesce Demeshk, vulgulu 'i dice Scham; de aci Schamî Seherif, santul Damascu.

(5) *Rumeli.* Turcii intielegu sub acestu cuventu Greci'a si Europ'a, precum si tóte provinciele europene de dependentia ottomana. De aci beglerbeg vré se dica principele principiloru Greciei, séu *alu provincieloru europene.* (†)

(*) *Lalam, Mi Lala* insémna Lala meu. d *Tr. Germ.*

(**) Candu *i* séu *si* se adaoge la capetulu cuventului, insémna ca cuventulu precedente esse in genetivu. precumu ieniceri Agasi, Ag'a ieniceriloru; Bostangi Baschi, capulu gradinariloru; Scham Beglerbegi, beglerbegulu Damascului etc. *Tr. Anglu.*

(***) Pasia este titlulu consiliariloru intimi, gubernatoriloru si generaliloru. Pasia in generalu insémna superioru, si se da la superiorii servitoriloru inferiori. Veziru este ministru afaceriloru publice; numire ce se da consiliariloru de statu, gubernatoriloru si altoru officiari mai inalti. *Veziri azam*, mare-veziru, este primulu oficialu dupa imperatulu. *Tr. Germ.*

(†) A se vedé mai in susu not'a 20 la capu I. cartea I. *Tr. rom.*

rite in Europ'a, dupe-ce mai anteiu demandase supremului veziru, cá cu óstea sa atatu de victoriosa se strabata in laintrulu Thraciei. Acésta se intemplà cu atata celeritate, in càtu nu numai Filipopole, ci si Eskisagena si alte cetati invecinate luanduse dela greci, se incorporara la imperiulu otomanu.

MURADU EDIFICA O GIAMIA

A. 761 — I. C. 1361 III. In anulu urmatoriu vedemu pe Muradu ocupandu-se cu trebile religióse. Pênê acì sultanii nu aveau datin'a se merga cu poporulu la rogatiunile publice, numite Nemas (6) Dara Mufti. Menla Fenari care pre langa dignitatea sa eclesiastica, portá anca si oficiulu de jude alu natiunei, nu potea se sufere acésta datina. Menla

(6) *Nemaz.* Asia se numescu rogatiunile de tóte dîlele, ce legea impune turciloru a le recita de cinci-ori in 24 de óre. Sunt impartîte precumu urmédia: *Sabah-Nemazi*, rogatiunea de demanétia; *Oile-Nemazi*, rogatiunea de amédia-di; *Ikindi-Nemazi*, rogatiunea dupa prandiu; *Achsham-Nemazi*, rogatiunea de séra; si *Iatzi-Nemazi*, rogatiunea de nópte. Trei d'in aceste sunt tot-deauna la ora fixa, cea de demanéti'a, cea de séra si cea de nóptea; ér celelalte duóe, *Oile* si *Ikindi*, se schimba dupa cumu diu'a è mai scurta séu mai lunga. Pentru exemplu, in timpu de equinoctiu, rogatiunile de demànéti'a se facu inainte de 12 óre dein nópte, adeca in or'a inainte de resaritulu sorelui, ceea ce este demanéti'a intre cinci si siese óre; rogatiunea de amédia-di, la órele siese d'in dî, ceea ce la noi este amédia-di séu 12 óre d'in dî; rogatiunea dupa prandiu la nóue óre, séu trei óre d'in dî la noi; rogatiunea de séra la 12 óre, séu siése óre de séra la noi; rogatiunea de nópte la $1^1/_2$ óre dupa santitulu sórelui, séu $7^1/_2$ óre de séra la noi. Superstitiunea turciloru intru a 'si face rogatiunile punctualu atâtu este de mare, in câtu déca ar' lipsi dela timpulu fixu, tienu cà este inutile de a le mai recita; câ-ci, recitate dupa or'a fixa voru trebui a le recita anca odata in Araf, adeca in purgatoriu. Ei credu, ca a recita rogatiunea de demanétia dupa resaritulu sórelui, cea de amédia-di la nóue óre, cea dupa prandiu la doue-spre-diece, cea de séra in nópte, cea de nópte spre reversatulu dîlei — ar' insemna a nu implini legea si a face lui Dumnedieu lucru neplacutu. Candu sunt in campania, sunt obligati a'si face Nemazulu inainte de a intra in bataia; dar, déca batai'a este inceputa, séu tiene preste timpulu fixu pentru rogatiuni, nemazulu se póte intrelasa fara a pecatuì, din motivu ca dupa opiniunea loru, ei nu potu face unu servitiu mai meritoriu si mai placutu lui Dumnedieu, decâtu a se luptá cu bravura contra crestiniloru. (Vinerile la Turci cari sunt cá si duminecele la noi, se distingu de celelalte dile prin aceea, ca mergu de siese-ori la Moschee, si recitédia totu de atâte-ori rogatiunile. A siese-a rogatiune, séu additionale, ce cade pe acésta di, se pronuntia intre resaritulu sórelui s amédia-di (*), si se numesce Salah-Nemazi. *Tr. Angl.*

(*) Adeca: intre rogatiunea de démaneti'a si cea de amédia-di.

Fenari 'si puse in capu a reforma acestu abusu. Odata Muradu venì inaintea lui ca martoru intr'o certa causa; Mufti (7), pontefice şi jude,

(7) *Mufti*. Pórta si alte numiri composite, precumu; *Mufti-zeman*, patriarchulu lumei; *Scheichul-islam*, Capulu adeveratei religiuni; *Sahibi-fetva*. domnulu sententieloru judecatoresci. Elu este capulu intregului statu eclesiasticu, si persón'a de cea mai inalta auctoritate in imperiulu ottomanu. Câ-ci nici Sultanulu insusi, déca vre se tréca macaru la parere de omu religiosu, nu póte dicta mórte nimerui, inca nici a'lu pedepsi trupesce, fara a avé mai ântaiu opiniunea lui Mufti. Modulu cu care i cere opiniunea in tóte casurile şi mai alesu in casuri criminali, este, ca'i submitte o charthia, in care se cuprinde statulu faptei sub nume fictu, pentru esemplu: «Zahid, (parinte!) déca se póte proba prin martori buni, cà Titus a lucratu contra poruncí-«loru Sultanului si cà nu s'a suppusu cu obedientia ordiniloru acestuia: se fia pe-«depsitu séu nu?» Mufti, dupe ce a cetitu acésta charthia, si a esaminatu casulu, subscrie *Olur* Asia, séu *Olmaz* Nu. Candu inse Mufti are se decida si asupra modului pedepsirei, atunci i se presenta o charthia in urmatorii termini: «Déca omulu scie ca calulu seu a perdutu potcóvele si avendu timpu si midi-lóce séu comoditate de a'i *bate nuóe potcóve*, elu totusi, fara a avé mila de animalulu seu, ilu mana descultiu pe cale grea si petrósa tóta diu'a pene ser'a: ce pedépsa merita unu domnu asia nemilosu. «Mufti va subscrie: «*Betie se i se* dea». Si inadeveru ca legea ordina *beție* in asemenea casuri. Turcii credu cà la diu'a judecatiei Dumnedieu va judeca pe ómeni nu numai pentru faptele comisse contra omeniloru, ci si pentru cele contra animaliloru, precumu si pe animalu care a pecatuitu contra altui animalu. Dupa pronuntiarea sententiei lui Dumnedieu: tóte animalile voru muri érasi, si se voru intórce in pulberea de unde au esitu; infidelii voru trece la pedépsa eterna; musulmanii cari au facutu fapte bune, voru avé fericirea eterna; ér acei musulmani, cari voru fi facutu pecate in viéti'a acésta, se voru pedepsi in proportiune cu pecatele loru pe timpu mai lungu séu mai scurtu in Araf séu purgatoriu, si dupa acea voru fi admisi in sinulu fericirei eterne. Cá si Sultanulu, de assemenea toti turcii sunt obligati prin lege a cere consiliulu lui Mufti in tóte causele, fia acelea ecclesiastice séu civili, si mai alesu candu e cestiunea de pace séu de bellu. Reverenti'a din afara ce se dà lui Mufti este asia de mare, in câtu Sultanulu insusi candu vede ca vine la densulu, se redica de pe scaunu şi merge siepte pasi inaintea lui; si numai lui 'i este permisu a saruta umerulu stangu alu Sultanului: pe candu supremulu veziru numai arip'a vestmentului cu cea mai profunda reverentia o póte sarutá; si Sultanulu numai trei pasi face mergendu inaintea lui. Ricaut dice, cà Sultanulu dà lui Mufti urmatoriulu titlu: «Tie Ezzahid, care tu esci celu mai sapiente «intre sapienti, si care tóte le scii; celu mai escellente intre escellenti, care te ab-«tieni de totu ce este interdisu; sorgintele virtutiei si alu adeveratei sciintie; eredi-«tariulu doctrinei profetice si apostolice; resolvitoriulu problemeloru credintiei, re-«velatoriulu capeteloru adeveratei credintie; chĭei'a thesauriloru adeverului; lumi-«narea allegorieloru dubióse; intaritu prin grati'a supremului Legislatoriu si Con-«servatoriu alu genului umanu: Dumnedieu preainaltu, se 'ti conserve virtutile in «eternu!» Tóta acésta reverentia potea odinióre se purcéda dein sentimentu si con-

il recusà cá pe unulu ce nu merita credie'mentu. Sultanulu mirandu-se de acea procedura neusitata, intrebà, care se fia caus'a ; éra Mufti 'i respunse : « Cuventulu vostru cá imperatu este sacru, si nu « póte fi suppusu la nici-o dubietate ; dar inaintea justitiei n'are « nicĭ-o valóre; fiindu-ca vine dela unu omu care n'a fostu anca nici-« odata la rogatiunile publice cu ceialalti musulmani » (8). Muradu se aretà ca'i pare reu de celle trecute, si pentru espiarea acestei errori dède ordinu a se edifica in Adrianopole o giamìa spatiósa in faci'a palatului imperatescu. Acésta Giamia se numesce pênê in diu'a de asta-di Muradiè (9) dela numele fundatorului seu Muradu.

vingere interna; asta-di inse nu mai este alta decâtu o simpla formalitate. Câ-ci déca Mufti interpreta legea, séu pronuntia vre-o sententia precum nu place Sultanului, ilu destituie immediatu, si 'lu inlocuiesce cu altulu mai promptu a se pleca. Si déca are nefericirea de a fi convinsu cá tradatoriu séu de alta crima grava, póte fi sicuru ca mortariulu e alu lui, in care 'lu punu si 'lu pisédia in bucati, pene ce 'si da sufletulu. Acestu mortariu facutu anume pentru acestu scopu, se conserva in carcerile de Siepte-turnuri in Constantinopole.

(8) *Musulmani.* Acest'a è unu cuventu corruptu d'in Musliman, Misliman séu Mĭusliuman ; assemenea si Mĭusĭurman. d'in care s'a formatu mai departe Bĭusĭurman. Musulman insemna, care are credintia pura si nefalsificata, séu cumu amu dice noi *orthodoxu.* Cuventulu *Iman* este espresiune generica de toti acei-a cari observa religiunea lui Mahomedu dupa riturile și ceremoniele regulate prin cei duoi santi mari ai turciloru, Imam Azem si Imam Shafi. Cari nu se conforma acestoru rituri, séu 'si prescriu si introducu altele, se numescu *Mezhebi*, ritualisti, eretici; séu Kifarin, infideli, precumu sunt considerati persianii ; séu *Rafissi*, care insémna ce-va mai reu decâtu infidelu. De ací turcii musulmani dîcu ca Dumnedieu póte se'si intinda misesicordi'a sa asupr'a infideliloru, precumu sunt crestinii si judeii, dara nici-decumu asupr'a rafiziloru, ale caroru pecate sunt pe de siepte-dieci de ori mai scarnave in ochii lui Dumnedieu decâtu ale acelora (*).

(9) *Muradiè.* Adeca templulu lui Muradu, cá si *Suleimaniè* templulu lui Solimanu, *Muhamediè* templulu lui Muhamed etc. Este o prerogativa reservata numai imperatiloru, de a'și poté da numele la vreo giamia séu templu. Nici chiar marele veziru, n'are acestu privilegiu ; si ori câtu de mare si pompósa ar' fi giami'a ce ar' edifica elu din devotiune, ea totusi nu se va poté numì, p. e. *Mustafiè*, templulu lui Mustafa. Cu tóte aceste, sunt unele temple vechi, cari au conservatu pénê asta-di numele fondatoriloru, de si aceia n'au fostu Sultani. Asi'a se dice anca si asta-di *Davud Pasia giamisi, si Ali Pasia giamisi.* Acì inse trebue se se adaoge cuventulu *giamisi*,

(*) *Islam* la turci insémna suppunere lui Dumnedieu si imperatului, ori credintia adeverata. De ací se deriva *Muslim*, dreptu-credintiosu, si in pluralu *Misliman* in limb'a arabica si *Musliman* in cea persica. De ací s'a derivatu apoi, in modu corruptu *Musulman. Tr. Germ.*

INSTITUTIUNEA IENICERILORU

IV. Anulu Hegirei 763 este memorabile pentru infiintiarea corpului militariu, numitu Ieng-iceri. Ornus Beglerbeg alu Rumeliei, dupa ce a cuprinsu Ipsala si Malgara, si devastase tierile vecine prin focu si feru, au adusu d'in acelea multime nenumerabile de captivi. Atunci Cara Halil Pasia (10), marele veziru, vediendu acésta multîme de captivi, se folosesce de ocasiune si dîce cá d'in gluma urmatóriele. «La noi se dîce de comunu cà tote spoliele sunt ale imperatului. Io vediu cà nu este asia Éca atâti-a captivi, si nici unulu «nu è alu imperatului. Io credu ca ar fi nu numai justu, ci si de «folosu, a pune pe câte-unu fidelu Agavat (11) la strimtórea dela «Gallipole, care se ia in numele Sultanului pentru servitiulu acestuia «pe totu alu cincilea captivu: cu modulu acestua imperatulu ar' «avé si la curte si in armata pe cei mai frumosi si mai robusti «ómeni». Muradu luà glum'a vezirului in seriosu, și 'i ordinà ca consiliulu pe care'lu dete se'lu si aduca la indeplinire. Preste puçinu

A 763
I. C. 1362

ceea ce nu è necessariu candu se vorbesce de *Selatin*, séu de temple fundate de Sultani. De assemenea, Sultaniloru nu è permissu a'si da numele la alte edificie, decatu numai la giamíe. Asiá, pre câtu imi aducu aminte, nu este nici-o urbe, care se fia portatu numele Sultanului fundatoru. Esceptiune este un'a fundata de Othmanu, primulu imperatu alu turciloru, care 'si tiene si asta-di numele de Othmangick. Despre acést'a voiu avé ocasiune a vorbì mai la vale.

(10) *Kara Halil Pasia*. *Halil* este numele propriu alu acestui pasia. Cara insémna negru. In generalu, ómenii cari sunt mai negri la façie de câtu altii, au datin'a de a'si apropria acestu nume; precumu Cara Muhamedu, Cara Hasen, Cara Mustafa pasia etc. Acestu Halil pare a fi totu acela pe care istoricii crestini ilu numescu Chairadin si Caratinus; câ-ci nu è altulu cu acestu nume la turci, care se fia ajunsu celebru, decâtu numai renumitulu admiralu alu lui Solimanu, pe care inse crestinii de comunu ilu numesc Hariadenus Barbarossa.

(11) *Agavat* séu mai vulgaru *Agalar*, este pluralulu singularului *Aga*, si insémna proprie *domnu*, terminu usitatu pentru a esprime respectulu catra o persóna. Dara candu è vorb'a de Dumnedieu, nu se servescu nici-odata cu terminulu de Aga, ci'i dîcu *Rebb*, terminu sacru, care numai lui Dumnedieu apartiene si nici-odata faptuiriloru sale. Cuventulu Aga in sensu mai speciale se da unoru oficiari dela curte séu dela armata; precum: Ieng-iceriler *Agasi* séu generalu alu Ieniceriloru; *Sipahilar Agasi*, generalu alu Spahiiloru séu alu calarimei; *Silahtar Agasi*, generalu alu infanteriei; mai este anca *Kislar Agasi*, séu supremulu inspectoru *alu femeiloru*, care totdeauna este unu eunucu negru, etc.

apparù unu edictu publicu (12) in numele Sultanului, care ordiná esecutarea propunerei vezirului, dupa care se si formà d'in captivi unu corpu numerosu de soldati, totù omeni bravi si instruiti in arme; caroru in fine nu le lipsiá alta decâtu unu nume. Era pe acelu timp unu turcu cu numele Hagi Bektash (13) renumit pentru minunile si profetìele sale (14). Acesta fundase pe acea classe de Dervisi (15)

(12) *Edictu publicu.* Muradu facuse o lege, cá d'in cinci captivi unulu se fia inrolatu la armata. Cu timpu inse, acésta lege a trecutu in desuetudine, si 'i s'a substituitu unu altu decretu, care tienea, ca pentru ori-care sclavu espusu spre vendiare in Constantinopole se se platésca cinci taleri leonini. Acésta taxa, d'in caus'a numerului de cinci care revóca in memoria usulu vechiu cu totu alu cincilea captivu, se numesce pênê 'n diu'a de asta-di *Izpendgi*, adeca *D'in cinci*; câci iz in limb'a persica insémna trasu séu scosu *d'in*, si *pendz* cinci. Unii turci scriu *Ispendz*. In urma necessitatile bellice cerendu inmultirea soldatiloru, s'a facutu o nuóa lege, care dispunea ca totu alu diecelea fiiu de crestinu se fia inrolatu la Ieniceri, éra acésta lege a remasu in tóta vigórea sa pêne sub Muradu IV., candu prin voi'a lui Dumnedieu, care avû mila de starea deplorabile a crestiniloru, ea fu abolita cu totulu.

(13) *Hagi Bektash.* Primulu fundatoru alu unei clase de Dervisi séu monachi la turci, cari dela numele seu se numescu Bektashi. Mormentulu seu se vede anca intr'unu satu pe cóst'a européna a Bosforului, numitu Beshiktash, nu departe de Galata; si este in mare veneratiune. Este permisu acestoru monachi de a se casatori si de a locui permanentu in cetati; dara prin legile institutului loru, ei sunt obligati a caletori departe prin tiéra, si a saluta cu *Gazel* si *Esma* pe toti câti intimpina. *Gazel* este unu cantecu de amoru, aplicatu prin allegoria la amorulu divinu. *Esma* este invocatiunea de unu nume alu lui Dumnedieu, de care ei numera un'a miie si unulu; si binecuventandu-i le dorescu fericire si prosperitate multa; acésta o esprimu de comunu prin cuventulu Elvallah (*): treminu de esclamatiune usitata intre luptatori, candu invinsulu vine si presenta invengêtoriului ramur'a de finicu a victoriei; prin acésta vréu se arete câ se considera mai inferiori de câtu altii, si cà toti sunt mai mari de câtu ei. D'Herbelot dîce ca Dumnedieu la Musulmani are 99 de nume, si cu numele Allah facu o suta. De acì este ca Tesbisk séu rosariele loru au 100 de margele, si la fia-care margea invóca unulu d'in celle o suta de nume alle lui Dumnedieu. Ei credu, prin o vechia traditiune, cà portile paradisului voru fi deschise aceluia, care va invocá adese-ori aceste nume sacre; pentru aceea sunt multi intre ei, cari in continuu sunt ocupati cu recitarea rosariului. *Tr. Ang.*

(14) *Profetii.* Turcii au o singulara opiniune despre miracule si despre spunerea viitoriului. Darulu de a face minuni, dupa ei, è datu numai profetiloru, daru datu de la Dumnedieu fara nici unu meritu; ér' a spune viitoriulu, este datu la ori-cine se deprinde in fapte bune. In consecentia ei dîcu, ca Mahomedu a fostu *Ochir Pergamber*, adeca ultimulu d'in profeti, si prin acésta vreu se dîca, ca dupa Mahomedu este impossibile cá cine-va se mai póta opera miracole. Dara cá se predîca viito-

(*) Multa fericire si sanetate de la Dumnedieu! d. *Tr. Germ.*

care pàna astadi sunt cunoscuti sub numele de Bectasé, luatu dela acelasi. La acesta tramise Muradu cét'a cea nuoa formata d'in cap-

riulu, tienu ei, ca si-o pótę apropria totu musulmanulu bunu, prin deprindere continua in fapte bune, in virtute, prin umiliatiune si postu. Cei cari au *adjunsu la acestu* gradu de perfectiune, se numescu *Veli*, in pluralu *Evlïà*, binecuventati, santi, amici ai lui Dumnedieu, séu *Veliiullah*, bine-cuventati de Dumnedieu. Despre acesti ómeni se crede cà potu fi d'intr'odata in duóe séu in mai multe locuri, cu corpulu pentru esemplu fiindu in Constantinopole, cu spiritulu potu fi in Cairo séu in alta parte, si se scie ce se petrece aici; prin urmare ei credu ca acesti santi n'au necessitate de distractiune fisica, si ca, ce è mai multu, ei se bucura anca in acésta viétia de façi'a beatificatória a lui Dumnedieu. I numescu in generalu *Etishmishlerden*, adeca d'intre cei perfecti, séu cari se bucura pe deplinu de charitatea divina. Isaad Effendi, omu de mare sciintia , a practicatu catu-va timpu acésta austera viétia, pene ce in urma intr'atàtu se debilitase, in càtu a fostu constrinsu a renuntia la superstitiósele sale austeritati, si a chiama unu medicu pentru a'si recupera sanetatea. Prin sciinti'a si cura deligenta a lui Siciniu, medicu renumitu pe acelu timpu in Constantinopole, elu fu scapatu d'in gur'a mortiei.

(15) *Dervisi*. Dervisiu (*) este numele comunu alu tuturoru calugariloru turcesci, de si ei differu unii de altii dupa classea si dupa regulele loru. Mai insemnati sunt intre ei Bectashi, Mevelevi, Cadri si Seïiah. Despre *Bectashi* amu tractatu intr'o nota precedente (**). *Mevelevii* isi au numele dela Mevelana, fundatorulu loru. Conformu regulamentului loru ei se invertu càte doue trei ore neincetatu si cu atàtu-a celeritate, in càtu abia li se póte zàri façi'a sunt mari amatori de musica, atàtu vocale càtu si instrumentale. Acésta d'in urma este o fluiera facuta d'in trestia de India, numita Nei, si dà unu sunetu atàtu de dulce, cumu nu dà nici-unu altu instrumentu musicale. In monastirile loru professédia umilintia si paupertate, éra candu le face cine-va visita, nu facu distinctiune intre persóne, i primescu pe toti, micu si mare cu assemenea respectu. Ei inainte de tóte inbiie pe óspeti cu cafea; éra déca au venitu pe drumu tinosu, le spala piciórele si caltiamentea. Pe óspetii carii pleca, ii petrecu in modulu celu mai obligatoriu pana la pórta, si mai la tóta vorb'a ori la periodu repetu cuventulu *Eiuvallah*, vrendu a areta atàtu in portare, càtu si in vorba cele mai sincere affectiuni de modestia si umilitatea legata de professiunea loru.— *Cadrii* isi macerédia (***) corpulu d'in superstitiune singulare. Ei ambla in pelea góla, cu esceptiune de partea cópseloru. Se prindu de mana si jóca siese óre in continuu, càteodata tóta diu'a, strigandu neintreruptu si d'in tóte puterile *Hu*. *Hu*, *Hu*, unulu d'intre numele lui Dumnedieu, pene ce facu spume la gura, 'i népédescu sudorile. si cadu ca smintiti si fora simtiu la pamentu. Marele veziru Kupruli séu Kioprili Achmed Pasia aflandu de aceste jocuri nebunesci, dede ordinu a se suprime o secta su-

(*) *Dervis* in limb'a turcésca si persica, ca si *Takir* in limb'a arabica insémna omu, seracu, In specialu inse, si un'a si alt'a insémna calugaru séu monachu. *Tr. Angl.*

(**) A se vedé mai in susu not'a 3. Hod.

(***) A unge trupulu cu marga. Se prepara din varu si lutu, calce si argila si da o colóre de castania. Hodosiu.

tivi, si 'lu rugà se le dea unu stégu (16) si unu nume, si se róge pe Dumnedieu, cá se adjute acestei trupe. Mergêndu soldatii la Síeichu

perstitiósa, care desonóra religiunea mahomedana; dar' indata dupa mórtea lui, sect'a érasi a inviatu, si asta-di este mai numerósa de càtu ori candu alta-data, mai alesu in Constantinopole. — *Seïiahi* sunt adeverati vagabundi. Au si ei monastirile oru; dar' esiti odata de acolo, arare-ori séu nici-odata nu se mai intorcu, ci 'si petrecu totu restulu vietiei vagabundandu intr'o parte si intr'alt'a. Câ-ci superiorii séu prelatii loru candu i tramitu d'in monastire, ii obliga se stringa anumite summe de banii sivictuali, si numai dupa-ce voru fi adunatu si administratu tòte aceste monastirei, se se póta intórce inderetru. Asia, càndu unu Seiah ajunge intr'o comuna, merge in piatia séu in curtea unei Giamie, si striga càtu ilu prinde gur'a: *Ia Allah sen den besh bing altun isterim,* adeca: O! Dumnedieule, tramite-mi cinci mii de ducati, séu o mie mesuri de orediu etc. Si dupace a strinsu elemosina intr'o comuna, trece intr'alt'a si face aceeasi meseria; si asia mai departe, pene ce aduna sum'a ce se cerea dela elu. Intre monachii indiani sunt multi cari apartienu acestei secte; ei percurgu tóta lumea mahomedana, si precumu sunt buni de gura, intretieuu pe poporu cu narratiuni placute despre curiositatile ce au vediutu si auditu in caletoriele loru; si asia câstigandu animile ómeniloru cari voiau a sci cele ce se petrecu in tieri straine, monachii capetau multîme de elemosine. Acesti vagabundi indiani sunt spre mare greutate imperiului ottomanu, ceea ce lectorulu póte sè vedia d'in casulu urmatoriu, care s'a petrecutu pe timpulu meu in Constantinopole sub Solimanu II. In acele dîle venise unu indianu, care dupa esteriorulu seu parea mai multu unu curieru decâtu ambassadoru, si cerù a fi admissu in audientia la marele veziru Kĭupruli Mustafa. Introdusu naintea acestui-a, i presenta o chartia dela marele Mogulu séu precumu ilu numeseu turcii, Padischahulu Indiei; si-i dîse cu graiu viiu: Domnulu meu a intielesu ca imperiulu ottomanu ar' fi in decadentia, si ca inimicii legei mahomedane se intarescu totu mai multu; pentru aceea, gelosu de religiunea sa, imi dete ordinu se'ti anuntiu in numele seu tie Vezirului, ca elu este gata de a'lu ajuta sau cu bani, sau cu óste, dupa cumu voru cere impregiurarile. Respunsulu vezirului, precumu se dîce, a fostu: Multiamescu fórte multu Marelui Mogulu pentru buna vointi'a sa catra ottomani, si me voiu adopera d'in partea mea a'i fi recunoscatoriu la tóta ocasiunea; dar' imperiulu ottomanu pentru presentu este in stare de a'si sustiené glori'a revindicata prin cucerirea Belgradului: si maiestatea sa indiana, déca pórta ce-va interesu pentru Pórta, n'ar' poté se'i faca mai mare servitiu, decâtu interdîcêndu cersitoriloru sei (allusiune la monachii despre cari amu vorbitu) de a mai intra in regiunile ottomane.

(16) *Stégu.* Pe stégulu Ienicerilorn se vede una sabia cu duóe ascutîsie in form'a fulgerului, si facia cu sabia è semilun'a in form'a unei cruci. Ei pórta pe capu unu Kice, séu velu albu in form'a unei mânece. Restulu imbracamenteloru este ca si la ceealalta militia de infanteria.

(17) acesta puse manec'a (18) vestmentului seu pe capulu unuia d'intre capitanii loru, si pronuncià cu gravitate urmatóriele cuvente: « Ieni-«ceri (19) se fia numele loru ; faci'a loru totu-deauna se fia senina; «victoriósa man'a loru ; ascutita arm'a loru, si sabi'a totdeauna «promta a taiá capulu inimiciloru loru ; si ori in ce parte ar merge, «cu façie alba (20) se se intórca inderetru ». De acì, pene asta-di le-a remasu numele de Ieniceri, si coperementulu capului loru are form'a unei manece.

(17) *Sieik* séu prelatu, asemenea unui archimandritu d'in mônastirile grecesci, séu unui abate d'in abatiele catolice. Numele de Sieik se da de comunu nu numai la superiorii giamieloru imperatesci, cì si la capii Tekkè-loru, adeca la localitati unde stau Dervisii. De acì este, cà Mufti in calitatea sa de patriarchu pórta numele de Sieik-ulislam, séu prelatulu celloru alesi, ori Supremu-sacerdote.

(18) *Mâneca.* Invelitóri'a de la capu a Ieniceriloru, are pénè in diu'a de asta-di form'a unei mânece.

(19) *Ieniceri* séu Ienghiceri, numele militiei de infanteria a Sultanului, e compusu d'in *Ieng-i* nou, si *Ceri* soldatu. Numerulu loru este de comunu patrudieci de mii. Acésta óste stà in onóre si demnitate naintea toturoru celorulalti ostasi. Toti cati se inrolédia la ostea acésta, au solda pe di trei aspri, duoe pani, duoe sute dramuri carne de berbece, o suta dramuri de orediu, trei-dieci dramuri de untu. Dar' victualiele acestea nu se dau deadreptulu in man'a inrolatiloru, cì precum Ienicerii au Od'a séu camer'a loru, si suntu de aceste in Constantinopole 162 edicate de catra mai multi Sultani, si in cari Ianiciarii locuiescu impreuna cá intr'unu cenobiu, si precumu fiacare oda séu camera (*) are magazinulu seu, asiá se scóte de aici dintr'odata totu ce apartiene soldatiloru, se dà unui asia numitu mare bucatariu, care le prepara mancarea, si la or'a prandiului o pune pe mésa celloru presenti. Absentii in vanu reclama dupa ór'a prandiului cá se li se dea portiunea; ei nu capeta nimicu; cà-ci legea Sultanului dîce: acei-a se mance, cari stau in oda-ele loru. Dar' despre aceste vomu tracta mai pe largu intr'altu locu.

(20) *Façia alba.* (*) E de observatu, cà façia alba séu façia négra sunt termini de lauda séu de batjocura la turcu. Unu domnu candu vre se laude pe servitoriulu seu, dîce: *Aferin! Iuzung ac olsun,* pré-bine! façi'a ta se fia alba si stralucitória; d'in contra, candu è maniosu, si vre se 'lu injure, dîce : *Iuzung carà olsun,* négra se fia façi'a ta. Dar nu è permissu cá unu inferioru se se servésca de aceste espressiuni façie cu superiorulu seu. Asia pentru esemplu, candu unu soldatu ar' vrè d'in mania se lingusiésca pe capitanulu seu, va striga numai *Aferin!* pré-bine, séu *Eivallah* sanetate!

(*) Mai bine Casarma, in limb'a moderna.
(*) Noi amu dîce mai bine : façia curata.

CUCERIREA SERVIEI

A. 766 / I. C. 1364 V. Evenimentele au aretatu cà justa a fostu observarea vezirului, buna institutiunea Sultanului, si efficace benedictiunea Sieichului. Acésta militia nuóa de Ieniceri face minuni in anulu Hegirei 766. Ea in Europ'a cucerì Bath'a, in Asia, Zagar'a si Gumurgin'a ; si atât-a renume castigà armeloru ottomane, in câtu la anulu Andronicu Paleologu, imperatulu greciloru, fiindu in bellu cu principele Bulgariei, cerù dela Sultanulu adjutoriu contra acestui-a. Muradu se invoì a'i da succursu, si tramise pe Shahin Lala cu armata in Europ'a, care surprinse pe bulgari atacându-i la unu locu cu numele Zermen, si punendu-i la fuga. — In acelasiu anu Prus'a fù infrumusetiata cu Giamia séu templu, ce Muradu lasase a se construi in strad'a numita Capluge; (21) apoi o Medrese séu collegiu, si unu Imaret séu ospiciu.

MURADU CASATORESCE PE FIIULU SEU BAIAZETU, SI CASTIGA MAI MULTE CETATI

VI. Dupa ce Muradu a datu probe invederate despre virtutile sale militari, nu remase alta in deretru decâtu a areta, ca sì in artile pacei se pricepe totu asia de bine. In Asi'a unii principsiori infestau de multe-ori statulu ottomanu, si'lu impedicau in cursulu victorieloru sale. Deci pentru-cá se desbine pe acesti principi si dein desbinarea loru se traga folosu, si asia se'şi prepare calea pentru intreprin-
A. 783 / I. C. 1381 deri mai mari in viitoriu, in anulu 783 casatori pe fiiulu seu Baiazet cu fiic'a lui Germian Ogli (22), care 'i dède in dote cetatile Kutahia, Egrigos si Tavshanlic. Cu assemenea prudentia castigà sì ànim'a lui Hamid Ogli (23), care d'in propriulu indemnu 'i oferì in

(21) Bai calde.

(22) *Germian Ogli.* Principe de Phrigia superióre ; unulu d'in satrapii persiani cari s'au revoltatu contra Gubernului loru pe timpulu espeditiunei lui Ginghis-chanu.

(23) *Hamid Ogli.* Si acest'a a fostu unulu d'intre satrapii rebeli ; elu cá si ceialalti a profitatu de ruinarea imperiului, a occupatu o parte d'in Asi a minore : i-a datu numele seu, si pênè 'n diu'a de asta-di se numesce *Hamida*, precumu se póte vedé in chartele geografice. Dar pare cà acestu nume nu este atâtu de vechiu ; cì turcii o au numitu asia dupa ce s'au facutu domni asupr'a ei ; fiindu la ei usulu de a numì tierile cucerite dupa numele celloru ce le-au avutu mai inainte in posessiune. Asiá dupa ce au ocupatu Servi'a dela principele Lazaru, o au numitu Lasvilaieti (*) ; si este

(*) Vilaiet insémna regiune, tienutu, provincia, tiéra. Lasvilaeti, tiér'a lui Lazar *Tr. Germ.* si *Rom.*

feudu cetatile Elvadz, Iengishehir, Archerih, Caragais si Seidishehri. Mai multi alti principi se dedesera vasali imperatiloru ottomani.

CUCERESCE BOLIN'A PRIN RUGATIUNILE SALE

VII. Aduse in ordine si consolidate in modulu acesta afacerile in Asi'a, Muradu la anulu urmatoriu, 784, adunandu-si armata nume- A. 784
rósa, trece pe la strimtorea dela Gallipole in Europ'a, si impresóra I. C. 1382
Bolin'a, castellu fortificatu prin natura ca si prin arte. Tari'a locului si resistenti'a eroica a garnisónei face obsidiunea atâtu de dificile, in câtu Muradu incepù a despera de successu. Atunci 'si lua refugiu la adjutoriulu ceriului, si se rogà lui Dumnedieu ca se'i suppuna acésta forterétia atâtu de tare. Se spune cà in urm'a rugatiuniloru sale anca in acea nópte s'a sferimatu o parte mare de muri, dupa care ottomanii strabatendu prin spartura, trecura prin ascutitul sabiei pe totii aparatorii ei. Se dîce apoi, ca in magasine era unu mare numeru de caciule rosii (24), pe cari Muradu le distribui soldatiloru sei, si in memori'a acestui evenimentu lasà a se face asemeni caciule pentru tóta armat'a sa.

OCCUPA MAI TOTA MACEDONI'A SI ALBANI'A

VIII. In acelasiu anu, Schahin Lala occupa cetatile Iskenderie, Darme si cetatea fortificata Cavalla, si suppune imperiului ottomanu

falsu ceea ce dîce Meninski ca Las in acestu cuventu ar' fi Vladislav. Assemenea Moldavi'a se numesce la turci Bogdan, dela principele de acestu nume, si care cellu d'anteiu s'a facutu tributariu turciloru. Asia 'si are si provinci'a Hamida numele dela Hamid Ogli.

(24) *Caciule rosii*. Se pare cà Iscuf era mai de multu unu coperementu alu capului usitatu la turci candu mergea la batalia, care inse acuma nu se mai pórta; si astadi nu pórta nici coifu, nici corassa la peptu sau ori-ce alta arma aparatória, pentru cà ei credu, cà de aru fi omulu tare ca diamantulu, totusi nu póte scapa de alu seu destinu. Turcii credu asia, cà la toti ómenii este scrisa pe frunte ór'a mortiei loru cu litere, pe care ce e dreptu, ómenii nu le potu citi, dara pe care le a scrisu Dumnedieu cu degetulu propriu. De aici se esplica expressiunile usitate la ei: *Bashde iazilmish olan gielmeki vadzib dur*, ceea ce este scrisu pe frunte, trebe se se întemple; *Acagiak can damarde durmaz*, sangele ce trebe se curga, nu póte remané in vine: *Tacdir Tedbiri'bozar*, provedinti'a este mai tare decâtu tóte scopurile omenesci (*): Dumnedieu a predestinatu tóte lucrurile, si elle cauta se se intemple asia.

(*) Homo proponit, Deus disponit, dîcu crestinii.

A. 788 mai tóta provinci'a Arnaud (25). Er' la anulu Hegirei 788 occupa
I. C. 1386 cetatile Zichne, Carapherie si Monastir.

BATAI'A DE LA COSSOVA, MORTEA LUI MURADU

IX. Cu unu cuventu, poterea osmaniloru sub acestu imperatu facù progresse atàtu de mari, in càtu popórale vecine nici-decumu nu potea se o védia cu ochi buni. Dreptu aceea se decisera la anulu 791 a formá lige intre sine. Lazaru, principele Serviei se puse in fruntea acestei lige, care constá d'in Romani, Unguri, Dalmatini, Tribali, si acei d'intre Albani, cari nu erau anca suppusi jugului ottomanu. Confederatii decisera in unanimitate, cá pe acestu arbore care cresce asia inaltu, se'lu taie, inainte de a prinde radecini prea afunde. Muradu preparatu la acestu oraganu, ese cu ostea sa, si la a patr'a dî a lunei Ramazanu, dà cu peptu inimicii pe campulu de la Cossov'a (26). Lupt'a a fostu inversiunata, si victori'a lungu timpu incerta. In urma crestinii se pléca; principele Lazaru prinsu; nobilii si capii ucisi; toti ceialati pusi la fuga si persecutati in mare distantia de calarimea usióra. Dupa lupta Sultanulu merge a visitá campulu bataliei, si vediendu mortii se intórse catre vizirulu, si 'i dîse: « Curiosu lucru, ca intre atâti « inimici morti nu vediu de càtu juni imberbi, si nici-unu betranu ». Vezirulu respunse: « Chiar acést'a a fostu victori'a nóstra si nefe« ricireā loru. Țineri fara esperientia, ei nu ascultara decàtu de fo« culu junetiei, ce 'i inimá, si venira a perì la piciórele nóstre; ó« menii de etate au mai multa flegma, si prudenti'a le dictéza a nu « se oppune armeloru invicibili ale ottomaniloru ». Sultanulu continuandu, dîse; « Si ceea ce'mi pare si mai curiosu este, cumu de « m'a incelatu visulu meu de asta nópte? Mi se parea ca amu cadiutu « mortu de o mana inimica ». Abia pronunciase aceste cuvente, candu unu tribalu, soldatu crestinu, care se tienea ascunsu intre morti, observandu cà Sultanulu este care vorbesce, se scóla iute si, spre a'si lua vindicta pentru patria, 'i infipse unu pumnariu in pan-

(25) Asi'a numescu turcii Macedoni'a si Albani'a: D'Herbelot scrie acestu cuventu prin Arnauth. *Tr. Angl.*

(26) *Cossova* este unu siesu in Servi'a, unde Sultanulu Muradu a fostu strapunsu de man'a unui serbu.

tece (27). Tribalulu la momentu fù taiatu in bucati; dara si Sultanul in dóue óre 'si dède sufletulu. Vezirulu si pasii 'i transpórta corpulu in cortulu imperiale, si punu se'lu inbalsamédie (28). Mai-

(27) *Pumnariu in pantece.* Cei mai multi scriitori crestini dîcu, cà acestu omu ar fi fostu servitoriulu lui Lazaru, principelui de Servi'a, si cà l-au chiamatu Milosiu Cobiloviciu. Chalcocondila tiene ca a fostu Tribalu. Dela Tribali isi au originea acelle popóra cari au ocupatu Bulgari'a si Servi'a. Ceca ce spune Orbinu delà Ragusa, care este spre rusinea tuturoru istoriciloru, cà insusi Lazaru despotulu Serbiei ar fi strapunsu pe Muradu in cortulu propriu alu acestuia, semena mai multu a romanu decatu intemplare adeverata. Câ-ci, cine 'si póte imagina, ca turcii ar' fi fostu atâtu de imprudenti, in câtu se lase a se apropiá de cortulu domnului loru, si anca, precumu affirma Orbinus, calare, acela, care inainte cu o dî era celu mai mare inimicu alu seu? In giurulu persónei imperatului sunt camerari si alti oficiari nenumerati, cari stau garda si priveghiédia fórte, ca se nu i se intemple ce-va. Apropiarea unui strainu causédia totdeauna allarma, sí déca intrebuintiédia vìolentia, toti saru pentru a i se oppune. Dar' pentru a reveni la acestu Orbinu, elu atâtu este de partialu candu vorbesce despre natiunea sa, in câtu pentru a o inaltia. nu 'si face nici unu scrupulu a sacrifica adeverulu. Elu afirma intre altele, cà Scitii, Italianii, Svedii, Germanii, Grecii, Macedonenii, pénè si Alesandru cellu mare, toti îsi tragu originea dela Slavonii sei. Elu cu acestea isi dete pe façia vanitatea sa. si arata de ajunsu, ca scirile turciloru despre mórtea lui Muradu suntu cu multu mai probabili decâtu ale lui Orbinu.

(28) *Inbalsama.* Dupa legea mahomedana nu este permissu a tiené unu cadavru in casa mai multu de o dî, nici a'lu duce mai departe de trei mile italiane. Esceptiune este numai pentru imperatulu. Déca Primul-veziru móre in cale séu in bataia, trebe îngropatu in loculu unde a moritu, séu celu multu in comunitatea cea mai de-aprópe, dar' nici de-cumu mai departe de cumu amu dîsu, de trei mile italiane. In câtu pentru imperatulu, déca ar mori elu chiar' la estremitatile Indiei, successorulu seu lasa a se imbalsama cadavrulu, si a se transporta pe langa o escórta superba in sepulcrulu seu dela Giami'a, ce elu o a edificatu; séu déca in viéti'a sa n'a facutu vre-o giamia, atunci se depune cadavrulu intr'unulu d'in sepulcrele antecessoriloru sei. Acésta lege este indispensabile. In câtu pentru particularii, cari moru in cetati, corpulu loru mai inainte de tóte se spala cu apa calda, apoi 'i infunda cu bumbacu tóte aperturele corpului, ochii, nasulu. gur'a, urechile si partile d'in giosu, dupa acee-a ilu punu pe o bara, si 'lu ducu câti-va ómeni pe umere, câtu se póte mai iute, in cemeteriulu celei mai deaprópe giamii, aici ilu astruca indata. dupa ce mai antaiu i-a cetitu unele rogatiuni in tind'a besericei. Déca intrebi pe turci: pentru ce 'si ingrópa mortii cu atâtu-a graba? iti respundu, ca: in momentulu candu ese sufletulu d'in trupu, angerii ilu transpórta la loculu destinatu pentru sepultura, si 'lu tienu acolo patru-dieci de dile in asteptare se'i vina corpulu; asia, pentru cá se nu se urésca spiritulu asteptandu lungu timpu, trebe transportatu trupulu cu cea mai mare celeritate posibile. Si totu pentru acésta ratiune, nu este permissu a plange asupr'a mortului; singuru mam'a are libertatea de a plange asupr'a perderei fiiului seu de trei-ori; si déca ar plange mai de multe-ori, se considera cà comitte mare pecatu.

marii, fara a perde timpu, se aduna spre a alege nou imperatu: si Iildirim Baiazetu, fiiulu mai mare alu lui Muradu, este proclamatu Sultanu in unanimitate.

IACOUB CELEBI STRANGULATU SI LAZARU DECAPITATU

X. Iacoub Celebi (29) fratele mai tineru alu lui Baiazetu, fiindu nemultiumitu de acésta alegere, se incerca intr'ascunsu a rebella in contra lui Baiazetu. Conjuratiunea inse fiindu descoperita la timpu, noulu Sultanu de accordu cu Mai-marii puse de'lu strangulara cu o córda de arcu (30). Er' Lazaru, principele Serviei, in considerare ca elu ar' fi caus'a mortiei lui Muradu, a fost adusu inaintea lui Baiazetu, si prin ordinulu acestuia decapitatu.

FUNERALELE LUI MURADU. CARACTERULU SÊU.

XI. Dupa acésta victoria cumperata cu sangele lui Muradu, Baia-

(29) *Celebi* 'Ευγενής, de nobilu genu. Supra-nume ce se dă odinióra fiiloru Sultanului pên' ce acesta era in viétia, precumu Iacub Celebi, Musa Celebi etc. In urma inse s'a parutu ca acésta numire nu correspunde ideei inalte ce trebe se represente, si s'a chimbatu cu titlulu *Effendi*, espressiune corrupta d'in grecesculu 'Αυθέντης. Effendi e numescu si asta-di cei mai de frunte tineri turci, cu séu fara adaogerea numelui propriu; precumu Schahzade Effendi séu fiiulu imperatului. Se da acestu nume anca si preotiloru si judecatoriloru mai de frunte, adaogêndu officiulu séu demnitatea loru, precumu: Istambol Effendi, judele de Constantinopole; Mufti Effendi, Cadilasker Effendi, etc. In fine se mai da acestu titlu tineriloru de buna sperantia, si ale caroru eminente calitati lasa a se vedé nobleti'a originei loru. Titlulu de Celebi d'in contra asta-di este fórte communu; ori-ce negutiatoriu séu cetatianu d'in Constantinopole si 'lu póte atribui, precum Mehemedu Celebi. etc. Si aci trebe se mai insemnamu ca turcii nu léga nobleti'a de o lunga scara de strabuni antecessori, cà-ci ei se credu toti intocma de nobili; onórea dupa opiniunea loru, nu trebe se fia apanagiulu unei nasceri distincte, ci recompens'a meriteloru; adeveratulu nobile la ei este acelu-a, care prin prudentia, minte, prin lunga esperientia si practic'a virtutiloru si-a nobilatu ànim'a si spiritulu. Asia, cu esceptiunea fiiloru de sange imperatescu, nime n'are dreptulu de a pretinde vre-o distinctiune séu precadentia pentru sangele antecessoriloru sei. Ibrahim Chanu Ogli si in specialu Cupruli Ogli facu esceptiune dela acésta regula. Patru Mari veziri, cari au esitu d'in acésta familia, toti recomendabili prin faptele loru eroice, ilustri prin geniulu si rar'a loru integrîtate, au fost stimati de poporu mai pre susu de câtu altii. Istori'a acestora o voiu descrie pe largu la locul seu.

(30) *Córda de arcu.* Acésta esecutiune de mórte è considerata la turci ca cea mai onorabile, și è reservata numai pentru cei mari. Tăiarea capului este considerata ca mórtea infama; anca si mai mare infamia este a fi spendiuratu séu trasu in tiépa, cà-ci acestu supliciu è reservatu numai pentru furi.

zetu dimise armat'a, éra cadavrulu parintelui seu ilu tramise la Prus'a spre a'lu depune in Giami'a imperiale de acolo, unde, petrecêndu-lu si elu, pentru a 'i eternisa memori'a, fece a i se erige o Kubbe (31) superba, séu monumentu de cea mai fina marmore. Turcii nu sciu indestulu lauda calitatile acestui imperatu. Ei ilu representa cá oglinda a justitiei; cá principe de fortitudine invincibile a spiritului, cá esemplariu de a'si face rogatiunile totdeauna regulatu, si cá celu mai mare amatoriu de a conversa cu invetiatii; ilu lauda apoi pentru remarcabil'a sa abstinentia dela luxu, si dîcu cà atâtu era de modestu, in càtu nici-odata nu s'a imbracatu in alte vestmente, decàtu in cele de materia numita Soph (32). Elu a domnitu trei-dieci de ani, si a traitu siepte-dieci-si-unulu.

(31) *Kubbe.* Turnu séu monumentu construitu cu multa arte preste mormentele veziriloru séu altoru ómeni mari. Preste mormentele ómeniloru de class'a mediocra se punu duóe pietre de-a inaltulu, un'a la capu si alt'a la picióre. Asupr'a unei-a d'in aceste, se gravédia in littere elegante numele defunctului, in prosa séu in versuri dupa gustulu erediloru, si cu o mica formula de rogatiune, in urmatorii séu alti assemenea termini: *Dame Allah huleală rahmeti,* misericordi'a lui Dumnedieu se'i fia eterna! Pentru barbati se scobesce ori depinge pe pétr'a dela capu unu turbanu turcescu; ér pentru femei ce-va altu ornamentu. Pétr'a dela picióre are aceeasi forma, atâtu pentru barbati câtu si pentru femei.

(32) *Soph.* Materia de lana, preparata catu se póte de fina si usióra. O pórta preste totu si mai alesu preotii, fiindu-ca legea 'i opresce de a porta imbracaminte de metasa, permissa numai Sultanului si camerariloru sei. De aci, care pórta vestmentu de Soph, se numesce Sophi.

Sub durat'a imperatiei lui Muradu, adeca dela 1360 pênè la 1390, au domnitu in Europ'a:

La Constantinopole. Andronicu Paleologulu. 1384—1387; si Emanuilu Paleologulu, 1387—1417.

In Occidentu: Carolu IV. fiiulu lui Ioanu regelui de Bohemia, 1346—1378; si Venceslau, fiiulu lui Carolu IV 1378—1399.

In Angli'a: Eduardu III. 1326—1377; si Richardu II. 1377—1399.

In Franci'a: Carolu V. disu sapientele 1364—1380, si Carolu VI disu placutulu 1380—1422 *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI IILDIRIM BAIAZET I, FIIULU LUI MURAD

ALU PATRULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA I.

PRIM'A ESPEDITIUNE A LUI BAIAZETU

I. Murindu Muradu in modulu descrisu, fiiulu seu Baiazetu i-a successu in imperiu. Gelosu acest-a de a demonstra lumei cà a ereditatu nu numai corón'a, cì si virtutile parentelui seu, a occupatu numai decâtu la anulu urmatoriu in Europ'a cetatile Caratova si Isseib, ér in Asi'a Aidin, Sarichan, Carsu si Monteshe, si le-au adnectatu imperiului. Puçinu dupa aceea, s'a certatu cu socrulu seu Germïanu Ogli. Differintiele intre principi se decidu mai bine prin arme decâtu prin cuvente. Asia cugetá Baiazetu. Deci lovindu'lu cu óste, ilu invinse si'lu alungà dein totu coprinsulu imperiului, dupa aceea ilu exilà la Ipsala. Principele de Caramani'a, care luase in casatoria pe sor'a lui Baiazetu, era se patia totu asia, déca espeditiunea in Moldov'a nu chiamá pe acestu politicu imperatu in Europ'a; elu lasà pe cumnatu-seu pentru alta ocasiune mai favorabile, si decise a se ocupa cu alte lucruri mai importante.

BATAI'A CU MOLDOVENII

II. Duoi ani mai inainte, Moldovenii batussera si nimicissera langa Prutu armat'a Seraskerului Solimanu Paşia. Baiazetu inspai-

mentatu de acésta perdere, nu cutedià a incredintia generaliloru sei comand'a armatei contra unei natiuni atâtu de belicóse, cì se decise a o comanda in persóna, crediendu ca obstaculele ce au incercatu armele Pasiei, nu voru resiste fortunei imperatului. Face deci celle mai mari preparative pentru acésta espeditiune, si trece tóte cele mai bune trupe ale sale in Europ'a. Puse podu preste Danubiu, intrà in Moldavi'a, si devastandu tóta tiér'a, se pune in castre la tiermurea Siretului intr'unu satu numitu Resboe. Puçinu dupa aceea Stefanu (1), principele Moldaviei sosesce aici cu armata alésa. Lupt'a se incepe; ea era inversiunata, si victori'a lungu timpu dubiósa. In urma Moldovenii sunt invinsi. Stefanu insusi prinde fug'a si cérca scapare in cetatea Némţiu, unde lasase pe muma-sa si-o garnisóna valorósa. In reversatulu dìlei ajunge langa cetate, si cere a i se deschide portile. Mam'a, care nu asteptá pe principele, fiiulu

(1) *Stefan.* Principele Moldaviei, cellu mai mare erou alu timpului seu. Elu a invinsu pe celebrulu rege alu Ungariei, Mathi'a Corvinu, si i-a luatu Alpii Transilvaniei, cari si asta-di formédia limitii Moldaviei in partea de catra apusu. Repetîtele sale victorii i-au assicuratu Pocuti'a si Podoli'a, adnectandu-le tierei sale. Elu a batutu pe Poloni la Cotnariu, locu renumitu pentru vinulu seu cellu bunu; i-a nimicitu cu totulu, si a facutu cinci-spre-diece mii de captivi, pe cari i-a pusu in jugu, si au aratu cu ei o bucatá de pamentu duóe mile in lungu si preste una mila in latu, si a plantatu duóe selbe de stejariu, pe care Polonii pene asta-di le numescu Bucovina, ér locuitorii le dicu Dumbrava-rosia, fiindu-cá suntu plantate si udate cu sange de poloni. Tóte cetatile intre Moldavi'a si Leopole au fostu cucerite de elu. A sustienutu duóe batâlii cu Baiazetu: in amenduóe a fostu victoriosu; dar' mai alesu a dou'a fu nimicire totale a turciloru: siepte gramedi mari de turci ucisi in lupta, ce a lasatu a se face dupa bataia, attestau acésta victoria memorabile. O spune acésta si insusi Hezarfenn, probulu si fidelulu istoricu turcu. A suppusu dominatiunei sale Romani'a pen' la Bucurescì, lasandu pe Vintilă gubernatoru acestei tieri. Era domnu Basssarabiei, numita asta-di Budgiacu, si cetatiei Chilia la gurele Dunarei, fara a mai vorbi de Ackiermau, adeca Alba-greca séu Oxi'a celloru antici, locu memorabile prin esiliulu poetului Ovidiu. Cu unu cuventu, elu a intinsu marginile Moldaviei in tóte partile, ceea ce speru a poté areta pe largu, déca Dumnedieu imi va da vietia ca se potu termina descriptiunea mea despre starea antica si presenta a Moldaviei. In acésta stare gloriósa a lasatu elu lucrurile sale, morindu dupa ce a domnitu patru-dieci-si-siepte de ani si cinci luni. Fiiulu seu Bogdanu, a facutu Moldov'a tributaria turciloru. Dela acest'a numescu Turcii Bogdani pe Moldoveni: mai inainte 'i numiau Ak Iflac séu mai vulgaru Ak Vlach, adeca romani albi; ér pe Romanii d'in Munteni'a 'i numescu pene asta-di Cara Iflac séu mai vulgaru Cara Vlach, adeca Romani negri.

seu, se se intórca asia pe neasteptate, esí pe murii cetatiei, si-i refusà intrarea, dicêndu: « O! fiiulu meu, de candu te sciu io, anca « nici-odata nu te-ai intorsu d'in lupta fora victoria! Fiendu-cà tu « ti ai uitatu de bravur'a ta de inainte, mai bine asiu fi voitu ca se « fii peritu de man'a inimicului, de câtu se ajungi rusinea, ca se te « scape o femeia. Deci pléca indata inapoi si se te intorci victoriosu « séu nici-odata. » Stefanu, miscatu de acésta infruntare materna, se intórce dela cetate mai iute de cum venise. Venindu'i in cale unu bucinariu, acestuia ii comanda se sune de batalia, si asia aduna erași doue-spre-diece mii de ostasi, carii scapasera prin fuga de sabi'a inemicului. Principele 'i conjura a invinge séu a mori. Atunci Moldovenii se arunca asupr'a inimicului, care se resfirase pe campii cautandu préda, ilu batu si'lu punu la fuga. Stefanu ajutatu de armele sale, merge inainte pene la Vasluiu cam 20 mile de la Iasi, occupa cortulu imperiale alu lui Baiazetu, dissipa armat'a turcésca, éra pe imperatulu care mai inainte era spaim'a lumei, acumu singuru inspaimentatu, ilu constringe cu pucini ai sei a fugi la Adrianopole (2).

VICTORIA ASUPR'A LUI CARAMANU OGLI

III. Lucrurile acestea care decurgea in Europ'a, produsera totu-odata unu bellu multu mai inflacaratu in Asi'a. Principele Caramanu Ogli, audindu de batai'a ce Baiazetu a sufferitu de la Moldoveni, crediù ca momentulu este propitiu pentru a umili puterea ottomana. Deci elu aduna trupele, frange tractatulu inchieiatu cu

(2) La descrierea acestui evenimentu extraordinariu auctorului nostru i s'a intemplatu ceva despre care se póte dice: Et bonus interdum dormitat Homerus. Baiazet Ildirim se facuse Sultanu in anulu dela Is. Chr. 1390 alu Hegirei 792, si a domnitu 14 ani si trei luni, adeca pana in anulu 1405. Dein contra, Stefanu-celu mare V. domni mai tardiu, adeca intre anii 1458 si 1504, prin urmare nu póte fi nici de cumu vorba de belluri portate intre Baiazet I si Stefanu V. Baiazet a potutu se se bata cu Stefanu III domnu alu Moldovei, carele dupà chronicarii tierei a statu pe tronu intre anii 1390 si 1398, adeca tocma in dilele lui Baiazet I. In anii de anteiu ai domniei lui Stefanu a fostu Sultanu Baiazet II, fiiulu lui Mahomed II, urmà tatalui seu in anu 1481 si domni pana in 1512. Cu acestu Baiazet s'a pututu bate prea bene Stefanu V. In sedenticle sectiunei istorice se observà acestu anachronismu, dara conciliarea lui cu adeverulu istoricu se reservà pentru tempulu candu se va face recensiune comentatatória la tóte scrierile lui Dim. Cantemiru. *Not'a correctoriului.*

Baiazetu, devasta prin focu si feru tierile ottomane d'in Asi'a, si in fine impresóra cetatea Kiutahia. Baiazetu, pe care fortun'a adversa nu'lu descuragiase, primindu scirile acestea se infurià fórte. Elu inse dedatu cu operatiuni fórte iuti (3), ridica armat'a d'in Europa, o trece in Asi'a si ajunge in faci'a armatei lui Caramanu, care era desfacuta in mai multe cete si nu'lu asteptá de locu. Se incinge lupt'a, si ilu invinge indata in prim'a lovire. Caramanu Ogli, dupa ce si-a vediutu armat'a nimicita, prinse fug'a cu fiii sei spre cetatea Acgiani; dara cade in manile inemicului. Caramanu adusu inaintea sultanului, din ordinulu acestuia i se si taia capulu; éra cei doi fii ai sei fusera condamnati la inchisóre pe viétia in Prusa, pentru a stirpi radacin'a a ori ce revolte in viitoriu. In acestu modu Caramani'a a fostu subjugata si suppusa potestatiei lui Baiazetu.

ALTE PROGRESSE ALE LUI BAIAZETU IN ASI'A SI EUROP'A

IV. Baiazetu neindestulatu cu acésta victoria, trece in Europ'a si occupa cetatile de langa Dunare, Nicopoli, Silistri'a si Rusciucu. In anulu urmatoriu occupa dela Sultanulu Ahmed-Burhan-Elledin (4) cetatile Amasia, Tocat, Niksar, Samsun si Gianik. Dupa acestea se íntórse cu planurile sale érasi la afacerile din Europ'a. Dar' abia isi trecù armat'a numerósa prin strimtórea dela Gallipole, pre candu

(3) Dedatu cu operatiuni fórte iuti. Istoricii turci n'au destule cuvente pentru a lauda celeritatea acestui principe in adunarea trupeloru si in esecutarea planuriloru sale, si in devingerea inimiciloru sei; ei facéndu comparatiune intre celeritatea naturale a tatariloru si admirabilele expeditiuni bellice ale lui Baiazetu, dîcu ca tatarii se tércie ca melcii. Pe candu credeai ca este mai occupatu cu afaceri in Asi'a, ilu vedeai de-odata in Europ'a; si érasi, candu ti se parea ca este mai incurcatu in Europ'a, elu la primulu avis de disordine in Asi'a, sborá cu tóta armat'a sa aici. De aci turcii i-au datu numele de Ildirim, care va se dîca fulgeru. Pe langa acésta calitate: elu era fórte reservatu: nu comunicá cugetele séu planurile sale nimerui; si esecutarea lucruriloru mai difficili n'o incredintiá nici unui-a d'in amicii sei: elu lucrá de sine si prin sine.

(4) *Elledin*. Pare a fi unulu d'in acei gubernatori persiani, cari pe timpulu lui Ginghis-canu a scuturatu jugulu persicu. Cà-ci Asi'a pe atunci era impartita numai in duóe imperiuri séu regate: alu monarchului de Persi'a, si alu imperatului grecu de Constantinopole. Principatulu lui Elledin facea o parte d'in Armeni'a superióre.

unu nou bellu ilu chiamà inderaptu in Asi'a. Cuturum-Baiazet (5) principe de Costamoni, crediendu ca imperatulu este cu multu mai incurcatu in afacerile europene, decâtu se mai póta cugeta la cele d'in Asi'a, calca provinciele turcesci d'in Asi'a minore si le devasta. Baiazetu audindu acést'a, a cugetatu ca mai bine va fi a conserva possessiunile proprie, de câtu a cuceri tierile altora, si lasandu generaliloru sei comand'a in Europ'a, pleca immediatu cu mare parte a armatei sale si intrâ in Asi'a. Ajunsu aici, aude ca Cuturum-Baiazetu, auctorulu incendiului, a moritu; prin urmare n'avù timpu a incerca fortun'a lui Marte; câ-ci Isfendjarbeg, fiiulu lui Cuturumu, vediendu mórtea parentelui seu, si mai puçinu temerariu séu mai multu prudente de câtu acesta, schimbâ planulu si tramise ambassadori la Baiazetu, pentru a'i cere iertare de crim'a parentelui seu si a'i spune d'in partea sa, cà desapróba fapt'a repausatului ca fórte neintielépta; si déca parentele, prindiendu arm'a contra Sultanului, a causatu pedeca cursului victorieloru ottomane, fiiulu seu nu scie alta reparatiune pentru acésta offensa, de câtu a promite si a intari cu juramentu cà va fi pururea vasalulu Sultanului. Situatiunea de atunci a imperiului nu permitea lui Baiazetu a fi prè-severu, si prin urmare primì pe Isfendjarbegu in bunele sale gratìe, si puse garnisóne in cetatile Costamoni, Tarakliborli si Othmangik (6). Dupa aceste, trece iute cu trupele sale érasi in Europ'a, si in acea espeditiune ocupa cetatea Selanik séu Thessalonica.

VICTORI'A DELA NICOPOLE

V. Dupa aceste espeditiuni bellice, Baiazetu se intórse la Prus'a spre a da trupeloru cevasi repaosu. Abiá inse ce incepuse a gusta dulcé-

(5) *Kiuturum* seu *Kïoturum*. Se pare ca si acesta fusese unulu deintre susu memoratii satrapi ai Persiei. Dupa numele seu s'ar parea ca suferise de vreunu morbu in pitióre séu la inchiaieturi, cumu ar fi podagr'a; pentru-ca Kïoturum turcescu semnifica unu paraliticu, séu omu pe care nu'lu tienu venele, séu schiopu.

(6) *Osmangick*. Cetate, dupa cumu ne spune Busbeque, in Bithinia d'incolo de muntele Olimpu. E fórte insemnata la turci, fiind-cà este fundata de Othmanu, primulu loru imperatoru: si este singura in totu imperiulu, care a conservatu numele fundatorului seu. de si suntu multe altele cari au aceeasi insemnetate de a fi fundate de Sultani. Dar este usu trecutu in lege, ca imperatorii se nu 'si póta da numele de câtu numai la Giamie, precumu amu observatu mai in susu (*).

(*) A se vedé la capu 4, not'a 9.

ti'a odihnei, şi curierii veniau unulu dupe altulu chiamandu-lu in Europ'a, si anunciandu-i ca Sigismundu, regele Ungariei facendu liga cu ceilalti principi crestini (7), cu armata de 100 mii de ómeni a intratu in tierile turcesci, si vinu a impresora Nicopolea. Baiazetu, care nu cunóscea nimicu mai periculosu pentru caus'a sa decâtu intardîarea, 'si aduna cu celeritate incredibile glótele sale d'in Asi'a si Europ'a, merge dreptu in contra inimicului, si asiá cu vre-o 60 mii de ómeni, 'lu ataca cu atât'a furia, in câtu indata la prim'a lovire crestinii remanu batuti, si nimiciti cu totulu. Mai toti capii confederatiloru lui Sigismundu sunt parte ucisi parte prinsi; insusi Sigismundu numai cu greu a potutu scapa. Se dîce ca elu a fugitu mai antaiu la Constantinopole (8), si de acì pe mare a luatu calea spre tierile séle. Dupa acésta victoria s'au aflatu in castrele crestiniloru o multîme de instrumente si munitiuni bellice, precumu sì summe prodigióse de auru si argintu; cari tóte le-a întrebuintiatu Baiazetu pentru a edifica in Adrianopole si in Prus'a câte-o Giamìa superba si metrese magnifica, si afara de aceste anca o Darush-Shifa (9) grandiósa.

BAIAZETU FORTIFICA STRIMTOAREA DELA NICOMEDIA

VI. Baiazetu neavendu acumu de a se mai teme de principii dein
A. 797 / I. C. 1395 Occidente, se intórse cu tóte puterile asupra Thraciei, cuceri unu

(7) Turcii numescu in cartile historice si in epistolele loru *Isevi* pe toti crestinii atunci, candu voru se le faca complimentu. Asia, pentru esemplu, pe principele Moldaviei ilu intitulédia: «*Kidvetul Umerail Milletil Mesihie. Omdetul Kiuberail laifeti Issevie*»; adica: Celu mai escellente intre principii de sect'a lui Messi'a, celu mai escelente intre popórale cari credu in Isus. De altminterea ei dau la toti crestinii numele insultatoriu de *Ghiavr*, infideli; cumu si *Kiafir*, blasfematoriu (hulitoriu) de Dumnedieu, si *Kiefere*, poporu blasfematoriu de Dumnedieu, éra in pluralu *Kiuffar*, omeni blasfematori; mai incolo *Naesrani*, adeca nazarineni; éra greciloru le dicu *Iunani*, si evreiloru *Ibrani*.

(8) *Constantinopole*. Toti istoricii crestini, in specialu Filipu Loniceriu, diligentele compilatoriu de evenimentele turcesci, arata ca Sigismundu dupa acésta perdere a fugitu la Constantinopole, si de aci prin varie schimbari ale sortiei au ajunsu in fine in imperiulu seu.

(9) *Darush-Shifa*. Casa de sanetate; câ-ci *Dar* insémna casa, *Shifa* medicamentu. Aceste sunt nisce spitaluri maretie, fundate de imperatori in immediata apropiare de Giamie. Au inspectori pusi de imperatulu, éra venitulu in bani dein care se ingrijescu bolnavii, li se dà dein veniturile giamiei, in a carei apropiere se afla.

castelu situatu la tiermurii marei-negre, cam siese-dieci mille distantia dela Constantinopole, si pentru a taia Europeniloru tóta comunicatiunea cu Asi'a, le inchise calea, edificandu o cetate nuóa intr'unu locu numitu Bogaz Kesen; o fortificà bine si o numì Giuzelhisar (10).

LA PERSVASIUNEA VEZIRULUI DESISTE DELA CUCERIREA CONSTANTINOPOLEI

VII. Assicurate marginile imperiului de tóte partile, Baiazetu anca in acelu anu merge cu armata mare pana sub murii Constantinopolei, fora ca se dea de cea mai mica resistentia (11). Tóte erau preparate pentru a dá assaltu cetatiei, candu marele veziru vine si-si iea libertatea de a disvade pe Sultanu dela obsidiune, dicendu'i in cuvente alese: «Imperiulu ottomanu este degiá atâtu de mare si intinsu, «in câtu elu póte impune legi nu numai la tóta Asi'a, cì si la cea «mai mare parte a Europei: indestuliti-ve cu acesle vaste domeniuri, «pentru cá se nu mai escitati invidi'a principiloru crestini. Potes-«tatea vóstra este degiá atâtu de mare, in câtu n'aveti de a ve temé «nici atunci, candu tóta lumea s'ar scula si si-ar' unì puterile contra «vóstra. Dar', de unu lucru trebe se ne tememu. Cetatile de cu-«rendu cucerite, pe câtu timpu spiritele locuitoriloru anca nu sunt «impacate, se voru incerca la cea d'ânteiu occasiune a scutura ju-«gulu ottomanu spre cea mai irreparabile dauna a imperiului. Lu-«mea tremura de armele ottomane. Déca va strabate scirea despre «obsidiunea Constantinopolei, nu me indoiescu ca toti principii «christiàni isi voru intrunì poterile loru, voru declara bellu musul-«maniloru si se voru adopera dein tóte poterile, cá se conserve im-«periulu grecescu, pentru cà ei sunt de parere, cà apunerea acestuia

(10) *Giuzelhisar* sèu castellu frumosu. Asta-di se numesce *Bogazghécid* séu canalulu strimtorei de mare, intre sinulu mârei Marmora si muntii de Niceea, numiti Iznic daglari. De aici, d'in acesti munti se provede Constantinopolea cu materialu pentru edificarea caseloru si construirea de nài.

(11) *Fara resistentia.* Crestinii atribuie redicarea obsidiunei dela Constantinopole parte rugamenteloru lui Emanuel Paleologu, parte fricei de apropiarea lui Temurlenky. Ma acésta espediune a lui Temurlenky cade cu siepte ani mai tardiu; mai departe este lucru absurdu a supune, ca Sultanulu s'ar fi abatutu atàtu de usioru dela scopulu seu pentru placerea lui Paleologu. Prin urmare, ni se pare cà este mai a própe de adeveru acea, ce amu relatatu noi, basati pe analile turcesci.

«amerintia la tóte celelalte staturi perire, de care nu voru potea «scapa; pentru-ca ei nu sunt asia de nauci cá se nu védia, ca per-«diendu-se capital'a imperiului grecescu, apoi rapedele progressu «alu armeloru ottomane nu va da de nici o resistentia. Deci de si «eu nu desperu cà cetatea acésta se póte cuceri, totusi sunt de pa-«rere cà cucerirea ei se mai fia amanata, pentru-cá nu cum-va «apucandu-ne de prea multe, se venimu in periculu de a perde cele «castigate pana acilea cu atâtea fatige. Totusi, pentru cá se profi-«tamu ceva dela fric'a in care se afla acuma locuitorii Constantino-«polei, se se tramita soli la Istambulu-Teccuïrì (12) si se i se puna «ori-ce conditiuni va voi Baiazet. Acela in locu se le respinga, le «va accepta ca unu daru cerescu, dein causa ca elu abia pote spera «se scape dein acestu pericolu.

ELU TRAMITE SOLI LA IMPERATULU GRECILORU

VIII. Baiazetu apróba opiniunea vezirului, si tramite delegati la imperatulu Paleologu cu scrisóre in urmatorii termini: «Prin indu-«rarea divina, imperiulu nostru, carui Dumnedieu n'a pusu margini, «a suppusu mai tóta Asi'a, si mai multe tieri intinse in Europ'a. «Numai cetatea Constantinopolei este inderetu. Afara de murii ei «nu ti-a remasu nimicu. Poti vedé dar pré usioru, ca o coróna tre-«be se aiba unu capu care se o pórte. Asiá, inainte de a proba sórtea «unui bellu infelice, si de a vedé tristulu spectaclu de macellulu «atâtoru ómeni innocenti; inainte de a vedê destructiunea inevi-«tabile a cetatiei tale, care nu se va poté atribuì decâtu obstinati-«unei tale si impietrirei animei tale; noi te provocamu si admo-«nimu prin cuvente amicabili, ca se dai cetatea. 'Ti lasamu in voia, «a pune tu conditiunile. Er' déca te vei oppune, noi suntemu si-«curi ca'ti va paré reu cà n'ai urmatu consiliulu nostru; atunci inse

(12) *Istambol Tekkiuri.* Istambol se vede a fi nume corruptu d'in Constantinopole séu d'in fras'a vulgara grecésca ἐις τήν πόλλιν. Atâtu invetiatii turci, câtu si imperatorii in mandatele loru scriu Constantinie. *Tekkiur*, déca 'mi è permisu a coniectura este o corruptiune d'in τοῦ κυρίον. Se scrie inse câte-odata si *Ciasar* si *Caisar*, Caesar. Afara de acést'a, Tekkïuri este unu titlu ce turcii dau gubernatoriloru crestini precum: Selanik Tekkïuri, gubernatoru de Tessalonichi'a: Gieliboli Tekkïuri, gubernatoru de Gallipole.

« va fi prè-tardîu. » Acesta era coprinsulu scrisorei. Delegatii inse aveau instructiuni, ca, in casu candu ar' vedea ca grecii sunt resoluti a defende cetatea, ei se indulcésca pretentiunile, si se inchieia pace sub conditiunea unui tributu anuale.

GRECII SE SUPUNU LA TRIBUTU ANUALE

IX. Admisi delegatii in cetate, au presentatu lui Paleologu scrisóri'a Sultanului. Imperatulu mai spaimentatu de cumu se cuvinea in dignitatea sa, se invoi a implini pretentiunile lui Baiazetu: elu nu vedea alta scapare pentru a'si conserva corón'a si a salva capital'a; si consimti a inchieiá unu armistitiu pe diece ani sub urmatóriele conditiuni: « Paleologu va respunde in totu anulu unu tributu « de diece mii de Tiuluri Altun (13). Ottomaniloru li se permitte « de a edifica in Constantinopole un'a Giamia, si Mekkieme; ei « voru instituì acolo si unu Cady, a carui jurisdictiune este limi- « tata asia: déca unu crestinu d'in Constantinopole are cérta cu unu « musulmanu, se o judece patriarchulu cetatiei; ér' déca duoi mu- « sulmani au cérta intre sine, se o judece Cady loru: asemenea, déca « crestinii in Adrianopole ar' avea cérta intre sine, s'o decida pa- « triarchulu acellei cetati; ér' déca cért'a este intre crestinu contra « unui musulmanu, s'o decida Edrene-mevla-si » (14)

SE EDIFICA GIAMIA IN CONNSTATINOPOLE

X. Aceste au fostu conditiunile armistitiului, dupa care turcii au edificatu in Constantinopole prim'a Giamia, pe candu crestinii inca

(13) *Tiuluri Altun*. Nominatiune particulara pentru ruspii (ducatii) turcesci, cari sunt egali ducatiloru venetiani, si valorédia trei sute aspri (*). *Tiluri*, cuventulu in sine, deriva dela vulgarulu grecescu φλορι·

(14) *Edrene-mevla-si*. Jude eclesiasticu in Adrianopole. *Edrene* este Adrianopolea, si Mevla (**) jude eclesiasticu, inferioru in rangu lui Istambol Effendi si lui Cadiju-iaskïer. *Si* este ca si articlulu grecu ὁ; ca cum amu dice: O Μολας τῆς Αδριανοῦπολεως ὁ Αγὰς των Ιανιτξάρων. Jude de Adrianopole; Ag'a Ianiceriloru). *Mola* sunt in mai multe cetati; dar' numai celu d'in Constantinopole, in onórea acestei cetati, are titlulu de Effendi; ceilalti se numescu puru si simplu Mola, precumu: *Musr-Molasi*, judele Egyptului; *Biurusa-Molasi*, judele de Prusa; *Haleb-Molasi*, judele de Aleppo.

(*) Siepte si diumetate lei (franci) *Tr. Franc.*

(**) Mevla de comunu se pronuntia Mola.

domnia in acea cetate. Giami'a aceea pene in diu'a de asta-di se numesce a lui Daud Pasia (15), si apoi o Mekkieme (16).

TAMERLANU INTRA IN ASI'A

XI. Pe acea cale nu numai insigniele imperiului ottomanu, ci si religiunea mahomedana a fostu introdusa in capital'a imperatiloru grecesci: prognosticu fatale de proxim'a stingere a lineei imperiali. Grecii de aci nainte se poteau considera cá suppusi de fapta ai lui Baiazetu, cu tóte provinciele loru si cu capital'a loru cu totu. Dar' ori-cari ar' fi fostu cugetele lui Baiazetu in asta privintia, aceeasi fortuna care 'lu elevase atâtu de inaltu, prin unu jocu alu seu l-a si resturnatu. Pe candu se bucurá de triumfele sale in Europ'a, si in ambitiunea sa nu cugetá la alta decâtu la imperiulu a tóta lumea: Temurlenkj (17) omu de origine obscura, si alesu rege la Scythi, isi aduna armata numerósa de tatari orientali, irrumpe in Asi'a, si face se tremure tóte provinciele de elu, subjugandu mai multe cetati parte de ale persianiloru, parte de ale turciloru.

I SE OFFERE CONSTANTINOPOLEA, DAR REFUSA

XII. Paleologu in starea critica in care era, tramise delegati la

(15) *Daud Pasia.* Daud séu Davud, pronuntiatiune turcésca a numelui ebraicu David.

(16) *Mekkieme.* Pretoriulu séu sal'a de audientia, unde se desbatu si se decidu causele. *Muhkiem* semnifica forte, stabilu, firmu; si *Aiukim.* sententia, decretu. In Constantinopole sunt mai bine de dóue-dieci de *Mehkieme*; d'intre cari cea principale se numesce *Mehkiemei Mahmud Pasia*, dela numele fundatorului, care a fostu si mare veziru.

(17) *Temurlenkj.* Nascutu d'in hórd'a séu tribulu Ciagatianu, barbaru dupa nascere, dar' finu si fórte cultu dupa crescere. Adeveratulu-seu nume e Temurlenky, care in limb'a comuna s'a coruptu in Tamerlan, éra in limb'a persica insémna schiopu: si se dîce ca elu intr'adeveru ar fi avutu acestu defectu. Proba, urmatóri'a istorióra, ce traditiunea turcésca o a conservatu despre elu. Intre mai multi alti captivi persiani era si unu pictoru judecatu la mórte. Aducéndu-lu la loculu de supliciu, a rugatu pe Tamerlanu, ca se nu 'lu uciga, câci cu elu ar peri artea picturei, si déca vré, ilu va convinge despre escellenti'a acestei arte chiar prin figur'a insasi a lui Tamerlanu. Acesta consimti, si ordinâ se'i faca portretulu. Pictorulu se puse, si vediendu ca Tamerlanu è schiopu de piciorulu dreptu, si orbu de ochiulu stangu, ilu depinge cu piciorulu dreptu cam plecatu séu strimbu, si cu ochiulu stangu inchisu, in positiunea unui omu care fiindu la venatu, vre se descarce o sageta si tientesce cu ochiulu dreptu. Tamerlanu admirandu agerimea de spiritu a pictorului, ii darui viéti'a si libertatea.

Tamerlanu, pentru a se plange de injuriele ce sufere de la Baiazetu, si a'i implora adjutoriulu, promitiendu a i se face vasallu si a'i dá imperiulu in feudu. Temurlenkj a respunsu ca voiesce a'lu protege si a'lu defende contra inimiciloru sei, dar' ca nu'lu lasa consciinti'a a pofti avuti'a altui-a. O! generositate incomparabile dela unu barbaru! (18).

FACE BELLU LUI BAIAZETU

XIII. In realitate, acesta anca a fostu unulu d'in motivele, ce au indemnatu pe Temurlenkj a'si intorce armele contra lui Baiazetu. Insii scriitorii turci dîcu: la anulu Hegirei 800. Ahmedu Halamir(19) chanulu de Bagdadu, se revoltase contra Sultanului dein Egiptu, dela care dependea, si nepotendu inghiti unele injurie ale acestui-a, se arunca in braçiale lui Baiazetu; care apoi cu propriele sale medilóce rupendu dela Egiptiani provinciele Ilbistan, Malati'a, Diurge si Nehbi, le adnecsà imperiului seu. La reintórcere d'in acésta espeditiune, Baiazetu irrupse in provinci'a Azerbegianu (20) supusa prin-

A. 800 / I. C. 1397

(18) *Dela unu barbaru*. In adeveru, generositatea acestui principe barbaru nu póte fi admirata destulu; respunsulu seu merita a fi transmisu posteritatiei in litere de auru. Paleologu i ofere imperiulu seu si capital'a sa; Temurlenkj i promite ajutoriu, dar' refusa ofertulu, si tramite urmatoriulu generosu respunsu: «Nu este justu a «schimba nimicu intr'unu imperiu atatu de anticu, nici a supune unui jugu strainu «o casa atâtu de mare si ilustra, a carei reputatiune au ajunsu pén' la tatari». Acésta marime a animei sale i-a datu poterea de a sustiené sangerósele lupte, si de a forma armate totu atâtu de grandióse, déca nu mai superiori, ca ale lui Dariu si Xerse atâtu de renumite in istoria.

(19) *Ahmed Halamir*. Unulu d'intre acei satrapi persiani, despre cari de atâte-ori amu vorbitu. *Halamir* in limb'a arabica insémna domnu actualu si perpetuu. Totu istoricii, atâtu persiani câtu si turci, convinu intr'aceea, ca dela timpulu lui Halamir incóce s'a transferatu scaunulu imperiului persianu dela Babiloni'a (turcesce Bagdad) la Revanu, si de aici la Ispahan. Babiloni'a de asta-di, ce turcii o numescu Bagdad, nu è situata in partea orientale a Eufratelui, ci in partea occidentale, care cauta spre Europ'a; in partea orientale se vedu resturi multe de ruine, cari dupa affirmatiunea unanima a istoriciloru arèta, ca aici a fostu Babiloni'a antica. — In Indiele orientali se vede si asta-di unu turnu micu, care turcii 'lu numescu Cusĭu Chĭabuyisi séu turnulu paseriloru (*).

(20) *Azerbegianu*, A se vedé not'a 11. Capu I.

(*) Séu Cuibulu paseriloru.

cipelui Tahrinbeg (21), si dupa ce invinse pe gubernatorii séu satrapii provinciei, impuse lui Tahrinbeg unu tributu anualu fórte considerabile. In urma, prin unu sentimentu de clementia, séu pentru cà tributulu i se parea prea greu, restituì provinci'a lui Tahrinbeg. Puçinu dupa aceea, Baiazetu, séu ca 'i parea reu de acestu actu de bunetate, séu ca 'i venì suspecta fidelitatea lui Tahrinbeg, de si acesta respunsese tributulu pe acelu anu, 'i luà femei'a si pe duoi copii, si-i duse cá ostatici la Prusa. Alti auctori, mai puçinu acreditati la turci, dîcu ca Baiazetu ar fi fostu fórte inamoratu in femei'a lui Tahrinbeg, si pentru aceea o ar' fi luatu cu forti'a de la acesta. Ori cumu ar' fi, Tahrinbeg ne potendu suferi injuri'a comissa ori prin adulteriu ori prin violentia, se retrase indata dela Baiazetu, şi merse la amiculu si protectorulu seu Temurlenkj, unde plangendu-se pentru nedreptatea ce suferise, prin acésta provocà unu bellu terribele in contra lui Baiazetu.

ILU INVINGE SI 'LU DUCE IN CAPTIVITATE

A. 804 / I. C. 1401 XIV. Temurlenkj induplecatu prin perseveranti'a lui Tahrinbeg séu prin a lui Paleologu, séu prin amenduoi, in anulu Hegirei 804 se puse in fruntea unei armate valoróse de Schyti, si merse la lupta contra lui Baiazetu. Ostirile amenduóe se intelnescu aprópe de Prus'a (22), cetate renumita in Bithini'a. Aci se da o lupta d'in cele

(21) *Tahrinbeg*. Acesta anca a fostu unulu d'in gubernatorii séu satrapii, cari au scuturatu jugulu imperiului persianu, debilitatu prin desele incursiuni ale Tatariloru.

(22) *Aprópe de Prus'a*. Cei mai multi scriitori crestini tienu, ca acésta batalia a avutu locu pe tiermurii Eufratelui; dara istoricii turci dîcu in unanimitate, ca Temurlenky immediatu dupa bataia a intratu in Prus'a, capital'a Bithiniei; proba evidente, ca acésta lupta sangerósa s'a petrecutu pe siesurile acestei cetati. Geografii sciu prè-bine distanti'a de aici pènè la Mesopotami'a. Dar' acésta opiniune a scriitoriloru turci se confirma anca sì prin alta impregiurare; ei dîcu, ca Temurlenky campatu cu armat'a sa langa Iengishehir, séu Neapole in Asi'a-mica, a remasu aici trei dîle petrecéndu-si cu Nasradin Hogea, bufonu séu mai bine Esopu turcu; care cu fabulele sale intr'atâtu l-a incantatu, in câtu a lasatu cetatea libera si neatacata. Pentru a satisface curiositatea lectoriloru, voiu face o digressiune dela materia, si voiu estrage d'intr'o carte scrisa in limb'a turcésca, câte-va singularitatĭ despre acestu omu. La faim'a despre apropiarea lui Temurlenky locuitorii cetatiei Ienishehir, unde se tienea si Nasradinu, facu tóte preparativele pentru a se pune in stare de aperare. Nasradin s'a pusu cu tóta seriositatea a'i disvade, offerindu-se de a merge d'in partea loru ca

mai furióse si mai obstinate ce s'au vediutu candu-va : de amenduóe partile se lupta ca egale bravura, dara nu cu egalu successu : trei-sute-patru-dieci de mii de ómeni cadiussera morti, si lupt'a anca totu tienea. In urma turcii sunt invinsi; Mustafa, fiiulu celu mai mare alu lui Baiazetu ucisu pe candu se luptá cu barbatia extraordinaria; Sultanulu insusi prinsu. Acestu Baiazetu, spre esemplu memorabile alu jocului fortunei, cadiù intr'unu momentu d'in culmea gloriei; elu fù inchisu intr'o colivia de feru, unde 'si terminà viéti'a. Asia patiescu acei-a, cari se credu superiori fortunei: ea,

delegatu la Temurlenky. Candu era gat'a se plece, ii veni aminte ca ce presentu ar fi mai acomodatu se duca inimicului pentru a'lu imblandi si a'i castiga binevointi'a atâtu pentru sine câtu si pentru concetatienii sei ? In fine se resolvì se'i duca póme. « Dar — dîse elu in sine — unu consiliu bunu in dilele rele, totdeauna è bine-venitu. « Se intrebu mai ântâiu pe nevésta-mea. Ce cugeti, ii dîse elu, ce póme ar placé mai » multu lui Tamerlanu, smochine sau gutuie?» « Gutuie—respunse ea — ca sunt mai « mari si mai frumóse; sciu ca'i voru placé. » Atunci dîse elu : « Ori-câtu de bunu « ar' fi consiliulu in casuri de nevoia, dar' consiliulu muierei niciodata nu è bunu. « Io voiu duce smochine, si nu gutuie ». Deci aduna iute câte-va smochine si alerga cu ele la Tamerlanu. Acest'a intielegêndu ca faimosulu Nasradin Hogia a venitu in castre ca delegatu d'in partea cetatiei, dede ordinu a'lu introduce la sine. Bietulu Esopu turcescu era plesiu ; Tamerlan vediendu acést'a, ordinà se i se arunce tóte smochinele un'a câte un'a in capu. Servitorii punctuali, esecuta ordinulu; ér' Nasardinu la fia-care lovitura strigá câtu potea, dar' fórte seriosu : « Laudatu se fia Dumnedieu ! Laudatu se fia Dumnedieu !» Tamerlanu curiosu a sci ratiunea acestei esclamatiuni, ilu intrebâ ce va se dîca cu acésta ; ér elu, totu cu acelasiu sange rece , respunse : « Multiamescu lui Dumnedieu, ca n'amu urmatu svatulu muierei ; ca déca in locu de « smochine ve aduceam gutuie, precumu a vrut ea atunci de siguru remaneamu cu ca- « pulu spartu ». Dupa acestu accidentu Nasradinu ajunse se se cunósca mai deaprópe cu Temurlenky si odata 'si luâ libertatea de a'i face unu altu presentu de diece curcubete (*) fôrte tinere, culese numai de curendu si raritate anca. Temurlenky 'i remunerà presentulu cu diece taleri de auru. Câte-va dîle in urma, candu curcubetele erau acumu pretutindenea destule, incerca ca unu caru plinu de acelea si le duce lui Temurlenky totu in presentu. Portariulu inse, care 'si adusese aminte de profitulu lui Nasradinu cu cei diece crastaveti de mai nainte, nu 'lu lasa se intre, pênê nu-i va promite ca 'i va da diumetate d'in recompens'a ce va primi pentru noulu presentu. Nasradinu se invoiesce, si se introduce la Temurlenky. Acest'a 'lu intréba ca ce voiesce ; ér elu respunde, cà i-a adusu in presentu acumu mai multi crastaveti decâtu mai nainte. Temurlenky da ordinu, se capete atâte bâte câti crastaveti au adusu. Se numera crastavetii, si sunt cinci sute. Nasradinu a trebuitu se se suppuna ; si suffere cu tóta patienti'a duóe-sute-cinci-dieci de lovituri. Candu au ajunsu la acestu numeru

(*) Vulgo crestaveti, crustaveti séu crastaveti.

prin unu capriciu, póte se arunce pe cei mai potenti in starea miserabile de sclavi. Temurlenky immediatu dupa acésta victoria, intrâ in Prus'a, si suppuse potestatiei sale pe celelalte tieri asiatice.

CALITATILE LUI BAIAZETU

XV. Acestu sultanu, demnu de memori'a ómeniloru atatu pentru fortun'a sa buna, càtu si pentru cea rea, a domnitu patru-spre-diece ani si trei luni, si a traitu ani cinci-dieci-si-optu. Principe de o inima intrepida; politicu rafinatu intru a sci alege momentulu si ocasiunea propria affaceriloru sale. Incomparabile in promptitudinea de a ridica armat'a si a o trece in locurile cele mai departate: de aci se si numi *Iildirim* séu fulgeru. Era colericu: defectu ce'lu au mai tote spiritele mari; dar' irritatiunea 'i trecea indata, si gratiositatea 'i luá loculu. Amatoriu passionatu de architectura, elu in totu anulu lasá a se edifica câte-o moschea, giamia, medrese si imarete. Se spune despre elu, cà se portá cu mare stima catra eruditi si ómenii religiosi. Intre imperatii ottomani elu a fostu primulu care a portatu bellu pe mare; spre acestu scopu a construitu flóta de trei-sute de vase lungi (23), si póte cà ar fi apucatu a domina si pe mare

incepe a striga ca: « elu si-a primitu partea fara scadere, si spera cà regele va face dreptate si portariului seu, dandu acestui-a partea ce i se cuvine». Regele intréba: «ce vre se dìca cu acést'a ?» « Amu facutu accordu — respunse elu — cu portariulu « vostru ca se 'mpartimu in diumetate profitulu ce va aduce presentulu meu: si nu- « mai cu acestu pretiu m'a lasatu se intru la Maiestatea vostra ». Portariulu fù chiamatu indata, si recunoscendu accordulu, a trebuitu se se suppuna, si a primitu si elu contingentulu seu de duóe-sute-cinci-diecì de betie. Cu timpu dupa aceea, Temurlenky care prinsese gustu de glumele lui Nasradinu, pentru a'lu incuragia, 'i dise se 'i céra ce va vré, si se fia siguru ca nu i se va refusa. Nasradinu 'i cerù nu mai multu decâtu diece taleri de auru pentru a face unu monumentu demnu de a trece la tóta posteritatea. I se numera banii; si elu se pune si face unu portalu de pétra in midi-loculu unui campu, si'lu provede cu tóte lacatele si incuietorile. Intrebatu fiindu ca ce insemnédia acésta pórta estraordinaria, elu respunse: «Posteritatea cea mai de- « partata, va conserva memori'a acestei porti chiar atatu de bine, precum va con- « serva si memori'a victorieloru lui Temurlenky; cu acea distinctiune, ca pe candu « acestu monumentu, labórea maniloru lui Nasradinu, va destepta risulu acelora cari « 'lu voru vedé, pe atunci memori'a fapteloru lui Temurlenky va stórce lacremi dela « toti cari, dela unu capu alu lumei pén' la celaltu, voru audi de ele. »

(23) *Vase lungi.* Asupr'a acestui punctu scriitorii crestini differu de scriitorii turci.

déca dein nefericirea sa nu s'ar fi incurcatu in acelu bellu mare cu Temurlenkj si nu ar fi cutediatu a esi in persóna pe campulu bataliei.

FIII SEI

XVI. In càtu pentru fiii sei pe cari falsu i (24), numescu Erdogul,

Cei-a pretindu ca Muradu. tatalu lui Baiazetu, a fostu primulu care a introdusu usulu nâiloru la turci; pre candu cesti-alalti affirma, ca Baiazetu este auctorulu marinei turcesci; si dîcu ca antecessorii acestuia n'au trecutu strimtórea dela Gallipole decătu in barce mici, si déca au avutu vase, aceste au fostu luate numai imprumutu. Io d'in parte-mi tienu la affirmatiunile turciloru, cari pentru mine au mai multu pondu decâtu ale strainiloru.

(24) *Fiii sei.* Georgiu Phranza, marele vestiariu alu imperatului grecu, ne lasa scire multu mai confusa asupr'a fiiloru lui Baiazetu. Adeveratu, ca elu è contimpuranu si nu s'ar cadé se comitta erori, dar unui omu care in lucrurile despre imperiulu grecu, va se dica in celle ce atingu patri'a sa, cade in dese contradictiuni, se póte ierta prè usioru ca gresiesce in cele turcesci. Si nici nu'i facemu vre-o imputatiune, fiindu ca elu singuru dîce in epilogulu istoriei sale, ca a scrisu oper'a sa pre candu era frantu de anii betranetiei si in esiliu, unde n'a potutu avé occasiune de a consulta acte publice, si n'au avutu altu sorginte decâtu memori'a sa. Apoi amu prepusu ca scrierile sale sunt falsificate de o péna moderna; ca-ci imi vine prè suspectu, candu vedu, pentru esemplu, in Cartea I. Capu 31. ca vorbesce despre Bogdani'a ca tributaria turciloru sub Mahomedu II, candu tóta lumea scie, ca acésta tiéra numita Moldavi'a pe atunci, n'a fostu suppusa turciloru pénè sub Solimanu I, candu principele Bogdanu o a suppusu acestui-a de buna voia, si numai dela acestu timpu si dela numele acestui principe au inceputu turcii a o numi Bogdania. Asemenea sunt inventiuni si suspecte circumstantiele cu cari insoçiesce descrierea batailoru civili intre fiii lui Baiazetu; istoricii atâtu crestini câtu si turci nu sciu nimicu despre acelea. Elu dîce aici, ca Baiazetu avuse cinci fiii: Moses, Iusuph, Iesse, Musulman si Mehemed, si ca Moses a cadiutu prinsu in batali'a contra lui Temurlenky; ceialalti patru frati ai sei au trecutu in Europ'a. Iusuph s'a facutu crestinu. Iesse, favoratu la inceputu de fortuna, a batutu pe Ungureni si pe Serviani; dar' in urma certandu-se cu frate-seu Musulmanu. s'a incaieratu cu acesta in lupta pe siesurile dela Capadoci'a, a remasu batutu, si voindu a fugi a fostu prinsu si uccisu d'in ordinulu fratelui seu. Temurlenky atitia pe fratii Musa si Musulmanu, unulu in contra altui-a. Musa trece in Europ'a, unde cu ajutoriulu despotului Serbiei, suppune tóte provinciele Europei ce apartienea la dominatiunea ottomaniloru. Musulmanu, luandu-si calea prin Constantinopole merge in contra fratelui seu Musa in Europ'a, perde inse batai'a, si 'si perde si viéti'a, ucisu fiindu prin ordinulu acestuia. Dupa aceea, Emanuel Paleologu imperatul de Constanopole, chiama in Europ'a pe Orchanu, fiiulu lui Musulmanu, si 'lu inarma contra lui Musa; dar' pe Orchanu ilu vinde vezirulu seu Sampanu, si i se scotu ochii,

Issa, Calepin, Ciricelebis si Cibelin (25), scriitorii crestini sciu se spuna multe lucruri despre ei; dar sunt desmintiti prin cursulu istoriei si prin datele istoriciloru turci. Acestia in unanimitate affirma, ca Baiazetu au avutu patru fii, anume: Mustafa (26), care a cadiutu in batai'a cu tatarii lui Temurlenkj, apoi Soliman, Musa, si Mahomedu. Cesti trei d'in urma adeca: Solimanu Celebi, Musa Celebi si Mahomedu, au fostu toti Sultani portandu sceptrulu turcescu; dar' numai Mahomedu se numera intre imperatorii ottomani; ceea ce vomu vedea mai pe largu in cursulu acestei istorie.

Musa vine apoi a 'si isbéndi contra lui Emanuel, si appare cu flota grandiósa naintea Constantinopolei; perde inse batali'a, si lasa acestu bellu intr'atatu. — Mahomedu ambla la inceputu ratecindu d'intr'unu locu intr'altulu, si 'si sustienea viétia cu lucrulu maniloru sale. In urma, principele de Capadoci'a i da adjutoriu, si declara bellu fratelui seu Musa. In duóe lupte a fostu batutu; dar' reintaritu prin adjutorulu principilor de Serbi'a si de Bulgari'a, reinnoi bellulu contra lui Musa, si corrumpéndu pe officiarii acestuia, remase in urma invingétoriu. Musa fu prinsu in fug'a sa, si ucisu de unulu d'in generalii sei. — Acésta è narratiunea ce ne da Georgiu Phranza. Si tóte aceste fapte urmate un'a dupa alta, le indésa intr'unu intervalu numai de trei ani si duóe luni. Câta absurditate este aci, o pote vedé ori-cine, care pricepe numai ceva d'in chronologia; prin urmare me credu dispensatu de a o mai demonstra.

(25) *Calepin, Ciricelebis, si Cibelin.* Tóte sunt numiri corrupte d'in cuventulu turcescu Celebi. Amu notatu mai in susu (*), ca cei mai de frunte d'in junii turci isi adaogu numelui loru propriu numirea de Celebi, precum Solimanu Celebi etc. Ciricelebis pare a fi corruptiunea d'in cuventulu vulgaru grecescu. Κυρίτζις, diminutivu d'in Κύριος, domnu; câ-ci Phranza in cartea I. capu 82 da lui Mahomedu I. supra-numele de Cyritzis.

(26) *Mustafa.* Fiindu celu mai mare alu lui Baiazetu. Toti scriitorii crestini si turci dîcu cu acestu Mustafa remase mortu in batai'a contra lui Temurlenky. Dupa bataia corpulu seu fu cautatu cu de-a-meruntulu printre morti, dar' nu l'au potutu cunósce nimene; nici dupa aceea n'au apparutu in nici-o parte, nici intre captivi, nici altû unde-va; de aici s'a datu epitetulu de Nabedid séu perdutulu. Unii scriitori crestini ilu numescu Erdogul, dar nu sciu pe ce motive. Atâtu-a è sciutu, ca in totu cursulu istoriei nu obvinu decâtu patru fii ai lui Baiazetu, dara intre acesti-a nu este Erdogulu

Principi contimpurani lui Baiazetu in Europ'a au fostu:
La Constantinopole. Ioanu Andronicu Paleologulu 1384—1388; si Emanuel Paleologulu 1388—1418.
In Occidentu. Venceslau fiiulu lui Carolu IV. 1378—1399; si Robertu de Bavari'a 1399—1410.
In Angli'a. Richardu II. 1377—1399; si Henricu IV. 1399—1412.
In Franci'a. Carolu VI 1380—1422. *Tr. Angl.*

(*) A se vedé la capu 4, nota 27.

INTEREGNULU SUB SOLIMANU CELEBI

FIIULU LUI IILDIRIMU BAIAZETU

CARTEA II. CAPU I.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Dupa ce marele Baiazetu cadiutu in captivitate, fu inchisu incolivi'a de feru precumu vediuramu, éra Mustafa fiiulu seu celu mai mare remase mortu in batali'a cu tatarii, celalaltu-filiu alu seu Suleimanu Celebi (1) scapandu prin fuga inpreuna cu Ali pasia, marele viziru alu tata-seu, trecù la Nice'a, pentru a scapa de persecutiunea

(1) *Suleimanu Celebi.* Istoricii crestini dau acestui principe differite numiri, precum Calepin, Cyricelebis, si Cibelin. Turcii n'au in limb'a loru nume proprie de acestea; si dupa etymologi'a loru n'au nici-o semnificatiune. Totu ce se póte dice este ca, precumu amu insemnatu mai in susu (*), aceste sunt derivate in modu coruptu dela cuventulu Celebi. De altminterea, sub tóte aceste numiri nu se póte intielege altulu decâtu Soleimanu alu nostru; câ-ci elu è acelu Capelinu, care scapandu d'in batali'a cu Tamerlanu, se retrase la Adrianopole, unde fu proclamatu rege de catre suditii sei. Inse nici elu nici fratele seu nu se numera intre imperatii ottomani, de si ei au gubernatu imperiulu turcescu in intervalu de unu-spre-diece ani; si nici cu titlulu de Padischah, care este numele usitatu alu Sultaniloru, n'au fost onorati nici-odata. Ratiunea aci este, ca nici unulu nici altulu n'a domnitu numai singuru in imperiu; ci au gubernatu separatu, unulu in Europ'a si celalaltu in Asi'a; pene ce au peritu amenduoi prin mutuali imparechiari si fraticidiu; ér Mahomedu fratele loru au trasu apoi la sine potestatea imperiului intregu, si se considera de alu cincile-a rege séu imperatu alu turciloru.

(*) A se vedé not'a 21 la capu 5 cartea I.

fatalei sale sorti. Aici, dupa càtu-va timpu isi revenì in curagiu, si trecêndu preste marea Marmora vine la Adrianopole, unde trupele remase in Europ'a l-au salutatu imperatu.

INTIMPINA CU DESPRETIU PE DELEGATII LUI TEMURLENKJ

II. Temurlenkj dupa victoria (2) a intratu in Prus'a, de unde tramise delegati la Solimanu cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu: « Me dóre de catastrof'a pe câtu de neasteptata, pe atâtu de incom« prensibile a parintelui Vostru Iildirim. Dar' trebe se recunóscemu, « ca Dumnediu scie umili pe aceia, cari orbiti de ambitiune nu vreu « se asculte de alta lege, decâtu de arbitriulu loru, crediendu ca « este justu totu ce le dictédia vanitatea propria. Io m'asiu poté falì « ca pen'acumu mi-a favoratu sórtea peste tóta asteptarea; si nime « nu'si póte imagina prosperitatea la care amu ajunsu. Dar sórtea « inimicului meu m'a atinsu, si voiu a pune margini bunei mele for« tune, pàna a nu venì se me infrene ea pe mine: Voiu prin urmare « se uitu ca amu fostu inimiculu lui Baiazetu, si sunt dispusu a fi « cá unu parinte pentru fiii sei, déca si ei voru fi dispusi a recunó« sce grati'a invingêtoriului loru. 'Mi sunt de adjunsu tierile cate am « cuceritu pên' acumu, si nici-odata nu me voiu increde la indem« nurile capritióse ale fortunei ». Ori cine s'ar fi impressionatu de aceste promissiuni frumóse ale unui invingêtoriu, numai ànim'a lui Solimanu a remasu nemiscata. Elu nu potea uita, ca este fiiulu unui parinte care nu primiá, ci dictá legi. Tratà pe delegatii lui Temurlenkj cu despretiu, si 'i tramise inderetru c'unu respunsu fórte arrongante (3). Dar' superbi'a lui a fostu in urma si caus'a calamitatiloru sale.

TEMURLENKJ FACE PE MUSA IMPERATU IN ASI'A

III. Temurlenkj audiendu respunsulu lui Solimanu, dîse in sine:

(2) *Dupa victoria*. Proba evidente ca batai'a a avutu locu nu in Mesopotani'a, ci in Bithini'a, precumu amu observatu mai in susu (*).

(3) *Respunsu fórte arrogante*. Scriitorii turci nu ne-au conservatu textulu propriu alu acestoru scrisori; attesta numai justulu resimtiementu alu lui Temurlenkj contra lui Suleimanu.

(*) Not'a 21 la capu 5 cartea I.

binefacerile nu sunt de a se impune ingratiloru ; si tramitiendu dupa fratele aceluia , Musa Celebi (4) i conferi cu generositate imperiulu, dicêndu-i : « Primesce ereditatea parintelui teu ; câ-ci nu re-« gate, ci inima regale cautu eu » (5). Musa neindoindu-se in sinceritatea promissiunei lui Temurlenkj plecà in diu'a urmatória la trupele d'in Asi'a, cari avusessera fericirea de a scapa de macellu, séu mai bine pe cari le crutiase bunetatea invingêtoriului. Acestea ilu proclamara imperatu, si asia Musa castigà imperiulu in Asi'a (6).

SOLIMANU 'LU PROFUGA

IV. Ambitiunea fratelui seu inse nu'lu lasa lungu timpu a gusta imperiulu in pace. Solimanu audiendu ceea ce a facutu Temurlenkj in favórea lui Musa, 'si aduna indata trupele europene, cari nu sufferissera atâtu de tare in batali'a d'in urma cá cele d'in Asi'a, si merse cu ele dreptu spre Prus'a. La apropiarea sa, Musa Celebi fù cuprinsu de terróre panica ; elu nu avuse timpu de a'si intregì trupele, si cele ce le avea sub mana erau cu multu mai dissolvate decâtu ale lui Solimanu ; de aceea lasa residenti'a si totu, si fuge la Caramanu Ogli (7), unde petrecù catuva timpu. Puçinu dupa aceea,

(4) *Tramitiendu dupa Musa.* Unii auctori crestini dîcu, ca Mus'a d'impreuna cu tatalu seu a cadiutu captivu in batai'a cu Temurlenkj, ca acest'a l-a liberatu indata si ca insusi l-a proclamatu de imperatoru. Io inse n'amu nici celu mai puçinu scrupulu a declara acésta assertiune de falsa, cu atâtu mai vertosu, cà turcii nu atingu acestu subiectu; ei ar' vré, in câtu se póte, a inveli in profunda tacere si cea mai mica circumstantia ce ar' potea fi odiósa séu dejositória casei ottomane.

(5) *Cautu eu.* Cuvente demne de lauda eterna. Elle vinu d'in gur'a unui barbaru, dar' nu sunt barbare nici-de-cumu. Si, dela Alesandru celu mare incóce, care a restituitu lui Porus regatulu dupa ce l-a invinsu, istori'a nu ne dà altu esemplu de-o asemene generositate.

(6) *In Asi'a.* Scriitorii crestini cari vorbescu despre Musa, precumu Phranza, in cartea I. capu 30, dîcu cà elu a domnitu mai antaiu in Europ'a si nu in Asi'a, unde punu pe fratele seu Musulmanu. Nimicu mai pucinu exactu , si este surprindietoru a vedé pe acesti scriitori, cumu confunda nu numai faptele, dar' si numele acestoru duoi frati ; in câtu iti trebe multa abilitate, pentru cá se descurci, cà cine au fostu Musa, Isa, Iesse, Casem, Ertucal, Calepin, Cibelin, Cyricelebis, Musulman, Iusuph si Mehemed. Pentru aceea speram cà nime nu ne va imputa, déca in aceste obscuritati de istoria si de chronologia, preferimu a urma pe turci, ale caroru scrieri sunt si mai clare si mai exacte

(7) *Caraman Ogli.* Rege de Caramani'a, o tiéra in Asi'a-mica, si care péné 'n diu'a

elu fuge si de la acestu principe, unde nu se credea in destula securitate, si merge a cerca altu asilu la Isfendjarbeg (8), sperandu ca acest'a 'lu va protege contra lui Solimanu.

de asta-di pórta acestu nume. Contiene cea mai mare parte d'in Capadoci'a antica si Galati'a. Caramanu, gubernatoru persianu inainte de invasiunea lui Ginghis-canu, a datu numele seu acestei provincia si regiloru ei. Elu a fostu primulu, care dupa resturnarea imperiului persicu prin tatari, s'a facutu domnu absolutu preste Carama-ni'a; sî dupa Aladinu Sultanulu Iconiei, elu a fostu celu mai potente intre principii confederati. Nu potu trece aci cu vederea unele alunecari ale annalistiloru crestini, precum Nicephoru, Gregoras, Georgiu Phranza si altii. Sunt gresiti candu affirma, cà divisiunea provinciiloru imperiului persicu s'ar fi facutu pe timpulu lui Othmanu. Ei ne dau unu catalogu fastidiosu despre acèsta impartire, care nu merita nici macar a'lu pune sub ochii lectoriloru. Turcii li contradicu. Se scie ca ei aduna cu scrupulositate totu ce póte avé cea mai mica umbra de verosimilitate pentru a face onóre casei ottomane; si cu tóte aceste, ei nu néga ca regatulu Caramani'a este cu multu mai vechiu decâtu imperiulu loru, ba 'lu punu contimpuranu cu cellu de Iconi'a, pe ruinele carui-a s'a fundatu imperiulu ottomanu. Si mai multu, déca pentru placerea aceloru-a cari punu acésta divisiune pe timpii lui Othmanu, amu accorda ca partea Bithiniei suppusa atuncì monarchului persianu, si care nu potea fi de mare intindere, a fostu singura care a cadiutu in partea lui Othmanu: atunci cumu vomu poté pricepe, cà elu in timpu atâtu de scurtu a potutu se occupe Nice'a, Nicomedi'a, Pru-s'a si alte cetati in Asi'a dela imperatii. greci, cari pe atunci anca nu erau nici atâtu de slabi, nici incurcati in belluri straine, si totu in acelu timpu se pórte bellu contra veciniloru sei si confederatiloru acestoru-a? Dar mai bine se lasamu aceste absurditati si fabule, si se nu ne mai perdemu timpulu cu relevarea loru: cursulu bine intielesu alu istoriei orientali le restórna pe tóte. Candu Ginghis-can apparù pe scena, nu era alta potestate intre marea egeica si 'ntre Indii, decâtu a Romaniloru. In provinciele acestoru d'in urma s'a estinsu Ginghiscanu cu armele sale. De unde è evidentu, ca dupa ce capital'a Persianiloru si provinciele ce le appartînea in partea de catra resaritu, au fostu inundate de invasiunea tatariloru lui Ginghiscanu: tierile d'in partea de catra apusu ar' fi trebuitu necessariu se devina préda séu lui Ginghiscanu séu imperatului grecu, séu satrapiloru particulari. Dar' nici un'a nici alt'a; câ-ci tatarii n'au remasu lungu timpu domni Persiei. Prin urmare nu ne remane alta, decâtu a tiené la istoricii turci, si a dîce cu ei ca, satrapii séu gubernatorii profitandu de disordinea generale, se affirmà fia-care in independenti'a sa si isi luà titlulu de rege. Scopulu istoriei presente nu ne permitte a tracta acestu subiectu mai pe largu; amu indicatu numai calea pentru acei-a cari ar voi in viitoriu a tracta mai in fondu istori'a Orientelui.

(8) *Isfendjarbeg*. Nu sunt cu totii de accordu asupr'a conditiunei si calitatei acestui principe. Unii 'lu considera de satrapu persianu, despre cari de atâte-ori amu vorbitu; altii 'lu credu crestinu si toparchu séu gubernatoru de Caston si alu tienuturiloru vecine. Tatalu seu s'a numitu Cutrum Baiezid, nume turcescu; dar numele seu propriu n'are nici-unu sensu, nici in limb'a turca, nici in cea persiana

ISFENDJARBEG ILU REFUSA

V. Dar' si aici vediù ca sórtea este in contra sa. Isfendjarbegu informatu de venirea si intentiunea lui, 'i tramise in cale delegati, spre a'lu ruga se nu intre in staturile sale, séu déca ar' fi intratu, se se retraga indata, dein causa cà se teme, ca nu cumva Suleiman se ia ocasiune de a'i calca tiér'a cu óste si a 'io devasta tóta. Musa Celebi persecutatu de sórtea sa fatale, si nesciindu incotro se'si intórca pasii, dà d'in intemplare de o naie mica aprópe de Nice'a; se pune in ea si traversandu marea Marmora trece in Europ'a. Isfendjarbeg audiendu despre venirea lui Solimanu, tramise la elu delegati spre a'lu informa cà ia facutu pe voia, pentru-cà nu a suferitu ca Musa se tréca pe teritoriulu lui; de aceea elu crede cà a meritatu ca se se confirme tractatulu de pace si de amicitia ce esiste intre ei. Solimanu primesce cu multa gratia pe delegati, confirma pactulu precumu au cerutu, si'i dimitte cu tóta onórea. Dupa aceea se intórce la Prus'a, unde pucinu pasandu-i de intreprinderile fratelui seu Musa, se dà cu totulu la desfrenari si la betia (9).

SULEIMANU SE PORTA CU PUCINU RESPECTU CATRA SOLII FRATELUI SEU MUHAMED

VI. Tóte mergeau dupa placulu lui Suleimanu. Fratele seu Muha-

si nici in cea arabica. Câ-ci este in contra geniului acestoru limbe de a lega duóe consonante la inceputulu cuvinteloru, afara numai déca cuventele sunt de origine straina; precumu: *Istambolu* Constantinopole etc. Nu m'asiu indoi a dîce, ca acestu Isfendjarbeg este parentele séu avulu acelui Sfentiar, care dupa cumu ne spune Georgiu Phranza, a perdutu Sinopea sub Mahomedu II. la anulu dela Christu 1462, séu alu Hegirei 866; cu atâtu mai vertosu ca Castamoni'a, alu carei domnu a fostu, dupa cumu dîcu turcii, nu è departe de Sinopea. Dar' annalile turcesci tienu ca domni'a lui Isfendjarbegu, s'a stersu anca sub Mahomedu I. la anulu Hegirei 814. Lasu judecatiei lectorului cá se decida asupr'a acestei ambiguitati.

(9) *Placeriloru lumesci.* Numai trei (*) imperati ottomani sunt despre cari turcii nu néga ca au fostu dati cu totulu vinului si betiei. Acestu Solimanu mai antaiu; apoi Sultanulu Selim, care s'a numitu *Mest* adeca betîvu; si alu treile-a Sultanulu Muradu, care a cuceritu Babiloni'a. Toti ceialalti, dîcu ei, au fostu principi sobrii si rigorosi observatori ai legei; asia sunt memorati si in monumentele publice.

(*) Dupa not'a ce urmédia No 14. sunt cinci.

medu (10), principe de Amasi'a, singur'a persóna de care purtá frica dupa fug'a lui Musa, 'i tramise delegati la Prusa. pentru a'lu saluta de imperatoru in numele seu, si a'i presenta cele mai pretióse daruri. Solimanu, care nu scia a se domnì pe sine in prosperitate, vorbì fórte aspru cu delegatii, si 'i retramise fara a le da vre-unu respunsu. Prin acésta portare nu numai si-a instrainatu affectiunea fratelui seu Muhamedu, dar ea a fostu sorgintea calamitatiloru ce au cadiutu in urma asupr'a lui.

MUSA OCCUPA ADRIANOPOLEA

VII. Intr'aceea Musa Celebi, dupa refusulu lui Isfendjarbegu, a percursu multe tieri in Europ'a, pênê in urma se oprì in Romani'a. Aici se puse in fruntea unui mare corpu de armata, totu soldati de partid'a sa, si intaritu de trupele romane, intrà in tierile imperiului ottomanu. Elu trecù Danubiulu fara nici-o oppositiune, si in puçinu timpu ocupà residentia imperiale Adrianopolea.

SULEIMANU ILU ALUNGA

VIII. Scirea despre acésta invasiune desteptà pe Solimanu cá d'in somnulu amortitoriu, si adunandu-si trupele asiatice, trecù la anulu Hegirei 809 in Europ'a. Mus'a nici acumu nu cutediâ a cauta in faci'a periclului si a se espune la sortea incerta a bellului: fia pentru timiditatea (11) sa naturale, fia pentru neincredere in fortun'a sa. Elu prinde érasi mai bine fug'a decâtu se stea la bataia, si se intórce in Romani'a.

SULEIMANU SE DA PLACERILORU

IX. Atâtea favoruri ale fortunei au corruptu spiritulu lui Solimanu.

(10) *Mahomedu*. Turcii dîcu ca Solimanu Celebi si Mahomedu Celebi au fostu frati uterini (*); si ca Musa Celebi anca a fostu fiiulu lui Baiazetu, dar' dela alta muiere. Mus'a ucide pe Solimanu, frate uterinu alu lui Mahomedu; ér acést'a 'si resbuna pentru mórtea fratelui seu, bate pe Musa si 'lu ucide.

(11) *Timiditate*. Vitiurile au inaintatu atâtu de bine tóte afacerile sale; candu dein contra Musa care fusese unu domnu dotatu cu multe virtuti, fu atâta de nefericitu in belluri, in catu elu séu de frica, séu dein cercumspectiune, nici-odata nu se incumetá se dea vreo batalia cumu trebue.

(*) De aceeasi muma.

Elu isi imaginá ca tóte aceste succese sunt de a se atribuì numai prudentiei si bravurei sale; si crediendu-se mai pre susu de capriciele fortunei, se dede cu totulu luxuriei si betiei, unindu asia in sine viciele asiatice cu cele europene. Disciplin'a militara, prin care se inaltiase asia multu imperiulu ottomanu, decadiù. Functiunile de onóre se dá la debitanti de vinu si tienetori de lupanarie; cu unu cuventu, curtea imperiala semaná mai multu unei case de prostitutiune, decâtu unei scóle a virtutiloru. Urmarea firésca fu, cà spiritele comandatiloru si ale celoru mari se instrainara de catra elu.

SOLDATII LUI MUSA ILU PRINDU SI' LU UCIDU

X. Musa Celebi care mai petrecea totu in Romani'a, crediù cà ar trebui se traga folóse dein desfrenarile frate-seu; asia elu trimise pe sub ascunsu ómeni inadinsu cu scrisori si cu scopu ca se irrite si mai tare pe mai-mari in contra lui. Acestia era irritati si altminterea contra lui Solimanu pentru faptele sale brutali, prin urmare era si applecati la rebelliune. Suleiman, cofundatu in desfrenari nu sciá nimicu de tóte acestea. Deci Musa isi aduna érasi armata si dup'o lunga caletoria ajunge la Adrianopole. Aici afla pe frate-seu nepreparatu, cá si candu nu s'ar petrece nimìcu pe d'in afara. Elu nu potù nici se'si adune trupele, nici alminterea se resiste inimicului neasteptatu. In asta situatiune desperata, singurulu remediu ce 'i remasese, era a'si salva viéti'a prin fuga, si a ímplora assistentia de la imperatulu greciloru d'in Constantinopole. Elu pléca; si dupa percurgerea lor duóe-dieci de mile, se credea acumu afara de ori-ce periclu si scapatu de man'a inimicului; dar' vitiurile sale favorite l-au vendutu in momentulu candu fortun'a se parea ca anca totu se mai interesá de elu. Nepotendu resiste passiuniloru sale, Solimanu mergea dein una ospetaria in alt'a, unde intre betii vorbia cu despretiu de poterea frate-seu: pênê in urma fu surprinsu la o baia dela unu satu (12) intre Constantinopole si Adrianopole, si uccisu de solda-

(12) *Satu*. Numele acestuia nu è notatu in annali. Déca ne è permissu a coniectura, apoi nu póte fi altulu decâtu Ciorolu séu Tirilos alu anticiloru, ori altu locu in vecinetate, cam duóe-dieci si duóe mile dela Constantinopole si totu atâte dela Adrianopole, adeca la diumetatea cale intre aceste duóe cetati.

tii (13) lui Musa. Corpulu seu adusu inaintea acestui-a, care de si se bucurá ca a scapatu de unu rivalu atâtu de periculosu, totusi a lasatu a se immormenta in sepulcrulu avului seu Amuratu, supranumitu Codavendigjar (14)

CALITATILE LUI SULEIMANU

XI. Suleimanu a domnitu siepte ani si diece luni. June principe, care a intrecutu pe toti ceilalti in calitatile rele ca si in cele bune. Soldatu bravu si ajutatu fórte multu de fortuna, de perseverantia invincibile, principe prea clemente si generosu Dar' érasi, candu uità de sine si isi imaginà ca nu are a se teme de nimicu, atunci cadiù in pecatu si se cufundà cu totulu in desfrenari. (15) Prin acea portare a sa elu facù, ca fortun'a care pana acilea 'i fusese socia nedespartita, se'lu parasésca, si totuodata instrainandu de catra sine trupele si pe functionarii cei de frunte, ii aruncà in partea lui Musa. Acésta fu caus'a ca elu pe langa tóta starea sa de fericire isi perdù deintr'odata viati'a si reputatiunea, éra asupra casei otomane, care prin virtutile sale isi castigase pana atunci destula gloria, prin vitiurile sale aruncà pata mare.

(13) *Soldatii.* Unii auctori crestini dîcu ca Solimanu, séu precumu ilu numescu ei Cyricelebis, a moritu chiar candu se prepará espeditiune contra despotului Serbiei. Pare inse ca 'lu confunda cu fratele seu Musa, care in adeveru portase bellu contra Servianiloru si contra lui Sigismundu regele Ungariei. Nuóe ni se pare ca annalile turcesci sunt mai aprópe de adeveru.

(14) A se vedé not'a 2. la capu 4. cartea I.

(15) *Vitiurile.* Turcii cunoscu cinci imperati ai loru, cari s'au datu cu totulu vitiuriloru. Trei pe cari i-amu mentionatu mai in sus sub not'a 9; apoi Mustafa I, care, ineptu de a guberna, de dóe-ori a fostu destituitu; si Ibrahim, a carui luxuria n'avea margini, si pentru aceea puçinu dupa suirea sa pe tronu a fostu destituitu si strangulatu. Despre toti ceilalti, turcii vorbescu cu respectu, si lauda in modu indescriptibile virtutile lor. Ba chiar si despre acei-a, ale caroru vitiuri nu le sciu ascunde, adaogu cà nu imperatulu, ci vitiulu este de condemnatu.

INTEREGNULU SUB MUSA CELEBI

FIIULU SULTANULUI BAIAZETU

CARTEA II. CAPU II.

MUS'A PROCLAMATU IMPERATORU IN EUROP'A

I. Mus'a Celebi, dupa multe fatalitati, varie scene ale fortunei si crunte belluri, au ajunsu in fine ca se 'si castige corona, cà-ci armat'a européna indata ce a audîtu de mórtea lui Solimanu, ilu proclamà imperatoru.

ÉR MAHOMEDU IN ASI'A

II. Mahomedu fratele lui Mus'a d'in alta muma (1) si frate uterinu lui Solimanu, era in Amasi'a, si audîndu de mórtea acestuí-a, concepù ide'a de a resbuna fraticidiulu. Elu cu scopulu acesta aduna tóta puterea armata, si occupa Prus'a, unde fù proclamatu imperatoru de trupele asiatice. Dar esemplulu nefericitului seu frate, 'i inspirà mai multa circumspectiune, si inainte de a se decide se de-

(1) *Alta muma.* Nu è dubiu ca Musa a fostu frate lui Solimanu Celebi si fiiu lui Baiazetu d'in alta muma. Unii scriitori straini punu la acestu locu pre unu anume Orchanu, despre care dîcu ca ar' fi fostu fiiulu lui Calepinu séu Solimanu, si pe care unchiulu seu Moise séu Musa l-ar fi uccisu aprópe de fluviulu Ebru langa Adrianopole. Ceea ce este falsu; si è destulu a ne provoca la auctorii indigeni, cari nu recunoscu nici-unu Orchanu pretinsu fiiu alu lui Solimanu Celebi. D'in contra, ei ne aréta cà unu soldatu alu lui Mahomedu d'in regimentulu Serage a prinsu pe Mus'a, si cà acest'a a fostu uccisu prin ordinulu fratelui seu, precumu amu vediutu mai in susu

tronedie pe Mus'a, crediù de bine a'si regula mai ântaiu lucrurile in Asi'a. Dupa espeditiunea lui Tamerlanu, Asi'a nu era decatu unu vastu spectaclu de préda; tatarii nimicissera trupele ottomane; nu era nime cine se o apere: pretutindenea bande intregi de lotri, cari infestau si devastau tiér'a, si prin incursiunile loru continue causau plage d'in ce in ce mai profunde. Mahomedu incepe a persecuta aceste bande; le ataca cu vigóre; prinde si uccide cea mai mare parte, si restituie in fine cu mare gloria pacea in Asi'a.

IMPARTU IMPERIULU INTRE SINE

III. Adjungendu la Adrianopole scirea despre aceste fapte, Musa fù cuprinsu de atâta terróre, in câtu departe de a cugeta la revindicarea imperiului intregu, precumu pretindea la inceputu, elu se credea préfericitu de a poté conserva partea ereditaria ce possedea. Elu tremurá cà va fi attacatu de Mahomedu fratele seu; si cá se'lu abata de la cugetulu de a 'si resbuna pentru mórtea lui Solimanu, tramite delegati si 'i offere a imparti cu elu imperiulu, promitiendu a se indestula cu partile europene, si lasandu lui partile d'in Asi'a.

MUSA ATTACA MORE'A

IV. Si pentru a nu lasa lui Mahomedu nici umbra de suspitiune
A. 814 despre intentiunea sa, Musa la anulu Hegirei 814 se intórce cu ar-
I. C. 1411 mele sale contra crestiniloru. Sórtea de care avea atat'a frica, 'i adjuta asta-data; si intrandu in Moröa, attacà si cuprinse cetatile Peraverde si Matruna; apoi lasandu in ele garnisóne, isi tramise trupele in quartire de iérna.

BATE PE UNGURI

V. Musa, esaltatu de succesele acestei espeditiuni, indata la anulu urmatoriu intreprinde lucruri si mai mari. Adunandu-si armata numerósa, merge contra unguriloru (2), alu caroru rege era Sigismundu;

(2) *Contra Unguriloru*. Philipu Loniceru, Tomu I. pag. 28, si cu elu mai toti scriitori crestini atribuie acésta espeditiune lui Ciricelebi séu Solimanu. Ei pretendu ca Ciricelebi adunandu-si óstea, a facutu impetuóse invasiuni asupr'a veciniloru Bulgari, Serviani si Macedoniani; ca Sigismundu regele Ungariei, pentru a'lu respinge 'si adunà mare armata de Bohemi si de Bulgari, si mergéndu-i inainte, se incinse o lupta sangerósa langa Columbacu, unu satu in Servi'a aprópe de Semendri'a, si la

ilu ataca langa Semendri'a, cetate situata in vecinetatea Danubiului; ilu bate si'lu nimicesce, in càtu abiá a potutu scapa unu singuru omu, care se duca scirea despre o bataia atàtu de fatale. Se dîce ca incurcatur'a cea mai mare a inimicului a fostu immensulu thesauru si pretióse ce adusese cu sine. Dupa victoria, atatu auru si argintu au remasu in corturile loru, in càtu Ianiciarii 'lu carau si impartiau intre sine cu pelarie si cu corfe mari, si totusi a mai remasu o suma destulu de considerabile pentru edificarea unui vastu templu (3) numitu Giami Atik, ale carui fundamente s'au pusu anca in acelu anu.

MAHOMEDU SE INARMA CONTRA LUI MUSA

VI. Pênê aci fortun'a surrise lui Musa; dar' de aci inainte si-a intorsu façi'a de catra elu; si acést'a este caus'a secreta a calamitatiloru celoru mai funeste ce au urmatu asupr'a lui Musa, principe de altminterea cu calitati escelente, justu, şi esemplariu de moderatiune. Pe acestu timpu, Kiorschah Muluks (4) marele seu veziru, si faimosulu generalu Ornusbeg (5) se rupsera de catra Musa; ei trac-

ceva distantia de Dunare. Acést'a a fostu la anulu de la Iesus-Christu 1409. Turcii punu acésta bataia cu trei ani mai tardiu, adeca la anulu Hegirei 815 séu 1412 dela Christu; si fiindu-cà pe la acestu anu domniá Musa Celebi, ei atribuie acestui-a espeditiunea d'in cestiune; prin urmare errórea scriitoriloru crestini despre acestu evenimentu provine numai d'in confusiunea numeloru.

(3) *Vastu templu.* Ceea ce me confirma in opiniunea mea este, ca pe pórt'a acestui templu, numitu pene in diu'a de asta-di Giami Atik séu templu vechiu, este o inscriptiune, care attesta ca Mus'a Celebi i-a pusu fundamentele d'in spoliatiunile luate in acésta bataia, pentru a'si areta multiamit'a catre Dumnedieu, si a lasa posteritatiei unu monumentu perpetuu de victori'a sa.

(4) *Kiorshah Mulukj.* Muluk pare a fi nume propriu. Kior Shah in limb'a persiana insémna principe orbu séu chioru. De aci s'ar' poté conclude ca elu a fostu persianu, dar' acést'a nu se póte affirma cu certitudine.

(5) *Ornusbegu* séu cumu cetescu altii Evremus (*), cà-ci in limb'a turcésca si una si alta pronuntiatiune è buna. Scriitorii straini spunu istorii fabulóse despre acestu nume. Io le-amu aretatu in prefatiunea acestei istoria. De altminterea nume turcescu

(*) Ca se intielegemu cumu Ornus se póte ceti Evrenus, trebe se observamu ca acestu cuventu in limb'a turcésca incepe cu *Elif* si *Vav* (*e* si *v*), care se esprime prin *O* séu *Ev*; prin urmare déca dupa *r* punemu unu *e*, avemu d'in Ornus Evrenus. *Tr. Angl.* Dar ca se intielegemu si mai bine acést'a, trebe se scimu, ca turcii ca si arabii si persianii, de ordinariu nu scriu vocalile, ci numai consonantele: de aci marea diversitate in pronunciatiunea cuventeloru. *Tr. Germ.*

tau in secretu cu Mahomedu, si 'i dedeau se intieléga prin scrisori ca: « impartirea imperiului in duóe este numai in detrimentulu lui, « si discordiele civili ilu debilitédia si mai multu: duóe capete nu « potu domnì (6) deodata; armat'a nu póte suferì corón'a pe capulu « unui principe atàtu de pusilanimu cá Musa: toti vreu cá se véda « imperiulu intregu in manile vóstre. Grabiti dar' de a trece in Eu- « rop'a cu trupele vóstre; si tóta armat'a devotata interesseloru « vóstre ve va saluta imperatoru, si ve va inaltia pe tronulu paren- « telui vostru »

MUSA SE RETRAGE IN SERBI'A

VII. Mahomedu Celebi dupa aceste assicurari, nu perdù d'in timpu, cì se preparà a trece in Rumeli'a. Venindu-i acésta scire lui Musa, care se incuragiase prin succesele d'in urma, isi aduna si elu armat'a, si face tóte dispositiunile necessarie spre a ocupa strîmtórea dela Galipoli, inainte de ce o ar' ocupa fratele seu. Dar' generalii sei numai la apparintia se aretau ca 'i servescu; ordinele sale nu se esecutau precum ar' fi voitu elu: si candu se incinse lupt'a, tradarea se manifestà prin o làngedime generale a trupeloru. Atunci elu se retrase incetu d'in campulu bataliei, si fugì spre a'si cerca securitate in Lasvilaieti, adeca in Servi'a. Anotimpulu fiindu inaintatu, nici Mahomedu n'a potutu face progresse mari; deci se intórse cu armat'a pentru a petrece iérn'a in Prusa.

nu è, ci mai multu pare a fi formatu d'in latinesculu Honorius, care precumu scimu a fostu numele unui imperatoru grecu (*). Déca acést'a s'ar' poté proba, atunci ar' trebui se credemu ca acestu Ornus séu a fostu elu insusi crestinu, séu celu puçinu fiiu de crestinu, si in urma abjurandu religiunea sa, a imbraçiosiatu superstitiunile lui Mahomedu. Dar' fia ori-cumu, annalile Turciloru vorbescu despre elu ca despre unu erou, si ele sunt pline de naratiuni despre faptele sale eroice.

(6) *Nu potu domni.* Ei n'au avutu nici o ratiune legitima de a se revolta contra lui Musa Celebi, care era unu principe justu si plinu de bunetate. Si déca intr'adeveru au fostu gelosi pentru securitatea imperiului ottomanu, si au vrutu se'lu scape dela ruina, atunci ei ca consiliari onesti si fideli trebuiau se previna reulu prin alegerea celui mai demnu d'intre frati, si prin acésta a pune capetu schismei. Dar' unde este acelu tradatoriu, care se nu fi intrebuintiatu cuvente frumóse, pentru a'si ascunde perfidi'a, spre a o pune in esecutare?

(*) Auctorulu dîce grecu, noi credemu cà a voitu se dîca latinu. *Tr. Franc.*

INTRA DE NOU IN ADRIANOPOLE

VIII. Principele Serviei (7), amicu vechiu alu lui Musa, i dadù totu ajutoriulu possibile in trupe si in arme, in câtu anca in acea iérna se potù intórce la Adrianopole, care era fara garnisóna; si 'si reocupa imperiulu. Mahomedu lasase in Europa pe Kiorshah si Ornusbegu pentru a fomenta rebelliunea; ei cadu in manile lui Musa, pe care 'lu tradasera; dar' acesta séu d'in innascut'a-i bunetate, séu pentru cà a vediutu cà tradatorii nu si-au adjunsu scopulu, nu numai ca 'i iertà, dar' anca 'i primì iérasi in grati'a sa.

MAHOMEDU MERGE CONTRA LUI

IX. Musa póte servì de esemplu principiloru, cari iérta usioru. Negresitu ca clementi'a este o virtute a suveraniloru; vorb'a este numai ca se póte óre totdeauna ierta unui tradatoriu? Clementi'a póte se fia unu midi-locu pentru a se intarì principii pe tronu; dar pe Mus'a chiar clementi'a l-a ruinatu; si exemplulu seu este proba evidente, ca mai bine este a te increde unui inimicu de-câtu unui falsu amicu reconciliatu. Acesti generali mai arroganti acumu prin indulgenti'a domnului loru, séu temendu-se ca pe tóta or'a 'i póte adjunge pedéps'a meritata, chiamara d'in nou pe Mahomedu a ocupa imperiulu. Acesta sì pleca dela Nice'a cu armata numerósa, si cu consimtiementulu imperatului Greciloru (8) trecù Bosphorulu chiar pe sub murii Constantinopolei (9).

(7) *Principele Serviei.* Turcii in scrierile loru arare-ori insémna numele principiloru crestini despre cari vorbescu; ca 'i numescu numai dupa tierile loru; precumu: *Magiar Kirali*, regele 'Ungariei; *Nemlce Kirali* regele Germaniei; *Rumu Tekkuri*, imperatulu Greciloru etc. D'in istorii crestini scimu ca principele, despre care è vorb'a aci, a fostu Georgiu Despotulu Serviei, a carui fiica o a luatu Muradu II, care apoi a scosu ochii la duoi fii ai Despotului.

(8) *Imperatulu Greciloru.* Nici numele acestui-a nu'lu mentionédia Turcii; ei dîcu numai Istambol Kaisari. Chronic'a ne spune, cà acestu imperatu a fostu Michailu Paleologu.

(9) *Murii Constantinopolei.* Despre trecerea lui Mahomedu Celebi prin Constantinopole, si despre onórea cu care ar' fi fostu primitu, scriitorii greci si latini nu mentionédia nimicu. Singuru Georgiu Phranza vorbesce ce-va, dar' dupa datin'a sa, confunda pe Mahomedu Celebi cu fratele seu Solimanu. Ce crediementu merita scriitorii turci, lasamu la judecat'a lectoriloru.

TRECE PRIN CONSTANTINOPOLE

X. Anca in acea dî intra in acésta superba cetate, unde a fostu primitu cu tóte onorile: imperatulu i presenta daruri pretióse, demne de celu ce le da cá si de celu ce le primesce; si a trei-a dî 'si continuà calea spre Adrianopole.

ARMAT'A EUROPÉNA 'LU SALUTA IMPERATORE

XI. Abia mersese duóe dîle(10), candu Schah Muluk si Ornusbeg, carii fugisera nóptea d'in Adrianopole, au venitu inaintea lui, si cadiendu-i la picióre si sarutandu pamentulu (11) dupa datina, 'lu salutara imperatu in numele a tóta armat'a européna.

INVINGE SI PRINDE PE FRATE-SEU

XII. Mus'a Celebi, perasitu de ai sei, nu mai avé nici trupe nici

(10) *Dóue dîle*. Acést'a a trebuitu se fia séu la Epibate, dóue-spre-diece óre dela Constantinopole, residenti'a marelui generalu Apocaucu, celu mai implacabile inimicu alu imperatului Ioanu Cantacuzenu; séu la Sylebri'a, totu in acésta parte, dar' duóe ore mai aprópe de Constantinopole. Aici se vedu pene asta-di ruinele aceloru superbe palaturi, care, dupa cumu dîce Gregoras, au appartienutu lui Ioanu Cantacuzenu. Intre ruinele aceste, sub o massa mare de pietre, am datu io de o bucata de porfiru de o urma si diumetate in quadratu; in ea era gravata figur'a unei femei tinere intr'unu caru trasu de patru cai; pe capu avea o cununa cu lauri; pérulu fluturá pe spate ca suflatu de ventu; in man'a drépta tienea ramura de finicu, ér' in stang'a frenele cailoru; purtá urmatória inscriptiune; δὺς αφιεροῦται Ολυμπ ξ δ. Pecatu ca timpulu ori greutatea petreloru ruinate, a stersu numele. Nasulu si urechi'a drépta anca erau mutilate; restulu era intregu. Olimpiad'a 64 bine marcata, care respunde la anulu 520, inainte de Iesu-Christu, aréta antiquitatea acestei pietre. Eu o amu conservatu ca raru monumentu in palatiulu meu edificatu intr'unu suburbiu in Constantinopole asupr'a tiermurei Bosphorului, in loculu celu mai placutu ce'si póte cine-va imagina. Precumu am auditu, dupa departarea mea d'in Constantinopole, palatulu meu cu tóte raritatile ce strinsesemu acolo, au ajunsu in manile fiicei Sultanului Achmetu.

(11) *Pamentulu*. Turcii tienu ca a saruta man'a Sultanului este una onóre de care nici-unu moritoriu nu este demnu. Marele Veziru, candu se presenta la Sultanulu, séu pentru a'i cere instructiuni séu pentru a' reporta ceva, 'si pléca de trei-ori genuchiulu dreptu, atinge pamentulu cu man'a drépta, si apoi o pune la gura si la frunte. Acést'a o face si candu ese dela Sultanulu. Mai este apoi usulu, cà in presenti'a imperatului, omulu trebe se mérga iute si nici-de-cumu incetu; cà-ci pasiulu incetu insémna ceva maiestaticu, prin urmare a merge incetu in presenti'a Maiestatiei Sale, ar insemna a face o demonstratiune in faci'a unei persóne atâtu de sublime.

consiliari pre langa sine; si nu'i remase alta decât a se retrage iérasi in Servi'a, azilulu seu de mai inainte. Dar' chiar' candu era se ėsa d'in suburbiu cu vre-o câti-va ómeni ai sei, Mahomedu ilu intêmpina in façia c'o banda de soldati alesi. Desperatiunea inspirà curagiu lui Musa; elu trebuia sèu se móra séu se invinga: eshortà pe pucinii ómeni cari 'i urmau, i puse in ordine, si se incepù lupt'a c'unu curagiu admirabile. Dar' in fine a trebuitu se céda numerului: ómenii sei parte ucisi, parte dispersi; elu insusi a prinsu fug'a spre Servi'a. La câta-va distantia unu calaretiu d'in regimentulu numitu Serage (12), alergandu dupa elu, l-a prinsu si adusu viiu inaintea lui Mahomedu. Acest'a dede ordinu a'lu ucide indata; si asia Musa mori dupa ce a gubernatu imperiulu turcescu in Europ'a trei ani si siese luni (13). Mahomedu recompensà (14) pe calaretiu, pre-

(12) *Serage.* Cea d'ântaiu si cea mai vechia legiune séu regimentu de cavaleria la Turci si la Arabi. Dela Serage parc a deriva cuventulu *Seracenu,* de si unii 'lu deducu d'in *Schark,* care in limb'a arabica insémna Orientu. In catu pentru cuventulu Seracenu, analile arabice nu mentionédia despre nici-unu poporu cu acestu nume; si cuventulu insusi in sine n'are nici o significatiune nici in limb'a arabica, nici in cea persiana, nici in cea turcésca. In loculu Seragiloru au urmatu Spahii, si in loculu Segbaniloru, séu vechi'a infanteria, au urmatu Ianiciarii. Dara cu tóte aceste, infanteri'a care servesce sub unu Pasia, si-a retienutu vechi'a numire de Sehbanue pene in diu'a de asta-di; assemenea si cavaleri'a si-a conservatu vechiulu nume de Serage. Turcii dicu ca tóte aceste cuvente sunt de origine persiana. *Serage* este abreviatiune d'in *Serengiam*, care insemna oppusu periclului, séu care este amerintiatu ori espusu la periclu. *Ser* insémna capu, si *angiam* periclu, ori accidentu tristu. Asia se dice: *Bashïume gelan Serengiam,* ceva reu me amerintia, séu 'mi sta asupr'a capului. Turcii mai au pene asta-di unu altu corpu de militia, numitu *Serden Gjesdi* séu desperatii, despre acesti-a vomu vorbi intr'altu locu (*). *Segban* anca è cuventu persianu, insémna pazitoriu de cani; *Seg* cane, si *ban*, garda, custode, paditoriu. De aci *Bagiban* pazitoriu de viie (**); *Ruhban* pazitoriu de drumuri etc. Acestu cuventu se aplica si la monachii greci in modu ironicu, precumu *Ruhban Zahiduzahid perest,* monachu superstitiosu in sobrietatea si abstinenti'a sa.

(13) *Siese luni.* Scriitorii Turci si crestini se contradicu asupr'a numerului aniloru câti au domnitu acesti trei fii ai lui Baiazetu. Crestinii dau siese ani lui Solimanu, patru-spre-diece lui Orchanu, presumptivu fiiu alu lui Solimanu, si lui Mus'a si Mahomedu presumptivi unchi ai lui Orchanu. Turcii d'in contra dau siepte ani si diece luni lui Solimanu, trei ani si diumetate lui Musa si optu ani si diece luni lui Muhamedu; care intervalu face in totu dóue-dieci de ani si dóue luni. Este evidentu ca

(*) Sub Mahomedu IV.
(**) Viniceriu, viniceleriu, vinceleriu.

cumu acest'a nu asteptase. Mai antaiu ilu facù consiliariu, si apoi mare veziru. Elu a fostu unulu d'intre cei mai renumiti generali ai Turciloru; a fundatu si-o Medrese fórte frumósa in Gallipoli.

PENTRU CE ACESTU INTERVALLU SE NUMESCE INTERREGNU

XIII. Inainte de a trece mai departe, trebe se insemnamu, ca Turcii nu numera intre imperatii loru pe acesti duoi principi, a caroru scurta istoria o amu descrisu acì. Intervalulu dela caderea lui Baiazetu pên' la mórtea lui Musa, ilu numescu interregnu. Ratiunea ce o dau ei este, cà nici Solimanu Celebi, nici Musa Celebì n'au domnitu in intregu imperiulu ottomanu, cì unulu a regnatu in Asi'a si cestalaltu in Europ'a. Ba nici cei trei ani si diumetate câti a regnatu Musa dupa mórtea lui Solimanu, nu se numera lui Mahomedu (15); fiindu-cà de sì acesta domniá in Asia, dar' in Europ'a era domnu Musa. Inceputulu domnirei lui Mahomedu se pune la a-
A. 816 nulu Hegirei 816, candu Musa a fostu uccisu d'in ordinulu fratelui
I. C. 1413 seu, precumu amu vediutu mai in susu.

crestinii d'in arbitriulu loru propriu dau lui Mahomedu o parte d'in timpulu in catu au domnitu fratii sei. In càtu pentru Phranza, elu nu numera decàtu trei ani de cérta séu bellu civile intre frati, precumu amu aretatu mai in susu.

(14) *Recompensa.* Se dîce ca mai antaiu a fostu onoratu cu titlulu de Musahib séu consiliariu intimu, apoi inaintatu la dignitatea de mare veziru. In citadell'a Gallipoli se vede pene asta-di unu edificiu fórte frumosu, care trece de oper'a sa, si se numesce Bagazhisar: assemenea este in Constantinopole o piatia, care pórta numele de Serage-Pasia, si pare a'i fi remasu numele dela acestu veziru séu dela fiiulu seu; câ-ci Turcii nu facu mentiune despre vre-unu altu pasia de celebritate, care se fia avutu numele de Serage.

(15) *Lui Mahomedu.* Este de observatu, cà pene ce au traitu Solimanu si Musa, Mahomedu se numia numai cu supra-numele de Celebi; dar' indata dupa mórtea loru a luatu titlulu de Sultanu (*). Unu-spre-diece ani si trei luni, timpulu câtu au domnitu fratii sei, Turcii 'lu considera de interregnu.

(*) Traductorii anglesu si germanu dîcu: Este de observatu, ca pene ce *a traitu Mahomedu*, Mus'a se numia numai etc. Aci trebe se fia erróre; câ-ci Mus'a a moritu inaintea lui Mahomedu. Acésta erróre nu è indreptata in Errata. Io amu pusu *Solimanu si Musa* in locu de Mahomedu, câ-ci scimu cà Mus'a a ucisu pe fratele seu Solimanu, ér' Mahomedu a ucisu pe Musa. De altmintrelea *Solimanu* se póte lasa cu totulu afara, si a dîce numai: pene ce a traitu Musa. Mahomedu se numia numai cu supranumele de Celebi; dar' indata dupa mórtea acelui-a etc. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU I. FIIULU LUI BAIAZETU

ALU CINCILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CARTEA II. CAPU III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATU IN ASI'A

I. In capulu precedente amu descrisu faptele lui Mahomedu (1), pênê candu fratii sei erau anca in viétia. Nu va strica inse pentru continuitatea firului istoricu, a recapitula cele dîse mai in susu. Cu Mahomedu s'a 'mplinitu proverbiulu, care dîce: intre duoi litiganti, alu treilea câstiga. Am vediutu cumu cei duoi frati ai sei, Solimanu si Musa, iritati unulu in contra altui-a, lucrau la destructiunea loru mutuale: ambitiunea si setea de a domnì, inghitiá si consumá tóte puterile loru, pre candu trebuiau se cerce o legatura intre densii, pentru a poté lucra cu succesu contra inimiciloru vecini; ear ei in locu de a se adjuta ca frati, traiau intr'o inimicitia si discordia ruinatória. Mahomedu nu luà parte la aceste certe civili; indestulitu de a trai in pace in principatulu seu Amasi'a, elu nu cugetá la alta

(1) *Mahomedu*. Primulu imperatu alu turciloru care avuse acestu nume. Unii scriitori crestini paru a dubita, déca Mahomedu despre care vorbimu, a fostu fiiulu lui Baiazetu, séu nepotulu acestui-a d'in Solimanu · scriitorii turci inse nu esita a affirma, cà Baiazetu a fostu parentele seu; si façie cu acésta affirmatiune unanima, tótea dubietatile mele disparu. Am observatu intr'altu locu (*), ca primulu seu nume a fostu Mohamedu Celebi.

(*) A se vedé not'a 24 la capu 5, cartea I si nót'a 27 la capu 4 cartea I. *Tr. Rom.*

decâtu la inaintarea de interesele si binele poporului seu. Pe tatari, cari infestau provinciele sale, 'i allungà si curatì d'in tiéra, si asia elu redède pacea tierei sale, si elu insusi traia in pace. Mahomed a datu proba de caracterulu seu pacificu indata ce audî de disgrati'a parintelui seu Baiazetu; càci in momentulu ce 'ì venì scirea ca fratele seu Solimanu, ajutatu de Ali Pasia, mare veziru alu lui Baiazetu, a scapatu d'in batai'a contra lui Tamerlanu, si ca a fostu proclamatu imperatoru in Adrianopole, a tramisu la elu delegati pentru a'i gratula, promitiendu-i fidelitate si suppunere. Ér' candu audí ca Solimanu a fostu prinsu si uccisu de fratele seu Musa, se determinà a resbuna unu fraticidiu (2) prin altulu; si punendu la o parte tóte cugetele de pace nutrite pênê atunci, elu nu respirá alta decâtu bellu si resbunare. In fine se proclamà si elu imperatoru, si occupà
A. 813 — I. C. 1410 Prus'a la anulu Hegirei 813.

CURATIA STATURILE SALE DE BRIGANTI

II. Mergêndu-i lucrurile bine, multi 'i consiliau se tréca cu bellulu in Europ'a. Elu inse avea alte cugete: politic'a lui era, a nu lasa inimici la spate. Tatarii poteau se se incuragiedie in absenti'a sa, si prin

(2) *Fraticidiu.* Turcii, dupa doctrin'a séu ide'a loru preconcepta admitu, ca imperatii loru potu se ucida pe fie-care dì càte patru-spre-diece suditi, fara ca pentru acést'a se póta fi punibili séu acusati de tirania; pentru-ca, dicu ei, acésta de multe ori o facu d'in impulsu secretu séu inspiratiune divina, ce muritoriului nu este permisu a scrutare Cu tóte aceste, ei nu apróba patricidiulu si fraticidiulu sub nici unu cuventu. Si tienu ca fratii si consangenii imperatiloru ucisi in cei d'antaiu duoi secli ai imperiului, sunt victime sacrificate pe nedreptu, afara de casulu de flagranta rebelliune in sangiacurile (gubernamentele) loru, séu afara de consimtiementulu nobililoru tierei. In seclulu alu treile-a inse, Solimanu I., acestu sultanu memorabile prin lips'a de succesu la obsidiunea Vienei, a desfiintiatu sandgiacurile, si au adusu lege, cá consangenii imperatului se nu fia ucisi, ci spre a evita conspiratiunile, se fia tienuti la inchisóre strinsa. Dupa emanarea acestei legi unii dintre fiii sultaniloru isi mai tienura sandgiacurile prin indulgenti'a parentiloru séu a fratiloru; acumu inse au incetatu concesiunile de natur'a acestora, si fiii sultaniloru se tienu inchisi cu rigóre mai stricta séu mai blanda, dupa capriciulu suveranului. Asià Solimanu II, si Achmedu II, au fostu tienuti sub paza fórte stricta; ér Achmedu III., care domnesce astadi, n'a fostu pazitu cu atâta rigóre sub Mustafa. Loculu de inchisóre este palatulu imperiale.

devastatiunile loru poteau se causedie daune irreperabili. Elu isi dicea, ca de si avusse pen' acumu succese fericite in intreprinderile sale, de si se pote incredintia in affectiunea poporului seu, totusí nu pote se mérga contra fratelui seu, pênê candu tatarii rapaci nu voru fi infranti, carii in casulu contrariu 'i aru ingreuna viitori'a expeditiune bellica. Asiá simulandu acestu pretestu, amena esecutarea intentiuniloru sale pe timpu mai fàvorabile. Momentulu propitiu nu intardià a se areta. Dupa invingerea inimiciloru sei in Asi'a si supunerea loru, elu triumfà si in Europ'a. Anca in anulu candu a luatu titlulu de imperatoru, a mersu si prin surprindere a nevalitu asupra lui Caradevlet Schah (3), uniculu care mai remasese d'in capii Tatariloru lui Tamerlanu; ilu bate, ilu prinde, si 'i taia capulu, pentru ca devastase tienutulu Amasiei, pre candu elu mersese a cucerí Prus'a. Mahomedu persecutà cu aceeasi rigóre si pe ceialalti briganti devastatori, si esterminandu-i, elu restitui pacea in tierile sale.

UCIDE PE MUSA

III. Dupa ce a restituitu pacea si linistea in Asi'a, ne mai putendu resiste la solicitarile Mai-mariloru tierei, Mahomedu trecù in Europ'a la anulu Hegirei 816, unde prinse, precumu amu vediutu mai in susu, pe fratele seu Musa, si 'lu ucise. In fine remase singurulu ereditariu alu tronului, si in etate de treidieci-si-noue de ani se proclamà imperatu a tóte tierile imperiului ottomanu. Indata apoi ordinà a se termina edificiulu templului numitu Eski-giami, ale carui fundamente le pusese fratele seu Musa. A. 816 / I. C. 1413

MISCARI IN ASI'A

IV. Pênê candu Mahomedu era ocupatu in Europ'a, o flacara neasteptata se incinge in Asi'a. Caramanu Ogli, pentru care potestatea ottomana era spinu in ochi, vediendu ca Mahomedu s'a departatu si este cu totulu ocupatu in bellulu europenu, crediù ca è timpulu opportunu de a nu sta cu manile in sinu. Elu 'si adunà trupele, si se aruncà asupr'a Bithiniei, prêdà cu focu si feru totu ce 'i sta in

(3) *Cara devletu Schah.* Nume compusu d'in *Cara* negru, si *devlet* fericitu, terminu usitatu mai multu la tatari decâtu la turci. *Schah* insémna rege séu domnu.

cale pênê la suburbiele cetatei Prusa ; puse si tienù sub obsidiune acésta cetate trei-dieci de dile. Mahomedu audiendu despre acésta, se intórce cu armat'a, trece pe la strimptóri'a de Gallipoli, si resolutu a pedepsi acea intreprindere infama a lui Caramanu, iea pre langa ale sale anca si trupele lui Sabbeg si Gehrmjanu Ogli.

CARAMANU CERE PACE

V. Dar perfidulu Caramanu necumu se resiste la sabi'a lui Mahomedu, nu a potutu suferí nici macaru fa'm'a venirei lui. Asia indata ce ajunsse la elu prim'a scire despre apropierea lui Mahomed, se scóla de la Prus'a, si decisu a'si perde mai bine onórea decàtu viéti'a, legandu 'si gùtulu cu una batista de nasu (4) merge in castrele imperatului, unde aruncandu-se la piciorele lui, si marturisindu-si pecatulu, se rugà de iertare. Mahomedu miscatu de atâta umilintia, nu potù a'i refusa, si cu clementi'a sa 'lu primí in gratia sub certe conditiuni. Dupa aceea Sultanulu vine la Prus'a, unde in anulu urmatoriu lasa a se construí o Giamie, unu Imaret si o Medrese, apoi unu Chanu mare (Bursa, Banca de schimbu) pentru negutiatori, cugetandu ca asia va poté assigura pacea unui imperiu fundatu prin bellu.

CARAMANU SE REVOLTA DIN NOU

VI. Dar è raru cá o inima perfida se se impace sinceru. Caramanu

(4) *Batista la gùtu.* Frasa turcésca ; insémna a se suppune, a implora gratia ; terminulu propriu è *Aman,* care vre se dîca favóre. De aci se dîce: *Bogazine Makrama tachti,* si-a pusu batist'a de nasu la gutu, séu invelitóri'a la capu; adeca : se suppune , declara a fi pururea suppusu. Cei càri se pórta asia, suntu scutiti de pedépsa dupa sententi'a legei, care dîce : *Egilan basch kiezil mes,* capulu plecatu nu'lu taie sabia, Esceptiune dela acésta regula se face numai in casulu candu numerulu captiviloru atâtu è de mare, in câtu ar' poté deveni periculosi, séu inimiculu atâtu este pe aprópe, in câtu nu li s'ar poté da o escórta suficiente pentru a fi transportati in locu sicuru. Intr'unu casu ca si in celaltu este permisu a'i ucide fara temere de pedépsa; cu atâtu mai vertosu, ca, dîcu ei, prin acést'a se 'mpucina numerulu crestiniloru, inimici ai Coranului. Totu asià tienu, ca déca unu musulmanu ar' lua in casatoria o crestina captiva, lui nu-i este permisu a siedé la ea preste frontariele imperiului ; pentru-ca, afara de aceea ca anca totu nu este sicuru pe pamentulu strainu, dar' s'ar poté intempla ca femei'a se fuga in stare bine-cuventata, si ca pruncului ce l-ar' nasce se se crésca in religiunea crestina : ceea ce la turci se considera de pecatu de mórte.

indata ce audí ca Mahomedu si-a trimisu trupele pe acasa, frangêndu pacea, reincepù incursiunile sale in imperiulu ottomanu. Mahomedu indignatu, se puse in fruntea unui numeru de soldati alesi, merse contra lui Caramanu, ilu attacà, si 'lu puse la fuga dupa o lupta la care acesta nu se asteptase. In urma Caramanu cu fiiulu seu cade prinsu, si este adusu inaintea lui Mahomedu. Acest'a infruntandu-lu pentru perfidi'a sa, 'i dîse urmatóriele cuvente: «Eu sunt invingê-«toriulu teu, dar sunt omu dreptu; tu esci invinsul meu, dar esci «omu nedreptu; io vreu si demandu cá tu se traiesci. Onórea co-«rónei mele nu'mi permitte cá se tractediu cu tine, precumu tu ai «tractatu cu mine: a pedepsi pe unu infamu cá tine, ar' insemna a «macula glori'a si numele meu. Anim'a ta perfida iti permitte se «comiti infidelitate; dar' in anim'a mea sunt sentimente mai inalte, «mai demne de maiestatea si generositatea mea (5)». Dupa acésta infruntare ilu demitte redandu-i provinciele; pentru sicuritate inse puse garnisóne in cetatile Sivrihisar, Nukteida, Engjiceri, Sejdiceri, Numad, Saidul si Ain.

ISFENDJARBEG INVINSU SI UCISU

VII. Mahomedu, dupa ce a infrenatu in modulu acesta pe Caramanu, se intórce contra lui Isfendjarbegu, principe de Castamoni'a, confederatulu si complicele celuia. Intrandu in provinciele Castamoni'a si Gianik, occupa cetatile cele principali si mai bine fortificate. In anulu urmatoriu vine cu armata si mai numerósa, suppune cetatile Buri, Gìga, Tosia, Bakir-Kuresi si in fine Ciangyri, unde Isfendjarbegu isi avea resiedenti'a, si distribue immensele thesaure

(5) *Generositatea mea.* Dóra i s'ar' paré cui-va surprindietoriu de a vedé intr'unu principe barbaru o anima atâtu de generósa. Póte fi ca lumea se va minuna vediendu ca se aflase si la unu domnitoriu barbaru generositate asia mare si unu sufletu plinu de virtuti regali. Este inse prea vechiu acelu proverbu care tiene ca: Greci'a numai è in Greci'a, si ca atâti barbari s'au facutu greci, câti greci au devenitu barbari Pentru mine nu acela è grecu, care è nascutu in Greci'a, ci care si-au apropriatu sciinti'a si cunoscintiele, prin cari s'a facutu atâtu de celebra acésta natiune. Si eu sunt de opiniunea lui Isocrate, care intr'o panegirica a sa dîce: «Sunt multi greci, «cari au aceeasi nascere comuna cu noi; dar' io nu pe acesti-a 'i consideru demní «de acestu nume, ci pe acei-a, cari prin sciintia si disciplina sémena cu noi»

ale acestui principe intre soldati (6). Totu pe atunci edificà unu superbu palatu in Amasi'a (7).

MAHOMEDU FACE PE ROMANI TRIBUTARI

A. 820
I. C. 1418

VIII. Dupa ce a debellatu pe toti inimicii sei in Asi'a, Mahomedu pléca de la Prus'a la Adrianopole, si 'si aduna aici tóte trupele d'in Asi'a si d'in Europ'a, cu care plecându asupra Românilor, bate armat'a loru si devasta parte mare à tierei. Dupa aceea ocupa Severinulu (8), unde este unu podu ce se dice a fi edificatu anca de Traianu. A mai ocupatu apoi si alte castelle, precum Sakcia si Calea (9), situate in ceealalta parte a Dunarei; fortifica Giurgiulu, si lasa aici garnisóna numerósa pentru a impedeca trecerea Romaniloru preste acestu fluviu. Românii 'i oppusera o armata destulu de frumósa; dar strimtorati fara sperantia de ajutoriu, si persecutati de ferulu inimicului: ei nu aveau de a alege decâtu séu a mori, séu a'si perde libertatea, si se suppusera unui tributu anuale (10). Sultanulu, pen-

(6) *Intre soldati*. Este usu la imperatii turci de a promitte soldatiloru preda cetatile inimice, cari nu se suppunu prin capitulatiune, si pentru sine nu 'si reserva alta decâtu edificiele publice si dominatiunea preste ele. Abia se póte spune ce curagiu infocatu inspira acea promissiune soldatiloru, carii sunt aplecati din natur'a loru la preda si rapacitate.

(7) *Amasi'a*. Acestu edificiu in Amasi'a l-a facutu numai ca locu de recreatiune si de petrecere, ér' nu pentru a pune aicì resiedinti'a imperiului. Si in adeveru, ca nici odata imperatorii turci n'au tienutu resiedinti'a in Amasi'a; acestu edificiu servia numai de apanagiu pentru principii juni.

(8) *Severinulu*. Unu turnu pe care dintii timpului l'au prefacutu in ruine. Numele ce 'lu pórta si asta-di, e semnu ca a fostu construitu d'in ordinulu vre unui prefectu de pe timpii Romaniloru, séu alu vre unui principe romanu, care intru memori'a sa i-a datu numele seu. Totu aici se vedu anca si asta-di fundamentele unui superbu podu de pétra, edificatu de Traianu preste Dunare candu a mersu se bata pe Scythi. Voiu vorbi mai pe largu despre acést'a in descriptiunea Moldaviei.

(9) *Calea*. In partile aceste nu este cetate cu acestu nume. Io credu ca aci se 'ntielege cetatea Taia séu castelulu Tulci'a, fiindu-cà se dîce ca è situata intre Sakcia si Giurgiu, amenduóe cetati la Dunare, d'intre cari un'a se marginesce cu Romani'a si ceealalta cu Moldavi'a.

(10) *Tributu anualu*. Nu se póte nega ca turcii au suppusu pe Români prin puterea armeloru; de aci, nu è de multu anca de candu salinele si vamile se vendeau séu se dedeau in arenda prin tesaurulu imperiale. Sub principele Mateiu, tributulu annuale s'a urcatu la cinci-dieci mii galbeni; si atunci salinele si vamile s'au restituitu érasi la dreptulu tierei. In câtu pentru Moldoveni, ei s'au suppusu de buna voia pro-

ru a se asicura de credinti'a loru, luâ ostatici duoi fii ai principelui si trei d'intre cei mai de frunte ai tierei. Terminata acésta espeditiune, Mahomedu se intórse la Adrianopole.

UNU MUSTAFA FALSU IN ASI'A

IX. Tóte aceste trofee castigate pe ruinele popóraloru si cimentate cu torrenti de sange, Mahomedu era pe acì pe acì se le pérda prin man'a fraudulenta a unui impostoru (11). Câ-ci pe acestu timpu appare pe scena si face mari turburari in Asi'a unu omu de obscura nascere, d'in servitiulu unui micu principe numitu Petre Ulledinu (12). Precumu amu potutu vedé mai in susu, Mustafa fiiulu mai betranu alu lui Baiazetu disparuse in batali'a contra lui Tamerlanu, si nu se potù descoperi déca a cadiutu mortu de arm'a inimicului, séu a fostu deportatu cu ceialalti captivi. Acestu omu, despre care vorbimu, instruitu de Ulledinu, luandu numele falsu de principe Mustaf'a, isi adunà o banda numerósa de omeni depravati, devastà cu ei cetatea Zagara (13) si totu tienutulu de prin pregiuru. In

tectiunei turciloru, si anca de sub Petru Raresiu au inceputu a tramitte curtiei ottomane unu daru de pasci numitu Bairam peschisiu, care consistea d'in patru-mii galbeni, dóue-dieci falconi si patru-dieci cai moldovenesci. Dar' turcii indulciti prin acestu presentu, au pretinsu Gezie séu Haragiu, adeca o summa mai mare de bani sub titlu de tributu. Pretentiunea arroganta a Turciloru a consternatu pe Moldoveni: ér Petru Raresiu le dede urmatoriulu respunsu: «In câtu pentru persón'a mea, io potu «se renunciu principatului; dar' nu 'mi sta in putere a schimba natur'a unui pre «sentu si a o preface in tributu, nici se adaogu la sum'a ce este in usu a se da im« peratului». Candu inse Raresiu, constrinsu de impregiurari a trebuitu se se retraga in Transilvani'a, turcii si-au ajunsu scopulu; câ-ci numindu-i succesoriu, ei au pretinsu summe anca si mai mari, si bietii moldoveni au trebuitu se platésca pre langa 75 mii de galbeni anca 50 mii de lei ca equivalentu pentru Gjezie Mali séu darulu de pasci.

(11) *Impostoru* Acestu Mustafa nu è totu acela cu Mustafa despre care dicu scriitorii crestini ca s'a revoltatu sub Muradu II, incuragiatu fiindu de imperatulu grecu; ca-ci acest'a nu s'au aretatu decâtu in Romeli'a numita si Romani'a, ér falsulu Mustafa, despre care vorbimu aci, n'a esitu nici-odata d'in Asi'a, unde a fostu nascutu d'in plebe, si n'avea altu radiemu, decâtu pe unulu d'in acei mici suverani séu reguli persiani, cari se revoltassera contra monarchului Persiei.

(12) *Petru Ulledinu.* Pare a fi unulu d'in acei pitici suverani, cari pe timpulu invasiunei lui Ginghiscan s'a revoltatu si subtrasu de sub potestatea regelui Persiei.

(13) *Zagara.* Cetate in Asi'a mica; mai este o alta cetate totu cu acestu nume in Europ'a, aprópe de Filipopole; pentru distinctiune, acésta se numesce Eski Zagara, séu Zagara vechia.

primavér'a urmatória ómenii sei crescêndu in numeru considerabile, elu se incerca cu ei a face lucruri si mai mari; impresóra Nice'a, si face pe locuitori a'i tiené partea si a se rescula in favórea sa.

ELU E PRINSU SI SPENDIURATU

X. Seditiunea crescea d'in ce in ce mai multu, si imperiulu ottomanu era amerintiatu de o revolutiune terribile, mai alesu cà Ulledinu, pentru a seduce pe ceialalti, tractá pe servitoriulu seu de mai nainte cá pe domnulu seu si se portá catre elu cu celu mai mare respectu. Mahomedu simtiá tóta consecinti'a acestei rebelliuni, si cugetá ca este de suprema necessitatea pentru interessulu ottomaniloru de a o inneca in nascere si inainte de a prinde radecina. Trece deci cu trupele sale d'in Adrianopole in Asi'a, si afla pe impostórulu occupandu-se cu obsidiunea Niceei. Falsulu Mustafa redica obsediunea si merge cu aderentii sei in contra lui Mahomedu. Dar' fù batutu indata la primulu atacu, si bandele sale puse la fuga, ele au fostu parte ucise, parte captivate. Intre captivi era si falsulu Mustafa cu domnulu seu Semidinu Ogli (14), cari ambii si-au luatu in furci pedéps'a meritata.

MOARTEA LUI MAHOMEDU

XI. In reintórcere d'in acésta espeditiune, Mahomedu occupa
A. 824 / I. C. 1421 cetatile Eski Geliboli (15), Tarachi si Herge in anulu Hegirei 824. Dupa aceea fù attacatu de scurgere de sange si morì. Elu numì prin testamentulu seu de successoru pe Amuratu, fiiulu seu mai mare. Acesta c'o parte a armatei era ocupatu cu bellulu d'in Romeli'a (16).

(14) *Semidin Ogli*. Nume patronimicu alu lui Persu Ulledinu, despre care amu vorbitu mai in susu; si insémna fiiulu luì Semidinu.

(15) *Eski Geliboli*. Nicopolea vechia; fortarétia odinióra pe tiermurea Helespontului Dardanelleloru; asta-di nu i se mai vede urm'a, sèu s'a perdutu sub vre-unu nume barbaru.

(16) *Romelia*. Amu aretatu mai in susu la capu 2, nota 20, si la capu 4, nota 5, cartea I, ce intielegu turcii sub acestu nume. Nu va fi inse superfluu de a'i da aci esplicatiune mai detaliata. Califii Arabiloru, séu precumu le dicu crestinii, Saracenii, péné candu nu lasasera tiermurii Eufratelui spre a se estinde in Natoli'a, ei numiau *Rum-ili*, séu terr'a Romaniloru, tóta acea parte occidentale a Asiei, care apartienea imperiului romano-grecu; probabilu pentru ca insii grecii d'in acelle parti

marele veziru Ibrahim Chan (17) pèn' la sosirea lui Amuratu, a tienutu in secretu mortea lui Mahomedu, si administrà trebile statului in numele Sultanului, cá si candu acesta ar' fi in viétia. In urma sosi noulu Sultanu, si salutatu de toti a luatu in mana frênele imperiului. Immediatu dupa aceea, corpulu lui Mahomedu a fostu

se numiau pe sine si se numescu pênê asta-di Ρωμάιους adeca Romani. Acést'a o compróba in unanimitate toti scriitorii indigeni; dar' ce me confirma mai tare in opiniunea mea, este numele cetatiei Erzerum, care insémna terr'a séu teritoriulu romaniloru; *Erz* in limb'a arabica este terra, tiéra, pamentu; *Rum*, Roma. Si in adeveru, acésta cetate in Asi'a mica a statu mai multi ani cá unu muru impenetrabile contra furórei Saraceniloru, si au aperatu celelalte provincii contra sacrilegeloru loru incursiuni si depredatiuni. Dar' bellurile imperatiloru greci contra Latiniloru, au datu sectatoriloru lui Mahomedu occasiune favorabile de a'si estinde cuceririle, si ei au suppusu potestatiei loru tota Natoli'a. Acésta diminutiune a imperiului romanu, a redusu si numirea de Rum-ili numai la acele parti d'in Europ'a, cari in urma au fostu suppuse ottomaniloru. Cu tóte aceste, nimicu mai comunu la geografii turci, decâtu a cuprinde sub numele de Rum totu restulu Europei. Se dîce pentru esemplu *Rumden anadoliie gesme*, a trece d'in Europ'a in Asi'a; si d'in contra *Anadoldan Rume*, d'in Asi'a in Europ'a. Prin urmare cuventulu Rum-ili, séu cumu scriemu noi Romeli'a are cinci differente semnificatiuni Geografii intielegu tóta Europ'a; vechii istorici arabi tóte provinciele spre apusu dela Erzerum; altii numai acele parti ale Europei, cari sunt suppuse imperiului ottomanu; si ér altii numai Greci'a propriu dîsa, fara Peloponesu; in fine, ceea ce este mai raru, sub Romeli'a intielegu Greci'a si Peloponesulu impreuna. In acestu d'in urma intielesu trebe luatu subiectulu despre care tractamu, Ceea ce me intaresce in acésta opiniune este, cà istoricii atâtu turci câtu si crestini dîcu, cà Muradu anca in viéti'a parintelui seu a facutu o espeditiune in More'a, de si nici unii nici altii nu facu nici-o mentiune despre succesu.

(17) *Ibrahim Chanu.* Turcii 'lu numescu Ulisse alu loru. Sultanulu Amuratu II-lea onoratu cu titlu de Chanu, ce de altminterea nu se da decàtu principiloru de Persi'a si de Tatari'a; elu crediù de cuviintia a'i face acésta distinctiune pentru prudenti'a cu care a sciutu tiené in secretu patru-dieci-si-un'a de dîle mórtea imperatului, in câtu n'a potutu sci nime nimicu, nici macar boerii séu mai-marii dela curte, pênê asta-di, si au administratu afacerile statului cà si cand ar' fi fostu in viétia. Descendentii se conserva acestu titlu. Ei se numescu Ibrahim Chan Ogli; si famili'a loru este cea mai illustra, cea mai avuta si cea mai accreditata in totu imperiulu ottomanu. Abia este vre-o urbe de ceva insemnatate, in tóte tierile ce erau sub potestatea turciloru pe timpulu lui Ibrahim, care se nu se glorifice cà acesta a fostu fundatorulu Giamiei sale si alu veniturilorу legate de acést'a. Si in adeveru, edificiele construite de acésta familia atâtu sunt de numeróse si atâtu de maretie, in câtu omulu abia póte pricepe de unde a potutu avea fondurile necessarie pentru a face spese atâtu de prodigióse Descendentii acestui Ibrahimu n'au femei legitime, ei sunt de opiniune ca nici-unu sange strainu nu è demnu de sangele loru, si, ca si Sultanii isi alegu

transportatu la Prus'a, si immormentatu in Giami'a fundata de elu.

CALITATILE LUI

XII. Acestu principe renumitu prin justiti'a si clementi'a sa, a vietiuitu patru-dieci-si-siepte de ani, d'in cari a domnitu optu ani si diece luni (18). Elu a fostu mare in pace cá si in bellu. Imperiulu redusu la extremitate prin devastatiunile lui Tamerlan si prin bel-

concubinele loru d'intre captive, atâtu pentru propagarea si perpetuarea familiei loru, câtu si pentru placerile proprie. Alta maxima a acestei familii, care o tiene dela illustrulu seu antecessoru, este de a nu ambla dupa nici-unu oficiu, nici civile nici militariu; tóta ambitiunea loru se marginesce la titlulu de *Tevliet*, adeca a fi inspectori Giamieloru fundate de ei séu de parintii loru. Acésta o facu ei sub pretestu, ca este dejosire pentru inalt'a loru origine de a porta officiu; motivulu reale inse este, ca se temu ca déca ar' ajunge la postulu inaltu de Mare-veziru, ar' fi espusi la sórtea atâtoru alti veziri spoliati de averile si functiunile loru. Nici chiaru Sultanii nu'i potu constringe se primésca oficiu publicu: suntu scutiti dela acésta prin o peculiara favóre a sultanului Muradu II; favóre séu privilegiu confirmatu prin Soliman Canuni in onórea memoriei lui Ibrahim Chanu, si care péné in diu'a de asta-di are valóre. Dar' candu necesitatea comuna cere, si statulu este strimtoratu, ei totdeauna vinu intr'adjutoriu, tramitiendu d'in voi'a propria in campania trupe recrutate si armate cu spesele loru. Sultanulu anca se pórta cu totu respectulu catra ei: le da in totu anulu duóe visite, si prandiesce cu ei la o mésa pompósa; si nime n'are intrare atâtu de libera si atâtu de frequenta la Sultanulu ca ei. Candu intra la Sultanulu, acesta, dupa dątina. se redica puçintelu de pe scaunu; ei ilu saluta cu cuventele *Sela mun Aleikum*, pace tìe: ér Sultanulu respunde *Aléikum es-Selam*, pace si vóue. Apoi standu in picióre, si tienendu se in tacere respectuósa, Sultanulu le dîce *Saffa gelding-uss* ori *Chosch gelding-uss*, bine ati venitu. Câte-odata 'i invita se coprinda locu, si vorbesce cu ei in modu familiariu despre diferite lucruri; o condescendentia, ce Sultanulu o face numai façie cu Mufti, si, arare-ori cu primulu Veziru. Am cunoscutu d'in acésta familia pe unulu cu numele Ibrahim Beg; elu vorbia puçine, era omu seriosu, si de gravitate majestatica in portarea sa. Elu venia de duóe séu trei ori pe anu se me védia in palatulu meu pe tiermurea Bosforului; si candu se departa dela mine, totdeauna 'mi facea unu scurtu complimentu, dicundu incetu *Eiucal!* remani sanetosu! La intrare me salutá cu cuventulu *Chair ola!* se fia de bine. Câ-ci form'a de salutare *Selamun Aleikum* façie cu crestinii, este crima la ei. De aci, principii crestini 'si potu imagina câtu de puçinu fondu póte avé pacea, ce li se promite de catra turci.

(18) *Diece luni.* Acésta se si-o observe bine toti acei-a, cari voiescu a rectifica calculului încurcatu alu istoriciloru crestini. A se vedé ceea ce amu dîsu despre acést'a in not'a 13, la capu II. cartea II.

luri intestine ale fratilor sei (19), Mahomedu nu numai cà l-a scapatu de ruin'a totale, ci l'a si maritu si consolidatu, lasandu'lu fiiului si succecsoriului seu in tóta vigórea.

(*Fratiloru seí.* Toti istoricii, atâtu crestini câtu si turci convinu intr'aceea, cà déca principii crestini ar' fi sciutu profita de disordinea imperiului ottomanu in care ajunsese dupa lovirea fatale ce a primitu Baiazetu dela Tamerlanu, si déca in locu de discordii s'ar' fi unitu intre sine, ei ar' fi potutu, déca nu a nimici cu totulu puterea ottomana, dar cellu pucinu a'i pune capetu in Europ'a, de unde poteau s'o scóta fórte usioru. Dar' judecat'a lui Dumnedieu este impenetrabile ratiunei nóstre, si este mai bine a o adora in tacere, decâtu a o suppune judecatiei nóstre.

Sub interregnu si sub Mahomedu, au domnitu in Europ'a:
La Constantinopole. Emanuilu Paleologu 1387—1421.
In Occidentu. Sigismundu regele Ungariei 1410—1437;
In Angli'a. Enricu IV. 1399—1412. si Enricu V, 1412—1422.
In Franci'a. Carolu VI. 1381—1422.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU SÉU AMURATU II, FIIULU LUI MAHOMEDU

ALU SIESELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CARTEA II. CAPU V.

ALTU MUSTAFA FALSU

I. Muradu II, in etate de optu-spre-diece ani, a succesu parentelui seu Mahomedu I, mortu la anulu Hegirei 825. Fiiulu a fostu demnu de marele seu parente. Dificultatile cu cari s'a luptatu in primii ani ai domniei sale, au fostu totu atâte probe despre virtutile sale viitórie. Indata 'a inceputu apparù unu altu pretinsu Mustafa cá fiiu alu lui Baiazetu, differentu de celalaltu impostoru (1), despre care amu vorbitu mai in susu. Atâtu la unulu câtu si la cesta-laltu au servitu de pretestu incertitudinea mórtiei lui Mustafa, fiiulu lui Baiazetu, in bellulu avutu contra lui Tamerlanu. Acestu alu doile impostoru se tienù lungu timpu ascunsu in partile Tessalonicei; ér candu isi apropriâ numele de Mustafa, atâtu-a reputatiune 'si castigâ prin acestu nume, in câtu nu numai poporulu accurse la elu, cì insasi militi'a d'in Europ'a si cea mai mare parte d'in officiari s'a

A. 825 / I. C. 1422

(1) *Diferentu de celalatu impostoru.* Acésta a fostu europénu, si apparù mai antaiu in Tessali'a; este cu totulu differentu de cellu d'in Asi'a, despre care amu vorbitu mai in susu. Errórea crestiniloru, cari 'lu tienu de adeveratulu Mustafa; este de iertatu cu atâtu mai vertosu, cà ei nu poteau se aiba cunoscintia despre trebile turcesci decâtu dela greci; ér acesti-a sub impressiunea terrórei de care erau coprinsi, aru fi luatu dreptu rege si pe unu cersitoriu.

datu sub stindardulu lui, crediendu ca in adeveru è persón'a care pretinde a fi. Atragêndu asia in partea sa mai tóta Romeli'a, si formandu-si o armata considerabile, elu trecù in Asi'a pe la strimtórea Gallipole, adjutatu fiindu in secretu (2), precumu se dîce, de imperatulu grecu, si merse in Asi'a cu scopu de a occupa Prus'a, capital'a pe acelu timpu a imperiului ottomanu.

BATE PE VIZIRULU LUI MURADU

II. Muradu urmandu esemplulu parentelui seu si voindu a stinge reulu in radecina, tramite in Asi'a (3) pe marele seu veziru Baiazetu cu unu corpu de trupe alese. Fortun'a inse nu favorà pe veziru, cumu favorase sultanului Mahomedu. Pretinsulu Mustafa cu armat'a sa, vine curagiosu naintea lui Baiazetu; se incinge lupt'a, invinge si uccide pe veziru, si 'i resipesce tóta armat'a, care acum-a nu mai avea comandante.

REFUGIULU LUI MURADU LA RUGATIUNI

III. Ajungêndu acea trista scire in Europ'a, Muradu fara a areta vre-o descuragiare, dîce aceste cuvente: « Amu gresi déca amu a-« tribuì acésta perdere la eroismulu impostorelui, séu la neabilitatea « vezirului meu, pe care d'in esperientia 'lu cunoscu soldatu bravu « si generalu escellente. Altu undeva trebe se cercamu caus'a ace-

(2) *In secretu.* Mai bine credu ca este o calumnia inventata de turci contra greciloru pentru a avé pretestu de a se scola cu arme asupra loru; nici nu este altulu decâtu Phranza, care in cartea I. capu 39. si 40. dice ca Mustaf'a, despre care presupune ca a fostu adeveratulu fiiu alu lui Baiazetu, a fostu adusu dela Peloponesu la Gallipole prin midilocirea lui Ioanu Paleologu, care l-ar' fi recunoscutu de domnu partiloru occidentali ale imperiului otomanu, in contra protesteloru lui Muradu facute la greci de a nu 'i da adjutoriu.

(3) *In Asi'a.* Phranza la loculu citatu ne spune altminterea. Elu dîce ca aprópe de Adrianopole a fostu batai'a intre Mustaf'a si vezirulu lui Muradu numitu Baiazetu, omu, precumu dîce elu, de multa esperientia si abilu in artea militara; si ca Mustaf'a castigandu victori'a, s'a intorsu in Asi'a pentru a se bate contra lui Muradu, dar' ca acest'a l-a invinsu si a fostu constrinsu a se intórce érasi spre apusu; ca Muradu persecutandu-lu cu ajutoriulu unoru nave genuese, l-a prinsu si omoritu. Dara, precum nu incape dubiu ca Mahomedu I. a muritu in Adrianopole, si ca Muradu II. fiiulu seu, intornandu d'in Romeli'a, a ocupatu immediatu tronulu, asia 'mi vine mie se acusu mai curendu pe Phranza, decâtu pe scriptorii turci pentru lips'a de exactitate.

«stei fatale loviri: este mâni'a lui Dumnedieu contra poporului seu; «noi ne-amu attrasu indignatiunea sa prin pecatele nóstre: unu «singuru midi-locu este de a'lu imblandì, si a face cá se prospere «lucrurile nóstre: penitentia sincera, dese rogatiuni, si lacremi «ferbinti (4). Eu nu asteptu de câtu de la acestea victoria si drépt'a «vindicta asupr'a inimiciloru mei». Elu termina cu acestu proverbiu comunu: *Virmenge Maabud ne eite sun Mahmud?* Déca creatorulu este in contra, ce póte face creatur'a? (5). Pe acelu timpu era unu omu cu numele Seid Bechar, renumitu la turci pentru virtutea si sanctitatea sa. Despre acesta credea turcii, cà elu póte se castige dela Dumnedieu ori-ce'i va cere. Elu se tienea departe de vanitatile

(4) *Lacremi ferbinti.* Turcii tienu ca nu multîmea numerului, nici abilitatea umana, nici bravur'a soldatiloru, cì numai provedinti'a divina este auctorulu victorieloru. De aci ei cauta totu deauna causa legitima pentru bellu, ca se nu para ca ar vré a se bate contra vointiei lui Dumnedieu. Unu bellu justu, si singuru legitimu dupa maximele loru, este bellulu pentru propagarea religiunei mahomedane; si d'in contra, injustu este bellulu candu prindu armele pentru latirea imperiului sau augmentarea venituriloru statului. De unde se póte vedé pré usioru, ca turcii potu avé totudeauna pretestu de a da bellului o colóre legitima. Kioprili Mustafa Pasia, mare veziru sub Solimanu II. unchiu alu imperatului de asta-di Achmedu, a sciutu cu multa desteritate a profita de acésta opiniune dominanta intre turci. La ocasiunea candu soldatii turci descuragiati prin relele successe ale belleloru, refusara servitiulu, acestu Pasia in plinu consiliu 'si espuse parerea precumu urmédia: «Nu virtutea inimicului, ci pecatele musulmaniloru sunt caus'a ca germanii invingu si noi perdemu. «Trebe vendute tóte utensiliele pretióse de argintu si de auru ale imperatului, si d'in «banii acestia se se platésca soldatii. Imperatulu se dea o proclamatiune, in care se de«clare, ca bellulu contra germaniloru n'are altu motivu decâtu numai si singuru pro«pagarea religiunei mahomedane; ca cei cari pórta la inima preceptele Alcoranului «trebe se'i urmedie, nu fortiati, ci de buna voia; si ca elu promitte, ca déca ar' avé «in servitiulu seu numai duóe-spre-diece mii adeverati observatori ai Coranului «este sicuru ca in puçinu timpu ar' reporta victoria asupr'a germaniloru si ar' re«cupera totu ce acesti-a au rapitu d'in imperiu». Acestu consiliu a produsu la inceputu totu effectulu doritu. Indata in prim'a espeditiune vezirulu a cuceritu cetatile Sïehirkïoi, Nissa, Semendri'a si Belgradulu; dara in a dou'a expeditiune bellica a perdutu in batali'a dela Salankemen mai tóta armat'a, impreuna cu viati'a si glori'a sa.

(5) *Creatur'a.* Turcii atribuiescu acésta sententia sultanului Muradu II. Sensulu ei este ca fara Dumnedieu omulu nu póte nimicu si tóta labórea sa este in vanu. ***Maabud*** este unulu d'in cele una-miie-si-unulu nume ce turcii dau lui Dumnedieu, si inséınna prevedietoriu, ingrigitoriu de servitorii séu adoratorii sei. Numele propriu ***Mahmud*** este aci antithes'a lui Maabud. Asia sententi'a tradusa d'in littera in littera, ar' fi: déca Maabud nu da, ce póte face Mahmud?

lumei inchisu intr'o chilia (cella). Muradu merse la elu pentru a'i narrá scirea despre perderea rusinósa a armatei sale, si intr'unu tonu umilitu 'i dîse aceste cuvente: « Mâni'a lui Dumnedieu se aréta « prin victoriele inimiciloru nostri; este evidentu ca natiunea nó-« stra è culpabile de infinite calcari de lege, pentru aceste Dumne-« dieu à-totu-potinte ne pedepsesce acumu. Eu suntu celu d'antaiu « a recunósce pecatele mele; dar' chiar' pecatele mele me facu se « nu cutediu a redica ochii câtrâ tronulu maiestatiei divine si a cere « iertarea pecateloru poporului meu. In acésta stare penibile, eu me « adressediu tie, si'ti ceru a fi intermediatorulu nostru, si a obtiené « prin rogatiunile tale cá Dumnedieu se'si intórca indurarea sa spre « noi; adjuta-mi a imblandi spiritulu profetului nostru prè-santu, « cá se'mi fia induratoriu, si se dea tarìa armatei musulmaniloru ». Si acumu urmédia partea miraculósa séu mai bine fabulósa a lucrului. Seid Bechar promitte lui Muradu a face precumu cere; si in nóptea urmatória punendu-se la rogatiuni, fù rapitu la ceriu cá prin minune; aici se apropia de spiritulu puru si immaculatu alu lui Mahomedu (6); cade la pamentu, 'i saruta (7) de trei ori pulberea

(6) *Spiritulu lui Mahomedu*. Aci se vede, cumu satan'a, care cérca a imita operele si misteriele divine, vrendu a resturna doctrin'a de dupla natura a lui Christu, inventa ce-va assemenea si despre Mahomedu; dar inventiunea sa atâtu este de fabulósa, incâtu oricâtu de paradoxa s'ar' parea ratiunei nóstre umane doctrin'a despre Christu, doctrin'a despre Mahomedu este cu totulu absurda si impertinente. Pentru exemplu, ce póte fi mai ridiculu decâtu cele ce panegiristii lui Mahomedu spunu despre spiritulu acestui falsu profetu? si sectatorii sei tienu atâtu de tare la ele, ca si crestinii la divinitatea lui Christu. Ei dicu ca siepte-spre-dicce mii de ani inainte de a crea Dumnedieu universulu, acestu spatiu unde este lumea nóstra asta-di a fostu unu paradisu pusu de man'a lui Dumnedieu, in midi-loculu carui-a era unu arbore numitu Tuba, si in ramurile acestui unu Tavus séu paunu, si in inim'a acestuia a pusu Dumnedieu spiritulu lui Mahomedu, pentru a fi acolo cu grige conservatu. Candu in urma s'a determinatu Dumnedieu a crea acésta lume visibile unde suntemu noi, care dupa cumu credu ei va fi cea d'in urma, si vrendu a o da locuintia ómeniloru, a luatu una portiune d'in spiritulu lui Mahomedu, a suflatu viétia in primulu omu, l-a numitu Odem (Adam), l-a pusu in paradisu, si l-a opritu a manca grâu. Odem avendu tóta gradin'a la dispositiunea sa, a uitatu de porunc'a lui Dumnedieu si a mancatu grâu; dar' indata a simtitu ca a inghiţitu ce-va ce 'i va causa mórtea; elu inse a simtitu in intrulu seu si spiritulu lui Mahomedu, si indata a sciutu ca va veni o dî candu elu prin acestu spiritu érasi va invia. Intr'aceea Odem mori, si n'a sciutu nimicu, nici despre nascerea sa nici despre mórtea urmasiloru sei, péné ce s'a nas-

picióreloru, si'lu róga cu tóta umilinti'a cá prin rugatiunile sale à-totu-potinti se esopere de la Dumnedieu invingere lui Muradu asupr'a inimiciloru. De trei-ori repete acésta rogare, pênê in urma Mahomedu profetulu se indura a'i respunde : « Prin intercessiunea « mea, Dumnedieu à-totu-misericordiosu au ascultatu rogatiunea « lui Amuratu. Mergi si-i spune ca adjutoriulu lui Dumnedieu va fi « cu elu, si va invinge ». In alta dî diminétia, Seid Bechar pentru a implini porunc'a profetului, tramite la Muradu vorba despre fericitulu resultatu alu rogatiuniloru si ascensiunei sale la ceriu. Muradu transportatu de bucuria, merge a dóu'a óra la acestu santu. Seid Bechar c'unu aeru propriu caracterului seu, luandu o sabia (8), o incinse cu man'a sea la brêulu lui Muradu, si-i dîse : « Mergi, au« guste imperatu, si fii fericitu ; victori'a te astépta ».

PRIND UNU MIRACLU INVINGE PE IMPOSTORU

IV. Muradu multiamindu lui Dumnedieu pentru inalt'a sa indurare, se intórce acasa plinu de incredere in cuventele santului Bechar. Si in

cutu Mahomedu ; atunci prin simpathia misteriósa, particic'a de spiritu alu lui Mahomedu a inceputu a trasari in elu, si 'i revelà fericirea resurectiunei fiitóre si 'lu assicurâ de salutea eterna atâtu pentru elu câtu si pentru posteritatea sa. Adamu multiamindu lui Dumnedieu pentru acésta gratia dîse : « .... in fine dupa atâte secle « posteritatea mea a produsu in fine pe fiiulu meu uniculu adeveratu, care este celu« d'in urma profetu pentru care a creatu Dumnedieu lumea. si m'a creatu si pe mine....» Dupa mórtea lui Mahomedu, séu cumu se esprimu turcii, dupa Hegiret, adeca departarea séu fug'a sa d'in acésta lume, spiritulu seu puru si immaculatu s'a suitu la ceriu. unde vede faci'a divina a lui Dumnedieu.

(7) *Saruta*. Turcii tienu cà mortii, nici chiar santii, nu potu adjuta celoru vii ; in acésta i-au imitatu ereticii nostri moderni, cari au suptu dela ei veninulu acestei opiniuni. Dar' turcii concedu totusi, ca spiritulu lui Mahomedu aude rogatiunile ómeniloru si le presenta la tronulu lui Dumnedieu: si credu ca acestu privilegiu numa elu singuru ilu are preste tóte celelalte creature. In acésta restrictiune, credinti'a turciloru pare a consuna cu credinti'a ortodoxiloru.

(8) *Sabia*. Dela acestu timpu incóce a trecutu in lege la turci, ca imperatulu, déca este in Constantinopole, se mérga in diu'a urmatória dupa suirea sa pe tronu a cerceta cu mare ceremonia monumentulu lui Eiubensari, despre care vomu vorbi mai in josu . care este in suburbea numita Eiub. Aci Sieik Tekke séu superiorulu monastirei 'i incinge o sabia la brêu, si incheia acestu actu serbatorescu cu urmatórele cuvente: *Iuriu nusret senundur ;* mergi, victori'a è a ta, dar' a ta numai dela Dumnedieu. Déca imperatulu este in Adrianopole séu intr'altu locu, indata ce vine la Constantinopole trebe se faca acestu actu serbatorescu : cá-ci asia demanda legea divina

data dupa aceea pléca in marsiuri fortiate contra falsului Mustafa. Acest'a 'si adunase ostile aprópe de cetatea Ulubad, si derimandu podulu asteptá fora frica venirea lui Muradu. Sultanulu sosesce, se pune in castre de ceealalta parte a fluviului, si astépta promisulu adjutoriu d'in ceriu; póte fi cà elu amanà batali'a si cu scopu ca intr'aceea se se astempere fervórea rebelliloru, care la inceputu este de regula fórte mare. Acésta tactica 'i succese dupa dorintia. Cà-ci de siese dîle armatele inimice steteau façie in façie, fara a face vre-o miscare: generalii de o parte cá si de alt'a ingrijati de resultatu, nu se miscau d'in posturile loru. A siepte-a di impostorulu cade intr'o violenta curgere de sange d'in nasu, care a tienutu trei dîle, si nu era sperantia se mai scape cu viétia. Acestu accidentu atâtu de singulariu si neasteptatu, a causatu o inspiratiune mare in armat'a lui Muradu: ea credea ca Dumnedieu voiesce cá intentiunea falsului Mustafa se nu se implinésca: ér amicii acestuia, cuprinsi de fric'a maniei lui Dumnedieu, fia-care cugetá se'si scape viéti'a, si adjutati de intunereculu noptiei desertara cu totii. Falsulu Mustafa insusi prinse fug'a, dar' nu potea fugì tare pentru morbulu de care suferia. Muradu informatu de disordinea inimicului, urmari immediatu pe fugitivi, si ajungêndu pe impostorulu abiá resuflêndu in cetatea Cara-Agadz, ilu prinse si dede ordinu cá se i se taie capulu pe locu.

MOARTEA LUI CARAMANU OGLI

V. Dupa ce impostorulu peri cá prin minune, mai remase anca de a stinge acele schintei de focu ce elu le causase, si cari se latisera in tierile vecine. Caramanu Ogli Mehmetu Beg, candu audi cà armat'a lui Muradu este distrusa si Vezirulu Baiazetu ucisu, a crediutu ca póte se distruga intregu imperiulu ottomanu, si nu dubitá unu momentu cà póte se se arunce asupr'a tieriloru turcesci si se ocupe celu pucinu partile asiatice de sub dominatiunea lui Muradu. In acésta intentiune elu isi aduna armata considerabile, impresora Andali'a in sperantia cà ea se va supune indata. Dar garnisón'a se apera cu vigóre, si Caramanu lovitu de unu glontiu de tunu cade mortu. Trupele sale descuragiate radica obsidiunea, dupa ce mai antaiu 'si alessera unu altu generalu totu cu numele de Caraman-Ogli.

SI A ALIATULUI SEU OTHMANU BEG

VI. Gubernatorulu Andaliei cu numele Gamze beg, vediendu ca inemicii se retragu in disordine, esindu cu garnisón'a d'in cetate, se arunca asupr'a loru, si 'i ia la fuga. Chia r' in momentulu acesta sosesce Othmanu Beg, domnulu de Tekke (9), care veniá intr'adjutoriu lui Caramanu Ogli. Dar' si acesta cuprinsu d'unu morbu acutu (10), s'a vediutu perasitu de toti ai sei. Gamze beg intrandu victoriosu in castrele inimicului, afla acolo pe acestu principe in agoni'a mortiei : 'i taia numai decâtu capulu, si'lu tramite lui Amuratu in semnu de victori'a sa, pe care o complinesce ocupandu tóte tierile lui Osman beg supunendu-le imperiului ottomanu.

MUSTAF'A SE REVOLTA

VII. De acolo Muradu se intórce in triumfu la Adrianopole spre a serba in publicu acea victoria minunata, pe care o castigà fora greutate si fora nici-unu periculu. Dupa acestea, pre candú elu se ocupá cu planulu, dupa care era se se apuce de lucruri paciuite si se aduca imperiulu in stare buna, ceea ce pene acilea nu a potutu face, fu impedecatu de nou prin turburari interne. Mustafa (11) fratele seu

(9) *Tekke.* Este sciutu ca acésta tiéra appartiene Asiei minore, si nu è departe de Kiutahi'a. Este probabile, cà numele seu vine dela vre-o Tekke séu monastire vecina : numele vechiu este necunoscutu. Incâtu despre Othmanu begu, pare a fi si acest'a unulu d'in descendentii satrapiloru persiani, despre cari de atâte-ori amu mentionatu.

(10) *Morbu acutu.* Turcii dícu ca acést'a a fostu o minune, care confirma promissiunea legislatorelui loru, si implinesce profeti'a lui Sieik Seidi Bechar. Atâtu ómenii se lasa in superstitiuni estravagante candu au inceputu a'i predomni!

(11) *Mustafa.* Este un'a si aceeasi persóna cu Mustaphopulus, despre care vorbesce Phranza in cartea I. capu 40, si despre care dice ca a venitu la Constantinopole candu Muradu redicase assediulu. Dar' 'mi este impossibile de a'lu pricepe, candu adaoge ca turcii, cari venisera d'in Asî'a, plini de admiratiune dîceau ca acestu Mustafa sémena cu Mahomedu, fundatorele religiunei loru, si d'in façie 'lu cunoscu ca elu este imperatorele Câ-ci abstragéndu dela aceea ca turcii nu potu se faca o astfeliu de assemenare, dupa ce ei n'au portretulu lui Mahomedu, dar' nu se póte nici macar coniectura, ca aceste cuvente s'ar' poté aplica la altulu decâtu la falsulu Mustafa, care dupa cumu spunu toti cari l-au vediutu, si in specialu garda s'a, ca semena intru tóte lui Mustafa alu carui nume 'lu usurpase. De aci trebe se deplangu pe Phranza, mai alesu ca s'a pusu a scrie istori'a sa atunci, candu betranetiele, calamitatile, ne-

celu mai tineru, sedusu de intrigile greciloru, séu póte si de dorulu intempestivu de a domni, se revolta in Asi'a; ocupa Nice'a, unde nu era decâtu o mica garnisóna, si stabilindu'si aici resiedinti'a imperiului seu imaginariu, 'si concentra in acésta cetate operatiunile bellului viitoriu, si 'si aduna munitiuni ce grecii 'i dedeau in abundantia.

DEVINE PRINSU SI UCISU

VIII. Muradu voindu a sugruma si acésta rebeliune càtu mai iute, merse cu armata mare in Asi'a. Mustaf'a Celebi n'avù curagiulu a astepta pe Sultanulu fratele seu in lupta deschisa; câ-ci afara de vre-o câte-va trupe regulate ce le recrutase d'intre greci, armat'a lui nu se compunea decâtu d'in briganti, cari se alaturasera lui d'in impulsulu de spoliatiuni. Elu se inchide in Nice'a. Dar, nici aici nu se simtiá sicuru; câ-ci Amuratu vine si impresóra cetatea, o inchide din tóte partile, face mai multe assalte vigoróse, si in fine dupa obsidiune de doue-dieci-si-cinci de dîle ocupa cetatea, prinde pe fratele seu, si ordina numai decatu a'lu strangula in presenti'a sa.

MURADU SE CASATORESCE CU FII'A LUI LAS OGLI

IX. Pentru a repara perderea ce famili'a aliothmana a suferitu prin uciderea lui Mustafa, Muradu cugeta a se insura, si la annulu
A: 827 Hegirei 827, se casatori cu fii'a lui Las Ogli [12], fidantiat'a sa de
I. C. 1424 mai nainte. O principessa, care intrecea in frumsetia pe tóte femeile timpului seu: ea era Elen'a Servianiloru.

ISFENDJARBEG SE REVOLTA

X. Anulu urmatoriu 828, dede lui Muradu ocasiune singulara de
A. 828 a se produce cu bravur'a sa si a'si mari imperiulu. Crescerea impe-
I. C, 1425 riului era de mai multu tempu nesuferita lui Isfendjarbeg principelui de Sefab [13]; si fiind-cà elu isi temea tronulu, isi batea capulu

casurile si grigile, in atâtu 'i debilitase memori'a, incâtu celle ce audise in tineretie despre falsulu Mustafa, le-a aplicatu la cestalaltu Mustaf'a, adeveratulu frate alu lui Muradu.

(12) *Las Ogli*. D'in famili'a lui Lazaru, despotu alu Serviei, dela care Servi'a se numesce de catra turci *Laz Ogli Vilaieti*, adeca tiér'a lui Lazaru.

(13) *Stphab*. Regiune in Asi'a mica.

cumu se debilitedie imperiulu turcescu. Nefericitele succese ale predecesoriloru sei inse erau probe viie a nu tenta fortun'a armeloru contra unei natiuni atâtu de belice; se resolvi dreptu aceea a urma calea politicei; si nu numai ca facù pace cu Muradu, cì intrâ si in liga cu elu; si pentru a nu'i lasa nici umbra de suspitiune, 'i dede pe fiiulu seu Casimbeg de ostaticu. Si pên' ce a vediutu ca Sultanulu sta cu óste bine inarmata, promptu de a'lu ataca la cea mai mica miscare, elu a remasu fidelu conditiuniloru contractate. Dupa ce inse Muradu si-a congediatu armat'a, si parea a fi datu cu totulu placeriloru casatoriei, Isfendiarbeg crediù ca acésta este occasiunea cea mai opportuna de a'si effectuì propusulu. Elu 'si aduna trupele ce le avea de lungu timpu preparate, si cá unu tigru ce astépta préd'a sa, se arunca cu furia terribile asupr'a cetatiloru Taracli si Burni, le derima d'in fundamentu, si face cele mai neaudite crudelitati devastandu cu focu si feru totu ce'i vinea in cale; pentru cá asia se infrice pe toti care ar refusa de a se suppune lui.

DAR' CERE IERTARE, SI ESTE AGRATIATU

XI. Audindu Muradu de acésta rebelliune, isi aduna immediatu trupele, si trece cu ele d'in Europ'a in Asi'a. Abia ajunsu la Bolova, mai-marii si nobilii cetatieni vinu si se arunca la piciórele Sultanului, detestandu nebunésc'a si cutediatórea intreprindere a principelui loru, si rogandu-lu se destitue pe Isfendiarbeg, si se puna in locu-i pe fiiulu seu, pe care maiestatea sa ilu are de ostaticu. Isfendiarbegu surprinsu de acésta si nesciendu ce se mai faca, vine si elu la Muradu si cerendu-i iertare 'i offere de ostaticu pe alu doilea fiiu alu seu, si 'i promite anca a'i dá in casatoria pe unic'a sa fiica, princessa de o frumsetia incomparabile. Sultanulu 'imblanditu prin acésta, ii promitte ertare pentru crim'a comissa.

ESPEDITIUNEA LUI MURADU IN EUROP'A SI ASI'A

XII. La reintórcere d'in acésta espeditiune Muradu ocupa faimós'a cetate Ismir, locu de mare comerciu pàna asta-di; suppune apoi tienuturile vecine, precumu Montesi'a (14), Aidin (15) Sari-

(14) *Montesi'a*, tiéra cunoscuta geografiloru sub acestu nume.

(15) *Aidin*, cetate in tiér'a Montesiei.

A. 830 I. C. 1426 chan (16) cu tóte tierile dependente de Hamid Ogli (17). Dupa aceste cuceriri in Asi'a, trece la anulu Hegirei 830, in Europ'a, si ataca pe Venetiani, devasta insul'a Gianta (18), occupa castellulu Giogerginlik (19), si face spoliatiuni considerabili in tienuturile vecine: in urma se intórce victoriosu in Adrianopole. Apoi anca in acelu anu lasa a se construì in Ergena (locu mârêcinosu, diumetate cale intre Constantinopole si Adrianopole) unu podu admirabile de pétra taiata, cu siepte-dieci-si-duóe de arcuri, si in partea de càtra apusu o Giamia, o scalda, unu Imaretu si unu Chanu.

CARAMANU OGLI SUPPUNE TIERILE SALE LUI MURADU

XIII. Caramanu Ogli, despre care amu facutu mentiune mai de multe-ori, vediendu sórtea veciniloru sei, si aducêndu-si aminte ca si elu de multe-ori a fostu la marginea precipiciului si de abiá a scapatu, se resolvi a imblandi furórea leului mai nainte de a cadé in unghiele lui; asia in anulu Hegirei 831 se presenta la curtea lui Muradu si 'i offere in tóta umilinti'a si de buna voia cheile de la tóte cetatile sale. Muradu ilu primesce cu respectu mare, ilu onóra cu presente magnifice, si 'lu face Sangiacu séu gubernatoru perpetuu in Ipsalam.

MURADU INTRA IN GRECI'A

XIV. Muradu indata dupa aceea isi aduna trupele d'in Asi'a si Europ'a si intra in Greci'a pentru a occupa acele câte-va parti ce mai remasesera anca sub potestatea imperatului greciloru; si fiindu-cà n'a datu de nici-o resistentia, a potutu ocupa fora dificultate Tessalonic'a, Athen'a si Carlin'a; apoi urmatu de óstea sa, se intórce in Adrianopole incarcatu de predi si ducèndu cu sine o multîme de captivi si de vite.

(16) *Sarichanu*, romanesce Ospellu la citróne. Nume de tiéra si de o cetate in aceeași tiéra.

(17) *Hamid Ogli*. A se vedé not'a 22, la capu 4, cartea I.

(18) *Gianta*. O insula in marea adriatica. Anticulu ei nume è Iacinthus, asta-di se numesce Zante.

(19) *Giogerginlik*. Dupa etimologia insémna columbariu, séu casa de porumbi. Este unu fortu la marginile Moreei, alu carui nume anticu s'a perdutu.

SE CASATORESCE CU FII'A LUI ISFENDIARBEG

XV. In anulu ce a urmatu acestei espeditiuni, 832 alu Hegirei, Muradu se casatorì cu fii'a lui Isfendiarbegu, care'i era promissa inainte cu patru ani. D'ın acésta casatoria se nascù la siese ani in urma marele Mahomedu, cuceritoriulu Constantinopolei si flagelulu crestinatatiei. A. 832 / I. C. 1428

CARAMANU OGLI SE REVOLTA

XVI. Caramanu Ogli (20) pare cà ar' fi avutu intentiunea de a stirpi anca in nascere pe acelu-a care cu timpu a devenitu terrórea universului si cuceritoriulu a diumetate de lume. Elu se revolta in Asi'a chiar in anulu candu se nascù acestu erou, care era 838 alu Hegirei. Acésta rebelliune neasteptata attrase pe Muradu in Asi'a, unde occupà prin asaltu cetatile Aksiehri (21) si Conia. Caraman Ibrahimu beg se simti cu multu mai debile de catu se póta resiste armateloru victorióse ale Sultanului, si recurse la unu monachu cu numele Menla Gamse (22), omu de reputatiune pentru santitatea si virtutea sa, cá se intrevina la imperatulu si se 'lu induplece a se impaca. Monachulu acceptà bucurosu insarcinarea, si cu pietatea sa, pentru care era adoratu de toti musulmanii, séu cu eloçenti'a sa singulara, a potutu imblandi anim'a lui Muradu intr'atâtu, in câtu acesta uitandu injuri'a lui Caramanu, nu numai ca l-a iertatu, dar' i-a restituitu tóte titlurile si onorile de mai inainte. A. 838 / I. C. 1434

MURADU BATE PE PRINCIPELE MOREEI

XVII. Restituita ordinea in Asi'a, unu nou inimicu appare in Europ'a. Acesta era Moracrali (23), frate cu imperatulu greciloru. Elu impresora cetatea Giogerginlik, situata la confiniele Moreei;

(20) *Caramanu Ogli.* Este acelasiu principe de Caramani'a, care s'a suppusu Sultanului Muradu, și s'a casatoritu cu sór'a mai mare a acestuia. Dar' nu se scie cumu a fugitu d'in Romeli'a in Asi'a.

(21) *Aksehri,* séu cetatea alba; ea este in Asi'a mica,

(22) *Menla séu Mola Gamse.* Celu mai renumitu santu pe acelu timpu intre turci. Cellul'a sa in Caramania'a si asta-di este cercetata cu multa devotiune si pietate.

(23) *Mora Crali.* Pare a fi despotulu Demetriu, care, precumu ne spune Phranza, domnia pe acestu timpu in cea mai mare parte a Moreei. Se numesce aci frate alu imperatului grecu, fiindu-ca era confederatu si in affinitate cu acesta.

dar' Cassimu Pasia Beglerbeg (24) de Romeli'a ilu attaca pe neasteptate cu o trupa alésa de soldati europeni, si 'lu pune la fuga. O mare parte d'in greci au fostu ucisi séu captivati, si victoriosulu Pasia se intorse incarcatu de spoliatiuni luate d'in castrele crestine.

BELLU IN UNGARI'A

XVIII. Intr'aceea se nasce bellu crancenu intre turci si regele Ungariei. Lupt'a curge cu focu. dar' cu successu dubiosu, câte-odata ungurii, mai adese-ori turcii erau batuti. In urma bravulu generalu Michal Ogli Alibeg in fruntea unei numeróse armate se respandesce cá unu torente in cele mai avute tienuturi ale Ungariei, duce in captivitate unu numeru mare de locuitori, cari nu se asteptau la acésta invasiune, si luandu-i cu sine d'impreuna cu alte multe predi, se intórce victoriosu la Adrianopole, unde Sultanulu Muradu, la anulu
A. 840 / I. C. 1436 Hegirei 840 ordinà a se construì o Giamia (25) si unu Imaret, edificie demne de unu imperatu.

(24) Despre semnificatiunea etymologica a acestui cuventu vorbiramu mai susu. Aci inse mai avemu se observamu acestea. Tóte gubernamentele in care pasiali gubernatori au onórea de a porta càte trei tuguri, se numescu Beglerbegate; dara in sensulu eminente alu cuventului au si pàna in dio'a de astadi numai trei pasiali titlu de beglerbeg, adeca gubernatorulu Rumeliei, a carui resiedentia este in Sofi'a; celu de Anatoli'a cu resiedenti a in Kiutahi'a. si celu dela Damascu. Inainte de acésta, pasi'a dela Buda inca era beglerbeg. De si lingusitorii loru dau si la ceilalti pasi-ali titlu de beglerbeg, dara curtea imperiale nu le dà altu titlu, de càtu Destur Miukserrem, adeca plenipotente. Cuventulu acesta vine dela Tugra, care denóta acea semnatura, prin care se exprime numele Sultanului, pentru-cà, afara de marele veziru, numai acestora le este permissu a porta Tugra si a emitte durata in provinciele loru in numele imperatului. Pre càtu timpu beglerbegii se afla in functiunea aceea, auctoritatea loru in imperiulu otomanu este asia de mare, in càtu candu esu din capitala in provinci'a ce li s'a datu, séu candu sunt trimisi dein una tiéra in alt'a, cu esceptiune de interiorulu Constantinopolei, unde n'au nici-o jurisdictiune, in calea loru au potere ca si marele veziru, preste toti cati sunt loru inferiori in rangu, fia acela dein ori-care provincia. Ei potu spendiura, taia séu pedepsi cu alta specie de mórte dupa cumu le place, pe toti càti se voru afla culpabili, fara ca pasi'a locului se le póta pune cea mai mica pedeca, in càtu acestuia 'i remane singurulu mediulocu de a reclama la curte in contra abusului de potere a aceloru plenipotentiari.

(25) *Giamia*. Cea mai mare beserica intre câte sunt in Adrianopole; e aprópe de palatiulu unde marele veziru 'si are resiedenti'a. Se numesce de comunu Eski Giamì séu baseric'a vechia.

XIX. Ungurii au luatu mergerea lui Alibeg la Adrianopole dreptu fuga, si irrumpu de nou in tierile turcesci, predandu cu focu si feru totu ce le stá inainte. Muradu spre a infrêna acésta cutediare si a da o reparatiune eclatanta, trece Dunarea nu departe de Vidinu, si préda tóta tiér'a pe unde au potutu numai se adjunga cu trupele sale. In fine impresóra Belgradulu (26), acestu antemuru alu Ungariei. Prin cucerirea acestei cetati, Muradu ar' fi ajunsu duóe scopuri: si-ar' fi assicuratu tierile si suditii contra invasiuniloru unguresci, si si-ar' fi deschisu calea de a face escursiuni continue contra inimiciloru. Dar' fortun'a nu i-a secundatu in acésta intreprindere. Eroic'a aperare a impresoratiloru, si iern'a ce se apropiá, ilu constrinsera a ridica obsidiunea chiaru candu i se parea ca acumu-acumu devine domnu cetatiei. La intórcere cuprinde Sophi'a (27) si alte vre-o câte-va cetati in Bulgari'a.

VALAK OGLI DEPOSSEDATU

XX. Muradu era fórte necajitu, cà nu a potutu cucerì Belgradulu, éra acea lipsa de successu nu o atribui valórei inimicului, ci suppunea cà este tradare la midi-locu. Principele Serviei Valak Ogli, unitu cu Sultanulu prin legaturi de sange si de amicitia (28), totdea-

(26) *Belgradulu.* Alba-greca, in timpii antici Taurunum; cetate fórte cunoscuta, care asta-di formédia frontari'a imperiului turcu spre Ungari'a. Crestinii dîcu ca ottomanii au perdutu unu numeru considerabile de soldati in obsidiunea acestei cetati; dar' avemu causa de a ne indoì in acésta, mai alesu déca vomu considera cà dupa redicarea obsidiunei, turcii au ocupatu prin assaltu Sophi'a, si alte cetatî, precumu Nissa, Scopia, Novomonte séu Siehiâkîoi; ceea ce sì crestinii recunoscu. Disput'a este, déca aceste cetati au fostu cucerite inainte séu dupa obsidiunea dela Belgradu; crestinii dîcu ca inainte; turcii affirma contrariulu.

(27) *Sophi'a.* Capital'a Bulgariei si resiedinti'a Beglerbegului de Romeli'a. Cetate fara muri de aperare. Se pare ca numele i se deriva dela o baseric'a numita Sant'a Sophia, construita dupa modellulu basericei S-ta Sophi'a d'in Constantinopole, dar nu este atâtu de mare ca acésta, nici prefacuta in Giamie.

(28) *De sange si de amicitia.* Scriitorii crestini dîcu ca Georgiu, despotulu Serviei, pentru a consolida amiciti'a cu Muradu, si pentru a confirma pacea cu acesta, i-a datu pe fiia-sa in matrimoniu. Auctorii crestini sunt mai exacti decâtu turcii intru a insemna numele principiloru; pentru aceea n'amu causa de a dubita despre ceea ce dîcu ei aci, mai alesu ca turcii sunt de acordu cu ei asupr'a faptului, ca dupa ruptur'a intre acestu despotu si intre Muradu, s'a datu ordinu de catra acesta, ca se se scóta ochii fiiloru lui Georgiu, pe cari 'i avea de ostatici,

una se areta atâtu de devotatu interesseloru acestuia, in câtu i s'ar' fi parutu unu pecatu a dubita in fidelitatea lui. Dupa o cercetare rigorósa inse s'a descoperitu, ca elu nu numai cà a informatu pe regele Ungariei despre planurile ottomaniloru, ci cà a facutu totu pentru a impedica cucerirea Belgradului. Muradu se infuria pentru asta tradare neasteptata, si spre a o pedepsi, dede ordinu a taia limb'a si la cei duoi fii ai lui Valak Ogli, pe cari 'i avea de ostatici. Apoi intrandu cu armat'a sa in Servi'a, cuprinse Semendri'a, cetate situata la tiermurea Dunarei; ocupà tóte tierile lui Zerin Ogli (29), alungà pe principe d'in tiéra, si in fine suppuse potestatiei sale tóta Servi'a.

FUGE LA REGELE UNGARIEI

XXI. Valak Ogli scapà prin fuga de mani'a Sultanului, si se duse a cauta asilu la regele Ungariei (30). Dar' sórtea 'lu persecutà si aici d'impreuna cu pe principele care l-a primitu; parea ca totu s'a conjuratu la ruinarea Ungariei, de candu a pusu elu piciorulu aici. Elu aţitià pe regele in contra turciloru, si'lu facù se franga tractatulu de pace inchiaiatu cu acesti-a. De aci immens'a versare de sange si flagellele ce au urmatu. Insusi regele a cadiutu victima, si si-a perdutu viéti'a.

ALTA REVOLTA A LUI CARAMANU OGLI

A. 845 / I. C. 1441 XXII. La anulu Hegirei 844 se puse cea d'in urma pétra la edificiulu Moscheei numita Eski Giami (31), care o incepuse anca Musa Celebi in Adrianopole. In anulu urmatoriu, Caramanu Ogli Ibrahim beg, nepotendu innabusi vechi'a ura ce o avea contra ottomaniloru, se revoltà de nou. Nici indulgenti'a precedente a Sultanului, nici sanctitatea tractateloru de pace intarite cu juramentu, nu potura a'lu retiené; elu irrupse cu armat'a sa in provinciele asiatice fara defensa atunci, si le devastà intr'unu modu neauditu. Muradu in-

(29) *Zerin Ogli*. Asia se numesce la turci tiér'a ce se intinde de-a-lungulu Savei, de unde acestu fluviu intra in Dunare pên' la Petrovaradinu.

(30) *Regele Ungariei*. Aci se intielege Vladislau regele Ungariei si Poloniei, cunoscutu mai multu prin batali'a fatale dela Varna, decâtu prin vre-o alta fapta a sa.

(31) *Eski Giami*. Dupa etimologia insémna baserica vechia. Vedi nota 27. mai in susu.

sciintiatu de acésta irrumpere, sburà in Asi'a, si pentru a preveni flagellele, la cari potea se fia espusa tier'a prin violentiele lui Caramanu Ogli, tramise in contra lui unu corpu de trupe alese, ér' intr'aceea isi aduna alta armata numerósa la Prusa. Inaintandu trupele, le vine inainte soci'a lui Caramanu, sóra mai mare (32) a lui Muradu, pe care Caramanu o luase in casatoria pentru mai firma conservare a confederatiunei, si-i róga se stea pe locu, si se departedie dela sine ori ce cugetu de bellu: insarcinandu-se a midi-loci pacea, si a da satisfactiune Sultanului, fratelui seu. Immediatu dupa aceea merse la fratele seu. Si departe de a desculpa pe barbatulu seu, ea deplóra ca n'a sciutu pretiui o confederatiune precumu è a Sultanului; cere se ierte crim'a barbatului seu, se offere de garanta pentru fidelitatea sa in viitoriu, si'i promitte cu juramentu si in numele barbatului seu, cà nu va suferi nici-odata si sub nici unu pretestu, cá soldatii sei se intre in tierile ottomane, nici cá se se faca ce-va contra interesseloru Sultanului. Eloquenti'a scaldata in lacrime a sororei de o parte, si de alt'a affectiunea fraterna a lui Muradu, imblandi anim'a acestui-a; elu pardonà lui Caramanu Ogli, si 'lu primi érasi in amiciti'a sa sub conditiunile dictate de soru-sa. Pactulu de pace se confirmà de nou prin unu Ahd-name (33) si Muradu se intornà in Europ'a.

MURADU RENUNTIA LA IMPERIU

XXIII. Imperiulu era in pace d'in tóte partile; nici-unu inimicu nu'lu mai turburá. Ungurii (34) atâtu de arroganti pên'acumu, s'au imblanditu si au facutu pace cu turcii. Muradu desgustatu de trebile statului si fatigatu de espeditiuni atâtu de laboriόse, se decise la

(32) *Sora mai mare*. Nu se póte determina cu precisiune timpulu acestui matrimoniu; probabile ca a fostu la anulu Hegirei 831 dupa suppunerea principelui de Caramani'a.

(33) *Ahd name*. Cuventu arabicu, compusu d'in *Ahd*, pactu séu conditiune si *nam* carte séu scrisóre. Acestu nume insémna literele séu chartiele ce delegatii straini obtienu dela Sultanulu pentru principii loru dupa ce au incheiatu pace. Aceste littere contienu conditiunile pacei, numite la Arabi Mevad, si sunt ratificate cu *Tugra* séu signatur'a numelui imperatului.

(34) *Ungurii*. Vladislau a frantu acésta pace, precumu vomu vedé indata d'in istoricii turci, la not'a 39 mai in josu.

A. 847 anulu Hegirei 847 a abdica corónei in favórea fiiului seu Mahomedu
I C. 1443 si se retrase la Magnesi'a (35) pentru a duce viétia privata.

CARAMANU OGLI INVITA PE REGELE UNGARIEI CONTRA LUI MURADU

XXIV. Indata ce s'a audîtu acést'a, Caramanu Ogli, care numai la intercessiunea sororei lui Muradu obtienù anulu trecutu iertare dela acest'a, rapitu érasi de ur'a contra ottomaniloru, crediù ca acumu este timpulu opportunu de a'si resbuna; si in cugetulu seu tradatoriu, de a distruge imperiulu ottomanu, elu scrise urmatóri'a littera catra regele Ungariei: « Muradu, acestu vechiu tiranu alu « lumei, au abdicatu dela tronu in favórea fiiului seu Mahomedu; « acesta è unu omu tineru fora esperientia, si incapabile prin etatea « si mintea sa de a conduce afacerile civili si militari. Aci este mo- « mentulu favorabile de a ve resbuna de atâte rele ce turcii v'au « facutu. Nu lasati se ve scape acésta occasiune, câ-ci nici-odata n'o « mai poteti avé. Se atacamu de-odata tierile ottomaniloru, eu d'in « partea Asiei si voi d'in partea Europei; si nu este dubiu ca curendu « vomu estermina tóta gentea Osmaniloru, si vomu restabili pe « atâti principi alungati si despoiati de bunurile loru ».

INVASIUNEA UNGURILORU

XXV. Regele Ungariei, care nu de multu facuse tractatu de pace cu turcii, si cu man'a pe Evangeliu jurase pe immortalele corpu alu lui Christu ca va observa conditiunile pacei, n'ar' fi ascultatu atâtu de usioru de consiliulu lui Caramanu, déca nu'lu seducea auctoritatea papei dela Roma (36). La instigatiunea acestuia, deslegandu-lu si de

(35) *Magnesi'a.* Nici unu istoricu crestinu, celu pucinu d'in câti cunoscu eu, nu vorbesce despre acésta abdicatiune a sultanului Muradu. Turcii sunt fórte espliciti si clari in privinti'a asta: ei punu batai'a dela Varna sub Mahomedu II., si dîcu ca Muradu pe acelu timpu nu era imperatu, ci numai comandante in armata, si ca dupa acésta batalia s'a retrasu la Magnesi'a, ér Mahomedu a remasu singuru domnitoriu dela anulu Hegirei 847. pén' la 850. La acestu anu, dîcu ei, mai-marii tierei au rechiamatu pe Muradu la tronu, ér Mahomedu ca prea tineru a fostu tramisu la Magnesi'a, pentru a astepta acolo in retragere mórtea parintelui seu. In cursulu istoriei vomu vedé tóte aceste mai pre largu.

(36) *Papei dela Roma.* Zelulu falsu alu acestui omu nu potu se'lu deplanga destulu crestinii. De altminterea, turcii de comunu, afara de cei invetiati, credu ca pap'a este nemoritoriu, si opiniunea loru è basata pe o fabula, care dîce, ca . Califulu Amavi'a

juramentu, regele Ungariei 'si adunà armata numerósa, si adjutatu de trupele auxiliarie ale Bohemiloru, Poloniloru. Italianiloru, Bulgariloru si Servianiloru lui Valak Ogli, cari tôte jurasera nimicirea imperiului ottomanu, merse cu aceste contra turciloru si irrupse in teritoriulu loru.

MURADU REPRIMESCE IMPERIULU

XXVI. Armate asia mari compuse dein popóra atàtu de bellicóse inbarbatà pe crestini pe atàtu, pe càtu insuflá musulmaniloru terróre; care crescea cu atatu mai multu, cu catu reflectá mai multu la tineretiele si la lips'a de experientia a imperatului loru; deci tienendu consiliu se decisera a chiama inderetu pe Muradu. Consimtindu si Mahomedu, fiiulu acestuia, tramitu immediatu delegati la Muradu, pentru a'lu roga se ia frênele gubernului érasi in mana, si se apere statulu cu consiliulu si arm'a sa atâtu de terribile inimiciloru. Muradu reiectandu acésta ambassada, dìse: « Aveti impe« riu, si aveti imperatu; faceti cumu veti judeca ca este spre binele « vostru; dar' nu veniti a turbura pacea si linistea mea, care credu « ca o amu meritatu dupa atâte suferintie câte amu induratu pentru « voi ». Delegatii vinu a dou'a óra si insistu cu mai mare perseverantia, pana ce in fine Muradu consimte, si fara a perde unu momentu, se pune in fruntea armatei si pe la strimtórea de la Gallipole trece in Europ'a.

BATAI'A DELA VARN'A

XXVII. Dupa-ce ajunse la Adrianopole, Muradu tienendu consiliu cu fiiulu seu si cu mai marii imperiului despre starea lucruriloru, in fine, dupa multe rogari si chiar contra vointiei sale, se insarcina cu comand'a asupr'a armatei. Pentru-cá se'si ajunga cu atàtu mai bine scopulu, Muradu pléca indata a treia-dì cu armat'a sa, si dupa unu mersu fortiatu ajunge aprópe de Varn'a (37), unde i se spune

a taiatu cu sabi'a pe unu papa in façie, si ca papii de atunci incóce au semnulu acestei cicatrice, ceea ce o atesta captivii cari o au vediutu. Éca cumu acésta natiune credula se lasa a se amagi prin fabule ridicule, de si acésta nu'i servesce decàtu spre desonóre.

(37) *Varna*. E traditiune la turci, ca Sultanulu Muradu inainte de batai'a de la Varna a conchiamatu unu consiliu generale in Adrianopole, unde a tienutu urma-

ca era in castre regele Ungariei. Muradu pléca inainte cu cavaleri'a, nevrendu a lasá se scada ardórea trupeloru sale, asteptandu infanteri'a; si a trei-a dî a fostu in façi'a inimicului. Elu ataca numai de càtu, dar' nu cu successulu la care se asteptá. Câ-ci arip'a drépta, nefiindu sustienuta de infanteria, n'a potutu resiste primului atacu, si venindu in disordine a fostu persecutata cale mai bine de unu milu. Dar' chiar acést'a a fostu scaparea imperiului si a Sultanului. Câ-ci regele Ungariei, june, si mai curagiosu de câtu toti, crediendu-se acumu sicuru de victoria, voì a o complecta provocandu pe Muradu la duellu (38). Acesta dandu façia cu regele cá d'in intemplare ii strapunge calulu cu unu Girid (39), dupa care indata cade si re-

toriu discursu : « Noi credemu — dîse elu — ca Haziret Isa (santulu Isus) este intr'« adeveru Ruh Ullah (spiritulu lui Dumnedieu) nascutu d'in una vergine, profetu amatu « de Dumnedieu, si este inca in viétia; ca a scapatu de reutatea si mâni'a evreiloru, « si s'a suitu in alu treilea ceriu; unde siede pentru a veni odata se judece pe acestu « poporu pentru perfidi'a sa; elu va judeca si pe Nazrani (crestini), pentru-ca au fal« sificatu evangeliulu seu; noi recunóscemu ca este mare profetu, dar' nu este nemu« ritoriu, si va trebui se móra trei dîle inainte de finitulu lumei; ér' crestinii credu ca « elu è fiiulu lui Dumnedieu, si are viétia de veci si marire si putere assemenea cu « creatorulu lumei. Si mai multu, ei credu in unele superstitiuni, ce le numescu sa« cramente : asià credu tare ca Isa Mesih (Isus Messi'a) loru a datu preotiloru sei pu« tere de a se schimba de câte-ori voru vré, panea in adeveratu trupulu lui, si vinulu in « adeveratu sangele lui. Pe acestu misteriu si pe Ingil Sierifu (evangeliulu santu) s'au « juratu ei ca voru tiené pacea incheiata cu mine. Pentru aceea nu me indoiescu. ca « Dumnedieu i va bate, fiindu-ca au frantu evangeliulu si au calcatu in picióre sa« cramentele lui. » Dupa acestu discursu se dîce ca Muradu in midi-loculu focului luptei a ordinatu ca se puna intr'o lance scrisóri'a, prin care regele Ungariei a confirmatu pacea, si o persóna ne armata se o pórte prin tóte corpurile armatei, si se strige cu voce inalta: « Se vina ghiaurii (infidelii) contra Dumnedieului loru, si con« tra sacramenteloru lui; si déca in adeveru credu ei in aceste lucruri, apoi o! Du« mnedieule drepte! care faci se resara sórele asupr'a celoru rei cá si asupr'a celoru « buni, fa ca ei insii se 'si resbune intre sine, si insii se se pedepsésca pentru scele« rateti'a loru ».

(38) *Duellu.* Nevrendu à preveni opiniunea lectorului, lasu se judece singuru, óre turcii au inventatu acestu duellu pentru a face onóre imperatului loru, séu crestini ilu retacu pentru a ascunde temeritatea regelui Vladislau. In câtu pentru mine. io sunt inclinatu a crede turciloru, mai alesu ca auctorii crestini si in specialu Phranza cartea II. capu 19, mentionédia despre impregiurarea, ca Vladislau a patrunsu pénè la cortulu lui Amera, ca acolo a caditu dupa ce i-a vulneratu calulu unu Ianiciaru cu numele Chamutia.

(39) *Girid.* Sagéta scurta si usióra, cu care turcii se servescu fórte multu. Cei care

gele la pamentu. Ianiciarii cari ajunsera chiar in acestu momentu, ilu prindu, ii taia capulu, si punendu-lu intr'o lance, ilu pórta in triumfu si 'lu aréta inimicului strigandu d'in tótə puterile: Eca capulu regelui vostru! In acelasiu timpu se readuna cavaleri'a, si lupt'a reincepe; turcii petrundu in corpurile inimiciloru, ii respingu si'si facu cale in tóte partile. Crestinii se tieneau anca: dar' facên-

le sciu bine manua, pórta de ordinariu câte trei intr'unu tocu aternatu la partea drépta a calului loru. Ei dau cu ele la çinta cu atâtu-a precisiune, incâtu nu'i intrece nici venatoriulu celu mai desteru. Io insu'mi n'asiu fi crediutu, déca n'asiu fi vediutu cu ochii mei unu casu ce vréu a'lu narra aci. Catra finitulu bellului d'in anulu trecutu, inainte de a pleca trupele dela Zenta, imperatulu fiindu la Philippopole a lasatu camerariloru sei a se esercita in acésta arte in presenti'a sa, spre a se delecta in esercitiulu loru. Sagetile cu cari se esercitau nu erau ascutite, ci tocite la vêrvu. Intre ei era unu cercassianu cu numele Mehemedu Aga, capu alu stabuleloru, postu fórte respectabile la turci. Unulu d'in compania 'lu nimeresce d'in nebagare de séma cu saget'a in spate. Lovitur'a a fostu violenta, si Mehemedu séu de rusîne séu de dorere, se infurià, si stringêndu in pinteni calulu seu arabicu persecutâ cu vivacitate pe omulu seu care fugea inainte; acesta vediendu ca nu'i póte scapa déca continua a fugì, se intórce iute cu calulu seu spre drépt'a: atunci Mehemedu aruncà dupa elu o sageta cu atâta rapiditate, in câtu têmpita cumu era, petrunse in sielele calului, si a cadiutu si calu si calaretiu la pamentu. Imperatulu uimitu de acestu spectaclu, a opritu lui Mehemedu de a mai continua esercitiulu acesta. Amu vediutu totu pe acestu omu dandu probe de forti'a sa la o pórta de monastire in Moldavi'a: pórt'a era d'in scanduri de câte trei degete de gróse, si totusi cu sagéta ordinaria si neascutita o sparse facêndu se petrunda sagét'a prin ea. Eca acumu si modulu cumu turcii se esercita in acésta maiestria. Incepu cu unu girid de feru séu Lobut (*), precumu ilu numescu ei, greu de duóe-spre-diece ocale, fia-care oc'a face patru-sute dramuri: positur'a ce o ieau este, ca 'si punu degetulu celu mare dela man'a stanga in brêu, ér piciórele in linia drépta unulu dupa altulu, si cu man'a drépta arunca sagét'a intr'o gramada de pamentu móle, si continua pênê 'i iérta puterile de nu mai potu. Unii arunca si de câte siepte-sute de ori un'a dupa alt'a. Dupa ce au facutu acésta proba cu sagét'a de feru, ieau sagéta de lemnu pe de duóe-ori atâtu de grósa ca cea comuna, si se esercita pênê atunci, pênê candu o au aruncatu in pamentu móle de dóue-mii de ori un'a dupa alt'a; in fine apoi vinu la sagét'a ordinaria, care in comparatiune mai alesu cu cea de feru, este usióra ca o péna. Prin acestu esercitiu continuu 'si castiga o desteritate si fortia, incâtu sunt cei mai abili in aruncatulu dardeloru.

(*) Cuventulu in sine insémna *lenesiu*, care nu ese d'in casa nici-odata, nici nu caletoresce. De aci sagét'a cea grea de feru, in comparatiune cu cea usióra de lemnu, se numesce lenesi'a séu puturós'a. *Tr. Germ.*
Traductorulu germanu scrie Lubed.

du-se nópte (40). si neavendu comandante, au trebuitu se se retraga, si in acestu momentu perderea loru a fostu generale: câ-ci afara de vre-o càti-va cari au scapatu prin intunereculu noptiei, toti ceilalti au fostu parte ucisi parte captivati. Dupa acésta, Muradu, incarcatu de trofee si de spoliatiuni d'in campulu inimicului, 'si duce armat'a, care nu perduse multu, inderetru la Adrianopole.

MURADU ÉRASI ABDICA

XXVIII. Glori'a ce castigase Muradu in acésta espeditiune, pentru altii pôte ar' fi fostu unu impulsu la intreprinderi si mai mari, pentru elu inse n'a fostu alta de câtu unu esemplu despre nestabilitatea puterei omenesci. Elu a vediutu pe regele Ungariei plinu de gloria, incungiuratu de armate numerόse, adoratu de atâtea natiuni adunate sub stindardele sale; l-a vediutu apoi cadiendu la pamentu prin o singura lovitura a sortiei chiar in momentulu candu se credea victoriosu, éra victori'a cadiendu-i d'in mana si trecùndu in man'a inimicului, si trupele tôte nimicindu-i-se. In caderea acestui rege nefericitu, Muradu vede ca póte se ajunga si elu acésta sórte, dupa unu timpu atâtu de lungu de prosperitati continue. Se decise deci, a remané pre langa propusulu seu de mai inainte; remitte a dou'a-óra sceptrulu in manile fiiului seu, si se retrage érasi la Magnesi'a in viétia privata.

IANICIARII SE REVOLTA: MURADU ESTE RECHIAMATU

XXIX. Dar' nici de asta data n'a potutu sta aici in pace. Ianiciarii, prin alu caroru servitiu se castigasera pênê acumu atâtea victorii celebre contra inimiciloru, devinu la anulu Hegirei 850 flagellulu concetatianiloru. Ei urdira in Adrianopole o violenta seditiune pentru unu lucru de nimicu. Schintei'a aruncata, causà unu mare incendiu. Vedeai, cumu se intempla de ordinariu in tôte revolutiunile

A. 850 / I. C. 1446

(40) *Nópte.* Se dicc ca cei cari au scapatu prin intunereculu noptiei, au ajunsu preste asteptarea loru la muntele Cengie, séu Emu, cumu se numia in anticitate. Aici poporulu i-a prinsu cu funii ca pe férele selbatece, si generalii si alti comandanti ai armatei toti au peritu, singuru Huniade a potutu scapa. Istoricii crestini vorbescu fórte multe despre acestu erou; si cine vre se studieze faptele luptatoriului pentru crestinatate, se le cerce la scriitorii crestini.

civili. casele cetatianiloru si ale strainiloru predate; omenii atacati si omoriti pe strade fara distinctiune de etate séu de sexu; furturi, omoruri pretutindenea; ca un cuventu, acei-a cari prin starea loru trebuiau se fia defensorii cetatianiloru, parea a se fi conjurati spre a'i ruina si stinge cu totul. Caus'a acestei rebelliuni nu se potea afla airea, decàtu in juneti'a noului Sultanu si in prea marea blandetia a inimei sale. E raru casulu, unde militi'a se nu abusedie de unulu d'in aceste defecte ale principelui; si candu crede ea ca póte face totu ce vrè, in scurtu libertatea trece in licentia. Spre a pune capetu acelei rebelliuni, mai-marii tierei au recursu érasi la Muradu, si l-au rogatu prin scrisori, se vina a restitui ordinea si a lua érasi in mana imperiulu, cà-ci diceau ei, « fiiu-seu este inca june si n'are « auctoritate suficiente pentru a infrena licenti'a; de aceea ei credu, « cà densulu va avea compatimire de starea imperiului ottomanu si « nu va suferi, cá imperiulu acesta, pe care elu l'a maritu si consoli« datu, se péra cá o corabia fora capitanu. Cu unu cuventu, increde« rea loru in prudenti'a si conducerea lui cea probata este asia de « mare, in càtu ei spera, cà prin dispositiunile sale imperiulu nu « numai se va ridica la starea sa de inainte, ci va ajunge la inflorire « si auctoritate mare ». Muradu miscatu pênê in inima de periclulu comunu in care era statulu si suditii sei, vine la Adrianopole, se pune érasi pe tronu (41), si tramite pe fiiulu seu la Magnesi'a.

CUPRINDE GRECI'A SI EPIRULU; SI ALUNGA PE SCANDERBEGU

XXX. Turburarile interne au incetatu indata ce Muradu a reluatu frenele gubernului. In anulu urmatoriu se intórce cu armele sale contra rebellului Castriot Iskenderbeg (42) si'lu allunga d'in regatulu A. 851 / I. C. 1447

(41) *Tronu.* Istoricii crestini dîcu ca Muradu dupa victori'a dela Varna s'a retrasu in viéti'a monastirei dela Prus'a; si déca a lasatu elu acést'a viétia singurateca, apoi n'a facutu-o nici pentru revolt'a Ianiciariloru, nici la intetirile Pasiloru, ci deseptatu de progressulu armeloru lui Huniade in Ungari'a si de revolt'a lui Iskenderbegu.

(42) *Iskenderbegu.* Acest'a è celebrulu Georgiu Castriotu, fiiulu lui Ionu principe de Epiru. Istoricii crestini au scrisu volumi intregi despre faptele bellice ale acestui erou. Elu ca june anca aretà dispositiuni spirituali atâtu de nobile, in câtu Muradu impressionatu de virtutile lui ilu luà langa sine si-i dede acestu nume, care è o coruptiune d'in Alexander, si care, precumu amu observatu, è fórte raru la turci; cà-ci afara de acesta numai duoi mai sunt, caroru istoricii turci le dau numele de Is-

seu; devasta apoi tóta Greci'a si Arnaudi'a (43); si mergêndu totu inainte, intra in More'a si ocupà prin assaltu cetatile Balibadri si Akcehisar (44). Scanderbeg nu numai violase credinti'a sa catre Sultanulu, ci elu abnegase fara causa si religiunea mahomedana; de aceea Muradu prefacù in Giamie si Moschee tóte bisericile crestine d'in Arnaudi'a; ordinà apoi cá toti locuitorii d'in Epiru séu se se taie impregiuru, séu cà voru fi pedepsiti cu mórte pentru infidelitatea principelui loru (45). Cu modulu acest'a tóta tiér'a trecù in scurtu timpu la credinti'a mahomedana.

BATE PE UNGURI LA COSSOV'A

XXXI. Pe candu se petreceau aceste in Greci'a, nou bellu erupse la frontariele Ungariei. Regele Ungariei (46) vrendu a resbuna mortea

kender. Unulu este Iskender Rumi Ibnifelikes, séu Alexandru macedonénulu, fiiulu lui Philipu, despre care nu sciu se'lu puna óre intre profeti séu intre principii crestini; câ-ci nu vréu se concéda ca ar' fi fostu paganu. Celalaltu este Iskender Zĭul Carnein, séu Alexandru cornutulu, numitu altminterea la ei *Sahib Kiran Monarka* (*), sub care inse, pare ca intielegu pe Hercule, despre care se dîce ca n'a portatu alta armatura decâtu o maciuca, numita la ei Giurz. Dar aceste se fia dise numai ca in trécatu.

(43) *Arnaudi'a*. Sub acestu nume se intielege de comunu Albani'a si Macedoni'a.

(44) *Akcehisar*. Cetate alba, alu carei nume anticu nu'mi este cunoscutu.

(45) Georgiu Castriotu a fostu fiiulu lui Ioanu, regelui de Epiru séu de Albani'a inferióre, care a trebuitu se dea cinci fii ai sei lui Muradu ca ostatici. Intre acesti-a celu mai tineru a fostu acestu Georgiu, care era fórte placutu lui Muradu; l-a crescutu in religiunea mahomedana, l-a instruitu in disciplin'a turcésca, si i-a datu numele de Iskenderbeg séu domnulu Alexandru. Dar' candu Muradu era ocupatu cu bellulu in Ungari'a, Iskenderbegu se folosi de occasiune si fugi in Epiru; de aici, precumu spunu istoricii crestini, au facutu minuni contra turciloru. In urma a moritu in Lissa, pe teritoriulu venetianu, la 27 Ianuariu 1467, in etate de 63 de ani. *Tr. Angl.*

(46) *Regele Ungariei*. Nu potu scì pe care 'lu intielegu acì turcii. Câ-ci regele legitimu pe acestu timpu era Vladislau, numitu Posthumu, pe care Fridericu duce de Austri'a (**) ilu tienea prinsu, si ungurenii d'in partea loru nu voiau a'lu recunósce de rege. Eu credu ca persón'a despre care se vorbesce aci, este Ioanu Huniade, ducele armatei ungurene. Scriitorii crestini nu néga ca acestu duce a fostu batutu mai de multe-ori de Muradu; dar ei insii affirma ca aceste batai au costatu turciloru perderi atâtu de considerabili, incâtu insusi Muradu a trebuitu se declare: «ca n'ar vré se câstige alte victorii cu perderi atâtu de simtite». Differinti'a intre scriitorii cres-

(*) Imperatulu Fridericu III.

(**) Monarchulu fericitu si invincibile. *Tr. Germ.*

predecessorului seu, face liga cu mai multi principi, intre cari si Domnulu Munteniei, care se revoltase cu puçinu mai inainte contra Sultanului, si irrumpe cu acesti-a in tierile ottomane. Muradu era anca in Greci'a, mai multu ocupatu cu a da o forma de gubernu acestei tieri, decâtu cu a face nuoe cuceriri. Dar' pe data ce a intielesu de invasiunea regelui Ungariei, plecandu spre Sophi'a, ajunge aici mai iute de câtu si-ar' fi potutu imagina cine-va; isi aduna vechii sei soldati, si mai adaogêndu acestoru veterani anca si alte trupe nóue, merge dreptu la inimicu. Dar' inainte de a venì armatele façie in façie, o trupa de musulmani, numiti Begleri, caroru Muradu le ordinase a'i venì intr'adjutoriu, in calea loru catra armat'a turcésca dau de romanii cari se tieneau in ceva-si distantia de inimicu; 'i attaca, si-i punu la fuga. Lui Muradu i se parù acést'a dreptu auguriu despre viitorea victoria, si inaintédia cu trupele sale spre Cossov'a (47) intr'unu siesu mare aprópe de Negromonte, locu renumitu prin mórtea de martiru a valorosului Muradu I, numitu Chodavendighiar, in victori'a reportata asupra lui Las Ogli. Muradu indata ce ajunse acì, a inceputu lupt'a; dar successulu nu respundea asteptarei sale; câ-ci in inimicii loricati nu prindea sabi'a. Atunci Sultanulu se retrage cu trupele, si le ordina a lapeda armele usióre, a da nevala asupr'a inimiciloru si a'i taiá in capete cu securile si cu bâtele de feru. Musulmanii incungiura pe crestini de tóte partile; acesti-a vediendu ca in lupt'a deschisa nu potu se resiste furiei musulmaniloru, se retragu cu incetulu si se punu dupa carale loru; de aci sustienu lupt'a cu bravura admirabile si cu variabile successu pên' la santitulu sorelui. In urma vediendu regele ca soldatii sunt descuragiati si nu mai potu tiené foculu, 'si aduna flórea cavaleriei sale, esorta in pucine cuvente restulu trupeloru, indemnadu-le de a se tiené anca si a reincepe batai'a, si dicêndu ca elu merge a lua

tini si turci este, ca acesti-a dicu ca tóte aceste fapte s'au petrecutu inainte de cucerirea Greciei, ér crestinii pretindu ca Greci'a atunci era degià subjugata.

(47) *Cossov'a.* Localitate nu departe de Negromonte, si faimósa prin dóue sangeróse batalii: un'a intre Bulgari si Muradu I., unde acest'a a reportatu victoria, dar si-a perdutu viéti'a; si alt'a intre Muradu II contra ungureniloru. Analile romanesci descriu acésta d'in urma ca un'a care a fostu cea mai viia si cea mai sangerósa d'in câte s'au vediutu pên'acumu, si nu credu ca asemenea se se mai póta face in viitoriu.

pe inimicu d'in spate; asia, crede ca victori'a se va declara in partea crestiniloru. Elu ese intr'adeveru d'in campulu luptei, dar' ingrigitu mai multu de viéti'a sa decâtu de securitatea omeniloru sei, in locu de a merge se attace pe inimicu in spate, prinde fug'a si se duce. Armat'a vediendu-se fara comandante, 'si perde si ea tóta speranti'a, lasa campulu luptei, intórce si ea spatele, si cérca fiacare a'si salva viéti'a. Turcii urmarescu pe fugitivi cu cea mai mare furóre; ucidu multîme d'in ei, si pe multi 'i prindu. Afara de regele, toti generalii germani, bohemi si poloni au remasu morti in acésta bataia, si preste duoe mii de ómeni prinsi captivi.

INSOARA PE FIIULU SEU MAHOMEDU, SI MOARE

XXXII. Dupa acésta victoria, Muradu se intórce in triumfu la Adrianopole; si inca in acelu anu 'si casatoresce pe fiiulu seu Mahomedu cu fiic'a lui Solimanu begu, principe de Elbistan (48). In
A. 855 fine la anulu Hegirei 855, intr'o dî de luni care era a siepte-a dî
I. C. 1451 d'in lun'a Muharem, mori dupa unu morbu usioru de vre-o câteva dîle.

CALITATILE, SI SUCCESSORII LUI MURADU

XXXIII. Muradu a vietiuitu patru-dieci-si-noe de ani, domnindu ani trei-dieci, luni siese si dîle optu. Principe dotatu cu tóte virtutile civili si militari: justu si valorosu; de o inima mare; laboriosu si patientu; invetiatu si religiosu; gratiosu si clemente; amatoriu si incuragiatoriu de sciintie; favoratoriu si ajutatoriu a toti cari escellau in vre-o arte; imperatu bunu, si mare generalu. Nime n'a obtienutu mai multe si mai mari victorii cá elu. Belgradulu oste singur'a cetate, care a sustienutu mai multe assalte de a le lui. Sub elu soldatulu totdeauna a fostu invingêtoriu, si cetatianulu avutu si sicuru. Candu cuceriá vre-unu locu, primulu seu cugetu era se edifice acolo o Giamia, o Moschea, unu Imaretu, o Medrese si unu Chanu. In totu anulu dá lui Evladi Resul Allah (49) o miie de fiuluri,

(48) *Elbistanu.* Provincia in Asi'a mica, despre care amu vorbitu mai in susu. Numele vechiu nu se scie.

(49) *Evladi resul Allah.* Vre se dîca; fiii profetului tramisu de Dumnedieu; de altminterea ei se numescu *Emiri* adeca domni, si, dupa cumu tienu turcii, se deriva dela Fatim'a fii'a lui Mahomedu. Mai inainte erau ca si Levitii evreiloru, destinati cultu-

si dóe-mii-cinci-sute tramitea monachiloru mahomedani d'in Mecca, Medin'a si Kudigsierif (50).

Muradu au avutu cinci fii: Mahomedu, Aladinu, Hassanu, Orchanu si Achmedu. D'in acesti-a numai Mahomedu au ajunsu la tronu; ceilalti toti au moritu in diferite morburi anca traindu parentele loru. Hasan si Orchanu au fostu immormentati in Adrianopole. Ach-

lui divinu, si aveau d'in thesaurulu publicu anumita retributiune annuale; asta-di acésta distinctiune favorabile a incetatu, si'i vedi respanditi in totu imperiulu ottomanu. Uniculu semnu esterioru d'in care se cunoscu este, ca pórta turbanu (*) verde, péné candu ceialalti musulmani pórta turbanu albu. Ei ca si alti particulari simpli, sunt suppusi judecatorieloru ordinarie; dar' nu potu fi pedepsiti de nimene altulu, nici insusi de imperatulu, decâtu numai de capulu loru numitu *Narib* ori *Naribut esref*, séu capulu, prepositulu santiloru, si care este de aceeasi origine cu ei si descendente dela Fatima. E de observatu ceva in acésta familia, ce s'ar paré incredibile déca nu ar' fi fapta. Si acésta este, ca emirii péné la etatea de patru-dieci de ani sunt fórte seriosi, plini de gravitate, de sciintia si sapientia; indata inse ce au trecutu preste patru-dieci de ani, decadu, si de si nu devinu cu totulu idioti séu stupidi, totusi observi in ei óresicare usiurintia séu têmpire a mintiei. Turcii ieau acestu fenomenu, dreptu inspiratiune divina, si 'lu atribuie paupertatiei d'in nascere si sanctitatiei originarie a acestoru Emiri. Cu tóte aceste, candu vreu se apostrofedie pe cine-va de nebunu, ei intrebuintiédia proverbiulu: *Emir soi dur;* unu emiru; unulu d'in familia emiriloru; ca si candu ar' dice: éca unu nebunu.

(50) *Mecca*, *Medin'a*, *Kudigsierif*. Mecc'a, Medin'a si Ierusalimu sunt trei cetati, unde turcii facu peregrinatiuni. *Mecc'a* séu Caabeè este in Arabi'a, unde Selimu, cuceritoriulu Egiptului, a lasatu a se edifica o moshea mare si frumósa in loculu unei mici. Traditiunea turcésca tiene, ca Avramu si-a facutu aici o casa séu cortu, construitu asia, in câtu caletorii 'lu poteau vedé ori d'in ce parte veniau; si nu potea trece nici-unulu fara a nu bé unu pacharu de apa si a nu manca una a trei'a parte de pane. Cu timpu apoi, Mahomedu a transportatu aici d'in paradisu o pétra quadrata de colóre négra si o a locatu acolo cu man'a propria, pentru a servi de *Mihrab* séu altariu, la care se se inchine si se adóre pe Dumnedieu. Turcii credu ca Dumnedieu iérta pecatele si cele mai grele tuturoru acelora cari facu peregrinatiunea la Mecca. Ei mergu in peregrinagiu si la *Medina*, locu sacru pentru mormentulu legislatorului loru. Ei credu ca trupulu acestuia è conservatu aici intregu si neputreditu; si ca nu'i lipsesce decâtu unu dinte, care l-a perdutu intr'o bataia, unde a cadiutu martiru. Intr'o carte intitulata *Muhamedie*, care contiene viéti'a lui Mahomedu, se dîce ca: «Archangelulu Gabrielu nici-odata n'a fostu in mai mare perplessitate de a merita mâ«ni'a lui Dumnedieu ca atunci, candu intr'o bataia unu inimicu cu maciuc'a sa a «nimeritu gur'a profetului si a facutu se'i sara unu dinte: ceea ce vediendu archan«gelulu a descensu iute d'in ceriu si a prinsu dintele nainte de a cadé la pamentu.

(*) Turcii 'i dîcu *Dulben*, o legatória de lana cu care se invelescu la capu. Europenii 'i dîcu *turbanu* dela turbe, cupola. *Tr. Germ.*

medu a moritu si a fostu ingropatu in Amasi'a, alu carei domnu era. Aladinu, care a successu lui Achmedu si a fostu sangiacu de Amasi'a, a moritu totu acolo, ér corpulu lui a fostu transportatu si immormentatu in Prus'a.

«si l-a pusu iérasi in gur'a profetului, dar' nu la loculu unde a fostu mai inainte» Sultanii tienu in thesaurulu loru unu dinte de omu, despre care credu ca è dintele lui Mahomedu, si 'lu conserva intre raritatile loru cele mai pretióse. Assemenea conserva in thesaurulu loru unu caputu, despre care credu ca a fostu alu lui Mahomedu. Trei dîle inainte de Ramasan, care este lun'a postului, Mufti atinge arip'a acestui caputu in apa, pronunciandu mai ântâiu unele rogatiuni. Turcii credu ca prin acésta atingere ap'a devine santîta. ér caputulu neputredîtoriu; si o numescu *Obiuhirki sierif*, ap'a santului caputu; o punu in butelce mici, si le sigilédia cu sigilulu thesaurariei; éra imperatulu le tramite marelui veziru si altoru persóne mai insemnate in semnu de inalt'a sa favóre. Candu postulu cade dupa apusulu sórelui, turcii punu o picatura d'in acesta apa santita intr'unu pacharu mare cu apa comuna, apoi o gusta câte-unu picu de trei-ori, si in urma o beau tóta dintr odata, ca se nu mai remana nici-o picatura. *Kudsisierif*, locu prè-santu séu Ierusalemu, anca este unu locu prè venerabile pentru turci; dar care mergêndu la Mecca, trece mai anteiu pe la Ierusalimu, nu este perfectu Hagi séu perfectu peregrinariu. Obiectulu devotiunei loru in acésta cetate esta o beserica edificata anca de imperatulu Iustinianu, care ei falsu o atribue lui Solimanu. Ei dîcu ca aici este o pétra de trei coti in quadratu, aternata ca prin minune in aeru de insusi Mahomedu. Câ-ci dîcu ei, candu se sui Mahomedu pe Borak-ulu seu (asia se numesce in Alcoranu asinulu lui Mahomedu), primi ordinu dela archangelulu Gabrielu a se sui la ceriu, si indata se redicà in susu dimpreuna cu asinulu seu, si cu o pétra ce se acâtiâ de piciórele acestui-a. Arhangelulu vediendu pétr'a dîse profetului: ce cauta aici pétra, candu a chiamatu numai pe Mahomedu. Acesta dîse atunci catra pétra: *Dur ia Mubareky*, opresce-te pétra fericita; si indata pétr'a a remasu in acellu locu pendente in aéru. Crestiniloru nu è permisu a cerceta aceste trei locuri. A fostu unu ambassadoru de Holandi'a, care, nu sciu cumu, a obtienutu unu ordinu dela Sultanulu adressatu gubernatorului de Ierusalimu pentru a'lu lasa se intre in Mosheea; gubernatorulu inse i-a refusatu. Ambasadorulu ilu intrebà, ca pentru ce nu se suppune la ordinulu Sultanului: atunci gubernatorulu respunse: Io sunt promptu a esecuta ordinulu imperatului: acesta permitte a intra, «dar, nu si-a esi; prin urmare 'ti sta in voia se intri, sub conditiune inse de a nu «mai esi nici-odata». Acést'a a fostu destulu pentru a satisface curiositatea ambasadorului: elu se intórse inderetru si nu intrà.

Principi contimpurani cu Muradu II, in Europ'a au fostu:

La Constantinopole: Ioanu Paleologu 1421—1445; si Constantinu Paleologu 1445—1453.

In Occidentu: Albertu de Austri'a 1437—1439; si Fridericu III. de Austri'a 1439—1493.

In Angli'a: Henricu VI. 1422—1460.

In Franci'a: Carolu VII, 1422—1461 *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU II

ALU SIEPTELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU I. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE INVOIESCE CU CARAMANU OGLI

I. Venimu acumu la Sultanulu Mahomedu Fatih (1), decâtu care imperiulu ottomanu, se nu dîcu tóta lumea, mai illustru séu si mai fortunatu principe n'a vediutu. Ceea ce multi predecessori ai sei au doritu, dar' puçini au avutu inim'a de a tenta, elu a implinitu; adeca: elu a ceceritu Constantinopolea. Acésta cetate, fortificata prin natura si arte, cu dóue mari deschise la cóstele sale, aperata de una armata mai numerósa decâtu fusese a inemicului: a fostu cucerita de Mahomedu, care o face capital'a regatului seu; si prin acést'a s'a implinitu apoi caderea totale a vechiului imperiu orientale. Dar' se ne intorcemu la firulu istoriei nóstre.

Dupa mórtea lui Muradu, Mahomedu II. care acumu era in etate

(1) *Fatih*. Cuventu arabicu; insémna: care infrunta pericolele, care bravéza obstacolele, invingêtoriu. S'a datu acestu nume lui Mahomedu II. pentru assaltulu si cucerirea Constantinopolei.

A. 855 de doue-dieci-si unu de ani, se incoronéza a dóu'a óra (2) in diece
I. C. 1451 alle lunei Muharemu anulu Hegirei 855. Anca in aceeasi véra merge cu ostirile sale contra lui Caramanu Ogli, care nu interlasá nici-o ocasiune binevenita spre a face turburari si a infesta tierile vecine. Caramanu, audîndu ca imperatulu se apropia, a vediutu ca este cu multu mai slabu decâtu cá se i se póta oppune; asia 'si luà refugiulu la apucaturele sale consvete si-i cerù pace sub ori ce conditiuni ar' voí. Sultanulu, de si cunoscea sufletulu perfidu alu acestui omu, totusi, pentru cá prin unu inimicu atâtu de neconsiderabile se nu fia impedecatu in intreprinderile sale mai mari, isi suffocà resimtiemintulu seu si se invoì la pacea ceruta.

IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA, DAR PUNE PACE SI SE RETRAGE

II. In anulu urmatoriu face cele mai mari preparative, ordina a se versa tunuri grele, si adunandu-si d'in tóte provinciele o armata considerabile, merge cu ea spre a impesora Constantinopolea. Imperatulu grecu inspaimentatu de marele periclu ce ilu amenintiá, isi tramite delegatii la Sultanulu, si cu tota umilinti'a 'i cere pace sub ce conditiuni i-ar' placé a'i dicta. Mohamedu dîse delegatiloru : «Compatimescu sórtea imperatului vostru, si consciinti'a nu 'mi «permitte a 'i refusa pacea candu elu se umilesce naintea mea. «Dar pentru cá poporulu meu se nu me accuse, ca amu facutu spese «atâtu de mari si amu inarmatu mai tóta Asi'a, fara cá se fiu castigatu prin acést'a nici cellu mai micu folosu pentru imperiulu ot«manu : poftescu dela imperatulu vostru ca se'mi céda pe vecìa o «mica bucata de pamentu nu mai mare decâtu o pele de bou (3),

(2) *A dóu'a óra.* De aci este evidentu ca elu a mai fostu coronatu odata anca péné traià tatalu seu. Dar' candu a reluatu acesta sceptrulu, candu a resignatu si l-a restituitu érasi in manile fiiului seu? Despre acést'a tacu scriitorii crestini.

(3) *Pele de bou.* Aci Mahomedu a vrutu se imiteze pe Elis'a (Didone) regin'a Carthaginei, a carei frauda se póte ceti in Iustinu cartea 18. capu 5. De altminterea nu numai Turcii, dar' si insusi Loniceru, tomu I, pag. 37. affirma, ca Mahomedu a fostu mare scrutatoriu alu anticitatiei ; in speçialu dîcu, ca elu avea mare placere in lectur'a cartiloru, unde sunt descrise espeditiunile regiloru si capitaniloru antici, precum Alexandru celu mare, Scipione Africanulu, Hanibalu, Iuliu Cesare si altii.

« pe tiermurea européna a Bogas-ului(4). Sub acésta conditiune me « voiu retrage numai decâtu cu ostirile mele, si voiu redica obsi- « diunea ». Grecii se invoira pré-bucurosu, si isi tienura de mare castigu, ca cu unu pretiu atâtu de nimicu potu se scape de unu periclu atâtu de mare. Dupa ce aceste conditiuni au fostu confirmate si de o parte si de alt'a, Mahomedu si-a tramisu armat'a inderetru la Adrianopole.

INCHIDE MAREA NÉGRA PRIN UNU CASTELLU

III. Mahomedu, dupa redicarea obsediului, aréta delegatiloru greci unu locu stancosu (5) pe tiermurea Bosphorului, si pretinde se 'lu aiba in posessiune. Dandu-si ei consensulu, Mahomedu ordina a taia una pele de bou in cordele câtu se póte de subtiri, incungiura cu ele o bucata de pamentu in circumferentia de cinci-sute de pasi, si ilu ocupa pentru scopulu seu, fara cá Grecii se cutedie a se oppune. Aici in patru-dieci de dîle edifica unu castellu cu muri grosi, si ilu fortifica cu cinci tunuri, crai representa litterele cinci d'in numele Mahomedu (6); si imediatu dupa aceea lasa a se edifica unu altulu (7) pe cóst'a asiatica, care cade chiar in façie cu cellu d'antaiu. Provede aceste castelle cu tunuri grele si alte munitiuni,

(4) Bosphorulu séu canalulu Constantinopolei.

(5) *Locu stancosu.* Asupr'a Bosphorului in partea de catra Europ'a, in distantia cam de siese mile italiane dela Constantinopole.

(6) *Numele Mahomedu.* La Turci acestu nume è unu feliu de tetragrammaton séu cuventu d'in patru littere, adeca *M. h. m.* si *d;* si aceste, cu unu Tesdid, séu semnulu duplicatiunei asupr'a de alu doile *m.* facu cu totulu cinci caractere (*). Si fiindu-ca castellulu è fortificatu cu cinci turnuri, Turcii tienu ca in acestu numeru este ce-va assemenare misteriósa ce hazardulu o a pusu intre turnuri si intre litterile d'in numele lui Mahomedu. De aci imperatulu scóse prognosticulu, ca elu va cuceri Constantinopolea, câ ci sórtea a vrutu ca edificiulu ce elu a construitu, se pórte inscriptiunea numelui seu. Acestu castellu se numesce pénê asta-di *Rumeli Hisari* séu Castellulu europénu.

(7) *Unu altulu.* Acesta è construitu in façi'a cellui despre care amu memoratu acumu, pe tiermurea asiatica a Bosphorului, unde miculu riurelu, *Gioksu* apa azuria, se perde in mare; si se numesce *Anadol Hisari* séu Castellulu asiaticu.

(*) Pentru cari nu sunt versati in limbele orientali, trebe se insemnamu, ca in acelea vocalile séu se omittu cu totulu, séu se insémna numai cu trasura de asupr'a séu de desuptulu consonanteloru. *Tr. Germ.*

pune o garnisona buna in ele, si da ordinu comandantiloru de a nu lasa se treca nici-unu vasu, cari pe tóta diu'a aduceau provisiune in Constantinopole de pe marea négra. Dupa ce s'au facutu tóte aceste, Mahomedu sub apparenti'a pacei, s'a inturnatu la Adrianopole, si in a trei'a dî dupa sosirea sa aici, a pusu fundamentulu la unu palatu grandiosu, care si asta-di pórta numele de Gihan Numa (8).

IMPRESORA CONSTANTINOPOLEA A DOU'A OARA

IV. In alu treilea anu alu domniei sale, adeca la anulu Hegirei
A. 857 / I. C. 1453 857, Mahomedu a datu in fine pe façie intentiunile ce le tienea pên acumu ascunse in peptulu seu. Elu isi puse pe picióre o armata càtu s'a potutu de mare, plecà cu ea de la Adrianopole spre Constantinopole, si inchise cetatea de tóte partile. Afara de machinele necunoscute pene acumu si intrebuintiate la acésta obsidiune, in speçialu admirabile a fostu aceea, cu care in partea de catra média-nópte s'au transportatu unele vase prin déluri si vâli pene in intrulu porturiloru, ceea ce a causatu apoi caderea cetatei (9). Nu incape indoiéla, ca in vanu ar' fi fostu tóte adoperatiunile armatei pe uscatu, (care de si facea assalturi terribili asupra portiloru Edrene-Capu (10) si Egri-Capu, ea totusi nu potea se faca nimicu contra

(8) *Gihan Numa.* Adeca: Turnu-observatoru, fiindu ca d'in appartementulu femeieloru. care è fórte inaltu, se vede in tóte partile lumei.

(9) *Caderea cetatiei.* Turcii dîcu ca Mahomedu vediendu ca vasele sale nu potu intra in portulu care se estindea in mare distantia pêné la Blacherne, si ca d'in partea de catra uscatu è greu de a assalta si occupa cetatea: elu a lasatu a se construi unele vase pe uscatu, si a se trage distantia de mai multe mile italiane dela satulu Besîktasi pêné la Galata. Aci le-au indreptatu spre portulu care si asta-di se numesce Casim Pasia; si asiediendu-le langa murii cetatiei, soldatii de aici au ocupatu mai ântâiu pórt'a numita Phanar.

(10) *Edrene Capu.* Acést'a é o pórta in partea spre continentu pe calea care duce catra Adrianopole, si de aci se si numesce Pórt'a-Adriana. Spre média-nópte de la acésta, este pórt'a numita Egri Capu séu Pórta-strimba; aici se vedu cele mai antice palatie alle Constantinopolei. Unii dîcu ca le-ar' fi edificatu anca Belisariu, acelu capitanu faimosu, care a scapatu Itali'a d'in manile barbariloru, si in urma a fostu si elu unu jocu in man'a fortunei. Altii le atribuiescu lui Constantinu magnulu. Si unii si altii sunt in eróre. Nu trebe decâtu se caute cine-va la structur'a loru moderna, in speçialu la Palation, numitu de Turci Ballat, si dela care si-a luatu numele totu impregiurulu, si se va convinge ca aceste sunt oper'a ultimiloru imperati ai Greciloru. Intre ruinele unui-a d'in aceste palatie, a gasitu unu tineru pe timpulu

Greciloru ; pe cari desperatiunea 'i facuse eroi), déca trupele maritime petrundiendu prin pórt'a Phanar (11), n'aru fi cuceritu o parte mare a cetatiei, si n'ar' fi constrinsu prin acésta pe ceealalta parte a

lui Mahomedu II. unu diamantu care tragea, precumu se spune, 120 de scrupuli. Unu lingurariu i l-a cumperatu pentru duóe-spre-diece lingure de lemnu, Acesta, fiindu-ca nu scia câtu ajunge, ilu aretà la unu evreu. Evreulu astutu si pricependu indata ca ce è, dîse cu unu aeru indifferente, ca nu è alta decâtu unu cristalu, si ca 'i da pe elu unu galbinu de auru. Omulu voia trei, si evreulu 'i promite si atatu-a. Lingurariulu impressionatu de promptitudinea evreului, se mira cumu póte pentru unu cristalu simplu se dea atati-a bani, si-i cere diece galbeni. Evreulu 'i da si atatu-a. Atunci omulu nostru sta pe cugete, si vine la idee'a ca pétr'a acést'a trebe se fia de unu mare pretiu; se intórce si dîce, ca numai a glumitu, fiindu ca pétr'a nu è a sa, cà-ci altminterea i o ar' fi datu pentr'unu galbenu. Evreulu vede ca procederea sa a deschisu ochii lingurariului; si pentru a'lu preveni face o chartia catra imperatulu si-i denuncia descoperirea ce a facutu. Sultanulu tramite indata dupa lingurariulu cu diamantulu. Stralucirea si marimea lui 'i causâ placere si admiratiune: evreulu si lingurariulu fura amenduoi bine recompensati, si diamantulu remase la Sultanulu intre cellelalte juvele alle sale. Turcii sunt de parere ca diamantulu acest'a n'are parechia in tóta lumea; elu 'si conserva numele de diamantulu lingurariului, in limb'a turcésca *Kasikci Tasci*. Palatulu unde s'a gasitu, la Turci se numesce *Tekkiur Serai*, séu palatulu imperatiloru greci.

(11) *Phanar*. Séu mai vulgaru Fener, pórt'a care duce spre cellu mai d'in josu portu alu Constantinopolei. Partea acésta è insemnata asta-di mai alesu d'in causa, ca aici si au locuintiele cei mai nobili si cei mai avuti greci ai cetatiei. Aci este beseric'a cathedrale, care è renumita pre langa alte raritati anca si pentru aceea, ca aici se conserva actele, scrierile, cuventarile si decisiunile tuturoru patriarchiloru cari au ocupatu scaunulu dela cucerirea Constanopolei prin turci pénê 'n diu'a de asta-di; tóte in regula si correctu scrise. Totu in partea acést'a este si una academia pentru instructiunea tinerimei. Acésta este edificata de unu grecu cu numele *Manolaki*, care nimicu n'a avutu ignobilu in sine afara de originea sa. Se invétia in acésta academia, philosophi'a si tóte partile ei, precumu si alte mai multe sciintie, tóte in limb'a pura si antica grecésca. Persóne fórte distincte prin pietatea si sciinti'a loru au esitu pe timpulu meu d'in acésta scóla. Intre altii *Ion Cariophilu*, theologu si philosophu escellente, in urma renumitu predicatoru in biseric'a catedrale. *Blasiu Scaevophilax*, *Antoniu* si *Spandoniu*, toti philosophi peripatetici. *Iacomiu*, grammaticu accuratu, dela care pené candu locuiamu in Constantinopole, amu invetiatu elementele philosophiei. *Sebastu*, celebru prin calendariulu seu ecclesiasticu, dar mai alesu prin scrierile sale critice asupr'a controversiunei intre baseric'a greca si latina. *Dionisiu Hieromonachu*, si *Alexandru Mavrocordatu*, stimati in generalu pentru rarele loru cunoscintie; ei au fostu professori de philosophia, de theologia si de phisica; acestu d'in urma a fostu si interprete (*) pre langa curtea ottomana. Elu a scrisu unu tractatu despre circulatiunea sangelui, care s'a tiparitu mai de multe-ori in Ita-

(*) Vulgo: dragomanu.

cetatiei a se suppune lui Mahomedu. Acésta s'a intemplatu in a cinci-dieci-si-un'a dî a obsidiunei; câ-ci séu negligenti'a séu trada-

li'a; apoi una istoria profusa despre creatiunea lumei pênĕ in dîlele nóstre. Afara de aceste a lasatu o multîme de littere si alte nenumerate tractate mai mici, cari, precumu audu, fiiulu seu Nicolau Maurcordatu, omu fórte versatu in litteratur'a orientale si occidentale, le-a publicatu in Moldavi'a. Nu trebe se ne imaginamu precumu face cea mai mare parte d'in crestini, ca Greci'a atâtu de tare ar' fi cadiutu in barbarismu, in câtu in timpii d'in urma ea nu ar' fi produsu barbati cari se póta egala cu cei mai vechi erudîti ai ei. Si pentru a nu merge mai departe, acumu in dîlele nóstre amu vediutu trei patriarchi, unulu la Constantinopole, si duoi la Ierusalimu, cari pentru sciintiele loru merita tóta reputatiunea. Celu d'in Constantinopole é Caninicu; unu adeveratu oratoru eloquentu, care, lucru ce raru se intempla, a muritu ca patriarchu. Cei d'in Ierusalimu sunt *Dositheu* si *Chrysanthu*, acest'a ruda si succesore celui d'ântâiu, si care, precumu audu, este anca in viétia. Dela Dositheiu afara de alte monumente ale eruditiunei sale, avemu scrierile sale critice (*) contra latiniloru, tiparite in trei tomuri. Afara de acesti eruditi, academi'a d'in Constantinopole a mai produsu si altii; precumu: *Meletiu*, mai antaiu archiepiscopu in Art'a, apoi in Athen'a; omu de literatura universale, dar mai alesu studiatu in dogmele helmontiniane séu mai bine in principiele lui Thales, d'in cari amu luatu lectiuni dela elu in timpu de optu luni. Apoi *Elia Miniati Hieromonachu*, care in urma se facù episcopu Messenei in More'a; philosophu subtilu, si assemenea escellentu pentru cunoscintiele sale in theologi'a dogmatica si scolastica. *Marcu Lariseu*, limbistu escelentu. *Mitrophanu Hierodiaconu*, mare amatoriu de artea poetica si fericitu imitatoru alu anticiloru. *Liciniu*, nativu d'in Monembastia séu Malvasi'a, cunoscea philosophi'a si medicin'a d'in fundamentu. Elu a fostu primu-medicu in curtea nóstra, Sciinti'a si esperienti'a ce o avea in artea medicale i-a castigatu stima generale si auctoritate la turci. In urma a esitu d'in Constantinopole si s'a intorsu in patri'a sa, republic'a de Veneti'a l-a onoratu cu titlulu de comte. Cam la unu anu dupa aceea, l-au prinsu Turcii in Monembasi'a, si apoi amu audîtu ca l-au spendiuratu publicamente in Constantinopole, sub cuventu ca pênĕ ce a fostu aici ar' fi statu in correspondentia cu Venetianii. Se mai numimu anca pe *Constantinu*, fiiulu lui Duca, principe de Moldavi'a, superioru multoru-a d'in compatriotii sei in antic'a gréca si in philosophia; a fostu scolariu lui Spandoniu. *Andronicu* d'in nobil'a familia Rhangaviloru, celebru pentru perfect'a cunoscintia a limbei grecesci mai alesu in ceea ce privesce puritatea ei; si era fórte versatu in lectur'a cartiloru sântiloru parinti. Asiu mai poté adaoge cu totu dreptulu pe *Ierimi'a Cacavella*, nascutu in Cret'a (**) hieromonachu si predicatoru in baseric'a catedrale d'in Constantinopole; si dela care amu invetiatu primele precepte alle philosophiei. Apoi *Anastasiu Condoidi*, nascutu in Corcyra (***) a fostu instructoru pre langa fiii mei. Si *Anastasiu Nausi*, d'in Macedonia, cunoscutu atâtu in Germani'a câtu si in Angli'a, pentru capacitatea sa si profund'a cunoscintia a limbei grecesci.

(*) Disputationes.
(**) Adeca: Candia.
(***) Corfu.

rea Vezirului (12) (despre care se dîce ca a fostu corruptu de catra crestini) a impedecatu de cetatea n'a pututu fi occupata mai curendu. Ci, eu vreu a relata particularitatile acestei affaceri mai pe largu d'in istoriografii turci.

OCUPAREA CETATIEI PRIN ASSALTU D'IN PARTEA DE CATRA MARE

V. Crestinii, dupa obsidiune de cinci-dieci de dîle erau storsi de continu'a vigilantia si labóre, si vedeau ca pucini, de si valorosi, au mai remasu spre aperare; murii cetatiei sparti de tóte partile; batteriele distruse; cu unu cuventu, cetatea blocata pe mare si pe uscatu, si de nicairi n'avea se astepte vre-unu adjutoriu: asiá, dupa matura deliberatiune, au cugetatu ca pentru propri'a loru securitate nu potu face alta decâtu a capitula in sperantia ca Vezirulu, despre care scieau ca è corruptu de catra ei, le va face bunu servitiu in acestu lucru. Insusi imperatulu aprobà acestu consiliu, si tramise delegati la Mahomedu cu propunerea, cá acest'a singuru se dictedie conditiunile. Acesti-a vinu d'in cetate cu stéguri albe in mana, in semnu de pace; Sultanulu 'i primesce cu tota curtenirea, le promitte ca concede locuitoriloru viéti'a si averea loru, si le da libertate a merge unde vor voì. Delegatii anca offeru a'i preda cetatea sub aceste conditiuni, si se intorcu inderetru a reporta Domnului loru despre missiunea cu care au fostu insarcinati. Dar' inainte de a ajunge sub murii cetatiei, Sultanulu Mahomedu avendu a le mai comunica ceva, ordina a'i chiama inderetru. Tramisii Sultanului mergu in cea mai mare fuga se ajunga pe delegati, cari se departasera acumu o buna cale inainte. Acésta fuga in graba a

(12) *Vezirulu.* Acest'a pare a fi fostu Halil Pasia, pasia, pe care Phranza in cartea 3. capu 13, ilu numesce capu consiliului secretu si cellu mai accreditatu d'intre toti, si despre care dîce ca nu numai inainte de obsidiune, ci si dupa aceea, vediendu ca lucrurile nu se succedu dupa dorintiele sale, totu intr'un'a a consiliatu lui Mahomedu se desiste dela acestu bellu. In fine, dupa ce opiniunile sale n'au fostu ascultate, s'a facutu vendietoriu si pe sub mana a descoperitu imperatului grecu resolutiunile consiliului secretu. Pentru acésta fapta, cóte-va dîle dupa cucerirea cetatiei, elu a fostu pedepsitu cu mórte. Turcii cunoscu bine tradarile ministriloru loru; dar' au interesu a nu le divulga: gravitatea istoriei nu le permitte a eternisa memori'a tradatoriloru de o parte, si de alt'a, respectulu ce detorescu la posturi atâtu de inalte, 'i face se crutie onórea aceloru-a cari le occupa.

bandei turcesci a suscitatu in sentinelele de pe muri suspitiunea, ca Mahomedu voiesce cu frauda a intra in cetate de odata cu delegatii. Dau focu asupr'a turciloru spre a'i impedeca se nu se apropie de cetate. Turcii vediendu ca companionii loru sunt greu vulnerati intr'unu modu atâtu de neasteptatu, dau signalu de retragere, mergu la Sultanulu inderetru si ilu aviséza despre ceea ce li s'a intemplatu. Mahomedu a crediutu ca Greciloru le pare reu ca s'au impacatu, si ca in modu proditoriu au vulneratu pe omenii sei. Dreptu aceea, plinu de indignatiune, da ordinu soldatiloru sei a se prepara, si prin bravur'a loru a stinge cu totulu pe acestu inimicu perfidu. De ceealalta parte, imperatulu grecescu anca, avisatu de sentinelle ca armat'a turcésca se incérca a cuprinde cetatea prin frauda, si ca se apropie degiá de muri, — da ordinu ómeniloru sei a prinde armele, si in acésta suprema necessitate a face totu pene la estremu. Grecii prindu curagiu d'in periclulu imminentu, si vediendu ca desperatiunea este singurulu loru refugiu, se decidu a'si apera cetatea pene la celle d'in urma. Dupa acestea se incinge o lupta inversiunata si sangerósa; câ ci o parte luptá pentru religiune, libertate si viétia, ér' ceealalta pentru victoria si imperiu. Dar' pe candu Grecii se luptau barbatesce in partea de catra uscatu, pe atunci cei cari aparau cetatea in partea de catra mare, au fostu alungati de pe muri prin puscaturile inimicului, si dau cale trupeloru turcesci de a intra in cetate.

IMPERATULU GRECESCU CADE MORTU

VI. In acestu asaltu insusi imperatulu cade mortu, dupa ce se luptase cu cea mai mare bravura acumu câ generalu, acumu câ soldatu, si dupa ce in medi-loculu cellui mai mare periclu animase pe ómenii sei pretotindinea cu presenti'a sa. Cu caderea sa, glori'a imperiului grecu anca a cadiutu tóta in pulbere. Cadavrulu seu fara capu s'a gasitu zacêndu asupra cadavrului unui stegariu, de unde acestu locu pene in diu'a de asta-di a capetatu numele de Sangiaktar Iokushi (13).

(13) *Sangiaktar Iokushi*. Adeca délu séu culme pe care se punu semne séu stindarde. E unu munte inaltu, pe inaltimea carui-a, nu departe de baseric'a cathedra-

CEEALALTA PARTE A CETATIEI CAPITULEZA

VII. Cei cari aperau cetatea in partea de catra uscatu, si respingeau anca totu cu bravura atacurile turciloru, candu au audîtu cele petrecute in partea de catra mare, s'au decisu a'si cauta ultim'a sperantia a securitatiei in capitularea cetatiei stipulata degiá de mai inainte. Dreptu aceea, implanta pe murii cetatiei semnulu pacei (14) si striga câtu le iea gur'a de susu de pe ziduri: « Nu ve temeti de « Dumnedieu ca fara nici-o causa si fara cea mai mica vina d'in par- « tea nóstra, se ve frangeti promissiunea data? Impaciuirea despre « capitularea cetatiei este degiá inchieiata, si amenduoi imperatii au « ordinatu esecutarea ei. Incetati deci de la lupta, si nu mai neva- « liti asupr'a aceloru-a, cari au promisu a fi pe viitoriu ai vostri supusi». Mahomedu audîndu aceste, si nesciindu póte ce s'a petrecutu in partea de catra mare, da ordinu se incete lupt'a, si promitte a inplinî conditiunile pacei de mai inainte; si asia recepe ceealta parte a cetatiei prin capitulatiune.

MAHOMEDU PUBLICA CONDITIUNILE CAPITULATIUNEI

VIII. In alta dî dupa acést'a, Mahomedu intra in cetate prin port'a numita Topkapu (15), si in presenti'a Greciloru, ingrigiati de religiunea si de viéti'a loru, da urmatoriulu ordinu: «V'amu promisu in « tractatulu nostru ce amu facutu, ca tóte bisericile si monastirile « au se remana intacte, si religiunea vóstra n'are se sufere nici-unu « detrimentu. Dar' fiindu-ca una parte a cetatiei o amu ocupatu « prin poterea armeloru, ér' ceealalta parte o amu receputu prin « capitulatiune: asiá, tienu ca este justu, si prin acést'a ordinu pre- « cumu urméza: casele religióse si besericele, ce cadu in acea parte « a cetatiei pe care o amu suceritu, se se transfórme in Giamie, ér' « cellelalte se remana intregi christianiloru». Asia, dela Akserai (16) si pene la S-ta Sophia, tóte besericele au fostu transformate

le, este una baserica edificata in onórea santei Maria vergina; singur'a, care turcii o au lasatu crestiniloru d'intre tóte besericele vechi, ce esisteau pe timpulu cucerirei cetatiei.

(14) Stindardu albu.

(15) Pórt'a tunuriloru.

(16) *Akserai.* Palatulu albu. Asia numescu turcii o strada ce duce spre marea mar-

in Giamie; ér' dela templulu Sulïu Monastyr (17) pene la Edrene-kapu (18) tóte au remasu crestiniloru.

MERGE IN PROCESSIUNE LA S. SOPHIA

IX. Dupa aceea lasa a se aduna trupele atâtu maritime câtu si terrestre in piati'a Akserai, si merge cu ele in processiune triumfale la S-ta Sophia; aici ordina a se intona Ezan-ulu (19), si a se celebra Namaz-ulu (20). Dupa terminarea rogatiuniloru merge in palatulu imperiale, si candu a intratu aici, se dîce ca, ca iubitoriu de artea poetica, oprindu-se pe trepte a improvisatu unu distichu in limb'a

mora; aici sunt frumósele casarme ale Ieniceriloru, numite la turci Iengiodalar, séu locuintie nuóe. Nu è permisu femeiloru, nici macar celloru ale Ieniceriloru a trece prin acésta strada. Elle nu potu cere satisfactiune pentru injuriele ce li s'ar intempla trecéndu pe aici. Er' déca o femeia publica ar' voi se mérga la revedere in acésta strada, datin'a este ca ea se bata unu cuiu la coltiulu stradei si se 'si acatie acolo turbanulu: acestu semnu face atenti pe trecatori a lua alta cale, si a nu trece prin acea strada.

(17) *Sulïu Monastyr*. Mônastirea apatósa. Pe timpulu crestiniloru, acést'a era baseric'a armeniloru cari locuiau tóta acea parte a cetatiei. Asta-di este o Giamie. Numele de apatósa 'i s'a datu dela sorgintii de apa ce esu d'in fundamentele basericei.

(18) Pórt'a Adrianopolei.

(19) *Ezan-ulu*. Imnu ce contiene professiunea credintiei mahomedaniloru. Este unu cantaretiu, Muezin, care d'in inaltîmea turnului Giamiei numitu Menare, invita poporulu la rugatiuni de cinci-ori pe dî. Vinerea este si unu alu siesele-a Ezan, numitu Selat, care se canta dóue óre inainte de Nemaz-ulu séu rugatiunea de média-di, dar' nu è imprenatu cu rugatiuni; asia e si cu Temgid-ulu, care se canta inainte de rugatiunile de demanétia, si precede immediatu acestoru rugatiuni; amenduóe sunt doxologie séu cantece intru laud'a lui Dumnedieu datatoriulu de lumina, si facatoriulu santei dî de Vineri. Professiunea credintiei mahomedaniloru sta numai din aceste duóe capete: «Nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu»; si «Mahomedu è profetulu seu» (*). Candu canta Ezan-ulu, de comunu mai adaoga aceste: «Dumnedieulu pré «'naltu; nu è Dumnedieu afara de Dumnedieu; si Mahomedu è profetulu seu». Acést'a se repete de duóe-ori, apoi adaogu: «Veniti poporulu la loculu pacei séu «integritatiei, aci se intielege Mecca,» veniti la asilulu salutei séu loculu mantuin- «tiei». Precumu crestinii candu occupa vre-o cetate canta *Te Deum-ulu* loru, asia turcii in asemeni occasiuni facu a resuna Ezanu-lu loru in besericele crestiniloru, si prin acést'a le transforma immediatu in Giamie séu Moschee.

(20) A se vedé not'a 6 la capu IV d'in Cartea I.

(*) In limb'a arabica: La Ilahe illalah, ve Muhamed Resulïullah. *Tr. Germ.*

persiana (21). Cucerirea Constantinopolei (22) s'a intemplatu in anulu Hegirei 857 la doue-dieci dîle ale lunei Gemaziulu-evvel.

(21) *In limb'a persiana.* Eca acestu disticu:

Perdè dari mikîuned ber kysri Caisar ankebut.
Bume neuvèt mizèend ber kiumbeti Efrasiyab.

Adeca:

Painginulu tiesse pans'a in palatulu imperatului:
Buh'a canta pe turnurile Efrasiyabului.

Efrasiyab este unu palatu alu regiloru persiani, despre care turcii au fórte multe fabule. Aci prin acestu oraculu pare a se face alusiune la caderea superbei maiestati a imperatiloru greci; câ-ci, precumu painginii implu de tiesetarile loru casele desierte si ruinate. cari devinu apoi locu de cuiburi pentru buhe si canta nóptea in modu infloratoriu; chiar' asia voru deveni palatele imperatiloru greci, alu caroru imperiu va trece la domnii noi; ele voru fi assemenea palatului Efrasiyab. Profetia, care s'a implinitu in tóte circumstantiele sale! Palatele superbe alle vechiloru imperati greci, asta-di nu sunt alta decâtu imaginea desolatiunei orribile a potestatiei loru: nu locuiesce acolo alta, decâtu, precumu amu observatu, buhele si liliacii: emblema terribile a ruinei acestui imperiu.

(22) *Constantinopolei.* Sciu ca multi istorici crestini, atâtu greci câtu si latini. nu 'su de accordu cu mine intru descrierea ocuparei Constantinopolei, si dicu ca ea tóta a fostu cucerita prin arme. Auctoritatea loru inse ori câtu ar' fi de respectabile, nu me confunda intru sustienerea celloru dîse de mine; si amu motive de a tiené ca adeverulu este in partea mea. Primulu argumentu este, assertiunea unanima a tuturoru celloru mai gravi istorici turci, atâtu vechi câtu si moderni. Acesti-a toti, de si nu sunt de accordu asupr'a multoru particularitati cari concernu faptele imperatiloru loru, dar' asupr'a acestui punctu ei nu variaza de locu, si declara cá d'intr'o gura ca: diumetate, ba partea cea mai considerabile a cetatiei s'a suppusu lui Mahomedu prin capitulatiune sub certe conditiuni, cari au fostu insemnate de ei si au ajunsu péné la noi. Se scie ca scriitorii orientali, si io intielegu aci si pe turci, au datin'a de a mari lucrurile proprii, si de a mici si injosi pe ale altoru-a; de aci greu asiu potea cuprinde ca ei se affirme una minciuna, care n'ar servi decâtu spre rusinea loru. Totu omulu cu simtiu militariu scie, ca este cu multu mai gloriosu a cuprinde o cetate prin arma decâtu prin capitulatiune. A lu doilea, cu multu mai gravu argumentu este, ca grecii au remasu in possessiunea bericeloru, in partea cetatiei care a capitulatu, nu numai sub Mahomedu II. ci si sub Baiazetu II. si sub Selimu I., care din urma inse le-a luatu cu timpu si pe acelea dela crescini. Actele acestoru beserici de sub timpulu acestoru trei imperati, se conserva péné in diu'a de asta-di in archiv'a besericei patriarcale. Voiu spune cumu s'au luatu aceste beserici dela greci; voiu urma aci narratiunea lui Ali Effendi, nascutu in Philippopole, unulu d'intre cei mai gravi auctori la turci, si care a traitu chiar pe acelu timpu; elu a fostu Chazine Kiatibi, séu secretariu alu thesaurariei, sub celebrulu Ferhad Pasia Defterdar, séu mare-thesaurariu alu Sultanului Selimu I. Acésta narratiune va confirma opiniunea mea despre capitularea Constantinopolei. Selimu I. intr'unu accessu

DESCOPERIREA MORMENTULUI LUI EIUB ENSARI

X. Dupa ce s'au adusu in ordine totu ce era mai de insemnatu in cetate, a trei'a di dupa cucerirea ei se spune Sultanului, ca unu anu-

de zelu pentru propagarea religiunei sale, tramise dupa Mufti, si dupa ce a vorbitu cu elu in modu familiariu despre mai multe lucruri indifferente, in urma schimbà discursulu, si luandu unu aeru seriosu 'lu intréba: ce crede ca ar' fi lucru mai placutu lui Dumnedieu, si ar' servi mai multu spre onórea sa? a suppune lumea intréga, si a face pe sectatorii lui Isevi (Iesu) si lui Musavi (Moise) tributari ottomaniloru, si a aduna cu modulu acest'a in Beitul mali Muslimin, adeca in thesaurulu musulmanu, avutiele atâtoru regate? séu a despretui tóte aceste thesaure, si a converte tóte natiunile la credinti'a mahomedana? Mufti, fara a pricepe intentiunea Sultanului, dîse: «Ca conversiunea la credinti'a adeverata a unui singru sufletu perdutu, si perdute sunt sufletele tuturoru crestiniloru si evreiloru: are mai mare pretiu in ochii lui Dumnediu, decâtu avutiele a tóta lumea». Acésta Fetva, intari pe imperatulu in opiniunea sa. Cate-va dîle in urma chiama la sine pe marele veziru, si-i ordina a converte in Giamii séu Moschee tóte besericile crestiniloru; a le interdîce professiunea publica a cultului loru religiosu; a face totu pentru ca se tréca la legea lui Mahomedu, pêné a intrebuintia si pedépsa de mórte contra aceloru-a cari n'ar' asculta si ar' refusa de a se suppune ordiniloru sale. Cá de fulgeru fu lovitu vezirulu, audindu acestu ordinu atâtu de contrariu legei lui Mahomedu, si prejudiciosu chiar binelui imperiului; elu nu sciá ce se replice. Dar' audindu ca Mufti prin Fetv'a sa a confirmatu intentiunea imperatului, immediatu dupa esirea sa dela curte, a mersu la Mufti si 'lu mustrâ pentru consiliulu ce a datu imperatului. Mufti marturisesce ca l-a surprinsu imperatulu cu vorb'a, dar' 'i promitte sub juramentu de a face totu pentru a indrepta gresiél'a, si pentru a abate pe imperatulu dela propusulu seu. Se consulta apoi amenduoi despre mesurile de a preveni reulu. Resultatulu consultatiunei loru a fostu, ca au tramisu in secretu una persóna de incredere la patriarculu, ca se ilu previia despre lucru, si se 'i spuna ce are se respunda la ordinulu imperatului, candu va fi trebuintia. Dupa aceea comunica Caimacamului mandatulu imperatescu ordinandu-i a converte in moschee tóte besericele crestiniloru. si a constringe pe toti locuitorii de alta religiune din Constantinopole a trece la religiunea mahomedana. Caimacamulu primindu mandatulu, somméza pe patriarchu si pe totu clerulu seu de a comparui la palatu, pentru a li se ceti instructiunile ce a primitu. Patriarchulu, care era degiá instruitu in lucru de marele veziru si de Mufti, presentandu-se inaintea caimacamului, si ascultandu lectur'a ordinului imperialu, respunse: «Ca elu appelédia la imperatulu, inaintea carui-a vre ca «Mufti si alte persóne sciutórie de legi se'i asculte aperarea; si ca desbatendu-se «processulu in tóta regul'a, elu se va multiami cu sententi'a ce cu voi'a lui Dum«nedieu se va pronuncia dupa legea Coranului; ér déca i se va refusa acésta dreptate «elu scie ca in lumea ceealalta este unu altu tribunalu, inaintea carui-a va tramite «sufletele poporului seu spre a respunde de pecatele loru si de ale sale proprii.» Caimacamulu, precumu avea instructiune, tramitte respunsulu patriarchului la marele veziru d'impreuna cu unu recursu pré umilitu alu tutuloru crestiniloru: tóte a-

mitu generalu mahomedanu cu numele Elbu Eiub (23) Ensari (24); a profetitu este acumu lungu timpu, ca elu va fi incoronatu cu

cluse intr'o scrisóre. Vezirulu si Mufti dupa ce le-au cetitu, le-au inaintatu Sultanului, anunciandu-i ca patriarchulu refusa de a se suppune ordinului, d'in causa ca aci este unu processu intre elu si intre imperatulu, in care mai inainte trebe se se pronuncia justiti'a. Dar' adaose Mufti, fiindu-ca la cuventulu lui Emrisieriin, voi'a dreptatiei trebe se se implinésca, si cursulu apeloru trebe se stea; asia, io credu ca este justu ca maiestatea vóstra se ascultati plangerile patriarchului, si a-i respunde ce ve indurati. — Imperatulu sciindu ca nu póte aplica fortia contra opiniunei lui Mufti, dîse: bine, fia; si ordinà ca patriarchulu, metropolitii si vre-o câti-va altii betrani d'in cleru, se se presente naintea sa in Adrianopole. Admisi in divanu, patriarchulu se plange ca ordinulu imperatului nu numai ca este injuriosu façie cu d'insii, dar' prin elu se violéza si se calca in piciόre tractatulu ce l-au incheiatu antecessorii imperatului cu ei, si l-au confirmatu cu juramentulu loru. Defterdarulu Effendi, advocatulu Sultanului si defensorele causei sale, 'lu intréba: Ce tractatu è acelu-a, despre care vorbesci? Patriarchulu luandu cuventulu, respunse: « Permite-« ti-ne Maiestate, se ve aducemu aminte occuparea Constantinopolei. Protoparintii « nostri au datu Sultanului Mahomedu Fatih diumetate d'in acésta cetate, si o au « datu d'in buna voi'a loru sub urmatoriele conditiuni: 1. Ca besericele crestiniloru « se nu se schimbe nici-decumu in Giamie; 2. Ca matrimoniele, ingropatiunile, cumu « si alte rituri si ceremonii alle besericei crestiniloru, se continue a se celebra fara « nici-unu impedecamentu; 3. Ca serbatorile pasciloru se se póta tiené si serba in « tóta libertatea; si, pentru comoditatea locuitoriloru in suburbiuri, cari ar' voi se « participe la rugatiunile si servitiulu divinu de nóptea in beseric'a patriarchale, « a se lasa in cele trei nopti ale serbatoriloru pórt'a dela Phanar deschisa. Aceste « sunt conditiunile, sub cari amu primitu in cetate pe avulu Maiestatiei vóstre, pre-« sentandu-i cheile pe tâiere de auru; elu ni-a datu cuventulu imperatescu, ca vomu « fi mantienuti in possessiunea besericeloru nóstre contra a ori ce attentatu si violen-« tia; si pêné in diu'a de asta-di noi n'amu fostu turburati in acésta possessiune, « standu sub protectiunea a duoi imperati, predecessori ai maiestatiei vóstre. Si acuma « voiti prin ordinulu ce ati datu, se ne despoiati de aceste drepturi; si nuóe nu ne « remane alta decâtu a plange; câ-ci nu nóue ne este datu a releva injuri'a, ce ni se « intenta. Incâtu pentru celalaltu punctu d'in ordinulu maiestatiei vóstre, prin care « pretindeti ca se lasamu legea crestina si se trecemu la legea mahomedana, acest'a « anca este in contra tractatului despre care v'amu vorbitu; dar' elu este si in contra « legei Coranului, care dîce espressu: » ca nime nu póte fi constrinsu a urma legea mahomedana d'in momentulu ce a ajunsu etatea virile si pén' la alu sieptediecelea anu, fiindu-ca in totu anulu respunde in forma de tributu trei-spre-diece drachme de argintu puru. Mufti declara ca asia este in textulu Coranului, si ca comentatorii anca dîcu asia, ca acést'a è o lege sacra si inviolabile. Dupa aceea iea cuventulu advocatulu Sultanului si dîce: Nimene nu néga ca ceea ce a citatu patriarchulu d'in Coranu, este purulu adeveru si merita cea mai profunda veneratiune, mai alesu candu Mufti insusi o confirma; dar', nu i se pare nici veritabile nici credibile aceea ce spune patriarchulu despre ocuparea Constantinopolei. Aci intréba Mufti pe patriarchulu:

mórte de martiru sub Constantinu, dar' ca unu imperatu alu Muslimaniloru, care va cuceri cetatea, prin o revelatiune divina va des

déca póte se produca instrumentulu originalu despre acelu tractatu? «S'a perdutu in focu, respunde patriarchulu, dar' ca póte se produca trei martori oculari cari au fostu presenti la acea transactiune, si anume trei Ieniceri, pe a caroru buna credintia me radiemu ca voru confirma ceea ce amu disu». Se chiama inainte toti trei Ienicerii, betrani fia-care de aprópe o suta de ani, si fara a esitá in marturirea loru, spunu in façi'a lui Mufti, ca: au fostu presenti la ocuparea Constantinopolei; ca 'si aducu aminte bine, si au vediutu cu ochii loru, cumu nobilii greci au venitu d'in cetate, s'au presentatu Sultanului, care era in cortulu seu afara de murii cetatiei, si i-au adusu pe tâiere de auru cheile, si au cerutu si obtienutu dela elu conditiunile affirmate de patriarchulu. Imperatulu Selimu, care ascultase péné acumu in tacere, luà cuventulu si dise: «De si aceste conditiuni sunt date si concesse crestiniloru de «avulu nostru, totusi noi nu potemu se le confirmamu, fiindu-ca nu vedu nici in le-«gea nóstra nici in regulele justitiei nimicu, ce ni-ar' poté obliga se lasamu, cá edificie «atâtu de frumóse destinate servitiului lui Dumnedieu, se mai servésca de Butchanè, «séu case de idoli. Noi dar revocamu si annulamu acele conditiuni; si in conformitate «cu preceptulu d'in santulu Coranu, concedemu ca crestinii se póta in tóta libertatea «professa in publicu religiunéa loru, placerea si voi'a nóstra inse este, ca tóte bese-«ricele de pétra alle crestiniloru se fia transformate in Giamii, liberi fiindu de a'si «face altele d'in lemnu, precumu le concedemu si aceea ca se 'si repareze pe acelle «cari cu timpu s'au ruinatu». Acésta sententia pronunciata de insusi imperatulu a fostu punctualu esecutata. Tóte besericele au fostu luate dela crestini, incependu dela beseric'a patriarchale numita Panmakaristos (*), care a fostu convertita in Giamia sub numele de Fetihie; acésta beserica in partea de catra resaritu avea in façie palatulu românu numitu Cara Iflak séu dupa pronunci'a corrupta Vlak Serai, si in partea de catra apusu palatulu Moldaviei, numitu Bogdan Serai.— Amu crediutu de utile a reproduce aci pe lungu acésta espunere a istoricului meu mai susu memoratu; espunere ce merita tóta attentiunea, cu atâtu mai vertosu, ca d'intre toti auctorii turci nici unulu nu vorbesce despre faptele crestiniloru cu atâtu-a reserva si moderatiune ca acesta. Amu datu de cartea acést'a la unu grecu in Philippopole; trebe ca este uniculu esemplariu, fiindu ca n'amu vediutu altulu nicâiurea. Io l-amu lasatu in Constantinopole candu m'amu mutatu de acolo, si audu ca, d'impreuna cu alte mai multe colectiuni alle melle despre trebile si datinele turciloru, au cadiutu in manile lui Ion Maurocordatu, de presentu interprete pre langa curtea ottomana. — Asia crestinii au fostu despoiati de besericele loru, in possessiunea caroru-a au fostu conservati de aprópe unu seclu dela cucerirea Constantinopolei incóce. O singura biserica le lasase Selimu, si acést'a anca numai d'in favore catra unu architectu grecu, care 'i edificase unu templu mare si frumosu in Adrianopole. Acestu architectu era nepotu unui altu architectu, pe care sultanulu Mahomedu II ilu insarcinase a edifica o Giamia in Constantinopole; si Selimu, pentru fidelitatea si puntualitatea cu care a esecutatu templulu seu in Adrianopole, i-a donatu Giami'a acumu memorata d'impreuna

(*) Séu tuturoru santiloru.

coperi mormentului seu. Sultanulu desiderosu de a implini acésta profetia, roga pe Scheich Akshemsudin, care, precumu se affirma, d'in impulsu divinu insoçia pe imperatulu pretotindinea, se céra prin rugatiunile sale dela Dumnedieu, ca se'i arete mormentulu lui Eiub Ensari (25), cá asia se nu se pérda o proba atâtu de momentósa despre originea divina a legei mahomedane. Si intr'adeveru Sheicului se aréta in visu loculu. Elu dupa aceea duce pe Sultanulu in suburbiulu, care si asta-di dela numele acelui generalu se numesce Eiub, si ajungêndu la unu anumitu locu, lasa a se sapa pamentulu. Aici da de o pétra mare cu urmatórea inscriptiune: *Hassa Kabri Sahibi Resul-Allah, Ebi Eiubi Chalidins Gidul-Ensari.* Care romanesce se póte traduce asiá: « Acesta este sepulcrulu lui Eiub, « amicu neadormitu séu consiliariu si apostolu immortale alu lui

cu tóta strad'a unde este situata; patent'a despre acésta donatiune se conserva pênê asta-di in archiv'a acestei beserice. Aprópe de acestu locu amu edificatu, pe candu siedeamu in Constantinopole, palatulu meu situatu pe o inaltime ce se numesce turcesce Sangiakdar Iokushi; potu dîce ca è fórte elegantu, si totu respira a frumusetia; situatiunea è admirabile: are unu prospectu, de unde poti vedé tóta cetatea si suburbiele. Socrulu meu, Sierbanu Cantacuzenu, principe Romaniei, a inceputu acestu palatu sub Mahomedu IV., redicandu murii d'in fundulu valei pênê la inaltîme de 25. de coti; terrenulu l-a aplanatu si a facutu o gradina; in fine redicase si murii principali ai casei fórte inalti; spesele 'i suiau degiá la trei-dieci și cinci mii de galbeni, candu deodata 'i veni ordinu ca se incete cu edificarea, pentru ca ar' poté degia se véda chiar' in interiorulu palatului imperialu numitu Terschane Serai. Spre fericire, prin intervenirea marelui veziru Ali Pasia, in urma mi-a datu imperatulu permissiunea de a continua edificarea palatului meu pe fundamentulu celu vechiu; dar' abia ilu terminaiu, si d'intr'odata fuseiu allungatu d'in principatulu Moldaviei.

(23) Numele si Hiob. *Tr. Germ.*

(24) *Ebu Eiub Ensari.* Unu suburbiu, care isi trage numele de la monumentulu lui Eiub Ensari, situatu deasupr'a portului interioru, unde se vérsa rîulu Kiagis-Chane (*) in mare. Nu departe de acestu locu erá odinióra Mônastirea Blacherna dedicata Santei Maria vergine, si celebra pentru multe miracle ce s'au facutu acolo; asta-ḑi è locuinti'a çiganiloru pusi acolo de Sultanulu insusi. D'in beserica n'a remasu alta de câtu o fôntana, d'in care curge in abundantia apa salutaria pentru cei credintiosi, asta-di è in possessiunea unui turcu, care iérta crestiniloru a cara de acolo apa pentru bani.

(25) *Ensari.* Insémna adjutatoriu. Este nume de onóre la cetatianii de Medina, fiindu ca au adjutatu pe Mahomedu in fug'a sa, si s'au associatu lui. *Tr. Germ.*

(*) Móra-de-charthia.

« Dumnedieu; immultiésca-se si crésca adjutoriulu seu ». Mahomedu da multiamita lui Dumnedieu pentru acésta descoperire, si ordina a se erige asupr'a mormentului o Turbe (26), Giamia si scóla.

ALTE PROGRESSE ALE LUI MAHOMEDU

XI. Precumu candu cade unu stejariu ramurosu betranu, rumpe
A. 858 si trentesce la pamentu toti arborii de prin pregiuru: asia caderea
I. C. 1453 Constantinopolei a trasu dupa sine caderea celorulalte cetati vecine; intre altele Silivri (27) si Burgass au offeritu cheile in manile Sultanului, voindu mai bine a si-lu face suveranu gratiosu de câtuuceritoriu. La anulu dupa acést'a, imperatulu edificà in centrulu Con-
A. 860 stantinopolei marele palatu care si asta-di pórta numele de Eski
I. C. 1455 Serai (28). In anulu Hegirei 860 merge cu una armata considerabile

(26) *Turbe.* Asia se numesce o speçie de turnu séu columna, ce turcii punu la morminte. Io amu vorbitu despre acést'a intr'altu locu. De comunu se lasa deschisa pe deasupr'a pentru a semenâ cu Kiabe séu monumentele de Mecca; in acésta apertura se aduna ploi'a, de unde trece pe florile si pe alte plante odorifere, cu cari se ornéza aceste locuri; și pentru a impedica paserile se nu póta veni si se 'si faca cuiburi, inchidu apertur'a cu gratele de feru séu de arama.

(27) *Silivri.* Sylebri'a cetate asupr'a tiermurei mârei marmora. intre Constantinopole si Adrianopole, distantia de 10 óre de la acésta d'in urma. E resiedinti'a unui metropolitu; are o beserica fórte frumósa, edificata anca pe timpii imperatiloru crestini. Aici se conserva reliquiele Santei Euphimia; turcii le numescu Cadìd (*), si mergu de le cercetéza d'in curiositate. Aici se vedụ si ruinele unui grandiosu palatu construitu prin Ion Cantacuzenu. A se vedé despre acést'a Nicephoru Gregoras Tom II.

(28) *Eski Serai.* Palatulu vechiu. Unu edificiu fórte vastu, despartitu in mai multe appartamente, si incungiuratu de muri inalti. Aici se tienu concubinele Sultanului decedatu, pe cari successorele seu, déca 'i este fiiu séu frate, nu le póte vedé, fara a cadé in pecatulu impietatiei; totu aici siedu si Sultanessele, cari au avutu prunci, d'impreuna cu acesti-a si cu vre-o câti-va servitori pre langa sine; apoi aici sunt anca si acelle fete betrane, a caroru deliciositate a trecutu, si cari ne mai avendu nimica ce se le recomende, Sultanulu le tiene numai d'in gratia. Terrenulu acestui edificiu è aprópe de o mila italiana, si murii forméza unu patru-unghiu. Sunt patru porti, d'intre cari dóue totdeauna sunt inchise, la celelalte dóue stau garda diu'a si nóptea cinci-sute de baltagi. La usîle interiori alle Seraiului stau eunuchi albi, pe cari eunuchii negri, cá mai nobili, 'i insarcina cu esecuțiunea ordiniloru si comissiuniloru femeieloru. Comandantele loru se numesce Eski Serai Agasi, adeca, directorele palatului vechiu.

(*) Carne séca.

contra regelui Ungariei (29), ilu bate si sparge tóta armat'a crestiniloru. In batali'a acést'a insusi regele anca a fostu vulneratu, si se dîce ca puçinu dupa aceea a si muritu.

IMPRESOARA BELGRADULU INDESIERTU

XII. Obtienendu acésta victoria, pentru a poté tiené mai usioru in frenu pe inimicii sei, impresóra Belgradulu, acestu mare antemuru alu Ungariei. Dar' n'a fostu mai fericitu in succesu decâtu parintele seu. Obsidiunea se tragană preste asteptare lungu; in câtu parte pentru ca se apropiá iern'a, parte pentru perderea ce a suferitu in soldati, a fostu constrinsu a redica obsediulu. In acelasiu anu celebrà circumcisiunea fiiloru sei Baiazetu si Muradu, cu care ocasiune a facutu sumptuóse festivitati.

SUPPUNE TOATA MORE'A

XIII. In anulu urmatoriu 861, a suppusu totu restulu Moreei. Primavér'a dupa aceea attaca si allunga pe Grecii, cari isi propusesera a recupera ceea ce au fostu perdutu, si a pune cetatea Altymil érasi in stare de aperare. Dar' Mahomedu lasa a se derima murii acestei cetati, si pentru cá Grecii se nu mai póte face in viitoriu turburari, pune garnisóne tari in Akkerne si Beldesse, si devastédia insul'a Kiurfuss (30). A. 861 / I. C. 1456

SUPPUNE IN DUOI ANI PRESTE PATRU-DIECI DE CETATI

XIV. In anulu Hegirei 863 da asaltu si ocupa cetatea Semendre, care cu cati-va ani mai nainte o luasera crestinii in potestatea loru. Cu unu cuventu, in duoi ani dupa cucerirea Constantinopolei, Mahomedu a suppusu sub potestatea sa, parte prin arme parte prin capitulatiuni, mai bine de patru-dieci de cetati (31) A. 863 / I. C. 1458

(29) *Regelui Ungariei.* Acesta è Uladislau Posthumulu, fiiulu lui Albertu imperatului Germaniei; scriitorii crestini punu mórtea acestui-a la 21. Novembre 1458., anulu Hegirei 863.

(30) *Kiurfuss.* Acest'a e la Turci numele marei adriatice, care in comunu se numesce golfulu séu sinulu de Veneti'a. Este in façi'a insulei Corfu, numita la antici Corcira.

(31) *Patru-dieci de cetati.* Aci trebe se intielegemu numai cei duoi ani cari au urmatu dupa cucerirea Constantinopolei. Câ-ci insii scriitorii crestini spunu, ca Maho-

DESPOIA PE KISSIL ACHMEDU DE TIERILE SALE

XV. In anulu Hegirei 864 cuprinde tierile lui Kissil Achmedu (32) in Asi'a, adjutatu fiindu de fratele acestui-a, de tradatoriulu Ismail Beg. Achmedu vediendu-se alungatu d'in tierile sale, fuge la Ussunhasan (33); dar' in locu de a gasi aici capetu miserieloru sale, elu a adusu numai una mare disgratia asupra capului protectorelui seu. Càci, audîndu Mahomedu ca inimiculu seu este primitu si aperatu de Ussunhasan, trece cu una armata considerabile in Asi'a, sfarma trupele lui Ussunhasan, si ocupa Sinopea, cetate situata la pontulu euxinu. De aci merge cu armat'a sa victoriósa contra Trapezondei (34); in cale primesce prin capitulatiune cetatea Koiunlihisar de la Husein Beg, care tienea in casatoria pe fii'a regelui de Trapezonda. Dupa aceea impresóra Trapezond'a si o inchide de tóte partile; ér' regele ei, Davidu Comnenu, la persvasiunile socrei sale Sarechana, se suppune lui Mahomedu d'impreuna cu totu regatulu seu. Mahomedu ilu primesce cu tóta onorabilitatea, si ilu tramite cu tóta famili'a sa la Constantinopole. Puçinu dupa aceea, victoriosulu Sultanu se intórce si elu in Europ'a.

CUCERESCE MITYLEN'A, BATE PE ROMANI

XVI. Dupa ce, dela cucerirea capitalei imperiali incóce, tóte provinciele cari appartienusera Greciloru, parte s'au suppusu de buna voia lui Mahomedu, parte au fostu subjugate de acesta: se parea

medu II. in tóta viéti'a sa au subjugatu duóe-spre-diece regate, si au cuprinsu duóe-sute de cetati.

(32) *Kissil-Achmedu.* Achmetu-Rosiulu, care anca pare a fi fostu unulu d'in satrapii persiani. Elu a fostu primulu, care a datu causa la bellu intre Ussunhasanu și Mahomedu II.

(33) *Ussunhasanu.* Hasanu-Lungulu, rege Capadociei, care s'a facutu renumitu prin bellele ce le-a avutu cu turcii. In cursul acestei istorii vomu reveni asupra lui, si 'lu vomu descrie mai pe largu.

(34) In anulu 1204, imperiulu grecu era impartitu in trei parti. In Constantinopole. domnia Balduin comite de Flandri'a; in Adrianopole, Theodoru Lascaris; in Trebizonda, Alexis Comnenu, care avea sub potestatea sa Paflagoni'a, Capadocia, Pontulu cu alte vre-o câte-va provincie. Acesta au avutu optu successori, d'intre acesti-a pe Davidu celu d'in urma imperatu alu Trebisondei séu Niceei, cumu o numescu unii, l-a suppusu Mahomedu II, assemenea pe Theodoru Lascaris si pe fratele acestui-a Ion in Adrianopole. *Tr. Angl.*

ca numai insulele ar' mai vré a'si sustiené libertatea, crediendu-se destulu de assicurate prin natura contra poterei osmanice. Pentru a infrêna si cerbici'a acestora, Sultanulu in anulu Hegirei 865, pre- A. 865 / I. C. 1460
para o flota grandiósa, si ca de proba, de a'si cercá pentru prim'a óra fortun'a pe mare, ataca Mitylena, si pe langa tóta aperarea valorósa a insulaniloru, elu totusi o cuceresce prin eroismulu ómeniloru sei, si o adnectéza imperiului seu. Celelalte insule de pe Archipelagu (35) ar' fi avutu assemenea sórte, déca pe acellasiu timpu Cassiclu Voda (36) principele României, nu s'ar fi incumetatu a scutura jugulu turcescu, denegandu tributulu ce de comunu ilu respundea in totu anulu. Mahomedu crediendu ca trebe mai antaiu a delatura periclulu cellu mai de aprópe, se intórce fara amenare cu armele contra Romaniei, allunga de aici pe principele rebellu, si pune pe fratele seu cellu mai tineru Domnu tierei.

MAHOMEDU INFRANGE PE GRECII REBELLI

XVII. In anulu Hegirei 867. Sultanulu ordina a se construi Katirga Ilimani (37), séu portulu Galereloru spre média-dî in intrulu A. 867 / I. C. 1462
muriloru cetatiei, ca se aiba unu magazinu la casu de espeditiuni maritime, si unu portu securu pentru navele sale la ori-ce evenimentu. Pe candu era ocupatu cu acésta lucrare, Grecii in liga cu Venetianii facu revolutiune in More'a, occupa localitatile Giogerjin-

(35) Séu marea egeica.

(36) *Cassiclù Voda.* Çepesiu voda, principe Romaniei, omu atroce si tiranu mare. Pentru unu lucru de nimica a trasu odata in çepe siese mii de ómeni; de aci l'au numitu romanii Çepelusiu. Çepesiu séu fautoru de çepe. Turcii se vede ca au imitatu acésta etimologia, si i-au dîsu Caviclù, adeca bogatu in pari, in çepe. Crestinii 'lu numescu Dracula; dar' nu sciu pe ce ratiune; câ-ci acestu cuventu nu e usitatu in limb'a moldovéna. Adeveratu ca a fostu unu principe in Moldavi'a cu numele Dragosiu, dar' Dracula a fostu cu multu mai inainte de acesta. Ci despre aceste mai pe largu intr'altu locu.

(37) *Catirga Ilimani.* Portulu galereloru, situatu spre marea-marmora in partea spre média-di intre portile Ciatladi (*) si Cumcapû (**) De presentu è implutu cu pamentu si se intrebuintiéza pentru gradina de legumi, numita Ulanga; aici se facu crastavetii cei mai delicati.

(*) Crepatura.
(**) Port'a-de-nisipu.

lik, Sada, Giusselgehisar, Duragí (38) si Essornik, si tindu a allunga pe Turci din totu Poloponesulu (39). Mahomedu informatu despre aceste lucruri, tramite immediatu pe Mehemedu Pasia cu una buna armata spre a pedepsi pe rebelli. Dar' acesti-a nici ca astépta sosirea lui, ci perasindu castrele, dau cea mai buna ocasiune lui Mehemedu nu numai de a recupera cetatile perdute, dar' anca de a suppune domnului seu tóta tiér'a numita Kodjia Herseki (40).

EDIFICA UNA GIAMIA IN CONSTANTINOPOLE

XVIII. Mahomedu, pentru a multiami lui Dumnedieu de atâte mari victorie ce a obtienutu pênê acumu, si totodata spre a lasa posteritatiei unu monumentu de pietatea sa, a ordinatu anca in acelasiu anu in lun'a Gemaziulu-achir, a derima beseric'a de la Santii Apostoli (41), si in loculu ei a edifica o Giamia mare, care dupa numele lui s'a numitu Muhamediè, si este adornata cu optu scóle si totu atâte spitale. Acestu edificiu, cu care abiá se póte compara vre-
A. 876 una d'in minunile anticitatiei, s'a terminatu in lun'a Regeb, anulu
I. C. 1471 Hegirei 876.

(38) **Durai.** Odinióra Dyrrachium (Durazzo), depositulu séu loculu cellu mai renumitu de comerciu in tóta Romeli'a; è situatu la tiermurea marei Adriatice, la confiniele Dalmatiei si Albaniei.

(39) Peninsul'a More'a.

(40) *Kodgia Herseki.* Illiri'a vechia; câ-ci *cogia* insemna vechiu, ér' *Hersek* Iliria.

(41) *Santii apostoli* Acésta beserica a fostu edificata de Imperatés'a muierea marelui Iustinianu. Asta-di è unu munte séu locu elevatu in midi-loculu cetatiei, dar' mai aprópe spre portu decâtu spre continentu. Este mai inaltu de câtu toti ceilalti siese munti; si Giami'a de 120. coti in quadratu, care se vede aici si care è edificata de Mahomedu Fatih, trece de cea mai mare in tóta cetatea dupa S-ta Sophia. Architectulu se dice ca a fostu unu grecu cu numele de Christodulu, si Sultanulu in recompensa pentru unu edificiu atâtu de vastu si admirabile, i-a donatu una strada intréga si i-a datu alte mai multe daruri imperatesci. Istori'a mai adaoge, ca intrebatu architectulu, déca ar' fi in stare se edifice o Giamia mai frumósa si mai mare decâtu acést'a, au respunsu: da! numai se 'mi dati materialulu necessariu. Audîndu Sultanulu acést'a, a datu ordinu se 'lu traga in çépa, cá successorele seu se nu póta avé unu architectu capabile de a construi o Giamia mai marétia decâtu a sa. Spre a esecuta acestu ordinu, au batutu unu paru de feru la port'a de catra média-nópte a curții Giamiei, si giuru-impregiurulu acestui paru a facutu unu turnurelu, in câtu d'in afara nu se vedea altu nimicu decâtu numai vervulu de la paru; ceea ce se vede si asta-di. Dar fia ori cumu, atâtu-a è incontestabile, ca Muhamedi'a, séu templulu lui

SUPPUNE BOSNI'A

XIX. In anulu Hegirei 868 si-aduna una armata numerósa, si trage cu ea catra orientu, spre a subjuga provinciele acelloru parti, cari n'au voitu pênê acumu a i se suppune. Intreprinderea sa au avutu successulu doritu. A invinsu si ucisu pe principele de Bosni'a (42), si a provediutu tóte castelele de acolo cu garnisóne tari; ér' in reintórcerea sa d'in acésta espeditiune intari granitiele intre Bosni'a si Albani'a, redicandu fortaretie la passurile celle strimte ale muntiloru. A. 868 / I. C. 1463

FACE PE FIIULU LUI CARAMANU OGLI REGE

XX. In anulu proxime urmatoriu móre Caramanu Ogli Ibrahimu Beg, acestu inveteratu inimicu alu casei osmanice, lasa dupe sine siese fii. Unulu dintr'acestia, Ishak (43) Beg, alunga parte cu poterea parte cu astutìa pe toti ceialalti frati ai sei d'in tiéra, si ocupa singuru tóte tierile parintelui seu. Nevrendu ei a suferi acésta nedreptate, 'si ieau refugiulu la Mahomedu, si 'lu róga in tóta umilinti'a cá se uite injuriele ce'a suferitu de la parintele loru; se aiba pietate de ei principii, cari sunt apesati si alungati de tiraniculu loru frate; si se puna pe unulu d'intre ei, pe care va voì elu, Domnu; câci ei se punu cu totulu la dispositiunea sa, si de la elu 'si astépta tóta fericirea. Mahomedu se pléca prèbucurosu la rugatiunea loru, numesce pe Ahmedu Begu, unulu d'intre frati (dar cu consensulu celorlalti) principe Caramaniei, si'lu tramite cu una armata suficiente inderetru spre a lua in possessiune ereditatea parintelui seu A. 832 / I. C. 1464

Mahomedu este oper'a lui Christodulu, si ca imperatulu in recompensa i-a donatu o strada intrégа: amu cetitu insumi actulu despre acésta donatiune, care l-amu depusu in archiv'a basericei beatei Maria vergine in Muglotiss'a. Si candu sub imperatulu acumu regnante, Achmetu III., turcii au intentatu processu crestiniloru d'in acea strada, voindu a le lua si strad'a si beseric'a, m'amu insarcinatu io cu aperarea loru, si intre alte Hudget, séu probe justificative, de possessiunea loru legale, amu produsu inaintea marelui veziru Ciorluli Ali Pasia acea scrisóre, care o ceti cu multa attentiune, apoi o sarutà de trei-ori, si totu de atate-ori o atinse de frunte, in urma mi-o restitui, si ordiná turciloru a nu mai molesta pe crestini in acestu subiectu.

(42) *Principele Bosniei*. Se póte conchide dupa scriitorii crestini, ca acestu principe a trebuitu se fia Stefanu, care si-a avutu resiedinti'a in Iaziga.

(43 Isaacu. *Tr. Germ.*

Pe ceialalti frati i-a tienutu la sine, i-a inaintatu la demnitati inalte, si le-a datu salarie frumóse pe anu d'in thesaurulu publicu. Intr'aceea Ahmedu Beg merge cu armat'a sa in Caramani'a, bate pe frate-seu Isaacu Beg, si'lu constringe a fugì la Ussunhasan. Dupa ce au ajunsu in ast modu in posessiunea regatului Caramaniei, si a stinsu turburarile intestine, a tramisu in modulu celu mai onorabile trupele imperiali incarcate cu daruri la Mahomedu inderetru.

OCCUPA CATEVA CETATI IN ALBANI'A

A. 870 / I C. 1465 XXI. In anulu Hegirei 870. Albani'a dete nóua occasiune la espe-ditiuni bellice. Anca Muradu, tatalu lui Mahomedu, invinsese mai inainte pe Iskenderbeg, principele acestei tieri, si'si suppusese cele mai multe fortaretie de aici. Dar' fiindu-ca pe Muradu mórtea, ér pe Mahomedu alte occupatiuni, i-au impedecatu de a cuceri tóta tiér'a, asiá garnisónele rebelliloru, profitandu de occasiune, infestau provinciele vecine prin frequente escursiuni. Pentru acésta causa Sultanulu nevalesce in Arnaudi'a cu armat'a sa, cuprinde tóte cetatile dela rebeli, unele le devastéza cu totulu, si pentru a preveni ori ce miscare in viitoriu, ordina a se face una cetate nuóa si tare chiar' la intrarea in provincia.

PUNE PE FIIULU SEU MUSTAFA REGE IN CARAMANIA

XXII. Sultanulu dupa ce a suppusu acumu pe mai toti inimicii sei intestini in Europ'a, si-a intorsu cugetele spre trebile sale in Asi'a. Caramani'a a impedicatu de multe-ori intreprinderile incercate de imperiulu ottomanu, si nu odata a opritu progressulu victoriosu alu puteriloru turcesci. Mahomedu, care tienea minte aceste tradari, se decide a estirpa cas'a Caramaniloru, pentru ca se póta lasa acestu regatu in linisce si in pace succesorelui seu. Asia in a-
A. 872 nulu Hegirei 872 nevalesce cu una armata mare in Caramani'a, sup-
I. C. 1467 pune intregu regatulu, allunga de acolo pe principe cu toti fratii sei, si pune pe fiiulu seu cellu mai mare, pe Mustafa, rege Caramaniei. In anulu urmatoriu mai face una espeditiune in acestu regatu, si cuceresce acelle cetati cari mai inainte refusasera a se suppune, séu cari au incercatu a lapeda jugulu turcescu; pune apoi gar-

nisóne tari in Akserai (44) si Giulluk (45) si se intórce la Constantinopole inderetru.

CUCERESCE INSUL'A EGRIBOSS

XXIII. Dupa ce a suppusu Caramani'a, nu era altu locu in Europ'a, care se 'i para mai formidabile cá insul'a Egriboss (46). Pentru a scóte acestu spinu d'in pecioru, Mahomedu la anulu Hegirei 874 A. 874 merge in persóna cu mare armata si flota, si intra in Greci'a; aici I. C. 1469 in intervallu de una luna occupa cea mai tare fortarétia de pe acellu timpu. Venetianii venisera si ei cu una flota considerabile, si promisesera a adjuta obsediatiloru; dar', cá si candu ar' fi venitu numai pentru a fi spectatorii victoriei Sultanului, ei spre marea loru rusine s'au intorsu inderetru, fara cá se fi datu un'a puscatura macar. Dupa ce a occupatu Mahomedu cetatea, a mai remasu aici vre-o câte-va dîle pentru a repara partile ruinate, apoi s'a intorsu cu armat'a sa victoriósa inderetru la Constantinopole.

KISSIL ARSLAN BEG OFFERE TIERILE SALE LUI MAHOMEDU

XXIV. Aceste cuceriri au fostu caus'a apoi, ca nu numai acelle cetati hostili, cari nu simtissera anca sabi'a lui Mahomedu, s'au suppusu gratiei acestui-a, dar' ca in anulu Hegirei 876, principele A. 876 suveranu de Alaè (47), Kissil Arslan Beg s'a suppusu de buna voia I. C. 1471 cu tóte tierile sale lui Mahomedu, care admirandu-i fidelitatea si obedienti'a, l-a primitu cu distincta onóre, si i-a donatu provinci'a Giumuldgina (48) pe vecia.

GENERALULU LUI USSUNHASANU BATUTU SI CAPTIVATU

XXV. Chiar' pe acestu timpu Iusufce Beg, generalulu lui Ussun-

(44) *Akserai*. Palatulu albu; urbe in Caramani'a.

(45) *Giuluk*. Rosetum, gradina-de-rose; gradina-de-trandafiri, urbe totu acolo.

(46) *Egriboss*. Insul'a Negroponte in marea egeica; numele ei anticu è Eubĕa, Capital'a acestei insule è Chalcis, care la turci se numesce totu Egribos.

(47) *Alaè*. Provinci'a unui micu principe numitu Kizil Arslan (*) begu, care vre se dîca, Leu rosiu. D'in textulu istoriei se vede ca è in Asi'a mica. Nu 'i sciu numele vechiu, déca cumu-va nu è Philadelphia anticiloru.

(48) *Giumulgina*. Este numele turcescu alu unei provincie si cetati in Romili'a, nu departe de Lariss'a.

(*) Unguresce: arszlán, séu oroszlán. *Tr. Rom.*

hasanu, insoçitu de o mare armata de Tatari, irrumpe in territoriulu osmanicu, da focu cetatiei Tocad, si amenintia cu devastare contradele de prin pregiuru. Candu inse a voitu se incerce acést'a in Caramani'a, a fostu intimpinatu de Mustafa, fiiulu lui Mahomedu, care cu ómenii câti si-a potutu aduna, merge in contra lui, si dupa o lunga si sangerósa lupta ilu bate, ilu pune la fuga, ilu prinde in urma, si ilu léga in ferra, si 'ilu tramite la Sultanulu, parintele seu, in semnu de victoria.

MAHOMEDU PUNE LA FUGA PE USSUNHASANU

XXVI. Spre a resbuná acésta lovitura, Ussunhasanu aduna in anulu urmatoriu una armata poternica, irrumpe insusi cu ea in tierile europene alle lui Mahomedu. Sultanulu prevediuse acésta, si pentru aceea, cá se nu fia surprinsu nepreparatu, isi asiediase armat'a in quartire de iérna astfeliu, in câtu la unu singuru signalu alu trompeteloru se se póta aduna fórte usioru la unu locu. Deci, indata ce a audîtu de miscarile lui Ussunhasanu; trece immediatu cu armat'a in Asi'a. Aici se lovesce de Persiani la Paias (49), si ordina attacu asupra loru. Lupt'a curgea cu varia si dubiósa fortuna; câci amendóue partile luptau pentru gloria si imperiu, si se incuragiau prin esemplele generaliloru loru. In urma, Mustafa, fiiulu cellu mai mare alu Sultanùlui, in arip'a stanga unde comandá, da preste Sseinuldin (50), fiiulu lui Ussunhasanu, care comandá arip'a drépta a inimicului. Acì numai decâtu se incinge unu duelu inversiunatu intre acesti duoi principi; in urma, Mustafa restórna de pe calu pe Sseinuldin, si inainte de a se poté redicá séu de a'lu poté scapa ai sei, ilu strapunge cu lanci'a prin trupu (51). Acestu casu parea a trage dupa sine perderea totale a armatei. Cà-ci vediendu osmanii ca arip'a drépta a Persianiloru fuge in cea mai mare disordine, se arunca cu totii in cea mai mare furia asupr'a aripei stanga, care mai sustinea anca cu bravura atacurile musulmaniloru, si o constringu mai ântâiu a lasa din terrenu, ér' in urma a o lua la fug'a

(49) *Paias*. Cetate si locu mare de comerciu in Paflagoni'a.

(50) Sseinuldin insemnéza: decorulu credintiei. *Tr. Rom.*

(51) *Prin trupu*. Scriitorii crestini dîcu ca au cadiutu mortu, lovitu de unu glontiu de pusca. La care d'in duoi se credi?

larga. Multi au cadiutu morti, si nu puçini au fostu facuti prisoneri. Astfeliu a obtienutu Mahomedu o victoria gloriósa, si pre langa acésta luà préda tóte castrele. Ussunhasan vediendu ca lupt'a è perduta, prinde fug'a si scapa cu vre-o câti-va ai sei schimbandu calulu adeseori.

CUPRINDE DELA ELU MULTE CETATI

XXVII. Dificultatea terrenului n'a permissu a urmari pe inimiculu fugitivu; dar' nici nu se vedea a fi in interesulu ottomaniloru, a perde timpulu in vanu; asia a datu trupeloru sale numai duóe dî-le de repaosu, si a trei'a dî incungiura cetatea Karahisar Sharki (52) o cucerescе in scurtu timpu, si devastéza apoi cu focu si ferru tienuturile vecine. Dupa aceea se intórce in triumfu cu una parte a armatei salle la Constantinopole, lasandu restulu sub comand'a vezirului seu, Gieduk Ahmedu Pasia (53), cu care acesta a occupatu nu numai Ermenaka si Ssilifka, cì tóta provinci'a Varsak (54) o a suppusu imperiului ottomanu.

OCCUPA KIEF'A SI CRIME'A

XXVIII. In anulu proxime urmatoriu, totu sub comand'a acestui Gieduk Ahmedu Pasia, a occupatu dela Genuesi Kiefa, cea mai tare localitate in Crime'a, si cu modulu acest'a a suppusu sub potestatea sa tóta peninsul'a tatarica. Aici a gasitu pe Mengili Girai, unu des- A. 876 / I. C. 1471

(52) *Kara hisar Sharki.* Cetate cunoscuta in Paflagoni'a, nu departe de Paias; póte ca è Arseng'a anticiloru.

(53) *Gieduk Ahmedu Pasia.* Generalu renumitu, si in urma mare veziru alu Sultanului Mahomedu II. I s'a datu numele de Gieduk, pentru ca n'avea unu dinte dinainte; câci ori-ce persona care nu are unu ast-feliu de dinte séu are buz'a crepata cá iepurii, la Turci se numesce totu-de-a-una Gieduk. Cuventulu Gieduk in sensu propriu insémna crepatura séu stirbitura; dar in sensu metaforicu insémna unu corpu de militia. Asi'a se dîce: *Gieduk Sahibi*, unulu care este inrolatu in vre-unu regimentu, etc. assemenea se dîce: *Gieduk lerinden airil-madiler*, ei n'au desertatu d'in rêndulu loru, adeca n'au lasatu spartura in corpulu companiei séu regimentului. Mai este si o parte a cetatiei Constantinopole, care se numesce Gieduk Pasia, si-si trage numele de la acestu Pasia, séu pentru ca a facutu una piatia, séu pentru ca au avutu unu palatu acolo.

(54) *Varsak.* Pare a fi Paflagoni'a.

cendente d'in famili'a principiloru capciatcani (55), care purtandu lungu timpu bellu cu fratele seu, in urma acest'a l-a invinsu, si elu a fostu constrinsu a se refugia la Genuesi. Mahomedu ilu luà sub protectiunea sa, si nu numai ca ilu puse Chanu in Crime'a sub anumite conditiuni, ci anca ilu tramise cu una armata spre a'si recupera tiér'a sa. Mengili Girai (56) intrandu in regatulu Capciak, invinge cu ajutoriulu Turciloru pe fratele seu, ilu uccide, si-si reocupa

(55) *Capciatcani.* Unu poporu sciticu, aprópe de Iusbek, la confiniele tatariloru chagateani, preste marea caspica, spre orientu. Póte ca este aceeasi tiéra, care in chartele geografice asta-di se numesce regatulu Thibetu seu Turkestanu.

(56) *Mengili Gierai.* Primulu care dupe ce a despoiatu pe fratele seu de tronulu Crimeei tatarice, a supusu regatulu seu protecțiunei imperiului aliothmanu pre langa stipulatiunea de certe conditiuni. Istoricii atâtu crestini catu si turci, ilu facu descendente d'in famili'a Oliginghizianilor. Crestinii inse incarca naratiunile lor cu multime de fabule, in câtu, care le cetesce si are câtu de puçina cunoscintia a istoriei acestui poporu, nu póte se nu rida de ele; dar ei pretindu ca au scrisu cu multu scrupulu si dupa multe si serióse cercetari. Dintre acesti scriitori crestini, Michalo Lithuanulu mi se pare ca merita se 'lu suppunu criticei mele. Acest'a in *Tartari'a* sa, pag. 296, dîce ca primulu principe alu Crimeei a fostu de origine Oligenghisiana, séu cingisiana, cum 'i place a corrumpe acestu cuventu. Dar acést'a nu è nimicu in comparatiune cu celle ce dîce mai susu la pag. 193. Aici transpórta in Lithuani'a pe descendentii acestui principe, carui d'in propri'a sa autoritate 'i da numele de Lothonu: si apoi 'i face o lunga serie de successori, toti cesari séu Chani lithuani. Ultimulu d'in acesti nobili imperați, dupa istoriculu nostru, a fostu Atcikierai (póte Hagi-Gierai, nascutu in Troki, care, dîce elu, ca a fostu tramissu de santulu Vithkerode pentru a occupá peninsul'a tartarica; si carui, dupa ce i-a successu acésta espeditiune, si a luatu in possessiune principatulu, i s'a nascutu fliu cu numele Mengli-Kierai (Mengili Gierai). Acesta a avutu fii pe Mehemedu Kierai, Sadet Kierai (Seadet Gierai), Chas Kierai (póte Schah Gierai) si Sap Kierai: póte Sefai Gierai; care din urma, cá cellu mai tineru a succesu parintelui seu in regatu, si era totodata principe alu Tatariloru. Câ-ci toti descendentii acestei familie, cá principi, se servescu cu predicatulu nobile de Atcikerai, care l-au priimitu dela protoparintii loru. Nu face necessitate de mari argumente pentru a proba falsitatea acestei narratiuni: contradictiunile sunt evidente. Este o simpla tiesetura de coniecture, pentru cá se nu dîcemn o chimera a istoricului, contraria fapteloru autentice si acteloru Tatariloru. Câ-ci toti istoricii turci in unanimitate sustienu, ca nu Lothonu, ci Gierai a fostu primulu cuceritoriu alu Crimeei, si descendentii sei i-au conservatu memori'a, purtandu-i cu totii numele; dar afara de acést'a, d'in acesti istorici è evidentu, ca tatarii lithuani n'au fostu de origine nici d'in Crimeea nici oguziani (de unde se devina famili'a oliginghisiana). ci ei sunt de origine ceremisica; de unde moldovenii, compatriotii nostri, 'i numescu *cirimusi*: de si la turcii sunt cunoscuti sub numele de Lipkatatari. Cuventulu Lipka este coruptu d'in Litva. Se mai adaogemu anca si atâta, ca

tierr'a. Acesta a fostu primulu Chanu alu Tatariloru pusu de Turci, si care cellu d'ântâiu in Crime'a a ordonatu in numele imperatului ottomanu a se introduce Chutbè (57) in rugatiunile publice.

famili'a Chaniloru asta-di domnitori in Crime'a, n'a inceputu a domni sub Muradu II sub care puno istoriculu nostru pe Atcikierai; nici aceea nu è adeveratu, ca numele de Gierai si l-ar' fi apropriatu acésta familia numai pe acestu timpu; câ-ci ea este cu multu mai vechia decâtu imperiulu ottomanu, precumu se póte convinge ori-cine atâtu d'in istoriele turciloru, câtu si d'in traditiunile tatariloru, si ceea ce credu ca amu demonstratu destulu de pe largu in prefatiunea mea. Si aci, nu ne vomu departa tare dela propusulu nostru déca vomu spune si aceea, ca chiaru si intre tatari este mare disputa despre intrebarea: cari sunt successorii legitimi, si cari cei illegitimi ai lui Gierai. Câ-ci afara de famili'a pênè asta-di regnante in Crime'a tatarica, si care pórta per eminentiam numele de Gierai, mai este o alta familia, care de comunu este cunoscuta sub numele de Ciobanu Gierai, séu Gierai pecurariulu. Cu raportu la acésta, se dîce ca femei'a unui Chanu, alu carui nume l-amu uitatu, a avutu comerciu criminalu cu unu pecurariu, si a nascutu unu fiiu; (mam'a, dupa ce a nascutu, a fostu judecata la mórte pentru adulteriu). Noulu nascutu a fostu datu unui sclavu alu regelui cu ordinulu de a'lu omori. Sclavulu inse a incelatu pe domnulu seu: a trecutu cu miculu innocentu in Circassi'a, si l-a crescutu acolo in secretu. Si acestu fiiu de ciobanu este, dîcu ei, dela care isi trage originea famili'a de asta-di, si este numai una pretentiune falsa ca ea s'ar deriva dela vechi'a si ilustr'a familia Gierai. De alta parte, Cioban Gieraii dau calumni'a indereptu, si pretindu ca ei, ér' nu ceilalti Gierai deriva dela anticii Gierai. Aceste calumnii recipróce incurca fórte caus'a; mai alesu ca atâtu una parte câtu si ceealalta se provôca numai la traditiune; si precumu fia-care o esplica in partea sa, asia este fórte greu de a determina intr'adeveru, ca cari sunt descendentii legitimi séu genuini, si cari sunt bastardii. Votulu turciloru anca nu póte se decida aci; câ-ci de si tienu ei, ca famili'a asta-di regnante è cea legitima, totusi nu refusa celeilalte titlulu comunu de Gierai; si o lasa se locuiésca in Iamboli (numita mai nainte Ianopoli) cetate destinata pentru resiedint'a principiloru Crimeei tartarice. Dupa batai'a si redicarea obsidiunei dela Vien'a, turcii neincrediendu-se in Selim-Gierai, l-au destituitu si au redicatu la dignitatea de Chanu pe Chior-Gierai, unulu d'in famili'a Cioban-Gierai; dar' dupa câte-va luni l-au destituitu si pe acest'a, si au pusu pe tronu érasi famili'a cea vechia a Gierailoru. Nici ca se mai póte crede, ca Cioban Gieraii se mai póta ajunge vre-odata la acésta onóre; de altminterea ei au pentru famili'a loru certe titluri de distinctiune séu officiuri ce le sunt affectate, precumu Calga-Sultanu, Nurreddin (*) si altele asemenea.

(57) A se vedé not'a 10 la Capu II d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

(*) A se vedé esplicatiunea acestoru cuvinte in Partea II. Cartea IV, capu I, not'a 75. *Tr. Rom.*

MOLDOVÈNII BATU PE TURCI

XXIX. Pe candu se petrecu aceste in Chersonesu (58), Solimanu Pasia trece cu una armata considerabile in Moldavi'a. Stefanu, Tekkiur Moldaviei (59), da preste elu nu departe de Falcii (60) la tiermurii Prutului. Aici se lupta impreuna lungu timpu, cu curagiu mare si cu resultatu dubiosu. Dar in urma, prin negligenti'a generalului loru, musulmanii sunt resipiti; insusi generalulu remane mortu, multi suntu ucisi, unii cadu captivi, ér' ceialalti scapa prin fuga preste Dunare.

TURCII DEVASTÉZA MOLDAVI'A

XXX. La noutatea despre acésta perdere, Mahomedu plinu de in-
A. 877 dignatiune, merge in anulu urmatoriu elu insusi in persóna cu tóta
I. C. 1472 armat'a sa in Moldavi'a; inimiculu vediendu acésta putere colosale,
incapabile de a i se oppune, s'a retrasu si n'a primitu lupt'a; er' Mahomedu a devastatu tóta tiér'a pênê la partile muntene, si s'a intorsu acasa ducêndu cu sine o multîme infinita de vite si captivi.

ESPEDITIUNILE LUI MAHOMEDU IN ASI'A

A. 882 XXXI. La anulu Hegirei 882. Mahomedu occupa cetatea Skande-
I. C. 1477 run, ér la anulu dupa aceea edifica unu palatu nou, care asta-di
A. 884 este palatulu curtiei imperatului. In anulu Hegirei 884. Aladinu Beg,
I. C. 1479 care implorase ajutoriulu lui Mahomedu contra parintelui seu Badak

(58) Crime'a. séu peninsul'a tatarica. *Tr. Rom.*

(59) *Tékkiur Moldaviei.* Insémna : rege alu Moldaviei. Acest'a è Stephanu celu mare, despre care amu vorbitu in alta nota (*). De la Bogdanu, numele fiiului seu turcii numescu Moldavi'a Bogdanie. Despre acést'a vomu tracta intr'altu locu mai pe largu.

(60) *Falcii.* Numele unei cetati si districtu in Moldavi'a asupr'a riului Prutu, avendu Istrulu la amédia-di,, cam diece mille distantia de la Husi, unde Petru cellu mare imperatulu Russiei, dupa o bataia de patru dîle cu turcii, a încheiatu pacea de la anulu 1711. Aci mi aduseiu aminte, ceea ce amu cetitu cu cati-va ani mai nainte in Herodotu despre unu poporu bellicosu si una cetate nu departe de Dunare numita Taiphali; si d'in curiositate amu tramisu vre-o câti-va ómeni se cerceteze, nu cumuva voru da acolo de ruine séu urme de edificii vechi. Reintorcêndu-se ómenii mei, imi spusera ca nu departe de Falcii în desulu paduriloru au datu de muri ruinati si

(*) A se vedé not'a 1, la capu V din cartea I. *Tr. Rom.*

Beg (61), pregatesce una armata, invinge cu ea pe parintele seu, si ilu face se 'si caute refugiulu la Cercassus regele de Misr (62).

MAHOMEDU BATE PE VENETIANI SI DEVASTÉZA APULI'A

XXXII. In anulu urmatoriu, dupa ce bate pe Venetiani (63) langa riulu Sontium, Mahomedu pregatesce una flota mare sub comand'a lui Gieduk Ahmedu Pasia spre a devasta Apuli'a si déca ar' fi possibile tóta Itali'a. Acestu generalu sì préda Apuli'a, si ocupa vre-o câte-va fortaretie; dar' chiar' in midi-loculu progressului armeloru sale, a fostu rechiamatu, fiind-ca ajunsese scirea ca Persianii érasi se misca, si Ussunhasan vré se faca nóue incercari, prin urmare ca este necessaria presenti'a atâtu a generalului câtu si a armatei. Puçinu dupa sosirea lui Mahomedu, veni unu delegatu venetianu (64) si se rugà fórte umilitu de pace; Sultanulu, occupatu acumu cu alte affaceri, se invoì prè bucurosu. A. 885 / I. C. 1480

LA RHODES REMANE RESPINSU

XXXIII. Dar' acésta pace nu a fostu nici firma nici durabile. Cà-ci in anulu Hegirei 886 tramite Mahomedu pe Mesih Pasia (65) cu una flota mare spre a occupa cetatea Rhodes. Generalulu debarcandu cu óstea sa, incungiura cetatea de tóte partile; dar' inimiculu vigilante si valorosu, ilu respinge, si in urma ilu constringe a redica obsediulu cu mare perdere, rusîne si periclulu vietiei sale. A. 886 / I. C. 1481

fundamente de case in linea recta. Acést'a me face se nu mai dubitezu, ca Falciu de asta-di è edificatu in loculu séu fórte aprópe de loculu anticei cetati Taiphali. Despre acést'a voiu tracta mai pe largu intr'unu opu alu meu particulariu despre Moldavi'a antica și moderna (*).

(61) *Bagdaku begu.* Pare a fí provinci'a Sina, séu numele ori pronumele vre-unui rege de pe acesti timpi, care inse nóue pêné asta-di nu ne é cunoscutu.

(62) Egyptu. *Tr. Rom.*

(63) *Venetiani.* Istoricii crestini facu mentiune de o bataia ce ar' fi suferitu venetianii langa fluviulu Sontiu; dar' in locu de Gieduk Ahmedu Pasia, ei punu pe unu anume Alabechu séu Marbechu. Nu sciu, pe alu cui crediementu; cà-ci aceste nume nu au nimica in sine din sunetulu turcescu.

(64) *Delegatu venetianu.* Acest'a a fostu Benedictu Trevisano, barbatu de mare autoritate la venetiani, si de o intelligentia fórte rara.

(65) *Mesih Pasia.* Crestinii dîcu ca au fostu grecu, si anca descendente d'in famili'a

(*) A se vedé « Descriptio Moldaviæ » Partea prima, Capu IV, punctu 9. *Tr. Rom.*

MOARE LA MALTEPPE

XXXIV. In vér'a urmatória aduna tóta puterea armata a imperiului osmanu, nu numai pentru a pedepsì insolenti'a lui Ussunhasanu, ci si pentru a'si estinde dominatiunea preste tóta Asi'a. Cu acestu scopu trece Bosphorulu nu departe de Iuskiudar, se pune in corturi sub Malteppe (66), si credea ca in scurtu timpu va fi domnu pênê la marginile estreme alle Indiei. Póte chiar acésta emotiune estraordinaria a spiritului i-a causatu una lovitura de apoplexia (67), la care s'au mai adaosu si alte simptome, in catu dupa scurte dar' violente dureri se stinse in cinci alle lunei Gemaziulu evvel. Elu lasà imperiulu, fiiului seu Baiazetu (68).

CALITATILE LUI MAHOMEDU

XXXV. Mahomedu a traitu cinci-dieci-si-unulu de ani (69), si a domnitu trei-dieci de ani si trei luni, necomputandu aci timpulu câtu a domnitu pênê ce a traitu anca tatalu seu. Afara de virtutile sale bellice, despre cari a datu probe escellente, elu era anca renumitu pentru invetiatur'a sa, cunoscinti'a de limbe, desideriulu de a sci lucruri curióse, prudenti'a si laboriositatea sa. Elu era

paleologiloru. Turcii inse nu mentionéza nimicu despre famili'a sa. In câtu pentru numele Mesih, acest'a pare a deriva de la ebraiculu Messiah, precumu Iesù-Cristu la Turci se numesce Issa Mesih.

(66) *Malthepe.* Romanesce munte-bogatu séu muntele bogatìei. Este unu munte fórte inaltu, nu departe de Nicëa. I s'a datu acestu nume d'in causa ca la pólele lui s'a gasitu unu thesauru fórte bogatu. Vasele de pe marea-négra venindu spre Bosphoru, vedu acestu munte in departare de optu-dieci de mile, si dupa acesta 'si indrépta cursulu, de sì elu este cu multu mai aprópe de marea-marmora de câtu de marea négra.

(67) *Apoplexia.* Scriitorii crestini dîcu, ca a fostu atacatu de una violenta colica trei dîle dupa intreprinderea acestei espeditiuni; in acést'a convinu cu Turcii, cari dîcu ca pre langa apoplexia s'au mai adaosu si alte rele cari i-au causatu mórtea.

(68) Mustafa, fiiulu celu mai mare, se dîce ca a fostu strangulatu la ordinulu parintelui seu, fiindu-ca maltratase pe consórt'a lui Ahmedu Pasia. *Tr. Angl.*

(69) *Cinci-dieci-si-unulu de ani.* Aci trebe se intielegemu ani lunari, cari redusi la ani solari facu circa patru-dieci-si-nóue de ani, siepte lune si siepte dîle. Turcii nu sunt de accordu cu crestinii asupr'a acestui punctu. Ei dau lui Mahomedu cinci-dieci-si-unulu de ani de viétia, si trei-dieci de domnia; d'in contra crestinii dicu ca a traitu

si religiosu; si in scurtu, elu ar fi fostu unu principe perfectu, déca ar' fi fostu atâtu de conscientiosu, se nu 'si franga de multe-ori cuventulu pentru binele statului.

cinci-dieci-si-trei de ani, si a domnitu trei-dieci-si-duoi. Io credu ca tôta differinti'a acést'a provine de acolo, ca crestinii cuprindu in computulu loru si cei trei ani in cari a domnitu acestu principe anca traindu parintele seu.

Regenti in Europ'a contimpurani cu Mahomedu au fostu :

La Constantinopole : Constantinu Paleologu, cellu d'in urma imperatu crestinu in Constantinopole, 1444—1453.

In Occidentu: Fridericu III, 1440—1493.

In Angli'a: Enricu VI, 1422—1460; si Eduardu IV, 1460—1483.

In Franci'a: Carolu VII, 1423—1461, si Ludovicu XI, 1461—1483. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI BAIAZETU II

ALU OPTULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA III.

BAIAZETU CUGETA A FACE O PEREGRINARE LA MECC'A

I. Fiindu-ca trebile osmanice pe acestu timpu erau in flóre, asiá Mahomedu a incredintiatu guvernamentulu câtoru-va provincìe, celloru duoi fii ai sei, Baiazetu si Gemu; si anume pe cellu d'ântâiu l-a facutu Sandgiak (1) in Amasi'a, ér' pe alu doilea Sandgiak in Iconi'a; cá asiá, nu numai se póta avé venituri pentru a poté tiené curte, dar' mai alesu, se póta avé ocasiune de a se deda anca de tineri in artea si sciinti'a de a guverna. Baiazetu era chiar' in Amasi'a, si avé de cugetu se faca unu Hadgiu (2) séu pregrinare la Mecca, candu pe neasteptate i vení nunciulu de la marele Veziru cu scirea, ca tatalu

(1) *Sándgiak.* Inainte de institutiunea de Pasïe si de Beglerbegí, toti gubernatorii provincieloru purtau numele de Sangiacu: astadi inse, Sangiacu se numescu numai acei-a, cari sunt pusi in capulu óre-carei provincie, dar fara prerogativ'a de a purta *Tug*, adeca códa de calu. Asià, unu Sangiacu este mai puçinu de câtu unu Begu; unu Begu mai puçinu de câtu unu Pasia; si unu Pasia mai puçinu de câtu unu Beglerbegu.

(2) *Hadgiu.* Insémna peregrinagiu la locurile sante Mecca, Medina si Ierusalemu; celu care face acestu peregrinagiu, se numesce *Hagì*, séu pelerinu. Fie-care turcu é obligatu prin lege, de a face acésta caletoria una-data in viéti'a sa, si anume atunci

seu a muritu si l-a numitu successore la tronu. De-o-data cu acésta scire, primì si una scrisóre, subscrisa de vezirulu si de ceialalti mai-mari ai tierei, in care acesti-a ilu eshortau a vení, si a lua in possesiune tronulu, si a lasa pregrinarea altoru omeni de nascere mai de josu si de ocupatiune mai pucina; câ-ci pentru prosperarea religiunei mahomedane este de unu folosu immensu, déca elu prin valórea armeloru si gravitatea consilieloru sale va impedeca, cá inimicii acelei religiuni se nu prinda nou curagiu si nóe puteri.

DA REGIMULU IN MANILE FIIULUI SEU KORKUD

II. Acestu neasteptatu nunciu a surprinsu fórte tare pe Baiazetu, si standu la indoieli si consternatu cumu era, nu sciá ce se faca, de unde se incépa in aceste fatali impregiurari. De o parte, pietatea sa ilu chiamá, se implinésca votulu ce a facutu; ér' de alta parte, rationea statului i dicea, ca nu é bine a lasa se remana tronulu vacantu lungu timpu. In fine, religiunea ii fu mai multu decatu grij'a de prosperitatea Statului; si spre fericire, Baiazetu gasì espedientulu de a scapa si un'a si alt'a. Elu avea unu fiiu, cu numele Korkud, de o affabilitate si modestia atâtu de estraordinaria, in câtu intrecea in aceste nu numai pe cei de una etate cu elu, cì anca si pe cei mai betrani de câtu elu. Avulu seu Mahomedu, inainte de a murì cu doui ani, a tramisu dupa elu, si l-a adusu in curte pentru a'i celebra circumcisiunea numita la Turci Sunnet(3), si prin bunele sale calitati, tinerulu intr'atâtu a castigatu inim'a lui Mahomedu, in câtu de la acelu timpu

candu starea sa materiale i permitte cá diumetate se-i ajunga pentru spesele de peregrinagiu, ér' ceealalta diumetate se-i remana, cá pre cându se va intórce inderetru, se aiba din ce se subsiste cu onóre. Pentru cá acesti pelerini se póta caletori in siguritate si cu tóta comoditatea prin acelle locuri deserte si arride, Sultanulu de comunu da ordinu lui Pasi'a din Damascu, cá se le dea soldati si purtatori-de-apa (*); si se aiba grige, cá numerulu loru nici-odata se nu fia mai micu de patru-spre-diece mii.

(3) *Sunnet.* Turcii distingu in legea loru dóue speçie de precepte. *Sunnet*, de la care in certe impregiurari póte cine-va se fia dispensatu; si *Fars*, care este de absoluta necessitate pentru mantuintia. De Fars se tienu, precumu dícu ei, *Salevat* si *Zekiat*. Salevat, este marturisirea credintiei, care nu o póte neglige séu intermitte nici-unu omu care póte vorbi, fara a nu incurge periclulu de a-si perde sufletulu. Zekiat, este

(*) Vulgo Sacagii; cari pórta si dau apa pe bani. *Tr. Rom.*

inainte, nu a mai voitu a-lu lasa de langa sine. Pe timpulu candu a muritu Sultanulu Mahomedu, acestu Korkud era la armata. Acestu fiiu, cugetá Baiazetu, are se-i suplinésca loculu, in sperantia, ca prudenti'a consiliariloru va supliní defectulu tineretiei. Asiá, se puse si scrise Vezirului urmatoriulu respunsu: «Nu-mi mai sta in « potere de a renuncia prè-santului peregrinagiu, si mai curendu « vreu a risca domni'a a tóta lumea, decâtu se nu-mi implinescu vo- « tulu ce amu facutu. Dar, cá statulu osmanicu se nu suffere prin « acést'a nici unu detrimentu, svatulu meu este, cá voi se recu- « nósceti de suveranu alu vostru pe fiiulu meu Korkud, si se ve sup- « puneti lui pênê la reintórcerea mea». Dupa acést'a fara a mai as- tepta respunsu, s'a pusu pe cale catra Mecca, spre a cere de la Dum- nedieu unu bunu inceputu alu regimului seu. Ér' mai-marii tierei au investitu pe Korkud, fiiulu seu, cu potestatea suverana, care o a purtatu bine, fericitu in nóue luni de dîle, sub care timpu elu lasà

actulu de a imparti in totu anulu a cinci-diecea parte a averei sale intre seraci, etc. In specialu, *Sunnet* numescu Turcii circumcisiunea, si *Sunnet Dughiuni*, solemnitatile ce se observa la circumcisiune, precumu si alte rituri ecclesiastice, a carora neobservare de si este pecatu, dar' nu este pecatu neiertatu; ba, in casu de necessitate urgente, acésta neobservare a ritului, nici nu se considera de pecatu. Pentru aceea Turcii nu celebra circumcisiunea fiiloru loru, inainte de a ajunge acesti-a etatea de siepte ani; fiind-ca credu, ca unu copilu necircumcisu inainte de acésta etate, totusi ajunge a fi admisu in paradisu. Assemenea, déca cineva, in locu de cinci inchinari la rugatiunea de amédia-di, face numai trei, ceea ce este Fars séu immediat'a porunca a lui Dumnedieu, si intermitte celelalte duóe, cari sunt ordinate numai de profetu si confirmate prin usulu besericei, atunci acésta intermittere este pecatu, dar' nu è pecatu mortale. Dar' care nu face nici celle trei, nici ceste duóe, unulu cá acela trebe se-si espieze pecatulu sufferindu tormente de mai multi ani in purgatoriu (*).

(*) Purgatoriulu la Turci se numesce *Aeraf*, care este pluralulu cuventului arabicu *Urf*; si amenduóe insémna loculu dintre paradisulu si infernulu mahomedanu. Musulmanii nu sunt de accordu intru calificarea aceloru persóne care stau in purgatoriu. In generalu, punu aici pe acei musulmani, ale caroru fapte bune si rele, sunt egali; in câtu nu merita nici a intra in paradisu, nici a fi aruncati in infernu. Un'a din punitiunile loru este, ca vedu fericirea celoru din paradisu, si fórte doresc u a ajunge si ei acolo; dar' acést'a nu o potu ajunge pênê la diu'a judecatiei, candu se voru prosterne inaintea feçiei creatorului loru, si prin acestu actu de adoratiune, faptele loru celle bune voru clumpani pe cele rele, si voru audi aceste cuvente: «Intrati in paradisu, unde nu este nici grige nici cutremuru». Saadi dice despre Aeraf, ca pentru cei fericiti este infernu, ér' pentru cei condamnati este paradisu. *Tr. Angl.*

14

a se memora numele seu in rugatiunile publice, si monet'a a se bate sub firm'a numelui seu.

DUPA REINTORCEREA DE LA MECCA ESTE CHIAMATU LA TRONU

III. Dupa trecerea acestui timpu, Baiazetu s'a intorsu d'in peregrinagiulu seu, si mai nainte de tóte a tramissu scrisori fiiului seu si mai-mariloru tierei, pe cellu-a rogandu-lu se mai tiena regimulu, ér' pe acesti-a se continue a-i fi suppusi-ascultatori; pentru sine nu cerea alta, decâtu se i se conceda a se retrage la Nice'a in viétia privata. Este greu a determina, ca ce a potutu indemna pe Baiazetu se contemne tronulu? Fostu-a acést'a una inspiratiune a religiunei, si un'a ardóre de a servì lui Dumnedieu, aprinsa si mai multu prin peregrinarea lui la Mecca? Séu se temea pôte, ca façie cu poterea, ambitiunea, talentulu si popularitatea fiiului seu, nu se va poté face iubitu la poporu? Si d'in acestu motivu, ar' fi mai bine cá retragêndu-se la Nice'a, de aici prin apucaturi secrete se scótia pe fiiulu seu d'in siéua, decâtu cá prin una pretentiune intempestiva de a avé regimulu, se espuna periclului atâtu imperiulu câtu si viéti'a sa? Dar marele veziru indata ce i-a primitu scrisórea, a adunatu pe mai-marii tierei, le-a cerutu opiniunea, si dupa câtava desbatere, cu consensulu tuturoru, a luatu conclusiunea, ca dispositiunea lui Mahomedu trebe firmu sustienuta, si singuru Baiazetu trebe recunoscutu si proclamatu de imperatore.

KORKUD SE INVOIESCE

IV. Obstaclele de a pune in practica acésta conclusiune, erau aceleasi pentru ei, cá si pentru Sultanulu-tata; câ-ci violentele apucaturi pareau mai puçinu sicure decâtu conclusiunile ensesi. Dreptu aceea, se resolvira cu totii, a se adressa mai antaiu lui Korkud si a-lu sonda. Marele Veziru, Ali Pasia, obtienendu audientia, i-a vorbitu precumu urméza: « Serenitatea sa Domnulu parinte alu Maies-« tatiei Vóstre, s'a intorsu, cu adjutoriulu lui Dumnedieu, sanetosu « si intregu de la Mecca, si, precumu audîmu, a ajunsu la Aleppo. « Ni-amu tienutu de detorintia, a aduce acést'a la cunoscinti'a Maies-« tatiei Vóstre, spre a scì ce Ve este cu placere a ordina in privinti'a « sa si a sosirei sale ». La acésta informatiune, Korkudu respunde :

« Servitiele ce ati facutu imperiului, sunt cu dreptu cuventu totu a-
« tâte probe despre fidelitatea vostra; dar', fiind-ca voi prin unu
« discursu atâtu de artificiosu, se vede ca ve indoiti in fidelitatea
« mea, asiá abiá me potu retienó, de a nu ve taxá pe voi de trada-
« tori. Au nu sciti voi, ca parintele meu n'au abdicatu absolutu. si
« n'au resignatu pentru totu-deauna corónei in favórea mea, cí mi-a
« ordinatu numai a tiené regimulu in loculu seu, pênê ce se va in-
« tórce din peregrinatiune, ce o a intreprinsu pentru linistea sa si
« pentru binele publicu. Eu amu facutu acésta, pentru-ca n'amu
« voitu a nu me suppune poruncilorn unui parinte. Acumu ca s'a
« intorsu, imperiulu este alu seu; se vina si se-si ocupe tronulu; eu
« depunu sceptrulu, si nu vreu a fi altu decâtu pururea fiiulu si va-
« salulu seu suppusu ».

RESTITUIE TRONULU PARINTELUI SEU

V. Câte-va dile dupa aceea, audîndu Korcudu despre apropiarea parintelui seu, trece Bosphorulu, urmatu de toti vezirii sei si de ceialalti officiali civili si militari, si ilu intimpina nu departe de Nice'a. Aici immediatu isi manifesta obedienti'a sa, si comanda si celorlalti, de a urma esemplulu seu; apoi ordina a se face unu Mimber (4). Facutu acesta, a luatu pe tatalu seu de mana, l-a dusu pe tronu, si intorcêndu-se catra spectatori, dîse: « Acesta este parin-
« tele si domnului meu, dar' totodata elu este domnitoriulu si im-
« peratulu osmaniloru. Eu amu fostu pênê asta-di umbr'a sa; a-
« cumu, ca lumin'a a venitu, umbr'a trebe se dispara. Aretati numai
« lui singuru obedientia si reverentia ». Dicêndu aceste cuvinte, s'a reintorsu la Constantinopole spre a ascepta acolo pe tatalu seu. Baiazetu a sositu aici in 29 alle lunei Gemaziulu-achir, annulu Hegirei 886., si immediatu a fostu investitu cu corón'a imperiale. In diu'a A. 886 / I. C. 1481

(4) *Mimber*. Piedestalu inaltu de trei trepte, pe care se pune tronulu imperatului, care are cam forma unui scaunu de episcopu in biserica; asemenea este si *Vaissulu* (*) adeca pulpitulu séu catedr'a de unde se predica.

(*) Acestu cuventu insémna si predicatoriu *Tr. Germ.*

urmatória, Korkud, cu apanage demne de unu imperatu, s'a departatu la Magnesi'a (5).

GEMU SE REVOLTA

VI. Dar' lui Gemu (6) nu 'i convinea nici-de-cumu acestu lucru. Elu avea mare sperantia, ca pre langa etatea tinera a lui Korkud, anca totusi nu-i va fi greu de a ocupa imperiulu; dar' dupa ce Baiazetu s'a urcatu pe tronu, elu se vediù incelatu cu totulu in asteptarile sale. Elu pretindea, ca corón'a se cuvine lui, pentru ca Baiazetu s'a nascutu inainte de ce Mahomedu, tatalu seu, s'a facutu imperatu; si declara, ca este desonóre pentru imperiu, cá se ajunga pe tronu fiiulu unui omu privatu, in prejudiçiulu unui erede imperiale. Elu accusá dispositiunea testamentaria a parintelui seu de falsa, pentru ca nu s'a facutu in scrisu, cì vine numai d'in gur'a unui veziru tradatoriu. Effectulu acestoru vorbe a fostu, ca nu numai fórte multe cetati, dar' anca si cea mai mare parte a trupeloru asiatice, au venitu la convingerea, ca elu este eredele legitimu alu tronului, si chiar pentru acést'a l-au si proclamatu imperatore in Prus'a Immediatu dupa aceea, ajutatu cu bani de catra cetatianii d'in Prusa si de altii cari i tieneau partea, si-a formatu una armata considerabile.

DAR ESTE BATUTU SI FUGE LA CAIETBAI

VII. Dar acésta putere nu a fostu nici ferma nici durabile. Càci Baiazetu audindu de procederile fratelui seu, a trecutu numai de

(5) Traductoriulu germanu nu are acestu din urma passagiu, dar' este in traductiunea anglesa si francesa, anteriori traductiunei germane. *Tr. Rom.*

(6) *Gemu*. Gemu in limb'a vulgare insémna una speçie de strugure, care are unu gustu mai deliciosu de câtu ori ce altu struguru. Dar déca littera *m* se duplica, atunci *Gemmu* è terminu magicu, si insémna numele fabulosu de Solomonu ori Alexandru cellu mare; asi'a *Chalemi Gemm* insémna sigilulu séu inelulu-sigilu alu lui Solomonu; *Giami Gemm*, oglind'a lui Solomon séu a lui Alesandru; care intr'una alta fabula grecésca se atribue lui Leone sapientele, fiiului lui Vasiliu macedonénulu, si imperatu alu Greciei. In care sensu, din aceste duóe, si-a luatu acestu Sultanu numele de Gemu, nu potu se sciu; dar' de alta parte nu amu auditu nici nu amu cetitu nicairea, ca altu óre carele turcu se fia purtatu acestu nume. Scriitorii christiani, fora dubiu, ca de la acestu-a isi voru fi luatu cuvintele Zemes si Zizim, care de altminterea dupa etymologia nu au nici-o significatiune.

câtu in Asi'a cu una armata mare, ilu intimpina nu departe de Prusa, si dupa una bataia inversiunata si sangerósa, ilu pune la fuga dimpreuna cu toti asseclii sei. Gemu scapandu cu vre-o câti-va ai sei, fuge mai antaiu la Aleppo, apoi la Sultanulu Caietbai (7), regele de Misr. Spune acestui-a tiraniele fratelui seu : ca i-a occupatu nu numai imperiulu care i appartiené, cì i-a luatu anca si copiii si i-a ucisu in modulu cellu mai injustu : si-i cere cu totu adinsulu adjutoriulu seu. Caietbai din contra i dède consiliu mai salutariu, si ilu esbortá se lase la o parte tóta inamiciti'a contra fratelui seu, pentru ca bellele civili nici-odata n'au potutu avé altu resultatu, decâtu totdeauna detrimentulu santei loru religiuni; pe candu din contra pre langa amórea si concordi'a fratiésca, religiunea face progressele celle mai admirabili. Asiá, pentru cà cu timpu se i tréca foculu mâniei sale, i recomendà a face una peregrinatiune la Mecca, si, prin acésta sacra caletoria, a-si schimba imaginari'a nefericire intr'o adeverata beatitudine a sufletului. Câci, dîse Caietbai mai departe, precumu stau lucruile asta-di, candu Baiazetu are una armata mare sub comand'a sa, é greu a incerca vre-o intreprindere contra lui; ér déca, pênê la intorcerea sa din pregrinare, s'ar schimba façi'a lucruriloru, atunci se va adopera cu tóta puterea sa se-i adjute in dreptulu seu.

DE LA CAIETBAI LA VARSAK

VIII. Cu de acestea si alte assemeni cuvinte voiá Caietbai a imblandí pe Gemu. Dar' acesta avea alte intentiuni. De lungu timpu incóce elu legase una stricta amicitia cu mai-marii din Varsak si Tur-

(7) *Kaietbai*. Si nu Kaitheban séu Kaithbeg, precumu ilu esprimu scriitorii occidentali. Câci Kaietbai nu este nume turcescu, nici nu se póte deriva de la Kaith si Beg, care va se dica principe; ci este cuventu puru tataricu, compusu din Kaiet si bai, care din urma se adaoge numai pentru a evita cacofoni'a lui Uistun (*), care se pronuncia de comunu cá vocal'a nostra *e*. *Kaiet* in limb'a tatarica insémna conversiune, si *bai* avutu. Tatarii mai de frunte au datin'a a adaoge acésta monosillaba la numele loru; asiá Tumanbai, Mambetbai (in locu de Muhamedbai, fiindu-ca Muhamed in limb'a tatarica se pronuncia Mambet). Chiar asiá cuventulu *Celebi* la turci, este unu titlu de distinctiune, ce-lu pórta Capu-Pasii armatei turcesci, si Aga, si

(*) Acest'a é numele unei vocale turcesci, care se cetesce cá *a* séu *e*. *Tr, Germ*.

gad (8), si avea probe atâtu de tari despre amiciti'a acestora, in câtu nu dubità unu minutu, ca voru face pentru elu totu ce voru poté. Asiá, le scrie din Misr, plangêndu-se despre injuriile lui Baiazetu, ce a comissu acest'a façie cu elu si cu copiii sei, si-i róga se-i dea adjutoriu. Acesti-a in respunsulu loru, detestandu impietatea lui Baiazetu, promitu in unanimitate a sta cu viéti'a si averea pentru Shehzade (9) si domnulu loru. Aceste promissiuni animara pe Gemu, si fiindu ca vedea ca adjutoriulu lui Caietbai nu é sicuru si é departe anca de a se realisa, asiá se preface cá si candu i-ar' aproba consiliu lu, si ilu róga se-lu provéda cu celle necessarie pentru peregrinatiune. Caietbai bunu-bucurosu ilu provede in abundantia cu tóte lucrurile necessarie, si la departarea sa i da unu personalu de servitiu, correspundietoriu positiunei si calitatiei sale. Dar' ceea ce cautá Gemu, nu era devotiune, cì regatu. Asiá, la prim'a occasiune bine-venita elu desiste de la peregrinare, lasa personalulu de servitiu inderetru, si fuge cu vre-o câti-va ai sei la amicii din Varsak si Turgadu. Aici, pre langa vre-o cati-va Gionguli (10), pe cari 'i recrutase in graba, mai lasa a se aduna trupele ambeloru tieri, si vre a cerca anca odata furtun'a bellului.

ÉRASI É BATUTU SI FUGE LA CRESTINI

IX. Dar' incercarea sa nici de asta-data n'a avutu mai bunu successu. Câ-ci Baiazetu audindu de aceste miscari nóue ale fratelui

alte persóne de origine nobile. Dar acestu Caietbai alu nostru a fostu de origine cercassianu si a ajunsu la potestatea suverana prin alegere. Elu a fostu Hanibalulu imperiului turcescu (*).

(8) *Varsak si Turgad.* Amu disu mai in susu (**), ca Varsak pare a fi fostu Paphlagoni'a. Turgad pare a fi o provincia vecina cu Varsak.

(9) *Shehzade.* Insémna fiiu de imperatu, de la cuventulu persicu Sheh, care s'a formatu prin sincope (***) din Shah, imperatu, si din zade, fiiu. Se da acésta numire fiiloru de imperati atunci, candu cine-va din respectu nu vre se pronuncia numele loru propriu.

(10) *Giongulli.* Acesti-a au formatu odiniora voluntarii, cari serviau in óste cu spesele loru proprii. Asta-di forméza unu corpu de cavaleria sub vezirii loru, care la occasiuni de solemnitaţi publice merge inaintea lui Aegavat seu officiariului mili-

(*) Acestu passagiu lipsesce din traducerea germana. *Tr. Rom.*
(**) A se vedé not'a 42, la capu I, din cartea III. *Tr. Rom.*
(***) Adeca eliminandu pe *è* si inlocandu-lu cu *a*. *Tr. Rom.*

seu, a tramissu una armata in contra sa, care la ântâi'a lovire ilu bate si-i pune la fuga trupele nedisciplinate. Dupa acésta succumbere, Gemu travestitu a amblatu ratecindu câtu-va timpu de la unu portu maritimu la altulu, pênê in urma a datu de una nave destinata pentru Itali'a. Cu acést'a merge mai ântâiu in Rhodes (11), si dupa aceea in societate cu vre-o câti-va rhodiani face una visita la Papa (12). In urm'a recomendatiunei acestui-a, Gemu a fostu cu multa onóre primitu de catra regele Neapolei (13). Elu in cuvente fórte alese si elegante, espune regelui causele refugiului seu, si implóra adjutoriului principiloru christiani spre a poté recupera ereditatea sa paterna; si tot-o-data le promisse sub juramentu, ca in casu de a obtiené imperiulu prin adjutoriulu loru, osmanii nici-o-data nu voru mai pune piciorulu pe territoriu crestinu, si ca elu va observa cu tóta religiositatea tractatulu de pace inchieiatu intre ei si intre reposatulu seu parinte. Principii christiani (14), cari tre-

tariu de curte, si pórta uniforma unguresca séu bosniaca. Colonelulu loru se numesce Gionguli Agasi. Mai este unu altu scadronu de cavaleria asemenea acestoru calareti, si se numescu Delileri, adeca nebuni séu furiosi (*). Acestia nu erau mai nainte sub nici una disciplina militara, ci mergeau orbisiu si navaliau asupr'a inimicului din tóte partile. In urma inse, s'au regulatu si ei; dar' chiar prin acést'a si-au perdutu valórea antica, si le-au remasu numai numele. Nici eu n'amu auditu de vre-o fapta memorabile ce ar' fi facutu in timpii din urma; nici in vre-o bataia unde si io amu fostu presentu, n'amu vediutu se fia datu vre-o proba de bravur'a loru.

(11) *Rhodes.* Scriitorii christiani dicu ca a fostu fórte bine priimitu de marele magistru, care dandu-i un'a buna escórta, l-a trimisu la pap'a Innocentiu VIII, si ca dupa aceea a fostu datu lui Carolu VIII, regelui Franciei, care chiar atunci se prepará pentru espeditiunea neapolitana. In urma pap'a Alexandru VI (dicu totu acesti scriitori), l-a inveninatu de frica ca Carolu ar' poté se-lu restituie lui Baiazetu, si prin acést'a si-ar' face prè mari merite inaintea acestui-a.

(12) *Papa.* Acesta a fostu Innocentiu VIII, despre care amu mentionatu in not'a precedente. Successorele seu a fostu Alexandru VI, care inse nu é culpabile de crim'a ce i-o atribuiescu crestinii.

(13) *Regele Neapolei.* Aci Turcii sun in errórc; câ-ci Gemu nu a fostu dusu in manile regelui de Neapole, ci in manile regelui Franciei, Carolu VIII, care chiar atunci se preparà la espeditiunea neapolitana.

(14) *Principii christiani.* Toti principii christiani se numescu la Turci in generalu

(*) In sensu de curagiosi, animosi. *Deliler* insémna deliriosu, turbatu, cu capulu a mana etc. *Tr. Rom.*

murau anca de terrórea armeloru turcesci, ilu animara a prinde curagiu, assicurandu-lu ca ei voru face totu possibilulu, si nu voru omitte nici una ocasiune pentru de a-lu restaura in imperiulu seu parintescu. Afara de acésta, regele Neapolei, in semnu de ulteriór'a sa bunavointia, i-a assignatu una pensiune annuale onorabile.

BERBER BASCHI I TAIA GUTULU

X. Baiazetu inse nici aici nu ilu lasa in sicuritate, fiindu-ca se temea ca ar poté se dea crestiniloru consiliuri stricatórie regimului seu si trebiloru osmanice. Intr'o dî, vorbindu in modu familiare despre lucrurile acestea, se intemplà ca a fostu de façie unu anume italianu captivu, care trecuse la religiunea mahomedana sub numele de Mustafa, si care pentru escellent'a sa desteritate in maiestri'a de a rade, a fostu inaintatu la servitiulu de Berber Bashi (15). Acestu omu, plinu de astutia, audîndu ce vorbesce Baiazetu, se arunca la piciórele acestui-a, si dîce: « Déca Maiestatea vóstra ve veti in-« dura a me insarcina pe mine cu esecutarea unui lucru atâtu de « momentosu, eu vreu se ve scapu inim'a de tóte superarile, si a « curati din cale pe fratele vostru, chiar déca s'ar fi ascunsu in celle « mai secrete unghiuri alle Italiei ». Baiazetu nu numai ca 'i dede deplina potere de a comitte acésta fapta, ci jurà pe santele suflete alle antecessoriloru sei (16), ca va inaltia pe Mustafa la dignitatea de Mare Veziru, déca va implini una fapta atâtu de divina (17) si fo-

cu titlu *Uemerail-Milletil-Mesihie*, adeca principii natiunei lui Messia; *Kiuberail-Taifetile-Îsevie*, séu domnitorii poporului lui Isus (*).

(15) *Berber Bashi*. Insemna Primu-barbieru; care este alu sieselea intre mai-mari servitori ai curtiei, despre care vomu vorbi lectoriloru intr'altu locu.

(16) *Antecessoriloru sei*. Imperatii turci nu se oblega nici-odata prin alta formula de juramentu de câtu prin cea urmatória: *Edsdadum Ervah sheriflcri ilciun*, pe santele séu fericitele suflete ale parintiloru mei; séu in numerulu singulariu: *Geddum Ruhi ilciun*. pe sufletulu protoparintelui meu. Er candu incheia tractate cu crestinii, atunci adaogu: pe numele dumnedieului prèinaltu, *Koran Haki ilciun*, pe veritatea Coranului; *Peigamberung paki Ruhi ilciun*, pe sufletulu curatu alu profetului, etc.

(17) *Divina*. Poruncile imperatului, de ori-ce natura ar' fi ele, Turcii le considera cà purcesse de la Dumniedieu, si le primescu fara oppunere; si nesuppunerea la accellea. o tractéza cà cea mai detestabile impietate. Asià, candu vezirulu avea se-si pérda viéti'a prin sententia de mórte, Sultanulu nu comittea altui a, decàtu chiar insusi ve-

(*) A se vedé not'a 6, la Capu V, d'in cartea I. *Tr. Rom.*

lositória intregu imperiului osmanicu. Mustafa incuragiatu prin acésta promissiune, arunca la o parte abitulu (18) turcescu, si trece cá fugitivu la Franchii (19) locuitori in Pera. Aici cu lacremi simulatórie se plange inaintea loru, ca a fostu constrinsu a-si abjura religiunea, si i conjura a 'lu lua sub protectiune, si a-i adjuta se scape si se tréca in patri'a sa; càci, adaose elu, mai bucurosu vré se traiesca in cea mai mare miseria intre crestini, decâtu, cu perderea sufletului seu, se guste fia chiar' si cea mai inalta splendóre la curtea ottomana. Franchii i credu, si compatimindu-i starea, ilu ducu si ilu punu pe una nave destinata pentru Itali'a, cu care in câte-va dile adjunge la Neapole. Gemu, care era chiar aici, aude ca a venitu unu barbier escellentu din Turci'a, si, póte curiosu de a afla ce se petrece la Constantinopole, ordina cá se-lu aduca la sine.

zirului esecutiunea sententiei, significandu-i-o in scrisu in terminii precumu urméza: « Fiindu ca tu mórte meriti pentru cutare séu cutare fapta, asiá voi'a nóstra este, cá, « dupa ce vei fi facutu Obdest, adeca lavarea capului, maniloru si pecióreloru, si dupa « ce vei fí terminatu Nemazulu, adeca rugatiunile, se-ti dai capulu la dispositiunea « acestui alu nostru tramisu Kapudgí Bashi ». Si Vezirulu de si de multe-ori ar' avea putere de a se oppune, elu totusi se pléca cu tóta suppunerea acestui mandatu; si acést'a de frica, cà sa nu se considere de transgessore alu ordinului imperatescu, si cá atare se se numere intre infideli, si se fia esclusu de la *Gemaat* séu *Ummeti Muhamed*, in limb'a crestina, esclusu de la beserica, escomunicatu. Acésta s'a intemplatu pe timpulu meu cu multi barbati mari, cari au refusatu de a se suppune mandatului imperatului; si cari de sí au scapatu prin fuga ori prin adjutoriulu armeloru, ei tototusi au trebuitu dupa aceea sa pórte in perpetuu numele batjocoritoriu de *Firari* adeca fugitivi, precumu: *Firari Hasan Pasia*, si *Firari Ismail Pasia*. Ce é mai multu, acésta ignominia trece sì la fii, cari spre eterna rusine se numescu *Firari Ogulleri*, adeca fii de fugitivi.

(18) Imbracamintea, portulu, costumulu etc. *Tr. Rom.*

(19) *Franchii*. Este in usu la Turci, ca ei in generalu mai tóte natiunile chrestin (cu esceptiunea Poloniloru, Unguriloru, si altoru-a cari pórta vestminte lungi), si in specialu pe Italiani i numescu cu numele *Efrengi*, care de comunu se pronuncia *Firenki*. Dar' au pentru fia-care poporu si unu nume particularíu alu seu: asia pe Germani i numescu *Nemce* (*); pe Francesi, *Firansiz* (**); pe Spanioli, *Espaniol*; pe Anglesi, *Ingilis*; pe Holandesi séu Flamingi, *Nidirlanda* séu *Filimendi*; pe Saxoni, *Saks*; pe Svediani, *Isveci* (***); pe Poloni, *Leh* séu *Lih*; pe Unguri, *Madgiar*; pe Rusi, *Moskovli*; pe Cozaci, *Kassak*; si asiá mai departe.

(*) Assemenea si *Alaman*. *Tr. Germ.*
(**) Si France *Tr. Germ.*
(***) Si *Isved* *Tr. Germ.*

Venindu barbierulu la Gemu, si intrebatu fiindu: cumu stau lucrurile asta-di in Turcia? elu respunse: ca de mai multi ani incóce fiindu in Constantinopole, nu s'a ocupatu cu alta decâtu cu barberi'a in officinele publice, si n'a cugetatu la alta decâtu a se perfectiona in artea sa, si la midi-lócele cumu se-si recastige libertatea; ceea ce, dupa lunga asceptare si cu adjutoriulu unoru ómeni buni a si ajunsu, in càtu acumu póte respira aerulu patriei sale si póte professa liberu religiunea crestina. La aceste replica Gemu: « Puçinu me impórta cultulu vostru si religiunea ce professati; câci « Dumnediu a datu fia-carui omu voia libera (20). Dar' fiindu ca eu « traiescu intr'una tiérra, unde barbierii sunt fórte inabili, nu vreu « alta decâtu ca voi se'mi fiti barbierulu meu; cu atâtu mai vertosu, « ca dupa ce voi ati petrecutu câtu-va timpu intre compatriotii mei, « cari, precumu sciti, radu cu o mana atâtu de usióra si dulce, in

(20) *Voia libera. Iradeti ghiutschlu* séu *ghiutschlu Iktidar*. Dupa doctrin'a Coranu lui turcii credu, ca fara voi'a lui Dumnedieu nu se póte intempla nimicu, nici bunu nici reu; càci Coranulu dice: *Chairú Serr min Allah*, binele si reulu vine de la Dumniedieu. Cu tóte aceste, recunoscu si ei in omu una voia libera; si acésta din motivu, cá Kiffarii (infidelii, si anume crestinii, si toti acei mahomedani cari nu sunt musulmani) se nu se póta escusà la judecat'a cea mai de pe urma, ca pentru aceea nu au imbraçiosatu legea mahumedana, pentru ca n'au avutu voia libera. Eu amu intrebatu pe unii dintre cei mai eruditi interpreti ai Coranului, cari la Turci se numescu *Tefsirdgi Kuran*, ca: póte óre unu omu, se vorbésca ori se faca ceva ce este in contra vointiei lui Dumnidieu, séu nu póte? Dar' n'amu potutu se amu de la ei nici unu respunsu categoricu. Totu ce'mi respundeau, era: *Gennet hak, Gehennem hak*, siguru esiste paradisulu, siguru esiste și infernulu; acestu din urma nu este fara scopu, ci l-a facutu Dumniedieu pentru óre-care anumita trebuintia; acumu, déca é facutu pentru unu anume scopu, apoi acesta nu póte fi altulu decâtu punitiunea aceloru-a cari sunt destinati pentru infernu. Déca (*) i intrebamu mai departe: cumu se unesce acésta argumentatiune cu opiniunea loru despre voi'a libera a omului? ei presupuneau de mai nainte despre ce este intrebarea, si diceau: totu omulu póte fi fericitu, déca vre; dar' nime nu póte fí fericitu, de câtu acellu-a pe care Dumnedieu l-a destinatu pentru fericire. In urma apoi concludeau cu axiom'a: *Takdir Tedbiri bozar* (**), adeca provedinti'a divina distruge dispositiunile séu propunerile omenesci (***). Din acésta contrarietate de opiniuni, provine apoi, ca unii inaltia voi'a libera pré multu, ér' altii o despretiuiescu cu totulu.

(*) De aci pénê in finea acestei nóte, lipsesce in traducerea francesa. *Tr. Rom.*
(**) A se vedé not'a 23, la capu IV, din carte I. *Tr. Rom.*
(***) Homo proponit, Deus disponit. Omulu propune, Dumnedieu dispune. *Tr. Rom.*

« câtu omulu abiá se póte retiené a nu adormi sub durat'a opera-« tiunei, asiá eu credu ca si voi veti fi invetiatu ceva d'in acesta ar-« te a loru ». Mustafa, pentru a seduce si mai bine pe Gemu, se face ca nu voiesce a primi acestu officiu. Gemu inse insiste, si Mustafa in urma se invoiesce dicêndu, ca consciinti'a nu'i permitte a refusa onórea de a servi pe unu principe atâtu de mare, si de a tunde unu capu, a carui façie tóte sufletele din Constantinopole dorescu a o vedé. Cu modulu acest'a Mustafa a fostu primitu de Gemu intre camerarii sei, cá in dîlele indatinate se-lu rada dupa methodulu turcescu. Dupa ce si-a facutu acestu officiu câtu-va timpu cu cea mai mare apparentia de fidelitate, se intempla odata ca Gemu adórme sub actulu rasului, si prin acést'a da buna occasiune lui Mustafa de a-si esecuta planulu premeditatu. Elu adeca, vediendu ca d'intre servitorii lui Gemu nici unulu nu este in casa, taia gûtlegiulu principelui cu briciulu (21) seu bine-ascutîtu, si pentru cá plag'a se nu sangerésca, o léga cu una carpa de pusunariu; apoi ese din casa si spune servitoriloru vigilanti, ca domnulu loru dórme, se stea linisciti si se nu-lu disturbe in somnulu seu. Faptulu era consumatu, si elu grabesce la portu, unde statea un'a nave gat'a de a'lu primi, si plecandu cu acésta, ajunge mai ântâiu la Candi'a, si de aici apoi la Costantinopole.

ELU E NUMITU MARE VEZIR

XI. Ajungêndu la Constantinopole, se duce immediatu la Baiazetu, si-i annuncia mórtea fratelui seu, si modulu cumu o a esecutatu. Sultanulu nu voià se créda; dar' in urma s'a convinsu prin scirea ce a ajunsu puçinu dupa aceea, care dîcea ca Gemu a fostu ucisu (22)

(21) *Briciulu.* Turcii acquita pe pap'a Alexandru VI, de la acésta esecrabile crima cu care ilu accusa christianii, si anca chiaru catholicii scriitori; accusa, ce s'a sustienutu si crediutu in cursu de mai multi ani. Io lasu lectorelui, se se allature la parerea care va voi (*).

(22) *Ucisu.* Aceste sciri sie-si contradicétórie, servescu chiar a confirma cellea ce dicu Turcii despre mortea lui Gemu. Disput'a este despre locu unde s'a intemplatu acést'a. Christianii dîcu ca inveninarea s'a facutu in Teracina, in mergerea sa cu Carolu VIII spre Neapole; Turcii din contra dicu, ca a muritu in Neapole de briciulu lui Berber Ibrahim. Lasam lectorelui se judece, unde este adeverulu.

(*) Vedi mai susu nota 11. *Tr. Rom.*

prin tradarea unui crestinu. Asia Baiazetu aducêndu-si aminte de promissiunea sa, innaltia pe Barbierulu Mustafa la dignitatea de Mare Veziru. Dupa aceea tramitte la Neapole, spre a-i se aduce cadavrulu fratelui seu. Delegatii sei au fostu primiti cu tóta onórea cuvenita rangului loru, si li s'a elibeatu cadavrulu, care la ordinulu lui Baiazetu a fostu immormentatu in Prusa, nu departe de mormentulu lui Muradu, intre fiii imperatesci ai familiei osmanice.

CALITATILE LUI GEMU

XII. Acesta a fostu finitulu lui Gemu, principe de mare sperantia, si dotatu cu anima fórte buna. Nimicu nu-i lipsia d'in ceea ce se numesce virtute, prudentia, magnanimitate, fortitudine si intieleptiune. Intre cei de etatea sa, elu nu avea parechia. In specialu, era admirabile pentru eloquenti'a (23) si artea sa oratorica; in câtu, elu a trasu pe ómeni in partea sa mai multu prin discursurile sale, decâtu prin bani séu daruri din gratia. Cu unu cuventu, elu ar fi fostu (precumu dîcu Turcii) celu mai perfectu principe şi demnu de una origine atâtu de illustra, déca nu intunecá lustrulu virtutiloru sale prin fug'a sa rusinósa la crestini. Cu tóte aceste, elu si intre acestia a observatu strictu ritulu mahomedanu, si nu numai ca recitá rugatiunile indatinate de câte cinci-ori pe dî, dar' anca in tóta septeman'a terminá odata Telavetti Coranu (24).

(23) *Eloquentia. Ilmi Kielam*, sciinti'a oratoricì, séu artea de a vorbi bine; precumu *Ilmi Mantik*, artea de a rationa; *Ilmi Sarf*, sciinti'a grammaticei; *Ilmi Nahum*, cunoscinti'a sintaxei; *Ilmi Hikmet*, cunoscinti'a lucruriloru secrete, séu cunoscinti'a philosophiei; *Ilmi Ilahi*, sciinti'a divina séu theologi'a; *Ilmi Fakih*, sciinti'a legiloru séu jurisprudenti'a, care la turci este sciinti'a cea mai nobile, fiindu ca ea este spre folosulu tuturoru; *Ilmi Nedgiam*, sciinti'a despre stelle, séu astronomi'a; *Ilmi Hendese*, sciinti'a despre mesuri séu matematic'a; *Ilmi Ikografie*, (*). Geografi'a; *Ilmi Rakam*, aritmetic'a; *Ilmi Shir*, poesia, etc.

(24) *Telavetti Coran*. Lectur'a a intregu Coranului. Se face cu ocasiunea immormentarei unui defunctu, si asupr'a mormentului acestui-a, si tiene patru-dieci de dile chiar cá la noi psaltirea mortiloru, care anca tiene patru-dieci de dile. Turcii credu ca sufletulu mortului ambla asupr'a mormentului patru-dieci de dile, si ca cetindu Coranulu vine Archangelulu Gavrilu, ca se-lu pazésca de draci, si apoi ilu duce in paradisu. Ei mai tienu anca, ca rugatiunile celloru vii adjuta fórte multu sufleteloru

(*) Dicu si *Giagrafiie*, ceea ce este mai aprópe de terminologi'a greca. *Tr. Rom.*

BAIAZETU FORTIFICA GRECI'A CU CASTELLE

XIII. Rivalulu imperiului delaturatu prin fraticidiu, statulu readusu in stare buna, Baiazetu, alu carui spiritu martiale amortîse, isi revine in sine, si pare indemnatu a-si largi marginile imperiului prin spoliatiunea principiloru christiani. Pentru a intari inse statulu, inainte de a-i estinde territoriulu, merge la anulu Hegirei 887 in More'a, si intaresce Istmulu de acolo, spre sinulu corinthicu, cu dóue castelle tari, intrebuintiandu la acést'a totu materialulu, ce crestinii ilu destinasera cu totulu spre altu scopu. Le provediù cu garnisóna buna, si cu tóte speciele de munitiuni, cá se póta respinge pe inimici, déca, precumu au facutu de multe-ori, ar' nevali d'in acésta parte asupr'a teritoriului ottomanu, si se aiba timpu de a veni la ai sei intr'adjutoriu. A. 887 / I. C. 1482

OCCUPA DUOE CETATI IN MOLDAVI'A

XIV. In primavér'a urmatória ordina a se edifica, pe unu locu fórte amenu la fluviulu Tundge in Adrianopole, una Giamia, Medrese, Darush-Shifa, Imaret, si una scalda publica. Dupa aceea trece cu tóte trupele sale in Moldavi'a (25), unde pe acellu timpu era domnu Stefanu, si ocupa antemurii tierrei, adeca cetatile celle mai tari, Kili (26) la Dunare, si Akkierman (27), situata nu departe de

celloru morti. Dar' ei nu invóca nici santi nici profeti, ci numai pe Mahomedu (*). Despre ceialalti dîcu, ca nu potu se cumpatiméscа miseriele umane, pentru ca chiar' prin acésta ar' fi impedicati intru a gusta perfect'a fericire la care au adjunsu.

(25) *Moldavi'a*. De câte-ori aruncu ochii asupr'a chartei Ungariei, totu-deauna me prinde mirarea, câtu de absurdu si erronatu se vedu acolo delineate limitele Romaniei si Moldaviei; si n'amu vediutu charta nici vechia nici moderna, care in privinti'a acést'a se nu fia plina de celle mai gróse errori. Asia p. e. cetatile *Kilia* si *Akkierman* se punu in Romani'a, pre candu elle nici-odata nu i-au appartienutu; elle se tienu de Moldavi'a, si sunt in distantia de mai bine de trei sute mille de la confiniele Romaniei. La altu locu voiu vorbi mai pe largu despre acésta (**).

(26) *Kili*. Moldovenii 'i dîcu Chilia; este antic'a Licostomos; cetate situata la gur'a de miédia-nópte a Dunarei, care este si mai larga si mai afunda de câtu tóte cellelalte patru. De la ea in distantia de patru-dieci-si-optu de óre pe tiermurea Dunarei este cetatee Galati, locu renumitu de comerciu in Moldavi'a.

(27) *Akkierman*. Numita mai inainte Moncastru 'Oξία la Herodotu. Moldovenii

(*) Vedi not'a 7, la capu IV din cartea II. *Tr. Rom.*

(**) Vedi *Descriptio Moldaviae*, Pars I. Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

aci, la tiermurii pontului euxinu. Prin acésta a impedecatu nu numai pe Moldoveni de a-si esercita piratariele loru pe acésta mare, dar' anca i s'a deschisu calea de a debilita prin frequente incursiuni acésta tiérra, pe care de atâte-ori s'a incercatu in vanu a o cuceri.

CUCERESCE CATE-VA CETATI IN ASI'A, INIMICITIELE SALE CU CAIETBAI

XV. Anca in acelasiu anu, sub comand'a Beglerbeg-ului d'in Asi'a, cuceresce faimósele cetati Tarsus (28), Kurshunli (29), si Kasunli. In Adrianopole, marele generalu Gieduk, Ahmedu Pasia, a fostu accusatu cu tradare, si pedepsitu cu mórte (30). Totu de pe acestu timpu datéză inimiciti'a intre Baiazetu si Caietbai, regele de Misr, si se incinse bellulu intre ei, care dupa numerose lupte s'a terminatu in fine cu resturnarea regatului lui Caietbai. Ei de multu se uitau cordisiu unulu la altulu, dar' nici unulu nu cutediá a ataca pe celaltu; câci ei credeau, ca amenduóe imperatiele atâtu stau de tare, in câtu ar' fi preste putintia a le cuceri prin potere séu dispositiune omenésca. Imperiulu otomanu era superioru celuilaltu prin estensiune si numerulu armatei; imperiulu egipteanu d'in contra, se intaria pe totu anulu cu truppe cercassiane, cari erau cei mai

asta-di i dicu Cetate-alba, care correspunde numelui turcescu Akhierman. Ea este una cetate fórte vechia; si renumita, pentru ca aici a fostu in esiliu marele poetu Ovidiu; aprópe de ea este unu lacu, care Moldovenii ilu numescu lacului lui Ovidiu. Dar' despre acést'a voiu vorbi mai pe largu intr'altu locu (*).

(28) *Tarsus*. Tarsus in Cilicia, patri'a, precumu se crede, a santului apostolu Pavelu.

(29) *Kurshunli*. Insémna plumbatu séu de plumbu. Dar cuventulu immediatu urmatoriu, Kasunli, dupa etimologi'a sa nu are nici unu intielesu, si eu nu cunoscu nici una cetate cu acestu nume, nici ca unde ar fi situata De altminterea mai este una alta cetate cu numele Kurshunli in Crimea, numita la Herodotu, Γριμνη, séu cumu vreu altii Chersonesu, de unde apoi tota peninsul'a si-a luatu acestu nume.

(30) *Mórte*. Se dîce ca Gieduk Ahmedu Pasia a fostu accusatu ca are intentiunea de a detrona pe imperatulu, si a face mari schimbari in statu; assemenea, ca elu ar' fi sollicitatu pe Achmedu fiiulu celu mai mare alu lui Baiazetu, de a se revolta contra parintelui seu. Dar dupa mórtea acestui Pasia, Sultanulu a venitu la cunoscinti'a innocentiei sale, si s'a plansu de multe-ori ca a pedepsitu cu mórte pe unu omu innocentu, pe unu abilu consiliariu alu seu, si pe unu faimosu generalu alu armatei sale. Asiá versa crocodilulu lacremi asupra victimei, ce insusi o a ucisu!

(*) Vedi *Descriptio Moldaviæ*, Pars I, Caput IV. Editiunea academiei romane, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

bellicosi ómeni intre tóte poporale. Baiazetu avea pretestu destulu de plausibile pentru bellu, fiindu-ca Caietbai nu numai ca a primitu in ospitalitate pe fratele seu Gemu, ci i-a datu pe ascunsu si bani (31) spre a-lu pune in stare de a incepe nuóe turburari. Dar, fiindu-ca acesta nu i se vedé motivu sufficiente pentru a-si incurca imperiulu in bellu, asiá tienù ca este mai consultu a'si ascunde intentiunea pênê ce i se va areta una ocasiune mai favorabile. Acést'a i se si presintà in scurtu timpu, si anca intr'unu modu precumu nu se asteptase. Olaidevlet (32), unu micu principe alu unoru provincie in Asi'a, sedusu de a lacomia intempestiva de a-si estinde teritoriulu, se incérca a ocupa in Asi'a câte-va cetati dela Cercassiani (33).

(31) *Bani.* Pare ca aci se intelegu banii ce Sultanulu Egiptului i-a datu pentru a caletori la Mecca.

(32) *Olaidevlet.* Pare a fi si acest'a unulu dintre principii persiani. Annalile turcesci nu spunu alta despre elu, de si tiér'a sa pórta anca numele seu, nume, care in unele charte geografice se scrie in modu corruptu *Aladuli.* Acésta é una tiéra inchisa intre Taurus si Antitaurus, séu Capadoci'a.

(33) *Cercassiani.* Cea mai nobile natiune intre tóte popórale scithice. Locuiescu intr'una tiéra fórte muntósa si aspra, intre pontulu euxinu si marea caspica. Russii i numescu Cerkiesi paetigorscoi. si prin acestu nume i distingu de Cozacii cercassiani. Ca-ci in limb'a russésca toti Cozacii de Ucrania se numescu cercassiani, dar in specialu aceia cari locuescu pe tiermurii fluviului Donetiu, si traiescu in Slobodenie, adeca ca coloni. Acesti cercassiani, distribuiti in aceste colonii, au cinci provincie, alle caroru capitale sunt *Issy, Charcov, Ochtirka, Ribinska si Sumy,* la cari se mai adaoge vechi'a cetate rusésca, numita *Ciuhuiov*, care odinióra a fostu fortareti'a imperiului rusescu spre confiniele de catra Tatari, pe candu adeca acestu imperiu nu era inca atâtu de estinsu precumu este asta-di. Ciuhuiovia é situata la Donu. — Cercassianii patigorici nu recunoscu nici una divinitate; ei n'au nici cultu, nici religiune. Ei possedu una padure désa intr'unu siesu intinsu, incungiuratu de tóte partile cu munti inalti. Acestu locu é provediutu bine cu apa, si inchisu juru-impregiuru cu unu siantiu largu. Aici se intrunesce totu poporulu catra finitulu lui Augustu, cá si candu s'ar' aduna la jocuri olimpice si-si facu daraverile intre sine prin schimbulu de totu feliulu de marfe. Cu ocasiunea acestoru adunari, dupa o traditiune, a carei origine nici ei nu o sciu, ei isi consacra celle mai bune arme alle loru, si le acatia de unu anume arbore in acésta padure. Acestea, la anulu candu se intrunescu érasi, le curatia frumosu, le saruta, si érasi le punu la loculu unde au fostu. Armele stau aici acatiate fara cea mai mica paza, pênê in urma le manca rugin'a séu le consume timpulu. Mai multi istoriografi, cari s'au occupatu cu descrierea acestoru popóra, ne spunu ca mai de multu Genovesii, domni pe atunci in Kiefe, i-ar' fi convertitu la fidea christiana; dar ca cu timpu, cucerindu Turcii Crimea, acesti-a li au luatu preotii, si ei érasi au cadiutu

Dar' fiindu batutu cu rusine, şi vediendu ca elu singuru este prè puçinu de a le poté stá in contra, asiá rogà pe Baiazetu se 'i dea adjutoriu, si 'i promitte ca i va concede a imprime pe moneta numele

in ignoranti'a loru de mai nainte. Intre confirmarea acestei opiniuni, istoriografii adaogu, ca Cabartanii, inainte de a se infecta de doctrin'a mahometanismului, au avutu pe unulu intre ei fórte stimatu cu numele Petru, si ca le-ar' fi fostu permisu de a manca carne de porcu, ceea ce unii dintre ei asta-di nu o facu. Ei nu stau sub nici-o lege, si nu au nici judecatori, pentru ca ei sunt fórte convinsi, ca remorsulu consciintiei omului culpabile, este sufficiente si adequata punitiune pentru elu. Mai nainte nu era nici umbra de stiintie intre ei; dar' de vre-o câtu-va timpu incóce, unii cari au imbraciosiatu mahomedanismulu, au inceputu a se initia in litteratur'a arabica; ér' ceilalti persevera in vechiulu loru paganismu, si isi conserva pênê asta-di vechile loru datine selbatice. Tóta tier'a loru é impartita in trei principate, dintre cari cellu mai de capetenia este *Kabarta*. Ei tramitu in totu anulu Chanului Crimeei tatarice c'á tributu duoe-sute de tineri si un'a-suta de tinere vergine. Acesti-a se alegu nu dupa placu, ci dupa sórte. Cei dintre ei, cari s'au nascutu intre Tatari, nu mai au nici fisionomi'a nici statur'a acestui poporu; si n'ar gresi multu de la adeveru, care ar' dîce ca ei sunt cei mai frumosi dintre tóte popórale orientali. Ei inventa totdeauna ceva nou in imbracaminte si armele loru, si tatarii i imitéza in acest'a cu tóta passiunea, in câtu s'ar' poté dîce ca ei sunt Francesii Tatariloru. Tiar'a loru é scól'a de educatiune pentru Tatari, si care nu a invetiatu artea militara si bun'a purtare in acésta scóla, unulu ca acelu-a se considera de unu *Terlek*, adeca prostu, imbecile, netântocu. Fiii Chaniloru de Crime'a, indata ce s'au nascutu, se tramitu la Cercassiani pentru a fi crescuti si educati acolo. Dupa ce ajunge infantele in Cercassi'a, trebe se i se procure o nutrice (*), si acela care i-o procura se numesce *Ata* séu tutorele Sultanului, s'apoi atâtu acest'a catu si tóta famili'a sa este esempta pentru totdeauna de la ori-ce imposite, din causa ca cá *Ata* intra in óresi-care legatura de fraternitate cu Sultanulu. Si chiaru pentru acést'a, fia-care cercassianu é gelosu de a avé o muiere séu o sora, care se dea macar odata tîtia fiiului Sultanului, si a dobendi prin acést'a liberarea de la tributu. Câte-odata vine lucrulu pên' la violentia; câci se intempla de unu barbatu, déca este mai forte decâtu cellu la care é pruncululu, merge pe ascunsu séu cu puterea in cas'a unde se gasesce miculu Sultanu la tîtia; ilu iea cu sine, ilu duce dreptu in cas'a sa, si ilu da femeiei ori sororei sale spre a-lu lapta. In duoi ani, in câtu timpu pruncululu este la tîtia, se intempla casuri pe acestea fórte multe, Dupa ce principele a crescutu si a prinsu ceva putere, ilu invétia cu multa grige a calari, a trage cu arculu, a purta arm'a, si a se deprinde in tóte sciintiele si preparativele bellice, si apoi ilu tramitu iérasi acasa. — Femeiele loru se considera de nobile, déca au degete subtiri si picióre mici. D'in contra, déca una vergine é corpulenta si are degete si picióre difforme, ori câtu ar' fi ea de illustra dupa nascere, totusi se considera de ignobile; si déca cumu-va nu are vre-o avere mare, ea nu póte avé sperantia ca-si va capeta barbatu. Pentru aceea,

(*) Doica, crescutória, laptatrice. *Tr. Rom.*

seu, si a se mentiona in rugatiunile publice, si-i da tóte tierile in feudu. Sub aceste conditiuni, Olaidevlet obtienendu de la Baiazetu

indata ce o féta ajunge etatea de siepte ani, o incingu cu unu cercu de ferru, patru pènè in cinci degete de latu, si piciórele i le stringu in papuci de lemnu: si atâtu cerculu de ferru, câtu si papucii de lemnu. trebe se i pórte pènè ce cresce mare, Eca dar', ca ceea ce facu muierile francese prin osu de pesce si alte maiestrii penibili, aici se face fara cea mai mica incomoditate anca din fraged'a etate. si-i gusta placerea in totu restulu vietiei loru. Baietii si baietele nu se culca in patu móle, ci pe scanduri ori pe pavimentu asternutu cu fenu séu paie, pentru a preveni cá se nu se ingrasie séu effemeieze, care nu fara ratiune concludu ca este sorgintea a tóta lenea si lasîtatea. Prin acést'a poporulu cercassianu devine atâtu de valorosu si tare, in câtu, dupa marturisirea chiar a Tatariloru, cinci cercassiani ajungu câtu diece Tatari, precumu diece crimeani ajungu catu cinci-sprediece budgiacani. Despre acésta fortitudine vreu a servî lectoriloru mei cu unu esemplu, care s'a petrecutu cam cu siése ani inainte de acést'a, si care nu este tare dissimile acelloru fapte prin cari Greci'a antica a devenitu atâtu de renumita. Odata Selim Ghirai, chanulu pe acellu timpu alu Crimeei (omu cu multa intieleptiune si virtuosu, si vechiu soldatu), n'a primitu tributulu annuale cu care 'i erau detori cercassianii; asiá, indata la anulu urmatoriu tramite pe fiiulu seu Shahbass Ghirai sultanu, cà se le céra sclavi-captivi pe amenduoi anii. Elu a fostu priimitu cu tóta onórea, fiindu ca nu luase cu sine cortegiu spaimantatoriu, si a priimitu numai decâtu tributulu din manile betraniloru asiá precumu s'a cuvenitu. Din intemplare inse, elu a vediutu o féta fórte frumósa a unui Cercassianu, care nu era pusa in list'a sclaviloru pentru tributu; o prinse indata, si, contra usului tierei, o duse cu forti'a in cas'a sa. Fratii ei, duoi tineri bravi si robusti, isi ascunsera la inceputu mani'a ce simtiau din caus'a acestui accidentu, si consolau pe parintele loru lingusindu-lu cu prospectulu, ca sor'a loru va poté avé anca onórea de a fi priimita in patulu Sultanului. Intr'aceea ei asteptau numai occasiunea binevenita, si in urma au irruptu pe neasteptate in cas'a principelui, pe candu acesta se credea siguru si se gasia singuru cu fét'a pe care o rapise; gard'a sa, parte era dusa de acasa, parte era beuta; si ilu strâpungu atâtu pe elu câtu si pe sor'a loru, si uccidu gard'a pén' la cellu din urma omu. Audindu tatalu sultanului despre acésta fapta, si innebusindu resimtiemintulu seu de indignatiune, declará ca cercassianii bine au facutu ca au punitu pe unu omu, care contra usului tierei a cutediatu a rapì o vergine si a o duce cu forti'a la cas'a sa. Intr'aceea móre Sultanulu Selim Ghirai, si-i remane succesore fiiulu seu cellu mai mare cu numele Devlet Ghirai, pe care nu preste multu dupa aceea l-a detronatu Marele Sultanu si l-a tramisu in esiliu la Chios. Fratele cellu mai tineru si succesorele acestui-a, cu numele Caplanu Ghirai, a obtienutu permissiunea de la curtea ottomana, de a esí la lupta contra cercassianiloru cu optu-dieci de mii de Tatari, si ai amenintia cu destructiune totale. Caplanu Ghirai trecundu Donulu, i se allaturara cinci-dieci de mii de cubani. Principele de Caburta, audindu de acésta irruptiune, se retrage cu siepte mii infanteria si trei sute cavaleria pe vervulu unui munte inaltu, incungiuratu de ruinele unei mari si vechi cetati, si se fortifica aici, implendu crepaturele muriloru cu

câte-va truppe in adjutoriu, attaca de nou pe Cercassiani, şi dupa mai multe lupte, sustienute cu schimbatióse successe, occupa ce-

pietre, arbori mari si bolovani de pamentu. Caplanu Ghirai vedea bine marea difficultate de a attaca acestu munte, care nu avé decâtu unu singuru locu de intrare, si tramite unu nunciu la principele de Cabarta se-i spuna ca : Sultanulu are de cugetu se faca una espeditiune contra Usbeghianiloru, si ca i cere trei mii de cercassiani intr'adjutoriu; afara de acést'a, ilu róga se vina in josu din munte, fiindu ca are se i vorbésca ceva in persóna. Cabartanulu pricepù stratagem'a inimicului si respunse nunciului, se mérga se spuna domnului seu, ca pentru momentu nu póte se se dea josu din munte, fiindu ca suffere de unu accessu violentu de podagra, dar' indata ce-i va fi mai bine, si multu in trei dile, pe calu ori in lectica (caru de care au ei cu duóe róte), va merge se faca curtenire Sultanului. Dupa ce se departá nunciulu, Cabartanul 'si aduná cercassianii sei, si le adressá urmatóriele cuvente : « . . . Ce « cugetati, compatriotiloru, despre starea presenta a lucruriloru nóstre? Credeti óre « ca é bine, cá se ne damu sclavi in catusiele Sultanului, si se ne lassamu a ne ma- « celari pe noi, ér' pe sociele si pe fiii nostri se-i duca in sclavia perpetua? séu ca « voiti mai bine a invinge ori a muri? Murindu cu totii, vomu scapa cellu pucinu « de spectacolulu abominabile, de a vedé cumu tiranulu isi vérsa furi'a asupr'a nó- « stra; ér' invingêndu, resultatulu va fi, ca cu una singura lovitura vomu scapa de « crudelitatea insupportabile a Tatariloru ». Respunsulu loru unanimu a fostu : « Mu- « rimu mai bine cu totii, de catu se ne damu in man'a inimicului ». Dupa aceea i obligá a tiené tare si vertosu la resolutiunea ce au luatu. si, dupa datiná, i jurá pe sabia si arm'a loru. Dupa ce a facutu acestea, Cabartanulu anca in aceeasi séra tramite pe unulu din omenii sei la Chanulu, se-i spuna, ca : podagr'a i este acumu mai supportabile, si ca voiesce in diu'a urmatoria a-i face visit'a dimpreuna cu betranii armatei sale, si a i se suppune cu tóta umilinti'a. Caplanu Ghirai transportatu de acésta scire imbucuratória, ordiná a lasa liberu caii se pasca la campu, si se resolvi a-si petrece tóta nóptea fara grige. Cercassianii intielegêndu celle ce se petrecu in ordele Tatariloru, se punu si facu din scorti'a arboriloru nisce fasce mici, le ungu bine cu resîna, le léga de códele cailoru loru, si apoi in tacerea cea mai mare i ména péné intre corturile (*) Tatariloru, si aici le aprindu fascele si dau cale cailoru. Caii parte pentru lumin'a focului, dar' mai vertosu pentru durerea ce simtiau in códa, devinu dintr'odata furiosi, si cá selbatici fugu si alérga câtu potu in tóte partile, si, fiindu nóptea intunecósa, se amesteca cu una multime infinita de cai tataresci, cari, la acestu spectaclu vinu si ei in turbare, rumpu capestre si strénguri, si fugu si alérga cu mare tumultu in tóte partile. In acésta rumóre Tatarii se destépta, dar nu vedu nici nu audu alta decatu o flacara intinsa suflandu de la unu capu alu campului péné la celalaltu; câci de frica, ori de intunereculu noptiei, ei nu vedeau caii; si credeau ca focu a cadiutu din ceriu; sì mai antaiu infanteri'a a inceputu a fugí cá nebunii in cea-mai mare disordine. Vediendu Cercassianii acést'a, si-arunca tóte armele, lasandu-se numai cu sabiele. si taia cu aceste totu ce gasescu in cale pene in

(*) Cortu in limb'a cercassiana se dice Cosiu.

tatile Giuliki (34), Sues, Adana, Kaisarie si Antab. Caietbai pricepù astuti'a lui Baiazetu, si vedea ca acesta are intenţiunea de a-lu slabí cu armele altui-a, fara cá elu se cutedie a hasarda ceva; asia

reversatulu dîlei urmatórie, candu se vediù ca acest'a a fostu mai multu unu macellu decâtu o lupta. Dupa ce s'a facutu diua, cercassianii au adunatu aprópe una-suta-mii de cai de ai inimicului, si cu perdere abia de cinci ómeni, s'au intorsu in triumfu la munte inderetru. De alta parte, Tatarii cubani, cari numai constrinsi au urmatu Sultanului, si cari pênê acumu traisera in strinsa amicitia cu cercassianii, se arunca asupr'a Tatariloru dissipati, si duóe dîle in continuu au taiatu la ei cu sabiele. Caplan Chirai cu vre-o cati-va ómeni ai sei scapa si fuge in Crimea, lasandu vre-o patru-dieci mii morti dupa sine, si restulu armatei sale dispersu in tóte partile. Dupa acésta, a fostu acusatu la curtea de Constantinopole pentru nebunésc'a si imprudent'a sa intreprindere; iar curtea l-a destituitu apoi din dignitatea sa, si l-a tramisu in esiliu la Ianopole. cetate in Misi'a. In loculu seu a fostu numitu Chanu, Devlet Ghirai, care era esilatu in Chios, si care comandase truppele tatarice in batai'a din urma cu Rusii.

In ce valóre stau cercassianii la Turci, se póte judeca din pretiulu cu care negutiatorii de sclavi vendu pe captivii loru. Ei punu pe cercassiani in loculu primu, fiindu ca verginile loru sunt mai frumóse cá ale altoru-a; ele au unu trupu mai proportionatu si mai bine formatu; sunt capabile de instructiune, si sunt fórte modeste; si tinerii loru, precumu se crede, sunt mai ingeniosi si mai intelligenti, cumu si capabili a se face cei mai buni artisti. Dupa cercassiani, in catu pentru pretiu, urméza immediatu Polonii, apoi Abassianii; dupa aceea Rusii, fiindu ca au corpu robustu si potu indura labórea cea mai fatigiósa, pentru care calitati ei se tramitu de matrosi la galerele marelui sultanu; apoi urméza Cosacii, apoi Georgianii, si in urma Mingrelianii. Pe Germani, Unguri si Venetiani (pe cari in generalu i numescu cu numele collectivu de Ifrenki), i tienu incapabili de ori-ce lucru mai greu, din causa ca sunt facuti slabi cá femeiele; ér pe femeiele acestoru-a le tienu incapabile de deliciele ce se astépta de la acestu sexu, din causa ca carnea loru é pré dura. Asià, déca din tóte aceste popóra aru aduce negutiatorii in piatia sclavi de aceeasi etate, frumusetia, si robustime, unu cercassianu, barbatu ori femeia, s'ar vinde cu un'a miie galbeni imperiali; unu Polonu cu siese sute; unu Abassianu cu cinci sute; unu Russu séu Cozacu cu patru sute; unu Mingrelianu cu doue-sute-si-cinci-dieci; unu Germanu adeca Ifrencu cu pretiu totu mai scadiutu. In Egiptu, Cercassianii si Abassianii se vendu cu pretiu indoitu, fiindu ca aici ei singuri succedu in drepturile si proprietatea domnului loru, si anca cu escluderea totale a filloru legitimi. Adeveratu ca acestu usu este in contra preceptelor Coranului, dar egiptianii totusi lu sustienu din acea singulara si superstitiósa parere, ca Ioseph, pe candu era sclavu in Egiptu, a rugatu pe Dumnedieu, cà acestu poporu se fia in perpetuu suppussu sclaviloru; ceea ce prin secretulu judetiu alu lui Dumnedieu, cu timpu a si urmatu.

(34) *Giuleki*. Acésta si celelalta ce urméza, sunt cetati in Siri'a. Elle tóte, afara de Giuleki, au remasu necunoscute caletoriloru europeni in Orientu.

face si elu assemenea, si intrebuintiéza chiar acelasiu midi-locu, punendu in contra lui Olaidevlet pe vecinulu seu Kiorshah. Acesti duoi mici principi, adjutati de cei duoi mari Sultani, s'au luptatu unulu cu altulu lungu timpu cu succesu dubiosu, in câtu era greu a determina, care d'in duoi avea de aici folosu. De aci a urmatu, ca aceste tieri acumu erau suppuse Cercassianiloru, acumu Turciloru.

ESPEDITIUNEA LUI BAIAZETU IN CERCASS'A

XVI. De aci a vediutu Baiazetu, ca dominatiunea Cercassianiloru in Egiptu nu se póte resturna prin arme, nici acestu infloritoriu imperiu nu se póte cucerì, pênê candu nu se va devasta Cercassi'a, si nu se va inchide calea, prin care in toti anii se strecóra de aici atâte popóra in Egiptu. Pentru aceea face la aparentia pace cu Sultanulu Egiptului, isi chiama truppele inderetru, si la anulu Hegirei
A. 889 889 in lun'a Gemaziul-ochir nevalesce pe neasteptate in Cercassi'a,
I. C. 1448 inunda tóta tiér'a, iea cu sine unu numeru mare de captivi, si inchide cu castelle passurile muntiloru (35) ce o incongióra, cá asia locuitorii se nu póta esi nici-de-cumu d'intr'ensa. Inchisa cu modulu acest'a scol'a de sementia a soldatiloru, Caietbai, care vedea ca puterile sale scadu d'in dî in dî, ér celle alle inimicului totu crescu, se dîce ca d'in superare a cadiutu bolnavu, si puçinu dupa aceea a si muritu.

ALTE ESPEDITIUNI ALE LUI BAIAZETU

XVII. In acellasiu anu móre Abdullah, fiiulu lui Baiazetu, prin-
A. 890 cipele Iconiei. In anulu Hegirei 890, tramite una armata in Molda-
I. C. 1485 vi'a, si flagellà pe locuitori in modulu cellu mai crudelu; ér in anulu urmatoriu suppune d'in nou pe rebellii d'in tiérr'a Varsak.

BAIAZETU DA ADJUTORIU MAURILORU DIN SPANI'A

XVIII. Pe candu trebile imperiului ottomanu erau in flóre si steteau bine in Orientu, pe atunci religiunea mahomedana sufferi una

(35) *Muntiloru*. Asta-di se numescu muntii de Erssirum, Demirkapu si Derbend, adeca port'a séu passulu de ferru, unde Tomiris regin'a Scithiei a amegitu si attrasu pe Cyrus regele Persiei, si, precumu se dice, l-a nimicitu dimpreuna cu tóta armat'a sa.

lovitura fatale in regatulu Endelos (36). Dupa multe succumberi, Musulmanii au fostu espulsi de acolo de preste totu loculu, si martirati, si constrinsi de a-si abjura religiunea. In acésta lamentabile stare, tramitu delegati la Baiazetu, cá se-lu informeze despre furi'a si crudelitatea Spanioliloru, si se-i céra adjutoriu cá de la unulu care este capulu lumei mahomedane. Baiazetu se aréta gat'a a le asculta rugarea, si spre a-si implini promissiunea, tramite in vér'a urmatória una flóta grandiósa in marea mediteranëa sub comanda A. 891
lui Kiemal Ali Pasia; care bate flot'a crestiniloru, devastéza insul'a I. C. 1486
Malta, si dupa ce préda costele maritime alle Spaniei si Italiei, se intórce acasa incarcatu cu spoliatiuni.

SUPPUNE BOSNIA SI CROATI'A

XIX. Baiazetu animatu de aceste succese, se resolvì a-si mai cer- A. 894
ca odata fortun'a contra christianiloru; si in anulu Hegirei 894 tra- I. C. 1489
mite pe generalulu Iacub cu armata in Croati'a si Bosni'a, cá se suppuna acolo totu ce se mai oppunea anca potestatiei osmanice. Dupa ce acesta cucerise degià mai multe cetati, si percurse in triumfu tóta tiér'a, in urma intimpina pe crestinii inarmati, si batendu-i intr'una lupta memorabile, prinde d'in ei mai multi nobili, si-i tramite d'impreuna cu comandantele loru, General-Iami (37), cá captivi, la imperatulu. In acellasiu anu Baiazetu 'si marità pe fiia sa dupa Ahmedu Mirssa (38) Ogurogli (39).

(36) *Endelos*. Andalusi'a. Cu acestu nume se numesce la Turcii vechi tóta Spani'a care cadiuse sub dominatiunea Mauriloru, póte din causa ca prim'a provincia, care o au occupatu, purtá acestu nume. Asta-di Turcii distingu cá si noi Spani'a in duóe parti, adeca: Spani'a propria si Lusitani'a, care din urma si la ei se numesce Portugali'a.

(37) *General-Iami*. Acesta é celeberrimulu comite Ion Torquatu, a carui sórte o descriu in modu atâtu de differente scriitorii crestini si turci. Asiá, crestinii dîcu, ca ellu in lupt'a acésta a muritu in midi-loculu cellei mai dese multimi a inimicului, dar nu cá invinsu, ci ostenitu de victoria; Turcii din contra affirma, ca a fostu prinsu de viiu si trimisu captivu la imperatulu-sultanu. Carui-a se credu d'in duoi, eu singuru nu sciu.

(38) *Ahmedu Mirssa*. Pronumele de Mirssa aréta destulu de claru, ca acesta séu a fostu din famili'a regelui de Tibris, séu de vre-o alta origine inalta. Cá-ci de si eti-

ESPEDITIUNILE SALE IN ASI'A

A 895 XX. In anulu Hegirei 895 móre Sultanulu Iacub, regele d'in Os-
I. C. 1490 serbedgianu ; mórtea acestui-a trase dupa sine perirea a mai mul-

mologi'a acestui cuventu nu é cunoscuta(*) (déca cumu-va nu se deriva de la ***Mir***, principe, si *Sad* care insémna descendente, provenitoriu din seminti'a protoparintiloru, séu de la *Sade*, fiiu); totusi atâtu-a é certu si nedisputabile, ca Tatarii nu dau, si nici nu potu da acestu nume altoru-a, decâtu numai unei persóne, care din timpi immemorabili se trage din familia nobile, si a priimitu vre-o anume hórda prin dreptu de ereditate de la antecessorii sei. Lectorele póte se va mira, cumu s'a potutu conserva memori'a de nobilitate la unu poporu atâtu de selbaticu, care pre langa acésta è lipsitu de datinele de politetia si de sciintie, si mai alesu ca este constatatu, ca nici una parte a istoriei nu é atâtu de confusa si incurcata cá partea geneologica. Cu tóte aceste, é lucru sciutu si incontestabile, ca nici-unu poporu in lume nu póte enumera nobilimea sa si scar'a antecessoriloru sei mai accuratu cá scithianii. Adeca, la ei é lege sacra si inviolabile, ca nici-unu Tataru, care nu se deriva din celle mai vechi familii de nobili, nu póte purta numele de Mirsa, adeca de nobile, chiar si déca s'ar' fi intemplatu, cà elu singuru se fia eliberatu pe intregu poporulu de la perire, séu se fia castigatu o lupta degià perduta, séu se fia facutu fapte de acellea, cari intrecu puterile omenesci; cu atâtu mai puçinu póte apoi cá unu *Kassan* séu *Kosiu* (asia numescu ei pe rustici séu familiele ignobile) se aquire prin daruri ori prin bani si avere vre-unu titlu nobilitare. Prin urmare, acelle familie, cari de la inceputu au avutu privilegiulu de nobilitate, acest'a ilu conserva numai singure si pentru totudeauna. Familii de aceste sunt abia un'a suta in tóta Scithia. *Krimli*, *Orakogli* si *Orumbetogli*, sunt cele trei mai de frunte. Despre cestea duóe din urma voiu vorbi mai in josu. *Krimli*, crimeanii, se impartu in duóe linii, cari sunt *Skirini* si *Mirsa*. Amenduóe se deriva din un'a si aceeasi stirpe; totusi, cea d'antaiu se considera mai nobile, din causa ca ei s'a datu dreptulu de a alege Chanu prin maioritate de voturi, buna-óra precumu in Germani'a alegerea imperatului é data principiloru electorali. Famili'a acést'a fiindu fórte latita in Crimea, Chanulu instituie patru dintre cei mai betrani cu deplina auctoritate asupr'a tuturoru celloralalti. Numai acesti patru au puterea de a alege si a confirma pe Chanu; de a decide causele; si de a guverna tierr'a : si acésta a loru putere atâtu este de mare, in câtu Chanulu, chiar' alessu fiindu, nu póte fi installatu fara invoirea loru, nici nu póte se essercite nici cellu mai micu actu de potestate regale. Totu ce póte elu face in assemenea casu este, ca destituie pe Skirinii obstinati si-se 'i substituie prin altii; cari inse arare-ori contradicu acteloru predecessoriloru sei, din aceeasi familia si stirpe fiindu cu ei. Mai inainte, si pe timpulu pe candu erau liberi, ei, dupa mórtea ori esiliulu unui Chanu, alegeau pe unulu din fiii ori fratii acestui-a (dar' tienendu totdeauna la famili'a ginghissiana)

(*) D'Herbelot dice ca cuventulu Mirsa é contrasu din *Emir Sadeh*, ceea ce in limb'a persiana insémna fiiu de principe si a fostu in usu mai alesu la famili'a si descendentii lui Tamerlanu; dar asta-di é fórte latitu intre Tatari. *Tr. Angl.* Acestu cuventu se scrie de altmintrelea si Imirsa. *Tr. Germ.*

toru alturu-a, ca ci ea dede ocasiune la terribile sguduiri in acellu imperiu. Baiazetu, cá si regele Egiptului, successorele lui Caietbai,

si ilu confirmau in acésta dignitate prin peculiari ceremonii. Dar' dupa ce i-au suppusŭ Turcii, au trebuitu séu se esopere de la curtea ottomana confirmatiunea alesului Chanu alu loru, séu se priméscа pe acelu-a pe care ilu tramitea acea curte. Solemnitatile ce le observa la confirmatiunea unui Chanu sunt fórte singulari. Ei au unu covoru vechiu in patru unghiuri, destinatu, precumu credu ei, spre acestu usu anca de Ginghischanu, si care asta-di é rosu de timpu si mancatu de molii. In midi-loculu acestui covoru punu pe noulu alessu Chanu, si cu totii in capete descoperite striga câtu le iea gur'a: *Kop iasha*, séu dupa cumu amu dice noi: traiésca la multi ani Chanulu! Apoi patru skirini mai betrani prindu covorulu de patru cornuri, si redica in susu pe Chanu, proclamandu-lu Chanu alu tuturoru Tatariloru. — In câtu pentru Mîrsesci, acestia anca au avutu odinióra intinse averi; asta-di puçini mai traiescu; s'au stinsu aprópe toti. Câci sub regimulu lui Selimu II., imperatu alu Turciloru, Mirsescii toti (cu exceptiunea Skiriniloru) s'au revoltatu contra Chanului loru cu numele Menghili Ghirai si l-au detronatu; dar' la rugarea Skiriniloru érasi l-au priimitu si l-au recunoscutu de Chanu alu loru. Chanulu isi propusese a resbuna acésta injuria si a preveni ori ce rebelliune in viitoriu; dar' la inceputu isi nebusi resimtiulu, si publicá amnestia generale. Duoi ani in urma a datu o mésa stralucita, la care a invitatu pe toti Mirsesci. La mésa tóte erau in abundantia, si banchetulu tienù péné catra mediulu noptiei, cand Chanulu vediendu ca toti sunt beuti de vinu dulce si de *Boza* (o specie de beutura la Tatari ce se prepara din meiu), a lasatu de i-au incarcatu pe cara pentru a-i duce la casele loru; dar' in cale, soldatii pusi anume de Chanulu, le-au esitu inainte si, chiar pe candu erau mai amortiti de beutura, i-au uccisu pe toti. Prin acésta lovitura tragica s'a stinsu cu totulu famili'a Mîrsesciloru in Crimea, si n'au remasu de câtu acei puçini cari au avutu fericirea de a nu fi atunci la mésa, séu a fi departe din tiéra. Dar' celelalte popóra scithice isi au anca pe Mirsescii loru, mai alesu in Budgiacu, care este Besarabi'a anticiloru. Fiiele acestoru Mirsesci nu se marita decâtu numai dupa Mirsescu; dar' fiii loru sunt liberi de a lua si sclave, si baietii loru sunt totu atâtu de legitimi, cá si candu s'ar' fi nascutu din femeia mirsésca. Sunt curióse riturile ce se observa la incredintiari si la cununii. Dupa ce parintii s'au invoitu la maritisiulu fiieloru loru, tatalu miresei ordina a se face o casutia mica, cu un'a usia care duce in cas'a lui de dormitu, si cu una feréstra atâtu de mica, in catu abia póte incapé capulu unui omu. Prin acésta feréstа esta iertatu mirelui a saruta nóptea pe mirés'a sa, si a se consulta cu ea despre chipulu si modulu cumu se fuga amenduoi. Parintii si fratii pandescu cu grige dupa mirésa, pe candu mirele se adopera séu a o fura séu a o duce cu puterea. Cu occasiuni de acestea vine lucrulu de multe-ori la bataia, dar' numai in pumni séu cârbace, numite *Kamtci*; si déca se intempla de prindu pe mirele, elu trebue se se rescumpere cu bani; ér' déca in asta lupta, mirele póte se ajunga péné la mirésa, elu intra invingétoriu, o iea cu sine, préda tóta mic'a ei locuintia, retiene pentru sine totu ce gasesce acolo, ca dote de mirésa. Fratii ei inse, in societate cu consangenii loru, o urmarescu, si déca o potu prinde inainte de a ajunge la cas'a mirelui,

au fostu mestecati aci; fiindu cà unulu, cá si cellalaltu, voià a pune man'a pe acellea tieri remase fara domnitoriu. Trompet'a anca nu sunase bine signalulu de bataia, si armatele de ambe partile se incinsesera degiá in lupta. Țurcii au remasu victoriosi, si in cursu de siese ani dupa aceea, au petrunsu prin tóte anghiurile A-
A. 901 / I. C. 1496 siei. In urma, dupa multe lupte, in anulu Hegirei 901, tóte acellea tieri, pentru cari s'a batutu pênê acumu Baiazetu si Cercassianii,
A. 902 / I. C. 1497 s'au adnectatu imperiului ottomanu. In anulu Hegirei 902, generalulu turcu Nasubegu, bate pe Rhodiani si le causéza mare stricatiune. Chiar pe acestu timpu Ahmedu Mirssa, a carui fidelitate o cumperase Baiazetu cu siepte ani mai inainte maritandu-si fii'a dupa elu, sub pretestu de venatória, esse d'in Constantinopole, si fuge la Tibris (40) unde a fostu alesu de rege.

SE BATE CU VENETIANII IN GRECIA, SI PUNE PACE CU TOTI VECINII SEI

XXI. In anulu urmatoriu Baiazetu pune in Constantinopole, apróпe de Eski Seraiu, fundamentele la una Giamie, Spitalu, Teellum

acesta trebe séu se o rescumpere cu bani, séu se o iea fara dote. Dar' indata ce mirés'a a intratu in cas'a mirelui lupt'a incéta si incepe ospetiulu. — Despre fiicele acestoru Mirsesci se vorbescu minuni si lucruri demne de admiratiune. Candu ajungu etatea nubilitatiei, si au pentru ântâiasi-data cele de luna, ori câtu ar' fi fostu de robuste si sanatóse mai nainte, ele dintr'odata cadu intr'o speçie de bóla lunatica. Parintii se bucura de acést'a, si-si gratuléza unulu altui-a cá de unu lucru ce este celu mai invederatu semnu despre originea loru nobile; si mam'a anca se acquitta de adulteriu, de care ar' fi pututu fi accusata, déca fiic'a sa nu avea acésta indispositiune. Immediatu dupa acésta se face mare ospetiu, la care se invita tóte fiicele Mirsesciloru. Er dupa ce s'a terminatu ospetiulu, verginea lunatica trebe se jóce trei dile si trei nopti in continuu la sunetulu unui monochordu (instrumentu despre care anca Pliniu face mentiune), fara a manca, fara a bé, si fara a dormi, pênê in urma cade la pamentu cá mórta. In diu'a a treia i dau ceva se mance, si suppa din carne de callu se bee; prin acésta se restauréza pucinu si apoi érasi o chiama la jocu. Acésta se repete de trei ori, si apoi i trece bol'a ca luata cu mana, si nici ca-i mai vine in tóte dilele vietiei salle.

(39) *Ogurogli*. Insémna, fiiu de bunu auguru (*), de la *Ogur*, bunu auguru, si *Ogul*, fiiu. Dar' insémna si fiiu de furu.

(40) *Tibris*. La cesti moderni se numesce Tauris, odinióra capital'a imperiului persianu; ea se numera asta-di intre celle mai de frunte cetati alle Persiei.

(*) Séu fiiu de bunu omenu, ori de buna sperantia. Si fiiu de furu, adeca de lotru, de hotiu, etc. *Tr. Rom.*

Chane (41), si scóla, cari edificiuri tóte au fostu terminate in optu ani. In anulu Hegirei 905, trece cu unu numeru mare de truppe in Greci'a, si la primulu attacu cuceresce cetatea Ainebacht; in vér'a dupa aceea, in patru alle lunei Muharemu, occupa cetatea Mothone prin assaltu, si cetatea Coroni prin capitulatiune. In anulu Hegirei 907 Ifrengii impresóra cu un'a flota numerósa cetatea Mitilin (42), dar' se retragu, fiindu ca venisera cinci-dieci de galere alle Sultanului intru adjutoriu obsediatiloru. Totu pe acestu timpu, Baiazetu face pace cu toti vecinii sei (43), si apoi da ordinu, cá soldatii sei, storsi prin atâte espeditiuni bellice, se pauseze, si greutatile martiali de pênê acumu, se le schimbe cu placerile vietiei cetatianesci.

A. 905 / I. C. 1499

A. 907 / I. C. 1501

SHEITAN KULI INFECTÉZA PE PERSIANI CU ERESIELE SALLE

XXII. Câtu de stricatiósa inse a fostu acésta quiete si pace pentru imperiu, au aretatu destulu de evidentu evenimentele ce s'au petrecutu pe acestu timpu in Asi'a. Sheitanu Kuli (44), unu strigoiu, magicianu, si omu plinu de maiestrii diavolesci, care se tienea as-

(41) Insémna: casa de dorere, séu casa de intristare; este unu feliu de spitalu. *Tr. Rom.*

(42) *Mitilin.* Scriitorii crestini dicu ca Mitilen'a a fostu obsediuta de o flota francesa. Ceea ce eu bucurosu o credu; càci Turcii pe toti europenii occidentali i numescu Ifrenci.

(43) *Toti vecinii sei.* Aci se intiellege pacea incheiata intre Turci si Venetiani prin midi-locirea lui Andrea Gritti, care pe acellu timpu era sclavu in curtea lui Baiazetu. In virtutea acestui tractatu, Turcii au primitu Leucadi'a si Nerisulu, ér Venetianii Cephaloni'a.

(44) *Sheitanu Kuli.* Adeca servulu séu sclavulu lui Satanu, primulu heresiarchu intre muhamedani. Turcii i dau acestu nume, fiindu-ca credu ca a fostu unu magicianu si strigoiu. Persianii din contra, affirma ca a fostu unu omu fórte invetiatu si plinu de spiritulu lui Dumnedieu, si ca nu numai a indreptatu Coranulu, dar' a intaritu doctrinele sale prin minuni, si de aci si-a capetatu de la ei numele de *Sofi* séu *Sophus,* adeca invetiatu. Totu assemenea differintia este la Persiani si la Turci, relativu la istori'a propagarei doctrineloru sale. Càci Persianii dîcu, ca: Sofi espulsu de Baiazetu din tierile othmanice, s'a retrasu la Ismail, regele Persiei, unde, sub timpulu câtu s'a ocupatu cu functiunea de preceptore pre langa flii acestuia, si i-a instruitu mai alesu in matematica, a terminatu correctiunea si genuin'a interpretatiune a Coranului, si a castigatu atâtu pe rege câtu si pe cei mai de frunte ai curtiei pentru opiniunea sa. Dar' fiindu-ca pe poporu nu-lu poté trage in partea sa nici prin predice nici prin eshortatiuni, asia a esoperatu de la rege unu mandatu, prin care se dicea ca: toti acei-a cari s'ar' oppune doctrineloru sale, déca sunt avuti, isi perdu tóta averea si

cunsu lungu timpu nu departe de cetatea Beg-Bassar, vediendu ca poporulu simplu, dupa una pace de diece ani, este poftitoriu de lu-

onórea, si déca sunt seraci, isi perdu viéti'a. Persi'a, dicu ei mai departe, a fostu cuprinsa de terróre audindu de acestu edictu, si vedeai locuitorii ei trecùndu in massa in regatele vecine, lasandu-si si avere si bunuri; chiar precumu in seclulu din-urma Hugenotii fugiau din Franci'a. Regele consternatu de acésta desertiune a suditiloru sei, chiamá la sine pe Sofi, si 'i dise, ca: in câtu pentru sine, este convinsu de veritatea doctrineloru sale, dar' nu póte lasa ca pentru acést'a imperiulu se fia despoiatu de locuitorii sei. Sofi la acestea respunse, ca: in acestu casu de necessitate, unde veritatea doctrinei este in collisiune cu binele publicu lucrulu celu mai naturale este a-si lua refugiulu la miracule; elu are atâta confidentia in Dumnedieu si in profetu, ca-i voru adjuta se faca una minune, prin care va confirma si stabili doctrin'a sa in inimele ignorantiloru. Dupa acésta regele a convocatu din totu imperiulu pe cei mai invetiati interpreti ai Coranului, care adunandu-se, Sofi le presentá una carte legata, cu foile tóte albe si nescrise anca, si le dîse .. «Déca mai dubitati anca «in doctrina mea, Dumnedieu va confirma adeverulu prin una minune, cá care o- «chi n'au vediutu si urechi n'au auditu». Apoi puse cartea nescrisa in scorbur'a unui arbore betranu, si pre langa ea una alta carte cu Coranulu scrisu asia precumu era péné acumu in usu. Apoi apertur'a goletatiei, pe unde au pusu acelea carti, o au inchisu cu cercuri de ferru si o au legatu cu trei sigille, dintre cari unulu a remasu la regele, ér' celelalte duóe la partea contraria. Sofi venia in tóte dilele si facea rugatiuni sub acestu arbore misteriosu; in urma, la a patru-spre-diecea di, cerú a rumpe sigilele si a se scóte cartile. Atunci s'a vediutu ca cartea cea cu foile albe s'a gasitu tóta scrisa de la unu capetu pén' la celalaltu, si cá consuna intru tóte cu copi'a revediuta si corresa de elu; ér cartea cea scrisa, adeca copi'a vechia, era cu totulu stérsa, si numai marginile remasessera neatinse. La vederea acésta, tóta adunarea strigâ: *Allah, Allah!* Dumnedieule, Dumnedieule! Si indata imbraçiosiara doctrin'a lui Sofi cá unica adeverata si afara de tóta suspiciunea; ér' copiele cele vechi ale Coranului tóte le-au adunatu si le-au aruncatu in focu, facéndu-si nuóe copii din acésta carte a minuniloru. Pre langa acésta, au schimbatu si scrisórea. Câci pe candu copiele cele vechi de péné acumu ale Coranului erau scrise cu litterele numite *Naschi* (ceea ce la Turci se conserva anca si asta-di, pe atunci Sofi ordiná ca tóte esemplariele Coranului se se transcrie cu litterele numite *Talik*, spre a poté face distinctiune intre copiele celle genuine si cele false (*):

Astfeliu descriu Persianii acésta istoria. Se vedemu acumu, ce dîcu Turcii. Ei dau cu totulu alta colóre acestei istorióre, si dîcu ca: Sheitanu Kuli sub timpulu câtu a fostu preceptore pre langa fiii lui Ismail, regele Persiei, pre celu mai tineru dintre ei (i-amu uitatu numele, câci multe lucruri trebe se le scriu numai dupe cumu me adjuta memori'a, fiindu ca notitiele ce 'mi facusemu dupa narratiunile orali alle unoru turci eruditi si din alte documente, sórtea invidiósa tóte mi le-a rapitu), ilu ducea adese-ori intr'o padure, si acolo i aretá unu arbore vechiu, recomedandu-i a-lu tiené bine minte, si déca odata tatulu seu l-ar' intreba, se-i numé-

(*) Sub *genuine* intiellege cele nuóe si sub *false* cele vechi. *Tr. Rom.*

cruri nuóe, a inceputu la anulu Hegirei 916 a propaga eresi'a sa in Koran, premeditata de lungu timpu mai nainte; o sustienea prin A. 916 / I. C. 1510

sca unu arbore, se nu arete pe altulu decâtu pe acesta. In acestu arbore, dicu Turcii mai departe, au pusu elu cu unu anu mai inainte una carte a Coranului, asia precum ilu corresese elu insusi, si scrisu in littere necunoscute pênĕ acumu, dar' fórte elegante, si pre langa elu una alta carte, copia simpla din Alcoranulu vechiu, maculatu, rasu, stersu si desfiguratu cu totulu. Goletatea acestui arbore era prin natura séu prin artea magica a lui Sofi atâtu de bine inchisa, in câtu pe dinafara nu se potea observa nici cea mai mica urma de crepatura. Candu apoi in urma si cu timpu, Sofi a fostu infruntatu de catra Ismail pentru rebelliunea ce a escitatu in poporu cu doctrinele sale, acesta s'a folositu de ocasiune, si luandu-si refugiulu la insielatiunea sa premeditata, se offeri regelui a confirma doctrin'a sa prin unu miraclu. Regele se invoi, si primindu offerirea, conchiemâ un'a multime de ómeni spre a fi presenti la vederea miraclului. Conditiunile au fostu cele urmatórie: déca veritatea doctrineloru sale va fi confirmata prin unu miraclu, atunci totu omulu, fara esceptiune, è detoriu a le primi, ér' déca nu, atunci mórte se fia resplat'a lui Sheitanu Kuli, cá unui-a care a insielatu poporulu. Nesuppunendu nime vre-o frauda, toti s'au invoitu in aceste conditiuni, si asia regele, insocitu de unu mare numeru de invetiati si de poporulu intregu, merge afara la padure. Impostorulu se adresséza insusi catra regele, si pentru cá se previna ori ce suspiciune de frauda, i dise: se demande celui mai tineru principe, fiiu alu seu, se-i arete unu arbore, care-i va placea lui. Aprobandu atâtu regele câtu si poporulu acésta propunere, dise regele catra fiiulu seu: aréta-mi tu dar' unu arbore óre-care in acésta padure. Junele principe a facutu, precumu a fostu invetiatu, si aréta chiar arborele cu fraud'a. Sheitanu scóse immediatu astupusiulu de la scorbur'a arborelui, si pune in elu cartea nescrisa si vechiulu Coranu, precumu disesemu mai in susu, si dupa ce a simulatu una rugatiune de ipocritu, lasa amenduoe acolo, si lasa a se inchide vacuitatea cu cercuri de ferru si a se lega cu sigille. La patru-spre-diece dîle, poporulu érasi se aduna in giurulu arborelui, si aci impositorulu (cu manile gole si cu rugatiunile sale pentru a departa ori ce suspitiune) se apropia de arbore, atinge scorbur'a, petrunde cu manile in ea, si scóse cartile, dar' nu cele duo'e puse in urma, ci celelalte duo'e puse de mai nainte. Le aréta poporului, si ilu intreba: déca acestea sunt cartile, cari la vederea ochiloru sei le-a pusu in acestu arbore? Si fiindu ca legatur'a si form'a esterióra correspundea cu tóta esactitatea, poporulu respunse: acelea sunt. Dupe aceea dandu-le in mana la spectatori vediura ca cartea cu foile albe a impostorelui este scrisa cu litere fórte elegante, si comparandu-o cu noulu Coranu alu lui Sofi, a gasitu ca este in perfecta consonantia cu acest'a. Atunci unu strigatu se redicâ *Asiss Allah!* laudatu fia Dumnedieu! Er' vechiulu Coranu, vediendu-lu totu maculatu cu tinta, esclamara din tóte puterile: *Hak Allah! Subhan Allah!* Dumnedieule dreptu! Dumnedieule bune! Si acumu, spre a sterge pentru totu-deauna ori ce suspitiune de frauda, Sofi, asia dicu Turcii, a farmecatu pe Ismail cu magiciele sale, in câtu acesta a datu ordinu, se se arda arborele numai de câtu, sub pretestu de a preveni poporulu de la ori ce adoratiune superstitiósa a acelui arbore. Cu modulu ace-

minuni, si farmecá cu acestea pe vulgulu credulu intr'atâtu, in câtu in urma a fostu in stare a scóte la campu una armata intréga de assecli ai sei. Baiazetu tramite immediatu pe Ali Pasia cu truppele necessarie spre a sparge acele tumulte seditióse. Acesta invingûndu

st'a — dicu Turcii — a propagatu impostorulu religiunea sa la Persiani. Dela acestu timpu dateza disput'a cea vehementa intre Turci si Persiani despre religiune. Punctulu principale pre langa care se inverte disput'a loru este, ca Persianii blastema din tóte puterile pe trei descendenti si succesori ai lui Mahomedu, pe *Ebubekir*, *Omer* si *Osmanu*, si i numescu impostori, falsificatori si furi, si nu recunoscu de adeveratulu succesore alu lui Mahomedu de câtu numai pe Ali, care, precumu ei affirma, au fostu ucisu de rivalii sei intr'o Giamia. Turcii din contra, recunoscu pe toti patru de successori legitimi ai profetului, si le conserva acelasiu respectu si reverintia memoriei dupa mórtea loru. Una alta causa de cérta religiósa intre aceste duóe popora este, ca Turcii indata ce se scóla diminéti'a din patu si inainte de a-si face alu loru *Sabah Nemasi*. suntu obligati, dupa legea loru, a 'si spala piciórele cu apa, si a le freca si sterge bine inainte de a-si pune ale loru *Mest* adeca papucii séu pantofli. Persianii din contra, tienu ca è de adjunsu ca cine-va la sculatulu din patu se-si frece numai piciórele, si ori ce alta spalare este superllua. Ori câtu de mica si neinsemnata s'ar' paré acésta cérta, ea totusi in consecentiele sale è de mare insemnetate, càci prin acésta Turcii si Persianii se considera unii pe altii de cei mai mari inimici, si li se da ocasiune de a-si face unii altoru-a cele mai amare imputari, reprobatiuni si injurii. Turcii numescu pe Persiani, blasfemati, impii, infideli, Kizilbashi séu Capi-rosi (*), si dicu ca sunt mai rei de câtu crestinii. Persianii érasi la rendulu loru, dau inderetru Turciloru tóte aceste epitete de injuria si oprobriu. Inimiciti'a intre aceste duóe popóra atâtu este de mare, in câtu Turcii credu firmu, ca pentru totu inimiculu de alta religiune (cu care stau in alta relatiune de câtu cu Persianii); pe care i au omoritu, Dumnedieu le conserva buna remuneratiune pentru acestu alu loru servitiu; dar' in comparatiune cu acést'a, unu Persianu omoritu este egalu cu siepte-dieci de crestini. De aci ne potemu esplica si formalitatile ce le observa intre sine aceste duóe popóra candu isi tramitu unulu la altulu delegati. Candu regele Persiei tramite la imperatulu turcescu unu delegatu, atunci acesta intre alte daruri presenta Sultanului mai ântâiu Coranulu, cá si candu ar' voi se dica ca Sultanulu si Turcii se respecte veritatea acestei legi si se o urmeze cá singura cea adeverata. Er' Sultanulu din partea sa, dupa ce a primitu in audientia pe delegatulu persianu, si a lasatu a i se ceti registrulu séu list'a de daruri prin Reisul Kiuttab (de comunu Reis Efendi séu mare-cancellariu), candu acesta ajunge cu cetirea la numele de Coranu, iea si elu in mana Coranulu seu de pe unu pultu ce este in apropiare, ilu saruta, si apoi érasi ilu pune cu tóta reverinti'a la loculu unde a fostu mai nainte: prin acésta solemnitate silentiósa, elu vre se arate veritatea Coranului seu si falsitatea Coranului Persianiloru.

(*) Fiindu-ca pórta turbanu rosiu. *Tr. Rom.*

pe impostorulu, ilu constringe a se refugia la Ismail (45) Schah (46), unde inse gasi mai multa libertate de a-si lati veninulu, si seduce atâtu pe regele câtu si pe intregu poporulu de la calea cea adeverata a Koranului.

BAIAZETU SE RESOLVE A DA IMPERIULU FIIULUI SEU ACHMEDU

XXIII. Chiar pe acestu timpu, candu Baiazetu in midi-loculu pacei se tavalia in placerile lumesci, simtindu elu ca se apropia greutatile etatiei betranesci, si tormentatu de acutele dureri de gutta in mâni (47), care si-o contrasse prin necumpetulu seu, veni la idea de a imita esemplulu avului seu, si a abdica de buna voia la tronu. Spre acestu scopu, chiamà la sine pe Achmedu, fiiulu seu cellu mai mare, pe care ilu pusese gubernatore in Koni, si ilu declarà de erede alu imperiului; ér' in câtu pentru sine, dîse: ca viéti'a ce o mai are,

(45) Ismail a fostu fiiulu lui Sheik Haidar, a carui mama a fostu fiia a lui Ussunhasan, primulu Sultanu din dinasti'a Turcomaniloru, numiti Baianduriani séu oui albe. Haidar este unulu din pronumile lui Ali, si insémna Leu. De aci famili'a lui Sheik Haidar pretinde a-sí deriva origine din Ali prin alu doilea fiiu alu acestui-a numitu Husein. Haidar si-a perdutu viéti'a intr'una bataia cu regele de Shirvan; si dupa aceea, acésta familia, care era fórte numerósa, s'a perdutu si stinsu mai cu totulu. Dar' Ismail, unulu din fii sei, a scapatu; si acest'a a fundatu dupa aceea dinasti'a de asta-di, care domnesce de presentu in Persi'a sub supranumele de Sophi. Persianii dîcu, ca Haidar a fostu cellu d'antaiu care a inventatu turbanulu rosiu cu dóue-spre-diece cretie in giurulu capului, si a facutu ca totu poporulu seu se pórte assemenea turbanu; care in limb'a persieana se numesce Haidar-Tag, séu corón'a lui Haidar. De aci vine si aceea, ca Turcii numescu pe Persiani *Kissilbasch* séu capete rosie. *Tr. Angl.*

Mai trebe sciutu, ca intre Turcomani au fostu duóe dinastie, d'intre cari un'a se numia *Ak-Koiunli* óie alba, ér' ceealalta *Kara-Koiunli* sêu óie négra. *Tr. Germ.*

(46) *Ismail Shah.* Regele Persiei, contimpuranu cu Baiazetu. Inimicu incarnatu si perpetuu alu casei osmanice. Omu fórte geniale, si care pentru eminenteie sale sciintie s'a numeratu intre cei mai eruditi principi; si probabilmente chiar pentru acést'a i s'a datu supranumele de *Sofi*, adeca sapientu (*).

(47) *Gutta in mani.* Crestinii dicu ca Baiazetu a fostu lovitu de gutta in piciórе. Póte ca si unulu si altulu are dreptu, fiindu ca acésta bóla ataca in generalu cam deodata si manile si piciórele.

(*) Acesta a fostu fundatorele familiei regesci de asta-di in Persi'a, si de la elu a conservatu acesti regi numele de Mare-Sofi péné asta-di. Vedi mai pe largu not'a additionale mai in susu la §. XXII. *Tr Angl.*

vre se o petréca in retragere la Magnesia, locu unde si avulu seu a traitu in singuratate.

SELIMU SE OPPUNE, DAR' REMANE BATUTU

XXIV. Dar' fiindu-ca elu si-a descoperitu intentiunea mai inainte de ce si-ar' fi castigatu pe mai marii tierei, si i-ar' fi attrasu in partea lui Achmedu, asiá lucrulu nu i-a successu precumu ar' fi voitu, ci din contra, ceea ce crediuse ca va fi spre binele seu, s'a intorsu chiar in detrimentulu seu. Câ-ci Selimu, care era gubernatore in Trapesund, audîndu de transactiunile aceste, 'si aduna trupele provinciei sale, trece cu ele pontulu euxinu, merge la Adrianopole si, pentru ca se nu instraineze de la sine inimele poporului prin cuventulu de rebelliune, ellu pretindea ca a venitu numai spre a-si areta respectulu ce detoresce parintelui seu(48). De aici merge apoi cu dóue-dieci de mii de ómeni directu la Constantinopole, in sperantia ca Ienicierii despre cari sciá ca i tienu partea, se voru allatura la elu. Baiazetu inse, care bine pricepea intentiunile fiiului seu, 'si aduna trupele câte avea atunci in Constantinopole, merge resolutu contra lui Selimu, si in lun'a Gemaziulu evel, anulu Hegirei
A. 917 917, ilu attaca langa unu satu numitu Ogriss nu departe de Ciorlu.
I C. 1511 Lupt'a era lungu timpu dubia; dar' in urma Selimu este invinsu, si constrinsu a lua fug'a. Baiazetu opresce totu omului, de a-lu persecuta, in sperantia, precumu dicea, ca fiiulu seu se va correge si-si va veni érasi in minte, convingêndu-se elu d'in acésta bataia parintiésca, ca Dumnedieu nu incuviintiéza nici-de cumu rebelliunea fiiloru contra parintiloru loru. Ér' déca nici de acumu nu ar' vré a se indrepta, atunci trebe lasatu in vindict'a lui Dumnediu, care nici-o-

(48) *Parintele seu.* Turcii, dupa legea loru, sunt obligati, cá dupa una lunga absentia, se-si cerceteze patri'a si parintii deca le sta in putintia . Care neglige acésta, lucra in contra legei divine. De aci este la ei proverbiulu : « Care cercetéza patri'a si « parintii sei la timpulu cuvenitu, acelu-a face unu lucru chiar' atatu de mare, cá si « candu ar implini peregrinare religiosa la Mecca ». Pentru aceea, déca unu sclavu ar' cere de la domnulu seu, ca se-i permitta a cerceta patri'a sa , domnulu nu póte se-i refuse ; séu déca o face, atunci pórta elu sarcin'a pecatului, ér' nu sclavulu seu. Dér acésta a fostu de la Selimu numai unu pretestu , câci singur'a lui intentiune a fostu detronarea parintelui seu ; fiindu-ca se scie ca de la suirea lui Baiazetu pe tronu, Selimu nu-lu cercetase nici macar' odata.

data nu lasa pedepsiti pe fiii rebelli. Cu modulu acest'a, scapa Selimu prin bunetatea parintelui seu, si merge la Varna(49), si de aici la Kiefe, una cetate maritima in Crime'a tatarica.

BAIAZETU ÉRASI OFFERE CORON'A FIIULUI SEU ACHMEDU

XXV. Scapatu de acestu periclu, Baiazetu, care nu cugetà, ca Dumnedieii, ér' nu ómenii(50) suntu cari impartu corónele, crediù ca nu va mai fi acumu nici-o pedeca, de a da imperiulu acelui-a, carui-a ilu destinase de mai nainte. Asiá mai tramite odata dupa Achemedu, si-i face cunoscutu, ca inimiculu si rivalulu este invinsu si allungatu preste frontariele imperiului; se vina dar si cu invoirea generale se primésca corón'a d'impreuna cu binecuventarea parentelui seu. Dar' Achmedu, care luase in consideratiune mai matura offertulu parintelui seu, respunse : ca in vanu se ostenesce a-i conferi acésta favore, fiindu ca scie ca nu numai Ienicierii, ci toti mai marii tierei sunt inclinati lui Selimu, si nu vreu pe altulu imperatu de

(49) *Varna*. Cetate langa marea negra, memorabile pentru batai'a in care a cadiutu Vladislau, regele Ungariei si Poloniei (*).

(50) *Nu ómenii* De si Turcii affirma ca nimica, nici bine, nici reu, nu se póte intempla fara voi'a lui Dumnedieu,ei totusi asia credu, ca Dumnedieu nu póte se refuse rugatiunea seriósa a unui Mislimanu; càci, dice Coranulu : « O angeri ! servulu meu « m'a confundatu, io me rusinezu ca nu i-amu implinitu rugatiunea sa ». Dar' sunt duo'e lucruri, cari. dupa doctrin'a loru, nu se potu ajunge prin rugatiuni : profeti'a si imperati'a. Acestea. Dumnedieu nu voiesce a le mai da altui-a, fiindu elle degià date prin decretulu seu divinu, si anume : darulu de profetu é datu lui Mohamedu, si nimc altulu dupa elu nu-lu póte avé, ér' imperati'a é data numai casei osmanice ; asia esplica cei mai multi interpreti Coranulu. Si cu modulu acesta subtilulu impostoru s'a pronunciatu pe sine celu din urma profetu intre toti profetii ; si a stinsu in toti altii. afara de cas'a osmanica, ambitiunea de a adjunge la imperatia, asia in càtu, déca cine-va ar' dîce numai in modu ipoteticu : « candu mi-ar' Dumnedieu mie imperati'a, séu darulu de profetu, io asiu face ceea si ceea, » — unulu cá acesta s'ar' considera numai deeâtu de unu negatoriu de Dumnediu si apostasiatu de la credinti'a cea adeverata. Unu pecatu acest'a, care nu se póte sterge de càtu prin *Tesdid Iman*, adeca prin reinnoirea credintiei ; ceea ce se face asia, ca nou-convertitulu trebue se se presente naintea Imanului adeca a preotului, si in presenti'a a duoi séu trei martori se declare din nou professiunea credintiei sale.

(*) Vedi not'a 39 la Capu IV. din Cartea II. *Tr. Rom.*

câtu numai pe elu: asiá nu fratele, nici rivalulu, ci soldatii lui, cari 'i tienu partea, sunt aceia de cari se teme.

IENICERII NU SUFFERE CA BAIAZETU SE MAI TIENA REGIMULU

XXVI. Baiazetu vediendu, ca Achmedu desapróba intentiunea sa, si voindu totusi cá pe Selimu se-lu escluda de la tronu pentru insolenti'a sa si pentru immoderat'a sa bóla de a domni, crediù de bine a-si allege alta cale, si a amena pentru altadata esecutarea propusului seu, in sperantia ca i se va da occasiune mai buna pentru acésta. Dar' era un'a difficultate mare la midi-locu; cumu adeca se-si revóce declaratiunea de abdicare de la tronu? câci ori ce dice séu face unu Sultanu, la turci se considera atâtu de santu (51), in câtu nu se mai póte retracta sub nici unu pretextu omenescu. Asia nu-i remase de câtu unu singuru espediente; adeca, a face pe mai marii tierei, ca ei se róge pe Achmedu se-si schimbe cugetulu, si se primésca corón'a. Mai marii tierei din contra, incuragiau pe Ieniceri a tiené partea lui Selimu, pe cari i duceau unde voiau ei, cu atâtu mari vertosu, ca Ienicerii insii detestau pe unu imperatu atâtu de móle, care tiene pace acumu de diece ani (52), ér' soldatii

(51) *Atatu de santu.* Intre titlurile cele mai inalte ale Sultanului in loculu primu este acelu-a candu i se dîce: *Ssillullah* séu Umbr'a lui Dumnedieu; ceea ce ínsémna, a se suppune cu totii edicteloru sale, ca si candu ele ar' veni de la Dumnedieu, si nimenui nu este iertatu a li se oppune. Ca proba despre acést'a vreu se reproducu aci unu casu particulariu, ce s'a petrecutu pe timpulu parintelui meu. Candu Mahomedu IV a trecutu cu armat'a sa, in lun'a lui Maiu, in Moldavi'a spre a obsedia cetatea Camieneti, isi aduse aminte ca acumu este chiar pe acelu timpu, candu in Constantinopole se gasescu ceresie cópte; si fiindu chiar la mésa, intrebà pe marele veziru: cumu de n'a adusu ceresie pe mésa? Vezirulu tramisse immediatu pe unu Kapudgi Bashi la principele Moldaviei cu ordinulu, ca numai decâtu se-i castige ceresie pentru més'a Sultanului. Principele se escusà si dise, ca pe timpulu acesta anca nu sunt ceresie, ele abia se potu capeta in Iuniu. Atunci Kapudgi Bashi replicà: « O! principe, candu poruncesce ceva imperatulu, atunci nu se cuvine a dîce ca « cutare lucru nu este séu nu se póte face ». Asia principele, cá se-lu faca se-i créda, tramite prin Kapudgi Bashi vre-o cateva ramuri de ciresiu cari abia erau anca inflorite. Mahomedu vediendu-le, esclamà: *Ghiaur Vilaieti sovuk imish*, tierile infideliloru sunt reci! Acésta se póte interpreta in dóue sensuri: séu reci de la natura, séu unu lucru esecrabile si contrariu religiunei mahomedane.

(52) *Diece ani.* Esperienti'a constanta a probatu, ca pacea si quietea nu sunt folositórie acestui poporu. Si ei, déca nu sunt occupati cu vre-unu inimicu esternu, se in

dupa pace atâtu de lunga nimicu nu doriau mai ferbinte că turburari si belluri intestine.

EI RECLAMA PE SELIMU SI-LU ADUCU LA CONSTANTINOPOLE

XXVII. Mai marii tierei tramitu in secretu scrisori la Selimu, si-i anuncia ca ei toti in unanimitate sunt resoluti a-lu primi de imperatore, si nu voru a suferi ca Baiazetu se abstea de la declaratiunea ce a facutu de a abdica la tronu. Selimu, infricatu póte de periclulu de mai nainte, refusa la inceputu de a-si da invoirea, si lasa conspiratoriloru a le spune: ca é gat'a a-si varsa sangele pentru ori-care d'intre ei, anca si pentru cellu mai d'in urma soldatu, dar' nu voiesce a face nici cellu mai micu pasiu contra vointiei parintelui seu, mai alesu ca esperienti'a din urma l-a invetiatu, ca man'a lui Dumnedieu lucra in contra sa. Ienicierii recepêndu acestu respunsu, au tramisu d'in partea loru pe Ssemberekci Bashi (53) la Selimu, ca se lu róge din nou, si se-i sp una ca sunt gat'a a se lega prin juramentu cu totii, ca nu se voru asidia, pênê candu nu-lu voru vedé pe tronu, fia chiar si in contra vointiei parintelui seu. Selimu in urma s'a lasatu invinsu prin acésta promissiune, si pleca de la Kiefe cu vre-o cativa urmasi ai sei; si totu sub pretestulu de mai nainte merge la Constantinopole. Indata ce se lati scirea despre sosirea lui Selimu, Ienicerii se adunara trupe-de-trupe pe strade, si plini de bucuria mersera inaintea lui pênê la Top-Kapù (54). Selimu

torcu cu furi'a loru contra imperatului, si cá racii se mananca unii pe altii. De aici este proverbiulu loru. care dice: *Elharekietul Berekiet*, séu miscarca è fericirea, adeca: ori-ce schimbare aduce cu sine fericire. Câci, afara de aceea ca ei au o inclinatiune naturale la rebelliune, de unde apoi urméza ca ei nu potu avé nici-o pace intre sine, dar' chiar si legea loru le demanda a nu tiené lungu pace cu crestinii si cu nici-unu poporu care nu crede in Mahomedu. Una atare pace lunga ar' impedeca propagarea religiunei loru, si ar' da occasiune la rebelliuni intestine permanente. — Se revenimu la cuventulu *diece ani*. Turcii dicu aci puru si simplu *Hali Seman*, adeca: câtu-va timpu. Eu inse numeru diece ani. Scriitorii crestini sunt de acordu cu Turcii; ei dicu, ca Baiazetu a statu câtu-va timpu pe pace, si ca podagr'a l-a tienutu cá legatu in casa.

(53) *Semberekci Bashi*. Acesta a fostu odinióra superintendentele baterieloru si altoru instrumente de bataia. Semberek insémna machina de spartu pietre, si Bashi, capudirectoru, presidente. Asta-di acestu officiu nu mai este in usu.

(54) *Top Kapù*. Dupa etimologia insémna port'a machineloru de bataia. Este in par-

incungiuratu de una banda de acesti soldati, intra in cetate, si trage dreptu la campulu Ieng-ibagce, (55) unde Ienicierii redicassera corturi pentru elu.

RESPUNSULU LUI SELIMU CATRA TRAMISULU PARINTELUI SEU

XXVIII. Baiazetu s'a turburatu, audîndu de aceste lucruri neasceptate si vediendu ca acì nu póte face nimica cu puterea, se determinâ a imblandi pe fiiulu seu cu cuvinte gentile. Dreptu aceea, in a opt'a dî, pe candu credea ca se va fi stemperatu foculu vehementu alu fiiului seu, tramite dupa Marele Veziru Kodgia Mustafa Pasia (56), si-lu insarcina a spune in numele seu lui Selimu urmatóriele : « Déca « doresce fiiulu meu se me védia, si se aiba binecuventarea mea, « pentru ce intardîa, si nu vine la mine? ér déca prin acésta pro- « cedere a sa, vré numai se-si ascunda intentiunile sale impie, « atunci pentru ce perde atâtu-a timpu in vanu? » Vezirulu merge si implinesce insarcinarea, espunendu lui Selimu, cu totu respectulu cuvenitu, porunc'a Sultanului. Selimu intielegea bine curs'a ce-i intindea parintele seu, si respunde vezirului in termini totu atâtu de acuti si ambigui: « Du-te — dîse Vezirului — si spune pa- « rintelui meu ca nu voiescu nici-decumu a nu me suppune porun- « ciloru sale ; d'in contra, sunt gata a merge, ori unde m'ar' tra- « mite; dar' ilu rogu, se binevoiésca a me lumina asupra unoru « dubietati, ce apasa inim'a mea in starea presenta a lucruriloru. « Sofi Ogli, (57) unu omu fara insemnetate, sa resculatu in Orientu, « si cu una celeritate surprindietória a facutu progressu atâtu de « repede, in câtu devastandu tierile ottomane, au ajunsu cu armele

tea occidentale a cetatiei, pe strad'a cea mare intre *Edreni Kapusi*, séu port'a adrianopolitana, intre *Silivri Kapusi*, séu pórta sillebriana. Pe strad'a acést'a sunt nisce turnuri mari, in cari Turcii tienu pravulu de pusca, si de aici ilu distribuiescu pe la locurile unde au trebuintia.

(55) *Ieng ibagce*. Dupa sensulu originale insémna o gradina nuóa. Este unu spatiu in estindere cam de unu milu; asta-di este liveda unde pascu caii, si se numesce la ei *Ciair*.

(56) *Kodgia Mustafa Pasià*, séu betranulu Mustafa. Acest'a a lasatu a se edifica in Constantinopole un'a casa de cambiu mare de pétra si spatiósa pentru comoditatea comerciantiloru ; si care péné in diu'a de asta-di pórta numele seu.

(57) *Sofi Ogli*. Ismail regele Persiei.

« sale cuceritórie pênê la Cesarea ; si voi, in locu se ve redicati in-
« tru aperarea acestoru provincie, stati ca nisce spectatori otiosi la
« victoriele sale. Si de alta parte, unu Cercassianu (58) obscuru si
« dupa nume si dupa origine, si care ar' fi trebuitu se se prosterna
« la armele osmaniloru, a occupatu nu numai Egiptulu, ci anca si
« alte mai multe tieri in Syri'a cari odinióra erau sub potestatea nó-
« stra, si le tiene anca si asta-di cá si candu acelea ar' fi ereditatea
« sa legitima. La atâtu dispretiu au ajunsu maiestatea imperiului,
« atâtu de respectata sub antecessorii nostri ?! Si acei, cari inainte
« de a sta sub numele lui Baiazetu au fostu respectati de popórale
« vecine ca eroi invincibili, acumu, totu sub acelasiu nume, sunt
« insultati si tractati de omeni effemeiati si inepti la intreprinderi
« mari! Unde este acumu glori'a sceptrului oliosmanu? Unde è dis-
« ciplin'a militara? Unde zelulu de a propaga credinti'a? Unde ar-
« tea de a guberna? Se póte óre dîce la noi : ca imperiulu cresce?
« Pênê acolo amu ajunsu, in câtu inimicii se nu se mai téma de
« noi? Ne potemu noi óre lauda : ca ardórea soldatiloru nostri odi-
« nióra invincibili, s'a conservatu pênê asta-di? Intr'adeveru, ca cu
« modulu acesta, gloriosii nostri antecessori n'au redicatu nici tro-
« nuri, nici marginile imperiului nu le-au latîtu. Déca consideramu
« acumu tóte acestea, apoi eu lasu parintelui meu se judece, óre
« potu remanê fara a fi pedepsiti acei-a, cari séu prin consimtie-
« mentulu (59), séu lasarea, ori negligenti'a loru, au causatu aceste
« reutati? Si déca aceste corruptiuni nu se voru vindeca curendu
« si d'in bunu timpu, atunci nu bravurei inimiciloru nostri, ci lenei
« nóstre proprie, va trebui se adscriemu ruin'a ce se apropia, si
« care este mai inevitabile a imperiului nostru ».

BAIAZETU ABDICA IN FAVOREA LUI SELIMU, SI SE RETRAGE LA DYMOTICA

XXIX. Vezirulu intornandu la Sultanulu, si aducêndu respunsulu fiiului seu, Baiazetu a replicatu acestea : « Vedu prè-bine, ca fiiulu
« meu nu are intentiunea de a cerceta pe tatalu seu, ci, cu dreptu

(58) *Unu cercassianu*. Regele Egiptului.

(59) *Consimtiementu*. Perfidulu fiiu cerca aci pretestu spre a detrona pe tatalu seu si a-i lua viéti'a.

« ori fara dreptu, a ocupa imperiulu. Si chiar ceriulu anca, lui i l-a « destinatu; despre acést'a m'amu convinsu d'intr'unu visu (60) ce « amu avutu in nóptea trecuta; amu vediutu adeca, ca soldatii au « pusu coron'a mea pe capulu lui Selimu. Fiindu-ca dar io tienu ca « este lucru impiu de a intreprinde séu a face ceva, ce este contra « vointiei lui Dumnedieu, asia me suppunu in tóta umilinti'a pro-« vedintiei divine, si prin acést'a depunu corón'a; si vreu, si ordinu « ca pe Selimu de adi nainte totu omulu se-lu recunósca de impe-« ratu, si se fia onoratu de toti ». Immediatu dupa acésta, Baiazetu insciintiéza pe Selim despre resolutiunea sa, si-i cere permissiunea de a se poté retrage in viétia privata la Dymotica. Selimu róga pe tatalu seu se remana in palatulu celu nou, ca-ci elu, avendu si regimulu, se indestulesce cu palatulu celu vechiu. Baiazetu inse remane si insiste pre langa cererea sa de mai nainte, dîcêndu intre altele, ca: duóe sabii (61) nu potu incapé nici-odata intr'una si aceeasi téca (62). Asia invinse in urma si cererea i se implini, si luandu cu sine lucrurile cele mai pretióse din camer'a de thesauri, si insoçitu de Iunus Pasia (63) si alti câti-va amici ai sei, se departà din
A. 918 / I. C. 1522 Constantinopole in 18 ale lunei Safer, anulu Hegirei 918.

SELIMU SE INCORONÉZA

XXX. Selimu cu mai marii tierei pléca nainte, si astépta pe tatalu

(60) *Visu.* Turcii sunt fórte superstitiosi la visuri. Ei credu ca sufletulu curatu alu unui musulmanu vede in visu lucrurile de cari trebe se se pazésca. Ei au o carte numita *Vakaa Name* (carte de visuri) séu interpretele visuriloru, care o consulta in assemenea casuri. Dar ei dicu: *Diush ghiorende deghiul dur, ghïorunde dur,* adeca: eventulu visului nu depinde de la care l-a visatu, ci de la care l-a interpretatu. De aci, déca cineva dice: amu avutu unu visu asta nópte, toti striga dintr'odata: *chairola (*)!*, si prin acést'a credu, ca déca si visulu in sine ar' insemna ceva reu, chiar inse prin acésta strigare, reulu se póte deturna.

(61) *Duóe sabii.* Se pare ca a facutu allusiune la dis'a lui Alexandru celu mare: « Precumu duóe lumini de sóre nu potu incaldi lumea, asiá duoi imperati nu potu guberna unu imperiu.

(62) Pe arabicesce, insémna: Elseifani la iadstamassni Gimd vahad. *Tr. Germ.*

(63) *Iunus Pasia.* De la cuventulu ebraicu Iochanan, séu Ion. Totu asiá Ion profetulu la Turci se numesce *Iunus Peigamber.*

(*) Insémna: é bine; é semnu bunu. *Tr. Germ.*

seu in Kuciuk-Cekmedge (64), distantia de duóe óre de la Constantinopole. Aici a vorbitu cu elu despre consolidarea Statului, si, cá si candu ar' fi voitu a espia inobedenti'a sa trecuta prin present'a sa umilire, a cerutu se-i dea binecuventarea parintiésca. In urma se desparti de tatalu seu, se intórse la palatu, si primi diadem'a imperiale cu tóte solemnitatile usitate.

MOARTEA DE MARTIRU A LUI BAIAZETU

XXXI. Intr'aceea Baiazetu isi continua calea sa mai departe; dar' in pasiu atâtu de incetu, in câtu, sub pretestu de indispositiune, mai la totu satulu se opria; ceea ce a suscitatu in fiiulu seu suspitiunea, ca elu ar' spera se fia chiamatu la guvernu (carui nevrendu a resignatu) prin chiar propri'a miscare a poporului. Póte acést'a era caus'a, ca elu, departatu abiá patru-dieci de mille de la capitala si-a terminatu viéti'a prin una neasceptata mórte de martiru (65). Audîndu Selimu despre mórtea parintelui seu, ordinà numai decâtu marelui Veziru si mai-mariloru tierei, se-i aduca cadavrulu la Constantinopole. Elu insusi imbracatu in vestminte de doliu, la reintórcerea acestoru-a a esitu pedestru pênê afara de cetate, si cu mare pompa, cá in triumfu, petrecù cadavrulu in cetate, si ordinà a'lu immormenta in Giami'a fundata de insusi Baiazetu.

SUCCESSORII SI CALITATILE LUI BAIAZETU

XXXII. Baiazetu a vietiuitu siese-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu patru-dieci-si-duoi (66). Elu au avutu cinci fii: pe Achmedu, Selimu, Shehinshah, Alemshah, si Korkudu, despre a caroru sórte

(64) *Kuciuk-Cekmedge.* Unu micu podu de trasu, care in urma s'a prefacutu in podu stabile, dar' totusi a conservatu numele de micu, pentru a se poté distinge de unu altu podu mai mare. Kuciuk-Cekmedge inse, despre care é vorb'a aci, este una cetate care inainte de acést'a era cunoscuta sub numele de Athyra. Ea este situata pe calea ceea mare ce duce la Adrianopole in distantia de duóe óre dela Constantinopole, si de siese de la Buiuk-Cekmedge (adeca de la podulu celu mare).

(65) *Mórte de martiru.* Deací se póte deduce, ca nu este fictiune ceea ce Philip Loniceru, pa urm'a lui Antoniu Moenevin, dice despre mórtea lui Baiazetu. Elu (la Tomu I. Partea V. capu 22). dice, ca Baiazetu a fostu ucisu pe cale de man'a unui medicu evreu; cu tóte aceste Turcii nu vreau a confessa nici-de-cumu apriatu acésta fapta.

(66) Tr. Francesu pune cu erróre trei-dieci-si-duoi ani. *Tr. Rom.*

vomu vorbi mai in josu. Déca potemu crede istoriografiloru turci, apoi Baiazetu a fostu unu principe valorosu, activu, si de unu spiritu invincibile chiar si in cele mai mari adversitati, si de una taria corporale, castigata prin esercitiu, atâtu de robusta, in câtu puçini erau lui assemenea, si nici unulu nu'lu intrecea. Elu era unu punctualu observatoriu alu legei, si mare patronu alu invetiatiloru; in câtu fia-carui din acesti-a nu numai ca-i dá una pensiune anuale de câte diece Aktce (67), dar' anca avea grati'a de a-lu imbraca cu Softa (68), si a-lu provedé cu cele necessarie pe fie-care dupa conditiunea sa. Elu insusi atâtu era de versatu in tóte partile literatureloru, in câtu insusi poporulu seu ilu tienea de capu nu numai alu imperiului, ci anca si alu invetiatiloru. Prin dispositiunile sale séu prin favorabil'a sa fortuna, nu numai ca a melioratu imperiulu osmanu, dar' anca a purtatu belluri glorióse si regaturi vaste a cuceritu. Elu a spendatu mare parte a venituriloru sale intru ardicarea de edificiuri, cari au fostu destinate pentru glori'a lui Dumnedieu (69). Elu lasà a se repara murii cetatiei, ruinati in multe locuri prin unu cutremuru de pamentu; si pe piati'a caldarariloru (70) lasâ a se construi un'a Giamia pompósa si de una architectura admirabile, ér' alt'a in Amasi'a, de si nu atâtu de mare, dar' totu atatu de frumósa si eleganta: ne mai memorandu multele Medrese si Imarete, ce au fundatu in nenumerate locuri. Afara de aceste edificie, destinate servitiului divinu, elu a edificatu aprópe de Osmandgik pe rîulu Kissil-Irmak (71) unu podu de marmure de nóue-spre

(67) *Aktce.* Insémna albu, de la traducerea cuventului grecescu ἄσπρον. O speçie de moneta, cea mai mica si in valóre si in pondu de câtu tóte celelalte (esceptandu diumetate-pfenigii numiti Mankiri). Una-suta-duóe-dieci de acesti aspri facu unu leu, ér' trei-sute facu unu ducatu venetianu.

(68) A se vedé not'a 30 la Capu IV din Cartea I. *Tr. Rom.*

(69) *Glori'a lui Dumnedieu.* Despre tóte edificiele dedicate lui Dumnedieu, se dice in generalu ca sunt edificate in onórea lui Dumnedieu. *Hak Ioline*, séu in arabicesce *fi Sebilullah* ori *fi Tarikullah*, insémna, in calea Domnului (*).

(70) *Piati'a caldarariloru.* Situatu nu departe de vechiulu palatu, numitu in timpulu anticu Χαλκοπράτης.

(71) *Kissil-Irmak.* Rîulu rosiu.

(*) Turcii intrebuintiéza totdeauna acésta frasa, candu é vorb'a de Dumnedieu, de religiune, séu de binele publicu. *Tr. Germ.*

diece arcuri, si altulu de pétra taiata totu cu atâte arcuri in provinci'a Sarichan preste riulu Giossui (72).

UNU ÉSEMPLU SINGULARIU DE PIETATEA SA

XXXIII. Inainte de a purcede mai departe, trebe se mentionezu unu specialu esemplu de pietate a lui Baiazetu, care Turcii ilu tienu demnu de tóte laudele. Se dice adeca, ca in viéti'a sa, tóta pulberea, ce in cursulu espeditiuniloru sale s'a legatu de vestmintele sale, o a strinsu si conservatu cu tóta grigea, si scurtu inainte de a muri, a lasatu cu limba de morte si conjurandu pe toti carii-lu assistau, cá din acea pulbere se arda una mare caramida, si se i-o puna in grópa sub braçiulu dreptu in locu de perina; adaogêndu ca elu in tóta viéti'a sa a tienutu fórte multu la acestu Hadis, (73) séu proverbiu: «*Min Igbiratu Cademahu si Sebiluiah, harem Allah aleih* «*Ennare*; adeca: «Ale carui picióre sunt batute de pulbere in calea «Domnului, pe acelu-a Dumnedieu ilu va mantui de foculu infer«nului».

(72) *Ghiossui*. Apa de ochi; in sensu metaforicu, lacrime. Cá si *Ghios Iashi*, umediél'a séu sorgintea ochiloru.

(73) *Hadis*. Acést'a insemnéza propriamente oraclulu unui profetu falsu, care dupa opiniunea Turciloru, se pronuncia in spiritu cu totulu profeticu. Câci Turcii impartu profetiele din Coranu in duóe parti: un'a divina, séu aceea care o a profetitu Mahomedu, inspiratu de Archangelulu Gavrilu, si acest'a o numescu *Hadisul-Kudus* (*); si alt'a profetica, care insusi Mahomedu din inspiratiune divina o a profetîtu, si acést'a la ei se numesce *Hadisun Nebevi*.

(*) Sententie divine. *Tr. Germ.*

Domnitorii in Europ'a, contimporani cu Baiazetu II., au fostu:

In Germani'a: Fridericu IV. de Austri'a, 1439—1493 si Maximilianu III. 1493—1518.

In Angli'a: Eduardu V. 1483; Richardu III. 1483—1485; Enricu VII. 1485—1509; si Enricu VIII. 1509—1546.

In Franci'a: Carolu VIII. 1483—1498.; si Ludovicu XII. 1498—1515. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU I

ALU NOULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA III.

ACHMEDU REBELLU

I. Selimu, supranumitu Iavus, (1) s'a nascutu la anulu Hegirei 872, pre candu avulu seu Mahomedu era inca in viétia, si tatalu seu

(1) *Iavus.* Sensulu propriu alu acestui cuventu este : *ferócc* séu *selbaticu* si de aceea *passionatu*. S'a datu, precumu se dice. acestu supranume lui Selim, (*) pentru natur'a sa rabiata si tiranica, cu care persecutà nu numai pe criminali ci si pe innocenti, ba chiaru si pe tatalu séu si pe fratii sei, cá si candu i-ar' fi fostu inimici. Se dice despre acestu Sultanu, ca intr'o dî a datu ordinu marelui seu Viziru, de a arbora códele de calu la port'a palatului seu, cá semnu de una prossima espeditiune, si de a asiediá corturile intr'unu locu bine accomodatu. Vezirulu isi permise numai intrebarea, ca : in ce locu voiesce Maiestatea Sa se se puna corturile ?; Selimu in locu de a 'i respunde, lasà immediatu a-i taia capulu. Successorele acestui viziru avu aceeasi sórte anca in aceeasi di. Dar' alu treilea Veziru, invetiandu d'in esemplulu celoru duoi, a pusu corturile spre tóte patru parti alle lumei, si a facutu cu admirabile promptitudene tóte preparativele necessarie la espeditiune. Intrebandu-lu dupa aceea Sultanulu : déca, si in ce locu a facutu preparativele pentru espeditiune ? Vezirulu a respunsu : tóte sunt gata, potemu pleca ori in care parte veti gasi de cuviintia Atunci Sultanulu replicà : « mórtea celoru duoi d'ântâiu a salvatu viéti'a celui de a « treilea, si mie mi-a datu unu veziru bunu ». Dintre toti atâti imperati ai Turciloru.

(*) *Selim.* insémna, nevinovatu, perfectu, pacificu. *Tr. Germ.* De aci póte se deriva unguresculu *szelid*, *szerény*, blandu, modestu, etc. *Tr. Rom.*

Baiazetu Domnu in Amasi'a. Acesta, precumu amu vediutu in capulu precedente, a fostu detronatu, si dupa aceea s'a proclamatu Selimu imperatore alu osmaniloru in 19 ale lunei Safer anulu Hegirei 918, fiindu in etate de 46 de ani. Fratii sei n'au avutu curagiulu de a se oppune acestei procederi, séu pentru ca Selimu avea soldatii in partea sa, séu pentru ca credeau ca astfeliu voru poté imblandi natur'a sa feroce. Numai Achmedu singuru, care cunoscea pré bine dispositiunea inimei lui Selimu, si sciá ca, pênê ce va fi acesta pe tronu, nicaiurea nu va poté fi in securitate, se resolvi, in desperatiunea sa, séu de a-lu sterge din cale séu de a muri insusi. Si sedusu de fals'a sperantia, ca unii magnati numai la apparentia ar' tiené partea lui Selimu, si usioru ar' trece in partea sa, adunà tóte trupele din Amasi'a, si cugetandu ca è mai consultu a intra in tierile fratelui seu, se prepará a trece in Europ'a.

A. 918 / I. C. 1512

ACHMEDU INVINSU SI STRANGULATU

II. Abiá luase Achmedu acésta resolutiune, si indata fù descope-

uniculu Selimu a fostu care, dupa ce ajunse pe tronu, a lasatu se-si rada barb'a; ceea ce este contra precepteloru Coranului si contra usului introdusu Este lege la turci, care ordina ca fiii imperatiloru trebe se-si rada barb'a inainte de a ajunge la tronu, ér' dupa aceea se si-o lasa se crésca. Selimu, infruntatu odata de Mufti in modulu celu mai gentile si affabile, ca pentru ce isi rade barb'a, elu respunse: « 'mi « radu barb'a, cá vezirii mei se nu aiba de ce me prinde ». Turcii mai dicu anca despre acestu Sultanu, ca avea totdeauna la sine si purtá, in mana una maciuca scurta, numitu Topus; si ca, la acest'a ar' fi datu occasiune urmatóri'a intemplare. Anca pe timpulu parintelui seu, unele provincii invecinate cu Persi'a, respundeau acestui imperiu, pentru a sustiene pacea, unu anumitu tributu anuale de tapete, ce se numiau *Giul*. Murindu parintele seu, gubernatorele acestoru provincii tramite la Selimu se-lu intrebe, déca se mai respunda Persianiloru acestu micu tributu ori nu? Selimu respunsu: « Spuneti aceloru infideli, cu capete rosie, ca tatalu tapeteloru a tre« cutu din lume, si in loculu lui a venitu tatalu maciuceloru». Fras'a de « tatalu ma« ciuceloru », o au imprumutatu Turcii de la Evrei si Arabi, si insémna unu omu care are in abundantia cutare ori cutare lucru; precumu *Ebul Iman*, insémna tatalu credintiei, séu omu plinu de credintia; *Ebul Sulh*, tatalu pacei, séu omu plinu de pace, omu pacificu; *Altun Babasi*, tatalu aurului, adeca abundante in auru; *Devlet Babasi*, tatalu fericirei, séu omu imbetranitu in onóre. In acestu sensu, Selimu numesce pe tatalu seu Baiazetu, *Giulgi Babasi*, tatalu tapeteloru, fiindu-ca a datu tapete Persianiloru, ér pe sine se numesce tatalu maciuceloru, fiinduca in locu de tapete a destinatu arm'a si maciuc'a. Turcii au o multime de istorii de aceste despre Selimu, pe care inse noi, pentru a scurta, le omittemu.

rita lui Selimu prin spionii sei, pe cari i avea in tóte partile. Spre a innabusi asia dar' acésta flacara, si a surprinde pe fratele seu inainte de ce si-ar' fi potutu aduna tóte trupele sale, trece cu armat'a sa canalulu constantinopolitanu si intra in Asi'a. Achmedu, de si vediù ca planulu seu este prea curendu descoperitu, totusi, fiindu-ca vedea ca trebe séu se invinga séu se móra, se puse in fruntea trupeloru câte isi putù aduna, si merse cu inima a intimpina pe fratele seu la Ieng-ishedir. Lupt'a a fostu un'a dintre cele mai furióse. Achmedu luptá in frunte, si luptá cu eroismu, in câtu nu o data isi readunâ aripele sale risipite. Dar' in urma, armat'a sa a fostu cutrupita de numerulu mare alu inimicului, si, dupa mari perderi, nimicita cu totulu. Cei mai multi voiau mai bine a muri, de câtu a-si lasa loculu pe care ilu aperau; si numai puçini au incercatu a scapa prin fuga. Intre acestia era si Achmedu, dar' a fostu prinsu de viiu, si strangulatu la momentu. Elu este immormentatu in Prus'a.

KORKUD PEDEPSITU CU MOARTE FARA CAUSA

III. Dupa acésta victoria, lasandu Selimu câtu-va timpu de respirare trupeloru sale, descinse cu ele contra fratelui seu Korkud, pe care anca tatalu seu ilu pusese Domnu in Magnesi'a. Korkud se purtá pênê acumu cu totu respectulu catra fratele seu, si mai bine ar' fi voitu a sufferi ori ce i-ar' fi dictatu sórtea, de câtu cá se-si spurce manile cu sange de fraticidiu. Dar' vediendu ca umilinti'a si suppunerea nu se respecta, si celu pe care ilu crutiá, insetá dupa sangele seu, se resolvi a nu muri celu puçinu neresbunatu, si merse cu trupele câte le avea sub comand'a sa contra lui Selimu. Dar' Selimu cu armat'a sa bine disciplinata si fórte numerósa, invinse si disperse fórte usioru trupele fratelui seu. In acésta desperata stare, Korkud scapà prin fuga; dar' perasitu de ómenii sei, râtêciá fara servitori si companioni noptea singuru prin càli neamblate si locuri deserte, ér' diu'a se ascundea prin spelunce intunecóse si orribili. De aci se dicea, ca elu vre a imita esemplulu lui Gemu, (2) se fuga la

(2) *Gemu.* Io credu ca acést'a este numai una ironia din partea Turciloru, de óra-ce se scie bine ca Gemu a fostu omoritu la crestini (*).

(*) A se vedé not'a 20 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

crestini si se le céra scutulu contra violentiei fratelui seu. Selimu ingrigiatu ca Korkud fugindu la crestini ar' poté se dea acestoru-a consiliuri desastróse statului osmanicu, ordinà ca se caute dupa elu cu mai multa diligentia. In urma, asiá a voitu fatulu seu, cá se 'lu gasésca unu soldatu in cavern'a sa, se'lu scóta de aici si se 'lu duca inaintea lui Selimu. Acesta, fara se-i lase timpu a se defende, de si o cerea cu taria, ilu dède numai de câtu pe man'a carneficelui (3), care immediatu ilu si strangulà.

SELIMU INTRA IN PERSI'A SI INAINTE DE A INTRA IN LUPTA SE CONSULTA CU MARELE VEZIRU

IV. Selimu, dupa ce a nimicitu, precumu amu vediutu, pe rivalii imperiului seu, si a mai curatîtu din cale pe unii inimici de casa (4), se intórse cu tóte cugetele sale la cuceriri esterne. Intre toti inimicii sei esterni, celu mai de capetenia era fara dubiu Sultanu Gavri, regele Egiptului, cu care, dupa multe certe, Baiazetu facuse pace. Dar nu era nici securu nici consultu de a-lu attaca, inainte de a invinge si nimici pe Kisilbash Shahi (5) Acest'a daduse destule probe de inimiciti'a sa, pentru-cá Selimu se se téma, ca pênê candu va fi occupatu cu trebile in Egiptu, Persianii ar' poté se attace pe osmani si se nevalésca in tierile acestoru-a. Inimicitiele intre aceste duóe popóra erau anca si mai acute, de candu cu schimbarile eretice ce le introdusese Sheitanu Kuli in Coranu, si cari prin aprobatiunea a insusi regelui infectassera tôta Persi'a, si fecera din acestu poporu inimicu de mórte a toti adeveratii sectatori ai Coranului. Din aceste consideratiuni, Selimu se resolvi a umili pe Persiani inainte de a
A. 920 / I. C. 1514 purcedè la alte intreprinderi. Asiá, la anulu Hegirei 920 trece cu

(3) Ghîde, hoheriu, esecutoru, justitiariu etc. *Tr. Rom.*

(4) *Inimici de casa.* Adeca unii servitori mari de curte, cari in secretu tieneau partea lui Baiazetu, si pe cari Selimu i-a pedepsitu cu mórte pe toti.

(5) *Kisilbas Shahi.* Regele Capu-rosiloru. Acesta é Ismail Sofi, celu mai intieleptu si mai invetiatu intre toti regii persiani. Suditii sei l-au numeratu intre santi, fiindu ca pe timpulu seu si sub auspiciele salle s'a implinitu reformatiunea in Coranu, precumu amu relatatu intr'o nota mai in susu (*).

(*) A se vedé not'a 42 la capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

una armata numerósa in Asi'a si la Tibris (6), un'a din cetatile principali ale Persiei, intr'unu siesu numitu Cialduran (7), da de armat'a inimica, care nu era mai puçinu numerósa de câtu a sa, apoi indata chiama pe veziri si pe ceialalti officiari mai de frunte, si-i consulta ca: ce este de facutu? Ei toti erau de opiniune, cá se nu se precipite lucrulu; soldatii sunt fatigati de lung'a cale, si ar' pote se usioreze victori'a inimicului; pentru aceea, mai bine se se amêne batai'a pênê la diu'a urmatória, si se se lase armatei timpu de a se reculege. Toti aprobara in unanimitate acésta opiniune, singuru Selimu a fostu in contra, si dise: « Consiliulu ce dati voi, nu este mai « puçinu favorabile inimicului cá nóue. Au ei nu sunt osteniti de cale « cá si noi? Eu nu vedu dar', pentru ce se le damu timpu a se re- « culege, si a se prepara mai bine pentru lupta si a ni se oppune cu « mai multa vigóre. Intr'adeveru, ca acumu vedu gresiél'a cea mare « ce amu facutu, ca nu i-amu attacatu indata candu i-amu vediutu. « Si nu inainte, ci dupa bataia, se ne fimu consultatu de respirarea « necessaria ostirei nóstre.»

APROABA OPINIUNEA LUI PIRI PASIA

V. Dupa ce a disu aceste cuvente, dissólve consiliulu si da ordinu a se prepara la lupta. Si immediatu tramite dupa Defterdarulu (8)

(6) *Tibris.* Puçinu dupa aceea, Persianii au reocupatu acésta cetate, si o tienu pênê in diu'a de asta-di.

(7) *Cialduran*, Dupa opiniunea mai multoru-a, acesta este unu siesu spatiosu, care se intinde pre sub murii cetatiei Tibris, si pórta pênê asta-di acestu nume. Altii dîcu ca este o cetate mica nu departe de Tibris. In sensu etimologicu, insémna un omu care espune ceva lucru la furi, de la verbulu *cialarum* (*), a fura; de unde apoi deriva *cialdururum*, a face se fure. Asemenea mai insémna anca : a face larma, a ciocani, a face pe cineva se ciocanésca, etc.

(8) *Defterdarulu.* Cuventulu acest'a se deriva dela persiculu *Defter*, comptu séu carte de accompturi, si *dar*, a purta, a tiené; séu déca place cui-va mai bine, de la grecesculu Διφτέρα, pelle, pergamentu, ori velinu, pe care se póte scrie. Defterdaratulu este unu officiu fórte insemnatu la curtea ottomana; si persón'a care imbraca acésta sarcina, are dispositiunea asupr'a de tóte veniturile esterne. Dara candu pórta acestu officiu unu secretariu séu *Effendi*, elu nu póte se faca nimica fara consensulu marelui veziru. Din contra, candu unu Pasia cu trei tuguri are acestu officiu. elu póte

(*) Póte de aci se deriva unguresculu *cialni* (csalni) a incela; *csaló*, incelatoriu, *csalárd* incelatoriu. etc. *Tr. Rom.*

Piri (9) Pasia, care nu luase parte in consiliu, si-i cerea opiniunea asupr'a casului presente. Acesta fora se fia sciutu cugetulu impe-

se iea Tugra cu sine fara scirea vezirului, si se publice fermanulu sub numele seu propriu. Dar' acést'a se intempla fórte arareori, si numai in casulu candu vezirulu este unu omu ignorante si n'are capacitatea pentru astfeliu de lucruri; atunci imperatulu si-alege unu omu de incredere si cu auctoritate, pe care-lu insarcina cu administrarea finantieloru. Defterdarulu are sub directiunea sa dóue-spre-diece cancellarii, numite *Calem*; aici incurgu tóte veniturile, tributele si vâmurile din totu imperiulu, si de aici se distribuie stipendiele militari; dar tóte aceste in diverse cabinete si sub altu directore séu superintendente. Defterdarulu sta in capulu primului cabinetu; de aici se dau tóte mandatele atâtu cătră celelalte cabinete séu cancellarii, câtu si catra totu imperiulu, pentru redicarea tributuriloru si vâmuriloru. In capulu cabinetului alu doilea este *Reis Effendi*, séu marele cancellariu alu imperiului. Alu treilea sta sub *Defter Emini*, care inspecta cartile si accompturile despre tóte veniturile. *Beglitci*, direge cabinetulu alu patrulea; de aici se espedescu tóte mandatele catra Pasi, si scrisorile catra pasialicuri, principale si alte auctoritati mai inalte. Alu cincilea sta sub *Rusnamedgi*; aici se pórta diurnalulu de tóte dilele despre stipendiele ce se platescu in totu imperiulu. In cabinetulu alu sieselea comanda *Bash Muhasebedgi*; acest'a e comptabilulu generalu, si in cabinetulu seu se facu tóte accompturile. Alu sieptelea, sta sub directiunea lui *Anadoli Muhasebedgi*; de acestu cabinetu se tiene administrarea a tóte veniturile asiatice. Directorele celui de alu optulea este *Charagi Muhasebedgi*; acesta are de a ingrigi pentru incassarea tributeloru de la evrei si crestini. Alu nóuelea sta sub *Mevkufat*, care are sub dispositiunea sa banii destinati pentru scopuri de pietate. Alu diecelea sta sub directiunea lui *Maliiet Teskeredgi*; aici se administra averile dominiale si alte venituri. Preste alu unu-spre-diecelea este pusu *Mucabeledgi*, carui noi i-amu dice controloru; acest'a pórta listele despre soldati, si aréta care din ei au muritu séu au devenitu invalidu, cá asia se nu se platésca soldu nici mai mare nici mai micu decâtu cumu este numerulu reale alu soldatiloru; elu are duoi adjutori subordinati lui, unulu este *Iaia Mucabeledgi*, care pórta registrulu despre infanteria din totu imperiulu, si celalaltu este *Atlu Mucabeledgi*, care tiene in evidentia pe Spahi si pe ceealalta cavaleria a imperiului, precumu si pe ceialalti stipendiari ai Sultanului, cari sunt dispersi in *Timar Siiamet*. In urma capulu celui de alu duoi-spre-diecelea este *Teshrifatci*, séu, cumu i-amu dice noi, primu-ceremoniariu. In tóte cabinetele aceste, mandatele se dau in limb'a turcésca; dar' compturile tóte se redactéza in limb'a persiana cu caractere numite *Kirma*, adeca abreviatiuni, pe care numai acelu-a le póte ceti, care é dedatu cu elle; acestea atâtu sunt de concise, in câtu veniturile si spesele annuali din totu imperiulu se potu presenta imperatului in dóue-dieci-si-patru de pagine. Fia-care directore de cabinetu isi are Kalf'a séu mai vulgaru *Kalifulu* seu; noi i-amu dice secretariu. Cei mai de capetenia intre acesti Calfe sunt *Maden Kalfa*; sub inspectiunea acestui-a stau tóte acelea venituri, din cari incurgu anumite si determinate summe, precumu sunt minele, provinciele, cari trebe se aduca unu tributu fixu annuale etc.; si *Ochor Kalfa*, care pórta compturile asu-

ratului, isi dède opiniunea chiar' dupa placulu acestui-a. « Nu trebe, « dise elu, a espune reputatiunea armeloru osmane la compromissiu- «nea de a se deda inimiculu a ne cauta in façie, si prin acésta a se « invetia mai antaiu se se tiena tare in contra nóstra, si apoi a des- « pretiui eroismulu nostru. Este totdeauna unu bunu auguriu, (10) « déca ataci pe inimicu indata ce l-ai vediutu, si nevalesci asupr'a

pra stalluriloru Sultanului. Afara de aceste cancellarii séu cabinete, mai sunt anca si alte officie, numite *Emanet*, séu cumu amu dice, officie de concredere, din causa ca, nepotendu face accompturile cu tóta precisiunea, trebe in cele mai multe casuri a se lasa in onestitatea officiariloru. Defterdarulu nu póte da in numele seu nici-unu mandatu acestoru officiolate, de si elle sunt obligate a si face accompturile loru in cancellari'a sa. Aceste suntu : 1° *Tershane Emini*, care are inspectiunea asupr'a construirei séu repararei bastimenteloru, si asupr'a a totu ce se tiene de navigatiune. 2° *Ghiumruki Emini*, capu-inspectoru alu duaneloru (*). 3° *Sarbehane Emini* capu imprimeriei de moneta ; acest'a nu è obligatu, cá ceialalti, a tiené accomptu despre perceptiuni si errogatiuni, ci elu cumpera ori iea in arenda aurulu si argintulu crudu sub conditiune de a admnistra in thesaurulu publicu atâte séu atâte pungi pe dî, si din ce remane dupa aceea, elu are potere de a bate moneta câtu póte in profitulu seu, 4° *Matpach Emini*, séu capu-bucatariu alu marelui Sultanu. 5° *Topchane Nasiri*, superintendente alu tunuriloru si altoru instrumente bellice. 6° *Arpa Emini*, acesta ingrigesce pentru provisiunea necessaria de ordiu la stallele imperatesci, si la subofficiarii de pre langa acestea. 7° *Mubaiadgi*, provisorulu séu cumperatoriulu generale alu victualeloru si beutureloru. 8° *Shehir Emini*, officiulu acestui-a este a ingrigi cá murii cetatiloru si fortificatiunile se se conserve in stare buna, si se se faca reparaturele necessarie. 9° *Ghiumish Chane Emini*, care inspecta minele de metalu, si elu seu stringe singuru profitulu ce dau aceste, séu le da in arenda pre langa una certa renta annuale. Pentru a termina, mai observamu, ca dupa marele veziru numai unulu este intre officiarii esterni de curte, care este mai mare decâtu Defterdarulu, si acest'a este *Kietchudabeg* séu *Kiehaia*, adeca locotenentele marelui veziru, care in rangu urméza numai decâtu dupa acesta. Din toti banii câti intra in thesaurulu imperiale, Defterdarulu are a duóe-diecea parte, ceea ce, precumu sciu de siguru din esperientia, i aduce pe anu celu puçinu duóe-sute-de-mii de thaleri imperiali, din cari da lui Kietchudabeg cinci-dieci de mii. Dar' marele veziru póte se-si faca cu dreptu si cale pe anu siese-sute-de-mii de thaleri, necomputandu aci darurile ce primesce, si alte maiestrii de ale loru ce intrebuintiéza pentru a-si satura lacomi'a insatiabile. Acésta se va paré cu totulu incredibile aceloru-a, cari n'au vediutu curtea ottomana ; dar' altminterea voru cugeta acei-a, cari o cunoscu mai bine. Inse despre acést'a mai pre largu intr'altu locu (**).

(9) Piri insémna betranu. *Tr. Germ.*

(10) *Bunu auguriu, Ogur*. Turcii credu fórte tare, ca déca ei incepu mai antaiu atta-

(*) Vameloru. *Tr. Rom.*

(**) Vedi «Descriptio Moldaviae» Pars secunda, caput 14, pag. 109 et sequ. *Tr. Rom.*

« lui inainte, de a'si fi potutu deschide bine ochii. Afara de acésta, « déca nu grabesci cu attaculu, te poti teme ca din amênare s'ar' « poté nasce vre-o seditiune in armata. Câ-ci trebe se scimu, ca sunt « multi sub stindardulu turcescu, cari de lungu timpu stau in rela- « tiuni de amicitia si de affinitate cu Persianii; si asia este fórte « possibile, ca déca le lasi timpu se converseze unii cu altii, i voru « seduce, si, precumu vulgulu este inconstante, de si nu voru face « póte rebelliune publica, dar' de siguru nu se voru bate de câtu cu « unu curagiu dubiosu si (precumu dice proverbiulu) numai din ver- « vulu degeteloru (11) ». Selimu audindu aceste cuvente, esclamà: « Éca in urma, dupa multa dificultate, totusi amu gasitu in armat'a « mea unu omu cu minte si intieleptu; si consiliulu seu imi ajunge « mai multu, de câtu capetele, manile si armele miiloru ce me « incongióra. Intr'adeveru, ca mare perdere a fostu pentru mine si « pentru imperiulu meu, ca acestu omu n'a occupatu pênê acuma « postul de mare veziru ».

BATE PE PERSIANI SI LE FACE MARI STRICATIUNI

VI. Selimu apróba consiliulu betranului Pasia, si immediatu da ordinu a incungiura pe inimicu si cetatea, pre langa care se asiediase, si apoi a ataca acésta armata persiana, care parea a fi pregatita mai multu pentru parada de câtu pentru aperare. Lupt'a s'a inceputu cu descarcarea tunuriloru celoru grele, cu cari dedeau focu trupele europene in arip'a stanga; dar atâtu erau de reu asiediate, in câtu glóntiele séu se opriau intr'o culme ce sta chiar in façie, séu treceau fara efectu pe deasupra castreloru persiane. Trupele asiatice inse, sub comand'a lui Sinan Pasia (12), inaintau in linii in-

culu, victori'a trebe se fia a loru. De aci este proverbiulu la ei: «Care trage mai ântâiu, acel'a é tragatoriu bunu si perfectu». Dér' in belulu din urma cu Germanii, cei mai buni si mai prudenti generali turci au fostu cu totulu de alta opiniune.

(11) *Vervulu degeteloru.* Este o frasa turcésca, care va se dica»: a prinde unu lucru cu vervulu manei», in locu de a dîce: « a te apuca de unu lucru fara voia ». Ei mai dîcu anca: *Harbe Udgi ile virmekji*, adeca, a trage numai de la estremitatea séu de la vervulu lancei; cu acést'a vreu se caracterize pe acei locuitori margineni, cari nu cutédia a face de sine ceva, ci se lasa totdeauna in adjutoriulu altoru-a.

(12) *Sinan Pasia.* Unu generalu fórte renumitu la Turci. In Constantinopole, cumu intri pre la portulu interioru de catra Pera, se vede unu edificiu grandiosu, construitu

chise contra Persianiloru, si aduceau dupa sine tunurile de campu. Candu s'au apropiatu Sinanu de o puscatura de ei, dède ordinu linieloru prime a se desparti in drépt'a si in stang'a, si a face locu artileriei. Acést'a dandu focu, atât'a stricatiune a facutu in Persiani, in câtu ei, cari mai nainte pareau a forma unu muru, acumu nu semenau a alta de câtu totu a strade si ulitie (13). Rupte cu modulu acest'a liniele inimice, se da signalu a nevali asupr'a loru omu de omu cu sabiele si cu sagetile; prin acést'a diumetate din arip'a stanga a inimicului a fostu batuta. ér' ceealalta diumetate a fostu constrinsa a o lua la fuga. Vediendu Shahulu ca arip'a stanga a Persianiloru este in periclu, lasa arip'a drépta si merge la ceea intr'adjutoriu cu celle mai bune truppe ale sale; elu respinge cu bravura pe Turci chiar in momentulu candu acesti-a erau se stinga cu totulu pe cei puçini Persiani cari mai remasessera anca. Selimu de alta parte, observandu ca arip'a sa drépta este fórte strimtorata de multitudinea inimicului, pune trei-spre-diece mii de Ieniceri in cóst'a lui, ordinandu-le a da focu asupr'a inimicului la inceputu numai din departare, si apoi a-lu attaca peptu la peptu cu sabi'a in mana; cá asia, pe candu in foculu luptei voru fi trasu attentiunea asupr'a loru, pe atunci ceialalti se aiba timpu a se reculege si a se pune érasi in ordine. Acestu ordinu alu lui Selimu a fostu la momentu esecutatu, si Persianii cu atata fervóre attacati, in câtu la inceputu au trebuitu se se retraga cu incetulu, ér' dupa aceea se prinda la fug'a larga. Persianii din arip'a drépta, sustieneau anca cu bravura atacurile Turciloru; dar' vediendu sórtea celoru din arip'a stanga, si desperandu de a mai poté invinge, au prinsu si ei fug'a se scape macaru cu viétia. Invinsi Persianii in tóte partile si pusi la fuga cu rusine, soldatii turci i-au urmaritu, taindu si prindiendu la ei, si facendu-le atâta stricatiune, in câtu le-au remasu de aci un'a

pe cinci-dieci columne de marmora in forma octogena, adeca cu optu frontispiciuri. Acesta é edificatu de generalulu Sinanu Pasia; si aici siede primaver'a *Bostangi Bashi*. Aprópe de aci este o pórta care duce in curtea imperiale, destinata pentru locuinti'a Bostangiiloru; si totu aci este o casa de baia numita Iali Kioski (*).

(13) *Strade si ulitie Sokak be sokak*, Strada de strada. Este una frasa turcésca, care insémna gramada preste gramada, aruncata un'a preste alt'a si incóce si in colo.

(*) Insémna: Palatu la tiermure. *Tr. Germ*

17

péta rusinósa pentru totdeauna. Shahulu insusi numai cu mare necasu a scapatu prin agerimea calului, seu póte cá nici asiá nu scapá, déca nu venia intunereculu noptiei se puna capetu urmarirei lui. Persianii, pre langa miile de soldati uccisi (14), au perdutu in acésta batalia pe comandantii ambeloru aripe, pe Mehemedu Chanu si pe Tekieli Chanu, cei mai bravi si mai curagiosi generali pe acelu timpu in tóta Persi'a.

ELIBERA PE CAPTIVII MUSULMANI

VII. Acésta victoria ar' fi fostu anca si mai mare si mai completa, déca Selimu nu se temea de periclulu de a urmari nóptea pe câli grele si passuri anguste pe unu inimicu, care cu tóte perderile sale, anca totu nu era atâtu de nimicitu, in câtu reculegêndu-se se nu fia potutu cutedia de a face unu nou attacu. Asia ellu ordinâ a se da signalulu de retragere, si se intórse in castrele perasite de Persiani, si predandu-le se incarcá cu immense thesaure, si alte armature pretióse, lasate acolo de Ismail Schah. Dupa aceea numesce mare Veziru pe Piri Pasia, care í consiliase acésta batalia; si ordinâ a se anuncia in publicu, ca intre captivi se nu se tiena nici-unu Nisa si nici-unu Sabi (15), ci acesti-a se fia eliberati cu totii; si apoi adaose : «Nu este justu a tiené captivi pe acei-a cari sunt Sunni (16), si nu-

(14) *Miile de soldati uccisi.* De si acést'a a fostu o lupta inversiunata si sangerósa, totusi istoriografii turci nu spunu numerulu cadiutiloru si de o parte si de alt'a.

(15) *Sabi* insémna unu apostatu. Asia se numesce unu poporu in giuru de Bassora numitu altminterea Isaniti; religiunea loru este o mistura de crestinismu si de mahomedanismu. Mahomedu le-a promisu in Coranulu seu ca 'i va protege. Intre acesti-a se numera si crestinii, asia numiti Nasrani. Dar' n'amu potutu afla déca amenduoi se cuprindu sub numele de Sunni. *Tr. Germ.*

(16) *Sunni.* Asiá se numescu Turcii pe sine si pe ceialalti musulmani, intru distinctiune de Persiani si de alti eretici. Ei tienu ca nu este permissu a detiené sclavu pe unu *Sunni*, chiar si candu ar' fi cadiutu captivu in bellu. Déca este rebellu, punésca-se cu mórte; dar', déca nu, atunci trebe lasatu liberu. Acésta é una lege inviolabile la Turci; dar' Tatarii, chiar' fiindu de legea mahomedana, totusi nu o observa. Despre acést'a voiu narra o istoria, din care vomu vedé dispositiunea inimei Tatariloru façie cu Turcii, si care o amu vediutu eu cu ochii mei. Pe timpulu candu parintele meu Constantinu Cantemiru era domnu Moldaviei, Seraskierulu séu generalulu armatei turcesci, *Ainadgi Sulimanu Pasia*, care in urma s'a facutu mare veziru, stá cu armat'a sa la Babadaghi, cetate in Misi'a, siese dieci mille dincolo de Dunare; aici adunandu-si trupele europene, se prepará a face dispositiuni pentru

«mai prin fortia au fostu constrinsi a prinde armele; si candu avemu «victori'a, atunci iuvingêtoriului siede mai bine clementia façia cu

proviantarea cetatiei Camieniti, fiindu-ca domniá o fomete terribile. Vrendu a se informa de starea castellului si a castreloru lui Ion III, regelui Poloniei, tramise o scrisóre parentelui meu prin Ismail Aga, unulu din officiarii sei numiti Agaler, prin care i ordona a da acestui-a salva guardia la Camieniti pênê la Caramanu Pasia, care avea comand'a garnisónei acestei cetati. Parentele meu i da salva guardi'a, si Aga Ismail ajunge in pace pênê in cetate; aici crediendu se in sicuritate, tramitte guardi'a nóstra inderetru, cugetandu ca va pótea se se intórca acasa cu vre-o câti-va soldati din garnisóna. Dupa ce a luatu informatiune despre celle ce i se ordinase, pléca din cetate cu diece soldati turci. Ajungêndu la Stefanesci, una urbe in Moldavia, situata la tiermurea prutului, rencontra o céta de Tatari, cari mergeau la préda in Poloni'a. Intrebandu-i cine le este comandantele, si poftindu-le espeditiune prospera, isi continua calea mai departe. Dar' indata dupa acést'a vede ca, cam la cinci-dieci de Tatari vinu asupr'a lui cá din pusca, si cá si candu ar' fi uitatu ceva se intrebe de la elu. Turcii, cari nu portau téma de Tatari cá de ai loru alliati, spre nefericire stau locului si-i ascépta pêné ce sosescu. Tatarii, la momentulu candu sosescu, scotu sabiele, si pretindu a se dá josu de pe cai. In vanu Turcii intrebau ca ce poftescu. Tatarii fara a respunde ceva, i dau josu de pe cai, i léga pe toti in curele, i desbraca pêné la camésia, si-i amenintia cu mórte, déca nu voru urma precumu ei le voru porunci. Turcii inspaimentati de acestu imminente si neasteptatu periclu, promittu a face totu ce voru pofti. Tatarii se punu apoi, si mai antaiu cârbacescu fara indurare pe captivii loru, dupa aceea le tundu barb'a si mustetiele, si-i fortiéza se invetie unu respunsu in limb'a russésca, care voru trebui se-lu pronuntia de câte-ori li se va pune intrebarea : din ce tiéra sunteti ? ei adeca se dîca : *Ne snam, ia Russiak.* nu sciu, io suntu russu. Dupa ce le-a datu acésta lectiune, câte-va dìle mai tardìu, i ducu cu mainele legate la Ismail, cetate in Budgiacu, situata la Dunare, si o nópte intréga i maltratéza fórte crudelu, cá nu cumva se spuna ca sunt Turci. Ei au trebuitu se jure ca nu voru spune nimìcu. In alta di i espunu Tatarii in piatiu spre vendiare. In Ismail sunt o multime de mercanti, cari cumpera sclavi pentru Turci, si-i tramitu companistiloru séu associatiloru loru traficanti in Constantinopole. Candu acesti mercanti esindu la piatiu, au vediutu negotiulu de sclavi, 'i-au intrebatu dupa datina : «D'in ce tiéra sunteti ?» Er'atunci Tatarii, proprietarii negotiului, redicau cârbaciulu asupr'a captiviloru, cá se-si aduca aminte de batai'a ce au mancatu, si se respunda russesce, precumu i-au invetiatu. Nefericitii Turci asiá facu, si Tatarii, vendu cu câte diece thaleri de capu (câci n'au cerutu multi bani pentru unu negotiu atâtu de prostu, si apoi se intorcu immediatu acasa. Captivii in duóe séu trei óre dupa aceea, incepu a vorbí in limba curata turcésca, si ceru, pentru Dumnedieu, a li se dá ceva da mancare si de beutu. Mercantii se mira audindu dialectulu puru turcescu, care pentru Russi este fórte difficile de a-lu pronuntia, si-i intreba : cumu, nascuti in Russi'a, potu se vorbésca atâtu de correctu turcesce? Turcii le aréta vergele vinete pe spate de batai'a ce au mancatu, si dicu, acést'a este cà astuti'a Tatariloru ni-au facutu se fimu Russi, pre cându noi suntemu adeverati Turci. Vediendu mercantii ca in locu de Russi au cumperatu Turci, si ca prin urmare si-au perdutu banii, le

« invinsu decâtu crudelitatea. In câtu pentru Shahulu, fia, ca a-« cestu preludiu de victorii se-i servésca de invetiatura si se véda « de ce successe potu se fia incoronate in viitoriu armele ottomane

DUPA CUCERIREA CETATIEI TIBRIS, PETRECE IÉRN'A IN AMASI'A

VIII. In diu'a urmatória, locuitorii cetatiei Tibris, vediendu-se perasiti de regele loru si fara sperantia de vre-unu adjutoriu, au incercatu grati'a cuceritoriului offerindu-i cheiele cetatiei loru. Selimu ascultand rugarea loru, intra in cetate, si lasandu soldatiloru sei càteva dîle de respirare, ordinà a se celebra servitiulu divinu dupa usulu

dau drumulu si-i lasa liberi se mérga in cotro voru voi. Dar officirulu Ismail Aga, omu de spiritu si ingeniosu, cere de la mercantele seu, cá se-lu duca cá sclavu pénĕ la Babadaghi, (unde Seraskierulu astepta dupa elu), si acolo se 'lu espuna in piatiu spre vendiare; elu va face ca si candu ar' voi se scape, dar' mercantele se nu-lu persecute. Instruitu bine mercantele si consimtindu si densulu, duce pe officirulu nostru in castrele de la Babadaghi, unde era campata armat'a, si cumu era vinetu de batai'a cureleloru, si tunsu de barba, de nu-lu mai cunoscea nimeni, prinde fug'a printre corturi si merge dreptu la tind'a Seraskierului. Mercantele, din prefacere striga: prindeti-lu! prindeti-lu pentru Dumnedieu; captivulu meu a fugitu, infidelulu muscalu mi-a scapatu din mâni! Pe acésta strigare se face mare sgomotu in piatiu si in castre; toti allerga in susu si in josu, pentru a prinde pe fugariu. Ajungêndu acesta la intrat'a cortului celui mare, numitu *Divanchane*, spune (in corruptu turcesce, cá se para ca prin lungimea timpului câtu au absentatu din tiéra, si-a uitatu limb'a materna), ca intr'adeveru é captivulu mercantelui, dar' ca ó turcu si musulmanu scapatu de curendu din Poloni'a, si ca prin urmare ar' fi injustu a-lu espune spre vendiare. Apoi adaose, ca ar' avé ceva de a descoperi generalului; fiindu ca plecandu abia de cinci-spre-diece dile din Leopole, cunósce fórte bine starea lucruriloru in Poloni'a. Seraskierulu audindu aceste, ordina numai decâtu se aduca pe captivulu in *Oba* séu cortulu seu interioru Adusu aici, elu isi aretà inainte de tóte suppunerea si obedienti'a sa generalului, apoi dise: « Caramanu, Pasia din Camieniti, tramitte domnului meu profundele salle respecte». Generalului se parea ca cunósce acésta voce, dar' esteriorulu, faci'a acestui omu, i venia straina. Asia, ilu intréba: » Cine esti tu, si de unde cunosci aceste lucruri? » « Nu cunosceti — respunse elu — pe officirulu vostru, Ismail Aga, pe care l-ati tramisu la Caramanu Pasia? Ne snaesh po Russki? nu sciti rusesce? » Atunci generalului dise: Dar ce sceleratu a potutu fi acellu-a, care intr'atâtu te-a desfiguratu? «Ér' elu replicà:» Tatarii vostri m'au facutu russu si m'au vendutu in Ismail la unu comerciante de sclavi, din mainele caruia amu scapatu si amu fugitu aici la domnulu meu » Dupa aceea i spune totu cu de ameruntulu, ce a sufferitu de la acea banda rapace si tradatória de Tatari. Seraskierulu nu se poté mira destulu despre astuti'a acelloru briganti, mai alesu ca totu asia i-au spusu si companionii lui Ismail Aga, cari ajunsesera aici in

comunu Vinerea urmatória in beserica, si a se tiené rugatiuni atâtu pentru elu câtu si pentru tóta armat'a sa. Succesulu ulteriore alu armeloru salle l-a impedicatu scumpetea bucateloru, causata prin aceea, ca inimiculu devasta tierile vecine, pentru cá Turciloru se le substraga totu modulu de subsistentia. Selimu anca, vediendu ca fara mare periclu nu se mai póte tiené in acestu locu, lasà una garnisóna tare in Tibris, și se retrase inderetu la Amasi'a. Truppele le asiédia desu cumu s'a potutu in quartire de iérna, pentru cá la viitóri'a espeditiune se le póta aduna câtu se póte mai curendu. Dupa aceea, in semnu de victoria, tramitte la Constantinopole pe Husein (17), fiiulu lui Bikarar, nascutu dintr'una din celle mai nobile familii per-

diu'a urmatória. Generalulu dède ordinu numai decâtu a urmari cu totu adinsulu pe acei Tatari; dar' unde se-i póta gasi intre atâte hórde de acesti vagabundi? Totu ce a pututu face a fostu, ca a inaintatu pe officirulu nostru, dupa ce i-a crescutu barb'a, la dignitatea de Stallu-magistru, si l-a onoratu cu multe daruri frumóse. Totu in modulu acest'a rapescu Tatarii adese-ori copii de ai Turciloru, si dupa aceea i vendu in locu de copii muscalesci. Câci, in ceea ce se atinge de perfidia si de astutia, nu este poporu in lume care in aceste se intréca pe Tatari.

(17) *Husein*. Mecenatele musicantiloru orientali. Elu au avutu in fórte mare stima pe *Hodgea Musicar*, orfeulu Persianiloru, si pe scolariulu acestui-a *Gulam* arabulu. Tóta Turci'a si Persi'a se delectá in melodiele si cantecele loru péné pe timpulu lui Mahomedu Sultanulu, candu artea musicei, uitata mai cu totulu nu numai a reinviatu, dar' anca s'a redicatu la cea mai mare perfectiune prin Osmanu Effendi, nobilu din Constantinopole. Acesta a lasatu dupa sine mai multi scolari artisti atâtu in music'a vocale câtu si in cea instrumentale. Anume in cea vocale a fostu renumitu unulu *Chafiss*, supranumitu Kiomur (Carbune), apoi *Buhurdgi Ogli*. *Memish Aga*, *Kiucluk Muesin*, si *Despihci Emir*; ér' in cea instrumentale au escellatu duoi greci, *Kiemani Ahmed*, unu renegatu, si *Angeli*, orthodoxu (amenduoi mi-au fostu instructori cincispre-diece ani), apoi unu evreu cu numele *Celebico*; intre Turci, mai renumiti au fostu *Dervish Osman*, si *Kurshungi* (*) *Ogli*, elevulu seu, si alti duoi cu numele *Tastci* (**) *Ogli*, *Sinik*(***) *Mehemed* si Bardaci(****) *Mehemed Celebi*; acesti duoi din urma au avutu de instructore pe unu anume Camboso Mehemed Aga, si dupa aceea de inpreuna cu pe *Ralaki Eupragiote*, nobilu grecu din Constantinopole, i-amu instruitu io in uncle parti ale musicei mai alesu theoretice, si intr'unu metodu nou inven-

(*) *Kurshungi*. Insémna plumbariu; care vérsa, topesce, lucra cu plumbu. *Tr. Germ.*

(**) *Tastci*. Sculptoru; care taia in pétra; care sfarma pétra, *Tr. Germ.*

(***) *Sinik*. Frantu, slabu, rupturosu, neputintiosu. *Tr. Germ.*

(****) *Bardakci*. Pórta-ulcioru; servitoriu pre langa curtea ottomana, care candu imperatulu e pe cale, pórta pe calu unu ulcioru cu apa; se numesce si Kiuptar. *Tr. Germ.*

siane, dimpreuna cu alti mai multi captivi, mai celebri de câtu ceilalti, prin originea séu sciinti'a loru.

OCCUPA CATE-VA CETATI SI TIÉR'A LUI OLAIDEVLET

IX. Selimu, din esperienti'a acestui anu a invetiatu. ca in aceste tieri reci si muntóse, de cari è incungiurata Persi'a, puçinu progresu póte se faca, déca nu incepe campani'a din bunu timpu alu primaverei. Pentru aceea, indata in primaver'a anului Hegirei 921, pléca cu armat'a sa din Amasi'a, si, nainte de ce s'ar' fi asceptatu Persianii, le ocupa in graba cetatile Ghiumah si Baiburud. Ne dandu de nici-o

A. 921
I. C. 1515

tatu de mine pentru a esprime canticele si doinele prin note, inventiune necunoscuta mai nainte Turciloru. Amu mai avutu afara de acesti-a, scolari pe cari i-amu invetiatu music'a theoretica si practica, pe *Darul* (*) *Ismail Effendi*, mare thesaurariu alu imperiului, si pe *Latif Celebi*, Chassinedar-ulu (**) seu. Invitatu de acesti-a, amu compusu o carte mica in limb'a turcésca despre artea musicei, si o amu dedicatu lui Achmedu II Sultanului acumu regnante. Precumu amu intielessu, amatorii de musica se servescu pênê in diu'a de asta-di de regulele puse de mine in acea carticica. Lectoriloru europeni póte se le para curiosu, ca eu laudu pe unu poporu pentru deprinderea intr'o arte atâtu de nobile, pe unu poporu, pe care tóta crestinetatea ilu tiene de barbaru. Io concedu ca barbaru a fostu acestu poporu pe la inceputulu, séu cumu amu dîce, infanti'a imperiului ottomanu, candu Sultanii nu cugetau la alta, decâtu a-si estinde marginile dominatiunei loru. Dar' cu progressulu timpului, candu incetarea belleloru a permissu cá omenii se se occupe cu artele pacei, atunci au lasatu si ei din selbateci'a loru de mai nainte, si s'au cultivatu si civilisatu in asia mesura, in câtu asta-di abia se mai potu observa pe ei urmele barbariei loru antice. Si pe temeiulu adeverului potu se affirmu, ca music'a turcésca in câtu pentru rithme si proportiunea cuventeloru, este cu multu mai perfecta decâtu multe din cele europene; cu tóte aceste trebe se marturisescu, ca ea este fórte grea de intiellesu; in câtu, in vast'a cetatea a Constantinopolei, unde resiede curtea cea mai mare din lume, intre atâti amatori si pricepetori de musica, abia vei gasi vre-o trei ori patru, cari se cunosca perfectu fundamentele acestei arte. Dar' caus'a ca musicianii perfecti sunt aici atâtu de rari, provine din difficultatea de a poté coprinde tóte acele particelle de sonuri, ce Arabii le numescu Terkiib (***), despre cari Hodgea Musicar, pe urm'a lui Ptolomeu, dîce ca sunt infinite si fara numeru, dupa axioma: *Emmakii Terkiibate Nihaiet iok*, adeca: «infinita este compositiunea partiloru». Nu intra in propusulu meu de presentu a me occupa aci pe largu cu acésta materia; déca inse Dumnedieu îmi va da viétia si sanetate, voiu tracta despre acésta arte intr'unu opu separatu dupa sistem'a si opiniunea lumei orientali.

(*) *Darul*. Insémna toba. *Tr. Germ.*
(**) Séu de comunu *Hasnadar*, insémna subthesaurariariu. *Tr. Germ.*
(***) Artea de compositiune in musica. *Tr. Germ.*

resistentia, si vediendu ca nu este de nici-o utilitate a tiené una armata atâtu de mare intr'unu locu atâtu de neinsemnatu, ordinà lui Ferhad Pasia a merge cu una parte a truppeloru contra lui Olaidevletu fiiulu lui Sulkadir (18), care stá in suspitiune, ca tiene parte Persianiloru. Ferhadu surprinde inopinatu pe acestu principe, i nimicesce tóta armat'a, si-i taia capulu. Tierile acestui-a le da apoi Selimu lui Ali-Beg (19), fiiulu lui Schah Suvar (20), in recompensa pentru servitiurile ce-i facuse pre langa curte, punendu-i de singura conditiune, cá numele seu se se mentioneze in rugatiunile publice. Dupa acestea, Selimu incarcatu de magnanimitate si de victorii, retórna catra finitulu anului la Constantinopole.

DIARBEKIRENII ALLUNGA PE PERSIANI, SI SE OFFERU EI INSII LUI SELIMU

X. In anulu urmatoriu i se offerira nuóe occasiuni de a-si lati imperiulu. Unu poporu cu numele Kare-Emid (21), locuitoriu in provinci'a care si asta-di se numesce Diarbekir (22), si se guberna de catra Karachan, delegatu alu regelui Persiei, dar pe care locuitorii nu'lu potea sufferi din caus'a unoru turburari civili ce atitiase intre ei, si voiau a scapa de jugulu seu. Vedeau inse ca cu poterea nu o potu scóte la cale; asia se resolvira a o face prin stratagema. Facu una littera falsa in numele regelui Persiei, si o tramitu prin unu nuntiu lui Karachanu. Scrisórea contienea urmatoriulu ordinu: « Tu, « care tu esti (23) Karachanu, in momentulu candu vei priimi acestu « ordinu, se scii ca amu decisu a te tramitte cu tóta armat'a ta con-

(18) Insémna, potente dupa *Tr. Germ*

(19) *Ali Beg*. Unulu dintre nobilii persiani, cari au trecutu la Sultanulu Selimu; unu esemplu de rara fidelitate intre Turci.

(20) *Suvar*. Insémna, calaretiu, cavaleru. *Tr. Germ.*

(21) *Kare-Emid*. Emidii negri, cari locuiescu tiér'a intre Urfa si Van in Asi'a.

(22) *Diarbekir*.. Dupa etimologia insémna : tiér'a lui Bekir. Este una provincia situata la marginile Kurdistaniei, alu carei nume se vede mai in tóte chartele geografice. Cuprinde asta-di tóta Mesopotami'a péné la confiniele tienutului Musul, care é Ninive a anticiloru.

23 *Tu, care tu esti*. Formula usitata la Turci si la Persiani in scrisori. Dupa ce premitu titlurile de onóre ce dau Veziriloru, apoi incepu scrisórea cu fras'a : Tu, care tu esti. Asiá, *Ahmed Pasia Lalan sen sie ki*, adeca : Lala meu, tu, care tu esti Ahmedu Pasia. Assemenea: *Sam sin ki Kirim Chani olan Kaplan Ghirai*, adeca : Tu care tu esti Chanu in Crimea, Caplanu Ghirai. etc.

«tra inimiciloru, cari se tienu pe aci prin pregiuru si vreau se neva-«lésca in tiér'a ta. In cea mai mare graba dar, si multu in cinci dîle «esi din cetate, si te pune cu corturile tale in loculu numitu Kia-«vakielder, cá la o alta porunca a nóstra, se fii gat'a a merge unde «voru cere impregiurarile, séu a veni fara intardiare la noi». Karachanu, care nu scia nimicu de acésta tradare, tienea ca este lucru culpabile a nu se suppune comandei regelui seu. Si ese din cetate cu tóte trupele sale si cu tóta cas'a sa, si se pune in castre la loculu indicatu. Candu cetatianii au vediutu, séu au crediutu celu puçinu ca tiranulu loru s'a departatu intr'o distantia atâtu de mare de la cetate, in câtu nu se mai poteau teme ca se va poté intórce inderetru in adjutoriulu puçiniloru soldati ce a lasatu in garnisóna: inchidu portile cetatiei, si taia tóta garnisón'a in bucati. Apoi se punu numai de câtu si tramitu scrisóre lui Selimu, in care i spunu cele petrecute, si se promittu a-i offeri cetatea, rogandu-lu totodata cá se binevoiasca a le pune domnu pe *Mehemedu Beg*, compatriotu alu loru fiiulu lui *Biikli Ogli* (24), care pe acelu timpu se aflá chiar la curtea lui Selimu.

LUI SELIMU PARE LUCRULU SUSPITIOSU

XI. Lui Selimu placea fórte multu acestu offertu. Dar' cunoscea bine maliti'a acestui poporu, si se temea nu cum-va se fia ceva insielatiune la midi-locu. Asia mai bine voi a se lipsi de nuóa aquisitiune, de câtu prin o pré mare credulitate se espuna hasardului trupele sale, si — amenà respunsulu unu anu intregu. Intr'aceea curgeau certe ferbinti si continue intre Karachanu si cetatiani, cari din urma, fatigati de atâte lupte, si dupa ce rugasera pe Selimu prin mai multi nuntii, au tramisu in urma pe Cemsid Beg, unulu dintre cei mai avuti ai tierei, si care singuru avea preste trei-sute de sate; acesta gasindu crediementu la Selimu, a dobenditu totu ce a cerutu pentru natiunea sa.

IN URMA SE INVOIESCE SI LE PUNE REGE PE MEHEMEDU BEG

XII. Ratificandu-se conditiunile pactului de ambe partile, Selimu

(24) *Biikli Oglu* Din famili'a óre-carui principe alu Kurdiloru. Numele de Biikl, se de acellora, cari au mustetie lungi sburdate.

face pe Mehemedu Begu, fiiulu lui Biikli Ogli, *Beglerbeg de Diarbekir*, cu potestate suverana, si-i da totu regatulu Malikianu (25), mai aplacidandu-i si una pensiune annuale de patru-dieci Iuki (26); si tóte acestea sub unic'a conditiune de a-i remané fidelu. Dupa aceea Mehemedu pléca immediatu la Diarbekir, si cu invoirea staturiloru si classeloru tierei, adnecta cetatea si intregu regatulu la imperiulu ottomanu.

KARACHANU REMANE BATUTU SI UCCISU

XIII. Dar' imperatulu isi potea imagina fórte usioru, ca numai singura presenti'a lui Mehemedu nu va fí in stare a stinge foculu lui Karachanu, si asia i trimise la anulu Hegirei 922, unu numeru bunu A. 922
de truppe intr'adjutoriu; si ca se-lu indemne si mai multu a se lupta I. C. 1516
eroicesce, i tramite o scrisóre de reprobare, in care i imputa lenea in urmatorii termeni: « Candu te-amu facutu principe in Diarbekir, « me asceptamu ca vei face lucruri cu multu mai mari, de câtu cele « ce ai aretatu pênê acumu. Pentru ce stai in lene? Pentru ce inso-

(25) *Malikianu*. Acestu cuventu, dupa sensulu seu propriu, insémna *possessivu*; si acestu nume-lu pórta tóte acelle tiéri, cari nu sunt Vukuf (*), adeca nu sunt dedicate unei Giamie. Acestu modu de possessiune a tieriloru, trecuse degiá de lungu timpu din usu. Dar inainte cu vre-o cinci-spre-diece ani, secandu cu totulu venitele thesaurului publicu, elle au trebuitu immultite. Asia, Sultanulu Mustafa II, care domniá pe acellu timpu, a ordonatu cá vechile feude malakiane se se reinfiintieze sub certe conditiuni. Sunt cu tóte aceste unele tienuturi séu cantóne libere, cari inse trebe se platésca in totu anulu in lun'a lui Martiu unu tributu annuale numitu Mukataat. Acestu tributu se platea dupa o anume mosia, ce se vindea prin licitatiune publica in piati'a numita Mesat; si care offeria mai multu, o tienea pe viétia, ér dupa mórte érasi venia la erariu. Pentru fiii acestoru cumperatori era anca acea favore, ca déca fiiulu dupa mortea parintelui seu, voiá a da trei din patru parti ale pretiului de tributu câtu offeria unu strainu, atuncinu se vindea la strainu, ci se lasá la fiiulu defunctului. Cu modulu acesta capeta thesaurulu publicu unu sporiu mai bine de una-mie-duóe-sute pungi (**) pe anu.

(26) *Iuki*. Este o certa summa de bani, usitata in accompturile thesaurului publicu, si face in generalu una-suta de mii de aspri (***).

(*) In numerulu singulariu, è : Vakf. *Tr. Germ.*

(**) Cari facu siese-sute-mii de thaleri. *Tr. Rom.*

(***) Patru *mangiri* si totu atâti *ghieduki* facu unu aspru. Trei aspri, facu o *para*. Cinci, unu *beslik*. Diece, uuu *onlik*. Duóe-dieci-si-patru, unu *zolota* séu florinu. Duóe-sute-siese-dieci, unu *Sherif*, séu ducatu unguerescu. Un'a punga face cinci-sute thaleri imperiali, cari se primescu la curtea imperiale, câtesi unulu, in optu-dieci de aspri, si se dau in una-suta-duoe-dieci de aspri. *Tr. Angl.*

«lenti'a lui Karachanu remane atâta timpu nepunita anca? Pentru «ce nu descoperi virtutea ta latenta, prin fapte demne de nobil'a «ta inima? Ceea ce mie mi-ar face bucuria, inimiciloru tei necasu, «ér' tie ti-ar' servi spre gloria. Déca dar', te vei distinge in modulu «acest'a, atunci vei avé negresitu inalt'a mea gratia, vei aduce pe «inimicii tei in terróre si confusiune, si vei adjunge la onórea, ce «ti se cuvine». Mehemedu se simti fórte atinsu prin acésta infruntare, si-i cadiù fórte greu ca ilu accusa de indolentia chiar acelu-a, carui avea de a-i multiami si viéti'a si fericirea sa. Dreptu aceea, fara a ascepta truppele imperiali, elu lasa a se adaoge ómenii sei de curte la armat'a ce adunase din tiéra, si ese la campu cu corturile sale contra lui Karachanu. Pe candu facea elu aceste dispositiuni, inimiculu dintr'odata se arétà in faci'a lui. Dupa aceea da ordinu omeniloru sei a se pune in linia de bataia; de si nu era anca decisu, déca se incépa lupt'a acumu indata, séu se ascepte pênê mâne. De ceealalta parte, Rafissii (27), póte pentru ca si ei erau chiar atâtu

(27) *Rafissii.* Acésta numire o dau de comunu Turcii Persianiloru, din causa ca, precumu dicu Turcii, sunt intre ei ómeni cari la apparintia pórta numele de muhamedanu, dar' in fondu professa o doctrina abominabile. Asia, dicu mai departe Turcii, sunt intre ei unii, cari pretindu a avé dreptulu de a deflora pe ficele loru proprii inainte de a le marita, si affirma ca ei au o lege divina despre acést'a, care dice: «Care planta arborele, acel'a se guste mai ântâiu din fructele lui». Intru confirmatiunea opiniunei loru, ei mai invóca o Fetva, ce o persóna óre-care ar' fi presentatu lui *Ali* (successorele lui Mahomedu), in urmatorii termini: «Déca cineva cullege «fructele arborelui ce elu insusi a plantatu, si le manca cu placere si cu multiamita: «lucra óre elu contra legei lui Dumnedieu si a Coranului?» La acést'a Ali a respunsu: «Nici de cumu». Ceva assemenea doctrina urméza si *Mum Soiunduranii* (*). Ei la unu anumitu timpu se intrunescu in adunare, care tiene patru-dieci de dile; si sub tóta durat'a acestoru dile, se culca, la luminari stinse, mestecati unii cu altii, fara a tiené ca incestulu commisu in aceste patru-dieci de dile ar fi pecatu. Dar dupa trecerea acestoru patru-dieci de dile, ei pazescu o viétia atâtu de casta, in câtu déca óre-care-va ar' fi surprinsu in comerciu cu vre-o femeia, se punesce cu mórte. Eresi'a acést'a are multi urmatori in muntii Kasdaghi (**). Sunt unii cari adóra foculu, si se numescu *Olesh Perest* séu mai vulgaru *Oleshe Tapan*; acesti-a sunt remasitie anca de la vechii Persiani. Sunt apoi altii cari adóra cânii, si acesti-a se numescu *Kielb Perest*; si ér' altii, cari adóra taurii, acesti-a se numescu *Ghiav Perest*. In fine sunt altii pe cari Turcii i cuprindu sub numele communu de *Rafisi*, *Ghiebr*

(*) Adeca: Stinge-luminari, stingétoriu de lumini. *Tr. Germ.*
(**) Muntele gansceloru, numitu de comunu Caucasu. *Tr. Germ.*

de indecisi, la esemplulu trupeloru turcesci, se punu assemenea in linia de bataia, dar nu facu nici-o miscare. Intr'aceea appare in aeru unu nuoru mare de fluturi, si sbóra asupra campului intre cele duóe armate; aci se impartu in duóe turme, si cei albi mergu spre Turci (28), ér' cei rosii spre Persiani. Indata dupa aceea, albii attaca pe cei rosii, si dupa o lupta inversiunata i batu si-i resipescu in tóte partile. Arm'a n'ar fi fostu in stare se faca effectulu, ce aceste insecte au produsu in ànimele soldatiloru din ambe partile. Turcii se inspira de curagiu vediendu acestu bunu presemnu, si attaca cu inima pe Persianii cuprinsi de terróre; si fara multa dificultate batu si punu la fuga o armata, care din o superstitiune isi perduse totu curagiulu. Intre numerulu captiviloru era si Karachanu, care la ordinulu lui Mehemedu Beg, a fostu la momentu decapitatu.

MEHEMEDU BEGU OCCUPA MAI MULTE CETATI

XIV. Acésta mare si neasceptata victoria a fostu pentru Mehemedu una evidente proba despre adjutoriulu si protectiunea lui Dumnedieu. Si vorbindu la soldati, si incuragiandu-i la intreprinderi si mai mari, merge si incungiura si inchide cetatea cea tare numita Mardun (29), Acésta cetate, pentru situatiunea sa si pentru valórea eroica a locuitoriloru sei, ar' fi fostu impugnabile, déca pestilenti'a si fómea nu silia pe acesti-a a capitula, si prin acésta a castiga grati'a cuceritoriului atàtu pentru sine càtu si pentru cetate. Càte -va dile in urma, impresóra cetatea Musul (30), si la primulu assaltu

séu *Tersa*, in limb'a persiana. Dar' tóte aceste eresii sunt calumnii din partea Turciloru, a le atribui Persianiloru; càci ei o facu acést'a numai pentru ca de la Persiani le audisera mai àntàiu.

(28) Aci pare a fi contradictiune in textu, si ar trebui se se dica *amicii Turciloru* si nu simpiu *Turci*; càci mai in susu se dice, ca Mehemedu Begu n'a asceptatu trupele imperiali, ce i le-a tramisu Sultanulu; prin urmare, cumu se potu numi Turci, truppele provinciei lui Mehemedu Begu, cari nu sunt Turci? Traductorulu francesu de la care imprumutamu acésta nota, a indreptatu erórea in textulu traductiunei sale. Traductorii anglesu si germanu, nu facu nici-o observare. *Tr. Rom.*

(29) *Mardun*. Séu in vulgaru Mardin. Este o cetate fórte cunoscuta in Mesopotami'a.

(30) *Musul*. Cetate fórte celebra, care se afla mai in tóte chartele geografice, si se presuppune ca ar' fi Ninive a anticiloru (*).

(*) Vedi mai in susu nota *Tr. Rom.*

o coprinde, suppunendu-o prin focu si ferru potestatiei salle. Dupa cucerirea acestoru duóe antemururi alle tierei, cellelalte mai mici cetati le-au suppusu usioru; anume: Anne, Hadise (31), Hegeti, Sugiari, Hasinkesfi, Gemisghierg, Amadie, Sudek, Gejdgeon, Baldir Ham, Serbak, si Chaisanu; si in scurtu timpu dupa aceea au adnectatu imperiului ottomanu intregu regatulu Kiurd (32), si Gessirei(33).

SELIMU ILU LAUDA

XV. Mehemedu Begu credea acumu ca prin atâte fapte va fi spalatu pét'a de rusînea ce-i facuse Selimu, si-lu va lasa acumu se vecuiésca in pace. Cu acestu scopu a tramisu pe fratele seu Uveis Pasi'a cu una scrisóre la Selimu, in care i reporta despre cuceririle sale de pênê acumu. Selimu s'a imbucuratu fórte de bunele sciri, si a laudatu in presenti'a vezirului bravurele lui Mehemedu Begu, ér' pe Uveis Pasia l-a tramisu inderetru incarcatu de onóre si presente pentru fratele seu.

SELIMU MERGE CONTRA PERSIANILORU, DAR' ISI SCHIMBA PLANULU SI ATACA PE EGIPTIANI

XVI. Cursulu rapede alu acestoru victorii continue, descépta in Selimu cugetulu de a resturna intregulu imperiu persianu, séu déca acést'a nu i-ar succede, a'lu debilita cu totulu, in câtu se nu se mai póte redica. Spre a esecuta acésta intentiune a sa, pleca in a-
A. 923 / I. C. 1517 nulu Hegirei 923, din Constantinopole cu una armata mai numerósa decâtu celle de pênê acumu, si se pune in castre aprópe de Aleppo (34). Nu departe de acestu locu i vine in contra cercassianulu,

(31) *Anne, Hadise* etc. Sunt cetati in vecinetatea cetatiei Musul.

(32) *Kiurd.* Acestu regatu, déca 'mi aducu bine aminte, se estinde de la confiniele Siriei pênê la cetatile Shehresul si Van in marginile Persiei. Locuitorii lui se numescu Kiurdi séu Kiurdani si vorbescu corruptu limb'a persiana.

(33) *Gessire.* Dupa etimologia insémna insula. Acést'a este chiar Mesopotami'a, situata intre fluviurile *Frat, Murad* si *Shat.* Frat este Eufratulu; Murad o aripa a Eufratului; si Shat è Tigrulu. Atâtu Eufratulu câtu si Tigrulu se numesce de catra locuitori in comunu *Firatat*; si Eufratulu are anca si unu nume particulariu de *Nehrus-Selam*, adeca, riulu pacificu.

(34) *Aleppo.* Celu mai renumitu locu de commerciu in Siri'a, si mai in tóta Asi'a. Ea este fórte poporata nu numai de indigeni, ci si de straini. Aici resiedu consulii francesu, ollandesu si anglesu. O multime de europeni isi cumpera aici case si mo-

rege alu Egiptului Sultanu Gavri (35), cu una armata assemenea de numerósa, si tramitiendu delegatulu seu la Selimu, i offeresce ami-

sii, se insóra, si apoi cu modulu acesta se considera ca indigeni. Aici este residenti'a patriarchului de Antiochi'a; câ-ci in Antiochi'a insasi, ai carei locuitori mai ântâiu au luatu numele de crestini, asta-di nici numele de crestinu nu se mai aude.

(35) *Sultanu Garri*. Acesta è de origine dintre cercassiani, celu mai nobile poporu intre Scitiani, si la care nici unulu nu se considera de ignobile. Despre natur'a, caracterulu si datinele acestui poporu, amu vorbitu in un'a din notele de mai nainte (*) Aci se vorbimu ceva din istoria. Dupa ce cruciatii au ceceritu Palestin'a, Saladinu, Sultanulu Egiptului, pe la anulu Hegirei 583, séu 1187 de la Christu, a cumperatu sclavi cercassiani, pentru cá se-i formeze un'a armata mai disciplinata, mai bine esercitata, si mai robusta, de câtu cumu erau 'effemeiatii egiptiani; si instruindu-i apoi in artea militare, a recuceritu in curendu prin valorea loru, tóte locurile asia numite sante. Dupa mórtea lui Saladinu inse, chiar acesti soldati se revoltara cóntra succesoriloru sei, si la anulu Hegirei 642 detronandu pe Elmutanu, eredele legitimu alu regatului, nu numai ca occupara totu Egiptulu (**), ci-si estinsera cu timpu fórte tare teritoriulu dominatiunei loru, unde, aducéndu in totu anulu soldati de nationalitatea loru din estremele unghiuri ale Asiei, se aperara cu o admirabile bravura pênê pe timpulu lui Selimu. Egiptianii sunt preocupati de o superstitiune fórte vechia, care de altminterea deriva din funte adeveratu; ei adeca credu, ca: datu este de la provedintia, ca captivii se domnésca in tiér'a loru, ér nativii se fia suppusi acellora. Turcii cá si Arabii sunt de opiniune, ca acésta credintia a Egiptianioru provine din acea impregiurare, ca patriarchulu Ioseph s'ar' fi rugatu lui Dumnediu, cá acestu poporu se fia in perpetuu suppusu sclaviloru (***). Acésta credintia, de si este contra legei Coranului, ea totusi se observa la Egiptiani cu tóta rigórea pênê in diu'a de asta-di. Câ-ci de si nu se póte nega, ca Egiptulu este suppusu imperiului ottomanu, si curtea le pune si depune câte unu Pasia, precumu i place; totusi trebile statului au se le administre duóe-dieci-si-patru de Beghi séu principi, cari mai nainte toti au trebuitu se fia sclavi, câ-ci acést'a este conditiune essentiale, pentru a eredita, séu a veni cine-va la gubernu. Ei professa in publicu ca voiescu a se suppune mandateloru curtei osmanice, in fapta inse urméza convictiunile si simtiemintele loru proprie. Se intempla de multe-ori ca nu le place de Pasi'a, pe care li-lu tramite Sultanulu, si ilu destituiescu din propri'a loru auctoritate, inchidiendu-lu intr'unu turnu numitu Kioski Iusuf (séu palatiulu lui Ioseph), si despoiandu-lu apoi de tóte averile sale, ilu tramitu inderetru golu cumu a venitu; dar pentru a preserva respectulu de maiestate catra imperiulu ottomanu, tramitu numai decâtu deputatiune la Pórta ca se le dea altu Pasia. De multe-ori se intempla, ca dupa ce au destituitu pe unu Pasia, ilu tragu la dare de séma, si pentru a-lu

(*) A se vedé not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

(**) Acesti Cercassiani au domnitu in Egiptu aprópe duóe-sute-optu-dieci de ani, sub patru-spre-diece suverani successivi. Si acesti-a sunt pe cari noi i numimu in modu corruptu *Mamaluki* de la *Mamluk*, in pluralu *Memaliki*, care in limb'a arabica insémna *sclavu*. *Tr. Angl.*

(***) A se vedé si not'a la Capu II din Cartea III. *Tr. Rom.*

citi'a sa cu promissiunea de a-i da adjutoriu contra Persianiloru. Dar' pe cându armatele si de una parte si de-alt'a steteau in pace si in nemiscare in corturile loru, pe atunci se intemplà de unii cercassiani, séu din indulgenti'a domnului loru, séu din ordinari'a insolentia a soldatiloru, prindu si despóia câte-va câmile cari mergeau incarcate in castrele lui Selimu. Acesta infuriatu esplica fapt'a cercassianiloru dreptu provocatiune si despretiu contra sa, si se decide a-si versa acumu immediatu contra Egiptianiloru mâni'a ce o nutria contra Persianiloru: declara numai de câtu bellu cercasianiloru, pentru ca l-au offensatu fara causa; si-si propune a debella si cuceri totu Egiptulu.

insulta sì mai multu, tramitu la elu pe *Zaraf Bashi*, séu mare-cambiariu, care de ordinariu è jidanu, si care dupa ce si-a facutu mai ântâiu *Selam*-ulu, adeca salutarea séu complimentele sale, i dice : « Domnii principi ve ordina a restitui toti banii, ce « pe nedreptu si contra legei ati adunatu. » Si déca Pasia refusa séu face óre-care escusatiune, evreulu insiste cu mai multa insolentia, si-i dice : « Trebe se-i restituiti, « ve assiguru, O! fericite Pasia! » Acésta procedura se observá la ei inainte de acést'a façie cu ori-care Pasia tramisu loru de curtea ottomana; si o observau atâtu de constantu, in câtu din diece abià poté scapa unulu cu onóre din manile loru. Dar acumu, dupa ce, precumu isi aducu aminte parintii nostri, Ibrahimu Pasia prin dispositiunile sale a umilitu pe principii egiptiani, de atunci incóce viéti'a lui Pasia este cu multu mai sigura acolo, de sì nu este esempta de ori-ce periclu. Modulu de a eredita, anca este fórte singulariu in Egiptu. Persón'a care móre, esclude prin testamentu de la successiune pe toti flii sei, si numesce pe óre-care sclavu séu captivu, a carui virtute si probitate é recunoscuta, de singurulu erede alu seu ; acesta apoi, indata dupa mórtea domnului seu, iea in possessiune tóte bunurile remase de elu, si face pe flii decedatului de *Sais* séu gleba-adstricti ai sei, si ei trebe se fia multiamiti cu acésta stare, si se fla suppusi pe tóta viéti'a loru acellui-a care a fostu sclavulu parintelui loru. Tóte acestea se atribuie de comunu benedictiunei lui Ioseph, ce a reversatu elu asupr'a sclaviloru din Egiptu; si acumu nici nu s'ar' poté altera acést'a fara mare detrimentu alu binelui communu; si acést'a din causa, ca indigenii egiptiani sunt de la natura acumu atâtu de stupidi, in câtu nu au nici-o aptitudine de a guberna tiér'a. Mai multi dintre principii indigeni egiptiani au incercatu de multe-ori a cultiva pe flii loru cei barbari, dar totdeaunea au vediutu ca fatigiulu loru este in vanu. Fiindu-ca dar, precumu amu vediutu, ereditatea descendentiloru nu trece la fii ci la sclavii invescuti cu virtute, Turcii au venitu la cugetulu de a nu mai da officiulu da Pasia la unu captivu, si cu atâtu mai pucinu la unu cercassianu, ci mai bine la unu turcu, séu la alta persóna libera care professéza religiunea muhamedana. Càci sí ei credu, ca este unu destinu alu fatului, ca Egiptulu nu-lu voru poté ocupa si cucerì altminterea, de câtu déca va fi gubernatu de unu sclavu.

INVINGE PRIN TRADAREA GENERALILORU LORU

XVII. Selimu lasandu-se de planulu de a irrumpe in Persi'a, si resolvindu-se a bate pe Egiptiani, a priimitu nisce scrisori de la Chairbegu, gubernatorele Damascului (36), si de la Gasselibegu, gubernatorele din Aleppo (inimici de mórte, de sí numai in secretu, ai lui Sultanu Gavri). In aceste epistole spuneau ei, câte servitiuri au facutu lui Gavri, si cumu elu totusi, condusu de tirania, ingratitudine, avaritia si gelosia, nu cérca alta decâtu a le lua viéti'a; totodata i promittu a deserta de la cercasiani in midi-loculu cellei mai deaprópe lupte, si a trece la elu si a-i fi suppusi pentru totdeauna; ér in recompensa pentru acést'a nu ceru alta, dscâtu cá unulu se fia pe viétia gubernatore in Damascu, si cest alaltu in Egiptu. Se-intielege cá interessulu lui Selim cerea, cá mai bine se attraga pe acesti generali in partea sa, decâtu ca se-i fi potutu macar veni iu minte a refusa cererea loru. Asia, nu numai cà confirma prin juramentu si prin subscrierea numelui seu tóte conditiunile pactului, dar' da anca instructiuni tradatoriloru, cumu se'si esecute mai bine intentiunile loru. Acestia priimescu instructiunea lui Selim, si sub diverse preteste incita pe Sultanu Gavri, a intra in certamine cu Turcii, dicêndu intre altele, ca Turcii sunt unu poporu effemeiatu, ér cercassianii sunt valorosi cá nici-unu altu poporu pe lume; ar' fi o desonóre, adaogeau ei, pentru numele cercassianu, a suferi cá Turcii se

(36) *Gubernatorele Damascului.* Séu, dupa cumu se numesce asta-di, ***Sham Beglerbeghi*** (*). De si acestu nume se da prin lingusire la fia-care Pasia, care are privilegiulu de a purta trei códe-de-calu, elu totusi de dreptu se cuvine numai la patru, acesti-a sunt: ***Sham Beglerbeg***, séu gubernatorele Damascului, ***Beglerbeg de Kutahia***; care é pusu preste Natoli'a; ***Beglerbeg de Sophia***, care guverna provinciele europene; si ***Beglerbeg de Budun***, séu gubernatorele de Buda, pe care din urma imperatorele Leopold acumu in dilele nóstre l-a stersu din lista. Turcii numera Damasculu intre locurile sante, din causa ca Mahomedu, dupa ce a fostu rapitu din Ierusalimu si redicatu péné la alu nóuelea ceriu, si a primitu aici Coranulu din manile lui Dumnedieu, a descensu din ceriuri la Damascu. Afara de acést'a ei mai credu anca si aceea, ca judecat'a cea de pe urma se va tiené in Damascu, si acésta cetate va fi metropolea imperiului fara fine, care aici isi va lua inceputulu. Aceste si alte assemeni fantasmagorii se potu gasi espuse pe largu intr o carte turcésca numita Muhamedie (**).

(*) A se vedé not'a 4, la Capu IV, din Cartea. *Tr. Rom.*
(**) Mahomediada, séu Istori'a lui Mahomedu. *Tr. Rom.*

stea campati atat'a timpu nepuniti in façi'a nóstra. Gavri nesciindu nimica de tradarea generalilor sei, credea ca tóte aceste sunt vorbe, cari nu dovedescu alta decâtu adeveral'a loru bravura; si lasa numai decâtu a se pune armat'a in linia de bataia intr'unu campu numitu Burgi-Vaik (37), si merge in contra Turciloru. Selimu audindu de acésta, isi pune si elu omenii sei in ordine aprópe de Aleppo asia, cá se póta primi cu putere pe inimicu ori din care parte ar veni acest'a. Cercassianii cu pasiu incetu se apropia pên' la o puscatura de Turci, si apoi intre strigate violente se arunca asupr'a acestoru-a, i ataca cu cea mai mare furia, si pre langa tóta resistenti'a loru valorósa, i constringu a cede din terrenu. Dar' chiar pre candu credeau cá victori'a este a loru, generalu Chairbegu in arip'a drépta, si Gasselibegu in arip'a stanga, desertéza pe neasceptate cu trupele loru si trecu la Turci; ceea ce a causatu estrema terróre in Cercassiani. Cu tóte aceste, ei se decidu a muri mai bine decâtu a se lasa invinsi, si incepu attaculu din nuou, si se arunca asupr'a inimiciloru cu atata turbare, in câtu pre langa tóta multimea contra carei se luptau, victori'a parea a inclina in partea loru. Dar Selimu vediendu ca cercassianii prin iutimea si agilitatea corpului loru evita lovirile de sabie, de darde si de sageti, ordina cavaleriei a sta pe locu, si punendu pe Ianiceri in frunte, le comanda a da focu asupr'a inimicului. Acésta manopera se effectui cu succesu atâtu de bunu, in câtu Cercasianii spamentati de subitulu flagelu si continu'a cadere a ómeniloru loru, se tragu inderetru spre a se pune erasi in linia. Turcii vediendu acést'a, fara a le lasa timpu a se reculege si a incepe lupt'a din nou, se repedu asupr'a loru cá unu torrente, si imprastia truppele si altminterea resipite degiá. Sultanu Gavri anca, vediendu cá nu mai este nici-o sperantia de a invinge, se resolvi cá perdiendu-si imperiulu se'si pérda si viéti'a cu elu. Se arunca in midi-locu intre inimici, taia totu ce'i vine inainte, si sbóra prin liniele

(37) ***Burgi-Vaik.*** Unu locu aprópe de Aleppo; Burj séu Buri, dupa etimologia insémna turnu séu fortarétia; prin urmare ***Buri Vaik***, turnulu séu fortareti'a lui Vaicu. Turcii au usulu de a da numele de Buri ori Zodiacu in sensu metaforicu la turnurelele de la fortaretiele loru; fiindu-ca chiar precumu zodiaculu incungiura spher'a ceriului, asiá acelle turnurele incungiura giuru-impregiuru cetatea. Pentru esemplu, dicu: ***Burji Kalaa***, zodiaci séu bastióne ce incungiura cetatea.

loru, cá prin una turma de oi. Elu cauta dupe Selim, ilu striga si ilu provoca la duellu, cá séu se-i dea viéti'a si imperiulu, séu se i le iea. Dar' fortun'a nu l-au adjutatu in propusulu seu; elu s'a intorsu érasi inderetru de unde a venitu; si fiindu ca isi imaginá cá de câte-ori taia unu turcu, de atâte-ori nimeresce in Selimu, elu a facutu unu macellu orribile. In urma, fara cá in midi-loculu atâtoru sabii se fia primitu o singura vulnere (ceea ce é lucru admirabile), ci numai de ostenél'a atâtoru vulneratiuni ce elu altoru-a a datu, si fiindu ca nebusitu de caldura nu mai póté respira, a cadiutu mortu intre ucisii sei inimici.

ALLEPPO SI DAMASCULU SE SUPPUNU LUI SELIMU.

XVIII. Dupa acésta victoria locuitorii din Aleppo vinu si cu profunda umilintia presenta lui Selimu chieile cetatiei. Acesta i primesce cu multa distinctiune, si daruesce câte-unu Chilat (38) unui fia carui-a dintre cetatianii principali. In Vinerea prossima urmatória merge in Giamia, si asculta cu mare satisfactiune mentionandu-se nu-

(38) *Chilat.* Unu feliu de toga in varie colori, cusuta pe margini totu cu fire de auru si de argintu; si se da de catra Sultanulu, in semnu de onóre, Veziriloru, Pasiloru si altoru demnitari mari, séu candu intra acesti-a in officiulu loru, séu in recompensa pentru vre-unu servitiu notabile, séu chiar' pentru o scire buna. Sunt trei classe de Chilat. Cellu de prim'a classa se numesce *Chilati Fachire* (*), care se da numai Veziriloru si Pasiloru cu trei tuguri. Dar' câte-odata se da si delegatului estraordinariu alu imperatului Romaniloru, precumu a fostu, pentru esemplu, contele Oetingeni dupa pacea de la Carlovitiu. Dupa acést'a, domnulu Feriole, ambassadore estraordinariu alu regelui Franciei, pentru cá domnulu seu se nu para inferioru imperatului Romaniloru, n'a crutiatu nici spese nici ostenéla pentru a fi onoratu si elu cu unu Chilat, dar' cu tóte aceste nu l-a potutu capeta nici decumu. Dupa accea, Petru Tolstoi, ambassadorele Czarului, ori câtu de mare favoritu a fostu alu marelui Veziru Ciorluli Ali Pasia, totusi si elu a priimitu acellasiu refusu cá si Feriole. Acésta onóre, care nu o amu cercatu nici-odata (pentru ratiuni particulari, ce nu se potu divulga): mi s'a conferitu mie cu ocasiunea candu Sultanulu Ahmedu m'a instituitu domnu principatului Moldaviei. A dou'a classa de Chilat este *Ala* (**), care de communu se da pasiloru, principiloru mahomedani si christiani, si ambassadoriloru extraordinari ai potentatiloru crestini. A trei'a classa, care de communu se numesce *Evsat* (medilocia), si de altadata *Edna* (inferióre), se da persóneloru de rangu mai inferioru. Chilat-ulu de comunu se numesce si Caftanu.

(*) Vestmentu de onóre. *Tr. Germ.*
(**) Vestmentu pestritiu, séu pestritiatu. *Tr. Germ.*

mele seu in rugatiunile publice; ordinà apoi a se da lectorelui, anca pênê era acesta pe cathedra, unu vestmentu cosutu totu cu auru, si a se imparti multa elemosina nu numai intre preoti, ci si intre alte persóne de tóta conditiunea. Acésta gratiósa clementia a avutu effectulu seu, càci nu numai cetatile mai neinsemnate din acea tiéra s'au suppusu de buna voia cuceritoriului, ci pênê anca si locuitorii Damascului, audindu de apropierea lui Selimu, au tramisu pe betranii loru inaintea lui, spre a-lu intimpina si a-i implora grati'a si bunavointi'a. Selimu, i-a priimitu cu façie amicabile, si dupa ce le-a cetitu de duóe-ori rugarea, le-a promisu ca le va implini tóte ce ceru dela elu.

SELIMU DESCOPERE MORMENTULU LUI SHEICH MUHIDDIN

XIX. Dupa atâte fapte aratatóre de clementia, Selimu cugetá a fi de utilitate, cá se castige inimile poporului superstitiosu anca si prin unele probe de pietatea sa. Asia, indata in prim'a dî a intrarei sale in Damascu, ordinà a se celebra unu servitiu divinu in Giami'a numita Beni Umnie (39), si a se face rugatiuni pentru prosperitatea s'a. Dupa aceea a mersu cu tóta religiositatea spre a cerceta mormentulu faimosului Muhiddin (40), care era afara de murii cetatiei. Cei mai betrani ómeni din cetate, abiá isi poteau aduce aminte se

(39) *Beni Umnie*. Opiniunea publica tiene ca acesta ar fi numele acelui generalu saracenu, care a occupatu mai ântâiu Damasculu de la crestini, si a transformatu beseric'a renumita de acolo in Giamia; cu tóte ca crestinii atribuiescu acésta cucerire lui Omaru, alu doilea successore dupa Mahomedu.

(40) *Muhiddin*. Califu saracenu, care elu mai ântâiu a occupatu Spani'a; si fara dubiu é totu acela, pe care scriitorii crestini ilu numescu *Musa*, si despre care dicu, ca la anulu Hegirei 92 cu generalulu seu Tarichu, mai ântâiu a intratu cu armat'a saracenilor in Spani'a. Chronologi'a consuna intru tóte cu faptele; cà-ci istoriografi arabi dîcu, ca Muhiddin domniá anca pe la anulu Hegirei 99, (care coincide cu anulu 718 de la Christu, si in acestu anu, dupe cumu ne relata Vasaeus, Moise, emirulu Saraceniloru, a fostu batutu crancenu de Pelagiu, regele Asturiei. Dar' nu potu coniectura nici de cumu, ca de unde au potutu lua crestinii numele *Musa*. Pronume nu póte se fia, atâtu pentru-ca elu este unu nume profeticu, pe care mahomedanii ilu léga de primulu nume, câtu si pentru ca dupa natur'a limbei. Muhiddin cu mai multa probabilitate se póte considera de pronume de câtu Musa (Moise). Si érasi cu greu potu crede ca Musa se fia unu nume propriu, pentru-ca Muhidin califul in epitafiulu seu se numesce *Muhamed ben Arebi*. Apoi trebe se distingemu de acestu Muhamedu pe Muhamedu successorele lui Abdullah, sultanu alu Saraceniloru, sub

fia auditu ceva despre immormentarea acestui erou; si mormentulu insusi nu numai ca era intr'unu locu fórte scârnavu, dar' anca acoperitu cu escremente de ómeni, cari de siguru nu cunosceau reliquiele pretióse ce contienea acelu locu; murdariele ce-lu acoperiau si-lu desfigurau cu totulu, presintau mai multu imaginea unei culme de gunoiu, de câtu a unui locu religiosu. Selimu vediendu atâtu de neglese aceste reliquie pretióse, isi esprimâ just'a indignatiune façie cu atâta impietate a locuitoriloru, si ordinâ a curati numai decâtu loculu; sub acésta operatiune gasesce una pétra de marmora cu urmatóri'a inscriptiune: « Acesta é mormentulu lui Sheich Muhiddin Beni Arebi, care a cuceritu Spani'a ». Imperatulu convinsu din acésta inscriptiune, ca aici este immormentatu cadavrulu eroului, i redicâ asupr'a mormentului una Kubbe superba, si in apropiarea ei una Giami'a cu unu ospitiu pentru intretienerea seraciloru cu mancare si beutura in tóte dilele. Afara de acésta, scutesce aceste locuri si edificii de la sarcinele a ori ce taxa; si tóte aceste dispositiuni le confirma prin unu Chatisherif (41). Pentru tóte aceste fapte pietóse,

a carui domnia Saracenii au batutu flot'a crestiniloru, au devastatu Dalmati'a, au arsu Ancon'a; dar' cari in urma, chiar' candu erau se occupe Rom'a, au fostu invinsi si nimiciti cu totulu de câtrâ civii romani la Ostiu in anulu de la Christu 849.

(41) *Chatisherif.* Littera (scriptura) santa. Sub acésta numire se cuprinde propriamente numele Sultanului, prin care acesta apróba ori confirma unu mandatu séu scrisóre; si de aci are apoi intregu documentulu numele de Chatisherif. Mai nainte, de acestea mandate le scrieau insii Sultanii cu mân'a loru pe una charthia simpla si cu littere ordinarie; unu esemplu despre acést'a ne da Chatisherifulu lui Mahomedu II., care si asta-di se conserva in biseric'a de la Maguliotisa, inchinata Stei Maria vergine (*) Dupa aceea inse, cu timpulu crescêndu si estindendu-se marginile imperiului, a crescutu si luxuri'a si trufi'a imperatiloru, si au tienutu ca este mai josu de demnitatea imperatului, decâtu cá se mai scria séu se mai subsemne mandate. Asia, au ordinatu lui Nishandgi Pasia, cá elu se confirme mandatele imperiali si se inscria pe elle numele Sultanului intr'unu modu artificiale, care de comunu se numesce *Tugra*, dar' nu la finea scrisorei, precum este usulu la alte natiuni, ci la inceputu deasupra cellei d'ântâiu linia din mandatu. Candu inse imperatulu voiesce se dea pondu mai mare decâtu celu ordinariu mandateloru salle, atunci iea pén'a si scrie supra de Tugra urmatoriulu apostilu: *Mudgibinge Imla oluna*, adeca: a se observa cele ce urméza aci (**). Chatisherifului provediutu cu acésta signatura, numitu comunu *Chatti humaiun*, adeca littera sublima. atâta veneratiune se da nu numai

(*) A se vedé nota (la fine) 17, de la capu I din Cartea III. *Tr. Rom.*
(**) Assemenea apostilului: «Se aproba» *Tr. Rom.*

Selimu, precumu credu Turcii (42), a fostu recompensatu in abundantia prin favorurile ce ceriulu a reversatu asupra imperiului seu; câci ei tôte victoriele ce s'au facutu de aici inainte in acestu mare si potente imperiu, le adscriu numai acestui Sheich si virtutiloru si gratiei sale inaintea lui Dumnedieu.

in viéti'a, ci si dupa mórtea Sultanului, in câtu nici-unu turcu nu cutédia a-lu attnge fara a-lu saruta mai antaiu cu tóta religiositatea si a sterge cu ambe falcile pulberea de pe elu; precumu amu vediutu chiar eu ca a facutu marele viziru Ciorluli tili Pasia, candu i-amu aretatu Chatisherifulu sultanului Mahomedu II. Nu va fi inuAle pentru cei curiosi a reproduce aci pe largu intregu acestu Chatisherifu séu mandatu. Elu suna: «O tu, care tu esti confederatu cu onórea. Subashi de Constantinopole « Dupa ce prin grati'a nóstra prè inalta amu donatu architectului *Christodulu* cá « recompensa pentru lucrarea sa perfecta, strad'a numita Kiuciuk Geafer, mergi la be« seric'a Maguliotisa, si o descrie si o desémna cu tóte adjacentele locuri virane « si introdu pe numitulu Christodulu in posessiunea loru, in puterea acestui sacru « mandatu alu nostru, carui tu crediementu se dai». Din acésta scrisóre se póte vedé si aceea, ca sub Sultanulu Mahomedu Fatih sistem'a de a guberna cetatile era cu totulu differenta de aceea ce se practica asta-di. Câci pe acelu timpu, unu singuru mandatu imperiale catra Subashi (care asta-di este unulu dintre cei mai inferiori officiali si fara nici o autoritate), era destulu spre a effectui unu lucru, ér asta-di numai prin multe ordinatiuni si prin midi-locirea persóneloru de diferite ranguri poti se ajungi la scopu Asiá, asta-di déca ar' voi Sultanulu se dea numai 'o singura casa cui-va, trebe mai antaiu se notifice despre acésta pe marele veziru prin unu Chatisherifu; vezirulu, déca cas'a este in cetate, tramitte ordinu lui Mima Aga séu marelui architectu, cá se mérga in façi'a locului, se mesure si se descria esactu tóta localitatea, terrenu, curte si camere; ér daca cas'a este in apropiare de murii cetatiei, tramitte mandatulu catra Shehr Emini, adeca inspectorelui muriloru si strradeloru. Mimar Aga séu Shehr Emini, ori care adeca, care a primitu mandatulu vezirului, chiama indata la sine pe Naib, séu delegatulu judelui de Constantinopole ori de Pera (déca cas'a este in Pera), si prin acesta tramitte descriptiunea séu delineatiunea casei la Istambol Effendisi, adeca supremului jude de Constantinopole. In urma, o copia a mandatului si a descriptiunei architectului se pune in archivu, ce la Turci se numesce *Sidgil*, si numai dupa aceea se confirma person'a respectiva in possessiunea casei donate de Sultanulu.

(42) *Credu Turcii.* De si opiniunea communa la Turci este, ca sufletele mortiloru nu potu da nici-unu adjutoriu celoru in viétia (*), totusi anca si la cei vii prin rugatiunile loru, potu se faca impressiune asupra mortiloru, cá acesti-a se róge pe Dumnedieu cá se le asculte rugatiunile. Assemenea, ei admitu ca é bine si cuviintiosu a venera memori'a santiloru, si a cerceta cu religiositate mormentele loru. In specialu legea loru le ordona a invoca numele lui Mahomedu si alu urmatoriloru sei, dicêndu, *Ia* (**) *Muhamedu! Ia Ebubekir! Ia Omer! Ia Osmanu! Ia Ali*; si a scrie aceste,

(*) A se vedé not'a 1 la capu IV. din cartea II. *Tr. Rom.*
(**) O! *Tr. Rom.*

ORDINA DECAPITAREA LUI HUSANU PASIA

XX. Occupatu cu regularea trebiloru parte civili parte bisericesci, a petrecutu aici vre-o câte-va dîle; dupa aceea, cu trupele sale,

nume cu littere fórte elegante, si a le pune pe pareti in Giamii si in alte localitati; séu a-i depinge pe pareti in urmatoriulu modu: in midilocu punu si descriu pe Mahomedu; adeca, ca elu a avutu façia rosia si lungaretia, nasu subtire, ochi vineti, barba négra de optu policari, peptu latu', talia subtire, mani rotunde, degete lungi, fluierile picioreloru subtiri, piciorele late cu degete cam lungi. etc. Dupa acést'a descriptiune s'ar poté depinge portretulu lui Mahomedu fórte usioru; cu tóte acestea: nu é permissu a'i depinge alta decâtu numai manele si piciórele; si a i depinge vre-o alta ori-care parte, se considera de pecatu. Persianii inse nu suntu atâtu de superstitiosi; ei ilu depingu intregu, si-lu punu de comunu in fruntea scrieriloru loru istorice. Assemenea depingu portretele profetiloru si imperatiloru. Amu vediutu o assemenea carte persica pe candu eram in Constantinopole, si care contiené istori'a Persianiloru incependu de la creatiune pêné la Schah Ismail. Adeveratu ca portretele nu erau facute cu mare simetria, dar' cu multa elegantia. Dintre imperatorii turci, uniculu Muradu IV., care a cuceritu Babilonulu si a fostu fórte dedatu vinului, a ordinatu se i orneze cu picture paretii camerei sale de dormitu, dar' succesorii sei le-au stersu pe tóte. Mai este numai o singura casa pe Bosphoru nu departe de satulu Beikossi, unde se vedu mai multe picture facute din ordinulu acestui Sultanu; elle representa persóne cari venéza si pusca dupa lupi si cerbi, si apoi manca si beau, si altele assemenea. Dar' Turcii sunt de ferma convictiune, ca angerii nu potu intra intr'o casa unde pe paretisunt depinsi cani séu alte portrete, fia chiar' de alle ómeniloru. Pentru aceea ei nici nu tienu alte portrete decâtu celle alle imperatiloru loru. Aceste se conserva din vechime in bibliotec'a Sultanului, de unde prin mari daruri si cu adjutoriulu buniloru mei amici de la curte, mi-amu procuratu copii scóse de Musavvirulu Sultanului, séu capu-pictorele curtiei, Leuni Celebi, pe cari si acumu le amu la mine (*) Scriindu aceste, imi aducu aminte de o conversatiune ce amu avutu o data cu unu turcu invetiatu asupra pictureloru. Elu ne imputá, ca noi pêné in diu'a de asta-di ne facemu idoli, imagini si picture, carora ne inchinamu, de si ele sunt lucruri de mana omenésca. Io i-amu reflectatu, ca in privinti'a acést'a nu este nici o differentia intre musulmani si christiani; elu se mirá, si declara ca uresce fórte tare cultulu imaginiloru. Io 'i replicaiu, ca voiescu a proba assertiunea, déca voiesce se me asculte. «Nu descrieti voi — i disei — pe tablele vóstre in littere de auru figur'a « si statur'a profetului vostru? Nu depingeti voi manile si piciórele sale cu celle mai « vii colori dimpreuna cu o rosa, despre care diceti ca a resaritu din sudórea lui Ma- « homedu candu a cadiutu acésta pe pamentu? Nu scrieti voi numele Ashabiloru (a- « deca celloru patru successori ai lui Mahomedu), pe table de lemnu séu de auru, « si-i puneti in Giamiele si in casele vóstre spre Kible (adeca in partea spre Mecca, « intre resaritu si amédia-di)? Si candu ve sculati demineti'a, si v'ati facutu ruga- « tiunile vóstre, au nu sarutati cu devotiune acelle icóne, si apoi cu fruntea vóstra

(*) Sunt aceleasi, cari se vedu publicate in traducerea anglesa si germana, in fruntea descriptiunei istoriei fia-carui Sultanu. *Tr. Rom.*

pline de speranti'a victorieloru, merge contra tierei Kahire. In acésta cale ajunge la unu locu numitu de catra locuitori Chani Iunus(43), si precumu conversá in modu familiariu cu officiarii sei, Husanu Pasia, unulu dintre vezirii sei, ilu intréba mai multu din gluma de câtu seriosu: « Prèfericite imperate, candu vomu intra in Kutbuiur

« stergeti pulberea de pe elle? Fiindu-ca dar, voi faceti acést'a in onórea acellora, « alu caroru nume se mentionéza pe acelle table: spune-mi, aretati voi acésta reveren- « tia séu acestu servitiu catra colori, catra linee séu catra table?» « Nici decumu» — respunse elu; si apoi continuaiu mai departe: «Dar' candu unu christianu séu chiar « unu turcu ar' scuipa pe acelle table, séu intr'altu modu si-ar areta despretiulu facia « de acelle icóne: au nu legea vóstra este care pe unu atare omu ilu declara culpa- « bile de mórte?» « Fara dubiu» respunse elu. « Ei bine, replicaiu io, totu asia merge « si la noi, la crestini, in respectulu cultului imaginiloru. Nu é imaginea, nici lem- « nulu, nici altu lucru de mana omenésca, ce veneramu, ci veneratiunea nóstra se « reporta la persón'a pe care o representa imaginea». « Déca este asia — dise ellu — « apoi intr'adeveru ca este injustu a numi pe crestini But Perestu, adeca idololatri». Admiraiu candórea turcului, si animatu de acést'a, continuaiu: « Asia dar ca, dintele « profetului vostru, inestimabile pentru voi, se conserva in thesaurulu imperiale, si « in totu anulu, inainte de prim'a di a lunei Ramazanu, dupa ce mai ântâiu s'au fa- « cutu rugatiunile publice de ocasiune, ilu iea Sultanulu cu cea mai mare reverentia « si ilu presenta mai mariloru tierei pentru a-lu saruta? Nu conservati voi cu tóta « religiositatea *Sandgiaculu* adeca Stindardulu lui Mahomedu, si *Hîrki Sherif* séu sa- « crulu seu caputu, a carui margine in totu anulu si totu in acea di o atingeti in apa « si diceti cá ap'a acésta apoi é santita si neputreditóre, si o numiti *Abi Hirki Sherif* « adeca ap'a santului caputu, si o impartiti intre mai marii tierei, cá in dilele de « postu se puna câte o picatura din ea intr'unu pacharu mare cu apa, care gustandu-o « de trei ori, o beau apoi dintrun'a spre a-si stempera setea. Nu venerati voi dintele « profetului vostru, de si acesta é mortu: nu ilu conservati si nu-lu adorati? Si a- « cumu, fiind-ca aceste lucruri se facu in publicu la voi, te intrebu se-mi spuni: déca « unu lucru neinsuffletitu, precumu este dintele si ap'a, ilu venerati voi pentru elu in- « su-si, sau ilu venerati numai in vederea spiritului immaculatu (precumu diceti voi, « alu profetului vostru si in vederea increderei ce o are elu la Dumnedieu?» « Se in- « telege — dise elu — ca tóte aceste lucruri se reporta la elu, pentru a carui voia elle « se considera de sanctificate si sante». Dupa aceea eu amu conclusu dicîndu: « Cu « multu mai puçinu dar' se potu christianii accusa de idololatria; câci onórea ce dau « ei imaginiloru si reliquieloru santiloru, o dau mai ântâiu si in prim'a linea lui Dum- « nedieu, si numai in a duó'a linea o dau prototipului séu persónei ce elle representa. « Ei nu se inchina la santi cá santi séu ómeni santiti, ci cá la servii lui Dumnedieu, « séu, cumu amu dîce, santii lui Dumnedieu». Acésta esplicatiune clara si intelligi- bile a doctrinei nóstre placù Turcului, dar' pentru aceea totusi nu l-amu potutu scóte din retacirea sa.

(43) *Chani Iunus.* Ospellulu lui Ion. Nu potu se spunu de siguru, déca turcii credu ca acést'a ar' fi fostu cas'a lui S-tu Ion profetulu.

«Kais (44)?» Imperatulu vediendu ca prè marea familiaritate cu servii sei degenera in despretiu, respunse: «Vomu intra candu va vré «Dumnedieu; ér' io vreu cá tu se remani aici». Si dicendu aceste cuvente, ordinà immediatu a-i lua capulu.

CALETORESCE LA IERUSALIMU SI OCCUPA UNELE CETATI

XXI. De aci isi continua calea pênê la Gasse, unde intielegendu ca Kudgisherif (45) nu mai è departe de aci, ilu cuprinse unu doru irresistibile de a vedé acésta cetate, care a fostu léganulu atâtoru profeti, si teatrulu atâtoru miracule. Insoçitu de vre-o câti-va calareti ai sei face acésta cale, si in trei dîle implinesce totu ce religiunea cerea de la elu, si apoi se intórce la armat'a sa in Gasse. De aci isi urméza calea direptu spre Elkahire (46), si in trecere cuprinde cetatile Sifidulbahr (47) si Chanuldgiuni. Dar' nu tienù de consultu a lasa in ele garnisóne, câci, cugetá elu, ca déca invinge, ele nu se mai potu scutura de sub jugulu cuceritoriului, ér' déca remane invinsu, atunci nu-i potu da nici-unu refugiu securu. Asia lasa in ele numai pe acei-a inderetru, cari pentru vulnerile loru séu pentru lung'a caletoria au fostu incapabili de a urma grosulu armatei, si

(44) *Kutbuiur Kais*. Unu satu séu mai bine suburbiu in Cairo. se pare a fi fostu unu locu strimtu si difficile de amblatu, dar' nu potu afla in care parte a cetatiei se fia.

(45) Ierusalimulu. *Tr. Rom.*

(46) *Elkahire*. In tierile nóstre scriu de comunu intr'unu modu falsu *Alkair*; ca si *Alcoranu* in locu de *Elcuronu*. Elkaire este capital'a Egiptului, si cunoscuta la tóta lumea; se numesce si cu numele de *Misr*. Trecu in adinsu cu tacere preste fabulele turce despre acésta cetate si despre Ioseph Παγχαλος (*); ele se gasescu pe largu in o multime de carti, ce au esitu la lumina despre faptele egiptiane.

(47) *Sifidulbahr, etc.* Propriamente insémna marea-alba (**). Sunt aceste duóe cetati, alu carora nume anticu nu-lu cunoscu. Câci nu amu anca atata abilitate, in câtu se potu descoperi tóte numirile vechi ale atâtoru cetati, care dupa atâte secle stau ascunse sub modernele numiri barbare.

(*) Adeca, celu mai frumosu. Este o generale opiniune intre orientali, ca patriarchulu Ioseph n'a avutu parechia de frumosu. Si dicu ca a fostu mare architectu si geometru; lui atribuiescu construirea columneloru in Cairo, cu cari mesura inaltimea Nilului; construirea canalului pentru derivatiunea acelui fluviu; construirea fontaneloru, magazineloru, si piramideloru; mesurarea si impartirea tierei dupa diluviu; si alte mai multe fapte *Tr. Germ.*

(**) Asia numescu Persianii marea mediteranea. *Tr. Germ.*

merge mai departe. Vediendu acést'a cetatianii din Gasse, si cugetandu ca imperatulu nu se va mai intórce nici-odata, ci ca cercassianii ilu voru ucide dimpreuna cu pe tóta armat'a sa, se punu si omóra pe toti invalidii si pe toti medicii insarcinati cu ingrigirea acestor'a.

INVINGE PE CERCASSIANI

XXII. Póte, cá incercarile nuóe ale Cercasianiloru de a-si apera regatulu, au indemnatu pe locuitorii din Gasse a se revolta si a face acelu masacru. Câ-ci cei cari scapassera din ultim'a batalia de la Aleppo, indata ce au ajunsu in Kahire, au convocatu o mare adunare, si au proclamatu de rege pe Tumanbai, descendente dintr'una din cele mai nobile familii cercassiane, si inaugurandu-lu, i-au datu titlulu de Muluki Eshref (48); si totodata se léga cu totii prin juramentu a-si apera imperiulu contra tiraniei injustului Selimu, séu a muri cu arm'a in mana si a-si rescumpera scumpu viéti'a si vastulu loru territoriu. Sub comand'a acestui generalu se aduna si toti ceialalti cercassiani, caroru-a se mai alatura ca truppe ausiliare anca Arabii corturari; se provedu cu tunuri grele si alte instrumente bellice, si cu una armata alésa de patru-dieci mii de ómeni se punu in castre la unu locu numitu Ridanie; aici se fortifica prin tóte stratagemele imaginabili, cugetandu ca Selimu, incrediutu de succesele salle de mai nainte, va veni immediatu se attace castrele loru, si cadiendu apoi in cursa, voru poté pré usioru a-lu bate si a-lu invinge. Selimu inse, informatu bine prin spionii sei despre aceste curse, precumu era superioru in numerulu trupeloru, da ordinu unei parti a armatei salle a se trage in giurulu castreloru inimice pe la spatele muntelui Gebeli Maktab (49), si la primulu semnalu datu, se nevalésca asupra loru. Cu modulu acest'a, Cercassianii fiindu incungiurati de tóte partile, in primele dîle (50) alle lu-

(48) *Muluki Eshref.* Adeca prè-santu séu prè-fericitu.

(49) *Gebeli Maktab.* Eu cugetu ca nu Maktab ci Machtab ar' trebui se dicemu, cea ce ce insémna culme séu munte, unde este mausoleulu anticiloru si faimósele piramide.

(50) *In primele dile.* In privinti'a insemnarei dileloru, la Turci este usulu, ca ei in literele loru si mai alesu in ordinatiunile imperiali, insémna séu dîlele a intregei luna, séu impartu lun'a in trei decade. Asiá déca se face ceva in primele diece dile

nei Gemaziulu evvel, anulu Hegirei 923 se incinge o lupta atâtu de sangerósa si obstinata, in câtu aceea abia se póte descrie. Cercassianii adeseori cutropiti de numerulu celu mare alu inimicului, si de multe-ori respinsi, totu de atâtea-ori se reculegu si attaca din nuou pe inimicu, fiindu-ca regele loru luptá pururea in frunte, si animá pe soldati prin esemplulu seu. Lupt'a se continuâ anca câtu-va timpu in linii rupte; dar' in urma, vediendu Tumanbai, ca ómenii sei parte sunt prinsi parte ucisi, si ca victori'a nici intr'unu casu nu o póte avé, asia cu o truppa allésa de soldati cari i serviau de garda, isi face cale cu sabi'a in mana, pe unde inimiculu era mai desu, si fuge la Sheich Areb (51) fiiulu lui Bekaar. Asia Turcii obtienura o victoria complecta, dar' le-au costatu fórte scumpu. Generalulu loru, Sinanu Pasia, celu mai celebru erou pe acelu timpu, a remasu mortu. Mórtea acestui-a intr'a- A. 923 / I. C. 1517

ale lunei, ei scriu *Evailinde* adeca prim'a decada; dat'a celoru diece dile din midilocu o insémna cu cuventulu *Evasitinde*, adeca a dou'a decada; despre cele diece dile din urma dicu *Evachirinde*, adeca ultim'a decada. Prin urmare *Gemaziul evvel Evailinde*, adeca in primele dile ale lunei Gemaziul evvel, insémna: in un'a din dilele de la prima pênê la diece acestei lune. Si asia mai departe.

(51) *Sheich Areb.* Pare a fi unulu dintre Sheichii séu prelatii arabiani, cari aveau de a face mai multu cu gubernamentulu ecclesiasticu decâtu cu celu civile, si pretindu a fi legitimii successori ai lui Mahomedu. Sunt din ei siepte familii mai celebre intre Turci, ale caroru nume inse mi-au scapatu din memoria. Câci eu de presentu traiescu intr'unu locu, unde nu numai ca sunt fórte departatu de Arabi, dar' nu é nici umbra de vre-o invetiatura mai inalta, si unde nu audi nici macar din nume de vre-o biblioteca complecta, departe de a poté gasi lucrulu ce-lu cauti. Atâta inse se póte deduce, ca acesti Sheichi sunt fórte respectati de catre insii Sultanii, fiindu ca capulu loru (care isi are residenti'a in Mecca, si care de si se confirma de Sultanulu, dignitatea sa totusi o transmitte cu dreptu de ereditate fiiloru sei), candu scrie la Sultanulu, i enumera mai antaiu tóte titulaturele cele mai pompóse, si apoi ilu numesce *Vakilimus* seu vicariulu seu si alu profetului in tóta imperati'a lumei. Se dice ca totu asiá scrie si in cartile sale catra imperatii Indiei. Amu vediutu odata unu Sheich de acestia, candu mersesemu la Sultanulu Mustafa, fratele imperatului de acumu (*), care pe acelu timpu era in cortulu seu intr'unu satu numitu Akbunar, nu departe de Adrianopole; elu venise se-si faca reverênti'a, si totu timpulu stetea in cortu la Sultanulu, si conversá in modu fórte familiaru cu acesta. Era incortelatu a Cerkies Mehemedu Aga, magistru stalleloru de curte, si unu intimu amicu alu meu; acest'a imi spunea ca de câte-ori acestu Sheich vorbiá despre Sultanulu, totudeuna ilu numiá alu seu Bisum Vekil, alu seu vicariu séu vicegerente.

(*) Achmedu III. *Tr. Rom.*

tâta miscase pe Selimu, in câtu lungu timpu, dupa cucerirea cetatiei Kahire, ilu plangea esclamandu: *Misri alduk, emma Iusuf aldurduk; Iusuf siss, Misirden ne olur?!* «Cucerii Egiptulu, dar per-«dui pe Ioseph; déca nu mai amu pe Ioseph, ce'mi ajunge Egip-«tulu?!»

MAI ANTAIU TRACTÉZA ONORIFICU CU TUMANBAI, SI APOI LASA DE-LU SPENDIURA

XXIII. Asia dara, acésta tiéra fertile parea a fi cu totulu suppusa imperiului ottomanu; dar' Tumanbai era anca in viétia si se tienea in vecinatate promptu la ori-ce miscare; ceea ce'insuflá frica Turciloru ca voru perde o tiéra ce atâta sange le-au costatu. Era lucru sciutu ca Tumanbai s'a refugiatu la Arabi, si asceptá numai cá Selimu se se retraga din Egiptu, spre a incerca o resturnare. Selimu spre a preveni periclulu ce-lu amenintiá din acésta parte, tramitte delegati cu pretióse daruri la Sheich Areb, fiiulu lui Bekaar, cá se-lu róge se-i estradea pe fugariulu inimicu, avisandu-lu totodata ca è mai consultu a-i castiga amiciti'a prin bune servitiuri, de câtu a-merita mâni'a prin vane obstinatiuni. Scheichulu, séu ca se temea de puterea lui Selimu, séu ca era sedusu de pretiósele daruri, comitte fapt'a rusinósa si estrada pe Tumanbai, pe care-lu luase sub protectiunea sa: fapta contraria dreptului gintiloru, si mai alesu contraria la *Rai* arabicu (52). Dar' déca bravur'a lui Tumanbai n'a potutu misca inim'a unui amicu lasiu, ea a potutu se imblandié-

(52) *Rai arabicu. Rai arebi*, la Turci se esprime prin *Eman*, séu mai vulgaru *Aman*, dar este mai usitata espressiunea arabica. Este aceea ce italianii dicu *Parola* englesii si francesii *parole*); adeca cuventu datu de sicuritate, de pace, de allian-tia, de protectiune; asia cuventulu *Berai* la Arabi (ceea ce Turcii dicu *el Eman usre*) insémna: securu! gratia! quartiru! Arabii se lauda ca intre toti omenii pamentu-lui, ei se tienu mai strictu de cuventulu (parol'a) loru: si póte ca au dreptu. Caci déca cine-va ar' ucide, fia chiar si in foculu luptei, pe unulu cui s'a datu Rai, unulu cá acel'a dupa legile Arabiloru é culpabile de mórte. Déca prindu pe unu inimicu de alu loru (precum sunt in cérta continua unii cu altii), i dau Rai, si tragu in giurulu lui unu cercu, impunendu-i se nu ésa de acolo; si captivulu nici nu cutédia se faca acést'a, chiar déca ar' sci ca are se móra de fóme séu de sete. Intr'accea invingatorii anuncia pe inimici, ca cutare si cutare este inchisu colo si colo in cerculu Rai, si déca vreau se-lu rescumpere, trebe mai antaiu se respunda talionulu ce captivulu a promissu. Dupa ce s'a respunsu acestu pretiu de rescumparare, merge la captivu unulu din acelu tribu, din care a fostu celu care l-a prinsu, sterge cerculu

sca mâni'a unui inimicu generosu. Candu s'au adusu acestu rege legatu in ferra inaintea lui, si a vediutu cumu inim'a lui brava lucesce din ochi-i, atunci Selimu nu s'a potutu retiené se nu-i redea libertatea, si a-lu ruga se vina in tôte dîlele la elu la mésa. Tumanbai, recastigandu-si libertatea cu pretiulu virtutiei sale, a conversatu dupa aceea multu cu Selimu despre lucrurile atâtu publice câtu si private, si l-a informatu despre starea lucruriloru in Egiptu, despre legile, geniulu si datinele poporului de acolo. Dar' nefericitulu Tumanbai a trebuitu in urma se arate prin tristulu seu esemplu, cumu sôrtea se jóca cu lucrurile omenesci. Selimu nu potea se nu admire virtutile eroice, singular'a fortitudine, consiliurile intielepte, si portarea grava si seriósa a lui Tumanbai; elu tienea, ca é lucru vile de a ucide pe unu barbatu atâtu de superiore altoru-a; si, departe de a se teme de ceva periclu din partea lui, elu se resolví a-lu primi in amiciti'a sa, si a-lu pune domnu preste regatulu Egiptului. Dar' chiar pre candu se occupá cu aceste cugete, se lati vorb'a intre poporu, că éca Tumanbai au ajunsu in mare favóre la imperatulu, si acusi va fi gubernatore in Egiptu; atunci apoi potemu avé sperantia cà, indata ce Selimu se va retrage din Egiptu, Tumanbai cu restulu Cercassianiloru si cu Arabii va bate si alunga garnisônele de aici, si va restaura dominatiunea cercassiana. Acésta rumôre nu potea se remana in secretu denaintea lui Selimu, care era vigilantu, observatoru nu numai a totu ce se facea, ci si a totu ce se vorbiá. Dar' cu tóte aceste, elu nu voiá bucurosu a da crediementu acestoru vorbe; câci credea cà ele potu se vina chiar din

cu piciorulu, si captivulu este liberu. Care a cadiutu odata in cercu, nu póte se-si recastige libertatea decâtu numai solvindu pretiulu de rescumperare. Câ-ci chiar déca consotii sei ar' bate in urma pe inimici, si le-ar sta in putere a-lu libera din cercu, elu totusi nu cutédia a esi fara consimtiemintulu acelui-a carui-a i-a datu Rai; câci déca ar' face un'a cá acést'a, elu pe tóta vieti'a este tienutu de omu fara onóre, atâtu dinaintea amiciloru câtu si a inimiciloru, si nu mai póte nici-odata prin nici-o fapta meritósa se-si recapete numele celu bunu. Er' déca ar cutedia se ésa din cercu si se fuga, atunci chiar compatriotii sei ilu prindu si-lu tramitu legatu la inimiculu, cá se-lu judece séu la mórte séu la sclavia perpetua, precumu i va placé si va afla de bine; in acestu casu rescumpararea nu póte avé locu cu nici unu pretiu. «Câci — dicu «ei — care omu isi pretiuiesce mai multu viéti'a, decatu *Rai*, nu é demnu de liber-«tate, si nu merita a se numi *omu*, cu atâtu mai puçinu *arabu*.»

gur'a inimiciloru. In urma inse, vediendu ca fam'a se totu tiene, veni la suspitiune, ca ceva tradare trebe se fia la medi-locu, si ordinâ lui Sheich Suvar Alibegu (pe alu carui tata acumu de curendu ilu spendiurara Cercassianii intr'unu paru de ferru), cá se duca pe nefericitulu rege in Kahire si se 'lu spendiure acolo sub pórt'a numita Savil. Candu a datu Selimu acestu ordinu, a disu urmatóriele cuvente: « Câtu de mare a fostu grati'a mea façie cu elu, amu are- « tatu indestulu pênê acumu; dar' ce effectu potu avé malitió- « sele vorbe ale vulgului, védia acumu elu nefericitulu singuru ». Alibegu esecutà cu tóta placerea acésta comissiune, câ-ci i se dete buna ocasiune de a-si resbuna pentru mórtea tatane-seu; si infortunatulu Tumanbai, in diece ale lunei Rebiulu evvel, anulu Hegirei mai susu mentionatu, a fostu spendiuratu in Cairo la port'a numita Savil. Nu se póte spune ce terróre a cuprinsu pe Egiptiani candu audira de mórtea neasteptata a regelui loru. Cei cari mai nainte clociau ura in ascunsu contra dominatiunei sale injuste, i vedeai acumu alergandu umiliti suplicanti la Selimu, cerendu-i gratia, si promittendu-i a fi pururea fideli servitori ai casei osmane. Imperatulu le iertà tóte sub conditiune, ca unde voru sci ca este ascunsu vre-unu cercassianu, se-lu aduca numai decâtu legatu inaintea s'a. Abia ce declarà elu acést'a in publicu, si indata poporulu communu, amatoriu de noutati si in sperantia cà va obtiené iertare. cauta in tóte partile dupa cercassiani, domnii sei de odinióra si aduce vre-o cati-va din ei legati naintea lui Selimu spre a fi massacrati. Pe diu'a urmatória lasa Selimu a se redica unu amfiteatru cu tronu afara de cetate pe tiermurea Nilului, si demanda a se decapita toti captivii in presenti'a sa, si a le arunca cadavrele in rîu. Numerulu acestoru nefericiti se dîce cà au fostu preste trei-dieci de mii. In a dou'a di dupa acést'a, Selimu voindu a-si areta si mai multu poterea. si a umili cu totulu inimele invinsiloru, intrà cu pompa triumfale in Cairo; dar' abia dupa câte-va óre se departà de aici anca in aceeasi di, asiediendu-se in corturi intr'unu locu nu departe de Nilu, numitu Russa, si lasandu truppeloru sale timpu de a se restaura. Unu ingeniosu poetu arabu a insemnatu epoc'a acestui macelu in urmatoriele cuvente:

Hai Schevi (53) *Sultan Selim !*
Vai ! acesta è Sultanu Selimu ! (54).

OCCUPA ALEXANDRI'A SI SUPPUNE PE ARABI

XXIV. In acelasiu anu, la siepte ale lunei Gemazìulu evel, face espeditiune la Iskenderie (55) spre a o attaca ; dar' mâni'a cuceritoriului a fostu invinsa prin capitularea cetatiei de buna voia. Dupa ce apoi si-a regulatu tóte trebile in acésta cetate, se retrage in partea centrale a Egiptului, si instituie pe Chairbegu gubernatore tierei, apoi pléca in lun'a Siaban inderetru la Constantinopole. In acésta rentórcere, trecêndu pe la Gasse, isi resbuna de perfidi'a locuitoriloru ei, si lasa a trece prin sabia toti fara distinctiune de sexu si etate, si assemena cetatea cu pamentulu. De aci merge la Damascu, si in virtutea pactului avutu, da lui Gaselibegu gubernamentulu preste acésta cetate si preste localitatile invecinate din Palestin'a si Siri'a. Cu unu cuventu, in timpu de unu anu si intr'una singura espeditiune, Selimu a adnectatu mai multe tieri imperiului seu, de câtu unulu ori-carele din predecessorii sei, in totu timpulu câtu au regnatu ei. Câ-ci elu a cuceritu nu numai tóte tierile Cercassianiloru in Asi'a si in Egiptu, ci anca a redusu, asia cá in trécatu, sub potestatea sa alte cetati tari si faimóse ale Asiei, precumu : Malatie (56), Dierbeghi, Derende, Behtisi, Kierkieb, Kiachte, Beredgik, Antab si Antakie. Afara de tóte aceste, chiar si Sherifulu (57) din Mecca (58),

(53) Séu *Scheviiet*, adeca escrementu de omu, ori animalu. *Tr. Germ.*

(54) Propriamente : aceste sunt escrementele lui Selimu. *Tr. Germ.*

(55) *Iskenderie.* Alexandri'a, locu fórte insemnatu de comerciu in Egiptu si cercetatu de nâile tuturoru natiuniloru. Alexandri'a a fostu fundata de Alexandru celu mare, si data spre locuintia Greciloru din Egiptu.

(56) *Malatie etc.* Dintre acestea, Malatie, Derende, Beredgik, Antab si Antakie séu Antiochi'a, sunt cetati destulu de marisióre ; dar cele-l-alte sunt mai multu oppide mici decatu cetati mari.

(57) D'Herbelot dice, ca cuventulu arabicu *Sherif* insémna in generalu *nobile* séu de innalta origine ori dignitate, si in specialu este titlulu ce-lu intrebuintiéza descendentii lui Mahomedu din generele acestui-a *Ali* cu fiica sa *Fatime.* Acesti-a se mai numescu anca *Emir* si *Seid,* adeca principe si domnu, si se distingu de ceialalti prin turbanulu loru celu verde. In Afric'a a fostu o multime de dinastii din acesti Sherifi. Asiá numitii *Edrisiti* anca au fostu Sherifi, si famili'a care domnesce asta-di

a presentatu chieile cetatiei sale lui Selimu, pre candu acesta era anca in Cairo; si a recunoscutu publicamente suveranitatea acestui-a. Selimu ilu primi cu tóta onorea, si a ordinatu cá fiiulu seu, renumitu prin virtute, pietate, si sciintia, se-i fia succésore in principatu. Acestu omu a miscatu apoi tôte triburile selbatice ale Arabiloru, precumu Beni Ibrahim, (59) Beni Sevalem, Beni Ata, Beni

in Fess si Marocco, anca se numesce Sherif. Sherifii de Mecca si Medina se bucura si asta-di din partea Turciloru de potere suverana. *Tr. Angl.*

(58) *Sherifulu din Mecca.* Inainte de domni'a lui Selimu, acestu Sherifu era principe suveranu si domnu absolutu in Mecca si in vre-o cate-va alte cetati in Arabi'a. Dar' de la timpii lui Selimu incóce a recunoscutu si elu pe imperatorii turci de pazitori si protectori intereseloru musulmane.

(59) *Beni Ibrahim.* Sunt preste siepte-dieci de popóra séu triburi, originari din differente linii, cari inse tóte se lauda ca sunt de origine de la Abraham; elle ratecescu prin vastele deserte alle Arabiei, unde isi au locuintiele incerte. Tóte vorbescu limb'a arabica; dar' in dialecte atâtu de differente, in câtu abia se potu intielege unii pe altii. De aci, cu dreptu cuventu se póte dice, ca limb'a arabica este cea mai copiósa si chiar infinita. Câci unulu si acelasiu cuventu insémna o miie de lucruri de natura cu totulu differita; si érasi, unulu si acellasiu lucru se póte esprime prin o miie de cuvente, cari nu au nici cea mai mica analogia intre sine. Afara de acést'a, abia vei poté gasi o calitate a unui lucru, care se nu dea subiectului, in care ea se cuprinde o numire cu totulu particulara. In *Thesaurulu* lui Meninski despre limbele orientali, sunt o multime de esemple de acésta natura; cari inse a le copia aci, nu este scopulu nostru presentu. Din floricelele acestoru infinite dialecte este compusu Coranulu; si de aci vine, ca sectatorii Coranului credu, ca acésta carte nu é scrisa in limba omenésca, ci în limba dumnedieiésca. Câci nici unulu din tóte aceste popóra séu triburi nu este in stare se intieléga intregu Coranulu; si nici cellu mai mare invetiatu dintre Arabi nu se póte lauda, ca ar sci da esplicatiune tuturoru cuventeloru din acea carte. Asupr'a acestui subiectu ei mai adaoga o istorióra comica, dar' in care ei credu fórte tare. Dicu adeca, ca pe timpii lui Mahomedu, limb'a arabica a ajunsu la cea mai inalta perfectiune; si ca infloriau pe atunci unii poeti inventiosi, cari, cá pe timpulu jocuriloru olimpice, de câte-ori inventau unu disticu ingeniosu, ilu affigeau pe o columna erecta a nume pentru acést'a in piati'a publica. Apoi se dá la altu poetu unu terminu de trei luni de dile, cá se respunda la disticulu affiptu cu unu altu disticu, numitu *Nasir*. La diu'a anumita se adunau toti poetii, si esaminandu amenduóe versurile, dedeau preferintia acellui-a, care era mai multu aplaudatu de publicu, si pe auctoru ilu numiau principe alu poetiloru, onorandu-lu cu unu nuou *Machlas*, adeca unu supranume nuou. Mahomedu folosindu-se de apportunitatea acestei datine, a affiptu si elu pe columna unu *Nasm* séu unu versu din Coranu; toti poetii l-au studiatu nuóe luni de dile cá se póta da respunsu: in urma triumphulu recunoscutu in unanimitate a fostu alu lui Mahomedu; versurile sale au fostu declarate de inspirate de Dumnedieu, si doctrin'a sa de la acelu timpu inainte o imbratiosara cu totii.

Asiie, Beni Saad, si mai multe alte, (60) alu caroru nume nu 'mi este cunoscutu, si locuescu in tierile deserte intre Mecca, Cairo si Damascu ; si le-au facutu de s'au suppusu de buna voia lui Selimu, dandu-i in scrisu ca-i voru fi pururea fideli, si tramitiendu-i in ostatecu vre-o câti-va din cei mai ilustri compatrioti ai loru.

(60) *Mai multe altele.* Intre ceialalti erau si monachii cari locuiescu in muntele Sinai. Despre acestia se vorbesce o istoria singulare, pe care vreu a o reproduce aci, fiindu-ca, pre câtu sciu eu, nu se face mentiune despre ea decâtu numai intr'o carte plina de fabule despre monachii acestei monâstiri. Se dice adica, in modu cu totulu fabulosu, ca: Mahomedu cá omu de origine mai inferióre, avea datin'a in tineretiele sale de a mana dintr'unu locu intr'altulu camile luate cu chiria. Intr'o caletoria de aceste elu a ajunsu odata la muntele Sinai, si s'a pus in campulu deschisu pentru a dormi puçintelu. Pe candu dormia, a vediutu egumenulu mônâstirei ca unu nuoru se redica asupr'a capului lui Mahomedu, si-lu apera de radiele sórelui. De aci abatele a conclusu, ca acestu omu tineru trebe se fia ceva mai multu, de cât ceea ce-lu aréta esteriorulu seu; péntru ca, unu presemnu atâtu de singulariu, dupa a sa parerea nu se potea areta altui-a, decâtu acelui-a, care pe viitoriu are se fia domnu asupra acestoru tieri. Merse dreptu aceea la elu, ilu salutà cu totu respectulu, si ilu invità in camer'a sa, rugandu-lu a gusta acolo liniste neturburatu de nimene. Dupa aceea crediendu ca prin acést'a si prin alte mai multe maniere de curtenire, i-a castigatu buna-vointi'a, l-a intrebatu: in casulu candu ar ajunge odata domnu in aceste tieri, ce i-ar fi cu placere a dispune in privinti'a acestoru monachi? Mahomedu respunse ca: « i-ar « scuti cá pe *Ruhbani* (*): adeca: pazitori de buna viatia si de buna purtare: de la « tóte tributele, si i-ar avé in mare onóre ». Acésta promìssiune o dède abbatelui si in scrisu, in limb'a arabica, si fiindu-ca nu avea sigilu, o intari cu palm'a sa propria, intingendu-o in tinta si apoi apesandu-o pe charthia. Lungu timpu dupa aceea, fiindu Selimu sultanulu in Egiptu, vine abbatele din muntele Sinai la elu, si-i aréta privilegiulu adeveratu séu inventatu alu lui Mahomedu. Imperatulu ilu cumperà de la monachu cu patru mii de galbeni, declarandu-i totodata ca sunt si remanu pentru totdeauna scutiti de la tóte tributele, si confirmandu-i prin unu Chatisherifu alu seu atâtu in acestu vechiu privilegiu câtu si in tóte alte ale loru privilegiuri. Acésta carte a lui Selimu, tradusa din arabesce in turcesce. o amu cetitu in Adrianopole, si precâtu imi potu aduce aminte, era scrisa precumu urméza: « Venindu monachii din « muntele Sinai la inaltulu nostru divanu, si aretandu-ne in tóta umilinti'a. ca Ma- « homedu el Mustafa (**) alu lui Dumnedieu santu profetu (pace si bine-cuventare asu- « pr'a lui) in caletoriele sale a fostu primitu cu ospitalitate in monasteriulu loru, si, dupa « puçinele loru midi-lóce, l-au servitu cu tóta onórea si reverenti'a ; si ca Mahomedu « in consideratiunea acestoru servitiu, au avutu grati'a a scuti pe acésta comunitate « a monachiloru *nazareni* de la ori ce tributu anualu alu loru, si intru confirmarea

(*) De la cuventulu *Rah*, cale si *Ban*, custode, garda, pazitoriu, precum se vede ca-lu deriva autorulu nostru. Dar *Ruhban* este pluralulu cuventului arabicu *Rahib*, care insemna monachu. *Tr. Germ.*

(**) Alesulu, predestinatulu. *d. Tr. Germ.*

PRIIMESCE PE UNU DELEGATU ALU REGELUI PERSIEI

XXV. In reintorcere din acésta espeditiune, ajungùndu in Aleppo
A. 925 / I. C. 1519 in luna Remazan, anulu Hegirei 925, i veni unu delegatu persianu, tramisu de regele sub pretentiunea de amicitia, spre a seduce pe Sultanulu; si cu modulu acesta prin supunerea simulata, a diverte furtun'a ce parea a se redica asupr'a Persiei. Pentru a-si ajunge scopulu mai iute, delegatulu pre langa darurile pretióse ce adusese cu sine, si cari erau demne de ambii imperati, elu se mai incercà a lingusi ambitiunea lui Selimu cu adaogarea de titulature nuoe, numindu-lu: *Shehin Shahi Alem*, *ve Sahib Kirani beni Odem*; (61)

« acestei-a s'a induratu a le da o santa charthia sigilata cu man'a sa propria: Noi « anca, voindu a urma esemplulu seu, amu ordinatu si ordinamu din inalt'a nóstra « gratia, ca disii monachi se fia scutiti de la tributulu anuale, la care altii sunt su- « pusi; si in besericele si in riturile loru se nu fia molestati, ci se le póta esercita « liberu dupa anticele loru legi. Spre acestu scopu amu ordinatu si ordinamu din gra- « tia, a li se da o copia autentica de pe documentulu santului profetu alu lui Dumne- « dieu, confirmata cu semnatur'a nóstra. Demandamu dreptu aceea, tuturoru persóne- « loru, cari esercita vre-o potestate séu jurisdictiune, in totu cuprinsulu imperiului « nostru, a nu insarcina pe numitii monachi de sect'a lui Iesu cu nici unu tributu « séu alte imposite civili. Si cine va lucra in contra acestui alu nostru *Chatisherif* si « mandatu, unulu cá acela se scia ca de siguru va fi certàtu si punitu. Datu in Ka- « hire, etc. ». Si intr'adeveru ca acésta esemptiune de la tributu a monachiloru din muntele Sinai, a remasu in vigóre in totu imperiulu Turciloru pênê pe timpulu lui Solimanu II, unchiu de-mosiu alu Sultanului de acumu, candu Turcii au inceputu a lua de la ei *Haragiu*, si acést'a mai ântâiu prin dispositiunea lui Kioprili Ogli Mustafa Pasia, care nu si-a facutu nici unu scrupulu, a declara totu documentulu de falsu. Pentru cá se previna necasulu ce-i amerintiá, au fostu tramisu unii monachi din muntele Sinai cu documentulu loru de privilegiu la Adrianopole; aici l-amu vediutu in manile loru si mi-amu scosu o copia dupe elu. Totu ce au dobênditu prin suplic'a loru a fostu, ca ei si societatea loru a remasu scutita de la tributu; dar' pentru celelalte monâstiri n'au potutu scóte nimica la cale.

(61) *Shehin etc.* Titulaturele imperatiloru turci in generalu sunt fórte pompóse; cu tóte aceste numirea de *Sillullah*, adeca umbr'a lui Dumnedieu, o pretiuiescu mai pre susu de câtu tóte cele-l-alte, din causa ca acést'a vine de la regele Persiei, precumu amu observatu intr'altu locu. Dar la curte candu se face mentiune despre Sultanulu, séu se adreséza lui, nu se intrebuintiéza nici-odata aceste titulature, ci se dice numai *Padishahi* (*) *Alem Penah*, adeca: imperatulu, refugiulu séu scutulu lumei; si

(*) *Padshah* séu *Padishah* se deriva de la cuventulu persicu *Padu*, a lua, a allunga, si *Shah*, rege. Adeca *Padishah* insémna unu rege, care allunga séu departa daun'a si reulu, precumu *Padsehr* séu *Padisehr* (de comunu Bezoar) insémna o medicina care departa veninulu, séu antidotu, de la *Pad*, si *Sehr*, veninu. *d. Tr. Germ.*

adeca : « Imperatulu imperatiloru, si singurulu cuceritoriu (séu autocratu, singuru-domnu) alu fiiloru lui Adamu ».

AMBITIUNEA SI MOARTEA LUI SELIMU

XXVI. Atâte victorii mari, atâte gratulatiuni lingusitórie ce veniau nu numai de la popórale invinse, ci si de la principii invecinati, implura inim'a lui Selimu de atâta vanitate si ambitiune, in câtu credea ca elu este singurulu monarchu alu intregu universului, si despretiuindu imperatiele pamentesci, elu isi imaginá ca ar' trebui se se suppuna armeloru sale chiar' si imperatiele ceresci, déca ar' poté ajunge la ele. Asia, dupa ce intrá cu pompa triumfale si intre aclamatiunile poporului in Constantinopole, se legâ in publicu prin juramentu (62) (cá si candu sórtea inconstanta a resbellului ar' trebui se se plece la comand'a sa), ca la anulu urmatoriu va intreprinde una alta espeditiune si nu se va intórce acasa, pênê ce nu va fi resturnatu cu totulu pe rivalulu seu imperiu alu Persiei, si nu va fi stinsu cu totulu pe unu poporu necredintiosu lui Dumnedieu si odiosu ómeniloru; convinsu fiindu ca dupa aceea va poté suppune fara dificultate si pe principii crestini. Dar câtu sunt de deceptióse planurile ómeniloru, ce nu vinu de la Dumnedieu, si câtu este de fragile unu pumnu de lutu candu se imfla de ambitiune vanitósa, a aretatu domnulu supremu alu universului, altoru-a spre invetiatura, prin urmatoriulu esemplu. Era lipsa totale de bani; câci espeditiunea egiptiana desecase cu totulu fondurile tesaurului publicu internu si esternu (63); si Selimu a fostu necessitatu a amêná bellulu seu intentiosu pe altu anu, si a vedé cumu ar' poté se adune

Oliosman Padishahi, adeca: imperatulu fiiloru lui Osmanu. Prin acést'a din urma numire Turcii vreau a da se se intieléga, ca intregu poporulu turcu nu recunósce alta fôntâna a nobilitatiei decâtu numai pe Osmanu, primulu loru imperatu.

(62) *Juramentu.* Turcii credu ca imperatulu loru nu póte nici dice nici face ceva, decâtu numai din inspiratiune divina. Prin urmare, ce confirma imperatulu prin juramentu, aceea si trebe, si póte se se implinésca. Dar' esperienti'a a aretatu de multe-ori, câtu de falsa este acésta imaginatiune a Turciloru!

(63) *Fondurile thesaurului . . . . esternu.* Turcii au duóe thesaure séu duóe casse in cari tienu banii publici : thesauru esternu si thesauru internu. Defterdariulu séu marele thesaurariu (despre care amu vorbitu intr'o nota precedente) (*), este in

(*) Vedi mai in susu not'a 7. *Tr. Rom.*

nuóe fonduri din tierile cucerite. Dar' acést'a in anulu d'ântâiu a mersu mai incetu de cumu ar' fi doritu elu; si iérn'a anca apropiandu-se, a vediutu ca anotimpulu pentru espeditiuni bellice a trecutu; asia se resolvi a cerceta in acea iérna mormentele antecessoriloru sei in Adrianopole. Cu scopulu acesta, tramitte inainte pe toti officiarii sei mai inalti, afara de Ferhad Pasia, barbatulu sororei sale, si care era Kaimakam Pasia; (64) si apoi a plecatu si elu din Constantinopole. Dar' abia ajunsese in calea sa pên' la satulu numitu

capulu thesaurului esternu, numitu *Dishi-Ghassine*. Banii cari intra aici, se numescu *Beitul-Mali Muslimin*, séu banii publici ai musulmaniloru; din cari nici imperatulu insusi, afara de vre-unu casu de estrema necessitate, nu póte nici se dea la altii, nici se ia pentru sine, fara a se espune celui mai mare periclu. Câci déca face un'a ca acést'a, poporulu incepe numai decâtu a murmura, si de multe-ori erumpe in rebelliune. Apoi este *Ici-Chassine*, séu thesaurulu internu, care se numesce si thesaurulu imperiale; cu acesta póte se dispuna Sultanulu dupa placu, fara a se teme de vre-unu murmuru séu obstaclu. Acestu thesauru sta sub directiunea lui *Hasnadar Bashi*, care in appartementele femeieloru are celu d'ântâiu rangu dupa *Kislar Agasi*; câci si elu é eunuchu, si in casu de vacantia elu inaintéza in loculu lui Kislar Agasi. Pe timpulu meu, banii cari intrau pe anu in aceste duóe tesaure, se urcau la dóue-dieci-si-siepte mii de punge, contienendu fia-care punga cinci sute de thaleri imperiali.

(64) *Caimacam Pasia*. Acesta é locu-tiietoriulu marelui Veziru, si-lu numesce Sultanulu dintre vezirii carii au privilegiulu de a purta trei tuguri. Candu imperatulu este presentu in Constantinopole séu in Adrianopole, atunci Caimacamulu nu are nicio potestate in aceste cetati; elu nu are, cá ceialalti veziri, de a face nimica cu trebile publice; celu multu, are de a da numai consiliu. Dar' déca Sultanulu este absentu din cetate in departare de optu óre, atunci autoritatea Caimacamului este mai pe atâtu de mare ca a marelui veziru. Candu imperatulu este dusu in espeditiune, de si vezirulu é presentu, totusi numesce unu Caimacamu, care, in casulu candu vezirulu s'a dusu de langa imperatulu in departare de optu óre, are deplina putere de a face tóte trebile, de a ordina, de a schimba; cu singur'a esceptiune ca nu póte se faca ceva ce ar deroga mandateloru Vezirului, nici a destitui séu a decapita pe vre-unu Pasia vechiu. Amu observatu, ca intre marele veziru si intre caimacamu nici-odata n'a domnitu o buna intiellegere: caci è lucru raru ca se fia buna concordia intre accia, cari rivaliséza dupa putere. Afara de acestu caimacâmu mai este unu altulu, pe care imperatulu ilu insarcina cu inspectiunea asupra cetatiei imperiali, cand merge in vre-o espeditiune séu la Adrianopole. Acesta urméza in rangu numai decâtu dupa marele veziru; dar' in autoritate este chiar atâtu, ca si unu Pasia in guvernamentulu seu; cu esceptiune totusi, ca in administratiunea justitiei si in trebile civili, nu póte se faca nimicu fara ordinu de la marele veziru. Elu are duoi adjutori séu asistenti, dar' de un rangu mai inferiore; unul este *Bostangi Bashi* séu superintenden-

Suoshi (65), si o violenta ferbintiéla ilu cuprinsese prin totu trupulu; sangele 'i ardea, si unu accesu de friguri ilu tormentà. In

tele Seraiului (*) imperatescu, si alu gradineloru, precumu si alu suburbieloru din-afara de murii cetatiei; si apoi *Segban Bashi*, care urméza immediatu dupa *Iengiceriler Agasi* séu Aga Ienicerilоru, si é generalu supremu alu infanteriei, insarcinatu cu paz'a cetatiei si cu comand'a asupr'a garnisónei ei. Acestu Caimacamu cu adjutorii sei duoi, administra totu guvernamentulu civile in cetate. Guvernamentulu eclesiasticu sta sub inspectiunea lui *Istambol Effendi*, séu judele clericalu, care in rangu urméza numai de catu dupa cei duoi Kassiiulaskieri, dintre cari unulu, precum amu vediutu mai in susu (**), este judecatoriu generale alu causeloru ecclesiastice in Europ'a, ér' celalaltu in Asi'a.

(65) *Suosthi*. Adeca : innotâ preste rîu. *Suosthi* este numele unui satu pe calea (dar nu cea mare) de la Constantinopole la Adrianopole. Caus'a pentru care i s'a datu acestu nume, se dice a fi urmatóri'a: Este unu rîu micu, care curge pre langa satulu acest'a, si care cand se topesce néu'a, séu ambla ploile de tómna, se imfla atâtu de tare, in câtu inunda toti campii de prin pregiuru, si face caletoriloru fórte difficile recerea preste elu. Unu Pasia de rangu mai inferioru dara fórte avutu, vrendu a detatura acestu inconvenientu, a lasatu de s'a facutu preste riu unu podu fórte frumosu de pétra. Baiazetu II, tatalu lui Selimu, venindu odata pe aici cu tóta armat'a sa, a fostu fórte surprinsu vediendu unu podu atâtu de frumosu; si doria se scie cine l-a facutu. Presentandu se Pasia, i cerù Sultanulu se priméscа dela elu banii pentru spesele ce a facutu cu edificarea podului, si se-i lase lui remuneratiunea ce se ascépta in lumea ceealalta pentru unu beneficiu atâtu de mare ce a facutu pentru genulu omenescu (Trebe se observamu, ca dupa legea Coranului, unu turcu póte se dea séu se venda la unu altulu operele sale bune, fapte de charitate, edificie erecte in onórea si glori'a lui Dumnedieu séu pentru binele omenirei, asia, ca remuneratiunea ce merita pentru aceste de la Dumnedieu in lumea ceealalta, se fia a cumperatoriului). Pasi'a respunse imperatului, ca nu-i póte implini cererea, pentru ca nu are alta opera, care se fia calificata pentru a se póte presenta cu ea naintea maiestatiei divine. Câci-dise elu mai departe — n'amu facutu acestu podu pentru a castiga aplausele ómeniloru, ci pentru binele publicu, si pentru mantuirea sufletului meu. Sultanulu de trei-ori isi repeti cererea, si Pasi'a de atâte-ori i-o denegâ. Rabiatu pentru acestu refusu, Baiazetu omóra pe Pasia, se pune pe calu, si urmatu de gard'a sa, intra in torrentulu rapide, si cu celu mai mare periclu alu vietiei sale, innota preste rîu pénê de ceealalta parte; ér' celeilalte armate ordina a stá pe locu pénê ce va scadé ap'a. Si cu acésta ocasiune, se dice ca a pronunciatu urmatoriulu *Beit*, adeca distichu :

Minet ile Kokma Ghiuli al Elise Suseni.
Ghiesme namerd Kiuprisini, ko aparsun Suseni.

Adeca : Sufere mai bine piperiu, decâtu se amirosi o rosa, ce ti-a costatu multe

(*) Palatiulu imperiale. *Tr. Rom.*
(**) A se vedé not'a la Capu III din Cartea I. *Tr. Rom.*

diu'a urmatória se trezi cu una aposthema (66) mortale in siele, care atâtu era de torturatória, in câtu i se parea ca toti nervii trupului si mai alesu in picióre, (67) s'au contrasu si secatu cu totulu. Unu chirurgu abile i taia si deschide aposthem'a, si aplica tóte remediele pentru a delatura veninulu bólei; dar' se vedea ca mórtea este inevitabile; câ-ci buboiulu obstinatu sfidâ tóta artea medicale, veninulu pestilentu se lati in totu trupulu, si dupa patru-dieci de dile de cele mai crudele tormente, Selimu isi déde sufletulu, si asia, intr'o dî de Dumineca, in nuóe ale lunei Sievval, dupa apusulu sórelui, se stinse pentru totdeauna acésta stea brillanta a imperiului ottomanu.

VEZIRII TIENU IN SECRETU MOARTEA LUI SELIMU

XXVII. Selimu prin mórtea sa a facutu renumitu unu satu puçinu cunoscutu inainte de acést'a. Ferhadu Pasia, care singuru era pre langa elu, a tienutu in secretu denaintea poporului mórtea imperatului; dar' veziriloru, cari asceptau cu impatientia sosirea Sultanului la Adrianopole, le annunciâ acésta trista intemplare. Acesti-a ilu róga, se faca cá si candu imperatulu ar' fi in viétia, si se administre tóte trebile in numele acestui-a, cá nu cum-va se se nasca vre-una rebelliune pênê ce ar' sosi successorele lui. Dupa aceea Ferhadu Pasia tramitte la Solimanu, fiiulu lui Selimu, care atunci isi avea resiedinti'a in Trapesund'a, si ilu insciintiéza despre mórtea parentelui seu rogandu-lu se vina fara intardiare si se iea in mana frênele guvernului. Solimanu priimindu acésta scrisóre, pléca numai

rugari. Nu trece preste podulu unui omu urîtu si avaru, mai bine lasa se te inghitia apa (*).

(66) Buboiu, imflatura. *Tr. Rom.*

(67) *In picióre.* Se pare ca Turcii facu aci allusiune la juramentulu lui Selimu, ca nu se va intórce inderetru pênê nu va suppune sub piciórele sale intregu imperiulu persianu. Si pentru aceea, vindict'a divina l-a punitu mai antâiu in picióre prin contractiunea sinuseloru (**) atâtu pentru a umili superbi'a omenésca, câtu si pentru a areta justiti'a divina.

(*) Séu din cuventu in cuventu : Decâtu mirosulu unei róse din mila ; mai bin' iea o lilia selbatica in mana. Nu merge preste podulu unui omu avaru si vile ; mai bine lasa ca ap'a se te maie. *Tr. Germ.*

(**) Sinus, germ. Sehnen, nerve. *Tr. Rom.*

decâtu in cea mai mare graba la Constantinopole. Indata ce s'a auditu acést'a, vezirii au annuntiatu in publicu mórtea imperatului, au lasatu armat'a se mérga acasa, si lasandu pe Mustafa Pasia singuru inderetru spre a pazi thesaurulu publicu, mergu ceialalti cu totii d'inpreuna cu tóta curtea imperiale in capital'a imperiului, spre a-si face omagiele noului loru suveranu.

SOLIMANU SE PROCLAMA IMPERATU

XXVIII. Ajungûndu Solimanu in Constantinopole, vezirii toti imbracati in doliu, i esira inainte si ilu salutara ca pe alu loru imperatu, esprimendu-si tot-odata dorerea pentru mórtea prè timpuria a parintelui seu. Si fù acést'a in ultimele dile(68) ale lunei Sievval, anulu Hegirei 926. Anca in aceeasi di, dupa amedia-di, Solimanu insusi merse cu tóta curtea sa pênê afara de cetate spra a intimpina convoliulu ce aducea cadavrulu parintelui seu; ilu petrecu cu mare pompa pênê la Giami'a fundata de Mahomedu cuceritoriulu cetatiei, si ordina a-lu immormenta acolo. Pe mormentulu lui s'a pusu urmatoriulu epitafiu: A. 926 / I. C. 1520

Baka Mulkine assmi idup Sefer Kildi bu dir Tarich : Koiup Sultan Selim baki Gihan Mulkin Suleimane.

Adeca: « In acestu anu trecù Sultanu Selimu in imperati'a ceriului si lasâ lui Solimanu imperati'a pamentésca » (69).

CALITATILE LUI SELIMU

XXIX. Asiá Selimu, defensorele imperiului ottomanu, se desparti de acésta lume, unde vietiuindu ani cinci-dieci-si-patru, a domnitu ani nuoe si luni optu. Anii câtu a domnitu au fostu pucini; dar' chiar' in acesti pucini ani, elu a facutu fapte, caroru asemenea abia se potu gasi. Câci prin deligenti'a si valórea sa, elu nu numai a eliberatu provinciele asiatice de tóte invasiunile inimiciloru, dar' prin dispositiunile sale in orientu, a deschisu campu largu sucessoriloru

(68) *Ultimele dile*. Adeca in un'a din dilele intre dóue-dieci si trei-dieci alle lunei Sheval. Despre acestu modu de a computa dilele luncloru la Turci, vedi mai in susu not'a 13.

(69) Propriamente : In acestu anu, immortalulu Sultanu Selimu a trecutu la eternulu seu imperiu; si lasâ lui Solimanu imperiulu seu pamentescu. *Tr.Germ.*

sei de a-si intinde dominatiunea in occidentu. Elu avea tóte calitatile unui erou: capu luminatu, braçiu fórte, si mare talentulu inventiosu; infatigabile in ceea ce cerea salutea binelui publicu; fórte desteru in modulu de a esecuta unu lucru; si ingeniosu preste mesura in a descoperi factiunile secrete si alte intrige ascunse. Mergea de multe-ori travestitu in piatie, pe strade si in castre, diu'a nóptea, si pedepsiá aspru totu ce vedea ca este contrariu legiloru sale ori binelui communu. Si unde nu potea merge in persóna, tramittea pe spionii sei, cari in fineti'a si astuti'a loru nu mai aveau parechia; acesti-a se furisiau in tóte societatile, si apoi reportau Sultanului despre totu ce au vediutu si auditu. Cu modulu acesta Selimu sciá totu ce se intempla; incâtu pe timpulu seu era de tóte dîlele proverbiulu: « Imperatulu va sci diminéti'a ce s'a petrecutu asta nópte « in caşa intre barbatu si femeia ». Utilitatea ce a resultatu de aci pentru imperiu a fostu evidente; câci pre langa tóte espeditiunile intreprinse in mari departari, totusi nu s'a facutu nici una rebelliune care se nu fia fostu inecata anca in nascerea sa. Pentru aceste calitati si lucrari ale sale ar' fi meritatu gloria eterna, déca elu prin inclinatiunea sa la mânia si la crudelitate nu si-ar' fi obfuscatu splendórea virtutiloru sale, prin care, spre distinctiune de alti imperati omonimi, si-a apropriatu numele de Iavusu (70). Inainte de a terminá cu espunerea mea diffusa despre faptele lui Selimu, credu ca nu va fi inutile de a narra aci o fapta despre mara lui crudelitate. Duoi ani inainte de mórtea lui, se aretâ in Turcomani'a unu anumitu brigantu, care prin lotriele sale nu numai infestá acésta tiéra si tienuturile vecine, dar' dupa ce isi formase o banda considerabile de companioni, voiá a se face domnu preste aceste provincii. Pentru a stinge din bunu timpu acésta flacara, Selimu tramitte pe Ferhadu Pasi'a cu una buna parte de armata contra acestui aventurariu. A-

(70) *Iavus*. Despre acestu nume amu vorbitu mai in susu la not'a 1 din acestu capu. Aci vreu numai a da onórea lui *Ali Effendi*, care este autorulu unei carti fórte frumóse despre istori'a a loru patru Sultani, si anume: Mahomedu II., Baiazetu II, Selimu si Sulimanu si pe care io de atâtea-ori cu lauda l-amu consultatu; unu auctoru acest'a de mare gravitate, care tiene la adeveru, si é strainu de ori-ce lingusire. Cartea sa é chiar si intre Turci fórte rara; din acést'a amu descrisu multe lucruri ce se referescu la subiectulu despre care tractezu.

jungêndu Ferhadu Pasia in Amasia, aude ca tóta acésta banda cu capulu ei cu totu este batuta si risipita de catra Ilbistanbegu Mehemedu, fiiulu lui Sheich Savur; si fiind-cà nu voiá cá se-si ostenèsca armat'a prin o cale atâtu de lunga de o parte, ér de alt'a, fiindu ca-nu cutedià a se reintórce fara ordinu espressu de la imperatulu, asia se puse in castre la Amasi'a, si asceptá aici respunsulu Sultanului la raportulu ce-i tramisese. Intr'aceea vine la Ferhadu unu calumniatoru malitiosu, si-i dice, cà din credinti'a ce detoresce imperatului, nu póte se nu-i descopere unu complotu de rebelli ce este intre cetatianii Amasiei. « Este — adaose elu — as-« cunsu intre acesti cetatiani unu impostoru cu numele Muradu, « care se da pe sine de fiiulu lui Achmedu Sultanu, si a castigatu degiá « tóta cetatea, si anca vre-o siepte sute de briganti in partea sa ». Ferhadu Pasi'a, fara a cerceta adeverulu lucrului, raportà imperatului despre cele ce a auditu, si-i cerù ordinulu in acestu periclu iminentu. Selimu, increditu póte pré multu in prudenti'a generalului seu, fara a face vre-o ulteriore cercetare, i tramitte ordinu cá se traga in frigare pe toti fruntasii tierei. Ferhadu esecuta immediatu ordinulu imperatului, si trage in tiépa preste siese sute persóne innocente si respectabile, pe altii i decapita, si pe ceilati i lega de códele cailoru si lasa de-i têraie si sfarma dealungulu stradeloru cetatiei.

Domnitorii in Europ'a, contimporani cu Selimu au fostu :

In Germani'a : Maximilianu I. 1493—1518., si Carolu V. 1518—1558.

In Angli'a : Henricu VIII. 1509—1546.

In Franci'a : Ludovicu XII. 1498—1525., si Franciscu I. 1525—1547. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SOLIMANU.

SUPRANUMITU CANUNI

ALU DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA III.

GASELIBEGU SE REVOLTA, DAR REMANE BATUTU SI UCCISU

I. Solimanu Canuni (1) abia se sui pe tronulu parintelui seu, si o rebelliune considerabile erupse in Asi'a. *Gaselibegu,* Beglerbegu in Damascu (prin a carui tradare a obtienutu Selimu victori'a sa contra Cercasianiloru), indata ce a fostu informatu de mórtea lui Selimu, si-a imaginatu ca cu elu s'a ingropatu tóta virtutea si tóta fortun'a imperiului osmaniloru; si frangêndu-si juramentulu de fidelitate, se resolvi a se face insusi suveranulu deplinu asupr'a provincieloru, alu caroru numai gubernatore era. In acestu scopu 'si aduna trupele sale, si impressóra cetatea Aleppo cu atât'a celeritate, si pe atâtu de neasceptatu, in câtu cursorulu tramisu la curtea otomana

(1) *Canuni.* De la cuventulu grecescu *Canonista*, care insémna legislatóre, séu institutore de regule. Nu se póte nega ca imperiulu Ottoma nu se guberná si inainte de Solimanu dupa certe constitutiuni; dar' aceste se basau mai multu pe usu, de câtu pe legi scrise; séu vorbindu mai dreptu: vointi'a principelui, era lege. Solimanu a fostu celu d'ântâiu, care a facutu distinctiune intre officiurile civili si militari, si le-a separatu unele de altele; a designatu fia-carui-a rangulu si dignitatea sa; a stabilitu legi pentru curte, palatu, tribunale, si armata; si a instituitu acelu corpu de legi, care si asta-di se observa la curte si in totu statulu ottomanu. Succesorii sei se tienu atâtu de strictu obligati a observa aceste legi, in câtu déca occure vre-unu casu dubiosu, ei credu ca trebe se consulte canónele lui Solimanu, numite *Tes-*

spre a duce scirea despre acésta rebelliune, abia a potutu scapa. Cu tôte acestea, cetatea aperata de *Codgia* Mustafa Pasia, (2) face o buna resistentia, asia in câtu Solimanu a potutu avé timpu de a inneca flacar'a inainte de a se lati mai departe. Solimanu ne vrendu ca suditi sei se se insiele in asceptarea loru, a tramisu in Asi'a, sub comand'a lui Ferhadu Pasi'a, (3) atât'a armata câta avea la in-demana, ordinandu totu-odata cá in cale se i se alature truppele asiatice conchiamate din tôte partile. Gaselibegu, a carui ardóre se reci prin neasceptat'a bravura a obsediatiloru, vedea bine ca elu singuru cu trupele sale este cu multu mai slabu decâtu cá se póta sta façie cu o armata enorma ce venia in contra lui; redica obsediulu, si in castre merge aprópe de Damascu intr'unu locu numitu de locuitori *Mastaba*; aici se fortifica cu sianturi mari, sperandu ca armat'a imperiale silita prin scumpetea ce domnia si prin incomoditatea ano-timpului, in urma va trebui se se retraga; si apoi elu va poté avé mana libera de a nevali in provinciele vecine. Ferhadu Pasia inse, de si la adjungerea sa gasi cetatea Aleppo libera de impressorarea rebellului, totusi aducêndu-si aminte de ordinulu im-

hrifa. Asia pentru esemplu, la consultatiuni asupr'a unui bellu, ei cauta inainte de tôte la canônele acestui-a. Si déca credu ca gasescu in ele o justa causa pentru bellu: ilu decreta si-ilu proclama numai decâtu; ér' din contra, concludu a-lu evita. Déca este a se inchieia vre-o pace cu unu principe crestinu, érasi consulta aceleasi canóne, ca nu cumu-va se se faca ceva ce este in contra legei Coranului séu in detrimentulu imperiului ottomanu. Este unu canonu in Coranu, care ordina, ca pacea se nu se inchieia nici in Constantinopole nici in alta cetate a imperiului, ci la confinii, in campu, sub arme; cà se nu para ca dóra s'ar fi facutu din frica, ci ca ca s'a datu inimicului din indurarea imperatului, si din solicitudinea acestui-a pentru quietea poporului seu. Pentru ratiunea acestoru constitutiuni, se vede in bibliotec'a imperiale. Solimanu depinsu cu o carte in mana; dupa acésta pictura amu lasatu de mi s'a scosu o copia ce se vede aci in fruntea descriptiunei vietiei sale (*).

(2) *Codgia Mustafa Pasia*. Betranulu Mustafa *Codgia* in sensu figuratu insémna: o persóna grava, seriósa si de multa prudentia. Asia, *Bir Codgia oedem*, insémna unu barbatu espertu, gravu, prudentu. Assemenea *Bir Baba Odem*, vre se dica omu binevoitoriu, câci cà unu baba, adeca tata, elu vre binele tuturoru.

(3) *Ferhadu Pasia*. Generalu turcu fórte renumitu; barbatu de mare curagiu, eroismu si inteligentia. Sub conducerea acestui-a a facutu Solimanu mari lucruri in Asi'a, si a occupatu multe tieri de la Persiani. Loniceru si alti scriitori europeni ilu numescu Farates.

(*) A se vedea not'a la capu precedente III din acésta carte. *Tr. Rom.*

peratului, merge urmarindu cu bravura pe Gaselibegu, si in contra asteptarei tuturoru, ilu attaca in fortificatele sale castre la 27 alle lunei Saferu anulu Hegirei 927. Aci a urmatu o lupta inversiunata si lungu timpu dubiósa; ea a duratu diece óre, in care Turcii au fostu strimtorati mai multu prin greutatea positiunei decâtu prin armele inimice. In urma inse, dificultatile positiunei au fostu invinse prin valórea soldatiloru turci, si tóta armat'a rebella di'npreuna cu conducêtoriulu ei a fostu nimicita. Dupa acést'a, invingêtoriulu Ferhadu Pasia se intórce si intra in Damascu, pune pe *Aias Pasia* de Beglerbegu alu cetatiei, reguléza tóte trebile in acelle parti, si apoi se intórce cu trupele sale la Constantinopole. A. 927 / I. C. 1520

SOLIMANU CUCERESCE BELGRADULU

II. Restabilindu pacea in Asi'a, Solimanu se resolvi a-si intórce armele contra Europei, cu propusulu de a-si estinde dominatiunea in partea occidentale de la Constantinopole chiar' pe atâtu de de departe, pe câtu de departe é aceea in partea orientale de la acésta cetate. In acestu cugetu, si pentru cá se nu fia impedicatu in midiloculu progresseloru sale prin turburari ce ar' poté veni din alte parti, precumu s'a intemplatu acésta mai de multe-ori predecessoriloru sei, a insarcinatu pe Ferhadu Pasi'a, cá cu o buna parte a armatei sale se tiena sub ochi Asi'a; tramite apoi o flota de observatiune in Archipelagu (4); ér' la alt'a, constatória din cinci-dieci vase de resbellu, da ordinu a naviga in marea négra; si patru-sute de bastimente a dispusu pentru a transporta provisiunile necessarie la armat'a destinata pentru expeditiunea ungara. In fine elu insusi pléca din Constantinopole pe uscatu cu una armata considerabile pentru a suppune tóta Ungari'a. Dar' inainte de ce ar' fi plecatu, tramite ordinu lui *Iahiabeg* (5), fiiulu lui Balibegu, gubernatore de Semendri'a, cà se mérga in cea mai mare graba cu trupele ce le avea si se incungiure Belgradulu inainte de ce ar sosi elu, si se impedice cà nici-o provisiune si nici-o alta garnisóna se nu póta intra in cetate. Iahiabegu asia si face, si pe cându elu impressorà cetatea, sosesce si So-

(4) Séu marea egeica. *Tr. Rom.*
(5) Principele Ioan. *Tr. Rom.*

limanu in persóna si se pune in castre pe campulu numitu Semin'; de aici tramite pe vezirulu seu Mustafa Pasia (6), si pe Ahmedu Pasia, Beglerbegulu de Rumili, cu una parte a armatei sale spre a da adjutoriu lui Iahiabegu. Acesti duoi generali, avidi de a castiga si mai multu favorea lui Solimanu, si fiindu-ca scieau ca pentru acesta lucrulu cellu mai placutu va fi a cucerí cetatea catu se pote mai curendu, cá cu modulu acesta se póta avé cale deschisa catre Bud'a, capitala regatului: asiá prin canonade din baterii si prin subminari, dirima in sfarimaturi murii, face in tóta ór'a cate-unu assaltu prin aperturele muriloru, si debilitéza pe obsediati intr'atâtu, in câtu preanga tóta resistenti'a loru eroica, in urma totusi au fostu constrinsi a cedle furiei Turciloru, si a se preda (asiá a fostu faptulu lui Dumnedieu), in cinci alle lunei Remazanu; si prin acést'a au cadiutu acestu antemuru alu Ungariei, care de multe ori a fostu attacatu, dar' nici-o data cuceritu pênê acumu. Intr'aceea Solimanu anca n'a statu otiosu, ci cu restulu armatei sale a ocupatu parte prin asaltu, parte prin capitulatíune mai multe cetati, precumu Burgas (7), Baridgi, Tirudge si Bugurdlen; a inundatu tóte tierile vecine; si pe calea acést'a puse basa pentru locarea belluriloru urmatórie preste frontariele vechi alle imperiului ottomanu.

ORDINA UCCIDEREA LUI SHEH SUVAR.

III. Abia intorsu, dupa aceste cuceriri in Constatinopole, a si primitu scirea in lun'a Silcade, cá Sheh Suvar Ogli, principe de Marash, (8) face turburari in Asi'a cu scopu de a scapa de jugulu mahomedanu, dar' cà a amênatu esecutarea propusului seu, din causa ca lucrurile nu erau anca cópte bine pentru rebelliune. Solimanu pentru a preveni reulu, tramitte immediatu ordinu lui Ferhadu Pasia, care avea comand'a in Asi'a, ca se iea capulu principelui tradatoriu. A

(6) *Mustafa Pasia*. Acela despre care amu dìsu mai in susu, ca ceialalti veziri l-au lasatu in Adrianopole pentru a pazi thesaurulu dupa mórtea lui Selimu. A se vedé § XXVII la capulu precedentu III din acésta carte.

(7) Pyrgos la antici. *Tr. Rom.*

(8) *Principe de Marash*. *Marash* este o cetate care se afla in chartele cele mai nuóe geografice totu sub acestu nume. Sheh Suvar Ogli, Principele acestei cetati, si famili'a sa, nu pré sta in mare védia la curtea ottomana; dar' ea se lauda pênê in dio'a de asta-di cu anticitatea nobilitatiei sale intre toti asiaticii.

esecuta acestu ordinu in publicu, parea lui Ferhadu Pasi'a lucru cam periculosu; din contra a intrebuintia o stratagema, credea cá va avea mai bunu effectu. Asia tramite principelui o scrisóre amicabile, in care i dice cá Sultanulu l-a tramisu lui intr'adjutoriu, si ar dori se vina pênê la elu cà se se consulte despre trebile publice. Principele, nesciindu nimicu despre ordinulu Sultanului si intentiunea lui Ferhadu Pasia, vine si cade singuru in cursa; câci ajungendu cu duoi fii ai sei in cortulu lui Ferhadu, soldatii acestui-a postati anume, 'i prindu si-i uccidu la momentu pe toti trei.

OCCUPA INSUL'A RHODES

IV. Suffocata acésta rebelliune anca in nascere la anulu Hegirei 928, Solimanu prepara o flota grandiósa, si tramitte pe vezirulu Mustafa Pasia inainte, spre a ocupa cetatea Rhodes; (9) ér' elu merge pe uscatu la Thessali'a si de aici la Marmaros, unde imbarcandu-se pe nâi, ajunge la Rhodes in patru ale luni Remazanu. Indata dupa sosirea sa, a lasatu a se incungiura cetatea de tóte partile, si giuru-impregiuru a se trage linii si siantiuri tari. Cu ocasiunea acestei obsidiuni s'au aplicatu tóte maiestriele de assaltu si de aperare, ce a potutu inventa pênê atunci geniulu umanu. Turcii atacau cu bravura; si crestinii respingeau cu nu mai puçinu eroismu asaltele loru. Asia s'au luptatu intregi cinci luni de dile cu atâtu furia din amenduóe partile, in câtu ti se parea cá se disputa dominatiunea imperiului lumei si nu a unei singuratice cetati. In fine, christianii, storsi prin continu'a privighiare si prin multele perderi, au trebuitu a se preda in trei ale lunei Saferu, anulu urmatoriu; si a da lui Solimanu acésta faimósa cetate, renumita sub domni'a imperiului romanu si grecu, si pe care atavulu seu Mahomedu in vanu a tentatu a o cuceri. Dupa cucerirea cetatiei si a insulei Rhodes, a urmatu

A. 928
I. C. 1521

(9) *Rhodes*. Capital'a insulei Rhodes; asia se numia ea si la antici. Numele ei turcescu este Rodos. Pe ruinele ei s'a inaltiatu Malt'a. Proba acést'a, ca amórea lui Dumnedieu catra crestini nu s'a stinsu anca, si ca elu uresce puterea ottomana, cà un'a ce amerintia crestinatatea cu perire, si acésta amerintiare provine numai pentru deplorabil'a discordia ce domnesce intre principii crestini.

capitularea voluntaria a insuleloru vecine mai mici, precumu Istankioi (10) si Butrum.

TRAMITE PE MUSTAFA IN EGIPTU SI PUNE PE IBRAHIMU MARE VEZIRU

V. Pe candu durà obsidiunea cetatei Rhodes, móre Chairbeg, (11) gubernatorele Egiptului, lasandu dupa sine thesaure immense. La noutatea despre mórtea acestui-a, cà si candu ar' fi cadiutu celu mai mare radiemu alu dominatiunei ottomane, unu anume *Dgiumani-Kiashus* (12). atîtia pe egiptiani a scutura jugulu ottomanu, aretandu-le cá acumu este cea mai favorabile ocasiune de a-si recupera vechi'a loru libertate si a scapa de jugulu sclaviei; si prin vorbe, promissiuni si daruri atâta impressiune a facutu asupr'a spiriteloru, in câtu cu totii in unanimitate se resolvira a se elibera de sub sclavi'a osmanica. Solimanu inse aude despre aceste uneltiri ale Egiptianiloru, si indata tramitte pe vízirulu seu Mustafa Pasia cu cinci vase bellice in Egiptu, spre a inneca acésta flacara mai inainte de a erumpe. Mustafa Pasi'a cu ventu favorabile in câte-va dile ajunge in Eskenderie, surprinde (13) pe rebeli, cari departe de a fi preparati, dar' nici nu credeau cá intentiunile loru ar' fi potutu

(10) *Istankioi.* Insul'a Κῶ. Cuventu corruptu din grecesculu ἐις τήν Κῶ, precumu Istambol din ἐις τὴν πόλιν. Asemeni derivatiuni nu placu lui Michael Langius; dar' elu anca face altele, cari sunt mai multu curióse decâtu veridice; asia, pentru esemplu, elu deriva cuventulu Istambol de la Istadibol, care insémna cetate abundante in artisti. Dar' eu, consiliulu celu mai bunu ce i-asiu dà este, se nu se amestece a face etimologia intr'o limba pe care nu o cunósce, si se nu introduca barbarisme de aceste intr'o idioma pe care elu o numesce greco-barbara. Câci urmandu acésta procedere, isi descopere numai ignoranti'a atâtu in literatur'a gréca câtu si in cea turcésca, pe cari elu se lauda ca le cunósce (*).

(11) *Chaierbegu.* Persianu de nascere. A fostu gubernatóre in Damascu sub Sultanul Gavri. Despre rebelliunea si trecerea sa la Selimu amu vorbitu mai in susu (**).

(12) *Dgiumani-Tiashuf.* Unu Sheich arabianu, care pe timpulu lui Selimu s'a suppusu imperiului ottomanu (***).

(13) Alexandria *Tr. Rom.*

(*) Ion Michail Langius reproduce acésta derivatiune a cuventului Constantinopole din Andrea Acoluth, si o apróba in introductiunea sa la Artea poetica barbaro-greca, pag. 42. Dice adeca ca s'ar' deriva de la *Istad*, artistu, magistru, si de la *bolma'* (mai bine bulmak), a gasi, a nimeri. Magistrii ar insemna aci pe preotii religiunei *Tr. Germ.*

(**) A se vedé § XVII la capulu precedentu. *Tr. Rom.*

(***) Dgiumani — Kiashuf insémna aflatoriu de perle. *Tr. Germ.*

junge la urechile Sultanului; i pune la fuga si-i resipesce; si restaura potestatea ottomana in Egiptu in stralucirea sa de mai nainte. Dar fiindu-cá Mustafa Pasia a trebuitu se remana mai lungu timpu in Egiptu, parte pentru a stringe vast'a avutia a lui Chairbegu, parte pentru a aduce in ordine trebile egiptiane, asia Solimanu, carui se parea pre greu a purta singuru intrég'a administratiune a gubernamentului, a numitu pe Ibrahimu Aga, unu Ienicieriu comunu din a nou'a compania (14), de mare veziru alu seu.

MUSTAFA SE RESCOLA IN EGIPTU, DAR' REMANE INVINSU

VI. Noutatea despre acésta promotiune nu potea decâtu se indigneze pe Mustafa, câci elu credea cá dupa victoriele sale din urma va merita mai curendu distinctiune si onore, decâtu acestu affrontu degiositoriu. Dar aducêndu-si aminte cá servesce pe unu principe, a carui vointia este lege pentru elu, cu astutia isi ascunse in peptulu seu lovitur'a ce primi, si cá si candu n'ar fi sciutu nimica despre cele ce s'au petrecutu la Rhodes, tramite imperatului unu raportu despre cele ce a facutu elu in Egiptu, rugandu-lu cá in recompensa pentru servitiele sale se-lu numésca gubernatore acelei tieri. Solimanu se aretà gata a-i implini rogarea, si facêndu-lu gubernatore, nu-si reservà alta in totu regatulu Egiptului decâtu numele de suveranu si dreptulu de a bate moneta; tóte celelalte le lasa bucurosu si cu placere lui Mustafa. Acesta vediendu-se investitu cu acésta putere, si inavutîtu cu thesaurii lui Cairbegu si cu effectele celloru parte cuceriti si parte proscrisi, a inceputu a aspira la suveranitate, si se resolvi a suppune potestatiei sale totu Egiptulu. Dar' axiom'a vechia: violenti'a nu póte se tiena multu; a trebuitu se se implinésca si la Mustafa. Câci elu, pre candu se ocupá cu aceste cugete, a descoperitu secretulu seu lui Mehemedu Effendi, scriitoriu in Divanu (15) si-lu puse veziru alu seu, crediendu-lu de omu in-

(14) *A nou'a compania.* Sunt la numeru una-suta-unu-spre-diece companii de Ienicieri, cari la Turci se numescu *Oda* séu camere. Oda a unu-spre-diece are rangulu primu; oda un'a, rangulu alu doilea; si oda una-suta-unu-spre-diece, rangulu alu treilea; celelalte apoi urméza in ordine numerica un'a dupa alt'a.

(15) *Scriitoriu in Divanu.* Divan Kiatibi. Fia-care Pasia are unu asemenea officialu. Officiulu loru consiste in a ceti cu voce clara plansorile ce vinu in scrisu la

tieleptu si de intimu alu seu amicu. Mehemedu inse, séu din indemnulu consciintiei sale, séu pentru ca detestá prav'a intentiune a domnului seu, se resolví a vindica tradare prin tradare, si a libera Egiptulu de unu tiranu, si pe Sultanulu de unu rebellu. Spre acestu scopu, se intielese cu cati-va complici a ucide pe Mustafa pre candu acest'a va fi luandu baia. Dar' Mustafa a fostu informatu prin unu fidelu servitoriu alu seu de periclulu ce-lu asteptá, si scapa din man'a loru prin o usia din ale baiei, fuge cu vre-o câti-va ai sei la Sheichulu Arabiloru (16). Aici, prin mari promissiuni isi aduna usioru o banda numerósa de Arabi, si merge se se bata cu scriitoriulu, pe care-lu dispretiuiá pentru inesperienti'a sa. Intr'aceea scriitoriulu insciintiase pe Solimanu despre celle petrecute, care in recompensa pentru servitiele sale ilu face gubernatore Egiptului. Spre a-si areta acum fidelitatea catra imperatulu, incuragiéza pe soldati distribuindu-le summe mari de bani, i duce in lupta contra domnului seu de mai nainte si inimicu alu Sultanului, ilu invinge dupa o lupta sangerósa, si-i taia capulu.

IBRAHIMU SE CASATORESCE CU SOR'A LUI SOLIMANU.

VII. Tradarea lui Mustafa si virtutile lui Ibrahimu au fostu mo-

divanulu respectivului Pasia. Ei au anca unu altu nume mai onorabile, adeca: Divan Effendi; cuventulu *Effendi* insémna omu invetiatu, omu de littere. Marele veziru are duoi de acesti scriitori, cari inse nu se numescu Kiatibi, scribe, ci Teskieredgi Efendiler (*), adeca secretari: si anume Teskiere evvel séu mai vulgaru Buiuki Teskieredgi, adica primu séu mare secretariu; si Teskiere sani séu Kiutciuk Teskieredgi, adeca alu doile séu sub-secretariu. Candu vezirulu asculta causele in Divanu, primulu secretariu sta totdeauna de-a-drépt'a lui, ér' alu doilea dé-a-stanga, si alternative cetescu cu voce inalta petitiunile séu *Arsuhal*-ele, ce primescu dela Ciaush-Basi. Totu asia se urméza si in Galibe Divanu (**) inaintea Sultanului. Candu Sultanulu ordina a se face unu lucru, secretarii ilu scriu intr'o carte mica, care apoi o confirma vezirulu cu man'a sa sub-semnandu de comunu cuventulu Sah (***) Dar' confirmatiunea din partea Sultanului se face prin unu Chatisherifu, despre care amu vorbitu mai in susu (****).

(16) *Sheich-ulu arabiloru*. Nu i se scie numele.

(*) Pluralulu de la Effendi. *Tr. Germ.*
(**) Marele Divanu. *Tr. Germ.*
(***) Autentica, se confirma. *Tr. Germ.*
(****) A se vedé not'a 35 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

tivu sufficiente, cá lui Solimanu se nu-i para reu ca a datu cellu mai inaltu officiu in imperiulu ottomanu unui omu de conditiune atâtu de infima. Pentru a-lu obliga si mai multu la fidelitate, i dède, la anulu Hegirei 930. pe soru-sa (17) in matrimoniu, si onorà nuptiele cu presenti'a sa: bucuri'a din acea di à fostu dupla, câci Sultan'a chiar atunci avù unu fiiu, carui s'a datu nume Selimu (18). A. 930 I. C. 1523

IBRAHIMU TRAMISU IN EGIPTU. BATE MONETA FALSA

VIII. Puçinu dupa aceea, Ibrahimu merge cu una escadra de galere spre a regula trebile in Egiptu. Dar ventulu nu-i favorà, si turburós'a tempestate ilu respinge totu inderetru, in câtu in urma a trebuitu se puna ancora in marea marmora sub insul'a Kissit Ada (19)

(17) *Soru-sa.* Este in usu la Sultanii turci de a-si marita pe surorile si ficele loru dupa Pasi si Veziri, chiar' si candu ele n'ar avea inca etatea matura; ba câte-odata le marita chiar' din léganu. Mirii apoi sunt detori a ingrigi de educatiunea loru; si nu le este permisu a lua alta nevésta inainte de a consuma matrimoniulu cu sultan'a. Candu a ajunsu Sultan'a la etatea de maritatu, o petrecu cu mare pompa si ceremonia din Seraiu in palatulu mirelui. Déca inse intr'aceea s'ar intempla ca mirele se móra, séu prin ordinulu sultanului se fia decapitatu, atunci sultan'a trebe incredintiata numai decâtu cu altu Pasia, care intra in drepturile si detorintiele celui de mai nainte. Sor'a lui Muradu IV, in nu mai multu de unu anu au avutu patru barbâti, si dupa apparentia nici unulu din aceste matrimoniuri n'a fostu consumatu; câ-ci abia ceremoniele usuali de nuptii erau terminate, si indata au fostu acusat de cutare séu cutare crima, si puniti cu mórte prin ordinu de la imperatulu. Avutiele si tóte effectele loru se adjudecau sultanei, câ la spons'a legitima; dar' in realitate ele intrau in thesaurulu imperiale.

(18) *Selim.* Acesta é care a succesu parintelui seu Solimanu pe tronu, faimosu atâtu pentru memorabil'a perdere ce a suferitu flot'a sa de la crestini aprópe de Naupactus (*), câtu si pentru escesiv'a sa betia.

(19) *Kissil Ada. Insula rosia*; pórta acestu nume de la pétr'a rosia ce se gasesce acolo. E situata in marea Marmora, siepte-spre-diece mile italiane de la Constantinopole. Este cea mai mare dintre trei insule situate un'a langa alta, si pe cari Turcii le numescu cu numele comunu de Kissil Adaler (**). Sunt aici trei monastiri: la sant'a Trinitate, la Verginea Mari'a, si la S-t George; in tóte sunt numai monachi greci. In cea mai mica din aceste insule sunt o multime de iepuri in varietate de colori, cari se numescu iepuri moscovitici, si candu esu acesti-a din culcusiele loru, pascu pe campu, si se pare ca tóta insul'a é acoperita de o turma de oi. Se dice ca anca si pe timpii imperatiloru crestini acesti iepuri erau fórte numerosi. E interdisu a'i pusca séu a-i prinde.

(*) Lepanto, *Tr. Rom.*
(**) *Ler* terminatiunea pluralului de la Ada. *Tr. Rom.*

siepte-spre-diece mile de la Constantinopole. Solimanu indata se pune pe barc'a sa imperiale, si merge la Vezirulu spre a visita flot'a, si dupà ce se consultà cu elu despre trebile publice, se intorse la Constantinopole inderetru. Ibrahimu pe unu ventu favorabile ese din Hellespontu, dar' in Archipelagu érasi ilu ajunge o noua furtuna de mare, si s'a vediutu necesitatu, cu perderea a loru câte-va galere, a intra in Rhodes. Aici vediendu ca marea nu-i este propitia, lasa nâile sale inderetru, si merge pe uscatu pênê la Aleppo, si de aici la Kahire. Dupa sosirea sa aici, aduce in ordine starea turburósa a regatului, resipesce cu autoritatea sa pe rebelli; pune mân'a pe capii rebelliloru, cari erau fiii lui Omeru si ai lui Becaar (20), lasa de-i spendiura, si le confisca tóta averea. Si cumu intre effectele acestora era si o mare quantitate de auru, Ibrahimu lasa a se bate din elu moneta, simile ducatiloru de Veneti'a, dar' cu trei-dieci aspri mai usiori; ei pórta pênê in diu'a de asta-di numele de *Ibrahimi* (21). Dupa aceea dède guvernamentulu lui Solimanu pasia, si elu in anulu

A. 931 Hegirei 931, in trei-dieci dile alle lunei Siaban, s'a intorsu la Con-

I. C. 1524 stantinopole inderetru.

SOLIMANU BATE PE REGELE UNGARIEI

IX. In anulu urmatoriu, Solimanu reincepe bellulu interlasatu pênê acumu contra Ungariei, si in trei-dieci dile alle lunei Regebu, ajunge la Belgradu cu una armata fórte mare. Ordina numai decâtu a se face unu podu preste fluviulu Sava, si-si trece ostirile sale pe unu siesu numitu Serem. De aci trage spre Buda, si in cale sub comand'a lui Balibegu attaca si ocupa cetatile Suluk si Ossek (22); apoi ordina a se derima podulu care nu departe de Ossek serviá de trecutória preste fluviulu Drava. Puçinu dupa acést'a, ungurenii anca sosescu aci cu intentiunea de a trece Drava chiar preste acellu podu;

(20) *Omeru si Becaar*. Pare ca acesti-a au fostu cercassiani din familia egiptiana, cari dupa uciderea lui Sultanu Gavri, au scapatu de crudelitatea lui Selimu.

(21) *Ibrahimi*. Acesti-a sunt o moneta simile ducatiloru venetiani; dar' dupa propri'a fassiune a Turciloru, cu trei-dieci de aspri mai usiori. S'a fostu imprimatu in Cairo o cantitate atâtu de mare, in câtu s'ar' fi potutu respunde cu ei pe duoi ani tributulu din Egiptu. La ordinulu imperatului au fostu adunati si topiti cea mai mare parte; totusi se mai vedu anca ici si colea in Constantinopole si in alte piatie.

(22) Solnoc si Esseg? *Tr. Rom.*

dar' vediendu podulu stricatu, i-a prinsu mirare si frica totu-odata, din causa ca destructiunea podului era proba evidente, ca Turcii au trecutu fluviulu cu resolutiune de a invinge séu a muri. *Ladosiu* (23), regele Ungariei, pentru a preveni devastatiunea imperiului seu, merge cu o iutiéla incredibile, si se pune in castre in façi'a armate turcesci intr'unu locu numitu Mohaciu. In diu'a urmatoria, care era dóue-dieci-si-duóe alle lunei Silcade, se lovescu armatele din ambe partile, si se batu diu'a intréga cu atât'a obstinacitate, in câtu lungu timpu nu se potea prevedé in care parte va inclina victori'a. In urma, pe la apusulu sórelui, ungurii prindu fug'a; regele insusi cade in lupta, si resulta ca tóte castrele cadu préda in man'a osmaniloru.

SOLIMANU OCCUPA BUD'A

X. Dupa acésta victoria, Solimanu trage dreptu la Bud'a, capital'a Ungariei, care desperata pentru batai'a din urma, a fostu fórte usioru de a o occupa in trei ale lunei Silhige; ér in diu'a urmatoria, Pestea cetate in façie cu Bud'a de ceealalta parte a Dunarei, anca s'a suppusu de buna voia cuceritoriului. Pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste lucruri, unii unguri cari scapasera din batai'a din urma, s'au incumetatu a omori mai multi Turci, cari imprestiati prin tiéra isi cautau préda. Solimanu audindu acést'a, lasa numai decâtu a se improvisa unu podu preste Dunare, si ordina trupeloru sale a se imparti in cete, si a urmari pe acei unguri. Ordinulu Sultanului fù esecutatu cu atâta diligentia, in câtu mare parte din acei unguri au fostu omoriti, altii prinsi si adusi inaintea lui Solimanu; care cu modulu acesta curati tiéra de acei inimici. Intr'aceea apropiandu-se iérn'a, se intórse cu armat'a catra casa, si in cale occupa prin assaltu cetatea Baciu, langa Dunare, si Segedinulu si Titelulu langa Tisa. Mai devastandu anca tienuturile invecinate, ajunge in urma la Constantinopole, si la trei ale lunei Muharemu anulu He-

(23) *Ladosiu* Acest'a è Uladislau, regele Ungariei, despre care scriitorii crestini nu néga ca a fostu reu batutu de Turci la Mohaciu, si ca elu insusi a cadiutu in bataia (*).

(*) Aici cu numele acestui principe, autorulu nostru este in eróre; cà-ci regele de atunci alu Ungariei a fostu Ludovicu II. *Tr. Angl.*

A. 933 girei 933, intra in triumfu cu armat'a sa victoriosa, incarcata cu cap-
I. C. 1526 tivi si multime de spoliatiuni.

SUPPRIME REBELLIUNEA IN ASI'A

XI. Pre candu se petreceau acestea in Europ'a, o falsa faima se latîse despre mortea lui Solimanu pênê in celle mai departate parti alle Asiei. De aci mai multi briganti din tienutulu Iulxadir (24), incepura a predá fara crutiare tóte provinciile invecinate, si a le devasta atâtu prin rapiri clandestine, câtu si prin incursiuni aperte. *Piri Pasia*, gubernatorele de Adana, a resistatu cu bravura acestoru rebeli omorindu multi, si pedepsindu cu mórtea pe toti câti i potea prinde; dar fiindu ca nu avea truppe suficiente, nu a potutu suffoca rebeliunea, care se latise dejá fórte tare. Kalenderbegu (25), fiiulu lui Hagi Bektash, capulu rebelliloru, refusá ori ce offertu, si nu voiá a se persvade la nici-o suppunere. Pentru a frange acésta obstinatiune, Solimanu tramitte pe Vezirulu Ibrahimu pasia cu armata sufficiente in Asi'a. Acesta intelnesce pe Kalenderbegu aprópe de Kaisarie (câci pênê aici penetrase acumu), si-lu attaca cu curagiu: rebelii se apera pe viétia si mórte; dar' in urma, dupa o lupta sangerósa, sunt batuti: trei-dieci de mii au remasu morti; ceialalti au scapatu cu fug'a.

(24) *Zulcadir*. Crestinii ilu scriu Dulcadir, schimbandu falsu litter'a turcésca *Z* in *D* (dintre cari cea d'antaiu in alfabetulu turcescu numai prin aceea se distinge de acéstalalta, ca i se pune unu punctu de-asupra). Acésta tiéra se mai numesce anca si cu unu altu nume la Turci, si anume *Alaidevlet Memlekieti*, adeca tiér'a lui Alaidevlet. Se marginesce de o parte cu muntii Capadociani, si cu unu poporu, ce la Cedrenu se numesce Manzures; de catra Siri'a cu Aleppo, ce la antici se numia Beroea (cu unu simplu ρ Βυροια; pentru a se distinge de Βυρροια in Macedonia), de catra Persi'a cu Armeni'a mare; de catra territoriulu ottomanu de pe acelu timpu cu Amasi'a; ér' de catra Caramani'a cu Adana, despre care multi credu ca é totu un'a cu anticulu Tharsus; dar' Turcii anca si pênê in dîo'a de asta-di facu distinctiune intre Tharsus si Adana.

(25) *Kalenderbegu*. Nu se scie ca cine se fia fostu Hagi Bektash. Dar fiiulu seu Kalenderbegu, precumu insii Turcii marturisescu, la atâta estremitate adusese puterea ottomana, in câtu imperiulu parea a fi la marginea unei totale destructiuni. Câci totu territoriulu turcu in Asi'a pênê la Cesari'a a fostu dintr'o data cuceritu de elu, si a fostu recunoscutu de domnu suveranu acestoru tieri. Dar' sórtea órba a Ottomaniloru a fostu abile destulu, de a nimici anca si pe cei mai sagaci beligeranti. Minunate sunt totusi caile secrete ale Provedintiei!

UNU TURCU PUNITU CU MOARTE PENTRU EVANGELIU

XII. Anulu urmatoriu a inceputu cu turburari religióse. Era in Constantinopole unu anume *Cobisi Agemu*, omu cu mare invetiatura intre Turci, si fórte versatu in lege si in alte sciintie. Acesta nu numai privatu in scóle, ci si in publicu prin discursuri in Giamie, se adoperá a convinge pe poporu, ca doctrin'a christiana are base mai firma decâtu cea mahomedana.

Opiniunea atâtu de neasteptata a unui omu atâtu de prudente, a trebuitu se instraineze atâtu pe omenii de lege, colegi ai sei, câtu si pe poporulu comunu. In vanu ilu faceaú attentu, si-lu admoniau a retracta şi a numai propaga doctrinele sale; nu adjutá nimicu; asiá in urma l-au prinsu si l'au dusu inaintea lui Mufti. Aici, nu numai ca repetí publice si liberu totu ce a predicatu la poporu, dar' anca prin comparatiunea religiunei crestine cu Coranulu si prin alte argumente fórte tari, se adoperá a demonstra superiortatea legei crestine si a preceptelоru evangeliului.—Ilu facu attentu anca odata, şi-lu adhórta din nou a renuntia acestoru doctrine, si a nu macula cu rusinósa defectiune de la lege, o viétia atâtu de santa precum este a sa. Dar elu despretiuì tóte eshortatiunile si tóte amerintiarile, si remase firmu in convictiunile sale: asiá in urma, la ordinulu imperatului a fostu punitu cu perderea capului; totu-odata s'a publicatu unu edictu, prin care se declarà ca assemenea penalitate voru incurge toti acei-a cari aru cutedia pe viitoriu, fia chiar si numai in forma de disputatiune, a da doctrinei lui Christu preferentia asupr'a doctrinei lui Mahomedu.

TOTI ALBANESII DIN CONSTANTINOPOLE PUNITI CU MORTE

XIII. Totu pe acellu timpu unii furi din Constantinopole spargu cas'a unui negutiatoriu crestinu aprópe de templulu lui Selimu (26)

(26) ***Templulu lui Selimu.*** Sta pe unu munte care se inaltia asupra portiei Phanaru. Cu atât'a elegantia si arte este construitu, in catu numai fiii lui Dedalu (*) aru fi in stare a descrie proportiunile si simetriele acelui templu. Structur'a e quadrata, si tóta din pietre cioplite; lungimea paretiloru are cinci-dieci, ér' inaltimea sieptedieci de urme cubice. Involiulu contiene atât'a spatiu câtu si pavimentulu. Arcurile nu iesu din anghiuri; ci volt'a (**) isi iea rotunditatea sa pe nesimtite din pareti asia, ca din puntulu anghiurilоru se formóza arculu unui cercu aprope horisontale (***).

(*) Maiestri, architecti. *Tr. Rom.*

(**) Bolta, boltitura, ceriulu bisericei etc. *Tr. Rom.*

(***) Adeca boltitura simpla si nu composita, nu elliptica. *Tr. Rom.*

omóra pe negutiatoriu, si-i iau nu numai banii, cì tóte effectele ce avea in casa. In alta di deminéti'a, se da plansóre la divanulu imperatului, si dupa o stricta cercetare ese la lumina, ca faptulu l-au commisu unii albanesi; dar' nu se póte constata numele auctoriloru; din jurstari inse se vedea ca multi dintre ei sunt culpabili. Asiá Sul-

La intregu acestu edificiu spatiosu, nu s'a intrebuintiatu, prècumu se spune, nici-unu picu de ferru; ceea ce este o minune. Architectulu a fostu unu grecu din Constantinopole, care afara de acestu templu a facutu unu altulu anca si mai maretiu in Adrianopole, in care sunt nuóe-sute-nuóe-dieci-si-nuóe de ferestre. Sultanulu ordinase ca se o faca cu un'a miie de ferestre, dar' architectulu a omisu intr'adinsu un'a. Dupa terminarea edificiului s'au numeratu ferestrele, si s'a vediutu ca intr'adeveru cu un'a sunt mai pucine de càtu cumu ceruse ordinulu imperatului: atunci acesta a venitu in furia, si a ordinatu se spendiure pe architectu. Architectulu a cerutu se-si apere caus'a, declarandu ca é gata a suferi acésta pedépsa, déca Sultanulu si dupa ce-i va fi auditu motivele, va gasi de bine a-lu condamna. Accordandu-i-se acésta cerere, elu dise: « O! imperate, déca se va poté gasi in tòta lumea unu architectu, care, fara a gresi in contra reguleloru architecturei, va poté se mai faca « o feréstra la acestu edificiu, atunci se-mi luati viéti'a; ér' déca nu, atunci credu « ca meritu grati'a vóstra imperatésca. Dar' mai amu anca o alta ratiune, pentru ce « nu amu facutu cea de a mii'a feréstra; si acést'a este, ca numerulu de o miie « pare vulgului neinvetiatu mai de puçina valóre de càtu numerulu de nuóe-sute-« nóue-dieci-si-nuóe ». Architectulu nu se incelà in asteptarea sa; cà-ci nu numai ca i s'a iertatu crim'a pentru ca n'a facutu à mii'a feréstra, dar' imperatulu i-a datu anca daruri fórte frumóse. Acestu magnificu edificiu, intre alte lucruri memorabili, are patru turnuri, de unde se anuntia Esan-ulu; dar' ele paru pré anguste in proportiune cu inaltimea loru. In distantia departata din cele patru strade mari, nu se potu vedé de càtu numai duóe. Ér' candu sunt venturi mari, se vede dupa umbr'a loru, ca se misca. Porticulu celu mare de naintea usiei, are duóe columne fórte inalte si gróse de porfiru, pe cari se vede o linea alba de susu pénè josu, pare ca ar' fi trasa cu penellulu. Cumu s'a potutu face acésta, abia se póte cugeta; déca cumva nu vomu suppune ca amenduóe columnele sunt cioplite de unu singuru trunchiu de porfiru, asia ca line'a alba care a fostu ascunsa in midi-loculu trunchiului, acumu se vede pe suprafaçi'a amenduror'a. Mai sunt in acestu porticu anca si alte columne locate un'a in façia de cealalta, si fia-care correspundiendu in colóre cu soçi'a sa. Le-au adusu din Troas, ale carei ruine dau materialu abundante Turciloru anca si pentru alte edificiuri. Giami'a, despre care vorbescu aci, este o quadratura, cu làturele de siepte-dieci urme cubice. Acést'a é form'a, ce place mai multu Turciloru in construirea edificieloru loru. Porticii in generalu au figur'a quadrangulara. Dupa, ce si-a terminatu architectulu lucrarea, l-a intrebatu Sultanulu: in care din aceste duóe edificii a aretatu mai multa ingenuitate, si mai multa arte? Architectulu a respunsu: cu cea din Adrianopole amu avutu mai multe espense; la cea din Constantinopole amu pusu mai multa arte.

tanulu da ordinu ca se se aresteze toti Albanesii càti se aflá in Constantinopole, fia cá locuitori, fia cá veniti numai in trécatu pentru traficulu loru, se-i aduca inainte pe toti pênê la cellu din urma omu, si se-i punésca cu mórte pentru acellu singuru omoru (27).

(27) *Singuru omoru.* Sultanulu a lucratu aci in modu mai multu decâtu tiranicu, dar' nu in contra legei. Câ-ci é lege la Turci, ca déca o miie si unulu de ómeni ar omori in tumultu pe o singura persóna, si n'ar' voi a spune care a datu lovitur'a d'antâiu, toti cei una-miie si unulu trebe se móra. Amu vediutu unu assemenea casu pe timpulu meu. S'a intemplatu adeca in Constantinopole sub Caimacamulu Mustafa Pasia (pe care-lu prinsesera Polonii la Strigoniu, si numai dupa siepte ani a fostu eliberatu la intercessiunea parintelui meu), ca unu tieranu de origine grecu, cenindu pe cale de la Kiuciuk Cekmege, o cetate pe strad'a de catre Adrianopole, vam duóe óre de la Constantinopole, se intelnesce cu unu-spre-diece Ienicieri ; accsti-a incepu mai antaiu a-lu injura ca nu se da mai iute josu de pe calu, apoi se arunca asupr'a lui, si-lu omóra strapungêndu-lu cu cutitele. Din intemplare vinu totu pe acea cale alti Turci calari (câ-ci Ienicierii erau pedestri si mergeau se bea vinu), si, vediendu ce facu acesti-a, le-au spusu cu frumosulu se nu comitta o fapta atâtu de hîdosa si illegale asupr'a unui suditu alu imperatului. Dar' Ienicerii le-au respunsu cu insulte si injuraturi. Turcii si-au continuatu calea, si indata ce au ajunsu la Constantinopole, au mersu la Caimacamulu si i-au spusu cele ce au vediutu. Câci Turcii credu, ca precumu Dumnedieu remunera pe acea cari facu o descoperire de buna voia, chiar' asia acel'a, care contra consciintiei sale refusa de a face descoperirea, vine a fi consideratu cá persón'a culpabile insasi. Muierea ucisului vine si ea cu o petitiune, si intre torrente de lacrime cere la judecatoriu se faca dreptate. S'a tramisu numai decâtu dupa Ieniceri, si-i gasescu beti in satu. Aducêndu-i la Constantinopole, candu s'au desteptatu in deminéti'a urmatória, si au intielesu ca sunt acusati pentru omoru, si ca degiá multi martori au depusu contra loru : s'au resolvitu in nesciinti'a loru de legi, ca déca-i va intreba judecatoriulu, ca care din ei a omoritu pe Raiá, adeca pe suditulu : se respundia, ca cu totii deodata au comisu faptulu. Ei adeca nu-si poteau imagina ca ar fi possibile, ca pentru unu singuru omu, si acesta anca crestinu fiindu, se se iea vieti'a la unu-spre-diece musulmani si ieniceri. Adusi inaintea divanului, au marturisitu ca ei cu totii au omoritu pe omulu din cestiune. I-au intrebatu apoi, ca care din ei au datu mai antaiu cu cutitulu? La acésta au respunsu, ca nu sciu ; dar' pe catu isi aducu aminte, ei cu totii au datu deodata, si deodata l-au strapunsu cu cutitele. Dupa terminarea interogatoriului, judecatoriulu resume casulu, si-lu tramite la Mufti cu urmatori'a intrebare : « Déca unu-spre-diece musulmani fara justa causa omóra pe unu Ghi« aur (*), care este suditulu imperatului si platesce tributu, ce este de facutu ? » Mufti subscrie cu man'a sa propria, precumu urméza : « Si déca ar' fi una-miie-si« unu musulmanu, ei toti trebe se móra ». Judecatoriulu cetindu acéstá sententia a lui Mufti, si venindu-i mila de atâti Ieniceri, se intórse catra femei'a ucisului, si o

(*) Infidele, necredintiosu. *Tr. Rom*

LOCUITORII DIN ALEPPO PUNITI PENTRU OMORULU JUDECATORILOR DE ACOLO

XIV. Si totu pe timpulu cându se facea acestu masacru in Constantinopole, o mare cérta se escà in Aleppo intre judecatorii ecclesiastici de acolo, *Mevla şi Kasiler* (28). Cesarianii ne mai potendu suferi acésta cérta, si vediendu ca ea nu mai are finitu, au facutu o conspiratiune, si i-au omoritu chiar' in Giamia pre candu işi faceau rugatiunile matutine. Soliman audindu de acésta fapta, a ordinatu numai decâtu la vre-o câti-va Pasi, cá se mérga acolo cu armata, si se uccida pe toti locuitorii fara disinctiune de vinovatu séu nevinovatu. Dar' vezirulu Ibrahim Pasia s'a intrepusu pentru ei, si prin védi'a sa ce o avea naintea imperatului, a obtienutu cá numai principalii si capii conspiratiunei se fia puniti cu varie pedepse de mórte; ér' pe poporulu comunu, fiindu ca mai multu a fostu numai sedusu de conspiratori, decâtu se fia participatu la crima din propriulu seu indemnu, se-lu deporteze in Rhodes.

O PLOIA MARE IMPEDECA PE SOLIMANU IN ESPEDITIUNEA SA LA UNGARI'A

XV. Intr'aceea, pre candu Solimanu era ocupatu cu aceste turburari interne, catra finitulu anului Alamanu Kirali (29) occupa Bud'a de la Ioanu regele Ungariei (30), o intaresce cu nóue fortificatiuni

intrebâ, nu cumu-va s'ar' invoi a primi unu pretiu (numitu Diiet) pentru sangele barbatului seu: offeri dóue dieci mii galbeni pentru viéti'a a loru unu-spre-diece Ieniceri. Serman'a femeia respunse, ca sub auspiciele gubernului si sub gratiosulu scutu alu Sultanului, ea nu are trebuintia de bani, ci ea cere dreptate; si refusà cu o firmitate admirabile offertulu. Si fiindu ca dar' nu se potea persvade nici-de-cumu de a primi bani intru rescumperarea sangelui barbatului seu, asia unu-spe-diece Ieniceri au fostu in realitate puniti cu mórte.

(28) A se vedé not'a 10 la Capu III din Cartea I. *Tr. Rom.*

(29) *Alamanu Kirali.* Asiá numiau Turcii mai de multu pe imperatorii Germaniei. Asta-di inse in scrisorile loru i onóra cu titlulu de *Nemtce Kirali*, rege alu Germaniloru, si *Ciasar*, Cesariulu, precumu si *Ruma imperaduri*, imperatulu Romaniloru.

(30) *Regele Ungariei.* Cu câta infidelitate a purtatu Solimanu tutoratulu incredintiatu lui, si cumu, dupa esilarea reginei si a fiiului ei la *Lebessus* séu Legosiu Sangiacu, a pusu dintr'odata man'a pe regatulu Ungariei: sunt lucruri cu multu mai bine cunoscute, decâtu cá se ne ocupamu aci mai pe largu cu ele. Cu tóte acestea, pentru a vedé mai bine acésta tradare in tóta uritiunea sa, nu va fi inutile de a adaoge aci urmatóri'a istorióra asiá precumu insii Turcii ni o relata. Dupa mórtea lui Ioanu, regelui Ungariei, Solimanu a fostu rogatu a libera Buda din man'a Germaniloru, si junele rege cu nobilimea Ungariei a venitu in castre pentru a-i face vi-

si pune in ea garnisóna germana. Solimanu pentru a-si resbuna de acésta injuria data unui rege de sub protectiunea sa, pléca la anulu Hegirei 935 din Constantinopole cu armata mare, si aprópe de Filibe (31) intr'unu campu fórte spatiosu se pune in castre cu intentiunea de a-si aduna aici tóte truppele europene. In loculu acest'a, Mufti, fara nici o causa legitima, cade in disgratia la Sultanulu, care dupa ce l'a infruntatu, l'a si destituitu din officiu. Dar innocenti'a acestui santu omu, care imperatulu nu o poté vedé, o a descoperitu ceriulu insusi! Dumnedieu, carui a displacutu (32) acésta procedere a lui Solimanu, spre a-lu puni, a tramisu anca in acea di o plóia atâtu de terribila si torrentiala, in catu aceea, assemenea unui mare diluviu, nu numai a dusu cu sine cassanele (33) cu banii si pretio-

A. 935 / I. C. 1528

sit'a. Sultanulu indata a ordinatu a se pregati mésa stralucita, si a lasatu vezirului a invita pe nobilii unguri, si fiiului seu Selimu a invita pe junele rege la mesa, dicéndu acestui-a: «Ada-ti aminte, fiiule, ca eu-ti sunt tatalu teu naturale, ér' celui-a i sunt «Ochirit (adeca tata de cealalta lume) séu tata spirituale. Dupa mórtea mea, iube«sce-lu cá pe fratele teu, si pòrta grige de elu si de regatulu seu». Dupa mésa dise vezirulu catra Sultanulu: «Éca! atotpotinte imperate, aci este ocasiunea de a-ti «suppune tóta Ungari'a cu o singura lovitura de sabia». Sultanulu s'a mâniatu fórte asupr'a cuventeloru vezirului, séu cellu puçinu se prefacù ca ar' fi fórte maniosu, si dise: «Asia! imperiulu ottomanu nu are trebuintia de a se largi nici prin tra«dare, nici prin frauda, nici prin perfidia, cu atâtu mai puçinu prin uciderea in«justa a celloru principi, cari vinu se céra protectiunea nóstra, dara intre arme si «in lupta deschisa. Ungari'a nesmintitu are se vina odata sub dominatiunea otto«mana; proba suficiente despre acésta este chiar ceea ce se petrece asta-di sub o«chii nostri». Turcii sunt de la natura fórte copiosi in cuvente frumóse, dar' cu atâtu mai sterili in fapte bune, in câtu au ei unu proverbiu communu care dice: *Osmânli ciu soiler fen aishler*: vorbele Turcilor sunt bune, dar faptele loru sunt rele.

(31) Philopopole *Tr. Rom.*

(32) *Desplacutu*, Dintre tóte popórale din lume, Turcii sunt cari tienu mai multu la superstitiune. Si nicaiurea preoții nu se respecta mai multu cá la Turci. Imperatulu chiar, póte se-i deporteze, se-i tramitta in esiliu, dar' nu póte se-i condamne la mórte. Si dintre toti Sultanii, uniculu Muradu IV a fostu care a condamnatu pe unu Mufti la mórte prin sdrumicarea lui intr'unu moitariu de marmora, dicéndu: «Cape«tele pe cari dignitatea le scutesce de a fi taiate cu sabi'a, trebue sfaramate cu piu'a». Unu casu de asemenea superstitiune s'a intemplatu in resbellulu din urma cu imperatulu Germaniei sub Achmedu II, care eu cu ochii mei l-amu vediutu, si pe care-lu voiu narra in partea secunda a istoriei mele.

(33) *Cassanele*. Cassele cu banii ce Turcii ieau cu sine in espeditiune, le punu totdeauna in medi-loculu castreloru, intre cortulu Sultanului si alu vezirului, si le pazescu cu Spahii séu calaretii, cari se schimba din când in când. Cassele de multe-ori

sele, ci a pusu in periclu de viétia chiar pe Sultanulu si pe tóta armat'a sa (34).

SOLIMANU REOCCUPA BUD'A DE LA GERMANI

XVI. Nimicite tóte provisiunile bellice prin violenti'a torrentelui, Solimanu a fostu necessitatu a amena espeditiunea sa pe alta data. Cu tóte aceste a datu ordinu trupeloru sale a se inquartira pe iérna in provinciele invecinate, cá armat'a se fia cu atâtu mai la indemana in primavéra. Intr'aceea, elu face nuóe collectiuni de bani si nuóe preparative bellice, mai mari de cumu au fostu celle distruse prin torente. Dupa ce au fostu gat'a tóte preparativele, merge in anulu urmatoriu cu mare celeritate prin Ungari'a si trage dreptu la Bud'a; aici se pune in castre sub murii cetatiei, si o inchide din tóte partile. Dupa ce s'a fortificatu bine in castrele sale, a inceputu a bombarda murii cetatiei, si a face continue assalte cu atâta furia, in catu garnisón'a pre langa tóta brav'a sa aperare, in urma totusi a trebuitu se promita a se suppune sub conditiune de a-si avé viéti'a si armele. Solimanu a primitu aceste conditiuni, si le assigurâ salva-viétia, déca i voru preda cetatea. Pre candu esiau inse din cetate, incepu unii Turcii, si in specialu Ienicierii, a-i insulta si a le imputa lasîtate. Unu soldatu germanu nepotendu suferì acestu affrontu, se uita furiosu in ochi la Ieniceriu, si dîce: «io n'amu de a comanda, io amu de a asculta»; si cu acést'a isi scóte sabi'a si trôntesce pe Ieniceriulu batjocoritoriu la pamentu. Atunci ceialalti Ienicieri incepu a striga: articlulu é violatu!; si contra ordinului Sultanului (asiá dicu Turcii pen-

sunt góle, dar' totusi elle sunt acoperite cu covóre si stau espuse la vederea soldatiloru, cá se nu cugete ca imperatulu este fara bani, si prin acésta se scada ardórea trupeloru când trebe se se lupte. Unu medi-locu acesta fórte eficace, dupa opiniunea mea, de a inspira curagiu soldatiloru. Relativu la acésta ne spunu Turcii, ca sub domni'a lui Eghir Sultanu Muhamedu când inimicii au petrunsu pénè in castre si pénè la cassele cu thesaurulu, soldatii ottomani s'au rapeditu cu cellu mai mare entusiasmu intru aperarea loru, asia in câtu din invinsi ce erau, au devenitu invingétori (*).

(34) Trebe se observamu, ca atâtu aci, cât si in alte locuri unde autorulu nostru face mentiune despre vre-o interventiune a ceriului prin miraclu, elu se servesce de chiar cuventele istoriciloru turci, pe cari i-a decopiatu cu fidelitate. *Tr. Angl.*

*) A se vedé mai in josu paragraphulu III la Capu IV. *Tr. Germ.*

tru a escusa pe compatriotii loru), a nevalitu asupr'a Germaniloru, si inainte de a se poté supprime tumultulu, i taia si dimica pe toti (35). Asiá, pre candu nemtii au predatu Turciloru o cetate atâtu de tare pentru a-si preserva libertatea si averea, pe atunci ei le-au predatu pe amenduóe si pre langa aceea anca si viéti'a.

MOLDAVI'A TRIBUTARIA

XVII. Dupa cucerirea cetatiei, Solimanu s'a retrasu pe cate-va dile in partile vecine, spre a lasa timpu soldatiloru de a se restaura puçinu. Intr'aceea, Teutulu Logotheta (36), vine cá delegatu alu lui

(35) *Dimica pe toti.* Cetimu adesse-ori in istoria, ca Turcii candu li se preda o cetate, séu omóra garnisón'a, séu o face prisoniera contra capitulatiuniloru confirmate cu juramentu, precumu s'a intemplatu acésta cu garnisonele din Constantinopole, din Bud'a si din Bagdadu. Turcii nu potu nega acésta, câci sunt martori vii cari li-o punu in façie; dar' pentru cá se nu para culpabili de crim'a frangerei juramentului, si dicu ca nu fara justa causa au fostu necesitati a lucra contra conditiuniloru de capitulatiune. Acestu poporu fórte subtile in inventarea escusariloru, recurge indata la Coranu, unde gasesce sute de passagie, ce-i servescu bine intentiunei sale. Asia, pentru esemplu, se suppunemu ca garnisón'a a capitulatu sub condițiun e de a esì din cetate fara arme. Acumu, déca turculu vede numai unu cutîtu séu o secure la vre-un soldatu, numai decât striga ca crestinii au violatu articlulu, si intrebuintiéza contra loru cele mai mari severitati. Ér' déca condițiunile de capitulatiune au fostu, ca garnisón'a se ésa cu armele, tunurile si bagagiele sale, si ea ar' intardia a eși numai cu ceva dupa ór'a defipta, séu ar' da vre-unu respunsu aspru, sèu ar' da cellu mai micu pretestu de frivolitate: Turcii nu-si facu nici-o consciintia de a viola capitulatiunea-si a-si frange juramentulu. Pentru aceea este mai bine si mai consultu pentru crestini, ca se móra mai bine de fóme, de ferru si de focu intre murii cetatiloru loru, decâtu a se espune perfidiei si barbariei Turciloru!

(36) *Logotheta.* Unulu din celle mai illustre familii nobile din Moldavi'a, de la care si pénê asta-di mai multu de cinci sute familii isi deriva originea; dar' multe au scapatatu fórte dela splendórea loru de odinióra, si semena mai multu a tierani, decâtu a nobili. Sciá perfectu limb'a gréca, latina, polona, si alte limbi alle popóraloru invecinate; avea multa esperientia in politica, si era fórte prudentu. Când a fostu tramisu in calitate de ambassadoru la curtea ottomana, si a fostu admisu in audientia la marele veziru, a ordinatu, precum se spune, servitoriului seu, se-i aduca calçiunii in sal'a de audientia. Vezirulu i dise: ca póte se teme ca-i va fura cine-va calciunii? Ér' Logotheta respunse: de ómeni cari tóte pretindu, trebe se-ti pazesci tóte lucrurile. Vezirulu i replicà: N'aveti ce ve teme, câci Turcii ve sunt acumu amici si nu inimici. Asiu dori—incheià Logotheta—ca Turcii se fia atatu de buni amici pentru *capu*, cá pentru picióre. Acestu Logotheta a edificatu in Constantinopole unu palatiu, care pénê in diu'a de asta-di se numesce Bogdan-Seraiu, adeca palatiulu Moldaviei, in care este si o biserica dedicata santului Nicolae.

Bogdanu (37), principelui Moldaviei in castrele turcesci. Admisu in audientia, declara ca are missiunea de la principele si dela poporulu

(37) *Bogdanu.* Nume slavonescu, formatu din grecesculu Θεοδορῶς. Moldovenii i-au datu supranumele de Negru. Annalile moldovene dicu, ca Stefanu cellu mare, dupa ce a domnitu patru-dieci si siepte de ani si cinci luni, si dupa ce sub acestu timpu a facutu atâtea lucruri frumóse, si a reportatu atâtea victorii gloriόse asupr'a Turciloru, Unguriloru, Poloniloru, Romaniloru si Tatariloru; in urma simtindu ca, de si tare anca in spiritu, dar' puterile trupesci i slabescu, si ca mórtea i se apropia, a chiamatu la sine pe uniculu seu fiiu si erede alu tierei si pe mai-marii boieri si le-au vorbitu precum urméza : «O! Bogdanu, fiiulu meu, si voi toti amici ai mei « de arme, cari ati fostu martori atâtoru victorii gloriόse, si ati luatu parte in elle! « Eca, amu finitu cursulu naturei melle fragile si vedu naintea ochiloru, ca vié- « ti'a mea, cá umbr'a spre séra, grabesce cá se apuna. Eu nu voiu mai calca pe caile, ce « ca muritoriu, ba ca unu verme, am lasatu in urm'a mea; mórtea e la usia. Dar « nu acést'a este de ce me temu: căci sciu eu, ca indata cu nascerea mea, amu in- « ceputu a grabi spre mormentu. Periclulu ce amerintia acésta tiéra din partea acel- « lui racnitoriu si fiorosu leu de Solimanu, care arde de setea sangelui crestinu, « éca ce disturba si imple de frica si de cutremuru inim'a mea. Elu a inghitîtu pénó « acum prin intrige si uneltiri mai tóta Ungari'a; a suppusu prin puterea armeloru « sale Crime'a si celle péné acumu anca neinvinse triburi alle Tatariloru, si le-au le- « gatu siesi prin introducerea superstitiunei mahomedane; Bassarabi'a nóstra cutro- « pita de violentiele sale; Valachi'a, ai carei locuitori de si inimici nóue, dar' suntu « crestini cá si noi, geme sub jugulu acelui tiranu; cu unu cuventu, cea mai fru- « mósa parte a Europei si Asiei, este sub potestatea lui. Dar' anca nu este indestu- « litu cu atâtu, ci-si estinde armele fatali in tóte partile, si nu vre se cunósca mar- « gini puterei si ambitiunei sale de a domni. Asiá standu lucrurile, credeti voi, ca « dupa devingerea atâtoru obstacule, isi va retiené elu man'a de a nu o pune asupr'a « Moldaviei, care este incungiurata de atâte provincii ale sale? Nu ve temeti voi, « ca dupa ce va fi suppusu tóta Ungari'a, se va intórce cu tóte puterile in contra nó- « stra? Nu sciti voi, ca elu nutresce ura implacabile contra crestiniloru, si acésta nu « numai pentru inim'a sa depravata, ci si pentru ca asiá-lu invótia legea Coranului? « Déca cautu la vecinii mei de prin pregiuru, eu nu potu decâtu se deplangu deplo- « rabil'a stare a lucruriloru nóstre. Pe Poloni i cunoscu si sciu ca sunt inconstanti si « incapabili de a resiste furiei Turciloru; Ungurii gemu degiá cu totii sub jugulu loru; « Germanii au precum mi se pare, atâte incurcaturi interne, in câtu nu vreu séu « nu potu a se ocupa cu celle esterne. Căci a intinde velurile contra fortunei si tem- « pestatiei, face numai unu nebunu. dar' nu unu navigatoriu intieleptu. Pute- « rile nóstre sunt pré pucine; adjutoriulu strainu, incertu si departe: ér' periclulu certu, « si aprópe. Pentru aceea, eu judecu ca este mai bine se o inblandimu si pe acésta be- « stia turbata si selbatica, decâtu cá se o irritamu si mai multu prin strepitulu ar- « meloru. Căci, eu nu vedu cumu amu poté usiora intr'altu modu acésta stare cala- « mitósa a nóstra, decâtu moderandu flacar'a inestingibile a furiei sale, prin róu'a « binefacetória a suppunerei. Si pentru aceea, in aceste ale mele ultime momente, ve « esortu, cá unu tata si cá frate, cà: déca pre langa preservatiunea legiloru nóstre

Moldaviei, de a offeri Sultanului amenduóe Moldaviele (38) sub conditiuni onorabile; in specialu cá religiunea loru se remana neatinsa si tiér'a se platésca tributu annuale portiei. Pentru Solimanu nimicu nu potea fi lucru mai placutu decâtu acesta; câci grelele ocupatiuni ilu impedicassera de a-si intórce armele si in regiunile aceste de o parte, si de alt'a, bataile ce au suferitu de atâte-ori Turcii de la Moldoveni, ilu faceau se petréca cu attentiune continua miscarile loru. Asiá acceptá din tóta inim'a conditiunile propuse, le confirmà cu scrierea mânei sale proprie, si actulu despre aceste

« civili si eclesiastice, poteti obtiené pacea sub conditiuni onorabile, chiar fia si pre «langa unu tributu : atunci este mai consultu a ve increde in clementi'a sa decâtu «in armele sale. Dar' déca v'ar' prescrie alte conditiuni, atunci mai bine se periti cu «totii de man'a inimicului, de câtu se fiti spectatori otiosi la profanatiunea religiu«nei vóstre si la calamitatea tierei vóstre. Ér' Dumnedieulu parintiloru nostri, care «face minuni, va intinde grati'a sa inesauribile asupr'a vóstra, si miscatu de lacri«mele servitoriloru sei, va tramite pe unulu care se ve scape, séu se scape posteri«tatea vóstra de sub jugulu barbariloru, si se redea tierei libertatea si puterea sa.»! Bogdanu, urmandu acestei ultime vointie a parentelui seu, a tramisu in alu sieptelea anu alu domniei sale delegati la Solimanu, si elu cellu mai ântâiu i-a suppusu Moldov'a sub titlu unui tributu. Dar' vai ! asta-di nu credu se fia vrê unu omu de littere, care se nu cunósca tirani'a miserabile sub care geme Moldavi'a !

(38) *Amenduóe Moldaviele.* Moldavi'a este impartita in superióra si inferióra. Moldavi'a inferióra incependu de la Iasi, resiedinti'a in presentu a principelui, se estinde spre resaritu péné la Bender, care Moldovenii o numescu Tigina; spre média-di se marginesce cu Galatii la Dunare; la apusu cu Valachi'a si cu muntii Transilvaniei, cari se intindu dealungulu drumului numitu *Petra*, si appartienu Moldoveniloru si nu Transilvaniloru. Moldavi'a superióra anca incepe de la Iasi, si spre apusu se marginesce cu muntii Carpatiloru séu alpii Transilvaniei, si se estinde péné la Sniatim, o cetate in Podoli'a. De Moldavi'a inferióra se tienea odata tóta Bassarabi'a, numita la Turci Budgiak; aici sunt celle duóe cetati renumite, Akkiermanu si Kilia (*). Akkierman la Herodotu se numesce *Ovia*; Moldovenii i dicu Cetate-alba; ér la Romani se dicea Julia-Alba; si é renumita, pentru ca aici a fostu Ovidiu in ecsiliu; nu de parte de ea se vede unu lacu, pe care Moldovenii péné in diu'a de asta-di ilu numescu Laculu lui Ovidiu. Kilia, in timpi antici s'a numitu Licostomon; este aprópe de gur'a Dunarei, unde acestu fluviu intra in marea négra. De Moldavi'a inferióra, asiá precumu ea este suppusa asta-di principelui Moldaviei, se mai tieneau anca si alte cetati fortificate, precumu : Tigina pe tiermii fluviului Tyras séu Nistru (pe care unu principe alu Moldaviei cu numele *Hero*, o au datu Turciloru intr'unu modu fórte rusinosu, si ei o au numitu Bender (**); apoi Gherghina langa Siretu, nu departe

(*) Vedi not'a 24 la Capu II, din cartea III. *Tr. Rom.*
(**) Bender insémna pasu, trecere. *Tr. Rom.*

liu da delegatului pentru a-lu duce principelui seu la Suceava (39). Dupa acésta, Solimanu se intórce din espeditiunea de estu anu catra casa, si pre candu era aprópe de Sophi'a, o civitate in Serbi'a, vine Bogdanu cu unii din boerii sei inaintea lui, si-i presenta patru mii

de Galati, sub ale carei ruine se gasescu monete anca din timpii Romaniloru. Acésta cetate este fundata chiar' de imperatulu Traianu; ceea ce se vede din inscriptiunea pe o pétra de marmora ce s'a sapatu anca pe timpulu meu; inscriptiunea este acést'a: *Imp : Caesari Diuo filio Nervae Traiano, Augusto, Ger. Dacico, Pont. Max. Fel. B, dict. XVI. Imp VI., Cons. PP, Calpurnio, Marco, C. Aurelio Rufo* (*). Apoi mai este o cetate pe riulu Milcovu, care desparte Moldavi'a de Romani'a, si care de comunu se numiá Craciun'a; ér pe Prutu, nu departe de Falciu, era Taiphalia lui Herodotu, care atrebuitu se fia fórte mare, judecandu dupa ruinele de muri ce s'au descoperitu acolo pe timpulu meu (**). Mai sunt anca Soróca, numita inainte de acést'a Olchionia. langa Nistru, ai carei muri sunt construiti totu din pétra arsa; in fine Iassi langa fluviulu Bahlui, patru mile dela Prutu. Moldavi'a superióra contiene anca cetatile fortificate: Suceava, odinióra capital'a tierei, apoi Némtiu, Romanu si Chotinu. Locuitorii Moldaviei superiori sunt renumiti pentru marea loru avutia; ér' cei din Moldavi'a inferióra pentru bravulu loru curagiu in batalii: si unii, si altii, pentru marea ospitalitate a loru, cu care se pórta catra toti pre langa tóte perderile mari ce au suferitu. Ci, despre tóte aceste, déca Dumnedieu imi va da viatia si putere, voiu tracta mai pe largu intr'o scriere propria pentru acestu obiectu (***).

(39) *Sucéva*. Pénė candu anca Turcii nu-si intórsera armele contra Europei, Sucéva era capital'a principatului Moldaviei, si resiedinti'a domnitoriului ei. Dar', dupa ce Turcii au cuceritu Costantinopolea. Despotii moldoveni, pentru a fi mai aprópe de frontariele turcesci, si-au mutatu tronulu la Iasi. Iasii nu este cetate mare, dar' é tare prin natura si arte, si memorabile pénė in dio'a de asta-di pentru ruinele palatiului de acolo. Intre alte lucruri demne de memoria, ce se gasescu acolo, nu este in Moldavi'a afara de Iasi, in care se se gasésca vre-o inscriptiune séu vre unu semnu macar', despre numele fundatorelui séu anticitatiei ei. In murii Iasiloru se gasesce unu monumentu taiatu intr'o pétra mare, representandu siepte turnuri, de asuprá caror'a duoi lei tienu redicata o coróna imperiale; in josu la picióreIe acestoru turnuri se vede unu campu, si in acestu campu duoi pesci solzosi, incrucisiati unulu preste altulu cu capetele in josu si cu códele in susu; sub ei unu capu de bou avendu in frunte o stea cu siese radie. Inse chiar' acestu semnu din urma aréta, ca acellu monumentu nu é pusu acolo de cellu dântâiu fundatore alu cetatiei; din causa ca capulu de bou a inceputu cu multu mai tardiu a se pune intre insigniele tierei. Dar' si despre acést'a voiu vorbi mai pe largu intr'altu locu (****).

(*) Nu putemu ghici ce insémna in acésta inscriptiune *Fel. B. dict.* Câci dupa *Pont. Max.* de regula urméza *tribunicia potestas*. Apoi la Imp. VI. vine Cons VI. si nu Cons VII. *Tr. Germ.*

(**) A se vedé not'a II la Capu I Cartea III *Tr. Rom.*

(***) Intielege «Descriptio Moldaviae». *Tr. Rom.*

(****) Idem.

galbeni (40), patru-dieci cai moldovenesci, si dóue-dieci-si-patru falconi, cu promissiunea de a-i tramite i totu anulu la Constantinopole assemenea daru in semnu de feudal'a sa suppunere. Imperatulu primesce pe Bogdanu cu tóta distinctiunea, si ratifica de nou conditiunile contractate cu delegatulu; i da o cuca (41) mare in-

(40) *Galbeni.* Chiar nici Turcii insii nu cutéza a nega, ca Moldov'a li s'a suppusu numai cá tributaria. Diplomele Sultaniloru prin cari s'au ratificatu aceste conditiuni, s'au conservatu lungu timpu dinpreuna cu alte documente publice in archivele Moldaviei. Dar' anca pe timpulu meu, si anume la anulu 1686., candu Iuon Sobieski, regele Poloniei, au nevalitu in Moldavi'a, le-au scosu din archivu, si din ordinulu, séu cu permissiunea sa, le-au arsu publice in Iasi, facêndu urmatori'a declaratiune catra poporulu adunatu; « Vedeti! cumu maiestatea sa regale ve elibera de jugulu turcescu». Nu sciu déca a fostu intielépta acésta fapta. Destulu ca, intre nenumerate alte privilegiuri, ce se acordau Moldoveniloru dupa impregiurarile aceloru timpuri, acesta a fostu cellu mai insemnatu; câci in elu se dice apriatu, ca: «Moldavi'a de buna « voia si neconstrinsa de nimene a offeritu suppunerea sa imperiului ottomanu; si « chiar pentru aceea vointi'a Sultanului este, cá tóte bësericele loru, riturile religióse « si legile tierei, neatinse se remana; si nici ca pretinde alt'a de la principe, decâtu « cá in totu anulu se trimita prin boiari credintiosi la sublim'a Pórta, patru mii « de galbini, patru-dieci de cai moldovenesci si dóue-dieci-si patru de falconi, tóte « aceste sub titlu de Peskisiu, adeca presentu séu donu». Turcii s'au si tienutu de aceste conditiuni cu tóta punctualitatea pênê pe timpulu lui *Petru Raresiu.* Sub domni'a acestui-a au inceputu a cere unu Haragiu, adeca o summa mai mare sub titlu de tributu, si pretinsera anca de la principe, ca cellu pucinu odata in trei ani se mérga a-si face inchinatiunile sale la pragulu sublimei Porti. *Petru* refusà cu indignatiune aceste innovatiuni umilitórie; si pentru cá se nu figureze sub numele seu calamitatile ce póte ar' urma de aci pentru tiéra, elu a abdicatu la tronu si s'a retrasu la *Ciceu,* una urbe in Transilvani'a, unde si-a cumperatu cu banii sei o avere nu neinsemnata, si traiá din venitulu ei. Dar Stefanu cellu tineru, care a fostu alesu in loculu seu, miscatu séu de ambitiunea propria, séu chiar' cu consensulu senatului (*), a promisu Fórtei duóe-spre-diece mii de galbeni tributu annualu. Ér' successorii sei, rapiti de pré marea lacomia de a domni, au immultitu cu timpu acésta summa intr'atâtu, in câtu afara de siese-dieci de mii de galbeni, ce se platescu asta-di ca tributu in thesaurulu imperiale, si pre langa dóue dieci-si-patru mii ce se dau cà daru de Pasci: sunt anca o multime de dari ce acesti vampiri insatiabili storcu de pe tiéra. Câci, precumu ei n'au lege contra avaritiei, asia nici pretentiunele si estortiunile loru nu cunoscu margine. Totu depinde de la voi'a marelui veziru; si care ar face vre-o remonstratiune contra placerei lui, unulu ca acela incurge periclulu de a-si perde viéti'a.

(41) Cuca (**) Acésta este o crésta séu ornamentu de capu, facutu din pene de strutiu

(*) Séu inaltulu divanu. *Tr. Rom.*

(**) *Cucu* este numele unei passere cu grumazi lungi, de la care probabilmente si-a luatu numirea acestui ornamentu. *Tr. Germ.*

carcata cu pietre scumpe, si pre langa acést'a si unu Chilat Fachir (42), precumu si unu armasariu provediutu cu insieleminte imperiali. Dupa aceea da ordinu la patru guardisti ai sei (43), a-i face servitiu de onóre. Acestu usu se observa si asta-di de cate-ori merge principele Moldaviei la curtea ottomana.

SOLIMANU IMPRESSOARA VIENN'A

XVIII. Catra finitulu aceluiasi anu, Solimanu intarindu bine cetatile cucerite si provediendu-le cu tóte celle necessarie, merge cu

Acestu ornamentu nu se da altoru-a decâtu numai la Buluc Agalari (coloneli), la Segban Bashi séu capu-officieriulu de Segbani, care in rangu urméza immediatu dupa Ag'a ieniceriloru; apoi se mai da principiloru Moldaviei si Valachiei. Este o alta cuca mai mica, care o pórta Solokii (*). Cuc'a destinata pentru principii Moldaviei si Valachiei, li-o pune pe capu Muhsir Aga (care in totu deauna este langa marele veziru; are comand'a gardei de la curtea acestuia; si-lu representa naintea a intregu corpulu ienicerilorn); ér marele veziru insusi le pune Caftanulu (**), in semnu ca ei appartienu la Odgiak (***), séu la cét'a ienicerilorn.

(42) Vestmentu de onóre. A se vedé not'a 32 Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

(43) *Gardistii ai sei.* Nici Pasia, nici vezirii nu se installéza cu atâta pompa cá principii Moldaviei. Cá-ci unu Pasia indata ce Marele veziru i-a pusu caftanulu in spate, merge acasa, si in ceealalta di primesce patent'a despre pasialiculu seu, dinpreuna cu stindardulu numitu Sangiacu. Dar' principele Moldaviei, dupa ce a primitu caftanulu de la marele veziru ca semnu alu potestatiei sale suverane, merge, insocitu de intregu divanulu si intre aclamatiunile ciausiloru (****) la biseric'a patriarchale unde patriarchulu de Constantinopole cu totu clerulu si nobilimea gréca, il astepta pentru a-lu intimpina si a-i da santirea. Dupa ce principele a ajunsu in curte, se da josu dupe armasariu, si trece pe o pétra quadrata asiediata anume pentru acésta ocasiune; intr'accea ciausii cu totii canta cu voce inalta versuri usitate la assemeni ceremonii «Dumnedieule mare! tiene la multi ani pe imperatulu nostru, si pe principele nostru Effendi, si le da loru viétia indelungata si fericita.» (Effendi se vede a fi cuventu corruptu din grecesculu 'Αυθέντης) Principele apoi merge in besrica, ér cei cari l-au insocitu, stau afara in curte si pe strade, si ascépta in tacere respectuósa péné ce iese éra. In momentulu candu principele a pasitu pe pragulu besericei, cantaretii incepu a intonà 'Αξιόνέστιν (†), unu imnu compusu in onórea S-tei vergura Maria. Dupa ce a gatatu cu cantarea ast'a, principele se pune pe unu tronu, care e facutu anume pentru principii Moldaviei. Cand diaconulu recita rugatiunea

(*) Trabanti.
(**) Séu *Chalatul*. Vedi not'a 32 la Capu III din Cartea III. *Tr Rom.*
(***) Insemnéza : familia *Tr. Rom.*
(****) A se vedé not'a 16 la Capu II din Cartea I. *Tr. Rom.*
(†) Cuvine-se cu adeveratu se te fericimu pre tine, etc. *Tr. Rom.*

tóta armat'a sa la Vienna, si impresóra cetatea. Elu pune in actiune tóte pentru a o cuceri, si patru-dieci de dile o bombardéza ne-

τὰς εἐκτενας (*), totdeauna amintesce si pe noulu principe in urmatorii termini: «Ér' «ne rugamu, pentru pré induratulu, stralucitulu si de bine-facĕtoriulu nostru domnu «N. N., pentru cà domulu Dumnedieu se-i dea putere, invingere, taria, sanetate si inde-«lunga viéti'a; si pentru cá domnulu Dumnedieulu nostru se-i adjute, se-lu pazésca «si se-i suppuna sub picióréle lui pe toti contrarii si inamicii lui». Dupa aceea patriarchulu in ornatulu seu pontificalu, si insoçitu de patru séu mai multi metropoliti merge in altariu; ér' principele urmandu-i se apropia de altariu, si patriarchulu face simbolulu crucei in façie cu amenduóe manile; apoi plecandu-si capulu pe sant'a mésa, patriarchulu ilu acopere cu Homophorulu (**), si recitéza rugatiunile ce erau in usu odinióra la santirea imperatiloru orthodoxi, si in urma ilu unge pe frunte cu santulu miru. Dupa acésta ceremonia, principele se intórna la tronulu seu, ér cantorii intonéza urmatoriulu Polychronion (***): «Si da dómne, prea induratului, si da «binevoitoriului nostru domnu N. N., domnu a tóta Moldo-vlachia, viétia indelun-«gata,; tiene-lu dómne! la multi ani!» Dupa aceea patriarchulu ese din altariu si se apropia de tronulu principelui; aicea recitéza in tacere o rugatiune, apoi tiene o scurta allocutiune, si o termina cu Polychronionulu de mai susu, pronuntiatu de insusi patriachulu. In fine, dupa tóte aceste, patriarchulu si principele, urmati de totu poporulu, essu impreuna din beserica. In porticu principele saruta man'a drépta a patriarchului; ér acesta, prin cuvinte si prin semnulu crucei i da binecuventarea. Principeleapoi incaleca armasariulu seu, si se intórce acasa cu acceasi pompa cu care a venitu; ér' acasa imparte daruri celloru ce l-au insocitu si apoi i lasa se mérga pe la alle loru. La câte-va dile dupa aceea, vine Mir Alem Aga, vexiliferulu imperatului, si, intre sunetele musicei imperiali, tubilchana, aduce stindardulu mare, numitu Sangiacu, din seraiu la palatulu Principelui, unde acesta ilu astepta si-lu primesce in anti-camera. Aici Aga iea stindardulu in mana, ilu saruta, dupa usu, cu gur'a si cu fruntea, si apoi ilu da in mânile principelui. Acesta primindu-lu ilu saruta in acelasiu modu, si apoi ilu da vexiliferului seu, si pronuntia aceste cuvinte: «A-totu-«laudatulu si marele Dumnedieu se dea viatia indelunga prea potintelui, pré «gratiosului si pré dreptului imperatu, si se-i immultiésca dilele lui!» Dupa aceea, principele da lui Mir Alem Aga unu caftanu, si ilu dimitte onorandu-lu mai antaiu cu darurile usitate la assemeni ocasiuni. La câte-va dile dupa aceea, principele, terminandu-si regularea trebiloru sale cu curtea, este invitatu in Divanulu cellu mare, unde ilu astepta imperatulu avendu de adrépt'a sa pe marele veziru, pè ceialalti Cubbe vezirleri, si pe duoi Caduleskieri. In anticamer'a de *Arsodasi* séu de la sal'a de audientia, ilu astepta Capudgilar Kietchudasi, adeca marele portariu, si'i pune caftanulu in spate, ér' Muhsir Aga i pune cuc'a pe capu si da tuturoru boieriloru principelui, cari de comunu suntu duóe-dieci-si-optu, cate unu caftanu nou. In acestu ornatu intra principele in sal'a de audientia cu patru boieri ai sei, cu duoi

(*) Ectenia, rugatiune pentru beserici, preoti, principi, etc. *Tr. Rom.*
(**) Ωμοφόριον. Patrafiru. *Tr. Rom.*
(***) Rugatiune pentru indelunga viétia. *Tr. Rom.*

incetatu cu adjutoriulu mineloru, distruge o parte a muriloru, si comanda soldatiloru a intra in cetate cu assaltu. Dar' de câte-ori fa-

Capudgi Basi cari-lu ducu de duóe parti de suptu suori, cu marele portariu inainte si cu interpretele curtiei in urma, care de comunu este unu crestinu grecu. La intrare, principele se inchina de trei-ori pênê la pamentu, apoi merge si sta in mediloculu salei, care de altminterea nici-de-cumu nu e pré mare. Atunci imperatulu de pe tronu (Tacht) se intórce catre marele veziru, si-i dice se spuna principelui urmatóriele : « Audindu Maiestatea mea de fidelitatea si lealitatea lui, i conferu din gratia ca recompensa, principatulu Moldaviei. Detorinti'a lui este, de a nu lipsi nici pe viitoriu de la credinti'a si servitiulu seu. Elu are se protéga si se defenda tierile de sub «domni'a sa; si se se pazésca bine a nu face nimicu in contra sau preste mandatulu meu». La aceste principele respunde : « Punu votu pe viétia si pe capulu meu, «ca voiu servi din tóte puterile mele pré dreptului si pré gratiosului meu imperatu, «pe câtu timpu elu nu-si va intórce aspectulu gratiei sale de la nulitatea servului seu.» « Prin aceste din urma cuvinte vrea se arete pucinatatea servitieloru sale). Dupa aceste, principele ese din sala accompaniatu de acei-a cu cari a intratu; si incalecandu unu armasariu imperatescu la pórta din intru a curtiei, saluta pe marele veziru si pe ceialalti veziri cari mergu trecundu pe dinaintea lui, si cari i multiamescu facêndu complimente din capu; apoi se intórce acasa insocitu de boierii sei si de tóta suit'a sa. Ér' candu este acumu se mérga in principatu pentru a-si ocupa tronulu, Sultanulu, fia in Constantinopole séu in Adrianopole, da ordinu unui-a din officiarii sei de curte, se mérga se-lu petréca pênê acasa, si se-lu instaleze in domnia. Acesti officiari de ordinariu suntu Silahtar Aga, Ciokadar Aga, Miri Ochor Aga, Kapudgilar Kiehaiasi, séu unulu dintre cei mai betrani Kapudgi Basi. Pre langa unulu óre-care din acesti officiari mai mergu duoi Peiki, séu duoi gardisti imperiali, imbracati in costumulu loru de parada, ornatu totu cu auru si cu argintu; si apoi alti duoi Akkiulahlu (*) (numiti asia de la pelariele albe, ce obisnuescu a purta), si atâti capugi si ciausi, cati place principelui se iea cu sine. Officiulu acestoru din urma este, cà de câte-ori principele incaleca séu se da josu de pe calu, totdeauna se strige acclamatiunea usuale de *Alkisiu* (**), si in cetati séu sate se procure celle necessarie pentru cortegiulu principelui. Candu cortegiulu intra séu ese din vre-o cetate, ciausii totdeauna mergu cevasi inainte pedestri; ér' capugii tienu scarile de câte-ori principele incaleca séu se da josu de pe calu In modulu acesta este servitu pe tóta calea, pênê ajunge la loculu resiedintiei sale. Aici toti mai marii tierei, civili si militari, cam duóe mii la numeru, vinu naintea lui. La toti acesti-a principele fara a se da josu de pe calu, le intinde man'a se o sarute fia-care, si apoi intrebandu-i de sanetate, le dice se incalece cu totii, si se plece. Atunci Boierii se punu de-a-drépt'a si de-a-stang'a lui, care-si dupa rangulu seu, ér' officiarii militari mergu inainte; si in acésta ordine intra in cetate, mergêndu numai in pasi, cá parad'a se fia cu atâtu mai pompósa. Ajungendu in curtea besericei ca-

(*) *Ak* insémna albu, *kiulah* pelaria, si *lu* este terminatiunea possessivului. *Tr. Germ.*
(**) Multa fericire! *Tr. Rom.*

ceau unu assaltu, de atatea-ori garnisón'a curagiósa, de si cu mari perderi, 'i batea inderetru. Si crestinii, pre langa tóta valórea loru, in urma totusi ar' fi fostu constrinsi a se suppune armei cuceritórie a Turciloru, déca prin fraudulente appromisiuni (44), nu ar' fi decéptatu pe insusi prudentele Solimanu. Ei adeca tramitu impe-

tedrale, dedicata S-tului Nicolae, se da josu de pe calu. Aici metropolitulu insoçitu de trei episcopi (ca-ci in Moldavi'a sunt trei episcopii, pre candu in Valachi'a suntu numai duoe), si de celalaltu cleru, *i presenta* crucea si sant'a evangelia se le sarute. Sub acestu actu solemnu music'a imperiale observa tacere. La intrarea principelui in beserica, se intóna imnulu ἄξιον ἐστιν; apoi se cetesce rugatiunea τας εΧτενας; si dupa aceste, se apropia de altariu; aci metropolitulu, dupa ce dice in tacere rugatiunea usitata. ilu unge cu santulu miru, déca cumu-va n'a fostu unsu degiá prin patriarchulu din Constantinopole, ce se póte intempla atunci, candu promotiunea la dignitatea de domnu se face in Adrianopole, séu candu patriarchulu din Constantinopole este absente. Elu este apoi, si se numesce unsulu lui Dumnedieu. Dupa ce s'au facutu tóte aceste, si dupa ce s'a cantatu si Polychronionulu, principele, intre sunete de trompete, de tympane, si de alta musica, trage la palatu. Intrandu in divanu se pune naintea tronului preparatu anume pentru acésta ocasiune, ér' boierii cari au venitu cu elu, isi ocupa fia-care loculu seu. Atunci officiariulu insarcinatu de imperatulu pentru a fi presentu la instalare, da Chatisierifulu séu mandatulu imperiale, lui Divanu Effendi, séu secretariului curtiei, care este turcu, cá se-lu cetésca. Acesta cetesce mandatulu cu voce inalta, frasa de frasa, si marele postelnicu le esplica in limb'a loru. Dupa aceea, officiariulu imperialu pune in spatele principelui caftanulu ce a adusu cu sine, si luandu-lu de man'a drépta ilu duce pe tronu. In acestu momentu se da cu tóte tunurile, si ciausii reduplica acclamatiunile usitate. Principele apoi inca la rendulu seu, da officiariului imperatescu unu caftanu captusitu cu ermelinu; ér' secretariului unu altulu mai simplu. Pusu cu modulu acest'a pe tronu, principele lasa pe boieri se vina a-i saruta mana; dupa aceea i saluta, si se retrage in cabinetulu seu. Festivitatea se termina cu unu prandiu splendidu in onórea officiariului imperiale, la care ilu insoçiescu mai multi curteni de ai principelui.— Dar credu ca atâta e destulu, pentru a vedé, in ce modu se installéza si se confirma principii Moldaviei in dignitatea de domnia. Care desidera mai larga cunoscintia, consulte istori'a mea despre Moldavi'a, care speru ca in scurtu timpu se va publica (*).

(44) *Apromissiuni.* Turcii dicu ca garnisón'a crestina de Vienn'a vediendu ca cetatea nu se mai póte tiené lungu timpu, a tramisu la Sultanulu se céra unu armistitiu de diece dile, pentru ca se póta informa pe gubernulu loru despre circumstantiele in cari se afla, dicêndu ca suntu legati prin juramentulu loru militare, de a nu deschide portile fara scirea sa nici unui strainu; ér' déca in aceste diece dile nu li-ar' veni nici-unu respunsu, atunci se voru crede dispensati de la juramentulu loru, si voru poté chiar' contra voiei sale a preda cetatea Sultanului; dreptu aceea, ilu róga se

(*) Vedi. « Descriptio Moldaviae » Pag. II, Cap. III.

ratului prin unu delegatu inchinatiunea *Eiuvalah* (45) se-i spuna ca suntu storsi cu totulu, si ca-i promitu a se suppune si a-i fi vasalii sei; dreptu aceea 'i ceru unu armistitiu. Dar' sub diverse preteste, ei amêna confirmarea conditiuniloru de capitulatiune. Prin acést'a nu numai ca au castigatu timpu de a se reculege, dar' au insuflatu nou curagiu in garnisóna, sperandu ca in scurtu timpu au se urmeze ploile de tómna, si Turcii voru fi necessitati a redica obsediulu. Si nu s'au insielatu. Câ-ci pre candu se ocupau cu conditiunile tractatului, au inceputu ploile naturali pe acestu timpu a cadé in atâta abundantia, in câtu obsediatii nu mai dubitau acumu, ca voru poté tiené cetatea; ér Turcii suferira atâtea stricatiuni, in catu departe de a spera succesulu doritu, din contra isi vedeau chiar' si viéti'a periclitata. Multi au peritu de frigu si de moina; si cei care erau tramisi a face assalturi, mare parte au fostu ucisi de ferulu si foculu inimicului.

SOLIMANU REDICA OBSIDIUNEA

XIX. Aceste calamitati continue si perderi diurne, constrinsera pe Solimanu a redica obsidiunea (46). Dar' nu mai pucina sagacitate

binevoiésca a nu mai bombarda turnulu S-tului Stefanu, si se crutie acestu monumentu de structura frumósa si admirabile, a carui destructiune nu-i ar' aduce niciunu folosu. Sultanulu se invoiesce la cererea loru, si, pentru cá se dea si elu timpu de restaurare trupeloru sale, le accorda armistitiulu atâtu pentru cetate catu si pentru turnu, sub conditiune inse, ca se puna semilun'a in loculu crucei pe vervulu turnului. Obsediatii se dice ca ar' fi implinitu acésta conditiune, dar' de promissiunea de a capitula nu s'au tienutu.

(45) Fericire si prosperitate de la Dumnedieu *Tr. Rom.*

(46) *A ridica obsidiunea.* Unii istorici turci, cari tienu fórte multu la fabule, dîcu ca: Pe candu Solimanu era resolutu de a mai continua obsidiunea, dar' totodata incepuse a dubita de bunulu succesu, i s'a aretatu in visu Mahomedu, si i-a disu, « déca nu vei imblandi mani'a lui Dumnedieu prin sacrificarea à loru patru-dieci-de« mii de berbeci:, tu nu vei scapa din periclu ». Solimanu si-a esplicatu visulu in sensulu literalu, si tramite la vezirulu ordinu ca se-i procure patru-dieci-de-mii de berbeci. Vezirulu i dise: acést'a este impossibile; câci, cu acestu obsediu, care tiene de atâtu timpu, mai tóte provisiunile s'au consummatu, si ceea ce a mai remasu, abiá va poté ajunge cá soldatii se-si póta stempera fómea. Afara de acést'a, tienuturile vecine atâtu sunt de predate prin incursiunile tatariloru, in câtu nu este nici-o sperantia de a mai poté stringe vre-unu nuou materialu de provisiuni. Atunci Solimanu si aduna pe toti officiarii sei, si le spune visulu ce a avutu. Acesti-a respundu, ca:

se cerea a-se retrage si a-si scapa armat'a de totala perire. Truppele inimice erau aprópe, si Solimanu, dupa atâte perderi, vedea bine, ca este cu multu inferioru in poteri de catu cá se le póta sta façie. De alta parte, armat'a sa avea de a face cu o multime de captivi de ambe sexele, pe care Tatarii si ceealalta cavaleria usióra i aduceau de prin escursiunile ce faceau pene pe la podulu Iskender (47). Se-i tiena prinsi, i parea periculosu; sa-i lase liberi, parea lucru imprudente. Pentru a scapa din acésta incurcatura, da ordinu a ucide in presenti'a sa pe toti captivii fora distinctiune de sexu séu etate. Dupa aceea da ordinu a redica corturile, si fara cá inimiculu se observe, pléca cu restulu armatei sale, si merge dreptu spre Buda. Ajunsu aici, a datu câte-va dile timpu de repaosu soldatiloru;

acésta revelatiune divina nu trebe esplicata dupa sensulu literale, ci dupa sensulu ei internu; si anume, ca cei patru-dieci-de-mii de berbeci insémna patru-dieci de-mii de musulmani, ce trebe se-si sacrifice viéti'a sub murii cetatiei, si se móra cá adeverati martiri pentru legea loru. Candu in urma Sultanulu s'a intorsu la Buda, si a luatu in revista armat'a, a vediutu ca chiar patru-dieci-de-mii lipsescu. Si din acésta causa a legatu pe succesorii sei cu cellu mai gravu blastemu (Lanet), a nu mai obside in viitoriu Vienn'a. Acésta istoria insa, nu-o adeverescu alti istorici mai accurati ai loru. Cu tóte aceste, Turcii atâtu de tare credu in ea, in câtu nu-si facu nici-unu scrupulu de a affirma in publicu, ca perderea loru fatale de la Vienn'a, ce s'a intemplatu acumu pe timpulu meu, a urmatu numai pentru aceea, pentru ca au calcatu pe pamentulu, unde prin blastemulu lui Solimanu nu le-a fostu permissu a intra, si prin acést'a au irritatu mani'a lui Dumnedieu in contra loru, care este resbunatoriulu tuturoru celloru ce-si frangu votulu loru.

(47) *Iskender*. Acesta este de siguru podulu de la Ratisbona (*), pe care, se pare ca pentru eleganti'a si renumit'a sa frumsetia, tatarii ilu numescu, podulu lui Alecsandru. Nu potu, cu asta ocasiune, a nu memora ceva despre sciinti'a Tatariloru in studiulu geograficu. Se va paré paradoxu, si totusi este unu adeveru probatu prin esperientia, ca nici-unu poporu din lume, nu are o cunoscintia mai exacta despre situatiunea locuriloru, cá ordele Tatariloru. Ei nu au nici carti nici mappe geografice; dar' cu traditiunea in mana, ei au o cunoscintia esacta despre tóte cálile, riurile, podurile, vadurile, lacurile, cetatile si satele; cá-ci ei vorbescu despre aceste atâtu de adese-ori, in câtu déca nu lu-ar' fi vediutu nici-odata, totusi elle se implanta in memori'a loru atâtu de tare, in câtu nu le uita nici-odata. Pentru aceea Turcii au facutu proverbiulu : *Tatarung Kulavuse Ihtiage Ioktur*, adica : Tatarii nu ieau nici-odata calauzu, si totusi nu gresiescu calea. E de ajunsu ca se fia fostu numai odata intr'unu locu, cá se-lu cunósca atâtu de bine cá si candu ar' fi fostu nascutu de acolo si-lu descrie copiiloru sei atâtu de esactu, in câtu chiaru dupa mai multe generatiuni

(*) La antici se numiá Reginapolis. *Tr. Rom.*

totu aici a primitu de la Voivoda (48) Transilvanei (Turci-ilu numiau Banu), decim'a de tributu collectata in Ungari'a, si l'a confirmatu in dignitatea de domnu alu principatului.

CIRCUMCISIUNEA A TREI FII AI LUI SOLIMANU

XX. Dupa ce s'a intorsu la Constantinopole, a celebratu cu mare pompa in lun'a Rebiul-evvel circumcisiunea a trei fii ai sei, Mustafa, Muhamedu si Selimu. La acésta solemnitate au fostu presenti nu numai toti Vezirii si Pasii imperiului, ci anca si delegatii principiloru crestini, si celu alu Persiei, care de care cu daruri mai mari si mai pretióse: in câtu ti se parea ca tóta lumea a venitu se congratuleze cu acésta ocasiune Sultanului. Dupa ceremonia, a urmatu unu festinu splendidu pentru toti cei presenti. La mésa langa imperatulu de-a-drépt'a a lasatu se siédia (49) *Mufti Kiemal Pasia Sadé* si pe *Kasiulaskier Kadri Celebi*, ér' de-a-stang'a *Hodge* (50) alu seu si *Muhi Illedin Celebi*. A dóu'a mésa era pentru veziri; a trei'a pentru pasi; si a patr'a pentru *Ulemi* séu invetiatii in legi. Ceialalti officiari civili si militari au luatu locu la mese care-si dupa rangu. O mésa sepa-

totusi ilu afla. Ei se aplica la acestu studiu cu fórte multa diligentia si-lu considera de unu lucru fara de care nu le-ar' poté succede a face incursiunile loru quotidiane. Dar' ei dau locuriloru, numiri particulari dupa fantasi'a loru propria, asiá, in câtu unu strainu, ori câtu de bine ar' cunosce tienutulu, totusi cu mare dificultate va pricepe ceea ce voru se dica ei cu numirile loru imaginarie.

(48 *Voivoda*. Acesta este unu cuventu slavonescu, si inséimna capitanu séu generalu de armata. Polonii insc dau acésta numire la gubernatorii de provincii; precumu Vaivoda Kiowsky, Posniasky (*) etc. Er' Turcii au usulu da a dá acestu nume principiloru crestini din Moldavi'a, Valachi'a si Transilvani'a, cari sunt tributarii loru mai alesu occure acestu nume in mandatele si scrisorile imperiali ale marelui viziru, precumu: Bogdan Vaivodasi, Iflak séu Erdel Vaivodasi: cu tóte ca principii Moldaviei inainte de acésta, precum attesta istoriografii, s'au numitu Tekkiur, adeca *regi*. Câte odata se da acestu titlu si gubernatoriloru de cetati mai mari, presupunendu ca acesti-a nu sunt Pasi; precumu: Pera Vaivodasi, Galata Vaivodasi, etc.

(49) *Se siédia*. Acestu usu a inceputu a se perde sub Solimanu; si asta-di Sultanii nu admitu pe nimene se siédia cu ei la mésa.

(50) Instructorulu seu. *Tr. Rom.*

(*) Adeca: Voivod'a de Kiovi'a, de Posnani'a, etc. *Tr. Rom.*

rata a fostu pentru ambassadorii straini, intre cari cellu de Persi'a si de Germani'a aveau pe acellu timpu precadentia (51).

FIRINDOS IMPRESOARA BUD'A

XXI. Pre candu ahiar' se incepea acestu ospetiu la Solimanu, unu nuntiu neasteptatu din Ungari'a l-a disturbatu in bucuriele sóle. Firindos (52) regele Cechiloru (53), crediendu ca Solimanu este cufundatu in aceste preocupatiuni de familia, impresóra pe neasteptate Buda, si in duóe-dieci-si-siepte de dile o attaca cu tóte fortiele sale. Dar' Ienicerii, cari tieneau garnisón'a, respingu cu bravura assaltele inimicului, si dau lui Mehemedu beg, fiiulu lui Iahia Pasia, gubernatorelui de Semendri'a, timpu de a veni intr'adjutoriulu cetatiei cu trupele din sangiaculu seu. Mehemedu inse, simtindu-se pré slabu, a cugetatu a dejuca forti'a inimicului prin o stratagema. Cu scopulu acesta, a lasatu se se latiésca faim'a intre captivii ce-i prinsese de prin tienuturile vecine, ca elu este *Ibrahimu pasia*, primulu veziru, si ca imperatulù in trei séu patru dile are se ajunga aici cu totu restulu armatei sale; si cu acésta informatiune fictiva, i lasâ pe toti se scape. Asesti-a indata alérga in castrele crestiniloru, si spunu celle ce au auditu. Spusele loru atâta terróre au bagatu in crestini, in catu lasandu-si tunurile si cellelalte provisiuni bellice inderetu

(51) *Precadentia*. Loniceru in istori'a sa despre Turci, reproduce o scrisóre a unui literatu catra David Chytraeus, in care se descriu pe larga petrecerile usitate in assemeni ocasiuni; in speçialu se descrie acolo lupt'a intre unu leu cu unu porcu, pe care o reproducu aci chiar' cu vorbele sale: « Erau — dice ellu — si lupte de ani« male. Intre altele, unu porcu adusu din curtea ambasadorelui germanu, s'a luptatu « cu trei lei unulu dupa altulu, asia in câtu nu numai ca a sustienutu atacurile intr' « unu modu admirabile, dar', déca nu era legatu de unu picioru, póte ca i-ar' fi in« vinsu mai bine si i-ar' fi pusu la fuga. Mai alesu pe celu din urma l-a apucatu cu « rostrulu seu si l-a trentitu asia, in câtu s'a dusu totu tevâlindu-se, si a fugitu cu « rusine. Acésta a causatu mare confusiune Turciloru; fiindu-ca ei se assémana pe « sine cu leii, ér' pe crestini, si in specialu pe Germani, cu porcii ».

(52) *Firindos*. Ferdinandu, pe acelu timpu rege alu Ungariei si Bohemiei. Dar Turcii, precumu credu ei, din nebagare de séma au pusu aci numele regelui in locu de numele vre unui generalu alu seu.

(53) Séu Bohemiloru. *Tr. Rom.*

redica obsediulu, crediendu-se destulu de fericiti a poté scapa prin o iute retragere (54) de periclulu imminente.

DAR REMANE BATUTU DE SOLIMANU

XXII. Cu modulu acest'a Buda a fostu liberata. Dar' necasulu lui Solimanu era, ca cumu regele Cechiloru s'a potutu retrage fara per-
A. 938 dere. Pentru a-si resbuna pentru acésta rusine, intra la anulu Hegi-
I. C. 1531 rei 938 cu o mare armata in regatulu Bohemiei, si peunde au potutu se adjunga, totu au prepeditu prin arma si focu. Firindos audindu de acésta invasiune, vine inaintea lui in graba cu o armata nu mai pucinu considerabile; primesce lupt'a, si se bate lungu timpu cu mare bravura. Dar' in urma a trebuitu se céda valórei Turciloru, armat'a sa este resipita si constrinsa a refugi la Gradisca (55) resiedinti'a sa, si a se ascunde de inaintea persecutiunei Turciloru. Acésta victoria nu numai a adaosu imperiului turcescu mai bine de duóedieci de cetati, ci a intimidatu pe micutieii principi ai Slaviloru si Chirvatiloru (56) intr'atâtu, in câtu s'au suppusu de buna voia si ei lui Solimanu.

ITALIANII ESPULSI DIN MORE'A

XXIII. Intr'aceea si inainte de ce prin acésta victoria s'ar fi re-

(54) *Retragere*. Unii istoriografi turci, de si puçinu accreditati, dicu ca cetatea a fostu cu totulu in altu modu eliberata. Éca ce dicu ei. Dupa ce Turcii au fostu respinsi de la unu bastionu, o femeia evreica, vediendu ca Germanii au intratu in massa pe o pórta a cetatiei, si-a ruptu mânecarile de la camesia, si aprindiendu-le a datu focu cu ele unui tunu mare, ce Turcii ilu numescu Baliemes. Acesta a facutu o distrugere atâtu de terribile intre Germani, in câtu Turcii au avutu timpu a se reculege, si a respinge pe inimiculu inspaimentatu de acésta lovire neasteptata, si apoi a se pune in defensa din nou. Solimanu in memori'a acestei fapte, a lasatu de s'a legatu acelu tunu cu unu cercu de argintu in form'a unei coróne, si pe evreic'a dinpreuna cu tóta famili'a sa, o a declaratu libera de la ori ce tributu.

(55) *Gradisca*. Urbe celebra in Slavoni'a. Dar' Turcii suntu in erróre, precumu credu eu, candu dicu ca acést'a ar' fi fostu resiedinti'a lui Ferdinandu; câci niciunu scriitoriu crestinu nu dice ca Ferdinandu si-ar' fi avutu candu-va acolo resiedenti'a.

(56) *Slaviloru si Chirvatiloru*. Acesti-a suntu unulu si acelasiu poporu. Cu tóte aceste, Turcii numescu Chirvati pe acei-a cari sunt sub potestatea si in tierile crestiniloru; ér de alta parte, pe acei cari au adoptatu mahomedanismulu séu sunt sub potestatea ottomana, i numescu in generalu Serhadiŭ, adica margineni.

stabilitu pacea la frontariele imperiului ottomanu, Italianii (57) adjutati si de alti principi, au nevalitu cu o mare flota in More'a, au occupatu cetatea Coron, si au devastatu in modulu cellu mai barbaru tóta peninsul'a. Solimanu audindu de acést'a, pune Beglerbegu Moreei pe Mehemedu Begu, gubernatorele din Semendri'a, fiiulu lui Iahia Pasia, (care chiar acumu in urma a datu o proba evidente de prudenti'a si bravur'a sa la eliberarea cetatiei Buda), si dandu-i o buna parte de armata, i ordina a merge si a lua cetatea din manile inimicului; a-lu ataca cu resolutiune musulmana (58), si a-si resbuna asupr'a lui. Mehemedu setosu de gloria, si animatu prin aceste vorbe alle domnului seu, pléca indata la loculu unde era tramisu, impresóra cetatea pe neasteptate, si o attaca cu atâta vioitiune, in câtu Italienii, vediendu ca nu mai potu avé sperantia de a scapa, au capitulatu in urma sub conditiune de salva viétia, si au fostu necesitati a se curati din Morea.

OLAME IRRITA PE SOLIMANU CONTRA PERSIANILORU

XXIV. Duoi ani dupa acést'a, Olame principe de Oserbedgianu, suppusu pênê acumu Persiei, pentru securitatea sa fuge la Solimanu, se da cu totulu sub protectiunea acestui-a, si-i aréta midi-lócele cumu ar' poté ocupa Bagdadulu. Solimanu se lase a se convinge prin rationamentele lui Olame si tramitte pe Ibrahimu Pasia cu armata in Asi'a, si cu ordinu de a petrece iarn'a in Aleppo, ér in primavér'a urmatória se mérga a-i esecuta intentiunea si a ocupá Bagdadulu. Ibrahimu a urmatu acestui ordinu, dar' ajungendu la Bagdadu, a vediutu ca cucerirea ei este cu multu mai difficile de câtu cumu se asteptase; si asia se intórce la Vanu (59) si o cuprinde indata la primulu assaltu.

A. 940 — I. C. 1533

(57) *Italianii*. Turcesce Ifrengi; nume ce in generalu ilu dau ei popóraloru din ori care parte a Italiei.

(58) *Resolutiune musulmana*. Adeca resolutiunea de a invinge séu a muri. Atâtu un'a câtu si alt'a, dicu ei, ca é lucru placutu lui Dumnedieu. Câ-ci ei credu, ca acel'a care móre in batalia, é incoronatu cu mórte de martiru; ér acel'a care invinge, va fi remuneratu pentru labórea sa in lumea ceealalta. De aci, candu mergu in espeditiune bellica, repetu adese acestu proverbiu: *Ia Tacht ia Bacht*. séu tronulu, séu fericirea eterna. Séu anca: *Ia Shehid, ia Gazi*, séu martiru, séu invingétoriu.

(59) *Vanu*. Cetate appertinente Turciloru, situata la confiniele Persiei, si atâtu de cunoscuta, in câtu nu mai este necessariu a o descrie.

SOLIMANU NUMESCE ADMIRALU PE CHAIREDINU

XXV. Chiar' pe acellu timpu, Chaireddinu Pasia, care pênê acuma avuse professiunea de piratariu pe marea alba (60), offere servitiulu seu lui Solimanu si-lu róga se-lu faca admiralu unei flote, promitendu-i ca elu va suppune imperiului ottomanu regatele Tunis si Dyesair (61). Imperatulu la acést'a i respunse, ca se mérga la Aleppo, si se se consulte cu Ibrahimu Pasia (62), câ-ci elu a insarcinatu pe acesta cu acést'a affacere. Chairedinu se duce la Aleppo, convinge pe vezirulu ca cucerirea acelora regate nu numai é facile, dér' fórte avantagiósa pentru imperiulu ottomanu, si imediatu a fostu numitu admiralu unei flote.

UNII PRINCIPI PERSIANI SE DAU IN PARTEA LUI SOLIMANU

A. 941 XXVI. In anulu urmatoriu, Solimanu merge cu restulu armatei
I. C. 1534 intr'adjutoriulu marelui seu veziru, Ibrahimu Pasia, care era anca totu la Vanu. Departandu-se de aci, si ajungendu la Tibris (63), Sultanu Musafferu, rege de Ghilanu (64), cu diece mii omeni, si Mehemedu Chanu, se alatura lui contra Persianiloru, si-i promitu de a-i fi pe viitoriu suppusi vasali. Solimanu i incuragiaza, assecurandu-i de favorea si buna-vointi'a sa, si apoi trage cu armat'a sa la Sultani'a, de unde dupa o scurta pausare, cu inceputulu iernei pléca spre Bagdadu.

SOLIMANU OCCUPA BAGDADULU

XXVII. Tekkielu Mehemedu Chanu (65), care guberná Bagdadulu

(60) Marea mediteranea *Tr. Rom.*

(61) Algeri'a *Tr. Rom.*

(62) *Cu Ibrahimu Pasia.* Candu Sultanii turci au insarcinatu pe marele veziru cu deplina putere de a administra trebile imperiului, si in speçialu, candu l-au tramisu in vre-o espeditiune: in asemeni casuri, ei nu facu nimicu fara scirea vezirului; séu de facu, atunci é semnu ca autoritatea vezirului a scadiutu. Pentru aceea déca se intempla, cá imperatulu se ordine ceva, ce ar' fi trebuitu se ordine vezirulu, atunci numai decâtu se aude la curte proverbiulu: *Semeri Iere urdi*, siéu'a si sielamintele au cadiutu josu, séu: l-au scosu din siéra; adeca au cadiutu din onórea si din dignitatea sa.

(63) *Tibris.* In timpii mai dinainte s'a numitu *Tavris*, séu precumu dicu altii, *Persepolis.* vechi'a residentia a regiloru Persiei si capital'a imperiului.

(64) *Ghilanu.* Mai de multu se numia Hircani'a.

(65) *Tekkielu Mehemedu Chanu.* Unu renumitu generalu persianu si gubernatore

in numele regelui Persiei, audindu ca se apropia Solimanu, si simtiendu ca este cu multu mai slabu decâtu ca se póta resiste puteriloru ottomane, ese din cetate, lasa tier'a in grati'a lui Solimanu si se retrage cu omenii sei departe in intrulu Persiei. Solimanu vine si intra in cetate fara nici-o resistentia. Elu intrebuintia vre-o câteva dile pentru a cerceta monumentele vechiloru eroi; aici observâ unu locu dedicatu memoriei lui Imam Asam (66), de unde nu numai se potea defende cetatea in contra attacuriloru inimice, dar' si locuitorii se potea tiené bine in frêu, in casulu candu ar' cutedia a se revolta. Dreptu aceea, elu a datu immediatu ordinu a fortifica bine acelu locu, a-lu provedé cu munitiunile necessarie, si-a pune acolo o garnisóna buna de Ienicieri. Dupa aceea, fiindu ca avea timpu liberu, s'a pusu si a esaminatu acconturile Defteriului; cu care ocasiune a vediutu, ca nu numai a intrebuintiatu in usulu seu propriu o suma enorme de bani, dar' prin avariti'a sa a lasatu a se seduce, pênê in câtu a vendutu Persianiloru totu planulu domnului seu, asia declarandu-lu culpabile lesa-maiestate, a ordinatu a-lu spendiura numai decâtu. Defterdariulu adusu sub furci (67) cerù péna, cernéla si charthia, dicûndu ca are se descopere Sultanului unu secretu importante inainte de a muri. Dupa ce i s'au adusu péna si charthia, a scrisu o epistola catra imperatulu, in care i spunea, ca Ibrahimu Pasia, marele veziru, este totu-atâtu de culpabile cá si elu, si ca acesta este corruptu prin bani de catra Persiani, cá

de Bagdadu. Acesta a sciutu prin manoperele sale se corrumpa pe vezirulu si pe Defterdarulu lui Solimanu: din care periclu, Solimanu numai prin favorea sortiei órbe a scapatu.

(66) *Imam Asam.* Se crede ca aci este mormentulu fundatorelui ceremonieloru sectei musulmane, cari de comunu se celebra sub numele acestui-a. Succesorele lui a fostu *Imam Schafi*; nici pe acest'a nu-lu urescu Turcii, dar' nici nu-lu urméza atâtu de tare cá pe cellu d'ântâiu.

(67) *Sub furci.* Turcii credu fóre tare in fassiunea persóneloru moribunde. Ei au firma convictiune, ca ceea ce confessa unu omu in ultimele momente ale vietiei sale, fia ca móre de mórte naturale ori de mórte violenta, atâtu este de adeveratu, in câtu nu numai ca ajunge mai multu decâtu spusele a loru patru dieci de martori, dar' sterge tóta ulteriór'a dubietate, chiar' de ar' fi lumea intréga de opiniune contraria. De aci, nu este mirare, déca Solimanu a crediutu acestui unicu martore, si ne mai asteptandu alte probe, a punitu pe vezirulu seu cu mórte.

se attente asupr'a vietiei imperatului. Acésta epistola, pe care Sultanulu o supresse (68) la inceputu, a fostu caus'a in urma, de nu multu dupa aceea a trebuitu acestu faimosu si prudentu veziru, se si pérda viéti'a.

PERSIANII SPAIMENTATI CERU PACE DE LA SOLIMANU

XXVIII. Pre candu stá Solimanu in Bagdad, totu intr'una i veniau nuntiuri de la frontariele inimice, ca Schachulu Persiei merge cu o armata mare se impresóre cetatea Vanu. La aceste sciri Solimanu se intórce immediatu la Tibrisi; aici mergêndu in Giami'a cea mare fundata cu spese immense de Solimanu Hasanu, fu fórte multiumitu audindu pe Chatib (69) mentionandu in rugatiunile publice si numele seu pre langa numele celloru patru succesori (70) ai lui Mahomedu. In diu'a urmatória merge de se pune in castre la Derghegine, pentru a fi gata a se oppune la ori ce intreprindere a inimicului. Cu modulu acest'a, atâta spaima a bagatu in Schachulu Persiei, in catu nu numai a renuntiatu la intentiunea sa de a impresóra cetatea Vanu, ci immediatu a tramisu delegati la imperatulu pentru a-i cere pace. Solimanu i ascultà cu sange rece, dar' i tramise acasa fara a le da respunsu.

SOLIMANU SE INTOARCE ACASA, SI ORDINA A LUA VIÉTI'A LUI IBRAHIMU PASIA

A. 942 XXIX. Vediendu Solimanu ca nu mai are de a se teme nimicu
I. C. 1535 de Persiani, la anulu Hegirei 942, in lun'a Saferu, se intórce cu armat'a sa victoriósa preste Chavit la Dergisie. Aici vine Chanulu de Bitlis (71) la imperatulu in castre, si obtienendu audien-

(68) *Supresse.* Tóta lumea scie câtu sunt Turcii de abili in artea de dissimulare, mai alesu in casuri de tradare, séu in cele ce concernu pe inimicii loru. De aci este proverbiulu comunu la ei, care dice: *Kiesilmejen El opilmeki ghiereki,* adeca: man'a pe care nu o potemu taia, trebe se o sarutamu.

(69) *Chatib.* Lectore, precumu sunt Diaconii in bsericile nóstre: séu unu predicatoru, care de pe catredra mentionéza in rugatiunile publice numele imperatului.

(70) *Succesorii.* Vedi numele loru mai in susu la Capu II din Cartea III, in not'a 41. Persianii néga pe cei trei d'ântâiu, si recunoscu de succesore alu lui Mahomedu numai pe Ali.

(71) *Bitlis.* Urbe insemnata in Persi'a la marginile Georgiei, pe unu riu ce pórta acelasiu nume. Riulu acest'a abundéza de o speçie de pesci, numiti *moruni*; cei mai mari pesci de apa curgêtória, si de cari nu se mai afla decâtu numai in Dunare si

tia, nu numai i promisse ca va fi in viitoriu suppusu imperiului ottomanu, ci si offere cu tóta umilinti'a cheile de la tóte cetatile de sub jurisdictiunea sa; Solimanu primindu-i offertulu, ilu dimitte acasa incarcandu-lu cu celle mai distincte onori. Dupa departarea Chanului, Sultanulu isi continua calea preste Amse la Aleppo, si in urma in lun'a Regebu intra in triumfu in Constantinopole. La trei dile dupa aceea ordina mórtea, mai nainte atâtu de iubitului seu şi bravului generalu Ibrahimu Pasia.

COMITTE LUI MEHEMEDU CHANU SE CUPRINDA GIURGISTANULU (72)

XXX. In anulu urmatoriu s'a vediutu necessitatea de a intreprinde o nuoa espeditiune in Persi'a pentru a preveni cá cuceririle facute mai in urma, se nu se pérda. Dar' fiind-ca imperatulu, pentru calea cea lunga si fatigiósa, se infiorá a face insusi acésta espeditiune, asiá tramite cu o buna armata pe Mehemedu Chanu, care i se suppusese acumu de curendu, cá se ocupe Giurgistanulu (73). A. 943 / I. C. 1535

Volga. Ei nu remanu preste iérna in acestu rîu, ci in de cu primavéra mergu in marea caspica, si in spre tómna se intorcu inderetru in Volga, asia in câtu preste iérna nu vei gasi nici unulu in marea caspica. Russii, cari au gurile fluviului Volga, sciu acesta, si primavér'a candu sciu ca acuma esu si mergu spre mare, astupa esirile cu gardu de tresthia, si prindu o multime din ei. Locuitorii din Bitlis, vediendu ca cu modulu acest'a li se subtrage pescuitulu loru, au facutu cu Rusii o invoire, ca in diu'a inainte de duminec'a Floriiloru, pentru binele crestiniloru din Bitlis, se ridice celu pucinu unu gardu, si se lase libera esirea pesciloru in cursu de trei dile. Indata dupa acésta, si chiar' in diu'a urmatória, din rîulu Bittlis se prindu o multime de moruni. Déca aceste sunt adeverate (precum mi le-a naratu unu turcu locuitoriu in Bitlis, si care cu ochii sei le-a vediutu), apoi omulu trebe se se mire de celeritatea acestoru pesci, cari in dóue-dieci-si-patru de óre percurgu tóta marea caspica.

(72) Giurgistan insémna: tiér'a Georgiloru; câ-ci Stan, séu istan insémna tiéra: precumu Kiurdistan insémna tier'a Kiurdiloru, etc. *Tr. Angl.*

(73) *Giurgistanulu.* Patri'a unui poporu fórte faimosu, situata intre pontulu euxinu si marea caspica Locuitorii acestei tieri, in timpii antici se numiau Ἴβηρες (Iberiani), ér' asta-di se numescu Georgiani. Unii suntu de parere ca numele acesta li s'a datu de la S-tulu George, patronulu loru, dupa ce adeca au imbraçiosiatu religiunea crestina. Dar' falsitatea acestei opiniuni este mai multu decâtu evidente; câci inca Pliniu si Mela, cu multu mai nainte de timpii S-tului George, facu mentiune despre Georgiani. Ei profeséza religiunea greca-orthodoxa. Afara de artea venatului, de maiestri'a de a trage cu arculu, si de a fura, abiá, si cu greu vei gasi la ei alta

Mehemedu, pentru a-şi areta fidelitatea sea si zelulu catra imperatulu, pléca immediatu cu armat'a si intra in Georgi'a; si dupa multe si sangeróse lupte umilesce pe locuitori intr'atâtu, in câtu ei insii au tramisu delegati la imperatulu, si i-au suppusu tóta tiéra sub certe conditiuni.

HASRUD BEGU BATE PE CRESTINI IN BOSNI'A

XXXI. Chiar pe acestu timpu, unu numeru considerabile de Moldoveni, Poloni, Bohemi, Germani si Spanioli se intrunescu in modu voluntariu, facu o invasiune in Bosni'a, si impresóra Suli'a. Dar' Hasrudu Beg, bravulu guvernatore alu Bosniei, fara a astepta ordinulu séu adjutoriulu imperatului, i attaca, de si cu armata pucina, dar cu atâta rapediune, in câtu acei-a cuprinsi de terróre, nu numai au redicatu obsidiunea, dar' cugetau fia-care cumu se-si scape viéti'a prin fuga. Hasrudu Begu, neindestulitu numai cu liberarea cetatiei, persecutéza cu vigóre pe fugari, si ajungùndu-i aprópe de Kilis se descarca cu furia asupr'a loru, si-i resipesce cu totulu. Dupa aceea impresóra cetatea Kilis, si o cuceresce in câte-va dile. Cu modulu acesta elu a adnectatu imperiului unu sangiacu cu totulu

arte séu sciintia. Dar' se dîce ca de vre-o trei ani incóce au adusu unu typariu grecescu din Hollandi'a, si au typaritu o carte, in care se cuprindu laudele beatei Maria vergine; si se pare ca au prinsu gustu de a se ocupa cu literatur'a gréca. Chanulu séu principele loru anca se tiene de religiunea crestina; dar' nu póte se ajunga pe thronu, inainte de a face professiunea credintiei mahomedane; dar, dupa aceea regele Persiei i da licentia se-si faca rugatiunile séu in vre-o Giamia séu in beserica crestina. De unde cu dreptu cuventu se póte dice, ca elu in privinti'a religiunei este unu amfibiu. Unu Chanu de acesti-a a fostu necessitatu pentru certe cause a fugi in seclulu trecutu la Russi'a; si fiiulu seu au adjunsu generalu de artileria in armat'a lui Petru celu mare; elu a cadiutu prinsu in batali'a cu Svedianii, si-a muritu in Stockholmu. Candu amu mersu la Moscu'a in anulu 1712, l-amu intelnitu aici, si mi-a datu una geneologia a Chaniloru din Georgi'a, tradusa in grecesce, si plina de cele mai curióse fabule. Asia, in acésta geneologia se dice, ca Davidu regele Iudeiloru a fostu fundatorele familiei acestoru Chani; si anume ca nepotulu lui Davidu din lini'a lui Solomonu a esitu din Iude'a si a trecutu in Georgi'a, si a fundatu aici unu imperiu, apoi in urma (Dumnedieu scie cumu) a fostu botezatu prin tatalu seu in numele S-tei trinitati. Convinsu de aceste istorii idilice, elu affirmá susu si tare, ca dupa sange este ruda cu Domnulu Iisusu-Christosu cá omu. De aci, Lectorele va pote vedé pré usioru, câta ignorantia este la acestu poporu.

nou, și a tramisu scire la Constantinopole despre acésta imbucuratoria noutate.

CHAIREDINU DEVASTA APULI'A

XXXII. Pre candu imperiulu ottomanu se latiea in Asi'a, pe atunci nu mai puçinu crescea si in Occidentu. Chairedinu Pasia (74) (pe care Solimanu, cumu amu vediutu mai in susu, din simplu piratariu l'a facutu mare-admiralu), lasa a devasta tóte cóstele africane in marea mediteranea, ocupa cetatile cari nu voiau a se suppune de buna voia, si distruge cu focu si feru provinciele invecinate. Dupa ce a suppusu tóte cetatile intarite din aceste parti, in reintórcere ajunge la Apuli'a, ocupa cetatea Kuslube, inunda tienuturile vecine, si iea cu sine o multime de captivi.

IMPRESORAREA DE LA CHIURFUS NU SUCCEDE

XXXIII. Catra finitulu anului, imperatulu prepara alta flota, si o tramite in marea adriatica sub comand'a lui Lufti Pasia (succesorele lui Ibrahimu Pasia in dignitatea de mare veziru), si sub comand'a lui Chairedinu capudanu Pasia, sprea luà de la Venetiani insul'a Kirfus (75). Elu insusi, acompaniatu de duoi fii ai sei, Mustafa si Mahomedu, merge in armat'a terrestre prin Avlonia (76), cu scopu

(74) *Chairedinu Pasia*. Acestu cuventu, dupa etimologia insémna bunetatea si grati'a credintiei. Acestu Chairedinu a fostu mai antaiu unu piratu renumitu, si apoi s'a facutu mare-admiralu alu imperiului ottomanu; elu a fostu terrórea crestiniloru, cari de comunu ilu numescu *Barbarossa*. Dupa elu au mai avutu Turcii pe unulu Capudanu Pasia, renumitu sub Sultanulu Mustafa, si care s'a numitu *Mezzomorto*; acest'a a adusu marin'a turciloru la cea mai mare reputatiune. Acestu Capudanu Pasia, de si purtá trei tuguri si avea tóte onorile unui veziru, totusi elu nu se imbracá nici-odata altfeliu decâtu in uniforma de marinariu, dicêndu, ca portulu turcescu nu se potrivesce pentru marinari, si ca e lucru rusinosu pentru unu marinariu a purta imbracaminte fina si scumpa. Pentru aceea, dela acestu timpu inainte, toti admiralii si capitanii dela marina au inceputu a se imbraca numai in uniform'a loru de marinari.

(75) Corfu, la cei vechi Corcira. *Tr. Rom.*

(76) *Avloni'a*. Numele unui tienutu si cetati in Albani'a, care, dinpreuna cu Epirulu, la Turci se numesce Arnaud. Locuitorii acestui tienutu sunt obligati a urma in castrele turcesci cu optu mii de ómeni. Soldatii loru sunt fórte bellicosi, curagiosi, si escellenti in a trage cu pusc'a. Mai nainte au professatu religiunea orthodoxa; dar' asta-di atâtu sunt de coplesiti de mahomedanismu, in câtu intrecu chiar'

de a debella pe Arnaudi, cari facussera aici nescari turburari. Dar acesti-a ar fi potutu se faca fórte difficile trecerea lui Solimanu prin

pe Turci in superstitiuni. La ei nu se cultiva nici-o sciintia; dar' care se aplica la vre-o arte, face progresse fórte mari in ea. Duóe arti sunt, in cari esceléza : apeductele, si vindecarea de ruptura (*). In câtu pentru cea d'ântâiu, nu trebe decâtu se véda cine-va apeductele din Constantinopole, pentru cá se se convinga despre a loru desteritate. Si ce é mai multu, ei facu aceste apeducte fara a fi invetiatu câtusi de pucinu sciintiele matematice, fara regule, fara instrumente; mesura inaltimea muntiloru, distanti'a locuriloru mai exactu de cumu o ar' potea face acésta unu geometru; sciu judeca fórte bine despre qualitatea si quantitea apei. Déca-i intrebi despre fundamentele acestei sciintie, ei nu te pricepu ca ce vrei de la ei, nici iti sciu dá vre-o explicatiune. In câtu pentru cur'a de vatamatur'a, ei au unu metodu duru in sine, dar' care succede la persóne de ori si ce etate. Candu eramu la Constantinopole, secretariulu meu, care era acumu trecutu in ani, patimiá de acésta bóla; eu cá se cunoscu mai bine metodulu loru de vindecare, amu lasatu se-lu cureze in palatulu meu.

Dupa ce ne-amu invoitu pentru pretiulu de cura, ei s'au pusu si au legatu pe patientulu de o scandura lata imfasiurandu-lu cu curele de pansa de la peptu pênê la picióre; dupa aceea, cu o speçie de briciu facêndu o incisiune din josu in fóle, au deschisu hypodermiulu, au trasu peritoniulu afara cam de o palma, si au adusu la locu intestinele, ce erau cadiute in cóie. Apoi au cusutu hypodermiulu cu o açie grósa, si dupa ce i-au facutu in capetu unu nodu bunu cá se nu se deslege, au taiatu cu acelasiu briciu buzele hypodermiului ce spendiurau asupr'a cuseturei; au unsu apoi ran'a cu grasime de porcu, si o au arsu cu ferru aprinsu. Dupa aceea au redicatu cevasi in susu piciórele patientului, care era mai multu mortu decâtu viiu, au deschisu nitielu ran'a, si au versatu in rana albusiulu de la nuóe óue prospete. Déca intr'o óra séu duóe albusiulu incepe a spuma séu a clocoti, atunci é semnu bunu ca cur'a succede. Ér' déca, dupa asteptare de trei óre, albusiulu óualoru nu incepe nici a spumá nici a clocoti, atunci tienu si dîcu ca bol'a é mortale, din causa ca patientulu este atâtu de slabu, in câtu este peste putintia se-i adjute bunetatea medicinei. De altminterea, dintr'o suta abiá le móre unulu séu duoi; si acest'a anca o atribuiescu mai multu debilitatiei séu betranetiei personei, decâtu neajunsului artei loru. Adóu'a si a trei'a di se repete infusiunea cu albusiulu de óue. Si in totu timpulu acest'a, patientulu a trebuitu se stea in continuu intinsu pe spate; si erá atâtu de storsu de tóte simtirile, in câtu elu semená mai multu a mortu decâtu a viiu. Nici ca-i permitteau a manca séu a bé ceva, ci dîceau ca este destulu a-i umedi limb'a din candu in candu si câtu se póte mai adese-ori cu câte o picatura de apa. In a patr'a dî au luatu pe patientulu legatu de scandura cumu era, si l-au pusu pe padimentu; aici elu si-a revenitu in simtiri, si cu o voce debile se vaietá de durerile ce simtiá. Apoi i-au datu puçina apa calda pentru a-i stempera setea; ér in urmatoriele trei dîle i-a permissu a lua pucina suppa, fia de ori ce, numai se grigésca a nu-si incarca stomachulu cu alte mancari. In a sieptea dî i-au deslegatu infasiuraturele, si l-au pusu incetu-incetu in patu. Dar' pentru cá se nu-si redice pi-

(*) Hernies. *Tr. Rom.*

Avlonia, déca la indemnulu lui Aias Pasia, compatriotu alu loru, nu s'ar' fi suppusu de buna voia imperatului. Suppunendu-i-se Arnaudi'a (77) fara un picu de versare de sange, Solimanu a statu aici aprópe o luna de dile, pentru a regula trebile interne alle tierei, si apoi a trecutu in insula, crediendu-se degiá domnu asupr'a ei. Dar' sórtea a voitu altminterea. Aici esindu pe uscatu cu trupele sale, a comandatu a da focu tuturoru cetatiloru si sateloru, si a impresora si inchide cetatea de tóte partile; in urma inse dupa multe ciocniri si perderi de amendoue partile, fu liberata prin apropiarea iernei, care a silitu pe Sultanul cu atâtu mai vertosu o redica obsidiunea si a-şi luá calea inderetru la Constantinopole, fiindu ca marea anca incepuse a jucá tempestatile sale oragióse.

MEHEMED BEGU BATE PE CRESTINI

XXXIV. La anulu Hegirei 944, o armata de doue-dieci mii de ómeni adunati din differite natiuni, sub comand'a unui anume Kohpan (78), intra pe la Serem (79) in granitiele imperiului ottomanu, A. 944 / I. C. 1537

ciórele séu se se misce, duoi au statu in continuu langa patientulu, si repetiau infusiunea cu albusiu de óua in tóta diu'a. Dupa a nóu'a dî si pênê la a dóue-spre-diecea infusiunea se facea cu albusiu numai din siese óua, si inspumatiunea se parea ca é mai mare decâtu mai nainte. Intr'a cinci-spre-diecea dî, ran'a abiá potea primi mai multu decâtu albusiulu unui ou; dar' infusiunea totusi s'a continuatu pêne mai potea intra in rana ori câtu de pucinu albusiu, si pêne candu se mai vedea ceva inspumatiune. Candu tóte aceste semne au incetatu, au aplicatu pe rana unu emplastru preparatu din resina, oleiu si alte mixturi, si au permissu patientului a-si miscá piciórele si a se culcá pe cóste. Intr'aceea, in tóta deminétia inainte de ce patientului ar' fi luatu ceva la sine, trageau incetisioru de capetulu açiei ce spendiurá afara, cá se véda, óre nu s'a deslegatu cusutur'a. Dupa duóe-dieci, trei-dieci, séu patru-dieci de dîle, dupa cumu permitte etatea séu puterile patientului, tragu afara aci'a, aplica unu altu emplastru pe rana, si cur'a è terminata. Si cu acestu metodu duru, care eu cu ochii mei l-amu vediutu, vendeca acesti ómeni neinvetiati unu morbu atâtu de greu.

(77) Adeca: Albani'a. *Tr. Rom.*

(78) *Kohpan.* Cine se fia fostu acesta, cu greu se póte ghici. Ca Turcii dau Germaniloru numele de Spanoli, caus'a, precumu credu eu, trebe cautata in acea impregiurare, ca imperatulu Carolu V. a fostu totodota si rege alu Spaniei.

(79) *Seremu.* Turcii dau acésta numire unui siesu largu, situatu dincolo de fluviulu Sava intre Belgradu si Petrovaradinu; pe locuitorii acestui tienutu i numescu de comunu Serin Ogli.

cu scopu de a impresorá Semendri'a. Dara inainte de a adjunge acolo, Mehemedu Begu, gubernatorele cetatiei le ese inainte, i attaca de'ndata, si le resipesce tóta armat'a. Dupa ce cu modulu acesta a curatitu tienutulu seu de inimici, a tramisu pe fiiulu seu Arslanu Begu la Sultanulu spre a-i duce scire despre acésta noutate placuta. Imperatulu anca in recompensa i darui unu sangiacu (80).

SOLIMANU PRIN GENERALII SEI OCCUPA REGATULU JEMEN

A. 945 / I. C. 1538

XXXV. Aceste victorii alle generaliloru sei, au animatu pe Sultanulu la alte intreprinderi si mai mari. Asia, in anulu urmatoriu tramite pe admiralulu seu Chairudinu, si pe Solimanu Pasia, comandantele infanteriei, cu o armata considerabile la Indi'a (81) cari amenduoi esecuta ordinulu imperatului cu atâta zelu si diligentia, in câtu in pucinu timpu suppunu si adnecta imperiului ottomanu totu regatulu Jemen (82), dimpreuna cu tóte provinciele adjacente.

(80) *Sangiacu*. Acesta era in timpii mai dinainte cellu mai onorificu officiu la Turci. Dar' dupa ce s'au introdusu regulamentele civili si militari alle lui Solimanu, Sangiacatulu este cellu din urma din speçiele de gubernamentu; câci cei cari se investescu cu acestu officiu, nu pórta tugu séu còda-de-calu, ci au numai unu stindardu, care se chiama sangiacu.

(81) *Indi'a*. Aci se intielegu marginile Arabiei Felice; câci io n'amu cetitu nicaiurea, ca o armata turcésca se fia trecutu vro-odata in Indi'a.

(82) *Iemen*. Este unu regatu de o estindere fórte mare intre marea rosia si golfulu persicu, care dupa geografii atâtu antici catu si moderni, face o parte din Arabi'a, si care in comunu se numesce Arabia ἐυδαίμων séu Arabi'a Felice. Dar' nici-unu istoriografu turcu ori arabu, n'au numeratu pe locuitorii Iemeniei intre arabi. De aci presupunu eu, ca opiniunea geografiloru europeni, ori câtu ar' avé sanctiunea atâtoru timpuri trecute, ea totusi nu are nici-unu fundamentu firmu. Pentru a intielege mai bine acésta materia, trebe a se observa, ca arabianii impartu pe locuitorii Asiei si Africei in trei triburi: Tatari, Persiani si Zengi. Sub numele de Tatari cuprindu tóte natiunile dintre oceanulu septemtrionale si muntii caucasi, si anume pe Tatari, pe Calmuci, Siberiani, Chinesi etc. Sub numele de Persiani, intielegu pe toti locuitorii de asta-di ai Persiei. Cu numele comunu de Zengi numescu pe toti, cari locuiescu pre langa si in giuru de Persi'a, si de la marginile Chinei pêné la oceanulu occidentale, in Asi'a si in Afric'a, precumu sunt Indianii, Arabii, Egiptianii, Abissinii, Ethiopianii, locuitorii din Marocco, Tunis, Tripoli si Fez, apoi Maurii si Negri, si tóte acelle popóra barbare, care locuiescu acellu vastu continentu alu Asiei si Africei. Acésta numire de Zengi se deriva de la perulu scurtu si cretiu, cu care a distinsu natur'a pe tóte aceste popóra, dar' numai pe aceste. De aci Persianii pe cei cari au peru lungu si eretiu, ii numescu Mui Zengi. (In câtu pentru Asi'a minore,

SOLIMANU DEVASTA MOLDAVI'A

XXXVI. Pre candu generalii sei ilu informau despre aceste petreceri victorióse, Solimanu insusi in fruntea unei armate numeróse intra in Moldavi'a sub titlu de amicu (83); dar', preste asteptarea locuitoriloru, elu de la Dunare si pênê la Suceav'a, capital'a tierei de atunci, devasta tóta tiér'a prin focu si feru. Se pune apoi in corturi aprópe de acésta cetate, si ordina a i se respunde tributulu annuale.

Moldovenii vediendu ca nu este alta cale de a scapa din acésta calamitate neasteptata, se róga in tóta umilinti'a de pace, si promitu a-i respunde tributulu annuale sub singur'a conditiune, cá se remana liberi cá si pênê acumu in usulu (84) de a-si alege pe prin-

amu aretatu la o nota precedenta (*), ca ea de comunu a fostu considerata cá partea Europei séu a imperiului romanu). Ér' in câtu pentru numele de Arabu, acesta nu se da decâtu acelloru triburi, cari nu au locuintie stabile, ci traiescu viétia errante prin desertele siesuri intre Aleppo, Damascu, Mecca si Bagdadu, care este chiar' acea parte de pamentu ce in chartele moderne se numesce Arabia Deserta si Petrósa. Déca dar' geografii europeni sub numele de Arabi, dupa sensulu primu, intielegu pe toti Zengii, atunci trebe se dea Arabiei o estensiune cu multu mai mare decâtu ceea ce se vede in chartele si comentariele loru. Ér déca, urmandu sensulu alu doilea sub Arabi intielegu numai pe acei-a, cari ei insii se numescu cu acestu nume, atunci este evidentu, ca tiér'a ce o numescu ei Arabi'a Felice, cade afara de marginile adeveratei Arabia. Câci chiar si numele insusi de Saribindi, adeca indiani galbini séu olivastri, ce se da Iemenianiloru de catra toti orientalii, anca aréta indestulu ca ei nu sunt Arabi, ci Indiani dupa originea loru. Turcii dau numirei de Indiani galbeni, duòe ratiuni. Unii dicu ca pentru aceea se numescu galbeni, pentru ca imperatulu loru pòrta vestmente numai in colorea galbena, si é interdisu particulariloru din tóta tiér'a a porta vestminte de acésta colòre; chiar' precumu la Turci nu é permisu nici unui strainu a porta vestminte in colórea verde. Altii érasi tienu, ca chiar' colórea naturale a feçiei loru, care in comparatiune cu a Ethiopeniloru, trage alburia, le-a datu acestu nume. Dar, dupa opiniunea mea, puçinu impórta a sci care din aceste disputabile pareri este mai aprópe de adeveru. Destulu atâta, ca acestu poporu, locuitoriu in Iemeni'a, se numesce in unanimitate Indiani si nu Arabi, si ca prin urmare Iemeni'a nu face propriamente parte din Arabi'a, ci din Indi'a.

(83) *Amicu.* Annalile Moldaviei dicu, ca Turcii sub pretestu de a merge se faca o espeditiune in Poloni'a, au cerutu dela Moldoveni se tréca prin tiér'a loru; dupa aceea inse au intorsu armele in contra loru, si au devastatu tòta Moldavi'a in modulu ce se pòte mai miserabile.

(84) *In usulu.* Turcii, aprópe un seclu intregu au sciutu sa nu disturbe pe Moldoveni in dreptulu de libera alegere a domniloru, dreptu garantatu loru prin tractate.

(*) A se vedé not'a 20 la Capu II. din Cartea I., si not'a 16 la Capu 3 din Cartea I. *Tr. Rom.*

cipele, si acesta se-si conserve potestatea regale (85) illimitata cá mai nainte. Solimanu le acórda cererea, le confirma pe principele (86) pe care l-au alesu ei, si le da inderetru liberi pe toti captivii. Dar pe diu'a urmatoria, da ordine tutoru boieriloru a se aduna inaintea sa, si aici le face aspra infruntare, ca au cutediatu a uita beneficiurile primite de la imperatorii musulmani, si a redica arm'a contra unui imperiu atâtu de potente, si nu numai a da focu la cetatea Kilia, dar' anca a ucide o multime de musulmani. De si aceste fapte se punescu, dupa legea mahomedana cu mórte, totu-si elu — Solimanu — dice cà pentru a-si aretá clementi'a sa le concede viéti'a si libertatea, sub conditiune inse de a-i estrada toti thesaurii ultimului loru principe (87). Nefericitii Moldoveni cumu poteau se re-

Dar' cu timpu au inceputu a le pune domni ei insii, si de comunu le puneau domnu pe fiiulu principelui pe care-lu tieneau cá ostatecu in Constantinopole. In urma au offeritu acésta dignitate la cutare grecu din Constantinopole; asiá a fost inainte cu patru-dieci de ani Demetrie Cantacuzenu, cu trei-dieci de uni Antonu Rossetta, si pe timpulu meu Duca Rameliota si Nicolae Maurocordatu, fiiulu renumitului Alexandru Maurocordatu, primu-interprete pre langa curtea ottomana, si con-delegatu lui Rami Mehemedu, Reis effendi, la pacea de la Carlovitiu. Dar' despre tóte aceste voiu vorbi mai pe largu in Descriptiunea Moldaviei, ce am de cugetu in scurtu timpu a o dá la lumina.

(85) *Potestatea regale.* Acésta potestate a remasu anca pênê asta-di neviolata principiloru de Moldavi'a si de Romani'a. Ei impartu dupa placu tóte deregatoriele mai inalte, facu legi nuóe, si au deplina putere de viétia si mórte asupra tuturoru ai loru suditi. Si dupa ce este instalatu odata in dignitatea sa de domnu, nu se mai primesce la curtea ottomana nici-o plangere pentru punirea cu mórte a vre unei persóne, fia boieriu séu altulu, si ori câtu de innocentu ar' fi fostu acest'a. Dar' déca asupresce pe suditii sei facêndu esactiuni in modu tiranicu si illegale, elu póte fi trasu la respundere pentru astfeliu de procedere a sa.

(86) *Principele.* Istoriografii moldoveni ilu numescu Stefanu cellu tineru, unu fiiu naturale alu lui Bogdanu.

(87) *Ultimului loru principe.* Aceea este sistema la Turci, cá se incarce cu crime fictive pe acela, pe care si-au propusu a-lu puni. Este adeveratu, ca Moldovenii au datu focu cetatiei Kilia, dar' acést'a nu s'a facutu cu consensulu statului, ci numai din pofta de resbunare a unoru persóne private, si anca nici acesti-a nu erau atâtu de culpabili cá tatarii din Budgiacu. Câci mergendu acesti tatari in societate cu alti nuoi coloni turci, la o padure cá se taia lemne, s'a escatu cérta intre ei si intre locuitorii din Kiegeci, in urm'a carei-a acesti din urma au alungatu pe Turci din padure. Dupa câtu-va timpu, Turcii se intorcu a dou'a óra se taia lemne; atunci locuitorii i-au pusu érasi la fuga si i-au urmaritu pênê la Kilia, si au datu focu

fuse? Defterdariulu accompaniatu de unii Ienicieri intra in cetate, si despoia thesaurulu, atâtu cellu publicu câtu si celu privatu alu principelui (88), unde pre langa summe considerabili de bani, erau anca si diademe de alle principiloru, sceptre, cruci, si o multime de imagini adornate totu cu pietre scumpe, pe cari Solimanu abusandu dupa placere, le luà cu sine, si se duse cu elle si cu trupele sale inderetru la Constantinopole. In rentórcerea sa, a ordinatu cá Kili'a(89) distrusa de Moldoveni, se se edifice din nuou; si fiindu ca in aceste parti nu erau paduri, darui spre scopulu acesta lemnulu podului ce lasase elu a se construi preste Dunare.

CHAIRUDINU BATE DUOE FLOTE CRESTINE

XXXVII. Intraceea, Chairudin in intórcerea sa din regatulu Iemen, da pe neasteptate, aprópe de Creta, de o flota inimica constatória din trei sute de nâvi, si dupa o lupta fierósa si obstinata o nimicesce cu totulu, ocupandu multe din nâvi, spargêndu celelalte si cufundandu-le in mare. In alta di, da de o alta flota a inimiciloru, constatória din nâvi de diferite natiuni sub comand'a lui *Andrevirius* (90) in portulu de la Prevesa, si o attaca cu curagiu. Inimi-

cetatiei. Asia Moldovenii, cari odenióra se luptau pentru libertatile loru, asta-di sunt constrinsi prin tirani'a Turciloru a-si dá nu numai arborii din paduri, ci anca si capulu, sub securea barbariloru! Pênê candu, O! dómne, se mai domnésca anca reutatea in lume!

(88) *Thesaurulu . . . . principelui.* Hezar Fenn (*), unu istoriografu turcu fórte dreptu si accuratu, dice, ca in acestu thesauru s'a gasitu o avutia immensa, intre care elu mentionéza despre o cruce de auru adornata cu atâte pietre scumpe, in câtu nimo n'a fostu in stare se-i scia spune pretiulu. Mi s'a spusu ca acésta cruce si asta-di se conserva intréga in thesaurulu imperiale.

(89) *Kilia.* Moldovenii i dicu Chilia, ér' in vechime se numiá Lycostomon; é situata la gur'a cea mai lata a Dunarei spre media-nópte, pe unde singuru potu intra nâile in marea négra; nu é departe de cetatea Akkiermanu. Ambe aceste cetati s'au tienutu mai nainte de Moldavi'a; asta-di se tienu de tier'a Budgeacu, care moldovenii o numescu Bessarabia.

(90) *Andrevirius.* Pare a fi numele vre unui generalu crestinu, pronuntiatu in forma corrupta de Turci; dar' n'amu potutu afla ca cine ar poté fi (**).

(*) Numele acesta insémna pe romanesce: Mii-de-astutii.

(**) Acestu generalu pe care autorulu nostru ilu numesce Andrevirius, a fostu renumitulu *Andreas Doria* (numitu la Paul Iovius *Auria*), unu genovesu, care pe timpulu mentionatu aci, a fostu in servitiulu imperatului Germaniei. *Tr. Angl.*

culu, aperatu de positiunea favorabile a locului, se tiene cu mare bravura, in câtu victori'a lungu timpu a fostu dubia; in urma inse crestinii vediendu ca nu se mai potu tiené, si facêndu-se si nópte, s'au retrasu lasandu vre-câte-va nâvi admiralelui turcu cà unu pretiu alu fatigieloru sale. Admiralulu se intórce dupa aceste victorii la Constantinopole crediendu-se in cea mai mare sicuritate. Intr'aceea inse, Andrevirius scapatu degiá de periclu, impresóra Nova, si ocupandu-o lasa a trece prin sabia pe toti mahomedanii locuitori acolo, spre a satisface pe cei malcontenti din caus'a perderiloru din urma.
A. 946 / I. C. 1539 Dar' acésta cucerire a lui Andrevirius a fostu de puçina durata; câci Chairudinu in anulu prossime urmatoriu attaca Nova cu o próspeta flota, si reocupandu cetatea, in resbunare pentru compatriotii sei, sacrifica si ucide pe toti crestinii fara distinctiune de etate séu sexu.

GERMANII SUNT ALUNGATI DE LA BUD'A

A. 947 / I. C. 1540 XXXVIII. La anulu Hegirei 947, se incinge unu nuou resbellu in Ungari'a. Iuon de Zapol, regele Ungariei, care sub protectiunea lui Solimanu isi portá trebile cu bunu succesu, móre in urma, si lasa erede regatului pe unu fiiu alu seu minorenu cu numele Istifan (91). Regele Germaniei, (92) crediendu ca e usioru a detrona pe unu baiatu, merge si impressóra Bud'a cu o armata de optu-dieci de mii de ómeni, totu soldati alesi. Veduv'a regelui Iuon insciintiéza numai de câtu pe Solimanu, care luase sub tutel'a sa pe junele principe, si-i cere adjutoriulu contra unei invasiuni atâtu de neasteptate. Solimanu tramitte inainte pe vezirulu seu Sofi (93) Mehemedu

(91) Stefanu. *Tr. Rom.*

(92) *Regele Germaniei.* Acesta nu é Carolu V. care pe acellu timpu era imperatu alu Germaniei, ci fratele seu Ferdinandu imperatu alu Romaniloru si rege alu Bohemiloru, care pe motivu de affinitate, si-a formatu titlu de pretendente la Regatulu Ungariei (Elu luase in casatoria pe Anna, fii'a lui Vladislavu VI, sór'a lui Ludovicu II. care a cadiutu in batai'a de la Mohaciu). Dar vediendu ca nu póte face nimica cu forti'a, s'a impacatu cu Iuon Zapolia asia, ca acesta se tiena regatulu pênê va trai, ér' dupa mórte-i se tréca la Ferdinandu.

(93) *Sofi.* Sofi numescu Turcii pe cei mai stricti observatori ai legiloru (*). dar' aceia, cari acésta observare a mâna pênê la escessu, se numescu *Zahid*, adeca i-

(*) Séu cu unu cuventu: *Rigoristi.*

Pasia cu o buna parte de armata, si scrie reginei o epistola, in care incuragiandu-o i promitte ca in scurtu timpu are se vina chiar' elu in persóna cu tóte poterile sale intr'adjutoriu. Mehemedu Pasia in urmarea ordineloru primite de la Sultanulu, merge cu tóta iutiél'a spre Buda. Aici a gasitu pe inimicu bine intaritu in siantiuri si alte fortificari; dar' nu-lu potea descuragia nici-unu obstaclu, si indata comanda ómeniloru sei a da attacu. Regele Germaniloru audindu de la spionii sei ca Turcii nici-de-cumu nu sunt numerosi, si-a impartitu armat'a in duóe truppe, cu un'a continuandu obsidiunea, ér' cu ceealalta oppunendu-se assalteloru ottomaniloru. Astfeliu treidieci de dile au tienutu attacurile in continuu si cu unu succesu atâtu de dubiosu, in càtu nici o parte nu se potea lauda cu vre-unu avantagiu. Anulu se apropiá catra finitu, si Solimanu vedea bine ca cu modulu acesta departe de a potea elibera cetatea, din contra o pune in periclu de á fi cucerita de Germani, cu atàtu mai vertosu, ca acesti-a derimassera degià fortificatiunile; asia in primavér'a urmatória vine in persóna cu cellelalte truppe intr'adjutoriulu veziru- A. 948 / I. C. 1541
lui seu: Germanii audindu de apropiarea lui Solimanu, pre candu acesta era anca in departare cam de patru dile de la castrele loru, redica obsidiunea, necutediandu a primi lupt'a, si se retragu nóptea lasandu-si tóte tunurile cele grele inderetru. Mehemedu Pasia, tienendu ca é o desonóre pentru elu a lasa se se departeze inimiculu fara nici-o perdere, ilu urmaresce cu vigóre, si ajunge mai nainte de elu la loculu unde voiá a se imbarca pe Dunare: omóra o multime; prinde mai pe multi precumu veniau unii dupa altii fara a se pazi; ér' altii lapedandu-si armele au scapatu prin fuga. Dupa ce inimiculu a fostu resipitu cu modulu acest'a, Solimanu sosindu a intratu in Buda, si a tramisu in Transilvani'a pe Stefanu, eredele tronului, dimpreuna cu mama-sa, pentru ca-i tienea incapabili de a apera regatulu (94), pe unulu pentru juneti'a sa, pe céstalalta

pocriti. De altminterea cuventulu Sofi, se pare ca deriva de la grecesculu σοφος cá si φιλοσοφος, care la ei se pronuntia *Feilesuf*.

(94) *Regatulu*. Amu disu intr'una din notele precedenti (*), ca Turcii la vorbe sunt buni, dar' la fapte sunt rei. Proba despre acést'a purtarea lui Solimanu in casulu

(*) A se vedé not'a 24, la acestu Capu.

pentru sexulu seu, tramise pe hórdele tierei si pe mam'a lui in Transilvani'a, si acolo le-a assiguratu unu sangiacu pentru subsistenti'a loru. Dupa aceea pune o garnisóna respectabile de Ieniceri in Buda sub comand'a lui Solimanu Pasia, pe care-lu institui gubernatore, si convertindu apoi besericele in Giamie, si numindu si unu Kady, s'a intorsu cu gloria la Constantinopole.

SOLIMANU FACE CONFEDERATIUNE CU FRANCESII

XXXIX. Acestu cursu atâtu de repede alu victorieloru, nu numai a insuflatu respectu sudiţiloru sei si a implutu pe inimicii sei cu terróre, dar' a facutu chiar si pe principii crestini a implora adjutoriulu lui Solimanu contra injusteloru opressiuni alle vecinilor loru. Cu
A. 949 / I. C. 1542 scopulu acesta, Firance Padishahi (95) in anulu Hegirei 949, fiindu

presentu. Dupa ce sub apparinti'a virtutiei si-a attrasu affectiunea a tóta nobilimea ungara; vediendu ca acumu este occasiunea bine venita de a-si satisface insatiabilitatea monstruósa, intórse spatele, le aretà calcâiele calului seu, si inghití regatulu carele appartienea unui orfanu. O! de ar' vedé de aci crestinii, la ce le servesce protectiunea Osmaniloru! Asiu fi doritu cá Carolu XII., Regele Svediei (in alte respecte unu erou alu vécului seu), se fia cumpenitu bine acésta, nainte de a se arunca elu insusi in braçale pururea perfidiósei curti ottomane. Si in adeveru, eventulu a aretatu pêné la evidentia, câtu de prejuditiósa a fostu procederea sa, atâtu regatului seu câtu si intregei crestinatati; si anca este de temutu ca ea va aduce stricatiuni atâtu unui-a, câtu si cestei-lalte.

(95) *Firance Padishahi.* Curtea ottomana nu da titlulu de Padishahi la altu principe crestinu, decâtu numai regelei Franciei. Remarcabile este casulu si originea acestei numiri, asi'a precumu ni-o reporta insii Turcii. Ei dicu ca o nepóta a regelui Franciei a pusu votu se faca unu peregrinagiu pén' la Ierusalimu, dar' pe cale aprópe de Cipru o au prinsu piratii turci si o au dusu inaintea lui Solimanu. Aici, atâtu pentru inalt'a sa nascere, câtu si pentru rar'a ei frumsetia a fostu susceputa intre cele mai amabile concubine alle Sultanului, care apoi prin aerulu si manierele sale francese, prin jocurile sale, si prin poesiele sale de amoru, intr'atâtu si-a attrasu affectiunea Sultanului, in catu in urma avea o influintia absoluta asupr'a lui, si ea diregea tóte trebile interne si esterne. Nu multu dupa aceea, ajunge unu ambassadoru din Franci'a chiar în acésta causa la Constantinopole; care inse vediendu ca nu mai póte fi lucru practicu de a o scóte din Seraiu, a facutu din necesitate virtute, si a disu catra imperatulu: « Regele Franciei se simte fórte fericitu de marea onóre, ca provedinti'a a destinatu pe *fia-sa* (câci asià dicu ei ca o a numitu, si nu *nepóta sa*, cum « ar' fi trebuitu se-i dica), pentru patulu unui imperatu atâtu de potente; si spera ca « allianti'a perpetua si amiciti'a intre cei duoi mai mari monarchi din lume, va fi « confirmata si mai multu prin acésta legatura de sange ». Si dupa acést'a apoi, la staruintiele Sultanei, Solimanu nu numai ca s'a invoitu la tóte câte cerea regele Franciei, ci anca i-a datu titlulu de Padishahi, si a datu ordinu, cá ambassadorele francesu

ca nu se mai potea tiené contra Spaniolilorn, tramitte unu ambasadoru estra-ordinariu la Solimanu cu o scrisóre, in care i aréta injurielo ce sufere de la ei, si-lu róga in tóta umilinti'a, se-lu scape: de puterea inimiciloru sei. Solimanu primesce cu tóta bunavointi'a pe ambasadoru; face confederatiune cu Firance Padishahi; si pentru cá se câstige crediementu promissiuniloru sale, tramitte pe Chairudinu Pasia cu o flota numerósa in Spani'a. Elu intr'aceea cu trupele sale se pune in quartire de iérna in giurulu Adrianopolei, cá in primavér'a viitória se póta face din bunu timpu invasiune in Germani'a.

OCCUPA VRE-O CATE-VA CETATI IN UNGARI'A

XL. Dupa ce au priimitu Francesii acestu adjutoriu, au inceputu a molesta ei de o parte pe Germani, pre candu de ceealalta parte Solimanu intrà in Ungari'a cu óste fórte considerabile, şi indata la inceputu a ocupatu cetatile *Liposa, Beciovi si Shoklova* (96), pe cari Germanii le recucerissera inainte cu duoi ani. Dupa aceea petrunde mai departe in Ungari'a; occupa cetatile *Usturgun Beligrad* (97), *Tatarhisari* (98) *si Ustuni Beligrad* (99); converte besericele celle mai bune in Giamii; fortifica apoi cetatile cu garnisóne tari, si se intórce apoi catra casa spre a intra in Constantinopole cu triumfu. Dar' chiar' candu era aprópe de cetate, si comandase dejá a pune in ordine

se aiba totu-deauna intrare la persón'a sa inainte de toti ceialalti ambasadori. Tóta acésta naratiune pare a fi o pura fabula, mai alesu ca eu nu am gasitu nici un istoriografu séu genealogistu christianu, care se faca vre-o mentiune despre acésta materia. Cu tóte aceste, francesii nu-si facu nici unu scrupulu a se lauda in Constantinopole, ca regele loru este in affinitate cu famili'a osmana, si pe acestu temeiu a pretinde precadentia (*) asupra tuturoru altoru crestini. Din acésta causa, imperatulu Germanici nu tiene nici-odata ambasadoru estraordinariu la curtea ottomana, ci numai un residentu; dar' cându se tractéza de lucruri mai momentóse, precum confirmatiunea unui tractatu de pace, séu de prolungirea unui armistitiu, atunci tramite si elu unu plenipotentiariu (Murachas), care in acésta calitate are preferentia asupra tuturoru celloralalti.

(96) Lippova, Bescherecu, si Ciacova? *Tr. Germ.*

(97) *Usturgun Beligradu.* Strigoniu séu Granu.

(98) *Tatarhisari.* Adeca: castellulu Tatariloru. Totu pe acestu timpu pare ca s'a ocupatu si cetatea numita germanesce Funf-Kirchen.

(99) *Ustuni Beligradu.* Alba-regale, in germanesce Stuhlweissenburg.

(* La curtea ottomana. *Tr. Rom*

Ala-iulu, (100) primesce trist'a scire despre mórtea repentina a fiului seu Muhamedu; ceea ce atâtu de tare a affectatu inim'a cea altminterea invincibile a lui Solimanu, in câtu, lasandu la o parte tóta pomp'a triumfale, a intratu in cetate plinu de doliu cá unulu care a remasu invinsu. Intru memori'a acestui fiiu alu seu, si pentru salutea sufletului seu, Solimanu a lasatu apoi in Constantinopole, in strad'a ce duce spre pórt'a numita Eng-Capù (101), a se redicá o Gia-

(100) *Ala-iulu.* Alaiu nu este atâtu unu triumfu, catu mai vertosu unu mersu alu soldatiloru in anumita maniera, ce trebe se-lu observe de câte-ori imperatulu ese din cetate séu intra in cetate. Triumfulu ce se tiene in urm'a unei invingeri, se numesce *Donanma humaiun*, adeca triumfu maiestaticu. Alaiu se numesce si aceea, cand la o lupta cu inimiculu, soldatii se punu in ordine de bataia, care, fiindu-ca nu credu ca voiu avea occasiune a o mentiona intr'altu locu, éca o descriu aci. Tóta armat'a se divide in cinci parti, si anume in: *Sagkol*, arip'a drépta; *Solkol*, arip'a stanga; *Dib alai*, grosulu armatei; *Ciarkagi*, precursorii (séu avant-garda); si *Dundar*, postcursorii (séu post-garda), cari din urma sunt destinati pentru a intórce pe cei cari retiréza séu fugu, si a-i constringe se intre din nuou in lupta. In frontu stau *Serden Ghiesdi*, dupa acesti-a urméza Ienicerii, comandati de Aga loru; apoi vine artileri'a cu Topci si Dgebedgi, séu conductorii artileriei: immediatu dupa artileria, urméza marele veziru cu curtea sa si cu Segbanii, avendu in drépt'a cavaleri'a de Asi'a, si in stang'a cavaleri'a de Europ'a. Dupa marele veziru vine Sultanulu (deca si elu participa la espeditiune) incungiuratu de curtenii sei si de Bostangi, avendu la drépt'a pe Spahi de la stindardulu rosiu, si la stang'a pe Spahi de la stindardulu galbenu, care din urma se numescu si Sihladari. Dupa acestu cortegiu alu imperatului, vinu carale cu cassele cu banii; apoi urméza o multime de cara si câmile incarcate cu provisiuni si alte necessarie. Cei din urma sunt Dundarii, despre cari amu mentionatu mai susu. Mai totu acésta ordine se observa si atunci, candu intra in lupta reale cu inimiculu. Serden Ghiesdi dau focu mai ântâiu, apoi Ienicerii si cealalta infanteria. Intr'aceea cavaleri'a se incérca a ataca pe inimicu in cóste, si in casu de a fi respinsa, Spahii 'i vinu intr'ajutoriu din amenduóe aripile. Vezirulu le urméza cu cavaleri'a sa. Ér' Aga Ieniceriloru cercetédia, in care parte sta pedestrimea mai reu, si-i trimite nuou adjutoriu. Imperatulu se tiene la o distantia óre-care dela campulu bataliei cu omenii sei, cauta asupr'a de tóta armat'a, si candu vede ca ea in óre-care parte e strimtorata de inimicu, tramite numai de câtu adjutoriu din ómenii sei si din alte regimente. — Infanteri'a asiatica intrece pe cea egiptiana, si cea albanesa pe cea européna. Dar' despre acésta voiu vorbi mai pre largu intr'altu locu. — Pre langa acesti ómeni de arme mai sunt anca la armat'a turcésca asiâ numiti *Urdi Alai*, adeca trupp'a mercantiloru si artificiariloru, cari la ordinulu imperatului trebe se urmeze pretutindinea armat'a, spre a nu-i lipsi nimicu din tóte ce-i trebe si ce se potu gasi intrunu orasiu.

(101) *Ieng-i Capu.* Un'a din cele dóue-dieci-si optu de porti principali alle Constantinopolei, si care duce spre Silivri'a. Despre care inse mai multe intr'altu locu.

mia mare, infrumusetiandu-o cu unu colegiu si unu spitalu. Acestu edificiu pórta pênĕ in diu'a de asta-di numele de Shehzade Giamì.

MERGE CONTRA PERSIANILORU

A. 954 / I. C. 1547

XLI. In anulu Hegirei 954, *Elkasib Mirsa*, sub pretestu ca Persianii i-au facutu o mare injuria (102), a fugitu la Sultanulu, si-i spune cumu si prin ce midi-lóce ar poté se suppuna tóta Persi'a. Pre langa aceea, se offerà de conducetoriu si generalu alu trupeloru lui Solimanu, si sciù se dea lucrului o verisimilitate atâtu de plausibile, in câtu Solimanu lasandu-se convinsu de propunerile lui Mirsa, i da o summa mare de bani pentru a-si forma armata si a-si recupera tierile sale (103) In primaver'a urmatória Sultanulu insusi merge cu armata numerósa in Persi'a. In cale primesce pe fiii sei Baiazetu, gubernatore de Iconi'a, si Mustafa, gubernatore de Amasi'a, cari au venitu se sarute man'a parintelui loru, si apoi i-au tramisu inderetru pe fia-care la gubernamentulu seu (104).

A. 955 / I. C. 1548

REOCUPA CETATEA VANU SI BATE PE PERSIANI

XLII. Dupa aceea trece presté fruntarie si intra in *Asserbedgianu*, cu scopu de a deschide bellulu in provinciele persiane.

Dupa ce a remasu aci vre-o câte-va dile, Sultanu Burhanu (105), unu descendente alu anticiloru Sultani din Shirvan, vine in castre, si se suppune imperatului dimpreuna cu tóte tierile sale. Indata dupa acést'a, insarcina cu pazirea cetatiei Tibris pe Elkasib Mirsa,

(102) *Injuria*. Se dice ca regele Persiei i-ar' fi desonoratu femei'a.

(103) *Tierile sale*. Turcii nu ni-au insemnatu numele acestoru tieri, si io anca nu le potu gasi nicaiurea.

(104) *Gubernamentulu seu*. Sunt unii chronografi turci, cari dicu cà Solimanu ar fi auditu pe suptu mana, ca fiii sei au venitu cu intentiunea de a-lu detrona. Si cu tóte aceste, elu pentru reputatiunea sa, nevrendu a-si macula manile cu sange din sangele seu, au ordinatu fiiloru sei a se intórce acasa de unde au venitu; dar in urma, dupa ce lucrulu s'a descoperitu si mai bine, a punitu pe Mustafa cu mórte, precum vomu vedé acést'a mai in josu (*).

(105) *Sultanu Burhanu*. Burhanu este ceea ce la greci se numesce αποδεικτικον, si la latini *demonstrativum*. De aci Turcii, silogismulu demonstrativu ilu numescu *Delili burhani*. Dar' déca ilu luamu cà nume propriu, atunci insemnéza ceva forte, si aprópe invincibile. Numiri de acésta natura erau odinióra fórte frequente la Turci, dar' asta-di nu mai sunt in usu.

(*) Aci la not'a 92. *Tr. Rom.*

autorulu acestei espeditiuni. Acesta inse vediendu ca nu este destulu de tare contra attacuriloru Persianiloru, nici a intreprinde ce-va cu effectu in favórea Osmaniloru: derima palatiele Shahului, si merge cu armat'a ṣa in castrele imperiali, cari acumu erau inaintea cetatiei Vanu. Solimanu, intaritu cu adaosulu acestoru trupe, face unu assaltu atâtu de vigorosu asupr'a cetatiei, in câtu obsediatii inspaimentati, se offeru a capitula sub conditiune de a li se lasa viéti'a. Imperatulu, pentru a nu se versa mai multu sange, primesce capitulatiunea, si la nóue-spre-diece ale lunei Regeb, devine iérasi domnu asupr'a acestei superbe si formidabile cetati. Avendu acésta fortarétia in mana, Solimanu merge cu trupele sale mai departe spre Amse, unde surprinde si bate o parte a armatei persiane, si apoi tramise victoriosele sale trupe in quartire de ierna in giurulu cetatiei Aleppo.

PUNE MAN'A PE THESAURII SHAHULUI SI SUPPUNE GEORGI'A

XLIII. Intr'aceea vinu spionii sei si-i spunu, ca immense thesaure alle Shahului jacu in cetatile Ispahan, Kieshan si Kamid, (106) si ca numai o sentinella fórte slaba le pazesce. In sperantia deci, de a face o spoliatiune atâtu de grasa, tramite pe Elkasib Mirsa cu o truppa usiora din armata, cá se puna man'a pe acellea avutii. Mirsa, care cunoscea fórte bine câlile, petrunde fora difficultate in acellea parti afunde alle Persiei, si resipindu sentinelele inainte de ce elle ar fi sciutu ceva de venirea lui, pune man'a si iea in posessiune thesaurele; distruge apoi cu focu si feru tóte tienuturile invecinate, si se intórna la imperatulu incarcatu de grave spoliatiuni. Elkasib offere in ascunsu o parte din aceste spoliatiuni vezirului Asisallah, cá se fia comandatu de adjutoriu pre langa gubernatorele de Babiloni'a: Vezirulu lacomosu, i implinesce cererea. Dar' candu ajunge la Bagdad (Babiloni'a) cu mandatulu imperatescu, ilu cuprinde o remustrare a consciintiei, ca a desertatu de la Persiani, si scrie in secretu o epistola regelui, in care se róga de iertare pentru gresiél'a sa din

(106) *Ispahanu*, etc. Odinióra acésta cetate a fostu capital'a provinciei Arak, asta-di è capital'a a tóta Persi'a. Kieshan se numesce in mappe Casianu, dar' acesta este unu modu corruptu de scrierea originalului; ór Kamid, póte ca e un'a si aceeasi cu ceea ce in descriptiunile moderne se numesce Com.

trecutu, si promitte a-i fi credintiosu in viitoriu chiar' si intre inimici, si ca i va reporta cu diligentia despre tóte miscarile Turciloru. Acésta intriga inse n'a potutu se scape dinaintea collegului seu Mehemedu Pasia, care petrecea cu ochi ageri tote miscarile lui Mirsa, si numai decâtu ilu accusà la imperatulu de crim'a proditiunei, care immediatu i tramite ordinu, cá se-lu puna in fera si se-lu tramita la pórta. Dar' Mirsa anca din partea sa inainte de ce ar fi ajunsu ordinulu imperatului la Babiloni'a, a fostu informatu prin unii amici ai sei (pe cari i castigase cu bani persiani), despre sórtea ce-lu asteptá, şi vediendu ca nu este alta cale de scapare, a fugitu in Giurgistanu. Din acestu incidentu Solimanu isi aduse aminte de tradarea din urma a Georgianiloru, candu acesti-a cu unu anu mai nainte (107) au surprinsu pe Mustafa Pasia, gubernatorele acestoru parti, intr'o strimtóre, nevalindu assupra lui intr'unu modu perfidiosu si dumicandu-i armat'a. Dreptu aceea, Solimanu tramise pe Mehemedu Pasia cu o buna armata pentru a resbuna acésta fapta, care, intrandu, in Giurgistanu, dupa câte-va batalii sustienute cu variu succesu, in urma risipesce cu totulu tóte armatele Giurgistaniloru. Dupa acésta victoria, ocupa siepte din celle mai tari cetati, si derimandu-le le assémenà cu pamentulu. Anotimpulu inaintatu nu-i mai permittea a face alte progresse; asià a iernatu cu trupele sale in Diarbekir. In primavér'a urmatória merge din bunu timpu iérasi in Giurgistanu, unde negasind acum nici o resistentia, a suppusu imperiului ottomanu mai multu de duóe-dieci de cetati; si apoi, dupa ce a intaritu acésta provincia in obedientia catra imperatulu, si a pusu garnisóne in fortaretie, a plecatu spre Constantinopole pentru a reporta Sultanului despre celle ce a facutu. A. 956 / I. C. 1549.

OCCUPA TEMISIOAR'A

XLIV. Consolidatu, în estu modu imperiulu in Orientu, Solimanu cugetá a-si largi dominatiunea si in occidentu. Cu scopulu acesta tramite pe Mehemedu Pasia, Beglerbegu de Rumili cu armata européna spre a ocupa Temisiór'a, una din celle mai tari cetati in Un- A. 959 / I. C. 1552

(107) Pare ca nu cu unu anu, ci cu mai multi ani mai nainte. A se vedé mai susu § VI. *Tr. Rom.*

gari'a Mehemedu in missiunea sa, occupa mai ântâiu cetatile invecinate, precum Baci, Bucigergi, Ratiu si Cenadu (108), si apoi impresóra si inchide Temisiór'a de tóte partile. In acelasiu timpu vine o armata pentru a libera cetatea, care, vediendu Mehemedu ca este superióra trupeloru sale, insciintiéza immediatu pe imperatulu despre periclulu ce-lu amerintia, si cere se-i tramita fara intardiare adjutoriu. Solimanu si tramite numai decâtu pe marele seu veziru Mahmud Pasia, cu restulu armatei spre a se allatura lui Mehmedu, care, intaritu prin acestu adjutoriu, attaca si bate pe inimicu; ocupa cetatea prin assaltu, si adnecta imperiului ottomanu totu tienutulu Temisiórei, care este aprópe atâtu de mare câtu ori-care Beglerbegatu; dupa aceea pune in cetate o garnisóna buna, si o lasa intru aperarea lui Kasim Pasia (109).

PERSIANII BATU PE TURCI

XLV. Pe candu dominatiunea ottomana se latiá astfeliu in Europ'a, pe atunci lucrurile nu mergeau atâtu de bine in Asi'a. *Shah Ismail* fiiulu lui Tomasib, rege alu Persiei, candu a vediutu ca s'a departatu armat'a musulmana de la fruntariele persice, a intratu in tierile subiecte Turciloru, si in graba a ocupatu cetatile Erdish si Aglash (110) omorindu in modulu cellu mai miserabile pe toti Turcii, câti a potutu gasì in acelle cetati. Iskender Pasia a fostu insarcinatu a merge cu o buna parte a armatei asiatice, spre a reprime acésta intreprindere temeraria. Shah Ismail inse merge cu curagiu contra lui, si incingêndu-se lupt'a, ilu bate, si-lu pune la fuga omorindu-i cea mai buna parte a armatei sale. Acésta fortuna lingusitória Persianiloru in batalii mici, i-a animatu a intra in altele mai mari, dar' nu-

(108) ***Baciu, etc.*** Aceste, dupa tóta probabilitate, sunt cetati situate intre fluviurile Dunarea și Sava, alu caroru tienutu Turcii ilu numescu Batcia ovasi.

(109) ***Kasim Pasia.*** Generalu renumitu la Turci, care in urma a adjunsu la dignitate de mare veziru. Acesta a fundatu, séu intinsu colonia noua in Galata, unde asta-di sunt magasinele de provisiuni; si chiaru pentru acést'a, acestu locu pórta péné in diu'a de asta-di numele lui.

(110) ***Erdish si Aglash.*** Sunt cetati situate la confiniele Shirvanului. In chartele geografice, in locu de adeveratulu loru nume, se scriu in modu corruptu Ergish si Elata.

mai spre a simti spinulu acestor'a. Cà-ci Solimanu audind de acésta scire rea, intr'atâtu se indignase, in câtu infruntandu aspru pe Iskender Pasia pentru fug'a sa rusinósa, se resolvi a merge in persóna cu o armata mai numerósa si a umilí pe Persianii inganfati de victori'a loru. Dar' anotimpulu era cu multu mai inaintatu, de câtu cà se póte intra in actiune bellica in acelle parti; asiá a tramisu inainte pe marele veziru Mehemedu pasia, ordinandu-i a petrece iérn'a cu armat'a câta avea, in giurulu cetatiei Tokad (111); ér' in lun'a Remasan, a anului Hegirei 960, a mersu insusi in persóna cu cellelalte ostiri alle sale pênê aprópe de unu locu ce se numesce Erkile, unde erau castrele vezirului seu. Aici primesce informatiuni sigure, ca fiiulu 'seu Mustafa (112) pe care in anulu trecutu pentru suspitiune de tradare ilu pusese sub rigorósa paza), a intratu in complotu contra vietiei sale, si ca are multi complici. Dupa o stricta cercetare Solimanu s'a convinsu de adeveru, si a datu ordinu a-lu strangula numai decâtu. Dupa aceea, venindu la Aleppo, aude ca unu altu fiiu alu seu cu numele Gihanghir, (113) a muritu. Asia i-a remasu numai fiiulu celu mai betranu, Selim, carui i-a datu ordinu a petrece iérn'a cu trupele in Merash.

A. 960 / I. C. 1553

SOLIMANU OCCUPA CETATEA REVAN SI DEVASTA PERSI'A

XLVI. Adunandu-si tóta armat'a in anulu Hegirei 961, Solimanu

A. 961 / I. C. 1553

(111) *Tokad.* Este o cetate in Natoli'a nu departe de Amasi'a. Unii tienu ca ar' fi antic'a Eudoxia.

(112) *Mustafa.* Alu patrulea fiiu alu lui Solimanu, care se dice ca a escitatu pe toti fratii sei contra parintelui loru. Turcii dicu, ca Solimanu cu mare politetia a sufferitu unu anu intregu nepunitu attentatulu loru, in sperantia ca se voru câi si indreptà. Dar' dupa ce a vediutu ca ei persistu in obstinatiunea loru, a ordinatu strangularea unicului Mustafa, ca autorulu rebelliunei. Unii credu ca nici Gihanghir n'a muritu mórte naturale, ci ca din ordinulu parintelui seu a fostu inveninatu. Dupa acésta rebelliune a fiiloru sei, Solimanu a facutu o lege, cá fiii Sultaniloru pe viitoriu se nu mai póta fi gubernatori, ci se fia detienuti in residenti'a imperiale. Si cu tóta acésta lege, unii, precumu se spune, totusi au fostu pusi gubernatori; asta-di inse acést'a nu se mai face.

(113) *Gihanghir.* Se dice ca a fostu ghebosu, in câtu ai fi cugetatu ca are unu globu in spate; si pentru aceea i-a datu Solimanu numele de Gihanghir, ceea ce vre se dica, unu atlante séu unu pórta-globu. Despre sórtea lui, vedi not'a precedente.

intra in Shirvanu, si tramite unu heraldu la Shahulu, (114) care se-i spuna ca-lu astépta la lupta deschisa, si totodata 'lu provóca se vina in campulu de bataia, déca are curagiulu a-si incredintia sórtea in valórea ómeniloru sei. Persianulu inse n'a respunsu la acésta provocare nici cu vorb'a nici cu fapt'a. Asia Solimanu impresóra cetatea Revanu, (115) resiedenti'a regelui persianu, in lun'a Siabanu, o ocupa in cate-va dîle, si distruge tóte gradinele, palatiele, si villele regali; in urma da focu cetatiei si preface in cenusia acésta cununa de gloria a Persiei. Dupa aceea trage cu trupele sale catra Neh-Givan, (116) si sub conducerea lui Sultanu Husein (117) lasa a se devasta totu tienutulu intre Tibris si Meragii, (118) distrugêndu cu focu si feru tóte cetatile, urbile si satele. Dupa ce si-a resbunatu cu atâta severitate contra Persianiloru, apropiandu-se iérn'a, si-a tramisu armat'a in quartire de iérna in giurulu Amasiei.

INCHIEIE PACE CU PERSIANII

XLVII. In primavér'a anului urmatoriu, inainte de ce ar' esi So-

(114) *Shahulu.* La Turci este opritu prin lege de a incepe resbellu inainte de a insciintia pe inimicu. Acést'a se face (dicu ei) parte pentru aceea, cá bravur'a osmaniloru se nu suffere scadere, candu ei ar' bate si suppune pe adversariu prin frauda si stratagema; ér' de alta parte, cá se nu póta dice inimiculu ca nu a avutu timpu a imbraciosia legea Coranului si a trece la religiunea mahomedana. Care déca o ar' refusa inimiculu, ei nu numai ca se tienu nevinovati de tóta versarea de sange ce ar' urma, ci anca credu, ca murindu in lupta, se facu martiri in ochii lui Dumnedieu; ér' invingéndu, devinu totu atati Gazi. Cu tóte aceste inse, ei nu se tienu strictu de acésta lege, ci de multe-ori o interpretéza dupa urgenti'a evenimenteloru, si declara bellulu numai dupa ce a infiptu sabi'a in corpulu inimicului. Amu vediutu acést'a acumu pe urma in bellulu portatu contra Venetianiloru, candu Sultanulu Achmedu prin generalulu seu Ali Pasia, in patru luni de dile le-a luatu tóta More'a. Dar' nu ar' fi cu dreptu a condamna numai pe Turci pentru o practica ce este communa tuturoru mortaliloru.

(115) *Revanu.* Celebra cetate in Persi'a; in chartele moderne se scrie in modu corruptu Ervan.

(116) *Neh-Givan.* In chartele geografice se scrie dupa o pronuntiatiune corrupta Nah-Schuan.

(117) *Sultanu Hussein.* Pare a fi unulu din acei persiani refugiati, cari se suppuneau pe acestu timpu unulu dupa altulu potestatiei ottomane. Câ-ci Amadi'a, care este o provincia in Ghirvanu séu Azerbedgianu, este de presentu suppusa Persiei. Din cuventulu Amadi'a, se pare ca deriva ebraiculu Madian si grecesculu Midian.

(118) *Meragie.* In chartele geografice se scrie incorrectu, Marraga.

limanu in campania cu armat'a sa, Sultanu Shah Kuli (119) vine la elu aprópe de Ersirumu, (120) si cerendu-i gratia se suppune cu totulu protectiunei lui. Dupa aceea, mergêndu de aci la Bagdadu, primesce o deputatiune de la regele Persiei, rugandu-lu umilitu de pace, care dupa mai multe conferintie in urma s'a si inchieiatu, si prin trens'a cetatile Van, Merash (121) si Musulu (122) s'au designatu de cetati frontiare ale imperiului ottomanu.

SE PRINDE UNU FALSU MUSTAFA

XLVIII. Pre candu imperatulu era occupatu in Asi'a, unu óre-care impostoru appare in Dobrudgia (123) sub falsulu nume de Sultanu

(119) *Shah Kuli.* Unulu din Chanii persiani, cari revoltandu-se au trecutu la Solimanu. N'a fostu pentru alta renumitu, decâtu numai pentru artea sa in musica. Esistu pénè asta-di de la elu unele arii incomparibilu de frumóse, puse pe note pentru instrumente, despre cari dicu artistii musiciani, atâtu cei din Turci'a câtu si cei din Persi'a, ca sunt inimitabile. Anume este un'a ce se numesce Shah Kuli Sakili cu echoulu husseinianu, si alt'a Kiupare in echoulu hisar: ambe in metrulu numitu Diveki.

(120) *Ersirumu.* Dupa etimologia, insémna tiéra grecésca séu européna. Câci Turcii numescu parti alle Europei totu ce este situatu dela Ersirumu spre apusu, dimpreuna cu Asi'a mica séu Anadoli'a. Dar' acestu Ersirumu este capital'a Armeniei mari, care é suppusa Turciloru, nu departe de confiniele Mediei, siése dile departare dela Trapesund'a, langa marea negra spre média-di. Acest'a é unulu dintre celle principali pasialicuri alle imperiului ottomanu, si nici nu se tramitte aici altu Pasia, decâtu unulu dintre acei-a cari au privilegiulu de a purtâ trei tuguri, adeca trei códe-de-calu.

(121) *Merash.* O cetate in Asi'a langa riulu Murasius, aprópe de Eufrate, intre Aleppo si Malatia.

(122) *Musul.* Dupa parerea unoru-a, este Ninive a anticiloru.

(123) *Dobrudgia.* Este o provincia situata dincóce de muntele Emu, si se estinde de-a-lungulu Dunarei de la Dristoru in Romani'a pénè la gurele acéstui fluviu. Tóta tier'a é numai unu siesu; o campia vasta, fara fluviuri, fara selbe; numai la estremitatea aprópe de Dristoru, este o padure, pe care Turcii o numescu *Deli Orman*, séu padurea nebuniloru. Locuitorii ei sunt de origine Turci, si au venitu aici din Asi'a, dar' asta-di se numescu Citaki, si sunt renumiti pentru singular'a loru ospitalitate. Déca trece vre-unu caletoriu prin satulu loru, fia acell'a de ori ce natiune ori religiune ar' fi, toti parintii de familii esu naintea portiei, si in modulu cellu mai affabile ilu invita a intra in a loru casa, si a primi se siéda la mésa, si se mance din celle ce le-a datu dumnedieu (Aceste sunt propriele loru cuvinte de invitatiune). Acella apoi, a carui invitatiune caletoriulu o a primitu, ilu tiene la elu trei dîle cu cai cu totu, déca nu sunt mai multi de trei, si-lu ospeta fara vre-o recompensa, si

Mustafa, care adunandu-si o banda cam de vre-o patru-dieci ómeni depravati, a inceputu a devasta in modulu celu mai crudelu nu numai in Dobrudgia, ci in tóte provinciele invecinate. Imperatulu era in departare cu multu mai mare, decâtu ca se póta infrêna in graba pe acestu impostore; dar' Baiazetu, alu siesilea fiiu alu Sultanului, usandu-se de o stratagema admirabile, a sciutu se traga in cursa pe deceptorele, si prindiendu-lu l-a tramisu legatu in fera la tatalu seu. Prin acésta fiiulu a scapatu pe parintele seu de o mare grige, carele cugetá chiar' a tramite pe Mehemedu Pasia cu armat'a sa pentru a bate si a pune man'a pe falsulu Mustafa.

cu atâta curtenire si affabilitate, in câtu abiá se mai póte gasi acestei parechia in lume. Ei i punu mai nainte óua', miere (de aceste are tiér'a in abundantia), si pâne cópta sub cenusia. dar' care este fórte fina si buna. E de insemnatu, ca ei pregatescu câte-o casutia anume pentru primirea óspetiloru, cu unu caminu in midi-locu, incungiuratu de tóte partile cu paturi. unde caletorii se potu face comodi dupa a loru placere. Fiindu ca nu au paduri cu lemne, asia incaldiescu in casa cu balegariu uscatu la sóre. Casele le facu din pétra, dar' fara varu si nesipu, in câtu paretii loru paru a fi mai multu unu aglomeratu de pietre, decâtu unu muru consolidatu. Dar' pentru a se assecurá contra frigului, ei bâtu paretii pe din afara cu balega. Pentru a avea apa, isi facu fontani; dar' cari pentru siccitatea solului, trebue se le sape afundu péné la câte una suta de stenjeni (*). Tiér'a acést'a produce si cai fórte iuti la fuga, pe cari Turcii i tienu de cei mai buni dupa caii moldovenesci. Eu amu trecutu adese-ori prin partile aceste, din causa ca pe aici imi era calea din Moldov'a la Constantinopole; si voiu dar' ca cu acésta ocasiune se relatezu ceea ce mi s'a intemplatu odata pe acésta cale. Trageamu totdeauna la unu locuitoriu in satulu Alibegu, unu omu fórte cu védia in satu si pre langa aceea si avutu. Amu ajunsu odata la elu chiar' in 22. Iuliu (**), diu'a de S-tulu Foca, si amu vediutu ca toti lucratorii lui (si avea preste una-suta de crestini la lucru preste anu), siedu idilicesce, fara lucru, ca in di de serbatória. Atunci l-amu intrebatu: cum de acesti omeni nu sunt asta-di la lucru? Elu imi respunse: Sunt mahomedanu adeveratu, dar' nici candu nu voiu suferi ca omenii mei se lucre in diu'a acésta. M'a prinsu mirare de aceste cuvinte ale lui, si l-amu intrebatu mai departe: ce, póte este asta-di serbatória la voi? Elu a surrisu, si apoi imi dise: «Me miru, cá voi cá crestini, nu sciti «ca asta-di è diu'a St-lui Foca». Si ce aveti voi — i diseiu—cu diu'a St-lui Foca? — «O! amiculu meu—imi replicà elu — cumu vorbiti voi asia! Acestu santu, prin mi«raculele sale a datu probe sufficiente intre noi despre puterea sa. Asculta. Anca «de la strabunii nostri a remasu la noi acésta scire, ca ómenii nostrii. cari nu sciáu «nimica despre serbatori'a St-lui Foca, au tramisu in diu'a acést'a pe lucratorii cre«stini la recolt'a bucateloru de pe campu, si cu tóte ca acesti-a le-au facutu obiec-

(*) Orgii dela grecesculu Ὄργυια *Tr. Rom.*
(**) Dupa calendariulu vechiu *Tr. Rom.*

SOLIMANU VINE CU O FLOTA INTRU ADJUTORIU FRANCESILORU

XLIX. Pe acestu timpu se incinsese de nuou resbellulu intre regii Spaniei si Franciei, in care regele francesu (124) vediendu ca sórtea nu-i favoresce, si inimiculu ilu strimtóra, a cerutu de la imperatulu acumu a dou'a óra se-i tramita adjutoriu. Solimanu, care credea ca nu trebe se refuse nici o rugare a alliatului seu, tramite pe Carli Elibeg (125) cu o flota mare contra Spaniei. Elibeg ne gasindu nici o resistentia pe mare, devasteza cóstele spanice si unele insule de prin pregiuru; aduna spoliatiuni immense, face o multime de captivi, si pune focu la totu ce n'a potutu lua cu sine. Acésta procedere a fostu caus'a, ca Spaniolii temendu-se ca Elibegu le póte face anca si mai mare stricatiune, si-au retrasu trupele din totu loculu si le-au tramisu in contra lui; dar' chiar prin acést'a, armat'a francesa sub comand'a lui Corbon, (126) a repurtatu o completa vic-

«tiunea, ca este diu'a St-lui Foca, ei totusi i-au fortiatu prin bataia a face ce le-au «poruncitu. Crestinii bietii, n'au avutu ce face, decâtu a se suppune chiar si in «contra voiei loru, si au mersu si au incarcatu carale cu grânele domniloru. Dar' «ce se intempla intorcéndu-se catra casa? Unu omu betranu, venerabile prin etatea «sa, le ese inainte cu o faclia aprinsa in mana, si infruntandu pe lucratorii crestini «ca i-a profanatu serbatori'a, pune focu la carale cu grâu. Flacar'a se intinde cá «fulgerulu, preste totu tienutulu si preface in cenusia nu numai bucatele ce erau «anca pe campu, dar' și acellea ce le carrasera degiá acasa. Asiá parintii nostri, inve«tiandu minte din acést'a perdere, si-au propusu a tiené acésta serbatória chiar cu «aceeasi religiositate, cu care o tienu crestinii, si a se abtiené in acea di de la ori «si ce lucru. De candu tienemu si noi la acestu votu alu proto-parintiloru nostri, «nu ne aducemu aminte cá se se fia mai intemplatu unu assemenea focu».

(124) *Regele Francesu.* Acesta é Franciscu I., care prin resbellele continue cu Carolu V., a datu ocasiunile celle mai bine-venite lui Solimanu de a cuprinde regatulu Ungariei.

(125) *Carli Elibegu.* Acesta pare a fi fostu unu vechiu admiralu, dar' nu pare a fi fostu investitu cu dignitatea lui Capitanu Pasia. Dupa numele de Carli s'ar poté conjectura ca a fostu unu christianu renegatu.

(126) *Corbon.* Dupa tóta probabilitatea, acesta pare a fi Carolu Ducele de Bourbon, generalu in armat'a imperatorelui Carol V., care revoltandu-se contra Franciei, a trecutu in urma la acesta. Este in usu la Turci de a confunda fórte adese-ori numile generaliloru crestini. In catu pentru acésta batalia, nici istoriografii germani, nici cei francesi, nu facu mentiune despre ea; pentru aceea, io tare credu ca acést'a este numai o fictiune a francesiloru, pentru a aduce pe Solimanu se le stea cu atâtu mai tare intr'adjutoriu. O apucatura de care se servescu ei in Constantinopole fórte

toria asupr'a Spaniolilor.u, lasandu acesti-a, precumu se spune, patru-dieci de mii de morti pe campulu de lupta.

TRAMITE O ALTA FLOTA IN HURMIUS

L. Solimanu, incuragiatu prin acestu succesu, tramite o alta flota sub comand'a lui Peri Reis in Hurmius (127), spre a devasta côstele acestui regatu; ceea ce acestui-a i-a si succesu la inceputu, câ-ci depredandu tôte provinciele maritime ale regatului, si incarcandu-se de spoliatiuni, se intórce cu aceste la Constantinopole. Dar' precandu naviga, precumu credea elu, in cea mai mare sicuritate pe marea egiptiaca, dintrodata se vede urmaritu de flot'a inimica, care attacandu-lu, fiindu-ca vasele lui erau separate, ilu bate, si o parte din vase le cufunda in mare, altele le prinde, mai alesu cele ce erau fórte incarcate cu spoliatiuni; dintre nâile cele usióre au scapatu unele cu fug'a; intre acestea era un'a, alu carei comandante era Seid Ali Capudanu. Acesta readunandu naile disperse, ce séu nu luasera parte in bataia, séu scapasera cu fug'a, reataca flot'a inimicului chiar pre candu se retragea in disordine, si prin o rara schimbare a fortunei remane superioru, si innéca o multime de nâi de ale inimicului. Cu modulu acest'a armele lui Solimanu au avutu bunu succesu atâtu pe mare câtu si pe uscatu, si o mica perdere printre ele nu era decâtu nuntiulu de o victoria si mai mare. Si intr'adeveru ca totu pe acestu timpu Toigun Pasia, Beglerbegulu de Bud'a, a occu-

adese-ori, precumu o cunoscu din esperienti'a ce amu facutu pe timpii mei chiar acolò fiindu.

(127) *Hurmius*. Turcii dau acestu nume la doue tieri si la dóue mari; tierile sunt Portugali'a si insul'a Ormus ('Αρμουζα la Ptolomeu); ér mârile sunt: marea portugesica si golfulu persicu, fiindu ca intr'amenduóe se gasescu perle, ce la Turci se numescu Hurmius. Este in generalu cunoscutu, ca Turcii au avutu o flota mare in cursu de lungu timpu in marea rosia, numita la ei Bahrul Kulzum, séu mai usitatu Suveid Dengi-isi; se scie si aceea ca Selimu a incercatu a uni marea rosia cu marea mediteranea, de la care propusu alu seu nici nu a desistatu, pênê cându canalulu acumu pe aci pe aci terminatu, nu s'a implutu pe neasteptate de nesipu. Pentru aceea ar' trebui se credu, ca aci é vorb'a despre golfulu persicu, déca nu s'ar' dice ca flot'a s'a intorsu la Constantinopole. Dar' acést'a nu se póte fara ca se nu incongiure tóta Afric'a, ceea ce inse Turcii ne cumu se o fia a facutu, dar' nici n'au incercatu-o nici odata.

patu de la crestini trei cetati, (128) si a facutu o multime de captivi. De alta parte Salih Pasia, gubernatore de Dgesair, (129) suppune cetatea Bidgiane, (130) si alte trei castele in Spani'a.

MAI TRAMITE O ALTA FLOTA FRANCESILORU INTR'ADJUTORIU

LI. In anulu Hegirei 963 se presenta lui Solimanu o noua ocasiune pentru a-si castiga gloria. Francia Padishahi, fiindu-ca succesulu contra Spaniolilorn nu a fostu asia precumu elu ar' fi doritu, cere acumu a trei'a óra dela Solimanu flota intru adjutoriu. Solimanu se bucurà fórte, ca póte se franga unu ou cu altulu, fara a se vatema la mana, si implinindu cererea regelui, tramite pe Capudan Piiale Pasia (131) cu o flota mare in marea spanica, spre a fi intr'adjutoriu flotei francese. Piiale esecuta ordinile imperatului cu multu A. 963 / I. C. 1555

(128) *Trei cetati*. N'amu cetitu anca nicairea numele loru.

(129) *Dgessair*. Séu cu articlu El Dgessair (*); in chartele geografice se numesce Algiru séu Algeri'a. Este suppusa Turciloru, dar' se guberna dupa legile sale proprie, ca si Tunisu. Este inse obligata a da Sultanului in timpu de resbelu siese pênê in optu mii de soldati. Ér' candu Sultanulu are pace cu Venetianii si cu celelalte state crestine, atunci ea este libera de la ori ce obligatiune façie cu elu, si póte se continue deprinderea piratagiului, chiar' precumu facu cavalerii de Malta printre crestini. Ei au unu Pasia, pe care ilu tramite loru Sultanulu ; dar' acestu Pasia nu póte se faca nimicu de capulu seu, precumu se face in alte locuri. In câtu pentru subsistenti'a sa, precumu victuale, imbracaminte si alte necessarie, elu este in abundantia provediutu de catre locuitorii tierei ; dar' afara de acestea, elu nu are nici dreptu, nici putere de a pretinde alte lucruri in numele imperatului. De multe-ori se intempla ca locuitorii ilu destituie din propri'a loru auctoritate ; dar' pentru a salva onórea curtiei ottomane, ei ilu accusa la Sultanulu ca se pórta reu, si ceru altulu mai bunu. Curtea nu apróba acésta procedere, dar' se uita printre degete, si temendu-se se nu provóce vre o revolta, condamna totdeauna pe Pasia, si da dreptu locuitoriloru din Dgessair.

(130) *Bidgiane*. Probabilmente este Nizza, unu castellu in Piemontu, pe care Francesii cu adjutoriulu Turciloru l-au occupatu chiar' pe acestu timpu (**).

(131) *Piale Pasia*. Unu mare-admiralu fórte renumitu la Turci, care a facut o piatia si o Giamia in Constantinopole, care si asta-di se vedu.

(*) Dupa D'Herbelot, cuventulu Dgessair, in limb'a arabica se scrie Gezaïr séu Kessair, care dice elu, ca este unu cuventu corruptu din latinesculu Caesarea, si ca Algiru este antic'a Iulia Caesarea, capital'a acelei parti a Mauritaniei, care la Romani se numia Caesariensis, pentru a o distinge de celelalte duóe provincii mauritane, adeca de Tingitana si Sitifensis. *Tr. Angl.*

(**) E mai probabile ca autorulu intielege aci Bugia in Afric'a, pe care o au recupatu Turcii de la Carolu V. *Tr. Franc.*

zelu, si in unire cu flot'a francesa cuceresce Misina (132) Ridge (133) si Marioca (134), si alte mai mici trei insule vecine (135); si lasandu apoi a devasta tóte cóstele Apuliei, in spre tómna se intórce la Constantinopole incarcatu de bogate spoliatiuni.

FACE NOUE LEGI IN STATU

LII. Dupa-ce Solimanu consolidà asia imperiulu seu, si ilu intari de tóte partile, a datu respiriu soldatiloru sei, si apróþe diece ani a intrebuintiatu pentru a introduce ordine mai buna in trebile civili ale statului seu. Prim'a sa ingrigire a fostu, se termine construirea Giamiei, la care cu trei ani mai nainte pusese fundamentele; si care intr'adeveru, ca e facuta cu o frumsetia atâtu de alésa, in câtu, pre langa S-ta Sophia, precumu opiniunea publica crede, ea nu mai are parechia in lumea intréga ; si se numesce de la numele seu Suleimanie (136). Dupe aceea, vediendu ca multe lucruri atâtu la curte câtu si in imperiu mergu neregulatu, si ca incurcatele gra-

(132) *Misine.* Messina in Sicili'a (*).

(133) *Ridge.* Regium Iulium (**) in Calabri'a. Turcii mistifica (cam cumu facu ei de comunu), punendu Messin'a si Ridge in Spani'a.

(134) *Marioca.* Acést'a este insul'a Maiorca, cea principale dintre tóte insulele balearice,

(135) *Trei insule vecine.* Aceste póte ca suntu: Minorca, Ivica, si Formentera. Dar' acést'a este numai o simpla coniectura.

(136) *Suleimanie.* Acestu templu e locatu pe o culme ce cauta spre portu, si e construitu cu atât'a arte si elegantia, in câtu nici unu altu edificiu nu se póte compara cu elu. Amu auditu acésta affirmandu-se nu numai de la Turci, ci si de catra strain din differite tieri. Nici ca este vre-o mirare, ca acestu edificiu este atâtu de frumosu, candu s'au pusu si aplicatu aici nu numai pietrele de marmora si resturile ruineloru de la Troad'a, ci anca totu ce au gasitu pretiosu si raru in structurele antice ale greciloru, prin cari Turcii, nebunii de ei, isi imaginau a-si face nume immortale. Patru turnuri adornéza acestu templu. dintre cari duóe sunt cu câte trei sherife, séu balcóne ori coridóre, de unde se canta si se anuntia Esanulu; ér' celelalte duóe turnuri au numai câte duóe balcóne. Presiedintele collegiului de pre langa acésta beserica are precadentia inaintea tuturoru celorlalti, si din acestu officiu inaintéza immediatu la dignitatea de Mevla.

(*) N'amu aflatu ca Turcii ar' fi ocupatu acésta cetate. Dar' este *Massa* langa sinulu neapolitanu, care dimpreuna cu *Sorrento* au fostu devastate de catra Turci la anulu 1558, dupa ce mai nainte cetàtea *Reggio* avu aceeasi sórte. Vedi Giannone, Istori'a Neapolei, Tomu IV, pag. 161. *Tr. Germ.*

(**) Reggio in Calabri'a *Tr. Rom.*

duri de officiuri causéza certe si discordine intre officiali, a facutu nuóe regulamente atâtu civili câtu si militari, dandu-le putere de lege obligatória pentru intregu poporulu musulmanu, si regulandu asia ierarchi'a atâtu la curte, câtu si in statulu civile si in celu militariu. Dar', de si armele lui Solimanu durmiau, nu durmi'a insa spiritulu seu; elu, assemenea berbecelui impungêtoriu, se retrase numai pentru a da inimicului seu o pœnitura cu atâtu mai vehementa. Elu observase adeca in espeditiunile din urma, ca imperiulu germanu este cu multu mai tare, de câtu ca se-lu póta resturna numai cu potcóve de cai morti, ci se ceru preparatiuni mai mari si timpu mai lungu, pentru a poté distruge murii ce-lu apera. Pentru aceea, in cursulu acestoru diece ani, elu a facutu cele mai mari preparatiuni bellice, a reimplutu cu bani thesaurulu desecatu, a adunatu truppe din tóte partile; si candu tóte aceste au fostu gata, se resolvi a esecuta planulu, ce afara de elu numai Muhamedu Fatih si-lu formase, dar' pe care si elu in vanu l-a incercatu degiá.

MOARE IN OBSEDIULU DE LA SEGETVAR

LIII. Cu scopulu acest'a, in anulu Hegirei 974, pléca cu armata puternica din Constantinopole la Adrianopole; si dandu de aici o parte a armatei sub comand'a marelui veziru Pertev Pasia, ilu tramite inainte pentru a ocupa Giul'a (137), urmandu-i elu mai incetu cu ceealalta parte a armatei. Nimicu nu lipsiá acestei espeditiuni; ceea ce i lipsiá, era juvenilitatea lui Solimanu: etatea sa betrana erá degiá o pedeca in esecutarea intentiuniloru sale. Storsu de puteri, abatutu de betranetie, ajunge la Segetvar (138); aici pentru immensele fatigiuri, a fostu atacatu mai ântâiu de nisce friguri usióre, cari inse incetu cu incetulu se schimbasera in frigurile cele mai reutatióse. Do si imperatulu suferiá torture terribili, si abià era sperantia de a se mai poté reinsanetosia, totusi, elu invincibile si totodata immortale in sufletulu seu, ordinà a impresora cetatea si a-i da assaltu. Dar' comandantele cetatiei facea o resistentia la care Solimanu nu se asteptase, si acést'a ilu atacá si mai multu in mor-

A. 943 / I. C. 1566

(137) *Giula*. Asia se numesce si asta-di in chartele geografice.

(138) *Segetvar*. Crestinii i dicu Sigeth.

bulu seu; pentru aceea in pré marea grige a sa pentru binele statului seu, ilu audia repetindu adese-ori esclamarea: « O! cetatea, « a carei vétra (139) trebe stérsa; ea, nu é cucerita anca. » Dupa aceea, simtindu ca i se apropia ór'a mortiei, a redicatu manile spre ceriu, si pronuntiâ urmatori'a rugatiune: « O! Dumnedieule á tóta « lumea (140), O! domnitoriule mare si domnu a tóte creaturele! « Eu umilitulu me rogu la sant'a ta marire, ai pietate de acésta óste « a credintiosiloru tei, si adjuta-le dómne, din mare mil'a ta, cá se « póta cuceri câtu mai curendu acésta cetate »! Dupa ce a pronuntiatu acésta rugatiune, si-a datu si sufletulu; si asia muri Solimanu in trei-spre-diece ale lunei Safer, anulu Hegiriei mai susu mentionatu.

MOARTEA LUI SOLIMANU SE TIENE IN SECRETU. CETATEA SEGETVAR ESTE CUCERITA

LIV. Marele veziru insciintiéza numai de câtu pe Selimu, care era pe atunci in Magnesi'a, despre mórtea parintelui seu, si-lu róga se vina câtu se póta mai in graba la armata. Intr'aceea elu tienea mórtea imperatului in secretu; si in numele acestui-a eshortá pe soldati a ocupa cetatea; si direge tóte lucrurile cu atâta perspicacitate, in câtu nime nu potea nici macar suspecta mórtea imperatului. La 18 alle aceleiasi lune, comanda assaltu generale, care adjutatu de unu focu (141) accidentale escatu in cetate, succese atâtu de bine, in câtu garnisón'a pre langa tóte ca facea valorósa resistentia, in

(139) *Vétra.* Este o frasa turcésca, care insémna devastatiune si destructiune totale. Câci de unde nu ese fumu, acolo nu locuiescu omeni.

(140) *A tóta lumea.* Turcii dicu ca Dumnedieu a creatu siepte-dieci de mii de munduri (lumi): dar' ca acésta de acum'a va fi cea mai de pe urma. A fostu mare disputa odata intre invetiatii turci asupr'a acestei espressiuni. Unii diceau ca nu se unesce cu doctrin'a ortodoxiei a dice: Dumnedieu a tóta lumea: pentru-ca este numai unu Dumnedieu, si acesta este Dumnedieulu Musulmaniloru; apoi mai diceau, ca a-lu numi domnitoriu alu buniloru si alu reiloru, nu convine cu sanctitatea lui. Altii din contra, affirmau contrariulu, si produceau unu pasagiu din Alcoranu, unde Dumnedieu se numesce domnu a tóta lumea. Acésta opiniune apoi a fostu aprobata de toti ceialalti.

(141) *Focu.* Turcii atribuescu acestu accidentu numai si singuru rugatiuniloru lui Solimanu, in urm'a caror'a cetatea nu a fostu ocupata prin forti'a armeloru, ci prin unu casu miraculosu, placêndu lui Dumnedieu a remunera cu glori'a rugatiunile servului seu.

urma totusi, si in pucine óre, a trebuitu se céda si se succumbe bravurei sôldatiloru ottomani. Acésta di memorabile pentru cucerirea acestei tari cetati, a fostu mai ilustrata anca prin noutatea ce chiar' sosise, ca Giul'a anca a capitulatu in acelasiu timpu.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

LV. Intr'aceea Selimu dupa ce a primitu scrisórea vezirului, a plecatu cu cea mai mare graba la castre. Dupa sosirea lui s'a facutu in publicu cunoscuta mórtea lui Solimanu, si Selimu a fostu in unanimitate proclamatu imperatore. Er' dupa aceea, pentru a-si implini cea mai din urma detorintia catra remasitiele parintelui seu, Selimu a lasatu ca corpulu defunctului se se puna pe unu caru auritu, si insocitu de tóta armat'a, ilu duce la Constantinopole. Pre candu au ajunsu aprópe de cetate, toti Ulemii, Esrafii (142), Mai marii tierei, cu o multime immensa de poporu, vinu naintea conductului funebrale, si intre cantari si invocatiunea numelui Dumnedieului Sikir si Tesbih, ilu petrecu cu totii pênê in cetate; aici depunu cadavrulu in curtea Giamiei fundata de insusi Solimanu, si care pórta numele lui; apoi se tienù Nemas-ulu dupa regulele lui Imam Shafii (143), pentru care imperatulu insusi nu numai ca era fórte affectionatu, dar' anca purtá pururea cu sine pe Imam (144) Nakibulu Eshref, unulu din acésta secta. Dupa ce s'au terminatu tóte ceremoniele, cadavrulu s'a pusu in pamentu; si tuturoru preotiloru si monachiloru, cari pe acellu timpu au fostu in Constantinopole, s'a datù ordinu cá se faca Telaveti Coranu (145) in tóta diu'a de câte patru-dieci de ori, si acést'a patru-dieci de dîle un'a dupa alt'a, cá asiá prin aceste rugatiuni mortulu se póta avé pacea sufletului seu. Selimu,

(142) *Esrafii*. Omeni de o viétia santa, séu mai respectuosi decâtu altii pentru dignitatea loru eclesiastica. Cuventulu Esraf se deriva de la sierif, santu. De aci numirile : ***Kudsi-Sierif*** Ierusalimu, si ***Kiabei-Sierif*** Mecca, etc.

(143) Vedi not'a 52 la § XXVII din acestu capitolu. *Tr. Rom.*

(144) ***Imam***. Unu Εφημεριος, preotu care é chiamatu a face in tóte dilele rugatiunile publice. Cellu care servesce la Sultanulu si face rugatiunile in presenti'a acestui-a, este tienutu in mare onóre, si spre distinctiune are titlulu de Imam Effendi.

(145) *Telaveti Coranu*. Recitarea Coranului intregu; ceea ce este in usu a se practica asupr'a mormentului defunctului; chiar' precumu la noi se cetesce in assemenea casu psaltirea si noulu testamentu.

fiiulu seu, mai lasà anca a se face inaintea Giamiei unu Mihrab (146) si asupr'a mormentului una Turbe mare de marmura, care pênè in diu'a de asta-di este cercetata de musulmani cu cea mai mare pietate; cà-ci ei credu tare, ca Solimanu a fostu unu favoritu fórte mare alu ceriului; si acésta din causa ca elu nu numai ca si-a perdutu viéti'a in obsediunea de la Segetvaru, si ca prin urmare este unu Shehiv (147), dar cà elu a fostu si unu Gassi (148), fiindu ca sub conducerea reliquieloru sale s'au uceritu duóe cetati, si s'au adnectatu imperiului ottomanu.

CALITATILE LUI SOLIMANU

LVI. Acést'a a fostu viéti'a si acést'a domnirea lui Solimanu, principe de o inima eroica si invincibile, de o valóre si prudentia mare, si atâtu de patientu in supportarea greutatiloru legate totdeauna cu espeditiunile bellice, in câtu ti se parea ca din aceste se nutresce si se intaresce. Afara de limb'a turcésca, elu vorbea anca limb'a persiana si arabica, si in artea poesiei ce la Persiani se numesce Nasm (149), elu intrecea pe toti atâtu prin elegantia câtu si prin ingenuitate. Victoriele sale in Persi'a, in Ungari'a, si pe mare, l-au fa-

(146) *Mihrab.* Insémna atâtu altariulu insusi, câtu si partea ce cade spre média-di a Giamiei. In câtu pentru cuventulu acesta Turcii au urmatóri'a istorióra. Unu anumitu poetu avea o concubina, pe care, de si palida, betrana, barbósa si sbircita, elu totusi o iubiá cu passiunea primului seu amoru. Amicii sei i faceau critica pentru unu amoru atàtu de insensatu. Elu atunci s'a pusu si le-a respunsu prin urmatoriulu distichu:

Gier Mescid iikildise;
Nola Mihrab Ierinde.

Adeca: De si Mescid (séu templulu) é ruine;
Dar Mihrab (altariulu) sta anca bine.

Inimicii sei indata ce audira acestu distichu din gur'a lui, l-au trasu in judecata pentru blasfemia, dicêndu si esplicandu versulu asiá, ca elu a comparatu faci'a cea sbircita a concubinei sale cu o beserica, ér acea parte a corpului ei, care era obiectulu passiuniloru sale in tineretia, cu unu altariu. Judecatoriulu intr'atâtu s'a infuriatu de acést'a, in câtu a condamnatu pe poetu se-si pérda viéti'a.

(147) Insemnéza: martiru *Tr. Rom.*

(148) Adeca: invingêtoriu, cuceritoriu *Tr. Rom.*

(149) *Nasm.* Unu metru poeticu, care occure adese-ori, mai alesu in Coranu; pentru aceea ilu si tienu de o mai inalta elegantia, de câtu cumu sunt celelalte.

cutu renumitu; dar' reformele ce a introdusu in justitia, si legile escellente, prin cari se tiene anca in flóre imperiulu ottomanu, i-a castigatu gloria anca si mai mare. Pentru aceste tóte i-au datu Turcii numele de Canuni. Elu a domnitu imperiulu ottomanu patru-dieci si unulu de ani, si a traitu siepte-dieci si patru. A avutu siepte fii: Muradu, Abdullah, Mehemedu, Mustafa, Selimu, Baiazetu, si Sihanghir, cari toti afara de Selimu, succesorele seu, au muritu mórtea nenaturale inainte de mórtea parintelui loru.

Domnitori in Europ'a, contimpurani cu Solimanu I., au fostu:

In Germani'a: Carolu V. 1519—1558., si Ferdinandu I., 558—1563.

In Angli'a: Eduardu VI. 1546—1553.; Mari'a 1553—1558.; si Elisabeth'a 1558—1602.

In Franci'a: Franciscu I. 1525 — 1547.; Enricu II. 1547 — 1559.; Franciscu II. 1559—1560.; si Carolu IX. 1560—1574. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SELIMU II.

SUPRANUMITU MEST (1)

ALU UNSPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA III.

SELIMU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa mortea lui Solimanu nu era altu fiiu alu seu, decatu singurulu Selimu care se-i succéda pe tronu; si care pe acestu timpu se tienea in Amasi'a, precumu amu vediutu mai in susu (2). Elu a plecatu de aici in nóue-spre-diece ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 974., in care domniá chiar' planet'a lui Merrich (3), si ajungêndu A. 974 / I. C 566

(1) ***Mest.*** Adeca: betîvu; supranumitu asià, pentru ca era fórte dedatu vinului si beuturei; si acést'a era plácerea lui cea mai mare. Dar' cu tóte ca era dedatu acestui vitiu pênê la estremu, totusi se dice, ca nici-odata n'a intermisu de a-si face rugatiunile usitate in tóta diu'a. Mai sunt apoi alti istoriografi, cari nu voiescu a lipi acésta péta rusinósa pe façi'a unui imperatore atâtu de celebru, si dicu, ca elu n'a avutu nici de cumu patim'a betiei, ci de multe-ori a fostu rapitu de óre-care enthusiasmu divinu, si pentru-cá poporulu se nu-lu suspecteze de hypocrisia, elu insusi spunea ca nu e enthusiasmu divinu, ci numai o betia, voindu astfeliu mai bine a-lu tiené de betivu decâtu de unu hypocritu. Dar' aceste sunt vorbe, cu cari se póte amagi numai lumea ignorante.

(2) La capulu precedentu §. LIV, unde inse nu se dice Amasia, ci Magnesia *Tr. Rom.*

(3) Marte. *Tr. Rom.*

la Constantinopole, s'a suitu pe tronulu parintelui seu. In diu'a urmatória, toti mai-marii imperiului, urmandu datinei, s'au presentatu in mare doliu (4) la curte, si manifestandu-si omagiele loru catra noulu imperatore, totodata ilu consolara in cele mai alese cuvinte pentru mortea parintelui seu.

ARMAT'A ANCA I SE INCHINA

II. Trei dile in urma, pléca cu vre-o câte-va persóne din Constantinopole spre Segetvar. Dar' in acelasiu timpu marele veziru Mehemedu Pasia a ocupatu cetatea, si lasandu acolo o buna garnisóna si-a trimisu armat'a in quartire de iérna, si ajunsese degiá pênê la Belgradu, tienendu sub totu timpulu acesta mórtea imperatului in secretu (5). Chiar' pentru acést'a, soldatii s'au turburatu candu au vediutu ca Selimu a ajunsu aici atâtu de iute si atâtu de neasteptatu; si fiindu ca erau ingrigiati, nu cumu-va Selimu, la esemplulu avului seu de acelasiu nume, se fia facutu ceva injuria parintelui seu: au cursu cu totii la arme. Dar' dupa ce li s'a spusu in modu autenticu, ca Solimanu au muritu mórte naturale, ei anca au primitu cu totii pe Selimu de legitimu succesore la tronu, l-au recunoscutu de alu loru suveranu si s'au suppusu lui.

SELIMU FACE PARENTELUI SEU INMORMENTARE SPLENDIDA

III. Dupa aceea Selimu a lasatu se se faca tóte preparativele ne-

(4) *Dóliu.* Mai inainte era in usu a se observa celle mai mari solemnitati la mórtea unui imperatore turcu, si a alege celle mai distincte colori in vestmintele de doliu. Asta-di tienu doliulu in vestminte rosie si numai trei dile, dar' nici acést'a nu è de rigóre, si dupa trei dile érasi se imbraca cu totii in vestmintele loru usitate.

(5) *In secretu.* Atâtu scriitorii crestini câtu si turci affirma in unanimitate, ca marele veziru in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a tienutu in secretu mórtea lui. Solimanu, si anume pênê la sosirea lui Selimu in Belgradu. Lectorele, care nu cunósce datinele Turciloru, va crede ca acést'a este impossibile intre atâte mii de soldati; dar' nu va dubita acell'a, care cunósce tacerea mai multu decâtu pithagorica ce observa turculu in intrulu curtiei osmanice. Nime nu pronuntia acolo unu cuventu, afara de casulu candu i se demanda; nime nu vorbesce aici unulu cu altulu; nici nu cutéza óre-care a stranuta séu a tusi, ori câtu stranutarea séu tus'a l'-ar ghidili. Candu vre unulu vrea se comunice altui-a ceva, o face in limb'a mutiloru, prin semne. Nici unulu din domestici nu pórta papuci, si ambla numai in vervulu degeteloru, si atâtu de linu si cu grija in catu abia le audi pasii chiar' si candu mergu in fuga. Care ar' face cea mica rumóre, se punesce fórte aspru.

cessarie pentru immormentarea parintelui seu, si s'a intorsu la resiedinti'a sa imperiale. Aici, dupa ce s'au terminatu ceremoniele funebrali, a fostu confirmatu din nuou pe tronu de catra tóte auctoritatile si staturile tierei, si apoi a celebratu victoriele parintelui seu cu unulu din cele mai splendide triumfe. Dupa aceea a distribuitu Ieniceriloru si Spahiiloru Baksisiulu (6) séu darulu usitatu; ér' Ulemiloru si celorlalti preoti, cari au facutu officiulu funebrale la immormentarea parintelui seu, le-au impartitu bani si vestminte de metase.

'BATE PE REBELLII ARABI

IV. Intr'aceea, arabianulu Beni Omeru (7) Ulian Ogli, audindu de mórtea lui Solimanu, si-a luatu curagiulu nu numai de a scutura jugulu ottomanu, dar' anca si de a indemna pe vecinii sei a se al a-

(6) *Bacsisiulu*, adeca daru, ce de comunu se da soldatiloru cu ocasiunea instalarei unui nuou imperatore. Fie-care Ieniceriu (si sunt patru-dieci de mii de ei) capeta câte dóue-dieci de taleri, si unulu fie-care din cinci-spre-diece mii de Spahi, câte dóue dieci-si cinci de taleri. Câte-odata Sultanulu, candu are placere, le immultiesce soldulu loru quotidianu câte unu aspru; dar' acésta se intempla fórte arare-ori, si cellu multu in casulu candu Sultanulu are necessitate de a-si castiga favorea soldatiloru sei.

(7) *Beni Omeru*. Fiii séu posteritatea lui Omeru, cari sunt unulu din triburile arabiane vagabunde prin desertele Bagdadului, si cari n'au nici-o locuintia permanente. Câte-odata sunt suppusii imperiului ottomanu, si platescu gubernatorelui din Bagdadu in totu anulu unu tributu fórte considerabile in bani din productulu loru de curmale, care este singurulu loru sorginte de avere. Dar' de multe-ori ei se revolta, si petrundu cu devastatiunile loru pénê prin suburbiele cetatiei Basre. Sub domni'a lui Mustafa Sultanulu, ei au nevalitu prin surprindere chiar si asupr'a cetatiei Basre, si au remasu domni asupr'a ei aprópe duoi ani. Dar' dupa aceea, Dalta ban Mustafa Pasia, gubernatorele Babiloniei, i-au allungatu de acolo, si au stirpitu mai totu tribulu, omorindu preste trei-dieci de mii de ómeni, alle caroru capete apoi lea-a espusu inaintea lui Capudgi Basi Badtal Ismail, pe care imperatulu ilu tramisese anume pentru acést'a. Prin acésta victoria, Daltaban Mustafa Pasia si-a castigatu mare reputatiune la imperatulu, in câtu puçinu dupa aceea a fostu inaintatu la dignitatea de mare veziru. Dar' acésta inaintare a fostu si perirea lui. Câ-ci, abia dupa trecerea a trei luni de dile, Mufti a redicatu accusa de rebelliune contra lui, si, de si innocentu, a fostu punitu cu perderea vietiei. Acestu actu de crudelitate a datu nascere in scurtu timpu unei conjuratiuni, ale carei urmari au fostu detronarea Sultanului Mustafa, si ucciderea lui Mufti (unu casu acesta, ce fórte arare-ori se practica intre Turci). Dupa detronarea lui Mustafa, corón'a imperatésca a fostu data lui Achmedu, Sultanului asta-di regnante (*).

(*) A se vedé Partea II.

A. 975 / I. C. 1567

tura jugulu turcescu, dara a induplecatu si pe vecinii sei, ca unindu-se cu elu se'i dea ajutoriu rebelliunei sale. Asiá face invasiune in tienutulu Bagdadului, si-lu devasta in modulu celu mai crudele. Dar' cutediatoriulu n'a potutu se remana lungu timpu nepunitu. Cà-ci Selim informanduse de procederea lui, a ordinatu numai decâtu gubernatoriloru de Bagdadu, Basre (8) si Shehresul (9), a aduna unu numeru bunu de Ieniceri pre langa trupele din acele tienuturi, si se mérga a cauta pe acei rapitori. Ordinulu lui Selimu a fostu la momentu esecutatu: arabii vagabundi prin desertele Basrei, au fostu atacati, batuti, resipiti si alungati, si tienutului i s'a restituitu tranquilitatea sa de mai nainte. Totu in acelu anu Selimu a terminatu unu podu (10) care-lu incepuse parintele seu cu cinci ani mai nainte, nu departe de Constantinopole.

INCERCAREA DE A LEGA DONULU CU VOLGA, NU SUCCEDE

V. Intr'aceea era necessariu unu-nuou rebellu, ca virtutea osmanica se nu se tocésca sub lips'a totale de ocupatiune. Dar' cu imperatulu Germaniei s'a inchieiatu pace numai acumu de curêndu, si nu era nici-o causa de a rumpe cu elu. Shahulu Persiei era singurulu principe, contra carui s'ar' poté intórce armele ottomane, fiindu ca elu prin invasiunile sale continue se parea a fi datu justa causa la resbellu. Dar' érasi Selimu se ingroziá de difficultatile de a poté penetra prin acelea locuri de o parte, ér' de alt'a vedea ca chiar pentru acésta, nu póte se-si transporte acolo tóte munitiunile bellice si

(8) *Basre.* Balsora, numita inainte de acést'a Bostra; in chartele geografice se pune de comunu la gur'a Eufratelui, dar' fórte erronatu, câci ea este situata cale de siese dile in susulu acestui fluviu. La gur'a Eufratelui e situata Curm'a, cea mai insemnata cetate mercantila in orientu, dar' care geografiloru din câti cunoscu eu, a remasu cu totulu necunoscuta.

(9) *Shehresulu.* Acést'a este o cetate si provincia fórte cunoscuta in Asi'a. Pasi'a de aici are privilegiulu de a purta trei tuguri. Dar' acést'a numai atâta insemnéza la Turci, ca unu Pasia care e transferitu dintr'unu altu pasialicu in pasialiculu de Shehresulu, se considera cá si candu ar' fi tramisu in esiliu si condamnatu la eterna paupertate.

(10) *Podu.* Acestu podu este edificatu preste laculu Buiuk Cekmege, unde acesta, langa unu satu de assemenea nume, se vérsa in marea marmora, distantia de duóe óre de la Constantinopole. Intregu podulu este construitu din pétra cioplita, si are in lungime duóe-mii de pasi; opera intr'adeveru demna de unu imperatu. Hu-

provisiunile necessarie, fara de cari sciá bine ca numeróse armate ale antecessoriloru sei s'au fostu ruinatu cu totulu. Pentru a preveni aceste obstaculo, a tramisu o truppa de soldati preste marea négra la Kiefe (11), si a datu ordinu catra Chanulu Crimeei ca se adune pe lucratorii din tóte triburile tartarice, si punendu-se cu ei in corturi, langa fluviulu Essel (12), intr'unu locu ce nu este departe decatu siese mille italiane de la fluviulu Teri (13), se faca prin ei unu canalu care se impreune aceste duóe fluviuri. Elu spera cá reusindu acestu planu alu seu, va poté trece fórte usioru din marea négra prin Maille (14) Teri si Essel, in marea caspica, si precumu Persianii nu au acolo nici-o flota, se va poté transporta fórte usioru cu o armata

dai, unu poetu renumitu de pe acelu timpu, a lasatu o inscriptiune in versuri fórte elegante, adresata Sultanului, care si asta-di se vede taiata intr'o pétra de marmore, si care, pre câtu mi-aducu aminte, este urmatóri'a :

Bashadi bu dgisri, olmadan temam,
Kildi asmi sui Gennat, Errahim.
Ghieldi Sil hakk Schah Sultan Selim,
Itti tekmil, oldi bu gisr asim.
Didi Tarichin Hïudai olseman,
Iapti Ob usre bu Gisri Scheh Selim.

Adeca :

Elu (*) incepù acestu podu a-lu edifica;
Dar plecà la ceriu inainte de a-lu termina.
Fericitulu Schah Selimu, care i-a urmatu,
Implini lucrulu, și podulu l-a terminatu.
Hïudai, poetu pe acellu timpu, semnà anulu,
Candu Selimu, preste apa-a terminatu podulu.

Din acestu din urma distichon, dupa o computatiune, ce la Turci se numesce Ebged, ese numerulu anului Hegirei 974.

(11) Adeca Caffa, mai inainte Theodosia. *Tr. Rom.*

(12) Adeca Volga, odinióra Rha. *Tr. Rom.*

(13) Séu Tanais, vulgo Donu. *Tr. Rom.*

(14) *Maille.* Cu numele acesta numiau Turcii mai inainte marea meotica (Palus Moeotis); precumu concludu io chiar din insesi vorbele istoricului, acést'a nu póte fi alta, decâtu o corruptiune din cuventulu Moeotis. Dar' asta-di Turcii numescu Maille acellu golfu de la marea négra, care spala Ociakovulu, numitu la antici Olbiopolis. Incatu pentru marea moeotica, ea la Turci se numesce asta-di Azak Dengisi, adeca marea de Azovu; ér' Bosforulu, numitu la antici si Cimmerius, Turcii 'lu numescu Ghiercï Taman Bogasì. Osmanu Pasia, marele admiralu alu Turciloru, dupa-ce Russii au fostu ocupatu Azovulu, au inchisu Bosforulu cu duóe fortaretie; cari déca mi-aducu bine aminte, 'la Greci se numiau mai de multu *Nimphaeum Cimmerium si Tauricum.*

(*) Adeca Solimanu, parintele lui Selimu.

in Shirvanu, si va poté fara multa difficultate a suppune tóta Persi'a. La acésta opera póte ca i-ar' fi succesu tóte dupa dorinti'a sa, déca supremulu domnitoriu a tóta lumea ar' fi sufferitu, ca marginile ce le-a pusu elu insusi acestoru riuri, se le póta schimbá puterea omenésca. Chanulu Crimeii indata ce a primitu ordinulu Sultanului Selímu, s'a pusu pe cale si trecêndu prin Aisderchan (15 si 16) au ajunsu, la loculu destinatu, unde s'a apucatu de lucru; dar' abiá ce a facutu a trei'a parte din canalu, a trebuitu se desiste dela continuarea lucrului, câci lucratorii infestati prin ploile continue si prin venturile reci, si suferindu de lips'a provisiunilor̆u, muriau de fóme si de frigu. Dar' cu tóte aceste nefericiri, espeditiunea intreprinsa cu acésta ocasiune totusi a avutu si folósele sale, si anume, ca treidieci de mii de tatari nigaiani (17), cari pên'acumu au fostu suppusi imperiului russescu, au trecutu la ottomani, si s'au asiediatu cu tóte familiele loru in Crimëa, in localitati designate anume pentru ei. Dupa acésta nefericita intreprindere a lui Chan Kirim (18) Turcii s'au intorsu la Constantinopole.

SELIMU SUPPRIME REBELLIUNEA IN IEMEN

A. 977 / I. C. 1569 VI. Chiar' pe acestu timpu, Muttahir, Sherifulu regatului Iemen,

(15) *Aisdercan*. Unu regatu fórte bine cunoscutu in Tatari'a; asta-di este suppusu Russiloru, si in comunu se numesce Astracanu. Acestu cuventu in limb'a persiana insémna locuinti'a Balauriloru séu domnulu Draconiloru; si s'a datu acestu nume locuitoriloru acellei tieri pentru natur'a loru ferocè si selbatica. Dar' asta-di intr'atat'a s'au dedatu cu supunerea, in câtu nu se mai aude despre ei ca le-ar'mai veni in minte a-si revindicá vechi'a loru libertate, chïar' nici cand li se da cea mai buna ocasiune pentru acést'a. Asiá, ce n'au potutu face armele lui Alexandru cellu mare, a facutu cnut'a si baltagulu Russiloru, *si a imblanditu* cu totulu natur'a feroce a acestui poporu. Ce nu póte face asupr'a spiritului ómeniloru, fric'a impreunata cu amórea!

(16) Traductorulu germanu scrie Esderchan. *Tr. Rom.*

(17) *Nigaiani*. Acestoru Tatari li s'au assignatu locuintie in Bessarabi'a intre Tatarii budgeacani, unde pênĕ si in dî'oa de asta-di sunt preste optu-spre-diece mii asiá numiti Tatari casaniani. Amu vediutu pe fratii loru din imperiulu rusescu, si n'amu observatu nici-o differintia de limba, de façie, statura, si de datine intre ei. Asia de afundu a placutu naturei a intipari semnele proprii in fia-care poporu, in câtu nici departarea locului, nici diversitatea climei, nu sunt in stare a le schimbá si cu atâtu mai puçinu a le sterge totalu!

(18) Adica Chanulu Crimeei. *Tr. Rom.*

cu vre-o câti-va arabiani, pe cari i atrasese in partea sa, nevalesce pe neasteptate asupr'a lui Muradu Pasia, care erá Beglerbeg in Iemen, sĭ-lu nimicesce dimpreuna cu tóta armat'a; si cu modulu acesta elibera regatulu Iemenu de sub jugulu ottomanu. Selimu audindu despre noutatea acestei rebelliuni, plinu de indignatiune ca s'a servitu de unu omu a tâtu de imbecile, a datu ordinu lui Sinan Pasia (19), gubernatorelui din Egiptu, ca se-si unésca trupele cu cele ale lui Osdemir Ogli (20) si se mérga impreuna a lua isbenda asupr'a sangelui compatriotiloru loru. Acesti duoi generali intrunindu-si puterile, au esecutatu ordinulu Sultanului cu atâta diligentia, in câtu surprindiendu pe rebelli, i-au batutu si i-au resipitu cu totulu, si au readusu totu regatulu érasi sub obedienti'a ottomaniloru. Dar' bucuri'a acestui fericitu succesu a fostu turburata prin unu incendiu repentinu, ce a erruptu indata la anulu urmatoriu in Constantinopole, si care a tienutu siepte dile cu atâta vehementia, in câtu mai tóta cetatea s'a prefacutu in cenusia.

PROMITTE ADJUTORIU SARACENILORU IN SPANI'A

VII. In anulu Hegirei 978., Saracenii cari au remasu in Spani'a, si cari sufferisera degiá fórte multu sub domni'a crestiniloru, au apucatu armele, au occupatu Garb'a (21), si au proclamatu de rege alu loru pe Mansur din famili'a Beni Achmer (22). Si mai multu : ei au atacatu cu vigóre pe Spanioli, i-au invinsu, si le-au causatu multe A. 978 I. C. 1570

(19) *Sinan Pasia*. Nu trebe confundatu cu unu altu Sinan Pasia, care a fostu mare veziru sub Selimu I., si care a cadiutu in Batai'a cu Cercasianii (*).

(20) *Osdemir Ogli*. Cuventulu Osdemir dupa etimologia insémna : totu-din-feru. Elu era unu luptaciu fórte renumitu, si de o fortia atatu de estraordinaria, in câtu Turcii nu credu ca a mai fostu, nici ca ar' mai poté fi altulu lui assemenea. Elu a fostu Samsonulu Turciloru. Nu sciu cu siguritate, déca inainte de acésta espeditiune a mai fostu elu unde-va gubernatore ori nu.

(21) *Garbia*. Séu cu articlu *El Garbia*, este unu regatu fórte cunoscutu, crestinii i dicu Algarva, si care este suppusu regelui Portugaliei. Se pare ca a primitu acésta numire de la situatiunea sa in partea oceanului occidentale; câci Garbia in limb'a arabica insemnéza cósta occidentale.

(22) *Beni Achmer*. Unulu din famili'a vechiloru regi ai Saraceniloru, pe care Ferdinandu Catholiculu l-au alungatu din Spani'a. Dar' despre vicisitudinile lui nu gasescu insemnatu nimicu, nici la istoriografii turci nici la portugali.

(*) A se vedé not'a. 10. la Capu III din cartea III.

si mari perderi. Cu tóte aceste, ei vedeau bine ca sunt cu multu mai slabi, decâtu ca se póta resiste lungu timpu puterei Spanioliloru: asiá au tramisu delegati la Selimu, rugandu-lu se le dea adjutoriu contra acestora, ca contra unui inimicu communu alu musulmaniloru. Selimu ocupatu cu ide'a de a cuceri Ciprulu, promitte a le da adjutoriu, inse numai dupa ce-i va succede acésta espeditiune; i eshórta totodata, ca pênê atunci se remana in câtu se póte impreuna si nedespartiti, si se se tiena numai in stare de defensiva; dupa aceea dandu delegatiloru daruri fórte insemnate, i dimitte acasa.

FACE O INVASIUNE IN CIPRU

VIII. Inca inainte de a fi ajunsu acesti delegati acasa, Selim espedise degiá o armata numerósa sub comand'a marelui veziru Mustafa Pasia si a lui Capudanu Ali Pasia spre a cuceri insul'a Kybris (23), dandu ordinu cestui din urma a se tiené pe mare si a pazi ca invasiunea se nu póta fi impedecata, ér' celui d'ântâiu, ca se tréca cu armat'a pe uscatu in insula, si se impresóre tóte fortaretiele. Mustafa incepù a impresora Nicosi'a (24), facêndu asalte vigoróse asupr'a ei. Dar' situatiunea locului si resistenti'a obstinata a garnisónei au redusu pentru acestu anu la nulla valórea ottomana, si a constrinsu pe marele veziru a schimbá obsidiunea in blocada, si a-si pune soldatii in quartire de iérna.

SI O SUPPUNE POTESTATIEI SALE

A. 979 / I. C. 1571 IX. Dar' la anulu urmatoriu 979., Capudanu Ali Pasia, cu o flota reinnoita, cu munitiuni bellice si cu truppe nuóe sub command'a lui Pertev Pasia, pléca din Constantinopole, si ajungêndu in Cipru', reinnoiesce obsidiunea ce in anulu trecutu nu succese; elu bombardà si prin subminari sparse si dirimâ murii cu atâta effectu, in câtu pre langa tóta aperarea obstinata a obsediatiloru, cetatea in urma totusi o au ocupatu prin assaltu. Caderea cetatiei Nicosi'a a

(23) Cipru. *Tr. Rom.*

(24) *Nicosi'a.* Turcii o numescu Kibris, fiind-ca Nicosi'a a fostu prim'a cetate ce aû cuceritu ei in insul'a Cipru; si de aci se vede ca au datu Nicosiei numele intregei insule.

trasu dupa sine capitularea a tóta insul'a. Càci vediendu ca nu póte spera de nicaiurea vre-unu adjutoriu, Magus'a (25) mai antaiu, si apoi dupa ea celelalte cetati s'au predatu de buna voia gratiei cuceritoriului. Totu pe acestu timpu Kilidgi Ali Pasia (26), gubernatorele din Gezair (27), ocupandu cetatea Tuness (28) de la Arabi, o adnectà imperiului ottomanu.

TATARII FACU INVASIUNE IN RUSSI'A

X. Intr'aceea, pe candu Turcii cu modulu acesta isi estindeau marginile imperiului in partea de catra média-di, pe atunci armele Tatariloru faceau progresse nu mai pucinu fericite in partea spre média-nópte. Principele loru, Devletu Ghierai Chanu, adunandu tóte hórdele scithice de sub imperati'a sa, a penetratu in Russi'a, si fi-

(25) Famagusta. *Tr. Rom.*

(26) *Kilidgi Ali Pasi'a.* Supranumitu *Sabia.* Acesta este care in Constantinopole in suburbiulu numitu Topchane séu Arsenalu, la tiermurea Bosforului, a edificatu o Giamia mare. Turcii pretindu ca elu, fara se scia cine-va inainte, a pusu fundamentele acestei Giamie, si o a ridicatu péné la primele ferestri intr'o singura nópte. In deminéti'a urmatória, poporulu trecundu pe acolo, si vediendu unu edificiu atàtu de spatiosu, pentru care nime n'a observatu ca s'ar' fi facutu preparativele necessarie de mai nainte: a denuntiatu lucrulu la Sultanulu, ca unu ce miraculosu. Imperatulu a chiamatu la sine pe edificatorele, si l-a intrebatu: cumu i-a fostu possibile cá intr'o singura nópte se faca unu lucru atàtu de prodigiosu? *Ér' elu a respunsu*: «Nu é oper'a mea, ci a imperatului; càci sclavii galereloru sale au facutu acellu edificiu; intentiunea mea a fostu numai, se dau o proba despre desteritatea mea si «despre puterea imperiului ottomanu. Càci déca unu omu privatu póte se faca unu «lucru ca acesta numai cu adjutoriulu acellora, cari sunt condamnati la galere, atunci ce nu se póte ascepta se faca osmanii cu puteri unite contra inimiciloru loru?» Se dice ca prin aceste cuvinte Ali Pasia intr'atàtu si-a castigatu grati'a lui Selimu, in càtu nu numai ca l-a inaintatu la dignitatea de Pasia cu trei tuguri, ci anca l-a facutu admiralu a tóta ostea maritima, si l-a numitu gubernatore in Afric'a (*). Nu scimu càtu adeveru contiene acésta istoria despre Ali Pasia; atàt'a inse sta, ca Turcii, dupa Chairudin Barbarossa, pe elu ilu considera de cellu mai bunu pricepetoriu in lucruri maritime. Càci dupa ce Turcii au perdutu mai tóta flot'a la Lepanto, elu a fostu care intr'unu anu de dile a pusu marin'a osmana érasi in piciore mai numerósa si mai forte de cumu erá mai inainte.

(27) Algiru. *Tr. Rom.*

(28) Mai de multu Tremisia. *Tr. Rom.*

(*) Acestu passagiu ce urméza de aci péné in fine, traductorulu germanu nu-lu are. *Tr. Rom*

indu-ca nu i s'a facutu nici-o resistentia, a petrunsu pênê la capital'a (29) tierei, a devastatu totu tienutulu, si pe locuitorii cari n'au potutu scapa prin fuga, parte i-au ucisu, parte i-au luatu cu sine, si apoi s'a intorsu la Crimë'a incarcatu cu spoliatiuni.

PERDEREA TURCILORU LA LEPANTO

XI. Dupa aceste victorii a urmatu cellu mai mare desastru pentru Osmani, ce a potutu ei resimti de la perderea incercata sub Ildirim Baiazetu si pênê in diu'a de asta-di. Prin acést'a au aretatu fortun'a, ca nici-unu imperiu, fia ori câtu de mare si de tare, totusi nu póte scapa de capriciele ei. Dupa ce admiralulu Ali Pasia a cuceritu insul'a Cipru, a pusu tóta flórea armatei in garnisóne prin cetati; pe soldatii europeni, fatigati prin laborea continua de duóe-spre diece luni la facerea de siantiuri si de alte lucruri, i-a dimissu a casa, ér' elu cu flot'a si cu celelalte truppe s'a intorsu la Constantinopole. Dar' chiar' pre candu navigá pe marea mediterana, s'a vediutu dintr'odata atacatu de o flota inimica, intarita, precumu dicu unii, prin adjutoriulu Germaniloru si Spanioliloru. Capudanu Pasia, pre langa puçinulu numoru (30) alu ómeniloru sei abiá potea avé sperantia se invinga; cu tóte aceste elu a preferitu mai bine a muri, decâtu a

(29) *Capitala*. Evidentu ca Turcii intielegu aci Moscu'a. Annalile russesci inse tienu, ca Tatarii n'au petrunsu mai departe, decâtu numai pênê la Tuba, care este in departare de una-suta-nóue-dieci mile italiane de la Moscu'a, si care pentru numerulu seu cellu mare de fauri, se póte cu dreptu cuventu numi Vulcanopole (*). Totu acelle annale ne spunu., ca Tatarii cu a loru subita irruptiune au surprinsu pe locuitorii cetatiei, si au omoritu fórte multi din ei; dar' puçinu dupa aceea au patitu-o si ei; câci nu departe de Cursca, nevalindu asupr'a loru armat'a russesca, i-au trecutu prin sabia mai pe toti, si le-au luatu tóte spoliatiunile ce facussera mai inainte.

(30) *Puçinulu numeru*. Turcii atribuiescu acésta perdere numai impregiurarei, ca flot'a loru au avutu fórte puçini ómeni; si prin urmare, ca numerulu cellu mare alu vasaloru loru fara soldati, a fostu mai multu o pedeca, decâtu unu avantagiu pentru ei. Dar' eu póte nu gresiescu, déca credu ca acést'a este numai o inventiune a istoriografiloru ottomani; câci, pre câtu i cunoscu eu, este unu usu de tóte dilele la ei, ca déca nu le succede bine vre-unu lucru, ei adscriu acést'a nu bravurei inimicului si nici inactivitatiei loru proprie, ci la unu óre-care accidentu neprevediutu, séu la imprudenti'a generalului loru. Câci aceea abiá se póte crede, cá armat'a maritima

(*) Cetate de Vulcani, de fauri. *Tr. Rom.*

fugi cu rusine, si se determiná a intra in lupta cu acele puçine truppe ce le avea pre langa sine; si s'a tienutu cu atâta eroismu, in câtu succesulu luptei a remasu lungu timpu fórte dubiosu. In urma inse, dupa ce respinsese pe inimicu mai de multe-ori, facêndu acumu pe generalulu comandante acumu pe soldatulu luptatoriu, a cadiutu in midiloculu luptei, si prin mórtea sa a causatu de victori'a a inclinatu in partea inimicului seu. Câci nâile musulmane, din lips'a comandantelui, au inceputu numai decâtu a prinde fug'a si a se resipi care in cotrou; ér' inimiculu prinse de aci curagiu si mai mare, si se aruncá cu atât'a furia asupr'a Turciloru, deveniti degiá in disordine, in câtu i-au nimicitu mai cu totulu, si parte le-au prinsu, parte le-au cufundatu in mare mai tóta flot'a (31).

SELIMU IN AFFLICTIUNILE SALE SE CONSOALA CETINDU CORANULU

XII. Care, fiindu in flórea fericirei sale, a simtitu vre-o-data lovirea sortiei fatale, acela póte se-si imagine durerea lui Selimu, ce a simtitu elu la audiulu despre acésta calamitate neasteptata. Elu abiá primise scirea despre cucerirea Ciprului, si chiar' asteptá rein-

turcésca din Europ'a se fia cutediatu singura, fia cu vasa de transportu, fia cu mai mici bastimente, se tréca preste intreg'a mare ce separa Ciprulu de Greci'a, chiar atunci, candu flot'a crestina dominá acésta mare.

(31) *Mai tóta flot'a.* Nici Turcii si nici Christianii nu sunt de accordu asupr'a numerului vasaloru flotei ottomane. Unii dicu ca Turcii au avutu duóe-sute-sieptedieci, ér' altii ca numai una-suta-siepte-dieci de nâi; toti insc convinu intr'aceea, ca numai duóe-dieci-si-optu de nâi au scapatu. Ambasadorulu de Veneti'a, care erá detienutu in Constantinopole, immediatu dupa acésta bataia, si adeca numai decâtu dupa ce audise despre acésta victoria, a cerutu audientia la marele veziru; accordata audienti'a din partea acestui-a, ambasadorulu s'a presentatu in cea mai mare parada ce se póte. Vezirulu pricepà orgoliulu Venetianului, si-i dise: « Vedu pré « bine Ilcibeg (principe ambasodoru), ca n'ati cerutu acésta audientia cu alta inten- « tiune, decâtu cá se ve aretati fudulukulu (ostentatiunea) naturale compatriotiloru « vostri, si se vedeti cu ochii vostri amaratiunea sufletului nostru pentru perderea « ce amu suferitu; dar' inainte de a ve areta voĭ nebuni'a vóstra in publicu, eu, cá « bunu amicu', ve dau unu consiliu: desbracati-ve de acestu aeru de vanitate, si a- « duceti-ve aminte, ca déca voi ne-ati tunsu perulu, apoi noi mai nainte v'amu taiatu « braçiale. Si precumu perulu, déca ilu tundi, in trei séu patru luni érasi cresce, si « anca cu multu mai desu de cumu era mai inainte; asiá si flot'a nóstra, pênê candu « avemu lemne, cari crescu in abundantia, ea in scurtu timpu va fi si mai mare si « mai numerósa; ér' voue, din contra, nici nu ve este permisu a cugeta la recastiga- « rea braçialoru vóstre: intielegu estinsulu si renumitulu regatu Cipru ».

tórcerea flotei sale victorióse, ba facea anca si preparative pentru a o primi cu triumfu: candu éca vinu cei puçini cari au potutu scapá, si-i anuntia nimicirea totale a flotei si a armatei sale. Imperatulu, care de altminterea era de o natura fórte tare, intr'atâtu s'a frantu la audiulu acestei noutati, in câtu trei díle (32) nici n'a mancatu nici n'a beutu, nici n'a sufferitu ca cine-va se intre la elu, ci diu'a si nóptea se rugá lui Dumnedieu, protectorele musulmaniloru, cá se se indure asupr'a poporului seu, si se departeze rusinea ce a suferitu prin acésta perdere. In fine, a patr'a di a luatu Coranulu in mana, si deschidiendu-lu (33) din intemplare a datu de urmatoriulu passagiu : « In numele pré induratului si pré misericordiosului (Dum-« nedieu). Victoriele, ce au reportatu europenii asupr'a locuitoriloru « pamentului, afíligu inim'a mea. Fia, cá pe viitoriu ei se nu mai « aiba bucuri'a nici unei invingere ». Acestu oraclu a datu lui Selimu se intielége, ca degetulu lui Dumnedieu a lucratu aci de a venitu acésta perdere asupr'a imperiului ottomanu; si multiamindu-i pentru acèsta castigatiune parintésca, elu se impacà in sufletulu seu, cadiutu mai nainte in totale afflictiune. Acésta calamitate pare a fi fostu prognosticata prin casulu, ca chiar' cu cevasi mai inainte s'a fostu cutrupitu plafondulu de lemnu (34) de la beseric'a

(32) *Trei díle.* Acestu esemplu alu lui Selimu l-a urmatu si Achmedu III, imperatulu de acumu alu Turciloru, care, dupa ce a tramisu pe vezirulu seu Ahmedu Pasia contra Rusiloru cari intrasera in Moldavi'a, s'a pusu la rugatiune, si, precumu mi s'a spusu, patru-dieci de dile si de nopti s'a rugatu in continuu la Dumnedieu, nemancandu tòta diu'a pènê dupa apusulu sórelui; nici a posti nu a incetatu, pènê ce n'a auditu de bunulu successu alu armeloru sale.

(33) *Deschidiendu-lu.* Turcii credu cà divinatiunile scóse din Coranu sunt infalibile. De aci, candu i apésa vre-o superare, séu sunt in dubiu ca cumu se incépa vre-unu lucru, ei ieau Coranulu si citescu mai àntâiu una Sura (*) séu duòe, apoi inchidu cartea si érasi o deschidu pe nimerite: aici citescu prim'a linia de pe prim'a pagina. Déca cuvintele cetite consuna cu alu loru cugetu, atunci se aréta plini de bucuria, si indata se punu a-si esecuta propusulu indivinatu. Din contra, déca acelle cuvinte nu correspundu propusului loru, atunci nu numai ca devinu melancolici, ci de multe-ori desistu de la a loru intreprindere si-si schimba cu totulu planulu ce l-au avutu mai nainte.

(34) *Plafondulu de lemnu.* Amu observatu intr'altu locu, ca templulu din Mecc'a, pe care Turcii 'lu tienu ca a fostu oratoriulu lui Abrahamu, nu are copcrisiu; ci

(*) Vulgo: Surata, adeca: Capu, Stichu. *Tr. Rom.*

din Mecc'a; celu pucinu asia ne interpretéza acestu casu sapientii de pe acellu timpu. Asiá, pentru cá pe viitoriu acellu plafondu se fia o emblema mai firma a imperiului, Selimu a lasatu de s'a refacutu totu din pétra.

REPARA FLOT'A SA DIN NOU SI ATACA CU EA PE CRESTINI

XIII. In anulu urmatoriu Kilidgi Ali Pasia, care a urmatu lui Ali Pasia in postulu de mare-admiralu, unu barbatu de o bravura immensa si navigatoriu escelente, a reparatu flot'a cu atâta celeritate, in câtu in vér'a acellui anu a pusu pe mare dóue-sute-cincidieci de galere. In fruntea acestora a plecatu din portulu de la Constantinopole, si a infestatu litoralele crestiniloru pe totu loculu pe unde au potutu ajunge. Si candu flot'a crestiniloru s'a aretatu aprópe de Evarin (35), atunci Capudanu Pasia, ardiendu de a sterge rusinea perderei din urma, se pune si o attaca cu mare vigóre. Dar', dupa lupta ce a tienutu câtu-va timpu cu succesu dubiosu si fara perderi mari din ambe partile, apropiandu-se nóptea, partile combatanti s'au despartitu un'a de alt'a si Capudanu Pasia anca s'a retrasu. Patru dile in urma, admiralii crestini s'au consultatu cumu ar' poté se surprinda flot'a musulmana; ei sperau a o poté face acést'a cu atâtu mai usioru, câci stancele inalte ce incungiura portulu Coron, impedeca vederea libera, si aici s'ar' poté ascunde bine cu flot'a loru. Dar', Kilidgi Ali Pasia, informatu prin spionii sei de intentiunile inimicului, ese din portu si-si pune flot'a in ordine de bataia. Intr'aceea vine inimiculu, dar' a remasu surprinsu candu a vediutu ca Turcii (pe cari i credeau cu corabiile pe ancora), stau in largulu marei, preparati de a primi lupt'a. Cu tóte aceste se apropia mai tare

A. 980 / I. C. 1572

este o speçie de coperementu, care merge din anghiurile paretiloru in susu, redicandu-se in arcuri si lasandu o apertura in midi-locu (*). Acestu coperementu a fostu mai inainte de lemnu, ér' Selimu a lasatu a se face din pétra.

(35) *Evarinu*. Acesta fara dubiu é Navarinu; câci nu este altu poporu in Morëa, care se pórte acestu nume. Ci amu observatu acumu de multe-ori, o mai repetu si aci, ca Turcii sunt fórte negligenti intru a insemna accuratu numele lociloru si alu generaliloru.

(*) O speçie de coperisiu asiediatu, cu paretii elevati giuru-impregiuru, in câtu se se póta prinde ap'a de plóia. *Tr. Germ.*

catra Turci, cá si candu ar' voi se-si esecute intentiunea; dar' vediendu totusi, ca dupa tóta probabilitatea i-ar' merge fórte reu candu i-ar' attaca, asia intórce velurile, si lasa flot'a musulmana a-si continua calea in pace si a se intórce la Constantinopole incarcata cu spoliatiuni grase.

NOV'A LIBERATA

XIV. In anulu acesta armele ottomane au fostu coronate de acellasiu succesu si pe uscatu. Germanii, cari de o parte isi imaginau ca tóta puterea imperiului ottomanu s'a nimicitu in anulu proxime trecutu prin perderile ce au induratu pe mare, ér' de alta parte doriau cu sete de a recupera fara vre-unu obstaclu cele ce au fostu perdutu, au intratu in Bosni'a si au impressoratu cetatea Nov'a. Dar' gubernatorele Bosniei si cei din provinciele vecine, au grabitu a venì cu puteri unite intr'adjutoriulu si scaparea cetatiei, au surprinsu pe inimiculu care cugetá numai la obsediune, ilu punu la fuga, si in semnulu victoriei tramitu trei-sute de captivi la Constantinopole.

SELIMU ORDINA REPARAREA S-TEI SOPHIA

XV. Dupa ce prin aceste victorii s'au vediutu pe deplinu reparate daunele causate prin perderile celle din urma, Selimu spre a-si areta pietatea sa si simtiulu de gratitudine pentru atâtea favoruri divine, si-a propusu a imfrumusetiá edificiurile sacre. Intru realisarea acestui propusu alu seu, a ordinatu anca in acellu anu a se repara in templulu S-ta Sophia totu ce injuriele timpului au fostu stricatu; a lasatu a se construí in patru cornuri a templului, patru Menare séu turnuri in differite forme (36), a derimatu vre-o câte-va

(36) *Differite forme.* Tóte Menarele séu turnurile Giamieloru, déca sunt duóe ori patru, au un'a si aceasi forma; ér' déca sunt siese, atunci patru sunt facute dupa un'a si aceeasi figura, si sunt infrumusetiate cu câte trei sherife (*); éra celelalte duóe, construite la anghiurile Haremului (**) esterioru, sunt mai mici, si au numai duóe sherife. Numai S-ta Sophia are patru turnuri de forma differente. Déca intrebi pe Turci, ca ce este ratiunea acestei differentie de figura, ei de comunu iti respundu: templulu S-ta Sophia este o constructiune de architectura inimitabile; imperatului a placutu ca se aiba menare de differenta forma, ca chiar' prin acést'a ea in nimicu se nu mai póta avé parechia vre-o alta Giamia.

(*) Adeca: balcóne, terase, ambite. *Tr. Rom.*
(**) Aci insemnéza: porticu, tinda. *Tr. Rom.*

case de ale particulariloru de prin pregiuru, si a fundatu in loculu loru duóe Medrese de o architectura admirabile.

TRAMITE O FLOTA CONTRA SPANIOLILORU

XVI. Pre candu Selimu era ocupatu cu aceste lucruri, si-a aduce aminte, ca inainte de espeditiunea sa in Cipru, a promisu la deputati Musulmaniloru din Spani'a, ca le va da ajutoriu contra christianiloru. Pentru ca se nu para dar', ca elu nu si-ar' tiené cuventulu de o parte, şi de alt'a ca se taia superbi'a ingânfata a Spaniolii, si se-si resbune asupr'a loru pentru perderea ce a suferitu de la flot'a spaniola in Lepanto: tramite pe vezirulu seu Piale Pasia (37) si pe marele admiralu cu o flota contra Spaniei. Acesti-a ajungu la Mesina, cu intentiune de a o cuceri, si in cale si prin pregiuru devastéza tóte tienuturile cu focu și ferru. Si, precum se vedea ca nici-o armata nu este care se vina intr'adjutoriulu cetatiei, ei negresitu ca o ar' fi cuceritu, déca insasi natur'a nu s'ar' fi oppusu la tóte intreprinderile fortiate ale Musulmaniloru. Cà-ci in momentulu candu acesti-a aveau cea mai mare sperantia de unu bunu succesu, marea a devenitu dintr'odata atâtu de tempestuósa, in câtu trupele ottomane sub risiculu de a nu perde totu, au trebuitu se se retraga.

TUNIS OCUPATA DE SPANIOLI SI REOCUPATA DE TURCI

XVII. Regele Spaniei, vediendu ca flot'a ottomaniloru s'a retrasu si s'a intorsu catra casa, se intórce cu puterile sale ce le destinase pentru liberarea cetatiei Messina, si merge in Afric'a, surprinde si occupa cetatea Tunis, uccide si face captivi pe toti musulmanii locuitori acolo; intaresce apoi cetatea prin fortificatiuni si mai bune, si pune in ea o garnisóna din proprii sei soldati. Tóta culp'a ace-

(37) *Piale Pasia*. A mai fostu unu altulu cu acestu nume (*) sub Sultanulu Solimanu. Dar' nu sciu, déca a fostu totu din una si aceeasi familia, séu numai prin accidentu i s'a datu acestu nume. Mai probabile pare a fi acésta din urma; càci, cu esceptiunea familiei imperatesci, nici un'a, séu fórte rara familia este, care se se fia conservatu, séu cumu amu dice, perpetuatu intre Turci. Unic'a familia a lui Ibrahimu Ogli si a lui Kioprili Ogli, este unde numele parintiloru a trecutu si trece la fii de fii.

(*) Vedi not'a 111 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

stei perderi a cadiutu asupr'a lui Piale Pasia, pentru-cà, prè-incrediutu in sine, s'a intorsu cu tóta flot'a acasa, si n'a lasatu nici-o parte a ei pentru pazirea cósteloru africane. Si chiar' pentru acést'a elu a fostu destituitu din postu, si in loculu seu s'a numitu mare-

A. 982 / I. C. 1574 veziru Sinan Pasia (38); pe care, in anulu Hegirei 982, l-a tramisu imperatulu cu tóta flot'a spre a reocupa Tunisulu. Sinanu Pasia descalecandu cu trupele sale pe uscatu, le-a datu ordinu a ataca numai de càtu cetatea, si o alta fortaretia ce era in apropiare cu numele Chalkulvadi (39); si dupa mai multe assalte le occupa pe amenduóe, si sacrifica tóta garnisón'a pentru sufletele aceloru musulmani, pe cari crestinii i ucissera in Tunisu in anulu trecutu. Dupa aceea dirima din fundamentu fortareti'a Chalkulvadi, repara murii Tunisului, si provede cetatea cu garnisóna sufficiente.

UNGURII BATUTI SI UCISI LA SEGETVARU

XVIII. Chiar' pe acestu timpu cinci-spre-diece sute de ungureni se aduna si se consulta cum ar poté se surprinda si se occupe Segetvarulu (40). Dar' Giafer Pasi'a, gubernatorole din Giul'a, informandu-se despre acést'a, si luandu cu sine cinci-sute de Ienicieri, da de unguri in-tr'unu locu ascunsu, i attaca chiar candu esiau ca siguri de acolo, i bate bine, ucide pe multi, si cea mai mare parte i tramite ca captivi la Constantinopole.

MOARTEA LUI SELIMU

XIX. Catra finitulu acestui anu Selimu lasa a se construi o baia mare si cea mai eleganta (41) in partea de catra resaritu a palatului. Selimu, cel dântàiu intra in stabilimentu pentru a lua o baia, pre candu murii nu erau anca bine uscati, si varulu producea anca eva-

(38) A se vedé not'a 12 la capulu precedente. *Tr. Rom.*

(39) *Chalculvadi.* Pare a fi acelu forte castelu de Goleta, care este situatu la Bai'a din Tunisu.

(40) Sigetu. *Tr. Rom.*

(41) *Baia . . . . eleganta.* Acest'a este unu edificiu de o structura admirabile; este impartitu in patrudieci de camere, construitu pe din intru totu cu pétra de marmora, si pe din afara cu pétra cioplita. Sta chiar' in midi-loculu Seraiului, intre appartementele destinate pentru barbati si intre celle designate pentru femei, si asiá, ca trecêndu prin Bosforu, iti cade chiar' in façie.

porationile sale veninóse; elu, déca potemu se credemu unoru scriitori, a beutu o buna portiune de vinu pentru a paralisá aceste evaporatiuni stricatióse. Puçinu dupa aceea a resimtitu o durere usióra de capu, apoi i-a venitu o ametiéla, si in urma o speçie de apoplexia, care dupa unu-spre-diece dîle de continua indispositiune, in dóue-dieci-si-optu ale lunei Siabanu, l-a luatu din viétia. Fiiulu seu Muradu au ajunsu la Constantinopole cu inceputulu lunei urmatórie Ramazanu, si immediatu a fostu proclamatu imperatore prin toti mai marii tierei, cari-si manifestara condolenti'a loru pentru mórtea parintelui seu, care de care in oratiuni mai elegante. Cadavrulu lui Selimu Sultanulu, dupa celebrarea ceremonieloru usitate, s'a imormentatu intr'o Turbe, aprópe de S-ta Sophia.

CALITATILE LUI SELIMU

XX. Sultanulu Selimu a vietuitu cinci-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu optu ani, cinci luni si nóue-spre-diece dile. Elu a fostu unu principe valorosu; dar' fortun'a nu l-a favoratu, ca intreprinderile sale sa fia incoronate de successele ce elu le-a doritu. Era de o inima invincibile in tóte circumstantiele; abile in facerea planuriloru, si celu mai capabile de a tiené secretulu (42). Amatoriu de dreptate, si gelosu de bun'a reputatiune a numelui seu; generosu si atâtu de induratoriu, in câtu ti se parea ca natur'a l-a donatu cu o dispositiune a inimei mai blanda de câtu precumu au fostu toti predecesorii sei; familiaru si glumetiu in vorbe cu domesticii sei; iubitoriu passionatu atâtu alu carturariloru, câtu si alu comediantiloru. Si pre lânga tóte aceste, elu era anca fórte esactu intru a-si face tot-deauna regulatu rugatiunile sale de sérá si de diminétia. Unii scriitori inse, cari pretindu a fi avutu ocasiune mai buna de a cunósce cele ce se petrecu in intrulu Seraiului, séu cari cérca a placé mai multu lectoriloru prin noutati de lucruri, dicu, ca sub pretestu

(42) *Secretulu*. O rara calitate intr'unu omu care este dedatu betiei. Ci eu, acestu caracteru misteriosu alu lui Selimu, nu 'lu atribuiescu atâtu temperamentului seu naturalu, câtu mai vertosu taciturnitatiei ce se obseiva la curtea ottomana, despre care amu vorbitu degiá intr'altu locu (*).

(*) Vedi mai in susu nota 3 la acestu capu. *Tr. Rom.*

de devotiune, Selimu se retragea in appartementele secrete ale palatului seu, numai pentru ca se se delecteze in beutur'a de vinu si in alte placeri lumesci. Adeverulu este, ca Selimu se purta in publicu cu cea mai mare apparintia de religiositate; si déca s'ar' paré ca faptele sale câte-odata nu correspundu precepteloru ratiunei, acésta este de a se adscrie nu atâtu vitiului betiei opritu rigorosu prin Alcoranu, câtu mai vertosu fragilitatiei umane, rapite de inspiratiunea divina.

Domnitorii contimpurani lui Selimu II in Europ'a au fostu :
In Germani'a: Maximilianu II, 1565—1578.
In Angli'a : Elisabeth'a, 1558—1602.
In Franci'a : Carolu IX, 1560—1574, si Enricu III, 1574—1589. *Tr Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU III.

ALU DOISPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VI. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDE PARINTELUI SEU LA TRONU

I. Dupa trecerea lui Selimu din viétia, a urmatu pe tronu fiiulu seu Muradu, alu treilea sub acestu nume, in etate de trei-dieci-si-unulu de ani, la anulu Hegirei 983. Primele trei veri le-a petrecutu cu cultivarea pacei, cu regularea trebiloru publice, si cu facerea preparativeloru bellice. A. 983 / I. C. 1575

INCEPE BELLULU CU PERSIANII

II. Candu tôte au fostu gata si in ordine, Muradu se resolvi la anulu Hegirei 986 a debella pe Persiani. Insarcinà cu acésta espeditiune pe generalulu Mustafa Pasia, unu militariu bravu, care se purtase atâtu de escellentu in espeditiunea din Cipru, si-i dede sub comanda tóte trupele din Erzirum si din Diarbekir. Mustafa nu a voitu ca domnulu seu se se incele in asteptarea ce o a pusu in elu, si asia a lasatu numai decâtu a se repara forturile de la frontarii, a se fortifica cetatea Kars, care era mai cu totulu ruinata prin desele obsidiuni, si a se face acolo magazine de provisiuni, ca nu cum-va se cada in inconvenientulu belleloru precedente, de a nu-i succede es- A. 986 / I. C. 1578

peditiunea numai din lips'a provisiuniloru de bucate. Dupa aceea, pléca cu armat'a, si impresóra Cialdiranulu, o cetate fórte bine intarita in Persi'a, si dupa mai multe asalte in fine o si cucerescе.

SI-I INVINGE

III. Indata dupa aceea i vine scirea ca Tokmak Chanu (1), geno-

(1) *Tokmak Chanu*. Cuventulu Tokmak, dupa origine insemnéza ciocanu, maiugu, berbece; unu instrumentu cu care se batu pari in pamentu. Er' in sensu figuratu insémna unu omu activu fara astemperu, care insiste la unu lucru cu impatientia si chiar' cu vehementia. De aci proverbiulu *Basiumuse Tokmak Ghieldi*, ne vine berbecele asupra capului; care va se dica: acestu omu nu incéta a ne tormenta. Dar' cuventulu Tokmak nu pare a fi nume de familia, câci nu e nici-o familia persiana care se fi avutu acestu nume; elu este o inventiune de la Turci. Scimu ca ei au usulu a da supranumiri de acestea nu numai generaliloru dela inimici, ci si la popóra intregi: supra-numiri ce nu suntu prè onorabili pentru cei caroru se dau, dar' cari totusi in multe respecte au ce-va analogu cu caracterulu séu calitatile subiectului. Asia pentru esemplu, pe Augustu regele de acumu alu Poloniei, pe candu era elu singuru principe electorale alu Saxoniei si generalu alu imperialistiloru in Ungari'a, Turcii ilu numiau *Nal Kiran*, adeca Frange-potcóve. Pe Evrei i numescu *Cifud*, (*) adeca: câni. Pe Persiani *Kisilbasi*, capete-rosie. Pe Armeni, *Pochtci*, adeca: manca-ca. . . Pe Georgiani, *Bit-leiidgi*, manca-peduchi. Pe Scithiani, (**) *Liash-ieiidgi*, manca-hoitu. Pe Indiani, *Dilengi*, cersitori. Pe Arabiani, *Akilsis*, nebuni. Pe popórale carii le sunt suppuse, in specialu pe Greci i numescu *Boinus sis Koiun*, séu oi iara córne. Pe locuitorii de la tiéra, *Arabadgi*, carausi. Pe insulani *Giemigi*, marinari. Pe Albanesi *Gihiergi*, vinde-plomuni. Pe Moldoveni, *Bogdani nadan*, boi-bogdani. Pe Romanii din Valachi'a, *Cinghiane*, (***). Pe Bulgari si Serviani *Haidud*, (†) adeca talhari. Pe Dobrudgiani *Citak* (††). Pe Çigani *Firauni*, Pharaoni. Pe Ragusani *Ciausus*, spioni, insielatori, tradatori. Pe Bosniani Potur (†††), préda-tiéra, destructori, corsari. Pe Russi, *Rusi-menkius*, perversi. Pe Poloni *Fodul* (§) *Ghiaur*, inganfati, necredintiosi, arroganti. Pe Germani *Gurur Kiafir*, nerusînati calumniatori. Pe Venetiani *Balikgi*, pescari. Pe Italiani si pe ceialalti latini *Firenki hesar Renki*, séu de o miie de colori, adeca incelatori. Pe Francesi *Ainadgi*, astuti. Pe Hollandesi *Peinirgi*,

(*) Acesta este unu cuventu corruptu din Iehud, si se intrebuintiéza in sensu de batjocura. *Tr. Germ.*

(**) Séu Tatarii. *Tr. Angl.*

(***) *Cenki* insemnéza Harfa, si *Cenghii*, musicianu-violonistu. *Tr. Germ.* (de la acestu cuventu se vede ca deriva unguresculu *cseng* (cieng), a suna). *Tr. Rom.*

(†) De aci unguresculu *Haidu*, séu cumu pronuntiamu noi Haiducu; specie de gendarmi séu darabanti in Ungari'a. *Tr. Rom.*

(††) *Cit* insémna gardu; asia cu terminatiunea *ak* (precumu Kosak, Kalmak) póte se insemne: aflatu-sub-gardu. *Tr. Germ.*

(†††) Asia se numescu neo-convertitii de pe la margini, séu adeca cari au trecutu la religiunea mahomedana. *Tr. Germ.*

(§) Vedi not'a 13, la Capulu precedente. *Tr. Rom.*

ralulu Persianiloru, se apropia cu armata considerabile pentru a libera cetatea ; asia, indata tramite in contra lui pe Pasi'a de la Erzirum si pe celu din Diarbekir cu o parte a armatei sale. Acesti-a surprindu pe inimicu, nevalescu asupr'a lui, ilu invingu si-lu punu la fuga. Profitulu acestei victorie a fostu caderea cetatiei Tiflis, o cetate fórte cunoscuta in Armeni'a; cà-ci Turcii immediatu dupa bataia o au occupatu si o au distrusu prin focu si feru. Dupa aceea Mustafa Pasia pléca cu trupele sale victoriόse spre Schemachie; dar' ploile continue impedecau ori ce espeditiune mai departe ; asia a lasatu lui Osdemir Ogli (2) Osmanu Pasia si Beglerbegului din Erzenurrumi (3), ca se pazésca si se tiena cetatile cucerite, ér' elu s'a intorsu érasi in Europ'a.

MUNEVGEHIR APOSTATU TRECE LA TURCI

IV. Intr'aceea dupa caderea lui Tokmak Chanu, fiindu Mustaf'a anca in Tiflis, vine la elu unu crestinu de origine nobila, cu numele Munevgehir (4), care pênê acuma era suppusu Persianiloru, si i offere chieile de la tóte cetatile de sub comand'a sa, promitiendu-i

vinde-casiu. Pe Anglesi *Ciokadgi*, vinde-panura. Pe Spanioli, *Tembel*, idili, lenesi, si asia mai departe, precumu cunoscu pe unu poporu séu vinu in contactu cu elu, indata i dau unu nume de batjocura.

(2) *Osdemir Ogli*. Cuventulu osdemir, dupa etimologia insémna *totu-de-feru*. Precumu amu aretatu mai in susu (*), a mai fostu la Turci unu campionu cu assemene nume, despre care se vorbescu fapte miraculóse ca despre Hamze séu Samsonulu Turciloru. Acestu de aci inse s'a numitu Osdemir pentru tari'a inimei sale cu care a fostu dotatu de la natura.

(3) *Erzenurumi*. Nu sciu ce anume cetate ori provincia se intielege sub acestu nume. Dar' se vede ca a fostu reocupata de la Turci, pentru ca asta-di nu este nici unu pasialicu in totu imperiulu turcescu, care se pórte acestu nume.

(4) *Munevgehir*. Pare 'a fi unulu din gubernatorii din Georgi'a; cà-ci pe acestu timpu nu era nici unu principe christianu, care se fia fostu domnu a atâtu de multe cetati, si anca fortificate in Persi'a. Scriitorii crestini facu mentiune despre elu in descrierea vietiei lui Muradu II, si dicu ca Mehemedu Pasia, unu consangénu alu lui Mustafa Pasia, si care dupa mórtea acestui-a a fostu insarcinatu cu comand'a asupr'a armatei, ar' fi chiamatu la sine pe Munevgehir sub pretestu de amicitia, in realitate inse cu intentiunea de a pune man'a pe elu si a-lu tramite in ferra la Constantinopole. Dar' Munevgehir a simtitu intentiunea lui Mehemedu; a luatu cu sine

(*) Vedi not'a 36. la Capu II. din Cartea III.

totodata ca pe viitoriu va fi credintiosu suppusu alu imperiului ottomanu. Mustafa l-a primitu in modu amabile, si l-a assecuratu de favórea lui Muradu. Nu multu dupa aceea, Munevgehir a trecutu la legea muhamedana, si in recompensa pentru acest'a i s'a datu Sangiacatulu Achisca (5), si a fostu numitu Beglerbegu in Tiflis, cetate cucerita acumu de curendu.

PERSIANII BATU PE TURCI

V. Dupa plecarea lui Mustafa spre Europ'a a urmatu o iérna atâtu de grea, in câtu soldatii ottomani cari nu sunt dedati cu frigulu, periau pe tóta diu'a in castrele loru. Vediendu Osdemir Ogli Osmanu Pasia ca tóta armat'a este in periclu, a tramisu trupele sale in quartire de iérna, dar' in ceva departare unele de altele, cà-ci in acele locuri deserte si regiuni desolate nu era nici-o localitate capabila de a primi tóta armat'a. Evris Chan, generalulu Persianiloru, intielegêndu de acésta dispositiune a lui Osmanu Pasia, nevalasce pe neasteptate asupra osmaniloru dispersi in modulu acesta si le face stricatiuni fórte mari.

DAR TURCII DUPA ACEEA NIMICESCU TOTALU PE PERSIANI

VI. Osmanu Pasia, unu generalu de altminterea fórte abile, a remasu nu pucinu consternatu la audiulu acestei nefericite perderi; cà-ci elu se temea cà totu desastrulu acesta se va imputa numai negligentiei sale. Resolutu dreptu aceea, ca séu se-si resbune, séu se stérga acésta rusine cu chiar sangele seu, si-au adunatu in capu de iérna tóte trupele, si s'a batutu cu Persianii, de si cu succesu dubiu, in mai bine de patru-dieci de locuri. In fine, inimiculu care era la numeru de trei-dieci de mii, incuragiatu prin victori'a ce reportase acumu in urma, sub comand'a lui Iman Evli, ataca pe ottomani cu

cinci-dieci de ómeni dintre cei mai credintiosi ai sei, si venindu la Mehemedu Pasia, le-a ordinatu cá sub pretestu de curiositate se intre cu elu de-odata in sal'a de audientia. Aici, vediendu acesti-a ca pe domnulu loru vreau se-lu aresteze, au saritu cu elu dimpreuna asupr'a acelora cari voiau a pune man'a pe elu, le-au taiatu capetele, si vulnerandu chiar' si pe Mehemedu Pasia, si-au facutu cale printre ceialalti, si au scapatu din acésta cursa muhamedana.

(5) *Achisca.* Unu Sangiacatu in Asi'a minore.

o furia escessiva. Lupt'a a tienutu patru dile, pênê in urma eroismulu Osmaniloru a invinsu ! Persianii au fostu batuti, si mai toti au remasu morti pe campulu bataliei. Osdemir Ogli vedea bine ca truppele sale s'au impuçinatu si debilitatu prin atâte lupte si batai; asià a lasatu a se repara murii cetatiei Shemachie, si a pusu in garnisóna pe Giaferu Pasia cu o buna parte din armata, ér cu restulu trupeloru s'a intorsu in Europ'a spre a da ratiune despre cele ce a facutu pênê acumu.

MUSTAFA SUFOCA O REBELLIUNE IN CRIME'A TATARICA

VII. Pre cându cea mai buna parte a armatei turcesci trebuiá, pre cumu amu vediutu, a se tiené in Persi'a, pe atunci Chanulu Tatariloru din Crimë'a se incercâ a se libera de sub jugulu ottomanu. Dar' Muradu nu intardia a da ordinu lui Mustafa Pasia ca se mérga se stinga anca in nascere acésta flacara. Mustafa anca, urmandu indata acestui ordinu imperiale, si-a luatu calea spre muntele Caucasu pe la passulu Demir Capu, si trecendu preste Donu cu barce, surprinde pe Chanulu pre candu acést'a nu cugetá la nici-unu periclu din acésta parte, pe unde anca nici-unu inimicu n'a fostu intratu; ilu bate, ilu prinde, ii taia capulu, si-lu tramite la Pórta.

PERSIANII CERU PACE

VIII. Dupa suprimerea acestoru inimici interni, Maradu la anulu Hegirei 988, tramite pe marele seu Veziru cu una armata considera- A. 989
bile contra Persianiloru. Acesti-a vediendu ca totu poporulu persianu I. C. 1580
este amenintiatu cu perire inevitabile, au mai lasatu din ardórea loru bellica, si au cerutu pace; spre acestu scopu au tramisu la Turci unu delegatu in persón'a lui Ibrahimu Chanu, barbatu de o mare subtilitate si sagacitate. Acesta, parte prin vorbele sale fine, parte prin daruri, intr'atâtu a miscatu pe marele Veziru (care acumu trecuse preste frontarii in Persi'a), in câtu acesta immediatu a datu ordinu trupeloru sale a se intórce indereptu, si pe delegatulu Ibrahimu Chanu l-a tramisu cu scrisori de recomendatiune la Pórta.

DAR' LI SE REFUSA

IX. Dar' Muradu n'a primitu opiniunea Vezirului seu. Elu credea

ca anca é prè de timpuriu a pune pace, si ca inimiculu anca nu este asia storsu de poteri, in câtu se voiésca pacea cu totu pretiulu; afara de acést'a i se parea ca este rusîne pentru o armata care s'a preparatu la o espeditiune atâtu de mare, se se lase a se amegi prin vorbe fraudulóse de pace, si a sta otiósa fara ocupatiune. Asià dimisse pe delegatulu de la sine, refusandu-i petitiunea, si destitui pe Sinan Pasia din dignitatea de mare veziru, pentru-ca, fara se céra ordinulu imperatului, a lucratu de capulu seu intr'o causa atâtu de momentósa; ér' in loculu lui a pusu mare veziru pe Ferhadu Pasia.

A LUI FERHADU ESPEDITIUNE IN PERSI'A REMANE FARA RESULTATU

A. 991 / I. C. 1583 X. Noulu Veziru intrandu la anulu Hegirei 991, cu armata numerósa in Persi'a, repara murii cetatiei Revanu, care de la unu timpu incóce erau cu totulu ruinati; dar' afara de acést'a, séu pentru ca a fostu unu trêntoru, séu pentru ca l-au corruptu inimicii, n'au facutu nici-unu lucru memorabile. Ba ce é mai multu, au perdutu si cetatea Tibris, si dupa câte-va incaierari nefericite, cu inceputulu iernei s'a intorsu cu tóta armat'a sa la Constantinopole. Muradu vediendu ca si in acestu generalu s'a insielatu, l-a destituitu indata din veziratu, si a numitu in loculu lui pe Osdemir Ogli Osmanu Pasia, a carui valóre eroica si prudentia militare s'a vediutu mai inainte chiar' in bellulu portatu contra Persianiloru; si, onorandu-lu cu insigniele de mare veziru si cu titlulu de generalissimu, l-a tramisu la armata.

OSMANU PASI'A REOCUPA TIBRIS

XI. Osmanu Pasia, pentru a fi in mai mare apropiare de Persiani, si-a pusu trupele in quartire de iérna in Castamoni, si in primavér'a
A. 993 / I. C. 1585 anului Hegirei 993, intrandu in actiune, ocupa cetatea Tibris si o iea dela Persiani cari o cuprinsesera pre candu Ferhadu Pasia avea comand'a asupr'a trupeloru turcesci. Vediendu Osmanu Pasia, ca tóta cetatea Tibris è dominata de unu munte ce este in a ei vecinetate, a datu ordinu a se construi acolo unu castellu (6); ordinulu seu a

(6) *Castellu.* N'amu potutu afla numele acestui castellu nici la istoricii turci nici la cei christiani.

fostu esecutatu cu atâta promptitudine, in câtu in patru-spre-dioce dile murii erau in stare de a sustiené assaltulu inimiciloru.

TRECE PRIN SABIA PE TOTI LOCUITORII

XII. Pre candu Osmanu era ocupatu cu fortificarea castellului si cu procurarea provisiuniloru necessarie, unii locuitori din Tibris intra in cérta cu Ienicierii ce erau pusi acolo in garnisóna; din vorba in vorba vine lucrulu la bataia, si in urma unii soldati remanu vulnerati, ér altii morti. Osmanu Pasia indignatu de acestu accidentu. si temendu-se de vre-o rescóla, da ordinu a trece in sabia pe toti locuitorii cu esceptiunea femeiloru si copiiloru, si tóte bunurile loru a se imparti intre soldati. Dupa aceea a populatu cetatea cu nuóe colonii, si a instituitu gubernatore cetatiei pe Giafer Pasia cu titlulu de Veziru.

IN INTOARCERE BATE PE PERSIANI SI MOARE

XIII. Dupa ce aduse in ordine tóte trebile in aceste parti, Osmanu se decise a se intórce la Europ'a cu partea cea mai mare din armat'a sa. Dar' in cale, pre candu era pe la Sofianu (7), Hamze Mirsa (8), celu mai bravu generalu, ce au avutu Persianii, i ese inainte si-lu attaca cu armata considerabile. Ambe partile se luptara cu obstinacitate, de la resaritulu pênê la santîtulu sórelui, pentru patri'a loru. Hamze Mirsa alergá de la unu capu alu armatei sale pênê la celalaltu, pretutindenea cu foculu ce-lu ánimá; attacá pe inimicu acumu in frunte, acumu in cóste, si acumu in dosu, si intr'aceea isi aduná si trupele cadiute pe ici colo in disordine, indemná pe ómenii sei a se tiené cu bravura, si le inspirá curagiu atâtu prin cuvinte câtu si prin esemplulu seu: cu unu cuventu, elu isi facea detorinti'a de unu adeveratu bunu generalu. Din contra Osmanu Pasia, fiindu-ca se bolnavise anca pe cale, nu potea a se servi de calulu seu, ci a

(7) *Sofianu*. Este o provincia pré-cunoscuta in Persi'a. Cuventulu Sofi, dupa originea sa insémna doctu, sapientu, invetiatu, si este o pronuncia corrupta a grecescului σοφός. Este si o speçie de metru in musica, care se numesce Sofian.

(8) *Hamze Mirsa*. Pare a fi tataru de origine, si numai din ceva accidentu a trecutu in Persi'a. Cà-ci *Mirsa*. precumu amu observatu mai in susu, la Tatari insémna aceea ce la Turci insémna *Beg*, la Persiani *Chan*, si la noi *domnu* séu *principe*.

incalecatu unu catâru; dar' atàtu era de storsu in puterile fisice, in câtu nu potea prin fapta se incuragieze pe ómenii sei, ci numai prin cuvinte i indemná si-i rugà, se lupte cu bravura si se nu lase a se intuneca glori'a armeloru ottomane. In urma Turcii au remasu pe de asupr'a, si Persianii au trebuitu se le céda campulu bataliei. In nóptea dupa acésta victoria, Osmanu Pasia nu atâtu storsu prin morbulu seu, câtu mai vertosu ruinatu de fatigiele luptei din diu'a precedente, si-a datu sufletulu si a muritu pe patulu onórei, incoronandu-si cu mórte de martiru viéti'a sa plina de fapte ilustre si glorióse.

PERSIANII SE RETRAGU DE INAINTEA LUI SINAN PASIA

XIV. Prin mórtea lui Osmanu Pasia, armat'a remase fara comandante. Soldatii vediendu-se incungiurati din tóte partile de inimici, au alesu pe Sinan Pasia (9) de generalu, si si-au continuatu calea mai departe. Hamze Mirsa insa i urmaresce pe picioru, si fiindu-ca pentru perderile din urma nu cutediá se'i attace in campu deschisu, asiá se incaierá cu ei numai in lupte mici si continue; se punea prin locurile ascunse si trecûtórie strimte, si le facea prin aceste miscari ale sale mai multa stricatiune, decâtu intr'o lupta regulata. Debilitandu cu modulu acesta de o parte armat'a ottomana, ér de alt'a adunandu pre langa sine mai multe truppe, merge in urma si attaca pe inimicu la Selmas (10) si se arunca asupr'a lui cu cea mai mare furia. Dar' indata la primulu atacu, candu comandá pe ómenii sei si-i incuragiá prin esemplulu seu, cade mortu, si prin mórtea sa libera pe Turci de unu mare periclu. Câci Persianii vediendu mórtea

(9) *Sinanu Pasia.* Acelasiu, care pentru negligenti'a sa in Persia, a fostu destituitu (precumu s'a disu mai in susu) din officiulu de mare-veziru. Cà-ci aceea nu é lucru raru la Turci, ca unu generalu destituitu érasi se se puna in postulu seu de mai nainte, séu anca a-lu redica la unu postu si mai inaltu. De aci, càndu sunt tramisi pentru esemplu, in esiliu, toti vinu, chiar si inimicii loru a le tramite presente, fiindu ca se temu cá nu cum-va rehabilitati fiindu odata in posturile ce le-au avutu, se-si resbune asupr'a loru si se le faca reu.

(10) *Selmas.* O cetate ce eu nu o cunoscu, și nici in chartele geografice nu é insemnata. Pare inse ca é situata in provinci'a Sofianu, cà-ci nu é probabile, cà armat'a turcésca incungiurata si infestata in continuu de Persiani, se fia potutu ajunge mai departe.

generalului loru intr'atâtu se consternasera, in câtu s'au retrasu indata indereptu, si au lasatu pe musulmani se-si continue liberu calea spre Vanu.

FERHADU PASIA LUPTA CU SUCCESU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa tóte acestea, truppele ottomane pentru impuçinarea numerului loru au fostu necessitate a perasi cuceririle loru. Persianii vediendu acést'a, si-au readunatu armat'a, si in anulu Hegirei 994, impresóra cetatea Tibris, alu carei comandante era Giaferu Pasia. Dar' Muradu tramite pe Ferhadu Pasia (11) cu puteri numeróse intr'adjutoriulu cetatiei. Acesta constringe pe Persiani a redica obsediulu; edifica unu fortu nuou intre Tibris si Revanu, si patru ani intregi se sustiene cu armat'a sa intre aceste duóe cetati cá intre duóe fortaretie tari. Vér'a se batea cu inimicii, ér iérn'a se retragea in Erzirum pentru a fi mai aprópe de confiniele loru. In urma irrumpe in Giurgistanu, occupa tóte castellele din acésta provincia, si pune fundamentu la duóe cetati, anume Luri si Ghiunge. Apoi se incinge o lupta intre elu si intre generalulu Persianiloru, Carebagì (12) Mehemedu Chanu, in care pune la fuga si resipesce tóta armat'a persiana intr'atâtu, in câtu aceste capete-rosie de atunci incóce n'au mai avutu curagiulu nici de a se areta, nici de a-si mai incerca noroculu in lupta deschisa. A. 994 I· C. 1586

SE PUNE PACE CU PERSIANII

XVI. Dupa atâte batalii perdute si dupa perderea provincieloru Revanu, Ghiunge si Carebeg, au potutu vedé Persianii ca nu suntu in stare a se mai oppune Ottomaniloru. Asiá au inceputu a cugeta seriosu, cumu ar' potea se obtiena pacea. Dar' Muradu nu parea nici decumu propensu a li-o accorda. Atunci regele Persiei promitte a lasa tóte provinciele cucerite de ottomani; a nu calca nici-odata armat'a persiana pe territoriu turcescu; a nu intreprinde nimicu nici in publicu nici in secretu, ce ar' poté fi in prejudetiulu imperiului ottomanu: si cá garantia pentru tóte acestea, tramite pe fra-

(11) *Ferhadu Pasia*. Generalu fórte renumitu la Turci, care si-a castigatu mare reputatiune in acestu bellu.

(12) *Carebagí*. Pare a fi fostu chiar patri'a natale a acestui generalu.

tele seu Haidargian dreptu ostaticu la invincibil'a Pórta. Pe aceste conditiuni au juratu amenduóe partile, si pacea in fine s'a inchieiatu, si prin ea s'a pusu capetu acestui bellu lungu si sangerosu.

SE NASCE REBELLIUNE IN CONSTANTINOPOLE

XVII. Dar soldatii cari largisera pênê acumu marginile imperiului, au inceputu dupa pacea cu Persianii a-si intórce furi'a contra sinului loru propriu. Defterdariulu séu marele thesaurariu, a fostu accusatu de catra Ienicieri, ca a falsificatu monet'a si cu acést'a i-a platitu. Incitati si mai multu prin inimicii lui, ei se adunara grupe de grupe si amerintiau a-lu uccide in palatiulu seu. Defterdarulu insciintiatu prin amicii sei de periclulu imminente, fuge in palatulu imperiale, si róga in tóta umilinti'a pe Muradu, se-lu ia sub scutulu seu si se'lu apere contra furiei soldatiloru. Rebellii abiá audu despre acésta, si indata incungiura palatulu lui Muradu, si in modulu celu mai vehemente ceru a li se da afara Defterdariulu. Imperatulu le refusa; ei insistu in modu anca si mai violentu; apoi ocupa tóte esirile, si amerintia cu perire si mórte atâtu pe Sultanulu câtu si pe toti boierii tierei.

REBELLII SUNT ALUNGATI SI AGRATIATI

XVIII. In acésta stare strimtorata, Muradu crediù de bine a intrebuintia remediulu estremu, ca se salveze celu puçinu prestigiulu maiestatiei imperiali. Elu armâ pe toti camerarii si Baltagii (13) sei, le ordinâ a deschide portile si a attaca pe Ienicierii, ca pe totu atâti infideli si rebeli. Ordinulu Sultanului a fostu esecutatu cu barbatia, câci omenii sei pretiuindu viéti'a imperatului mai multu de câtu pe a loru propria, s'au aruncatu ca leii asupr'a Ienicieriloru, caroru in tumultulu loru nu le mai venia in minte a se pune in ordine de lupta. Indata la primulu attacu si inainte de a se poté aduna cu totii, au fostu omoriti trei-sute-siepte-spre-diece din ei, ér' ceialalti parte risipiti, parte ei insii au fugitu pe la casele loru. In urma se pune la midi-locu marele veziru Sinanu Pasia, si prin cuvintele

(13) *Baltagii*. Acesti-a, pentru servitiulu ce au facutu cu acésta ocasiune, porta in palatiulu imperiale pênê in diu'a de asta-di numele de *Chasculleri*, adeca servi probi si fideli.

sale se incérca a imblandì indignatiunea Sultanului, aretandu ca nu trebe se pedepsésca pe toti intr'o forma. Autorii principali ai rebelliunei trebe pedepsiti nesmintitu, cá altor'a se le servésca de esemplu; dar' a puni intr'o forma şi pe acei-a, cari au fostu numai rapiti de torentele revoltei, un'a că acést'a nu numai ca ar' fi contra justitiei, dar' ar' poté se fia chiar in detrimentulu statului. Muradu miscatu de aceste cuvinte ale vezirului seu, a iertatu pe toti, afara de autorii principali, pe cari a ordinatu a-i arunca in mare. Dupa suprimerea in acestu modu a rebelliunei, soldatii umiliti s'au intorsu la detorintiele loru.

ESPEDITIUNEA LUI SINAN PASIA IN UNGARI'A

XIX. Pentru a preveni pe viitoriu alte turburari de acésta natura, Muradu la anulu Hegirei 1002 tramite pe marele veziru Sinan Pasia cu armata mare in Ungari'a, şi cuceresce sub comand'a acestui-a mai multe cetati. Apropiandu-se iérn'a, a datu ordinu trupeloru a se inquartira in Rumeli'a, si in primavér'a urmatória a impresoratu cetatea Ianik (14), care dupa obsediu de optu-spre-diece dile a fostu adnectata si ea imperiului ottomanu. Dupa aceea a facutu dispositiunile necessarie pentru ca se aduca in ordine trebile in aceste parti, si apoi s'a intorsu érasi la Constantinopole.

A. 1002 / I. C. 1594

MOARTEA LUI MURADU

XX. Dupa ce a supusu atâtu pe rebelii din intru, câtu si pe inimicii din afara, Muradu anca in acelasiu anu a trecutu dela cele pamentesci la cele ceresci. Elu a traitu cinci-dieci de ani, si a domnitu doue-dieci de ani si optu luni. Atati fii au avutu, câti ani a domnitu. Dintre acestia celu mai in etate a strangulatu pe toti ceialalti, si i-a tramisu in urm'a parintelui seu la imperati'a nemurirei (15). Ceea ce

(14) *Ianik*. Iauarinum séu Iaurinum, pe care Germanii o numescu Rab, si despre care istoriografii christiani dicu ca a fostu ocupatu de Turci prin tradarea comitelui de Hardeck.

(15) *Imperati'a nemurirei*. Turcii tienu ca toti imperatii loru sunt sânti. Si pentru aceea candu facu mentiune despre mortea vre unui imperatu alu loru, ei totudeauna se serversu cu terminii cei mai respectuosi. Asià pentru esemplu, ei dîcu:
« In anulu acesta, Maiestatea sa, din vointi'a si dorinti'a sa propria, s'a departatu « din lumea acést'a, care este port'a vanitatiloru; şi a trecutu în locuintiele eterne ».

me prinde mirare este, ca nici-unu istoricu turcu din càti cunoscu eu, n'a insemnatu caracterulu si calitatile acestui imperatu, ceea ce este contra usului loru constantu.

Domnitori in Europ'a contimpurani cu Murad III., au fostu:
In Germani'a: Rudolfu II. 1574—1611.
In Angli'a: Elisabeth'a 1558—1602.
In Francia: Henricu III. 1574—1589; si Henricu IV. 1589—1610. *Tr. Angl.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU III.

ALU TREISPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SUCCEDE LUI MURADU

I. Dupa mórtea lui Muradu III, la anulu Hegirei 1003, chiar' intr'o di de Vineri, in siese ale lunei Gemaziul-evvel, fiiulu seu Mahomedu a ereditatu nu numai tronulu, ci si bellulu in Ungari'a. Elu, precumu amu vediutu mai in susu, a maculatu inceputulu regimului seu cu sangele a loru nóue-spre-diece frati ai sei (1). A. 1003 — I. C. 1594

OCCUPA AGRI'A

II. Mahomedu dupa ce s'a stabilitu pe tronu, si-a intorsu tóte cugetarile sale spre a termina in Ungari'a bellulu inceputu de parintele seu, cá apoi cu atátu mai usioru se se póta da repausului, ce fórte multu i placea, si se póta gusta neconturbatu deliciele (2) co-

(1) *Frati ai sei*. Scriitorii crestini dicu, ca elu a omoritu duóe-dieci-si-duoi de frati ai sei, si diece concubine ale parintelui seu, pre candu ele erau insarcinate, le-au aruncatu in mare. Dar' mie-mi place mai bine a urma pe istoriografii turci.

(2) *Deliciele*. Intr'acést'a se unescu si istoriografii straini, si dicu ca Mahomedu se delectá mai multu in placerile sensuali, de câtu in reputatiunea si in glori'a numelui seu.

rónei (3). Pentru a termina bellulu si a poté constringe pe inimici la o pace, fara a compromite catu de pucinu maiestatea ottomana,
A. 1004 / I. C. 1595 indata la anulu urmatoriu se pune in fruntea unei armate considerabile, intra in Ungari'a, impressóra cetatea Egire (4), pe care predecesorii sei in vanu au tentatu a o cuceri, si fatigandu garnisón'a prin frequentele assalturi, in urma o constrinse a capitula, mai alesu ca ea nu potea se spere de nicaiurea vre-unu adjutoriu.

INVINGE PE CRESTINI

III. Dupa cucerirea cetatiei Agri'a, fiindu-ca iérn'a se apropià, a vediutu ca nu póte face mai departe nici-o intreprindere cu succesu, si asia decise a se intórce la Constantinopole indereptu. Dar' fiindu pe cale, o armata de ale crestiniloru i vine dintr'odata inainte, si-lu attaca cu atata furia, in càtu Musulmanii incapabili de a sustiené foculu, au fostu constrinsi a se retrage. Inimicii insa nu incetau a-i persecuta, si petrundu pênê la corturile unde se tienea thesaurulu imperiale. Aici Germanii rumpu cassetele, si orbiti de atâtu amaru de avutia, lacomosi de bani, uita de bataia si lasa se le scape din mana victori'a sigura. Càci Sultanulu vediendu ca inimicii sunt ametiti de multimea spoliatiuniloru, i attaca mai antaiu numai cu ómenii sei de curte, si-i bate chiar' pre candu era in actulu de a imparti thesaurii, si pre candu cugetau ca Turcii ar' fi cu totulŭ batuti si risipiti. La acestu esemplu alu Sultanului se incuragiéza si ceealalta armata, se readuna din nuou, si se arunca asupr'a inimicului cu atata bravura, in càtu n'a scapatu nici-unu omu din càti au fostu petrunsu in castre, nici macar' unulu care se duca scire despre acésta lovire fatale.

MOARE

IV. Dupa acésta victoria, Mahomedu vine la Constantinopole in triumfu; si contentu cu cuceririle ce a facutu, inchïeie pace cu crestinii, pentru a se poté da cu totulu comoditatiei si placeriloru lu-

(3) *Corónei*. Aci se intielege persón'a imperatului si nici-de-cumu imperiulu. Cà-ci, pe càtu a traitu acestu Sultanu, de si inchïeiese pace cu crestinii, Turcii totusi au fostu in batai continue cu Germanii, acumu invingéndu si acumu remanendu invinsi.

(4) Romanesce Agria, germanesce Erlau; unguresce Eger. *Tr. Rom.*

mesci, la cari de la natura avea mare inclinatiune. Asia a traitu in repausu profundu pênê la anulu Hegirei 1012, candu cuprinsu de dorulu dupa o imperatia durabile si disgustatu de deliciele acestei lume, si-a luatu diu'a buna de la acést'a, si a trecutu in palatiulu eternu. Elu a domnitu nóue ani si duóe luni; dar' câti ani au traitu, istori'a nu ni-a insemnatu; atâta se scie, ca a muritu in flórea etatiei sale. N'a facutu decâtu unu singuru faptu memorabile, si acést'a este espeditiunea sa in Ungaria, unde a cuceritu cetatea Agri'a, si la intórcere catra Constantinopole a batutu pe crestini. De la cucerirea Agriei i s'a datu supranumele de Egire. A. 1012 / I. C. 1603

Pe timpulu lui Mahomedu III, au fostu Domnitori in Europ'a:
In Germani'a: Rudolfu II, 1576—1611.
In Angli'a: Elisabeth'a 1558—1602; si Iacobu I si VI pentru Scoti'a 1602—1625.
In Franci'a: Enricu IV 1589—1610, si Ludovicu XIII, 1610—1643.
Adeca totu camu aceia cari au fostu si pe timpulu lui Muradu III. *Tr. Rom.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU I.

ALU PATRUSPREDIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU VIII. DIN CARTEA III.

ACHMEDU SUCCEDE PARINTELUI SEU MAHOMEDU

I. Tronulu devenindu vacantu prin mórtea lui Mahomedu Egire, acelasiu l-a ocupatu fiiulu seu Achmedu in nóue ale lunei Regeb, anulu Hegirei 1012, pre candu elu abiá era de cinci-spre-diece ani. A. 1012 / I. C. 1603 Unu actu acesta, care nu s'a mai vediutu pênê acuma, cá frênele gubernului se se dea in mânile unui regente atâtu de tineru. Din acestu incidentu unu poetu de pe acele timpuri a improvisatu urmatoriulu versu; «Lui singuru i-a fostu data, intre toti fii lui «Osmanu, de a fi imperatu inainte de-a avé unu standartu (1) ».

TURBURARI IN ASI'A

II. Elu inse indata cu inceputulu regimului seu au aretatu, cà nu totdeauna se face reu candu frênele gubernului se dau in mânile unui domnitoriu tineru. Indolenti'a defunctului seu parinte a facutu

(1) *Standartu.* Adeca inainte de a fi ajunsu la anii de maturitate. Cà-ci pênê aci la Turci a fostu usulu, ca nici-unuia, care nu va fi ajunsu etatea maturitatiei, se nu se dea sangiacu, adeca stindardu, care este semnulu de potestate, ce numai maturii o potu eserce.

pe soldatii asiatici atâtu de insolenti, in câtu ei, cari pênê acumu erau in continuu ocupati in bataliele cu Persianii, credeau ca dupa pacea inchieiata le este permisu a attaca si spolia nu numai pe caletori, dar' si tienuturi si cetati intregi. In privinti'a acést'a s'au fostu datu plansori la curte anca pe timpulu parintelui seu, s'au fostu tramisu si unii generali pentru a suprime rebelliunea. Dar' acesti-a, séu sedusi de speranti'a de a se împartesi si ei din predi, séu negligenti intru implinirea detorintiei loru, nu numai ca nu au pusu capetu rebelliunei, ci din contra, numerulu rebelliloru crescea din di in di, si ei devastau in modulu celu mai miserabile tóta Anatoli'a. Capii principali ai rebelliloru erau Calender Ogli si Tavil (2). cari faceau cele mai orribili si mai sangeróse incursiuni in tierile ottomane, si se incumetau se attace chiar' si trupele imperiali.

TURBURATORII SUNT BATUTI SI ALUNGATI

III. Sultanulu Achmedu convinsu, cà desarmandu si alungându pe acesti duoi capi principali ai rebelliloru, va poté usioru a stinge seditiunea si a restabili pacea in orientu, tramite in capu de iérna pe marele veziru Codgea Muradu Pasia la Aleppo, adornatu cu insigniele imperiali cá semne ale dignitatiei sale, si accompaniatu de tóta gard'a sa, dandu-i ordinu a se inquartira preste iérna in Aleppo, ér' de cu primavéra a se pune in legatura cu acele trupe asiatice cari au remasu anca credintióse, si apoi cu puteri unite a merge asupr'a rebelliloru. Muradu Pasia a esecutatu ordinulu imperatului cu cea mai mare bravura si cu celu mai bunu succesu; câci dupa mai multe conflicte sangeróse, in urma invinge pe Calender Ogli (3), aprópe

(2) *Tavil*. Adeca *Lungulu*. Este unu supra-nume ce i s'a datu pentru statur'a sa inalta. Turcii au gustulu de a da supra-nume de acestea la generalii loru, dupa calitatile corporali ori spirituali ale acestora. Asia pentru esemplu, Ahmedu Pasia care a cuceritu Candi'a, a fostu supra-numitu *Fasil*, adeca Ahmedu Pasia *doctulu*; Ibrahim Pasia s'a numitu *Shishman*, adeca *grasulu*; unu altu Ibrahimu Pasia, care a fostu seraskier in ultimulu bellu cu Germanii, a fostu numitu *Sieitanu*, adeca *diavolu*; Mehemedu Pasia, care a cadiutu in batali'a de la Zenta, a fostu supra-numitu *Elmas*, adeca *diamantulu*, etc.

(3) *Calender Ogli*. Fiiulu lui Calender (*), unu brigantu faimosu, ale carui fapte se canta si pênê asta-di intr'unu cantecu ce se numesce Sharky. Dar' nu trebe confun-

(*) Acestu cuventu dupa etimologia inséмna monachu peregrinariu. *Tr. Germ.*

de Marasiu in muntii Kioikiesen i risipesce tóta armat'a, in câtu nu mai remasese nici-unu omu pre langa elu, si-lu constringe a fugi singuru cumu era la Arak, o provincia in Persi'a. Dupa aceea si-a intorsu armele contra lui Tavilu, care era alu doilea capu alu rebelliloru, si care chiar' venise intr'adjutoriulu companionului seu. Dar' Tavilu nu astépta initiativ'a Turciloru, ci cumu i-a diaritu, a nevalitu asupr'a loru, si le-a trentitu o buna bataia; in urma inse, prin tienut'a brava a Ienicerilorу a remasu totalu batutu si constrinsu a fugi si elu in Persi'a.

EI FACU PE PERSIANI SE FRANGA PACEA CU TURCII

IV. Aici convine cu amiculu seu Calender Ogli, si ieau impreuna mesuri, cari au fostu prejuditióse atâtu amiciloru câtu si inimiciloru. Prin instigatiunile loru au facutu de s'a frantu pacea dintre Ottomani si Persiani, pace care pênê acumu se observase de ambe parti neviolata. Persianii sedusi prin vorbele loru amegitórie, au refusatu de a-i estrada Turciloru, precumu acesti-a cereau. Achmedu a consideratu acestu refusu dreptu injuria si despretiu adusu regimului seu, de aceea decise a-si resbuna amaru pentru acést'a.

MURADU PASIA MERGE CONTRA PERSIANILORU

V. Cu scopulu acesta Achmedu tramitte pe marele Veziru Muradu Pasia (care daduse degiá proba despre desteritatea sa in suprimerea rebelliunei de mai nainte), cu armata numerósa contra Persianiloru. Successulu inse n'a fostu atâtu de bunu precumu se asteptase, câci espeditiunea s'a intreprinsu cevasi cam tardiu; era drumurile grele, intardiau mersulu si mai multu, in câtu Vezirulu numai odata cu iérn'a a potutu ajunge la Tibris; prin urmare i-a fostu impossibile cá la unu timpu atâtu de inaintatu si cu trupele atâtu de ostenite se intreprinda ceva cu succesu. Dreptu aceea ordina armatei sale cá se se traga in Diarbekir si se remana acolo preste iérna.

DAR' MORE SI IN LOCU-I SE NUMESCE NASIH PASIA

VI. In primavér'a urmatória Muradu Pasia resolutu a repara A. 1013 / I. C. 1604

datu cu unu altu Calender, care sub Mahomedu I aduse imperiulu ottomanu in crisa estrema.

prin celeritate ceea ce a perdutu in vér'a trecuta prin intardiare, 'si aduna armat'a si face tóte preparativele pentru a irrumpe in provinciele Persiei; inse chiar' candu era gata de purcesu, a cadiutu bolnavu si preste puçinu a si muritu in cortulu seu. In loculu lui s'a numitu mare veziru Nasih Pasia (4). Dar' nici acesta n'a fostu

A. 1014 / I. C. 1605 mai fericitu decâtu predecessorele seu; si dupa ce a statu unu anu intregu fara a poté intreprinde ceva cu succesu, s'a intorsu la Constantinopole cu armat'a fórte impuçinata, parte prin morburi, parte prin multele fatigiuri ce au trebuitu se sufere.

MEHEMEDU PASIA IMPRĔSORA CETATEA REVANU

VII. Dupa ce ajunse acasa, a fostu accusatu la imperatorele imputandu-i-se negligentia si indolentia; ceea ce constatandu-se, a fostu judecatu la mórte si decapitatu. In loculu lui a urmatu mare Veziru Mehemedu Pasia, care a primitu ordinu a continua bellulu contra Persianiloru cu mai multa seriositate; si pentru a poté intra câtu mai curêndu in actiune, i s'a ordinatu a petrece iérn'a in castre

A. 1015 / I. C. 1606 la Aleppo. In primaver'a anului 1015, plecandu de aici cu armata numerósa trece preste confiniele Persiei; impresóra cetatea Revanu si o bombardéza cu tóta vehementi'a patru-dieci de dile necurmatu; dar' in urma a fostu respinsu prin bravur'a garnisónei si necessitatu, cá dupa perderi mari se redice obsidiunea.

MEHEMEDU PASIA STRANGULATU; IN LOCU-I SE NUMESCE MARE VEZIRU HALIL PASIA

VIII. Mehemedu Pasia in reintorcerea sa din acésta espeditiune ajunge la Erzirumu, unde chiar' pre candu voiá se-si puna armat'a in quartire de iérna, vine Capudgi Bashi cu ordinu de la imperatulu ca se-lu stranguleze. Ordinulu a fostu punctualu esecutatu, si in loculu lui Mehemedu pasia a fostu numitu mare veziru Halil pasia, unu generalu pre câtu de bravu, pe atâtu de prudente, care invetiandu din esemplele predecessoriloru sei, si-a pusu tóte puterile ca se stringa preste iérna totu ce este necessariu pentru campania, ca asiá in primavér'a urmatória se pôta intra in actiune contra inimiciloru fara nici-una difficultate.

(4) *Nasih Pasia.* In Coranu, Nasih se numesce Beniaminu, fratele lui Ioseph; si de la Coranu incóce, numele de Nasih a inceputu a se lati intre mahomedani fórta tare.

MORTEA LUI ACHMEDU

IX. Pre candu nutriau cea mai mare sperantia ca superbi'a Persianiloru va fi umilita, imperatulu a fostu atacatu de unu accesu de friguri, si acést'a chiar' in anulu candu Persi'a era amerintiata cu destructiune totale, adeca in anulu Hegirei 1026. La inceputu imperatulu n'a luatu in seriosu acestu accesu de friguri, fiindu-ca nu parea a fi periculosu; dar' in urma a crescutu din di in di intr'atâtu, in câtu Achmedu disgustatu de lucrurile omenesci, a perasitu grigile imperiului si a sburatu la placerile paradisului. A. 1026 / I. C. 1617

CALITATILE LUI ACHMEDU

X. Achmedu a traitu ani duóe-dieci-si-siepte, si a domnitu ani patru-spre-diece. Elu au avutu trei fii, pe Osmanu, Muradu si Ibrahimu, cari toti au apparutu succesori pe thronulu turcescu. Ne mai facêndu mentiune despre alte virtuti ale sale, elu a intrecutu pe toti predecessorii sei in liberalitate si magnanimitate, in câtu unii lu accusá de prea mare prodigalitate. Passiunea lui cea maí mare era de a construi edificiuri mari; proba despre acésta este Giami'a (5) edificata pe Hypodromu in vecinetate cu S-t'a Sophia, si care este in stare a disputa prioritatea acestei-a. La construirea acestei Giamie atâta diligentia si spese au trebuitu, in câtu pentru a o termina abià au fostu de adjunsu toti thesaurii imperiului, câti s'au strinsu sub durat'a lungului repausu alu parintelui seu. Se dice ca pre candu se edificá acésta Giamia, Achmedu in tóta diu'a o visitá, si elu insusi platea pe lucratori.

(5) *Giami'a.* Acestu edificiu intrece in pompa pe templulu de la S-t'a Sophia, dar' nu è atâtu de mare cá acesta. Afara de ornamentale numeróse ce se vedu pe paretii din afara, mai sunt pe paretii din intru pênê la duóe-sute de tablouri aurite, pe care sunt gravate numele profetiloru, si câte o sententia scósa din Coranu; fia-care din aceste tablouri costa cinci-mii de thaleri, cà-ci pe fia-care stralucescu, precumu si spune, câte siese-dieci-si-unulu de diamante. Adeverulu este, ca atati-a bani a costatu acestu edificiu, in câtu dupa ce a fostu gata, facêndu-se calculul esactu, s'a vediutu cà totu drachmulu de pétra séu nesipu a costatu nu mai pucinu de trei aspri.

Sub timpulu lui Achmedu I, au fostu totu aceiasi domnitori in Europ'a, cari au fostu sub predecesorele seu Mahomedu II, cu adaogere inse, ca in Germani'a a domnitu Mathia de la anulu 1612 pênê la anulu 1619. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MUSTAFA I. SI A LUI OSMANU I.

CAPU IX. DIN CARTEA III.

MUSTAFA AJUNGE PE THRONU

I. Dupa mórtea lui Achmedu, Mustafa (1) fratele seu celu mai tineru ajunge pe thronu cu inceputulu anului Hegirei 1027. Dar' fiindu-ca fórte puçinu séu nici de cumu nu se ingrigia de trebile publice ale statului ottomanu de o parte, ér de alt'a se daduse cu totulu placeriloru lumesci, asiá in a patr'a luna a domniei sale a fostu destituitu prin conclusu unanimu alu tuturoru Maimariloru tierii, si dusu in carcerile de la siepte turnuri. A. 1027 / I. C. 1618

OSMANU SE PROCLAMA IMPERATORE

II. Dupa destituirea lui Mustafa s'a instalatu imperatore Sultanu Osmanu, fiiulu lui Achmedu, fiindu abiá in alu optulea anu alu etatiei sale. Chiar' pentru etatea lui tenera l-au tienutu mai nainte incapabile de a purta sceptrulu, si nu l-au alesu pe elu, de si avea

(1) *Mustafa*. Turcii atribuescu cele mai frumóse calitati tuturoru imperatiloru loru, cu esceptiunea unicului acestui Mustafa, pe care ilu representa cà pe unulu care a intrecutu pe toti ceilalti in vitiuri, precum antecessorii sei l'au intrecutu pe elu in virtuti. S'ar puté numi Sardanapalulu Osmaniloru, déca ar' fi primitu mórtea cu atâtu curagiu, cu câtu o a primitu acelu principe.

mai multu dreptu la domnia decâtu Mustafa, ci, precumu amu vediutu, l-au fostu alesu pe acesta cá pre unulu care se vedea fórte asiediatu, si pentru aceea fórte blandu si nepericulosu.

UNU FENOMENU PE CERIU

III. Sub domni'a acestui principe a apparutu in Constantinopole unu fenomenu raru, cá care inainte de aceea nu s'a mai vediutu, si
A. 1029 / I. C. 6120 pôte ca nici nu se va mai vedé vre-odata. In anulu Hegirei 1029, la dóue-dieci-si-optu ale lunei Rebiul-evvel, s'au aretatu pe ceriu o sabia curbata pe de cinci-ori mai lunga de càtu o lance, si lata de trei picióre. Ea se intindea de la resaritu spre apusu; si s'a vediutu o luna intréga de dile, totdeauna dupa apusulu sórelui, stralucindu fórte luminosu. Intrebati fiindu astrologii si alti cari pretindu a pricepe acésta arte, se spuna insemnatatea acelui fenomenu, au declaratu ca acel'a é semnulu victoriei si latîrei imperiului ottomaniloru. Totu acesti astrologi au interpretatu de unu reu omenu gerulu
A. 1030 / I. C. 1621 ce a domnitu chiar' pe acelu timpu, si anume chiar' in anulu urmatoriu, si care atâtu au fostu de aspru, in câtu locuitorii din Constantinopole poteau trece pedestri pên' la Iskiudar (2) si indereptu.

ESPEDITIUNEA LUI OSMANU IN POLONI'A

IV. In vér'a ce a urmatu dupa acea iérna grea, Osmanu contemmandu tóte aceste presagiuri, a intreprinsu o espeditiune contra Poloniei, si reocupandu Chotinulu (3), pe care Polonii 'lu ocupassera prin assaltu, tramitte apoi pe Chanulu Tatariei cu truppele tatarice si turcesci in intrulu Poloniei spre a o preda si devasta, ér' elu incungiurâ cu ómenii sei truppele inimice, si intr'atâta strimtóre le aduse, in câtu in urma au fostu constrinse a cere pace. Imperatulu le

(2) O cetate in Asi'a, in façie cu Constantinopole. *Tr. Rom.*

(3) *Chotinulu.* Cetate in Moldavi'a langa Nistru, in façie cu Caminieti, fortificata atâtu de la natura câtu si prin arte. Turcii au reparatu pe timpulu meu, dupa batai'a de la Prutu, murii acestei cetati, si au mai adaosu si alte fortificatiuni facute dupa sistem'a moderna; in câtu asta-di cu dreptu cuventu se póte numi bulevardulu intregului imperiu contra Russiei si Poloniei. Dar despre acésta voiu vorbi mai pe largu in tractatulu meu despre Moldavi'a antica si moderna (*).

(*) Vedi « Descriptio Moldaviae » Partea I, Capu IV. pag. 10. Editiunea societatiei academice, Bucuresci 1872. *Tr. Rom.*

accordâ cererea si inchieia pace sub conditiunile dictate de elu. Dupa aceea apropiandu-se iérn'a, se intórce la Constantinopole incarcatu cu spoliatiuni si ducêndu cu sine multime de captivi.

OSMANU UCISU SI MUSTAFA RESTITUITU PE TRONU

V. Dar' soldatii nededati cu comand'a unui imperatu atâtu de tineru pe o parte, si de alt'a neavêndu nici-o ocupatiune, ci traindu o viéti'a a lenea in Constantinopole, incitati de amicii si partid'a lui Mustafa, s'au revoltatu in contra lui Osmanu indata la anulu urmatoriu; si fara a respecta sangele din care s'a nascutu acestu imperatu tineru si de mare sperantia, l-au uccisu in modulu celu mai barbaru, in alu patrulea anu alu domniei si duoi-spre-diece alu etatiei sale, si l-au immormentatu aprópe de parintele seu in Giami'a ce acesta edificase. Dupe aceeâ scotiendu pe Mustafa din carcerile de la siepte turnuri, unde 'lu inchisesera dupa-ce l'au detronatu, l-au pusu érasi pe tronu. A. 1031 / I. C. 1622

MUSTAFA DETRONATU DIN NUOU, SI STRANGULATU

VI. Dar' nici Mustafa n'a domnitu multu. Pe câtu timpu a fostu in prinsóre, a sciutu se-si ascunda, dar nu si se-si indrepte vitiurile perversei sale nature. Lumea credea-ca dupa, ce a gustatu pocharulu aflictiuniloru, se va fi indreptatu si-si va fi schimbatu modulu vietiei si a gubernarei imperiului. In acésta sperantia soldatii l-au redicatu érasi pe tronu. Dar' elu crediendu-se mai pre susu de puterea sórtiei, s'a intorsu érasi la vitiurile sale de mai nainte; facea pe tiranulu; cercá a estermina pe toti acei-a carii-lu destituisera; negligea cu totulu administrarea trebiloru statului, si nu façea nimicu nici prin vorbe, nici prin fapte, ce ar' merita memori'a posteritatiei. Asiá o duse cinci-spre-diece luni, mai multu tiranindu de câtu gubernandu, pênê in urma maimarii tierei ne mai potendu sufferi domni'a unui nebunu, l-au detronatu din nuou, si spre cea mai mare rusine, l-au pusu pe unu magariu, si intre risetele si insultele plebei l-au transportatu érasi in carcerile de la siepte turnuri, unde puçinu dupa aceea, din ordinulu lui Muradu IV, succesorelui seu, a fostu strangulatu.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MURADU IV.

SUPRA-NUMITU GAZI

ALU SIEPTE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU X. DIN CARTEA III.

MURADU SUCCEDE LA TRONU

I. Sultanu Muradu, care pentru faptele sale eroice si-a castigatu supranumele de *Gazi* séu *Bravulu*, a fostu nascutu in anulu Hegirei 1018, si dupa destronarea lui Mustafa a succesu la tronulu imperiului ottomanu in patru ale lunei Silcade, anulu Hegirei 1032. A. 1032 / I. C. 1622

BATE PE REBELLULU ABASSA

II. Acestu domnitoriu au aratatu indata la inceputulu domnirei sale, cu câtu este mai bine pentru osmani a fi suppusi ascultatori unui domnu tineru si activu de câtu unui somnore molesītu. Abassa Pasia din Erzirumu anca pe timpulu lui Mustafa incepuse a devasta provinciele asiatice si a se oppune pe façie suveranului seu; ér' acumu credea, ca pe câtu timpu Muradu tinerulu va tiené in mana frenele gubernului, va puté se-si continue nepedepsitu devastatiunile sale. Dar' imperatulu voindu a infrêna insolenti'a acestui omu, si a impedica latirea mai departe a acelei flacari, in alu doilea anu dupa A. 1033 / I. C. 1623

suirea sa pe tronu a tramisu pe marele veziru Cerkies Mehemedu Pasia (1) cu armata contra rebelliloru in Asi'a. Acesta attaca vigorosu pe Abassa Pasia (2) aprópe de Caisaria, si dupa lupta sangerósa si obstinata, ilu invinge si-lu constringe a fugi in Erzirumu. Cerkies póte ca punea capetu acestei rebelliuni, déca indata dupa acea victoria nu muriá in Tokadu.

ALI PASIA ATTACA IN VANU BAGDADULU

III. Muradu crediendu ca puterile acestui-a sunt cu totulu nimicite, ilu despretiuesce si-sì intórse cugetulu la alte intreprinderi mai mari. Cu scopulu acesta tramite o armata considerabile in Asi'a sub comand'a lui Hafiss Ali Pasia, gubernatorele din Diarbekir, cu ordinulu de a se intruni cu truppele asiatice de acolo si a attaca fara intardiare Bagdadulu. Acesta nu intardiâ a puue in lucrare ordinulu imperatului; dar' dupa obsidiune de cinci luni a fostu respinsu cu

(1) *Cerkies Mehemedu Pasia.* Multi cercassiani au fostu in posturi inalte la curtea ottomana, dar' nici-unulu, afara de acesta n'au ajunsu la dignitatea de mare veziru. Elu a fostu unu generalu de mare reputatiune intre Turci, si a luatu in casatoria pe Hatidgemu sor'a lui Muradu, pe care o iubiá fórte multu. Fratele seu a edificatu in satulu numitu Ortakioi unu palatu fórte elegantu, infrumsetiandu-lu cu gradini si apeducte. Mai tardiu apoi amu cumperatu eu acestu palatu, si anume pe timpulu candu Turcii sub Achmedu II. au vediutu ca imperatulu Leopoldu cu armele sale au facutu mari progresse in Ungari'a, ocupandu-o tóta dimpreuna cu Belgradulu si Niss'a, si se temeau séu presuppuneau numai, ca Germanii vor petrunde pen' la Constantinopole, séu ca celu puçinu Adrianopole va cadé in man'a loru, atunci multi din ei, sub pretestu de peregrinare la Mecc'a, au trecutu in Asi'a superióra cu tóte averile si effectele loru ce au potutu lua cu sine: si chiar' pe acestu timpu, cumu amu disu, amu cumperatu eu acelu palatu cu doue-deci-si-cinci mii de thaleri de la Iusuf Effendi, fiiulu lui Tersane Emini, adeca inspectorului marinei; si apoi l-amu mai largitu, infrumsetiatu, si cu timpu l-amu datu érasi indereptu. Precumu audiu, asta-di este in possessiunea filiei imperatului de acumu, care este maritata dupa marele veziru Ali Pasia (*).

(2) *Abassa Pasia.* Elu portá acestu nume de la patri'a sa Abassa, ai carei locuitori sémena fórte multu in limba si in datine cu Cercassianii. De aci sclavii captivi cari se aducu din Abassa, au aprópe acelasiu pretiu cá si cei din Cercassi'a. Abassa Pasia anca a fostu unu generalu de cea mai mare reputatiune intre Turci; si agratiatu dupa rebelliunea sa, elu a fostu unu modelu de fidelitate catre imperatulu seu.

(*) A se vedé planulu Constantinopolei, care dupa editiunea traductorelui anglesu se va adaoge la finea acestui opu.

mari perderi de catra brav'a garnisóna, si a trebuitu se se retraga, cá se nu-lu apuce iérn'a grea ce se aprópiá.

HALIL PASIA IMPRESOARA CETATEA ERZIRUM

IV. Din acésta causa Hafiss Ali Pasia (3) indata ce ajunse la Aleppo, fu destituitu din dignitatea sa, in locu-i a fostu numitu mare veziru Halil Pasia. Dar' nici acesta n'a córrespunsu asteptariloru imperatului. Câci avendu ordinu a merge contra Persianiloru, elu a trasu spre Erzirumu, crediendu ca va poté pune man'a pe Abássa. De aici, acestu rebellu a venitu la suspitiune cá espeditiunea contra Persianiloru ar' fi numai pretestu, armat'a inse in realitate este indreptata contra lui; asiá sa retrage si se inchide in Erzirumu, care de catuva timpu incóce i serviá de locu pentru arme, si-lu provediuse cu tóte cele necessarie pentru viétia si cu alte provisiuni si munitiuni bellice. Halil Pasia a luatu acésta retragere a lui Abassa dreptu fuga de frica, si crediendu ca va poté acumu nimici cu totulu pe inimiculu inspaimentatu, lasandu-se de espeditiunea contra Persianiloru, merge spre Erzirumu si impresóra acésta cetate.

DAR' REMANE BATUTU

V. Dar' pre candu sperá a-si face gloria cu puçina labóre, pe atunci isi procurà numai disgratia si rusîne infinita. Càci Abassa au aperatu cetatea in modulu celu mai bravu; in câtu chiar' pentru acésta tóta lumea la tienutu de celu mai bunu soldatu si de celu mai intieleptu generalu pe lume. Elu nu s'a indestulitu numai ca a respinsu pe inimicu, ci cu o trupa mica, dar' alésa, a strabatutu pe neasteptate in castrele ottomane, a ucisu sentinelele, si au adusu tóta armat'a intr'atâta terróre, in câtu nimicirea ei a trebuitu se urmeze immediatu. Cu modulu acesta, o mana de omeni a invinsu pe o truppa de armata fórte numerósa, omorindu o multime si captivandu anca si mai multi. Insu-si vezirulu lapedandu-si armele, abiá potù scapa cu vre-o câti-va omeni ai sei.

(3) *Hafiss Ali Pasia.* Hafiss este unu supranume, care de comunu se da in semnu de distinctiune onorifica tuturoru cari se potu lauda cà sciu totu Coranul pe din afara. Cuventulu insusi se deriva de la arabesculu Hifss, care insemna buna-memoria, tienere de mente.

CHOSREVU PASIA CUCERESCE CETATEA ERZIRUMU SI PRINDE PE ABASSA PASIA

VI. Muradu audindu despre acésta perdere, s'a intristatu indoitu: câci pre langa erórea vezirului seu vedea ca si elu insu-si a gresitu, ca prea desconsideratu pe Abassa ; si erórea vizirului era, ca a intermissu trebile cele mai momentóse, si a intrebuintiatu armele imperiului la unu lucru de mai pucina insemnatate. Spre a indrepta amenduóe aceste erorĭ destituie pe Halil Pasia, éra in loculu lui numesce mare veziru pe Chosrevu Pasia, pe care 'lu si tramite indata cu truppe suplimentarie la armat'a ce era inquartirata de iérna in Diarbekir, ordinandu-i ca indata ce se va desprimavera, se mérga asupr'a lui Abassa si se stinga foculu rebelliunei din acele parti. Esemplele nefericite ale predecessoriloru sei au facutu pe Chosrevu Pasia mai prevedietoriu; asia pentru a esecuta insarcinarea sa cu mai mare ingrigire, isi adunà tóte truppele, se provediù cu tunuri din cele mai grele, apoi cu tóte aceste puteri incungiurà murii cetatiei Erzirumu, si o inchise din tóte partile asià, in câtu locuitorii ei cuprinsi de spaima si cutremuru, in a cinci-a di a obsidiunei i-au predatu si cetatea si pe rebellulu Abassa.

MURADU AGGRATIEAZA PE ABASSA

VII. Dupa cucerirea cetatiei, Chosrevu Pasia pune in férra pe rebellulu Abassa si-lu tramite la Pórta. Dar' Muradu audise degià de mai inainte de faptele eroice ale acestui omu si sciea degià, ca este unu barbatu de unu curagiu si inima invincibile, si ca numai prin tradarea ómeniloru sei i-a cadiutu in mana, si asià a vediutu, ca de si acestu rebellu ar' merita de o miie de ori mórtea, totusi nu ar fi bine a-i lua viati'a si a lipsi imperiulu ottomanu de unu ornamentu atâtu de raru. Dreptu aceea Muradu i dède numai o infruntare severa pentru rebelliunea ce a facutu, si-i promise a-lu ierta (4) sub conditiune

(4) *A-lu ierta.* Istoricii turci, cari totdeauna se adopera a areta faptele imperatiloru lor in cele mai frumóse colori, dicu ca acea iertare ce Muradu a facutu rebellului, este unu esemplu imcomparabile de clementi'a acestui Sultanu. Sunt inse altii carii dicu, cà Abassa a capitulatu lui Chosrevu Pasia sub conditiune de a poté esi din cetate cu tóte onorile si cu salva victia; si acést'a este caus'a pentru care Muradu nu l-a potutu puni cu mórte. Câci é lucru fóte raru, cá imperatii Turciloru se franga cuventulu datu persóneloru de legea mohamedana; si afara de acést'a, calitatile escellente ale acestui rebelu anca pareau ca pretindu agratiarea lui.

de a-si sterge crimele din trecutu prin purtare buna in viitoriu, si arm'a ce a redicatu pênê acuma contra imperiului, se o intórca de aci inainte contra inimiciloru ottomaniloru. Abassa consimtì din tóta inim'a la aceste conditiuni neasteptate din partea sa; ér' Muradu nù numai ca-lu primi in favórea sa, ci anca-lu numi Beglerbegu in Bosni'a, cá pe unulu care prin valórea sa este in stare de a infrange pe inimici, in casu candu acesti-a ar' attaca imperiulu din acésta parte, pe timpulu candu armat'a ceealalta va fi occupata in luptele bellice contra Persiei.

CHOSREVU IMPRESOARA IN VANU BAGDADULU

VIII. Dupa-ce in modulu acesta turburarile interne au fostu supresse, Muradu la anulu Hegirei 1039, tramite pe Chosrevu Pasia cu nuóa armata in contra Bagdadului. Acestu veziru pentru a preveni obstaclele ce au statu in cale predecessorelui seu, pléca immediatu in Asi'a, si ajungêndu in Musul, face preste tóta iérn'a cele mai mari preparatiuni bellice pentru espeditiunea viitória. In de cu primaver'a urmatória, pentru a taia Bagdadului totu adjutoriulu possibile, intra in provinci'a Arak, unde gubernà Seinel Chanu in numele regelui Persiei; occupa tóte castellele; derima si nimicesce totu ce nu potea lua cu sine; sugruma cu modulu acesta rebelliunea de mai nainte, si impresóra Bagdadulu din tóte partile. Dar' sórtea n'a voitu, cà glori'a destinata pentru imperati se cada asupr'a unui generalu. Câci, de si vezirulu in cursu de patru-dieci-si-un'a de dile a batutu si bombardatu cetatea cu cea mare bravura, totusi in urma a vediutu ca este preste potintia de a o cuceri, si asiá a fostu constrinsu dupa mari perderi a redica obsidiunea. A. 1039 / I. C. 1629

ILIAS PASIA REBELLU, PRINSU SI PUNITU

IX. Reulu succesu alu acestei espeditiuni se póte atribuì in mare parte unei nuoe rebelliuni ce se escase la confiniele Persiei. Ilias Pasia, pe care Muradu ilu numise Beglerbegu in Erzirumu in loculu lui Abassa Pasia, cà si candu ar' fi succesu acestui-a nu numai in officiu, ci si in poft'a si instinctulu de a domnì, a sciutu se attraga in partea sa pe soldatii si locuitorii de acolo, si a refusatu de a se mai suppune Sultanului, sperandu ca nu va cadé in curs'a in

care cadiuse Abassa. Dar' sórtea n'a fostu assemenea pentru a menduoi; căci pre candu ea a procuratu numai marire si onóre pentru Abassa, pe atunci a adusu numai rusîne si punitiune pentru Ilias

A. 1041 / I. C. 1631 Pasia, asia ca, la anulu Hegirei 1041, invingêndu-lu Kiuciuk Mehemed Pasia (5), l-a prinsu si l-a tramisu la Pórta, unde fu decapitatu in piati'a publica, si asia a platitu cu capulu fantasiele sale estravagante.

PERSIANII IMPRESSOARA CETATEA VANU. TURCII O ELIBERA

X. Chiar' pe acestu timpu, candu armat'a musulmana prin atâtea revolutiuni interne era cu totulu debilitata, Rustem Chanu, generalulu Persianiloru irrumpe in tierile ottomane si devasta tóte tienuturile in giurulu cetatiei Vanu, éra in urma impressóra cetatea. Armat'a asiatica a Turciloru nu era capabile a resiste Persianiloru, si cetatea ajunsese acumu la estremu. Atunci Muradu audindu de acestu periclu imminente, a tramisu pe Beglerbegulu din Rumeli'a cu trupele sale europene intr'ajutoriulu cetatiei. Acesta sosindu cu graba, bate pe Persiani si elibera cetatea chiar' in momentulu candu era se capituleze.

MURADU TRAMITTE ARMAT'A CONTRA POLONILORU; DAR' IN URMA INCHIAIE PACE CU EI

XI. Muradu, dupa debellarea Persianiloru se decise a-si intórce armele sale victorióse contra Poloniloru, si adunandu-si truppele de armata in Adrianopole, da ordinu lui Murtassa Pasia, cá dimpreuna cu Giambalat Sade (6), pe care-lu numise mai nainte generalu cavaleriei din Romeli'a, se irrumpa in Poloni'a. Acesti generali trecu Dunarea pe la Giurgiu (7), o cetate in Romani'a, si se punu aici in castre. Pre candu stateau aici si asteptau ordinile ulteriori ale imperatului, vinu niscari delegati poloni la Murtassa Pasia, si se róga in tóta umilinti'a a lega pace. Murtassa n'a voitu a lua asupr'a

(5) *Kiuciuk Mehemedu Pasia*. Kiuciuk (*) insémna micu. Unu nume ce turcii dau de comunu persóneloru de statura mica.

(6) *Giambalat Sade*. Fiiulu lui Giambalat. Pare a fi tataru de origine; cà ci acestu nume é propriu Tatariloru, precumu Polad Mirsa, etc.

(7) *Giurgiu*. Urbe vechia in Romani'a, intre Silistr'a si Nicopole.

(*) De aci pare a deriva unguresculu Kicsi Kici) micu. *Tr. Rom.*

sa, fara scirea imperatului transactiunea unui lucru atâtu de momentosu, si i-a tramisu la Pórta. Aici Muradu, miscatu de rugarile loru, le accórda pacea sub conditiunile dictate de elu.

EDICTU PENTRU LICENTI'A DE A BEA VINU

XII. La anulu Hegirei 1043, se publica unu edictu alu imperatului pênê acumu ne mai auditu Musulmaniloru. Prin acestu edictu adeca se da permissiune nu numai negutiatoriloru de vinu si ospetariloru de a trafica si vinde vinuri, ci se concese fia-carui de a poté bé vinu in publicu câtu i place, ceea ce este in contra legei muhamedane; si ér' de alta parte, se interdise sub grea pedépsa de a mai tiené cafenele publice. A. 1043 / I. C. 1633

MURADU MERGE IN CONTRA PERSIANILORU SI OCCUPA CETATEA REVANU

XIII. Intr'aceea, grigea de bellulu persianu tienea pe Muradu in continua nelinisce. Elu vedea bine cà este peste putintia de a consolida imperiulu si a-lu largi precumu avea intentiunea, pênê candu Bagdadulu, acea superba cetate in Asi'a si antemurulu imperiului ottomanu, este in man'a Persianilaru. Dar' a vediutu cà tóte intreprinderile generaliloru sei n'au adusu nici-unu folosu pentru imperiulu ottomanu; asia se resolvi a face elu insusi pe generalulu, si prin maiestatea imperatésca a invinge obstaclele ce au impedecatu pênê acumu progressele atâtoru veziri ai sei. Cu acestu propusu pléca la anulu Hegirei 1044 din Constantinopole si in fruntea unei numeróse armate intra in Asi'a, si trage cu trupele sale dreptu spre Bagdadu, truppe care indata la inceputu promitteau bunu succesu. In cale impresóra cetatea Revanu, ce Persianii o reocupassera acumu de curendu, si o ataca cu atâta fortia, in câtu garnisón'a ne mai putendu sustiené assalturile Turciloru, a opt'a dî s'a predatu dinpreuna cu cetatea la discretiunea inimicului. Acesta inse n'a detienutu pe altii, decâtu numai pe gubernatorele Emirgiun Ogli (8), si l-a tramissu la Constantinopole. In anulu urmatoriu a statu câtu-va A. 1044 / I. C. 1634 A. 1045 / I. C. 1635

(8) *Emirgiun Ogli.* Fiiulu lui Emergiun, care a fostu Chanu persianu. A fostu adusu cá captivu la Constantinopole; dar' prin desteritatea sa in musica intr'atâtu si-a castigatu grati'a lui Muradu, in câtu l-a facutu consiliariu alu seu intimu; si candu imperatulu se veseliá intre pòchare cu vinu, nu-si petrecea cu altulu decâtu numai

timpu la Tibris, a reparatu castellele vecine, le-a provediutu cu garnisóne tari, si apoi la Cassim Giuni (9 şi 10) s'a intorsu cu armat'a sa victoriósa la Constantinopole.

cu acesta si cu Bekiri Mustafa. Muradu ilu cercetá fórte adese-ori in palatulu seu, care si acum se vede pe malulu Bosphorului, si de la elu pórta numele de Emirgiun Ogli Jalisi, căci Jali (*) se numesce ori-ce palatu, care este situatu aprópe de mare; si se inveselıá la elu bendu vinu. Odata pe candu imperatulu isi petrecea la elu intre pôchare cu vinu, se intempla cà trece pe acolo unu nobile grecu pe una luntre, si, fiindu-ca nu sciá cà Sultanulu se afla in acelu palatu, cantá cu o rara desteritate si atragetória frumsetia, o melodia persiana. Atunci Emergiun deschide feréstr'a, ér greculu immediatu incéta de a mai canta. Dar' Emirgiunu ilu róga pe numele lui Dumnedieu si pentru Isusu Christosu se continue mai departe cu cantarea sa, si comanda luntrasiloru se stea naisiór'a pe loçu. Dupa-ce si-a terminatu greculu cantarea, Emirgiun merge la elu si'lu intreba, cà cine si de unde este, de vorbesce atâtu de perfectu limb'a persiana, si se pricepe atâtu de bine in artea musicei. Acesta i respunde ca è grecu si suditu alu lui Muradu. Emirgiun la cuvintele aceste saruta man'a grecului de trei-ori, si se desparte de elu dandu-i unu bunu presentu. Dupa aceea intornandu-se in palatu la imperatulu, dise acestui-a : «Grecii acesti-a, cari sta asta-di sub sceptrulu vostru, au fostu odinióra domnii vostri: si eu amu vediutu « chiar' acumu ca ei au meritatu acésta onóre. Intr'adeveru, eu amu cetitu in isto« ricii vostri multe despre laudele loru; cu tóte acestea n'amu potutu ajunge cá se « aflu in poporulu acesta pe unulu macar, care se merite laudele ce i se atribuiau « odinióra. Dar spre norocirea mea, asta-di amu datu de unulu, carui-a déca toti « ceilalti greci sunt assemeni, atunci intr'adeveru cà acestu poporu a meritatu atâtu « a fi domnu asupr'a imperiului vostru, câtu si a fi acuma in servitiulu vostru. Căci « de si credu cà intre toti omenii imperiului vostru nu este unu altulu mai destru in « artea musicei decâtu mine, totusi eu abiá sunt demnu a me numi scolariulu acestui « grecu. »

(9) Adeca: la dóue-dieci-si-siese Octobre stilu vechiu. *Tr. Rom.*

(10) *Cassim Giuni*. Cu numele acesta numescu Turcii pe Santulu Dumitru, despre care, cá si despre Santulu George (numitu la ei Chisrelles) (**) dicu legendele loru fabulóse, cà au fostu musulmanu. Ei tienu serbatorile acestoru duoi santi chiar' in dilele in cari le tienu si crestinii orientali, adeca in 23 Aprile si in 26 Octobre (***). Dupa aceste dóue dile cá dupa duóe poluri universali, isi reguléza Turcii espeditiunile loru bellice. Dupa 23 Aprile mergu afara in campania, ér' dupa 26 Octobre se reintorcu érasi acasa. Soldatulu care dupa S-tu Georgie nu se presenta in campulu de esercitiu, unulu cá acesta isi perde soldulu si recopens'a, séu trebe se suffere alta punitiune; si ce punitiune póte se fia mai amara pentru unu soldatu, decâtu

(*) *Iali* insemna propiamente tiermure, portu. *Tr. Germ.*
(**) De comunu se numesce Chidrelles, dar propriamente este *Chissir Elles*, immortalulu Ilie, despre alu carui sufletu dicu ca a trecutu in S-tulu George, care sbóra prin lume si adjuta pe omenii buni. *Tr. Germ.*
(***) Dupa calindariulu vechiu. *Tr. Rom.*

PERSIANII OCCUPA CETATEA VANU

XIV. Dar' Persianii cari de fric'a sabiei turcesci se tieneau ascunsi, indata ce audira ca Muradu s'a departatu, au esitu cu unu numeru fórte mare de trupe, si au impressoratu cetatea Vanu, cu a carei aperare era insarcinatu gubernatorele Abassa Pasia. Musulmanii s'au tienutu cu multa bravura, in câtu Persianii pre langa tôte frequentele si repetitele loru assalturi, in patru luni n'au potutu câstiga nimicu; si póte ca anca si cetatea ar' fi fostu scapata, déca nu muria gubernatorele Abassa Pasia, de la care parea a depinde tari'a si salvarea ei. Câci Ottomanii descuragiati prin acestu accidentu, nu se mai aperau cu atâta vigóre cá mai inainte; pre candu Persianii din contra au luatu curagiu mai mare, si inoindu assalturile loru cu mai multa furia, in urma au occupatu cetatea cu sabi'a in mana, si au sacrificatu pe toti musulmanii pentru sufletele aceloru compatrioti ai loru, pe cari-i omorise Muradu.

A. 1046 / I. C. 1636

MURADU MERGE DIN NUOU CONTRA PERSIANILORU

XV. Dupa ce ajunse noutatea despre acésta perdere la Constantinopole, inim'a lui Muradu, care dupa espeditiunea fericita din anulu trecutu la nimicu nu se asteptá mai puçinu de câtu la un'a ca acést'a, s'a infuriatu fórte. Celu care a trebuitu se simtia mai ântêiu effectele acestei mânie, a fostu marele Veziru Mehemedu Pasia, care immediatu fu destituitu din causa cá a neglesu a fortifica mai bine cetatea si a aperá marginile. In loculu seu a fostu numitu Bairamu Pasia, pe care l-a tramisu cu cele mai terribili amerintiari contra Persianiloru. Si pentru cá aceste amerintiari se nu remana numai vorbe desierte, dupa ce a trimisu anca in acelu anu pe vezirulu ina-

A. 1047 / I. C. 1637

a fi scosu cu rusine din armata? Er' dupa ce a facutu servitiulu in lunile dela S-tu Georgie péné la S-tu Dumitru, dela acésta di inainte nici-unu soldatu nu póte fi constrinsu a se suppune generaliloru, ba nici insusi Sultanului, afara de casulu candu elu pentru binele publicu se léga din buna voi'a sa a servi si mai departe. Câci soldatulu care dupa diu'a S-tului Dumitru vine la *Ordicadisi*, séu la judele armatei si 'i cere *Cassim sigili*, adeca certificatu, cà in acestu anu si-a implinitu cu fidelitate servitiulu, ceea ce nu i se póte refusa, unulu ca acela póte merge securu si liberu din armata, fara a purta frica de vre-o infruntare ori penalitate. Câci nici-unu soldatu turcu, de si ei cu totii tragu soldulu preste totu anulu, nu è obligatu a servi mai multu de siese luni intr'unu anu

inte cu câte-va regimente de cavaleria usióra, i-a urmatu si elu in persóna cu grosulu armatei in Asi'a, si a trasu dreptu spre Bagdadu.

OCCUPA BAGDADULU

XVI. Candu a ajunsu inaintea acestei cetati, Muradu agitatu mai multu de instinctulu de resbunare, decâtu de simtiulu valórei sale eroice, attacâ cetatea cu atâta vehementia, in cursu de trei-dieci de dîle, càtu ti se parea cà nu é lupta cí macellu si taiare continua. Focu, ferru si tunuri n'au incetatu unu momentu sub totu timpulu acesta spre a distruge pe soldati din amenduóe partile. Assalturile se innoiau in tóta diu'a, si imperatulu cu sabi'a in mana constringea a intra din nuou la lupta pe cei cari incercau a se retrage; ce é mai multu, elu a ucisu cu man'a propria pe marele Veziru, pentru ca i se parea prê móle. In urma, prin eroismulu ottomaniloru si prin perserveranti'a imperatului, cetatea a fostu occupata, apoi preste trei-dieci de mii de Persiani (11), cari ei insii s'au datu in man'a Sulta-

(11) *Trei-dieci-de-mii de Persiani.* Acésta crudelitate a lui Muradu Sultanulu stórce pênê si asta-di lacreme din ochii Persianiloru. Elu era resolutu a nu pardona pe nici-unu captivu, fia nobile ori ignobile, dedese ordinu a-i taia pe toti pênê la celu din urma omu. Pe candu se esecutá ordinulu, vine sórtea si pe unu musicantu. Acesta se róga de officiarulu insarcinatu cu esecutiunea, ca se suspenda punitiunea sa pe unu momentu si se-i permitta a vorbi cu imperatulu numai unu cuventu. Adusu inaintea imperatului si intrebatu cá ce voiesce, dise: « Nu lasa, o! imperate « prèinduratu, ca cu mine *Shahculi* (alu imperatului servu, care nume apoi i-a si « remasu) se péra asta-di tóta artea musicei. Nu dorescu eu viéti'a pentru mine cá « omu, dar' cá invetiatoriu alu musicei, ale carei misterii anca nu le-amu potutu « petrunde pe tóte, me rogu se-mi lasi anca câtu-va timpu cà se me potu mai bine « perfectiona in acésta arte divina, care déca voiu ajunge se fiu perfectu in ea, eu « nu o voiu da nici pentru totu imperiulu vostru». Dupa aceea i s'a demandatu se dea o proba despre sciint'a sa; ér elu a luatu in mana unu *Siesdar* (instrumentu musicale numitu in arabesce Zabur, in grecesce Psalterion) si cantá atâtu din elu câtu si cu vocea, tragic'a cadere a Bagdadului si triumfulu lui Muradu cu atâtu simtiu si desteritate, iu câtu Muradu insusi irrupse in lacreme si nu-si pòtù conteni plansulu, pênê candu musicantele nu-si terminà canteculu. Imperessionatu Muradu, si chiar' din consideratiuni câtra acestu musicantu, a datu ordinu cá acei captivi cari mai era in viétia, nu numai se nu fia ucisi, ci se se lase cu totii in libertate. Dupa aceea Muradu a luatu pre langa sine pe acestu musicantu si ducùndu'lu la Constantinopole, l-a tienutu in multa stima. Si intr'adeveru, ca acele opere persiane de musica, cari pareau a fi ingropate sub ruinele muriloru Bagdadului, au reinviatu prin elu in tóta Turci'a. Instrumentulu de musica numitu Siesdar semena forte multu cu harp'a,

nului, au fostu decapitati in presenti'a acestui-a. Asiá cadiù acésta faimósa cetate, intru aperarea carei-a Schahulu Persiei isi adunase tóta flórea armatei sale si mai tóta nobilimea sa cea mai alésa, si pentru cucerirea carei-a Muradu a intrebuintiatu tóta puterea imperiului seu ottomanu. Dupa acésta ultima perdere Persianii n'au mai cutediatu a-si redica capulu contra puterei ottomane; si batuti in tiér'a loru, ei nu au mai cugetatu nici macar' a-si resbuna vre-odata.

MOARTEA LUI MURADU

XVII. Dupa cucerirea Bagdadului, Muradu a mai remasu câtu-va timpu aici pentru a repara murii ruinati, si a regula trebile in provinci'a Arak. Apoi lasandu noului seu Veziru Mustafa Pasia, cá se indeplinésca ceea ce elu incepuse, merse preste iérna in castre la Diarbekiru, si in primavér'a urmatória se intórse la Constantinopole insoçitu de gard'a sa. Aici, pre candu cugetá la o nuóa expeditiune contra christianiloru, fù cuprinsu de unu morbu repentinu, in care dupa cinci-spre-diece dile, si anume in cinci-spre-diece ale lunei Sievval, anulu Hegiriei 1049 a si trecutu la regiunile eternitatiei, dupa ce a vietiuitu ani trei-dieci-si-unulu, si a domnitu ani siepte-spre-diece.

A. 1048 / I. C. 1638

A. 1049 / I. C. 1639

CALITATILE LUI MURADU

XVIII. Turcii cu scirile loru despre moralulu si lucrurile domestice ale acestui imperatu atâte volume au scrisu, in câtu cu dreptu cuventu ti se potu parea de suspecte, ca sunt numai fabule. Io voiu insemna numai unele lucruri, ce le mentionéza cei mai accreditati istoriografi din viéti'a sa. Acesti-a au observatu cá lucru principale, ca Muradu a comissu lucruri ce nici de cumu nu se unescu ca onórea imperatésca si cu regulele naturei, si anume ei dîcu, ca avea datin'a de a merge cu ómenii si amicii sei particulari in anumite locuri de placere si gradini afara de cetate, unde isi petrecea intr'unu modu necuviintiosu unui imperatu; elu facea focu, ferbea bucate, aducea vinu pe mésa, si-lu bea in modu cu totulu familiaru cu com-

si acî se si numesce Siesdar séu 'ΕξαΧόρδιον. Este celu mai escellente instrumentu de musica, si se crede cà insusi Davidu l-a inventatu; dar' asta-di puçini sunt cari se scie canta bine cu elu.

panionii sei. Apoi avea capritiulu de a marita pe femei betrane de câte optu-dieci de ani, dupa juni tineri abiá de câte cinci-spre-diece ani, si érasi june cu totulu tinere dupa ómeni fórte betrani si neputintiosi. Si alte o miie de acestea secature facea.

BETI'A LUI MURADU

XIX. Intr'aceea s'ar poté dîce pentru escusarea lui, ca cu aceste petreceri n'a avutu alta intentiune de câtu a cunósce mai deaprópe natur'a si inclinatiunile ómeniloru, si a gusta placerea vietiei locuitoriloru de la tiéra. Este inse unu pecatu, in care a întrecutu pe toti predecesorii sei câti au cadiutu in acelasiu, adeca beti'a. La acestu vitiu a fostu sedusu de Becri Mustafa (12); si dupa ce i s'a prefacutu

(12) *Becri Mustafa.* Turcii affirma in unanimitate cà acestu omu a datu mai ântâiu ocasiune lui Muradu de a se imbeta. Éca cumu naréza ei faptulu. Odata Muradu îmbracatu in vestminte necunoscute, merge in piati'a publica si din intemplare vede pe acestu Becri Mustafa tevalitu in tina si mortu de bétu. Muradu mirandu-se de acestu lucru, intreba pe cei de prin pregiuru, ce s'a intemplatu cu omulu acesta, câci lui i se pare ca ar' fi lunaticu? I s'a respunsu, ca é bétu de vinu. Atunci Muradu intreba, cá ce beutura este acésta, câci elu anca nu-i cunósce pêné acumu effectulu? Intr' aceea Becri Mustafa isi revine in simtiri, se ridica in picióre, si cu nesce cuvinte de insulta dice imperatului se mérga de acolo. Acesta surprinsu de insolenti'a acelui omu, i dîse: Tu omu de nimica, nu scii cà eu sunt Muradu Sultanulu, si tu cutedi a-mi dice se me ducu de aci? Si io, respunse Mustafa, sunt Becri Mustafa(*), si daca vrei se-mi vindi cetatea acésta, éca eu ti-o cumperu, si atunci cu voiu fi Muradu Sultanulu, éra tu vei fi Becri Mustafa. Muradu ilu intréba cà de unde ar' poté avé elu atâti-a bani, in câtu se cumpere acésta cetate? Atunci Mustafa respunse: Ce-ti pasa tie; io-ti dicu si mai multu: io me prindu cà pre langa cetate voiu mai cumpera anca si pe fiiulu sclavei (imperatii adeca sunt nascuti cu totii din sclave). Bine, dise Muradu, primescu tergulu; si ordina se ridice pe Mustafa din tina si se-lu duca in palatu, Câte-va óre in urma, dupa ce'i trecuse beti'a, Mustafa isi revine in simtiri, si desteptandu-se se vede intr'o casa pompósa si tóta intraurita. Atunci intreba pe cei cari erau pre langa elu, ca ce insémna acésta? Visediu eu, séu amu ajunsu aci pentru a gusta placerile paradisului? Nu, disera acei-a; si apoi i spusera cele ce s'au petrecutu, si ce têrgu a facutu elu cu imperatulu. Mustafa se inspaimenta; câci elu cunoscea pré bine ferocitatea si crudelitatea lui Muradu. Dar' necessitatea, magistr'a inventiuniloru, ilu invetià ceea ce avea se faca. Elu se preface ca-i é reu si cauta se móra, déca nu-i voru da unu picu de vinu se bea, cá se-si reinviie spiritulu langeditu. Omenii de pre langa elu, cá nu cumu-va se móra inainte de a-lu vedé imperatulu, i dedera o cana cu vinu, ór' elu o ascunse in sinu. Puçinu

(*) Adeca: Betivulu Mustafa. *Tr. Rom.*

in natura, elu nu se mai indestuliá a bé singuru, cí fortiá pe Mufti si pe Cadiulaskeri a bé cu elu; apoi precumu amu mentionatu mai in susu, a emisu unu edictu publicu, prin care a permissu de a poté vinde si bé vinu toti omenii ori de ce stare séu conditiune ar' fi ei. Dar' pe câtu era mare amatoriu de vinu, pe atâtu era inimicu de mórte alu opiului si alu tabacului, de aceea opri sub pedépsa de mórte usulu amendororu acestoru obiecte; ba çe é mai multu, elu insusi a uccisu cu man'a sa pe mai multe persóne, pe care le-a vediutu séu mancandu opiu, séu fumandu ori vendiendu tutunu. Cu tóte acestea, unu anume Tiriaki, fumatoriu passionatu, scapà de acésta pedépsa prin o inventiune a sa fórte spirituósa. Nepotendu-se lasa nici de cumu de fumatu, elu a sapatu o grópa afunda langa cas'a sa, si pentru a nu fi surprinsu si descoperitu, o acoperise cu

dupa aceea ilu chiama imperatulu la sine, si-i demandu'a-i plati atatea milióne câte ajunge cetatea. Mustafa scóse can'a cu vinu din sinu, si dise: Acésta este, o! imperate, ceea ce voiá eri se cumpere Constatinopolea; si candu ati possede voi acestu thesauru, eu sunt siguru cà l-ati pretiui mai multu decâtu imperati'a a tóta lumea. Cumu se póte acést'a? intrebâ Muradu. Éca asia, respunse Mustafa bendu, se beti si voi din acestu licoru divinu. Imperatulu se indupleca, si trage o inghitîtura buna de vinu; si precumu elu nu era dedatu cu vinulu, se imbèta pe data intr'atâtu, in câtu isi imaginà ca lumea intréga é prè mica pentru elu; isi facea planuri imense, si atâta deliciu si placere ilu cuprinsese, in câtu i se parea cà delectatiunile corónei sunt nimica in comparatiune cu acestu simtiu ebriante. Dupa aceea se ameti de capu si adormi. La câte-va óre sa destépta cu o durere immensta de capu, si rapitu de mânia chiama pe Mustafa inaintea sa. Acesta vine immediatu, si pricependu ce are Muradu, i dîse: éca aci este remediulu indispositiunei Vóstre; si-i da unu pôcharu plinu cu vinu. Muradu ilu be, si indata i trece durerea de capu, si-lu aduce érasi in veseli'a de mai nainte. Dupa aceea a mai repetitu de vre-o duóe, trei-ori, totu asià, pênè in urma intr'atâtu s'a dedatu cu vinulu, in câtu mai in tóte dilele se imbetá. Muradu apoi a susceputu pe magistrulu seu pe Becri Mustafa, intre Musahibii séu consiliarii sei intimi, si era pururea pre langa imperatulu. Candu a muritu acestu maiestru, Sultanulu a ordonatu cá tóta curtea se se imbrace in doliu; si pentru a-i onora memori'a intr'unu modu particularu, a lasatu de l-au ingropatu cu mare pompa intr'o taverna (carciuma) sub duóe buti. Dupa mórtea lui, imperatulu a declaratu mai de multe-ori, ca nu a mai avutu nici-o dî placuta de candu a muritu Becri; si candu se intemplá de vorbià cine-va despre Mustafa, ochii lui Muradu totudeaun'a se impleau cu lacremi si suspiná din profundulu inimei sale. Cu unu cuventu, eu n'amu cetitu nicairea cà cine-va se-si fia castigatu la altii mai mare favóre prin instruirea in preceptele virtutei, de cumu si-a castigatu Mustafa la Muradu prin instruirea in vitiu.

iérba verde. Intr'o dî, pre candu era in fumatoriulu seu, vine imperatulu, si intréba ca unde e Tiriaki? Omenii sei i spunu, si-lu aducu inaintea imperatului cu unu ciubucu in gura. Sultanulu vediendu-lu ca lucra contra ordiniloru sale, trage sabi'a si vré se-lu strapunga. Atunci Tiriaki inspaimentatu de acestu periclu, striga catu ilu iea gur'a: «Fugi de aci, tu fiiu de femeia sclava! Edictulu teu are pu- « tere numai de asupra pamentului, ér' nu si sub pamentu». Tiriaki prin acésta inventiune improvisata si-a mantuitu nu numai viéti'a, cí a obtienutu si alte onori inalte, si singular'a permissiune de a fuma câtu i va placé. Se dice anca despre acestu Muradu, cà de multe-ori spunea omeniloru sei a se tiené de urmatóri'a regula: «Candu vreti se fiti in voia buna, beti vinu, si nu mancati ca . . .»

CRUDELITATEA LUI MURADU

XX. Din acestu vitiu s'a nascutu altulu, care nu numai pentru regenti cì si pentru statu este fórte stricatiosu: acést'a este crudelitatea. Elu insetosiá dupa sange innocentu, si omorulu era placerea sa, in càtu ti se parea ca de aici se nutresce. De multe-ori, in mediulu noptiei se furisiá din apartamentulu femeiloru si esindu prin porti secrete din palatiu cu sabi'a sa scósa, alergá pe strade descultiu si numai cu mantéua pe spate cá unu nebunu, si omoriá pe ori cine i vinea in cale. De alte-ori, candu se imbetá si era in voia buna luá sageti, si din ferestrile de susu ale palatului, strapungea pe cine trecea din intemplare pe acolo. De alta data se imbracá in vestminte prefacute, alergá tóta diu'a in susu si in josu, si nu se intorcea acasa pênê nu omoriá vre-o càte-va persóne infortunate pentru ce-va lucru de nimica séu chiar' fara nici-o causa. In acelu modu elu adusese tóta cetatea in teróre atâtu de mare, in câtu nime nu cutediá nici macar a-i pronuntia numele in intrulu muriloru, fara a nu tremura. Altii mai slabi de ânima, si mai alesu cari erau dedati a lua opiu, lesînau la singurulu audiu alu numelui lui Muradu. Cà-ci pe acesti-a nu-i crutiá nici-o-data; ci séu i omoria pe toti, séu i fortiá se bea vinu în locu de opiu. Asiá Muradu in siepte-spre-diece ani câtu a domnitu, a omoritu preste patru-spre-diece mii de ómeni, intre cari au fostu multi generali si alti barbati de positiunea cea mai inalta.

FACULTATILE SALE FISICE SI SPIRITUALI

XXI. Pre langa tóte aceste vitiuri, Muradu a fostu dotatu cu o mare desteritate atâtu corporale câtu si spirituale, in câtu ti se parea ca natur'a a voitu se creeze unu modellu de omu, care se escelle atâtu in vitiuri câtu si in virtuti. Tóte deprinderile corporali câte se ceru de la unu soldatu, le aflai la acestu Sultanu. In artea de a trage cu arculu nu avea lui assemenea intru tóta natiunea turcésca, cu singur'a esceptiune a faimosului luptatoriu Toscoparanu. Se vedu si stau pênê asta-di duóe columne de marmore in distantia de una-miie-cinci-sute de urme un'a de alt'a; si preste aceste se dice ca á trasu Muradu cu o sagéta de a trecutu de la un'a pênê preste ceea-lalta. Elu a fostu celu mai bunu calaretiu intre toti ottomanii; ér' in tragerea cu Dgirid-ulu atâtu era indemnaticu, in câtu nici unu tataru nu potea se traga cu arculu, nici atâtu de siguru nici atâtu de departe. Se mai dice apoi despre elu, ca atâtu era de iute de picióre, in câtu nici celu mai ageru calu arabicu nu potea se-lu intréca. Dar' elu a fostu dotatu si cu calitati singulare spirituali. Asiá se afirma, ca era fórte perseverante in esecutarea lucruriloru sale, în câtu nu desistea de la o intreprindere a sa pênê ce séu reusiá, séu o nimiciá. Intrepidu in ori ce circumstantie, in câtu s'ar' poté dice, ca déca purtarea lui in vietia ar' fi fostu la inaltimea grandetiei spiritului seu, ar' fi potutu, fara multa greutate, a se face monarchulu a tóta lumea. Dar' plagele ce arm'a le infige in altii, in elu le-a infiptu beti'a, care l-a si rapitu din acésta lume, a carei spaima si teróre era.

Pe timpulu lui Muradu IV, au fostu Domnitori in Europ'a:

In Germani'a: Ferdinadu II, 1619—1637, si Ferdinandu III, 1637—1657.

In Franci'a: Ludovicu XIII, 1610—1643.

In Spani'a si Portugali'a: Filipu IV, 1621—1665.

In Angli'a: Carolu I., decapitatu prin suditii sei, 1625—1649. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI IBRAHIMU.

ALU OPTU-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU XI. DIN CARTEA III.

IBRAHIMU SE PROCLAMA IMPERATU

I. Sultanulu Ibrahimu fù nascutu in anulu Hegirei 1026, si dupa mórtea fratelui seu Muradu, nefiindu altu erede din cas'a lui Osmanu, in etate de trei-dieci-si-duoi de ani a fostu proclamatu in unanimitate imperatu alu Osmaniloru. A. 1049 / I. C. 1639

OCCUPA AZACULU DE LA COSACI

II. Dupa suirea sa pe tronu, prim'a sa grige a fostu a curati marea négra de piratii cosaci, si a deschide salva si libera navigatiune pentru naile ce vinu de acolo la Constantinopole. Dar' elu vedea bine cà acést'a nu va poté merge fara mari si grave difficultati, pe câtu timpu Azaculu (1) situatu la gur'a Donului, este in manile aceloru cosaci; din causa cà acésta cetate le convenia fórte bine pentru pirateri'a loru, si in casu de a fi batuti, ea le potea servi de fórte bunu locu pentru refugiu. Pentru aceea a tramisu inainte de tóte o armata numerósa ca se occupe acea cetate; si intr'adeveru cà dupa

(1) Séu Azotulu. *Tr. Rom.*

mai multe assalturi cetatea a fostu cucerita si tóta garnisón'a trecuta prin sabia.

MALTESII CUPRINDU O NAIE TURCEASCA SI FUGU CU EA LA CRET'A

III. Dupa-ce cu modulu acesta a curatîtu marea négra, se resolví a face aceeasi in marea alba. Tóte insulele de aici erau degià occupate de Ottomani prin valórea loru; numai insul'a Cret'a(2) facea escep-

(2) *Cret'a.* Vreu a narrá aci istori'a acestei insule asià precumu o aflamu la scriitorii turci, fia si numai pentru a vedé ingrigirea cu care transmitu ei la posteritate faptele compatriotiloru loru. *Kritos*, pe care altii in modu corruptu, prin schimbarea unoru litere o numescu *Ghirid*, este cea mai insemnata insula in marea mediteranëa. Se estinde de la resaritu spre apusu in lungime de doue-sute si in latime de siese-dieci de mile. Pare cà insasi natur'a o a facutu pentru delectarea omului. Solulu preste totu este fertile si produce in abundantia tóte speçiele de grâne. Campiile aromatice suntu pretutindenea acoperite cu ierburi, cari sunt bune nu numai pentru nutretiu la vite si la paseri, dar' sunt folositórie si pentru medicina. Intre aceste din urma este in speçialu ierb'a *Iftimum* (*), a carei virtute miraculósa era cunoscuta anca si mediciloru din anticitate. Bestiele selbatice cari se strice omeniloru si animaliloru, perecumu lupi, vulpi, sierpi — aici nu se nascu; si déca se aducu din alte tieri — aici nu potu trai. Primii locuitori ai acestei insule au instruitu pe ceealalta parte a lumei a duce viétia placuta. Adoratorii imaginiloru cioplite sunt de acea opiniune constante, ca principele idoliloru paganismului a fostu nascutu in Cret'a. Totu din acésta tiéra s'a nascutu music'a si alte arti carii tindu a delecta si a polei omenimea. Au avutu fórte multe si fórte faimóse cetati; multime de sate, si numerosi locuitori; fiindu-cà aerulu dulce si clim'a blanda au atrasu aici nuóe colonii din tóte partile lumei. Lungu timpu a fostu sub domni'a Greciloru; mai tardiu a fostu cucerita de armele Musulmaniloru (**) din Spani'a. Adeca la anulu Hegirei 204, pe candu Hakim, fiiulu lui Hesam, din famili'a Ummie, domniá la Cordub'a in Spaini'a, s'a escatu o revolutiune terribele in contra lui, care atâtu de repentinu crescù, in câtu o céta de conspiratori au incongiuratu palatulu lui Hakimu, si-lu amerintiau cu mórte. Regele Hakimu se aperà cu bravura, si dupa o lupta sangerósa a resipitu pe rebelli, omorindu pe multi, si pardonandu pe ceialalti, sub conditiune cá se ésa din tiéra si se-si caute alte locuintie. Musulmanii vediendu-se espulsi cu modulu acesta din vétr'a strabuna, s'au pusu pe mare cu trei-dieci de nâi, luandu-si calea câtra Egiptu, si au ajunsu la Alexandri'a. Abdulah, fiiulu lui Tahir, care guberná pe acelu timpu Egiptulu in numele regelui Persiei, audindu de venirea aceloru Musulmani, a plecatu de la Cairo cu o mare armata in contra loru si surprindiendu-i pe neasteptate i-au incongiuratu de tóte partile. Elu potea se-i uccida pe toti, dar' le-a compatimitu starea, si i-a lasatu liberi sub conditiune cá se se curatia din Egiptu si se nu se mai intórca nici-odata. Musulmanii ne fiindu in stare de a face vre-o resistentia, au cau-

(*) Acesta fara dubiu este Dictamnus cretica, care la Turci se numesce *Gjirid Oti* séu érba de Creta. *Tr. Germ.*

(**) Acesti-a sunt asiá numitii Saraceni. *Tr. Rom.*

tiune; ea contemná puterea Turciloru, si serviá de portu siguru aceloru pirati, cari spoliau corabiile turcesci. Pórt'a pusese de multu ochiulu pe acésta insula, si desele plangeri ce i se faceau de catra suditii sei in contra Venetianiloru, erau ocasiune numai bine-venita de a cuceri insul'a; si mai alesu o injuria comissa acumu din urma

tatu se se suppuna poruncei, s'au pusu érasi pe nâi si si-au luatu calea spre Cret'a. Fertilitatea si clim'a dulce a acestei insule i-au attrasu atatu de tare, in câtu se decisera a se asiedia aici; si au tienutu consiliu, cumu ar' poté se o occupe. Cá acésta occupare se se effectuie cu mai mare alacritate, au datu focu la tóte nâile si le-au arsu, cá asià se-si taie ei insii tóta speranti'a de a se poté retrage in casu candu ar' remané batuti. Asia resoluti, attaca insul'a, se respandescu in tóte partile, si o cuprindu mai iute de cumu ar' fi cugetatu; fortifica apoi cetatile cu muri nuoi, si le provedu cu tóte munitiunile necessarie. Michaele, imperatulu grecescu pe acelu timpu in Constantinopole, audindu ca Musulmanii (proprie Saracenii) au occupatu insul'a Cret'a, tramitte o flota considerabile in contra loru. La primulu attacu Musulmanii au fostu invinsi; dar' indata dupa aceea si-au readunatu tóte puterile loru, si au attacatu pe Greci in chiar' castrele loru cu atata fortia, in câtu n'a scapatu nici macar' unulu care se duca scirea in Greci'a despre acésta fatale perdere. Musulmanii insii au insciintiatu pe imperatulu despre ceea ce s'a petrecutu, si s'au offeritu a inchiaié pace cu elu. Imperatulu s'a invoitu prè bucurosu, câci vedea prè bine, cà cu forti'a nu póte face nimicu. Dupa inchïaierea acestui tractatu de pace, *Umru*, principele Musulmaniloru si succesorii sei au domnitu cu pace in insula optu-deci de ani. Dupa aceea inse, si anume in anulu Hegirei 284., imperatulu grecu din Constantinopole tramitte pe generalulu seu Nicephoru Phoca cu armata numerósa la Cret'a pentru a alunga pe Musulmani de acolo. Phoca debarcandu in insula cu trupele sale, attaca si invinge pe Musulmani, le occupa tóte cetatile si fortaretiele, si pe care nu i-a potutu ucide, i-a constrinsu a se suppune potestatiei imperatului grecu; acesti-a apoi in decursulu timpului parte au peritu, parte s'au intorsu la crestinismu; asia dupa câti-va ani nu mai era nici urma de Musulmani in insula. Câtu-va timpu dupa aceea, Alexiu, celu mai tineru frate alu lui Isaacu imperatorului de Constantinopole, ilu aduce pe acest'a in cursa, ilu prinde, i scóte ochii, si asia omorindu-lu i occupa tronulu. Dar' nu s'a indestuliatu numai cu acestu fratricidiu, ci amblá anca a ucide si pe fiiulu lui Isaacu, care avea acelasiu nume cu elu, cá asià se nu mai aiba nici-unu rivalu. Junele principe inse insciintiatu de pericolulu ce-lu amerintiá, scapâ numai cu câte-va óre mai nainte de a se esecuta crim'a, si fugi la Venetiani. Aici miscà totu occidentulu si-lu facù a-i sta intr'adjutoru. Venetianii i-au datu o flota; Francesii o armata; si preparatu cu acestu adjutoriu, merge dreptu spre Constantinopole, insoçitu de principii Franciei si Spaniei, cu cari Venetianii pe atunci erau in amicitia. Cu aceste puteri petrunde péné in marea marmora, si pune ancora in façi'a cetatiei aprópe de unu satu ce asta-di se numesce Kadikioi. Imperatulu Alexiu vediendu cà l-a surprinsu, si cà-i este cu neputintia de a-si aduna in timpu atâtu de scurtu o armata cu care se-póta resiste cu effectu: fuge pe ascunsu din Constantinopole, ca-ci se temù se nu patia chiaru aceea

in contra unora ce voiàu a caletori la Mecc'a si la Egiptu, a indemnatu pe Sultanulu si mai multu de a-si esecuta planulu. Éca adeca casulu. Kislar Agasi Sumbul Aga, care a fostu destituitu din oficiulu seu, si a fostu primitu unu certificatu de libera-missiune (3), cu scopu de a naviga la Egiptu s'a pusu pe naie in societate cu Cadi din Mecca si cu Molla din Pruss'a, numitu Mehemedu Effendi. Pre candu ei trecea pe aprópe de Cret'a, dintr'o data nevalescu asupr'a loru siese galere din Malta. Turcii se apera cu bravura. Dar' Kislar Aga, Cadi, si comandantele navei cadu in lupta morti; ér' ceilàlti cutrupiti de multimea nevalitoriloru, cadu in man'a inimicului cu tóte bunurile ce le aveau pre langa sine. Maltesii cu préd'a loru fugu intr'unu portu de la Cret'a, dau gubernatorelui ceva din spoliatiunile loru, si acesta le concede se mérga siguri mai departe cu toti captivii si cu tóte predile loru.

DE ACI IBRAHIMU DECLARA BELLU VENÉTIANILORU

IV. A lasa acésta injuria nepunita, ar' fi insemnatu a espune potestatea imperiului ottomanu la despretiulu inimiciloru sei; din contra, pentru o resbunare era occasiunea numai bine venita de a suppune acésta insula dorita de atât'a timpu. Asià Ibrahimu incuragiatu si de consimtiementulu consiliariloru sei, frange pacea cu venetianii, si le declara bellu cá unoru furi si protectori de pirati. Pen-

ce a facutu elu cu Isaacu. Junele Alexiu, fiiulu lui Isaacu occupa dupa aceea cetatea, remasa fara de nici-unu aperatoriu; si dupa ce s'a confirmatu in tronu, recunoscatoriu principelui de Spani'a pentru servitiele lui, i-a daruitu insul'a Cret'a pe vecía. De la sucessorii acestui-a o au cumperatu Venetianii la anulu Hegirei 520, cu o summa mare de bani, si a remasu in possessiunea acestor-a péné in timpulu lui Ibrahimu Sultanulu.

(3) *Libera-missiune*. Kislar Agasi, adeca capulu eunuchiloru, pe càtu timpu pórta officiulu de inspectore asupra femeiloru din Seraliu, ori càtu ar' fi de mare onórea ce i se da de catra toti, elu totusi nu se considera si nu se numesce altmentrea decàtu sclavu. Candu inse se dimitte din postulu seu, primesce unu certificatu de libera-missiune; care elu nu o ar cere nici-odata, déca nu i s'ar' impune se o accepte, càci péné candu este la curte, autoritatea lui este fórte mare. Toti acesti Kislari, dupa ce se destituie, se tramitu in Egiptu; aici primescu de la imperatulu una pensiune de optu mii parale pe dì; o parà face trei aspri. Multi dintre ei, péné sunt in servitiu la curte, isi cumpera bunuri si-si facu stare in Egiptu, unde dupa aceea traiescu viétia domnésca. Curtea anca le concede se-si cumpere bunuri, càci dupa mórte effectele loru tóte trecu la imperatulu.

tru a esecuta acestu bellu cu successu câtu se póte mai bunu, elu a-duna armata numerósa sub comand'a lui Musa Pasia si a lui Muradu Aga Kulkietchudasi séu locotenentului generalu alu Ienicieriloru, si prepara o flota sub comand'a lui Capudanu Iusuf Pasia, care a datu probe de valórea sa anca pe timpulu candu era portatoriu de spada. A. 1054 / I. C. 1644

CUCERESCE CANE'A

V. Dupa-ce li s'au datu trupeloru generali, au plecatu din Constantinopole la patru ale lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 1055, si in dóue-dieci ale lunei urmatórie au ajunsu la Cret'a. In alta di soldatii au primitu ordinu se debarce si se impressóre Cane'a, care dupa o resistentia de duóe-dieci-si-cinci de dile s'a si predatu armatei musulmane. Indata dupa aceea s'au reparatu murii cetatiei, si remanendu o parte a armatei acolo cá garnisóna, ceealalta parte s'a intorsu la Constantinopole cu flot'a adornata de lauri. Puçinu dupa aceea Husein Pasia a fostu tramisu cu nuóe puteri la Cret'a, care dupa multe lupte cuprinde anca in acelasiu si in urmatoriulu anu tóta insul'a, cu esceptiunea cetatiei Candi'a. A. 1055 / I.C. 1645

MOARTEA SI URMATORII LUI IBRAHIMU

VI. Pre candu Ibrahimu facea nuóe si mari preparatiuni pentru cucerirea acestei cetati, in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1058, a trecutu din acésta lume si a fostu coronatu cu mórte de martiru. Au remasu nuóe fii dupa elu: Selimu si Osmanu, nascuti in anulu Hegirei 1054; Mahomedu (1), Achmedu, Solimanu Muradu si Gihanghir, nascuti in 1056; Baiazetu si Orchanu, nascuti in anulu 1058. Trei din ei, si anume Mahomedu, Solimanu si Achmedu, au ajunsu pe tronu; ér' ceilalti siese au muritu fiindu anca in etate fórte tinera. A. 1058 / I. C. 1648

CALITATILE LUI IBRAHIMU

VII. Turcii descriu viéti'a acestui Sultanu chiar cu aceeasi necrutiare, cu care au descrissu pe a predecessorelui seu, dé si ei prin acésta isi punea viéti'a in periculu. Precumu Muradu era dedatu cu

(1) Mahomedu, precumu se va vedé la Capu XII. ce urméza, a succesu pe tronu la anulu Hegirei 1058, in etate de siepte ani, prin urmare elu trebe se se fia nascutu la anulu Hegirei 1052. *Tr. Germ.*

totulu vinului, asia Ibrahimu era dedatu voluptatiei. Se dice cà tóta vieti'a si-o petrecea in placeri sensuali; si candu natur'a štórsa nu-lu mai ajutá, elu recurgea la beuturi irritatióse si la alte secrete pentru a-si reinnoi puterile la delectatiunile venerice. Tóte vinerile, ceea ce la Turci é Sambata, le consacrá dieesei Venus; si lasá chiar' prin marele veziru, séu prin altu servitoriu inaltu, se-i aduca câte o vergine frumósa imbracata in cele mai elegante vestminte. Paretii in camer'a sa de dormitu erau giuru-impregiuru imbracati cu oglindi, cá se se póta vedé elu singuru in mai multe positiuni a le actului seu brutale. Perinele sale lasá se le imple cu peri dela pelile cele mai fine, cá asià patulu destinatu placerei sale imperatesci se fia cu atâtu mai pretiosu. In gradin'a de la Palatu numita Ghassi adunâ de multe-ori pe tóte concubinele sale, unde le facea se se desbrace cu totulu, si elu anca se desbracá in pelea góla, ninchézá cá armasariulu, si se aruncá intre ele; acestea la porunc'a lui, trebuiau se se apere cu mani cu picióre, pênê candu in urma rapia pe una si pe alt'a si le facea fortia. Odata din imtemplare a vediutu partea genitale de la una vaca selbatica; rapitu de poft'a brutale, lasá a se face din auru unu modelu cá aceea, si-lu tramise in totu imperiulu cu ordinu de a cauta o muiere, care se aiba chiar' ca vac'a si care se-i servésca placeriloru sale. In fine, se dice ca sar' fi aflatu un'a, pe care apoi a si luatu-o intre concubinele sale. Elu isi facuse o collectiune mare si voluminósa de picture, cari representau variele moduri de coitiune, si unde totdeauna gasiá positure nuóe, si pênê atunci necunoscute. — Cu acestu modu thesaurulu publicu diminuitu prin beti'a lui Muradu, prin luxuri'a si placerile sensuali ale lui Ibrahimu, a desecatu cu totulu; si poterile imperiului folosite de antecessorii loru pentru debellarea inimiciloru, si pentru latirea imperatiei, ei le-au intrebuintiatu pentru ruinarea vietiei loru proprie.

Pe timpulu lui Ibrahimu, domnitori in Europ'a au fostu:

In Germani'a: Ferdinandu III. 1637—1657.

In Franci'a: Ludovicu XIV. 1643—1715.

In Spani'a: Filipu IV. 1621—1665.

In Portugali'a: Ion IV. (Duce de Braganti'a, care s'a revoltatu contra Spaniei) 1640—1656.

In Angli'a: Carolu (decapitatu) 1625—1649. *Tr. Franc.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MAHOMEDU IV.

ALU NOUE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU XII. DIN CARTEA III.

MAHOMEDU SE PROCLAMA IMPERATORE

I. Dupa-ce Ibrahimu a priimitu cunun'a de martiru, Ienicierii au proclamatu imperatore pe fiiulu seu Mahomedu (1) in etate de siepte ani, si-lu redicara pe tronu in optu-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1058. A. 1058 / I. C. 1649

EVENIMENTELE DIN TIMPULU MINORITATIEI SALE

II. Anca din fraged'a sa etate Mahomedu a datu probe evidente despre grandórea sá viitóre, si despre speranti'a ce ottomanii au

(1) *Mahomedu.* Mama-sa a fostu fii'a unui preotu grecu, pe care o au adusu din More'a anca pe timpulu lui Muradu Sultanulu, candu adeca anca nu era stérsa acea rege, in puterea careia fii de crestini se poteau lua cá tributu; si pentru rar'a ei frumusetia a fostu priimita in seraiulu imperiale. Dupa-ce s'a facutu Validé Sultana, a lasatu se intrebe de muma-sa. In-urma s'au aflatu, cá dupa cine a intrebatu era chiar' la ea in palatu; si a traitu acolo anca multi ani; dar' nime nu o a potutu face se primésca religiunea mahomedana: si acolo a si muritu in legea orthodoxa crestina, in care a remasu constanta péné la mórte; candu apoi nepotulu seu Sultanulu Mahomedu a lasatu se-i aduca cadavrulu din palatu, si se o immormente dupa ritulu besericei crestine prin patriarchulu insoçitu de intregu clerulu seu.

pusu in elu. Dupa-ce thesaurulu publicu desecatu cu totulu prin viéti'a luxuriósa a parintelui seu, s'a implutu érasi prin abilitatea lui Kioprili (2) Mehemedu Pasia, si turburarile intestine au fostu su-

(2) *Kioprili.* Acesta é fundatorele nobilei case Kioprili Ogli, care pénê asta-di se numera intre cele mai distincte familii la Turci. La inceputulu domniei lui Mahomedu ducea o viétia retrasa si stoica in Constantinopole, si asteptá se i se dea unu pasialicu óre-care, fia ori câtu de neinsemnatu; câci, de si avea titlulu si dignitatea de Pasia, elu totusi, flindu-ca nu avea midi-lócele de a-si sustiené famili'a conformu rangului seu, asiá fórte arare-ori se aretá in publicu. Chiar' pe acestu timpu vine la Constantinopole unu delegatu din Persi'a, pentru a gratula lui Mahomedu la suirea sa pe tronu. Sultanulu dède in onórea lui o mésa splendida, si ordiná tuturoru Pasiloru se faca cu totii si fia-care assemenea. Marele veziru si toti ceilalti pénà la celu din urma Pasia a tractatu pe delegatulu persianu cu atât'a luxu, in câtu pe fia-care l-a costatu celu puçinu una-suta de pungi. Candu a venitu rendulu la Kioprili, elu recurse la unu evreu, care-lu mai ajutorase de multe-ori in lipsele sale; acesta 'i promitte ca-i va procura si acuma bani. Kioprili contandu pe promissiunea evreului, face pe diu'a determinata unu prandiu splendidu cu musica, comedianti si alte divertimente usitate la Turci. In alta dî vinu comediantii la evreu, si-si ceru plat'a; evreulu, flindu-cá nu se tocmisera de mai nainte, le offere duóe-sute de taleri, pre candu toti ceilalti Pasi le-au datu câte patru pénê in cinci sute de taleri. Lascaris, capulu trupei, unu grecu, luandu banii, i arunca cu despretiu la pamentu. si dice : mai bine nu voiu nimicu de la unu Oppordos (*) Pasia!; care in dialectulu evreo-spaniolu va se dîca, unu vile si miserabile serântocu. Evreulu stringe banii, merge la Kioprili Mehemedu Pasia, si-i spune ceea ce s'a petrecutu. « Ei! trebuie se sufferiu a fi batjocoritu de unu necredintiosu, si nu amu atat'a putere câtu se-mi potu resbuna : atunci eu in puçine dile séu trebe se-mi facu noroculu, séu se-mi perdu capulu ». Urmarea a confirmatu acésta profetia. Câci puçinu dupa aceea Spahii din Constantinopole s'au revoltatu si au ucisu pe marele veziru si pe toti ceialalti Pasi; uniculu Kioprili Mehemedu Pasia a scapatu, fiindu-cá in obscuritatea sa nime nu-lu bagà in séma. Dupa-ce s'a stinsu foculu seditiunei, Silahtar si Kisslar Agasi, si toti ceialalti officiari de curte au vediutu, cà nu mai este nici-unu Pasia in viétia, carui se póta offeri dignitatea de mare-veziru; asiá au trimisu dupa betranulu Kioprili, si cá unui omu bunu si de onóre, i dau in mana sigilulu imperiale, dreptu semnu alu noului seu officiu; dandu-i totodata se intieléga, cá totdeauna se-si aduca aminte, cumu si prin cine au ajunsu din starea sea infima la gradulu celu mai inaltu de onóre. Kioprili le promitte totu ce i-au cerutu; si la inceputu nu facea nimicu fara a se consulta mai ântâiu cu ei prin scrisori despre tóte lucrurile. Ei isi tramitteau opiniunile loru in scrisori; pénê in urma a cugetatu a se folosi de ele; deci elu chiama la sine in secretu pe capii Spahiiloru, le arata scrisorile, si se plange de arroganti'a lui Kisslar Agasi, a lui Silahtar si a tuturoru celorlalti of-

(*) Acestu nume de batjocura, dupa tóta probabilitatea, deriva de la *o Pordiosera*, care este cuventu spaniolu cu articlu portugesu, si insémna cersitoriu si sdrantiosu miserabile. *Tr. Germ.*

grumate, Mahomedu a datu ordinu a strangula pe mam'a-betrana a sa, fiindu-ca luase parte la rebelliunea ienicieriloru, si pe multi alti complici i-a punitu cu mórte. Dupa aceea reocupa insulele Tenedos si Lemnos de la Venetiani; pune man'a pe rebellulu Pasia din Aleppo, si-'i taia capulu acestuia si ale tuturoru compliciloru sei. Tramite apoi pe marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia in contra cetatiei Ianova, care dupa obsidiune de vre-o câte-va dile o si occupa si o suppune potestatiei ottomane. Cu assemenea succesu pórta bellulu in Ungari'a, unde la anulu Hegirei 1070. Ali Pasia occupa prin assaltu cetatea Varadinu. Er' la anulu Hegirei 1074, vezirulu Fazil Achmetu Kioprili Ogli (3) suppune cetatea Uivar. Declara apoi

A. 1070 / I. C. 1659

A. 1074 / I. C. 1663

ficiari de curte; aviséza si pe soldati se nu suffere cá acesti unu pumnu de omeni se guberne unu imperiu atâtu de mare, ci se se oppuna si se stérga acésta mare rusine pénê candu le este anca in putere. Spahii se facura focu audindu aceste infamii; se aduna din nuou, mergu la curte, si ceru imperatului a le estrada pe culpabilulu Kisslar Agasi, pe Silahtar si pe toti complicii loru, cá se-i pedepsésca cá pe turburatorii de pacea publica si autorii rebelliunei din urma. Toti acesti-a au fostu omoriti, si Kioprili Mehemedu Pasia confirmatu in postulu seu; dupa aceea cu timpu a esterminatu pe toti Spahii cari au redicatu armele in contra imperatului, in câtu in duoi ani nu mai era nici-unu rebellu in viétia. Dupa ce a purtatu dignitatea de mare-viziru in cursu de siepte ani, elu a cadiutu bolnavu; éra candu era aprópe de morte, l-a cercetatu Sultanulu Mahomedu, si vorbindu cu elu despre lucrurile publice ale statului, i dise: sciu si pretiuiescu fórte multu servitiele ce mi-ai facutu; dar' pentru a le incorona iti ceru se-mi areti pe cine credi tu capabile si demnu de a urma in officiulu teu, in casu candu a-i trece in lumea ceealalta? Patientulu veziru respunse, ca elu nu cunósce pe altulu care se merite acésta dignitate, decâtu numai pe fiiulu seu Achmetu, atâtu pentru prudenti'a câtu si pentru seriositatea sa. Acésta recomendatiune a unui parinte pe patulu mortiei, pronuntiata in favórea fiiului seu, atâta impresssiune a facutu asupr'a lui Mahomedu, in câtu immediatu dupa mórtea lui l-a facutu mare-veziru, de si era anca fórte tineru.

(3) *Kioprili Ogli.* Fiiulu lui Kioprili Mehemedu Pasia, despre care am vorbitu in punctulu precedente. Candu s'a facutu mare-viziru, a fostu numai de siepte-spre-diece ani: si este fórte renumitu intre Turci pentru invetiatur'a, prudenti'a, fortitudinea si constanti'a sa. In adeveru turcii afla cá victoriile dela Cret'a s'au castigatu mai virtosu prin Kiuprili celu dotatu cu spiritu neinvinsu si cu mare elocentia, in care se spune cá a intrecutu pe toti contimporanii sei. Turcii ilu numescu vicariulu umbrei lui Dumnedieu; lumin'a si splendórea a celoru mai frumóse si amabile natiuni; supra-veghitoriulu si pazitoriulu legiloru celoru adeverate, si alu moralei celei bune si sante; sfarmatorulu campaneloru poporaloru celoru ratecitórie si blasfematórie de Dumnedieu; comandante terribile; celu mai sapiente; celu mai indurato-

bellu lui Racotiu, si-lu invinge (care a si muritu in urm'a une vulinere mortali ce a priimitu in lupta). Dupa aceea petrunde cu trupele sale prin tóta Transilvani'a, si pune pe Michael Apafi principe tierei, sub conditiune de a-i respunde unu anumitu tributu anuale.

MAHOMEDU INCHIAIE PACE CU GERMANII

III. Imperatulu Germaniei spaimentatu de progressele Osmaniloru, tramite unu delegatu la marele Veziru spre a-i cere pace, promittendu de a lasa Turciloru totu ce au degiá in possessiune. Vezirulu séu cà nu intielegea bine intentiunea imperatului, séu ca voiá a cunósce mai de aprópe dispositiunea Sultanului, luâ cu sine pe delegatu si mersè cu elu la Pórta. Aici delegatulu cu capulu plecatu si-facia (4) prosternuta pênê la pamentu sterge pulberea de la pragulu sublimei pórte, si prin umilitele sale suplicatiuni obtiene pacea desiderata pe duóe-dieci de ani, sub conditiunile ce insusi Sultanului a placutu a le dicta.

INNOIESCE BELLULU CRETANU

IV. Dupa-ce pacea a fostu intarita prin juramentu solemnu din partea delegatiloru ambiloru imperati, Mahomedu se resolvi a innoi cu mai multa vigóre bellulu cretanu, care pênê acuma pentru alte affaceri se continuase numai fórte incetu. Acestu bellu contra Venetianiloru l-a fostu inceputu anca parintele seu Ibrahimu, care a fostu si cuprinsu Cane'a si fortaretiele invecinate, si a fostu alungatu din insula pe mai toti locuitorii ei cei vechi. Singurulu locu ce mai remasese in manile inimiciloru, era Candi'a; o cetate, unde natur'a si artea se pare ca a vrutu se arate, ce potu ele produce pentru a distruge pe cei cari ar' voi a o impressora. Truppele musulmane au

riu, etc. Elu a fostu uniculu veziru, care a succesu parintelui seu in acésta dignitate si care ca prin dreptu de ereditate a transmisu-o fiului si nepotului seu.

(4) *Façi'a.* Aceste si alte assemeni espressiuni pompóse intrebuintiéza istoriografii turci façie cu delegatii crestini; si acést'a numai pentru a da cu atâtu mai mare onóre imperiului loru, si a arata despretiu cu atâtu mai profundu façia cu crestinii. É adeveratu, cà unu delegatu candu este admissu si intra in audientia la Sultanulu, trebe se-si depuna spad'a, se-lu tiena de braçia duoi Capudgi Basi, se se inchine cu capulu de trei-ori; dar' afara de aceste ceremonii, nu se cere nici-odata vre-unu altu semnu de submissiune.

attacàtu mai de multe-ori acésta cetate, dar' totdeauna au fostu respinsi cu mari perderi. Si totusi nu putea cine-va se fia siguru de possessiunea acestei insule, pênê candu inimiculu mai avea anca unu portu liberu si deschisu, de unde o potea attaca candu i placea. Asia Mahomedu se decise a intrebuintia tóte puterile imperiului seu pentru a sfarima acea stanca, in care flot'a ottomana de atâte-ori s'a impedecatu. Cu esecutarea acestei espeditiuni insarcinà elu pe Achmetu Kioprili Ogli Pasia, care a datu semne destule de desteritatea sa in bellulu din urma contra Germaniloru.

DISCURSULU LUI MAHOMEDU CATRE VEZIRII SEI SI CATRA ALTII

V. A trei'a dî dupa ratificarea tractatului de pace cu Germanii, Mahomedu adunà pe Sheich-ul Islam (séu marele Mufti) dimpreuna cu pe toti Vezirii si generalii, pentru a se consulta despre afacerile de atunci ale statului; si dupa ce a comandatu tacere, se dice ca a pronuntiatu catra ei urmatoriulu discursu: «Voindu a lua de esem«plu in faptele mele, faptele antecessoriloru mei, amu studiatu «viéti'a loru, si amu cercetatu prin ce midi-lóce au castigatu, su«stienutu si intinsu ei acestu fericitu si in perpetuu duratoriu im«periu; si amu gasitu ca duóe sunt causele principali, caroru dato«rescu ei atâte victorii, adeca, ingrigirea loru pentru cetatiani, si «fortitudinea loru invincibile in façi'a inimicului loru. Aperandu pe «cetatiani cu credintia in contra a ori-ce atacu, facêndu dreptate «tuturoru si gubernandu cu clementia, ei nu numai ca au castigatu «amórea suditiloru, dar' anca au facutu de acestia au fostu gata «totdeauna a sta alaturi cu ei in ori-ce vicissitudini ale fortunei. «Si candu puneau ei in faci'a inimiciloru sabi'a trupeloru loru in«vincibili: atunci inimicii amutiá si atât'a terróre bagá in ei, in «câtu era constrinsi mai de multe-ori a le cere pace. Cu modulu a«cesta nu numai ca au redicatu imperiulu din decadentia, dar' au «esecutatu in contra celoru mai potenti inimici fapte de acelea, ce «posteritatea abia le-ar' poté crede, déca ele n'ar' fi sub ochii a tóta «lumea. Ei au nimicitu puterea Romaniloru, cari se stabilissera de «atâta timpu in Greci'a; ei au luatu Egiptulu de la Cercassiani, celu «mai belicosu poporu intre Tatari; ei au suppusu Persi'a si o parte «mare din Ungari'a; ei au facutu se tremure Germani'a; si mai

« multu, ei au datu principe si legi poporului scithicu, poporu in-
« vincibile pênê acumu, si care se laudá ca nu este nime care se le
« pôta pune loru principe si se le dea legi. Se cautamu in giurulu
« nostru : avemu noi vre-unu vecinu, care se nu respecte confiniele
« imperiului ottomanu? Crestinii, acesti inimici de mórte ai santei
« nóstre religiuni, recunoscu ei insii neputinti'a loru, si puçinu ne
« mai trebe pentru cá se-i potemu cuceri cu totulu. In acésta situa-
« tiune favorabile a nóstra, numai republic'a Venetiei este care mai
« cutédia anca a despretiui puterea ottomana. Ce dicu? ea merge
« pênê a ne insulta; acésta republicella, care in comparatiune cu
« tierile ottomanice, nici n'ar' merita se o mentionamu. Lasu insul-
« tele din urma ale Venetianiloru si occuparea loru prin tradare a
« insulei Tenedos, de unde prin piratii loru cari percurgu mârile
« nóstre si infestéza cóstele asiatice si europene, tienu aprópe blo-
« catu portulu Constantinopolei : aci voiescu numai a memora acea
« procedura ignominiósa a loru, candu au legatu si au incâtusitu pe
« acei musulmani, cari din propriulu loru impulsu divinu au navi-
« gatu pe marea mediteranea spre a merge se cerceteze sacrele re-
« liquìi ale prè-santului nostru profetu : cá si candu ar' trebui con-
« damnati la eterna pedépsa acei-a, cari sunt chiar' pe cale de a-si
« cerca salutea propria eterna, si acea eterna fericire ce le este pro-
« missa de insusi profetulu nostru. Sangele acestoru martiri striga
« vindicta; si déca innocentulu loru sange nu misca animile vóstre,
« atunci strigâtulu loru va destepta tierin'a parintiloru nostri si atâ-
« toru alti eroi-martiri cari ne-au intrecutu; ei se voru rediça con-
« tra vóstra, si ve voru acoperi cu blastemulu loru, cà ati sufferitu
« ca vre-o câti-va briganti miserabili se calce in pició̀re glori'a ot-
« tomana si se braveze maiestatea unui imperiu, ce atâta sange si
« labóre i-a costatu. Si apoi trebe óre se ve amintescu cà rusinea si
« insult'a pentru noi anca este si mai mare, cà cetatea Candi'a anca
« nu este in possessiunea nóstra? Tóte insulele marei mediterane
« sunt in manile nóstre; chiar' si insul'a Cret'a este cucerita : si ce-
« tatea Candi'a sta anca totu in man'a inimicului! Cumu? numai
« pentru acésta cetate nu este anca ascutîtu ferulu ottomanu? feru,
« care petrunde pênê in anim'a inimicului candu i se oppune. Veti

« obiecta, ca acésta cetate este tare de la natura si fortificata prin « arte. Prè bine; io sciu inse ca puterea si curagiulu ottomanu este « si mai tare, inaintea carui-a precumu insu-mi amu vediutu, cetati « cá nuorii de inalte au cadiutu si s'au resturnatu la pamentu. Séu « voiti voi, cá decâtu se incercati a ve face domni acestei cetati, mai « bine se remana ea locu de scapare pentru corsari si de magazinu « pentru lucruri de furtu? Ori-cà dubitati in bunulu succesu? Atunci « nu sunteti demni de a invinge; si nu ve remane alta, decâtu a ve « consulta cu Venetianii despre conditiunile de pace, si a resigna la « dominiulu mârei in favórea loru. Câtu de mare rusine ar' fi acé« st'a pentru cei ce se tienu cuceritorii lumei, n'amu trebuintia se « v'o spunu. Me intorcu catra tine Lala Achmetu Pasia, tu, care tu « esci alu nostru mare-veziru; arata ca esci demnu urmatoriu alu « demnului teu parinte; reiea-ti curagiulu, aduna trupele, mergi « si fa preparativele necessarie pentru a obsedia cetatea Candi'a; « resipesce acestu cuibu alu infamiloru violatori de tractate; frange « ascutîtulu sabieloru acestoru infideli; ascende murii cu adjuto« riulu lui Dumnedieu si cu tari'a bracialoru tale: invinge pe hoti, « omóra-i, alunga-i, si stingei din insula. Nu me indoiescu, ca apli« candu tóta diligenti'a de care esti capabile, rugatiunile prè-santu« lui nostru profetu iti voru adjuta a invinge tóte obstaclele, si in « curendu vei estermina pe inimici si vei distruge si nimici cuibulu « unde stau ascunsi. Si fii siguru, ca pentru acésta fapta a ta nu nu« mai vei gusta cea mai inalta favóre a mea, ci Dumnedieu, revela« torele legei nóstre, anca te va recompensa cu profusiune». Acestu discursu alu imperatului atâta impressiune a facutu in cei de façie, in câtu cu totii aprobara opiniunea lui, si s'au legatu cu totii a concurge din tóte puterile loru la esecutarea acestei intentiuni a imperatului.

MARÈLE-VEZIRU TRECE CU TRUPELE IN CRET'A

VI. Vezirulu insusi nu intardià anca in acea iérna a visita porturile, a infiiintia magazine in differite locuri si a le implé cu totu feliulu de provisiuni bellice; cu unu cuventu, n'a intermissu a face cu cea mai mare ingrigire totu ce este necessariu pentru durat'a unei lunge obsidiuni. In primavér'a anului Hegirei 1066 si-aduna A. 1066 / I. C. 1655

tôte truppele, si in cinci ale lunei Sievval pléca din Constantinopole. Insusi imperatulu l-a insoçitu pene la Adrianopole, unde a trecutu prin revista tóta armat'a, si apoi l-a tramisu a intreprinde acea espeditiune. Ajunsu la Stife (5), Achmedu Pasia a datu soldatiloru timpu pentru repaosu si pentru a se prepara de cale pe mare. La Termes (6) se imbarca cu trupele sale si ajunge cu ele in portulu de la Cane'a; aici le trece pe uscatu, le pune in quartire de iérna; si face cu tóta diligenti'a preparatiunile pentru a aduna munitiunile ce erau anca necessarie.

IMPRESSOARA CANDI'A

VII. Dupa-ce a facutu tôte preparativele ce credea necessarie pentru o lunga obsidiune, la optu-spre-diece ale lunei Silcade anulu
A. 1067 / I. C. 1656 Hegirei 1067, ese din portulu dela Cane'a, si naviga mai departe. Candu era aprópe de Candi'a, se opresce la satulu Cavlochoru, ese cu trupele sale fara nici-o resistentia aici pe uscatu si se pune in castre pe campulu de acolo. In demànéti'a urmatória lasa cá tóta armat'a se se puna in arme; ceea ce s'a facutu cu mare splendóre si cu o pompa indescriptibile; si insocitu apoi de acésta a mersu de a inspectatu terrenulu in giurulu cetatiei, parte pentru cá se védia de unde o ar' poté attaca mai bine, parte pentru a inspaimenta pe inimicu cu tienut'a pompósa a trupeloru sale. A trei'a dî chiamâ la consiliu pe toti officiarii si pe alti cari aveau lunga esperientia in trebile bellice, si le cerù cá fia-care se-si spuna opiniunea, in ce modu ar' fi de a se impressora si lua cetatea prin assaltu. In urma s'a luatu conclusiunea, a submina turnulu rosiu, a bombarda bastionele, si din partea acésta a se face primulu atacu asupr'a cetatiei.

O ATACA SI O CONSTRINGE A CAPITULA.

VIII. Asia, anca in acelasiu anu catra finitulu lunei Silhidge, siantiurile erau facute, cetatea inchisa de tóte partile, si acumu a ince-

(5) Thebes la antici. *Tr. Franc.*

(6) *Termes.* O cetate puçinu insemnata in Thessali'a, situata la cóstele Archipelagului, si care Grecii o numescu Θέρμας Cei vechi i diceau Θέρμα, si de aci are Sinus Thermaicus numirea sa.

putu obsidiunea, de câtu care mai memorabile nu s'a vediutu si póte nici alt'a nu se va mai vedé. Tóte puterile imperiului ottomanu era concentrate aici; preparativele de mai multi ani stateau la indemana, in continuu nuóe truppe venia a suplini loculu celoru cadiute; soldatii cari-si perdeau curagiulu si se incercau a retira, era constrinsi prin amenintiari si maltratari a intra din nuou in lupta. Obsediatii aveă in partea loru positiunea favorabile a locului, si pe toti barbatii bravi ai natiuniloru ce credu in Messi'a si cari s'au adunatu aici decisi a invinge séu a muri: si se batura duóe-dieci-si-nóue de luni in continuu, sub care timpu le-au venitu adesseor ajutoriu de la Francesi si de la Venetiani. Fia-care palma de pamentu trebuiá castigata cu sangelė mai multoru eroi din ambe partile. Candu unu bastionu era derimatu si ocupatu, in acelasiu momentu altulu resaria ca prin minune din manile obsediatiloru; si ottomanii se vedeau lipsiti de fructulu labórei loru chiar' in momentulu candu credeau ca corón'a victoriei é acumu a loru. Atâte obstacule, atâtea difficultati, si atâta labóre in vanu, erau se aduca pe Turci in desperatiune. In fine inse, inimicii pre langa tóta valórea loru au trebuitu se céda puterei si fortunei ottomaniloru; si aceea ce prin arme cu anevoia ar' fi potutu castiga, ottomanii descuragiati si abatuti de fatigiele unei obsidiuni atâtu de lungi, au castigatu prin unu singuru omu. Acestu omu era Panaiotu (7) Tergimanulu (8) curtiei,

(7) *Panaiotu.* Παναγιότης. Istoriografii crestini descriu cu totulu altuminterea cucerirea Candiei; si eu credu ca nu va fi inutile cá se descriu aci acésta cucerire chiar' dupa informatiunile ce le amu de la acele persóne, care pe acelu timpu erau initiate in secretele statului. Sultanulu prevediendu difficultatile cu cari avé de a se lupta la obsidiunea Candiei, a ordinatu a se publica in tóta armat'a, cà nici unu soldatu se nu se arete viiu in façi'a lui, pénė nu va fi cucerita cetatea. Acésta amenintiare in locu de a produce effectulu de a incuragia pe soldati (precumu era intentiunea), ea poté fórte usioru se causeze ruin'a intregului imperiu. Càci soldatii incepura a murmura si a se plange ca nu mai potu supporta atâte fatigie; cà dupa o labóre continua de duóe-dieci-si-nóue de luni, n'au potutu face nici-unu progressu; ca sunt storsi prin frigulu de iérna si prin caldurile de véra : ca nu este justu—diceau ei — a consume tóte puterile imperiului in obsidiunea unei cetati impenetrabile ; si ca dupa tóte aceste se vede cà acésta obsidiune nu s'a intreprinsu de câtu cu intentiunea de a estermina pe toti Ienicerii. In acésta impregiurare positiunea marelui veziru era fórte critica. Elu nu potea, fara a calca ordinulu imperatului, a satisface cererea soldatiloru si a redica obsidiunea. Ce se faca dara? Indemnà, eshortà

care prin unu discursu artificiale a facutu pe gubernatorele (9) cetatiei a preda sub certe conditiuni cea din urma, dar' totodata si mai tare citadella, unde se retrasese garnisón'a. Cu modulu acesta ve-

soldati prin amerintiari, prin daruri, prin promissiuni, a-si face detorinti'a. In speçialu isi puse tóta elocenti'a (si nime pe acelu timpu intre Turci nu ayea elocenti'a lui), a imblandi ânimele seditióse si a insufla curagiu nu numai cu vorbele sale, ci si cu esemplulu seu. Cu modulu acesta atacâ cetatea din ce in ce cu mai mare vehementia. Intr'aceea se lati scirea ca Francesii vinu cu o flota si cu alte truppe spre a libera Candi'a, si cà pe totu momentulu trebe se sosésca. Vezirulu a fostu celu dântâiu, care a remasu cu totulu consternatu la acéa scire; câci unic'a sa sperantia de unu sucessu bunu era, cà prin fóme si prin lips'a de munitiuni va aduce cetatea in impossibilitate de a se mai poté tiené; dar' acumu adjutoriulu ce se apropiá nu numai cà i-a luatu si acésta sperantia, dar' anca pre langa alte o miie de obstacule aprópe invincibili, purtá mare grige cà Ienicierii érasi se voru revolta. Pe candu se frementá cu aceste cugete in cortulu seu, si-si sferamá capulu a inventa unu midilocu prin care se delature aceste inconveniente si se scape din difficultati, intra la elu Panaiotu, interpretele curtiei, care, dupa ce-si aretâ respectele sale cuvenite, precumu era elu in fórte mare gratia la vezirulu, ilu intréba, pentru ce este atâtu de cufundatu in cugete, si pentru ce acésta tristetia ce i se vede in façie? Vezirulu i respunse in duóe cuvinte. Ér' Panaiotu i dise: « Lasati acésta superare, ce ve dis« turba inima, si aretati-ve veselu façie cu soldatii. Melancoli'a nu siede bine nobi« lei si invincibilei vóstre inime; noi nu avemu anca nici-o causa de a despera cà nu « amu poté cuceri cetatea. Stelele chiaru aréta ca acésta trebe se se intemple câtu de « curendu, trebe numai se ne suppunemu influintiei loru, si se le venimu intr'adju« toriu prin unu actu de politica. Deci déca imi permitteti si-mi dati voia libera a « lucra, eu cutediu a ve promite, cà in câte-va dile cetatea vi se va supune, numai « se nu descoperiti nimerui planulu meu. Éca dar' midiuloculu ce ve propunu pentru « cucerirea cetatiei. Este impossibile cà obsediatii se scia despre apropiarea flotei « francese, déca cumu-va nu vomu presupune aci o revelatiune divina; câci cetatea « este de tóte partile inchisa, si atâtu de bine pazita, in câtu nu póte se intre acolo « nici-unu siórece fara scirea nóstra. Intentiunea mea este de a-i insiela chiar' prin a« ceea, prin ce ei credu cà ar' poté scapa din pericolu. Vreu adeca a invita pe Moro« sini, comandantele cetatiei, la o consultatiune secreta, si a-i spune cá unui amicu, « ca se nu se incréda in flot'a francesa, câci intentiunea ei este mai periculósa pentru « cetate decâtu intentiunea Turciloru. Elu imi va crede fórte usioru, parte pentru« cà, precumu é sciutu, si eu me tienu de religiunea crestina, si parte pentru cà prin « cele mai frumóse cuvinte me voiu preface cà voiescu binele si prosperitatea cresti« natatiei. Cu modulu acesta speru cà-lu voiu face cá se predea cetatea ». Vezirulu consimte la acésta propunere, si recomanda interpretelui a o esecuta cu fidelitate si cu prudentia. Panaiotu tramisse numai-de câtu cu una scrisóre la Morosini, comandantele cetatiei, pe fidelulu seu sclavu Maxud (Acesta é unu nume arabicu, care insémna desideriu séu pofta; asia numescu crestinii cari sunt aplicati la curtea ottomana, pe sclavii loru; pentru cà Turcii arare-ori esprimu numele crestiniloru

zirulu, cu inceputulu lunei Gemaziul-ewel, anulu Hegirei 1080, a luatu in possessiune Candi'a, dupa ce venetianii esira din ea. A lasatu de s'au pusu pe toti murii stindarde turcesci; transformâ tóte A. 1080 / I. C. 1669

fara a nu adaoge epitetele batjocoritorie de Ghiaur séu Kiafer, adeca infidelu, blasfematoriu). In acésta scrisóre Panaiotu simulandu unu zelu crestinescu, dice lui Morosini cà ar' dorí se vorbésca cu elu intre patru ochi, spre a-i descoperí unele lucruri de cea mai mare importantia, si cari se referescu la binele si prosperitatea christianiloru. Morosini, cá omu de mare prudentia si circumspectiune, isi imaginâ la inceputu ca aci sierpele este ascunsu sub iérbâ, si stá la indoiéla, se primésca intrevederea cu Panaiotu ori nu. In urma comunicâ lucrulu cu Grecii si cu Venetianii cari erau in cetate, si dupa o matura deliberatiune se resolví se audia dela Panaiotu, ceea ce voiesce se-i spuna; si-i tramitte pe sclavulu indereptu, designandu-i loculu si timpulu de intrevedere. Anca in aceeasi séra Panaiotu se face ca esse a visita sentinellele si posturile, ceea ce la comand'a Vizirului facea mai demulte-ori, si se apropia de un'a din portile cetatiei. Morosini anca nu intardiâ a veni aci. Elu veni, precumu se intielessera, imbracatu in vesminte straine pentru a nu destepta in garnisóna vre-o presupunere sinistra. Panaiotu vediendu-se in façie cu comandantele, dise acestui-a: « Me intrista si me dóre candu vediu ca lucrurile crestiniloru si « mai alessu aceloru de o natiune si de o religiune cu mine, mergu din dî in dî mai « reu, si candu vedu de alta parte cà puterea Turciloru cresce pe dî ce merge, a caroru infidelitate si tirania, cu care amerintia tóte lumea, trebé se destepte in noi cea « mai justa indignatiune. Nu se póte nega, cà pecatele nóstre si ale parintiloru nostri « au adusu asupra crestinetatiei acésta bataia a lui Dumnedieu. Noi inse scimu cà « Dumnedieu de comunu bate pe fiii sei si apoi nimicesce pe acei-a cari au fostu ca« us'a vindictei sale: se speramu dar' cà prin bunatatea divina acestu casu in puçinu « va urma. Péné atunci trebe se purtamu cu patientia calamitatile ce a tramissu ce« riulu asupr'a nóstra, si se ne dedamu a nu ne oppune vointiei divine ». Panaiotu crediendu cà prin aceste cuvinte si-a castigatu increderea lui Morosini, pentru a-lu insiela si mai cu effectu l-a facutu se se lege prin juramentu, cà nu va descoperi nimerui calea ce-i va comunica; pentru-cà pretindea elu, cà se teme nu cumu-va unulu séu altulu dintre obsediati se cadia in manile Turciloru, si prin torture din partea acestora se fia constrinsu a divulga aceea ce elu din instinctulu unui zelu divinu voesce a-i descoperi, si prin acést'a tote intentiunile sale bune ce le are pentru christiani, se se intórca numai spre reulu si ruin'a sa. Anim'a lui Morosini parea a fi liniscita prin aceste cuvente, si Panaiotu reincependu discursulu seu, dise: « Se sciti dar' ca ieri mi s'a datu o scrisóre a admiralului francesu, spre « a o interpreta, si ea conticnea urmatóriele: « Din ordinulu cristianissimului rege, « pregatiosului meu domnu, plecu la Cret'a cu armata numerósa si cu flota bine « preparata. Ar' stricá si la o parte si la alt'a déca v'asiu descoperi in scrisu scopulu « acestei espeditiuni; asiá amu datu ordinu secretariului meu, purtatoriulu acestei « scrisori, cá se ve informe verbalu despre tóte. ». Dupa ce a fostu introdusu secre« tariulu in camer'a din intru a Vezirului, unde nu era altulu decâtu eu si elu, se« cretariulu a vorbitu in numele admiralului seu, precumu urméza: » Scimu degiá

besericele in giamie, si ordinâ a se celebra in ele Ezan-ulu si Nemaz-ulu. Asiá a successu Turciloru in urma dupa unu bellu de duóe-dieci-si-patrude ani (10) a suppune si incorpora cu imperiulu

« din lunga esperientia, cà Venetianii sunt vechi inimici de mórte ai Franciei. De « câte-ori s'a facutu vre-o invasiune in tierile nóstre, ei totdeauna au adjutatu pe « inimicii nostri cu consiliu, cu bani, cu arme si altele. De si nu poteau se ne faca « atâte stricatiuni câte ei voiau, totusi ne causau multe incomoditati. De alta parte « candu se vedeau strimtorati, ei totudeuna recurgéu la astutía si la minciuni spre « ale da noi insine adjutoriu, pretestandu si laudandu-se cu amicitia ce affecta cà o « pórta catra noi. Chiar' asiá au facutu ei si in casulu de facie; candu au vediutu cà « armele imperiului ottomanu i apésa; au tramisu delegati la regele nostru, si prin « intercessiunea Papei l-au rogatu se-i scape din acestu pericolu. Apoi pentru « a castiga si mai multu pe regele nostru in partea loru, ei au offeritu urmatóriele « conditiuni: 1° déca numai Candi'a singura va fi liberata de sub obsidiunea Tur- « ciloru, atunci ea se remanea intréga in possessiunea regelui nostru; càci mai bine « voiescu din tóta inim'a si cu tóta bucuri'a a o lasa in manile unui rege crestinu, « decâtu a o vedé sub jugulu Turciloru; 2° ér déca cu puteri unite voru poté alunga « pe Turci din tóta Cret'a, atunci diumetate din acésta insula dinpreuna cu capital'a « ei se fia a Francesiloru, er' ceealalta diumetate se remana Venetîaniloru. Regele « nostru a priimitu la apparintia aceste conditiuni. Dar' fiindu-cà elu tiene cà este « injustu a rumpe bunele relatiuni ce le are cu pórt'a ottomana, si prin acést'a a de- « bilita legaturele cele tari de amicitia reciproca; si venindu-i acumu chiar' buna o- « casiune de a frange temeritatea acestoru omeni inconstanti si insielatori, asia a « lasatu a se prepara acésta flota, si a datu ordinu admiralului, cá indata ce va in- « tra in Candi'a se prinda pe toti Venetianii si se-i tramita in Franci'a, er' cetatea « se o lase in possessiunea vezirului. Càci regele nostru are una imperatia atâtu de « intinsa si florescente, in câtu nu mai are trebuintia de unu regatu strainu si a- « tâtu de indepartatu; mai alesu ca acesta ar' póté fi unu maru de perpetua cérta « si discordia. Asia dar, vezirulu nu are de a se teme nimicu de venirea flotei nóstre « aici. Càci pe data ceadmirarulu va intra in cetate, ceea ce spera a face in cele mai « apropiate dîle, elu va areta ordinulu regelui Francei intaritu cu man'a si sigilulu « propriu, si va face cunoscuta tóta starea lucrului. Pêné aci secretariulu admira- « lului francesu. Dar' eu — continua Panaiotu — care nimicu nu dorescu mai fer- « binte cá fericirea crestinatatiei si inaintarea religiunei mele, mi-amu pusu totu « spiritulu meu pentru a inventa unu espediente, prin care se potemu delatura pe- « riclulu ce amerintia pe christianismu preste totu, si abiá ilu potuiu ghici. Déca voi « nu veti lasa pe Francesi se intre in cetate, atunci ei se voru confedera cu Turcii, « si cu acesti-a dinpreuna voru intórce armele in contra vóstra, ca in contra unor'a « cari despretiuti adjutoriulu loru, si ve voru tracta cá pe inimici publici ai crestinis- « mului; si asiá nu numai cà veti perde cetatea, dar' veti remané petati cu rusine si « infamía perpetua intre crestini, mai alesu cà voi nu aveti nici-o proba despre « tradarea loru. Ér' din contra, déca pe inimicii carii ve vinu intr'ajutoriu sub pre- « testu de amicitia, i veti lasa se intre in cetate, atunci poteti voi insive calcula,

loru acésta cetate superba, glori'a secleloru trecute si a opt'a minune a lumei, pe care insasi natur'a pare a o fi facutu inaccessibile contra a ori-ce atacu. In aceste lupte ottomanii au perdutu preste

« fara ca se vi le spunu eu, relele ce voru urma asupr'a vóstra si asupr'a republicei « vóstre. In cetatea ast'a este acumu de presentu adunata nu numai flórea nobilimei « venetiane, ci si cea mai alésa parte a armatei vóstre. Acumu, déca toti acesti-a « voru fi omoriti séu voru cadea in captivitate, atunci nu va fi greu Franciei a cu- « tropi tóte tierile venetiane. Si mai multu. Fiindu cà vediu ca Francesii nu-si facu « nici-unu scrupulu de a minti si insiela pe altii, asiá eu credu cá ei chiar' atâtu de tra- « datori voru fi façie cu Turcii ca si facie cu voi; ve voru allunga pe amenduoi din « insula, si voru occupà singuri acésta intinsa si frumósa tiérra. Si candu voru fi ei domni « aici, atunci cu greu credu ca li se va mai poté luá vre-odata din mana. Acumu cá nu « mai poteti tiené cetatea lungu timpu, ci sunteti necessitati a o da séu in man'a Francesi- « loru séu in man a Turciloru, eu lasu se judecati voi, ce este mai consultu se fa- « ceti: se ve dati sclavi Francesiloru, si pre langa acésta se perdeti nu numai cetatea, « ci póte si tóta republic'a vóstra; séu a ve invoi cu Turcii si pre langa conditiuni « onorabile a le da Candi'a, de la cari apoi cu timpu, candu adeca voru fi incurcati « in alte intreprinderi bellice, prè-usioru o veti reocupa? Solicitudinea ce o amu pen- « tru religiunea christiana, si zelulu ce-lu portu pentru binele si salutea compatrio- « tiloru mei, m'a indemnatu se ve facu aceste descoperiri, si vi le-amu facutu cu « periclulu vietiei mele si cu possibilitatea de a-mi perde starea destulu de onorifica « ce o amu pre langa curtea ottomana! Remane acumu la voi, ca se judecati ce póte « séu ce trebe se faceti pentru binele patriei vóstre». Dupa aceste cuvinte Panaiotu s'a intorsu la castre indereptu. Ér' Morosini, de si jurase a nu descoperi nimerui nimicu din cele ce i s'au spusu, elu totusi anca in acea nòpte aduna pe toti officiarii generali, si pe alte persóne de frunte, in cari avea mai multa incredere, si le spune totu ce audise de-la Panaiotu, si apoi le cere consiliulu despre ceea ce ar fi de facutu. Dupa matura deliberatiune, ei au conclusu in unanimitate, ca decâtu a se suppune unei lungi si uritióse captivitati, preferu mai bine a da cetatea in man'a Turciloru, déca voru poté obtiené conditiuni onorabile. In demanéti'a urmatória Panaiotu merge la vezirulu si-i spune cele ce a vorbitu cu Morosini, dar dupa aceea pentru ca se stinga totu curagiulu in garnisón'a si altminterea destulu de desperata, i-a datu urmatoriulu consiliu: se ordine adeca, cá in sér'a urmatoria, in cea mai mare taccre se éssa din portu duóe-spre-diece din cele mai mari corabii bellice, si se-si iea calea catra insul'a Cipru, si candu se voru fi departatu cale cam de duóe-dieci de mile, se arboreze stéguri francese si se se intórca indereptu. Vezirulu aprobà acésta manopera, si ordinà numai decâtu, cá anca in acea nópte, fiindu si ventulu favorabile, se éssa duóe-spre-diece vasse din portu, si se-si iea calea spre Cipru. In urm'a acestora se tramissera totu atâte altele, spre a intimpina pe cele la reintórcere. Indata ce s'au vediutu in façie unele cu altele si atâtu de aprópe in câtu se potura cunósce, se salutara intre sine dupa usulu practicatu in assemenea casu. Dupa aceea vinu atâtu vasele cele cu flamure francese, câtu si cele cu flamure turcesci, si reintra impreuna in portu. Sentinellele din tur-

duóe-sute de mii de ómeni, precumu affirma cei mai buni istorici ai loru, dintre cari unii sunt anca in viétia.

MAHOMEDU PRIMESCE PE COSACI SUB PROTECTIUNEA SA

IX. Pre candu armat'a ottomana era ocupata cu obsidiunea Can-

nurile cetatiei, vediendu in departare flamurele francese, credeau ca flot'a francesa vine pentru a libera cetatea. si latiescu numai decâtu acésta scire intre toti locuitorii, cari se bucurara fórte. Si cându au vediutu ca o escadra turcésca merge in contra presuppusei flote francese, ei au crediutu ca-i va opri intrarea in portu, si asteptau cu frica si cu cutremuru resultatulu luptei ce-si imaginau ca se va incinge intre escadrele inimice. Dar' candu au vediutu ca escadrele se apropia un'a de alt'a fara celu mai micu semnu de ostilitate, si se saluta imprumutatu, ei au remasu immarmuriti, si nu-si poteau imagina ce intentiune potu avé Francesii de se aréta cu atât'a amicitia catra inimicii loru. Morosini inse si ceialalti caroru le comunicase cele ce audise dela Panaiotu, lapedandu tóta dubietatea ce póte o mai aveau in descoperirile acestui-a, facu cunoscutu tóte ce le-a fostu spusu Panaiotu. Si fiinduca nu era altu midi-locu de a conserva vieti'a si libertatea, vorbescu si indemna pe soldat si pe poporu cá se capituleze; câci, mai bine este — adaogeau ei, a se increde intr'unu inimicu cunoscutu, decâtu intr'unu confederatu perfidu. Asiá Morosini anca in aceeasi dì pune duoi barbati intr'o barca, si-i tramitte cu betie albe in mâni la marele Veziru, spre a-lu ruga cá intr'unu locu anume dintre cetate si castrele turciloru se tramitta vre-o câti-va dintre principalii sei officiari, cari se convina acolo cu cei pe cari va trimite elu din partea sa, apoi acestia voru comunica conditiunile de capitularea cetatiei. Vizirulu consimte cu acésta cerere, si immediatu ordina lui *Ibrahimu* Pasia de Aleppo, lui *Kulkiet-hudasi* Sulfikar Aga, si lui Teskieredgi Basi, adeca primu-secretariu, *Ishak Effendi*. se mérga dimpreuna cu interpretele *Panaiotu*, a tracta cu inimiculu si a regula tóta acésta affacere. Acesti-a mergu la delegatii venetiani in cortulu instituitu anume pentru acést'a sub turnulu rosiu; aici dupa lunga desbatere, delegatii venetiani promittu a preda cetatea sub conditiune, cá toti fia soldatu ori cetatianu Grecu ori Francesu, se póta esi din cetate cu totu ce au, familia ori avere, si se fia liberi a se poté inturna in patri'a loru. Dupa-ce s'a comunicatu acésta Vezirului, si a ratificatu pacea cu inceputulu lunei Gemaziul-evvel, anulu Hegirei 1080, (adeca anulu de la Christu 1669,) Morosini a esitu celu din urma din cetate, dupa-ce adeca se departasera din ea toti soldatii si toti cetatianii, si asiá o a predatu in possessiunea Turciloru. Sciu prè-bine, cà scriitorii crestini narra acestu lucru cu totulu altminterea. Si eu anca nu cutediu a le contradice; nu vediu inse, pentru ce narratiunea relatata mai in susu ar' poté fi cu totulu de reieptatu. Déca consideramu cà Venetianii au datin'a inradecinata de a ascunde intentiunile loru, si mai alesu a retacé cu totulu evenimentele câte au esitu in defavórea loru, apoi nimene nu se va mira cà nu au publicatu unu lucru, despre care scieau cà este purulu adeveru, câci ei cari se mandrescu cà sunt fórte prudenti, au vrutu se evite rusinea de a póté fi insielati. Singur'a scire cà se apropia flot'a francesa, de si acést'a anca nici nu era preparata, a fostu de adjunsu, cá se aduca

diei, Mahomedu, sub pretestu de venatu, merge de la Adrianopole la Ieng-ishehir(11), spre a fi mai aprópe de campulu luptei si prin acésta a incuragia pe soldatii sei de o parte, ér' de alt'a pentru a se

in ratecire atâtu pe turci câtu si pe Venetiani. Acesti-a erau cu totulu inchisi in cetáte, si prin urmare nu poteau se scia nimicu despre ceea ce se petrecea pe dinafara; ér' Turcii anca nu poteau fi informati despre alte trebi esterne, decâtu despre cari aveau comunicate dela ambassadorii de pre langa puterile straine, cari false ori veridice. poteau de assemenea se-i aduca in ratecire. In câtu pentru mine, eu amu garantele meu fórte demnu de credintia si anume pe Maxudu, acelu Maxudu pe care Panaiotu ilu tramisese la Morosini. Elu a fostu in curtea parintelui meu Constantinu Cantimiru, si apoi in curtea fratelui meu Antiochu servindu cu fidelitate duóe-dieci-si-patru de ani, si in urma a adjunsu la dignitatea de postelnicu séu magistru de curte. Pentru aceea amu crediutu cà lectoriloru acestei istorii nu voiu face lucru neplacutu, déca aceea ce amu auditu din gur'a lui, voiu introduce in paginele acestei lucrari. In câtu pentru Panaiotu, elu a avutu la curtea ottomana cu multu mai mare incredere decâtu ori-care crestinu naintea lui, si decâtu care mai mare abiá credemu cà cine-va va mai póte avé. Candu era de a se da unu consiliu, séu de a se delatura o difficultate la intreprinderi decisive, elu era pentru vezirulu ceea ce a fostu Achitophel la evrei, si Ulisse la greci. De câte-ori isi dá elu opiniunea séu in ce este de se a face, séu in ce are de a urmá, s'a vediutu cà elu nici-o-data nu s'a insielatu in judecat'a sa. Ceea ce unu bellu obstinatu de duóe-dieci-si-patru de ani, si effusiunea de torrente de sange, si aplicarea a tóta puterea imperiului ottomanu n'a pututu se faca, a facutu Panaiotu cu subtil'a sa stratagema si cu ingenios'a-sa inventiune, adeca: cucerirea Candiei; si pe Morosini, pe celu mai bravu belliduce pe acele timpuri (a carui purtare in ultimulu bellu dintre Turci si Venetiani a datu probe sufficiente de desteritatea sa) ilu seduse a preda cetatea. Prin aceste maniere ale sale Panaiotu in atâtu de mare favorea era la Turci, in câtu elu din ordinulu imperatului a cutediatu a se lasa in disputa publica cu Vanli Effendi in presenti'a marelui Viziru Kioprili Achmedu Pasia, despre religiune; cu acelu Vanli Effendi, care era unulu dintre cei mai invetiati barbati la Turci, si fórte espertu atâtu in religiunea christiana câtu si in cea mahomedana, si care odinióra a fostu preceptorele lui Mahomedu Sultanulu. Anca de pe timpii lui Solimanu I. candu unu literatu turcu, precumu amu aratatu mai in susu (*) intr'o conferentia publica a datu preferintia religiunei christiane asupr'a celei mahomedane, n'a mai fostu permissu nimerui a tiené dispute de acelea; ba ele au fostu interdisse prin unu edictu publicu sub pedépsa de mórte. Vanli Effendi a remasu invinsu in acésta disputa, si de necasu a accusatu pe Panaiotu la Sultanulu cu crim'a de blasfemia, si a cerutu aplicarea edictului si punirea lui Panaiotu cu mórte. Dar' Mahomedu se dîce cà i-a respunsu urmatórele: «Nu ti-amu spusu, se nu intri in disputa cu acestu «infidelu, ca nu-lu vei poté invinge? Pe viitoriu lassa-lu in pace, câci elu este o «necesitate pentru maiestatea nóstra.» Credu cà este superfluu de a reproduce aci

(*) A se vedé § XII la Capu IV din Cartea III. *Tr. Rom.*

provedé mai bine in contra ori carei eventualitati. Pre candu era aici, i vine o deputatiune din partea lui Sari Camish Cosak (12), care in numele compatriotiloru se offere dinpreuna cu tóta tiérr'a a se

intréga acea disputa; ea a esitu de sub tipariu in Veneti'a si se vinde in publicu; se póte citi si in comentariele lui De la Croix despre biseric'a orientale. Afara de acestea, Panaiotu este renumitu la Turci pentru cunoscintiele sale astrologice, si pentru sciinti'a sa de indivinatiune, adeca de a predice viitoriulu. Éca aci unu casu. Pe candu vezirulu era occupatu cu obsidiunea Candiei, vine intr'o dî la elu Panaiotu totu intr'o fuga, si-lu róga se perasésca numai decâtu cortulu, câci viéti'a-i este in periclu, déca mai remane numai unu momentu acolo. Vizirulu ilu asculta si ese din cortu, dar' isi lasa orologiulu pe perin'a pe care sediuse, si, de si plouá de versá, merge intr'altu cortu. Abiá ce a ajunse aici, si o bomba de tunu de pe murii cetatiei trece prin cortulu vezirului si lovesce chiar' in loculu unde siediuse, sfarma orologiulu si perin'a: sì éta, profeti'a lui Panaiotu implinita! Altu casu. Candu s'a intreprinsu espeditiunea contra cetatiei Caminietiulu, elu a predîsu cá in a diecea dî cetatea va fi cucerita. Toti câti cunosceau situatiunea locului, diceau ca absurditate vorbesce Panaiotu. Dar' eventulu i-a datu lui dreptate. Pre langa tóte aceste, precum viéti'a asiá si mórtea lui Panaiotu a fostu remarcabile. Câci marele Veziru Kioprili Achmedu Pasia, candu era in castre langa Sakce, glumindu cu elu ilu intrebâ, ca dupa ce tóte profetiele lui s'au implinitu, si nici intr'un'a nu s'a insielatu, n'ar' sci acumu « se spuna un'a si despre sine? Panaiotu i respunse; « Déca veti binevoi, asta-di de « séra la siese óre se veniti in cortulu meu, veti vedé unu lucru straniu! dar' se « nu ve spariati nici se ve intristati ». Vezirulu mirandu-se cá ce ar' poté fi acestu lucru, merge la mediulu noptiei in cortulu lui Panaiotu. Indata la intrare aude plansetele si lamentatiunile domesticiloru sei, si apropiandu-se mai tare, vede pe iubitulu seu Ulisse ca trage de mórte. Unulu dintre servitori dise Vezirului, ca Panaiotu inainte de a mori l-a insarcinatu se-lu róge cá in recompensa pentru servitiele sale facute curtiei ottomane, se-i faca grati'a de a permitte se se transporte cadavrulu seu la Constantinopole si se se immormente acolo (onóre, ce se da numai Sultanului, nimene altulu, nici chiar' insusi marele Veziru nu se bucura de acésta distinc« tiune). Vezirulu se dice cá au respunsu: « Plangu pe Panaiotu numai intr'unu res« pectu; si acesta este, cá dupa ce a lucratu in interessulu si pentru binele ottoma« niloru cu mai multa lealitate, decâtu s'ar' fi potutu astepta acést'a de la unu cres« tinu, si asia a intrecutu pe toti musulmanii in fidelitate si in politica, elu totusi « la mórtea sa n'a trecutu la adeverat'a credintia in Dumnedieu prin suppunere la pre« ceptele divine si la cele ale profetului; prin acést'a ar' fi meritatu cá se-i ducu eu « insumi in spatele mele cadavrulu cale de o mila de locu. Cu tóte acestea, de si « póte cá pentru acestu alu seu pecatu nu va fi admissu in Paradisu, totusi eu credu « ca este justu, cá in recompensa pentru servitiele sale se-i accordu cererea sa ul« tima, si se nu-i denegu a se immormenta acolo unde elu a doritu ». Dupa acestea Vezirulu a permissu domesticiloru lui Panaiotu se-i transpórte cadavrulu la Constantinopole, si totu-odata le-a datu unu Chatisierif cătra Caimacamulu, in virtutea carui-a acesta se ordine patriarchului Constantinopolitanu, cá se immormente pe de-

suppune Sultanului in tóta umilinti'a. In capulu deputatiunei era insusi Hatmanulu Doroshensco. Imperatulu l-a primitu cu tóta grati'a, i-a daruitu unu vestmentu de statu, si l-a dimissu onorandu'lu

functulu cu cea mare pompa in loculu unde elu a lasatu prin ultim'a sa vointia. S'au adunatu dreptu aceea toti grecii si strainii, locuitori in Constantinopole, si cu cea mai mare ceremonia au transportatu cadavrulu intr'o insula a marei marmora, si acolo l-au immormentatu in mônastirea de la S-ta Trinitate, pe care o reparase elu pênè ce era in viétia.

(8) Séu Dragomanulu, adeca: interpretele curtiei. *Tr. Rom.*

(9) *Gubernatorele.* Acesta é Francesco Morosini, care é cu multu mai cunoscutu din bellulu din urma dintre Turci si Venetiani, decâtu cá se fia necessariu a mai spune aci ceva despre elu. Dupa-ce a cuceritu Moréa, a fostu alessu Doge de Veneti'a.

(10) *Dóue-dieci-si-patru de ani.* Déca acestu bellu s'ar' fi portatu pe timpii anticiloru poeti, fara dubiu elu ar' fi fostu mai celebru decatu celu de la Troia. Câci deca facemu comparatiune intre aceste duóe, potemu vedé prè-usioru, ca luptele din Cret'a au fostu mai sangeróse de câtu cele troiane. Si intr'adeveru, cá sub tóta durat'a acestui bellu n'au fostu alta decâtu bâtâi continue, si continua versare in torrente de sange omenescu, nu numai in Cret'a, ci in totu Archipelagulu si pe tóte frontariele teritoriului turcescu si venetianu. Ce é mai multu, Turcii, cari altminterea sunt fórte diligenti a ascunde perderile proprii, confessa, cá numai in Cret'a au remasu morti preste duóe-sute-de-mii de ómeni de ai loru, necomputandu anca aci pe acei-a cari nu erau in listele soldatiloru, precumu voluntarii etc. si dintre cari nu mai puçini la numeru au remasu morti acolo. Imaginá-ti-ve apoi, câti crestini nu voru fi trasu acesti-a cu sine in imperati'a mortiloru?! Venetianii punu spesele acestui bellu la aprópe una-suta millióne de taleri.

(11) *Ieng-ishehir.* Asia numescu Turcii Lariss'a, o cetate fórte renumita in Thessali'a, si care asta-di este capital'a tierei.

(12) *Sari Camish Cosak.* Insémna: Casaci din trestia galbina. Asia numescu Turcii pe locuitorii dintre Dnistru si Dnipru (*) Mai inainte au fostu suppusi Poloniei, asta-di o parte sunt vasali Poloniloru, si alta parte vasali Russiloru. Dupa differite timpuri, Turcii differite numiri le-au datu. Dupa suppunerea lui Doroshensko, Turcii de la numele Hetmanului loru i-au numitu Doroshensko-Kasaci; si dupa ce au desertatu si s'au datu Russiloru, au fostu numiti Sirca-Kasari, assemenea de la capitanulu loru cu numele Sirca. Dupa primulu tractatu de pace cu Ion Sobieski, regele Poloniei, prin care au fostu dati sub dominatiunea Turciloru, Sultanulu Mahomedu i-au adnectatu la principatulu Moldaviei, ordinandu lui Duca, principelui de atunci alu Moldaviei, cá se pórte si titlulu de Hetmanu alu Ucraniei, si dandu cetatea Nomirovu de locu alu resiedintiei sale. Dar' dupa caderea terribile ce Turcii au suferitu la Vien'a, Duca au cadiutu prinsu in man'a Poloniloru, si Turcii prin pacea de la Carlovitiu au restituitu Poloniei tóta Ucrani'a dinpreuna cu cetatea Caminietiu. Amu auditu adese-ori din gur'a Turciloru, ca ei isi aducu aminte candu in

(*) Nistru si Nipru: Boristene si Tyras. *Tr. Rom.*

cu unu Tug (13) si cu unu Alem Sangiak in semnu de potestatea sa. TotoData i ordiná a face se incete predatiunile ce committu Cosacii petrundiendu câte-odata pênê in suburbiele Constantinopolei, si-i retomenda a remané credintiosu imperiului ottomana, éra armele sale, cu care a făcutu pênê acumu atâtea stricatiuni musulmaniloru, se le intórca pe viitoriu in contra inimiciloru acestora. Sultanulu de alta parte i promitte cá in casu de vre-unu bellu intre Cosaci si intre Poloni séu Muscali, le va adjuta din tóte puterile sale si-i va protege in contra a ori ce ostilitate.

REGELE POLONIEI SE MANIA

X. Doroshensco dupa ce s'a intorsu a casa, publica poporului seu tractatulu inchiaietu cu Mahomedu. Cu totii s'au bucuratu si l-au priimitu cu tóta placerea; dar' pe vecini i-au cuprinsu mare terróre, câci ei vedeau cá prin acésta aliantia sunt espusi la tóte inconvenientele ce potu urma firesce de aci. Cosacii pênê acumu au facutu cele mai bune servitiuri atâtu Poloniloru câtu si Russiloru, nu numai prin continuele loru rapiri ce comitteau in tierile ottomane, ci pentru cá tiér'a loru fiindu plina de mocirle si provediuta cu passuri fórte strimte, se potea considera de unu antemuru atâtu pentru Poloni'a câtu si pentru Russi'a. Derimatu acumu acestu antemuru, Polonii si Rusii poteau avé causa sufficiente de a se teme, ca in viitoriu ei voru sufferi tóte acele stricatiuni din partea Cosáciloru, pe care le causau acesti-a mai inainte tieriloru musulmane. Regele Poloniei simtia acestu reu mai multu decâtu ori-care altulu; pentru aceea se decise, cá din inim'a acestoru Cosaci, suditi ai sei de mai nainte, se estermine supunerea la care se obligasera catra imperiulu ottomanu, anca inainte de a prinde ea radecini mai afunde. Cu

acésta tiéra se cantá Chutbe si Ezan-ulu, si pentru aceea-dicu ei, este impossibile cá se placa lui dumnedieu a sufferi cá se remana acésta tiéra in manile christianiloru, deci ea trebe recucerita la cea d'ântâiu occasiune bine-venita.

(13) *Tug*. Códa-de-calu. Distinctiunea acésta a incetatu de a se practica de la timpulu candu acésta tiéra a fostu data lui Duca, principelui Moldaviei; câci vezirulu, precumu dicea elu insusi, nu voiá mai multu a onora pe nici-unu infidelu cu tugu, si prin acést'a a-lu face siesi assemenea (cu tóte acestea, Ieremia Movila, principele Moldaviei, gustase anca mai inainte acésta onóre). S'a conservatu inse sangiaculu séu stindardulu, cá semnu alu potestatiei gubernatorelui acelei tieri.

scopulu acesta tramite o armata considerabile contra Cosaciloru, petrunde in tiér'a loru cu ajutoriulu acelora cari i remassesera anca fideli, si face cele mai miserabili devastatiuni.

MAHOMEDU I FACE MAI ANTAIU MUSTRARI AMICABILI

XI. Acésta singura fapta potea se fia causa sufficiente, pentru cá Mahomedu se declare bellu regelui Poloniei. Dar' elu a crediutu cá este cu multu mai equitabile a mustra mai antaiu pe infractorulu de pace. Cu scopulu acesta tramite pe unu ciauşiu la regele Poloniei cu scrisóre de urmatoriulu cuprinsu: « Amu intielesu cá ai fa-« cutu o invasiune si ai attacatu tier'a Cosaciloru, cari, tu scii bine « cà ei si-au luatu refugiu sub umbr'a aripiloru nóstre. Prin acést'a « tu celu din dântâiu ai frantu pacea inchiaieta intre regatulu teu si « intre imperiulu maiestatiei nóstre, si care pênê acuma s'a obser-« vatu cu religiositate din ambe partile. Sant'a nóstra lege ne auto-« riséza a ve declara immediatu de inimicu alu nostru, si amu poté « se te facemu a simti amaru ceea ce insemnéza a irrita pe unu leu « dormitandu. Dar' noi compatimimu debilitatea ta, si ne indestulimu « acumu ântâiu numai a te provoca, cá immediatu se-ti ieai man'a « ta nedrépta de asupra Cosaciloru, se-ti revoci trupele din tiér'a « loru, si pentru cele ce ai facutu se ceri iertare de la noi. Er' déca « vei refusa a face acésta, si ai avé celu mai micu cugetu de a-ti a-« pera nedreptatea prin arme, atunci se scii cà legea nóstra prin « mine iti declara mórte, regatului teu dissolutiune, si poporului « teu sclavia perpetua; si vei scì apoi, ca tóta lumea va imputa a-« césta calamitate numai inimei tale corrupte si inpetrite.

DAR' REGELE POLONIEI NU ASCULTA

XII. Dar' regele Poloniei nu luâ in consideratiune acésta mustrare a Sultanului, si incrediutu séu in puterile proprii, séu in promissiunile minciunóse ale Germaniloru, nu numai ca nu s'a lasatu de intreprinderea sa, ci anca din ce in ce irritá pe osmani mai multu in contra sa. Mahomedu vediù ca o infruntare usióra nu ajuta nimicu la unu omu obstinatu; asiá se resolví a-si resbuna cu focu si cu ferru. Declara dreptu aceea in publicu bellu tradatoriloru Poloni,

aduna trupele sale, face tóte preparativele necessarie pentru espeditiune, si da ordinu Tatariloru a-i urma in acésta espeditiune.

MAHOMEDU MERGE IN CONTRA POLONILORU

A. 1083
I. C. 1672

XIII. In optu ale lunei Saferu, anulu Hegirei 1083, pléca insusi imperatulu din Adrianopole cu armata considerabile contra Poloniei. La Saktce (14) pune unu podu preste Dunare, trece cu trupele sale in Moldavi'a, si dupa cale de mai multe dîle lasandu Moldavi'a inderetru, se pune in castre la tiermurii Dnistrului nu departe de Chotinu. Aici da ordinu la o parte mare a armatei, cá se tréca preste fluviu cu luntri si se occupe Svanietiulu, care immediatu la primulu atacu a fostu si occupatu. Puçinu dupa aceea au sositu si Tatarii cari aveau de comandante pe Chanu Selimu Ghirai (15), si Mahomedu immediatu le dete ordinu a construi unu podu spatiosu preste fluviulu Dnistru.

PRINCIPELE MOLDAVIEI DETRONATU

XIV. Duca (16) principele Moldaviei cadiuse in mare suspitiune inaintea imperatului, cá elu ar' vré se impedece séu celu puçinu se intardie construirea podului preste Dnistru, câci lemnele ce trebuiau administrate acolo, séu nu veniau de locu, séu veniau numai in-

(14) *Sactce.* Mai inainte se numiá Oblucitia, cetate situata pe tiermurea de média-di a Dunarei, nu departe de Galati in Moldavi'a. Edificiele vechi ce se vedu intr'ens'a, sunt probe evidente de anticitatea ei. Dar' nu se vede urmá nici in muri nici in fundamente, cá cine ar' fi fostu fundatorele ei. Se pare totusi ca ea este oper'a colonieloru romane in Daci'a, séu póte chiar' a Daciloru, chiar' asia precumu sunt Tulcia, Babadagi, Carassu, si alte fórte vechî cetati in Dobrudgia

(15) *Chanu Selimu Ghirai.* Celu mai renumitu Chanu alu Tatariloru in seclulu nostru. Principe pe câtu de prudentu pe atatu de bravu.

(16) *Duca,* dupa origine era grecu din provinci'a Rumeli'a si la inceputu a fostu servitoriulu unui negutiatoriu in Iasi. Mai tardiu principele Basiliu si l-a facutu camerariu. Apoi fiiulu acestui-a l'a boieritu si i-a datu de soçia pe flic'a lui Eustachiu principe de Dabija; in urma cu adjutoriulu baniloru si alu amiciloru sei ajunse la tronu. Nu era omu litteratu, dar' sciea se conduca trebile publice cu atâta prudentia, in câtu a fostu numeratu intre cei mai escellenti barbati din seclulu seu. Elu a fostu de trei-ori domnu alu Moldaviei, si odata domnu alu Romaniei. Dar' in fine si chiar' catra finitulu vietiei sale, a inclinatu mai multu spre tirania, decâtu spre o justa gubernare, si chiar' pentru aceea boierii tierei l-au datu Poloniloru in captivitate, unde apoi a si muritu in Varsovi'a.

cetu si in quantitate fórte mica. S'a cercetatu lucrulu si s'a descoperitu, cà Duca favoresce in secretu pe Poloni, si ca acesti-a l-au coruptu pentru a face se intardie construirea podului. Pentru acesa Sultanulu l-a destituitu si lasandu-i viéti'a, l'a despoiatu de tóte averile lui. In loculu aceluia nobilimea moldava alese domnu pe unu altu domnu anume Petru.

MAHOMEDU IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU

XV. Dupa-ce in urma a invinsu tóte greutatile, imperatulu trece Dnistrulu, si in trei ale lunei Rebiul-achir appare de naintea cetatiei Caminietiu. Acésta cetate é in distantia de trei óre de la Dnistru; are o situatiune fórte favorabile: intarita de la natura si prin arte, cu greu se póte attaca si este aprópe inaccessibile pentru assalturi. In giurulu ei curge fluviulu Smotritiu, unu rîu fórte repede, ale carui tiermuri sunt nisce stanci góle, care cá totu atâti-a muri inalti apera cetatea in contra a ori-ce attácu. Afara de acést'a, in midi-loculu cetatiei este o citadella incungiurata cu muri atâtu de inalti, in câtu pote resiste la ori-ce detunari de artilleria. Polonii n'au esitu in campu, fiindu-cá incrediendu-se in aceste intarituri ale cetatiei, ei credeau ca acestea voru fi sufficiente pentru a stinge primulu focu alu Osmaniloru: si asiá s'au indestulitu a pune o buna garnisóna in cetate, si a o provedé cu tóte munitiunile necessarie pentru durat'a unei lúnge obsidiuni. Dar' Sultanulu, dupa ce si-a pusu armat'a in castre, a conchiamatu la unu consiliu bellicu pe toti officiarii si comandantii esperti, si dupa o conclusiune luata in unanimitate, a datu ordinu a incungiura cetatea de tóte partile, a deschide lupt'a, si a attaca cetatea dintr'odata din trei parti. Cu ataculu dintr'o parte a insarcinatu pe marele veziru Achmedu Pasia si pe Ag'a Ienicieriloru, dandu-le sub comanda pe Ienicieri si truppele europene; de alta parte a pusu pe alu doilea veziru Musahib Mustafa Pasia cu truppele asiatice; ér' din a trei'a parte a pusu pe caimacamulu Cara Mustafa Pasia cu caramanianii si cu celelalte truppe.

CAMINIETIULU CAPITULEAZA

XVI. Generalii dispusi in modulu aratatu, se intrecea care de care

in a bate cetatea, si bombardá murii cu atâta vigóre, in câtu in timpu de diece dîle, pre langą tóta tarì'a loru, au fostu derimati cu totulu prin puterea glóntieloru, si de câte-ori se facea vre-o apèrtura prin muri, de atâte-ori se dedeau assalturi. Garnisón'a vedea bine cá nu este capabile de a sustiené assalturile, asiá perasì fortificatiunile esteriori si se retrase in cidadell'a interiòra. Dar' nici aici nu se credea in securitate, si asiá se offeri a capitula sub conditiune de salva viétia si de a esí libera din cetate. Mahomedu a primitu acésta conditiune, si Polonii cu Hetmanulu loru s'au intorsu acasą ducêndu cu sine trist'a scire despre perderea ce au sufferitu. Dupa aceea, Mahomedu la trei ale lunèi Gemaziulu-achiru, a luatu in possessiune cetatea, a transformatu tóte bisericele cele mari in Giamie, éra cele mici in Mosheie, si dupa ce a reparatu apoi murii, a lasatu pe Halil Pasia cu o buna garnisóna in cetate.

MAHOMEDU TRAMITTE ARMATA CONTRA LEOPOLEI

XVII. Caderea cetatiei Caminietiu a causatu in Poloni consternatiune ce nu se póte esprime. Cetatea despre care se credea ca se va poté tiené ani intregi, a fostu cucerita in diece dile; timpu care acumu parea prè de ajunsu pentru a poté devasta regatulu intregu, déca ottomanii si-ar' continua calea inainte. Acésta idëa era o spaima infricosiata pentru Poloni. Mahomedu anca pentru cá se bage si mai multa terróre in inimicu, tramitte pe Caplanu Mehemedu Pasia, gubernatorele de Aleppo, si pe Chanulu Tatariloru din Crimëa cu truppele usióre la Leòpole, cá se impresóre acésta cetate; ér' elu cu grosulu armatei se pune in castre la Buciaci, pentru a-i poté urma câtu mai curendu. Caplanu merge cu trupele sale spre Leopole, devasta tóta tiérr'a pe unde ajunge, si ajungêndu inaintea cetatiei, o incongióra si face mai multe assalturi asupr'a ei.

POLONII CERU PACE

XVIII. In acèsta strimtorare, candu cetatea era adusa acumu la estremu, Polonii incepura a-si vedé erórea si au tramissu delegati la Chanulu Tatariloru in castre, cari in numele regelui si alu tierei

ilu róga se se intrepuna pentru ei la Sultanulu si se-lu misce a pune pace, pentru acésta ei se declara inclinati a lasa Sultanului patru-dieci de cetati si sate in tienutulu Caminietiu, a-i respunde unu tributu (17) annuale de duóe-dieci de mii de taleri imperiali, a recunósce pe Cosaci sub Doroshensco de amici ai loru, si a nu mai incepe nici-odata cérta cu ei.

SI PACEA LI SE ACCORDA

XIX. Selim Ghirai Chanu ascultandu cererea si offertulu delegatiloru, i-a tramisu numai decâtu la imperatulu, care dupa matura consideratiune a starei lucruriloru, le accórda pacea sub conditiunile propuse de ei, si o confirma prin nuou documentu redactatu dupa formele usitate din vechime intru compunerea tractateloru intre Poloni si Ottomani. Dupa schimbarea ratificatiuniloru, Mahomedu dimite armat'a cu inceputulu iernei pe acasa, si in lun'a Siabanu, anulu Hegirei 1083 se intórce victoriosu la Adrianopole. A. 1083

Dela anulu Hegirei 611 pênê la 1083, acést'a a fostu cea din urma I. C. 1672 victoria, care a adusu ceva folosu statului ottomanu, séu prin aquisitiunea unoru cetati, séu prin adnexarea unoru provincii la vechile confinii ale imperiului. De aci inainte, mai alesu pe tempulu domniei imperatului Leopoldu in Germani'a, urmara batalii infricosiate, pe care posteritatea le-ar crede cu anevoia, déca acelea nu aru fi confirmate cu auctoritatea documenteloru publice. Pe atunci poterile Osmaniloru au scadiutu fórte tare prin perderea multoru regate si provincii, prin nimicire de armate intregi, precumu si prin belluri si dissensiuni civili. Tóte aceste fapte petrecute in acestu mare imperiu, vediute si de noi insine, scrise chiar' de istoricii turci, le vomu narra in a duó'a parte a istoriei nóstre cu aceeasi fidelitate si cu chiar' cuventele istoriografiloru turci, precumu amu facutu acésta in partea prima.

(17) *Tributu*. Insii Polonii nu néga, cà ei au promissu a respunde tributu; numai cà ei n'au implinitu acésta promissiune nici-odata; si de altminterea acestu punctu s'a stersu cu timpu de totulu prin pacea de la Suranno.

In primii ani ai domniei lui Mahomedu IV, Domnitori in Europ'a au fostu:

In Germani'a: Leopoldu I. 1658—1705.

In Franci'a: Ludovicu XIV. 1643—1715.

In Spani'a: Filipu IV. 1621—1665. Carolu II. fiiulu lui Filipu 1665—1700.

In Portugali'a: Alfonsu VI. 1656—1669. si Petru II. fratele lui Alfonsu, 1669—1706.

In Angli'a: Parlamentulu dupa decapitarea lui Carolu I., 1649.—1653; Olivie Cromvell, protectorulu republicei, 1653—1658; Richard Cromvell, fiiulu lui Olivieru, protectoru alu republicei in urm'a acestui-a, 1658—1660, si regele Carolu II. restabilitu pe tronu 1660—1685. *Tr. Franc.*

FINE PARTIEI ANTAI.

BUCURESCI. — Typographia Curtii Walter & Gœbl, Passagiul Român.

Din operele principelui Demetriu Cantemiru care se tiparescu sub auspiciele Societatei Academice romane, au mai esitu de sub tipariu si se afla de vendiare atàtu in localulu acestei Societati càtu si la librari'a Socecu & Comp.

DESCRIPTIO MOLDAVIAE

in limba originale latina, cu chart'a Moldaviei, si unu fac-simile alu auctorului. — **Pretiu lei noi 4.**

DESCRIEREA MOLDAVIEI

tradusa dupa textul originale cu chart'a Moldaviei si unu fac-simile alu auctorului. — **Lei noi 4.**

ISTORI'A IMPERIULUI OTTOMANU

insocita de multe note instructive. Partea I pàna la a. Hegirei 1083, dela Is. Chr. 1672. — **Lei noi 8.**

Istori'a Imperiului Ottomanu, PARTEA II, se afla sub tipariu.

BUCURESCI. — Typographia Curții, Walter & Göbl, Passagiul Român.

ISTORI'A
IMPERIULUI OTTOMANU

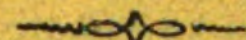
CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FÓRTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE MOLDAVIEI

TRADUSA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

PARTEA II.

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE.

MDCCCLXXVIII.

ISTORI'A
INPERIULUI OTTOMANU

CRESCEREA SI SCADEREA LUI

CU NOTE FORTE INSTRUCTIVE

DE

DEMETRIU CANTEMIRU

PRINCIPE MOLDAVIEI

TRADUSA

DE

Dr. IOS. HODOSIU

PARTEA II.

BUCURESCI

EDITIUNEA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE.

MDCCCLXXVIII.

PARTEA A DOU'A

A

ISTORIEI OSMANE

CARE COPRINDE SCADEREA IMPERIULUI OSMANU

DE LA

DOMNI'A LUI MAHOMEDU IV.

PANA LA

DOMNI'A LUI ACHMEDU III.

ADECA

DE LA ANULU 1683, PANA LA ANULU 1712.

FAPTE ISTORICE PETRECUTE PE CATU SE AFLASE INSUSI AUCTORELE IN VIÉTIA

ISTORI'A

DESPRE

SCADEREA IMPERIULUI OSMANU

COMPUSA INTR'UNA SINGURA CARTE (1)

ISTORI'A CONTINUATA

A DOMNIEI LUI MAHOMEDU IV

ALU NOUE-SPRE-DIECELEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA IV.

SULTANULU MAHOMEDU SE INTOARCE VICTORIOSU LA ADRIANOPOLE

I. Bellulu in Poloni'a a successu dupa dorinti'a lui Mahomedu. Intr'una singura espeditiune a cuceritu celu mai tare antemuru alu acestei tieri; puterea inimica fu invinsa, Podoli'a devastata, Leopolea redusa la estreme, regatulu intregu adusu la atâta terróre, in câtu locuitorii lui nu numai ca au tienutu de lucru prudente, ci chiar' de necessariu a inchiaié pace, fia si cu perderea onórei loru, numai se-si póta scapa viéti'a si averea; si pre langa acésta au fostu obligati a recunósce de liberatori ai loru pe acei tatari, despre cari

(1) Adeca: Cartea IV, si ultima din acestu opu. *Tr. Rom.*

scieau cà sunt inimicii loru de mórte.. Cà-ci imperatulu miscatu de rugarile Chanului Crimeei tatarice, pe candu era chiar' in castre langa Buciaci, le-a accordatu Poloniloru pacea, crediendu cà memori'a atâtoru lupte perdute ce au sufferitu, si propri'a loru debilitate i va retiené a nu face nici celu mai micu pasiu, ce ar' poté viola conditiunile de pace, ci voru remané credintiosi conditiuniloru de pace care li s'au accordatu. In acésta credintia Mahomedu, precum amu observatu mai in susu, s'a intorsu in lun'a Siabanu la Adrianopole si a dimissu trupele fatigate de atâta labóre si câli grele câte au facutu.

STATURILE POLONIEI REIEPTA PACEA INCHIAIETA DE REGELE LORU CU SULTANULU

II. Pre candu intre manifestatiunile de bucuria generale si intre gratulatiunile respectuóse ale poporului seu, Mahomedu asteptá pe delegatii poloni, cari trebuiau se-i aduca tributulu promissu de dóue-dieci-de-mii de thaleri, si tractatulu de pace ratificatu in numele a intregu regatului, pe atunci i vine scirea neasteptata, cà Doroshenko (2), generalulu Casacilor s'a revoltatu, si cu o mare truppa de ómeni ai sei devasta marginile imperiului ottomanu, si ca partid'a sa cresce pe dì ce merge. Dar' lui Mahomedu nu-i parea lucru greu de a stinge acésta flacara, pe câtu timpu Poloni'a sta anca linistita. Pucinu dupa aceea inse se lati scirea, cà Poloniloru incepe a le paré reu de pacea inchiaieta, si cà instigati de promissiunile imperatului Germaniei si animati de Pap'a, se prepara din nou la bellu. Nu trecù multu, si acésta scire se confirmà prin o scrisóre a marelui cancellariu alu Poloniei càtra marele veziru Kioprili Achmedu Pasia, in care 'i annuntiá, cà staturile Poloniei considera de nulle si nevalide conditiunile de pace, la care regele s'a supusu fara consimtiementulu loru, si declara, ca mai bine voiescu a mori, de câtu se suffère infami'a a se dîce cà Poloni'a se invoiesce a plati unu cruceriu macar' tributu Turciloru.

VEZIRUL INSISTE LA DELEGATII POLONI CA SE-SI IMPLINEASCA PROMISSIUNILE

III. Sultanulu audindu acésta si vediendu ca l-au insielatu Polo-

(2) Auctorulu scrie acestu nume in varie forme, precumu Doroshenko, Doroshensko si Doroshenski, care din urma pare a fi mai correctu. *Tr. Angl.*

nii, i-a parutu fórte reu, ca din respectu prè pripitu pentru Co ranu (3), si prin promissiunea unui tributu (4) s'a lasatu a sę amagi, cá se termine bellulu si se reintórca cu trupele acasa; câ-ci aceste nu ar' fi induratu atâte fatigii remanendu in quartire de iérna in Podoli'a si Moldavi'a, câte au sufferitu pe cale catra casa. Intr'aceea inim'a lui era cuprinsa mai multu de unu spiritu de resimtiementu

(3) *Coranu.* Se nu se mire lectorele ca aci se invóca si cultulu Coranului intre causele pentru care s'a inchiaietu pacea de la Budgiacu; câ-ci scimu cá ur'a si inimiciti'a perpetua a Turciloru contra Crestiniloru prin nici-unu argumentu alu superstitiunei loru nu se destépta si alimentédia in mesura atâtu de mare, cá chiar prin Coranu, acésta collectiune de blasfemii contra crestinatatiei. Dar, de 'si este pré adeveratu cá preceptele Coranului le demanda a debella pe Crestini, fia chiar' si numai din causa de a propaga mahomedanismulu; totusi nu este mai puçinu adeveratu. cá Coranulu determina si impregiurarile intre cari se póte si trebue se se inchiaia pace. Mai ântâiu, Alcoranulu permitte a se inchiaié unu armistitiu, candu inimiculu este mai tare decâtu Musulmanii, cá cu modulu acesta ei se aiba timpu de a-si inmulti truppele, a-si suplini golurile, si a-si vindeca ranele ce póte au sufferitu. A duo'a, Alcoranulu ordina a se inchiaié pace firma esi durabile, numai déca inimiculu imbraçiosiédia religiunea mahomedana: propagarea acestei-a fiindu singurulu scopu alu unui bellu justu; mai ordina a se inchiaié pace anca si atunci, candu inimiculu promitte a respunde unu tributu annuale; câ-ci in acestu casu nu se mai póte constringe a trece la mahomedanismu, nici a i se face intr'altu modu vre-o superare, afara de casulu déca s'ar' revolta. Si mai multu, déca óre-care ar' comitte vre-o ostilitate contra unui tributariu, unulu cá acela trebe pędepsitu dupa legile Coranului, chiar' atâtu de aspru, cá si candu ar' fi attacatu cas'a ori mosi'a unui musulmanu. Câ-ci Fetv'a, in casuri assemenea respunde: *Anlerung Mali bizum Malimusz, ghibi giane gian, ghiosze ghiosz, etc.*; adeca: Bunulu si averea acelui omu este cá bunulu si averea nóstra, anim'a lui cá anim'a nóstra, ochiulu lui cá ochiulu nostru. etc.

(4) *Tributu.* Cu dreptu cuventu adaogu aci cá ulteriόra causa a inchiaierei pace din urma cu Polonii, anca si acea impregiurare, cà regele Poloniei a promissu Turciloru a le respunde tributu. Câ-ci Turcii pe nimicu nu sunt atâtu de intenti, cá a legá pe inimicu, se le respunda o summa fia câtu mica de bani, carei apoi fórte usioru i dau numele de tributu. Si obtienuta odata acésta, nu le mai lipsesce a inventa câte si mai câte preteste de a sui acésta summa si a o converti in tributu formalu; si cu modulu acesta apoi suppunu cu totulu potestatiei loru chiar' si pe acele tieri-cari au avutu numai intentiunea de a se da sub protectiunea loru. Esemple de acésta procedere fraudulósa sunt nu numai principii crestini ai Moldaviei si Romaniei, ci si Chanulu Tatariloru din Crimë'a care insusi este mahomedanu si professédia aceeasi religiune cu ei, si ai carui antecessori s'au bucuratu de privilegiuri cu multu mai mari pe timpulu candu s'au suppusu Turciloru, decâtu de câte se bucura descendentii lui in timpulu presente.

de câtu de frica; si se resolvi a-si resbuna amaru si câtu se póte mai severu pentru acésta injuria adusa lui de càtra Poloni. Vezirulu respunse la scrisórea staturiloru Poloniei cu cele mai terribili amerintiari; le reprobâ perfidi'a loru, ca refusa a observa conditiunile pacei, prin care imperatulu s'a aretatu gratiosu a-i scapa de perirea imminente, si cà cutédia a face o atare declaratiune celui mai potente monarchu, si a-si attrage prin acést'a just'a lui indignatiune. Elu mai adaose, cà in vanu invóca pretestulu cà tiér'a nu s'ar' invoi, câ ci ceea ce face regele si senatorii principali, trebe nesmintitu se se apróbe si de restulu natiunei. In fine i exhórta a implini fara amenare ceea ce au promissu, si a indulci mâni'a Sultanului prin immediata si justa suppunere. In casu candu ar' refusa a face acést'a, i amerintia cu bellu si mai terribile de cum a fostu celu trecutu, si cu totale destructiune a regatului loru.

SULTANULU MERGE CU ARMAT'A IN POLONI'A. REGELE POLONIEI TRAMITE ARMAT'A SA SUB COMAND'A LUI SOBIESKI LA MARGINI

IV. Dar' tóte aceste amenintiari n'au avutu nici-unu effectu asupra Poloniloru. Asia Mahomedu a datu ordinu, cá tóte truppele din imperiu, câte voru fi numai possibile, se se adune si in primaver'a anului viitoriu se se intrunésca la Adrianopole o armata chiar' pe atâtu de mare, precumu a fostu cea de antaiu. In lun'a Rebiul-achir,
A. 1084 / I. C. 1673 anulu Hegirei 1084, fiindu tóte gata in ordine, Sultanulu pléca cu mare pompa din cetate pentru a intreprinde espeditiunea contra Poloniei. Elu se lingusiá cu speranti'a, cà fiindu Polonii debilitati fórte prin perderile sufferite in anulu trecutu, acumu este in stare a-i suppune potestatiei sale prin o singura lovitura, si ca regatulu Poloniei ilu va poté adnecta imperiului seu, cu atâtu mai vertosu, câ-ci acumu nu mai are nici-unu antemuru pentru defens'a sa. Dar' Polonii au invetiatu din nefericirile loru, si le-au intorsu in folosulu propriu, au delaturatu discordiele intestine, cari deschissera calea la victoriele Turciloru in anulu trecutu, si-au adunatu tóte fortiele, si inainte de a ajunge Sultanulu cu armat'a sa la ei, sub comand'a lui Ion Sobieski au trecutu preste Dnistru la Chotinu; câ-ci tieneau la maxim'a, cà mai consultu este a ataca pe inimicu la elu acasa, decâtu a-lu scóte din cas'a sa.

SE INCINGE LUPTA TERRIBILE SI OBSTINATA LA CHOTINU

V. Câte-va dîle in urma, ajunge si Sultanulu aici cu armat'a sa, si vede cá loculu pe unde chiar' voiá se tréca preste fluviu, é ocupatu de inimicu. Elu a remasu surprinsu de acésta cutezare a unui poporu, pe care nu cu multu mai inainte ilu invinsese, si-si imaginà cá nu alta decâtu geniulu celu reu a sedusu pe Poloni la mórte sigura, inchidiendu-se ei insii pre sine intre Dnistru si Danubiu. Dreptu aceea exhórta trupele sale, si le revóca in memoria victoriele loru din bellulu din urma si glori'a numelui ottomanu; comanda cá se attace cu bravura pe inimicu. Polonii de alta parte sunt resoluti a sterge rusinea ce si-au attrasu in anulu trecutu. Truppele de ambe partile animate prin cuventele si esemplulu generaliloru loru, se punu in ordine de bataia, si indata dupa aceea lovindu-se, se incinge o lupta terribile si sangerósa, care a duratu pênê sér'a, fora cá se se póta scí in care parte va inclina victori'a.

PRINCIPII MOLDAVIEI SI ROMANIEI SE UNESCU CU POLONII, SI TURCII REMANU INVINSI

VI. Intr' aceea, pre candu lupt'a de amenduóe partile era mai infocata, Petriceicu (5), principele Moldaviei, si Gregoriu (6), fiiulu lui

(5) *Petriceicu.* De nascere moldovanu, din familia nobila, de si nu pré distincta in acésta tiéra. Eustachiu Dabisja, principele Moldaviei, l-a inaltiatu la cele mai mari graduri de onóre, si la siese luni dupa mórtea lui, in urm'a destituirei, ajunse pe tronulu Moldaviei. La Chotinu a perasitu pe Turci si a trecutu la Poloni, precumu amu aretatu in cursulu acestei istorie; si acést'a a fostu caus'a cá Turcii au perdutu batali'a. Dar' dupa acést'a victoria, fiindu-cá cu totu adjutoriulu Poloniloru totusi n'a potutu se-si mantiena tronulu, a fugitu cu acesti-a in Poloni'a, si a statu acolo pênê la mortea ce i-a urmatu in anulu 1684. Acestu Petriceicu adeca, nu multu dupa perderea Turciloru la Vienn'a, s'a intorsu in Moldavi'a, si cu adjutoriulu consangenului seu Bainski a pusu man'a pe Duca Voda si l-a arestatu. Dar' dupa irrumperea Tatariloru in Moldavi'a a fostu constrinsu, nu fara perderi mari, a fugi érasi la Poloni si a le cere adjutoriu. Dar' regele Poloniei, in locu de adjutoriu l-a gratificatu cu cetatea Iasloveti dimpreuna cu vre-o câte-va sate, si i-a datu o pensiune annuale de una-suta de mii de zoloti (*). Aceste beneficiuri le-a avutu pênê la mórtea sa: si fiindu-ca a muritu fara eredi, favórea acestoru gratificatiuni s'a lasatu veduvei sale, pênê ce s'a maritatu a duo'a óra dupa unu polonu.

(6) *Gregoriu.* Domnu Romaniei, fiiu lui Georgiu Ghica, Domnulu acestei tieri. Unu barbatu in adeveru mare si dotatu cu multe virtuti frumóse, déca nu le maculá prin

(*) Adeca: florini. *Tr. Rom.*

Ghica (7), principele Romaniei lasa pe turci si se unescu cu Polonii. Din acestu incidente Turcii din arip'a stanga, comandati de Ibrahim Pasi'a, incepu a striga cà sunt tradati; perasescu colónele, si nu mai

tradarea sa contra parintelui seu. De dóue-ori s'a revoltatu contra Turciloru, si de dóue-ori a recastigatu favórea loru. Mai ântâiu, in batai'a de la St. Gothardu, sub Vezirulu Kioprili Ahmedu Pasia a trecutu la Germani; a dóu'a óra, in batai'a de la Chotinu, a trecutu la Poloni. Inainte de acésta a dóu'a trecere, Turcii s'au fostu incercatu a se assecura de fidelitatea lui prin detienerea cá ostatici a femeiei si a filoru sei; dar' acést'a nu l-a impedecatu a se lupta in acésta batalia cu unu curagiu de adeveratu crestinu, sacrificandu-si bunurile sale si totu ce avé mai pretiosu. Dupa acésta batalia trecéndu prin Poloni'a si-a luatu refugiulu la Imperatulu Germaniei, care l'a facutu principe imperiale. Dar' fiindu-cá aici nu i s'a datu acea pensiune onorifica, de care ilu assicurara ministrii imperatului, se resolvi a merge indereptu la Constantinopole. Spre acestu scopu a scrisu o epistola la vechiulu seu amicu, Nicusiu Panagiotu, persóna forte accreditata la curtea ottomana, si depingéndu-i cu vii colori sórtea sea fatale, ilu róga se esopere pentru elu grati'a Sultanului. Panagiotu in respunsulu seu ilu assicura cá póte se recastige fórte usioru favórea Sultanului, numai se vina elu singuru si se implóre clementi'a acestuia. Dupa primirea acestui respunsu Gregorie merge la imperatulu si-lu róga se-i dea permissiunea da a se poté intórce indereptu. Dar imperatulu i refusá; atunci se preface ca ar' fi resolutu a-si petrece restulu vietiei in Germani'a, si cá ar' imbraçiosia religiunea romano-catholica, déca Pap'a i-ar da dispensatiune de a se poté casatori cu alta muiere. Acést'a placù imperatului, si-i dete nu numai salvu-conductu, ci anca si o scrisóre de recomendatiune catra Pap'a. Gregoriu se pune pe cale, ajunge la Rom'a, se presenta la Papa, i saruta piciórele, si-i spune intentiunea sa, dicéndu cá elu de avutu are o femeia in viétia, dar' este in detentiune la Turci, si fiindu-ca nu-si póte conteni placerile trupesci, este constrinsu a-si lua alta muiere, de si ceealalta este anca in viétia · dreptu aceea, cere dispensatiunea Sanctitatiei Sale; déca i se va accorda acésta cerere, elu din partea sa promitte, ca immediatu va trece la beseric'a romano-catholica, si va professa in publicu preceptele ei. Pap'a se indoiá la începutu si tienú consiliu cu cardinalii, cá óre ce este mai folositoriu pentru beserica: a tiené strictu la legea Evangeliului care opresce polygami'a, séu a lasa din rigórea legei si prin o indulgentia óre care a primi érasi in sinulu bisericei pe unu schismaticu, dar' altminterea pré-illustru principe? Dupa lunga deliberatiune, se adoptá opiniunea din urma, si lui Gregoriu s'a datu dispensatiunea de a-si poté lua si a dóu'a muiere; dupa aceea a trecutu formalu la credinti'a catholica. Gregoriu castigandu-si in modulu acesta tóta increderea, se face cá a primitu de la Veneti'a o epistola, in care i se spune, ca este acolo o domnisióra tinera din famili'a nobile Iustiniani, care n'ar refusa a se marita dupa elu. Dupa-ce au aretatu acésta epistola fictiva, Papa i-a datu o scrisóre de recomendatiune catra republic'a Venetiei, si Gregoriu indata a si plecatu. Ajunsu in Veneti'a, a petrecutu aici vre-o câte-va luni, sub pretestu cà face preparativele pentru nunta, si-si aduce in ordine alte lucruri ale sale. In urma, intr'o buna deminétia isi schimba vestmentele, se pune pe o naie din Cipru, si trece la Con-

voiescu se asculte de comandantele loru. In acelasiu timpu arip'a drépta a Turciloru cede eroismului Poloniloru si se retrage la inceputu numai pasiu de pasiu; dar' Polonii attaca mereu, si mergu din ce în ce cu mai multa fortia asupr'a Turciloru, pênê in urma acesti-a prindu fug'a, si nu numai ca perasescu campulu luptei, dar' anca isi lasa in manile inimicului tunurile si tóte munitiunile loru bellice. Imperatulu, care se tienea in distantia cam de patru óre, vediendu cá soldatii sei fugu in cea mai mare disordine, infuriatu si indignatu, incepù mai antaiu prin cuvente a-i eshorta se se întórca la lupta; apoi intrebuintià amerintiari ba si ucidea pe unii, cari erau primii la fuga, si la cei lalti le strigá: se-si aduca aminte de legea ce professédia, si care le dice cá mai bine se móra cá barbati virtuosi in lupta, decâtu se se lase a fi taiati de man'a carneficelui, si cu modulu acesta a perde corón'a promissa de martiriu. In urma vediendu cá nu póte face nimicu nici prin cuvinte nici prin sabia, s'a vediutu si elu constrinsu a scapa prin fuga, cá se nu cadia in manile inimicului.

stantinopole. Asià insielâ Gregoriu si pe imperatulu si pe Pap'a. In Constantinopole s'a tienutu câtu-va timpu ascunsu in cas'a amicului seu Panagiotu, penê a obtienutu deplina gratia de la Sultanulu, iertandu-i si uitandu tóte cate a comissu in trecutu. Dupa aceea si-a tienutu intrarea in Constantinopole cu tóta pomp'a publica, si a obtienutu nu numai liberarea femeiei si a fiiloru sei, ci i s'au restituitu tóte averile si bunurile si i s'a mai promissu, cá in trei luni de dîle va fi restabilitu in dignitatea de domnu alu Moldaviei. Dar in patru-deci-de dîle dupa aceea a si muritu séu in emoroida, séu inveninatu; câci precumu spuse pe patulu mortiei, unu medicu cu numele Ţimonu, i-ar fi datu veninu, corruptu fiindu acesta, dupa cumu se spune, de Cantacusinesci.

(7) *Ghica.* De origine albanesu, nascutu in satulu Kioprili, de unde se deriva ilustr'a familia Kioprili Ogli. Pe timpulu lui Stefanu, principe Moldaviei, supranumitu Burdufu, adeca grasu, acestu Ghica a fostu Kapù-Kiahaia séu residente pre langa port'a ottomana. Dar' revoltandu-se Stefanu in contra Portiei, Ghica a fostu pusu domnu in loculu lui. La trei ani dupa aceea a fostu transpusu din Moldavi'a in Romani'a. Dar in urma a fostu despoiatu de tronu prin intrigele secrete ale fiiului seu Gregoriu, despre care amu vorbitu in puntulu precedente. Acesta adeca, pre candu se tiené la Constantinopole, n'a incetatu a agitá pe Vezirulu in contra parintelui seu. dîcendu, ca este unu omu betranu, si câte-odata isi perde tóte mintile: si prin acést'a a facutu, de dulcele seu parinte a fostu destituitu si in loculu seu s'a inaltiatu elu pe tronulu Romaniei.

MORTEA REGELUI POLONIEI IMPEDECA PROGRESELE ULTERIORI ALE COMANDANTELUI GENERALU

VII. Dupa ce armat'a ottomana a remasu batuta, nu mai era a-cumu nimicu ce ar' fi potutu impedeca pe Poloni, nu numai de a reocupa totu ce perdussera, dar' anca si de a-si estinde marginile regatului loru. Caminietiu, singur'a cetate capabile de a-i impedeca in progressele loru, suferia de o fómete terribile; si acésta impregiurare trebuiá in scurtu timpu se constringa pe garnisóna a preda fortareti'a. Tóta acésta sperantia inse disparù dintr'odata, candu le vení scirea despre mórtea lui Michaelu, regelui Poloniei, si nobilimea incepù a-si urmari trebile bellice cu mai puçinu zelu; câ-ci ea se ocupà acumu cu alegerea unui nuou rege mai multu decâtu cu ori-ce planuri bellice.

ION SOBIESKI SE ALEGE REGE POLONIEI

VIII. Dupa multe si lungi deliberatiuni, marele maresialu alu tierei, Ion Sobieski, a fostu inaltiatu la dignitatea de rege alu Poloniei, care prin nobleti'a familiei sale, prin meritele sale personali, si mai alessu prin victoriele din urma reportate asupra Turciloru, a intrunitu in person'a sa voturile staturiloru tierei.

SULTANULU FACE MARI PREPARATIUNI BELLICE CONTRA POLONILORU

IX. Acésta alegere n'a fostu nici-de-cumu placuta curtiei ottomane. Câ-ci acela care cá generalu alu unui poporu subjugatu a potutu se bata pe armat'a victoriósa a Turciloru, acumu cá rege alu poporului victoriosu póte se aduca anca si mai mare stricatiune invinsiloru. Dreptu aceea Sultanulu-imperatu a inceputu a prepara una armata din cele mai formidabili pentru a se poté oppune noului rege. Afara de cei cari scapasera din macelulu din urma, si pe cari i pusese in quartire de iérna in Moldavi'a si in Dobrudgi'a, elu a ordinatu a se aduna truppe nuóe in Asi'a si in Europ'a, si pre langa numerulu ordinariu alu Ienicieriloru a mai adaosu anca duóe-sprediece mii de Serden Ghiecidi (8) cu unu soldu de unu-spre-diece

(8) *Serden Ghiecidi.* Acestu nume, dupa etimologi'a sa, insémna pe unulu care nu-si face casu din viéti'a sa, séu care este devotatu cu capulu si cu viéti'a sa in servitiulu Sultanului. Acésta sórte de militia nu este permanenta, ci se recrutédia séu se dis-

aspri pe dî. Si pentru cá se marésca si se intarésca armat'a sa si mai multu, a tramisu ordinu lui Selimu Girai (9), chanului Tatariloru, cá se aduca cu sine la campulu de bataia câte duoi ómeni din fiacare Casauu (1) alu Tatariloru din Crime'a si din Budgiacu.

sólve dupa placulu Sultanului. Asiá, candu este de a se face vre-o espeditiune momentósa, séu a se oppugna vre-o localitate fortificata, Sultanulu ordina a se recruta atâtea si atâtea mii de Serden-Ghiecidi cu câte o solda de diece aspri pe dî. De multe-ori, candu se publica acestu ordinu, Ienicierii, si mai alesu acei-a, la cari zelulu pentru religiune este mai mare decâtu amórea pentru viétia, se lasa a se recrutá intre Serden-Ghiecidi, pênê se implinesce numerulu cerutu de Sultanulu. Si asia, déca unu june Ieniceriu, care a avutu solda de trei aspri pe dî, se inrolédia intre Serden Ghiecidi, elu capeta dupa aceea pe dî trei-spre-diece aspri pênê traiesce. Servitiulu loru sta intr'aceea, ca ei trebe se fia cei d'ântâiu cari se dea nevala asupr'a castreloru inimice, séu se dea assaltu muriloru unei cetâti, fara se le fia iertatu a se plange de vre-unu pericolu ori de dificultatea locului, séu se créda ca póte fi ceva prè greu pentru ei. Si intr' adeveru ca assaltele loru sunt fórte vehemente; ei se arunca in foculu si in contra ferului inimicului, nu cá omenii ci cá animalile selbatice, cari n'au nici-unu picu de ratiune, si nu desistu de la attaculu loru, pênê candu séu i chiama indareptu séu moru. Pentru aceea, candu mergu in vre-o espeditiune, puçini se intorcu sanetosi acasa. Dar' care scapa cu viétia, acela merge in triumfu la Od'a, adeca la camer'a de unde l-au luatu, nici mai multu nu-lu potu constringe cá se mai facă odata assemenea servitiu. Dar', déca in anulu urmatoriu érasi vreu a se inrola de buna voia intre Serden Ghiecidi, atunci pre langa cei trei-spre-dice aspri mai capeta anca trei pe dî; si acésta solda o tragu pe tóta viéti'a. Ér' déca óre-care din acesti Serden-Ghiecidi ar' fi greu vulneratu, séu si-ar' fi perdutu o mana ori unu picioru in bataia, in cât n'ar' mai fi bunu pentru servitiulu militariu, atunci unulu cá acela mai capeta anca diece aspri, séu si mai multu ori mai pucinu, dupa cum i place Sultanului, care póte augmenta séu diminui acésta summa, si apoi se lasa acasa sub nume de Oturak séu sedentariu (*), si trage pensiunea pe tóta viéti'a. Dar' nu numai Oturakii séu invalidii, ci si veteranii Ieniceri, déca au servitu dóue-dieci pênê in trei-dieci de ani, si nu mai sunt buni de a porta armele, anca au permissiunea, chiar' cá Oturakii, de a se inturna acasa, si tragu aceeasi pensiune cá acesti'a. Câte-odata se intempla ca multi din ei remanu si se asiédia in Constantinopole; in acestu casu, de multe-ori li se cere consiliulu in trebi mai momentóse, si opiniunea loru se comunica Sultanului prin Aga Ieniceriloru. De alta-data mergu ei de buna-voi'a loru in campania, dar' nu sunt obligati a se lupta, nici a face altu servitiu, decâtu in casulu candu se tractéza de vre-o oppugnatiune ori alta intreprindere momentósa, li se cere si opiniunea loru. Este si cavaleria de Serden Ghiecidi, care se recrutédia dintre Spahi, totu in modulu dîsu mai in susu, si au aceleasi prerogative de recompensa cá si Oturakii.

(9) *Selimu Ghirai.* Chanulu Tatariloru din Crimë'a, barbatu fórte renumitu prin

(*) Adeca pusu in pensiune, invalidu, patentalu etc. *Tr. Rom.*

NOBILII POLONI ESITÉDIA A SĚ CONFORMA VOINTIEI FIRME A REGELUI

X. Regele Poloniei nu era mai puçinu attentivu la lucrurile sale. Elu vedea, precumu intr'adeveru asiá era, cà acumu are de a face cu unu inimicu si mai tare, si mai bine preparatu. Dreptu aceea elu isi adunâ truppe din tóte partile, si indemnà pe staturile tierei ca se'si intrunésca tóte fortiele loru, spre a'si asigura fructele victoriei reportate asupra Turciloru in espeditiunea din urma. Dar' indemnurile lui au ajunsu la urechi surde. Victori'a din urma facuse pe Poloni atàtu de inganfati si arroganti, in câtu ei se credeau in dreptu a despretiui pe inamicu, si diceau cà puterea ottomaniloru a primitu prin perderea din urma o lovitura atâtu de mare, in càtu nici in dieci de ani nu voru fi in stare a se reculege, de o parte, ér de alt'a, cà trupele loru cari sunt sub arme, sunt sufficiente pentru acumu, si thesaurulu publicu nu trebe consumatu pe ni-

faptele sale in pace si in resbelu; fórte espertu in istoria; cunoscétoru de trebile militari si bellice, in câtu nu-lu intrecea altulu, nici parechia nu avea. Insii Turcii recunoscu, ca de câte-ori nu i-au urmatu séu i-au despretuitu consiliurile lui, totdeauna au cadiutu in cea mai rusinatória erróre. A fostu numitu Chanu, cu trei ani nainte de cucerirea cetatiei Caminietiu; de dóue-ori a fostu destituitu, si de dóue-ori a fostu érasi restabilitu in dignitatea sa; in fine a abdicatu sub Mustafa II. (*), si a facutu o peregrinatiune la Mecca. A muritu in vil'a sa nu departe de Constantinopole; si fiii sei succedu asta-di unulu dupa altulu in dignitatea de Chanu. Despre certele intre casele Ciobanu Ghirai si Selimu Ghirai, amu vorbitu pe largu intr'un'a din notele precedente (**).

(10) *Casanu.* Séu vorbindu in dialectu mai elegantu, *Casganu.* Dupa etimologia insemna: caldare séu unu vasu mare, unde mai multi companioni potu se-si férba inpreuna de mâncare. Dela acestu cuventu au numele de Casanu familiele Tatariloru din Crimë'a si din Budgiacu, fiindu-ca constau cám din câte diece, séu mai multe ori mai pucine persóne, fia-care. Mirzescii isi numera suditii loru dupa casane; si candu au se ésa in vre-o espeditiune, Chanulu le spune câte câti soldati au se iea cu sine din fia-care casanu. Se dîce ca in Crimë'a Tatariloru ar' fi cam la vre-o siepte-dieci-de-mii de casane. Dar' numerulu loru nu este in totu timpulu acelasi; câte-odata ele sunt mai multe, alta data mai pucine. Càci, déca capulu unui casanu se casatoresce cu eredea unui altu casanu, amendóe casanele se contragu in unulu. Si, érasi din contra, déca unu parinte are cu multu mai multi fii decâtu cá se póta trai commodu intr'o casa, atunci acesti-a se despartu de casanulu parintescu, si isi face fia-care casanulu seu.

(*) Dupa traductorulu anglesu si francesu. Traductorulu germanu inse are. *Solimanu* II; ceea ce pare a fi o erróre. *Tr. Rom.*

(**) A se vedé not'a 44. la Capu I. din Cartea III. *Tr. Rom.*

mica. Aceste erau pretestele ce nobilii le spuneau in publicu. Caus'a cea adeverata inse era alt'a. Ei purtau frica de regele, alu carui curagiu si virtuti eroice erau destulu de cunoscute, si se temeau ca dupa-ce va uni totu regatulu si tóta puterea armata sub comand'a sa, si dupa ce i va stórce si debilita prin unu lungu bellu, le va suprime libertatile, si coron'a regésca la care adjunse prin alegere, o va face ereditaria in famili'a sa. Afara de acést'a loru nu le placea se fia sub obedienti'a unui omu, care cu câte-va dile mai inainte era de conditiune egale cu ei.

POLONII IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU. TURCII ALERGA SPRE A O ELIBERA

XI. Dar' cá regele totusi se-si implinésca detorinti'a sa de parinte alu patriei, isi propuse se invinga pe inimicu prin stratagema, déca acést'a din invïdi'a compatriotiloru sei nu o póte face prin putere. Tramite deci atâta armata, câta avea la mana, asupr'a cetatiei Caminietiu spre a o incungiura de tôte partile; si intr' adeveru cà prin acésta manopera adusese cetatea la atâta strimtore, in câtu din lips'a midiulóceloru de subsistentia garnisón'a abi'a s'ar fi mai potea tiené câte-va septemani. Sultanulu informatu de acésta strimtorare a cetatei Caminietiu, isi-aduna trupele cu celeritatea cea mai mare possibile, si càtra finitulu lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei 1085, trece Dunarea pe la Sacci'a, si-si continua calea cu atâtu iutiéla, in catu in diece dile frontulu trupeloru sale apparù in giurulu cetatiei Chotinu. A. 1085 / I. C. 1674

POLONII INSPAIMENTATI REDICA OBSIDIUNEA

XII. Noutatea despre apropiarea Sultanului surprinse pe Poloni cu atâtu mai tare, cu câtu ei credeau cà Turcii abiá in duóe séu trei luni se voru poté pune in miscare; si fiind-cà-si imaginau cà Turcii aru fi tramisu inainte numai unu micu corpu de armata usióra, asiá si ei tramitu certe persóne (11), sciutórie de limb'a turcésca in castrele ottomane, spre a se informa bine despre numerulu

(11) *Certe persóne.* Se dîce ca unulu din acesti spioni a fostu prinsu si adusu inaintea Sultanului; si dupa ce a spusu cu tóta sinceritatea caus'a pentru care a venitu, Sultanulu a datu ordinu se-lu pórte pretutindenea prin castre si se-i arete tótu; dupa aceea daruindu-lu cu diece galbeni. l-a trimisu indereptu.

si puterea inimicului. Intornandu-se acesti spioni, spunu cà Sultanulu dimpreuna cu vezirulu seu sunt campati cu una armata formidabile nu departe de Chotinu. Atunci Polonii au fostu cuprinsi de o terróre panica, in câtu au fugitu cu totii si au redicatu obsidiunea cetatiei Caminietiu.

SULTANULU RECUCERESCE CHOTINULU, SI OCUPA CETATEA HUMANU

XIII. Sultanulu era resolutu a trece preste Dnistru. Dar' dupa ce audí cà Polonii au redicatu obsidiunea cetatiei Caminietiu, se indrépta cu armat'a catre Chotinu si in puçinu timpu o reocupa. Dupa aceea trece preste Dnistru, se pune in castre sub murii cetatiei Caminietiu, o incarca cu provisiuni si munitiuni bellice, a caroru lipsa o simtiá dejá, si remane câte-vą díle aici, asteptandu pe inimicu. Vediendu inse cà inimiculu nu se aréta, merge si cuceresce Humanulu, cetate in Podoli'a; apoi se pune si regulédia trebile in provinci'a ce si-o a suppusu; câci prudenti'a i dictá cà este necessariu a se confirma bine in acquisitiunile sale presente, inainte de a intreprinde nuóe cuceriri.

CASACII REBELLI SE OFFERU A DA TURCILORU AJUTORIU; DAR' LI SE REFUSA

XIV. Intr'aceea, pre candu era occupatu cu aceste affaceri, si se tienea in acelea tieri, vine nechiamatu Dorosienski, Hatmanulu Cosaciloru cu patru mii de compatrioti ai sei, si-si offere servitiele sale Sultanului, promitiendu-ì a-i stá la dispositiune cu tóte truppele ce le are. Mahomedu inse, séu pentru cà cugetá cà nu este necesariu unu numeru atâtu de mare de truppe contra unui inimicu atàtu de inconsiderabile, séu pentru-ca i veniá suspecta sinceritatea lui Dorosienski; nu-i primi offertulu, din contra i demandá a se intórce acasa cu omenii sei, aducêndu de motivu, cà nu are necesitate de assistenti'a Casaciloru contra Poloniloru.

DOROSIENSKI INDIGNATU DE ACESTU REFUSU TRECE SI SE SUPPUNE TIARULUI RUSIEI

XV. Acésta au indignatu fórte multu pe Dorosienski; ceea ce cu timpu a causatu multe stricatiuni Turciloru. Câci nu alta, ci acést'a este caus'a cea adeverata, cà Cosacii câti-va ani in urma au refusatu de a se mai suppune Turciloru, si au trecutu sub potesta-

tea tiarului Russiei, precumu vomu narra acést'a mai pre largu la loculu seu.

SULTANULU TRANSPORTA COLONII POLONE IN TURCI'A SI SE INTORCE CU TRUPPELE SALE LA ADRIANOPOLE

XVI. Sultanulu vedea bine cà nu se póte assicura de possessiunea cetatiei Caminietiu pe câtu ea este locuita de crestini; câci acesti-a nu numai cà informédia pe inamici despre totu ce se petrece acolo, dar' anca le aréta si calea cumu se póta recupera cetatea. Dreptu aceea dete ordinu, cá toti locuitorii teritoriului Caminietiu se tréca preste Dunare si preste muntele Emu in provinci'a Kirk Ecclesia (12), si se li se dea pamentu acolo. Ér' locurile perasite de acesti-a a lasatu a se imparti intre duóe mii de Spahii, locuitori mai inainte in tienuturile Benderu, Akkiermanu si Chili'a. Intre aceste affaceri trecûndu timpulu acomodatu pentru espeditiuni bellice, imperatulu lasandu pe Shishmanu Ibrahimu Pasia (13) cu o buna garnisóna in Caminietiu, a plecatu catra inceputulu iernei cu grosulu armatei la Adrianopole.

(12) *Kirk Ecclesia*. Numele unei provincie si cetati, care inainte de ast'a s'a numitu Τεσσαράκοντα ἐκκλησίαι séu Patrudieci-Beserici, fiindu-cá mai de multu atâte beserici crestine erau acolo. Cetatea é situata in distantia de trei-dieci-si-optu de óre de la Constantinopole, si de dóue-spre diece óre de la Adrianopole. Asta-di nu mai are nici muri nici beserici, si locuitorii crestini sunt fórte puçini cá-ci in cea mai mare parte este locuita de evrei, pe cari Mahomedu Sultanulu 'i adusese din Podoli'a, si vorbescu si asta-di dialectulu loru germanu corruptu, chiar' cá si in Poloni'a. Occupatiunea loru principale este a produce untu si casiu, pe care 'lu tramitu evreiloru din Constantinopole, dupa ce mai ântâiu l-au marcatu Chahamu-lu séu capulu Sinagogei, cu sigilulu seu, in semnu cá este còsierù, adeca curatu, si preparatu de mana evreésca.

(13) *Shishmanu Ibrahimu Pasia*. Generalu turcu fórte bravu in contra Poloniloru, si renumitu pentru multe fapte eroice. Dar' era fórte grasu si grosu, si de aci i s'a datu supranumele de Shishmanu, adeca : Grasulu. Se dîce cá-si luase unu chirurgu francesu, care in totu anulu in lunile Iuniu si Iuliu ilu operá, taindu-i pantecele si scotiendu grasimea, care pe acestu timpu ilu innabusiá, in câtu abiá potea respira, si-lu punea in pericolu de a-si perde viéti'a. In urma inse i-a crescutu grasimea atâtu de tare, in câtu tóta operatiunea nu-i mai poté adjuta; si asiá crepâ cá unu altu Iuda si i-au cursu tóte intestinele din trupu.

LA ADRIANOPOLE SERBÉDIA CU MARE POMPA CIRCUMCISIUNEA FIILORU SEI SI MARITAREA FIICEI SALE

XVII. Mahomedu nu mai luá acumu in nici-o considerare pe inimicu, de care mai inainte purtá ceva frica, si totu anulu urmatoriu l-a intrebuintiatu numai pentru placerile sale, dandu mai antaiu ordinu lui Shishmanu Ibrahimu Pasia, gubernatorelui cetatiei Caminietiu, cá se observe miscarile Poloniloru cu unele regimente de Ieniceri ce le avea sub mana. Si intorcundu-se la Adrianopole, a celebratu cu mare pompa circumcisiunea fiiloru sei Mustafa si Achmedu, precumu si casatori'a fiicei sale; cu acésta occasiune a strinsu mai multu thesauru (14), de câtu ar' face diumetate din veniturile intregului imperiu.

REGELE POLONILORU MERGE CONTRA TURCILORU

XVIII. Polonii de alta parte, preparati mai multu a respinge pe inemicu de catu a'lu ataca, isi imaginau cà lips'a de actiune la turci ar fi numai o stratagema din partea loru; de aceea se feria a da peptu cu ei; asia in acelu anu nu s'a intemplatu nimicu memorabile, afara de unele mici loviri intre anteposturile inimice, care se in-

(14) *Thesauru.* Sultanii candu voiescu a serbá circumcisiunea fiiloru loru, tramittu ordinu la toti Vizirii, Pasii, Sandgiakii, Voivodii, si la toti cari pórta vre-unu officiu inaltu in imperiu, bá anca si la officialii de curte, cá se se presente la ceremonia cu totii si se aduca cu sine darurile cele mai alese. Nime nu se póte subtrage de la acésta; éra acei-a cari sunt obligati a pazi confiniele imperiului, si nu potu veni in persóna la solemnitate, anca au se tramita darurile prin servitorii loru; éra déca Osmanii pe acestu timpu au pace cu imperatulu Germaniei si cu regele Poloniei prin urmare ambasadorii acestora sunt la pórt'a ottomana, Sultanulu i invita si pe acesti-a, si ei nu potu decâtu cu mari daruri a se presenta la ceremonia. Cà nu m'amu insielatu candu amu dîsu ca Sultanulu si-a adunatu cu acésta ocasiune unu thesauru mai mare decâtu face diumetatea tributului anuale din totu imperiulu seu, servésca lectoriloru de esemplu urmatori'a fapta. Numai din principatulu Moldaviei i s'au tramisu cá daruri dóue-dieci-de-mii de thaleri in argintu, duóe peli de rîzu (*), una suta de coti de acea materia cu auru si cu argintu, ce Turcii o numescu Schah Meramu (**); dóue coróne de auru, ornate totu cu diamante, dintre cari fia-care a costatu câte cinci-spre-diece mii de thaleri imperiali, si alte lucruri de mai puçina valóre.

(*) Latinesce: lynx. O specie de lupu in forma de cerbu; animalu carnivoru; astadi fórte raru. *Tr. Rom.*
(**) Dorulu regelui. *Tr. Germ.*

telniau din candu in candu. Dar' in anulu Hegirei 1087, au urmatu cu atatu mai multe versari de sange omenescu, cá si candu sórtea ar' fi vrutu a resplati cu profusiune datori'a ce i se cuvinea. Adeca, regele Poloniei descoperindu in fine adeverat'a causa a inactivitatiei Turciloru, se decise a trage folosu din negligenti'a loru. Si-aduna truppe nuóe, castigandu-le mai multu prin speranti'a de spoliatiuni ce au se faca de la Turci si Moldoveni, decâtu prin promitterea de unu bunu si regulatu soldu; si cu acestea trece pe la Caminietiu, care dupa mórtea lui Shishmanu Ibrahimu Pasia remasese fara gubernatoru, si intra dreptu in Moldavi'a, cu propusulu, precumu dicea, cá se atace pe Turci in propri'a loru tiéra. Sultanulu Mahomedu imbetatu cu totulu de placerile si petrecerile din anulu precedente, elu nu mai cugetá la inteprinderi bellice, ci s'a datu cu totulu luxuriei si venatului. Asia, dupa mórtea lui Shishmau Ibrahimu Pasia, investindu pe Sieitanu Ibrahimu Pasia (15) cu demnitate de Seraskier (16), tramise pe acesta cu armata contra Poloniloru, cari la

A. 1807
I. C. 1876

(15) *Sieitanu Ibrahimu Pasia*. Barbatu fórte renumitu la Turci. Soldatii sei i-au datu supranumele de Sieitanu, séu diavolulu, pentru esperienti'a si desteritatea in partea militara. Dupa-ce a batutu pe Poloni la Zoravna, si a inchiaietu pace cu ei, intorcéndu-se la Constantinopole, Sultanulu Mahomedu IV i-a datu numele de Melek, adeca Angeru; dar' elu a remasu totu diavolu, si soldatii au continuatu a-i dice Sicitanu. Dupa perderea Turciloru la Vienn'a, marele Veziru Cara Ibrahimu Pasia l-a numitu Seraskier séu Generalu in contra Germaniloru, éra in acésta calitate a si au adusu in mare periclu armat'a germana, occupata atunci cu oppugnarea Uivarului (*). Dar' in lupt'a de la Strigoniu a fostu batutu; dupa aceea fiindu accusatu cá a fostu corruptu de inimicu, si numai prin acésta, precumu si prin negligenti'a sa a perdutu batai'a, a fostu punitu cu perderea vietiei.

(16) *Seraskieru*. Séu mai vulgaru: *Bashbogu*, adeca: capulu séu generalulu armatei intregi. Seraskieru nu se póte alege decâtu numai dintre pasii cu dóue ori trei códe, de-calu. Si déca se face Seraskieru unu pasia cu dóue tuguri, adeca códe-de-calu, atunci in acea armata nu póte servi nici-unu pasia, care are privilegiulu de a purta trei tuguri. Er' déca unulu cá acesta vine tramisu la armata, atunci trebe séu se fia elu Seraskierulu, séu Vezirulu trebe se tramitta Seraskierului cu dóue tuguri si pe altreilea tugu. Unu Pasia in calitatea sa de Seraskieru, trebe se comunice planurile sale la toti officiarii subalterni, dar' in câtu pentru esecutare, elu are putere suprema si póte demanda séu interdice ori ce-i place. Candu marele Veziru are tot-o-data si seraskieratulu. adeca command'a suprema, elu póte se schimbe tóte planurile si intreprinderile. de si acést'a ar' fi in contra opiniunei celoralalti pasi, si póte se com-

(*) Traductorulu francesu pune *Vidinulu*; dar' é erróre. *Tr. Rom.*

sosirea sa ilu si provocara la lupt'a. Dar' Seraskierulu, omu de mare prudentia si cu multa esperientia in lucrurile bellice, tiene mai antaiu pe regele cu promiasiuni de pace si prin acést'a stempera foculu de lupta la inimicu. Dupa aceea sub mici preteste intrerumpe negotiatiunile de pace, si prin mii de apucaturi astute insiélandu armat'a polona paralisédia tóta activitatea ei. In urma incungiura pe rege in castrele sale, si-lu inchide de tóte partile asia, in câtu nici nu potea tramitte macaru unu nuntiu in tiér'a sa, nici de acolo nu potea se primésca vre-unulu.

ELU SE OFFERE A INCHIAIÉ PACE CU TURCII

XIX. Regele si cu tóta armat'a sa, ajungêndu in lips'a totale de provisiune, ar' fi peritu de siguru, déca provedinti'a divina nu dispunea, cá Turcii se fia insielati chiar' prin apucaturile astute, de cari ei se servissera mai inainte. Câ-ci, vediendu regele Poloniei starea desperata la care era redusu, a tramisu câte-va persóne in castrele turcesci, spre a incercá, déca nu cum-va s'ar' poté innoi negotiatiunile de mai 'nainte de pace. Ibrahimu Pasia cu greu s'ar' fi invoitu la acést'a, déca n'ar' fi descoperitu, cà o seditiune ferbe in castrele sale, si este pe aci sa erumpa. Ienicierii incepusera a murmura; ei erau turburati pentru calea lunga si fatigiósa ce au trebuitu se faca spre a incungiura si strimtora pe regele; ei injurá in cuvente rebelle nu numai pe generalii loru, ci si pe imperatulu insusi, ei strigau in publicu, cà este cea mai mare injustitia a-i constringe se se lupte contra inimiciloru si contra injurieloru timpului, pe candu Sultanulu isi petrece cu venatu de animale selbatice (17),

mande dupa arbitriulu seu, ce se se faca, si ce se nu se faca. Cu terminarea espeditiunei, incéta si numele si puterea de Seraskieru, péné la alta espeditiune. Cu tóte acestea, pasi'a din Silistri'a pórta in continuu acestu titlu; si officiulu lui este a defende Babadagii si confiniele de catra Poloni'a.

(17) *Animale selbatice.* De câte-ori Sultanii au avutu prea mare inclinatiune la venatu, tot-deauna si-au attrasu ur'a poporului si a soldatiloru asupr'a loru. Câ-ci Turcii sunt de opiniune, cá unu spiritu care este cu totulu datu a prinde paseri si animale selbatice, nu póte se fia in stare nici a se guberna pe sine, nici a administra trebile comune, nici a asculta consiliurile salutari ale altor'a. Acésta opiniune se basédia pe unu proverbiu commuuu alu Turciloru, care dice: ***Kushbazi Kumarbazi olduren olur gazi;*** adeca: Care omóra pe unu amatoriu de paseri (aci se intielegu si-

si innóta in alte mai multe placeri, in locu de a veni se-i commande in persóna, séu se le dea pe vezirulu loru dupa usulu vechiu si regulatu. Ei tieneau unu lucru de desonóre pentru ei, a se vedé comandati de unu Seraskier, cá si candu nu ar' fi demni de a se bate sub ochii imperatului, ei, cari mai multu de câtu ori cine au contribuitu la fundarea si crescerea imperiului ottomanu. De alta parte Chanulu (18) Tatariloru din Crime'a vedea bine, cà prin acestu bellu elu mai multu perde decâtu profita, si chiar' pentru aceea nu incetà a consilia Seraskirului se inchiaia pace, aretandu-i cà conditiunile de pace, offerite acumu de regele Poloniei, nu sunt de despretuitu; câ-ci nu incape dubiu, ca Polonii pentru de a scapa de periclulu imminente in care se vedu, ei se voru invoí la totu ce li se va cere. Din contra, déca i vomu strimtora si mai multu, este de temutu cá desperatiunea le va insuflà curagiu, si voru face o irruptiune prin colónele turcesci, prin care de si nu voru bate totalu armat'a ottomana, dar celu pucinu voru resbuna mórtea loru prin uciderea a mai multoru mii dintre inimicii loru. Chanulu mai adaose impregiurarea, cá se

cei passionati pentru venatu), si care uccide pe unu jucatoriu la cubi, acela merita numele de erou. Acésta passiune de venatu a fostu caus'a tuturoru aceloru calamitati, ce in dîlele nóstre au cadiutu asupr'a lui Mahomedu V. si asupr'a fiiului seu Mustafa II. si mai alesu caus'a principale, pentru care au fostu detronati. Ei pre langa tóte admonitiunile repetite, ce li s'au facutu din partea celoru mai credintiosi ai loru, totusi n'au voitu se se abtiena, séu se-si modereze celu pucinu passiunea de venatu. Asià poporulu nu a incetatu de a-i urî si a-i despretiui, pênê in urma le-au luatu sceptrulu din mana, si i-au allungatu de pe tronu. Pênê candu din contra, imperatii cari au gustatu numai raru si cu moderatiune acésta placere, n'au fostu criticati séu insultati nici-o-data de suditii loru.

(18) *Chanulu*. De si Chanulu Tatariloru din Crimeea era suppusu imperiului turcescu, si pênê acumu a continuatu a remané totu credintiosu Sultanului, totusi elu si avea interessele sale proprie, cá Poloni'a se nu vina sub jugulu Turciloru. Câ-ci, abstragêndu de la multimea de daruri ce primesce in mai toti anii pe ascunsu din Poloni'a, dar' acésta tiéra se póte numi, in propriulu sensu alu cuventului, magazinulu Tatariloru, unde facêndu incursiuni continue, potu stórce summe immense de bani, cá pretiu de rescumperare pentru captivii ce-i redica si-i ducu cu sine. Candu din contra, déca ar' deveni tributaria, ori de totu suppusa Turciloru, atunci Tatariloru li s'ar' taia acestu campu atatu de largu pentru rapacitatea loru cotidiana. Pentru aceea ei se incérca a impedeca in totu modulu possibile, cá Polonia se nu cada sub jugulu turcescu.

apropia iérn'a, si fiindu-cá soldatii turci nu sunt dedati cu acestu anotimpu, ei ar' poté usiurá fórte multu victori'a inimicului. Prin aceste si alte rationamente, Sieitanu Ibrahimu Pasia se convinse de utilitatea consiliului Chanului, si aprobandu-lu, a cerutu de la regele Poloniei cá se-i tramitta in castre câti-va nobili cá ostatici. Regele si tramitte Seraskirului siese nobili sub titlu de delegati, ér' Seraskirulu i tramitte totu atâti-a turci. Immediatu dupa acést'a, s'a latitu in amenduóe castrele faim'a despre inchiaierea pacei. Si indata dupa aceea, soldatii turci crediendu cà acumu nu mai au de a se teme de nici-unu periclu, si dorindu a se vedé scapati odata de atâte fatigii: au inceputu a se da lenei, si a nu mai tiené cu atâta vigóre custodiele.

REGELE SCAPA DIN PERICLU SI ATTACA PE TATARI

XX. Observandu acést'a regele, se pune in fruntea unei truppe din cei mai alesi soldati ai sei (lasandu restulu armatei pentru a pazi castrele), ese in secretu cu ei de aci, attaca pe neasteptate câte-va mii de Tatari, cari erau campati langa Mohilovu (19), si fara multa greutate i pune la fuga. Ibrahimu Pasia primesce immediatu dupa aceea scirea despre acésta trista intemplare: lui i veni scirea chiar' pre candu era la mésa si conversá cu delegatii poloni. Surprinsu de acésta noutate neasteptata, repróba cu severitate pe delegati pentru acésta tradare a loru si violare a dreptului gintiloru, si tramitte immediatu cavaleri'a sa intr'adjutoriu Tatariloru. Acésta
A 1087 truppa, in nóue-spre-diece ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1087,
I. C. 1676 ajunge pe Poloni aprópe de Soravna, si plina de resimtiemintulu si de ardórea resbunarei se arunca asupr'a loru din tóte puterile. Lupt'a a fostu dubia lungu timpu, si cadu fórte multi atâtu dintr'o parte câtu si din ceealalta; acea lupta ar fi tienutu anca si mai multu, déca nu se facea nópte, cá se puna capetu unui macellu atâtu de sangerosu. Câ-ci facêndu-se sera, si Turcii vediendu cà in intunereculu noptiei nu mai potu face nimica, s'au retrasu inderetru in

(19) *Mohilovu*. O cetate in Ucrani'a polona, la tiermurea occidentale a Dnistrului, in distantia de dóue-spre-diece óre de la Soroca, si cam totu atâtea de la Caminetiu.

castrele loru ; ér' Polonii anca fatigati i lasara in pace, si se retrasera in castrele proprii, pentru a se intari in contra atacuriloru ce ar' poté se vina din partea Tatariloru : câ-ci acumu fric'a era puterea loru.

SE INCHIAIE PACE

XXI. Siepte-spre-diece dile au statu aceste duóe armate inimice façie in façie, si in totu timpulu acesta se loviau anteposturile loru in continuu, invingêndu séu invinsi fiindu acumu Polonii, acumu Turcii. In fine, dupa multa labóre, se inchiaie pace in midi-loculu armeloru, si se subscrise de càtra delegatii ambeloru parti in siese-spre-diece dile ale lunei Siabanu. Dupa schimbarea reciproca a tractatului de pace, Seraskierulu daruindu pe delegatii poloni cu armasari turcesci, i-au tramisu acasa, si delegatii turci assemenea s'au intorsu in castrele ottomane. Polonii, dupa ce s'au intorsu acasa, au convocatu adunarea staturiloru tierei pe nóue-spre-diece ale lunei Silcade; unde acésta adunare, pre langa tóte intrigele imperatului germanu, a ratificatu conditiunile de pace, si a tramissu la Constantinopole pe palatinulu de Culmu in calitate de ambassadoru estraordinariu. Câtu póte inse se strice o ambitiune insensibile in purtarea trebiloru publice, se va vedé numai decâtu din esemplulu ce urméza.

PRETENTIUNE ABSURDA A AMBASADORULUI POLONU

XXII. Delegatulu polonu inainte de a intrá in curte, a cerutu prin o scrisóre de la vezirulu unu lucru, ce pênê acumu nici-odata n'a fostu in usu ; elu adeca cerea cá vezirulu se-i vina inainte si se-lu priméscа la port'a cetatiei. Refusandu-i-se acést'a, elu anca nu a venitu se intre in Constantinopole (20), ci s'a intorsu inderetru spre

(20) *In Constantinopole.* Acésta obstinatiune si arrogantia a ambassadorului potea se puna capetu la tóta speranti'a de pace, déca Vezirulu, care chiar' pe atunci isi batea capulu cu espeditiunea contra Viennei, nu facea tóte pentru a avé pace din partea Poloniloru, si prin urmare déca chiar' pentru acést'a nu cedea ceva ambasdorului, si nu permittea lui Reis Effendi a inchiaié pacea in Davud-Pasha. De altmintrea Turcii sunt mai scrupulosi decâtu ori care alta natiune intru strict'a observare a ceremonieloru si datineloru, ce sunt din vechime in usu la curtea ottomana, in câtu mai bucurosi ar' vedé cá se restórna tóte, de câtu se lase câtusi de puçinu din onorile ce credu ei cá li se cuvine.

apusu si s'a retrasu in Davud-Pasia (21), unu satu in departare camu de unu miliariu de la Constantinopole. Prin acést'a 'si alte traganari s'au intinsu negotiatiunile aprópe siepte luni de dile, adeca
A. 1088 de la dóue-dieci-si-siese ale lunei Regebu, anulu Hegirei 1088,
I. C. 1877 pênê la siese-spre-diece ale lunei Saferu, anulu urmatoriu 1089, candu in urma s'a confirmatu pacea in satulu numitu Davud-Pasia; ér la ântâia di a lunei Rebiul-evvel actulu de pace a fostu ratificatu in adunarea publica a consiliului si datu ambasadorului. Actulu a fostu conceputu, dupa cumu vezirului a placutu (22). Prin conditiunile acestui tractatu de pace, Polonii nu numai au renuntiatu la ori-ce

(21) *Davud-Pasia.* O localitate in partea de câtra apusu de la Constantinopole in departare cam de unu milu italianu de la murii acestei cetati. Sunt acolo mai multe palaturi escelente, cari tóte appartienu Sultanului; apoi vre-o câte-va case pentru curteni, si grasduri construite din pétra: tóte aceste edificiuri sunt fórte frumóse si elegante. Afara de acestea nu sunt alte case in Davud-Pasia; si nici locuitori, ci nu, mai Bostangii sunt aici, cari grigescu de gradinele Sultanului. Numirea acestei localitati, pare a deriva séu de la primulu ei fundatore, séu de la architectulu edificieloru. Candu merge Sultanulu de la Constantinopole la Adrianopole, totudeauna se opresce aici mai ântâiu. Acésta localitate cu numele Davud-Pasia, nu trebe confundata cu unu altu Davud-Pasia-Mekiemesi, edificatu in midiuloculu Constantinopolei la ordinulu lui Ildirim Baiazetu, anca pe candu imperatii greci erau domnii acestei cetati.

(22) *Dupa cumu vezirului a placutu.* Fiindu-cà este de mare importantia a cunósce cuprinsulu propriu alu acestui tractatu de pace: nu va fi inutile a-lu reproduce aci asiá, precumu acel a se cuprinde in Istori'a lui De la Croix despre belulu d'intre Poloni si Turci. Elu suna din cuventu in cuventu, precumu urméza:

Dupa-ce ambassadorulu Poloniei a cerutu cá se se adaoge vre-o câti-va articli la capitulatiunile sacre ce le avemu cu acestu regatu, noi i amu accordatu acésta cerere, si voimu, cá cuprinsulu acelor'a se se publice si observe in tóte.

1) Déca Tatarii lipcani, cari locuescu in Poloni'a, ar' voi a se muta in vre-o provincia de sub potestatea nóstra, li se accorda terminu de unu anu, pentru a face acésta; ér' Polonii se nu-i impedece in nici-unu modu de a merge cu fii si cu averile loru, unde voru voi.

2) Fiind-ca tóta Podoli'a dupa marginile ei vechi sta sub potestatea maiestatei nóstre imperiali, voimu cá garnisónele polone din Buar si Medgibos se evacuedie aceste cetati, lasandu tóte tunurile câte au aflatu acolo, candu le-au luceritu, si liberi fiindu Polonii de a lua cu sine totu ce de atunci incóce ar' fi adusu in acele cetati. Ér' locuitorii potu séu se remana acolo, séu se mérga intr'altu locu, fara cá pentru acést'a se fia catusi de puçinu molestati.

3) Marginile Podoliei se voru determina prin vechii ei locuitori; ei trebe se fia o-

dreptu asupr'a cetatiei Caminietiu, cuprinsese Turcii in bellulu din urma, ci anca s'au obligatu formalu a cede portiei ottomane tóta potestatea loru ce o aveau asupra Cosaciloru din Podoli'a, mai nainte

meni de probitate recunoscuta si de esperientia probata : limitele ce le voru fixa ei, se voru considera pe viitoriu de marginile adeverate si incontestabile ale Podoliei.

4) Fixate cu modulu acest'a marginile, nobilii poloni cari de mai lungu timpu possedu sate in Podoli'a, si voiescu a remané in aeésta tiéra, voru plati curtiei ottomane tributu, decima, vama si alte imposite dupa averile loru. O parte din aceste sate, se va lasa loru pentru sustienerea propria, si o voru poté folosi ei si succesorii loru in perpetuu. Noi i confirmamu prin privilegiulu nostru in dignitatile loru, si nu vomu impune nóue tributuri fiiloru loru, pénè candu adeca ei nu se voru purtà cu ostilitate contra nóstra.

5) Bésericile cari nu sunt anca convertite in Moschee, remanu in posessiunea locuitoriloru, si ei sunt liberi a si face servitiulu divinu dupa ritulu propriu fara a fi turburati in acésta.

6) Voimu ca Ucrani'a dupa vechile ei margini se se restituie Cosaciloru suppusi noue, esceptandu cetatile Bialocerkiev si Pavoloci, pe cari din speciale gratia impreuna cu territoriulu loru, le-amu lasatu Poloniloru. Dar' afara de acestu teritoriu Polonii se nu cutedie a se intinde nici macar' de una palma de pamentu, nici altu-cumu a molesta pe suditii nostri Cosaci.

7) Vomu tramitte comissari pentru a regula marginile acestoru cetati in modulu cumu amu ordinatu mai in susu pentru Podoli'a.

8) Pe religiosii, cari in timpu de pace se tienu in Ierusalimu, i confirmamu in posesiunile loru ce le au de mai lungu timpu; si ordinamu prin acést'a tuturoru se nu cutedie a le face vre-o perturbatiune.

9) Ordinamu prin acést'a armateloru nóstre din Crime'a tatarica si din Budgiacu, Cosaciloru si Transilvaniloru, cá de asta-di inainte si in viitoriu se nu intre in Poloni'a fara ordinu espressu de la noi, nici devastatiuni se nu faca, nici alte ostilitati se nu comitta con ra Poloniloru. Si déca s'ar constata cà s'a calcatu acestu articlu de pace, atunci cei cari au suferitu dauna, voru primi rebonificarea daunei loru.

10) In urm'a suplicatiunei sublimului Chanu alu Tatariloru din Crimë'a, iertamu Poloniloru tributulu de dóue-dieci-de-mii de thaleri, ce ni l-au platitu de multu timpu. Afara de acésta remisiune, si pre langa cetatile Bialocerkiev si Pavoloci, ce le-amu donatu poloniloru din gratia, voimu ca tractatele sacre de Budgiacu anca se se observe inviolabile.

11) Judecatorii ordinati la frontarii voru judeca nu numai asupr'a bunuriloru immobili ale suditiloru nostri, ci si asupr'a cestiuniloru de mai puçina importantia.

12) Locuitorii cetatiei Caminietiu, cari dupa cucerirea fortaretiei au fostu goniti din casele loru, sunt liberi a se inturna in patri'a loru si a locui in Podoli'a, unde le va placé.

13) Fiind-ca locuitorii din Caminietiu nu din alta causa si-au parasitu patri'a, de câtu numai pentru cà n'au avut beserica, asiá ordinamu, cá celoru cari au remasu acolo, séu ar' voi a se intórce, se li se restituie o beserica. Asemenea concedemu, cá crestinii

subditi ai loru. Er' Tatariloru lipcani (23), pênê acumu subditi ai Poloniloru, s'a datu voia libera de a se muta unde le place. Cu unu cuventu, intregu tractatulu de pace a fostu redactatu intr'unu modu, cá si candu acela nu s'ar' fi inchiaietu intre unu rege cu unu altu

de ritulu latinu se póta avé o beserica in fortareti'a Buar; si in casu candu s'ar' distruge, se o póta reedifica.

14) Totu acést'a se va observa si in cetatile Iasloveci si Medgibos, dupa-ce mai ântâiu vomu fi alesu acele beserici, pe care voimu a le converte in Moschee.

15) Captivii de sub decursulu bellului se voru preschimba si de o parte si de alt'a. In Podoli'a nu va remané decâtu unu singuru Pasia; si ceialalti officiari nu se voru luá, inci din Tatarii lithvani, nici din alti Tatari.

16) Tatarii lithvani, cari locuiescu aprópe de frontarie, voru fi obligati a'si mutá locuintiele de la frontarie mai departe.

17) Toti articli tractateloru vechi, contrari acestoru de acumu, sunt si remanu abrogati; pe ceialalti i confirmamu si remanu in valórea loru. Promittemu totodata, ca pe câtu timpu regele Poloniei cu mai-marii tierei si officiarii acestui regatu, nu voru attenta contra fortaretieloru, contra cetatiloru vecine mici si mari, contra sateloru, si preste totu contra territoriului de sub potestatea nóstra, noi anca nu-vomu molesta séu ofende nici prin armele nóstre victorióse, nici prin Pasii séu officiarii nostri, nici prin Moldovenii, séu Tatarii din Dobrudgia, din Akkiermanu, din Dabenu si Dnipru.

18) Polonii voru respunde tributulu usitatu Chanului din Crime'a tatarica. Si pe câtu timpu voru respunde acestu tributu dupa usulu vechiu, Chanulu din partea sa va fi obligatu a mantiené cu pacea, amiciti'a si bunele relatiuni cu ei, si a nu permitte se li se faca vre-o dauna séu injuria. Totu acést'a se va obserbá si din partea Sultanului Galga si a celoralalti officiari tataresci.

19) Déca vre-unu inimicu ar' declara bellu regelui Poloniei, Chanulu Tatariloru è datoriu a-i da ajutoriu cu armat'a sa. Assemenea vointi'a nóstra este cá, in casu candu amu avé necessitate de vre-o câte-va truppe de Tatari pentru servitiulu nostru, ele trecêndu prin Poloni'a, se nu ia alta cale, decâtu cea usitata pênê acumu.

20) Noi declaramu de injusta captivitatea toturoru acelora, pe cari Moldovenii séu Tatarii i-ar' prinde si redica din Poloni'a dupa incheierea acestui sacru tractatu de pace, si interdicemu vinderea loru in intrulu territoriului nostru. Asteptamu de la Poloni, cá si ei se purcéda assemenea in respectulu suditiloru nostri.

21) In casu candu s'ar' escá bellu intre noi cu unu principe infidelu, si maiestatei nóstre imperiali i-ar' placé séu a merge in persóna, séu a tramitte pe unu Seraskieru cu armat'a nóstra, séu a ordina principiloru din Transilvani'a, Moldavi'a si Romani'a cá se ésa la bataia, atunci regele Poloniei, din respectulu amicitiei sincere, alu strictei legaturi si buneloru relatiuni ce le are cu noi, nu va dá nici-o assistentia inimicului nostru, si nu-lu va adjutá nici cu ómeni nici cu bani; nici nu va permitte cá inimiculu nostru se recrutedie soldati in territoriulu tierei sale; nici nu va suferi ca vre-unu palatinu ori colonelu, se faca in publicu séu in secretu assemenea recrutatiune.

rege, ci intre unu domnu cu vasalulu seu. Si totusi, anca nici aces-t'a n'a fostu de ajunsu, pentru a taia ambitiunea ambasodorului po-lonu. Elu, pentru cá se nu para cá si-a adusu o suita atâtu de mag-

22) Principii séu gubernatorii Transilvaniei, cari sunt totodata si regi ai Ungariei, sunt suppusii nostri si traiescu sub depedenti'a nóstra, flindu-ca acésta tiéra ne ap-partiene prin dreptu de ereditate de la antecessorii nostri; pentru aceea voimu, cá regele Poloniei, se traiésca in amicitia cu ei cá, cu vasallii nostri leali.

23) Ér' déca acesti principi s'aru revolta in contra nóstra; regele Poloniei nu le va da adjutoriu nici directu nici indirectu. Si érasi déca vre-unu palatinu din Tran-silvani'a, Moldavi'a séu Romani'a, séu vre-unu altu principe, ar rebella contra nó-stra si ar' fugi in Poloni'a, regele Poloniei va fi obligatu a-lu detiené si a-lu tramitte la port'a nóstra prea fericita. Cu unu cuventu: elu va fi amicu amiciloru si inimicu inimiciloru nostrii.

24) Déca regele Poloniei va persiste in amicitia cu port'a nóstra beatissima, noi anca vomu demanda açestoru principi, a observá aceleasi bune relatiuni cu Poloni'a, in cari au statu péné acumu.

25) Ordinamu cà toti captivii facuti sub decursulu acestui bellu si sub timpulu de candu ne ocupamu cu presentulu tractatu de pace, se fia eliberati fara vre-o res-cumperare.

26) Asemenea ordinamu, ca acei cativi cari au fostu prinsi mai inainte, si anca n'au trecutu la religiunea mahomedana, se fia eliberati sub conditiune de a restitui banii cu câti au fostu venduti; domnulu loru va fi obligatu a marturi prin juramentu summ'a cumperarei.

27) Negotiantii din ambe partile voru avé libertate de a face comerciulu loru pe mare si uscatu, si voru poté intra in porturile nóstre, ori unde', numai se platésca vam'a si celelalte imposite fixate la fia-care locu de intrare.

28) Negotiantii se nu fia asupriti séu nedreptatiti in nici unu modu; si déca óre-care ar' muri pe teritoriulu nostru, bunurile si effectele sale se voru libera cu fide-litate capului societatiei loru ambulante (*), spre a fi remise consangeniloru defunc-tului. Si voimu, ca totu acést'a se se observe si façie cu subditii nostri in Poloni'a.

29) Ambassadorii tramisi la curtea nóstra pentru a intretiené bunele relatiuni in-tre noi si regele Poloniei, voru avé, dimpreuna cu comitiv'a loru, trecere libera prin teritoriulu nostru, si se voru bucura de totu salvu-conductulu necessariu. Si voimu ca totu acést'a se se observe si in respectulu ambasadoriloru nostri, pe caria vomu tramitte in Poloni'a.

30) Negutiatorii armeni séu alti comercianti infideli, voindu a trece prin Molda-vi'a pentru a purta negotiu in pré-fericitele nóstre tieri, voru fi obligati a tiené ca-lea pe stradele publice, si nici de cumu pe câli laterali. Éra déca tienendu calea pu-blica, li s'ar' face vre-o offensa ori injuria, autorulu va fi prinsu si pedepsitu.

31) Voimu si ordinamu, ca toti articli cuprinsi in acestu tractatu de pace se se ob-

(*) Séu capulu Caravanei. *Tr. Rom.*

nifica fara a face usu de ea, dupa ratificarea si dupa ce a primitu si scrisorile din partea imperatului, a cerutu de la vezirulu permissiunea de a-si tiené intrarea solemna in cetate; ceea ce i s'a si accordatu.

OSTENTATIUNEA LUI, SI CUVENTELE MARELUI VEZIRU

XXIII. Pentru ocasiunea intrarei sale in cetate, spre a face maj mare furóre, a lasatu a se bate potcóve de argintu pe cai, si a le prinde numai cu câte duóe cuie, cá asià se se póta perde pe strade, si se faca pe Turci a se mira de atâta avutia a Poloniloru. Dar' ceea ce a preparatu elu si a crediutu ca-i va servi spre onóre, s'a intorsu chiar' spre rusinea lui. Câ-ci vezirulu, candu i s'a adusu o potcóva de aceste, a dîsu.: «Necredintiosulu are potcóve de argintu, dar' ca

serve cu punctualitate, esactitate si fidelitate. Fia ca durat'a lui se tiena câtu durat'a imperiului nostru, care va tiené póné va sta lumea! Fia, ca acésta pace si mutuale invoire se tiena in eternu!

32) Si noi promitemu sub juramentulu nostru imperiale, si declaramu inaintea lui Dumnedieu, creatoriulu ceriului si alu pamentului, juramu pe minunile lui Mahomedu Mustafa, marele profetu si sórele a dóue secle (*), pe care jace pacea maiestatiei divine, ca nu vomu calca nici unulu din acesti articli de pace, nici nu vomu face vre-o dificultate in contra loru; din contra, voimu ca acésta pace si invoire, care o inchiemu si confirmamu acumu. se fia durabile cá gloriosulu nostru imperiu: in câtu adeca regele Poloniei, palatinii, generalii si ceilalti supditi ai sei, nu voru intreprinde nimicu, ce este contrariu acestei paci si onórei si valórei drepturiloru de pace si de amicitia. Dreptu aceea ordinamu, ca toti se dea crediementu acestui inaltu actu provediutu cu semnatur'a nóstra; si facemu cunoscutu la tóta lumea, ca firm'a nóstra intentiune este, ca acestu tractatu de pace se se observe cu tóta rigórea si in modu irrevocabile, dupa intregu cuprinsulu seu. Si asia fia ca locuitorii si subditii Poloniei se póta gusta pacea profunda sub umbr'a protectiunei nóstre!

Datu in Davudu-Pasia, la siese-spre-diece ale lunei Safer, anulu Hegirei 1089

(23) *Tatariloru lipcani.* Lipka é nume turcescu, insémna Litva séu Lîtvani'a. De aci Tatarii cari locuiescu in Litvani'a, se numescu Lipca-Tatari séu Tatari lipcani. Ei cu totii professédia religiunea mahomedana. Ei pretindu ca se tragu din acelasiu ramu cu Tatarii din Crimë'a; dar' de la natura sunt mai pucinu valorosi de câtu acestia.

(*) Acésta numire se dá lui Mahomedu cumu se pare pentru aceea, cá elu a vietiuitu in duóe secle: s'a nascutu adeca in anulu 569 de la Christu si a muritu in a. 632. *Tr. Germ.*

pulu lui è de arama; câ-ci cine póte crede, cá unu omu care-si are mintea la locu, se póta face acea estravagantia ridiculósa, in câtu se puna la cai potcóve de argintu?». Totu acestu veziru, se dice cá cu alta occasiune, candu adeca Seraskierulu i annuntiase cà ambasadorulu polonu vine insocitu de siepte sute persóne si cere cá pentru unu numeru asia da mare se i se dea cele de lipsa, ar' fi respunsu precumu urmédia: «Spune ambasadorului, cá déca vine cu acea banda de ómeni cu scopu de a ocupa Constantinopolea, atunci sunt fórte puçini, ér' déca vine pentru a saruta inaltulu pragu alu sublimei porti, atunci a luatu pré multi ómeni cu sine; câ-ci prin sarutarile loru ar' poté numai se mangésca pragulu inaltei porti; de altminterea Sultanulu póte se óspete pe acei siepte-sute de poloni chiar' asia de usioru, cá pe cei siepte mii de tierani din poporulu loru, cari sunt condamnati la galerele imperiali» Dar' se ne intórcemu din acésta digressiune.

BELULU CU RUSSI'A. DISCURSULU LUI DOROSIENSKI

XXIV. Abié pacea a fostu inchiaieta si confirmata cu Poloni'a, si anca in acelasiu anu alu Hegirei 1090, unu nou belu a eruptu intre curtea ottomana si intre Russi'a. Dorosienski hetmanulu Sari-Camisi-Cazaciloru (24) s'a fostu suppusu, precumu amu memoratu mai in susu, de buna voia, cu totu poporulu seu imperiului ottomanu; dara dupa aceça, candu elu a cerutu se ia parte la espeditiunea polona, amu vediutu cà sultanulu i-a refusatu adjutoriulu; asiá elu se decise a-si resbuná pentru acésta rusine prin rebeliune. Elu inse vedea, cà fara adjutoriulu unui confederatu potente singuru nu este in stare se-si esecute intentiunea, si cà in locu cá prin intreprinderile sale se eliberé patri'a, póte cà o ar' arunca in servitute anca si mai mare. Dupa ce a luatu bine in consideratiune tóte aceste lucruri, a chiamatu la sine prin epistole secrete pe comandantii Cazaciloru si pe altii, despre cari sciá cà au cea mai mare influintia la poporu; le-a aretatu celea ce a facutu elu pênê acumu pentru conservarea

A. 1090. / I. C. 1679.

(24) *Sari-Camisi-Cazaciloru.* Adeca: Casaci de tresthia galbena. Cari dintre Casaci pórta acestu nume, amu vediutu in un'a din notele precedenti (*).

(*) A se vedé not'a 10 la Capu XII din Cartea III. *Tr. Rom.*

pacei si libertatiei loru, si prin ce midi-lóce se adoperase a o confirma si asigura. «Io credeamu — dise elu — cà dupa-ce Polonii ne-«au oppressu si ne-au tractatu cu atâta despretiu, vomu poté afla «unu refugiu securu sub protectiunea Turciloru. Acesti-a erau intr'o «departare atâtu de mare de confiniele nóstre, in câtu mi se parea «cà nu poteamu avé nici-o causa de a ne teme de ei; ér' numele «loru atâtu era de formidabile inimiciloru, in câtu o nave sub fla-«mur'a loru chiar' atâtu potea fi de sicura in midi-loculu marei, ca «si candu ar' fi avutu anghirele aruncate in portu. Pre langa aceste «consideratiuni mai este anca si aceea, cà ei ne faceau promissiuni: «decâtu cari mai bune nici noi insine n'amu fi potutu cere, precumu, «deplina libertate civile si religiósa; scutire de tributu; si o parte «considerabile din spoliele (predile) ce amu fi facutu fiindu in ser-«vitiulu loru. Io credeamu cà ei se voru tiené de aceste promissiuni, «si o credeamu mai vêrtosu din acea causa, câci ei pareau a ne cere «amiciti'a cu atâtu mai tare, cu câtu nu odata au potutu vedé in «noi pe cei mai formidabili inimici ai loru. Dar' câtu de pucina sin-«ceritate se póte astepta de la infideli, este probatu pên' la eviden-«tia prin aceea ce s'a petrecutu sub ochii nostri. Candu amu vrutu «se le dau probe despre fidelitatea mea, si amu mersu cu o buna «parte a armatei nóstre cá se le adjutu in espeditiunea contra Po-«loniloru: ei nu numai cà nu m'au primitu cu onórea cuvenita, dar. «anca m'au intimpinatu cu despretiu, m'au tractatu de tradatoriu «si mi-au datu ordinu a me intórce acasa. Ei adeca nu aveau incre-«dere in noi, si nu voiau se vedemu a loru perfida purtare. Amu «vediutu cumu in contra promissiuniloru loru solemne, au trans-«formatu besericile nóstre in moshee, si au transplantatu pe lo-«cuitorii nostri in tieri sterile si deserte. Aceste fapte ar' poté se «ne deschida ochii si se invetiamu din ele, cà ce ne astépta pe vii-«toriu. Adeveratu, cà prin pacea inchiaieta cu Polonii, ne-au libe-«ratu de sub jugulu acestui poporu; dar ne-au liberatu intr'unu «modu, ca ne-au pusu dupa capu unu jugu anca si mai greu. Câci, «ce alta insemna aceea, cà antemurii cei mai tari ai tierei nóstre, «precumu Bialocerkiev si Pavolociu, i-au datu de buna voia Polo-«niloru? Si ce insemna aceea, cà acesti Turci, cari la cea mai mica

« offensa nu sciu decâtu se amerintie cu focu si cu ferru, tacu in modu « fórte batetoriu la ochi despre impregiurarea, cà Polonii au opritu « cu totulu comerciulu loru cu noi, precumu si venirea professioni- « stiloru si artistiloru de la ei la noi? Au nu insemna acestea a ne « debilita din dî in dî si a ne suge totu sangele nostru; si dupa ce « ne-au debilitatu cu totulu si ne-au rapitu tóte midi-lócele de pu- « tere, se ne faca incapabili de a ne oppune cu vigóre, candu ei ar' « voi se ne impuna tiraniculu loru jugu? Acestea au fostu totdeauna « apucaturile domnitoriloru ottomani, prin cari au pusu fundamentu « imperiului loru, si i-au datu estensiunea immensa de asta-di. Po- « litic'a loru a fostu : a debilita pe crestini prin crestini; si dupa ce « s'au storsu reciprocu prin belluri continue, a-i subjuga pe amen- « duoi; si dupa ce i-au subjugatu, a-i tracta la inceputu cu blan- « detia, apoi incetu cu incetulu a le impune acelu bestiale jugu, « care face pe subjugatulu a-si uita in urma de demnitatea sa de « omu. Celu care se indoiesce de acésta, séu care ar' crede cà eu « asiu vorbi din invidia contra Turciloru, ilu indreptu la domnii Mol « daviei; si va avé proba convingêtória despre cele ce amu disu. « Principii Moldaviei n'au fostu suppusi de càtra Turci *prin arme*; « ci trasi fiindu prin vorbe dulci si prin promissiuni de libertate i « s'au suppusu de buna voia. Si ce sunt ei asta-di ? Suffere si ei op- « presiunea si servitutea sub jugulu ottomanu, chiar' cá si ceialalti « crestini. Candu ve aducu inainte aceste fapte cá esemple, din cari « potemu se invetiamu, mi se pare cà me plangu prè tardiu de er- « rórea ce amu comissu cu totii dimpreuna. Dar' nu; anca nu è prè « tardiu cá se aflamu unu midi-locu spre a vindeca acestu reu; ce- « stiunea este numai: déca voiti voi se ve aretati demni de numele « si de glori'a antecessoriloru vostri. Dar' resolutiunea singura anca « nu este de adjunsu: se cere si putere pentru a apera religiunea « si patri'a nóstra, si pentru a ne libera de sub servitutea nedrépta « a Turciloru. Putere ne trebe, dicu io, càci fara acést'a, resolutiu- « nea nu este alta, decâtu unu capu fara trupu. Acumu, cà noi nu « suntemu in stare de a purta lupt'a de odata si in contra Turciloru « si in contra Poloniloru: asia eu vediu cà este necessariu cá se ce- « remu adjutoriulu veciniloru nostri. Dar' care este acestu vecinu?

«Éca intrebarea, care trebe-se o deslegamu Cu Polonii credu cà «amu facutu degiá destule incercari, in câtu sunt convinsu ca ni-«merui din voi nu-i va mai veni in minte de a se mai da sub ju-«gulu loru. Ungurii si Germanii suntu cu multu mai ocupati cu tre-«bile loru interne, de câtu se mai cugete la fericirea veciniloru loru. «In scurtu dar', nu ne remane altulu, decâtu tiarulu Russiei, la alu «carui tata anca predecessorele meu Bogdanu Kiemielniski (25), «suntu acumu multi ani, a promissu a-i fi *suppusu* credintiosu; «dar' de la acelu timpu incóce, sórtea si puterea armeloru ne-a im-

(25) *Bogdanu Kielmielniski.* Hetmanu séu Capu alu Casaciloru, care a facutu se tremure nu numai Polonii, dar' si Turcii si Tatarii. Turcii-lu numescu Chmil, si n'au uitatu anca devastatiunile comise de elu pe cóstele mârei negre. Elu a cadiutu mortu intr'o bataia cu Polonii, disputandu-le victori'a pêné in ultim'a sa respirare. Au remasu de elu doui fii: Georgiu, despre care voiu vorbi in not'a prossima urmatoria, si Timusiu care a luatu de socia pe Roxana, fii'a lui Vasiliu, principelui Moldaviei. Acestu Vasiliu, dupa ce a fostu alungatu din domnia prin Stefanu supranumitu Burdufu, s'a retrasu la socrulu seu, Kielmielniski, care i-a datu patru-spre-diece mii de Casaci sub comand'a lui Timusiu, spre a reocupa Moldavi'a si Suceav'a, unde isi asiediase femei'a, copilulu si pretiósele, dimpreuna cu o buna garnisóna. Dar' trei dîle inainte de a adjunge la Suceava, acésta cetate prin tradarea comandantelui ei s'a predatu lui Stefanu, care apoi a luatu tóte pretiósele lui Vasiliu; ér' pe femei'a si copilulu acestui-a, i-a tramisu in prinsóre la Iasi. Basiliu cu Cosacii sei se incercâ a oppumna cetatea, dar' n'a potutu face nimicu. Câci Timusiu despretiuindu pe inimicu si-a pusu corturile chiar' sub murii cetatiei, si a inceputu a bé vinu si miedu fara mesura, cá si candu ar' fi fostu domnu degiá alu cetatiei. Candu a ved iutu acest'a unu tunariu germanu, care anca era in garnisóna, a trasu cu unu tunu asupra nepasatoriului Timusiu, si i-a ruptu piciórele. Timusiu muri in câte-va óre dupa aceea; ér' pe Cosaci, vediendu mórtea acestui-a, i-au cuprinsu teróre atâtu de naturale, in câtu pe data au redicatu obsidiunea si au prinsu fug'a larga. Dar' puçini au scapatu se ajunga pêné in tiér'a loru. Câci Moldovenii cari erau pe partea lui Stefanu, observandu cá Cosacii fugu, i-au luatu in góna, au omoritu multi din ei, si au aruncatu si mai multi in Dnistru. Despre acestu Bogdanu se dice, ca atâtu era dedatu la beutura, in catu odata candu a venitu Vasiliu la elu, n'a potutu se-i vorbésca acestui-a siepte dîle, fiindu pururea ametîtu de beutura. In a opt'a dî Vasiliu mergendu la Bogdanu si voindu a-i spune nefericirile prin cari a trecutu, acest'a luâ unu pacharu cu vinu in mana, si-i disc· Bé de aici; acést'a è medicin'a, care departa tóte grigile inimei, si face cá omulu se-si uite necasurile sale. Se dice ca atunci Vasiliu s'a intorsu catra servitorii din casa si le-a disu. Eu credeamu ca Cosacii sunt ómeni, si nascuti din ómeni; dar' acumu vediu ca este multu adeveru in proverbiulu nostru care dice: ca Cosacii séu din ursi s'au schimbatu in ómeni, séu din ómeni ce au fostu, s'au schimbatu in ursi.

«pedecatu de a ne implini obligamentulu nostru. Póte cuventulu «*suppusu* va desplacea la multi dintre voi; dar' trebe se cugetati, «cà libertatea perduta odata, déca voimu se o recastigamu in tóta «splendórea sa antica, nu trebe se intrebamu déca ea este séu nu «legata de conditiuni, ci trebe se cautamu, cari sunt conditiunile «cele mai favorabili, sub cari o potemu avé. Pentru bisericele nó-«stre nu avemu nimicu de a ne teme de unu principe, care profes-«séza aceeasi religiune cu noi; ér' in câtu pentru averile si bunurile «nóstre, nu trebe se fimu ingrigiati nimicu façie cu unu domnitoriu, «care la possessiunile sale are unu dreptu cu multu mai legale, «decâtu ca se despoia pe suditii sei de averile loru in modu ille-«gale. Elu este degiá domnu alu celei mai mari parti din tiér'a nó-«stra; si fiind-cà intr'unu timpu atâtu de lungu de pace, isi adunà «unu thesauru nenumerabile, asia i este fórte usioru de a ne apera «in contra inimicului, ori care ar' fi acel'a. Dar' este anca si alt'a «ce ne obléga a ne suppune protectiunei sale; si acést'a este drep-«tatea si fidelitatea, cu care s'au legatu lui protoparintii nostri; «apoi ne mai duce la acést'a anca si starea strimtorata in care sun-«temu, precumu si memori'a blandei sale domniri asupr'a nóstra. «Si nici cà mai incape vre-unu dubiu, cà elu nu numai cà ne-aru «primi cu braçia deschise cá pe unii fii perduti ce se intorcu la si-«nulu parentelui loru, ci anca ne-ar' apera contra inimiciloru no-«stri, cá pe unii, cari suntemu antemurulu imperiului seu contra inimiciloru sei».

CAZACII SE SUPUNU TIARULUI

XXV. Acestu discursu produse unu effectu atâtu de mare asupr'a tuturoru celoru adunati, in câtu cu totii manifestara urgi'a loru contra tractateloru inchiete cu Turcii, si se decisera in unanimitate a se suppune cu tóta averea si bunurile loru tiarului Russiei. Dorosenski imediatu dupa aceea tramite una persóna incrediuta, cu numele Theodoru Alexias, la tiarulu in Moscua cu o scrisóre, in care ilu assicura, cá atâtu lui câtu si compatriotiloru sei le pare reu, cá uitandu cu totulu de oblegamintele loru detorite Maiestatiei sale, a suppusu tiérr'a loru intr'unu modu rusinosu Turciloru; si penrtu a-

ceea ilu róga, cà se-i primésca érasi sub protectiunea sa, si se-i apere contra inimiciloru loru, declarandu-se din partea loru gata de a-si sacrifica sangele si averea intru aperarea sa si a imperiului rusescu. Nuntiu mai placutu n'au potutu se vina tiarului decâtu acesta; càci elu a vediutu, cá cu modulu acesta nu numai i este assecurata Ucrani'a, espusa pênê acumu incursiuniloru continue ale Cazaciloru, dar ca anca teritoriulu seu se va estinde pênê preste Dnipru, éra armat'a sa se immultiesce cu mai bine de siese-diece-mii de ómeni de o valóre probata. Dreptu aceea tramitte indata lui Dorosienski respunsu in terminii cei mai alesi, laudandu-i intentiunea si fidelitatea, si iertandu-i defectiunea din trecutu, si indemnandulu tot-odata a repara pe viitoriu tradarea compatriotiloru sei prin alipire firma si constante catra domnitorii Rusiei; elu din partea sa i promitte, cá ori-candu ar' cere necessitatea, i va adjuta contra tuturoru inimiciloru loru.

TURCII PUNU PE KIELMIELNISKI HETMANU CAZACILORU.

XXVI. Candu ajunse acea scire la Constantinopole, turcii nu numai accelerara inchieierea pacei cu Polonii, dara se si produse cea mai mare turburare in intentiunile portiei ottomane. Sultanulu vedea bine, cá déca nu voiesce cá atâtu onórea sa câtu si a imperiului ottomanu se fia calcata in picióre, elu trebe se-si resbune pentru acésta necredintia si se declare bellu atâtu Casaciloru câtu si tiarului Russiei, sub a carui protectiune s'au pusu ei. De alta parte inse elu vedea, cá cu bellulu sunt legate multe difficultati, si acestea nu pentru poterea tiarului (câci pe acestu timpu Turcii tractau anca cu despretiu pe Rusi), dar' pentru cá vedea, ca armat'a sa va avé de a sufferí mai multu de fóme, de frigu si de locurile neaccessibile ale tierei Casaciloru, decâtu de arm'a inimicului. Asia dar' pentru a evitá de se póte bellulu, si pentru a aduce pe Cosaci la supunere prin politica, elu liberá pe George Kielmielniski (26), fiiulu lui Bogdanu,

(26) *Georgiu Kielmielniski.* Fiiulu celu mai mare alu lui Bogdanu, despre care amu vorbitu in not'a precedente. Dupa ce Bogdanu a cadiutu in batai'a cu Polonii, Cosacii au alesu pe Georgiu de Hetmanu séu capu alu loru. Elu a purtatu acésta dignitate in trei ani de dile cu cea mai mare gloria, de si sub totu timpulu acesta era in bellu necurmatu cu Polonii. Càtra finitulu acestoru trei ani, Georgiu a vediutu, ca

odinióra hetmanu alu Casaciloru, din arestulu de la siepte turnuri si-lu facù hetmanu in loculu lui Dorosienski, sperandu ca Casacii atâtu pentru affectiunea ce o aveau catra famili'a Kielmielniski, câtu

fortiele Cosaciloru scadu din dî in dî prin incaieraturele continue cu Polonii, si purtà grige, cà ar' poté si elu, cá tatalu seu, se fia sacrificatu in vre-o lupta cu inimiculu: dreptu aceea se resolvì a renuntia la dignitatea sa de Hetmanu si a imbraçiosiá viéti'a monachale. Cu scopulu acesta, isi schimbâ numele si vestméntulu, apoi fara a-si descoperì cui-va intentiunea, plecâ prin desertele Ucraniei spre a adjunge la o monâstire din asta tiéra, care erá dedicata Santei Maria-Vergine. In caletori'a sa cercandu a se ascunde de inaintea compatriotiloru sei, cadiù in manile unei bande de Poloni vagabundi, cari ilu despóiara de tóte, si-lu batura fara indurare. Intr'aceea vine o truppa de Tatari si-lu scapa din manile vagabundiloru. Dar' nici Tatarii n'au tractatu mai amicabilu cu elu; câci legandu-lu l-au dusu cu ei in Crimë'a tatarica, si l-au datu in manile Chanuluî. Chanulu vedea din façi'a si portarea lui, ca nu póte se fia de o conditiune atâtu de mica, precumu se aretá, si a incercatu tóte midi-lócele spre a-lu face se imbraçiosiedie superstitiunea mahomedana. Dar' nici promissiuni, nici amerintiari nu l-au potutu face se renuntie la religiunea crestina. Intr'aceea se intempla de ilu cunósce unu cosacu, care mai inainte servise la parintele seu, si care fiindu prinsu de Tatari, cá se scape de mai reu, abjurandu religiunea crestina, a trecutu la cea mahomedana, si in curtea Chanului a adjunsu la cele mai inalte onori. Acestu Nicolau séu Ali (acesta era numele renegatului) se temea câ favóre ce avea Chanulu catra captivulu seu, ar' poté se se intórca spre reulu lui, si spre a evitá acést'a, descoperi Chanului cine 'si de ce conditiune este Georgiu. Atunci Chanulu a tramisu indata pe Georgiu la Constantinopole la pórt'a ottomana; aici cumu au ajunsu, l-au aruncatu in prinsórea de la siepte turnuri, si l-au pusu sub cea mai mare paza. Câti-va ani in urma, unele nave francese au aruncatu ancora chiar' sub murii carceriloru lui. Pre candu acestea faceau preparativele de intorcere, si Georgiu informatu fiindu de timpulu plecarei loru, se resolvì a profitá de ocasiune si a scapá. Aflá in curtea din laintru a aresturiloru unu rudu de feru, si cu acesta franse grathiele de la feréstr'a arestului seu. Dar' feréstr'a era cu multu mai susu, decâtu cá se póta sari in josu fara periclitarea vietiei; atunci apuca covorulu ce-i serviá de patu, ilu taia in corde lungi, innóda córda in form'a unei funiă, o léga la feréstr'a, si incepe a se lasa in josu. Din nefericire, elu n'a mesuratu bine cu ochii inaltimea locului, si cadiendu josu, a facutu unu sgomotu atâtu de mare, in câtu unulu din Bostandgi se desteptâ si alarmâ totu arestulu. Georgiu, care sciá acumu cà au se-lu persecute, prinde curagiu, sé suie séu mai bine se agatia pe inaltimea muriloru esteriori, si de acolo se arunca pe nimerite in mare. Dar' nici acést'a a dóu'a incercare n'a fostu mai fericita; câci in cadere si-a spartu capulu, si parte de frica, parte pentru intunerecu, a perdutu calea, si totu ce a potutu face a fostu, cá s'a ascunsu intre dóue stance, care se redicau din apa. In deminéti'a urmatória omenii pe cari inspectorele carceriloru tramisese in urm'a lui, l-au aflatu aici diumetate mortu; ilu mai batura in modulu celu mai crudelu; apoi ferecandu'lu de grumazi, de mani si de picióre, i-lu aruncara in prinsóre si mai aspra. In acésta

si pentru recunoscinti'a si memori'a catra meritele lui Bogdanu, se voru suppune bucurosi fiiului acestui-a.

CAZACII NU SE SUPUNU

XXVII. George esindu din arestu si conferindu cu marele veziru, la ordinulu acestui-a trimitte immediatu pe amiculu seu Stamatellus la compatriotii sei cu scrisóre, in care le face de scire, ca pórt'a ottomana audindu de defectiunea lui Dorosienski, l-a destituitu, si in loculu lui l-a numitu pe elu hetmanu Casaciloru, in sperantia, ca dupa ce ei prin uneltirile acelui tradatoriu s'au subtrasu de la obedienti'a detorita imperiului ottomanu, acumu candu voru vedé pe legitimulu loru hetmanu si belliduce, se voru supune càindu-se de errorea ce au comissu prin procederea din trecutu; in acestu casu Sultanulu ancà le va ierta trecutulu, si se va indura a le conferi nuóe favoruri. Dar' Casacii au refusatu cu tóta resolutiunea offertulu Sultanului. Ei simtiau cu multu mai greu jugulu turcescu, decâtu ca se mai voiésca a se suppune lui de buna-voia, si accusau pe Stamatellu de tradatoriu dicendu cà George, hetmanulu loru legitimu a muritu degià de multu in Tatari'a, si affirmau cà acést'a este numai o stratagema in contra loru, ca se i prinda in cursa cu numele hetmanului loru care, precumu s'a disu, ar fi muritu de multu.

SULTANULU DECLARA BELLU CAZACILORU SI RUSSILORU

XXVIII. Sultanulu vediendu cà cu vorb'a nu póte indupleca pe Casaci, cugetâ ca este necessariu a recurge la fortia; dar' elu trimise pe Sieitanu Ibrahimu Pasia, seraskierulu de Silistria (27), cu tóta ar-

stare deplorabile a remasu de la anulu 1670. pénè la a. 1677. si intr'atâtu se dedase a supportá nefericirea sa, in câtu venindu la elu unele persóne anume pentru a-i offeri din nuou dignitatea de Hetmanu séu Capu alu Cosaciloru, abiá l-au potutu indupleca se schimbe ferrale cu titlulu de Hetmanu. Dupa-ce acceptase postulu de Hetmanu, s'au adoperatu in totu modulu imaginabile, cá se aduca pe Cosaci in partea sa. Dar' tóte in vánu. Câci cei mai multi din ei diceau, cà elu este numai unu pretinsu fiiu alu lui Bogdanu, si nici-de-cumu generalulu loru de odinióra. Trei ani in urma a fostu tramisu in Ucrani'a spre a aperá pe lucratorii cari trebuiau se edifice unu fortu la gurele Dniprului. Aici se incinse o lupta intre omenii lui si intre unele truppe de Cosaci, in care a fostu ucisu de Circo, comandantele acestora.

(27) *Seraskierulu de Silistri'a.* Toti Pasii caror'a le este incredintiata defens'a provincieloru nordice ale imperiului ottomanu contra Poloniei, se numescu Pasia de

mat'a sa, spre a installa pe George in tiér'a Casaciloru, dandu-i totodata ordinu a face totu pentru a occupa Cehrinulu, capital'a provinciei si resedinti'a hetmanului. Ibrahimu pléca immediatu, si in siese ale lunei Iuniu, anulu de la Christu 1678., trece Dunarea, si merge prin Moldavi'a si Podoli'a in pasi câtu se póte de repedi.

RUSSII BATU PE TATARI, SI TURCII PRINDU FUG'A

XXIX. Ajungêndu Ibrahimu la Cehrinu, a datu aici preste siesedieci-mii de Russi si Casaci, cari se intarisera fórte bine. Elu a remasu surprinsu la acésta vedere neasteptata (câci la ordinulu tiarului, toti negutiatorii si altii, cari voiau a merge in Turci'a, s'au opritu la Nisna (28); si vediendu cà cu miculu numeru alu truppeloru

Silistri'a; resiadinti'a loru inse este i Babadagi. Silistri'a este o cetate situata in partea meridionale a Danubiului, in façi'a oppusa cu Romani'a, si cunoscuta in tóte chartele nóstre moderne. Ea poarta anca şi asta-di numele grecu de Δρῦσα: şi are unu metropolitu grecu. Locuitorii turci sunt foarte pucini in Silistri'a; mai multi sunt crestini, in specialu Slavi, Bulgari şi Romani. Babadagi din contra e mai aprópe de marea-neagra, cale cam de dóue-deci de óre dela Dunare, direptu in jos de Sacci'a, numitu la antici Oblucisa. Murii acestoru duóe cetati, Silistria si Babadagi, attesta anticitatea loru; câci structur'a loru sémena mai multu romana decâtu turceasca: de unde se póte deduce cu tóta probabilitatea, ca ele sunt fondate de Romani, spre a impedica irruptiunile barbariloru şi mai alesu ale Scitiloru. Dincolo de muntele Cenghe, pe calea care duce din Moldavia la Adrianopole, se vedu ruinele unei alte assemenea cetati vechi, care póte avé unu cercu cam de patru mile italiene. Turcii o numescu Rosokiesre, care se vede a fi o corruptiune din cuventulu grecescu Ρωσσόκαστρον. Nici unu istoricu, pe cât sciu eu, nu face mentiune despre acésta cetate; ci Grecii din Constantinopole au o istoria despre originea ei, despre care inse eu nu vreu a decide, déca este adeverata ori ba. Ei adeca dicu, ca dupa irruptiunea Bulgariloru, o armata de Russi, séu póte Pacinati, ori mai bine o banda de Pecenegi, trecundu Dunarea facuse dese incursiuni in tierile suppuse imperatului grecu. Dupa ce inse Grecii i-au batutu si i-au strimtoratu intre munti, ei au depusu armele, şi apoi imbraciosiandu religiunea crestina, nu numai ca li s'a iertatu viéti'a, ci li s'a datu si unu locu spre a-şi edifica o cetate. Dar in urma acesti Russi s'au revoltatu contra imperatului; dara si grecii dupa o lupta sangerósa li-au luatu cetatea si i-au dimicatu pe toti fara distinctiune de sexu ori etate.

(28) *Nisna.* Locù de comerciu in acea parte a Ucraniei, care è suppusa Hetmanului Cosaciloru. E situatu intr'unu siesu fórte mare. nu departe de fluviulu Vustrovu, si aperatu de unu castellu considerabile. In castellu nu è permisu se locuiésca nici-unu soldatu russescu; dar cetatea e locuita de negutiatori din diverse nationalitati, precum Russi, Cosaci si Moldoveni; cei mai numerosi sunt Grecii, caror'a imperatii de mai nainte ai Russiei le-au datu foarte multe privilegiuri pentru a incuragia si inainta

sale (câci abia avea cu sine vre-o patru-dieci mii de ómeni) i este impossibile de a atacá cu succesu pe inamiculu care era bine fortificatu: asià se decise cá se astepte mai ântâiu pe Tatari, cari aveau; a face cale anca de trei dile pên' la campulu de bataia. Dar' Russii vigilanti, i-au nimicitu speranti'a. Câci ei audiendu de apropiarea Tatariloru pentru a se intruni cu Turcii, s'au postatu intr'unu locu fórte opportunu intre amenduoi, si taiandu-le calea au attacatu pe Tatari cu atâta vigóre, in câtu in puçine óre campulu de bataia a fostu acoperitu de sangele si mortii inimicului. In acésta lupta a cadiutu, afara de fiiulu Chanului si de optu Mirzi (29), preste diece mii de soldati; ceilalti, parte au fostu prinsi, parte resipiti. Turcii vediendu acésta perdere sangerósa a confederatiloru loru, isi perdura curagiulu, si temendu-se ca Russii incuragiati prin acésta victoria, voru nevali acumu asupra loru, isi lapedara armele si se pusera pe fuga cu atât'a precipitatiune, in câtu nu s'au opritu pênê n'au trecutu preste riulu Bog (30).

SULTANULU CERE PACE DE LA TIARULU

XXX. Acestu succesu nefericitu a facutu pe Sultanulu anca si mai doritoriu de pace. Dar' pentru cá se nu'si compromitta onórea sa, lue trimise unu delegatu la Russi'a, nu in numele seu, ci in numele Cha-

comerciulu. Ei si-au edificatu acolo numai dóue beserici, in cari servitiulu divinu se face in limb'a lor materna; ei si-au fundatu si una scóla grecésca, si si-au instituitu o compania séu societate, in care au intratu mai multi principi russesci, fara ca se-si tiena ei acést'a mai in josu de demnitatea loru. Dupa legile acestei societati toti membri sunt datori a protege pe associati, a le inainta binele, a se adjuta unii pe altii in necasuri si in specialu a ingriji, ca déca vre-unulu din ei móre, averile lui se tréca la eredii sei legitimi.

(29) Mirza, boieriu si comandante mare, principe tatarescu. Vedi not'a 36 la Capu 2 din cartea III Baiazidu II. *Tr. Rom.*

(30) *Bog* séu Bug*). In timpii vechi s'a numitu Hipanis. Unu fluviu fórte cunoscutu intre Dnistru si Dnipru, care nu departe de cetatea Uzi, numita in comunu Ociakovu, la Greci Olbiopolis, se vérsa in marea-négra. Are cataracte séu cascade multe, si pentru aceea nu este navigabile, de si ap'a atâtu este de afunda, in câtu pe unele locuri nu se poate trece. Acestu riu nu trebue confundatu cu unu altulu, numitu totu Bogu, care este in Pocuti'a: acesta incepe nu departe de Leopole séu Lemberg, si se versa langa Varsovi'a in Vistul'a.

(*) Buga séu Bugasu : riulu taurului; câci Buga insémna tauru. *Tr. Germ.*

nului Tatariloru, care se induplece in modu amicale pe tiarulu la inchiaierea pacei cu Sultanulu, restituindu cetatea Cehrinu, cá un'a ce nù se póte nega cà appartiene Turciloru, si lasandu pe casaci capriciului loru nebunescu; câci elu scie de siguru, cà fia succesulu bellului ori-care va fi, Sultanulu este resolutu a-lu purta anca si duóe-dieci de ani, decâtu se lase macaru o palma de pamentu din tier'a la care are dreptu.

TIARULU SCRIE SULTANULUI

XXXI. Dar' Tiarulu Russiei, care bine sciá cà de la cine è tramisu delegatulu si ale cui affaceri le representa, a tramissu pe unulu de la curtea sa sub titlulu de Ciausiu la Constantinopole cu o scrisóre catra marele Veziru, in care se face cunoscutu, se nu cugete cà-lu voru amagi cá pe Poloni. Esemplulu Poloniloru l-a facutu precautu, si a invetiatu cumu se tracteze cu Turcii. Pentru aceea ar' fi mai bine se desiste dela unu bellu atâtu de injustu si se lase Ucrani'a in pace, asupr'a carei-a elu, tiarulu, prin resignarea lui Bogdanu Kiemielniski, confirmata mai pe urma si de Dorosienski, a castigatu unu dreptu nedisputabile. Ér' déca insiste a continuá bellulu, se fia siguru, cà nu se va invoi la nici o pace, pênè candu nu va reocupa totu restulu din Ucrani'a, pênè la Dnistru si dincolo de Asovi'a, care pe nedreptu se rapise de la antecessorii sei.

TURCII DECLARA DIN NOU BELLU RUSSILORU

XXXII. Dupa-ce a cititu vezirulu acésta scrisóre, a chiamatu la sine pe Mufti, pe Caimacamulu, pe Cadileskieri si pe Aga Ieniceriloru, si i-a consultatu, ca dupa lege si ratiune ce trebe se faca in aceste impregiurari. Cei mai multi au fostu pentru pace, din causa cà nu este, séu prè-pucina sperantia póte fi, cà intre impregiurarile difficili de asta-di, in tieri asià departate, se se póta intreprinde ceva in favórea ottomaniloru. Singuru marele veziru Cara Mustafa Pasia(31) s'a opussu acestoru consiliuri pacifice dicendu, cà unu macellu

(31) *Cara Mustafa Pasia.* Acesta este care in urma s'a facutu renumitu prin obsidiunea Viennei. Elu s'a nascutu dintr'o familia pucinu cunoscuta in Caramani'a, dar' crescutu la curtea celoru duoi mari-veziri Kioprili, tata si fiiu, si servindu la amendoui cu fidelitate, a fostu numitu mai ântâiu Pasia de Silistri'a si Damascu,

atâtu de sangerosu ce au facutu Russii in armat'a Tatariloru, nu póte remané neresbunatu. Multi din complacere catra vezirulu au consimtitu cu parerea acestui-a, si au decisu a innoi bellulu cu tóta vigórea si din tóte puterile, si spre acestu scopu a pune pe picióre o armata din cele mai formidabili. Delegatulu russu se intórse cu acestu respunsu fulminante, care nu insemná alta, decâtu sabia si focu.

VEZIRULU MERGE CU ARMAT'A CONTRA RUSSILORU

XXXIII. Timpulu accordatu soldatiloru pentru restaurare espirase, si asià imperatulu catra finitulu lunei Rebiul-evvel, anulu Hegirei
A. 1089 / I. C. 1678
1089., insocitu de marele veziru, merge cu armat'a sa la Tatar Pazargicu (32). Aici dà vezirului comand'a si deplin'a putere asupr'a armatei, si-i ordina a merge mai departe cu ea. Vezirulu fara amenare se pune pe cale, trece in mersu fortiatu prin Moldavi'a, si in lun'a urmatória ajunge la riulu Bogu. Aici petrece câte-va dîle, trecêndu

apoi admiralu, dupa aceea Caimacamu, si in urma, dupa mórtea lui Kioprili Ahmed Pasia, fusese inaltiatu la dignitatea de mare-veziru. Elu a fostu celu mai avaru intre toti vezirii, câti au fostu vre-odata in imperiulu ottomanu; si acestu vitiu a fostu caus'a, cà in multe intentiuni ale sale n'a reusitu, cari altminterea ar fi potutu avé succese foarte bune. De altminterea era unu barbatu de mare capacitate: nu mai puçinu prudente, cá curagiosu, bellicosu, ambitiosu si inventiosu de mii de preteste pentru a suscitá bellu contra veciniloru sei. Nici caderea sa nu se póte atribui altei cause, de catu cà atâtu era orbitu de avutiele sale si de poterea sa, in câtu isi imaginá cà pote funda unu nuou imperiu in occidente. Dupa mórtea lui s'au aflatu trei mii de pungi in fundamentulu bâilor ce le avea in casa. Elu, din precautiune póte, ucisese pe toti lucratorii indata ce edificiulu casei a fostu terminatu; intre acestia au fostu si unii crestini albanesi, cari aveau inspectiunea asupra apeductelor in cetate. Elu n'a lasatu dupa sine decâtu unu singuru fiiu cu numele Ibrahimu, care ducea o vìctia miserabile. pênê ce unu consangénu alu seu, Amidge Ogli Husein Pasia, adjunse la dignitatea de mare-veziru. Acesta aducêndu-si aminte de favorurile ce a primitu odinióra de la Cara Mustafa Pasia, nu numai cà onorá pe Ibrahimu cu trei tuguri séu códe de calu tramitiendu-lu la Aleppo, ci a facutu de i s'a restituitu totu ce perduse si a lasatu pe spesele sale a i se edifica unu palatu mare, magnificu in Constantinopole.

(32) *Tatar Pazargicu.* O cetate marisióra in Traci'a, situata la piciorulu muntelui Cenghe in partea spre média-nópte de la acesta. A fostu edificatu de acele colonie turcesci din Asi'à, cari la ordinulu curtiei ottomane s'au asiediatu in giurulu muntelui Emu, si cari astu-di se numescu Citaci.

prin revista armat'a, si asteptandu a se intruni cu Tatarii si cu acei Casaci, pe care George Kiemielniski i attrasese in partea sa.

IMPRESSORA CETATEA CEHRINU

XXXIV. Dupa-ce au sositu acesti-a, merge cu optu-dieci mii de soldati ai sei, cu trei-dieci mii de Tatari, si cu pâtru mii de Casaci asupr'a Cehrinului, si in optu ale lunei Iemaziul-evvel adjunge in façi'a acestei cetati. Rusii si Casacii, cari pe acelu timpu tieneau garnisón'a, erau occupati cu construirea unei fortaretie afara de cetate; dara candu le-a venitu scirea neasteptata despre apropiarea armatei turcesci, s'au retrasu la cetate in cea mai mare disordine, si au impartesitu companioniloru sei periclulu imminente ce-i astépta. Vezirulu observandu acésta disordine, si vrendu a profita din ea, tramitte immediatu o parte a omeniloru sei sub comand'a lui Kiahaia (33) seu, spre a attacá cetatea, sperandu cá prin acést'a garnison'a se va inspaimantá si va vení intr'atâta terróre, in câtu immediatu va trebuí se capituledie. Dar' s'a incelatu; câci de si s'au luptatu patru óre intregi cu cea mai mare bravura, in urma totusi au trebuitu se se retraga cu rusine si cu perderea comandantelui loru si-à duóe mii de Ieniceri. Din acésta infructuósa incercare, Cara Mustafa Pasia a vediutu, cà tóte incercarile contra unei cetati atâtu de

(33) *Kiahaia*. Séu in forma mai elegante Ketciudabeg, vicariulu Vezirului. Acestu officiu este celu mai importante in imperiulu ottomanu, pentru marea auctoritate ce este impreunata cu elu. Nimicu nu se póte face séu ordina, fara a trece mai antâiu prin mânile lui si fara confirmarea sa prin anume scrisóre. Unu fermanu, déca se tramitte la vre-unu Pasia, fara se fia contrasemnatu de Kiahaia, séu urmatu de scrisórea lui, indata la prim'a vedere se considera de contrafactura. Pentru aceea, de si elu nu are nici macaru unu tugu, si trebue cu Ciausi-Basi impreuna se duca de braçiu la Vezirulu in audientia pe acei Pasi cari au se priméscа trei tuguri, totusi auctoritatea lui atâtu este de mare, in câtu poporulu de comunu dice: Kiahaia este pentru mine Vezirulu; este Sultanul meu; si Sultanulu nu este alta decâtu unu simplu musulmanu. Vezirulu nu póte se numésca nici-unu Kiahaia fara consensulu Sultanului; si déca è vorba de a dimissiona pe unu Kiahaia, trebue se i se dea unu locu de Pasia cu trei tuguri; câci déca s'ar dimissiona numai cu dóue tuguri, atunci se considera cá si candu ar' fi esilatu. Abstragéndu de la acestu Kiahaia, Vezirulu si fia-care Pasia are câte unu Kiahaia alu seu, care inse nu are altu officiu, decâtu inspectiunea asupr'a curtiei domnului seu. Pe unii cá acestia nu trebue confundati cu Ketciudabeg; si pentru aceea ei se si numescu Evkietciudasi, adeca inspectori de casa.

tari sunt in vanu, pênê candu nu o impressóra si o pune sub obsidiune in tóta form'a. Dreptu aceea da ordinu soldatiloru sei, cá inainte de a se mai asiediá odata in corturi, se incungiure cetatea, se faca siantiuri, se redice baricade, si se puna bateriele. Dar' nici acést'a nu i-a successu, fiindu-ca pamentulu era fórte nesiposu. In urma la consiliulu unui polonu, lasa a se construí poduri in partea ceealalta a cetatei, care era mai paludósa, si insarcina cu acésta lucrare pe Kiorhassan Pasia. Dar' nici acést'a nu avù successulu doritu.

RUSII BATU O PARTE DIN ARMAT'A TURCESCA

XXXV. Chiar' pe acestu timpu se apropiá o armata russésca sub comand'a lui Romadonovski, si trecuse degiá Dnipru inainte de ce ar' fi auditu vezirulu cè-va despre acést'a. Pentru a impedica pe Russi in scopurile loru, Vezirulu tramitte pe Cara Mehemedu Pasia, gubernatorele de Aleppo, cu o mare parte a armatei sale in contra loru, dandu-i libertate deplina a atacá pe inimicu si a se lasá cu elu in lupta candu va crede mai opportunu. Dar' ori ce facea, nu potea se traga pe Russi in lupta; de si acesti-a erau superiori la numeru. De aci vezirulu a vediutu, ca intentiunea inimicului este de a ruiná armat'a ottomana prin traganare, séu de a reinfortiá garnisón'a din Cehrinu; asiá da indata ordinu lui Caplanu Pasia (34), ca cu ceealalta armata se se puna intre cetate si intre inimicu. Russii din partea

(34) *Caplanu Pasia*. Generalu in armat'a turcésca, fórte renumitu pentru bravur'a sa in bellulu portatu contra Poloniloru, si de auctoritate atâtu de mare la Turci, in câtu Vezirulu, de si era inimicu de mórte alu lui, totusi nu l'a potutu nici-decumu resturna. Numele Caplanu, pare a i se fi datu pentru marele seu curagiu; câci Caplanu insémna proprie tigru. Turcii adeca au usulu si gustulu de a se numí dupa óre-care nume de profetu; cu tóte acestea le place si numele celoru duóe animale mai fieróse; precum sunt: *arslan*, leu; si *caplanu*, tigru. Chiar' si mam'a Sultanului, de si fiiulu seu este imperatu, totusi nu-lu numesce altminterea decâtu *Arslanum* (*), adeca: leulu meu. Pentru Sultanulu ar' fi unu affrontu candu altulu, afara de tatalu seu, l-ar' numí cu numele seu propriu. De alta parte, numele de Padiscĭah, care trebue se-lu dea Sultanului fia-care omu, se pare ca ar derogá auctoritatiei unei mame asupr'a fiiului seu. Pentru aceea s'a adoptatu o cale intermediaria i si s'a concesu numai mamei dreptulu de a numí pe fiiulu seu leu.

(*) *Arslan*, unguresce se dice, arszlány; si *arslanum*, arszlányom. Nu in vanu numimu pe Ungurii nostri Turci. Animale selbatice. *Tr. Rom.*

loru, observandu ca prin acésta stratagema le este intrerupta tóta comunicatiunea cu cetatea, in duóe-dieci-si-duóe ale lunei Iemaziulu-achir attaca trupele lui Caplanu Pasia cu atâta vigóre, in câtu primele colóne indata la primulu attacu au fostu rupte, ér' restulu a prinsu fug'a si s'a ascunsu prin balti pentru a-si scapá viéti'a. Caplanu Pasia, desperatu de acésta fuga rusinósa a soldatiloru sei, si vediendu ca nici rugari nici amerintiari nu facu nici unu effectu asupra loru, a datu focu poduriloru construite preste balti, pentru a impedeca inimiculu se nu póta persecutá si nimicí cu totulu armat'a ottomana.

TURCII OCCUPA CETATEA CEHRINU

XXXVI. In fine vezirulu vede ca iérn'a se apropia, si trebe séu se invinga séu se se retraga. Lasa a se subminá murii cetatiei de trei parti, si in duóe-dieci-si-un'a ale aceleiasi luni i arunca in aeru, ordinandu totodata soldatiloru a incongiurá cetatea, si prin sparturi a da assaltu. Garnisón'a vediendu cà nu este sperantia de a mai poté aperá cetatea, fiindu-cà murii erau prefacuti in ruina, prinde fug'a pe pórt'a de catra Dnipru, si lasa Turciloru nu atâtu o cetate intarita, câtu mai vertosu ruine de ruine. Dar' inainte de fuga ei au pusu focu sub magazinulu cu pulberea, si prin acést'a au facutu câ multe mii de soldati, cari se imbuldiau la préda, au fostu cu totii aruncati in aeru.

AMENDUOE ARMATELE SE INTORCU ACASA

XXXVII. In diu'a urmatoria vezirulu accompaniatu de cei mai de frunte officieri ai armatei sale, merge a visita cetatea, care atât'a labore si sange a costatu, si vediendu cà intr'atâtu este de ruinata, in câtu cu greu s'ar' mai poté séu repara séu defende, dá ordinu a derima tóte casele, tóte fortificatiunile, si a o assemená cu pamentulu. Dupa ce dete soldatiloru câte-va dile de repaosu, cercá se traga pe Russi la lupta noua. Dar' acesti-a nu voiau a esi din siantiurile si fortificatiunile loru, cí se preparau de drumu catra casa. Vediendu acésta vezirulu, tramitte pe Caplanu Pasia cu truppa de cavaleria usióra, spre a-i impedica in retragerea loru si a-i attacá in passurile mai strimte. Dar' nici acést'a apucatura nu i-a adjutatu. Câci

Russii se retrageau in colóne inchise, si in urm'à loru aveau o multime de cara, cari le serviau spre aperarea loru; si respingeau cu vigóre attacurile Turciloru. Vezirulu anca era constrinsu a se inturna acasa pentru lips'a totale de provisiune; si in asta intórcere, afara de tóte carale sale cu bagagiu si de tunurile cele grele, a perdutu unu numeru cu multu mai mare de soldati, decâtu a fostu numerulu acelora, cari au peritu la Cehrinu prin sabi'a si ferulu inimicului, in câtu cându ajunse la Adrianopole cu inceputulu lunei Remazanu, armat'a avea aspectulu, ca si candu ar' fi fostu mai multu invinsa deçatu victoriósa.

SOLDATII STRIGA CONTRA ACESTEI INFRUCTUOSE ESPEDITIUNI

XXXVIII. Si intr'adeveru, victori'a de la Cehrinu departe de a fi inspiratu soldatiloru curagiu, din contra, ei considerau nu numai de inimici, ci chiar' de tradatori pe toti acei-a cari vorbiau de a mai continua bellulu in Ucrani'a. Memori'a despre mórtea à trei-dieci-de-mii de companioni ai loru, fatigiele sufferite pe cale, erau cu multu mai afundu typarite in ânimele loru, decâtu cá se se considere satisfacuti prin aceea, cà au luceritu ruinele cetatiei Cehrinu, si cà au vediutu câte-va sute de cápete ale inamicului loru arborate in giuru de cortulu vezirului. Vezirulu anca se potù convinge din propri'a esperientia, câtu de greu este a porta bellu in locuri necunoscute, sterpe, pline de balti si de ape, si unde nu poti face predi, ci esti espusu la tóte periclele. Elu vediù acést'a; si acumu i parù reu, dar' prè-tardiu, cà s'a oppusu la proiectele de pace si a causatu perderea atâtoru míi de ómeni, fara a puté aretá nici celu mai micu resultatu bunu.

INCERCAREA VEZIRULUI DE A CONSTRUI UNU NUOU CASTELLU

XXXIX. Elu ar' fi renuntiatu de a mai continua bellulu, déca Cosacii prin incursiunile loru continue, devastandu nepedepsitu tóte tierile de pre langa marea négra, n'ar' fi innecatu in elu cu totùlu intentiunile sale pacifice. Dreptu aceea se decise a construi o cetate si castellu la gur'a Dniprului nu departe de Ociacovu, sperandu cá cu modulu acesta va poté usioru se impedece naiele Casaciloru de a intrá in marea négra, si pe Casacii de la Zaporovu, pentru lips'a

de sare, i va constringe a se supune imperiului ottomanu. Cu esecutarea acestui lucru a insarcinatu pe Mimar Aga (35), ér pe Caplanu

(35) *Mimar Aga.* Primu-architectu. Occupatiunea sa principale este de a inspecta tóte edificiele nóue in Constantinopole si in suburbiuri, si a ingrigì cá se nu se edifice mai inalte de cumu este permissu. Elu are inspectiunea asupr'a tuturoru murariloru comuni, numiti preste totu Calfe séu Chalife; si are dreptulu de a-i pedepsi séu a le impune amende, déca edificandu vre-o casa, ar' ocupá din strada numai cu unu degetu mai multu decâtu trebe; precumu si atunci, candu ar' face vre unu unghiu strimbu, séu ar' edifica intr'unu modu miserabile; in casurile aceste i póte pedepsi chiar' si candu proprietariulu nu ar' cere. De multe-ori este casulu, cá Mimar Aga nu scie nici macar atâta câtu face unu degetu, si ca nu are nici-o cunoscintia despre architectura; câci fiindu acesta unu postu fórte profitabile, nu se da aceluia care este mai bunu architectu, cì acéluia care are mai mare gratia la Vezirulu Nime nu póte edifica ce-i placc. mai inainte de a fi corruptu pe Mimar Aga cu bune presenturi. Câci de si mesur'a edificieloru este regulata prin dispositiuni speciali de la, Sultanulu asiá, in câtu cas'a unui crestinu nu póte fi mai inalta de trei-spre-diece vergi (*) si a unui turcu de cinci-spre-diece, totusi, fiindu ca in Constantinopole se edifica mai multu pe coline séu munticei, Mimar Aga, déca i-ai facutu unu bunu presentu, póte se-ti permitta a edifica cas'a la o inaltime considerabile si preste mesur'a regulamentara. Câci elu iti iea mesura din dosulu muntelui; si cu modulu acest'a, pre candu o casa in partea din dosu are mesur'a prescrisa, pre atunci ea in façie are o inaltime de trei-dieci si mai bine de vergi. Totu assemenea se urmédia si in casuri candu crestinii voiescu se-si edifice din nou vechiele loru biserici. Câci, de si acésta le este permissu, dar' sub nisce restrictiuni atâtu de severe, in câtu ei la materialulu vechiu nu potu pune nici-o pétra nóua, nici-unu lemnu nou. Asia ei corrumpu pe Mimar Aga cu o bunicica summa de bani, ca se scria mai multe pietre si mai multe lemne decâtu câte sunt in realitate; si cu modulu acesta intra pietrele si lemnele nóue in reconstruirea edificiului vechiu. Dar' candu e vorb'a de a construi unu edificiu mai importante, precumu Giamie, séu vre-unu palatu, atunci Turcii nu se adressédia la Mimar Aga, ci chiama architecti greci ori armeni, cari sunt escelenti in acésta materia, pre candu Turcii arare ori séu nici-odata nu au pututu-o duce la vre-o perfectiune. Dar' acést'a nu provine de acolo, ca dóra ei ar' fi stupidi de la natura, séu ca dóra n'ar' avé inclinatiune spre sciintie, câci ei dau probe pe tóta diu'a de cunoscintiele loru in mathematica si in alte sciintie, in câtu ce se tiene de inteligentia; potemu dice, ca déca nu intrecu pe alte natiuni, dar' celu puçinu nu sunt inferiori acestora. Caus'a dar' este aceea, ca Turcii nobili, séu acei-a cari s'au nobilitatu prin invetiatur'a séu prin faptele loru eroice, de si se aplica la sciinti'a mathematicei, dar' urescu totu ce se numesce lucru de mana, si-lu considera ca necompatibile cu nobilitatea loru. Amu observatu intr'altu locu (**), ca la Turci nu trece nobilitatea dela parinti la fii, cì aceea se castiga prin fapte bune si virtute.

(*) Cam patru-dieci de palme. *Tr. Rom.*
(**) Vedi not'a 29 la Capu IV. din Cartea I. *Tr. Rom.*

Pasia l-a tramisu acolo cu siese regimente de Ieniceri, spre a fi intru aperarea lucratoriloru pênê la terminarea lucrarei.

COSACII IMPEDECA LUCRAREA SI UCCIDU PE LUCRATORI

XL. Dar' acésta intentiune astuta (vicléna) a vezirului a fostu nimicita prin unu accidentu neasteptatu, repentinu. Càci abiá se pusera primele fundamente, candu Circo, generalulu Cosaciloru Zaporoveni reintornandu-se de la una espeditiune din Tatari'a, vine cà trecutoriu cu cinci-spre-diece mii de omeni, si audiendu cà pe aci pe apròpe in vecinetate se edifica o cetate si castellu nuou, dar' nescindu cà din partea cui se face : se apropia mai tare spre a se convinge in realitate despre starea lucrului. Candu a vediutu cà Turci sunt acesti omeni, indata i-au incungiuratu, si i-au attacatu cu tóta furi'a possibile, in câtu, de si Turcii s'au aperatu cu celu mai resolutu curagiu, totusi in urma acesti-a au fostu batuti si omoriti, nu numai sentinellele, dar' toti lucratorii dinpreuna cu George Kiemielniski, pe care Turcii ilu pusera hetmanu Cosaciloru. Dupa aceea se pune in castre in acelasiu locu, de unde a batutu pe Turci, si tramitte immediatu unu nuntiu la tiarulu, spre a-lu informá despre cele intemplate. Tiarulu anca din partea sa, tramitte ordinu lui Dolhoruki, care succese lui Romadonovski in comand'a suprema a armatei, cá in timpulu celu mai scurtu possibile se-si unésca tóte truppele sale cu ale lui Circo, si amenduoi cu puteri unite si cu de impreuna intielegere se se oppuna la tóte incercarile Turciloru.

TURCII OSTENITI IN BELLU, CERU PACE

XLI. In urma vezirulu, vediendu ca pre langa acésta stare a lucruriloru, in vanu este a stórce puterile imperiului in aceste parti de tiéra ce nu aducu alta de câtu ruina, pre candu in alte parti le-ar' poté intrebuintia cu mai multu successu : se invoi a inchiaiè cu Russi'a pacea dorita fórte de ambe parti. Asiá se terminà unu bellu, pe care a-lu purtá imperatorele ottomanu avuse si inclinatiune si putere; dar ceea ce i-a lipsitu a fostu o armata, care se scia indurá frigu, fóme, si alte fatigie, ce intrecu fortiele omeniloru moritori. Afara de acésta se parea cà insasi fortun'a incepe a perasi armele turcesci.

TÖKOLI DA OCASIUNE LA FRANGEREA PACEI INTRE TURCI SI INTRE IMPERATULU GERMANIEI

XLII. Dar' tóte aceste dificultati póte ca anca nu faceau pe curtea ottomana se desiste dela intentiunea sa, déca nuóele miscari in Ungari'a nu l-ar' fi redusu, ca se-si intórca armele in acésta parte, unde credea cà va poté porta bellulu cu mai puçine difficultati si cu mai mare folosu. Emericu Tökōli (36) se revoltase pe acestu timpu contra imperiului Germaniei, si in câte-va luni attrase in partea sa mai totu poporulu din acea parte a Ungariei, care mai remasese suppusa acestui imperatu. Dar' vediendu cá singuru, fara adjutoriu din afara, nu este in stare a resiste armeloru imperiali (câci imperatulu facèndu pace cu Franci'a, isi adunase tóte poterile pentru a stinge acésta flacara), asiá a imploratu adjutoriulu Turciloru, promitiendu a le respunde cà tributu patru-dieci de míi de taleri pe anu, si a le merge de câte-ori va trèbui in adjutoriu cu trei-dieci de míi de ungureni.

(36) *Emericu Tököli.* Faptele acestui principe sunt cu multu mai bine cunoscute in Europ'a, de càtu cá se fia necessariu se le enumeru' ací. Dupa-ce si-a perdutu tóta starea in Ungari'a, Turcii i-au datu o pensiune de optu-dieci lei pe dî; si dupa ce Ainegi Solimanu Pasia l-a liberatu din prinsóre, sub totu cursulu bellului a statu in cea mai mare stima la Turci. Sultanulu Mustafa de câte-ori mergea in campania, totdeuna ilu luá cu sine, si de regula se folosiá de consiliurile lui. Dupa inchiaierea tractatului de pace de la Carlovitiu, s'a schimbatu si sórtea lui Tököli; câci dupa stipulatiunile acestui tractatu nici un'a parte nici ceealalta nu mai potea tienè la sine si se asculte de persóne, despre cari se sciá cá sunt inclinate a escitá nóue turburari; si asiá totu acestu Sultanu l-a trimissu la Nicomedi'a, unde i-a datu una villa frumósa si l-a provediutu cu tóte cele necessarie pentru o viétia domnésca. Dar' attacatu de gutta, a moritu pucinu dupa aceea totu aici. Inainte de a murì a lasatu elu insusi cá se-lu ingrópe in suburbiulu Pera, afara, dinaintea cemetiriului Greciloru, unde se immormenta de comunu ambassadorii crestini si domesticii loru. Pre candu eram in Constantinopole, am conversatu adese-ori cu elu, si-mi aducu aminte cà dîcea de multe-ori: «Ce potemu face, frate? A placutu lui dumnedieu, cá «se ne suppunemu unui domnu, care prin faptele sale se aréta cá sémena fórte multu «cu emblem'a sa, adeca cu semilun'a. Falsulu loru profetu s'a incelatu in mai tóte «punctele doctrinei sale: dar' io credu ca unu spiritu adeveratu profeticu a vorbitu «din elu atunci, candu a datu sectatoriloru sei lun'a de emblema a armeloru loru; «câci intr'adeveru, acést'a aréta prè bine inconstanti'a loru.»

PARTIDE CONTRA SI PENTRU BELLU

XLIII. Curtea ottomana cugetâ multu, ca : óre se dea lui Tököli acumu indata si in publicu adjutoriulu cerutu; séu se astepte pênê va espira armistitiulu de duóe-dieci de ani, ce inchiaiese Kioprili Ahmedu Pasia cu imperatulu Germaniei la anulu 1075., ér' pênê atunci se adjute pe sub mana pe rebelli ? De acésta din urma opiniune au fostu toti Ulemalii (37), precumu si mam'a Sultanului, dîcêndu cà nu este justu a incepe bellu cu unu principe care n'a datu nici-o causa de plangere, ci din contra, a observatu pênê acuma cu rigóre conditiunile armistitiului. Sultanulu inse si marele veziru erau de ceealalta opiniune; ei dîceau ca ferulu trebue batutu pênê è caldu, si cà abiá se va mai presentá órecandu occasiune atâtu de bine-venita pentru a propagá religiunea mahomedana. Ungari'a, pênê acumu celu mai tare bulevardu alu crestiniloru, vine si se suppune de buna voia; Germani'a, stórsa prin bellele continue cu Franci'a si Svedi'a, abiá este in stare se sustiena nici celu dântâiu atacu alu armeloru ottomane; si suppusa odata acésta tiéra, nici-o pedeca nu va mai stá in cale cá si celelalte popóra, cari odinióra s'au tienutu de imperiulu romanu, se se suppuna potestatiei ottomane. Si cá se nu se póta obiectá, ca bellulu ar' fi o prè mare greutate pentru suppusii sei, Sultanulu declara, ca spre acestu scopu are in thesaurulu seu siepte-dieci mìi de pungi, are o armata complecta, si tóte altele ce sunt necesarie pentru câte-va espeditiuni, si promitte ca è gata a intrebuintia cu placere tóte acestea pentru a aduce pe crestini la religiunea mahomedana, a estinde marginile imperiului, si a protege pe cei cari se voru suppune scutului seu. Ienicerii instigati de vezirulu (38), si officierii cari i tieneau partea, cerea bellu si declarau in publicu cà

(37) *Ulemalii.* Terminu generalu cu care se numescu toti acei-a cari se distingu de altii prin vre-unu anume officiu ecclesiasticu. Cari sunt aceste officiuri, amu aretatu mai in susu intr'o nota din partea prima (*). Ei au fórte mare autoritate naintea poporului; fiindu-cà in generalu se crede, cà ei nu facu nimicu, decâtu aceea ce mai ântâiu s'a aprobatu prin unu Fetva. Si de aci, candu veti vedé cà se intrunescu cu armat'a pentru a se oppune cu ea impreuna vre-unui lucru, se sciti de siguru cà nu se va alege nimica din elu.

(38) *Vezirulu.* Cei cari sunt mai bine instruiti in consiliurile curtiei ottomane pe

(*) A se vedé not'a 10. la Capu III. d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

mai bine voiescu a murí, decâtu se suffere cà imperatulu Germaniei se oprime nepedepsitu pe suditii imperiului ottomanu. Vezirulu seduse si pe mam'a Sultanului (39), care era de opiniune contraria, si

acestu timpu dicu, cà nime altulu, ci numai Sultanulu si marele veziru, Cara Mustafa Pasia au doritu bellulu in contra imperatului Germaniei; si candu Sultanulu a observatu cà mama-sa si toti Ulemalii sunt in contra, a ordinatu marelui veziru, cá prin promissiuni si alte maiestrii se castige pe Aga Ienicerilorụ si pe toti ceilalti Odgiaci Agalari in partea si pentru opiniunea sa. Câci singuru maxima: *Cul'Sefer ister*, adèca; soldatii ceru bellu, este motivu sufficiente pentru a declará cui-va bellu. Pre candu érasi, de sì poterea Sultanului si a vezirului este fórte mare, totusi déca Ienicerii in intrunire cu Ulemalii se oppunu intentiunilorụ Sultanului, elu trebe se céda acestora; si déca totusi persiste in intentiunea sa, revolutiunea urmédia immediatu. Ér' déca séu Ienicerii fara Ulemali, séu Ulemalii fara Ienicieri se dau in partea Sultanului si apróba intentiunile acestui-a, atunci elu isi póte realisa fórte usiorụ dorinti'a. Ienicierii uniti cu Ulemalii au o potere immensa; ei sunt in stare a destitui chiar' si pe Sultanulu, a curati din cale si pe vezirulu si pe ori care altu superiorụ alu lorụ; precumu amu vediutu acést'a in casulu cu destituirea Sultanului Mahomedu IV.

(39) *Mam'a Sultanului.* Valid'a Sultana. Acésta numire se dá numai mamei Sultanului dominante. Ea nu póte portá acestu nume inainte de ce fiiulu seu a adjunsu la dignitatea de imperatu, nici dupa mórtea séu destituirea acestui-a. De altmintere numai la Mahomedu Fatih si la Selimu Iavus a fostu casulu, de fiiulu a adjunsu pe tronu traindu anca parintele seu. Sultanii s'au portatu totu-deauna cu mare respectu catra mamele lorụ; legea divina si preceptele Coranului le demanda acést'a Ele potu dupa bunu placulu lorụ nu numai a introduce séu a schimba ori ce lucru in Seraiu; ci se pote prin lege oprí Sultanului, cà fara invoirea mamei sale se nu se culce cu vre-o femeia din cele ce se intretienu acolo. In câtu timpu tiene serbatori'a Bairamu, mam'a Sultanului in tóta diu'a i aduce câte-o vergura frumósa, bine educata, elegantu imbracata, si cu diamante si pietre scumpe adornata; assemenea si Vezirulu si ceilalti Pasi tramittu imperatului intre alte presente si câte-o vergura tinera, dar' elu nu cutédia a se attinge de ea, pénê nu i-o presenta insasi mama-sa. Sultanulu póte dupa placu se-si aléga o concubina, pe care mama-sa nu o cunósce de locu, si nime nu cutédia a i se oppune; dar' tóta lumea tiene, ca acésta faptă este in contra reguleloru Seraiului, si cà elu prin acést'a lucra in contra respectului datoritu mamei sale. Sultanulu se consulta de multe-ori cu mama-sa si in trebile publice ale Statului, precumu se scie cà a facutu Sultanulu Mahomedu. Câte-odata tiene consultari cu Vezirulu si cu Mufti si le recomenda a fi credintiosi fiiului seu; in casulu acesta ea ese acoperita cu unu velu, pentru cá se nu i se póta vedé façi'a. Candu e morbósa, Hakim Effendi séu primulu medicu se introduce in cabinetulu ei de dormitu; dar' nu póte vorbì cu ea, decâtu prin o perdea ce este trasa impregiurulu patului ei. Si déca trebe se-i pipaie pulsulu, n'o póte face decâtu prin o pendia fórte fina de inu; câci ar' fi o crima, cá vre-o persóna barbatésca se védia faci'a Sultanei, fia sanetósa ori morbósa. Veniturile ei se urca preste una miie de pungi, ce

o castigà in partea sa, promitiendu-i, cà in casu de noue cuceriri Pasmakliculu (40) ei se va immarí cu trei sute de pungi. Invoindu-se mam'a Sultanului, se invoi si Mufti, care lungu timpu se tienuse in reserva cu opiniunea sa despre acestu lucru, si aprobà intentiunile Sultanului prin unu Fetvah. Cu tóte aceste partid'a contraria nu se induplecà nici prin autoritatea lui Mufti, ci-si aperà parerea in publicu, si respandea diverse scrisori anonime contra Divanului, in care invetiá pe poporu a nu se invoi la unu bellu injustu, care vreau

se aduna din tóte tierile imperiului prin unu anume officialu numitu Kietciudai Valida Sultanu, si care este unu postu fórte onorificu. Ea face ce-i place cu acesti bani. Câte-odata, candu se simte necessitate, imprumuta bani cassei statului; de altadata dà bani pentru a recruta soldati in servitiulu publicu. Asiá se dîce cà à facutu mam'a Sultanului Achmetu III asta-di regnante, in cursulu bellului cu muscalii. Intre concubinele Sultanului sunt unele, cari nu sunt decâtu puru si simplu concubine, ér' altele sunt Chaseki. Déca un'a din ele a avutu numai odata onórea de a se culcá cu Sultanulu, ea indata se introduce in apartementu separatu de celelalte femei, unde-i stau la servitiu sclave si eunuchi; dar' nu póte merge mai multu la Sultanulu, decâtu déca o chiama elu. Si déca Sultanulu iubesce pe un'a mai multu decâtu pe celelalte, atunci elu i póte pune coron'a pe capu, si ea immediatu primesce titlulu de Chaseki Sultana. Dupa ce i s'a datu corón'a, ea are libertatea de a merge la Sultanulu de câte-ori i place, chiaru si candu n'a tramisu dupa ea. La un'a cá acest'a i se da unu Kiahaia si unu regimentu de Baltagi cu capitanulu loru, cari au de a esecuta ordinile ce le da ea prin Kiahaia. Chasekile aceste au si veniturile loru proprie accordate de Sultanulu dupa placerea lui; dar' nu potu fi nici-decumu mai puçine de cinci sute de pungi pe anu. Din acésta causa, de si unu Sultanu póte se incoróne cinci Chaseki Sultane, totusi au fostu multi, precumu Achmetu III asta-di dominante, si fratele seu Mustafá II, cari pentru a incungiura aceste spese, si mai alesu fiinducà erau in continuu incurcati in belluri, n'au creatu nici-o Chaseki Sultana, ci s'au indestulitu numai cu concubine. In câtu pentru concubinele Sultanulu cari n'au procreatu decâtu numai fete, succesorele seu póte se le marite, fara inse cá prin acésta se áiba mai mare onóre decâtu acele cari au remasu sterpe. Ér' déca au nascutu unu fiiu, chiar' si candu ar fi muritu acesta indata dupa nascere, mam'a acestui a se inchide in Eski Seraiu, séu in palatiulu vechiu, de unde nu-i mai este permisu a esí in lume. Acelea apoi, cari au unu fiiu in viètia, sunt respectate de tóta lumea, de curteni cá si de straini, fiinducà póte vení o dî, in care ele se fia Sultane-mame séu Sultane-Valide.

(40) *Pasmakliculu.* Asiá se numesce venitulu ordinariu assignatu Validei-Sultana si celorlalte Chaseki-Sultane. Se deriva dela cuventulu Pasmak, adeca papucu câci se dîce cà aceste venite sunt date loru, pentru a-si cumpera papuci. In tóte cetatile cucerite de Turci trebe sa fia o strada destinata pentru Pasmaklicu: asiá è Pera in Constantinopole. De ací vine cà, Sultan'a Valida are unu pasmaklicu mare, intinsu mai preste totu imperiulu ottomanu.

se-lu intreprinda nu numai contra unui tractatu de pace confirmatu prin juramentu, cì si contra anathemei Sultanului Solimanu (41).

IN FINE SE DECIDE BELLU IN CONTRA IMPERATULUI GERMANIEI

XLIV. Dar' vezirulu, redimatu pe bun'a dispositiune a soldatiloru sei si pe consimtimentulu Sultanului, si orbitu de prè marea incredere ce o avea in propri'a sa potere, a perseveratu in opiniunea sa, si a decisu a portá bellu contra Imperatului Germaniei. Dar' i mai trebuia unele pretexte, pentru ca se convinga pe soldati despre dreptatea armeloru ottomane, si pentru a-i face cá se intreprinda espeditiunea cu atâtu mai mare alacritate.

TURCII CAUTA UNA CAUSA JUSTA PENTRU BELLU

XLV. Unu pretextu pentru rumperea armistitiului cu Germani'a era, cà imperatulu facuse unele pedeci in bellulu cu Poloni'a si si-a pusu tôte puterile pentru a impedicá pacea cu acestu regatu; dar' ori câtu de plausibile ar' fi fostu acestu pretextu, totusi nu era de adjunsu pentru rumperea armistitiului, din causa ca acele pedece se facusera numai pe sub mana, si nu prin ostilitati aperte. Asiá vezirulu a trebuitu se inventedie unu altu pretextu mai palpabile in ochii publicului. Ca se aiba dar' apparenti'a cà nu Sultanulu, cì imperatulu a causatu bellulu, vezirulu tramisse imperatului una scrisôre in numele Sultanului prin unu curieru, in care-i declarâ, ca Tōkōli si ceilalti nobili unguri pentru opressiunea ce suffere din partea lui au fostu necessitati a-si suppune tiér'a loru potestatiei imperiului ottomanu, si cà au promissu a plati tributu Sultanului; din care causa imperatulu este invitatu a-si retrage truppele tramisse contra loru, si a restitui totu ce au cuprinsu de la ei; la din contra

(41) *Sultanului Solimanu.* Turcii in generalu sunt dę firm'a convingere, cà Sultanulu Solimanu, dupa redicarea obsidiunei de la Vienn'a, legase pe toti successorii sei, cu Laneta, nu mai intreprinde nici-odata oppugnarea acestei cetati, nici a intra cu mana armata si intentiune ostile in teritoriulu ei (*). De ací, candu Cara Mustafa Pasia a fostu alungatu de sub murii Viennei, toti Turcii au inceputu se strige cá dintr'o gura, cá mani'a lui Dumnedieu i bate pe Turci si le amerintia cu ruina totu imperiulu loru, pentru cà fara causa au frantu armistitiulu, si au desconsideratu anathem'a lui Solimanu Sultanulu.

(*) A se vedé not'a 36 la Capu IV din Cartea III. *Tr. Rom.*

se va considerá ca frangetoriu de pace, si va ave de a-si adscrie sie si pedeps'a meritata prin imprudenti'a sa.

IMPERATULU GERMANIEI TRAMITTE UNU DELEGATU LA CURTEA OTTOMANA

XLVI. Imperatulu intielesse totu lucrulu, cà adeca Turcii cérca numai preteste la bellu. Deci tramisse pe contele Albertu Caprara in calitate de ambassadoru estraordinariu la Constantinopole, insarcinandu-lu a nu crutia nici persvasiuni nici daruri pentru a esopera, cá armistitiulu se continue, si se se incungiure unu bellu, pe care Leopoldu nu se simtiá in stare de a-lu porta.

TÖKÖLI PRIN ADJUTORIULU TURCILORU OCCUPA MAI MULTE CETATI

XLVII. Vezirulu inse, fara a astepta sosirea ambasadorului, anca in acelasiu anu 1093., tramitte pe Ibrahimu Pasia (42) Beglerbegulu de Buda cu siese mìi de ómeni intr'adjutoriulu lui Tököli, ordinandu totu odata lui Apafi, principelui Transilvaniei, a-si intrunì truppele cu cele din Ungari'a. Tököli intaritu cu aceste fortie ajutatórie, anca in acceasi véra occupa cetatile Cassovi'a, Eperies, Leucea, Leventa,

(42) *Ibrahimu Pasia.* Unu barbatu fórte eminente intre Turci, precumu in pace asiá si in bellu, in câtu elu cu dreptu cuventu se póte numera intre cei mai mari ómeni ai seclului seu. Primele probe de escellentele sale virtuti le-a datu in officiulu de Kiahaia ce l-a purtatu sub marele Veziru Kioprili Mehemedu Pasia. De aci a fostu numitu Pasia de Aleppo sub Kioprili Achmedu Pasia, cu care impreuna a luatu parte la oppugnatiunea Candiei, si i-a facutu mare servitiu intru regularea articleloru de capitulatiune a castellului. Dupa terminarea acestei espeditiuni, revoltandu-se Egiptianii, a fostu tramisu acolo spre a restituì pacea intre rebelli; si i-a succesu de nu numai a supusu in scurtu timpu totu regatulu érasi potestatiei ottomane si a restauratu pacea fara cea mai mica versare de sange, ci a redicatu anca si tributulu annuale péné la una-suta-cinci-dieci de pungi. Elu a sciutu prin tactulu seu intr'atâtu se imblandiésca spiritele turbulente ale mai-mariloru din Egiptu, in câtu acolo, unde inainte de acést'a nici-unu Pasia n'a potutu scapá cu onóre din manile loru, asta-di gubernatorii potu traì in cea mai mare securitate. Prin faptele sale atâta reputatiune si stima si-a castigatu, in catu fù numitu Beglerbegu de Buda, unulu dintre cele mai importante gubernamente in imperiulu ottomanu. Ce ar' fi potutu face elu aici, déca Cara Mustafa Pasia, orbitu de pré marea incredere in puterea sa, nu i-ar' fi reieptatu tóte consiliurile, se cunósce invederatu din propunerile si intentiunile sale, déca le comparamu cu resultatulu. Unu istoricu turcu a descrisu fórte frumosu vieti'a lui, din care se vede, ca elu a fostu celu mai perfectu si mai escellente modellu alu tuturoru virtutiloru.

Lipce si Filek; fiindu-cà garnisónele germane se retrageau cu voi'a si cu intentiunea de a se reservá mai bine pentru ocasiune mai favorabile, decâtu cá prin o difficile si infructuosa resistentia se se espuna periclului de a cadé in captivitate.

SULTANULU DECLARA PE TÖKÖLI REGE ALU UNGARIEI

XLVIII. Dupa acestu fericitu inceputu, Turcii nu se mai indoiau cà espeditiunea va esi bine, si Sultanulu nu mai cunoscea margini, ci prin pasi'a de la Buda declarâ pe Tōkōli de rege alu Ungariei, si ordinâ tuturoru nobililoru Ungariei, cari mai remasessera anca fideli imperatului Germaniei, cá se se suppuna noului loru suveranu. Turcii mai attacara insul'a Schutt, dar' fara successulu doritu. Intr'aceea vezirulu tienea pe ambasadorulu imperiale cu falsa sperantia de pace, voindu prin acést'a, cá inimiculu se stea in asteptare si se nu se prepare la resistentia.

TURCII PROPUNU CONDITIUNI IMPOSSIBILI DE PACE

XLIX. In fine, candu a fostu pe deplinu informatu de progresele armeloru tōkōliane, a chiamatu la sine pe Caprara cá se-i faca cunoscutu, cà Sultanulu nu voiesce a incheia pace cu imperatulu sub alte conditiuni, decâtu sub cele urmatórie: Se restituie regatulu Ungariei in statulu in care a fostu la anulu 1067; se respundía portei ottomane unu tributu annuale de cinci-sute mìi de florini; se derime cetatile Leopoldopole si Gutta; se restituie lui Tōkōli cetatile Neutrashinta si Ecolt, dimpreuna cu insul'a Schutt, si fortaréti'a Muranu; se dea amnestia generale Unguriloru, restituindu-le bunurile si tóte privilegiele loru. Lui Caprara nu-i dá man'a a primí aceste conditiuni in numele suveranului seu, ér' Sultanulu indata ce a intielesu cà imperatulu nu este aplicatu a le primí, a declaratu bellu in contra lui, si a ordinatu a planta códa-de-calu in publicu naintea palatului in lun'a Sievvalu anulu Hegirei 1093. A 1093 / I. C. 1682

VEZIRULU PLÉCA CU ARMAT'A DIN CONSTANTINOPOLE

L. Câte-va dîle in urma, Vezirulu accompaniatu de Mufti, de Cadileskieri si de toti ceilalti mai-mari, pléca cu mare pompa din Constantinopole, si-si iea calea spre Adrianopole, unde se determi-

.nase a petrece iérn'a si a se prepará pentru espeditiunea contra Germaniloru. Pe cale cam la una milla de la Constatinopole, intr'unu locu ce se numesce Cirpigi Ciari (43), se pune in campu cu scopu de a da soldatiloru ceva tempu de repaosu, cá apoi se-si póta mai bine continua calea pên' la Adrianopole.

PRESEMNE RELE PENTRU TURCI

LI. Chiar' in acea nópte se redicâ o furtuna violenta, si unu ventu terribile mestecatu cu ploia si ghiaçia, in câtu nime nu cutediá in totu campulu a se misca din locu ; si corturile pasîloru, si paviliouulu Sultanului, alu marelui veziru si alu lui Mufti au fostu trantite si sfarimate in bucati. Cinci dîle dupa aceea fiindu campati a-própe de Silebri'a sub o culme la litorele mârei, érasi se redicâ unu uraganu, si de pe munti versá unu torrente atâtu de mare, in câtu nu numai corturile, dar' si carale cu bagagiu, cai, vite, ba si soldatii au fostu inundati, séu rapediti cu torrentile in mare. Aceste duóe accidente petrecute asiá dicêndu mai sub murii Constatinopolei, au adusu in mare terróre pe Turci, cari prin superstitiunea loru sunt invetiati a judeca despre successulu intreprinderiloru loru dupa modulu cumu aceste-si ieau inceputulu.

DE ACI NUOE NEMULTIUMIRI INTRE SOLDATI

LII. Cei cari se oppusesera in secretu si de la inceputu acestei espeditiuni si o declarasera de injusta, acumu dupa aceste calamitati strigau in publicu, ca ele nu suntu alta de câtu semne visibili ale resbunarei divine si ale mâniei lui Dumnedieu asupra armeloru musulmane.

SULTANULU INSOÇIESCE PE VEZIRULU CONTRA BELGRADULUI

LIII. Dar' Sultanulu nu luâ in consideratiune aceste strigate, cì le despretiuì cá pe unele superstitiuni vulgare, ce nu sunt demne de nimile mari; si lasandu a se repará daunele causate prin ventu si

(43) *Cirpidgi Ciari.* Unu siesu fórte largu afara de murii Constantinopolei, nu departe de Davudu-Pasia. I s'a datu acestu nume, fiindu-ca muierile betrane ale musulmaniloru spala pans'a loru in rîulu ce curge prin medi-loculu acelui siesu, si apoi o intindu pe iérba si o usca la sóre.

ploia, îsi continuà calea intentionata mai departe, si ajunse la Adrianopole càtra finitulu anului 1093. Aici preste iérna a lasatu a se face preparatiunile bellice càte mai erau anca necessari, si in duóedieci-si-siepte ale lunei Rebiul-achir, anulu Hegirei 1094., a plecatu cu tóta armat'a spre Belgradu. Dar' pe cale 'si schimba propusulu si se opresce la Hisargicu (44), urbe departata optu óre de la Adrianopole. A. 1094. I. C. 1679.

DA COMAND'A MARELUI SEU VEZIRU SI SE INTORCE LA CONSTANTINOPOLE

LIV. Aici mai iea odata in revista truppele sale, apoi da comand'a preste tóta armat'a marelui seu Veziru Cara Mustafa Pasia si cu ea stindardulu lui Mahomedu (45), si lu provóca se se bata cu bravura contra inimiciloru Coranului, cá asiá prin faptele sale se merite gloria si onóre eterna in acésta lume, si paradisulu in ceealalta. Fa-

(44) *Hisargicu.* O cetate pe cale càtrâ Belgradu de la Adrianopole, in distantia cam de optu óre de la acésta. Nu are alta insemnatate, decàtu cà Sultanulu Mahomedu s'a opritu aici, candu s'a intreprinsu espeditiunea contra Viennei.

(45) *Stindardulu lui Mahomedu.* Este unu stindardu din metasa verde, lungu si latu, dupa form'a carui-a se facu tóte stindardele numite Sandgiacu. Crestinii tienu cá l-ar' fi luatu de la Turci in batai'a de la Vienn'a; dar' sunt in mare erróre. Càci nu s'a auditu nici-odata cá acestu stindardu se fia cadiutu candu-va in manile inimiciloru, de si a fostu casu candu mai toti càti au fostu in giurulu lui au cadiutu morti. Candu Sultanulu ori marele veziru are comand'a in persóna, stindardulu lui Mahomedu totdeaun'a trebue se fia in campania, dar' nici-odata nu-lu ducu in bataia; ci se lasa in castre in grigea lui Nakibul Estret, care, candu vede cá victori'a inclina in partea inimica, elu celu dàntàiu trebue se se care cu elu. Dar' la Vienn'a insusi Cara Mustafa Pasia a luatu cu sine acestu stindardu, si nu l-a lasatu din mana, péné n'a vediutu cá este afara de totu periclulu. Este elu óre intr'adeveru stindardulu propriu alu lui Mahomedu, séu este altulu facutu dupa form'a acelui-a: eu nu potu se o sciu. Dar' fia ori-cum: atàta sta, ca acela pe care 'lu au acumu Turcii, este unu stindardu fórte vechiu, si in multe locuri fórte ruptu. Pentru aceea nici nu-lu desfacu de totu, temendu-se nu cumva ventulu se-lu spulbere in bucati; ci ilu tienu infasiuratu pre langa o lance, péné candu armat'a ese din cetate, si apoi ilu presenta Sultanului cu tóta ceremoni'a usitata. Candu armat'a a adjunsu in cele d'àntàiu castre, stindardulu se pune intr'unu scrinu auritu, unde se tiene si Coranulu si caputulu lui Mahomedu; dupa aceea mergendu mai departe, ilu punu pe o camila si-lu presenta Sultanului séu marelui veziru. In càtu pentru inscriptiunile si marcele lui, nu se vede alta pe elu, de càtu cuvéntulu Alem, care se vede pe vervulu lancei. Se dice, cá odenióra era inscrisu pe elu Salavat-ulu, adeca professiunea de credintia a mahomedaniloru, cu littere negre, dar' cá timpulu a stersu aceste littere.

cêndu in modulu acesta tôte dispositiunile, s'a intorsu la Constantinopole, dupa ce 'si petrecù pe tóta calea cu venatulu.

VEZIRULU TIENE UNU CONSILIU BELLICU GENERALU

LV. Dupa plecarea Sultanului vezirulu trece Sav'a la Belgradu, si tóta armat'a de sub comand'a sa o duce la Essecu. Aici Emericu Tököli, pe care Turcii ilu pusera acumu de curêndu rege alu Ungariei, vine cu vre-o trei-sute de nobili unguri in castrele turcesci, vezirulu nu numai cà-lu primesce cu celu mai mare respectu, ci anca-lu onorédia cu cele mai pretióse daruri. La câte-va dîle dupa aceea se tienù mare consiliu bellicu, la care marele veziru a convocatu pe toti cei mai de frunte officiari ai armatei. Elu nu era oblegatu a face acésta, fiindu-cà avea de la Sultanulu unu Chatisierifu, in virtutea carui-a avea deplina putere de a lucra in tóte dupa placerea sa. Dar' elu isi avea intentiunea sa cu acést'a procedere, adeca cá: prin acésta condescentia si modestia a sa, se-si attraga affectiunea pasîloru sei, si se-i faca câtu se póte mai dispusi a esecutá ordinile sale, de o parte; ér'de alt'a cá déca s'ar' intemplá vreunu casu neprevediutu si contrariu mintiei sale, se nu se póta imputa lui, cì acelora cari au fostu auctorii planului.

TÖKÖLI 'SI DESCOPERE OPINIUNEA SA IN CONSILIULU BELLICU

LVI. Tököli anca a fostu invitatu la consiliu, si cá omu, despre care se credea cà nimeni nu póte cunósce mai bine decâtu elu starea Germaniei, fù invitatu cá elu mai dântâiu se-si redice vocea si se-si spuna opiniunea (46), cà de care parte ar' trebuí mai antaiu

(46) *Se-si spuna opiniunea.* Sciu cá cei mai multi scriitori crestini attribuie obsidiunea Viennei consilieloru lui Tököli, si aducu argumente atâtu de tari pentru opiniunea loru, in câtu lectorii prè usioru s'ar' poté seduce cá se le créda. Câci pentru ce se nu fia probabile, ca unu rebellu, care avea intentiunea de a-si liberá patri'a de sub jugulu strainu, tóte midi-lócele le-a incercatu spre a-si immulti partid'a, si spre a resturna pe unu principe care tindea a fi legitimulu domnu alu tierei ? Si érasi, pentru ce se nu fia probabile, cà elu a datu alliatiloru sei consiliuri cari conveniau cu intentiunile sale ? Dar' auctoritatea mai multoru mari barbati, pe cari i cunoscu personalu, si cu cari amu avutu intime cunoscintie pre langa curtea ottomana, nu me lasa se me alaturu la acésta opiniune. Asiu poté se me provocu numai la Ainegi Solimanu Pasia, care facêndu-se Veziru, a aretatu in publicu si pên'la evidentia innocenti'a lui Tököli; este inse altulu pe a carui marturisire eu punu celu mai mare

atacatu inimiculu; si déca obsidiunea Viennei este a se intreprinde anca in acestu anu, séu ar' fi mai consultu a se amená pênê la anulu viitoriu? Atunci Tököli dise: «Invincibile veziru! Care se lasa in in-« treprinderi mari, acela pentru cá se póta reusi, are absoluta neces-« sitate de trei lucruri: bani, ómeni si, mai pre susu de tóte, pru-« dentia, care este dominatori'a a tóte actiunile. Banulu este neces-« sariu pentru a incuragiá pe soldati si a corrupe pe straini; ómenii « pentru a bate pe inimicu, si a invinge tóte obstaculele; prudenti'a « pentru a moderá prè-marea ardóre de care sunt capabili ânimile « eroice. Fóra prudentia s'au perdutu de multe-ori cele mai mari « thesaure si cele mai tari puteri fara vre-unu resultatu bunu; cu

pondu, si acesta este Hasnedar Ibahimu Pasia, mai antâiu thesaurariu sub Cara Mustafa Pasia, apoi Begu la o galera, dupa aceea ambassadoru estraordinariu alu portiei ottomane pre langa imperatulu Germaniei, si in urma gubernatore in Belgradu cu trei tuguri. Acesta a fostu de facia la tóte consultatiunile de pe acelu timpu, si déca se lua vre-o decisiune secrèta, vezirulu i-o descoperiá cá unui-a, catra care se portá cu cea mai mare stima, pentru mintea lui petrundietória, si pentru abilitatea lui in a da la momentu consiliuri. Pre candu eram anca in Constantinopole, ilu chiamamu de multe-ori in cas'a mea, si fiindu-cà totdeauna ilu imbiám cu câte unu pôcharu de vinu, care de si in secretu, i placea fórte multu, prin acést'a intr'atâtu i castigasemu affectiunea, in câtu isi descoperí inaintea mea tóta anim'a sa. Odata la una ocasiune de acestea vorbiámu cu elu in modu familiariu despre caderea si mórtea lui Cara Mustafa Pasia, si-i diceamu, ca eu nu me potu destulu mira, cumu unu omu atâtu de mare, care a portatu siepte ani officiulu de mare veziru cu atâta gloria, a potutu se asculte de unu rebellu cá Tököli, care in urma nu avea mai mare bunavointia câtre o parte decâtu câtra alt'a; câci, dupa tóta probabilitatea, intentiunea lui nu era alt'a, de câtu cá sub pretestulu de amicitia si de servitiu se insiele pe curtea ottomana si se o irrite in contra Germaniloru, si apoi candu amenduóe aceste parti se voru fi storsu din tóte puterile loru, elu se se faca domnu absolutu in Ungari'a. Ibrahimu Pasia incepù cu unu proverbiu turcescu, si dîse: «*Eger Dinumuz airi, ise Allahumuz bir* « *dur*; adeca: De si nu avemu un'a si aceeasi lege; dar' avem numai unulu si a-« celasiu Dumnedieu; si pentru aceea trebue se vorbimu adeverulu. Cei cari dîcu cà « Tököli a fostu motorulu acestei intreprinderi, acei-a ilu accusa pe nedreptu. Eu « din partea mea sciu, cà elu nu numai cà a fostu in contra obsidiunei Viennei, dar' « a si avutu pareri cu totulu oppuse, pe cari déca le urmá comandantele meu de « atunci, nu era se causedie imperiului ottomanu o rusine atâtu de mare, si nici elu « nu-si perdea dignitatea si viéti'a». Parerile contrari, despre cari imi vorbiá Ibrahimu Pasia cà le avea Tököli, sunt acelea ce le-amu espusu in textu. Totu aceste cuvinte ale lui Ibrahimu le-amu auditu dupa aceea si din gur'a lui Tököli, care mi se plangea, cà numai Maurocordatu inventase acésta calumnia, si indemnase pe Cara Ibrahimu Pasia ca se-lu punu in prinsóre.

« prudentia inse adese ori cele mai mici armate au resturnatu im-
« periuri vaste; esemplu viu este imperiulu oliosmanu. La obiectulu
« despre care avemu se deliberamu asta-di, avemu necessitate nu-
« mai de prudentia; căci imperiulu ottomanu au adunatu unu thesa-
« uru atâtu de mare si truppe atâtu de multe, in câtu acestu faptu
« pare a fi mai mare decâtu insasi fam'a despre elu, care in casulu
« de façia si-a uitatu de insusirea sa si merita crediementu. Armat'a
« ottomana are inaintea sa duóe espeditiuni, amenduóe asemenea
« de glorióse, dar' nu asemenea de usioru a le esecutá, nici asemenea
« de avantagióse pentru imperiu: obsidiunea Viennei si cucerirea a
« intregu regatului Ungariei. Eu refusu obsidiunea Viennei si ceru cu-
« cerirea a intregu regatului Ungariei. Eu refusu obsidiunea Viennei,
« séu mai bine eu dicu, cà obsidiunea Viennei este de celu mai mare
« detrimentu pentru interessele imperiului ottomanu. Póte fi cà ce-
« loru mai multi se va parè absurda acésta opiniune a mea, dar' nu va
« paré absurda acelora, cari cunoscu din fundamentu starea lucru-
« riloru in Europ'a, si credu cà nu va paré absurda nici acestei ilus-
« tre si sapiente adunari, inaintea carei-a din obedientia catra invi-
« cibilele veziru si din ordinulu seu amu venitu se-mi spunu opi-
« niunea mea. Vienn'a este fórte departe de frontariele imperiului
« vostru; ea de si nu este atâtu de tare, in câtu se nu o póta
« cuceri eroismulu ottomanu, dar' se nu ve faceti illusiune cà
« s'ar' poté cucerí indata la primulu attacu. Inainte de a ajunge
« acolo, voi trebue se treceti prin tiér'a inimicului, care in cele
« mai multe locuri è aperata de castelle bine intarite, si ale ca-
« roru garnisóne in continuu ne voru molestá; si déca pótenu voru
« avé curagiulu de a esí in lupta deschisa cu armat'a vóstra, dara
« voru face escursiuni continue, pênê ce nu le veti cuprinde pe tóte.
« Si déca prin bravur'a garnisónei din Vienn'a, care precumu eu
« presuppunu, va fi din cele mai tari, obsidiunea se va prolungí pe
« lungu timpu, atunci imperiulu ottomanu se va vedé espusu la mai
« funeste pericle, decâtu tóte câte i s'au intemplatu dela cucerirea
« Constantinopolei si dela stabilirea dominatiunei sale in occidente.
« Provisiunea pentru o armata atâtu de mare pe mai multe luni ina-
« inte, este impossibile de a o procurá dintr'odata; de multe-ori ini-

«micii o voru interceptá; mai adese-ori voru despoiá si carale vóstre de transportu si prin incursiunile loru neasteptate voru debilitá armat'a si o voru aduce la atâta estremitate, in câtu séu va perí de fóme, séu va trebuí se redice obsidiunea cu cele mai simtitórie perderi si spre cea mai mare rusine. Dar' se punemu cà acésta espeditiune va avé successu bunu, si Vienn'a se va suppune armeloru vóstre: in acestu casu eu prevediu, cà imperiulu vostru s'ar' incurcá intr'unu belluanca si mai periculosu; déca nu cumuva voi ati gasí de bine, a o perasí de buna voia; ceea ce eu anevoia credu cà ati face. Câci nu trebue se uitati, cà acésta cetate se considera de bulevardulu crestinatatiei, si indata ce ea ar' remané in man'a vostra, toti crestinii ar' crede cà religiunea loru este cadiuta cu totulu. Pentru aceea veti vedé, cà la prim'a faima despre obsidiune, toti principii cari professédia crestinismulu, se voru associá de siguru unii cu altii spre a o scapá de perire; ei voru uita de certele loru intestine si voru lua mesurile cele mai corespundietórie spre a impedecá progressulu victorieloru vóstre. Regele Franciei este confederatulu vostru; dar' se nu credeti cà confederatiunea lui ar' merge pênê acolo, in câtu se suffere esterminarea totale a religiunei crestine. Elu va lasa, si-i va paré bine cá imperatulu Germaniei se fia apesatu; dar' nu cu alta intentiune, decâtu numai pentru cá elu insusi se-si póta estinde dominatiunea sa, si pentru cá se-lu impedece se nu aiba putere de a-i strica; departe inse cá elu se dorésca a ve avé pe voi vecini, candu voi sunteti si mai tari si mai avuti. Principii germani, scimu cà de multe-ori refusa a dá adjutoriu imperatului, séu nu-lu adjuta asiá precumu in realitate ar' poté, pentru cà se temu cà imperatulu, crescendu-i puterea, ar' poté cu timpu se le atace chiar' libertatile loru. Candu inse voru vedé ca tierile loru suntu espuse la periclu estremu, atunci isi voru uní cu totii tóte puterile loru, pentru a si-le aperá si a se oppune intentiuniloru vóstre. Si mai multu, candu voru vedé ca nu mai este nici-o sperantia de scapare, si cà tierile loru amerintiate nu le potu altmintere aperá: ei se voru suppune de buna voia regelui Franciei, si-lu voru declara de imperatu alu loru; si atunci, unindu acesta restulu Germaniloru cu armat'a pro-

« pria, eu me temu ca elu va fí cu multu mai formidabile decâtu « cumu ve imaginati voi. Pentru aceea trebue se fiti prevedietori; câci « altminterea, pe candu ve veti adoperá a suprime pe unu inimicu « mai debile, pe atunci ve veti crea pe unu altulu mai potente con- « tra vóstra, si-i veti da armele in mana, fara cá se sciti. Asiá, in- « vincibile Vezire!, déca veti considera aceste lucruri, si le veti pon- « derá cu prudenti'a vóstra cunoscuta in tóta lumea, veti recunósce « fórte claru, câtu de difficile si periculósa este acésta espeditiune; « si chiar' din acésta impregiurare poteti se ve intórceti cugetulu « catra altu campu de actiuni bellice, unde braçiele ottomane si-ar' « poté aretá valórea cu mai pucina perdere si cu mai multu folosu. « Acestu campu este Ungari'a; unu regatu mare si fertile, care si « pênê acumu a batutu de multe-ori armatele vóstre, si, ceea ce n'a « potutu face anca nici-o alta tiéra, v'a opritu duóe sute de ani in « victoriele vóstre; ér' acumu se suppune de buna voia legiloru « vóstre, ba ve implóra cu totu adinsulu adjutoriulu vostru. Statu- « rìle acestui regatu in cea mai mare parte, urmédia stindardulu « meu; ér' ceilalti pucini cari mai stau anca sub tiranni'a imperatu- « lui Germaniei, nu astépta altu decâtu ocasiunea bine-venita, ca « se arete cumu s'au saturatu da jugulu germanu. Dati-le acésta « ocasiune, câci eu nu vedu pe ce alta cale ati poté face mai mare « folosu imperiului ottomanu. Cugetati numai, cà déca veti suppune « odata tóta Ungari'a si ve veti intarí in ea, atunci nu veti mai da « de nici-unu obstaclu, nu numai cá se suppuneti Vienn'a, cì ca se « cuceriti tóta Germani'a intr'o singura espeditiune. Ungari'a ve va « suppedita provisiune in abundantia, si curatite odata garnisónele « inimice din cale, provisiunea se va poté transporta cu securitate; « si asiá Ungari'a ar' fi unu magazinu perpetuu si securu pentru es- « peditiunile vóstre, si ati poté porta bellulu ori unde voi ati voì. « Dupa tóte aceste, déca-mi permitteti a me esprime liberu, apoi « opiniunea mea este: cà pentru binele ottomaniloru nimicu nu « póte fi mai folositoriu, decâtu cá ei totu anulu acesta se-lu intre- « buintieze intru a suppune regatulu Ungariei si a se intarí in elu; « a cuprinde fortaretiele ce sunt anca in manile Germaniloru, a le « fortifica si a le provedè cu garnisóne si cu tóte provisiunile pe

« duoi trei ani inainte, pentru ca se fia assecurate atâtu contra ini-
« micului câtu si contra fómei; si mai pre susu de tóte, a-si attrage
« affectiunea Unguriloru, si a-i intari in obedienti'a loru. Déca veti
« incepe cu mesurile aceste, io speru cà in iérn'a viitória voiu avé
« cu mine o armata de mai bine de optu-dieci mii de ómeni din
« compatriotii mei. In câtu pentru armat'a vóstra ce o vedu aci adu-
« nata, eu credu cà nu profitati nimicu a o fatiga cu câli lungi si cu
« obsidiuni infructuóse; pentru aceea consiliulu meu este, ca ma-
« rele veziru, déca va aflá si elu de bine, se se asiedie cu cea mai
« mare parte a armatei langa Buda séu langa Belgradu, si prin pre-
« senti'a sa se tiena in frênu pe rebelli, séu pe acei cari ar' denega
« suppunerea loru; ér' candu s'ar' areta inimiculu, se merga in con-
« tra lui si se-lu bata; si déca s'ar' retrage in cetati si castelle, a-
« tunci se tramitta pe Tatari si alte truppe usióre in tierile vecine,
« Germani'a, Austri'a, Moravi'a, Bohemi'a si Silesi'a, cu ordinu es-
« pressu de a devasta aceste tieri, de a nimicí pretutindene bucatele
« de pe campu, de a lua cu sine bucatele din magazine, séu, déca
« acést'a n'ar' poté-o face, se le dea focu. Cu modulu acesta ar-
« mat'a inimicului o veti resipi fara multa greutate si fara vre-unu
« periclu, in câtu-nu va fi in stare nici in estu anu nici in anulu
« viitoriu se subsiste, lipsindu-i cu totulu bucatele. Déca vomu
« face aceste, eu o repetu si stau bunu, ca intr'o singura campania
« veti poté cucerí nu numai Vienn'a, ci imperiulu germanu intregu».

OPINIUNEA PASIALILORU PRINCIPALI

LVII. Asiá Tököli. Elu in vorbirea sa se esprimá cu mai multa libertate decâtu cá se placa Vezirului, care fiindu-cà era prè incrediutu in puterea sa, si cugetá la alte planuri mari, asia nu potea se audia consiliurile salutari ale altora. De alta parte se temea, cà déca-isi va descoperí opiniunea in publicu, prin acést'a isi va instrainá inimele unguriloru, cari anca nu si-le castigase cu totulu, si apoi érasi prin acést'a ar' poté se devina suspectu chiar' naintea Turciloru; deci elu isi ascunse desplacerea, si provocà pe ceilalti Pasi, cá se-si spuna si ei opiniunile loru. Se aflau presenti intre ceilalti Pasi duoi barbati eminenti si renumiti pentru servitiele loru militari si pentru prudenti'a loru, cari aveau mare auctoritate in castrele

ottomane. Acesti-a erau Ibrahimu Pasia din Buda si Ahmedu Pasia (47), care era totodata si defterdaru séu mare-thesaurariu. Acestia vedeau in inim'a Vezirului si ghicéau in parte opiniunea lui; si asiá fiindu-cà scieau cà vezirulu va fi pururea inimicu acelor a, cari s'ar' oppune intentiunei sale de a obsediá Vienn'a, de o parte, ér de alt'a fiindu-cà din discursulu lui Tököli au fostu convinsi despre periclulu la care este espusu imperiulu ottomanu prin acésta espeditiune: ei au respunsu in termini ambigui. «Trebue—disera ei—se «lasamu intieleptiunei prè bine cunoscute a Vezirului, se decida, « déca este se portamu bellulu in contra Ungariei séu in contra Ger« maniei. Déca credeti, cà stabilirea nóstra in Ungari'a merita, cá ar« mat'a se se ocupe cu acést'a unu anu intregu, atunci Vezirulu nu « trebue se mérga mai departe decâtu pênê la Buda si se se asiedie « in apropiarea acestei cetati. In acestu casu armat'a s'ar' poté divide « in trei parti: un'a care se stea si se pazésca castrele; ér' celelalte « duóe se faca escursiuni si devastari in tierile vecine ale inimicului, « se occupe fortaretiele in Ungari'a, si dupa ce le-au occupatu, se le « provéda cu garnisóne si se le fortifice in totu modulu. Impartiendu « armat'a nóstra, n'avemu de a ne teme de nici-unu periclu. Câci « nu se póte crede cá inimicii, cari nu numai cà nu sunt preparati, « dar' sunt cu totulu storsi prin bellulu francesu de acumu câti-va « ani, se póta acumu aduna nici cea mai mica armata; séu déca ar « si poté, ea totusi nu va fi in stare se resiste nici la a patr'a parte « din armat'a ottomana. Ér' déca cugetati, cà obsidiunea Viennei este « de mai mare importantia, atunci prudenti'a ne dictédia se nu per« demu timpulu cu obsidiunea altoru cetati, ca o armata atâtu de « mare precumu é a nóstra, se nu patia ceea ce a patitu armat'a lui « Solimanu Sultanulu, adeca cá apropiandu-se iérn'a, se fia necessi« tata a redica obsidiunea fara nici-unu succesu reale. Cu unu cu« ventu, soldatii trebue dusi fara amenare la lupta, pentru cà ei « sunt acumu inferbentati si ardu de poft'a de a se bate cu inimi« culu».

(47) *Ahmedu Pasia*. Acesta a fostu crescutu sub Kioprili Ogli, care mai tóte pasialicurile din imperiu le-au implutu cu Chadari si officiali devotati lui.

VEZIRULU ISI ASCUNDE PLANURILE SALE

LVIII. Cara Mustafa Pasia vedea cá nici acesti duoi Pasi nu sunt in totu de parerea lui; asiá, pentru cá se-si ascunda cu atâtu mai bine intentiunile sale atâtu dinaintea amiciloru câtu si a inimiciloru, se prefacù cà apróba consiliulu lui Tökõli, si dete ordinu cá armat'a se plece indata spre Iaurinu; ér' pe ambasadorulu imperiale, pe care pênê acumu l-a purtatu cu sine si l-a tienutu cu vane sperantie de pace, l-a tramissu la Bud'a, cá se nu póta fi martoru si observatore procederiloru sale.

TATARII SE UNESCU CU TURCII.

LIX. Chiar' pe acestu timpu vine Selimu Ghirai, Chanulu Tatariloru, cu trupele sale in castrele ottomane, unde a fostu primitu de catra Vezirulu cu cea mai mare si ne-mai-usitata onóre; i darui vestmentu superbu de hermelinu, o catafracta (48), si o sabia ornata cu diamante si alte pietre scumpe.

VEZIRULU INDUPLECA PE IENICERI PENTRU OBSIDIUNEA VIENNEI.

LX. Avendu acumu adunate tóte truppele ce le asteptá, Vezirulu pléca spre Iaurinu, si catra finitulu lui Gemaziul-ochir trece preste fluviulu Iaurinu, dupa ce soldatii unguri, cari erau insarcinati cu pazirea trecerei preste elu, si-au perasitu cu rusine posturile loru (49), si se asiedia chiar' sub murii cetatiei Iaurinu. Abiá inse incepuse a face siantiurile si a bate murii, candu si vinu spionii sei cu scirea, ca imperatulu Leopoldu a fugitu din Vienn'a la Lintiu; cà acolo tóte sunt in cea mai mare disordine; ca murii cetatei sunt in stare ruinata; cà garnisón'a é pucina si spaimantata; cà armamentariele si magazinele sunt góle, nu este nici munitiune nici provisiune; si cà locuitorii sunt diumetate morti de fric'a Turciloru. Acésta scire incuragiâ pe Vezirulu spre a-si persecuta intentiunea sa; dar' acumu isi face altu planu, cá se stórca invoirea celorlalti generali. Mai în-

(48) Cuirassa. Brustharnisch. Armatura de peptu. *Tr. Rom.*

(49) *Posturile loru.* Unii dîcu cà comitele Buddan a comisu tradarea de a lasatu libera trecere Turciloru. Dar' acésta crima nu s'a constatatu nici-odata, si asiá mai bine lasu si eu totu lucrulu in dubietate, decâtu se me pronuntiu fara a avé probe sufficiente.

tâiu se incercâ a castiga prin differite apucaturi pe Ieniceri, si prin anumite persóne le face promissiunea, cà déca se voru declará cà voiescu a intreprinde acésta espeditiune si voru insiste la acést'a, atunci nu numai cà le va dá onóre mai mare si soldu mai bunu, dar' le va dá voia de a spoliá toti thesaurii Germaniei, despre cari se suppunea cà sunt depusi si se conserva in Vienn'a. Dupa aceea trase in partea sa pe Aga Ienicerilоru prin promissiuni de munti de auru si prin diverse preteste magulitórie. Aceste apucaturi isi avura effectulu si asupr'a lui Kulkiahaia (50), si a celorulalti Ogiac Agalari (51); asiá in câtu Ienicerii au inceputu in urma a strigá in publicu, cà puterile imperiului ottomanu se consuma fara nici-unu scopu in obsidiunea unei localitati de nimica, si cà aici se perde numai timpulu, in care s'ar' poté cucerì capital'a Germaniei, acésta rivala a Constantinopolei, si locu de scapare alu tuturoru Ghiauriloru. Vezirulu, candu a vediutu cà ajunse lucrulu pênê la atât'a, a chiamatu la sine pe Pasialii cei mai de capetenia, si informandu-i despre cele ce striga Ienicerii, li-a cerutu se-si spuna opiniunea: déca este óre consultu a satisface dorinti'a Ieniceriloru, ori cà este mai consultu a amená acésta importanta affacere pênê la espeditiunea anului viitoriu?

PASIALII SI TÖKÖLI SE INCÉRCA SE ABATA PE VEZIRULU DELA IDE'A SA.

LXI. Vediendu Pasii cà vezirulu stà in cumpene, nu mai ascunsera

(50) *Kulkiahaia.* Locotenentu militiei preste totu, si primulu dupa Ag'a Ienicerilоru, ba anca mai mare decâtu acesta in divanulu imperiale. Elu pórta registrulu despre Ieniceri si despre tóta ceealalta infanteria turcésca; de la elu trebe se ésa ordinulu, candu vre-unu regimentu de Ieniceri are se mérga undeva in garnisóna, elu impartasiesce cu Ag'a alu seu tóte lucrurile ce atingu pe Ieniceri, si se ingrigesce despre ele: pentru aceea puterea lui este fórte mare asupr'a acestoru truppe.

(51) *Odgiacu Agalari.* Sub acestu nume comunu se intielegu toti acei-a, cari au comand'a asupr'a unui intregu corpu de Ieniceri, precumu è Kulkiahaia, Sagardgi Basi (*), Samsondgi Basi (**), si asiá mai departe toti Buluk Agalari(***), cari au celu puçinu unu regimentu sub comand'a propria.

(*) Insémna proprie câneriu, intendante de canii de venatu; dar' in casu de bataia insémna generalu-intendante. *Tr. Germ.*

(**) Intendante asupra zevodiloru séu caniloru anglezesci, aci inse insémna comandante. *Tr. Germ.*

(***) Capi de turme. *Tr. Germ.*

nimicu, ci se declarara resoluti si in unanimitate contra obsidiunei Viennei. Adeveratu—disera ei—cà nu trebue lasata in manile inimicului o cetate, care nu numai cà este usioru de a o cucerí, dar' anca ne deschide port'a pentru cucerirea Germaniei intregi; nu trebue inse de alta parte se intreprindemu unu lucru, de la care potemu astepta folosu pucinu si din contra dauna fórte mare. Tököli anca, mai multu de câtu toti, s'a oppusu si a vorbitu contra obsidiunei Viennei, din causa cà elu vedea bine, cà déca vezirulu va impresora Vienn'a, atunci voru disparé tóte sperantiele sale la tronulu Ungariei, pentru aceea dise Vezirului, cà nimicu nu póte fi mai prejuditiosu interesseloru ottomane, decâtu déca persiste in intentiunea sa de a obsedia Vienn'a si a lasa Ungari'a; câci acestu poporu chiar' acumu cu trecerea din urma preste fluviulu Iaurinu, si-a aretatu pênê la evidentia aversiunea sa façie cu jugulu germanu, si inclinatiunea sa de e se suppune victoriosului turcu.

PASII SE SUPPUNU IN URMA AUTORITATEI VEZIRULUI SI PLÉCA ASUPR'A VIÉNNEI

LXII. In urma Vezirulu, vediendu ca cu vorbele sale nu póte face nimicu, impatientu de atâta traganare, scóte si le areta Chatisierifulu Sultanului, prin care-i era data comand'a cu putere absoluta asupr'a a tóta armata, si instituitu arbitru suveranu de pace ori resbellu. Pasii, vediendu acestu decretu, plecara capulu, si promissera, mai multu din órba obedientia decâtu din libera vointia, a urma ordinile dictatorelui loru. Consiliulu bellicu se dissólva, armat'a se ridica din castre, si se lasa indereptu numai unu corpu micu de trupe sub comand'a lui Kior Hussein Pasia (52) pentru a tiené blocatu Jaurinulu; celelalte truppe pléca tóte cu cea mai mare graba spre Vienn'a. Pe cale au prinsu bagagiurile mai multoru officiari imperiali, cari se oprissera in cale pentru difficultatea comu-

(52) *Kior Hussein Pasia.* Barbatu fórte renumitu intre Turci pentru curagiulu si esperienti'a sa. I s'a datu acestu nume séu pentru-cà avea numai unu ochiu, séu pentru-cà avea ceva defectu la unu ochiu. Câci Kior (*) in limb'a persiana si turcésca insemna unulu care è orbu, séu care are numai unu ochiu.

(*) Chioru in limb'a romana insémna unulu care de unu ochiu séu de amenduo se uita curmedîsiu. De aci proverbiulu : Cu unu ochiu la pane, cu celalaltu la slanina. *Tr. Rom.*

nicatiunei; au uccisu pe soldatii cari insoçiau transportulu cu bagagiulu; si apoi au petrunsu in tiér'a inimicului, facêndu o multime de captivi, si luandu-i cu sine, in urma apparù inaintea Viennei in optu-spre-diece ale lunei Gemaziulu-ochir anulu Hegirei 1094.

A. 1094. I. C. 1683

OBSIDIUNEA VIENNEI

LXIII. Dupa ce s'au pusu in corturi, au facutu siantiuri si tóte preparativele necessarie pentru obsidiune, Vezirulu in scurtu timpu occupa intariturile esteriori; derima murii cu tunurile si minele sale, si da assaltu asupra cetatiei cu atâta vigóre, in câtu, pe langa tóte cà garnisón'a adjutata de cetatieni se luptá cu bravura pentru religiunea si patri'a loru, si totu pasiulu de terrenu ilu disputá inimicului, totusi, dupa cea mai mare probabilitate cetatea ar' fi fostu in curendu cucerita, déca Vezirulu continuà obsidiunea cu acea vigóre, cu care o a inceputu. Dară arbitrulu supremu alu fortunei avù pietate de sórtea crestinatatiei, si a venitu pe neasteptate a dá adjutoriu nefericitei Germanie; si cá se arate cà póte din necasu se scóta la bine, a datu in mintea vezirului (omu altminterea cu multa prudentia si esperentia) acelu cugetu absurdu, de a crediutu cà va fi in interessulu seu a prelungí obsidiunea. Elu credea tare si vertosu, cà déca, precumu amu disu, a occupatu cu facilitate intariturile esteriori, va poté occupa in scurtu timpu si cetatea; in asta credintia a scrisu Sultanului, cà in cate-va dile i va tramitte chieile Viennei.

VEZIRULU ASPIRA LA IMPERIULU DIN OCCIDENTU

LXIV. Acésta sperantia i irritâ ambitiunea, si orbitu de cugetarea, cà nime nu póte se aiba putere mai mare decâtu elu, venì la ide'a estravaganta, cà elu ar' fi in stare de a se scutura d sub potestatea ottomana, si dupa cucerirea capitalei Germaniei, a funda unu imperiu musulmanu in Occidentu, care se fia in stare a disputá prioritatea celui din Orientu; dupa aceea punendu-si Sorgudgiulu (53), sesi dea titlulu de Sultanu alu Viennei si alu Germaniei. Elu credea cà

(53) *Sorgudgiulu*. Este o forma de crésta preparata din pene pretióse si ornata cu pietre scumpe. Se pune in turbanu, seu cá semnu de potestate suprema, séu spre a areta ca celu ce o pórta, face parte din divanulu Sultanului. De ací chiar'si Ciausi

de Sultanulu nu are de a se teme nemicu, fiindu ca tóte truppele cele bine disciplinate ale imperiului ottomanu erau sub comand'a sa, si pentru Sultanulu Mahomedu va fi cu greu déca nu chiar' imposibile de a aduná si a-i oppune o armata assemenea de numerósa, cà se nu dicemu assemenea de curagiósa. De imperatulu Germaniei i se parea cà are anca si mai puçinu de a se teme, fiindu-ca sperá ca mai curendu va occupa elu Vienn'a, decâtu ar' poté adjunge truppele ce imperatulu le asteptá din Poloni'a; si acést'a o credea cu atâtu mai tare, cu câtu cunoscea cà Polonii sunt fórte tardivi in dispositiunile loru. Afara de acestea, elu adusese cu sine o multime mare de thesauru, adeca atâtu alu seu propriu, câtu si alu Sultanului, si cugetá se-lu mai immultiésca cu thesaurii principiloru germani, despre cari elu presuppunea cà sunt depusi si se conserva in cetatea de sub obsidiune. Apoi sciá, cà Pasii si alti gubernatori ai castelleloru din Ungari'a (cari cei mai multi erau creaturele sale, si pe cari elu cá veziru in cursu de siepte ani i-au pusu in functiuni) voru trece in partea lui; si credea ca acesti-a nu voru face nici-o pedeca inaintarei sale la demnitatea de Sultanu. Nu erà altulu acumu de castigatu, decâtu Ibrahimu Pasia, beglerbegulu de Buda, barbatu de mare auctoritate nu numai in Ungari'a, dar' chiar' si inaintea armatei intregi, si tot o data supremu comandante alu Ienicieriloru si Spahiiloru. Spre a-lu castiga pe acesta, se assecurâ mai ântâiu prin promissiuni si daruri pretióse despre toti acei-a, despre cari sciá cà au ceva influintia la

precumu si Ghieduki Agalarii(*) pórta Sorgudgiu, dar' de o specie inferióre. Cá semnu alu potestatiei regali ilu pórta Sultanulu si cei trei gubernatori, adeca Pasia din Egiptu, si celu din Bagdadu (**), éra inainte de acést'a si celu din Bud'a. Sultanii in semnulu potestatiei loru supreme asupra celoru trei regate, adeca Greci'a, Egiptulu si Ungari'a, portau trei Sorgudgiuri, unulu in drépt'a, altulu in stang'a, si alu treilea in fruntea turbanului, tóte aternate cu o mica si frumósa legatura. Dupa ce au perdutu Ungari'a, au conservatu si mai departe pe alu treilea Sorgudgiu, dar' acumu cá semnu alu potestatiei loru asupr'a regatului Bagdadu. Cei trei gubernatori memorati mai in susu portau numai unu Sorgudgiu in partea stanga a turbanului. Afara de acést'a, Pasi'a din Egiptu e onoratu de càtra locuitori (dar' nu si la curte) cu titlulu de Sultanu, fiindu-cá in limb'a arabica, care se vorbesce de comunu in Egiptu, cuventulu Sultanu insémna domnu séu principe.

(*) Insemna : Comandante-generalu. *Tr. Germ.*
(**) Adeca : Babiloni'a. *Tr. Rom.*

armata: ér' lui Ibrahimu Pasia i promitte regatulu Ungariei pe viétia ebedi (54), cu acelu beneficiu, cà tóte provinciele ce se tienu de acestu regatu se voru impartì intre Spahii in forma de Timar (55), ér' in cetati si sate se va asiedia tóta armat'a ca colonia nóua, dupa ce vechii locuitori voru fi séu alungati séu facuti sclavi. Pentru sine

(54) *Ebedi.* Insémna proprie pentru totudeaun'a, séu: pentru tòta viéti'a unui omu. De acì cu acestu nume se numescu tóte privilegiurile date de Sultanulu pentru totu-de-a-un'a vre unui Veziru, Pasia séu Principe, cari in casuri de acestea se distingu cu numele Tecbeden. Assemenea privilegiu a fostu Chatisierifulu despre care dîcu scritorii crestini cà l-a datu Mahomedu IV. lui Cara Mustafa Pasia si prin care acesta fusese scutitu pe tóta viéti'a de pedéps'a mortiei. Dar' acesti scriitori nu sciu ca Sultanulu da asemenea Chatisierifu tuturoru, anca si acelora, cari trei dîle dupa numirea loru de veziru au fostu puniti cu mórte; câ-ci in Chatisierifu totdeauna se pune conditiunea: *Eger her Chidmetumuze sedachat ve Isticametde olurse:* adeca: «Déca tu (*) in tóte si in ori-ce servitiu te vei purta cu credintia s »obedientia càtra noi». De aci urmédia, cà cei caroru se da assemenea Chatisierifu. nu sunt nici de cumu mai securi in onórea, averea si viéti'a loru, decâtu ori care altulu. De altminterea Vezirii nu se punescu cu mórte, decâtu numai in casulu, candu in modu reale séu pretinsu au lipsitu de la credinti'a si obedienti'a datorita Sultanului. Unu assemenea Chatisierifu s'a datu si lui Constantinu Brancovanu, de memoria fericita, principe alu Romaniei. Acesta adeca, dupa-ce adjunse la domnia prin midi-locirea Cantacuziniloru, nu numai cà a lucratu pentru debilitarea puterei acestora, dar' cu summe mari de bani si cu alte maiestrìi a reusitu a obtiené si elu dela Sultanulu Achmetu unu assemenea documentu de privilegiu. Dar' câtu de puçinu i-a folositu acela, se póte vedé din aceea ce s'a intemplatu pe timpulu meu in Constantinopole. Adeca, nu numai cà a fostu despoiatu de principatulu seu, dar' a fostu strangulatu in piati'a publica dimpreuna cu patru fii ai sei. Si acésta, nu din alta causa, decâtu pentru cà a primitu dela imperatulu Germaniei titlulu de principe imperiale, si dela tiarulu Russiei ordinulu Stlui Andreiu, si pentru cà ar' fi statu in correspondintia cu ei. Câci, cà affectiunea ce pretindea Brancovanu cà o are pentru crestini, n'a fostu reale, s'a potutu vedé fórte claru in duóe espeditiuni. Mai ântâiu a fostu in anulu 1690., candu elu aretase Turciloru calea preste muntii din Romani'a in Transilvani'a, cale péné atunci necunoscuta, si prin acést'a a facutu de Heusler cu armat'a sa a fostu taiatu in bucati; câci acesta basandu-se pe credinti'a lui Brancovanu, se pusese in castre cu patru mii de Germani la piciórele muntelui, unde se credea in tóta securitatea. A duo'a óra a fostu la anulu 1711., candu prin promissiunile sale lingusitórie a trasu pe Petru, tiarulu Russiei, in Moldov'a, si apoi i-a refusatu in publicu ori-ce provisiune si ori-ce assistentia.

(55) *Timar.* Timar Spahi, sunt nobilii si vechii Spahi, caror'a in locu de solda se dau sate in tierile suppuse imperiului ottomanu. Ei sunt obligati, cá in proportiune cu veniturile loru, se duca cu sine celu puçinu trei sclavi la bataia.

(*) Catra care suna Chatisierifulu. *Tr. Rom.*

isi reserva sub titlu de Sultanu, tóta Germani'a pênê la marginile Franciei, Transilvani'a si Poloni'a, pe cari este resolutu a le cucerí in anulu urmatoriu séu celu puçinu a le face tributarie.

IMPERATULU GERMANIEI CERE ADJUTORIU DE LA POLONI

LXV. Dar' se lasamu pe Vezirulu cu ideile si proiectele sale in castrele de la Vien'a, si se vedemu ce mesuri ièau crestinii pentru a alungá pe inimicu. Pênê candu contele Caprara asteptá in vanu la Constantinopole dupa confirmarea tractatului de pace, pênê atunci celalaltu ambasadoru alu imperatului germanu la Poloni a fostu mai fericitu in negotiatiunile sale. Periclulu communu, ori esortatiunile și promissiunile Papei, au desteptatu pe staturile regatului Poloniei si se unira atâtu de tare intre sine, in câtu complanandu ori sepunendu tóte discordiile loru intestine, au decisu in unanimitate a forma o armata buna si a se oppune cu ea inimicului crestinatatiei inainte de ce acesta ar' compleni ruin'a Germaniei si a Poloniei. Asiá s'a incheiatu fara multa greutate confederatiune intre Leopoldu si Ioanu Sobieski, alu carei articlu principale era ca: déca inimiculu ar' impresora capital'a ori carui dintre aceste duóe popóra confederate, atunci amenduoi principii sunt detori se mérga in persóna cu tóta armat'a loru pentru a o liberá.

DUCELE DE LORENA IMPRESOARA CETATEA UIVAR

LXVI. Assecuratu imperatulu din acésta parte, numì in anulu urmatoriu pe ducele Carolu de Lotaringia generalu supremu preste tóta armat'a sa; si indata ce audì cà Turcii au declaratu bellu contra lui in modu usitatu la Constantinopole, nu a intardiatu a dá ordinu ducelui ca se mérga in Ungari'a cu câte truppe avé adunate, si inainte de ce ar' poté se adjunga pe Turci, se occupe câte-va castelle cari se servésca de bulevarde pentru Germani'a. Ducele pentru a nu lipsí detorintiei sale de generalu prudente si valorosu, se adoperá mai ântâiu a occupa Strigoniulu, despre a carui garnisóna audise ca è fórte debile. Dar' intielegêndu cà mai multe mii de Tatari din Uivar au intratu in cetate, a datu focu podului, care serviá de comunicatiune intre aceste duóe cetati; apoi in siepte ale lunei Gemaziul-

evvel (56) incungiurâ Uivarulu de tóte partile. Lupt'a a tienutu optu dile cu egala bravura, dar' nu cu egalu successu. Câci audindu ducele cà vezirulu vine de catra Belgradu cu armata considerabile in contra lui, de si avea mare sperantia cà in scurtu timpu ar' poté cuceri cetatea, totusi se retrase si in patru-spre-diece ale aceleiasi luni ridicându obsidiunea, intarí garnisóna din Vien'a cu cate-va regimente, éra cu restulu armatei se puse in castre in apropiarea acestei cetati la confiniile Ungariei si ale Austriei, pentru cá in casu de necessitate se póta vení intr'adjutoriu la amendóue tierile, si se astepte in securitate armat'a Poloniloru si a celorlalti principi.

IMPERATULU GERMANIEI SE DEPARTA DIN VIEN'A LA LINTIU

LXVII. Leopoldu audiendu cà truppele sale au esitu din Ungari'a si cà Turcii se prepara pentru obsidiunea Viennei, nu se credea destulu de siguru intre murii acestei cetati, si a insarcinatu cu aperarea cetatiei pe contele Stahremberg, barbatu de o integritate probata, de valóre si prudentia cunoscuta, ér' elu s'a retrasu la Lintiu, urbe situata din susu de Vienn'a langa Dunare, si de aici a tramisu scrisori catra toti principii vecini, chiamandu-i intr'adjutoriu.

AVARITI'A VEZIRULUI, RUIN'A SOLDATILORU

LXVIII. Intr'aceea vezirulu continuá obsidiunea Viennei, dara nu dupa regulele artei belice, nici dupe cumu cerea prudenti'a, ci dupe capritiulu si imaginatiunea sa vana. Elu era tare convinsu ca cetatea nu póte se scape din manile sale; asiá nu voiá se lase a o inchide cu blocada din tóte partile, nici soldatiloru nu le permittea a face unu atacu generalu si a petrunde prin sparturi cu o valóre egale din tóta partea, cí le ordinà a face in tóte dilele assalturi in mici despartieminte, cá asiá garnisón'a stórsa prin veghiare continua si prin perderea omeniloru sei, in urma se fia necessitata a preda cetatea. Ienicierii, cari nu cunosceau intentiunile vezirului, incepura a se plange in publicu asupr'a acestei procederi, si strigara dicêndu ca din imprudenti'a generalului loru mai multe mii de soldati ottomani au peritu prin aceste mici assalte, decâtu ar' fi cadiutu deodata

(56) Dupa traductorulu germanu. Traductorii anglesu si francesu inse punu lun'a Gemaziul-ochir. *Tr. Rom.*

la unu assaltu generale alu armatei intregi. Candu s'au denuntiatu vezirului cele ce se vorbiau intre soldati, atunci ca omu lipsitu de prudentia, si-a vendutu o parte din secretulu intentiunilorꞏu sale, câci éca ce dise denuntiatoriloru : «Nu potu de asta-data se me invoiescu cu cererea soldatiloru, fiindu-cà sciu de siguru, cà este thesauru fórte multu in cetate, si nu e consultu, ba amu lucra contra ordiniloru Sultanului, déca amu lasa acelu thesauru préda soldatiloru» Apoi pentru cá nu cumva soldatii se intre in cetate si in prim'a loru ardóre se puna man'a pe acelu pretinsu thesauru, a emissu o proclamatiune, prin care a publicatu la tóta armat'a, cà dupa ce vre-o truppa ottomana va fi penetratu si trecutu preste murii cetatiei, aceea numai de câtu se stea pe locu, se faca siantiuri pentru aperarea sa, si nici-de-cumu se nu cutedie a inainta mai departe séu a intra in vre-o casa, pênê nu va vení elu insusi in persóna se le dea ordinu mai departe. In urma, pentru cá se se assecure in contra a ori-ce inconvenientu, adeca fiindu-cà se temea, ca dupa cucerirea cetatiei va simtí lipsa in bucate, si din acésta causa va fi necesitatu séu a-si schimba intentiunea séu a amená esecutarea ei, asiá a inceputu a impartí soldatiloru numai câte puçinu din victualii, de care avea in abundantia, dicêndu, cà o mare parte din provisiuni trebe reservata pentru acele truppe, care dupa cucerirea cetatiei voru trebuí se remana aici cá garnisóna. Intr'aceea, tóte provisiunile ce le asteptá din Ungari'a, au fostu interceptate de garnisónele din Posionu, Iaurinu si Comornu, chiar' precumu Tököli o predisese acést'a Vezirului. In aceste impregiurari, nu numai cà obsidiunea Vienei a intardiatu si s'a prolungitu preste asteptare, dar' s'a escatu o scumpete atâtu de mare, in câtu diece drachme de pâne, si acésta fara sare, se plateá cu unu Rub (57), si pretiulu celor-lalte mancari si beuture crescea in proportiunea pretiului panei, lucru ce inainte de acést'a nu s'a mai auditu in castrele turcesci (58).

(57) *Rub.* Este a patr'a parte d'intr'unu leu, precumu Tult este a trei'a parte.

(58) *Nu s'a mai auditu in castrele turcesci.* Turcii pórta o grige particulare, cá soldatii loru se aiba provisiune in abundantia. Câci Ienicierii inainte de a intra pe teritoriulu inimicului, poftescu cá in tóta diu'a se aiba pâne prospeta, si nici nu se uita séu nici nu iau in mana panea cópta de dóue-ori, séu cópta numai cu o di mai inainte. Si déca n'au pane móle in tóta diu'a séu nu-si capeta regulatu in tóte dîlele

TURCII TRAMISI DUPA PROVISIUNE REMANU BATUTI DE TRUPPELE IMPERIALI

LXIX. Vezirulu pentru a remediá acestu reu inainte de a erumpe seditiune in armata din caus'a fómetei, a tramisu pre unu Pasia cu duóe-dieci de mìi de ómeni intr'ajutoriu lui Tōkōli, ordinandu-i a attacá cu tótà puterea Posionulu, fiindu-ca acésta cetate era mai pucinu capabile decâtu celelalte in Ungari'a de a resiste attacului; apoi a ingrigí cá provisiunile si munitiunile reservate in Buda, se

portiunea loru de carne, untu si orediu, capitanii loru nu sunt in stare se-i retiena dela revolta. Pentru aceea Turcii spre a preveni o scumpete, éca ce dispositiuni facu. Alegu unu omu de onestate probata, i punu unu Caftanu, si-lu facu Mubaiedgi, séu intendante asupra victualieloru. Acestui-a ii spunu, câta provisiune este necessaria pentru atâti omeni si pe atâte luni. Dupa aceea, cu siese luni inainte de a aduce provisiunile in magazine, iau din thesaurulu publicu o anumita summa de bani, pentru a le procura cu pretiulu fixatu prin ordinu de la Sultanulu, dupa cumu adeca anulu è mai bunu séu mai reu. Apoi chiama pe Cassab Bashi, séu primulu macellariu, si-i ordina a procura atâte oi si atâti boi pentru espeditiunea ce are se urmedie, si-i platescu indata pretiulu din thesaurulu publicu. Acesti duoi intreprindietori dupa ce primescu banii, isi tramitu pe omenii loru in Moldavi'a, Romani'a, Dobrudgi'a, Budgiacu, Crimea tatarica, si in celelalte provincii ale Rumeliei, si lasa de cumpara vite si alte provisiuni, cari tóte apoi le transpórta in magazinele preparate pentru acestu scopu. Intreprindietorii si toti ómenii loru sunt respundietori cu viéti'a, déca n'aru implinì obligamentulu loru la terminu. Candu este a se incepe espeditiunea bellica, Sultanulu tramite ordinu in tóte tierile imperiului, cá se adune cai, boi si camile, cu cari se póta transporta victualiile. Pe territoriulu inimicului, unde nu se potu face magazine, este obligatu Mubaiedgi a transporta in castre provisiuni pe atâte luni, pe câte se crede necessariu. Afara de aceste provisiuni ce le procura Mubaiedgi, Sultanulu din partea sa anca da unu contingentu annuale, numitu Uzur (*), care se stringe din decime din totu imperiulu. Provinciele mai departate platescu aceste decime in bani; cele mai apropiate inse tramittu in castre grâu si ordiu; câci turcii nu voiescu nici a primì nici a manca alte bucate. Provisiunile acì mentionate sunt numai pentru Jeniceri. Pasii si Spahii sunt obligati a-si procura ei insii provisiunile loru, éra Sultanulu nu le da nimicu, de câtu numai cate-va cara pentru transportu. Asia sau tramitu ei insii pe ómenii loru cá se le cumpere bucate, séu déca stau bine si sunt amici cu Mubaiedgi, ilu róga prin epistole, cá se procure si loru cele necessarie. Banii, in pretiulu fixatu de Sultanulu, ii platescu lui Mubaiedgi prin Capu-Kiuhaia loru, de care si pasii si Spahii trebe se aiba câte unulu in Constantinopole. Cu modulu acesta, fiindu-cà fiecare trebue se se provéda elu insusi cu victualii, este abiá si nici abiá possibile, cá in castrele turcesci se fia scumpete ori fómete.

(*) Pismetu, pesmetu. *Tr. Rom.*

se transpórte in castrele ottomane de la Vienna. Dar' nici acestu planu nu i-a succesu, séu, pentru-ca nu s'a pusu in lucrare cu destula prudentia, ori ca a fostu descoperitu inainte de timpu. Câci, ducele Carolu de Lottaringia, indata ce a fostu informatu de planulu Vezirului, a tramissu vre-o câte-va regimente sub comand'a principelui Ludovicu de Badenu spre a se oppune Turciloru mergêtori asupr'a Posionului. Truppele germane au datu mai ântâiu de Tököli si lasandu-se cu acesta in lupta, in câte-va minute l-au batutu si i-au resipitu tóte truppele unguresci. Dupa aceea au attacatu pe Turci, cari vediendu perderea Unguriloru, de atâta terróre au fostu cuprinsi, in câtu dupa pucina lupta au prinsu fug'a, lasandu pe campulu de bataia una miie de morti, altii mai multi captivati, si o miie de cara incarcate cu provisiune si munitiuni au cadiutu préda in manile invingêtoriloru.

MURMURU IN CASTRELE TURCESCI

LXX. Acésta perdere era nu numai unu presagiu, dar' anca si caus'a nu cea mai mica a unei calamitati mai mari, ce avea se cada asupr'a armatei ottomane. Ienicerii, cari pêne acumu s'au batutu cu atâta bravura si au alungatu pe inimicu din fortificatiunile sale cu atâta vigóre, vediendu ca li se detrage provisiunea, si ca truppele cari au fostu tramise dupa carale incarcate (dupa cari asteptau cu atâta impatientia) au remasu batute si distruse, acesti Ieniceri incepura a murmura si a striga susu si tare, cà ei au venitu aici a se luptá nu in contra fómei, ci in contra inimicului. Dar' ei nu s'au indestulitu numai a striga si a se plange de lips'a ce o simtiau, ci au inceputu a fi negligenti intru implinirea detorintiei loru, si garnisónei, care era acumu redusa la estremu, i-au lasatu timpu si ocasiune de a-si relua curagiulu si a repara sparturile muriloru ruinati. Obstinatiunea vezirului si difficultatile obsidiunei descuragiasera acumu de mai nainte nu numai pe soldati, cì si pe officieri si comandanti, in câtu acestia nu mai cautau ca ce este mai folositoriu pentru caus'a loru, ci numai cá nisce mercenari impliniau aceea ce li se demandá. Si este aprópe minune cà armat'a imperiale nu i-a surprinsu si nimicitu cu totulu; ceea ce se si intemplá, déca din feri-

cire nu prindeau pe unu curiru alu inimicului, care le deschise ochii si le aretà periclulu la care sunt espusi. Dar' indolenti'a prinsese radecini cu multu mai afundu in inimele soldatiloru, decâtu cá se-i fi mai potutu imbarbata la una lupta de la care depindea sórtea a intregu imperiului ottomanu. Din contra, candu nu mai poteau de fatigiele laborei la facerea sianturiloru si la baterea fortificatiuniloru, i audiau adeseori esclamandu: « O! infideli, déca nu voiti a vení « voi in persóna contra nóstra, aretati-ve numai caciulele, si fiti si- « guri cà noi vediendu-le, in mai pucinu de una óra vomu fugi cu totii de aici ».

CONFUSIUNEA TURCILORU AUDIENDU DE APROPIAREA POLONILORU

LXXI. Omulu ar' crede cà aceste espressiuni nu sunt alta decâtu nisce espectoratiuni comune intre soldati, cându acesti-a sunt inversiunati asupr'a generaliloru loru; si cà necasulu ce l-au suferitu in castre si la facerea siantiuriloru, ilu voru versá asupr'a capului inimicului loru; dar' puçinu dupa aceea eventulu ne aretà, cà acele plangeri au fostu bine simtite si cà ele au esitu din adeverata convictiune. Polonii se apropiau; Turciloru le era usioru a impedica impreunarea acestoru truppe auxiliarie cu cele-lalte truppe inimice; dar' nici-unu sufletu nu se miscá din locu pentru a deturná periclulu imminente. Pucinu dupa aceea, candu acumu au sciutu de siguru cà trupele inimice sunt pe cale in contra loru, nóptea inainte de bataia cam a patr'a parte din armata s'a retrasu in secretu, ér' ceialalti, cari se credeau obligati prin religiune de a remané, au aretatu atâtu de pucina resolutiune si ardóre, in câtu ti se parea cà nu vreau nici macar' a cerca fortun'a unei lupte.

VEZIRULU SE CONSULTA CU PASII

LXXII. Desertiunea soldatiloru au consternatu pe insii generalii; singuru vezirulu, care din impregiurarile in cari era, trebuiá se se convinga despre vicissitudinile lucruriloru omenesci, a remasu nemiscatu, imaginandu-si cà nimicu nu este ce se póta resiste poterei sale. Cu tóte aceste, elu chiama la sine pe toti cei-lalti comandanti si-i intreba, ce credu ei ca ar' trebuí se faca in impregiurarile de fa-

çie? Ibrahimu Pasia, beglerbegulu de Buda si-a datu mai antaiu opiniunea, si dîse cà: «lucrulu celu mai consultu este acuma de a redicá obsidiunea, si a merge cu tóta armat'a in contra inimicului ; a taiá padurile vecine, si din lemnele cadiute a face baricade si a le fortificá cu tunuri. Aici se asteptamu, si se primimu foculu celu d'ântâiu si celu mai intensivu ; éra dupa aceea cavaleri'a se ia in cóste pe inimicu candu acesta va incepe a se retrage.» Intr'adeveru, cà déca se esecutá acestu planu la timpu, Turcii poteau se invinga iute si usioru. Ibrahimu mai adaose, ca «armat'a ottomana este stórsa prin labórea fatigiosa a unei obsidiuni ce tiene de atâta timpu; ea nu se póte divide, nici a lasa o parte a ei in siantiuri, fara a fi espusa la mare periclu ; si cu atâta mai puçinu se póte lasa inimicului vre-unu passu deschisu, séu a-i lasa se se apropie tare de noi; câci , terrenulu ce-lu ocupa castrele nóstre fiindu fórte intinsu, acésta singura impregiurare ar' facilitá attaculu inimiciloru asupr'a nóstra , ér' pentru truppele ottomane defens'a ar' devenì fórte dificile ».

DISCURSULU VEZIRULUI

LXXIII. Toti Pasii, cu esceptiunea de câti-va, aprobara acestu consiliu, si rugara cu totu adinsulu pe Veziru, se nu abusedie de puterea sa, si se nu espuna imperiulu ottomanu la irreparabili daune. Vezirulu inse, spiritu obstinatu, se oppuse acestoru admonitiuni, si dîse : « Io nu sciu ce calamitate fataie amerintia statulu ottomanu , « in câtu atati barbati de prudentia eminente, sunt coprinsi mai toti « de cugete perverse si irrationali. Voi sunteti de opiniune cá se la- « samu Vienn'a acumu candu amu statu aici trei luni de dîle si o « amu redusu la atâta estremitàte , in câtu abiá se mai póte tiené « vre-o trei dîle, adeca, voi vreti din buna voi'a vóstra, cá se ne scape « acésta cetate din mani. Dar' prin acést'a ce faceti voi alt'a, decâtu « fara se mai incercati o lupta macar', renuntiati in adinsu la vic- « toria si o lasati in man'a unui pumnu de inimici, care nu merita « nici numele de armata façie cu numerósele si invincibilile truppe « ale imperiului ottomanu ? Au nu vedeti cá cei din garnisóna candu « voru vedé cá soldatii nostri perasescu siantiurile si fortificatiunile « loru , voru venì se attace pe acesti-a in retragere; voru reparà

« murii, pe carii cu atata sange si fatigiu i-amu ruinatu; voru reocupá « totu ce le-amu luatu; voru distruge siantiurile ridicate in contra « loru, si candu ne vomu reintórce, obsidiunea ne va offerí dificultati « cu multu mai mari decâtu cele de la inceputu? Si chiaru soldatii « nostri cându voru vedé ca dupa atâta labóre sustienuta in vanu « si dupa ce atati-a cameradi ai loru au peritu fara cá se-si póta res- « bună, i luamu si-i ducemu de aici chiar' in momentulu candu as- « teptau fructulu osteneleloru si glori'a victoriei, au nu-si voru « perde ei atunci curagiulu, si au se voru mai lupta ei cu acea ardóre « propria soldatiloru musulmani, séu precumu dice proverbiulu, isi « voru face lucrulu numai asiá din vervulu degeteloru? Si armat'a « inimicului, candu va scí cà noi amu redicatu obsidiunea, credeti « voi óre cà ea nu va refusá a intra in lupta, nevrendu nici macar' a « cerca fortun'a unei batalie, ceea ce in jurstarile presente nu o póte « incungiura, fara a periclita totu? Si atunci óre nu se va retrage « victoriósa, fara a fi perdutu unu omu macar' si batendu'si jocu cu « modulu acesta, ne va lasa espusi la lovirile unui inimicu cu multu « mai crudele; càci éca tómn'a se apropia, si voi sciti cà odinióra « ploile de tómna au fortiatu pe invincibilele Solimanu a redicá ob- « sidiunea? Dar' se luamu lucrulu de alta parte, si se punemu cà « Germanii indemnati de reulu loru geniu, s'ar' lasa in lupta cu noi, « care din voi se oblégа a sta bunu cà Ienicierii, chiar' si dupa ce « amu invinge pe Germani, ar' mai voi a se intórce spre a continuá « obsidiunea si a reintra érasi in acele siantiuri, unde au supportatu « atâta labóre, au sufferitu atâte fatigiuri, si unde atâti camaradi ai « loru si-au aflatu mormentulu? Ati vediutu si cunosceti cerbici'a « loru din strigatele loru seditióse, pentru cari in totu casulu aru « merita pedépsa. Starea presenta a lucruriloru inse ne constringe ca « pe acesti rebelli mai bine se'i ducemu in contra inimicului, decâtu « se-i damu pe man'a carneficelui. Nu vreu se negu cà acesti ó- « meni turbulenti au perdutu fórte multu din ardórea loru antica; « dar' credeti-mi, ei voru fi anca si mai indolenti, déca i scoteti din « siantiurile loru, si asià pe tacute le luati si speranti'a de a poté « cucerí cetatea. Va fi usioru, diceti voi, a reocupa terrenulu, pe « care garnisóna inimica ilu va fi cuprinsu pênê ce amu tienutu

« noi lupt'a in afara ; dar' óre nu este cu multu mai usioru a defende
« aceea ce avemu odata in possessiune, decâtu a o reocupa din nou?
« Póte cà poft'a de resbunare va indemna pe Ienicieri a se intórce la
« obsidiune ; dar' aveti grije, nu cumva la casulu de o resistentia vi-
« gorósa a garnisónei, furi'a loru se se intórca asupr'a capeteloru
« vóstre. Noi asta-di suntemu intr'o situatiune, unde trebue séu se
« invingemu séu se murimu. Dar' a invinge dupa ce amu perasitu
« o cetate ce o tienemu sub obsidiune acumu de atâte luni, mi se
« pare ca ar' semená mai multu à perdere decâtu à victoria. Sulta-
« nulu astépta pe tóta diu'a scire despre succesulu labórei nóstre,
« si a facutu degià preparative de triumfu pentru noi. Déca acumu
« eventulu ar' proba contrariulu, si noi n'amu poté areta nici unu
« succesu, atunci potemu scí prè usioru ce periclu stà atâtu asupr'a
« capului vostru, câtu si asupr'a capului meu. Déca veti considera
« tóte aceste lucruri, si le veti pondera cu mesur'a prudentiei, atunci
« veti intielege bine, cà in vanu este a duce armat'a in campu si in vanu
« este a lupta pentru victoria, déca nu vomu lasa cea mai mare parte
« a Ienicerilor u se apere siantiurile si se continue obsidiunea. Ini-
« miculu se va inspaimenta, candu va vedé cà noi suntemu gat'a a
« primí lupt'a in campu, si cà in acelasiu timpu continuamu obsidi-
« unea cu aceeasi vigóre cá mai inainte. Acést'a procedere va mascá
« debilitatea nóstra; va oprí pe garnisóna de a ne attaca din dosu;
« va insuflá curagiu soldatiloru nostri; cu unu cuventu, acést'a este
« calea pe care potemu obtiené o victoria nu numai usióra, dar' com-
« pleta chiaru ».

PASII INSISTU PRE LANGA OPINIUNEA LORU

LXXIV Pasii dupa ce au ascultatu pe vezirulu, au replicatu pre-
cumu urmédia: «Noi nu vedemu ce amu avé se ne tememu de o
« garnisóna, care prin morburi si labóre chiar' asià este de stórsa,
« déca nu mai tare, cá si soldatii ottomani; si pentru aceea, ea mai
« multu se va marginí a-si aperá fortificatiunile câte i-au mai remasu,
« decâtu a se fortiá a recucerí ce a perdutu. Afara de acést'a, lini-
« ele si celelalte intarituri ale nóstre suntu cu multu mai tari, de-
« câtu insasi cetatea; si déca vomu lasá numai unu regimentu ori

« duóe intru aperarea loru, anca si atunci va fi mai greu garnisónei « din Vienna a le cuprinde, decâtu Ienicerilоru a cucerí cetatea. Pe « ceilalti Ieniceri, cari facu acuma servitiu si sunt occupati in sian-« tiuri, potemu cu mai multu succesu se-i oppunemu inimicului, a « carui armata nu este de despretiuitu : ea contine nu numai trup-« pele din mai tóta Germani'a, ci are anca si o considerabile parte « de truppe auxiliarie din Poloni'a. Este prè adeveratu, cà Ienicierii « sunt cate-odata obstinati, si refusa de a se suppune la comand'a « generaliloru, ba de multe-ori le amerintia viéti'a; dar' érasi nu « mai pucinu este adeveru, cà prin unu micu presentu si prin pro-« misune de a le immarí soldulu, prè usioru i poti imblandì; si nu « se póte crede, cà dupa atate fatigiuri se lase ei remuneratiunea la « altii chiar' acumu candu sunt la finitulu laborei loru. A divide ar-« mat'a se se lupte in duóe parti, ar' fi numai in folosulu inimicului « si in detrimentulu armatei ottomane. Si apoi credeti cà prin a-« césta impartire in duóe lupte, veti intimidá pe Germani? Din « contra, ei se voru luptá ca desperati; câci lupt'a nu este pentru o « singura cetate, cì pentru salvarea crestinismului intregu; si asiá « prè usioru ar' poté urma de ací ruin'a intregului imperiu otto-« manu ».

VEZIRULU IMPUNE PRIN AUCTORITATEA SA

LXXV. Dar' nici aceste rationamente n'au potutu se abata pe Vezirulu dela propusulu seu. Elu nici nu mai dîcea alta acumu, decâtu ca Sultanulu i-a commisu lui conducerea acestei espeditiuni, prin urmare este prè usioru de vediutu, ca déca s'ar' intemplá vre-unu desastru, acesta i s'ar' imputá numai lui, si nu altui-a: si érasi, cà nu póte sufferí se i se dîca, ca a suportatu atâte difficultati si a perdutu atâti-a omeni, fara se póta areta nici celu mai micu resultatu.

UCCIDE PE TOTI CAPTIVII SI SCOÀTE ARMAT'A LA CAMPU

LXXVI. La duóe-dieci dile ale lunei Remazanu se aréta armat'a crestina. Atunci Cara Mustafa mai inainte de tóte da ordinu a uccide pe toti captivii câti prinsesera Tatarii in escursiunile loru, si alu caroru numeru se suiá la aprópe trei-dieci de mii. Dupa aceea imparte

truppele care nu erau occupate cu obsidiunea, in trei corpuri. Cu comand'a aripei stange insarcina pe Ibrahimu Pasia, beglerbegulu de Buda; in arip'a drépta pune comandante pe Cara Mehemedu Pasia (59) de Diarbekir; centrulu armatei si-lu reserva sie-si, avendu pre langa sine pe Ag'a Ienicieriloru si Spahiiloru, si preste totu a datu ordinu a se tiené tare, si la primulu attacu a respinge pe inimicu. Restulu Ienicieriloru l-a lasatu sub comand'a lui Kiahaia seu in siantiuri, pentru a attacá cetatea in acelasiu timpu. La inceputu se parea cà officiarii armatei esecuta cu speciale vigóre ordinile ce au primitu; dar nu multu dupa aceea a vediutu vezirulu cà dreptu avuse Ibrahimu Pasia, si-i parù reu, dar' acumu era prè tardiu, cà nu i-a urmatu consiliulu.

IENICIERII PERASESCU LINIELE SI SIANTIURILE

LXXVII. Indata la primulu attacu alu Germaniloru, Turcii atâtu cei din arip'a stanga câtu si cei din arip'a drépta perasescu liniele, si refusa de a se suppune comandei generaliloru loru. Ienicierii, cari remassera in siantiuri, observandu ceea ce se petrece in armata, perasescu si ei obsidiunea, si esu din siantiurile loru sub pretestulu fictivu de a adjutá pe companionii loru cari ar' fi in periclu, in fapta insé pentru a scapá ei insii din periclu. Pucinu dupa aceea vinu si truppele Poloniloru si ataca centrulu armatei, care acumu era si din drept'a si din stang'a fara adjutoriu; câci si Ienicierii si spahii cari mai remassera cu officiarii loru cu totu, nu cugetau atâtu la lupta catu la fuga, si se grabiau cu cea mai mare precipitare a scapá din periclu.

TURCII REMANU BATUTI SI FUGU

LXXVIII. Cara Mustafa Pasia vediendu cà soldatii sei fugu in tóte partile, si ca este imposibile de a innoi ataculu, se intórce singuru in castre; aici inse nu mai era nici-unu sufletu de omu in corturi; atunci erupse in lacremi, si-si planse sórtea sa fatale. In urma

(59) *Cara Mehemedu Pasià*. Omu de puçinu renume, dar care a statu in mare favóre la Cara Mustafa Pasia, nu din alta causa, ci numai pentru cà nici-odata nu-i contradicea (câci acesta nu potea sufferí cá cine-va se-i contradica), si ascultá orbesce de tóte ordinile vezirului. Pentru care deferentia servile, Cara Mustafa Pasia l'a facutu Beglerbegu de Buda dupa mòrtea lui Ibrahim Pasia.

iea singuru stindardulu lui Mahomedu in mana, si merge, fuge din tóte puterile pentru a ajunge restulu armatei sale, care numai prin favórea intunerecului noptiei a scapatu de sabi'a inimicului, dar' n'a scapatu si de fric'a ce intr'atâtu cuprinsese pe Turcii fugitivi, in câtu nu mai simtiau greutatile si fatigiele drumului, si nu au incetatu a fugí pênê au adjunsu la companionii loru, pe cari i lasassera la obsidiunea Iaurinului, duóe-dieci-si-cinci mile germane de la Vienn'a. Atâtu de mare a fostu fric'a mai multu decâtu panica, ce Domnulu, arbitru supremu alu turçroru lucruriloru umane, a versatu in inimele loru, in câtu acei-a cari cu unu momentu mai inainte refusau a face si lucrulu celu mai micu, si cari strigau, cà au venitu aici nu pentru a sufferí fatigìe si fóme, cì pentru a se bate, acesti ómeni acumu intr'o dî si o nópte, fara a mancá si a bé, traverséza pedestri o cale de cinci-dieci de óre.

POLONII PRÉDA CASTRELE TURCILORU

LXXIX. In acelasiu timpu crestinii vediendu cà Turcii dupa o scurta ciocnitura se retragu in castrele loru, si nesciindu ce se petrece acolo; se temeau nu cum-va se fia acésta o apucatura a Vezirului; câci nu-si poteau imagina, cá o armata atâtu de numerósa precumu era a Turciloru, se intórca dosulu la celu deantâiu si anca reu atacu. Afara de acésta si intunericulu totu mai mare alu noptiei le-au immaritu fric'a de periclu; prin urmare se decisera a sta pe locu, a astepta diu'a, si apoi a da assaltu asupra castreloru turcesci. Dar' puçinu dupa aceea se informara de la spionii loru, cà Turcii au fugitu (60), si au perasitu castrele loru. Atunci Polonii condusi de

(60) *Turcii au fugitu.* Fericitu generalulu crestinu, care póte sustiené primulu, secundulu si tertiulu attacu alu Turciloru. Câci déca i-au respinsu a trei'a óra, séu celu multu a patr'a óra, póte fi securu ca ei intorcu spatele. Si dupa aceea déca i urmaresce numai in pasi mici, precumu amu observatu cà au facutu Germanii de câte-va ori, va vedé cà nu numai isi lasa castrele, tunurile, bagagiurile si o iau la fug'a mare, ci anca cu strigatele loru ametìtórie de: *Ghiaur ghieldĭ*, adeca: vinu necredintiosii, aducu tóta armat'a loru in cea mai mare confusiune si disordine. Adeveratu cà la anulu 1711, Turcii intr'o bataia ce au avutu cu Russii au innoitu ataculu loru de siépte ori; dar acést'a se póte attribui numai lipsei de esperientia a generaliloru russi, cari nededati a se lupta cu Turcii in campu deschisu, nu au avutu curagiulu de a-i persecuta indata ce au inceputu a se retrage. Câci afara de acést'a trebuiau se scia, cà Ienicerii nu sunt obligati a ataca mai multu cá de trei ori,

setea de préda, petrundu anca in acea nópte in castre, si punu man'a pe una-suta-optu-dieci de tunurí grele si alte munitiuni bellice, se incarca de predi si de provisiuni sufficiente pe mai multe luni. Intr' aceea, pênê candu castrele crestiniloru resunau de strigate de bucuria, si pênê candu nu numai Germani'a, ci Europ'a intréga congratulá liberatoriloru Viennei: pênê atunci lucrurile la Turcii cari au scapatu din acésta a loru perdere, au luatu cu totulu alta façie.

RESBUNAREA VEZIRULUI ASUPR'A PASILORU

LXXX. Abiá ce adjunse vezirulu in castrele de la Iaurinu, si mai ântâiu s'a cugetatu, nu cumu se-si repare perderile, ci cumu se restórne in capulu altora periclulu, ce dupa datin'a Turciloru ilu amerintiá pe elu. Dar' elu vedea cá este imposibile de a-si esecuta propusulu seu, pênê candu nu va curatì din cale pe Ibrahimu Pasia, Beglerbegulu din Buda, si pe ceilalti cari au cunoscintia despre planurile sale; câci acesti-a prin auctoritatea loru ar' da mare pondu accusei ce s'ar' redica in contra lui, si ar' poté descoperí intentiunile lui nutrite contra imperiului ottomanu; dar' anca si din acea causa, fiindu-ca credea, cà prin obstinatiunea sa sí i-a facutu inimici personali. Pentru aceea si cu acestu scopu a chiamatu la sine sub differite preteste pe toti acei-a, cari i-a facutu mai mare oppositiune in consiliulu bellicu tienutu mai in urma pentru obsidiunea Viennei, si a datu ordinu, cá Pasii care cumu va vení, se fia pedepsiti cu mórte. Si a disu apoi cà a trebuitu se procéda in modulu acesta, fiindu-cà ei in unire cu Tököli i-au consiliatu mai ântâiu obsidiunea Viennei, si óre cumu l-au fortiatu contra vointiei sale a intreprinde acea espeditiune; si dupa aceea totu ei au fostu cari s'au aretatu indolenti intru esecutarea ordiniloru sale, si primii in lupta cari au intorsu dosulu si au fugitu.

si déca a trei'a óra sunt respinsi, ei isi lasa posturile, castrele si totu, si nu cugeta la alta decâtu la fuga; tragu pe Spahii josu de pe cai, si omóra pe toti cari li se oppunu: in assemenea casu ei sunt mai crudi inimici ai cavaleriei turcesci, decâtu insusi inimiculu. Pentru aceea cavaleri'a turcesca candu vede cà infanteri'a se retrage, nu vine nici-odata in apropiarea ei; din contra, o incungiura si fuge de ea mai tare cá de insusi inimiculu.

FORTIFICA STRIGONIULU.SI UIVARULU, SI SE PUNE IN CASTRE LA BUDA

LXXXI. Dupa acestea pune garnisóne tari in Strigoniu si Uivaru ér cu restulu armatei se asiédia sub murii cetatiei Buda, si numesce de gubernatore acestei cetati pe Cara Mehemedu Pasia, care celu puçinu tacêndu, totdeuna se aretà devotatu intentiuniloru vezirului.

POLONII IN PERICLU

LXXXII. In acestu timpu crestinii se restaurasera, si determinati a secera pre langa liberarea Viennei anca si alte fructe ale victoriei loru, au trasu spre resaritu in Ungari'a. Polonii isi luara dreptulu de a merge ei inainte, si dupa ce allungara unele truppe de ale Turciloru fugitivi, se inganfara de acésta si de cea din urma victoria, care in cea mai mare parte si-o attribuiau numai sie-si, si increditi si inprudenti se respandira prin tóta tier'a fara nici-o ordine, cá si cumu ar' fi batutu si suppusu degiá tóte truppele ottomane. Retacindu in modulu acesta, dau la siese-spre-diece ale lunei Siewal, langa Strigoniu, de circa siese mìi cavaleria turcésca si duóe mìi Ienicieri, pe cari Bostangì Mustafa Pasia (61) si Halil Pasia 'i adunase aici. Polonii avura temeritatea de a-i ataca, si-si punu tóte puterile se-i allunge indata la primulu attacu. Dar' Turcii, cari cu pucinu mai inainte cugetau mai multu la fuga, decâtu la lupta, vediendu cà Polonii sunt singuri si Germanii nu sunt cu ei, au statu pe locu, au primitu lupt'a, si au facutu pe inimicu de s'au retrasu mai iute de câtu cùmu a venitu; si nu s'au indestulitu cu atâtu ca i-au respinsu inderetru, cí persecutandu-i, incungiura si stringu

(61) *Bostangi Mustafa Pasia*. Acesta avea dóue nume la curtea ottomana, Bostangí si Cusci Mustafa; fiindu-că inainte de a fi Bostangi, séu inspectoru de gradine, a fostu Cusci, séu inspectoru paseriloru imperatului. In Batai'a de la Strigoniu l-au prinsu Polonii, si siese ani in urma, parintele meu, la ordinulu Sultanului, l'a rescumperatu dimpreuna cu Ali pasia cu o buna summa de bani. Dupa aceea a fostu inaintatu la officiulu de Caimacamu in Constantinopole, ér' Ali Pasia ajunse gubernatore de Tripoli in Syri'a. Dar' nici unulu, nici altulu n'a gustatu lungu timpu favórea Sultanului; càci amenduoi au muritu puçinu dupa accea. Bostangi Mustafa pasia, pênê ce a fostu Caimacamu, si-au aretatu gratitudinea sa catra parintele meu prin mai multe servitiuri bune. De elu a remasu unu fiiu cu numele Capudgi Pasia, omu fórte invetiatu, affabile si la curte fórte bine vediutu.

pe inimiculu inprudente de tóte partile. Se parea cà Polonii sunt cu totulu perduti; ceea ce se si imtemplá de siguru, déca armat'a germana nu le venià intr' adjutoriu chiar' la timpu candu incepusera a se retrage; câci Turcii vediendu cà façie cu acestu adjutoriu nu potu tiené lupt'a, s'au retrasu, fara cá inimiculu se aiba curagiulu de a-i persecuta, si ducêndu cu sine ó multime de stindarde si trompete luate de la Poloni, si lasandu pe campulu luptei aprópe o miie de inimici morti, intre cari si fiiulu generalului Iablonovski.

GERMANII IN UNIRE CU POLONII BATU PE TURCI A DOU'A ORA LA DUNARE

LXXXIII. In diu'a urmatória unindu-se amenduóe armatele, polon'a si german'a, attaca pe Turcii cari erau campati in distantia cam de una ora de la Barcanu, si dupa o lupta agera si obstinata i batu si-i punu la fuga. Pre candu acesti-a voiau in fug'a loru se tréca preste Dunare pe unu podu, ce nu era prè bine construitu, fric'a, grab'a, confusiunea era atâtu de mare, in câtu podulu se rupse suptu greutatea loru, inainte de a fi potutu trece nici o parte din ei, si cadiendu in Dunare, torentele repede i-a dusu cu sine. Ceilalti au fugitu la Barcanu, unde, dupa ce au ajunsu Germanii, la prim'a sommatiune au capitulatu cu cetate, cu arme, cu generali cu totu. In lupta anca au remasu celu pucinu trei mìi de Turci morti; ceilalti parte s'au innecatu in Dunare, parte au fostu prinsi asiá, in câtu abiá au scapatu vre-o càti-va cari se duca companioniloru scirea despre acésta perdere.

IMPERIALII OCCUPA STRIGONIULU

LXXXIV. Dupa acésta lupta generalii armateloru victorióse facu preparative pentru a impresora Strigoniulu; dar' pucinu dupa aceea isi schimbara planulu, pentru-ca luasera scirea, cà vezirulu si-a readunatu una armata de optu-dieci mìi de ómeni, cu intentiunea cá prin o nuoa lupta se stérga rusînea ce o a patîtu naintea Viennei. Dar' falsitatea acestei faime a fostu in curendu descoperita, si asiá in duóe ale lunei Silçade attaca cetatea cu atâta furia, in câtu Turcii au remasu ametîti de frica si spaima, si comandantele Bekir Pasia, de si avé patru mìi de omeni la sine, dupa patru dile de obsidiune

preda cetatea (62), care mai inainte a resistatu la o armata cu multu mai mare patru luni de dile.

PETRICEICU, PRINCIPELE MOLDAVIEI, INTRA IN BESSARABI'A

LXXXV. Pênê candu armat'a imperiale facea progresse in Ungari'a, si a redusu castellele de acolo érasi sub potestatea crestina, pênê atunci in alta parte s'a facutu totu assemenea incercare, dar' nu cu assemenea succesu. Petriceicu, principele Moldaviei, care in batai'a dela Cehrinu a trecutu de la Turci la Poloni, dupa ce vediuse cà regele Poloniei s'a dusu pentru a libera Vien'a, adunandu truppele moldave, ce-i tieneau partea, se uni cu Coniçky (63), generalulu Cosaciloru, apoi trecendu Nistru, merse prin Moldavi'a in Bessarabi'a.

SI FACE MULTE CRUDELITATI IN ACEA TIÉRA

LXXXVI. Tiér'a era fara de nici-o aperare, câci Tatarii crimeani si budgiacani erau mai toti dusi la obsidiunea Viennei; asiá Petriceicu lasa pe Cosaci se pazésca castrele, ér' elu merge cu trupele moldave si distruge si devasta tiér'a in tóte partile cu atâta crudelitate, in câtu n'a crutiatu nici etate nici sexu. Trâgea pe copii Tatariloru in frigare de vìi, séu i trêntiá de pietre, in câtu le sariá toti crerii din capu; pe candu mai bine facea, déca-i luá cu sine si-i educá in religiunea crestina. Desonorá fetiórele, si apoi le ucidea; taiá pantecele femeiloru grele; torturá in modulu celu mai barbaru pe betrani, cá se-i spuna unde le suntu banii si averea. Intr'unu cuventu, elu n'a lasatu necomisu nici-unu modu de crudelitate si barbaria ce s'a potutu vreodata inventa in timpii de mai inainte.

IN URMA ILU BATU TATARII

LXXXVII. Intr'aceea, pre candu Moldovenii (64) se purtau aici nu

(62) *Preda cetatea.* Acésta capitulatiune face pe unu poetu turcu a dîce intr'unu modu profeticu: *Ciktum Siamung Capusinden. Selamladum Usturguni, Beligradi Buduni*; adeca: «Esii pe port'a din Damascu, si-mi luai diu'a buna de la Strigo-«niu, Belgradu si Bud'a». Gubernamentulu de Damascu a fostu primulu postu de onóre alu lui Cara Mustafa Pasia, autorulu á tóte desastrele urmate apoi asupr'a portiei ottomane.

(63) *Coniçky.* A fostu hetmanu alu Cosaciloru dintre Nistru si Dnipru, cari anca nu se liberasera de sub jugulu Poloniloru Polonii l-au facutu hetmanu, dupe ce Dorosiensko si Cirko au fostu trecutu la Turci si la Russi.

(64) *Moldovenii.* Acésta portare nu se póte atribui tuturoru Moldoveniloru; caci

cá soldati, ci cá nisce carnefici , vinu Tatarii cari scapasera din batai'a de la Vienn'a, si fiindu-ca nu se simtiau in stare de a poté dá pept cu inimiculu, se pusera la inceputu pe la marginile tierei si se tieneau ascunsi. Dupa aceea inse intarindu-se, au novalitu pe neasteptate asupr'a moldoveniloru respanditi prin tiéra si isi resbuna infricosiatu de ei pentru omorulu fratiloru loru. Apoi au incungiuratu de tóte partile pe Cosaci, cari remasera in castre. Acestia, fiindu ca erau pucini la numeru, n'au cutediatu a se lasa in lupta cu Turcii, ci aperandu-se pe dupa cara , se trageau incetu-incetu catra Prutu, sperandu cà cu modulu acest'a se voru poté scutí contra nevalei Tatariloru, si voru poté ajunge in tiér'a loru. Dar' fiindu-ca numerulu loru scadea din dî in dî, si provisiunea li se gatase , asiá au prinsu fug'a si s'au imprastiatu mai multu de fóme si de frigu, decâtu de arm'a inimicului. In fuga, Tatarii au uccisu fórte multi, in câtu din tóta armat'a abiá vre-o câte-va truppe de Cosaci , cu Petriceicu si Coniski au potutu scapa cu greu in Poloni'a ; si anca nici acesti-a nu scapau, déca caii osteniti ai Tatariloru n'ar' fi impedecatu pe acesti-a de a-i persecutà mai departe.

DUCA, PRINCIPELE MOLDAVIEI, CADE PRINSU LA POLONI

LXXXVIII. Sórtea principelui Duca fù si mai fatale. Elu, precumu amu dîsu, a fostu dusu la obsidiunea Viennei. Candu s'a intorsu din acésta espeditiune inderetru , a gasitu statulu Moldaviei in cea mai mare confusiune ; mai toti boiérii, parte au trecutu la Petriceicu , parte, pentru securitatea propria , au fugitu in tierile vecine ; Iassi, resiedinti'a sa, devastata. In aceste impregiurari s'a retrasu cu vre-o câti-va ai sei la Domnesci, unu satu in tienutulu Putnei , resolutu a astepta aici timpuri mai bune. Pre cându se ocupá elu aici cu cugetulu, cumu se restituie ordinea si pacea in tiéra, unu moldovanu, cu numele Bainski (65) , consângénu alu lui Petriceicu , nevalesce

toti cei betrani si mai de frunte boieri vediendu că nu se potu opune lui Petriceicu, s'au retrasu parte in munti, parte in Romani'a. Totu lucrulu a fostu oper'a unoru tineri, cari nu aveau nici-o esperientia, si s'au lasatu a fi sedusi de promissiunile minciunóse ale lui Petriceicu si ale Poloniloru, si prin adjutoriulu acestora s'au incercatu, dar' in vanu, a seduce si pe ceilalti.

(65) *Bainsky.* De origine moldovénu si consangénu cu Petriceicu. Dupa mórtea acestui-a s'a intorsu in Moldavi'a, si parintele meu l'a numtiu Serdaru, adeca generalu preste armat'a de la Prutu.

asupr'a lui, ilu prinde si-lu duce in Poloni'a; aici a fostu arestatu si tienutu sub mare paza in Varsovi'a, unde nu preste multu a si muritu.

DEMETRIU CANTACUZENU, PRINCIPE MOLDAVIEI, IN LOCULU LUI DUCA

LXXXIX. In loculu lui Duca, Turcii au pusu principe Moldaviei pe Demetriu Cantacuzenu (66), barbatu de inalta origine, dar' omu móle, bunu mai multu pentru timpu de pace decâtu pentru timpuri bellice. Din acea causa, pucinu dupa aceea a fostu destituitu din dignitatea de principe, precumu vomu vedé la loculu seu.

CE SE PETRECE LA POARTA SUB DURAT'A OBSIDIUNEI VIENEI

XC. Dupa ce amu naratu cele ce s'au petrecutu anulu acesta in campii de bellu intre amenduóe armatele, cursulu istoriei cere cá se naramu si aceea ce s'a petrecutu sub timpulu acesta la curtea ottomana. Sultanulu, dupa ce a tramisu pe vezirulu in espeditiune, se lasâ cu totulu in prudenti'a si fortun'a acestui-a; se preamblà pe siesurile Traciei si ale Greciei, si-si petrecea cu venatu in tienutulu Despot Tailasi. Asia elu nu sciá nimicu ce se petrece la armata séu in statu, afara de noutatile ce i le tramittea Vezirulu prin câte-unu curiru. Vezirulu, precumu scimu, ilu assecurase cà Vienn'a este redusa la estreme, si cà abia se va mai poté tiené vre-o câte-va dîle; cà nu are de a se teme de inimici, câci atâta terróre i-au cuprinsu de armele ottomane, in câtu nu numai cà au redicatu obsidiunea de

(66). *Demetriu Cantacuzenu.* Fiiulu lui Mihaiu Cantacuzenu din famili'a de la Constantinopole a Cantacuzeniloru. Anca ca june adjunsese la postulu de intendante alu garderobei la curtea principelui Romaniei; dara nu sciu din ce causa, a fostu scosu din servitiu, si apoi s'a dusu la Constantinopole si s'a aplicatu câti-va ani la maiestria de juvelariu. In urma, cu ocasiunea circumcisiunei fiiloru lui Mahomedu a făcutu acestui-a un presentu de unu sadirvan séu fôntâna de argintu, din care potea se curga apa dóue-deci-si patru de óre in continuu. Sultanulu ilu recompensà pentru acést'a cu principatulu Moldaviei. Dar' puçinu dupa aceea i s'a luatu domni'a; inse dupa prinsórea lui. Duca érăsi a fostu restituitu in dignitatea de mai'inainte. In urma, Seraskierulu din Silistri'a, Ainedgi Solimanu Pasi'a l-a destituitu pentru lipsa de esperientia in artea militara si l-a tramisu la Constantinopole. Aici Caimacamulu l-a primitu intr'unu modu atâtu de duru si cu vorbe atâtu de aspre, in câtu de spaima a capetatu polipulu in grumazi, din care apoi la trei dîle a si muritu in prinsóre. Moldovenii ilu numera intre cei mai crudeli domni ai loru.

la Uivar anca inainte de ce s'ar' fi apropiatu armat'a musulmana, ci si-au retrasu trupele intr'o buna departare de la cetate si s'au ascunsu acolo dupa siantiuri. Sultanulu, primindu aceste frumóse assecurari, s'a trasu mai aprópe de Constantinopole, voindu a vená in tienuturile de prin giurulu cetatiei, eá asiá se fia in apropiarea capitalei candu i va vení placut'a scire despre cucerirea metropolei Germaniei, si se póta serba acésta victoria cu cea mai mare pompa si splendóre posibile. Dar' fiindu-ca in locu de noutate placuta i-a venitu trist'a scire despre perderea armatei sale si despre masacrulu ce au suferitu omenii sei, asia se intórse cu indignatiune la Constantinopole, nu pentru a celebra triumfulu, cu care atâtu se magulia pênê acumu, ci pentru ca cu presenti'a sa se adjute statului in acésta stare strimtorata, si se tiena in frêu pe rebelli, despre cari bine scia, cà in impregiurarile de façie potu prè usioru se escite la insurectiune pe poporulu communu.

VEZIRULU SE ESCUSA INAINTEA SULTANULUI

XCI. Nu multu dupa aceea a primitu o scrisore de la Vezirulu fugitu la Bud'a, in care-i face unu reportu circumstantiale despre operatiunile campaniei intregi. Vezirulu inainte de tóte i aréta difficultatile ce au suferitu si labórea ce a pusu, pentru a aperá si a inlargi imperiulu ottomanu, si cu ce zelu s'a adoperatu a suppune o cetate atâtu de tare si de obstinata. « Inceputulu fericitu — scrie Ve-« zirulu — mi-a datu mare sperantia cà in scurtu timpu voiu poté cu-« cerí cetatea, si amu avutu increderea, cà preste puçinu voiu fi in « stare a o poté offeri maiestatei vóstre dimpreuna cu totu imperiulu « occidentale. Dar' dupa aceea mi s'au rapitu din mana aceste suc-« cesse, nu prin armele inimicului, ci prin maiestriele si tradarea offi-« ciariloru mei subalterni, in specialu prin tradarea si perfidi'a lui I-« brahimu Pasia, beglerbegului de Buda, care elu celu dântâiu a fostu « pentru obsidiunea Viennei, ér' dupa aceea si-a schimbatu opiniunea, « séu pentru cà a vediutu ca dupa cucerirea Viennei, Beglerbegulu de « Bud'a nu va mai avé autoritate atâtu de insemnata ca mai inainte, « séu pentru ca aspirá la dignitatea de mare veziru; si asià nu numai « a refusatu a urma ordinile mele, si s'a oppusu la tóte consiliele

« mele, ci prin esemplulu seu a incuragiatu pe soldati si pe officiari
« a-si neglige detorintiele loru. Cu tóte acestea le-amu suferitu,
« pentru-cà simtiamu in mine o aversiune de a uccide pe unu bar-
« batu, care are atâte titluri de a fi respectatu in imperiulu ottomanu.
« Dar' chiar' acésta indulgentia a causatu in urma perderea luptei.
« Câci, insarcinandu-lu cu comand'a aripei stange, elu indata la pri-
« mulu attacu alu Germaniloru, si nainte de a se poté dîce ca s'a
« inceputu lupt'a bine, a intorsu dosulu cu tóte trupele sale, a fu-
« gitu in cea mai mare disordine, si a datu prin acést'a occasiune
« inimicului de a luá ceealalta armata in cóste, a o bate si a o pune
« la fuga. In urma, dupa ce amu vediutu cà inimiculu persecuta din
« tóte puterile armat'a nóstra in retragere, si Ibrahimu Pasia este
« nemiscatu; prin urmare, vediendu ca acesta in modu obstinatu
« cauta ruin'a atâtu a sa catu si a imperiului; si temendu-me ca nu
« cumu-va elu prin purtarea sa se suppediteze inimicului o victoria
« anca si mai mare, decâtu cumu a fostu cea din urma; cu unu cu-
« ventu, vediendu cà pe Ibrahimu Pasia nu-lu mai potu oprí: amu
« fostu constrinsu a-lu sacrifica cá victima necessaria pentru salutea
« statului, si amu crediutu ca aducu celu mai mare servitiu atâtu
« imperiului câtu si maiestatiei tale, déca voiu curati din cale pe
« unu omu, care a fostu caus'a atâtoru nefericiri pentru amenduoi.
« Si eu atâtu de firma incredere amu in justiti'a maiestatiei vóstre,
« in câtu nu-mi potu imagina, cà se mi se impute de vina séu ne-
« gligentia aceea ce s'a causatu numai prin lips'a de subordinati-
« unea altora.»

VEZIRULU SE ROAGA DE IERTARE SI PROMITTE A LUA VIENN'A

XCII. Pre langa acestea, Vezirulu s'a rogatu de Sultanulu cá se'i concréda comand'a asupr'a armatei si in espeditiunea proxima, inse se-i concéda a-si intregi fortiele, recrutandu trupe nuóe; déca nici cu modulu acest'a nu va cuceri Vienn'a si tóta Germani'a, atunci è gata se-si puna capulu si se priméscа mórtea prin sabia ori strêngu. Pre langa scrisórea in care cerea acestea, a tramisu pretióse daruri (67) nu numai pentru Valide-Sultana, ci pentru toti officiarii

(67) *Pretióse daruri.* Prin aceste, cá prin cele mai persvasive argumente ale innocentiei sale, credea Cara Mustafa Pasia, ca va poté face se scape si se arunce culp'a

de curte, despre cari sciá ca stau in gratia la Sultanulu. Acesti-a l-au si servitu; câci prin intrepunerile loru intr'atâtu au convinsu pe Sultanulu despre innocenti'a Vezirului, in câtu nu numai ca au declaratu ca Ibrahimu Pasia si ceialalti puniti cu mórte la Iaurinu, au fostu in modu justu puniti, dar' anca au intaritu de nou pe Cara Mustafa Pasia in dignitatea de mare-veziru si de comandante preste tóta armat'a.

VEZIRULU CONFIRMATU DE NOU IN DIGNITATE, CUGETA A MAI PUNI SI PE ALTI OFFICIARI CU MOARTE

XCIII. Vezirulu, dupa ce au primitu aceste scrisori, a prinsu érasi curagiu, si lasandu la o parte tóta fric'a, se puse din tóte puterile a-si imultí truppele si a face tóte preparativele necessarie pentru proxim'a campania. Si póte cà ar' fi scapatu din periclu, ar' fi stersu rusinea ce o patise mai inainte, si ar' fi adjunsu érasi la auctoritatea ce o avuse pênê acumu, déca din prè marea incredere in puterea sa nu era prè-pripitu intru a si-o restabili, si chiar' prin acésta, a-si accelera insusi perderea. Elu, precumu amu observatu mai in susu, a ordinatu, fara scirea Sultanului, mórtea lui Ibrahimu Pasia, Beglerbegului de Buda, si a celorlalti officiari, cari erau in cunoscinti'a intentiunilorυ sale; si Sultanulu tóte acestea le-a aprobatu prin scrisórea sa. Mai erau inse unii, pe cari Vezirulu nu avuse curagiulu de a-i puní deodata cu pe ceialalti; pentru-cà se temea, cà numerulu prè mare alu ucisiloru ar' poté se destepte suspitiune in inim'a Sul-

in spatele altora. Dar' in vanu i-a fostu tóta incercarea. Se dice cà cu acésta ocasiune, unu evreu cu numele Connorto Anacav Ogli, pe care Cara Mustafa ilu purtá cu sine, a dîsu ó vorba ingeniósa, care caracteriséza fórte bine terrórea panica ce a cuprinsu atunci inimile Turciloru. Vezirulu adeca fiindu in Bud'a, intrebâ pe evreu, déca n'are ceva lucru de valóre, cá se-lu póta tramitte cá presentu Sultanului? Evreulu respunse, ca in Bud'a nu are, fiindu ca tóte lucrurile pretióse si le-a lasatu in Belgradu. Vezirulu atunci i offeri cinci-sute de ómeni cavaleria usiora, numita Besli, se aduca pretiósele din Belgradu, si se-lu apere pe cale ca se nu-lu despóia vre-o banda vagabunda de Turci séu Tatari. Dar' Evreulu replicâ: nu sunt necessari atâti-a soldati; trei ómeni sunt de adjunsu pentru a me apera; câci eu am o siapca séu pelaria nemtiésca, si acést'a singura è prè de adjunsu, pentru ca cele mai mari bande de hoti numai se o védia si de frica se-mi dea toti banii loru. Vezirulu intielese, si suspinandu, se dice ca a respunsu: Bine dice proverbiulu nostru. «Pe cine i pune Dumnedieu la fuga, aceia se temu si de unu evreu».

tanului. Pe acesti-a a cercatu se si-i castige prin promissiuni, spre a-i impedecá se nu-lu accuse. Dar' totusi tienea ca nu este prudentu a-i lasá in vietia; pentru-ca asiá elu pururea potea se aiba causa de a se teme, ca inimicii sei ar' poté se-i corrumpa, si se descopere aceea ce s'a petrecutu numai intre ei. Era inse necessariu a inventa unu pretestu, pentru cá se le ia viétia; câci cei cari dupa subsumptiunea lui au causatu perderea la Vien'a, era degiá cu totii puniti cu mórte; si prin urmare nu i se parea lucru justu, a reinnoí acusatiunea contra aceloru persóne, cari au fostu odata acquitate. Elu nu avea dar' si nici nu potea se ghicésca séu se inventeze nici-unu pretestu plausibile. Asia se pune si scrie in secretu Sultanului, ca: « Aga Ienicerilor si ceilalti Pasi, pe cari i-a insemnatu cu numele, de nou se oppunu ordiniloru sale, si din grati'a sa, ca i-a iertatu pentru portarea loru cea rea la obsidiunea Viennei, nu facu usu pentru a se indrepta, cí pentru a se intarí anca si mai multu in intentiunea loru obstinata de a ruina imperiulu. Maiestatea sa bine ca i-a datu deplina putere de a puni pe officiarii culpabili, ori cine ar' fi acei-a, dar' elu n'ar' voí bucurosu a usa de acésta putere, cá se nu dea occasiune inimiciloru sei cá se-lu accuse, si atunci candu ar' fi nevinovatu; pentru aceea róga pe Maiestatea sa, se se indure a dispune in privinti'a acést'a ».

TRADAREA SI FALSITATEA VEZIRULUI SE DESCOPERE

XCIV. Nu se póte nega, ca acésta espunere a Vezirului era plausibile; dar' lucrurile la curtea ottomana luasera cu totulu alta façie, si vezirulu departe de a-si vedé implinita cererea, din contra prin acestu pasiu imprudentu si-a causatu insusi ruin'a sa. Câci, unii alti oficiari, cari au fostu presenti la obsidiunea Viennei, au tramisu la Porta raporturi cu multu mai fidele despre cele intemplate acolo, descoperindu totodata si apucaturele si intentiunile Vezirului. Ba nici cuprinsulu acestei din urma scrisori a Vezirului n'a potutu se remana atâtu de secretu, in câtu patronii persóneloru accusate se nu vina la cunoscinti'a periclului ce amerintià pe amicii sei, si se nu cerce occasiune de a se intrepune din tóte puterile pentru salvarea loru. Pre langa acést'a, mai sosì si unu nuntiu nefericitu cu scirea despre occuparea Strigoniului prin Germani, si despre per-

derea armatei ottomane la Barcanu: nuntiulu aretâ Sultanului si mai-mariloru, ce consecentie funeste póte se aiba acestu desastru; si spuse ca numerulu mortiloru este cu multu mai mare decâtu cumu se crede, séu de câtu cumu voiesce Vezirulu se scia.

CURTENII LUCRA SI GRABESCU RUIN'A VEZIRULUI

XCV. Sultanulu era dispusu a ruina pe Vezirulu, si inimicii acestui-a anca nu incetara a-lu alarma in continuu. Acumu i relatau despre cuventele seditióse ale soldatiloru si ale poporului, cà Cara Mustafa Pasia anca nu este punitu precumu merita nici pênê astadi; acumu i aretau necesitatea de a-lu destituì chiar' si candu ar' fi innocentu, câci schimbarea Vezirului in timpi de disgratia totdeuna s'au aretatu folositória; acumu i depingeau tradarea si maiestriele Vezirului cu colori atâtu de vie, in câtu Sultanulu in urma s'a determinatu a tramite pe Capudgilaru Kiahaiasi cu unu Chatisierifu in Ungari'a, si a luá capulu lui Mustafa.

MORTEA VEZIRULUI CARA MUSTAFA SI DENUMIREA ALTUI VEZIRU

XCVI. Kiahaia ajunge la Belgradu si afla pe Vezirulu occupandu-se cu recrutarea pentru armat'a sa. Elu avisâ mai ântâiu pe Aga Ieniceriloru, si apoi merse in cas'a Vezirului, unde-lu si arestà. Kiahaia i aretâ ordinulu Sultanului. Mustafa n'a facutu nici cea mai mica resistentia; dise numai, cà móre cá martiru. Apoi in siese ale lunei Muharremu, anulu Hegirei 1095, a fostu strangulatu prin patru carnefici, si capulu lui transportatu la Constantinopole. Sultanulu in loculu lui a numitu mare-veziru pe Cara Ibrahimu Pasia (68) A 1095 / I. C. 1684

(68) *Cara Ibrahimu Pasia.* Acesta a fostu mai ântâiu Kietciudabegu pre langa Cara Mustafa Pasia dupa aceea, candu acest'a a mersu in espeditiunea cegriniana, Ibrahimu a remasu Caimacamu in Constantinopole. In amendóue aceste posturi s'a aretatu atâtu de arrogante si turbulentu, in câtu nu numai crestiniloru, dar' si Turciloru le-a desplacutu promotiunea lui. Dar' dupa ce s'a facutu mare veziru, s'a silitu a se face mai popularu, mai affabile, si acumu era mai accessibile; póte, trist'a catastrofa a predecessorelui seu i-a servitu de esemplu. Si la curte era fórte attentivu, ca totdeauna se fia in apropiarea Sultanului, se taie tóta ocasiunea curteniloru de a-lu calumnia séu discredita inaintea acestui-a. Cu modulu acest'a s'ar fi potutu sustienè lungu timpu in postulu seu, déca sórtea atâtu de inimica pe acelu timpu Turciloru n'ar' fi venitu a eclipsí virtutile lui, si déca Solimanu Pasia nu venia a descoperi Sultanului tóte defectele lui.

pênê acumu Caîmacanu in Constantinopole ; si dandu-i sigilulu imperiului , ilu eshortà se-i fia de invetiu sórt'a predecesorelui seu , si se servésca imperiului ottomanu cu mai multa credintia ; se-si puna tóte puterile si tóta atentiunea, ca se-si resbune aspru de inimici pentru rusînea ce a suferitu de la ei predecesorele seu. Dar' imprudenti'a lui Cara Mustafa Pasia adusese fórte multi inimici asupr'a imperiului ottomanu, cu cari trebuiá se se lupte acumu noulu Veziru. Elu isi formase o idea atâtu de mare despre poterea Turciloru, in câtu pe timpulu candu s'a decisu a intreprinde espeditiunea contra Viennei, nici prin minte nu-i trecea se atraga pe cei-lalti principi crestini din partea inimicului si se-i castige in partea sa, din contra i vatemá in totu modulu, ca si candu ar' fi mai avutu lipsa de a-i provoca se declare si ei bellu imperiului ottomanu.

CAUS'A RUMPEREI PACEI CU VENETIANII

XCXII. Pre candu se petreceau acestea, Petru Cicerani, ambassadorulu séu Bailos alu republicei venetiane, sosesce la Constantinopole cu duóe vase bellice si trei mercantile, éra dupa ce debarcà, dede ordinu ca lucrurile ce le-au adusu cu sine, se le transpórte la ospellulu seu. Dar' Ghiumrukci (69), vediendu marea cantitate a acestoru lucruri, veni la suspitiunea ca acelea nu sunt tóte ale ambassadorelui, ci-ca ar' fi marfa destinata pentru óre-cari comercianti; asia elu visitâ nâile , si intr'adeveru dupa o stricta cercetare a descoperitu, cà o mare parte din acele efecte erau destinate pentru unii negotiatori, si le-a cerutu se platésca vama; negutiatorii inse au refusatu. Atunci comissariulu, contra dreptului de ambasada, a confiscatu marfile si a ordinatu a-le duce in magazinele Sultanului. Ambassadorulu se adoperà la inceputu prin persvasiuni, a recapeta aceea ce i s'a luatu, demonstrandu cu acte publice, cà nu numai pre-

(69) *Ghiumrukci.* Séu Ghiumruk Emini adeca collectoru de vama, despre care amu vorbitu in partea prima (*). Acésta numire pare a deriva din modernulu cuventu grecescu Κουμερκιαριος, care, precumu mi se pare, este o corruptiune d'in cuventulu italianu Commerciarco.

(*) A se vedé not'a 7 lá Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

decesorii sei, dar' toti ambassadorii straini au avutu privilegiulu de a aduce fara vama in Constantinopole ori-ce obiecte le-ar' placé, si acést'a atâtu in trebuintiele proprie câtu si pentru comercianti. In urma, vediendu cá cu vorb'a nu o póte scóte la cale, ci cà voi'a Turciloru tiene loculu legei, promise lui Ghiumrukci o buna suma de bani, si cu modulu acesta isi liberà nâile ce acesta le confiscase. Câte-va ḑîle dupa aceea, unu nobilu venetianu, pe care ilu prinsesera turcii pe mare si-lu facusera captivu, a fugitu de la domnulu seu si a scapatu pe o naie venetiana, care venise se transpórte acasa pe Morosini, ambasadorulu de mai inainte. Nai'a inse a trebuitu se stea câtu-va timpu, pentru cà Morosini era indispusu si nu potea se plece pênê preste vre-o câte-va dîle. In acestu timpu domnulu venetianului aflandu cá sclavulu seu este pe bordulu nâiei si vrea se scape, indata se presenta cu unu Arzuhal (70) la Vezirulu, cerendu a lua dispositiune ca se i se retistitue sclavulu. Vezirulu tramitte pe Bostangi Pasia ca se visitedie tóte nâile, si aflandu pe captivulu, se-lu restituie indata domnului seu. Venindu Bostangi Pasia la capitanulu nâiei, néga ca ar' avé vre-unu fugitivu pe bordu ; Bostangi insiste si pretinde a visita nai'a ; capitanulu i se oppune cu puterea. Dar' Turcii erau mai numerosi; si acést'a imprejurare insuflandu-le curagiu, au visitatu nai'a, au prinsu pe sclavu si l-au luatu cu sine; omorindu o parte din matrosi cari prinsera arm'a, ér' o parte punendu-i sub severa paza chiar' pe nai'a loru. Audiendu Sultanulu ca o naia venetiana chiar' in portulu Constan-

(70) *Arzuhal.* Acestu cuventu insémna, espunerea séu summariulu unei cause Asia se numescu acele petitiuni ce se presenta Vezirului in divanu in materii judiciarie. Ele trebue se fia atâtu de concise, in câtu se nu cuprinda mai multu de diumetate a unei pagine in octavu, ori câtu de momentósa séu incurcata ar' fi caus'a; câci de asupr'a pe cealalta diumetate a paginei trebue se se scria voturile judecatoriloru si sententi'a vezirului. Din acésta causa, nu ori-care Turcu este capabile de a compune unu Arzuhal, ori câtu de invetiatu ar' fi in alte respecte; ci sunt Arzuhalgii pusi anume pentru acést'a, cari isi tienu cancelari'a aprópe de curtea Vezirului, si stau gat'a in ori ce timpu a servi pentru bani. Asia, care vré se-si presente o causa Vezirului, se adresséză catra acesti-a pentru a-i face Arzuhalulu. Ce è mai multu, nici chiar Reis Effendi, adeca marele cancellariu alu imperiului cu tóte ca è unu bunu scriitoriu, totusi nu cutédia se-si compuna insusi unu Arzuhalu, ci tramitte unu species-facti despre caus'a sa la unulu din acesti Arzuhalgii, si lasa cá elu se-i faca petitiunea.

tinopolei a cutediatu se intrebuintieze arme, indata a ordinatu detienerea ambiloru ambasadori, Cicerani si Morosini, si nu i-au eliberatu, pênê nu au platitu mai multe pungi pentru rescumperarea matrosiloru, si pene nu au datu satisfactiune deplina pentru crim'a loru.

VENETIANII DECLARA BELLU TURCILORU SI AMBASADORULU LORU FUGE DIN CONSTANTINOPOLE

XCVIII. Republic'a Venetiei primindu scirea despre cele ce se petrecusera la Constantinopole chiar' pe timpulu obsidiunei Viennei, si pe candu succesulu acestei obsidiuni era anca dubiosu; mai bine tacù si inghiti acésta rusine. Dar' dupa ce audise despre perderea Turciloru la Vienn'a, indata a cerutu satisfactiune esemplara; si fiindu-ca Turcii i-o refusara, Veneti'a se confederà cu imperatulu Germaniei si cu regele Poloniei, apoi declara bellu pórtei ottomane. Ambassadorulu venetianu a presentatu in persóna Caimacamului declaratiunea formale de bellu, apoi schimbandu-si vestementele, fugí pe ascunsu din Constantinopole.

TURCII VINU IN MARE CONFUSIUNE

XCIX. Unu accidentu atâtu de gravu si neasteptatu aduse pe Turci intr'o terróre aprópe inesprimabile. Necessitatea cerea, cá ei tóte poterile loru se le intórca contra Germaniloru si Poloniloru; dara vedeau de alta parte, cà nu mai pucina putere le trebue pentru a poté resiste contra Venetianiloru. Adeveratu, cà armat'a Venetianiloru nu potea fi atâtu de mare; dar' nu se potea ghicí cá din care parte va urma attaculu; pentru aceea era necesariu a fortificá tóte porturile maritime cu garnisóna sufficiente pentru a poté resiste inimicului; la acést'a inse se cerea unu numeru mare de armata. Turcii nu aveau alta flota, decâtu siese Sultane, si aceste anca vechi si sparte; nici sperantia nu era se póta procura in curendu altele, fiindu-ca in espeditiunea ungara se consumasera toti banii din thesauru.

NOULU VEZIRU SE INCÉRCA A IMBLANDI PE VENETIANI

C. Pentru aceste ratiuni noulu veziru Cara Ibrahimu Pasia se adoperâ in totu modulu a imblandi pe Venetiani; declarâ cà injuriele

de cari se plangu nu provinu din ordinulu Sultanului, cì numai din avariti'a predecessorelui seu; si le promite a le restitui totu ce li s'a luatu, numai se desiste de la bellu.

VENETIANII REFUSA, ÉR' TURCII SE PREPARA CONTRA A TOTI INIMICII LORU

CI. Dar' Venetianii nu voiau se asculte aceste promisiuni lingusitórie ale Turciloru, din contra ei declarara ca nu potu se franga confederatiunea loru cu principii crestini; destule injurìi au suferitu pênê acumu; a venitu degiá timpulu se-si resbune. Vezirulu vediendu cá furtun'a ce amerintia imperiulu ottomanu din tóte partile, nu se mai póte incungiurá, si-a pusu tóta grigea si tóta abilitatea, sa pentru a o oprì déca s'ar' poté. Asiá, numì Seraskier contra Germaniloru pe Sieitanu Ibrahimu Pasia, barbatu de valóre probata, ér in contra Poloniloru pe Ainedgi Solimanu Pasia (71) in aceeasi calitate; pe marele admiralu ilu insarcinà a observa miscarile Venetianiloru. Elu, vezirulu remase in Constantinopole sub cuventu cà este indispusu, sì dandu comandantiloru ordinu secretu a-i dá in totu timpulu esacte informatiuni despre cursulu lucruriloru, ér' Sultanului se-i comunice numai succesele bune; cele rele se le ascunda in câtu voru pote, de inaintea lui.

IMPERIALII OCCUPA VISEGRADULU SI VATIULU

CII. Intr'aceea, pre candu se petreceaù acestea in Constantinopole, armat'a imperiale sub comand'a ducelui de Lotharingi'a strabatù in Ungari'a in lun'a Gemaziulu-ochir, anulu Hegirei 1095, si câtrâ finea acestei lune impresorâ cetatea Visegradulu, éra in câte-va dîle o A. 1095 / I. C. 2684

(71) *Ainedgi Solimanu Pasia*. Unu bosnianu, nascutu din parinti crestini; dar'anca de copilu micu a fostu educatu in religiunea mahomedana, si a fostu crescutu in curtea lui Kioprili. Dupa ce a trecutu successive prin posturile de Talhisciu (*). Kiahaia, Seraskieru in Babadaghi, in urma ajunse mare veziru. Numele de Ainedgi, adeca inselatoriu, i s'a datu pentru multele sale apucaturi maiestróse, cu cari s'a servitu spre a insielá atâtu pe amici câtu si pe inimici; sub acestu puntu de vedere sémena cu Ulisse lui Homeru, pe care poetulu ilu numesce: πολύτροπος si πολυμήτις(**). Ainedgi avuse unu unchiu, archimandritu in Bosnia, mare iubitoriu alu besericei grecesci, si fórte stimatu inaintea tiariloru Russiei, Ioanu si Petru, flindu-cà prin proselitismulu seu atrasu pe multi in partea loru atâtu in Serbi'a câtu si in Bulgari'a.

(*) Adeca: concipistu. *Tr. Rom.*
(**) Adeca: astutu si inventiosu. *Tr. Rom.*

si occupâ; câci garnisón'a desperandu de a o poté tiené s'a retrasu in fortaretia, de unde se mai aperâ câtu-va timpu; dar' candu a inceputu canonad'a, si obsediatii au vediutu cà nu mai vine nici-unu adjutoriu, au capitulatu si ei, si in patru ale lunei Regebu au inchinatu cetatea sub certe conditiuni ducelui de Lotharingi'a. Pe cale, mergêndu catra Vatiu, nu departe de acésta cetate, li se alatura Beglerbegulu de Bud'a, pe care ilu tramisese Seraskierulu Sieitanu Ibrahimu Pasia ca se se oppuna Germaniloru si in câtu va poté, se-i impedece in progressulu loru. Dar' abiá se diârira Turcii, candu truppele imperiali cu atâta furia se aruncara asupr'a loru, in câtu au fostu necessitati a se retrage cu mari perderi si a lasa cuceritoriloru terrenulu deschisu. Dupa acésta victoria, imperialii impresorandu Vatiulu batu cetatea cu tóta instrumentele bellice si o assalta in continuu. Budan Pasia merge intr'adjutoriulu obsediatiloru, si dupa ce s'a reintaritu cu nóue truppe, ataca de duóe-ori castrele imperiali, dar' de amenduóe-ori a fostu respinsu, si in urma, dupa ce a perdutu cinci-spre-diece mìi de ómeni, se intórce indereptu de unde a venitu. Comandantele Vatiului vediendu cà cei de la cari asteptá adjutoriu, suntu batuti, predà cetatea sub aceleasi conditiuni, sub cari a capitulatu garnison'a din Visegradu.

IMPERIALII OCCUPA PEST'A, SI IMPRESORA BUD'A

CIII. Dupa-ce a occupatu aceste si anca alte cetati vecine, ducele de Lotharingi'a (Lorena) merge cu armat'a spre Bud'a, si in prim'a lunei Siaban pune castrele sub murii cetatei. Mai ântâiu au attacatu Pest'a, cetate situata in façie cu Bud'a in ceealalta parte a Dunarei, si in câte-va óre o a si occupatu; dupa aceea impressóra capital'a Ungariei din tóte partile. Pe candu Germanii erau occupati cu obsidiunea cetatiei, venindu Seraskierulu Siaitanu Ibrahimu Pasia cu tóta armat'a ottomana, se incerca a rupe liniele cu cari imperialii se intarisera in castre, si totudata da ordinu unei trupe de Ieniceri si de Spahii, ca se atace pe inimici de alta parte, se incerce a petrunde prin castrele loru, se intre in cetate si se dea cu modulu acesta adjutoriu garnisónei. Dar' de câte-ori Turcii atacau, de atâte-ori erau respinsi; asiá Seraskierulu in urma desiste de la atacuri ulteriori, si

se pune in castre in façie cu castrele inimice, dandu ordinu soldatiloru sei a mortificá pe inimicu prin continue ciocniri si nevaliri asupra lui; in specialu se se adopere in totu modulu a dá totu adjutoriulu posibile garnisónei din cetate. Dar' cu tóte aceste adoperari, cetatea totusi n'ar' fi fostu salvata, déca nu intrevenia unu accidentu intru liberarea ei; câci Germanii faceau assalte vigoróse, si respingeau attacurile Turciloru totdeauna cu perderi din partea acestora. Accidentulu a fostu, ca garnison'a (nu se scie, déca prin casu, séu in urm'a vre-unei tradatorii) a descoperitu minele puse de Germani pentru a aruncá in aeru o parte a muriloru in momentulu candu voru dá assaltu cetatiei, si au scosu pravulu din ele. Generalii armatei imperiali, care sperau a cuceri cetatea inainte de ce ar' primi Seraskirulu adjutoriu, au vediutu cá ei trebe se incépa acumu tóta labórea din nou, si au conchiamatu pe toti ceilalti condamnati la unu consiliu belicu, cá se-si spuna fia-care opiniunea : déca este consultu a mai continuá obsidiunea, ori nu. Mai toti au fostu de parere a redicá obsidiunea; din causa cá li se parea lucru fórte periculosu, de a tiné cetatea sub obsidiune, si in acelasiu timpu a se luptá si a se apara cu o armata superióra armatei loru; esemplu este obsidiunea Viennei, unde s'a vediutu ce perderi mari póte se sufere armat'a prin asemenea tactica. Prudenti'a a moderatu ardórea loru si Turcii anca incetara cu attacurile. Asi-à in duóe-dieci-si-trei ale lunei Silcade, dupa obsidiune de trei luni, Germanii storsi si fatigati s'au retrasu de la cetate cu totu bagagiulu loru, dupa ce tramissesera inainte tóte tunurile cele grele. Turcii, cari sub totu decursulu acestei obsidiuni au statu totu intre frica si sperantia, au revenitu érasi in curagiulu loru, si dupa supportarea acestei mari tempestati, au mai gustatu si ei trancilitatea atâtu de multu dorita.

ALTE VICTORII ALE IMPERIULUI

CIV. Totu pe acestu timpu, contele Lesley, pe care ducele de Lotharingi'a ilu tramisese cu o parte a armatei in Slavoni'a, a impresoratu Virovitiulu, o fortaretia considerabile in acésta téra; a batutu de duóe ori pe Turcii, cari venissera in adjutorulu garnisónei; si a datu assaltu asupr'a muriloru fortaretiei cu atâta furóre,

in catu garnison'a a fostu constrinsa a se preda in duóe-dieci-si-trei ale lunei Siabanu. Si totu pe acestu timpu, imperialii au batutu pe Tököli langa Eperies in Ungari'a de susu, prindiendu-i tóte scrisorile si totu bagagiulu.

SERASKIERULU REGULÉZA AFACERILE IN MOLDAVI'A SI ROMANI'A

CV. Pre candu Seraskierulu din Ungari'a se luptá contra Germaniloru cu resultatu dubiosu, pe atunci Ainadgi Solimanu Pasia se luptá cu mai bunu succesu contra Poloniloru la Babadaga (72); unde adunandu-si armat'a, a trecutu Dunarea aprópe de Sacci'a; dar vediendu ca trüppele polóne nu se mai aréta, a cugetatu mai consultu a regulá intr'aceea trebile in Moldavi'a si Romani'a, decatu a merge mai departe; cà-ci dupa starea presenta a lucruriloru, era mai necesariu a defende decâtu a largi marginile imperiului. Pe acelu timpu domniau in aceste duóe principate duoi Cantacuzenesci : Demetriu in Moldavi'a, si Sierbanu (73) in Românі'a. Celu d'antaiu era unu omu

(72) *Babadaga*. Resiedinti'a Pasiei din Silistri'a, care este insarcinatu cu defens'a provincieloru septemtrionali ale imperiului ; sub jurisdictiunea lui stau tóte tierile dintre muntele Emu, Marea négra, Danubiu si Nistru. Cuventulu *Babadaghi*, dupa origine insémna tatalu muntiloru, si acésta localitate se numesce asia din causa cà in partea opusa a cetatiei este unu munte, care este mai inaltu decâtu toti ceilalti. In vecinatatea acestei cetati sunt o speçie de corbi, cari prin marimea loru intrecu pe tóte celelalte paseri volatile ; Turcii si Tatarii i numescu Ghiudgighin ; si sunt intr'o cantitate atâtu de mare, in câtu maiestrii de arcuri potu cu penele loru se orneze sagetile in tóta Turci'a si Tatari'a, de si spre acestu scopu nu se potu intrebuintiá decâtu numai duóe-spre-diece pene, si aceste anca numai din códa, si cari de comunu se vendu numai cu unu leu. Aceste sunt recunoscute de cele mai bune pentru intrebuintiarea la arcuri, si intrecu pe tóte altele, asiá in câtu unu maiestru indemnaticu nici nu face usu de altele in meseri'a sa. Déca cine-va are in tolb'a (*) sa mai multe sageti, cari sunt ornate cu alte pene, si numai un'a este ornata cu o singura péna de acesti corbi, si lasa pe acésta unica a se atinge de celelalte, ea le manca si le despóie pe tóte pénè la lemnu. Pentru acésta putere singulare, pare cà s'a datu acestoru corbi numele tatarescu de Ghiudgighin. (**).

(73) *Sierbanu*. Unu principe generosu din famili'a imperiale a Cantacuzeniloru, si plinu de zelu pentru religiunea crestina. Dupa-ce Duca din Rumani'a a fostu transpusu in Moldavi'a, si elu a obtienutu principatulu Românіei, si-a pusu tóta grigea si sollicitutudinea, de a libera cu totulu Europ'a de tirani'a Turciloru, a caroru pu-

(*) Corfa ; feretra lat. *Tr. Rom.*
(**) *Ghiudgi* in turcesce insémna, putere. potestate ; *ghin* in limb'a persica insémna possesore ; adeca acì : possesorele puterei, dupa *Tr. Germ.*

simplu, si cu totulu nepatîtu in trebile bellice; nu avé nici-o auctoritate de a tiené in frênu pe poporu, la casu candu s'ar nasce vre-o turburare; prin urmare erá cu totulu incapabile de a guberna tiér'a sa. Al doilea era de unu caracteru cu totulu oppusu; dar' Seraskierulu nu se incredea in elu, fiindu-ca observase cà sta in correspondentia cu imperatulu Germaniei, si mai alesu cu tíarulu Russiei.

SERASKIERULU PUNE DOMNU MOLDAVIEI PE CONSTANTINU CANTEMIRU

CVI. Asiá Seraskierulu se resolví a-i destitui pe amenduoi. Dar' Sierbanu a sciutu se-lu corrumpa cu o summa mare de bani, si asiá ascundiendu-si intentiunea sa tradatória, l-a confirmatu in scaunu cu atâtu mai vertosu, câci credea cà imperiulu nu are de a porta nici-o frica de periclu din acésta parte. Pe Demetriu inse ilu destitui, fiindu-ca timpurile de atunci cereau unu principe cu mai multa esperientia, si cu consimtiementulu boieriloru a pusu domnu in

tere scadiuse degiá prin victoriele continue ale Germaniloru. Spre acestu scopu, nu numai cà a tramissu pe fratele seu Georgiu Cantacuzenu, in calitate de ambassadoru la imperatulu Leopoldu in Vienn'a, dar prin intrevenirea archimandritului din Bosni'a, unchiu marelui Veziru Solimanu Pasia, a facutu strinsa confederatiune cu Ioanu si Petru, tiari ai Russiei; si a obtienutu de la acesti-a promissiunea, cà dupa ce va fi ceceritu Constantinopolea, ilu voru declara de imperatu alu Greciloru, cá pe unulu care descende din famili'a imperiale a Cantacuzeniloru. Sierbanu nici n'a intardiatu a face cele mai mari preparative, a versatu pentru artileria trei-dieci-si-optu de tunuri; a recrutatu o armata de dóue-dieci-si-patru de mii, parte serviani, parte slavoni si croati, pe cari i ascunsese prin paduri si prin munti. Turcii scieau bine tóte acestea; dar' debilitati fórte tare prin victoriele Germaniloru ei isi innabusiau resimtiementulu. si nu cutediau a attaca pe unu omu atâtu de potente, inainte de a se fi declaratu elu la publicu in contra loru. Dar' acelu zelu crestinescu care animá pe Sierbanu, si pe care nu poté se-lu sugrume nici fric'a de poterea inimica, nu i-a adjutatu nimicu; din contra a adusu numai ruina asupr'a capului seu. Câci, Constantinu Stolniculu, fratele seu propriu, si Brancovanu, nepotulu seu de sóra, vediendu cà pre langa tóte persvasiunile loru nu-lu potu deturna de la propusulu si intentiunea sa, se dice cá au comisu crim'a orribile, de i-au datu veninu cu occasiunea unui prandiu, pentru cá scapandu de elu, se póta avé pace in familia, si se póta neturburati traí in immensele loru averi. A remasu de elu unu singuru fiiu, Principele Georgiu, care se tiene asta-di in Transilvani'a sub protectiunea imperatului Germaniei; si a mai avutu patru fiice anume: Smarand'a, care pucinu dupa ce s'a maritatu a si muritu; Mari'a, maritata dupa Matheiu Balaceanu; Cassandr'a, soci'a mea, si Balassïa.

loculu lui pe Constantinu Cantemiru (73), instituindu-lu totodata Serdaru (74) alu tierei. Pentru cá inse, in lupt'a sa cu Polonii se nu o patiésca, precumu a patitu-o Sultanulu la Chotinu, si pentru cá se

(73) *Constantinu Cantemiru*. Supranumitu Betranulu; a fostu optu ani principe alu Moldaviei. Dupa-ce Tatarii din Budgiacu omorira pe tatalu seu, pe Theodoru Cantemiru, Constantinu se retrase, anca june fiindu, in Poloni'a. Aici a servitu sićpte-spre-diece ani in armatele regiloru Vladislav si Casimiru, care din urma, pentru probele considerabile ce a datu despre curagiulu si virtutea sa, l-a inaintatu la rangulu de colonelu. Dupa pacea incheiata intre Svedi si Poloni, s'a dusu la Georgiu Ghica. principele Tierei romanesci, care l a onoratu cu officiulu de Ciausiu Tatarescu. Elu avù fericirea de a se duce de la Georgiu Ghica inainte de a se declara acesta in partea Germaniloru, si a trecutu la Eustachiu Dabisia, principele Moldaviei, care i-a datu postulu parintelui seu. numindu-lu gubernatore Codriloru de Ghighigea, si puçinu dupa aceea l-a facutu Vornicu la Barladu. Totu aceste posturi le-a tienutu si sub Duca, care a urmatu lui Dabisia; si dupa ce a innabusitu rebelliunea Moldoveniloru contra lui Duca, acest'a in recompensa pentru bunele sale servitie l-a onoratu cu demnitatea de mare-cluceriu, séu comissariu de victualii pentru armata; ér' dupa aceea Sultanulu Mahomedu IV in espeditiunea contra cetatiei Caminitiu, l-a numitu Calauzu séu ductorulu armatei moldovene. Dupa destituirea lui Duca, sub Petriceicu a remasu totu in posturile avute. Candu a scapatu pe concubinele Sultanului din manile Poloniloru, a primitu recomendatiuni si laude mari dela capulu eunuchiloru, éra Vezirulu i-a promisu principatulu Moldaviei. Dupa ce Petriceicu in batai'a de la Chotinu a trecutu in partea Poloniloru, Cantemiru a facutu fórte mari servitie lui Demetriu Cantacuzenu, successore alu lui Petriceicu, câci a trasu pe toti moldovenii in partea lui, pentru acést'a a fostu recompensatu cu dignitatea de Serdaru, care o a tienutu si sub Duca, dupa ce acest'a a fostu asiediatu a dou'a óra in scaunulu domniei in Moldavi'a. Dar' Duca era gelosu de Cantemiru, si-i facea multe neplaceri si necasuri; de aceea se retrase in Romani'a la Sierbanu Cantacuzenu. Inse candu audí cá pe Duca l-au redicatu Polonii din domnia, érasi s'a intorsu in Moldavi'a. Aici, pre langa tóte cá a reportatu o victoria celebra contra Poloniloru, totusi noulu principe, Demetriu Cantacuzenu, nu se temù de Dumnedieu a-i tiese cursa contra vietiei atâtu in publicu câtu si in secretu: ba chiar' si Seraskierulu Solimanu Pasia a fostu corruptu cu trei-dieci de pungi, pentru a inventa óre-care causa speciósa de a-i lua viéti'a. Dar' Seraskierulu isi fece consciintia, si descoperí elu insusi lui Cantemiru, ceea ce se tiesea in contra lui; atunci Cantemiru se retrase acumu a dòu'a óra in Romani'a. De aici a aretatu falsitatea accusatiuniloru lui Demetriu Cantacuzenu, si Seraskirulu l-a pusu domnu tierei Moldovei. Cu timpu dupa aceea a datu o nuóa proba de virtutea sa in batai'a de la Boianu, frangêndu primele linii ale Poloniloru; prin acést'a ajunse in mare favóre la curtea ottomana Dupa ce a domnitu optu ani fóra trei luni, a muritu in dóue-dieci-si-trei Martiu anulu domnului 1693, si a lasatu doui fii, Antiochu si Demetriu, si dóue fiice, Roxana si Elisabeta.

(74) *Serdaru*. Adeca generalu preste acele trupe in Moldov'a, cari sunt destinate a apera frontariele intre cele duóe fluviuri, Prutu si Nistru, contra invasiuniloru de

se assecure de fidelitatea lui Cantemiru, a tramisu cá ostaticu la Constantinopole pe Antiochu, fiiulu seu celu mai mare, si alti patru boieri mai de frunte.

TURCII PUNU LA FUGA PE SOBIESKI, REGELE POLONIEI

CVII. Cu lucrurile aceste Seraskierulu a petrecutu mai multu timpu, decâtu ar fi crediutu. Intr'aceea, Ioanu III regele Poloniei, in duóe-spre-diece ale lunei Remazanu, si-a adunatu trupele in Budgiacu, si, inainte de ce ar fi sciutu cine-va intentiunea sa, occupa castellulu Zuantce, situatu la Dnistru, in façi'a Chotinului, in distantia cám de duóe ore de la Caminietiu. Dupa aceea face preparativele pentru construirea unui podu preste Nistru, pentru cá se tréca in Moldavi'a cu truppele sale, incuragiate prin successulu din urma. Dar' chiar' pre cându era terminatu podulu, vine Seraskierulu cu armat'a sa, si nu numai ca impedica invasiunea Poloniloru in Moldavi'a, dar' trecendu peste Dnistru, nevalindu asupr'a regelui ilu inchide de tóte partile in castrele sale. Dupa aceea dá ordinu Tatariloru a pune focu si a arde granatiele si a cosi tóta érb'a de prin pregiurulu trupeloru sale, a molestá necontenitu pe Poloni, si a nu le lasa timpu de a se reculege séu de a-si pune armat'a loru in ordine de bataia. Regele vediendu cá lucrurile mergu desperatu de reu, se furisiéza cu vre-o cati-va ai sei, din castre, peste puçinu i urméza si generalii sei, cari dupa ce au datu focu si au arsu totu bagagiulu loru, si-au aruncatu tóte munitiunile belice intr'unu lacu, cu restulu de trupe ce le mai remasese din armata, s'au intorsu acasa nu fara mare perdere.

PROGRESSULU ARMATELORU VENETIANE PE MARE SI USCATU

CVIII. Venetianii au fostu mai fericiti in lupt'a loru contra inimicului crestinatatiei pe marea adriatica. Ei au inceputu bellulu la Morlacii din Dalmati'a ; au suppusu Uran'a, Obrovazzo si Scardon'a; au arsu Dernis'a, si au occupatu prin stratagema Duar'a. Flot'a venetiana, sub comand'a lui Morosini, care a fostu predatu Candi'a la Turci, a plecatu pe mare in duóe deci si-siese ale lunei Gemaziulu-ochiru, si ajungêndu la Leuc'a, a impressoratu cetatea. Bekir Aga comandan-

Casaci si Tatari. In rangu urméza immediatu dupa Hetmanu; si este mai asemenea cu Hetmanu Polni la Poloni.

tele castelului, vediendu cá nu-i vine nici-unu adjutoriu, a predatu cetatea Venetianiloru in siese ale lunei Remazanu, si a trecutu cu ómenii sei pe uscatu. Dupa-ce a occupatu acésta insula, Venetianii, au tramisu o parte din trupele loru sub comand'a lui Strasoldo, in Acarnani'a, provincia in Epiru, unde acesta suppune cetatile Venizze si Seromero. Inaintandu mai departe, dau de Sefferu Aga cu patru mìi de Turci, care voiá se impedece progressulu armeloru venetiane; dar' remane batutu, éra locuitorii tierei se suppunu de buna-voia cuceritoriloru, si promittu a le da tributu. Intr'aceea, partea ceealalta a armatei venetiane petrunsese in More'a, si impressorandu Pereves'a, o attacâ cu atâta focu, in câtu Mehemedu Effendi, comandantele garnisónei, a fostu constrinsu in optu ale lunei Remazanu a predá fortareti'a Venetianiloru. Pre langa aceste successe fericite, mai vení scirea de la Tine, o insula in archipelagu, ca mai multe galere turcesci, tramise acolo pentru a occupá acea insula, au fostu respinse cu perderi fórte mari.

NUOE PREPARATIVE ALE TURCILORU CONTRA INAMICILORU LORU

CIX. Aceste evenimente nefericite nu au intristatu pe pórt'a ottomana intr'atâtu, in câtu s'a bucuratu ea de scirea cá Germanii au redicatu obsidiunea de la Bud'a, si cà armele sale facu progresse fericite in Poloni'a. Câci puterea Venetianiloru nu i se paré atâtu de mare, in câtu Turciloru se nu le fia fórte usioru a revindica perderile presente, numai armatele Poloniloru si ale Germaniloru se le póta odata respinge, si se fia assecurate marginile imperiului din acésta parte. In acestu scopu, Cara Ibrahimu Pasia a facutu Seraskieri contra Germaniloru si Poloniloru pe toti acei generali, cari au potutu aretá pênê acumu vre-unu bunu successu; ér' in contra venetianiloru a tramisu numai o flota cu o mica armata.

IMPERIALII IMPRESSOARA UIVARULU, ÉR' TURCII STRIGONIULU SI VISEGRADULU

CX. Intr'aceea Germanii au tienutu blocatu Uivarulu tóta iérn'a; si prin acést'a au causatu o lipsa in victualie atâtu de simtîta, in catu din garnisóna mai multi au muritu de fóme, decâtu de sabi'a inimicului sub durat'a obsidiunei de o luna. Dupa-ce au debilitatu cu modulu acest'a cetatea, in prim'a lunei Siabanu, anulu Hegirei 1096, A. 1096 / I. C. 1685

au inceputu obsidiunea in forma, si assalturile s'au continuatu cu atâta vigóre, in câtu garnisón'a in câte-va dîle a fostu necessitata a perasì forturile esteriori. Audiendu despre acést'a Seraskierulu, Siaitanu Ibrahimu Pasia, n'a intardiatu unu minutu de a veni intr'adjutoriulu cetatiei. Dar' vediendu cà este pericolosu de attaca o armata atâtu de tare siantiuita in lineele sale, isi luâ refugiulu la stratagemele sale usitate, si impressóra deodata Strigoniulu si Visegradulu, sperandu ca cu modulu acest'a va attrage trupele inimice de langa Uivaru. Si intr'adeveru ca fortun'a bellica parea a-i fi favoritória; câci nu numai ca a cuceritu in câte-va dîle Vise-gradulu, cí si Strigoniulu, ce de la ultim'a obsidiune anca nu erá destulu de reparatu, l-a adusu la atâta estremitate, in câtu parea ca nu este in mai puçinu periclu decâtu Uivarulu.

IMPERIALII BATU ARMAT'A TURCÉSCA PRIN STRATAGEMA

CXI. Dar' ducele de Lotharingi'a nu lasa timpu Seraskierului de a terminá aceea ce a inceputu; câci lasandu siese-spre-diece míi de ómeni naintea Uivarului spre a continuá obsidiunea, elu cu restulu armatei merge in contra lui, si in duóe ale lunei Remazanu appare in faci'a castreloru turcesci. Seraskierulu, cându a vediutu cá inimiculu se apropia, a cugetatu cà acumu si-a adjunsu scopulu. Redica immediatu obsidiunea de la Strigoniu, si-si pune armat'a in ordine de bataia intr'unu locu atâtu de favorabile, in câtu inimiculu nu potea nici se-lu incungiure, nici se-lu attace in frontu séu in cóste fara a nu se espune la mare periclu. Arip'a drépta i erá acoperita prin rapedele fluviu alu Dunarei; ér' arip'a stanga se redimá pe o catena de munti, ce se estindeau departe mai multe mille; in dosulu armatei avea drumulu celu mare catra Buda, care-lu assecurà contra lipsei de provisiuni; ér' frontulu armatei erá apperatu prin mocirle immense si palude inaccessibile, prin cari trebuiá se tréca ori-cine ar' fi voitu se atace armat'a ottomana. Seraskierulu a remasu in starea acést'a patru dîle, fara à face vre-o miscare, séu pentru a elude intreprinderile inimicului prin traganare, séu pentru a-lu nimicì cu totulu, candu ar' inaintá si ar cutedìá se-lu attace. Dar' ducele de Lorena a priceputu bine intentiunea Seraskierului; elu

a vediutu ca fara periclulu extremu pentru tóta crestinatatea, nu póte se-si espuna armat'a in locuri, unde mai multu ar' avé de a se luptá cu natur'a decâtu cu ómenii. Asiá se preface, ca ar' voì se fuga ; lasa se sune de retragere, si in nóptea de patru-spre-diece ale lunei Remazanu redica castrele si se retrage cu tóta armat'a sa. Turcii crediendu cá Germanii iau seriosu fuga, se iau pe urm'a loru cu totu foculu; apoi de si au fostu respinsi mai de multe-ori de catra imperialisti, ei totusi au mersu tóta nóptea spre a-i attacá neincetatu in retragerea loru. Imperialistii mergeau totu mai inainte, spre a lasá locu pentru inamicu, atâtu cá se tréca preste mocirle, câtu si cá se se deschida frontulu loru. In urma, candu au crediutu ca Turcii intr'atâtu au esitu din positiunea loru, in câtu le este preste puntintia de a se reinturna fara perdere, au statu pe locu ; facu frontu Turciloru, cari i urmariau in disordine, si-i attaca cu atâta furóre, in câtu cei cari mai inainte credeau, cá voru nimicì totalu armat'a crestina, acumu se retragu in castrele loru cu mai mare precipitatiune decâtu cumu au venitu. Principele electorale de Bavari'a, care comandá o aripa a truppeloru crestine, pentru a observá câtu se póte mai esactu intentiunile si miscarile Turciloru, merge si-i urmaresce chiar' pe acea cale pe care au trecutu ei prin moraste; ér' ducele de Loren'a apuca totu acea cale pe alta parte, fara cá acesti duoi comandanti se scia unulu de intentiunea celui laltu. Turcii vediendu acestea au fostu coprinsi de o terróre panica, si, neascultandu nici de persvasiunile nici de amerintiarile Seraskierului, au prinsu fug'a intr'o confusiune atâtu de mare, in câtu Ienicerii omoriau pe calaretii loru proprìi, i trageau josu, si incalecau ei caii cá se póta fugi mai iute, asiá in câtu mai multi Turci au fostu omoriti in fuga de companionii loru, decâtu de arm'a inimicului. Si asiá castrele Turciloru au cadiutu in man'a cuceritoriloru, dimpreuna cu totu bagagiulu, thesaurulu, victualiele si o mare cantitate de provisiuni bellice.

IMPERIALII OCCUPA UIVARULU

CXII. Dupa acésta victoria imperialii se intórna érasi la obsidiunea de la Uivaru, si in noue-spre-diece ale lunei Remazanu facu unu assaltu generalu prin sparturele ce au facutu cu tunurile cele

grele, si cu o perdere de vre-o câti-va ómeni occupa cetatea. Din garnisóna mai multe mii de ómeni dimpreuna cu comandantele au fostu ucisi; ceilalti, parte au fostu prinsi, parte aruncati in rîu, si cetatea spoliata totalu.

SERASKIERULU IMPLORA PACE

CXIII. Caderea repentina a acestei cetati intr'atâta terróre aduse pe Turci, in câtu nu numai garnisónele din Novigradu si Visegradu au esitu din aceste cetati indata la audiulu despre apropiarea Germaniloru, cì insusi Seraskierulu, care altminterea erá omu de unu curagiu invincibile, si vechiu soldatu, a crediutu necessariu a tramitte pe unu officiariu probatu alu seu, cu numele Ahmedu Celebi, de duóe-ori la generalii imperiali, ca nu s'ar poté óre incheiá o pace cu imperatulu. Dar situatiunea presenta a lucruriloru promittea Germaniloru anca mai multe si mai mari victorii; afara de aceea, ei credeau, si la apparentia asiá se vedea, ca Seraskierulu numai pentru aceea desiderá pacea, pentru cá se incungiure periclulu ce i-ar' póté urma pentru succesulu nefericitu de la Strigoniu, séu mai multu, pentru a tiené pe inimicu cu minciun'a, decâtu din sincera intentiune; asiá officiariulu dupa duóe respunsuri negative, s'a intorsu la Seraskierulu fara nici-unu resultatu alu missiunei sale.

ALTE SUCCESSE ALE IMPERIALILOR

CXIV. Intr'aceea, pre candu ducele de Lotharingi'a era occupatu cu obsidiunea de la Uivaru, Contele Lesley cu unu micu numeru de truppe depréda tóta Slavoni'a, bate pe Pasia din Posiega, apoi in duóe-spre-diece ale lunei Remazanu aprinde si arde o mare parte a podului care ducea preste intinsele balti ale Dravei, surprinde si cuceresce Esseculu; si fiind-cà nu erá in stare de a ocupa si citadell'a de acolo, a datu ordinu a devasta cetatea, si apoi se retrase. Assemenea successe avù Schultz in Ungari'a-de-jos. Elu in diece ale lunei Remazanu, dupa obsidiune de mai lungu timpu, suppune cetatea Eperies, ai carei locuitori tieneau partea lui Tököli; apoi occupa Tocaiulu si alte mai multe castelle si cetati, in cari rebelli aveau garnisónele loru. Merci si Heusler isi impreuna truppele loru, si suppunu cetatile Solnocu, Ibraini, Calo, Varadinulu-micu, Bese-

ric'a St. Nicolae si Saraisa. Tököli si cu partid'a sa vediendu-se batuti si alungati din tóte partile, se retragu la Cassovi'a, fortifica acésta cetate si se determina a asteptá aici adjutoriulu promisu de Turci, resoluti a suferí mai bine ori-ce estremitati, decâtu a se suppune la imperatulu Germaniei. Puçinu dupa aceea si anume in trei ale lunei Silcade, vine Caprara, care acumu comandá truppele lui Schultz, si impressóra cetatea, trage cordonu in giurulu ei si incepe a o bombardá.

TÖKÖLI PRINSU, PUSU IN FERRA SI TRAMISU LA CONSTANTINOPOLE

CXV. Tököli vediendu-se strimtoratu si trupele sale amerintiate de periclu, tramitte nuntii preste nuntii la Pasi'a de la Varadinu, rugandu-lu se-i tramitta adjutoriu. Pasi'a i promitte adjutoriulu, si-lu invita se vina la elu, cá se-i arete unu planu, in ce modu ar poté mai bine se elibere cetatea. Tököli, care avea fórte mare incredere in Pasi'a, merge la Varadinu, insocitu de siepte mii de compatrioti ai sei. Inainte de a adjunge in cetate, Pasi'a i ese in cale, ilu intimpina cu cea mai mare onóre, si-lu róga se intre in cetate cu officiarii sei cei mai de frunte, ér' pe soldati se-i lase in cuartire in satele vecine, unde s'au facutu dispositiuni pentru a se provedé cu tóte. Tököli, dupa ce a intratu in cetate, a fostu invitatu la Pasi'a la mésa. Dupa ce s'au redicatu de la mésa, unu officiariu turcu, insocitu de mai multi Ieniceri, intra in sala, si arétaordinulu Sultanului, prin care i se impune a lega pe Tököli in fera si a-lu tramitte la Constantinopole. Tököli, care venise cá óspe, neavêndu decâtu numai pucini ómeni cu sine, n'a fostu in stare de a face nici cea mai mica resistentia; asiá indata a fostu luatu de aci, legatu in fera, si pusu sub paza aspra. Cei cari ilu insocira au remasu immarmuriti la vederea acestei catastrofe repentine si neasteptate, si au statu nemiscati; si nesciindu ce sórte mai póte se-i astepte si pe ei, n'au cutediatu nici macar' se-si casce gur'a, séu se intrebe ca ce ar potea fi caus'a acestei procederi.

COMAND'A ASUPR'A REBELLILORU UNGURI SE DA LUI PETROZZI

CXVI. Dupa ce a fostu delaturatu Tököli, Pasi'a a chiamatu la sine pe Petrozzi, persón'a cea mai insemnata intre officiarii ce venisera

cu Tököli, si-i dîse, se puna la o parte tóta fric'a, si se ia comand'a asupr'a trupeloru ungare, pênê la alta dispositiune a Sultanului; si se se pórte cu datorit'a fidelitate câtrâ imperiulu ottomanu, assecurandu-lu cà servesce pe unu domnu, care este in stare nu numai a puní pe inobedienti si pe tradatorí, ci si a recompensa cu abundantia pe cei fideli.

PETROZZI DA UNGURILORU CONSILIU CA SE CÉRA PROTECTIUNEA IMPERATULUI GERMANIEI

CXVII. Petrozzi sciù se-si ascunda fôrte bine resimtiementulu seu, si respunse lui Pasi'a : «Ca de si nu cunósce ce crima ar fi comisu Tököli, si cà elu l-a tienutu totdeauna de servu credintiosu alu Sultanului, totusi nu se indoiesce intru nimicu, cà Sultanulu va fi avutu causa momentósa, de si nóe necunoscuta, ca a tractatu cu elu in modulu acest'a. De altmintrea, acestu accidentu nu va clatina intru nimicu nici fidelitatea mea nici a Unguriloru catra Sultanulu; câci de si de la timpulu de candu ni-amu datu sub protectiunea ottomana, totu Tököli a fostu capulu nostru comandante, totusi noi n'amu recunoscutu altu suveranu alu nostru pe acésta lume, decâtu numai si singuru pe imperatulu Osmaniloru». Pasi'a a remasu fórte satisfacutu de aceste assecurari de fidelitate. Dar' Petrozzi, intornandu-se in castre cu cei ce insoçissera pe Tököli, a datu unguriloru consiliu cu totulu oppusu. Elu arretâ mai ântâiu officiariloru ceea ce s'a petrecutu la Varadinu, si le spuse in ce modu perfidu au trasu pe Tököli in cursa; apoi adaose: «In vanu asteptamu noi «restaurarea libertatiei Ungariei dela ómeni cari insii nu sciu ce «este libertatea, si cari in actiunile loru n'au alta norma, decâtu «arbitriulu gubernantiloru loru. Pentru aceea si Dumnedieu se op«pune intentiuniloru loru, si-i punesce nu numai pe ei, ci si pe «aliatii loru. Inainte cu vre-o câti-va ani amu vediutu, cà impera«tulu Germaniei si-a pusu tóta armat'a si tóte puterile sale pentru «a sugrumá Ungari'a, si n'a reusitu, de si armat'a sa nu era impar«tita in mai multe lupte precumu este asta-di. Si acumu ce ve«demu? Unu pumnu de soldati germani—pre candu ceialalti au de «a face cu Turcii dincolo de Dunare — in duoi ani au occupatu mai «tóta Ungari'a cu esceptiunea unicei cetati Cassovi'a. Remane dar'

«la voi, se judecati ce este mai bine pentru voi si pentru regatu?
«Se remaneti si mai departe esilati in patri'a vóstra, si nu numai se
«ve vedeti tiér'a devastata, ci se fiti pururea cu fric'a in spate de a
«fi aruncati pe totu momentulu in fera si aresturi; séu se cereti
«grati'a imperatului Germaniei, si se adoptati amnesti'a ce v'o of-
«fere?»

PETROZZI MERGE LA CAPRARA SI-I OFFERE CASSOVI'A

CXVIII. Toti au aprobatu acestu avisu alu lui Petrozzi, care apoi indata s'a dusu cu tóta armat'a la Caprara in castrele unde era occupatu acesta cu obsidiunea Cassoviei, si atâtu in numele seu câtu si in numele compatriotiloru sei promitte credintia imperatului Germaniei; intrunesce trupele sale cu cele imperiali, si dà ordinu a face incursiuni in partile ocupate de inimicu. Dupa ce adjunse acésta noutate la locuitorii din Cassovi'a, spiritulu de rebeliune obstinata a garnisonei intr'atâtu s'a recitu, in câtu ea a tramisu immediatu deputati in castrele imperiali, cerendu iertare pentru cele trecute, si promitendu pe viitoriu suppunere imperatului. Offertulu loru a fostu acceptatu, si deputatii intornandu-se in cetate, au publicatu locuitoriloru grati'a imperatului. Garnison'a anca, audiendu acést'a, in duóe-dieci-si-siese ale lunei Silcade, a deschisu portile cetatiei, si jurandu fidelitate imperatului, a fostu impartita intre cellelalte truppe imperiali, gustandu dupa atâta labóre acumu si ceva repaosu.

REGELE POLONIEI SOLICITA PE PRINCIPELE MOLDAVIEI A-I TIENÉ PARTEA

CXIX. Polonii au avutu cu totulu alta sórte in Moldavi'a. Regele Poloniei a potutu invetiá din reulu succesu alu ultimei espeditiuni, ca in acésta tiéra nu póte se faca nimicu in profitulu Poloniei, pe câtu timpu nu va fi attrasu pe locuitori in partea sa. Pentru aceea sub totu decursulu iernei n'a incetatu a se adopera se castige pe Constantinu Cantemiru, principele Moldaviei, sollicitandu-lu prin dese scrisori si prin nuntìi, a desiste de la Turci si a se revoltá in contra loru. Cantemiru inse respunse regelui: «Nu numai religiu-
«nea ce professezu me oblega; dar si marea mea inclinatiune me
«indémna a cutediá totu ce-mi este prin potintia, pentru a distruge

«pe inimiculu numelui crestinu, déca asiu vedé numai, cà ruptur'a
«mea cu Pórt'a ar' poté fi macar' in câtu-va utila crestinatatiei.
«Dar' in starea presenta a lucruriloru, este cea mai mare probabi-
«litate, cà rumperea mea cu Pórt'a ar fi mai prejuditiósa decâtu mai
«profitabile acelui-a, in a carui parte m'asiu dá; prin urmare me
«vedu constrinsu a lasá esecutiunea intentiuniloru mele pe altu
«timpu mai favorabile. Câ-ci, nu numai fiiulu meu celu mai mare,
«ci si alti fii de boieri distinsi sunt detienuti cá ostatici in Con-
«stantinopole; si asiá, chiar si cand m'asiu invoi eu, nu credu ca
«staturile tierei s'ar poté invoí la aceea, cà se-si pérda nu numai
«averile loru, ci, ceea ce este anca si mai durerosu, se-si pérda si
«pe fiii loru, se-si perasésca tiér'a si se traiésca cá esilati in tieri
«streine».

CANTEMIRU DA CONSILIURI ESCELENTE POLONILORU

CXX. Sobieski vediendu cà principele este inflessibile la tóte persvasiunile sale, tramitte cu inceputulu verei trupele sale sub comand'a lui Potocki și Iablonovski in Moldavi'a. Cantemiru, informatu de acésta, a scrisu generaliloru poloni, si le-a mai datu anca odata consiliulu: «Se nu intre in Moldavi'a, ci mai ântâiu, si ina-
«inte de a se incercá se tréca preste Nistru, se occupe cetatea Ca-
«minietiu; câci chiar candu ar intrá in Moldavi'a, si o ar devasta
«diece ani in continuu, ei totusi n'ar avé de aci nici celu mai micu
«profitu, pênê candu nu-si voru scóte mai ântâiu acelu spinu din
«pecioru. Déca s'ar intempla cá se-i bata Turcii, atunci fara acésta
«cetate le-ar fi inchise tóte câlile de retragere, precumu bine isi
«voru aduce aminte din esperienti'a anului trecutu. Si déca s'ar in-
«templá cá se obtiena o victoria seu alt'a, atunci anca n'ar castiga
«nici-o palma de pamentu mai multu, pênê candu Caminieti este
«in man'a Turciloru. Prin invasiunea in Moldavi'a n'ar face alta,
«decâtu ar' espune pe locuitori la captivitate si la torturele turci-
«loru si tatariloru. Chiar elu din partea sa, candu ar trece Polonii
«preste Nistru, nu li s'ar poté oppune; dar', sub amerintiare de cea
«mai severa punitiune, ar fi necessitatu a merge cu armat'a sa in
«castrele turcesci si a-si aperá principatulu contra inimicului din
«tóte puterile sale».

DAR' POLONII ARROGANTI NU-LU ASCULTA

CXXI. Dar' generalii poloni au despretiuitu consiliurile salutari ale principelui, si i-au respunsu ca : « ei au ordinu de la regele loru, « se occupe Moldavi'a, prin urmare nu potu schimba mersulu ce li « s'a prescrisu. Obsidiunea cetatiei Caminieti este si difficile si inu- « tile; câci, dupa-ce voru fi occupatu ei totu tienutulu de prin pre- « giuru, garnisón'a in lipsa de provisiune nu va mai poté apera mu- « rii, si va fi de sine constrinsa a perasi cetatea. De Turci nu avemu « frica cá ne voru bate; câci avemu sub stindardele nóstre o armata « atâtu de numerósa si atâtu de bine disciplinata, in câtu potemu merge « cu ea siguri contra puterei a intregu imperiului ottomanu. Ve « consiliamu dar' din nou de a veni cu tóte trupele moldave in ca- « strele regelui, a ve associá cu noi, cá asiá cu puteri unite se alun- « gamu din tiér'a vóstra pe inimiculu lui Christu si alu crestiniloru. « Ér' déca veti refusa, atunci se sciti cá avemu ordinu a intórce armele « nóstre nu numai in contra Turciloru, cì sí in contra vóstra, cá con- « federatu alu loru, si ve vomu devasta tóta tier'a prin focu si feru».

POLONII TRECU NISTRULU SI INTRA IN MOLDAVI'A

CXXII. Ei, fara a mai astepta vre-unu respunsu, punu podu preste Nistru, si trecu cu tóta armat'a loru in Moldavi'a. Dar' nu inaintasera anca departe, si la unu satu, numitu Boianu, dau de Ainedgi Soliman Pasia cu cinci-spre-diece mìi de Turci, si de Selimu Ghirai Chanu cu cinci-dieci mìi de Tatari, caroru le urmá principele Moldaviei cu cinci mìi de ómeni. Candu amenduóe armatele au fostu aprópe un'a de alt'a, áu statu pe locu, si s'au pusu a-si fortifica fia-care castrele sale.

CANTEMIRU CONSILIA SERASKIERULUI A NU INCEPE LUPT'A

CXXIII. Seraskierulu si Chanulu cu ceilalti officiari ai armatei, vediendu cá Polonii se apropia, au tienutu indata consiliu intre sine : déca se atace pe inimici, séu se astepte pênê séu voru attacá ei castrele turcesci, séu se voru retrage. Opiniunile erau differite. Atunci principele Moldaviei dorindu a intórce, in câtu s'ar' poté, tóte lucrurile in profitulu Poloniloru, consiliá Seraskierului a remané in postulu seu, a se intari in castre, si a preveni cá inimiculu se nu póta

face nici-unu progressu mai departe. «Nu trebe — dîse Cantemiru — «se intramu in lupta fara precautiuni, déca potemu se alungamu «pe inimicu preste frontarii fara periclu. Pentru acumu nu este «momentulu favorabile de a incepe cu Polonii. Ei au o armat'a nu- «merósa si plina de speranti'a victoriei; pre cându in partea Turciloru «suntu numai duóe-dieci-si-cinci de mii, cari in realitate ar' poté «lupta contra inimicului; câci Tatarii abiá voru fi in stare a sus- «tiné foculu celui d'ântâiu atacu. Si déca spre nefericire, amu re- «mané batuti, atunci tóta Moldavi'a, si póte anca si Budgiaculu cu «provinciele de pre langa Dunare, ar' cadé préda Poloniloru; pen- «tru-ca celelalte trupe ottomane, cari suntu occupate in Ungari'a, «nu s'ar' poté chiama de aci, fara ca se se espuna imperiulu la «celu mai mare periclu. Dar' tóte aceste inconveniente potemu nu «numai se le incungiuramu, ci amu puté chiar' bate pe inimicu «fara se perdemu unu singuru omu, déca ne vomu intari bine in «castrele nóstre, si facêndu dese escursiuni, vomu molesta in con- «tinuu si vomu debilita pe inamicu». Seraskierulu aprobâ acestu consiliu, se fortificâ bine in castre, si dède ordinu Tatariloru si sol- datiloru de la cavaleri'a usióra, cá se faca escursiuni prin jurulu ar- matei polone, se-i taie tóte midilócele de a-si poté procura provisi- une, se aprinda fenu, iérba si totu ce ar' poté servi de nutretiu ini- micului.

POLONII INGRATI ATTACA MAI ANTAIU PE MOLDOVENI

CXXIV. Cantemiru crediendu ca face unu servitiu Poloniloru, tramitte la ei pe o persóna incrediuta si-i informéza despre tóte ce s'au petrecutu in consiliu, si despre resolutiunea ce s'au luatu. Afara de acestea le mai face anca cunoscutu, cà trupele sale sunt postate pe tiermulu Nistrului spre occidentu si ca prin urmare din acésta parte nu au de a purtá nici-o frica, numai de celelalte parti se-si pazé- sca bine armat'a. Generalii poloni primindu aceste informatiuni, se decidu a attacá mai ântâiu pe Moldoveni, crediendu cá curatîti ace- sti-a odata din cale, voru intimpiná resistentia cu atâtu mai pucina din partea Turciloru. In acestu scopu attaca immediatu castrele mol- dave, cari erau in distantia cam de una óra de la Turci. Principele vediendu cà Polonii vinu asupr'a lui in mersu acceleratu, remase

surprinsu; credea inse cà au râtêcitu directiunea, si ca intentiunea loru este, de a attacá o alta parte a armatei inemice. Asiá, ordina a esi la arme cinci-spre-diece sute de ómeni ai sei, nu pentru a se bate contra Poloniloru, ci spre a arata prin semnulu crucei de stindarde, cà frati sunt si nu inimici ai loru. Polonii au vediutu cà Moldoveni se tienu in positiune pacifica, si ńu se prepara pentru a se defende; si totusi, in despretiulu admonitiuniloru lui Cantemiru, au nevalitu asupr'a loru, cá si candu ar' fi Turci séu alti inimici de mórte ai crestiniloru.

DAR' AU FOSTU BATUTI CU RUSINE

CXXV. Principele vediendu tradarea Poloniloru, ordinâ tuturoru trupeloru sale a prinde arm'a si cu forti'a a respinge forti'a, de si acést'a vine de la crestini. Moldovenii la momentu au fostu toti in arme, si nu numai sustienu cu vigóre attaculu anteposturiloru polónei cari erau in numeru de siese míi de ómeni, cí vediendu cá inimicii au mai scapatu din prim'a fervóre si incepu a se retrage, se arunca asupr'a loru cu atâta virtute eroica, in câtu la urma pe toti i-au pusu la fuga. Sunetulu armeloru si pusceloru au alarmatu pe Turci, si intelegêndu ca Moldovenii sunt in lupta cu Polonii, le-au tramisu indata cate-va regimente intr'adjutoriu; ér' ceealalta parte a armatei ottomane merge si pe neasteptate attaca pe Poloni in spate: attaculu a fostu atâtu de vehemente in câtu in mai pucinu, de una óra au cadiutu siese mìi Poloni morti, si cinci mìi de Cosaci au fostu incungiurati si constrinsi a se da captivi. Celelalte trupe polone vediendu ca victori'a inclina in partea inamicului, grabiau a se retrage in castrele loru si a cercá securitate in ale loru siantiuri; dar' inainte de a-si ajunge scopulu, Tararii le taia calea, si asiá nu le remase altu refugiu decâtu a prinde fug'a, si a lasa, castrele si bagagiulu cu tóte munitiunile loru bellice préda cuceritoriloru.

CUCERIRILE VENETIANILORU IN MORE'A

CXXVI. Acesta a fostu uniculu succesu bunu ce a dobenditu imperiulu ottomanu in tóta vér'a acést'a. Din tóte partile celelalte, unde Turcii purtau bellu, nu venia alta decâtu sciri intristatórie despre bataile suferite de trupele turcesci si despre perderile de

cetati si de provincie intregi. Cu inceputulu primaverei Turcii a attacatu cetatea Seromero, care in anulu trecutu se suppusese Venetianiloru; dar' indata ce Turcii au auditu cá se apropia flot'a Venetiana, s'au retrasu indereptu fára nici-unu resultatu. Dupa aceea, la duóe-dieci-si-trei ale lunei Regebu (séu cinci-spre-diece Iuniu 1685), Venetianii impressóra cetatea Coron. Halil Pasia, Saraskierulu din Morë'a, adunandu-si trupele câte le avea pre langa sine, merge indata intr'adjutoriulu cetatiei, si la prim'a lovire ocupa una fortarétia ridicata de Venetiani pe o colina pentru aperarea propria, si de aici molesta cu tunurile sale pe obsediatori in castrele loru. Dara Maltesii, cari erau pusi a apera acésta parte, se arunca cu marè bravura asupr'a castreloru Seraskierului anca inainte de a se fi intaritu bine in ceea ce a cuceritu; si se incinge o lupta inversiunata si sangerósa; in urma Maltesii, dupa ce le-au venitu intr'adjutoriu unele trupe de ale Venetianiloru, au scosu pe Turci din positiunile loru, si au liberatu pe obsediatori de la unu mare periclu. Câte-va dîle dupa aceea vine Seraskierulu din nou cu trupe mai multe; dar' vediendu ca Venetianii suntu fórte bine intariti in siantiuri si preparati de a respinge attacurile inimice, dupà câte-va ciocniri usióre se intórce indereptu. Venetianii anca, vediendu cà acumu nu-i mai amerintia nici unu periclu din partea Turciloru, au inceputu a continua obsidiunea cu mai mare ardóre; derima murii in giurulu cetatiei si in diece ale lunei Remazanu o incungiura de tóte partile, si pre langa tóta resistenti'a obstinata a garnisónei petrundu cu sabi'a in mana pênê in intrulu cetatiei. Turcii vediendu cà este impossibile de a mantui cetatea, punu stindardulu albu si promittu a se preda. Era prè-tardìu; câci inamiculu occupase acumu tóte fortificatiunile castellului, si nu li s'a datu nici-o gratia, ci toti au fostu trecuti prin sabia.

ALTE SUCCESSE ALE VENETIANILORU CONTRA TURCILORU

CXXVII. Dupa caderea acestei cetati, Mainotii (75), anca prindu

(75) *Mainotii.* Descendenti ai anticiloru Lacedemoniani, si cari pênê asta-di sunt poporulu celu mai valorosu intre toti Grecii. Ei nu au mai multu decâtu dóue-spre-diece mii de soldati, si totusi nici-odata n'au fostu suppusi de Turci, nici constrinsi a le platì tributu. Venetianii insii, pre candu erau domni in Morë'a, n'au potutu re-

armele contra Turciloru, si impressóra Zarnata. Garnison'a de aici, audindu ca Venetianii vreu se tramitta impressoratoriloru trupe in adjutoriu, capituléza si preda cetatea inainte de a sosi aceste trupe ausiliarie. Puçinu dupa aceea Venetianii sub comand'a lui Degenfeld érasi batu pe Turci aprópe de Calamita, şi omóra o multime din ei. Plini de terróre, Turcii perasescu Calamita, Passava, si Chielafa ; ér Venetianii occupa immediatu aceste cetati si le assémena cu pamentulu. Dupa atâte victorìi si cuceriri fericite, Venetianii la intórcere catra casa mai occupa dela Turci Gommenizza, cetate in Achai'a, situata in facia cu Corcira séu Corfulu.

SOARTEA SCHIMBATOARIA A BELLULUI

CXXVIII. In acelasiu timpu Valier impresorase cetatea Zing in Dalmati'a. Dar' veniudu Pasi'a din Bosni'a si celu din Erzegovina intr'adjutoriulu ei, vediù Valier cà nu este in stare de a se tiené in contra loru, si se retrase de la cetate, dupa ce perduse unu numeru fórte mare din ómenii sei. Turcii superbi de acestu succesu, ataca immediatu cetatea Dura ; dar' dupa câte-va dîlè Valier, care isi adunase intr'aceea noue trupe i bate, si-i alunga cu mai mare perdere de cumu suferise elu mai inainte.

VEZIRULU ESTE MAI SOLLICITATU PENTRU SINE DECATU PENTRU BINELE IMPERIULUI

CXXIX. Scirea despre aceste calamitati, ajunsa la Constantinopole a causatu in curtea ottomana o perplesitate si confusiune atâtu de mare, in câtu abià se póte descrie ; in specialu, marele Viziru, Cara Ibrahimu Pàsi'a, era fórte ingrijatu. Elu era ingrijatu nu numai pentru periclulu generale ce amerintià intregu imperiulu, fiindu-cà principalele cetati in Ungari'a erau perdute, armat'a ottomana pretotindenea batuta, in câtu parea cà Germaniloru puçina pedeca le mai stà in cale de a cuceri totu regatulu dimpreuna cu capital'a ; dar'

usí cá se-i suppuna la legile loru (*). Numele loru de Mainoti deriva de la grecesculu Mania, mânia, furia ; fiindu cà, candu mergu in lupta, nevalescu asupr'a inimicului cu o speçie de furia nebunésca. Tiér'a ce o locuiescu este incungiurata de tòte partile cu munti ; ceea ce face intarirea principale a teritoriului loru.

(*) Venetianii . . , la legile loru. Acésta constructiune traductorulu germanu nu o are. *Tr. Rom.*

era ingrijitu si se temea de fatulu ce-lu amerintiá, si care in calamitatile publice, precumu elu bine sciá, arare-ori a fostu favorabile Veziriloru. Adeveratu cà liberarea cetatiei Buda i-a conservatu, bá sì confirmatu auctoritatea si Sultanulu n'a fostu nici-decumu in contra, cá sub pretestulu unei indispositiuni, reali ori fictive, se continue a remané acasa, pênê candu acést'a n'ar fi in prejudiçiulu imperiului in alte parti. Dar' elu prevedea cà tóte aceste subterfugiuri nu voru ajunge nimicu, si in urma va fì constrinsu a lua in persóna comand'a asupr'a armatei; séu póte cà pentru nefericitele successe ale espeditiuniloru din acestu anu, chiar' ilu voru destituí din dignitatea de mare-veziru. Nu-i remanea decâtu o singura cale de scapare, care o au practicatu si alti veziri inainte de elu (76): adeca a

(76) *Inainte de elu.* Apucatur'a acést'a de care s'au servitu unii dintre cei mai eminenti Veziri, spre a curatí din viétia pe acele persóne, cari escellau prin curagiulu si virtutile loru, cá asiá, departandu pe aceste-a din cale, se nu se mai afle, nici unulu, care in casu de destituire se-i póta supliní loculu. Celu mai abile in acestu respectu a fostu Kioprili Mehemedu Pasia. Câcí dupa ce din omu obscuru a fostu inaintatu la dignitatea de mare-veziru, elu in siepte ani ai veziratului seu, a sciutu sub diverse preteste se uccida pe mai toti Pasii vechi, cari sub Sultanulu Muradu IV adjunsera la ceva dignitate mai inalta. Cei mai celebri intre acesti-a au fostu: Seidi Ogli, defensorele Ungariei contra Germaniloru, si Deli Husein Pasia gubernatorele Dalmatiei: duoi dintre cei mai escellenti si invicibili eroi din câti avuse imperiulu ottomanu vre-odata. Dupa ce Kioprili Mehemedu Pasia a obtienutu de la Sultanu Hatisierifulu, prin care cestu din urma, adeca Deli Huseinu Pasia, era condamnatu la mórte, se dîce cà l-a chiamatu la sine, si cu óchii plini de lacremi i-a dîsu. « Éca, scumpulu meu frate! ce-mi ordina Sultanulu se facu! « Eu, din parte-mi, n'amu crutiatu nimicu, nici ostenéla, nici rogari, cá se facu pe « Sultanulu se te agratieze; dar' amu vediutu cá atâtu este de prevenitu in contra « vóstra, in câtu n'a voitu se asculte nici rogarile, nici suplicatiunile mele, « Eu tienu asia dar', cà insasi provedinti'a divina a destinatu acésta mórte pentru « voi; si pentru aceea se cuvine, cà unu bunu musulmanu, mai bine se o priméscа « in umilintia decâtu a i se oppune». Dar, Husein Pasia, se dice cà i-a respunsu: « *Bire hei Giasu! Timsah ghibi Odemi bogarsin; andan songra aglarsin.* Adeca: «O! « tu strigoiu betranu, tu faci cá crocodilulu: omori pe omu mai ântâiu, si apoi plan- « gi asupr'a cadavrului seu.» Dicêndu acestea, scóte din sinu o cutiutia de auru, in care isi tienea duóe-dieci-si-patru bucatiele de óse, ce chirurgii i le-au fostu scosu din vulnerile sale primite in diverse batai, si aruncandu-i-le in furia, i dîse: «Ben « bu Vezirate ve Saltanete Devleti senum ghibi Sihirbaslik ile Dgiadilik ile nail ol- « madum; illa ben Devlete Sadacat ile ve Canimung dokilmish ile peida eiledum « Bundan songra senum gjibi bir Ghiaur- Bashimi dachi catl: idup Aiaklarumi A- « nangun Amunge sok». Adeca: «Eu amu ajunsu la dignitatea de veziru, si la onórea

curatí din cale pe toti acei-a, cari pentru esperientiele si abilitatile loru militari au ceva auctoritate in imperiu, cá asiá, in casulu candu Sultanulu s'ar' resolví se-lu lipsésca de sigilulu imperiale, se nu afle pe nici unulu, carui se-lu póta da cu mai multa dreptate.

« de commandante, nu cá tu prin frauda si maiestrii magicesci, cì prin servitiele « mele fideli si prin versarea sangelui meu. Taia-mi capulu dar', déca vrei, lasiu e-«reticu ce esti; si apoi piciorele mele baga-le in muma-ta». Acestu Husein Pasia in anii de mai inainte a fostu Sihladaru sub Muradu IV: si intr'atâta gratia stá la acesta, in câtu nici o resolutiune nu luá, pênė nu-lu intrebá pe elù mai ântâiu. Intre alte virtuti eminente, Husein era renumitu mai alesu pentru constanti'a sa curagiósa, fia in bine, fia in reu; pentru intelligenti'a, elocenti'a si desteritatea sa in respunsuri. S'au notatu fórte multe fapte escellente si sententie ingeniόse de la elu, dintre cari eu voiu cita numai vre-o duóe, pentru a nu dá prè mare estensiune acestei nóte. Odata Sultanulu Muradu i ordiná din gluma, cá se ia de soçia pe o muiere betrana de siepte-dieci de ani din Seraiu, cu espress'a injunctiune cá se nu tiena nici-o concubina. Elu se suppune ordinului; se insóra cu betran'a, si traiesce cu ea cumu póte vre-o câte-va dîle, fàra a luá vre o concubina. Dupa trecerea à vre-o optù pênė in patru-spre-diece dile, se imbraca in alte vestimente, si merge cu Sultanulu in suburbea Eiub Ensari, unde se tienea magazinulu de ghiaçia si de nea pentru véra. Intra amendoui in cellariu, si incepu a bé bine la vinu. Cofundati intre póchara, il u intréba Sultanulu: « Este óre in tóta lumea unu locu mai rece in lun'a « lui Iuliu, decâtu acestu cellariu cu ghiaçia? » «O! da, este»; respunse Husein, « Unde dracii póte fi ?» replicâ Sultanulu. « Sciti la betran'a aceea — dise Husein— « care mi-ati ordinatu se o iau de soçia». Sultanulu incepù a ride din inima, sí flindu in voia buna, declarâ pe Huseinu liberu de la acelu maritisiu. De alta data se manià Sultanulu pe elu pentru ceva erόre, si-lu tramise in prinsóre la Siepte-turnuri pe siepte dîle; Sultanulu isi uità de elu si remase in arestu trei luni. Sub tóta durat'a acestui timpu, Husein nu-si rase barb'a; ceea ce este in contra bunei cuviintie a curteniloru: câci acesti-a nu potu se se presente inaintea Sultanului, de câtu numai cu capulu si cu barb'a rasa. La a patr'a luna isi aduce aminte Muradu de elu, si ordina cá se ilu aduca la curte. Venindu acesta cu barb'a sa mare si cu perulu seu lungu, Sultanulu incepe si-i dice: «Cine diavolulu te-a schimbatu in popa, « de-mi vini inainte cu perulu velvoiu ?» Husein respunde: «Asiu merita se-mi dîca « tóta lumea nebunu, déca asiu fi lasatu se-mi rada séu se-mi peptine capulu, despre « care nu scieamu sicuru, déca este alu meu séu alu altui-a. » «Adeca — replicâ Sul-« tanulu—evaporatiunile infectate ale arestului ti-au smintitu creerii, de credi cà in-« tre umerii tei sta capulu altui-a.» « Nici decum—terminà Husein—, dar' vediendu « cà voi, amiculu si binefacétoriulu meu de odinióra, v'ati superatu pe mine, eu « n'am mai cugetatu la alta decâtu la Paradisu, si amu uitatu cu totulu cà si eu amu « unu capu. Dar', déca ve veti indurá se-mi iertati erórea, si me veti primì érasi « in grati'a vóstra, atunci voiu fi securu cà alu meu este capulu care stà intre ua « merii mei, si-lu voiu tunde si rade, dupa cumu cere usulu de buna-cuviintia.»

ELU VRE SE SE SUSTIENA IN POSTU PRIN OMORURI

CXXX. Candu necessitatea stringe mai tare, atunci crudelitatea è mai aprópe. Vezirulu incepù cu Sieitanu Ibrahimu Pasia, care a fostu Seraskieru in contra Germaniloru; elu ilu accusá de negligentia in batali'a de la Strigoniu; si cà a retienutu soldulu ce trebuiá se-lu capete soldatii, si cà l-a intorsu in folosulu propriu: pentru aceste crime ilu punì cu mórte. Asemenea sórte adjunse si pe altii, acusati pe dreptu ori pe nedreptu cu câte o crima séu alt'a. Unic'a persóna, care parea a fi scutita de periclulu unei accusatiuni, erá Ainedgi Solimanu Pasia, Seraskierulu contra Poloniei. Acest'a, prin victori'a din urma in Moldavi'a isi' castigase o reputatiune atâtu de mare in imperiulu ottomanu, in câtu nu numai era periculosu de a cutedia ceva in contra lui, ci opiniunea publica ilu inaltiase degiá demultu la demnitate de mare-veziru. Vediendu dar Cara Ibrahim Pasia, ca publice nu póte se-lu strice, se resolvì a-lu ruina prin midi-lóce clandestine; si l-a espusu armeloru germane, in sperantia ca acesti-a batendu-lu, isi va perde glori'a obtienuta in bellulu polonu. Asiá, indata dupa mórtea lui Sieitanu Ibrahimu Pasia, a tienutu unu consiliu asupr'á continuarei bellului in Ungaria, si a propusu Sultanului a numì comandante armatei in contra Germaniloru pe Ainedgi Solimanu Pasia, aducêndu de motive cà elu este fórte iubitu la soldati, si sta in reputatiune mare la ei pentru victoriele sale din urma reportate asupra Poloniloru; si nu este nici unu altu barbatu in totu imperiulu ottomanu, care se fia lui asemenea si cu atâtu mai pucinu se-lu intréca in prudentia si in virtute.

VEZIRULU SAPA GROPA SERASKIERULUI SI CADE ELU IN EA

CXXXI. Sultanulu adópta propunerea vezirului, apróba intentiunile lui si ordina a revoca indata pe Ainedgi Solimanu Pasia din Moldavi'a si a dá comand'a asupra armatei de acolo ad interim lui Buiukli Mustafa Pasia (77). Intr'aceea Iusuf Chislar Aga (78), vine la

(77) *Buiukli Mustafa Pasia.* Adeca, Mustafa Barbosulu; se numià asià, fiinducà avea barb'a si mustetie fórte lungi. Sub Mahomedu IV a fostu Silahtar; dupa aceea a fostu inaintatu de Capudan Pasia; apoi a fostu numitu de Seraskieru in Silistria; si in urma, pentru victori'a ce a reportatu asupr'a Poloniloru, a fostu inaltiatu la dig-

cunoscinti'a propunerei ce a facutu vezirulu Sultanului, si cá omu de mare prudentia politica si espertu in intrigele curtiei, nu potea se nu vina la suspitiune, cà sub aceste preteste laudaróse ale vezirului trebe se fia ascunsa o cursa secreta contra Seraskierului, cu atâtu mai vertosu, fiindu-cà sciá cà vezirulu este inimicu de mórte alu acestui-a. Asi-a elu prin unulu din amicii sei avisézа pe Solimanu Pasia, si-i spune se se pazésca de vezirulu. Solimanu Pasia, primindu ordinulu Sultanului, pléca indata la Constantinopole, si inainte de a merge la Sultanulu, face mai antaiu visita la vezirulu, cá si candu ar dorí se primésca de la elu ordinile sale, si affectéza unu respectu si veneratiune atâtu de mare càtra elu, in câtu vezirulu credea cá securu cà a prinsu degiá vulpea in cursa, si luandu aërulu de amicu, i aréta cà Sultanulu din respectu pentru prudenti'a si curagiulu seu a binevoitu a ordina se-lu chiame aici, pentru a-i audì opiniunea in privinti'a restabilirei prosperitatiei imperiului si a electiunei unui Seraskieru pentru Ungari'a. Dupa aceea s'a dusu la palatu; éra Sultanulu indata ce-lu vediù, incepù a-lu lauda fórte multu pentru victori'a sa contra Poloniloru si pentru eroismulu cu care a aperatu imperiulu din acésta parte; i offerì postulu de Seraskieru

nitatea de mare-veziru. Dar' in acestu postu n'a correspunsu sperantieloru puse in elu. Sultanulu Achmetu II l-a redicatu din acestu postu, dar' fara a-i attenta onórea, si l-a tramisu de gubernatore in Damascu. Sultanulu Mustafa II l-a rechiamatu de aici si l-a facutu Caimacamu; acestu officiu l-a purtatu sub batali'a de la Zenta. Dupa batai'a de aici, Mustafa i offeri din nou veziratulu; dar' elu refusâ a mai primi unu oficiu atâtu de periculosu, si rugâ pe Sultanulu se nu-lu espuna si a dóua óra la periclele impreunate cu acestu postu; câci, dise elu, diu'a in care a scapatu de acésta sarcina, o considera de cea mai fericita dintre tóte dilele vietiei sale.

(78) *Iusuf Chislar Aga.* In timpulu cucerireĭ cetatiei Caminietiu a fostu Hasnadar Bashi séu primu-thesaurariu alu Seraiului femeiloru; si anca in acelasiu anu a fostu inaintatu la dignitatea de Chislar Aga. Sultanulu Mahomedu atât'a stima avea càtra elu, in câtu nu facea nimicu fara scirea si consiliulu seu, pentru aceea mai mai multa frica portau vezirii de elu, de câtu elu de veziri. Asiá elu a fostu principal'a si unic'a causa, ca Cara Mustafa Pasia fusese destituitu. Nici unu Chislar Aga, nici inainte nici dupa elu n'a fostu, care se stringa atât'a avere si se esercite atât'a influintia asupr'a Sultanului, cá Iusuf Chislar Aga. Candu a fostu redicatu din officiulu seu, s'au aflatu in stálurile sale siepte sute de cai arabesci. Elu avea in cetate unu palatu pentru sine; si candu mergea acolo, avea mai multi servitori decâtu insusi vezirulu. Pre langa tóte aceste, elu era unu omu cu multa prudentia, si domnului seu a facutu servitie in multe respecte.

in Ungari'a, si apoi i dîse : « Speru cà memori'a victoriei tale con-
« tra Poloniloru va insufla curagiu soldatiloru ottomani, si-i va face
« cá sub comand'a Ta, Seraskieru invincibile, se se lupte cu mai
« mare vigóre si cu mai multu succesu, decâtu sub ori-care altu co-
« mandante ». Ér' Solimanu Pasi'a respunse : « Viéti'a si averea mea
« stau la dispositiunea Maiestatiei Vóstre; sunt detoriu a le sacri-
« fica pentru Sultanulu; prin urmare nu voiu cutèdia nici-odata a
« me oppune ordiniloru Maiestatiei Vóstre, ori cari ar' fì acelea.
« Intr'aceea inse nu pociu a nu observa, cà situatiunea incurcata a
« lucruriloru publice, terrórea ce s'a incuibatu in ânim'a armatei
« prin perderea dela Vienn'a ceru presenti'a in castre, déca nu a
« Maiestatiei Vóstre, dar' celu pucinu a marelui-veziru; căcĭ auctori-
« tatea unui Seraskieru nu é sufficiente a constringe pe soldati la
« implinirea detorintieloru loru, candu acesti-a paru mai inclinati a
« fugì séu a se revolta, decâtu a se lupta ». Sultanulu a remasu
miscatu la aceste cuvente; tacù si se cugetà catu-va timpu. Obser-
vandu acést'a Chislar Aga, care de multu era inimiculu vezirului si
amiculu lui Solimanu, luâ cuventulu si dîse : « Pentru ce esitati, ó
« imperate? Déca cugetati ca consiliulu Seraskierului este justu si
« prudente, atunci ce ve impedeca se aplicati immediatu remediulu
« contra acestui reu? Destituiti pe Cara Ibrahimu Pasia, care sub
« pretestulu indispositiunei sale fictive ori reali ruinéza imperiulu,
« si pe acestu erou, care stà inaintea Maiestatiei vostre, faceti-lu Se-
« raskieru si veziru totodata ». Cuventele lui Chislar Aga, desteptara
in Sultanulu si mai multu suspitiunea ce o nutriá de mai 'nainte
contra vezirului ; elu incepù a se convinge, cà Cara Ibrahimu Pasia
numai de frica si din poltronería se preface morbosu. Dreptu aceea
ilu departâ indata din postu si numì mare veziru pe Solimanu Pasia.

TOKOLI RESTITUITU IN DEMNITATEA DE MAI INAINTE

CXXXII. Solimanu vediendu-se cà nu numai a scapatu de curs'a
ce i-o intinsese inamiculu seu, ci cà a obtienutu si administratiunea
a intregu imperiului ottomanu, a pusu man'a immediatu pe prede-
cessorele seu, si aflandu-lu culpabile de mai multe crime, l-a tra-
misu in esiliu la Rhodos. Dupa aceea a liberatu pe Tököli din car-

cere, unde precumu amu aretatu mai in susu, ilu aruncase Cara Ibrahimu Pasia, si pe bas'a marturirei lui Ibrahimu Aga, fostu camerariu la Cara Mustafa Pasia, l-a declaratu innocente de crim'a ce i se imputase. De alta parte, espuse la publicu tóte misieliele lui Cara Mustafa, si intentiunile lui pernitióse ce a nutritu contra imperiului ottomanu ; si asiá Tököli nu numai ca a fostu restituitu in onorile sale de inainte, cì i s'au datu indereptu tóte lucrurile ce i s'au fostu luatu, si ce i s'au fostu furatu de càtra soldati rapaci. Dupa tóte aceste, vezirulu s'a pusu cu tóta diligenti'a, a formá o armata numerósa, si prin persvasiunile sale si cu multifari'a sa influintia la soldati, a facutu de au primitu servitiu fórte multi ; pe altii, cari preferiau mai multu comoditatea decâtu glori'a, i aducea sub arme prin ciausii sei ; totodata a datu ordinu cá se bata moneta din tóta argintari'a sa si din tóte vasele sale de auru, pe care şi le consacrâ pentru supportarea speseloru bellice.

IMPERIALII IMPRESSORA BUD'A

CXXXIII. Inainte inse de a poté esì cu trupele sale in campania, fiindu-cà pamentulu era acoperitu anca cu nea, o parte a trupeloru imperiali sub comand'a lui Caraffa, in optu-spre-diece ale lunei A 1097 Rebiulu-evvel, anulu Hegirei 1097 occupa cetatea S-tu-Nicolau ; ér' I. C. 1686 ceealta parte, sub comand'a lui Merci, bate unele regimente turcesci, cari erau se transpórte provisiuni la Aradu, cuceresce acésta cetate, si da focu la magazinele ce le aveau turcii acolo. Dupa mai multe alte incaieraturi, in urma la duóe-dieci-si-siese ale lunei Regeb (79) tóta armat'a imperiale merge si impresóra Bud'a, ceea ce in vanu incercase inainte de ast'a cu duoi ani ; si in duóe ale lunei Siabanu, occupa suburbiele cu mai puçina resistentia din partea garnisónei de câtu cumu s'ar' fi asteptatu. Invinsu acestu obstaclu, a datu assaltu asupr'a muriloru cetatiei ; si derimandu prin canonade cele mai tari forturi, imperialii in duóe-dieci-si-una ale aceleiasi luni (80), facu nevala prin sparturile muriloru cu atâta vigóre si cu atatu succesu, in câtu garnison'a a fostu necesitata a se retrage cu totulu din for-

(79) Siepte Iuniu.
(80) Duóe Iuliu.

turi. Dar fiindu-cà pionerii, cari trebuiau se faca siantiuri si se redice baricade pentru acoperirea invingêtoriloru, au intardiatu si n'au venitu la timpu, asiá nu numai cà au suferitu tare sub foculu continuu alu inimicului si au cadiutu fórte multi din ei; ci turcii au avutu intr'aceea timpu de a da focu la o mina ce o pusera mai inainte, si prin acést'a au constrinsu pe imperiali de a se retrage cu mari perderi.

IMPERIALII FACU UNU ASSALTU VIGOROSU

CXXXIV. Dar' crestinii nu scadu din curagiu, din contra acestu infortuniu mai tare i escità la resbunare, si in patru ale lunei Remazanu (81), dupa ce derimasera o parte din muri, innoiescu assaltulu prin acelasiu locu de mai inainte. Lupt'a a fostu lungu timpu dubia si atâtu de infocata, in catu preste trei mii de imperiali au cadiutu parte morti parte vulnerati, inainte de ce ar' fi potutu ajunge la aperturile muriloru; in urma dupa mari dificultati, si dupa o lupta de mai multe óre le-a successu a constringe pe obsediati a se retrage de pe murii esteriori, si a intra ei in loculu loru. De aici apoi au indreptatu bateriele contra forturiloru principali.

VEZIRULU VINE INTR'ADJUTORIULU CETATEI

CXXXV. Pre candu cea mai mare parte a forturiloru principali anca era derimata, ajunge vezirulu Ainedgi Solimanu Pasia cu trupele sale. Dar' vediù cà in vanu ar' attaca castrele imperiali, fiindu fórte tari in positiunile loru; prin urmare se resolvì a face óre-cumu se intre adjutoriu garnisónei in cetate, si a molesta pe inimicu in totu modulu, pênê cându i s'ar' da una ocasiune buna de a-lu attaca pe neasteptate, candu va fi mai fatigatu prin lung'a durata a obsidiunei. Cu scopulu acest'a, in dóue-dieci-si-duóe ale lunei Remazanu (82), tramitte patru Pasia-generali cu optu mìi cavaleria si duóe mìi Ieniceri in contra castreloru inimice, dandu-le ordinu a cerca se-si faca cale printre posturile imperialiloru si bavaresiloru, si a rapedì celu puçinu o partea a Ieniceriloru in cetate, spre a dá succursu gar-

(81) Cinci-spre-diece Iuliu.

(82) Trei Augustu.

nisónei. Dar' ducele de Lorena mirosi intentiunile Turciloru, si trimise unu corpu de cavaleria in contra loru, inainte de a ajunge ei la castre. Cavaleri'a germana attaca cavaleri'a Turciloru cu atâta vigóre, in câtu acésta dupa puçina resistentia prinde fug'a, si lasa pe Ieniceri nêpâstuiti in préd'a imperialiloru.

A DOU'A TENTATIVA

CXXXVI. In diu'a din urma a lunei Remazanu (83), Vezirulu mai face o incercare, si tramitte érasi duóe mìi de Ieniceri cu vre-o câte-va trupe de cavaleria, spre a esecutá planulu seu de mai inainte. Acesti-a se apropia mai cu multa precautiune, surprindu posturile dinainte ale imperialiloru, si nevalescu asupr'a castreloru brandeburgiloru cu atâta furìa, in câtu nu cá omeni, cì cá bestìi selbatice petrundu prin ferru si focu, si rumpu liniele ce le redicassera in contra loru. Caprera inse si Heussler, vediendu periclulu in care erau trupele brandeburgice, accurgu din bunu timpu spre a le libera; ei incungiura pe Turci chiar' in momentulu candu erau se intre in cetáte; si acì se incinge o macellaria din cele mai selbatice, in câtu abiá trei sute din ei, si acesti-a anca mare parte vulnerati, au potutu se scape in cetate.

A TREI'A TENTATIVA

CXXXVII. La duóe dìle dupa aceea (84), imperialii pentru a areta câtu de puçinu se temu de vezirulu, facu assaltu asupr'a cetatiei in partea cea mai tare a ei, si dupa o lupta fórte acuta o cuprindu si acést'a, omorindu séu alungandu pe Turcii cari o aperau. Din successulu acesta se potea vedé, cà nu preste multu are se urmeze cucerirea totale a cetatiei. Asia vezirulu se incérca a venì a treì'a óra in succursulu ei; si, in nóue-spre-diece ale lunei Sievval (85), tramitte, pre langa tóta oppunerea loru, un'a miie de Ieniceri, totu atâti Spahi, si cinci sute Tatari, cá se cerce a strabate pintre inimicu, si a intra in cetate spre a da adjutoriu garnisónei. Acesti-a se luptara cu aceeasi bravura cá sì cei de mai inainte, ba au pe-

(83) Nóuo Augustu.
(84) Unu-spre-diece Augustu.
(85) Optu-spre-diece Augustu.

trunsu pene la liniele imperialiloru; dar' in fine totusi au fostu respinsi prin numerulu si eroismulu crestiniloru, si au fostu constrinsi a se retrage cu mari perderi. Totu acést'a sŏrte o avù si garnisón'a, care a facutu o escursiune generale din cetate, cu scopu de a divide pe inimicu si de a facilitá intrarea in cetate a amiciloru sei; ea vediù ca celoru veniti intr'adjutoriulu cetatiei le merge reu; asiá se retrase iute si cu reu successu indereptu. Atâte perderi multiple au descuragiatu cu totulu armat'a ottomana; si fiindu-ca se latise vorb'a, cà imperialii, dupa cucerirea cetatiei voru vení se attace pe Turci in castrele loru, asiá a inceputu cea mai mare parte a soldatiloru a se respandí, neascultandu nici rugarile nici persvasiunile vezirului, si se intórsera catra casa. Imperialistii scapati cu modulu acesta de periclulu ce-i amerintiá in spate, dau in trei-spre-diece ale lunei Sievval (86), ultimulu assaltu cetatiei.

IMPERIALII CUCERESCU BUDA

CXXXVIII. Abdi Pasia, gubernatorele cetatiei, barbatu fórte renumitu pe timpulu seu pentru esperientiele sale militari, cu garnisón'a ce-i mai remasese face o ultima proba pentru a salvá cetatea, si sustienendu lupt'a cu bravura câte-va óre, respinge cu focu si feru armat'a imperiale. Dar' a cadiutu in lupta omoritu de man'a imperialiloru. Atunci garnison'a vediendu mortea comandantelui seu, a inceputu a scadé din curagiu, si nu mai facea risistentia atâtu de vigorósa cá mai inainte. In urma vediendu cu puterea loru nu adjunge cu puterea Germaniloru, prin urmare nu le remane alta decâtu a capitulá, desfacu stégulu albu anca sub durat'a luptei; promittu a predá cetatea, si se róga a le lasa viéti'a. Dar' inainte de a se stempera foculu Germaniloru, ei au omoritu o multime de obsediati de prin forturi, in câtu abiă au remasu vre-o duóe mìi pe cari i-a scapatu numai clementi'a generaliloru imperiali. Dupa caderea cetatiei Buda in mânile Germaniloru, vezirulu deplorâ cu lacrime sórtea trista a sa si a imperiului; si cu restulu armatei plecâ indereptu cátra casa; dar' plecarea sa semená mai multu à fuga decâtu a retragere. Dupa aceea, garnisónele din Hatvanu si din alte cetati vecine

(86) Duóe-diec-si-duóe Augustu.

anca isi perasira posturile, si se suppusera de buna voia imperialiloru.

IMPERIALII SE IMPARTU IN DUOE CORPURI DE ARMATA SUB CARAFFA SI SUB PRINCIPELE DE BADEN

CXXXIX. Din acestea se vedea, cà Turcii cérca a evita ori-ce lupta. Asiá ducele de Lorena imparte armat'a imperiale in duóe; o parte sub comand'a principelui de Baden o tramitte in Ungari'a-de-josu; si cealalta sub comanda lu Caraffa si Heusler in Ungari'a de susu. Principele de Baden cu trupele sale impressóra cetatea Simonturnu in optu ale lunei Silcade(87), si in càte-va dîle constringe garnisón'a turcésca a se predă fara gratia dimpreuna cu cetate'a. Dupa aceea attaca Caposuivarulu, si cuceresce cetatea; fortaréti'a inse, dupa tóta apparenti'a se vedea cà este in stare de a se sustiené mai lungu timpu, de càtu cumu ilu iértá pe elu impregiurarile acumu; asiá devasta cetatea, si lasa fortareti'a. Dupa ce statuse vre-o càteva dîle aici, si primise nuóe trupe ausiliari, ce i le aduse Scherfenberg, pleca spre Cinci-Beserici, si, in duóe-dieci-si-optu ale lunei Silcade(88), ajunge cu avanttrupele sale in façi'a acestei cetati. Garnisón'a crediendu cà tóta armat'a inimica é acì, dà focu cetatiei si se retrage in castellu. Infanteri'a principelui de Baden era anca tare indereptu, asiá da ordinu la trei sute de calareti alesi, se se dea josu de pe cai, si se mérga a stinge foculu; acesti-a, setiosi si de préda, se punu la lucru cu atàta iutîme, in càtu cea mai mare parte a cetatei a fostu scapata din gur'a flacariloru. Garnisón'a vediendu cà nu grosulu armatei germane, ci numai o parte de cavaleria usióra ar fi sositu acì, din rusine si regretu pentru perderea ce a induratu dela calareti, face o escursiune in cetate, si se incerca a o reocupà; dar' a fostu batuta si constrinsa a se retrage cu perdere. Cu tóte acestea, Turcii pentru a sterge rusinea, cà àntaiu au fugitu, si acumu s'au retrasu, se decidu a se apera cu bravura, si mai bine a-si sacrifica viéti'a decàtu a predá castellulu; si acésta resolutiune a loru o facu cunoscuta inimicului, arborandu pe unu turnu alu castellului siese stindarde rosie si unulu negru. Dar' candu au ve-

(87) Cinci-spre-diece Septembre.

(88) Cinci Octobre.

diutu cà tunurile inimicului au derimatu si fortificatiunile celle mai tari, atunci fric'a de mórtea imminente le-a insuflatu cugete mai blande; si nu numai au datu josu stindardele de sange si de mórte, ci au tramisu deputati la principele de Baden, offerindu-i castellulu sub conditiune de a le lasá viéti'a si armele. Germanii inse le-au refusatu cererea, si asia au fostu constrinsi a se predá in discretiune, si a-si rescumpera viéti'a cu perderea libertatiei loru. In trei ale lunei Silhige (89), se deschidu portile castellului; germanii intra si prindu pe insusi Pasia cu siepte Beghi si pe tóta garnisón'a, si-i tramitu in captìvitate la Stiri'a. Principele de Baden dupa ce a cuceritu acésta cetate, a tramisu o parte a armatei sale sub comand'a lui Scherfenberg la Siclosiu, ér' elu cu celelalte trupe a trasu spre Darda. Scherfenberg in siepte ale lunei Silhige (90), ajunge la Siclosiu, cuceresce cetatea indata la primulu asaltu, si propune conditiuni onorabile Turciloru, déca voru predá fortareti'a unde se retrasera. Dar' Turcii refusa si constringu pe generalulu a aplica bateriele; elu bombardâ forturile cu atâta vigóre, in câtu in doue-spre-diece ale aceleiasi lune (91) au desfacutu stindardulu albu; si, fiindu-cà nu le remase alta cale de a scapa de mórte, s'au datu insii captivi in man'a Germaniloru.

FUG'A TURCILORU LA SCIREA DESPRE APROPIAREA GERMANILORU

CXL. Scherfenberg fù chiamatu de aici de catra principele de Baden la Darda. Acest'a adeca audi cà nisce trupe de ale Turciloru se mai tienu prin giurulu Dravei, si se determinâ ale attacá si a le nimici. Turcii indata ce audu cà Germanii se apropia, prindu fug'a si se retragu cu atâta precipitatiune, in câtu nu numai Esseculu ilu lasa deschisu Germaniloru, dar' anca ardu si o mare parte din podulu de acolo, pentru cà se impedice pe inimicu de a-i persecuta. Principele de Baden vediendu cà i-au scapatu din mana Turcii, aprinde si cealalta parte din acelu podu (92), precumu si

(89) Diece Octobre.

(90) Patru-spre-diece Octobre.

(91) Nóue-spre-diece Octobre.

(92) Dr. Brown dice, cà acestu podu are in lungime cinci mille englesesci si in largime siepte-spre-diece pasi, si merge de la Drava pênè la Darda. Pe o pórta a

tóte celelalte poduri ce le construisera Turcii preste Drava. La reintórcere attaca cu mare putere Caposvarulu, care mai inainte in vanu se incercase a-lu cuceri, si aduce pe comandantele cetatiei la atâta strimtorare, in câtu acela, intimidatu degiá prin sórtea garnisóneloru vecine, preda fortaretia anca inainte de a fi fostu redusa la estremitate, si in duóe-dieci-si-duóe ale lunei Silhige (93), capituléza sub onorabile conditiuni.

CARAFFA BATE PE TATARI

CXLI. Intr'aceea, partea cealalta a armatei imperiale, sub comand'a lui Caraffa si Heusler, a trasu la Segedinu, si au impresoratu cetatea. Candu era chiar' ocupatu cu obsidiunea, Caraffa primesce scirea, cà duóe-mii de Turci cu o banda mare de Tatari sunt campati aprópe de Sânta, o cetate in distantia de siése óre de la Segedinu, si cá au intentiunea de a veni intr'adjutoriu garnisónei de aici. Caraffa tramisse indata in contra loru pe Veterani cu câte-va regimente. Acesta attaca pe Tatari si-i scóte din positiunile loru; le occupa castrele, le prindu si le ieau mai bine de cinci mii de cai. Puçinu dupa aceea se intorcu Tatarii indereptu, si voiescu a incepe lupt'a din nou; ei credeau adeca, cá inimiculu este cuprinsu acumu cu spoliarea castreloru, si cà prin urmare victori'a le va fi usióra. Dar' au fostu respinsi de ante-gardele germane, si s'au retrasu immediatu indereptu.

VETERANI BATE PE VEZIRULU

CXLII. Dupa acésta perdere a Tatariloru vine vezirulu in persóna, si adunandu trupele Tatare cari prinsesera fug'a, se presenta dintr' odata in façi'a inimicului cu tóta armat'a sa. Veterani, de si nu avea informatiune sigura despre puterea inimicului, totusi a tienutu de consultu se remana in positiunile sale; câci altminterea, prin retragerea sa ar' poté se descorageze pe soldati; deci isi pune ómenii in ordine de bataia, si astépta cu totu coragiulu sosirea inimiciloru. Turcii au datu primulu attacu, si a tienutu lupt'a cu atâta fu-

acelui-a, sta si asta-di o inscriptiune latina ce pòrta numele imperatului Aelianu. Atâtu de vechiu este acestu podu *Tr. Angl.*

(93) Duóe-dieci si nóue Octobre.

róre, in câtu duóe óre victori'a remase dubia, in care parte va inclina ea. In urma valórea Germaniloru invinge, si Turcii se retragu pe o culme, unde erau acoperiti de tunurile loru. Veterani 'i urmaresce in calcâie, şi trecêndu preste tóte dificultatile, i scóte din positiunile loru. Turcii au perdutu in aceste duóe batalii, duóe mii de Ieniceri si totu atâti-a Tatari. Fructulu acestei victorii a fostu Segedinulu. Câci garnisón'a, candu a vediutu cà armat'a inimica intórna in castre cu atâte capete de ale amiciloru sei, fiindu si alminterea obosita prin laborea continu-a si fatigiósa, in cinci ale lunei Silhige (94) a predatu fortareti'a in man'a Germaniloru.

IMPERATULU GERMANIEI INVITA PE TIARULU RUSSIEI A SE UNI CU ELU IN CONTRA INIMICULUI COMUNU

CXLIII. Acésta era starea lucruriloru in Ungari'a. In Poloni'a, s'a petrecutu cea mai mare parte a anului cu negotiatiuni. Intr'aceea imperatulu Germaniei a invitatu pe tiarii Rusiei, Ioanu si Petru, se intre cu elu in confederatiune contra inimicului communu alu crestinatatiei; si anume, pênê candu ceilalti confederati sunt occupati in Ungari'a si in partile meridionali ale Europei, pênê atunci ei, tiarii, se intre in Crimë'a tatarica si se impedice junctiunea Tatariloru cu Turcii. Tiarii respunsera, ca ei ar' fi gata a declara bellu inimiciloru crucei, numai déca s'ar' poté inventa unu midi-locu sicuru contra urmariloru unei rupturi cu Polonii. Câci avendu ei numai unu armistitiu si nici-de-cumu o pace in forma cu acestu regatu, tóta lumea i-ar' condamna, déca inainte de ce ar' fi securi contra unui inimicu, si-ar' aduce altulu pe capu.

INTRE RUSSI'A SI POLONI'A SE INCHIAIE PACE

CXLIV. Imperatulu Leopoldu apreçiandu aceste ratiuni, si-a pusu tóta solicitudinea a intemeiá o buna intielegere intre aceste duóe natiuni, si a le face, cá uitandu animositatile mutuali, se-si verse resimtiemintele loru contra inimicului communu. In urma, dupa multe incercari a reusitu si a obtienutu de la Poloni invoirea de a renuntia la tóte pretensiunile asupr'a cetatilaru Kiovia si Smolenska, cari de lungu timpu au fostu merulu de cea mai inversiunata

(94) Duóe-spre-diece Octobre.

cérta intre aceste duóe natiuni, si in duóe-dieci ale lunei Gemazi-
H. 1097 / I. C. 1686 ulu evvel(95), anulu Hegirei 1097, au subscrisu conditiunile de pace.

SOBIESKI INVITA PE CANTEMIRU A LEGA PACE CU ELU

CXLV. Ioanu Sobieski, regele Poloniei, incuragiatu prin acésta asistentia nóua, se resolvì a mai incercá o espeditiune in Moldavi'a, si a bate acésta tiera, care este celu mai tare muru alu imperiului ottomanu contra Poloniloru. Dar' inainte de a deschide acésta campania, se determinâ se mai faca o incercare de a indupleca pe Moldoveni la confederatiune contra Turciloru. Cu scopulu acesta, tramitte in secretu pe confessariulu seu (96), imbracatu in vestminte necunoscute, cá ambasadoru la Constantinu Cantemiru principele Moldaviei, spre a-lu indupleca se se unésca cu Polonii in contra Turciloru, si a-i promitte alliantia perpetua cu Poloni'a, confirmatiune pe viétia in scaunulu domnescu alu principatului, si libertate deplina asupr'a poporului seu. Ajungêndu acestu ambasadoru la principele, i-au aretatu scopulu missiunei sale, si s'a «adoperatu in totu modulu a-lu indupleca la allianti'a din cestiune.» Sunt trei ani — dîse parintele delegatu — de cându regele, domnulu meu, a intielesu spre cea mai mare satisfactiune a sa, ca «Turcii au pusu domnu « Moldaviei pe Cantemiru; anca de pe atunci, regele nutriá cea mai « mare sperantia, ca acela care anca inainte de asta in Poloni'a, sub « regele Casimiru a datu cele mai escellente probe de talentulu si « curagiulu seu in contra Svedianiloru, nu va lipsì a aplicà aceste « brillante calitati intru marea opera de a liberá pe poporulu seu de « sub jugulu tiranu alu Turciloru. Chiar' pentru acést'a Majestatea-sa « atribue generaliloru sei nefericirea ce a induratu armata sa in anulu « trecutu la Nistru; si nu póte laudá in destulu prudenti'a vóstra, « cà in acea lupta v'ati aretatu cu fidelitate catra Turci; càci, prin a- « césta nu numai i-ai facutu se aiba o mai mare incredere in voi, « cì ati scapatu sì poporulu si pe voi insive de la sclavi'a turcésca, « mai alesu intr'unu timpu, candu dupa alungarea imperialiloru de « la Bud'a, omulu nu era siguru, care parte va remané pe de-asupr'a. « Acumu inse lucrurile au luatu alta façie. Turcii atâti-a inimici au

(95) Trei Aprile.

(96) Preotu de casa, preotu de curte, (duchovnicu). *Tr. Rom.*

« asupr'a capului loru, in câtu abiá le va mai vení in minte se cu-
« gete la Moldavi'a. Tiarii Russiei stau gata a intra in Crimë'a
« tatarica cu cinci-sute mïi de ómeni : cu acesti-a voru avé Ta-
« tarii destul de lucru. Imperialii vreu se tréca Dunarea, a se
« uni cu trupele polone la Adrianopole, si a cucerí Constantinopo-
« lea. Regele, domnulu meu, anca voesce a lua parte in aceasta es-
« peditiune; dar' nu póte se lase Moldavi'a la spatele sale in mâ-
« nile inimicului; pentru aceea isi tiene de detorintia a face atten-
« tu pe unu principe crestinu si vechiu amicu alu seu, cá se nu se
« mai oppuna armeloru crestine, cì se-si unésca immediatu trupele
« sale cu armat'a polóna, si se ordine suditiloru sei a primí pe Po-
« loni, nu cá pe inimici, cì cá peli beratori ai loru, si a le aduce tóte
« victualiele necessarie in castrele loru. De alta parte Regele, dom-
« nulu meu, promitte pe cuventulu seu, cà nu va face nici-o inju-
« ria locuitoriloru Moldaviei ; din contra , totu ce-i voru aduce ace-
« stia , va platì cu pretiulu cuvenitu, si nu va sufferí cá se li se ia nici
« macar' unu grâunte cu puterea; si pe care l-ar' gasí cá a facutu
« cea mai mica injuria vre-unui moldovanu , pe unulu cá acela ilu
« va puní cu mórte fara nici-o crutiare ».

RESPUNSULU LUI CANTEMIRU

CXLVI. Principele respundiendu ambasadorului, dîse : « Inclina-
« tiunea mea de a serví intereseloru crestinismului, o scie regele prè
« bine nu numai din cele ce s'au petrecutu anulu trecutu, intre mi-
« ne si intre generalii sei, dar' si din conversatiunile mele ce le-am
« avutu cu elu. N'amu intermissu nici-odata si nimica, ce amu cre-
« diutu cà este in profitulu crestiniloru ; si acést'a o voiu face sì pe
« viitoriu, ori-cari ar' fi consecentiele pentru mine ; dar' asta-di nu-
« mi sta in putere, si nici pentru Poloni n'ar' aduce nici-unu folosu,
« daca in anulu acest'a mi-asïu uní trupele cu ale Poloniloru, séu asïu
« lega o aliantia pe façie cu ei. Fiiulu meu celu mai mare si alti fii
« ai unoru boieri sunt detienuti in Constantinopole cá ostatici pen-
« tru fidelitatea mea ; ei ar' fi espusi la cele mai crudeli tormente ,
« indata ce Turcii ar avé cea mai mica suspitiune in contra fidelita-
« tiei mele. In castrele mele abiá am o armata de cinci mii de Mol-

« doveni; acesti-a nici n'ar' imulti, nici n'ar' scadé armat'a polona;
« prin urmare, nici Polonii n'ar' fi mai tari, nici Turcii mai slabi.
« Dara déca remanu eu in castrele Turciloru, atunci imi va sta in
« putere, nu numai de a preveni ori ce resolutiuni periculose
« contra Poloniloru, dar asiu puté pe tóta diu'a, ba chiar' pe tóta
« ór'a, se dau regelui informatiuni despre planurile si intentiunile
« Seraskierului si ale Sultanului Tatariloru. Si eu credu cà aceste
« serviciuri sunt cu multu mai importante, decâtu miculu adjutoriu
« ce-mi cereti. Afara de aceea, asiu da ordinu, de si nu in scrisu,
« câci trebue se me pazescu de Turci, dar' cu vorb'a asiu dá ordinu
« suditiloru mei moldoveni, se duca ori ce victualie necessarie in ca-
« strele polóne, si se faca totu ce-ar' cere regele si ce ar placé ace-
« stui-a. Si déca Dumnedieu ar' binecuventá acésta espeditiune cu
« unu succesu bunu, si Tatarii si Turcii ar remané batuti : atunci
« imi voiu pune tóte puterile, pentru cá se scapu pe fiiulu meu din
« Constantinopole, séu ilu voiu rescumpera cu buni bani cá pe unu
« captivu ; ér' déca nu mi-ar' succede aceasta, atunci fia !, ilu voiu
« sacrifica pentru binele crestinatatiei si pentru libertatea tierei
« mele, si voiu merge cu tóta puterea mea a me lupta in lupta des-
« chisa contra inimiciloru lui Christu si ai crestinatatiei ».

REGELE POLONIEI TRAGE SPRE IASI. CANTEMIR MERGE LA CASTRELE TURCILORU

CXLVII. Dupa ce a primitu regele acestu respunsu, cam pe la inceputulu lunei Sievval, trece Nistru, si dupa o cale de mai multe dìle, ajunge la Iasi fara a i se pune vre-o resistentia. Aici afla elu bucate si vinu in abundantia; câci principele lasase pe vorniculu Ramandi indereptu, cá se procure tóte victualiele necessarie pentru armat'a regelui. Elu si-a petrecutu aici patru-spre-diece dile in mancari si beuture, fara a mai cugeta la Turci. Intr'aceea Seraskierulu Buickli Mustafa Pasia trecuse dejà Dunarea cu duoe-dieci-si-cinci de mìi cavaleria, si optu mìi Ieniceri, si daduse ordinu lui Nurradinu Sultanu a veni cu trei-dieci mìi de Tatari in castrele sale. Aici aude ca regele Poloniei a inaintatu spre Iasi; si cá Cantemiru totusi nu se aréta anca in castre. Seraskierulu consideru aceasta remanere a lui Cantemiru dreptu defectiune, si da ordinu lui Nurra-

dinu Sultanu (97) a intrá cu Tatarii sei in Moldavi'a cá intr'o tiéra inimica, a o devastá prin focu si feru, si a lua pe locuitori in captivitate. Si intr'adeveru cá Moldavi'a era se fie espusa la cele mai triste calamitati, déca Beg Mirza, unulu dintre tatarii Mirzesci din famili'a lui Cantimiru (98), nu se intrepunea si nu abatea pe Seraskierulu si pe Nurredin Sultanulu de la propusulu loru, promitiendu

(97) *Nurradinu Sultanu.* Sunt dóue officiuri la Tatari, cari nu se dau nici-odata altui-a, decâtu numai fiiloru Chanului, descendenti din famili'a Oliginghisiana, si nici-odata fara invoirea portiei ottomane; acelea sunt, rangulu de Calga si de Nurradinu. Calga este proprie Generalu Locotenente alu Chanului, care nici-odata nu ese din Crimea Tatariloru, decâtu numai in fruntea a tóta armat'a tatara. Nurradin (*), care cuventu in limb'a tataresca insémna vointia, urméza in rangu immediatu dupa Calga, si candu este a se da assistentia Turciloru, elu se tramitte in adjutoriulu acestora cu unu anumitu numeru de trupe, precum diece ori duóe-dieci mii de Tatari. dupa cum ceru Turcii.

(98) *Din famili'a lui Cantemiru.* Acésta familia era in mare védia la Mirzescii din Tartari'a pentru nobilitatea sa si immensele sale avutii. Dupa traditiune, famili'a Cantemiru deriva de la Temurlenti, marele cuceritoriu alu Asiei. Acést'a pare a o comproba chiar' și numele insusi: câci Can Temur séu Can Temir, insémna sangele lui Temur, séu persóna descendenta din sangele lui Temuru. Unulu din Cantemiresci avuse curagiulu a se subtrage atâtu de sub potestatea Chanului câtu si de sub jugulu Turciloru, si s'a luptata in cursu de mai multi ani cu asemenea bunu succesu contra mai multoru Seraskieri, si probabilu, ca elu si-ar' fi eluptatu deplinu independinti'a si libertatea, déca nu s'ar fi sedusu prin unu fraudulosu tractatu. Turcii adeca vediendu câ cu armele nu potu face nimica in contra lui, s'au prefacutu cà ar' voi se incheia pace cu elu. S'au invoitu la tóte câte a cerutu, si i-au datu principatulu Benderului cu totu teritoriulu dependente de acesta; l-au onoratu cu titlu de Begu, și cu privilegiulu de a purta trei tuguri. Dar' dupa ce l-au capetatu cu modulu acest'a, Turcii puçinu dupa aceea au pusu man'a pe elu si l'au omoritu. Fratii lui s'au suppusu de nou Chanului, care le-a datu voia a locui in provinciele Ackiermanu si Kili. Fiiulu seu Sava Cantemiru anca a fostu primitu in grati'a Chanului; dar' si-a schimbatu numele, si fiinduca tatulu seu a fostu Begu, si-a luatu supranumele de Begu-Mirzo, care apoi a trecutu la fiii sei si la fii de fii acestor'a. Pe timpulu, candu parintele meu era domnu Moldaviei, acestu Begu-Mirza, despre care s'a vorbitu in testulu acestei istorie, venia de multe-ori cu cinci fii ai sei in Moldov'a, unde mergendu la parintele meu, i narrà istori'a antecessoriloru sei asiá precumu o sciá din traditiune, prin care singura s'a sustienutu memori'a genealogiei loru tatarice. Elu mai spunea anca, cá audisse dela protoparintii sei, cà pe timpulu, candu Chanulu i persecutá mai aspru, unu Cantemiru din famili'a loru s'a refugiatu la principele Moldaviei si a primitu religiunea crestina. De aci credea, cá elu è ruda cu parintele meu.

(*) Acestu cuventu in limb'a arabica insémna: lumin'a credintiei. *Tr. Germ.*

a stá bunu pentru principele Cantemiru, cà elu nici-odata n'a lucratu si nu va lucra contra fidelitatiei datorite imperiului otomanu, nici in partea inimicului n'a trecutu si nu va trece; si mai adaose apoi, cà elu scie de siguru, cà principele a plecatu dejá din Iasi; si cà multu in trei dîle elu va fi aici in castre. Fapt'a a justificatu vorbele lui Mirza; câci principele, intr'adeveru esise din Iasi cu trei dîle inainte de sosirea regelui, si ajungendu la Falcii, a datu libertate omeniloru sei a se intórce la regele, déca si la câti le place; dupe aceea a trecutu Prutulu, si càtra finitulu lunei Sievval a ajunsu in castrele Seraskierului.

REGELE POLONIEI TRECE PRUTULU. TURCII ILU ATTACA SI-LU INCUNGIURA

CXLVIII. Intr'aceea regele Poloniei, satulu de atâta mancare si beutura, se puse pe cale mai departe cu intentiunea de a alunga pe Turci cu totulu din Moldavi'a. Dar' abiá ce se puse a dóu'a-óra in castre, observâ cà soldatii sei incepu a suferí de lips'a victualieloru; câci, pênê au statu in Iasi, s'au desiertatu tóte depositele prin negligenti'a comissariloru, si pentru Poloni nu mai remase alta de mancare, decâtu o mare cantitate de fructe. Pentru a scapá din acestu inconvenientu, nu vediù altu remediu, decâtu a trece Prutulu aprópe de Ciociora, in sperantia cà anca inainte de ce s'ar' apropia mai tare armat'a ottomana, elu ar' poté se puna man'a pe magazinele incarcate ale Tatariloru budgiacani, si cu modulu acest'a ar' mai stemperá fómea flamendiloru sei soldati. Seraskierulu informatu despre trecerea regelui preste Prutu, merge immediatu cu tóta armat'a sa in contra lui; si in distantia abiá de duóe dile de la Ciociora, dà de elu asiediatu cu armat'a intr'unu campu deschisu, unde ilu incungiura de tóte partile. Tatarii dau focu ierburiloru de pe campu, arse degiá prin caldur'a sórelui; infestéza necontenitu castrele polóne prin mici scaramusie; prindu pe cei cari esiau din castre pentru a stringe nutretiu, séu i constringu a se intórce indereptu cu carale góle. Regele in desperatiunea sa, offere Seraskierulu o lupta; acesta inse, séu pentru cà cugetá cà este periculosu de a se prinde in lupta cu siese-dieci de mii de Poloni, séu pentru-ca voiá a trage pe Poloni mai departe dela confiniele tie-

rei loru : evità ori-ce lupta deschisa, si demandâ soldatiloru a molestá si debilitá pe inimicu numai prin incâieraturi continue. Polonii inse simtiau unu inimicu cu multu mai furibundu in stomachulu loru, adeca fómea; acestu inimicu intestinu i tormentà fara indurare, in câtu nu s'au potutu miscá din castrele loru, fara a nu lasá dupa sine trei pênê in patru mìi de morti.

POLONII SE RETRAGU DIN MOLDAVI'A.
REGELE FACE CELE MAI IMPIE SACRILEGIE SI RAPINE

CXLIX. Regele Poloniei vediendu-se in acésta strimtorare, se adoperâ a trece Prutulu indereptu la unu satu, ce locuitorii ilu numescu Valea-Strimba (99). Dar' abiá trecuse diumetate din armata, candu Tatarii vinu si se arunca asupra celoralti in spate, omóra o mare parte din ei, prindu sì mai multi, ér' ceilalti se arunca in apa. Dupace au trecutu cu multe greutati si perderi preste Prutu, regele in furia cà nu si-a potutu resbuná asupr'a Turciloru, isi vérsa tóta mâni'a asupr'a Moldoveniloru, si dà libertate soldatiloru (100) a spoiá tiér'a si a predá pe locuitori. Elu insusi dà focu la duóe mônastiri in Iasi, rapesce vasele sacre; fura reliquiele Santului Ioanu din Suceava, dimpreuna cu alte multe pretióse, ce pietatea principiloru de mai inainte le asiediase acolo; redica pe metropolitulu Moldaviei, si tractandu-lu in modulu celu mai brutale, ilu duce in

(99) *Valea-Strimba*. Localitate langa fluviulu Prutu; locu nefericitu pentru crestini, si de multe-ori fericitu pentru infideli. Aici Tatarii au frantu liniele Casaciloru comandati de generalulu Koniski, si batendu-i au suferitu perderi fórte mari. Aici Ion Sobieski, regele Poloniei, de doue ori a fostu constrinsu a se retrage din acestu locu, si totdeauna nu fara perderi considerabile. Aici, pe timpulu meu, Petru, tïarulu Russiei a sustinutu cu bravura trei dîle lupt'a in contra Turciloru; dar' in urma a trebuitu se incheia o pace cu infidelulu sub conditiuni cari nici-de-cumu nu le-ar' fi voitu. Se pare cà chiar' in cuventulu insusi Valea-Strimba, zace ce-va fatalu; câci elu dupa etimologia in limb'a romana insémna: vale perversa séu plina de nedreptate.

(100) *Da libertate soldatiloru*. Regele Poloniei prin o scrisóre catra Domnulu Moldaviei s'a incercatu a se spala de aceste fapte rusinóse, si a aruncà vin'a pe soldatii sei flamendi, cà nu numai fara scirea, dar' chiar' in contra ordiniloru sale espresse ar' ii spoliatu pe Moldoveni. Dar' ulterior'a lui procedere violenta si tramitterea metropolitului in captivitate, pentru cà nu a voitu se-i libere reliquiele St-lui Ioanu din Suceava, sunt probe evidente, cá sodatii de si n'au avutu ordinu séu permissiune dela regele de a predá si de a spoliá, ei totusi de siguru au fostu incuragiati prin esemplulu seu de rapacitate si de alte fapte violente.

captivitate, pentru cà a refusatu se-i estradea lucrurile sacre. Dupa aceea merge la mônâstirea de la Trei-Ierarchi, unde se conservau cu religiositate reliquiele Santei Parascheva (101) din Epibati, si cere a i se estradea aceste reliquie si toti thesaurii ce erau depusi acolo. Archimandritulu mônâstirei, care audise in ce modu a fostu tractatu metropolitulu, inchide portile besericei, si respunde tramisiloru regelui, ca : mai bine vre se fiá ingropatu sub ruinele besericei, de câtu se estradea la omu din lume unu thesauru atâtu de sacru si pretiosu. Regele, pentru a intimidá pe acestu monachu fierosu, ordina a se aduce tunurile, si amerintia a sparge portile, si a luá totu thesaurulu cu forti'a, fiinducà i s'a refusatu o parte ce o ceruse cu bun'a. Dar' archimandritulu era inflessibile; si regele anca, séu cuprinsu de rusine cà comitte unu sacrilegiu, séu prevenitu prin officiarii sei, se departa de acì, fara se-si fia ajunsu scopulu.

TOTA ARMAT'A URMÉZA ESEMPLULU REGELUI

CL. Esemplulu regelui si fómea, au indusu si pe soldati, de au comisu cele mai dure escesse; au spoliatu cetatile si satele, si n'au crutiatu nici-o localitate, fia religiósa ori profana, pe unde au cugetatu cà voru afla ceva, ce se stempere poft'a si cupiditatea loru.

(101) *St. Parascheva.* Parascheva, precum ne invétia menologiele ecclesiastice, a fostu dómn'a unui satu cu numele Epibati, care mai in urma ajunse in possesiunea marelui Apocaucu, generalulu imperatului Andronicu. Pe timpulu lui Muradu IV. Basiliu, domnulu Moldaviei, a obtienutu permissiunea de a lua óssele acestei sante din biseric'a patriarchale din Constantinopole, si acést'a din considerare cà a facutu multe binefaceri si servitie pentru acea beserica; câci elu a platitu din propriele sale venituri preste dóue-sute-siése-dieci de pungi, cu cari beseric'a era datoria parte la Turci parte la crestini. Si fiinducà la Turci este opritu a transportá unu cadavru in departare preste trei mile, asiá a mai datu curtea ottomane preste trei-sute pungi, numai pentru cá se obtiena permissiunea de a transporta acele ósse, si pentru a esoperá de la Sultanulu unu ordinu càtra Capudgi Bashi, care se insoçiésca transportulu pênè in Moldavi'a. Tóta istori'a acestei transportatiuni este zugravita pe paretele de amédia-di alu acestei beserice, unde se conserva santele reliquii; intre altele se vede acolo depinsu chiar' si Capudgi Bashi cu toti officiarii sei, cum mergu cà in processiune inaintea sicriului cu reliquiile (Móscele). Atat'a putere are banulu la turci! Ei pentru bani nu numai permittu, dar' chiar' insii facu lucruri ce sunt cu totulu contrarie superstitiunei loru.

VINDICT'A LUI DUMNEDIEU ASUPR'A POLONILORU SACRILEGI

CLI. Dar' acestu sacrilegiu n'a potutu se remana lungu timpu nepedepsitu. Locuitorii, pentru a scapà de crudelitatile Poloniloru si Cosaciloru, fugiau si se ascundeau in tóte partile; si candu venia acesti-a la casele loru, le aflau góle, si erau constrinsi a mancá carnea cruda fara sare, fara gustu. Acésta le occasionâ dissenterìa, care in câte-va dîle intr'atâtu se latì in castrele regelui, in câtu nu era nópte in care se nu móra câte cinci-sute si mai bine de Poloni. Cantemiru anca, audiendu de hidósele atrocitati si sacrilegiuri ce comitteau Polonii, a tramisu trupele sale prin tóta tiér'a; i surprinde pre candu erau dispersi in tóte partile, si nu erau prevediuti la o atare nevala repentina; prinde din ei mai bine de patru mìi, şi parte i frige, parte i trage in tiépa séu i spendiura; si asiá, cu diverse moduri de mórte, esecutâ asupr'a loru pedéps'a ce o meritasera.

TATARII INFECTA APELE CU IERBURI VENINOSE

CLII. De alta parte Tatarii, vediendu cà armat'a regelui isi iea calea càtra Cotnari, se punu si infecta cu ierburi veninóse (102) laculu, de unde-si avea cetatea ap'a; prin acèst'a ómeni si vite cari au beutu din ap'a aceea, au peritu toti si tóte. Indata inse ce s'a descoperitu acestu lucru, regele, pentru a nu se espune dimpreuna cu armat'a la unu periclu si mai mare, a evitatu de a se apropià de acelu locu, si-a pusu castrele langa fluviulu Siretu la unu locu incungiuratu din tóte partile de munti. Tatarii observandu acést'a, au fostu de convingere, ca intentiunea Poloniloru este a se retrage acasa in Poloni'a; si fiindu-ca prin acele paduri si munti era fórte greu de a merge cu caii, asiá i attaca numai in siesu, i batu, si se

(102) *Ierburi veninóse.* Lucru miraculosu si care s'ar' paré incredibile acelora cari nu-lu cunoscu din propri'a loru esperientia. Eu amu vediutu cu ochii mei, si amu remasu surprinsu de ceea ce facu acei Tatari. Ei adeca au unu secretu intre sine, pe care nu-lu sciu mai multi de trei séu patru insi in tóta Tatari'a. Acestu secretu este, ca ei cunoscu o iérba de o natura atâtu de tare si de veninósa, in câtu cu aceea poti invenina nu numai ape statutórie, dar' chiar si riurile cele mai rapedi, precumu e Prutulu. Ei arunca acésta iérba la o buna distantia din susu de castrele inimicului in apa; si candu ap'a riului cu iérb'a adjunge pénè acolo, ómeni, si vite, cari au beutu din ea, moru pe data fara nici-o scapare.

intorcu acasa incarcati de predi si aducendu cu sine o multime de captivi.

REGELE POLONIEI IN INTORCEREA SA OCCUPA CETATILE NEMEZ (103) SI SUCEAVA

CLIII. Regele Poloniei, dupa ce a scapatu de Tatari (câci Turcii anca nu venisera preste Prutu), pentru cá se nu se para ca elu a consumatu banii de la Papa, si n'a facutu nimicu, la intórcere càtra casa occupa cetatea Nemez (104), dar nu fara dificultate, de sì erá desertata de locuitori; câci din intemplare remasera acolo nóue-spre-diece venatori moldoveni; acesti-a inchidu portile, tragu podurile, si refusa regelui intrarea. Acesta, nesciindu cè ce garnisóna pucina este in cetate, o bombardéza patru dîle in continuu Venatorii nostri se apera cu bravura, si uccidu la cinci-dieci de Poloni dimpreuna cu pe comandantele artileriei. In fine, la a cinci-a dî, vediendu cà diece camaradi ai loru au cadiutu morti, capituïéza si predau cetatea sub conditiune, cá garnisóna se se póta departa unde-i va placé. Regele le accórda conditiunea; dar' candu a vediutu, cà nu mai multi de siese venatori esu din cetate, aducêndu in spate pe alti trei camaradi ai loru vulnerati, cuprinsu de admiratiune, furia si rusine, dà ordinu a-i spendiurá indata; Iablonovski inse se intrepune si-i aduce aminte cà le-a promisu a-i lasa liberi; asiá i-a lasatu se mérga unde le place. Dupa aceea pune duóe sute de calareti alesi in cetate, si cu restulu armatei merge la Suceav'a, vechi'a residentia a principiloru Moldaviei; si fiindu-cà nu erau nici locuitori nicí soldati in ea cá se-i faca resistentia, i-a fostu usiora occuparea si a pune garnisóna din trupele sale.

TATARII SE INTORNA SI INFESTÉZA DE NOU PE POLONI

CLIV. Tatarii, cari-si dusesera predile de mai inainte acasa, audiendu de aceste succese ale Poloniloru, se intorna in urm'a loru,

(103) Némtiu. *Tr. Rom.*

(104) *Nemez* Séu Némtiu. Cetate fórte vechia in Moldavia inferióre, situata pe unu munte inaltu dincolo de Siretu, aprópe de unu rìu ce pórta acelasiu nume. A se vedé despre acést'a mai multe in a mea Descriptiune a Moldaviei (*).

(*) Vedi Descriptio Moldaviae, editiunea societatei academice Bucuresci 1872. pag. 18. *Tr. Rom.*

si cá lupii rabiati se arunca in tóte partile, si prindu pe toti Polonii cati au remasu in ceva departare de la armata. In midi-loculu acestoru escursiuni, in siese-spre-diece ale lunei Silcade (105), dau de marele thesaurariu, pe care-lu tramisese regele inainte cu optu mii de Poloni; acest'a i bate, si le face mari perderí. Dar' acésta victoria n'au adusu nici unu folosu Poloniloru. Câci trupele loru, pentru cá se-si stempere fómea de care suferiau, erau necesitate a se nutrí cu póme, şi pentru cá se aiba póme, s'au imprastiatu prin paduri mai departe de cumu erá consultu; asiá, in acésta dispersiune i attaca Tatarii mai de multe-ori, omorindu pe unii si captivandu pe altii, si care se departá numai ceva-si de la trupp'a sa, acela poté fi siguru cà nu se mai intórce indereptu.

REGELE SE DEPARTA PE ASCUNSU DIN CASTRE SI FUGE.

CLV. Regele vediendu acestu periclu, perasesce elu mai ântâiu armat'a, şi luandu de calauzu pe unu colonelu moldovanu, cu numele Turculetiu, fuge nóptea pe ascunsu cu vre-o câti-va consoçi ai sei. Restulu armatei, care a avutu favorabil'a fortuna de n'a peritu, séu de fóme séu de arm'a inimicului, s'a intorsu acasa sub comand'a lui Iablonovski, si càtra finitulu lunei Silcade au ajunsu pe regele la Javarovi'a.

SUCCESSELE VENETIANILORU CONTRA TURCILORU

CLVI. Venetianii au avutu in acestu anu cu multu mai bune succese. Cu inceputulu primaverei Morlachii impressóra Ottochulu, cetate situata intre duóe braçia ale fluviului Cettinu; si dupa ce o cucerescu cu asaltu impetuosu, taia tóta garnisón'a in bucati. Capudan Pasia a facutu o assemeneą incercare asupr'a cetatiei Chiefala; dar' la apropiarea flotei venetiane a fostu constrinsu a se retrage. O parte a acestei flote era tramisa in contra Constantinopolei, spre a o blocá din partea Archipelagului de catra Dardanelle; ceealalta parte attacâ Navarinulu-vechiu, si fiinducá comandantele acestei cetati a capitulatu indata la primulu attacu, asia acésta parte a flotei a mersu de a impresoratu cetatea Navarinulu-nou. Seraski-

(105) Duóe-dieci-si-trei Septembre.

erulu din Morë'a alérga intr'ajutoriulu cetatiei; dar' inainte de a ajunge la fortificatiunile Venetianiloru, ilu attaca contele de Königsmark si marchisulu de Curbon cu optu-mìi-duóe-sute de omeni si-lu bate. Puçinu dupa aceea, Seraskierulu isi aduce din garnisónele vecine mai bine de trei mìi de ómeni, aduna pe cei cari scapasera séu fugisera din batali'a din urma, si se incérca anca odata a liberá cetatea; dar' érasi fù batutu si respinsu cu mari perderi. Vediendu acumu locuitorii din Navarinu cá nu mai este nici-o sperantia, au capitulatu si in duóe-dieci-si-siese ale lunei Regeb (106) au predatu cetatea in man'a Venetianiloru.

ALTE VICTORII ALE VENETIANILORU

CLVII. La trei dîle dupa aceea, Venetianii impresóra cetatea Methone (107), si in cinci-spre-dièce ale lunei Giaban (108), garnisón'a intimidata prin perderea din urma a Seraskierului, capituléza si predà cetatea. Venetianii si-au incoronatu espeditiunea in Morë'a prin cucerirea Neapolei in Romagna. Morosini a inceputu obsidiunea acestei cetati in diece ale lunei Remazanu (109), si pre langa tóte ca era bine intarita atâtu de la natura câtu sì prin arte, totusi in cate-va dîle murii ei au fostu derimati prin tunurile inimicului. In a siesea dî de obsidiune, Seraskierulu de Morë'a propera cu trupele sale a liberá cetatea; dar' contele de Königsmark i ese in contra si dupa o scurta lupta ilu bate indereptu. Seraskierulu nu se descuragiéza prin acestu evenimentu nefericitu; din contra, sciindu cà este respundietoriu cu capulu séu, déca Venetianii ar' cucerí acésta cetate, isi aduna o armata sì mai numerósa, si in nóue ale lunei Sievval (110), in reversatulu dîlei, inainte de a se poté reculege Venetianii, attaca liniele acestor'a si occupa positiune pe o culme, de unde potea se bombardeze asupr'a celei mai mari parti a castreloru inimice. In acésta strimtorare vine Königsmark cu trupele de sub comand'a sa in adjutoriu Venetianiloru, si tiene pe inimicu in locu

(106) Siepte Iuniu.
(107) Modon.
(108) Duóe-dieci-si-siese Iuniu.
(109) Duóe-dieci Iuliu.
(110) Optu-spre-diece Augustu.

pênê ce ajunge sì Morosini cu celelalte trupe. Turcii, de sì au vediutu ca Venetianii sunt superiori sì in numeru si in putere, totusi au tienutu lupt'a siepte óre in continuu cu atâta bravura, in câtu parea cà acésta dì are se decida despre sórtea intregului imperiu ottomanu; dar' in urma, ne mai potendu sustiené repetîtele assalturi ale Venetianiloru, au fostu constrinsi a luá fug'a. Mustafa, gubernatorele cetatiei vediendu cà crestinii se intorcu cu triumfu in lineele loru, a judecatu de aci, cà trupele dela cari asteptase adjutoriu, trebe se fia fostu batute; prin urmare anca in aceeasi dí desface signalulu capitulatiunei; si in diece ale lunei Sievval (111), sub conditiunea de libera esire, predà castelulu in manile Venetianiloru.

SUCCESSELE VENETIANILORU IN DALMATI'A

CLVIII. In Dalmati'a, Pasi'a din Bosni'a impresóra cetatea Duara anca in primele dîle ale primaverei; dar' intielegêndu cà Venetianii se apropia, s'a retrasu cu mare perdere. Totu elu face mai multe incercari in diverse locuri contra inimicului; dar' totdeauna remase batutu si alungatu indereptu. Prin aceste succese fericite se incurageza Venetianii intr'atâtu, in câtu in siepte ale lunei Sievval (112), sub comand'a lui Cornaro impressóra cetatea Zingu, pe care Vallier in anulu trecutu in vanu o attacase; si derimandu murii prin canonadele loru, a duó'a dî o cuprindu cu assaltu si uccidu tóta garnisón'a. Totu cu assemenea successu facu Morlachii o espeditiune mai departe spre Constantinopole; câci, prin o stratagema, insiéla o miie de ómeni infanteria si cinci sute cavaleria a esí dintr'o cetate, unde erau in garnisóna; apoi i incungiura, si indata la primulu attacu omóra unu numeru mare din ei; ér' pe ceilalti i persecuta cu atâta focu, in câtu invelindu-se printre ei, intra cu totii deodata in cetate, sí dupa ce o predara, i dau si focu.

POPORULU DIN CONSTANTINOPOLE STRIGA IN CONTRA SULTANULUI, CA TREBE DETRONATU

CLIX. Atâte perderi si evenimente nefericite au alarmatu pe Ulemii si pe poporulu din Constantinopole. La inceputu tieneau discursuri

(111) Nóue-spre-diece Augustu.

(112) Siese-spre-diece Augustu.

seditióse contra Sultanului Mahomedu, dar numai in locuri si adunari secrete ; dupa aceea inse au esitu si in publicu cu ele. In specialu Ulemii spuneau si aretau poporului communu, ca thesaurulu publicu este desecatu; dieci de mii de Musulmani sunt ucisi de man'a crestiniloru; Ungari'a si Morë'a sunt perdute; insasi capital'a imperatésca este amerintiata cu periclu pe totu momentulu; pentru aceea, acumu este prè tardìu a avisa pe Sultanulu, se se lase de venatu, se védia mai bine cu tóta grigea de trebile statului si se se adopere a-lu adjutá in acésta strimtorare; care de altminterea nu este de a se imputa vre unei debilitati de spiritu alu Sultanului, câci Mahomedu a aretatu cu multi ani inainte, cà elu nu este incapabile pentru administratiunea trebiloru publice; dar' acésta stare critica trebe se o adscriemu mâniei lui Dumnedieu contra poporului musulmanu, pentrucà a frantu pacea facuta de sapientele si prudentele viziru, Kioprili Ahmedu Pasi'a; si acésta mânia dumnedieiésca intr' atâtu a orbitu pe Sultanulu, in câtu elu crede ca imperiulu ottomanu, fundatu cu labórea si sangele atâtoru mulsumani, se póte aperá prin câni de venatu si prin turme de falconi! Acésta mânia a Prè-naltului parinte cerescu nu se póte departa altminterea, decâtu delaturandu pe acela care a causatu-o; şi acela este Sultanulu, care este primulu autoru alu acestui bellu injustu; si apoi toti acei-a, cari prin consiliurile séu Fetva loru au approbatu violaţiunea pacei.

SULTANULU IN VANU CÉRCA SE ARUNCE CULP'A PE ALTII

CLX. Sultanulu audiendu celea ce se vorbescu in publicu pe strade si in adunari, se duce immediatu la Constantinopole, destituie pe Mufti din dignitatea lui şi tramitte în tóte partile persóne, ce-i tienea partea, cá se vorbésca si se arete la poporu, ca nu Sultanulu éste caus'a inceperei bellului, ci adeveraţii autori ai acestui-a sunt marele-veziru Cara Mustafa Pasia, si destituitulu Mufti; ei au consiliatu bellulu, si Sultanulu n'a tienutu de consultu a se oppune loru, parte pentru cà consiliulu loru parea rationabile, si parte pentru respectu càtra auctoritatea loru. Ei ! bine; pentru acésta causa Cara Mustafa Pasia a fostu pedepsitu cu mórte, si Mufti éca-lu destituitu din postulu seu.

PUNE NOUA TAXA PE POPORU, PENTRU CA SE PLATÉSCA PE SOLDATI

CLXI. Si pentru cá se dea poporului probe sì mai mari de zelulu ce-lu pórta pentru interesele imperiului, lasa a se vinde tóte gemmele din thesaurulu corónei, si cu banii a platitu pe soldati; dar' fiinduca acesti bani nu erau de adjunsu, a pusu taxa pe Giamìe, Mosïee, si pe tóta cas'a (113). Prin modulu acest'a nu numai cà a impedicatu pentru anulu acesta seditiunea ce era se erumpa, dar' si poporulu se indemnâ a contribuí cu mai mare promptitudine la adjutorarea necessitatiloru statului.

IMPERIALII BATU PE TURCI SI LE OCUPA CASTRELE

CLXII. Intr'aceea ducele de Lorena merse cu armat'a imperiale spre Essecu, si trecêndu Drava, avea intentiunea de a attaca pe vizirulu, care era campatu in giurulu Essecului. Dar' imperialii nu poteau inainta tare pentru difficultatile câliloru, si Solimanu Pasi'a avù timpu a-si posta armat'a intr'unu locu atâtu de favorabile, in câtu ducele de Lorena in locu se cutedie a-lu attacá, fù constrinsu a-si fortifica castrele de fric'a unui attacu. Precumu erau acumu Turcii si imperialii postati aprópe unii de altii, ei isi cercau fortun'a la inceputu numai cu mici incaieraturi; apoi au lucratu cu tunurile unii asupr'a altor'a. Si fiinducà positiunea Turciloru erá mai favorabile, canonad'a loru facea mai bunu effectu, si Germanii au fostu constrinsi a recede. Turcii au luatu acésta recedere dreptu

(113) *Si pe tóta cas'a.* Negutiatorii crestini europeni cari se tienu in Constantinopole, ori càtu ar' fi de priceputi in multe alte lucruri, totusi n'au potutu calcula nici-odata, la càtu suie acestu tributu in favórea thesaurului publicu. Càci, nici-o casa, fia a turcului fia a crestinului, nu è scutita de acestu impositu; ci fia-care proprietariu séu possessoru trebue se platésca in proportiunea averei sale si a marimei casei de la diece pénè la cinci sute de lei. Acumu, numai in cetate sunt preste patru-sute de mii de case, fara a computa acì suburbile Pera, Chrisopole, Eiubu, Bekitasiu si alte sate adjacente; si mai vinu apoi nenumeratele piatie, ospeluri, dughene si bài; de ací póte se-si faca ori cine conclusiunea, càta summa de bani s'a incassatu atunci. Dar', ce vre Dumnedieu se resipésca, ómenii nu potu se adune. Càci, pre langa tóta solicitudinea cu care s'au adunatu acesti bani si s'au pusu in cass'a thesaurului publicu, pare cà unu blastemu secretu planá asupr'a loru, de n'au potutu face nimic'a cu ei, si n'au adusu nici-unu folosu Turciloru, asiá in càtu omulu se mira, nu cumu au potutu aduna o summa atàtu de immensa de bani, cì cumu au potutu se o risipésca in timpu atàtu de scurtu, fara se aduca vre unu folosu.

fuga, si au mersu in urm'a inimicului pentru a-lu persecuta mai departe. Germanii trageau spre Dunare, si aveau intentiunea de a se prinde la lupta cu Turcii cari le veniá in urma. Dar' Vezirulu avendu armata fórte numerósa, nu potea inainta decâtu numai incetu; éra Germanii intr'aceea s'au pusu in castre la Mohaciu, au datu câtu-va timpu soldatiloru de a se restaura de fatigiele unei caletorìe atâtu de lungi, precumu si de calamitatile suferite din lips'a victualiiloru, si se determinara apoi a opumna fortificatiunile dela Zecli si Cinci-Beserici, éra de acì a nevalì asupra Albeí-Regale si a o cucerí. Cu aceasta intentiune redica castrele de langa Mohaciu, si in trei-dieci ale lunei Remazanu (114) anulu Hegirei 1098. mergu asupra cetatiei Zecli. Abiá inse ce se redicara din castre, unu numeru mare de cavaleria inimica se aréta inaintea loru, care precum mergeau ei incetu, i ataca din tóte partile, pentru cá se tiena in locu pe Germani, pênè va sosi Vezirulu cu intrég'a sa armata. Aceste mici attacuri au duratu trei dîle, pe candu Vezirulu a sì sositu, si s'a postatu intr'o padure mica, pe unde aveau se tréca imperialii. Totodata publica la tóta armat'a, cà are ordinu de la Sultanulu de a intrá in lupta cu Germanii; si pre langa acésta le promitte ca va dá buna recompensa tuturoru acelora, cari in acésta lupta se voru distinge prin valórea loru si prin fapte eroice. In diu'a urmatória, care era patru ale lunei Sievval (115), i se pune armat'a in ordine de bataia, si observandu cà frontulu Germaniloru este cu multu mai intinsu decâtu ca aripele se-si póta vení intradjutoriu unei altei-a, asiá comanda trupeloru sale cá se fatige aríp'a drépta a inimicului prin attacuri continue, dar' usiórc; ér' de alta parte se nevalésca cu tóta puterea asupr'a aripei stange. Turcii esecuta cu multa vigóre comandele generaliloru loru, si ataca arip'a stanga a imperialiloru cu atata furóre, incatu fara dubiu cà i-ar' fi nimicitu, daca foculu tunuriloru locate intre soldati n'ar' fi impedecatu pe Turcii, cari inaintasera prè tare, si au omoritu fórte multi din ei, si le-au luatu victori'a din mana chiar' candu se parea cà sunt mai securi de ea. Intr'aceea Turcii nu s'au indestulitu cà si-au cercatu odata

(114) Optu-spre-diece Iuliu.
(115) Prima Augustu.

fortun'a in lupta; ei mai attaca odata cu mai multa furia si cu mai mare putere pe acei-a de cari au fostu respinsi indereptu. Inse chiar' aceeasi resistenti'a li s'a facutu si acumu, si aceeasi perdere au suferitu cá si mai inainte. Cu tóte acestea, ei s'au retrasu in padurea de unde au venitu, si anca intr'o ordine atatu de buna, in câtu mai multu se parea o tactica suspecta decâtu o retragere séu fuga. Ducele de Bavari'a, care comandá acésta aripa, vediendu cà au batutu pe Turci de dóe-ori, si crediendu cà ei si-au perdutu acumu totu curagiulu, se resolvì a-i attaca in padure, si-si tramitte trupele in urm'a loru. Dar' inainte de a-si poté esecutá planulu, vede cà inamiculu vine in cea mai buna ordine in contra luí. Atunci ducele pentru a-i respinge, ordina tunurile inainte, le incarca cu glontiuri merunte si cu bucatiele de feru, si le descarca asupr'a Turciloru cu atâta effectu, in càtu ei n'au mai avutu curagiulu de a da peptu cu imperialii, din contra s'au retrasu inderaptu mai iute de câtu cumu au venitu. Ducele de Bavari'a merge in urm'a loru persecutandu-i mai reu; dar' abiá ce-i persecuta cale de una óra, candu dintr'odata fù surprinsu vediendu naintea sa intregi castrele turcesci. Elu ar' fi crediutu bucurosu cà tóta acésta scena nu este alta decâtu unu visu; câci nime nu si-ar' fi potutu imaginá, cumu o armata batuta si mai nimicita, dispusa mai multu pentru a fugì, decâtu pentru a se bate, a potutu in timpu atâtu de scurtu se se intaresca cu fortificatiuni atatu de tari. Spre fericire, bubuitulu tunuriloru locate pe acele intarituri, a facutu atenti pe imperiali a nu inaintá mai departe, decâtu numai cu mare precautiune. Dreptu aceea Germanii incepu a operá cu tunurile loru, si rumpendu liniele Turciloru facu cale cavaleriei, dupa care urméza apoi infanteri'a si penetrandu in castre, taia in sabia pe mai toti Ienicerii, perasiti de cavaleri'a loru, câci ea fugise indata la apropiarea Germaniloru. Vediendu Vezìrulu cà totu este perdutu, prinde si elu fug'a cu vre-o câti-va confidenti ai sei, si lasa castrele cu provisiuni si cu tóte munitiunile belice, preda cuceritoriloru. Imperialii mergu imediatu in urm'a lui si persecuta pe fugitivi; dar' pênê candu Ienicerii erau occupati in lupta si se tieneau anca fórte tare, pène atunci cavaleri'a otomana se departase o cale buna inainte; si asiá n'au

potutu ajunge decâtu pe vre-o câte-va sute de parasiti dela carale cu bagagie, pe care in resbunare pentru sangele crestiniloru morti in bataia, i-au trecutu prin sabia mai pe toti.

VEZIRULU SCAPANDU PRIN FUGA, SE RETRAGE LA BELGRADU

CLXIII. Vezirulu, dupa ce a scapatu prin fuga, grigea lui cea mai mare a fostu de a apera Esseculu si Petrovaradinulu, de care potea presupune, cà armat'a imperiale dupe acea victoria, asa le va ataca. In acestu scopu a cercatu a stinge disarmoni'a ce era intre Ieniceri si spahii; a intaritu garnisón'a din Essecu cu câte-va regimente; a lasatu siese-mìi de ómeni pentru aperarea podului dela Petrovaradinu, si apoi s'a retrasu la Belgradu.

SUCCESSELE IMPERIALILORU IN SLAVONI'A.

CLXIV. Ducele de Lorena sciá fórte bine, cà aceste cetati sunt cu multu mai bine fortificate, decâtu cá se le póta occupa in timpu de duóe luni, câte maĭ remasera pentru campani'a din acestu anu; asiá facù a se lati faim'a, cà elu are de cugetu se impressóre Temisiór'a; ceea ce a facutu pe Vezirulu, din solicitudinea ce o avea pentru acésta cetate, a tramitte cea mai mare parte a armatei sale intru aperarea ei. Ducele de Lorena, dupa ce a insielatu pe Vezirulu cu acea apucatura strategica, si a debilitatu armat'a turcésca in Slavoni'a, a datu ordinu lui Dünevald se tréca cu una parte a trupeloru preste Drav'a si se se nisuiésca a alunga pe inimicii numelui crestinu din tóta Slavoni'a; ér' elu a remasu acì cu grosulu armatei pentru a observa miscarile Turciloru in Ungari'a. Dünevald trece Drav'a, impressóra cetatea Barzinu in duóe ale luneï Silcade(116), si oppumnandu si derimandu murii, chiar' candu se prepará la assaltu, garnisón'a, in a siese dî a obsidiunei, se predà dimpreuna cu castellulu in discretiunea invingatoriloru. Dupa cucerirea acestei cetati, Dünevald incungiura cetatea Valpo cá un'a ce trebuiá necessariamente cucerita inainte de a se poté intreprinde obsidiunea Essecului.

IMPERIALII CUPRINDU ESSECULU.

CLXV. Gubernatorele cetatiei dà semnu garnisónei din Essecu,

(116) Duóe-dieci-si-nóue Augustu.

cà Germanii sunt acì, si cere se-i tramitta adjutoríu contra acestora. Scirea inse despre apropiarea neasteptata a Germaniloru atâta frica a bagatu in soldatii din Essecu, in câtu punendu pulbere sub fortificatiunile castelului, se preparau a fugí cu bagagiulu loru. Simtîndu Dunevald acésta, tramitte pe Ludron cu duóe mìi de calareti, pentru a se informa mai bine despre ceea ce se petrece in Essecu. Soldatii garnisónei, candu au vediutu pe acesti calareti, au crediutu cà tóta armat'a germana vine asupr'a loru, si parasira cetatea cu atâta precipitatiune, in câtu nu numai cà-si lasarea indereptu cea mai mare parte a bagagiului loru, dar uitara sì cá se mai dea focu mineloru ce facusera sub fortificatiunile castellului, si pe cari le-au fostu implutu dejá cu pulbere de pusca. Dupa acestu evenimentu, gubernatorele cetatiei Valpo a cugetatu a fì mai prudentu se céda fortunei adversarie imperiului otomanu, imblandindu pe invingêtori prin suppunerea sa, decâtu a-i esacerbá si mai multu prin obstinatiune infructuósa; deci elu predède cetatea in man'a imperialiloru, inainte de a fi facutu acesti-a vre-un assaltu asupr'a ei.

SUPPUNU CU ASEMENEA SUCCESU TOATA SLAVONI'A. IMPRESSOARA AGRI'A IN UNGARIA

CLXVI. Cu asemenea succesu occupa Dünevald dupa aceea si cetatea Posega, capital'a Slavoniei; apoi cetatile Bellastinu, Patrascu, Sìrascu, Telicham, Valcovar, Erdodi, si alte mai multe castelle in acésta tiéra, pe cari Turcii le parasisera un'a dupa alt'a; si restituì cu modulu acesta tota Slavoni'a éra-si sub potestatea crestina. Gubernatorele din Leopoldopole anca attaca din partea sa cetatile Areizaga, Ciocacù si Polota, cari tote i s'au suppusu fára nici-o resitentia. In acelasiu timpu unu micu corpu de imperiali adunati din garnisónele vecine, impressóra Agri'a in Ungari'a-de-susu, pentru a-i taia totu adjutorulu din afara.

DUCELE DE LOREN'A INTRA IN TRANSILVANI'A, CUCERESCE MAI MULTE CETATI SI REMANE PRESTE IEARNA ACOLO

LXVII. Campani'a acestui anu, Ducele de Loren'a si-a incoronatu-o prin cucerirea Transilvaniei. Anca cu inceputulu verei ace-

stui anu, imperatulu Germaniei solicitase pe Michaele Apafi, principele acestei tieri, cá se renuntie la confederatiunea cu Turcii, si se priméscа stindardele victoriόse ale Crestiniloru in tier'a sa. Elu s'a si aretatu propensu a le primi, dar' sub conditiunea, cá periclulu ce amerintia din partea Turciloru se fia departatu de la cofiniele Transilvaniei. Candu inse, cátra finitulu acestui anu, ducele de Lotharingi'a facea dispositiuni, cá conformu accordului incheiatu cu Apafi, se remana preste iérna in acésta tiéra, atunci Apafi n'a voitu se-lu lase (séu pentru cà nu voiá bucurosu a se suppune acestei sarcine, séu cu intentiunea de a aretá Turciloru ca elu nu din buna voi'a sa, ci din necessitate a lasatu pe Germani in principatulu seu), si a tramisu ducelui respunsu : cá promissiunea sa de a-lu lasá in quartire de iérna, nu se intinde la tóta armat'a, ci numai pentru unele regimente. Dar' ducele considerandu cà acumu nu este timpu de a face vorbe multe, candu puterea armeloru dau tonulu, intra in Transilvani'a fara consensulu principelui; occupa cetatile principali ale tierei, precumu Sabiiulu si Clusiulu, si prin acést'a ilu constringe a se suppune imperatului. Apoi se asiediâ cu tóta armat'a sa in quartire de iérna.

RUSII FACU O ESPEDITIUNE CONTRA TATARILORU DIN CRIME'A DAR' FARA SUCCESSU

CLXVIII. Russii n'au fostu atâtu de fericiti contra Turciloru. Amenduoi tiarii erau prè tineri, pentru a fi capabili se comande armat'a loru in persóna. Asia, au tramisu contra Tatariloru in Crimë'a pe Basiliu principe de Gallicin cu o armata destulu de numerósa, dar' puçinu disciplinata. Mergêndu acestu generalu mai multe dîle prin desertele ce separa Russi'a de Crimë'a tatarica, fara a i se face vre-o resistentia : dintr'odata se vede incungiuratu de Nuredinu Sultanu, si taiatu de tóte comunicatiunile de a-si poté procurá victualie si apa. Dupa acestu desastru a urmatu altulu si mai greu : caldurile escessive séu lips'a totale de apa, au causatu o pestilentia in gradu atâtu de mare, in câtu numai in câte-va dîle au peritu mai bine de patru-dieci de mii de Russi. Cu tóte aceste, Nuredinu Sultanu avea frica de armat'a russésca, de si ea slabise fórte multu prin acesta calimitate. Pentru a o insielá se se intórca immediatu acasa,

elu se prefacù cà merge cu Tatarii sei in contra Kioviei. Gallicin se temea acumu de unu periclu si mai mare, si se intórse cu trupele sale intru aperarea acestei provincii, parasindu desertele Crimeei tatarice. Dar' acésta apucatura strategica a Sultanului Nuredin anca totu nu ar' fi retienutu pe principele Basiliu de a irrumpe in Crimë'a Tatariloru, déca Sophi'a sor'a tiariloru nu-lu chiamá acasa prin epistole (117), in cari i aretá ca imperiulu russescu este espusu celui mai mare periclu, déca nu se intórce immediatu in capitala.

POLONII IMPRESSORA CETATEA CAMINIETIU DAR' LA APROPIAREA TURCILORU SE RETRAGU

CLXIX. Pe la inceputulu lunei Sievvalu, Polonii sub comand'a lui Iacobu Sobieski, fiiulu celu mai mare alu regelui, deschidu campani'a contra Turciloru, si in duóe-dieci-si-patru ale aceleiasi luni (118) se presenta inaintea cetatiei Caminietiu, vrendu a o impresorá. Dar' abiá au descarcatu de vre-o duóe séu trei-ori tunurile loru, si indata s'au retrasu, fiindu-cá audiserera cá Turcii cu Tatarii din Budgiacu au adjunsu la Cioçiora, si vinu intr'adjutoriulu cetatiei. Garnisón'a vediendu retragerea Poloniloru, ese din cetate, si urmarindu-i, omóra mai multi din ei, prinde si mai multi, si se intórna cu perdere cám de cinci-dieci de omeni de ai sei. Esceptandu acésta batalia, intre armat'a polona si turcésca nu s'a intemplatu altu nimicu ceva memorabile in acestu anu.

VENETIANII OCCUPA MAI MULTE CETATI IN MORE'A

CLXX. Cu multu mai cu mare vigóre au continuatu Venetianii bellulu in contra inimiciloru crucei in Morë'a. Càci, in duóe-dieci-si-trei ale lunei Remazanu debarcandu trupele la Patrasso pe uscatu, a trei'a dî dupa aceea, sub comand'a contelui de Kōnigsmark, au mersu in contra Seraskierului. Acesta incuragiâ trupele sale prin promissiuni si daruri, si esindu la campu cu ele, attacâ elu mai ântâiu cu cavaleri'a sa arip'a stanga a Venetianiloru; dar' respinsu

(117) *Déca Sophi'a.... prin epistole.* Multi sunt de parere contraria, si tóta culp'a o punu pe Gallicin, cà acésta espeditiune avuse unu succesu atâtu de reu. Dar' eu am relatatu lucrulu asiá, precumu sciu ca è conformu adeverului si fundatu pe probe incontestabile.

(118) Duóe Augustu.

de acì cu perdere, schimbâ attaculu, si se indreptâ cu tóta puterea sa contra aripei drepte, aruncandu-se asupr'a ei cu atâta furia, in câtu Ienicerii ajunsera a dá cu sabiele la o parte baricadele ce acoperiau frontulu Venetianiloru. In urma inse totusi a fostu constrinsu se prinda fuga cu restulu armatei sale; câci Venetianii se tieneau cu multa bravura; elu insusi a fostu greu vulneratu, si multi din omenii sei, intre acesti-a si Pasia din Vallona, cadiusera morti pe campulu luptei. Crestinii persecutandu-i in fuga, parte au omoritu, parte au prinsu preste duóe mii din ei; ér' pe ceialalti i-au fugaritu in munti. Prin acésta victoria nu numai si-au confirmatu Venetianii tóte acuisitiunile loru de pênê acumu in Morë'a ; dar' au castigatu anca si acea parte a Moreei, care pênê acumu stá anca totu sub potestatea turcésca. Cea de ântâiu a fostu garnisón-a din Patrasso, care immediatu dupa acésta victoria a parasitu castellulu si tóte munitiunile bellice, si o a luatu la fuga. Mehemedu Pasia, care avea sub comand'a sa siese mìi de ómeni cu ordinu de a defende cetatea Rumeli'a, a aruncatu in aëru fortificatiunile ei, si a urmatu esemplulu garnisónei din Patrasso. Totu asiá a facutu sì Mehemedu gubernatorele castellului Morë'a, candu a vediutu cà galerele venetiane se apropia de densulu. Si ce este anca sì mai surprindietoriu: cetatea Lepanto (119), fortificata de la natura si prin arte, candu a vediutu cà naviga intr'acolo flot'a venetiana, a tramisu delegati naintea ei, si s'a offeritu a se suppune. Dupa ce apoi au regulatu trebile in cetatile cucerite, Morosini, generalulu armatei venetiane a impresoratu Castel-Fornese si Misitr'a (120), ai caroru gubernatori contenti cu a se poté departá liberi, prededera castellele cu tóte provisiunile si munitiunile bellice, fara a incerca nici macar' cea mai mica resistentia.

MOROSINI OCCUPA CORINTHULU

CLXXI. Singur'a cetate, care se mai sustienea anca, era Epidaurus Limeria (121), a carei garnisóna incrediendu-se in jurstarea cà

(119) Naupactus. *Tr. Rom.*

(120) Antic'a Lacedemonia. *Tr. Rom.*

(121) *Epidaurus Limeria.* Este aceeasi cetate care asta-di la Greci se numesce Μονεμβαδία, la Turci Menevce, si la Italiani Napoli di Malvasià. Ea este cea mai tare fortarétia in tóta Morë'a.

acésta cetate era tare prin sine insasi, pre langa tóte cà suferià crudelu de bombele inimicului, totusi se aperá cu mare bravura. Morosini anca lasâ acésta cetate si merse cu flot'a sa prin sinulu corinthicu dreptu la Corìnthu; câci era convinsu, cà occupandu odata acésta cetate, nu numai cà se va taià Turciloru tóta possibilitatea de a se mai intorce in Morë'a, dar 'i va fi fórte usioru de a suppune totalu anca si celelalte castelle ce mai sunt in man'a Turciloru. Seraskierulu audiendu cà se apropia Morosini, si vediendu cà cu patru mìi de ómeni ce-i avea la sine, nu va fi in stare a dá peptu cu venetianii, dupa ce dete focu magazineloru din Corinthu, derimà cea mai mare parte a fortificatiuniloru, si se retrase cu soldatii sei in muntii Thebanului; in retragere comitte acea fapta rusinósa, de omóra pe toti Grecii, carii-i veniau in cale, sub pretestu cà ei ar' fi caus'a desastrului seu. Morosini vediendu flacar'a focului in cetate, si presupunêndu cà ce insemnéza acestu accedentu, tramitte indata unu despartiementu de soldati, si stinge foculu inainte de ce ar' fi arsu tóte magazinle.

KONIGSMARK CUCERESCE ATHEN'A

CLXXII. Dupa aceea Morosini tramitte pe contele de Kōnigsmark cu una parte a armatei la Athen'a, care dupa câte-va dîle de obsidiune constringe cetatea a se predá. Cu ocasiunea acestei oppumnatiuni Venetianii au aprinsu prin o bomba magazinulu de pulbere asiediatu de turci in celebrulu templu dedicatu de antici dieului necunoscutu (122), si prin acésta totu edificiulu s'a facutu pulbere si cenusia. Asiá Venetianii, cari altminterea sunt poporulu celu mai cultu in Itali'a, au distrusu in Constantinopole (123) si in Athen'a cele mai pretiόse monumente ale anticitatiei, pe care barbarii

(122) Anticii nu facu mentiune de templu, cì numai de altariu alu *dieului necunoscutu*. Templulu despre care se dîce acì cà a fostu préd'a flacariloru, era Templulu Victoriei, si cu acésta ocasiune au arsu sì celebrulu Templu alu Minervei, numitu Parthenon. Vedi: *Ricaut.* Continuare despre Pôrt'a ottomana, pag. 420. *Tr. Germ.*

(123) Venetianii in anulu 1203 occupandu Constantinopolea si persecutati fiindu prin cetate de soldatii imperatului Alexiu Comnénulu, au datu focu cetatiei, si au arsu tóta partea de la culmea séu piati'a Blacherna pênê la claustrulu Evergetes Vedi: *Niceta Choniates,* in Istori'a s'a pag. 288, editiunea venetiana. *Tr. Germ.*

le-au lasatu intacte. Din acésta causa ei ar' meritá a fi pusi intr'o categoria cu Erostratu (124), de si differinti'a intre ei si Erostratu este aceea, cá acesta a facutu cu intentiune premeditata, ér Venetianii numai din accidentu.

TURCII IRUMPU IN DALMATI'A, DAR' FARA SUCCESU

CLXXIII. In Dalmati'a incepu Turcii campani'a, si in prim'a lunei Gemaziul-evelu, sub comand'a lui Atlaglicu Pasia, gubernatorelui din Bosni'a, impressóra cetatea Zingu, pe care cu unu anu mai inainte o cuprinsese Cornaro, si o attaca patru-dieci de dîle in continuu cu cea mai mare vigóre si resolutiune. Dar' in urma, dupa ce au perdutu o multîme de omeni de ai loru, si audindu cà si armat'a venetiana se apropia, au fostu constrinsi a se retrage in diece ale lunei urmatórie.

CORNARO BATE PE TURCI SI OCCUPA NOULU CASTELLU

CLXXIV. Dar' Cornaro de alta parte, cu adjutoriulu flotei maltesice si papali, in duóe-dieci-si-cinci ale lunei Sievval, impressóra, noulu castellu in Dalmati'a. Pasi'a din Bosni'a grabì intr'adjutoriulu cetatiei, petrunse prin pasurile strimte aperate de Morlachi, si in optu ale lunei Silhidge atacâ liniele venetianiloru cu atâta furóre, in câtu, de siguru cà invingea pe acesti-a, déca Cornaro cu restulu armatei si cu trupele ausiliarie maltese nu le veniá intr'ajutoriu, chiar' in momentulu candu incepusera acumu a se retrage. Apropiarea lui Cornaro a schimbatu tóta scen'a luptei; câci, Turcii invingetori cu unu momentu mai inainte, dupa o scurta dar' sangerósa lupta, au fostu constrinsi a prinde fug'a. Garnison'a, de si vediù cà companionii sei sunt batuti, totusi se apará anca cu mare bravura. Dar' in urma Venetianii in duóe-dieci-si-un'a ale lunei Silhidge au cuprinsu cu assaltu cetatea; si garnisón'a, care se retrasese in fortaretia, vediendu cà nu mai este sperantia de scapare, a capitulatu si ea si a predatu fortareti'a.

ARMAT'A OTTOMANA SE REVOLTA IN CONTRA VEZIRULUI

CLXXV. Intr'aceea, dintr'o causa mica se escâ o revoluţiune ter-

(124) Care a datu focu templului Dianei in Ephesu. *Tr. Rom.*

ribile in armat'a ottomana, din care a urmatu nu numai destitùirea Sultanului din dignitatea sa de imperatu, dar' si daune aprópe irreparabile pentru intregu imperiulu ottomanu. Pre cand Vezirulu era la Petrovaradinu, i vine scirea cà Agri'a sufere sub lips'a estrema de victualii, si déca nu-i vor veni fara amenare intr'a ajutoriu, ea va fi necessitata a se preda. Asià Vezirulu dà immediatu ordinu cà o mii de Ieniceri si vre-o câte-va sute de Spahi se insoçiesca unu transportu de provisiuni destinatu pentru Agri'a. Ienicerii insesi Spahii refusa a se supune la ordinulu Vezirului, si-i dîcu in façie, cá intentiunea sa se vede cá este a ruina cu totulu armat'a ottomana, care numai prin vin'a sa a fostu batuta de imperiali; ei isi aretara cicatricile si vulnerile loru, si-si aretara caii, cari intr'atâtu erau de storsi, in câtu abià mai aveàu putere de a resufla. Si candu Vezirulu le ordinâ din nou si intr'unu modu si mai aspru, atunci ei respunsera, ca nu vor face nici-un pasiu din Petrovaradinu, déca nu vine si elu cu ei. Acestu inceputu alu rebeliunei s'a aprinsu si mai tare prin unu altu accidentu nou. Vezirulu lucrase pe sub mana, cá se ruineze pe mai multi dintre Pasi accusandu-i la Sultanulu, cà in lupt'a din urma nu si-ar' fi implinitu detorinti'a cumu se cuvine. Dar' Passii au fostu din bunu timpu informati prin amicii loru de la curte despre periclulu ce-i amerintia, si au esacerbatu tóta armat'a in contra Vezirului. Siavus Pasia(125), care anca era in list'a acusatiloru, ce Vezirulu tramisese Sultanului, omu ambitiosu si de mare curagiu, se pune in fruntea rebelliloru; si inainte de tóte indémna armat'a cà se pretinda de la Vezirulu soldulu restante de duóe Kiste (126) ce-i datoresce. Vezirulu neavendu bani gata, se a-

(125) *Siavus Pasia.* Unu omu obscuru de nascere, si care nici prin vre-unu meritu personale nu era distinsu; se póte dîce ca inainte de acésta fapta a fostu unu adeveratu jocu in man'a fortunei. Cu trei ani inainte de acea espeditiune a fostu Ciocadar (*) la Cara Kiahaia. Dar' dupa ce adjunse la dignitatea de Pasia, i-a crescutu ambitiunea precumu i crescea bun'a fortuna, asiá, in câtu mai pe urma s'a conjuratu in contra Vezirului, celu mai mare binefăcĕtoru alu seu.

(126) *Kiste.* Insémna solda trilunaria, precumu *Ulufe* solda lunaria, si *Nosaca* solda pe o dî. Sold'a pe anu a Ienicerilorn se imparte de comunu in patru Kiste (**) si li se platesce de patru ori in anu.

(*) Ciocadar insémna custode de vestminte. *Tr. Germ.*

(**) Rate, ratiuni. De aici barbarismulu Câstiu. *Tr. Rom.*

doperâ a-i imblandì cu vorbe dulci, si le dîse, cá Sultanulu a espeditu degiá soldulu loru, este pe cale, si in puçine dîle va sosi aici. Dar' ei aveau urechi surde la aceste cuvente lingusitórie. Siavus Pasia i atîtià si incuragià tot mai tare, cá se-si pretinda soldulu cu tóta pertinacitatea, se se impuna Vezirului, cá séu se le platésca competenti'a de soldu, séu se resigneze la postulu de veziratu; câci — se dîcea mai departe — cá ei au o persóna intre sine, care e cu multu mai demna de acésta dignitate, si care nu numai ca lea promisu a le plati soldulu regulatu, dar' este in stare a purta comand'a asupr'a armatei cu mai multa prudentia si succesu decâtu Solimanu Pasia.

VIZIRULU FUGE NOAPTEA SI MERGE LA CONSTANTINOPOLE

CLXXVI. Vediendu Vezirulu cá nu este nici-unu midi-locu de a poté imblandí armat'a, si cà insasi viéti'a lui este in periclu, ese nóptea pe furisiu din castre si fuge la Constantinopole, cà elu mai ântâiu se aduca Sultanului noutatea despre acésta rebeliune. Elu pune tóta vin'a pe Siavus Pasia, si-lu acusa pe elu si anca pre alti vre-o càti-va, cá au conruptu armat'a si cà prin tradare i-au rapitu victori'a de asupr'a Germaniloru, chiar' candu o tienea cá secura in mana.

SULTANULU ILU PRIMESCE CU GRATIA SI-LU PROTEGE

CLXXVII. Sultanulu Mahomedu, care pentru faptele de mai inainte ale lui Solimanu Pasia, isi formase o idëa fórte inalta despre prudenti'a si curagiulu lui, i crediù fórte usioru tóte cele ce i-a spusu; si lamentandu-se cu lacremi despre sórtea fatale ce l-au adjunsu pe elu dimpreuna cu pe Vezirulu, i-a ordinatu a se tiené ascunsu pênê ce va poté recepe scirí mai certe despre intentiunile rebelliloru. Acésta singura proba erá destula, pentru cá Vezirulu se se convinga despre buna-vointi'a Sultanului, si imediatu s'a dusu in cas'a unui grecu, cu numele Manolaki(127), nu departe de palatu,

(127) *Manolaki.* Unu grecu fórte avutu, care de si de nascere inferióra si cu puçina sciintia, totusi a fostu mare patronu si incuragiatoriu alu sciintieloru. Elu a edificatu in Phanaru unu collegiu fórte mare, despre care amu vorbitu in partea prima a istoriei mele (*).

(*) A se vedé not'a 10 la Capu I. din Cartea III. *Tr. Rom.*

in strad'a Curucesme (128). Aici a statu ascunsu duóe-dieci-si-siepte de dîle, fara se scie altulu de elu, decâtu Sultanulu, si celu mai fidele alu seu amicu, Kislar Aga.

ARMAT'A LA INSTIGATIUNILE LUI SIAVUS PASIA CONSPIRA IN CONTRA SULTANULUI

CLXXVIII. Siavus Pasia intielegendu cà vizirulu a fugitu, a conchiamatu numai decatu o adunare de toti capii conspiratoriloru in Belgradu, si a potutu se-i induplece pe toti, de au luatu in unanimitate resolutiunea : a destitui pe Sultanulu, si a omori pe unii din mai-marii tierei. Ceilalti din armata, soldatii si officiarii subalterni, credeau cà Vezirulu a fugitu cu intentiunea premeditata, de a-i lasa fara comanda, si prin urmare séu a-i espune la discretiunea inimicului, séu a-i face se se intrepuna cu tóta umilinti'a la Sultanulu cá se-i ierte. In asta impregiurare ei au rogatu pe Siavus Pasia, se primésca dignitatea de mare-viziru. Acesta inse, pentru ca se-si castige favórea Sultanului, refusâ a primi acésta onóre si le dîse ca dignitatea de mare-veziru nu o póte altu muritoriu conferi, decâtu numai Sultanulu singuru. Elu le-a fostu pênê acumu protectorele loru, si i-a aperatu contra injurieloru Vezirului ; acést'a o va face si in viitoriu, pênê ce voru adjunge in Constantinopole, si voru avé occasiune de a-si espune plangerile loru inaintea Sultanului. « Eu nu sunt — adaose Siavus — atâtu de impiu, in cât se cutediu « a tenta ceva in contra unui Sultanu innocente, ale carui singu- « lari virtuti totdeuna le-amu stimatu. Pentru aceea, eu vè dau con- « siliulu cà nici-unu pasiu se nu mai faceti altulu, pênê nu veti « tramite mai inainte o rugare la Sultanulu, si se asteptati respun- « sulu lui.»

SIAVUS PASIA, IN NUMELE ARMATEI, ACCUSA PE VEZIRULU DE CRIM'A DESERTIUNEI

CLXXIX. Acésta opiniune a fostu aprobata de toti, si Siavus Pa-

(128) *Curucesme.* Romanesce: funte secu. Acest'a è numele unui satu aprópe de Bosphorulu thracicu séu marea marmora, cam siese mille de la Constantinopole. De altminterea acestu cuventu se scrie si Curukiesme, care va se dîca : o stanca séca : fiindu-cà acolo asupr'a tiermurei aterna o stanca góla. Aici se póte vedé unu palatu fórte elegantu, care inainte de acésta appartienuse lui Sierbanu Cantacuzenu, principelui Munteniei.

sia, in numele a tóta armat'a, tramite catre Sultanulu unu Arzmahzar (129), in care i face cunoscutu cà « trupele imperiului oliosmanu « s'au determinatu a merge la Constantinopole sub comand'a sa, « nu pentru a escita vre-o rebeliune contra Sultanului, séu de a « intreprinde nici câtu è negru sub unghia in contra persónei sale « sacre; cì pentru cá, dupa tradarea si desertiunea rusinósa a Ve« zirului, ei tienu de summa necesitate, a cere de la Sultanulu jus« titia in contra lui, de o parte, si de alt'a, se scape ei insii de pe« riclu in care i-au incurcatu Vezirulu. Asiadara Sultanulu nu are de « a purta nici-o frica; cì déca doresce a innadusi fara amenare a« ceste miscari, binevoésca a nu face alt'a, decâtu a tramitte in « castre capulu Vezirului, cá alu unui tradatoriu si desertoru, si a « dispune cá Defterdarulu si Ghiumrukci Husein Aga (130), se le « platésca şoldulu datoritu armatei. »

SULTANULU PROTEGENDU PE VEZIRULU, ISI PREPARA RUINA PROPRIA

CLXXX. Candu a adjunsu acésta scrisóre la Constantinopole, Sultanulu cetindu-o a remasu cu totulu consternatu. Cei mai multi din

(129) *Arzmahzar*. Asia se numesce petitiunea ce se presenta Sultanului ori marelui vezîru in numele a tóta armat'a séu in numele unei provincie intregi. Petitiunea, care o presenta unu particulariu, se numesce Arzuhal, despre care am vorbitu in un'a din notele precedente (*).

(130) *Ghiumrukci Husein Aga*. Am esplicatu mai in susu (**), cà ce insémna cuventulu Ghiumrukci. Acestu Husein Aga a fostu unulu dintre cei mai avuti ómeni intre Turci, si avea mare védia si gratia inaintea Sultanului Mahomedu. Nu era mai nici o septemana in care Sultanulu se nu fi pranditu celu puçinu odata la més'a lui. Elu isi avea cas'a sa in suburbea Pera, numita Tunduklu (***), mai façie-in-façie cu palatulu imperiale; aici a construitu elu mai multe camere cu spese fórte mari asupr'a Bosphorului. Din ferestrele acestoru camere isi petrecea Sultanulu de multe-ori cu pescuitulu; si ce prindea, tramittea in semnu de gratia presentu curteniloru prin servitorii sei. Déca acestu presentu ilu tramittea prin unu servitoriu de camera, onorariulu acestui-a era o punga; ér' déca presentulu ilu ducea unu Silhacar séu unu Ciocadar, onorariulu loru era celu puçinu cinci pungi; acestu onorariu ilu dá purtatoriului acela care primiá presentulu. Palatulu acesta a trecutu la eredii lui Husein Aga, ei ilu possedu si acumu; dar' fiindu-cà s'a datu unu ordinu, cá nime se nu locuiésca intr'ensulu, asiá asta-di in cea mai mare parte este cu totulu ruinatu.

(*) Vedi not'a 65 la acestu Capu *Tr. Rom.*
(**) Vedi not'a 7. la Capu III. din Cartea III. si not'a 64. la acestu Capu. *Tr. Rom.*
(***) De la *Tunduk*, ospitiu, locu de petrecere. *Tr. Germ.*

consiliarii sei intimi ilu indemná se implinésca rogarea soldatiloru si se sacrifice pe Vezirulu, fia culpabile ori innocente, numai se-si assecure auctoritatea propria. Ei mai observara Sultanului, cà mai sunt si alti generali in armata, mai meritati anca decâtu Solimanu Pasia, si nu este nici-o ratiune de a purta frica, cà mórtea unui singuru omu ar' fi fatale pentru intregu imperíulu ottomanu. Cu tóte aceste, affectiunea Sultanului càtra Vezirulu si opiniunea ce si-o formase despre abilitatile lui, cumpaniá la elu mai multu decâtu ori care alte consideratiuni; dreptu aceea se determinà a-lu protege la tóte eventualitatile; éra la Arzmahzarulu armatei n'a respunsu alta, decâtu cà banii pentru plat'a soldatiloru s'au tramisu degiá, si in scurtu timpu li se voru imparti; despre reu'a purtare a Vezirului n'a mentionatu nimicu, crediendu cà soldatii, déca voru vodé banii, se voru asiedia, isi voru uita indignatiunea si voru reintrá in obligamintele loru; câci dupa tóte circumstantiele, neplatirea soldului se vedea a fi caus'a esacerbarei loru in contra Vezirului. Dar' soldatii n'au fostu contenti numai cu banii; ei strigau, ca Sultanulu chiar' asiá este de culpabile cá si Vezirulu; câci altminterea nu l-ar' protege, si cererile juste ale armatei nu le-ar' refusa; prin urmare nu este altu remediu contra releloru ce amerintia imperiului ottomanu, decâtu a detrona pe Sultanulu, si a puní pe sceleratii sei consiliari.

SULTANULU CONFERE POSTULU DE MARE VEZIRU LUI SIAVUS PASIA

CLXXXI. Cu acestu propusu rebellii properau spre Constantinopole. Sultanulu Muhamedu audiendu de apropiarea loru, spre a deturná pe capulu loru de la rebeliune, i tramite prin Sihladar Aga sigilulu imperiului si stindardulu luì Mahomedu, lingusindu-se cu speranti'a, cà ajungêndu Siavus Pasia aceea ce a doritu, nu va mai fi atâtu de vehemente si nu va insiste a cere mórtea lui Solimanu Pasia, cì din contra prin vorbe dulci si persvasiuni blande va face se incete tumultulu in armata. Dar' Siavus Pasia cugetá altminterea; lui i se vedea, ca dignitatea ce i se offere nu póte se aiba lunga durata, pênê candu inimiculu seu atâtu de favoritu Sultanului, este in viétia. Asiá elu acceptâ de la Sihladar Aga insigniele potestatiei supreme cu cele mai vii espressiuni de respectu si suppunere; dar'

otodata a lasatu se spuna Sultanului, ca nu este in puterea sa de a pacificá armat'a, pênê candu nu se voru puní cu mórte acele persóne, carora, pentru negligenti'a loru, soldatii in unanimitate le imputa calamitatile suferite pênê acumu si ruin'a florescentelui imperiu ottomanu; si aceste persóne sunt: Vezirulu, Defterdarulu si Ghiumrukci Bashi.

SULTANULU ORDINA DECAPITAREA VEZIRULUI SI ARESTAREA CELORLALTI

CLXXXII. Dupa intórcerea lui Sihladar Aga, vede in urma Sultanulu adeverat'a intentiune a acestei insurectiuni; si facêndu din necessitate o virtute, sacrifica pe Solimanu Pasia mâniei seditiosiloru soldati, si le tramite prin unu ciausiu capulu; facêndu-le de scire totodata, cá ceialalti, a caroru mórte o ceru, sunt detienuti in carcere, de câtrâ Caimacamulu Kioprili Mustafa Pasia (131), pentru a stórce de la ei descoperirea compliciloru loru si marturisirea cà unde si-au ascunsu thesaurii.

SIAVUS PASIA INSISTE LA SULTANULU A PUNI SI PE CEIALALTI CU MOARTE

CLXXXIII. Siavus Pasia respunse nuntiului, cà armat'a isi esprime cea mai profunda multiamita Sultanului, pentru cà a binevoitu a puní in modulu celu mai justu pe marele Veziru; dar' cà pretinde si capulu tuturoru celoralalti, pe cari i-a declaratu culpabili de mórte, si ca pênê atunci nu voiesce a depune armele. Pentru aceea elu voiesce a da Maiestatiei sale consiliulu, cá se nu aduca in turburare totu imperiulu ottomanu, si se nu-si faca gloria din o clementia immatura, care n'ar' poté avé de câtu consecentie fatali pentru elu. Din contra, déca Sultanulu va bine-voí a-i urmá consiliulu, atunci elu spera cà in celu mai scurtu timpu va stinge foculu rebelliunei, si va conduce armat'a in pace si linistita la Constanti-

(131) *Kioprili Mustafa Pasia*. Fiiulu marelui Achmedu Pasia. Unu barbatu, care pentru viéti'a sa pura, pentru sinceritatea, prudenti'a, si curagiulu seu, merita a fi pusu mai pre susu de toti ceialalti Turci. Credu ca nu è necessariu a intraací intr'o narratiune particulara despre faptele sale mari, câci ele vinu inainte mai de multeori in cursulu acestei istorie. Elu a lasatu dupa sine trei fii, si anume: Abdullah Pasia, care a fostu Caimacamu in Constantinopole sub Sultanulu Mustafa; Numan Pasia, mare-veziru sub imperatulu Achmetu III asta-di regnante; si Isaad Effendii, de conditiune clericale, si care isi dà sperantia a se face odata Mevla.

nopole. Sultanulu se invoiesce si la acésta cerere a rebeliloru, si pre langa tóte cà elu tienea in arestu pe aceste persóne inculpate, numai cu intentiunea de a le scapá de o mórte injusta, si apoi la o buna occasiune a puní pe rebelli, totu-si, pentru cá se nu i se póta imputá, cà n'ar' fi facutu tóte pentru a satisface pretentiunile soldatiloru, elu, impinsu de necesitate, a ordinatu se taia capetele Defterdariului, sì alu lui Ghiurukci Bashi, si ale altoru trei, si le-a tramisu lui Siavus Pasia, ordinandu totodata truppeloru a stá si a remané la Adrianopole.

ARMAT'A REBELLA SE DESCARCA ASUPR'A LUI SIAVUS PASIA SI-LU AMERINTIA CU MOARTE

CXXXIV. Siavus Pasia vediendu cà tóte s'au implinitu cate a pretinsu armat'a de la Sultanulu, elu anca din partea sa se adoperâ a implinì cu sinceritate promissiunea facuta Sultanului, si sub diverse preteste retienù armat'a in Adrianopole. Dar' sangele Vezirului si alu celorulalte victime, esacerbâ si mai multu spiritele revoltate ale soldatiloru, si nici promissiuni nici amerintiari nu-i poté abate de la intentiunile loru: ei voiau cu totu pretiulu a merge la Constantinopole si a destituì pe Sultanulu. Si fiindu-ca Siavus Pasia nu era dispusu a le implinì voi'a, ei au inceputu a agita in contra lui, si a strigá in publicu, ca Siavus Pasia este unu impiu, unu perfidu si tradatoriu, unulu care nu a primitu protectiunea armatei cu alta intentiune, de câtu cá in óre-care modu, justu ori injustu, se adjunga la postulu de mare Veziru; si acumu, dupa ce vede cà i s'a implinitu aspiratiunea ambitiósa, a trecutu in partea Sultanului, si voiesce a espune pe soldati la ruina. Soldatii nu s'au opritu numai la aceste imputari si reprobatiuni, ci-lu fortiau in diverse moduri a conduce trupele la Constantinopole; si-lu amerintiau, cà dĕca in acésta mergere spre Constantinopole n'ar' voí se ia comand'a asupr'a armatei, ei suntu determinati a-i luá capulu, si a-si alege unu altu comandante, care nu numai va impliní intentiunile loru, dar' va destituí insusi pe Sultanulu, si in loculu lui va inaltia la tronu pe Solimanu, unu principe escellente si cu auctoritate pentru pietatea si sanctitatea sa.

VIZIRULU MERGE CU ARMAT'A REBELLA LA CONSTATINOPOLE SULTANULU ILU PRIMESCE CU MARE ONORE

CLXXXV. Vezirulu constrinsu a cede pretensiunei rebelliloru, pléca si adjunge cu armat'a la Constantinopole. Sultanulu ilu primi cu tóta distinctiunea possibile; si admittendu-lu in audientia, i se planse, ca ce sguduituri fatali au adusu acésta rebelliune a armatei asupr'a intregului imperiu ottomanu, si cà soldatii au attrasu nu numai pe cetatiani, cì si pe Ulemi, in crim'a loru. Apoi ilu eshórta, cá se-si tiena promissiunea, si se-si puna tóte puterile intru a stinge foculu tumultului si a redá imperiului pacea de mai inainte. Déca va face acésta, Sultanulu din partea sa i promitte, cà nu numai va uitá cu totulu ceea ce Vizirulu a facutu séu si-a propusu a face in contra lui, cì i' va face parte de favoruri mai mari, decâtu ar' poté sperá séu cere vre-odata. Siavus Pasia mai ântâiu se escusá inaintea Sultanului cà a primitu asupr'a sa comand'a armatei, fara se-lu fi consultatu mai inainte. Apoi díse: «Nu eu amu escitatu sediti-« unea; dar' armat'a atâtu era de esacerbătă pentru purtarea cea « rea si obstinatiuneă lui Solimânu, in câtu ti se pareă cà s'ă « resolvitu la celu mai desperatu cugetu in contra imperiului. Candu « amu vediutu acést'a, amu crediutu cà facu unu adeveratu servi-« tiu Sultanului si imperiului ottomanu, déca primescu comand'a « ce mi se offeriá; pentru-cá de o parte se nu lasu provinciele ot-« tomane fara nici-o aperare espuse Germaniloru, ér de alta parte « se si impedecu si se retienu pe acei ottomani, cari s'ar' incerca a « prêda séu a face daune compatriotiloru loru. Eu anca de pe a-« tunci mi-amu pusu tóte puterile, de a sugruma turburarile, si « amu avutu motivu de a crede, cà asiu fi fostu in stare de a stinge « flacar'a fara multa difficultate, déca Maiestatea vóstra impliniati « indata prim'a cerere a soldatiloru. Dar' m'am insielatu in astepta-« rea mea chiar' prin erórea Maiestatei vóstre, câci ati intermissu ai « satisface cererea armatei, pênê ce dupa aceea rebelliunea a prin-« su radecini fórte afunde in ânimele soldatiloru. Dupa ce amu « primitu ordinulu Maiestatiei vóstre, amu cercetatu totu modulu « posibile de a retiené pe soldati se nu inainteze spre Constantino-« pole; dar' in urma mi-a fostu absolutu cu neputintia de a resiste

« resolutiunei loru unanime, cari nu respirà alta decâtu focu si feru. « Cu tóte aceste, eu voiu pune tóte midi-lócele pentru a impedica « seditiunea, si nu voiu crutia nici chiar' viéti'a mea, numai că se « ve vedu securu si fericitu pe tronulu vostru.»

ELU JURA CREDINTIA SULTANULUI SI SE INCEARCA A COMPRIME REBELIUNEA

CLXXXVI. Siavus Pasia, dupa ce a confirmatu prin juramentu promisiunea facuta Sultanului, a esitu de la acesta si s'a dusu la palatulu seu. Ajunsu aici pentru că se-si castige creditu vorbeloru sale si se-si tiena promisiunea, a chiamatu la sine pe capii rebellilor, si le-a vorbitu precumu urméza: « Nu trebe se ve spunu a-« micii mei, cà Sultanulu v'a respunsu degià diumetate din soldulu « datoritu voue, si ca cealalta diumetate vi se va tramitte in puçine « dîle Elu accordandu cererea soldatiloru, a punitu cu mórte pe fu-« rii si tradatorii imperiului, si nimicu n'a intermissu de a satisface « pretensiunile loru. Si chiar' pentru aceea, acumu trebue se cuge-« tamu in ce modu se imblandimu pe soldati, cari totu cugetulu ilu « au la seditiuni, si cumu se-i facemu ca se multiamésca, precumu « se cade, celui mai bunu imperatu din lume. Sciu eu pré bine cà « sunt uni dintre conspiratori, cari ar' voi se destituie pe Sultanulu; « dar' eu nu potu cuprinde, cumu unu omu cu mintea sanetósa póte « se vina la ide'a de a comitte o injuria atâtu de flagranta contra u-« nui principe atâta de religiosu si induratoriu, care prin victoriele « sale si-a càstigatu atâtà gloria, si care este unu bunu parinte alu « tieriloru si alu armatei sale, si care chiar' acumu in urmá a datu « probe de affectiunea sa nu numai càtra soldati, dar' càtrà intregu « imperiulu ottomanu. Este adeveratu, cà lucrurile de vre-o càti-va « ani incóce ni-au succesu reu in contra Germaniloru si Venetiani-« loru. dar' acésta nu din vin'a Sultanului, ci din purtarea cea rea a « Vezirului si celorlalti officiali de la armata si de pre langà thesauru, « si pentru aceea, insasi provedinti'a divina aprinsa de justa mania « pentru exactiunile insatiabili ale acestoru furi, n'a potutu se nu-i « bata si pe ei si pe noi. Se punemu inse că Sultanulu insusi este « caus'a acestei nefericiri, si ca prin urmare ar' trebui destiutitu: dar' « unde este atunci acea persóna in tóta famili'a oliosmana, care se « merite a-i succede pe tronu? Fiii sei sunt anca minoreni, si prin

« urmare incapabili de a purtá sarcinile imperiului in impregiura-
« rile grele de asta-di. Fratii sei amenduoi, dar' in specialu Solimanu,
« sunt ómeni bigoti, buni pentru a-si face rogatiunile de dî si de
« nópte, dar' nu pentru a ascultá plangerile cetatianiloru; ei potu
« fi esperti in lege, dar' nu in portarea armeloru; cu unu cuventu:
« ei potu fi santi, dar' nu soldati. Rogatiunile loru pióse, ce le in-
« drépta din oratoriulu loru susu càtra ceriu, ar' poté se adjute mai
« multu decâtu mìi de soldati; dar' starea incurcata de asta-di a
« trebiloru ottomane cere nu unu monachu, cì unu vigorosu si bel-
« licosu imperatu. Asemenea este celu de presentu regnante, pre-
« cumu trebue se o constate acést'a toti acei-a cari cunoscu faptele
« sale eroice, si cari sciu luá in consideratiune cà sunt acumu pa-
« tru-dieci de ani de candu administra imperiulu cu cea mai mare
« lauda. Pentru aceea, puneti-ve tóta influinti'a de care ve bucurati
« la armata, si abateti pe soldati de la intentiunea de a destituî pe
« Sultanulu, si se nu suferiti cá sarcin'a unui imperiu atâtu de mare
« se cada pe umerii unei persóne incapabile de a o purtá ». Discursulu Vezirului póte cà-si facea effectulu asupr'a conspiratoriloru, déca acesti-a nu incepeau a se indoî in fidelitatea lui anca de pe atunci, de candu insistea in modu fórte seriosu a retiené armat'a in Adrianopole.

CAPII REBELLIUNEI DECLARA PE VEZIRULU DE PERFIDU

CLXXXVII. Acestu discursu a intaritu pe conspiratori anca si mai multu in suspitiunile loru; dar' pênê au fostu la elu, se aretau cà sunt gata a face totu ce le cere. Indata inse ce au esitu dela elu din palatu, au mersu in Orta Giami (132), care este in locuintiele cele vechi ale Ieniceriloru, unde au spusu la camaradii loru tóte cele audite dela Vezirulu; declara apoi in publicu, cà Vezirulu si-a calcatu

(132) *Orta Giamì*. Unu templu séu capella in midi-loculu casarmeloru Ieniceriloru, unde se aduna ei pentru a-si face rogatiunile; séu pentru a se consulta impreuna asupr'a vre unei materie; séu candu trebue se presente Sultanului vre-o petitiune. Totu aici se aduna si atunci candu vreau se faca si se se indemne unii pe altii la seditiune. Pentru aceea imperatii candu se temu de vre-o rebelliune, lucrulu principale alu loru este, de a observá ce se petrece in Orta Giamì; si déca simtu ceva miscare, ei ieau din *bunu timpu* mesurile pentru a prevenì reulu.

juramentulu si a trecutu pe ascunsu in partea lui Mahomedu; aviséza pe toti cei lalti camaradi ai loru, cà nu este timpu de perdutu, ci se vina in graba a esecutá intentiunea contra Sultanului, pênê nu i-ar' prevenì perfidulu Veziru cu apucaturile sale artificióse.

REBELLIUNEA ERUMPE

CLXXXVIII. Cá oleiulu versatu pe focu, asiá aceste cuvinte au aprinsu si latîtu intr'unu momentu incendiulu seditiunei. Atâtu Ienicerii câtu si toti ceilalti soldati percurgeau in masse mari prin tóte stradele si strigau, cà Sultanulu este unu omu indolente si infortunatu, si trebue destituitu; ér' in loculu seu trebue inaltiatu pe tronu Solimanu, care prin rogatiunele sale va imblandi mani'a lui Dumnedieu. Puçinu dupa aceea s'au alaturatu si Ulemii la seditiune, parte din propriulu loru indemnu, parte din necessitate. Vediendu poporulu acésta miscare si fierbere, fia-care tienea cà e crima a stá acumu cu manile in sinu; prinde armele, care cumu i veniá la mana, si merge omu de omu la biseric'a S-ta Sofia. Aici Nakibu (133), si Sieicu (134), se offeru celoralalti de capi si conducêtori consultatiunei ce voiescu a tiené intr'o afacere atâtu de importanta. Inainte inse de a se propune ceva, ei ordina in numele a tóta natiunea musulmana, cá se tramita dupa Kioprili Mustafa Pasia, Caimacamulu Constantinopolei si se-lu invite la adunare.

(133) *Nakib.* Proprie *Nakib-Eshref*, inspectorulu santu. pazitoriulu Sangiaki-sierifului, adeca alu santului stindardu, despre care amu vorbitu mai in susu (*). Pe Nakib ilu alege Sultanulu totdeauna din Emirii séu descendentii sororei lui Mahomedu, si dupa rangu nu este nici-de-cumu inferioru lui Mufti. Elu are singuru puterea asupr'a tuturoru Emiriloru, si fara scirea séu invoirea sa nu póte nici chiaru Sultanulu a bate séu altminterea a offende pre vre-unu Emiru, ori care ar' fi acela. Dar' fiindu ca è periculosu a lasa lungu timpu in man'a unui singuru omu o putere atâtu de mare, asiá Sultanulu i schimba adesc-ori. Prin acésta schimbare inse Nakibulu nu perde alta decâtu officiulu; câci care a fostu ódata in acestu officiu, de la unulu cá acel'a nu mai póte Sultanulu se detraga beneficiulu. din contra è datoriu a ilu dá pe tóta viéti'a.

(134) *Sieicu.* Amu dîsu intr'altu locu (**), cà Sieicu insémna Prelatu séu Capu alu unei biserici. Aci mai insemnamu numai, cà Sieiculu de la S-ta Sofia din Constantinopole è mai mare in rangu decâtu toti çeilalti Sieici.

(*) Vedi not'a 42 la acestu Capu. *Tr. Rom.*
(**) A se vedé not'a 17 la Capu IV d'in Cartea I. *Tr. Rom.*

SIEICU SIERIFULU RECOMENDA POPORULUI A DETRONA PE SULTANULU

CLXXXIX. Kioprili Mustafa Pasia se presentâ mai multu din fric'a conspiratoriloru, decâtu din voia libera. Intrandu in adunare si ocupandu locu incepù Sierifulu de la S-ta Sophi'a a enumera intr'unu lungu discursu, câte calamitati a suferitu imperiulu ottomanu; câte cetati si tieri infloritórie, cucerite de antecessorii loru cu multa labóre si versare de sange s'au perdutu; si câte mari desastre i mai astépta, déca frênele gubernarei imperiului ottomanu vor continua a remané si mai departe in manile unui imperatu, care nu pórta nici cea mai mica grija pentru armata si pentru statu, ci se occupa numai cu falconii si cu cânii de venatu, si care sufere cà thesaurulu, *Beitulmali-musulmanulu*, se-lu consume si se-lu resipésca nisce rapitori si eunuchi (135), pre candu din acela ar' fi trebuitu se platésca pe soldati, cari si-au versatu sangele pentru propagarea religiunei, pentru aperarea onorei si pentru latirea confinieloru imperiului ottomanu. Dupa alte mai multe inculpatiuni de acésta natura isi indrepta cuventarea catra Caimacamulu; i aduce aminte de servitiele cele mari, ce antecessorii sei, celebri veziri, Mahomèdu si Ahmedu au facutu imperiului, si-i recomenda cà urmàndu virtutile si esemplulu àcestor'a, cu prudenti'a si disteritatea sa se adjute imperiului ottomanu in acésta necessitate, si se delàture de là elu periclulu ce-lu amenintia.

INCERCAREA SULTANULUI DE A UCIDE PE FRATII SEI

CXC. Sieicu Sierifulu isi continuá anca discursulu, si insistea pre lângà intentiuneà sa, candu dintr'odàta se escâ unu tumultu in bàserica, si se latî scireà cà Shehzàdii sunt in pèriclu. Mahometu Sultanulu adecà, dupa ce s'a fostu informàtu, cà conspiratorii s'au àdunatu in beseric'à S-tà Sofia, cà ei àu tràmisu dupa Caimàcamulu, si cà au decretatu detrònàrea sà, si vediendu dar' cà in aceste impregiurari desperate nu este altu modu de scapàre de là à fi detronàtu, decâtu morteà fratiloru sei, àsiá à tràmisu pe câti-và din camerârii sèi cá se le ieà viéti'à. Dar' luçrulu à fostu descoperitu lui

(135) *Eunuchi*. Elu face allusiune aci la Iusuf Aga, capulu Eunuchiloru, care pe acelu timpu atàta auctoritate avea, in càtu se paré cá elu singuru guberna totu imperiulu.

Bostangi Bashi prin unii curteni, pe cari i corrupsesera inimicii Sultanului, si indata a incungiuratu cu unu regimentu de bostangii cas'a unde erau Solimanu si Ahmedu, fratii Sultanului, si au alungatu de acolo pe camerazii lui Mahomedu. Dupa aceea a datu de scire adunarei conspiratoriloru, in ce periclu sunt fratii Sultanului. Acésta noutate a esacerbatu pe rebelli anca si mai multu, si s'au adresatu din nou catra Nakibu si catra Sierifulu de la S-ta Sofi'a, rugandu-i cu totu adinsulu, cà se declare imediatu detronarea lui Mahomedu, si se proclame pe Solimanu de imperatu. Aci nu mai e timpu de consultare—dîceau ei —; caci déca n'ar fi nici-unu altu motivu, singuru fapt'a cá Sultanulu a incercatu se omóre pe fratii sei, anca este destulu argumentu pentru a-lu detrona. Apoi de alta parte, cine sta bunu, adaogeau ei, cá déca vomu tragana anca multu esecutarea intentiunei nóstre, nu voru corrumpe gardele, si nu voru ucide pe Solimanu si pe Ahmedu? Si atunci natiunea musulmana, in lips'a de erede legitimu, va fi constrinsa chiar' in contra voiei sale, a recunósce érasi pe Mahomedu de imperatu alu seu.

OPINIUNEA LUI KIOPRILI MUSTAFA PASIA

CXCI. Poporulu in agitatiunea sa póte cà ar fi determinatu cu forti'a pe Sultanulu, séu póte cà ar fi attentatu si la viéti'a lui, déca Caimacamulu Kioprili Mustafa Pasia nu se intrepunea cu prudenti'a si autoritatea sa. Elu vedea bine, ce resolutiuni desperate au luatu conspiratorii; si vedea totodata cà nu este midilocu prin care se-i póta abate de la propusulu loru. Asià, pentru cá prin o prè-pripita oppositiune se nu se faca suspectu inaintea loru, se prefacù cá apróba opiniunea loru. Assecurandu-si prin acést'a favórea poporului, a datu adunarei urmatoriulu consiliu: «Trebue «inainte de tóte se incepemu lucrulu cu tactu si nici-de-cumu «intr'unu modu tumultuosu; nu trebue se precipitamu nimicu, cá «nu cumu-va se comitemu vre-o fapta, care n'ar' lasa alta posteri«tatiei nóstre, decâtu infamia nestérsa. Natiunea musulmana are «justa si ponderósa causa de a se plange in contra Sultanului; si «pentru aceea, trebue se marturisimu, cá elu merita a fi depusu. «Dar', acést'a trebue se se faca intr'unu modu, in câtu nu numai «se nu vatemamu onórea casei osmane, dar' se ne ferimu cu tóta

« grigea cá se nu resulte de aci anca si mai mari turburari, si se nu
« urmeze ruin'a totale a imperiului care degià se clatina. Nu este
« necesariu a ne grabi asiá tare, in affaceri publice nimicu nu strica
« mai multu cà precipitarea. In câtu pentru viéti'a Siehzadilor, n'a-
« vemu de a portà nici-o temere; ei sunt in securitate sub paz'a
« lui Bostandgi Bashi. Eu credu dara, câ pentru onórea si maiesta-
« tea ottomana este mai consultu si mai cuviintiosu, cà se trami-
« temu pe Nakibulu si pe Sieicu Sierifulu la Sultanulu, si se-i declare
« in numele Ulemiloru, soldatiloru şi intregu poporului musulmanu,
« cà este detronatu; prin urmare se-lu róge a parasi din buna voia
« palatulu si a resigná la tronu si imperiu in favórea fratelui seu
« Solimanu.»

DEPUTATIUNEA CONSPIRATORILORU LA SULTANULU

CXCII. Acésta propunere a fostu aprobata de adunarea intréga; si Nakibulu si Sieicu-Sierifulu au fostu tramisi in numele ei a presenta Sultanului acestu nuntiu fatale. Ei se incercara la inceputu a declina acésta sarcina; dar' in urma temendu-se de furi'a multimei rabiate, a trebuitu se o priméscа, si cu frica si cutremuru au mersu se esecute comandele poporului. Admisi in audientia la Sultanulu, i comunica mai ântâiu, in tóta umilinti'a, grav'a missiune cu care erau insarcinati; si apoi, cu capetele plecate se róga de iertare pentru cutediarea loru, spunendu-i, ca multimea esacerbata i-a fortiatu, contra voiei loru a se supune la acésta missiune penibile. In urma i dau consiliulu a se supune cererei poporului unitu cu armat'a.

RESPUNSULU EROICU ALU SULTANULUI

CXCIII. Sultanulu Mahomedu ascultà cu multu sange rece pe deputati, si apoi le respunse: « Nuntiulu vostru nu este pentru mine
« nici nou nici neasteptatu. E lungu timpu, de candu amu obser-
« vatu cá Ulemii, caroru le place schimbarea, agitéza si corrumpu
« poporulu, attragêndu-lu in scopurile loru seditióse. Eu poteamu
« indata la inceputu se stingu de nu cu totulu acésta flacara, dar'
« celu puçinu a-i stirpi alimentatiunea, déca ve proscriamu pe voi
« toti din cetate. Dar' fiindu-cà consciinti'a mea imi spunea, cá bine

« am lucratu ce am lucratu, asià mai bine am lasatu provedintiei se
« judece caus'a mea, decâtu se me facu eu singuru judecatoriulu
« meu. De la alu sieptelea anu alu vietiei mele, in cursu de cinci-
« dieci de ani, de candu guvernezu acestu vastu imperiu, eu nu-mi
« aducu aminte cá se fiu facutu ceva ce ar' fi injustu séu contrariu
« preceptelorū legei musulmane, nici se fiu intermissu ceva ce amu
« cugetatu cà conduce la propagarea religiunei nóstre intre infideli,
« si la intinderea marginiloru imperiului ottomanu. Câte turburari
« intestine n'am innabusitu eu de atunci incóce si pênê la bellulu
« celu de acumu din urma? Câti inimici, interni si esterni, n'am
« invinsu i-o? Câte victorii si triumfe glorióse asupr'a infideliloru,
« n'am reportatu i-o? Câte tieri si regate n'am suppusu eu potesta-
« tiei ottomane, prin bratiulu si laborea mea infatigabile? Cumu
« n'am immultitu eu numerulu Pasialicuriloru prin cuceririle mele?
« Poloni'a, Transilvani'a si Ungari'a, ai caroru bellicosi locuitori au
« batutu de atâte-ori pe antecessorii nostri, si le-au causatu atâtea
« perderi, au nu prin mine si sub comand'a mea s'au suppusu parte
« de buna voia, parte au fostu constrinse a se suppune imperiului
« nostru, si a ne plati tributu? Venetianii, cari inainte de ast'a erau
« domni mai preste tóte mârile, au nu prin dispositiunile mele au
« fostu alungati din Archipelagu? Si Candi'a, cea mai mare, cea mai
« fórte si cea mai fertile dintre tóte insulele mârei, au nu sub admi-
« nistratiunea mea a fostu cucerita? Cetâtile, ai caroru muri ti se
« pareau cà ajungu pênê in ceriu, *Caminietiu, Candi'a* si *Uivaru*, au
« nu le-âmu luatu, parte eu parte generalii mei, de la inimici? si
« prin aceste bulevarde amu cugetatu a apera de atacurile ostili
« chiar' si pe acele persóne, cari desmerdandu-se in averile casti-
« gate sub durat'a timpiloru de pace, vinu asta-di si decretéza de-
« tronarea mea! Dupa tóte acestea, eu credu cà nu meritu maledic-
« tiunea poporului; din contra, cà sunt demnu de aplausele lui, si
« meritu cá se se róge la atotpotintele pentru prosperitatea mea. Si
« chiar' pentru acestea, eu nu potu ghici, ce v'a potutu indemna pe
« voi si pe elu, la acésta impia resolutiune? Póte, pentru cà amu
« ruptu tractatulu de pace cu imperatulu Germaniei inainte de espi-
« rarea armistitiului, si pentru reulu successu alu bellului in cesti

« patru ani din urma ai administratiunei mele? Dar', inainte de a « me face pe mine responsabile si a me pedepsi pentru acésta eróre, « trebue se ve aduceti aminte, cà voi cei d'ântâiu mi-ati consiliatu « bellulu, si cà Muftí, capulu conjuratiunei vóstre, a pronuntiatu « prin Fetv'a sa, cà justu si necessariu este a prinde armele. Cu ce « dreptu dar' imi imputati voi mie reulu successu alu armeloru « nóstre, causatu numai prin indolenti'a soldatiloru si prin negli- « genti'a generariloru? Dar', déca nu voiti a recunósce, cà voi insi ve « prin portarea vóstra perversa, sunteti caus'a nefericiriloru nóstre: « celu puçinu nu accusati pe imperatulu vostru, care in tóte aceste « este innocente. Si ce se mai negu, eu sciu ca nu ale mele, cí ale « poporulu crime sunt celea ce au escitatu mâni'a lui Dumnedieu in « contra musulmaniloru; batai'a maniloru lui a fostu, care ni-a dis- « trusu atâte truppe, si ni-a luatu atâte tieri si cetati, si le-a datu « inimicului. Si acumu candu ar' trebui se imblanditi mani'a lui « Dumnedieu prin lacremi ferbinti, prin rogatiuni neincetate, prin « fapte curate, si prin binefaceri pióse, voi, cari ar' trebui se fiti in- « vetiatorii si pazitorii legei, anca instigati poporulu, cá contemnandu « preceptele divine si oraclele profetului nostru, si despretiuindu « onórea si numele oliosmanu, se vina a me tormenta pe mine la « betranetiele mele, a-mi calcá in picióre numele si reputatiunea si « a ruiná din fundamentu imperiulu ottomanu. Si câte tóte n'am « facutu eu pentru a preveni aceste rele? Câte concessiuni n'am « facutu eu soldatiloru? Ei au cerutu soldulu loru; si eu amu ven- « dutu argintari'a, aurulu si pretiósele mele, amu golitu totu the- « saurulu meu si le-amu platitu pênê la unu banu. Ei au pretinsu « capetele ministriloru mei, cari au servitu cu credintia mie si im- « periului nostru, éra eu amu sacrificatu si pe acesti-a furiei loru. « Ei au voitu se aiba mare-veziru pe Siavus Pasia, care erá parteni- « toriulu si capulu conspiratiunei loru, si care a fostu primulu au- « ctoru alu turburariloru, éra eu si la acést'a m'am invoitu, numai « cá se nu aiba causa de a se plange in contra mea. Ei au cerutu se « inaltiu la dignitatea de Pasia pe unu omu de nimica si unu mise- « rabile, care departe de a intruni calitatile necessarie, din contra « era o persóna infama pentru rapine si alte crime, éra eu m'amu

« suppusu sì la acést'a, si le-amu facutu pe voia. Unde dar', si in ce « stă offens'a, prin care asiu fi escitatu atâtu de tare in contra mea « resimtiementulu poporului, alu armatei, alu ulemiloru, si alu tu- « turoru ordiniloru imperiului, in câtu ei uitandu dintr'odata si cu « totulu sierv̌itiele ce le-am facutu loru pênê asta-di, se cutedie a- « cumu a me trentì, cá pe unu omu de nimica, de pe tronulu pa- « rintelui meu? Dar' bine. Eu vedu, cà prin influinti'a si auctorita- « tea vóstra, poporulu intr'atâtu este de sedusu, si intentiunea vós- « tra perversa atâtu este de inradecinata in elu, in câtu nici nu cu- « geta a se intórce, a se indreptá, si a-i paré reu de ceea ce vre se « comitta. Vedu inse si sciu si aceea, ca este unu Dumnedieu care « me va resbuna, si care, mai curendu ori mai tardiu, va punì cu « severitate pe perfidii, cari comittu acésta violentia cu mine ».

INSOLENTA PORTARE A LUI NAKIBU.

CXCIV. Pe Nakibu nu l-a miscatu acestu discursu alu Sultanului; din contra perdiendu-si totu simtiulu de modestia, respunse intr'unu tonu fórte insolente, cà pe elu nu l-a tramissu poporulu aici pentru a asculta apologi'a Sultanului, ci pentru a-i ordiná in numele à tóta adunarea musulmaniloru, cá indata se perasésca tronulu. Prin urmare, déca vre se-si salveze onórea si viéti'a, atunci se abdice de buna voia in favórea fratelui seu Solimanu. Er' déca s'ar' oppune vointiei poporului, atunci adunarea va fi necessitata a-si esecutá decretele sale. Mahomedu audiendu acestea, se suppuse necessitatiei si dise deputatiloru : « Ei, bine ; fiindu-cà vedu cà mâni'a lui Dum- « nedieu trebue se cada asupr'a capului meu pentru pecatele musul- « maniloru, asiá, mergeti si spuneti fratelui meu, cà Dumnedieu a « vorbitu prin gur'a poporului si ca a lui este chiamarea de a guberná « de aci inainte imperiulu oliosmanu ».

DETRONAREA SI MOARTEA LUI MAHOMEDU SULTANULU

CXCV. Sultanulu Mahomedu, dupa ce a pronuntiatu aceste cuvinte, a resignatu la sceptrulu imperiale in trei ale lunei Muharemu, anulu Hegirei 1099., si dupa acésta abdicare fortiata, lucru ne mai auditu pênê acuma, a traitu anca cinci ani inchisu intre paretii apartementului seu, unde in fine a si moritu in lun'a Gemaziulu- H. 1099 / I. C. 1687

evvelu, anulu Hegirei 1104. Elu a traitu cinci-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu patru-dieci de ani, cinci luni, si siese-spre-diece dîle. De la multele femei ce au avutu, i-aŭ remasu siépte fii, dintre cari duoi, Mustafa si Ahmedu, au adjunsu pe tronu, ér' ceialalti au muritu anca de tineri.

CALITATILE LUI MAHOMEDU.

CXCVI. Mahomedu era unu domnitoriu escellente prin amórea sa de dreptate si prin virtutile sale bellice; fórte induratoriu si fórte norocosu in intreprinderile sale, cu esceptiunea coloru patru ani din urma. Numai unu lucru era, ce-i poteau reproba inimicii sei, adeca immoderat'a sa placere de venatu in ultimii ani ai domnirei sale, prin ce a neglesu cu totulu afacerile statului. Unii dîcu cá l-ar' fi inveninatu fratele seu Ahmedu Sultanu la instignatiunile vezirului Arabadgi Ali Pasia. Se dîce adeca, cà acesta a cerutu, cà unele persóne care-lu incommodaŭ, se fia pedepsite cu mórte; dar' cá Sultanulu Ahmedu, la consiliulu lui Mahomedu, i-a refusatu cererea. Atunci Vezirulu s'a resolvitu a-si resbuna, si a facutu pe Munedgim Bashi (136) astrologulu, cá se prognostice din stele, cà Mahomedu va destitui pe fratele seu, si va ocupa érasi tronulu; prin acést'a a induplecatu pe Ahmedu ca se aceleredie mórtea lui Mahomedu prin inveninare. Dar', fara a mai memora, cà in Constantinopole este usulu, cà de câte-ori móre vre-unu imperatu, totdeun'a se latiesce faim'a intre vulgu, cá imperatulu a fostu inveninatu, noi scimu si este cunoscutu la toti, cá Mahomedu anca inainte de destituirea sa a suferitu in continuu de rheuma in mani si in picióre; mai adaoge aci hipochondri'a

(136) ***Munedgim Bashi***. Primulu astrologu. La palatulu curtiei ottomane sunt patru persóne, cari se considera de preoti; ei, pentru cá se-si lase servitiulu lóru din palatu, trebue se fia inaintati séu in officiulu de Cadiulaskieru, séu de Mevla in Constantinopole. Acesti 4 sunt: 1., ***Hodge***, séu instructorulu imperatului; 2., ***Hekim Effendi***, séu primulu medicu de curte; 3., ***Munedgim Bashi***, séu primulu astrologu; si 4 ***Dgerrah*** (*) ***Bashi***, séu primulu chirurgu de curte.

(*) Acestu cuventu deriva de la arabiculu ***Dgeraha***, vulneratu; de aci ***Dgirahat*** vulnere. *Tr. Germ.*

causata prin o profunda melancholia in care cadiuse sub durat'a arestului séu de cinci ani, si prin care i s'a storsu in urma totu spiritulu si puterea sa de viétia.

Sub durat'a domniei lui Mahomedu IV., Suveranii Europei au remasu totu aceiasi in Germani'a, Franci'a, Spani'a si Portugali'a. Numai in Angli'a s'a facutu schimbare totu cam pe timpulu candu s'a facutu acést'a si in Turci'a. Adeca:

In Angli'a: Iacobu II., 1685 — 1689.; si in loculu seu Vilhelmu III. 1689 — 1702
Tr. Franc.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI SOLIMANU II

ALU DOUE-DIECILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU II. DIN CARTEA IV.

SULTANU SOLIMANU ESTE CONSTRINSU A ASCENDE TRONULU IMPERIALE.

I. Immediatu dupa depositiunea lui Mahomedu, Bostandgi Baschi (1) se duse la Solimanu, care era anca inchisu in camer'a sa,

(1) *Bostandgi Bashi.* Capulu Bostandgiiloru si prefectulu palateloru imperatului. Sunt duoi cu acésta numire in imperiulu ottomanu : unulu in Constantinopole, si celalaltu in Adrianopole, fiindu-ca imperatii ottomani in ambe aceste cetati au palate. Si cu tóte cà de la Sultanulu Mahomedu Fatih incóce, imperatii si-au alesu Constantinopolea de resedinti'a imperiului ottomanu, totusi ei dau onórea adese-ori cu presenti'a loru vechiei metropole a crescêndei dominatiuni ottomane. Acesti duoi Bostandgi Bashi suntu egali in dignitate si in rangu; dar' nu si in jurisdictiune si venituri. Celu din Adrianopole nu are alta sarcina, de câtu a griji de palatulu imperiale de acolo, si are inspectiunea asupr'a fiiloru Sultanului, candu acest'a resiede in acea cetate. Celu din Constantinopole din contra, are deplina jurisdictiune asupr'a a totu littoralulu de la gur'a Dunarei pênê la muntele Athos; candu Sultanulu merge in barc'a sa, elu trebe séu se mérga inaintea Sultanului cu luntrea sa, spre a-i tienê calea deschisa, séu se diréga elu insusi barc'a Sultanului. Elu trebe se aiba cunoscintia esacta despre totu littoralulu marei, si despre tóte localitatile de pe acolo, in câtu se fia in stare a respunde la tóte intrebarile ce Sultanulu i-ar' adressá in privinti'a acellora si in privinti'a proprietariloru loru. Si fiindu-ca numerulu acestoru localitati este aprópe immensu, asia numaí acel'a è qualificatu pentru acestu officiu, care a servitu mai inainte ca simplu Bostandgi. Candu Sulta-

si prosternêndu-se pênê in pamentu, isi aretâ suppunerea datorita unui imperatu, si apoi ilu rugâ a esì si ascende tronulu oliosmanu, devenitu vacantu prin depositiunea fratelui seu, offerindu-i si assecurandu-lu de suppunerea a tóta natiunea musulmana. Solimanu, surprinsu de acestu annuntiu neasceptatu, in contra asceptarei tuturoru a datu urmatoriulu respunsu : « Pentru numele eternului « Dumnedieu ! de ce veniti a me conturbà in linistea mea? Ve rogu « din totu adênculu inimei mele, lasati-me, cá cele puçine dîle ce « le mai amu, se le potu petrece in paçe in camer'a mea; si lasati « cá fratele meu se continue a guverná imperiulu ottomanu : câci « elu è nascutu pentru a domnì, éra eu sunt nascutu numai spre a « meditá si a me prepará la viéti'a eterna». Bostandgi Bashi remase frapatu la inceputu audindu acestu respunsu. Dar' dupa aceea s'a reculesu, si insistêndu asupr'a principelui, i dîse, ca : «Vezirii, « Ulemalii, nobilii si totu poporulu ve declara de imperatore; si a« césta resolutiune nu se mai póte schimba ; nici Sultanulu Maho« medu nu mai póte fi restituitu pe tronu, fara a espune imperiulu « la estreme desastre». Solimanu statea anca nedecisu, apoi dîse, ca elu are cu multu mai mare stima catra fratele seu, decâtu se primésca tronulu, pe care fratele seu de siguru numai l-a parasitu fòra voia sa.

SOLIMANU DECLARATU IMPERATORE, POARTA TOTUSI FRICA DE FRATELE SEU

II. « M'asiu suppune bucurosu vointiei generali —continuâ elu — « dar' me temu de fratele meu». In urma Bostandgi Bashi, perdiendu-si patienti'a i dîse : « Voi trebe, o ! serenissime imperate a ve « suppune cererei si vointiei poporului musulmanu». Si dicêndu acestea, ilu prinse cu o speçie de fortia modesta si-lu duse pe tronu. Solimanu, candu au adjunsu in sal'a unde de ordinariu se inaltia tronulu, mai inainte de tóte tremurandu a cautatu in tóte partile, si a disu lui Bostandgi Bashi si usieriloru, cá se caute bine, nu cumu-va fratele seu este in sala : câci se teme ca-lu va vedé de

nulu intra in barc'a sa, elu ilu conduce tienendu-lu de subsuori ; si pentru aceea se si numera intre Koltuk Veziri, despre cari voiu vorbi mai in josu (*). Elu in urma nu póte fi dimissu din officiulu seu, de câtu cu trei tuguri.

(*) La not'a 28. *Trad. Rom.*

unde-va. Dupa ce in urma l-au assicuratu ca fratele seu este transportatu in alta camera, a ascensu tronulu, si toti curtenii l-au salutatu de imperatore alu osmaniloru.

ELU ISI SPALA MANILE, CAPULU SI PICIOARELE DE IMMUNDITI'A TRONULUI

III. Terminate aceste ceremonii, elu sari de pe tronu parasindulu cá pe unu locu necuratu, si cerù abdest, adeca apa, cá se-si spele manile, capulu si piciórele de immunditiele tronului. Dupa ce i s'au adusu apa si s'a spalatu, n'a mai voitu a se urcá pe tronu; si la insistenti'a curteniloru, isi pusè degetulu pe gura, si le face prin acést'a semnu se taca (2). In urma, pre langa tóta resistenti'a sa, ilu pusera érasi pe tronu, si elu admisse pe ulemali si pe nobilii dignitari a-i sarutá paliulu.

CONFIRMA PE MARELE VEZIRU SIAVUS PASIA IN POSTULU SEU

IV. Primulu actu alu seu a fostu, a confirmá pe Siavus Pasia in postulu seu de mare-veziru; si onorându-lu cu unu vestmentu de ermelinu, i demandá a-si implinì cu fidelitate officiulu seu, si a-si pune tóte puterile pentru a face se incete seditiunea si se se restabilésca linistea intre armata si poporu.

REBELLIUNEA ÉRASI ERUMPE CONTRA VEZIRULUI

V. Indata ce Siavus Pasia s'a intorsu in palatulu seu, Buluc Agalarii (3), s'au grabitu a-lu salutá in dignitatea sa de mare-veziru. Dar' puçinu dupa aceea au mersu se-si pretinda soldulu loru si no-

(2) *Semnu se taca*. Turcii observa cu o attentiune superstitiósa, ca Sultanii loru candu se suie mai ântâiu pe tronu, ce dicu, ce intréba, séu ce comanda; si ca cu ce actiune isi incepu regimulu loru, si de acì vreu a conclude despre inclinatiunile, faptele si gubernamentulu loru in viitoriu; si se intempla ca de multe-ori se implinescu coniecturile loru. In câtu pentru Solimanu, din semnulu ca si-a pusu degetulu la gura si le-a impusu tacere, ei au prognosticatu, ca nu va face nici-unu lucru memorabile: si in fapta asiá s'a si intemplatu.

(3) *Buluk Agalarii*. Acesti-a sunt comandantii regimenteloru de Ieniceri, si officierii superiori cari se ieau dintre acesti-a; precumu: Bash-buluk Bashi, Kiahaieru, Muhzir Aga, Samsundgi Bashi, Sagardgi Bashi si Kulkiahaiasi: toti acesti-a se numescu cu numele comunu de Buluk Agalari. Regimentele de Spahi anca se numescu tóte Buluk, si comandantii loru Buluk Agalari.

ulu Baksisiu (1), ce este in usu a se dá cá unu Dgiulus séu presentu totdeauna la inceputulu unui nou regimu. Vezirulu inse, sciindu ca in cassele atâtu domestice câtu si publice nu sunt altu decâtu catalóge de conturi, a amenatu pe officiari vre-o câtu-va timpu numai cu vorbe góle; ér' pe principalii auctori ai seditiunei, sub pretestu de promotiune, in realitate inse pentru a-i departá de ceialalti

(1) *Baksisiu.* Acestu cuventu însémna unu donu puramente gratuitu, dar' unu donu consacratu prin usu, care prin urmare nu póte avé numirea de elemosina. Sultanii, candu dupe mórtea ori destituirea predecessoriloru loru, mai ântâiu se punu pe tronu, ei totdeauna dau unu baksisiu tuturoru trupeloru alese, cari pe acelu timpu sunt stationate in Constantinopole, cu esceptiunea aceloru soldati, cari appartienu Pasiloru; si acestu baksisiu se numesce Dgiulus Accesi, adeca banulu noului séu reinnoitului regimu. Fia-carui Ieniceriu se dau câte dóue-dieci de lei, si fia-carui Spahi câte dóue-dieci-si-cinci; si daca li s'ar refusá acesti bani, séu ar' intardiá cu respunderea loru: ei potu se-i pretinda cá pura datoríe. Sunt casuri candu soldatii. vediendu ca Sultanii sunt in lipsa de bani, le daruiau un'a pené in dóue kiste, séu soldulu de pe trei luni: dar' nici candu nu s'a auditu cá ei se fia renuntiatu vre-odata la Dgiulus Baksisiu. Acestu daru l-a introdusu in imperiulu ottomanu mai ântâiu Solimanu Canuni, auctorulu a mai tóte regulatiunile in statulu osmaniloru. La prim'a vedere s'ar' paré ca acestu usu ar' fi unu lucru periculosu pentru imperiu; câci speranti'a de a capetá baksisiu este unu incitamentu perpetuu la soldatii avidi de a se revolta. Si intr'adeveru, esperienti'a a aretatu, ca cele mai multe rebelliuni si destituiri de Sultani prin nimicu nu s'au suscitatu si sustienutu mai multu, cá prin aceea ca Ienicerii, cupidi si altminterea de a schimbá câtu mai adese-ori regimulu, in speranti'a baksisiului se uniau cu inimicii Sultaniloru si se revoltau contra acestora. Dar' déca consideramu mai deaprópe scopulu acestei legi si intentiunea legislatorelui, nu potemu sa admiramu destulu prudenti'a divina si profund'a sciintia politica a lui Solimanu disu Canuni. Elu adeca isi propusese a pune imperiulu in stare de a nu se teme nici de atacurile dinafara, nici de turburarile din laintru. Pre langa acésta, elu se temea ca successorii sei, orbiti de puterea absoluta ce o ar' avé asupr'a suditiloru loru, ar' poté prin superbia, tirania si alte vitiuri se risipésca totu ce au adunatu: asia i-au legatu prin o lege, care se-i faca a tiené susu si tare la dignitatea imperiale; si in acelasiu timpu prin frica de turburari se-i faca a se retiené de a le face reu, déca amórea de virtute nu i-ar' poté miscá la acést'a. Elu prevedea, ca cu modulu acesta, successorii sei voru fi necessariamente obligati a purta o grige deosebita, cá in tierile loru se nu se comitta nici-o nedreptate séu tirania; si acést'a, parte pentru a desarma pe malcontentii sedusi prin daruri la rebelliune, si a le luá si cea mai mica ocasiune de a gasi ceva de condemnatu in faptele Sultaniloru; parte, pentru cá chiar' prin modulu acesta, soldatii astuti, cari petrecu cu ochi attentivi coruptiunile publice, in speranti'a baksisiului se póta allege si dá Statului domnitari prudenti, cari se scia ca cellu mai micu abusu de putere i pune in periclu de a-si perde tronulu.

rebelli, i-au trimisu garnisóne in cetati fórte departate. Acesti-a inse se adunara in Orta Giamì, prinsera armele, percursera trupe de trupe tóte stradele, si strigau ca: Vezirulu este inmicu alu Sultanului Solimanu, si cá atare, precum cá unulu care a frantu si violatu promissiunea sa, trebe omoritu.

REBELLII OMOARA PE VEZIRULU IN PALATULU SEU

VI. Vezirulu audiendu de adunarea soldatiloru si de cele ce se petrecu pe strade, se trase cu officiarii sei in palatulu seu, inchise portile, si se resolvì a se aperá si a murì cu sabi'a in mana. Puçinu dupa aceea vinu rebellii, incungiura palatulu, si striga: se li se deschida portile; càci au de a impartesì ceva vezirului. Dar' Siavus Pasia, care sciá intentiunea loru, le denegà intrarea. Ei se incérca a rumpe portile cu puterea: Siavus i respinge cu armele, ce, din fericire, le avea in palatu, si omóra vre-o dóue-dieci de Ienicieri. Soldatii, vediendu mórtea cameradiloru loru, se infuria si mai tare, nevalescu cu tóta puterea asupr'a portiloru, le spargu, si intra in palatu. Vezirulu din feréstra camerei sale, care erá chiar' in façie cu port'a, nu incetâ a descarcá puscaturile asupr'a loru; officiarii sei anca, cám una-suta la numeru, se oppunu rebelliloru cu arm'a in mana, i impedica de a se urcá pe trepte, si-i respingu pênê in Divanchanu (5); si finindu-li-se puscaturile, ei intrepidi cu

(5) *Divanchanu*. Tribunalu, sala de judecata, séu localitatea unde se asculta plangerile poporului. In catulu primu alu palatului Vezirului este o sala fórte spatiósa, de trei laturi inchisa cu pareti, ér' a patr'a lature, unde sunt scarile, è construita numai din columne; si acést'a è anume facuta asiá, pentru cá pledarile se se audia mai bine, si interessatii se póta fi admisi in laintru mai usioru; ér' cei cari stau afara pe scari se póta intielege despre ce se tractéza in sala. In midiuloculu paretelui care este in façie cu intrarea, este facutu unu arcu, si deasupr'a acestui-a este scrisu in littere de auru confessiunea fidei mahomedane, despre care amu facutu acum de atâte-ori mentiune. Suptu acestu arcu unu scaunu pusu pentru Vezirulu, in care siede elu dupe manier'a europena, adeca cu piciórele lasate in josu (*). Pe paretele spre média-dì este depinsa o lampa, care este semnulu unui Mihrab séu altariu, catre care Turcii trebe se se intórca cu faci'a loru candu isi facu rugatiunile. Càci, fiindu-ca partile litiganti trebuindu a asceptá reiesit'a causei loru, de multe-ori sunt impedicate de a merge la o Giamia spre a recitá acolo Nemazulu la timpulu curentu: asià pentru comoditatea loru s'a inventatu acestu semnu de al-

(*) Turcii isi punu piciórele in crucisiu, si asià siedu pe ele *Tr. Rom.*

sabi'a in mana apera pe domnulu loru. Lupt'a a fostu infocata si sangerósa, unde mai bine de un'a-suta-cinci-dieci de rebelli au remasu morti pe trepte, si cám totu atâti-a vulnerati. Dar' in urma

tariu, cá la singnalulu clamatoriloru se nu-i impedice nimica de a-si face rugatiunile chiar' si in midiloculu rumórei ce nu arare-ori domnesce in sala. Éca acumu form'a de procedura ce se observa la Turci in acestu foru de judecatoria. De patru ori in septemana, adeca Vineri, Sambata, Luni si Mercuri, e detoriu Vezirulu a veni in Divanu si a face dreptate poporului ; afara de casulu candu ar' fi impedicatu prin affaceri de mare importantia, ceea ce fórte arare-ori se intempla. Dar' candu totusi are ceva pedeca; atunci ilu suplinesce Ciausiu Basi. Dilele de Duminica si Marti suntu destinate pentru Divanulu Sultanului séu Galcbe Divanu. Ioia é dî de pausa si pentru aceea se si numesce Datlu Ghiuni (*) Vezirulu are de assistenti, Vinerea pe amenduoi Kasiulaskirii, pe celu de Anatoli'a la stang'a, si pe celu de Rumeli'a la drépt'a ; dintre cari celu d'ântâiu asiste numai cá auditoru, ér' cestu de alu doilea cà judecatoriu: Sambat'a are pe Galata Molasi, séu judele de Pera : Luni'a pe Eiub Molasi si pe Iskiudar Molasi : Mercuri'a pe Istambul Effendi. Inainte de a veni acesti-a in sala, Ciausi Basi asiedia amendouè partile litiganti in duoe renduri, dandu-le câte-unu Ciausiu cá garda, si spunendu-le ca se astepte pênè va veni Vezirulu, ér' pênè atunci se-si tiena fia-care Arzuhalulu seu in mana. Dupa ce a venitu Vezirulu, si la ordinulu seu s'a pusu pe mésa tapisulu tiesutu cu auru, numitu Ischkir, re care scrie elu : vine celu d'antaiu acusatore din rendulu de catra man'a stanga si-si da petitiunea la Ciausiu; acesta o da la Ciausiu Basi, séu la altu superioru alu seu, precumu sunt Ciauslar Kiatibi si Ciauslar Emini; si acesta o da lui Buiuk Teskieredgi, care sta in partea stanga de la Vezirulu. Acestu Teskieredgi cetesce Arzuhalulu cu voce inalta; si dupa aceea se asculta amendóe partile in modu contradictoriu, adeca pro si contra. Dupa ce s'au esaminatu si ponderatu motivele si de o parte si de alt'a assessorii, ori cari ar' fi ei, se redica, si recapitulandu in modu summariu tóta caus'a, spunu ce sententia trebe se se aduca dupa opiniunea loru si conformu legiloru divine. Si déca Vezirulu apróba, Teskieredgiulu insémna sententi'a in partea de-asupra a Arzuhalului, care trebe se fia nescrisa, si Vezirulu o confirma, subscriendu cuventulu *Sah* (adeveratu). Ér' déca Vezirulu se indoesce despre justeti'a sententiei, elu mai asculta odata tóta caus'a; si déca afla ca assesorii cu intentiune au datu sententia nedrépta, pronuntia insusi alta sententia dupa opiniunea sa propria, si despre acést'a da partiloru unu Hudget séu o copia a sententiei. In assemenea casu inse, assesorii mantienu cu tóta seriositatea opiniunea loru ; ceea ce nu numai ca potu, ar' sunt obligati a face: pentru cá déca s'ar descoperi ca unu judecatoriu a facutu odata nedreptate, elu nu numai ca-si perde postulu, dar' nici numai dóte avé sperantia de a intrà vre-odata in altu postu. Dupa ce s'a purcesu in modulu acest'a cu tóte partile postate in stang'a , totu asià se purcede si cu cele din drept'a; adeca celu mai antaiu isi da Arzuhalulu prin midi-locirea personeloru mentionate mai in sus lui Kiuciuk Teskieredgi , care mai ântâiu ilu percurge in fuga, pentru cà se nu se impedice candu vine se-lu citésca. Indata apoi ce s'a ju-

(*) Diu'a dulce ; séu Joi'a alba. *Tr. Rom.*

multimea repórta victoria asupr'a bravurei, si multi d'in partid'a vezirului cadu morti, altii fugu pe coperisiu deasupr'a si se arunca josu pe strada. Vezirulu, cându a vediutu ca ómenii sei sunt dispersi, s'a retrasu érasi in camer'a sa, si in usia mai omóra cu sabi'a vre-o doui-spre-diece Ieniceri. In urma, fatigatu mai multu de invingerea sa, decâtu de a fi elu invinsu, cade in man'a soldatiloru, si a fostu in modú crudele ucisu. Corpulu seu taiatu în bucati, a fostu aruncatu prin ferestre pe strada.

ALTE CRUDELITATI ALE REBELLILORU

VII. Soldatii in furórea loru nu se oprira acì. Ei petrundu in apartementulu femeieloru, lucru ne mai auditu pênê acumu la Turci, si taia nasulu, manile si piciórele la femei'a Vezirului (6) si la sor'a lui, si góle desbracate le arunca pe strade; apoi comitu si alte fapte esecrabili cu sclavii si cu sclavele. Dupa aceste brutalitati comisse asupr'a familiei si casei Vezirului, rebellii cá nisce lupi selbatici se arunca prin tóte stradele cetatiei, si omóra si prédą totu ce le vine in cale, cá si candu tóta lumea ar' avé parte la crim'a Vezirului. Ce spectaclu inspaimentatoriu! ce trista desolatiune in tóta cetatea! Nici-odata Constantinopolea n'a fostu mai aprópe de ruin'a sa totale cá chiar' acumu; déca, spre fericire, ulemii, primii autori ai seditiunei, nu se intrepuneau ér' eí a o stinge. Câci vediendu periclulu inaintea ochiloru, ei se adunara numai decâtu in palatulu imperiale, arborara Sandgiaki-Sierifulu (7) lui Mahomedu tramissera clamatori in tóte partile se publice, ca totu musulmanulu

decatu o causa ce era mai inainte in desbatere: Kiuciuk Teskieredgi ceteste cu voce innalta Arzuhalulu ce i s'a inaintatu. Si totu asiá merge pênê se termina tóte causele; si divanululu nu se póte redica, decâtu séu facêndu-se nópte, séu déca nu mai sunt cause de infaçiosatu. — Totu in sal'a acést'a isi primescu Spahii soldulu loru in presenti'a Vezirului. Ér' Ienicerii isi capeta soldulu loru in Galibe Divanu, séu in curtea Sultanului, si li se da in pungi, cari apoi ei le ducu la Kulkiahaia, si acest'a le imparte dupa trupe, si da fia-carui competenti'a sa.

(6) *Femei'a Vezirului.* Acést'a a fostu fii'a marelui si celebrului Veziru Kioprili Ahmedu Pasia, si sor'a lui Kioprili Mustafa Pasia, care puçinu dupa aceea a reocupatu Belgradulu de la Germani. Crudelitatea cu care soldatii turbati au tractatu pe aceste femei, este cu multu mai desonoratória, decâtu rebelliunea insasi si decâtu ucciderea nevinovatului Veziru.

(7) Stindardulu santu. *Tr. Rom.*

care nu voiesce se tréca de infidelu, se asculte si se se adune in giurulu acestui stindardu. Cetatianii si locuitorii Constantinopolei au fostu primii, cari au properatu sub stindardu; dupa aceea vinu Ienicerii, si pentru cá se nu para rebelli si dispretiuitori stindartului profetului loru, depunu armele si se suppunu santului stindardu, strigandu ca ei au prinsu armele nu in contra Sultanului, ci in contra vezirului, perfidului seu inimicu. L-amu punitu — dîsera ei — precumu a meritatu; si acumu suntemu gat'a a face totu ce ne va ordoná Sultanulu, căci i-amu datu putere a dispune de viéti'a si mortea nóstra.

CODGIA ISMAIL PASIA ESTE NUMITU MARE-VEZIRU. REBELLIUNEA REINCEPE

VIII. Dupa-ce cu modulu acest'a a incetatu tumultulu, Solimanu numesce mare-veziru pe Codgia Ismail Pasia (8) si rebellii se intorna la casele loru. Dar' acésta liniste n'a tienutu lungu ; căci pucinu dupa aceea, Sultanulu a datu ordinu Vezirului, cà in ascunsu sè puna man'a pe auctorii rebelliunei, si se-i curatie din viétia. Vezirulu a inceputu cu tóta seriositatea a esecuta ordinulu Sultanului; dar' Ienicerii vediendu acést'a, apuca érasi armele, se aduna in Orta Giamí, si amerintia a estermina atâtu pe Sultanulu câtu si pe Vezirulu. Sultanulu vediendu ca furtun'a se ridica asupr'a capului seu, ascultandu consiliulu lui Kioprili Mustafa Pasia, arunca tóta vin'a pe Vezirulu (9), si lasa a se respandi vorb'a, ca tóte acestea le-a

(8) *Codgia Ismail Pasia.* Betranulu Ismailu Pasia. Era pe acelu timpu Aga Ieniceriloru, si fu numitu mare-Veziru anume cu intentiunea de a innabusi mai usioru turburarile, si de a imblandi cu mai pucina ostenéla pe Ienicerii rebeli. Dar' candu se revoltara a dóu'a óra, betranulu fu sacrificatu la consiliulu lui Kioprili Musafa Pasia, si s'a tramisu in esilu la Rhodos.

(9) *Arunca tóta vin'a pe Vezirulu.* Puterea suprema si câte-odata aprópe nemarginita, ce dau Sultanii Veziriloru sei asupr'a imperiului ottomanu, ar'-poté in alte state se aiba consecintie periculóse ; in Turci'a inse este celu mai efficace, déca nu uniculu midi-locu de a sustiné statulu. Câci, afara de aceea ca Sultanulu are poterea de a destitui pe Vezirulu candu i place ; ceca ce se intempla mai alesu candu vede ca puterea Vezirului prin o lunga durata a prinsu radecini prè afunde ; dar caus'a ce-i retiene pe Veziri de la a face turburari, este mai cu séma aceea, ca ei sciu bine, ca prin destituirea Sultanului, nu mai potu adjunge nici-odata se-si mai faca noroculu. Ei nu potu adjunge se-si puna pe capu diadema atâtu de sacra, din caus'a singularei veneratiuni cu care se porta Turcii câtrâ cas'a domnitória osmanica dar ;

facutu Vezirulu d'in propri'a sa auctoritate, fara scirea si fara ordinulu Sultanului.

CODGIA DESTITUITU, SI IN LOCULU LUI SE NUMESCE VEZIRU TEKKIURDAGHI MUSTAFA PASIA

IX. Pentru cá se dea óresi-care colóre de crediementu vorbeloru sale, Solimanu destituie pe Codgia Ismailu Pasia din dignitatea de mare veziru, si-lu tramitte in esiliu la Rhodos; in loculu lui numesce veziru pe Tekkiurdaghi Mustafa Pasia. Effectele fatali ale acestoru flacare s'au latîtu din capitala si in celelalte provincie ale imperiului.

EGEN PASIA IN RUMELI'A, SI GHIEDUKI PASIA IN ASI'A, SE REVOALTA

X. Egen Osmanu Pasia (10) in Rumeli'a audiendu ca Mohamedu

ei nu potu contá nici la o affectiune séu favóre stabila a succesorelui Sultanului: câci acest'a nici odata nu-si va pune increderea intr'unu omu care a fostu tradatoriu façie cu domnulu seu. Candu se nascu turburari, uniculu scutu cu care se apera Sultanii contra plangeriloru si murmurului poporului este, ca ei tóta vin'a relei administratiuni o arunca asupr'a Vezirului. si-lu sacrifica furiei poporului. Unu remediu acest'a, care arare-ori a remasu fara a produce efectulu seu bunu; ba nici odata n'a smintitu de cate-ori s'a aplicatu; déca cumu-va Sultanii din pré marea loru iubire catra Veziri nu au intermissu de a-i puni, si de a imblandi prin alte midi-lóce mai dulci pe poporulu malcontentu. Câci multi barbati fórte considerabili tienu, cà Turcii nici-odata n'ar' fi venitu la estremulu de a destituí pe Sultanulu Mahomedu alu IV., principe renumitu prin lunga domnirea sa si prin atâte multe victorii, déca elu nu tienea la obstinatiunea sa de a protege pe Vezirulu seu, Ainedgi Solimanu Pasia (care dupa maxim'a Turciloru a meritatu a-si perde capulu. fiindu-ca la anulu 1686, a lasatu pe imperiali naintea ochiloru sei se cuprinda Belgradulu, si dupa aceea s'a lasatu se fia batutu la Sîclosiu), si déca elu nu asteptá cá lucrulu se adjunga la atâta desperatiune, in câtu se remana elu insusi ucisu. Assemenea nici Mustafa n'ar' fi fostu destituitu, déca elu ar' fi estradatu numai pe Rami Mehemedu Pasia si pe Mufti dimpreuna cu fiii loru in manile rebelliloru.

(10) *Egen Osmanu Pasia.* Unu omu fórte insemnatu pentru lotriele sale in Asi'a. Elu a fostu instituitu mai ântâiu Pasia cu duóe tuguri in vecinatate de la Kasdaghi. Dar candu a vediutu ca starea imperiului ottomanu este sdruncinata atâtu afara câtu si in laintru, elu, cu trupele ce le avea sub comand'a sa si cari treceau de celle mai bune in tóta Asi'a, a inceputu a devasta tóte provinciele vecine; si mai multu, elu amerintiá cu destructiune cetatea Iskinderu, bá pênê si resiedinti'a imperiale. In urma inse s'a impacatu cu Sultanulu Solimanu; si dupa ce a obtienutu iertatiune de la acesta, a adusu cu sine preste un'a miie de voluntari pentru a se bate contra Germaniloru. Dar' cu tóte acestea i s'a luatu viéti'a indata ce au adjunsu la Constantinopole.

este destituitu si in loculu lui a adjunsu Solimanu pe tronu, au adunatu o truppa considerabile de Spahi, si i-a indemnatu cá cu invoire communa se tramitta unu Arzuhalu la Vezirulu si se céra bacsisiulu Giulus, ce li se cuvine dupe usu. Vezirulu fiind in absoluta impossibilitate de a le satisface cererea, le-a respunsu, ca anca voru trebui se ascepte lungu timpu pênê ce li s'ar poté plati acelu bacsisiu. Atunci Spahii isi fecera singuri dreptate, si stórsera de pe locuitorii din Rumeli'a aceea ce le datorià Vezirulu, si sub acestu pretestu au devastatu tóta Bulgari'a pênê la Sophi'a. In Asi'a, Ghieduk Pasia inspirà trupeloru sale idei seditióse; si alaturandu-i-se mai multe mii de voluntari, amerintià a attaca insasi Constantinopolea. Si mai multu; elu devastà tóte provinciele de sub Beglerbegulu de Anatoli'a, si suppunendu-le potestatiei sale, innaintà cu armat'a sa pênê la Isnikimid Ghiescid (11), si se preparà a obsidià cetatea Chrysopole; ceea ce credea a o poté occupa cu atâtu mai usioru, cu câtu ca Ienicerii, rebelli si ei, pareau a se occupa mai multu cu certele loru interne, decâtu a mai cugeta la inimicii esterni, si la acei-a cari assemenea loru erau culpabili de rebelliune.

IENICERII LASA LA O PARTE CUGETELE LORU REBELICE, SI BATU PE REBELLULU GHIEDUK PASIA

XI. Dar' Ienicierii lasa la o parte furórea revolutionaria ce o nutriau contra superioriloru loru, trecu marea, si ajungu naintea Chrisopolei cu o nópte mai nainte de ce ar' fi inceputu Ghieduk a o attaca; tragu o linëa in giurulu cetatiei, constringu pe inimicu a se retrage; si puçinu dupa aceea luandu offensiv'a, batu pe Ghieduk si punu capetu rebeliunei.

IMPERIALII OCCUPA AGRI'A SI ALTE CETATI IN UNGARI'A

XII. Pre candu imperiulu ottomanu era cutrieratu de aceste revolutiuni intestine, armat'a imperiale a occupatu celle mai tari propugnacule ale Ungariei, Agri'a, cea mai formidabile fortarétia in

(11) *Isnikimid Ghielcid.* Asia se numesce sinulu marei de la Nicomedi'a, care se intinde de la marea-marmora pênê in marea-négra. Numele de Ghietcid, adeca Trecâtóri'a, i s'a datu din causa, ca aprópe de acestu sinu de mare este calea ce duce din Asi'a la Constantinopole.

Ungari'a-de-susu, dupa obsidiune de patru luni, a fostu constrinsa prin fóme a se suppune imperialiloru in dóue-dieci ale lunei Muharremu anulu Hegiréi 1099. Totu assemenea sórte a avutu si Muncaciulu, o fortarétia aprópe insuperabile in Ungari'a-de-susu, si care cu câti-va ani mai inainte a fostu intarita cu o buna gàrnisóna si cu nóue fortificatiuni de catra Tököli; nu numai, cì acest'a o fece de asilu pentru femei'a sa, thesaurulu si archivulu seu. Dupa ce inse, precumu amu spusu mai in susu, Turcii au arestatu pe Tököli, si Casovi'a s'a perdutu din mana, muierea lui, acésta eroina a timpului nostru, si-a adunatu atâte truppe, câte i-a fostu in potintia, a provediutu Muncaciulu cu o quantitate considerabile de victuale, sperandu ca in modulu acest'a se va poté susţiené pênê la finitulu bellului, séu pênê ce Turcii voru poté venì se elibere cetatea.

EI OCCUPA MUNCACIULU, PUNU MAN'A SI ARESTÉZA PE SOCI'A LUI TÖKÖLI

XIII. Dupa ce fortiele turcesci au fostu respinse prin partile vecine, contele Merci, la anulu Hegirei 1098, se incercâ a suppune si acésta fortarétia sub potestatea sa, si o batù câte-va luni bombardandu-o cu tunuri si cu bombe. Dar' a vediutu ca cu modulu acest'a nu póte esì nici la unu resultatu, fiindu-ca principes'a se aperá cu unu curagiu eroicu si firmitate admirabile; pentru care ea ar' fi meritatu tóte elogiele, déca ar fi aplicatu aceste mari si singulari vertuti intru aperarea patriei sale. Asiá contele Merci se puse intr'o distantia óre-care de la cetate, si blocandu-o o tienea in astu modu inchisa, in câtu taiându-i tóta comunicatiunea, a fortiatu pe principess'a, soçi'a lui Tököli, a se suppune mai multu prin fóme, decâtu prin armele inimice; si in patru-spre-diece alle lunei Rebiul-ewel, anulu Hegirei 1099, s'a predatu dimpreuna cu castellulu in discretiunea imperatului Germaniloru. H. 1099 / I. C. 1688

DISPOSITIUNEA REBELLA A TURCILORU AMERINTIA CU NOUA SEDITIUNE

XIV. Ajungêndu scirea despre aceste infortuniuri la Constantinopole, poporu si soldati au inceputu de nou a nutrí idei seditióse. Càci ei cu totii se inspirasera de sperantia, ca dupa ce Mahomedu, auctorulu bellului injustu a fostu destituitu, si in loculu lui a fostu inaltiatu pe tronu Solimanu, adeca unu principe de o speçiala pie-

tate, precumu isi imaginau ei: mâni'a lui dumnedieu va incetá de asupr'a loru, si respinsi voru fi inimicii cari amerintiau a petrunde pênê in inim'a imperiului. Dar' vediendu-se insielati in asceptarile loru: au inceputu a respandì scrisori injurióse prin Giamie si prin Divanu, in cari faceau reprobatiuni Sultanului pentru negligenti'a sa, si atacau in modu satiricu, in versuri si in prosa, atâtu pe vezirulu si pe ceialalti officiari mai de frunte, câtu si pe Sultanulu insusi. Vezirulu nu erá inatentivu la aceste miscari; si ordinâ patrole, cari percurgeau stradele cetatiei diu'a si nóptea; oprì conventiculele nocturne, unde sciá bine ca de comunu se fabrica aceste arme malitióse; lasâ a se arestá unele persóne, cari din neprecautiune tienusera discursuri satirice in publicu, dar' i liberâ érasi fara a-i punì, cá nu, punindu-i, se mai verse, precumu se dîce, oleiu pe focu.

SOLIMANU MERGE LA ADRIANOPOLE. TIMOAREA LUI NATURALE CONTRIBUIE FOARTE MULTU LA INCETAREA SEDITIUNEI.

XV. In urma timórea naturale a Sultanului a effeptuitu aceea, ce nici curagiulu celu mai animatu, cá celu mai bunu midi-locu de a prevenì reulu, n'ar' fi potutu face. Solimanu intr'atâtu a fostu cuprinsu de frica, in câtu s'a resolvitu a perasì Constantinopolea si a se departa d'intre auctorii rebelliunei. Intentiunea sa a fostu aprobata, si sub pretestulu de a schimbá aerulu, s'a dusu la Adrianopole cu nobilii sei si cu tóta curtea. Nu incape dubiu, ca poporulu din Constantinopole a avutu tóta ratiunea de a se plange de réu'a administratiune a trebiloru publice; dar' gresiél'a erá, ca elu atribuiá caus'a nu celloru ce o meritá, cì altoru persóne cu totulu innocente. Câtu de sleitu erá thesaurulu publicu, si in ce mare necessitate erá redusu acestu opulentu imperiu, se póte vedé din ceea ce s'a petrecutu cu occasiunea acestei caletorii a Sultanului de la Constantinopole. Candu erá chiar' se plece Sultanulu, vine stabulariulu si-i annuncia, ca in stalurile altetiei sale nu sunt atâti cai, catâri si câmile, câti sunt necessari pentru a transportá tóta curtea la Adrianopole. Sultanulu, cá omu de unu temperamentu fórte blandu, i dîse se mérga si iea cu tocméla ceea ce lipsesce, si defterdariulu se platésca banii. Defterdariulu inse, intrebatu fiindu, respunse ca nu suntu atâti-a bani in cass'a thesaurului publicu. Atunci Solimanu,

pentru a venì intr'adjutoriulu acestei necessitati momentane, a datu ordinu cá in piati'a publica se se venda argintari'a, aurari'a si tóte pretiósele sale. Cu modulu acest'a potêndu, nu fara mare greutate, a inchiriá cai si carra, a plecatu din Constantinopole; si prin acést'a a prevenitu si evitatu o revolutiune ce erá chiar' se erumpa.

AJUNGENDU SOLIMANU LA ADRIANOPOLE, INVITA PE IMPERATULU GERMANIEI A INCHEIA PACE

XVI. Dupa ce a adjunsu la Adrianopole, se aretâ la inceputu cá si candu n'ar' cugetá la alta decâtu la intreprinderi bellice. Dar'- fiindu-ca legea Coranului si devotiunile superstitióse, i erau lucruri cu multu mai placute, decâtu armele si soldatii, asia a tramissu pe Zulficaru Effendi (12), sindiculu Ienicieriloru, si pe Alexandru Mavrocordatu (13), interpretele divanului, in calitate de delegati la

(12) *Zulficar Effendi*. Acest'a erá de nascere din Constantinopole, si pentru invetiatur'a sa erá in mare védia la curtea ottomana. Pre langa virtutile sale personali, positiunea lui de Ienghiceri Effendisi, adeca secretariu alu Ieniceriloru, ilu facea a se bucura de o speciale consideratiune la curte. Officiulu acestui functionariu consiste in a tiené registruri despre toti Ienicerii; a da fia-carui dintre ei unu atestatu subscrisu de mân'a sa; a chiamá pe fia-care cu numelê, candu au se-si primésca soldulu; si cu unu cuventu, a intarí cu subscrierea numelui seu tóte actele ce privescu pe Ieniceri. Cu modulu acest'a, abiá se póte crede câti bani si câta avutia isi póte elu câstiga atâtu pe cale drépta câtu si pe cale nedrépta. Câci, pre langa salariulu seu, care este fórte considerabile, elu mai capeta presente fórte insemnate dela officiarii de Ienicieri, candu acesti-a vinu promovati la vre-unu rangu mai inaltu; céea ce la ei se intempla mai adese-ori decâtu ori unde la altii, parte pentru numerulu cellu mare alu officiariloru la aceste truppe, parte pentru ca Aga Ieniceriloru se schimba fórte adese-ori. Câci este usu generale la Turci, ca se nu se presente inaintea a nici-unui scriitoriu fara a-i aduce vre-unu presentu. Afara de acest'a candu Ienicerii isi primescu soldulu, fia-care trebue se-si presente Pusol'a sa (o nota séu çidula pe care sta numele fia-carui Ieniceriu, si de care totu insulu trebe se aiba un'a); elu insc le stringe si ale acelor'a cari séu sunt morti séu absenti, si redica pentru ei soldatulu, si-lu tiene pentru sine. Ne mai mentionandu aci alte midi-lóce de inavutire, in cari Turcii atâtu sunt de inventiosi, in câtu nu-i intrece nici-unu altu poporu pe lume. A remasu de elu unu singuru fiiu cu numele Osmanu Aga, care dupa mórtea lui Daltaban, a fostu inaintatu prin auspiciele lui Maurocordatu la dignitatea de Kiahaia.

(13) *Mavrocordatu*. Acestu barbatu atâtu este de cunoscutu in tóta Europ'a, in câtu n'ar' maĭ trebui se facu ací o lunga istoria a vietiei séle. Totusi pentru placerea celloru curiosi vreu a da ací unele notitie. despre geneologi'a sa, despre care pénê acumu nu circuléza decâtu numai date incerte. Sub domni'a lui Muradu IV., renu-

imperatulu Germaniei, sub pretestu de a-i annuncia suirea sa pe tronu, in realitate inse cu intentiunea de a tracta cu elu despre pace si a o incheia sub conditiunile precumu o voru poté.

mitu pentru cucerirea Bagdadului, era in Constantinopole unu grecu fórte avutu, care era cunoscutu din registrele sale sub nume de Σκαρλάτος (Scarlatos) si care a fostu sorgugiu, séu cumperatoriulu de boi si de oi la curte. Acésta intreprindere se dá de comunu unui grecu; fiindu-ca ei, grecii, poteau mai usioru se cumpere de la crestini boi si oi si alte provisiuni necessarie pentru bucatari'a Sultanului si a Ieniceriloru. Dupa ce Scarlatos si-a facutu o avere fórte considerabile cu meseri'a sa, elu a inceputu a fi cunoscutu, si la curte fórte respectatu; precumu se intempla acést'a fórte usioru tuturoru ómeniloru avuti. Pe timpulu acel'a domniá o mare inimicitia intre Vasilie principele Moldaviei si intre Mateiu principele Romaniei. Fia-care din acesti duoi princìpi voiá a se alungá unulu pe altulu din scaunulu domnescu. Amenduoi erau fórte avuti, si fia-care avea partida puternica la curte: asiá n'au potutu se strice altui-a decâtu loru insi, prédandu-si thesaurulu si seracindu-se unulu pe altulu. Scarlatu erá pe partea lui Vasiliu si se intrepuse cu tóta védi'a sa pre langa Vezirulu si pre langa ceialalti curteni cá se strice lui Mateiu; si facea acestui-a din di in dî mai mari pedece. Mateiu a incercatu unele midi-lóce de a trage pe Scarlatu in partea sa; dar' tóte au fostu in vanu. In urma Mateiu, dupa ce i-a muritu muierea, a cerutu in casatoria pe Luxandra, unica fiia a lui Scarlatu, crediendu ca prin legatur'a de sange mai usioru va poté adjunge aceea ce prin bani n'a potutu face. Scarlatu isi da invoirea, si Mateiu prin Capukihaia, séu secratariulu seu in Constantinopole lasa a se celebrá incredintiarea in modulu cellu mai splendidu, si tramitte mai multi boieri si boierese la Constantinopole cu o mare suita spre a-i aduce mirés'a acasa. Câte-va dîle insa dupa incredintiare, Luxandra cade bolnava si capeta versatulu, din care si-a perdutu nu numai frumseti'a, cì anca si unu ochiu. Scarlatu tiene in secretu acésta deformare a fiiei sale, si o tramitte la mire pre langa o dote fórte considerabile; dar' totodata i dìce ei, cá pe tóta calea se-si tiena faci'a ascunsa dupa usulu turcescu, si se nu se arete nici unui omu pene dupa cununia. Elu adeca credea ca consumata odata cununi'a, principele, vrendu, nevrendu va fi obligatu a o tiené de a sa socia, si nu o va mai poté refusá. Asiá, Luxandr'a se inveli bine, si se puse pe cale. Dar' dupa ce au adjunsu in Tergoviste, si i s'a datu o casa si camera eleganta, vediendu principele ca mirés'a sa nu permitte nimerui a intrá la ea, decâtu numai camerieriloru sale ce le luase de acasa: elu a venitu la suspitiune, ca sub asta ascundere neindatinata la crestini, trebe se zaca ceva secretu: si cerù mai ântâiu pentru sine, apoi pentru unele boierese, permissiunea de a-i face visit'a. Dar' jun'a principessa i-a refusatu si un'a si alt'a, dicêndu ca parintele seu i-a interdisu fórte strictu, si sub greu blastemu i-a lasatu, cá nimerui pe lume se nu-si arete faç'a pe câtu timpu ea este vergura. si acésta interdicere suna nu numai façie de barbati, cì façie si de femei. Si principele, séu pentru ca natur'a sa cea blanda i dictá, séu pentru ca se temeá de puterea parintelui miresei sale: n'a mai staruitu a o vedé, cì i-a lasatu numai se intieléga, ca vediendu-o atâtu de reservata, elu n'a potutu decâtu a veni la suspitiunea, ca ea trebe ca sa suffere de unu defectu séu de-

VEZIRULU NUMESCE UNU SERASKIERU IN CONTRA INIMICULUI

XVII. Vezirulu Tekkiurdaghi Mustafà Pasia (14), séu pentru ca avea frica de Germani, séu pentru ca era ingrigiatu ca curtenii, in

formitate in corpu. La acést'a Luxandr'a i respunse intr'unu modu fórte artificiosu, dicéndu ca ea are totu ce trebe se aiba o vergine; dar' déca principelui i pare reu de legatur'a ce a facutu. ea este gata la momentu a se intórce in tiér'a de unde a venitu; câ-ci fii'a lui Scarlatu nu se teme ca nu-si va gasí unu barbatu. Acestu respunsu subtile din gur'a unei domnisiore tinere, au amagitu pe Mateiu, in câtu elu a facutu immediatu cele mai mari preparative pentru nuptii. Ea, pururea invelita la façie, a fostu dusa din allocamentulu seu de pênê ací in palatu, si de aici in beserica. Dar' candu principele, dupa terminarea ceremoniei de cununia, a intratu in cas'a de dormitu, și a vediutu ca nevésta sa este fórte urita in façie si órba de unu ochiu: elu immediatu si fara a se atinge de ea, séu, precumu dicu altii, la dóue dîle dupa cununia, o a tramisu din palatu in locuinti'a ei de mai inainte, si de aici o a espeditu cu unu conductu in tóta onórea la parintele seu, dandu-i tóta dotea inderetu dimpreuna cu alte daruri nuptiali. cari, precumu se dîce, faceau aprópe una-suta-cinci-dieci de pungi. Scarlatu a luatu acést'a in nume fórte reu, si a incercatu tóte midi-lócele de a-si resbuná pentru acésta dehonestare a fiicei sale. Dar' mórtea l-a prevenitu de a-si esecutá intentiunea; căci puçinu dupa intórcerea fiicei sale, a fostu assassinatu de man'a unui ienicerîu, pe care, se dice, ca l-ar' fi corruptu Vasilie, principele Moldaviei. Luxandra, vergine si veduva totodata, a remasu multi ani dupa mórtea parintelui seu nemaritata, de si ea erá fórte avuta. Căci nobilii greci, cari se tieneau pe acellu timpu in Constantinopole, nu cautau atâtu la avutia câtu la frumsetia, si nu erau dispusi a intrá pentru bani intr'o casatoria atâtu de neplacuta; ér' pe cei de rangu mai inferioru i despretiuá ea insasi, căci era fiíc'a unui-a din cei mai vediuti omeni pe acellu timpu, si pre langa acea anca si mirés'a unui principe domnitoriu. Chiar' pe acelu timpu venise la Constantinopole unu anume Panteli Mavrocordatu, numitu de comunu numai Panteli, de nascere din Chio; nobilu de origine, dar' redusu la atâta seracía, in câtu, pentru a poté traí, vindea prin Constantinopole metasa de Chio numita la Turci Hetai. Dar' afara de acést'a, elu era unu omu tineru, inaltu, frumosu si fórte educatu; si pre langa acést'a nascutu dintr'o familia nu neconsiderabile din Chio. Elu avea in acésta insula anca si unu bunu ereditatu de la parintele seu, dar' care in sine nu erá de mare pretiu; căci acolo pentru a fi cine-va nobilu, este destulu se fia ereditatu de la parintii sei o mica viia si unu turnurelu, din causa ca insusi teritoriulu angustu alu acellei insule nu permitte cá cine-va se posséda bunurí intinse. Acestu Panteli veniá din candu in candu in cas'a Luxandrei pentru a vinde negotiulu seu de metasaria. Ea se inamorá in elu, si fara a mai consultá pe cine-va, se resolvi a 'lu lua de barbatu. Tramitte indata dupa unu preotu in cetate, si fara se scia cine-va, se cununa cu elu in cas'a sa dupa tóte formele si ceremoniele bisericesci. Din acesta casatoria Panteli a avutu duoi fii, Alexandru si Ionu Ionu abiá a fostu cunoscutu cui-va in Europ'a, nu numai pentru ca de la natura era cu puçina intelligentia, in câtu nu potea se faca nici unu progresu in sciintie; dar' si pentru-ca nu avea nici

absenti'a sa, voru persvade pe Sultanulu se-i ia viétia, declinâ comand'a asupr'a armatei, si institui pe Redgib Pasia (15), Seraskieru in Ungari'a.

unu servitiu la curte, nici a fostu intrebuintiatu in affaceri publico, ci a dusu viétia retrasa ca o persóna privata. In acésta stare a si muritu, lasandu dupa sine duoi fii, Scarlatu si Constantinu, cari chiar' atâtu de puçinu au fostu renumiti ca si elu. Alexandru inse, cellalaltu fiiu alu lui Panteli, erá cu totulu de alta fire. In etate de duoi-spre-diece ani a fostu tramisu la studiu in Padu'a: unde patru-spre-diece ani a urmatu sciintiele cu atâta diligentia, in câtu nu numai ca a fostu declaratu doctoru in fisica si in filosofia, dar' indata la intórcerea sa in patria a fostu consideratu cá demnu de a ocupá catedr'a de professore publicu alu fisicei si filosofiei in scól'a patriarcala din Constantinopole. Dar' venitulu din acésta occupatiune i parea prè puçinu, si pentru aceea incepù a practicá sciinti'a medicinei intre Turci; si prin acést'a in scurtu timpu isi câstigâ atât-a renume, in câtu cei mai multi dintre boieri se serviau cu elu in infirmitatile loru. Si pentru cá se-si faca unu renume si mai mare, si fiindu-ca Turcii nu sciau ca cine a fostu parintele seu: elu nu s'a datu de nepotulu, ci chiar' de fiiulu renumitului Sarudge Scarlatos (*); si poporulu din Constantinopole, care nu cautá multu la lucruri de aceste, ilu crediù indata si-lu numì puru si simplu Iskierlet-Ogli, adeca Fiiulu lui Scarlatu. Acést'a l-a facutu de a purtatu elu apoi acestu nume in Europ'a; precumu amu mentionatu degiá, ca in diplom'a imperatului Leopoldu, elu se numesce Alexandru din famili'a nobi'a a Scarlatiloru. Intr'aceea, dupa ce s'a intemplatu ca Panaiotu Nicusius, primu-interprete alu curtiei ottomane a muritu: Kioprili Ahmedu Pasia a datu acestu postu lui Alexandru, pentru marile sale cunoscintie in limbele orientali: si elu a purtatu acestu officiu trei-dieci de ani cu varie schimbatiuni alle fortunei. Câci, dupa ce patronulu seu, Cara Mustafa Pasia, a fostu strangulatu, succesorele acestui-a Cara Ibrahimu Pasia, ilu amerintiá cu mórte sub cuventu ca elu ar' fí abbatutu pe Cara Mustafa de a cuprinde Vienn'a cu puterea armeloru. Pentru acést'a elu a fostu destituitu din officiu; bunurile tóte i-au fostu rapite; si elu insusi aruncâtu in prinsóre. Urmatoriulu lui a fostu Sefer Aga, unu crestinu renegatu, care a trecutu la religiunea mahomedana. Dar' in câte-va luni de dile, Cara Ibrahimu Pasia a vediutu ca Sefer Aga nu è capabile de postulu seu; si restabilì pe Alexandru in officiulu seu onorificu de mai inainte, dandu-i prin acést'a ocasiune de a-si castigá avere anca si mai mare, si de a se bucurá la curte de unu favoru cu multu mai inaltu de câtu mai inainte. Sub Kioprili Mustafa Pasia prin primirea ambasadei la Vien'a a cadiutu Alexandru in periclu fórte mare, si póte ca acést'a i aducea ruin'a totale, déca elu prin varie promissiuni la curtea Viennei nu esoperá, cá acést'a sub diverse preteste se-lu retiena acolo pénè dupa mórtea lui Kioprili. Dupa ce a muritu Kioprili, Alexandru s'a intorsu de la Vienn'a dimpreuna cu Sulficar Effendi la Constantinopole. Bunele sale successe cu ocasiunea tractatului de pace de la Carlovitiu, atâta reputatiune i-au facutu la curtea ottomana, in câtu acést'a l-a onoratu cu nóu'a numire si titlulu de *Muharemi Esrar*, adeca conservatoriulu de se-

(*) Scarlatu Flaviulu (galbenulu, palidulu) *Tr. Rom.*

IMPERIALII OCCUPA ALBA-REGALE SI ALTE MAI MULTE CETATI

XVIII. Dara inainte de a esì armat'a ottomana in cámpánia, imperialii blocasera Alba-regale, si tóta earn'a o au tienutu inchisa din tóte partile asiá, in câtu garnisón'a constrinsa de fóme, in noue-spre-diece ale lunei Regeb, anul Hegirei 1099 (16), a trebuitu se ca- H. 1099 / I C. 1688

crete séu secretariu per escellentiam; care elu in grecesce o esplicá prin cuventulu ἐξαποῤῥήτων (*); si de aci elu pretindea titlulu de Ἐκλαμπρότατος (**) dela principii domnitori ai Moldaviei si Romaniei, si dela ceialalti principi crestini suppusi imperiului ottomanu. Elu chiar' sì la betranetiele sale au avutu o multime de neplaceri dela Daltabanu Mustafa Pasia. Acest'a voiá in totu modulu a stricá pacea de la Carlovitiu, si a uccide pe auctorii ei; si acést'a sub pretestu, ca ei au lucratu in contra insructiunilor sale, si ca au facutu prè multe concessiuni Germaniloru si mai alesu Poloniloru. Dar' Daltabanu fù uccîsu prin intrigele lui Mufti; si mórtea sa intr'atâtu a inversiunatu pe favoritii si aderentii sei, in câtu ei au eruptu in rebeliune, si pretindeau cu insistentia estradarea lui Maurocordatu. Sultanulu Mustafa póte ca si facea acést'a, déca Mavrocordatu nu se refugiá la ai sei in Sozopole. In urma inse, dupa ce Sultanulu Achmedu prin prudent'a sa politica a dispersu pe conspiratori, si a stinsu rebelliunea: Maurocordatu, imbracatu in vestminte monacali, s'a intorsu cu fiiulu seu indereptu la Constantinopole, unde Sultanulu l-a reabilitatu in tóte onorurile de mai inainte si i-a restituitu tóte averile sale. A mai traitu apoi pênê catra finea anului 1709., candu a perasitu si elu acésta viétia si a trecutu la alt'a. Elu a lasatu dupa sine cá eredi immenseloru sale averi pe duoi fii si duóe fiice: Nicolau, Ionu, Alexandr'a si Elen'a. Afara de acesti-a a mai avutu unu fiiu cu numele Scarlatu; acest'a a fostu mare paharnicu la curtè in Romani'a, si ginere lui Constantinu Brancovanu, principe domnitoriu pe acelu timpu alu Romaniei; si erá unu tineru de mare sperantia, dar' a muritu inaintea parintelui seu, fara se lase dupa sine vre-unu erede. Nicolau, pe timpulu absentiei parintelui seu, care a fostu tramisu la Carlovitiu cu titlulu de Muharemi Esrar, a purtatu sarcin'a de Bashterdgiman séu primu-interprete la curte; ér' dupa mórtea parintelui seu s'a facutu domnu alu Moldaviei. Asta-di elu è Despotu in Romani'a, si sta fórte bine la curte. Ionu a urmatu primu-interprete la curte in loculu fratelui seu, si acestu postu ilu tiene si asta-di. Elu este cea mai placuta persóna a seclului seu.

(14) *Tekkiurdaghi Mustafa Pasia.* De nascere din Rodosto, care la Turci se numesce Tekkiurdaghi. Din unu simplu Ieniceriu au adjunsu la dignitatea de mare-veziru; dar' nu s'a dinstinsu prin nici-o fapta memorabila.

(15) *Redgeb Pasia.* Acest'a a servitu mai inainte pre langa Ainedgi Solimanu, care, pre candu era mare viziru, l-a facutu Ciausi Bashi. In urma, dupa ce a fostu tramisu la armata in Ungari'a, onoratu cu trei tuguri si cu titlulu de Seraskieru, aici prin escessiv'a sa superstitiune si-a perdutu sì armat'a sí viati'a.

(16) Optu Maiu 1688.

(*) Unulu, carui sunt concrediute secretele. *Tr. Rom.*
(**) Serenitate, Serenissime. *Tr. Rom.*

pituleze, si se offere invingêtoriloru cheile cetatii. Caraffa prin o stratagema artificiósa attacâ Lipp'a, o cuprinse prin assaltu, si in puçine dile constrinse si castellulu a se predá; nu multu dupa aceea cuprinde de la Turci si çetatile Solmusiu si Lugosiu. Dupa ce apoi totu Caraffa a ocupatu de la Turci si Illocul si Petrovaradinulu, precandu, in absenti'a Electorelui de Bavari'a, elu avea comand'a asupr'a armatei, tramise pe Wallis si pe Heusler cu mai multe regimente spre Tibiscu, pentru a occupá Tiralulu, unu-castellu in apropiarea acestui fluviu; câci pe câtu timpu acestu castelu nu va fi cuceritu, va fi fórte difficile de a impresorá Belgradulu. Apropiandu-se acesti-a de castellu, garnisón'a se incercâ a face ceva resistentia; dar' attacata cu vigóre, a trebuitu in urma, la dóue-dieci-si-optu alle lunei Remazanu se capituleze sub conditiunea de a poté esi libera d'in castellu.

ELECTORELE DE BAVARI'A CUPRINDE SEMENDRI'A SI BELGRADULU

XIX. Assecurata cu modulu acest'a din tóte partile vecine, armat'a imperiale, sub comand'a electorelui de Bavari'a, merge cu tóta puterea sa contra Belgradului. Pe cale, Turcii la insul'a Sabaciu se oppunu Germaniloru, voindu a le disputá trecerea preste fluviulu Sava, dar' indata la primul attacu au fostu respinsi cu mari perderi. Invinsa acésta pedeca, armat'a imperiale a trasu spre Belgradu, cu intentiunea de a attaca pe Turci, cari se campassera in giurulu cetatii, si se intarisera in castre prin siantiuri trase impregiuru. Dar' Seraskierulu n'au asceptatu apropierea Germaniloru, ci dandu focu castreloru si suburbieloru cetatii, si intarindu garnisón'a, se retrase cu restulu armatei spre Semendri'a. Germanii ajungendu in trei-spre-diece alle lunei Sievval 2 (17) inaintea Belgradului, occupa totu ce lasassera Turcii inderetru; incongiura cetatea din tóte partile; deschidu obsidiunea si o continua cu cea mai mare vigóre. Intr'aceea audu ca Turcii s'au departatu de la Semendri'a, capital'a Serbiei; si tramittu immediatu o truppa de un'a miie unguri pentru a occupá; ceea ce acestor'a a succesu cu atâtu mai usioru, cu câtu ca ea erá fara nici o aperare. In urma, dupa ce Germanii au spartu si distrusu

(17) Trei-dieci Iuliu.

murii Belgradului: in unu-spre-diece alle lunei Silcade (18) incungiura cetatea, si dupa o lupta de siese óre, allunga pe soldatii turci de pe ziduri, si petrundu in cetate. Garnisón'a in desperare vre se se retraga in castellu; dar' o face cu atâta neprecautiune, in câtu Germanii, persecutând-o cu vigóre, se mesteca printre ea, si occupa portile. Aci reincepe lupt'a cu mai multu focu si inversiunare de câtu mai inainte; in urma garnisón'a, care se dice ca a constatu din nóue mii de ómeni, a fostu totalmente taiata in bucati, si Germanii au remasu invingêtori.

VINU DELEGAȚII TURCI LA ELECTORELE DE BAVARI'A IN BELGRADU

XX. Dupa cucerirea cetatei, vinu delegatii turci la electorele de Bavari'a in Belgradû, si declara ca sunt tramisi atâtu pentru a anunciá Germaniloru electiunea si suirea pe tronu a Sultanului Solimanu, câtu si pentru a tracta despre pace, si ceru cá imperialii se numésca din partea loru anume persóne, câroru se le póta comunicá ceea ce au in instructiune. Electorele de Bavari'a le respunse, ca: elu este generalulu armatei imperatului, ér' nu consiliariulu seu; pe elu l-a tramisu imperatulu spre a cucerì Serbi'a si Bulgari'a, ér' nu pentru a face pace. Pentru aceea, déca au a representá ceva Maiestatiei Sale imperatesci, trebe se mérga la Vienn'a, si acolo se-si descopere dorinti'a.

SUCCESELE DUCELUI DE BADEN IN BOSNI'A

XXI. Principele de Badenu nu fù mai puçinu fericitu cu ceealalta parte a armatei imperiali in Bosni'a. Voindu a trece rîulu Unna, o trupa considerabile de turci incercâ a i se oppune; dar' attacandu-o cu vigóre, nu numai ca o scóse din positiunile ei, cì nu incetâ a o persecutá cu atàta celeritate, in câtu Turcii au perasitu sì Gradisc'a si Costaniti'a. Principele mergêndu totu inainte, si ajungêndu in diece ale lunei Silcade (19) langa mic'a cetate Brodu, i ese inainte Pasi'a de Bosni'a cu tóta armat'a sa; dar' acóst'a a remasu anca in aceeasi dî batuta, si a sufferitu perderi atâtu de mari, in câtu cinci

(18) Dóue-dieci-si-siese Augustu.
(19) Dóue-dicei-si-cinci Augustu.

mìi de Turci cu generalii loru cu totu au remasu morti pe campulu luptei.

DUBIOASE SUCCESE ALE VENETIANILORU IN MORE'A

XXII. In acelasiu timpu, Venetianii anca continuau bellulu in alte parti, dar' cu succese dubióse. In Morë'a, Seraskierulu ésise in campania mai inainte decâtu Venetianii, si constrinse se garnisón'a Athenei a perasì cetatea cu mari perderi. Puçinu dupa aceea, armat'a venetiana trase spre Egribos, si trecùndu strimtórea ce separa acésta insula de continentu, impresorâ capital'a insulei; dar' discordi'a officiariloru, si brav'a resistentia a obsediatiloru, constrinse pe Venetiani a se retrage érasi cu perderi mari. Pre langa acésta disgratia, contele Kõnigsmark, eminentu generalu pentru curagiulu si eroișmulu seu celu mare, si care a fostu instrumentulu a mai tuturoru aceloru victorìi, ce au reportatu Venetianii in Morea, cade bolnavu si móre.

MAI BUNE SUCCESE AU VENETIANII IN DALMATI'A

XXIII. Mai fericite succese au avutu Venetianii in Dalmati'a. Aici au ceceritu cetatea Cain, alu carei comandante erá Steaglik, destituitu din dignitatea de Sopha in Bosni'a, si au captivatu mai multe mìi de Turci. Assemenea au occupatu de là Turci castellele Verlicc'a, Quonigrad, si Grassaci.

DELEGATII TURCILORU MERGU LA VIEN'A, SI FACU PROPUNERILE DE PACE

XXIV. Intr'aceea delegatii Turciloru, Zulficar Effendi si Maurocordatu ajungu la Vienn'a; si admisi fiindu in audientia la imperatulu, i presentara in numele Sultanului litterele Gïulus Name(20), si-i annunciara electiunea si suirea lui Solimanu pe tronulu Ottomaniloru; dar' nu fecera nici-o mentiune de pace, in sperantia ca curtea imperiale va face initiativ'a in cestiunea pacei, si prin acést'a li se va usiorá missiunea. Dar' vediendu ca imperatulu nu dîce nimicu asupr'a

(20) *Giulus-Name*. Asiá se numescu de comunu acelle scrisori ale Sultanului, ce acesta le tramitte catra Pasii si catra Beghii inaltiati la rangu de Pasia, si catra Principii vecini cu cari sta in relatiuni de pace, spre a le annunciá suirea sa pe tronu. Propriamente ele se numescu Namei-Iulusi Humaium, adeca: litterele prèinnaltului nou regimu.

acestui punctu, delegatii au presentatu lui Leopoldu dóue proiecte de pace, prin cari propunu : 1° Séu numai unu armistitiu scurtu, in care casu tóta Ungari'a se remana in mânile Germaniloru; Transilvani'a se fia tributaria atâtu Germaniei câtu si imperiului ottomanu; Caminieti, dupa derimarea muriloru, se fia restituita Poloniloru; si Belgradulu se se dea Turciloru, 2° Séu o pace durabile; care déca i-ar' mai conveni, atunci Belgradulu si o parte a Ungariei se se restituie imperiului ottomanu.

LEOPOLDU PROPUNE ASPRE CONDITIUNI

XXV. Imperatulu Leopoldu, dupa ce s'a consultatu cu delegatii celorulalte puteri confederate, a datu delegatiloru turci urmatoriulu respunsu. « De sì situatiunea presenta a lucruriloru imi dau mare sperantia, nu numai de a recuceri tóta Ungari'a, dar' de a suppune chiar' si imperiulu ottomanu intregu, totusi sunt gat'a a incheiá o pace, sub urmàtoriele conditiuni. Regatulu Ungariei dimpreuna cu tierile Slavoni'a, Croati'a, Bosni'a, Serbi'a, Bulgari'à si Transilvani'a, se mi se dea mie; *Moldavi'a si Romania se fia declarate libere*; esercitiulu religiunei romano-catholice se fia permissu in tóte partile imperiului ottomanu; monachii franciscani se fia repusi in possessiunea santului mormentu in Ierusalemu; in urma, se-mi estradati pe rebellulu Tököli ». Polonii din partea loru cereau, cá regatulu loru se fia restituitu intre marginile sale cele vechi; se li se dea tóta Crimë'a tatarica, apoi Moldavi'a, Romani'à si intréga acea parte de tiéra ce se estinde pe amendóue partile Dniprului pênê la Dunare; si pentru cá se se arete mai mari amici ai religiunei decâtu ceialalti confederati ai loru, ei pretindeau, cá toti crestinii de sub dominatiunea Turciloru se fia scutiti de tributu. Er' Venetianii cereau nu numai Morë'à si tóte acele cetati si insule ce le aveau degiá in possessiune, dar' pretendeau anca tóte cóstele Negropontelui de la Corcira si pênê la Corinthu, precumu sì o parte din Dalmàti'a; in urma cereau demolitiunea porturiloru Dulcigno si Antivari.

REGELE FRANCIEI PERSVADE SULTANULUI A NU INCHIEIÉ PACE

XXVI. Delegatii turci tramittu immediatu unu nunciu la Solimanu, pentru a-lu informá despre respunsurile puteriloru crestine, si ceru

totodata instructiuni, ca ce au ei de a respunde mai departe. Nu incape dubiu ca pacea se incheiá, déca sórele cristianissimu nu veniá cu lumin'a sa se vivifice radiele pallide ale lunei, si se impedice cá ea se nu se intunece cu totulu prin armele Germaniloru. Regele Franciei, gelosu de superioritatea Germaniloru si de invingerile cristianiloru in Ungari'a; si vediendu ca armat'a imperiale a occupatu si distrusu tóte cetatile ce serviau cá totu atâte intarituri pentru aperarea Constantinopolei, si in curendu ar' poté se stinga totu imperiulu ottomanu pentru tóte aceste, cuprinsu de invidia, si de si nu avea nici-o causa justa, declarâ bellu imperatului Leopoldu, si prin acést'a a atrasu armat'a germana de la Dunare la Rhinu. Dàr' pentru ca se nu traga asupra-si si tóta greutatea bellului, tramitte la Constantinopole pe delegatulu seu Chateauneuf, cá se aviseze pe Sultanulu a nu incheiá pace cu Germanii; câci in primavér'a viitória are de cugetu a intra cu o armata considerabile pênè in inim'a Germaniei, si a face prin acést'a, cá amenduoi Padishahii se lupte cu puteri unite contra Germaniloru: elu are degiá gat'a patru-sute de mii de ómeni pentru acésta espeditiune.

PROMITTE A IMPARTI IMPERIULU GERMANU CU SULTANULU

XXVII. Elu mai adaose, ca déca i va succede acésta intreprindere precumu doresce: atunci va tiené pentru sine Vienn'a cu tóta Germani'a; ér' Ungari'a o va lasa Sultanului. Aceste promissiuni mai insufletira spiritele abbatute ale Turciloru; ei incepura a spera eràsi unu viitoriu ferice; si Sultanulu, fara a mai cugetá la delegatii, pe cari i trimisese a obtiné pacea, nu se mai occupá acumu cu alt'a, de câtu cu preparative pentru bellu.

TOATE CUGETELE DE PACE SE PUNU LA U PARTE. BELLULU REINCEPE. REBELII SUNT BATUTI

XXVIII. Prim'a sa solicitudine a fostu, a aduce in ordine trebile interne ale imperiului. Si fiindu-ca audise, ca Germanii s'au retrasu in quartire de iérna, á tramisu cea mai mare parte a armatei sale in contra celoru douì rebelli, Egen Osman Pasia si Ghieduki Pasia, cari in mai totu cursulu anului nu au incetatu de a infesta imperiulu ottomanu. Truppele attaca cu vigóre pe acesti devastatori, i

batu prindu pe capii lorù si-i tramitu la Constantinopole; si cu modulu acest'a a liberatu statulu ottoman de aceste turburari intestine.

TURCII PUNU PE LIBERIU DOMNU IN MOREA

XXIX Pentru a departa periclulu ce amerintià Greci'a din partea armeloru venetiane, si pentru a assicura in certa mesura provinciele meridionale, Sultanulu liberà pe Liberiu Geralchari (21), care

(21) *Liberiu Geralchari.* Acest'a è cunoscutu mai bine la Europeni sub numele de Liberaki, care este o coruptiune din cuventulu Liberius, dupa usulu comunu la Greci. Elu a fostu de nascere din Mania, séu Laconi'a la antici; dar' anca cá tineru a esitu de aici si a intratu in servitiu la flot'a venetiana. La câtu-va timpu dupa aceea, si-a preparatu o nave de pirati, si sub differite colori (*) a commisu in cursu de vre-o câti-va ani cele mai multe brigantagie. In urma l-au prinsu Turcii si l-au tramisu la galere, unde in siepte ani a dusu o viétia fórte miserabile. Catra finitulu aceloru siepte ani, a datu Turciloru se intieléga, ca déca voru pune in Morë'a unu principe crestinu, in scurtu timpu toti locuitorii de acolo se voru intórce de catre Venetiani si voru trece érasi la suppunere catra domnulu loru celu vechiu. Pentru impartesirea acestui consiliu, Turcii (cari strimtorati pe acelu timpu din tòte partile si fatigati preste mesura, erau gata a cercá totu pentru conservarea loru propria), nu numai ca i-au redatu libertatea, dara anca onorandu-lu cu titlulu de Mania Begu, si dandu-i unu Sandgiacu (inse fara Tugu) l-au tramisu in Morë'a. Liberiu inainte de a plecá din Constantinopole, se casatorì cu o dama din famili'a nobila moldovéna a Bohusestiloru, si veduva a principelui Duca din Moldavia (care murisc cá captivu in Polonia), cu numele Anastasi'a. Acésta casatoria, spre cea mai mare desonóre a posteritatiei lui Duca, o a realisatu elu prin urmatori'a stratagema. Liberiu, dupa ce se incredintià in secretu cu Anastasi'a, i cerù ca se celebreze cununi'a in publicu. Ea inse i-a refusatu, dicòndu ca nu se cuvine cá o principessa veduva se se cunune cu unu *paisanu* (acest'a este numele care se da persóneloru condamnate la galere). Liberiu presentà Vezirului unu Arzuhalu, in care se róga cá se se demande Patriarchului prin unu fermanu, se celebreze cununi'a. Anastasi'a din contra anca totu se prefacea, ca acést'a nu i-ar' venì bine, si se ruga cu lacremi in ochi de patriarchulu, cá se binevoiésca dimpreuna cu cei mai de frunte greci nobili a se intrepune la Vezirulu, cá se impedece acésta casatorìa. Patriarchulu se invoiesce si-i implinesce cererea; dar' venindu in societate cu mai tòta nobilimea greciloru la ea in casa, i descopere chiar' ea intentiunea sa, dìcendu: ca a cugetatu mai seriosu asupr'a lucrului, si ca modesti'a sa nu-i permitte a se presentá naintea Vezirului, mai bine este decisa a lua de barbatu pe ori sì cine, decâtu a se espune la o rusine atâtu de mare. Dupa acestea tóta societatea a esitu din casa, si Anastasi'a lasà immediatu a se cununa prin unu preotu, pe care ilu adusese degià spre acestu scopu in cas'a sa. Dar' puçinu dupa aceea a trebuitu se suffere pentru rusinea ce a adusu asupr'a starei si asupr'a familiei sale. Câci, dupa ce noulu seu barbatu a trecutu la Venetiani, ea a imbracatu doliulu, si câti-va ani in urma a sì muritu

(*) Pavilióne, stindarde navali. *Tr. Rom.*

era condamnatu la galere, si-lu facu domnu Maniei séu Maniotiloru, cam in form'a despoti loru Romaniei si Moldaviei, dar' de dignitate mai inferióre. Sultanulu fu indemnátu la acést'a, parte pentru succesele cele bune, ce le au avutu armele sale in Moldavi'á, din cari s'a convinsu ca unu principe crestinu mai usioru póte se tiena in suppunere pe suditii de religiunea sa propria; parte pentru assecurarile lui Liberiu, ca intregu poporulu din Morë'a este alianu Venetianiloru, din càusa ce acesti-a vreau se impuná Greciloru religiunea romano-catholica. Pentru aceea daca s'ar institui in Morë'a unu principe de religiune orientale, elu ar' poté se faca ca poporulu se perasésca pe Venetiani, si se se suppuna érasi dominatiunei ottomane.

SULTANULU DECLARA CA VA COMANDA ARMAT'A IN PERSONA

XXX. Dupa ce s'au facutu si s'au regulatu tóte acestea, Solimanu, atâtu pentru a intimidá pe inimicu, câtu si pentru a insufleti pe ómenii sei, declarâ ca voiesce a comanda armat'a sa in persóna contra Germaniloru. Elu aduna atâte trupe câte i-a fostu possibile, si plecâ cu ele spre Serbi'a, cá si candu ar avé intentiunea de a impressorá Belgradulu.

AUDIENDU CA SE APROPIA GERMANII, SOLIMANU SE OPRESCE LA SOPHI'A.

XXXI. Dar' nu adjunse anca bine la Sophia, si a auditu ca Sigetvarulu, cetate renumita pentru mórtea de martiru a lui Solimanu I, a fostu constrinsa prin fóme a se suppune imperialiloru; assemenea ca, armat'a Germaniloru, despre care suppunea ca este cu totulu occupata contra Francesiloru, vine de la Belgradu in cea mai mare celeritate contra lui. Intimidatu de acésta scire, s'a opritu la Sophia, si lasandu armat'a sub comand'a Seraskierului Redgeb Pasia, i-a ordinatu a nu incercá nici o lupta seriósa, ci a inpedica numai cà inímiculu se nu inainteze mai departe.

SERASKIERUL AMAGITU DE ASTROLOGULU SEU, REMASE DE DOUE-ORI BATUTU DE GERMANI

XXXII. Seraskierulu avendu cu sine unu astrologu(22), care pretin-

(22) *Astrologu.* De sì la Turci este oprita ori ce magía si alte speçii de indivinatiuni chiar' prin legea Coranului, care dîce espressu: *Kuillü munedgimun Kiezabun,*

dea ca cunósce stelele, si din aretarea acestor'a i profeti victoria secura, se lasâ a se amagi de acésta profetia, si indată ce ajunse

adeca : toti astrologii sunt minciunosi; totusi ei sunt fórte aplicati a dá crediementu predicerilоru astrologiloru. Si pentru a avé óre-care pretentiune speciósa pentru acésta a loru superstitiune, ei isi intipuiescu, ca corpurile celeste sunt instrumentele provedintiei divine, prin cari acést'a nu numai ca dírige tóte in lume, dar' ca sí prin figuratiunea loru a aretatu, ca ce si cumu trebe se se intemple in viitoriu. Si mai multu: ei tienu ca pe fruntea fia-carei fiintie umane, din primulu momentu alu conceptiunei sale in pantecele maternu, remane scrisu, dupa aspectulu si armoni'a corpuriloru celeste, aceea ce are se i se intemple in vićtia; dar' aceste semne de scrisóre nu sunt cunoscute ómeniloru. Pentru a poté cetí sí esplicá aceste semne, ei se lauda cu o arte miraculósa séu mai bine ridicula. In specialu este calculatiunea Remel, inventata precumu dîcu ei, de Pythagora, pe care in limb'a loru ilu numescu Feisagures. Totulu consiste, pretindu ei, a sci Ebgedulu séu valórea numerului egalu ori inegalu alu littereloru din cari è compusu numele mamei sí alu infantelui, pentru a poté profetì ori ce lucru in viitoriu. In curtile veziriloru sunt o multime de profeti de acesti-a, cari inse nici-odata nu prognostica vre-unu evenimentu reu, ci pentru a se tiené in reputatiunea in care au ajunsu prin minciunile loru, ei nu profetiescu alta decâtu victorìi, onoruri mari, vićtia indelungata, si lunga durata a vezirului. Uniculu Ciorluli Ali Pasia avù curagiulu de a despretiuì pe acésta canalia de ómeni, si candu unulu din ei provocatu la acést'a, a predisu ca Ciorluli in trei luni de dîle va fi destituitu din dignitatea sa de mare viziru, acest'a l-a arestatu si l-a tienutu in prinsóre trei luni si unu-spre-diece dîle, si apoi l-a tramisu la galere. Dar' sub timpulu lui Hussein Pasia, promotorulu pacei de la Carlovitiu, a fostu in Constantinopole la curtea lui Mehemedu Reis Effendi unu profetu fórte faimosu, care in comunu se numiá Nefi Ogli séu fiiulu esilatului, fiindu ca pe tatalu seu ilu esilase Kioprili Ahmedu Pasia (câci *Nefi* in turcesce insémna espulsu séu esilatu). Io amu fostu in deaprópe cunoscintia cu elu atâtu inainte câtu sì dupa mórtea lui Rami Pasia, si trebe se marturisescu, ca elu a fostu pe timpulu seu celu mai invetiatu omu intre Turci; elu sciá nu numai arabic'a si celelalte ramuri ale scintieloru usitate pe atunci la Mahomedani, ci cnnoscea sì limb'a latina, care o a invetiatu fara ajutoriulu vre unui instructoru, ci numai din lexiconulu si grammatic'a turcésca a lui Meninski. Nici Rami Mehemedu Pasia n'a ajunsu la atâta reputatiune pre langa curtea ottomana prin alt'a, decâtu prin aceea ca, a urmatu consiliele lui Nefi Ogli. Câci de câte-ori veniá inainte vre-o materia difficile, Ramì aveadatin'a de a consultá totdeauna pe Nefi, si a presenta opiniunea acestui-a Vezirului chiar' cá si candu ar fi fostu a sa propria. Sciu, ca cei mai multi adscriu acést'a lui Alexandru Maurocordatu, pentru strins'a amicitia, ce erá intre elu si intre Reis Effendi. Dar' cei cari au avutu ocasiune de a cunósce mai deaprópe curtea lui Rami, toti au recunoscutu ca Nefi Ogli a fostu uniculu si singurulu lui consultatore. Elu a fostu care a consiliatu lui Rami Reis Effendi se primésca o ambasada, pe care voiá se o refuse; câci îi dîse, ca prin acést'a va adjunge la mare onóre si folóse, si va pune capetu ferice unui bellu atâtu de periculosu; si mai adaose, ca Hussein Pasia dupa incheiarea

la fluviulu Morava in façi'a inimicului, nu esită unu momentu a-lu attacá cu tóta vigórea; dar' remase batutu, si fù constrinsu, dupa o perdere fórte simtitória, a se retrage cu restulu armatei la Niss'a. Dar' nici acestu succesu nefericitu nu potù se deschida ochii Seraskìerului; si nu potea se-lu convinga ce absurdu lucru este a crede in conuncturile mincinóse ale steleloru, si in pretensivii loru interpreti. Abiá isi readună trupele fugitive, si amagitu acum a dou'a óră de chiar' acelasiu ástrologu, ese de nou in campánia, si se lașa in lupta cu Germanii. Dar' érasi a remasu batutu, perdiendu-se mai tóta armat'a, si abia scapandu insusi cu vre-o câtiva ómeni ai sei. Abia dupa acést'a i s'au deschisu ochii, si a recunoscutu, dar' pré tardiu, vanitatea superstitiunei sale.

IMPERIALII SUPPUNU MAI TOATA SERBI'A

XXXIII. Dupa acésta victoria, Germanii nevalescu in tóta Serbi'a; occupa Vidinul, Niss'a, Siehirkioiulu, si devastéza cu focu si feru Siopi'a, cetate in Bulgari'a.

SULTANULU TRIMITTE RESPUNSU DELEGATILORU SEI IN VIENN'A

XXXIV. Solimanu, la scirea de atâte triste evenimente, a perasitu immediatu Sophi'a, si s'a returnatu in grab'a cea mai mare la Adrianopole; aici se resolvi a tramitte delegatiloru sei la curtea germana respunsulu, ce pênê acumu s'a totu amenatu. Dar' elu in respunsulu seu le-a ordonatu a nu face alte promissiuni, decâtu acele la cari au fostu imputeriti mai de inainte si le-a impusu totodata, ca pacea sa o incheia conformu precepteloru coranului, care sunt mai favorabili celoru ce o primescu, decâtu celoru ce o dau. Le-a impusu apoi mai alesu, ca se insiste la imperatulu a restitui imperiului ottomanu cetatea Belgradului, fara a face mentiune de celelalte provincie alle Ungariei, ce le pretindea Leopoldu. Pe basele

pacei nu va mai gusta lungù timpu veziratulu, si celu care-i va urmá, va trebuì se faca locu lui Rami Reis Effendi. Dar' totodata i dede svatulu, cá se nu primésca veziratulu, déca voiesce binele Sultanului; câ-ci elu prevede ca sub veziratulu seu Sultanulu va fi espusu la fórte mari pericle. Tóte aceste s'au implinitu dupa aceea cu atâta esactitate, cá si candu le-ar' fí cetitu cine-va din Leuh (o carte in care dupa fictiunile mahomedanice, au insemnatu angerii tóte faptele ómeniloru).

aceste, le dîse in urma, potu se incepa negotiatiunile de pace. Maurocordatu primindu respunsulu Sultanului, a vediutu ca este impossibile de a propune séu de a cere aceste conditiunì de la imperatulu; asia elu nu descopere instructiunile ce a primitu acumu, ci dîce numai, ca Sultanulu nu voiesce a face alte concessiuni, decâtu cele ce a arętatu mai inainte. Dar colegulu seu, Zulficaru Effendi, facùndu-lu attentu ca viét'a loru a amenduror'a este in periclu, déca Sultanulu va afla, ca ei n'au lucratu conformu ordiniloru sale, asia elu a comunicatu imperatului adeverat'a stare a lucrului, si a primitu unu respunsu, precumu insusi l'a asteptatu. Câci, de si imperatulu vedea bine, ca pe câtu timpu are de a face cu doui inimici, elu nu se pôte luptà cu succesu in contra niciunui-a, si pentru aceea ar' fi incheiatu pré bucurosu unu armistitiu sub ori ce conditiuni ar' fi potutu, totusi a fostu necessitatu a amena negotiatiunile pe altu timpu, pentru-ca de o parte delegatii turci nu aveau deplina putere de a incheia pace, ér de alt'a elu tienea de lucru desonoratoriu pentru sine, cá dupa atâte victorii gloriose, se tramitta delegati la Constantinopole, si se céra acolo óre-cumu elu pacea; afara de aceea mai era incovenientulu de a se vedé espusu la artificiele subtili ale Turciloru, despre cari sciá fórte bine, ca sunt astuti maiestri de a prolungì negotiatiunile si a le sucì in favorulu loru.

POLONII STAU IN NEMISCARE. RUSSII ATTACA CRIME'A TATARICA

XXXV. Intr'aceea armatele in Poloni'a se tieneau din amendóue partile in nemiscare: ele cautau numai un'a la alt'a, fiindu-ca le despartiá rîulu Dnistru. Dar' Tiarii Russiei, adunandu unu numeru mare de trupe, le-au tramisu contra Tatariloru sub comand'a lui Basiliu Gallicinu. Se dice ca pentru espeditiunea acést'a au fostu destinati pênê la patru-sute de mìi de ómeni si patru-spre-diece-sute de tunuri.

DAR' SE NASCE O SEDITIUNE INTRE EI, SI SE RETRAGU NU FARA MARE PERDERE

XXXVI. Dar' au fostu unii tradatori chiar' intre Russi, cari au càusatu de tóte aceste immense preparative n'au folositu nimicu. Câci, chiar' pre cându armat'a erá occupata cu obsidiuneā cetatiei Or, numita de comunu Precopu, regimentulu propriu alu Tiarului

se revoltâ; trase pe cei mai considerabili officiari in partea sa; si càsiunâ prin acést'a, de tóta armat'a a trebuitu se se intórca acasa fara nici unu succesu. In retragere Russii au fostu attacati de Tatari, si prin perfidi'a chiar' a inimiciloru loru intestini, au sufferitu in trupele din urma cele mai mari perderi.

PETRU ALEXIEVICIU PUNESCE PE REBELLI SI SE FORMÉZA ARMATA REGULATA

XXXVII. Dupa ce sau reinturnatu trupele russesci acasa, Petru Alexieviciu, carui singuru s'a concrediutu guvernarea acestui vastu imperiu prin consensulu unanimu alu poporului, a ordinatu inquisitiune severa contra rebelliloru; a inchisu in mónâstirea Novodieviciu pe sorù-sa, despre care se constatase ca ea a fostu caus'a principale a seditiunei; a destituitu pe Basiliu Gallicinu din dignitatea sa, cá pe unulu care a avutu cunoscintia despre aceste intentiuni si fapte perniciósе imperiului, si confiscandu-i tóte averile l-a tramisu in esiliu in archipelagu; a punitu cu mórte pe optu demnitari nobili, cari au fostu auctorii rebelliunei; a lasatu cá in publicu, pe stradè si in piatie, se fiè ucisi cá bestìe sèlbatice dóue-spre-diece mii de Streliti; si cassandu acésta specie de militia, si-a formatu armata regulata dupa modelulu armateloru cellorulalti principi crestini.

VENETIANII IMPRESORA MONEMBASI'A

XXXVIII. In Morë'a Venetianii impresóra Monembasi'a, si taia tóta comunicatiunea de aprovisionare a garnisónei. Liberaki (23), principele numitu de curendu alu Mâniotiloru, se adopera a liberá cetatea, dar' a fostu respinsu cu perdere.

SULTANULU SE INTORNA LA CONSTANTINOPOLE

XXXIX. Catra finitulu acestei campanie, Sultanulu Solimanu, care sufferia de hydropica (24), la consiliulu mediciloru sei, s'a reintorsu de la Adrianopole la Constantinopole, si a punitu cu mórte pe Redgeb Pasia, Seraskierulu din Ungari'a, pentru ca a intratu in lupta cu Germanii contra espresseloru sale ordini.

(23) Liberiu. Vedi mai in susu §. XXIX.

(24) Bóla de apa.

DESTITUIE PE MARELE VEZIRU SI IN LOCULU LUI PUNE PE KIOPRILI OGLI MUSTAFA PASIA

XL. Apoi departa pe marele veziru Tekkiurdaghi Mustafa Pasia din postulu seu, cá pe unulu carele erá incapabile atâtu pentru a purta bellulu, câtu si pentru a administrá trebile publice ale statului, si-lu depórta in Malgara, o cetate mica nu departe de Rodosu, cá acolo se-si petréca viéti'a in singuretate. In loculu lui a numitu mare veziru pe Kioprili Mustafa Pasia, care, precumu amu memoratu mai in susu, a fostu Caimacamu in Constantinopole pe timpulu candu s'a destituitu Sultanulu Mahomedu.

NOULU VEZIRU CONVOCA UNU CONSILIU GENERALU: PORTAREA SI DISCURSULU SEU

XLI. Kioprili Mustafa Pasia, indata dupa inaltiarea sa la demnitatea de mare veziru, a chiamatu la sine pe Mufti, pe Cadiuleskieri dimpreuna cu ceialalti Ulemali, si pe generàlii armatei, si ordinâ interpretiloru legei cá se-si spuna opiniunea loru: déca, in starea presenta a lucruriloru, este óre justu a cere Germaniloru pace; séu ca este mai consultu a recupera cu puterea armeloru ceea ce confederatii pe nedreptu au ocupatu? Mufti se pronuncia celu d'ântâiu, si dîse: ca nu este in contra legei divine a cere pace chiar' si de la infideli in timpu de necesitate. De acésta opiniune erá si Cadiuleskierulu din Rumeli'a. Dar' Cadiuleskierulu din Asi'a, séu pèntru ca era instigatu de marele veziru, séu pentru ca sciá ca provinci'a sa nu este espusa la periclu, se opuse parerei preopinantiloru, si dîse ca è cu multu mai consultu cà toti musulmanii se péra de sabi'a inimicului, de câtu a face Eiuvallah (25), cu Ghiaurii; câci nu se póte imagíná unu pecatu mai hîdosu, prin care s'ar' macula onórea profetului si a Coranului mai multu, cá chiar' prin acést'a. Vezirulu aplaudâ cuvintele lui Anadol Cadiuleskieru, si apoi dîse: « Intr'adeveru, de câte-ori cugetu la modulu cum ne-amu purtatu noi de « siepte ani incóce contra imperatului Germaniei, totdeauna me « prinde mirare de imprudenti'a generàliloru nostri, de orbeti'a con- « siliariloru nostri, si de spiritele timide, se nu dîcu perverse ale in-

(25) Compromisu.

«terpretiloru legii. Vezirii si Seraskierii, pe cari atâtu i laudau pen-
«tru sciinti'a loru, de si sciau bine, câ lupt'a curge numai in contra u-
«noru Ghiauri, ei totusi n'au cugetatu la alta, de câtu numai cum
«se adune armata câtu se pôte mai numerôsa. Consiliarii nu aveau
«grije de alta, decâtu cumu se imple cu ori-ce midi-loce thesaurulu
«publicu, si a provedé pe soldati cu bani si cu munitiuni de bataia,
«cá si candu musulmanii n'ar avé alte midi-lôce de a invinge pe i-
«nimicu decâtu numai argintulu si armele. Ulemalii, a caroru chia-
«mare si datorintia era a destepta pe soldati, si a-i indrepta de pe ca-
«lea ratecita pe calea cea adeverata, ei se aflau bine déca isi trageau
«salariele loru, si preferiau comoditatea naintea laborei; fara a-si
«mai bate capulu ca óre statulu ottomanu bine se administréza ori
«reu. Si ce a potutu se urmeze din tôte aceste, de câtu ca vedemu
«acumu imperiulu espusu la cele mai terribili calamitati; si totusi
«loru nici-odata nu le-a venitu in minte a stirpì radecin'a reului, re-
«formandu moravurile si coregêndu vitiele poporului, cì ei cei d'ân-
«tâiu aprobau prin consensulu loru propunerile de pace, si fortiau
«asiá dîcêndu, pe adeveratii musulmani a se invoì si ei. Er' candu
«lui Dumnedieu irritatu prin aceste infidelitati, i-a placutu a nu le
«concede ca se încheiá o pace in cele mai onorabili conditiuni, atun-
«ci ei au recursu indata la vechi'a loru methoda, si in locu se caute
«vin'a acolo unde era, ei o arunca asupr'a Sultanului. Si dupa ce isi
«ajungeau scopurile loru, se despartiau de soldati si le dîceau
«susu si tare ca legea nóstra tiene, ca Ghiaurii voru fi alungati de
«la frontariele nóstre; dar' nu le spuneau ca promisiunile pro-
«fetului nostru despre indubitatulu succesu alu Musulmaniloru,
«depindu de la certe conditiuni. Si aceste conditiuni sunt :
«firm'a credintia in Dumnedieu; esercitiulu fapteloru bune, inima
«curata a soldatiloru, cari mergu a se lupta contra Ghiauriloru ;
«si iubirea de dreptate a guvernantiloru facie cu suditii. Dupa
«ce tôte aceste virtuti au lipsitu pênè acumu, ce ve mai mirati, ca
«Dumnedieu insusi a refusatu a mai dá adjutoriulu seu trupeloru
«musulmane, si ca barbatì'á acestora a trebuitu se succumbe a-
«pucatureloru maiestre ale Ghiauriloru ? Si pentru cá se ve aretu
«adeverulu celoru ce amu dîsu, eu din partea mea nu ve ceru mai

« multu, de câtu dóue-spre-diece-mii de adeverati urmatori ai Cora-
« nului , adeca ómeni cu inima pura si cu suffletu curatu. Cu unii
« cá acesti-a amu increderea nu numai de a luptá eroicesce contra
« a nenumerate trupe de Ghiauri , dár', cu ajutoriulu lui Dumne-
« dieu, a le umilì intr'atâtu, in câtu se fia necessitate a ne restituì
« totu ce ne-au luatu pênê acumu». Dupa acestu discursu, Mufti replicandu, dîse ca, intr'adeveru Vezirulu a depinsu cu colori fórte viie causele corruptiuniloru si ale reului ce a urmatu de acì pentru imperiulu ottomanu ; dar' cu greu crede ca acele s'ar' poté vindeca pe calea propusa de elu ; câci, ceea ce nu avemu, adaose Mufti, este curagiulu in soldati, si banii in thesauru ; si cine mai póte negá cà in acestea sta nervulu si puterea bellului ? Afara de acést'a , totu poporulu este preocupatu de speranti'a unei pâci apropiate : sperantia escitata prin litterele din urma ale ambasadoriloru nostri din Vienn'a. « Delegatii nostri ? » — intrerupse vezirulu. — « Cine sunt
« acesti delegati ? si ce pace sunt insarcinati ei de a incheiá ? »
Dupa-ce Mufti l-a informatu despre tóta starea lucrului, Vezirulu venì in focu, si plinu de indignatiune aretâ intr'unu discursu mai lungu, cumu auctorii acestei delegatiuni, intre cari acelu principalu tienea elu ca era predecesorele seu, au lucratu contra binelui imperiului ottomanu. « Ah ! — strigâ in urma cu voce inalta — eu
« tienu ca delegatii, si acei-a cari i-au tramissu pe ei, sunt Ghiauri ;
« si sunt convinsu ca ei nu voru scàpá de judecat'a lui Dumnedieu.
« Câci, nici-unu adeveratu Musulmanu, care è studiatu in preceptele
« Coranului , nu àr' fi abusatu de marea blandetia si ingenu'a sim-
« plicitate a Sultanului , si a-lu induce in o crima atâtu de hîdósa
« si esecrabile».

SE CONCLUDE CONTINUAREA BELLULUI ; SI VEZIRULU NÉGA CA SULTANULU A TRAMISU DELEGATI LA VIENN'A

XLII. Vezirulu , care sì altminterea era fórte propensu la bellu, a fostu sì mai multu àtîtiatu de ambasadorele Franciei , domnulu Chateauneuf, de a persiste in intentiuneá sà, si a o pune in lucrare. Acestu domnu Chateàuneuf a facutu, de vezirulu si tóta curtea ottomana atât'a incredere aveau acumu in armele francese , in câtu in-

tr'o adunare de Galibe Divanu (26), au conclusu toti in unanimitate a continua bellulu cu estrema vigóre. Dar', cá se nu para ca

(26) *Galibe Divanu.* Asiá se numesce senatulu séu Divanulu Sultanului, care se tiene in tóta Duminec'a si Marti'a suptu o Cubbe (*) in sal'a cea mare din curtea esterióra, numita Babi Humaiun séu sublim'a pórta. Marele veziru are presidenti'a; de-a-drept'a lui sta Cadiulaskerulu de Romelia, si de-a-stanga celu de Anatolia, apoi Mufti, candu este chiamatu prin ordinu espresu; assemenea Cubbe-Vezirii, si cevasi mai in josu Defterdariulu. Reis Effendi si ceialalti capi de Calemgìi (**) stau cevasi la o parte; ér' officierii militari, precumu Aga Ieniceriloru, Spahilar Agasi, Silahtar Agasi, si ceialalti stau afara înaintea salei Divanului la pórt'a Babi Humaiun. Sultanulu d'intr'o feréstra ce este asupra capului Vezirului asculta totu ce se petrece in Divanu. Dupa deschiderea siedintiei mai ântâiu se da lectura suplicelorу presentate de persónele in processu: lectur'a se face prin Teskieredgi cu voce inalta: si apoi decidu asupra causeloru. Dupa aceea Vezirulu aréta Maimariloru, Ulemiloru și Officieriloru subiectulu, asupr'a carui-a voiesce Sultanulu cá ei se se consulte, si cere opiniunea loru in cestiune. Dupa ce fia-care si-a spusu opiniunea cu voce inalta, Vezirulu trece in Arzodasi (***), care este prim'a si ultim'a camera la curte, in care se potu admitte si straini; aici ascépta pe Sultanulu si se consulta cu elu singuru (tóte celelalte persóne au ordinu se ésa afara) despre tóte acelle affaceri ce din natur'a loru au se remana secrete. Apoi Vezirulu, dimpreuna cu toti assessorii, Mufti, Cadulaskerii, si ceialalti veziri sunt admisi inaintea Sultanului; bá potu intrà anca si Aga Ienicerilоru si ceialalti Odgiak Agalari. Este apoi usulu, cá cei cari facu parte din Galibe Divanu, se pórte in acelasiu timpu unu costumu particularu. Asiá marele Veziru si ceialalti Cubbe Veziri, pórta unu turbanu triangularu, numitu Galebi, inaltu preste o diumetate de cotu, facutu din materia fórte finá numita Diulbend, si cusutu giuru-impregiuru in cretie, adornatu de inainte asupr'a fruntiei cu o bordura de auru lata de trei degete si cusuta in materia in form'a unui cercu. Tog'a vezirului este din metasa alba fara flori, cu blana de ermelinu si mânice lungi spendiurandu indereptu: se numesce Ust Kaftanu. Totu asiá este si tog'a celorlalti Vezirĭ, cu distinctiune numai, ca trebe se fia din metasa colorata. Cadulaskierii pórta turbane late si anca odata atatu de mari cá cele comune; aceste se numescu Galebet: ei au imbracaminte negria, facuta din materi'a ce se numesce Sof. Defterdariulu, Reis Effendi si ceialalti capi de Calemgii au assemenea turbane late rotunde, și se numescu Mushvess; pórta si ei vestminte negrie cu blana de ermelinu si facute din aceeasi materia cá si celelalte caftane. Officierii militari si Capudgi Basi pórta Mushvess-Turbanu, si Ust Kaftanu facutu din materia de auru si cu blana de ermelinu. Capudgilar Kiaharasi anca pórta Caftanu, si are in mana unu bastonu de argintu deasupr'a la capetu cu unu manunchiu rotundu din acelasiu metalu; acesta aduce ordinile Sultanului la Vezirulu. Ciausiu Basi are totu aceeasiu imbracamente; si chiamarea lui este de a aduce plansorile particulariloru in Divanu. O-

(*) Bolta. *Tr. Rom.*
(**) Directori de cancelaria. *Tr. Rom.*
(***) Sala de audientia, *Tr. Rom.*

ar' vré se rumpa fara óre-care causà negotiàtiunile de pace incepute la Vienn'ă:. Vezirulu a scrisu consiliariloru intimi ai imperatului Leopoldu, ca a intielesu, ca ar' fi mersu la Vienn'a niscàri persóne sub titlu de delegati ai curtiei ottomàne, si ca in numele Sultanului ar' fi facutu unele proiecte de pace; acesti-a inse sunt nisce insielatori, cari séu insii au fabricatu litterele ce pretindu a le avé de la Sultanulu, séu le au de la Vizirulu de mai dinainte, fara cá Sultanulu se scià ceva despre ele; pentru aceea, se se pāzésca à le dá crediementu; càci nu este adeveratu, si este absolutu impossibile, cá imperatulu ottomaniloru se fia tramisu pe acei ómeni la Vienn'a.

VEZIRULU CU MARE DESTERITATE PREPARA O VASTA ARMATA

XLIII. In asta stàre à lucruriloru, Vezirulu a facutu dispositiunile pentru a se poté pune din bunu timpu in campania, si sa adoperâ cu tóta solicitudinea de a prepara o armata considerabile si a o provedé cu tóte munitiunile bellice. Vediù inse ca àdeveru spuse Mufti, candu díse, cą Musulmanii intr'àtâtu sunt cuprinsi de frica si de terróre, in càtu pucina sperantią este de a avé o armata, càre se o póta pune in façi'a Germaniloru; vedea assemenea ca thesaurulu publicu este desecatu, si ca poporulu preste totu este indispusu de a-si implinì datorinti'à. Dreptu aceea, elu inventâ unu altu methodu de a-si recrutá trupe, si-lu esecutâ cu unu succesu sì desteritate admirabile. Càci, pre candu ceialalti Veziri, predecessori ai sei, aveàu datin'a a sommá in fermanele loru cá se ésa la batàia toti acèia, cari

menii de servitiu ai Vezirului au Mushvess pe capu, si pórta unu Erkian Kiurkiu séŭ Caftanu de ermelinu cu mànice largi. Kulkiahaia se presenta in Ust Caftanu cu blana de pele de capra, si are pe capu o cuca, ornata in partea stanga cu unu sorgudgiu din pene negre: totu assemenea cuca pórta și ceialalti Odgiak Agalari, cu distinctiune numai, ca sorgudgiulu la acesti-a sta in partea drépta. Candu inse Sultanulu ordina a se tiené consiliu generalu, unde au intrare toti Maimarii, Ulemii, Officierii de ori ce gradu, si soldatii mai betrani, atunci unu assemenea consiliu se numesce *Ajak Divani* séu Divanu-in-piciórc; fiindu ca cu assemenea occasiune tóta adunarea sta in piciòre; séŭ pentru ca atunci fia-care póte se siédia pe piciórele sale, séu pentru ca ori-care póte remané firmu pre langa opiniunea sea. Opiniunile differite se aduna, si Vezirulu cu ceialalti consiliari intimi le presenta Sultanului, care apoi dimpreuna cu ei le discuta și delibera ceea ce este de urmatų.

erau obligati a servi in armata; pe atunci Kioprili Mustafa Pasia a publicatu unu fermanu, care suná cu totulu altminterea. Elu dìcea in acestu fermanu, ca dupa ce Sultanulu l-a numitu mare Veziru, a luatu in seriósa consideratiune starea lucrului, si a aflatu ca é necessariu, cá se nu concréda comand'a armatei ottomàne contra superbiloru Germàni nimerui altui-a de câtu sîe insusi; elu are de cugetu a nu intrebuintiá in acésta espeditiune nici-unu soldatu, care s'ar' aduce cu forti'a la servitiu; câci scie ca voi'a libera mài multu valoréza inaintea lui Dumnedieu, decâtu fapt'a; dar voiesce a pune in inim'a sectatoriloru religiunei mahomedane numai preceptele lui Dumnedieu si ale profetului seu, cari tienu ca nici unui musulmanu nu este permisu nici a purtá frica de mórtea-de-màrtiru, nici a desperá de unu bunu succesu candu se luptà pentru apararea legei si pentru estirparea infideliloru. Prin urmare, totu musulmanulu care se tiene obligatu prin acésta lege, este resolutu a suferi tóte pentru credintia, nu are decâtu a vení si a se inrolá elu de bunà voia in armat'a sa. Ér' cei cari nu sunt resoluti, séu le é frica a murí mórtea de martiru, ori sunt retienuti prin unele affaceri, prin cari credu ca potu fì escusati inaintea lui Dumnedieu dela servitiu, unii cá acesti-a sunt liberì a remané acasa; si curatîndu-se de tóte faptele rele, se se róge pe tóta diu'a la Dumnedieu cá se adjute armatei. Ba ànca déca unii cá acesti-a s'ar afla inrolati la armata, ei nu numai cà vor fì esempti de ori ce punitiune, cí pe totu timpulu absentiei loru de la àrmata, voru continuá a primí soldulu loru. Acestu Sermanu avù effectulu seu; câci prin elu se desteptara cá d'intr'unu somnu profundu atâtu soldatii catu si poporulu in Asi'a. Pênê acumu de câte-ori era chiamati la arme, de fric'a pedepsei ce-i asceptá pe renitenti, se ascundeau, si se incercau a scapa de cercarea Pasiloru parte prin daruri, si parte prin astutìa si false preteste. Dar' acumu vediendu ca sunt chiamati la lupta contra infideliloru, pe motivulu religiunei, si ca celoru cari nu ar' avé voia a face acést'a, li se lasa libertatea de a remané acasa, asiá nu numai aceia cari primiau in realitate soldulu, cì anca si aceia cari erau dimissionati din servitiu, grabira a se prepará pentru campania, parte pentru ca sė nu li se impute lasîtate, parte pentru ca se nu fiá con-

siderati de Ghiauri. Cu modulu acesta Kioprili Mustafa Pasia, fara cea mai mica dificultate, prin unu singuru cuventu din Coranu a facutu aceea, ce vezirii de mai inainte n'au potutu face nici prin cele mai aspre amerintiari, nici prin Pasi, Capudgi Basi si Ciausi; si a pusu pe piciore o armata de câtu care mai numerósa nici-unu veziru nu au avutu dela Cara Mustafa Pasia incóce.

CURATIA THESAURULU DE MONET'A ADUNATA IN MODU INJUSTU

XLIV. Dupa ce cu modulu acest'a a adunatu o armata, Kioprili a cugetatu acumu a curatí thesaurulu de monet'a strinsa in modu injustu, si a-lu implé prin midi-lóce oneste. Candu a cercetatu cu deameruntulu acconturile, elu a gasitu ca starea thesaurului nu este mai puçinu incurcata decâtu celelalte lucruri. Câci vezirii si ceialalti mai-mari in timpii de pace consumassera sub diverse preteste o mare parte din thesauru; unoru-a le ertau tributulu pentru mita, altoru-a din contra le impuneau mai mare sarcina decâtu cá se o póta purta. Ér' dupa aceea candu erumpea bellulu, Defterdarii inventau o mìie de moduri spre a implé érasi cassele desecate; si prin acést'a la atâta miseria adusesera pe cetatiani, in câtu nu audiai alta decâtu çipetulu poporului chiamandu vindict'a lui Dumnedieu contra nedreptiloru sei opressori. Vezirulu cu multa diligentia sterse tóte aceste abusuri; facŭ a se restituì thesaurului tóte acele sume de bani, ce predecessorii sei, Pasii si secretarii mancasera; instituì nuóa lege pentru adunarea tributului, si ordinâ cá nici-o persóna de alta religiune se nu fia scutita de contributiune; si pe monachii greci anca-i obligâ a respunde Haragiulu (27), de si ei dîceau ca anca de pe tim-

(27) *Haragiu.* Este unu tributu fixu, pe care tóte acele persóne, cari nu se tienu de religiunea mahomedane, sunt obligate a-lu plati imperatului turcescu. Acestu impositu isi are baza sa in Coranu, care tiene ca fia-care persóna care este de alta religiune decâtu cea mahomedana, dupe ce a adjunsu etatea virile, are se platésca pe totu anulu trei-spre-dece drachme de argintu puru (*), déca remanendu subditu alu imperiului, voiesce se fia aperatu de forti'a de a primi religiunea mahomedana. Dar' cu timpu acestoru vampiri le-a parutu ca e prea mica summ'a de trei-spre-diece drachme, si pusera pe fia-care capu tributu de câté trei taleri; si asiá a remasu acést'a sub primii imperatori ai Constantinopolei, Mahomedu II., Baiazetu II, Selimu I,

(*) A se vedé si not'a 17. la Capu I. din Cartea III. *Tr. Rom*

pulu cucerirei Constantinopolei sunt scutiti de la tributu prin o scrisóre, ce falsulu profetu Mahomedu a datu monachiloru din

si Solimanu I; dar' Sultanii cari au urmatu dupa acesti-a, au scadiutu seu crescut acea summa dupa placu, pênê ce in urma a venitu Kioprili Mustafa Pasia, si a regulatu acellu impositu, impartiendu-lu in trei classe: Ala, Evsat si Eda (*): si dandu ordinu cá cei bogati se platésca diecc leonini, cei mai puçinu bogati siese, si cei seraci trei; si acésta dispositiune se observa ança si asta-di. Dar' pentru cá imperatii. se nu para in ochii poporului superstitiosu, ca ei prin aceste crudele esactiuni ar' lucra in contra legei mai susu mentionate din Coranu: astutii de musulmani au inventatu duóe preteste pentru a concilia impunu erile curtiei cu preceptele profetului lorŭ. Mai ântâiu au facutu pe poporu se créda, ca pretiulu bucateloru si altoru lucruri necessarie pentru viétia, a fostu pe timpulu profetului cu multu mai micu, decâtu in presentu, si ca valórea aurului si argintului a fostu pe atunci cu multu mai mare, de câtu cumu este asta-di: pentru aceea, legea profetului loru, fiindu ca ea este data pentru binele imperiului ottomanu, asià trebe interpretata, ca fia-care persóna, care nu professéza religiunea mahomedana. are se platésca asta-di pe totu anulu atâti bani, câti suntu sufficientii pentru a potea cumpera aceea ce pe timpulu profetului s'ar' fi potutu capetà cu trei-spre-diece drachme de argintu puru. Alu doilea subterfugiu a fostu, ca pentru a taià ómeniloru ori ce occasiune de a refusa tributulu, au inventatu a face distinctiune intre Shernar si Urfen (**); adeca intre acellea lucruri, cari Coranulu, conform vointiei divine. impune a se implini, si ordina judecatoriloru a le observà; si intre acellea lucruri, cari sunt lasate la dispositiunea puterei suverane, cá ea se decida si se comande aceea ce este pentru inaintarea binelui statului. la acestea au mai adaosu, ca poporulu este detoriu a se suppune la amenduóe, si amenduóe preceptele trebe se le implinésca cu aceeasi obedientia. De aci déca unu Crestinu séu unu Evreu intréba de Mufti prin unu Fetva: câtu tributu are se platésca pe anu, i se respunde, ca dupa legea Coranului nu are se platésca mai multu de câtu trei-spre-diece drachme in argintu sunatoriu. Dar' déca Crestinulu seu Evreulu se tiene de acestu respunsu, si refusa de a plati ce i se cere mai multu, ilu arestéza numai decâtu, si totu acelasiu Mufti prin unu altu Fetva ilu judeca la mórte sub cuventu ca nu s'a suppusu la ordinulu Sultanului. Ce se tiene de haragiulu propriu, asta-di nu se mai platesce cá mai nainte directu in thesaurulu Sultanului, ci se da in regia prin provincii la anumite persóne, cari pre langa unu discontu órecare cumpera unu anume numeru de bilete, numite haragiu Kiebadi (***); si apoi circuleze-le ori ba, intreprindietorii sunt detori a respunde cassei thesaurului summ'a accordata in argintu. In Constantinopole si in localitatile vecine, precumu, in Adrianopole etc. haragiulu se aduna prin Dgizedaru séu haragiu Basi, (****) care in locu de salariu capeta

(*) Adeca: superiora, mediocra si inferióra, *Tr. Rom.*
(**) Sheran propriamente insémna *reu.* si Urfen, *justu. Tr. Rom.*
(***) Acestu cuventu insémna propriamente. Perceptore de tributu, si nu bilettu de *Tr. Germ.*
(****) Perceptore de dare, inspectore de dare, d. *Tr. Germ.*

muntele Sinaia (28); dar' Kioprili le dîse ca acésta scrisóre este apocrifa; ori déca este genuina, ea scutesce de la tributu numai pe monachii d'in Sinaia, si nici-de-cumu pe toti monachii in generalu. Si pentru cá suditii se nu sufere o esactiune inegale de tributu, Kioprili a impartitu haragiulu in trei clase: cei mai avuti aveau se respunda pe anu diece leonini, cei de starea de midi-locu siese; si cei mai seraci numai trei dolari. Tóte sumele de bani, ce antecessorii din devotiune superstitiósa au lasatu posteritatiei si au testatu thesaurului diferiteloru Giamie, le-au luatu de la aceste si le-au datu thesaurului publicu, si lui Mutevelli, care strigá ca acést'a este unu sacrilegiu, i respunse: Banii cari sunt destinati pentru folosulu religiunei, trebe intrebuintiati in belluri religióse; se convine mai multu cu interesulu musulmanu, a sustiené cu acei bani pe acei-a cari apera edificiele sacre, decâtu a-i crutiá pentru inimici si pentru furi. Elu restituì si procedur'a judiciale in integritatea sa de mai inainte, dupa ce pênê acì devenise cu totulu venale; punî cu severitate pe judecatorii despre cari au avutu probe ca s'au lasatu a se corrumpe; liberâ fara distinctiune de persóna pe toti acei-a cari erau apesati prin false accusatiuni, si nu permittea a se face cui-va nedreptate. In fine à datu ordinu, cà bucatele si alte provisiuni se nu se stórca cu puterea dela suditi (29), cì se se cumpere

o certa summa de aspri pentru fia care biletu ce-lu circuléza. Aceste bilete trebe se cuprinda nu numai numele individului la care se da, ci si descriptiunea lui personale, religiunea, statur'a, perulu, faci'a, ochii, semne ce ar' avé pe trupu, etatea etc, pentru cá se nu póta intrebuintia acelle bilete mai multe persóne decâtu un'a, si prin urmare se nu incele pe acel'a care aduna haragiulu, si prin acést'a se scurte thesaurulu statului. Nu va fi inutile a face mentiune aci despre modulu de care se servescu Turcii pentru a afla, déca o persóna a adjunsu etatea virile ori nu. Candu cine-va afirma ca elu este anca minoru, si din acésta causa vrea se fia esemptu de la respunderea tributului: i mesura cu unu firu de açie grosimea grumaziloru, si aplicandu-i acésta mesura in façie, déca ea din barba nu trece preste capu pênê la céfa, persón'a se considera anca de minora; ér' déca trece pênê in céfa séu póte anea si mai in josu. atunci persón'a é obligata a plati tributulu fara nici-o esceptiune.

(28) A se vedé not'a 50 la Capu III, Cartea III. *Tr. Rom.*

(29) *Dela suditi.* Atâtu de mare era amórea de dreptate a lui Kioprili Mustafa Pasia, prin care elu s'a facutu iubitu nu numai la Turci ci si la toti crestinii suppusi imperiulu ottomanu. Intr'adeveru, mai tóte faptele sale, precum si sententiele sale ca judecatoriu, sunt totu atâtea probe despre inalt'a sa politica, si despre ecitatea sa

de la ei cu bani pre langa unu pretiu, precumu ei voru aflá de cuviintia.

façie cu ori si cine, fara distinctiune de persóna séu religiune. Pentru aceea nu va fi inutile de a aduce aci unu esemplu séu duóe din faptele si judecatile sale. In prim'a sa espeditiune, candu a occupatu Belgradulu, armat'a sa era campața nu departe de Iagodinu, unu satu mare in Bulgari'a, si observandu ca acel'a e aprópe cu totulu devastatu si fara locuitori, a chiamatu la sine pe doui din cei mai betrani de tierani acolo, si i-a intrebatu, ca ce este caus'a de satulu loru este in stare atâtu de desolata? A-cesti-a i respunsera, ca dóue sunt causele: mai ântâiu ca le-a arsu biseric'a, si nu li s'a permissu de a-si edifica alta; asia mai toti locuitorii s'au mutatu la alte sate; a dóu'a, ca satulu loru a sufferitu fórte multu, in cursu de mai multi ani, prin frequentele treceri ale armatei ottomane pe aici; asia in câtu tieranii nu si-au potutu face recolt'a; de aci apoi s'a escatu fomete, care a facutu si pe ceialati locuitori se-si lase vetrele si se duca care in câtrâu. Atunci vezirulu se intórse catra Reis Effendi si-i dîse: « Precumu unu Musulmanu nu póte vietiui unde nu are Giamia, « asia nici crestinulu nu póte fi obligatu a sta intr'unu satu unde nu este beserica ». Si immediatu a datu locuitoriloru permissiune de a-si edifica biserica pre cum le va place de mare. A datu apoi unu altu fermanu, prin care a opritu tuturoru si fia-carui sub pedépsa de mórte, de a esi nicì câtu e o palma de locu preste drumulu tierei si de a intra pe agrulu tieraniloru, séu de a luá nici macar' unu puiu séu unu ou de la ei. Pentru a areța apoi ca acésta regulare póte se aduca si unu folosu statului, a ordinatu ca pentru favorulu de a-si edifica biserica, fia-care locuitoriu se-i aduca câte-o gaina: si locuitorii i-au adusu la momentu cinci-dieci-si-trei. In rentórcerea sa din espeditiune, au ordinatu locuitoriloru ca se-i mai aduca anca odata acestu presentu, si ei i-au adusu una-suta-dóue-dieci-si-cinci de gaine. De aci si-a luatu motivu de a areta celorlalti veziri, ce incrementu (*) se pote ascepta pentru thesaurulu musulmanu de la regularile cele bune. La reintórcerea sa in Constantinopole, s'a adressatu o suplica pentru concessiunea de a repara biseric'a cea vechia de acolo, séu de a edifica un'a nuóa, aceea ce elu a si concessu fara nici o dificultate. Acést'a a indemnatu pe unii tierani de a se ruga in tóta umilinti'a de vezirulu se le permitta a-si repar'a biseric'a din satu, care era intr'o stare fórte desolata. Vezirului pune semnatur'a usuale pe suplic'a tieraniloru, si demanda lui Buiurildi Teskieredgi (**) a le da acésta concessiune prin unu mandatu specialu. Secretariulu se pune si da fermanulu dupa vechi'a formula usitata în asemenea casuri; adeca: ca tieranii se-si repare biseric'a cu acelasiu lemnu, piétra si varu, din care sta acumu. Kioprili vediendu acésta, infrunta aspru pe secretariu, numindu-lu stupidu si fara minte. Secretariulu spariatu sì tremurandu de frica, abiá potù balbutí ca n'a facutu alta, decâtu ca a datu mandatulu dupa formul'a cea vechia, ce este in usu in assemenea casuri. Atunci Vezirulu s'a iritatu sì mai tare, si i-a dîsu: « Stupidi au fostu cei cari « mai ântâiu au facutu acésta formula, si nu mai puçinu stupidi sunt acei-a carí o

(*) Sporiu. *Tr. Rom.*
(**) Secretariu, care redactéza ordinatiunile Pasíloru sí Veziriloru. *Tr. Rom.*

VEZIRULU TRAGE CU ARMAT'A SA SPRE BELGRADU.

XLV. Aceste dispositiuni i-au datu lui Kioprili o reputatiune mare de omu prudentu, justu si religiosu. Dupa aceea se prepară cu tóta seriositatea pentru campania; si pentru cá in absenti'a sa, din caus'a atâtoru schimbari de lucruri ce a facutu, se nu se nasca vre-o revolta contra Sultanului, l-a svatuitu pe acesta, cá in primavéra se mérga la Adrianopole. De aici, catra inceputulu lunei Sievval, anulu Hegirei 1101. Vezirulu plecâ spre Belgradu cu tóta armat'a sa, cáre era plina de speranti'a de a invinge. Pre candu trecea prin muntele Emu, pe care Turcii ilu numescu Kiz Derbent (30), i aducu spionii sei scirea, ca vre-o cate-va mìi de Germani

« urméza. Căci cumu se póte cá unu lemnu care a putreditu sub sarcin'a edificiului, « se se readuca in tarì'a primitiva, cá se póta supportá aceea ce s'a ruinatu? séu cumu « se póte cá varulu, care s'a consumatu de lungimea timpului, se se póta reface é- « rasi nu pentru construirea de nóue edificiuri, dar' nici macar' pentru a astupá si « a assecurá crepaturile contra injurieloru tempestatiei? Asia dar', candu damu sub- « ditiloru nostri libertate de a-si repará bisericele loru, trebe se le concedemu sì aceea, « cá se-si faca lucrulu intr'unu modu catu se póte mai bunu. Trebe dar' se li se « spuna, ca ei potu se-si repare biseric'a cumu potu si cumu le place; si déca este « atâtu de ruinata, in câtu nu o mai potu bine repará, se li se dìca ca isi potu face « un'a cu totulu nóua. Noi avemu numai se vedemu, cá ei se nu-si faca biseric'a cu « bani musulmani, cì cu ai loru proprii, si cá se platésca regulatu tributulu impusu « loru ». Pentru aceste fapte este proverbiulu pênê asta-di intre Greci, ca Kioprili « a facutu mai multe biserice, decâtu insusi Iustinianu ».

(30) *Kiz Derbent*. Adeca pasulu Verginei. Sunt dóue pasuri de-a-lungulu muntelui Emu spre Belgradu. Unulu Kiz Derbent, séu pasulu Verginei, care, precumu dìcu Turcii, l-ar' fi descoperitu o juna vergine, fiica de imperatu, ratecindu din intemplare prin acesti munti. Altulu Capuli Derbent, séu pasulu portiei. La intrarea din partea de cătrâ resaritu a acestui pasu se vedu pênê in dìu'a de asta-di ruinele unei pórte fórte vechi si frumóse, despre care multi tienu cá ar' fi oper'a lui Traianu. Acestu pasu este in departare cale de optu óre de la satulu Tatar-Pasargicu, si de dóue-spre-diece de la Philipopole. In partea de catra apusu, amenduóe aceste pasuri se intrunescu la satulu Dragoman-Kioi. Aici pasulu portiei a fostu luatu de armele victoriósе ale imperatului Leopoldu; dar' fiindu-ca armat'a sa erá ocupata in alta parte, candu trupele sale au incercatu a trece pasulu in cealalta parte, locuitorii, cari la apropiarea germaniloru isi lasara casele si se retrassera la munti, au inceputu de pe stancele inalte, cari dominau calea de amenduóe partile, a aruncá pietre mari in vale asupr'a Germaniloru, omorîndu fórte multi, si pe ceialalti constringêndu-i a se retrage. Pentru acestu servitiu, Turcii in recunoscintia au liberatu pe locuitori de la tóte impositele, si ei se bucura pênê in dì de asta-di pe acestu privilegiu.

sunt pe cale dela Belgradu incóce, si vinu a intarì garnison'a din Niss'a.

TATARII BATU VRE-O CATE-VA MII DE GERMANI.

XLVI. Spre a preveni pe Germani de a intrá in cetate, Kioprili le tramite in cale pe Chanulu Tatariloru, pe Selimu Ghirai, cu o parte a armatei turcesci, care pe neasceptate navalesce asupr'a Germaniloru chiar' pre candu erau acestia in façie dela Nissa, si dupa o lupta scurta i pune la fuga. Ajungêndu noutatea despre acésta victoria in castrele turcesci, ea a desteptatu acolo o bucuria aprópe inesplicabile, si a inspiratu osmaniloru nuou coragiu si nuóa sperantia. Ei au invetiatu de acì, ca o órda de animale sub conducerea unui leu se batu cu mai multa bravura, decâtu o trupa de lei sub comand'a unei vaci timide.

VEZIRULU ORDINA A SE TIENÉ RUGATIUNI IN CETATI SI A SE DEPARTA COPII DIN CASTRE

XLVII. Vezirulu insusi, pentru cá se multiamésca lui Dumnedieu pentru acestu fericitu inceputu alu campániei, si cá Dumnedieu, arbitru supremu alu tuturoru eventeloru, se-si intinda grati'a si pe viitoriu asupr'a armeloru ottomane: ordonâ cá se se tiena rugatiuni neintreruptu diu'a si nóptea in Constantinopole, Adrianopole si in castre. Si fiindu ca a observatu, ca in castre sunt o multime de copii incapabili de a purtá arm'a, si pe cari unele persóne desfrenate i luasera spre a le servì placeriloru loru detestabile, asiá a lasatu a se publicá in tóta armat'a, ca toti aceia, cari sub ori si ce pretestu au adusu copii cu sine, numai decâtu se-i tramita inderetu acasa; si déca de acì inainte s'ar' gasi vre-unu copilu la cine-va, unulu cá acest'a fara nici-o cercetare ulteriora cu mórte se va pedepsí. Câci acestu pecâtu, mai multu decâtu ori care altulu, face, cá acei cari se maculéza cu elu, se nu ajunga binecuventarea lui Dumnedieu; si Dumnediu precuratulu nu póte se se indure a favorá cu presenti'á sa o campania, unde se comittu immunditii de aceste.

CETATEA SHEHIRKIOI SE SUPPUNE TURCILORU

XLVIII. Facute aceste dispositiuni, Vezirulu trece cu armat'a sa

in Servi'a, si ataca mai ântâiu Shehirkioulu, o cetate mica, intarita mai multu prin natura decâtu prin arte. Garnisón'a, care constá din cinci-sute ómeni, si anca haiduci, vediendu ca nu le vine din nici-o parte adjutoriu, in a patr'a dî a obsidiunei redica stindardulu pacei pe murii cetatiei, si promitte a se predá sub conditiune de a o iertá se se retraga liberu din cetate. Vezirulu, de si indignatu ca unu numeru atâtu de micu de ómeni, i-a retienutu armat'a patru dile intregi, totusi pentru a nu retardá, prin ulterióra amenare progressulu ce si-lu cugetá despre victoriele sale, le accórda cererea, si haiducii anca ilu lasa se intre in cetate. Candu esiau haiducii din cetate, Ienicerii voiau se-i despóia, dar' vezirulu i-a opritu ordinandu-le sub aspra pedépsa de a lasá garnisóna se ésa fara vatemare din cetate; câci nu este—dîse elu—nici de onóre, nici de folosu, a luá armele dela Ghiauri, candu ei nu mai potu stricá cu ele musulmaniloru. Ér' haiduciloru le aduce aminte si-i face attenti se nu mérga la Niss'a, ci se se retraga in alta cetate óre-care; câci are de cugetu se impressóre acea cetate, si déca s'ar' gasi vre unulu din ei acolo candu o va cucerì, se scia ca nu va scapá cu viétia. Cu tóte acestea haiducii, abiá scapati din mânile Turciloru, se ducu dreptu la Nissa.

NISSA CUCERITA; GARNISONELE PERASESCU VIDINULU SI SEMENDRI'A

XLIX. Vezirulu i urmaresce immediatu, si impresóra Nissa, care erá aperata de contele Starenbergu cu trei mii ómeni infanteria germana, si una-miie-patru-sute cavaleria. Starenbergu se aperâ cu bravura, nu ca dóra ar fi avutu cea mai mica sperantia de a sustiené cetatea in contra Turciloru, câtu mai vertosu cu intentiune de a câstigá timpu si a dá imperialistiloru ragasu de a vení intr'adjutoriu Belgradului. Dar' vezirulu continuâ obsidiunea cu atâta vigóre, in câtu dupa dóue-dieci-si-cinci de dîle, garnisón'a s'a offeritu a capitulá sub conditiune de a i se lasá armele si viéti'a. Vezirulu le acórda acestea; si candu erau esindu din cetate, Ienicerii observa intre ei vre-o câti-va haiduci din cei de la Shehirkoiu; ei erau travestiti; cu tóte aceste Ienicerii i cunoscu, i prindu, i torturéza, si-i fortiéza de spunu ca toti ceialalti cameradi ai loru sunt

mestecati prin celelalte truppe germane. Atunci Vezirulu ordinâ comandantelui Germaniloru, cá se-i estradea pe toti haiducii de la Shehirkoiu; si inaintea ochiloru garnisónei lasâ parte a-i spendiurá, ér' pe ceialalti i condamnâ la galere. Totodata impune lui Starenbergu, se nu mérga la Belgradu, câci are de cugetu se impresóre si acea cetate, pentru aceea nu póte permitte cá garnison'a ei se se intarésca; si-lu assecura ca déca nu va ascultá de ordinulu seu, la casu de cucerirea Belgradului, elu si toti ómenii lui voru patí aceea ce au patîtu haiducii. Aceste succese ale Turciloru intr'atâtu au intimidatu garnisónele germane din Semendri'a si Vidinu, in câtu, fara a asceptá apropiarea Vezirului, perasira cetatile, cu a caroru aperare erau insarcinate, si fugira la Belgradu. Vezirulu a tramisu immediatu o parte a armatei, care a luatu in posessiune amenduóe cetatile, si le-a suppusu érasi dominatiunei ottomane.

VEZIRULU IMPRESORA BELGRADULU SI-LU CUCERESCE PRIN UNU ACCIDENTU NEASCEPTATU

L. Dupa ce prin aceste victorii s'a assecuratu din spate de tóta tiér'a, Vezirulu merge cu truppele sale victorióse spre Belgradu, si in lun'a Silcade ilu impresóra de tóte partile. Dupa ce s'au pusu corturile, a convocatu la unu consiliu belicu pe toti Pasii, si le-a cerutu se-si spuna opiniunea: ce este mai consultu, a face fara amenare cu tóta puterea armatei assaltu asupr'a cetatiei, séu a o tiené blocata si a o fortiá prin lips'a de provisiuni a capitulá? Toti Pasii au fostu de opiniunea din urma; ei adeca dîceau, ca cetatea este atâtu de la natura câtu si prin arte fórte bine intarita; si pre langa intariturile cele vechi, ea este provediuta cu admirabile fortificatiuni (31) nuóe; afara de aceea, are intru aperarea sa o garnisóna

(31) *Admirabili fortificatiuni.* Acésta nóua fortificatiune este oper'a lui Andreiu Cornaro, nativu din Creta, grecu si de origine si de religiune. Unii scriitori, intre cari si Pietro Garzoni membru senatului de Veneti'a, ilu acusa ca elu a tradatu Belgradulu, póte din causa ca dupa cucerirea Belgradului a trecutu in servitiulu Turciloru. Dar' nu cu voi'a sa s'a intemplatu, ca a intratu in servitiulu infideliloru. Câci dupa perderea Belgradului. tramitiendu-lu generalulu armatei germane, déca nu me incelu, pentru a fortificá Petrovaradinulu, elu pe cale a cadiutu dimpreuna cu femei'a sa in manile Tatariloru si a fostu transportatu naintea lui Kioprili Mustafa Pasia. Acest'a intrebandu-lu ca cine este? elu mai ântâiu a respunsu, ca este ca-

de optu mii Germani, si regimente de totu atâti Bulgari si Serviani: pentru aceea este impossibile de a o cucerì in timpulu ce a mai remasu in estu anu pentru operatiuni bellice; nici a o tiené sub obsidiune nu s'ar' poté fara mare perdere a armatei ottomane. Punemu casulu ca Germanii ar' face o vigorósa resistentia, si, precumu se intempla de multe-ori in assemeni obsidiuni, ar' bate pe obsediatori: atunci tóta armat'a si-ar' perde érasi fórte iute curagiulu, de care abiá a inceputu a se insufletí prin fericitele succese de ieri de alalta-ieri. Ér déca Vezirulu ar' lasá Belgradulu in dosu si ar' trece preste Sava, séu celu puçinu ar' intarí tiermulu acestui fluviu, cá inimicii se nu póta trece dincóce, atunci garnisón'a va fi prin fóme constrinsa a se predá ancà in vér'a acést'a, séu celu multu in iérn'a viitória. De armat'a imperiale nu avemu a purtá frica; câci cea mai mare parte a ei este ocupata in belulu contra Franciei, ér' ceealalta parte este perasita de ungureni, si, precumu è mica la numeru, mai multu se va ingrigí a-si aperá castrele sale, de câtu sé mai cugete a atacá pe ottomani. Vezirulu, de si erá de alta opiniune, totusi a lasatu dupa votulu maioritatiei, si a decisu a se urmá consiliulu Pasiloru; acést'a o a facutu parte pentru cá se nu para ca s'ar' oppune opiniunei intregei armate, parte pentru cá in casu de unu resultatu nefericitu, vin'a se nu se impute lui. Tienendu anca vre-o câte-va dîle cetatea inchisa de tóte partile, i vine scirea, ca imperialistii inaintéza cu mare graba, si vinu se elibere cetatea. Acésta scire l-a adusu in óresi-care confusiune, si acumu

pitanu dintr'unu regimentu de infanteria. Dar' in urmà se tradede prin instrumentele sale de matematica, si mai multu prin unele desemne, sub cari erá semnatu numele seu. Asiá Vezirulu i-a impusu a merge se fortifice Belgradulu din nuou, si se fortifice si Temisiór'a. Si intr'adeveru ca elu a si effectuitu acést'a cu atâta arte si desteritate, in câtu, déca Dumnedieu insusi nu ar' fi nimicitu intentiunile si intreprinderile infideliloru, cucerirea prin arme a acestoru dóue cetati ar' fi fostu aprópe impossibila. Si câtu de escelentu a fostu elu in sciintiele matematice, aréta pênê la evidentia canalisarea riului Bega prin midi-loculu Temisiórei; câci cu câtu ar fi fostu necesaria acésta opera intr'unu locu, unde in tóte verile se simtià atâtu de tare lips'a de apa, cu atâtu din partea sa era o interprindere grava de a effectuí aceea ce era abia impossibile. Pentru acésta importanta lucrare, Sultanulu l-a onoratu cu o pensiune annuale de optu pungi, care s'a datu si dupa incheiarea pacei si pênê la diu'a mortiei sale.

si-a recunoscutu erórea ca a facutu placere Pasiloru sei de a ascultatu de opiniunea loru. Dreptu aceea a inceputu numai decâtu obsidiunea cu diumetate din armat'a sa, ér ceealalta diumetate o a tramisu in contra imperialiloru cá se-i impedece se nu tréca preste Sav'a. Dar' é probabilu ca nu-si adjungea scopulu, déca nu-i veniá intr'adjutoriu unu incidentu cu totulu neasceptatu. In a opt'a dî de obsidiune, turnulu cu pulbere, fia prin o bomba, fia prin tradare, a fostu aruncatu in aëru, si prin esplosiunea sa a derimatu o mare parte a forturiloru. Turcii vediendu acést'a, au strigatu ca acestu accidentu este proba invederata de adjutoriulu miraculosu alu lui Dumnedieu; si se aruncara prin aperture in cetate, inainte de a-i poté preveni Germanii. Garnisón'a in acésta suprema necessitate a facutu un'a din cele mai vigoróse resistentie, si a sustienutu mai o óra intréga vehementele assalte ale Turciloru; in urma inse cutropita de multimea Turciloru, a fostu necessitata a se retrage. O mare parte a garnisónei a cadiutu de sabi'a turcésca, dar' nu fara a-si resbuná si ea. Pucinii cari au scapatu, intre cari si generalulu de la Croix, àu trecutu cu luntrea in partea dincolo de Dunare.

DA ADJUTORIU TEMISIOAREI, CARE SUFFERIA O LIPSA ESTREMA IN PROVISIUNI.

LI. Kioprili Mustafa Pasia, dupa ce a occupatu mai curendu de cumu se asceptá o cetate, care erá antemurulu a tóta Ungari'a, a tramisu in adjutoriulu Temisiórei cinci-sute de Spahi, fia-care cu câte duoi cai si totu atâti-a saci de farina, ca se o duca garnisónei. Germanii au tienutu trei ani acésta cetate inchisa; la inceputu s'au incercatu a o cucerí prin assaltu, dar' vediendu ca acést'a le este impossibile pentru difficultatea situatiunei, i-au taiatu in urma tóta comunicatiunea. Comandantele cetatiei erá Cogia Giaferu Pasia (32), care prin valórea sa a resistatu pênê a-

(32) *Godgia Giaferu Pasia.* S'a numitu cu supranumele Codgia séu betranulu pentru a se distinge de unu altu Giaferu Pasia numitu de comunu Kiucik (*), despre care voiu vorbi mai la vale (**). Codgia despre care è vorb'a aci, a fostu unu barbatu fórte renumitu intre turci atâtu pentru esperienti'a sa in artea bellica, câtu si pentru

(*) Adeca: micu; unguresce Kici, Kicike. *Tr. Rom.*
(**) Vedi not'a 20 la Capu IV. din Cartea IV. *Tr. Rom.*

cumu Germaniloru, si care atâta respectu avea naintea soldatiloru, in câtu sub command'a lui supportau ori-ce greutati; multi muriau de fóme; altii mai bine asceptau mórtea decâtu se se nutrésca cu mîtie si càni, cari la Turci se consìdera de animale necurate. Necessitatea de nutrimente erá degiá atâtu de simtita, in câtu Ienicerii, candu au adjunsu Spahii cu provisiunea, cá lupii rapaci se arunncara asupr'a saciloru cu farina, si nici rugarile nici amerintiarile Spahiloru nu i-au potutu retiené de a rapí aceea ce ei adusesera. De acì s'a escatu o cérta intre ei; si dupa aceea, a urmatu o lupta vehementa si sangerósa. Unu numeru mare de Ieniceri si totu atâti Spahi au remasu morti asupr'a saciloru; ér' ceialalti cu Pasia loru cu totu au trebuitu se prinda in graba fug'a deinaintea furiei Ieniceriloru.

VEZIRULU TRECE DUNAREA SI OCCUPA LIPP'A

LII. Intr'aceea Vezirulu a datu soldatiloru sei câte-va dîle de repaosu, a reparatu fortificatiunile ruinate ale Belgradului, si dupa aceea trecù Dunarea, occupâ Lipp'a, si allungâ garnisón'a germana din Orsiov'a. Merse apoi cu assaltu asupr'a Essecului, o cetate situata la gur'a unde Drava curge in Dunare. Elu credea ca occupandu acésta cetate, nu numai va assicurá cuceririle sale contra invasiuniloru inimicului, ci anca va poté aduce erasi sub dominatiunea turcésca tóta Slavoni'a. Dar' a trebuitu se se lase de acestu planu, parte pentru ca se apropiá iérn'a, parte pentru ca garnisón'a facea resistentie vigoróse, dar' mai alesu pentru ca lucrurile in Transilvani'a luasera alta façie.

prudenti'a si integritatea sa, si mai alesu pentru multele lupte ce a sustienutu contra Germaniloru. Dupa ce a aperatu cu multa bravura Temisiór'a, elu in recompensa a fostu numitu comandante in Belgradu, unde s'a sustienutu cu cea mai mare resolutiune candu Germanii impresorara cetatea a dóu'a óra. Prin acést'a atât'a reputatiune si-a castigatu, in câtu Sultanulu Mustafa in ultim'a sa espeditiune n'a intreprinsu nimicu fara a-i cere mai ântâiu opiniunea; si mai multu, elu adese-ori respectá mai multu opiniunea lui Codgia decâtu pe a Vezirului Elmas Mehemedu Pasia, pe care de altminterea ilu fórte iubia. Si nu incape dubiu ca elu si succedea acestui-a in veziratu, déca o trupa de Ieniceri rebelli nu omoria si pe unulu si pe altulu in batai'a de la Zenta.

TURCII BATU PE IMPERIALI IN TRANSILVANI'A

LIII. Pe la inceputulu acestui anu móre Michael Apafi (33), principele Transilvaniei, fara a lasá eredi dupa sine, si lása tóte tierile sale lui Leopoldu, imperatorelui Germaniei. Turcii din contra pussessera principe Transilvaniei pe Teokeoli, si i-au tramisu in adjutoriu pe Seraskierulu cu diece mìi de Turci, pe Chanulu Tatariloru, si pe Constantinu Brancovénu (34) principele Romaniei. Aceste pu-

(33) *Michael Apafi*. Nascutu in Transilvani'a din o familia nu prè illustra. Tatalu séu a fostu presiedintele magistratului in Sabiiu. Dupa revolutiunea racotiana de la anulu 1661, si propriamente dupa mórtea lui Racoti, imperatulu Germaniei a pusu principe in Transilvani'a pe Kemeni Ianos; ér' Turcii in contra acestuia au pusu pe Michael Apafi totu in acea dignitate. Dupa aceea, candu s'a incheiatu pacea intre Turci si Germani, Apafi a fostu confirmatu de amenduoi in dignitatea sa, stipulandu-se cá Transilvani'a se fia suppusa si tributaria la amenduoi imperatii. Asiá Apafi anca s'a purtatu dupa cumu vedea ca sórtea inclina intr'o parte séu intr'alta, tramitendu acumu Turciloru acumu Germaniloru adjutoriu. Apoi de si la inceputulu acestui mare si memorabile bellu s'a unitu cu Tököli si i-a tramisu trupe, fiindu-ca asiá i ordinase curtea ottomana, totusi candu a vediutu ca tóta Ungari'a s'a suppusu imperatului Germaniei, elu anca a trecutu in partea acestui-a, si a refusatu de a mai ascultá de Pórta.

(34) *Constantinu Brancovanu*. Acestu principe erá cunoscutu in Europ'a sub trei numiri : Cantacuzeno, Brancovanu si Bassaraba, despre cari pretindea ca toti acesti-a se tienu de famili'a sa. Dar' pentru a intiellege acést'a mai bine, è necessariu a cercetá mai afundu originea si ordinea de successiune a acestei familie. Sciu eu prè bine ca este o carte intréga si fórte voluminósa, in care se cuprinde viéti'a si geneologi'a sa. scrisa la ordinulu seu de unii invetiati, pe cari i tienea in soldu cu mari spese. Dar' nu sciu déca acésta carte se mai conserva unde-va, séu ca o au prédatu barbarii dimpreuna cu celelalte lucruri ale sale. Pentru aceea, eu asiu comitte o injuria catra lectorii mei, déca asiu ascunde si nu le-asiu descoperi aceea ce eu cá vecinu amu avutu ocasiune de a cunósce despre originea lui Brancovanu. Cunostintiele ce le avemu despre protoparintii sei, nu ne ajungu mai departe decâtu pênè la stramosiulu seu Davidu. Acestu Davidu nu a ereditatu de la parintele seu mosii mari (principalulu si aprópe uniculu semnu de nobilitate la Români:); nici nu a stralucitu prin virtuti eminente; nici la curte nu au avutu vre-unu postu considerabile. Cu tóte acestea principele Mateiu aflâ de bine a intrá cu elu in legatura de sange, si-si maritâ pe nepóta sa de sóra dupa Preda, fiiulu lui Davidu, dandu miresei o dote considerabile, si facéndu pe Preda mare-vornicu, unulu dintre cele cinci posturi principali in Romani'a. Dupa mórtea lui Mateiu, Preda a fostu uccisu pe nedreptu; unii dicu ca principele Michnea l-ar' fi spendiuratu din causa ca nu a voitu a tiené cu elu in revolt'a sa contra Turciloru. Dupa Preda a remasu unu fiiu, Mateiu, supranumitu Papa. Acest'a nu avea nici unu postu la curte; dar' totusi erá

teri confederate, sub conducerea lui Teokeoli petrundu prin muntii Romaniei in Transilvani'a, si la pólele acestoru munti incungiura

fórte respectatu pentru memori'a parintelui seu, pentru marea sa avutia, si mai alesu pentru ca luase de soçia pe Elena, fii'a marelui postelnicu Constantinu Cantacuzenu. Cu acést'a a avutu, anca pénè se tienea in curtea boieriului Sierbanu Cantacuzenu, unu fiiu çu numele Constantinu supranumitu Brancovanu de la satulu Brancoveni, care-lu capatase anca mosiulu seu Preda de la principele Mateiu ca o parte de dote cu nevésta sa. Si acestu supranume ilu adaogea totdeauna in subscriptiunile sale dupa pronumele seu. Sciu eu ca sunt unii adulatori, care deriva acésta numire din altu sorginte, si dîcu ca Brancovenescii isi tragu originea din vechi'a familia bulgara Brancoviciu. Dar chiar' candu acésta derivatiune ar' fi veritabile, ea totusi nu se póte proba cu nici-unu documentu verosimele. Căci pénè pe timpii lui Sierbanu Cantacuzenu, Romani'a n'a avutu nici istorici, nici insemnari séu monumente geneologice, si precumu amu disu, nici altu semnu de nobilitate, decâtu mosi'a parintésca, care prin ereditate trece de la tata la fiiu. Prin urmare pentru resturnarea acestei fictiunî a adulatoriloru este destulu ceea ce amu disu cu despre adeverat'a origine a numelui de Brancovanu. Constantinu supranumitu Brancovanu a adjunsu la domnia prin maiestriele mentionate mai in susu (*) ale lui Constantinu Cantacuzenu Stolniculu. Pentru aceea, elu cá se-si dea mai multu lustru nobilitatiei sale, a inceputu a se servi de numele Cantacuzenu in subscrierile littereloru sale catra regii si principii straini Pe acelu timpu se tienea la Vienn'a Georgie fratele antecessorelui principe Sierbanu Cantacuzenu, care a fostu tramisu acollo in affaceri publice la imperatulu Leopoldu. Acestui-a i aretau ómenii de curte si chiar' imperatulu insusi scrisorile ce le veneau sub numele lui Constantinu Cantacuzenu, si-lu intrebau, ca cine ar' fi acestu nuou domnitoriu in Romani'a, care isi atribuie numele de Cantacuzenu? Atunci Georgie séu indignatu ca unu altulu se servesce de numele nobile alu familiei sale, si pentru a-si acoperi ambitiunea, séu pentru ca nu voia a ascunde adeverulu, marturisi in tóta sinceritatea, ca falsamente acelu principe isi apropria numele de Cantacuzenu, căci elu numai dupa mama-sa se deriva din acésta familia. Georgie nu se îndestuli cu atâtu ca facû de rusine la Vienn'a pe usurpatorele numelui familiei sale, cì scrise fratiloru sei Constantinu Stolniculu si Michailu, cari erau in Romani'a, ca ce rusine i-a causatu pretutindenea la curtea Viennei noulu nume alu principelui domnitoriu; şi ca multi din ómenii curtiei l-au intrebatu, déca in Romani'a è usulu acela, cá unu omu, se-si póta atribui numele unei familii nobile, precumu i place? séu déca assemenea numiri se potu transmitte si de la mame la fii? Cantacuzenii, cari departe de a fi naltiatu pe Constantinu Brancovanu la dignitatea de domnu cu alta intentiune, decâtu cá elu se domnésca in tiéra sub numele seu propriu, si sub elu se-si póta apropriá tóte bogatiele tierei, indata ce au primitu scrisórea de la fratele loru, au facutu cele mai aspre reprobatiuni principelui, ca le-a facutu loru si la tóta cas'a Cantacuzeniloru o rusine atâtu de mare, si ca elu inaintea unoru persóne, cari din istoria au sciintia despre mai tóte familiile din lume, isi da unu nu me despre

(*) La not'a 68. Capu I. din Cartea IV. *Tr. Rom.*

prin surprindere pe Heusler, generalulu trupeloru germane destinate pentru aperarea Transilvaniei. Heusler, pe care Brancovénu ilu adu-

care toti sciu ca nu è alu seu. Principele se escusá, si se incercá a si validitá dreptulu la acestu nuou nume prin inalt'a origine a mumei sale. Dar' Cantacuzenii irritati si mai multu prin acestu respunsu, i dîsera intre amerintiari, ca déca nu va desiste de la acést'a pretentiune, ei voru midi-locì la port'a ottomana destituirea lui si voru face attenti prin scrisori pe toti principii straini, cá se se pazésca de elu cá de unu incelatoriu, care isi atribuie in modu falsu numele unei famili̇i imperatesci. Elu póte se-si derive originea sa paterna din famili'a in care 'i va placé, dar' se se pazésca a mestecá acì numele Cantacuzenescu. Constantinu Stolniculu i mai adaose anca si urmatori'a fabula turcésca. Odata a fostu intrebatu unu catâru ca cine a fostu tatalu seu. Elu a respunsu ca muma-sa a fostu o iépa. Principele rusinatu de atâte reprobatiuni, a renuntiatu numelui de Cantacuzenu; dar' i-a fostu rusine a reprimì numele de Brancovanu, care ilu lasase acumu de multu, si a inceputu a se numì Bassaraba: nume alu unei familii fórte vechi si nobile in Romani'a, dar' a carei linea barbatésca se stinsese de multu. Adeca unu Barbulu, care celu dântâiu a fostu cunoscutu sub numele de Bassaraba, pe timpulu candu Turcii a irruptu in Bassarabi'a, a fugitu din acésta tiéra in Serbi'a si de aici in Romani'a la principele *Heglulu* (?), care l-a priimitu fórte bine, si la inaintatu din gradu in gradu péne la dignitatea de Banu, celu mai inaltu postu in tiéra. Dupa mórtea lui Heglulu, au adjunsu la scaunulu domnescu fiiulu lui Barbu cu numele Laiota, si acest'a a fostu celu dântâiu care a adornatu numele familiei sale cu titlulu dignitatiei de principe. Dupa acestu Laiota a remasu unu fiiu cu numele Neagoe, care si elu a adjunsu domnu in Romani'a, nu sciu inse déca imediatu dupa tatalu seu, séu a mai fostu intre ei unu altu domnu anca. Lui Neagoe a urmatu in domnia fiiulu seu Sierbanu Bassaraba supranumitu celu-mare. Acest'a a muritu fara eredi masculini, si au remasu dupa elu numai dóue fiice: Ancutia si Elenca. Pe Ancutia a datu-o anca Sierbanu in casatoria dupa Petrascu, fiiulu lui Michaiu. Acestu Michaiu s'a facutu in urma domnu, si se incercá a scuturá jugulu Turciloru, dar' a fostu batutu, si prin urmare constrinsu a trece in Transilvani'a, unde generalulu transilvanu, Georgie Basta, ilu ucise in modu perfidu chiar' in cortulu seu. Petrascu, fiiulu lui Michaiu, cu nevésta sa si cu sor'a acestei-a, Ilinca, a mersu la Vienn'a, pentru a cercá acolo vindicta de mórtea injusta a parintelui seu. Dar' prepadindu-si mai tóta averea, a muritu acolo inainte de a-i succede se faca ceva. Dupa mórtea sea, Ancuti'a, remasa veduva, si soru-sa Elen'a au adjunsu la atâta seracia, in câtu au trebuitu se-si câstige cu cusutulu pânea de tóte dilele. Pre candu ele se aflau in asta stare miserabile, Mateiu s'a facutu domnu in Romani'a. Mai inainte elu a fostu camerariu la curtea principelui Sierbanu Bassarabu, si acest'a l-a inaltiatu la dignitatea de boieriu. Acestu principe isi aduse aminte de binefacerile ce a primitu de la domnulu seu de odinióra, si a acceptatu numele acelui-a, numindu-se pe sine Mateiu Bassarabu. Si indata ce s'a informatu despre starea miserabile a celoru duóe surori, a tramisu dupa ele in Germani'a si le-a adusu indereptu in Romani'a. Ancuti'a nu mai avea gustu de a se maritá si asiá i-a assignatu o pensiune onorifica si destula

sese in acésta cursa, se incercà cu sabi'à in mana a-si face cale, si sustiene cu multa bravura primulu attacu alu inamicului. Dar' candu lupta erá mai ferbinte, Ungurii, cari promissera fidelitate Germaniloru, se rumpu de catra acesti-a si attaca pe imperialisti in aripa. Germanii uimitì de o perfidia cá acést'a, se incérca a scapá prin fuga,

pentru a poté trai. Ér' pe Elenc'a, care erá anca fecióra, o a maritatu dupa camerariulu seu, Constantinu Cantacuzenu, dandu-i cá dote tóte mosiele si satele câte au fostu odinióra ale parintelui ei. Din acésta casatoria se deriva tòta familia aceloru Cantacuzeni cari se tienu asta-di in Romani'a. Afara de aceste duóe fiice, Sierbanu a mai avutu unu fiiu naturalu cu femei'a unui preotu, numitu Constantinu. Dupa mórtea preotului, care trecea de tata alu lui Constantinu, Sierbanu a luatu pe fiiulu seu naturalu langa sine si l-a crescutu in curtea sa. Ér' Mateiu, dupa mórtea lui Sierbanu a tienutu pe acestu Constantinu cá pe fiiulu seu propriu in cursu de dóuedieci de ani, câtu timpu adeca a statu in scaunulu domniei, si in urma a ordinatu prin testamentu se-i fia urmatoriu in scaunu. Constantinu, dupa ce a adjunsu in acésta dignitate, a inceputu a se numì Bassarabu dupa esemplulu predecessorelui seu si propriamente dupa numele parintelui seu naturalu. Dar' pucinu dupa aceea l-au allungatu Turcii din scaunu, si a fugitu in Poloni'a, unde a si muritu fara se lase succesori dupa sine. Asia se stinse cu Sierbanu adeverat'a familia a Bassarabiloru, cu Mateiu ultimulu, care a usurpatu numele acestei famìlii, si cu Constantinu spuriós'a sementia a Bassarabiloru. Si memori'a acestei familie s'a conservatu numai in line'a feminina a Cantacuzeniloru, descendenti din Elenc'a, fii'a lui Sierbanu. Si acést'a este famili'a care si-a alesu-o Brancovanu spre a se adorna prin usurpatiune cu numele ei: câci nime nu mai erá care se-i céra ratiune si se-i dispute acésta spoliatiune; cu atâtu mai vertosu, ca pentru elu erá plausibilulu argumentu, ca mosiulu seu au avutu de socìa pe nepót'a de sora a principelui Mateiu, care si elu a luatu numele de Bassarabu, din bunulu, de si nu prudentele zelu, de a conservá memori'a domnului si binefacutoriului seu. Ce a facûtu, si ce a sufferitu Brancovanu sub numele de Bassarabu, este cu multu mai lungu, decâtu cá se se póta espune tóte la acestu locu; dar' de alta parte faptele si sufferintiele lui sunt cu multu mai bine cunoscute Europeniloru, decâtu cá se mai fia necessariu a le mentioná acì. Elu a avutu patru fii: Constantinu, Stefanu, Raducanulu si Mateiu, cari toti dimpreuna cu parintele loru au peritu de sabi'a tiranului. A avutu apoi siepte fete: Stanca, maritata dupa Radulu, fiiulu lui Elie, principe Moldaviei; Mari'a, soci'a lui Constantinu, fiiu alu principelui Duca in Moldavi'a; Elenca, maritata dupa Scarlatu, fiiulu lui Alexandru Mavrocordatu; Safta, casatorita dupa Cretiulescu, mare boieriu in Romani'a; Ancuti'a, maritata dupa Nicolau, fiiulu lui Georgiu Rossettu, primu-camerariu la tatalu meu; Balass'a, maritata dupa Manoil, fiiulu lui Andronicu, unu boieriu grecu; si Smarand'a, maritata dupa fiiulu lui Balénu, boieriu in Romani'a. Amu auditu ca ar' mai fi in viétia si din line'a barbatésca unu nepotu alu seu cu numele Mateiu, fiiu alu fiiului seu Constantinu, carui-a Brancovanu, mosiulu seu, i-ar' fi lasatu in ereditate tòte immensele sale avutii depositate in bancele de Vienn'a, Veneti'a, Hollandi'a si Angli'a.

dar' au fostu incungiurati de inimicu din tóte partile, si au fostu omoriti mai toti, séu prinsi o parte din ei, intre acesti din urma erá si Heusler. Teokeoli dupa acésta victoria merge mai in laintru in tiéra, si pretutindenea locuitorii ilu primescu cu acclamatiuni de bucuria.

TEOKEOLI ALLUNGATU DIN TRANSILVANI'A

LIV. Dar' inainte de a se poté stabilí Teokeoli in principatulu seu, Principele de Badenu, care avea missiunea de a liberá Belgradulu, audiendu ca acésta cetate è perduta, vine in Transilvani'a, occupa mai multe cetati, si se incerca se attraga pe principele rebellu séu la o lupta séu la o intielegere. Acest'a inse neincrediendu-se in puterile sale, indata la audiulu despre apropiarea Germaniloru, perasesce Sabiiulu si fuge érasi in Turci'a de unde apoi nici n'a mai cutediatu a se intórce, séu a-si recuperá tierile perdute.

REGELE POLONIEI INTRA IN MOLDAVI'A SI OCCUPA SOROC'A

H. 1101 / I. C. 1689 LV. In lun'a unu-spre-diece d'in acestu anu, Regele Poloniei ese si elu cu trupele sale in campania, trece Dnistrulu si intra in Moldavi'a. Dar principele Cantemiru, domnulu de atunci alu tierei, sciindu din campaniele trecute ce ospeti incomodi sunt Polonii, a publicatu unu edictu, prin care sub grea pedépsa a opritu locuitoriloru de a dá séu a vinde Poloniloru bucate. De aci fómea, acésta crudela inimica a ómeniloru negligenti, a adusu armat'a polona in atâta strimtorare, in câtu regele, care trecuse degiá Prutulu la Stefanesci, fù necessitatu a-si tramitte o parte din trupe indereptu, spre a-si procurá provisiuni in alte regiuni. Partea acésta de trupe nevalesce pe neasteptate asupr'a cetatiei Soroca, care nu este departe de Dnistru, si vediendu ca nu are intru aperarea sa nici-o garnisóna, d'in contra ca è incarcata cu munitiuni: asiá le iau aceste tóte, lasa apoi o buna garnisóna in cetate, si se intorcu cu provisiunile in castrele regelui.

DAR SE INTOARCE FARA EFECTU

LVI. Dupa ce a priimitu aceste provisiuni, regele merge cu armat'a sa la Iacobeni, unu satu (35) in departare cam de cinci mile

(35) Unu satu in Bucovin'a, unde sunt si mine de ferru. *Tr. Rom.*

de la Iasi. Abiá adjunsu aici, i vine scirea ca Seraskierulu Buiukli Mustafa Pasia vine dimpreuna cu Nuradinu Sultanul in contra lui; si asiá iute se resolvì a se intórce érasi in Poloni'a. Dar', fiindu ca provisiunile aduse dela Sòróca se consummasera degiá, si soldatii sufferiau érasi de fóme, s'a vediutu nécessitatu a-si luá calea prin partile muntóse ale tierei. In acésta retragere Polonii sunt persecutati de Tatari, si multi omóra din ei, ér' pe altii i prindu, mai alesu ca erau dispersi prin paduri cautandu dupa póme spre a-si alina fómea. In urma, dupa multe fatalitati, adjunge regele in Poloni'a, dupa ce a perdutu o multime din ómenii sei parte prin fóme parte prin morburi, si ducêndu cu sine numai unu restu alu armatei sale. Dar' in retragerea sa i-ar' fi mersu anca si mai reu, déca principele Moldaviei nu-i facea unu servitiu fórte essentiale; acest'a adeca, bine ca voiá a vedé pe Poloni scosi din tiéra, dar' totusi nu voiá perirea loru totale; si asiá se intrepuse la Seraskierulu cá se nu-i mai persecute, aretandu-i ca Polonii sunt acumu de multu in retragere, si ca nu mai sunt departe de marginile tierei loru. Si apoi, fiindu-ca este maxima de prudentia militara, cá inimicului care fuge se-i faci podu de auru, asiá iti dau svatulu, dise Cantemiru catra Seraskierulu — cá se nu ostenesci in vanu trupele ottomane, mai alesu cându Polonii nu mai potu face nici-o stricatiune locuitoriloru, de óra-ce acesti-a toti s'au retrasu la munte. Atâta inse sta, ca déca Seraskierulu i urmariá cu armat'a sa, nu scapá nici unu picioru de Polacu cu viétia; caci castrele loru intru asià mesura sufferiá de fóme, in câtu cei de la cavaleria se suppuneau de buna voia Tatariloru (36), si diceau ca mai bine voiescu a fi luati de captivi, decâtu

(36). *De buna voia Tatariloru*. Abiá se póte gasi in tóta istori'a unu assemenea esemplu, cá vre-odata o armata fara a intrá in lupta, se se resipesca si se fia redusa la cea din urma miseria, precumu s'a intemplatu acésta cu armat'a polona. Cu tóte acestea, istoricii acestei natiuni ascundu cu multa grige acea disgratia, si lauda triumfele regelui loru. Io inse amu vediutu cu ochii mei, cumu unii Tatari, cari mersesera la préda, candu s'au intorsu indereptu, fiacare din ei aducea câte siepte poloni ferecati in cátene. Si candu i-amu intrebatu eu, ca cumu au potutu se prinda si se lege pe unii inimici atâtu de fierosi, ei mi-au respunsu zimbindu, ca acést'a nu este asiá mare minune; chiar' cá si candu vedi in Budgiacu ca unu Ainu (*)

(*) Pastoriu *Tr. Rom.*

a murí de fóme. Dupa ce s'au retrasu Tatarii, principele au aflatu mai multi nobili poloni ratecindu prin paduri si cautandu-si nutrementu pentru a-si omorí fomea; elu le-a venitu intr'adjutoriu si tramitiendu-le provisiuni i-a lasatu se tréca in tiér'a loru.

VENETIANII OCCUPA MONEMBASI'A

LVII. In midi-loculu atâtoru desastre pentru crestini, Venetianii era singuri, pe cari fortun'a nu-i perasise anca. Ei erau domni a tóta Morë'a; numai Monembasi'a se mai tiené; dar' dupa o resistentia de mai multi ani, si dupa ce in timpu de duóe veri o tienura inchisa si-i taiară tóta comunicatiunea de importu, in urma in primavér'a acestui anu Venetianii au inceputu obsidiunea in tóta form'a, si puçinu dupa aceea garnison'a a fostu silita prin fóme a se predá.

mana din dereptu si in drépta siepte camile: câci polonii storsi de fóme, sunt blandi cá camilele, si mai bucurosu voiescu a traì la Tatari cu radecini, decâtu a se lasá. se péra séu de fóme séu de sabia. Si fiindu ca Tatarii nu aveau cu ce tiené atât'a multime de Poloni, i vindeau cu redicat'a pentru câte trei Ioachimi de unulu. Intre acesti Poloni era si unu moldovanu, omu de sieptedieci de ani, cu numele Tamasiescu, care inainte cu cinci-dieci de ani a trecutu in Poloni'a cu tatalu meu la regele Casimiru, si care mai tóta viéti'a si-a petrecutu-o in beluri. Tatalu meu aducêndu-i aminte de bravur'a sa de odinióra, ce au aretatu elu pre candu erau împreuna in Poloni'a, l-a intrebatu: cumu de s'a lasatu se-lu despóie Tatarii de arme, si se-lu lege intr'unu modu atâtu de infamu? «O! gratiosulu meu principe—respunse betranulu soldatu—voi sciti cu câta bravura m'amu purtatu eu sub Thoruniu, si nu m'amu temutu atunci de a dá peptu cu cinci Svediani deodata. De atunci incóce amu fostu totu in câmpánii, si m'amu luptatu adese-ori cu inimicii, dar' nici-odata nu m'amu luptatu cu fómea. Acumu in acésta espeditiune amu incercatu pentru prim'a óra acea rabia, si fiindu-ca nu eramu dedatu cu ea, m'a invinsu; amu lasatu castrele, amu spusu la câti-va cameradi intentiunea mea, si ne-amu dusu prin paduri, unde credeamu ca vomu afla atâtea póme, câtu se ne potemu astempera fómea, si pre langa acést'a se fimu in securitate de Tatari. Dar' ne-amu incelatu in speranti'a nóstra. Câci pre candu fia-care din noi ne-amu suitu pe câte unu arbore, si ne stémperamu fómea cu mere, prune séu alte pómeturi, din-tr'odata vedemu ca vre-o câti-va Tatari isi tragu arcurile si le indrépta asupr'a nóstra. Ce eramu se facemu? Nu vedeamu nici-unu adjutoriu in giurulu nostru, incapabili de a ne aperá singuri, si pusi in impossibilitate de a scapá prin fuga; ne-amu datu josu de pe arbori, si amu lasatu se ne lege». Pe acestu omu l-a rescumperatu dupa aceea tatalu meu de la Tatari si l-a tramisu in Poloni'a, unde erá naturalisatu si avea unu satu castigatu in donatiune, in care i remasese femei'a cu mai multi copii.

ALTE SUCCESSE ALE VENETIANILORU

LVIII. Pe mare admiralulu venetianu Danielo Delphini ataca pe Capudanu Pasia aprópe de Mitilena, ilu bate, si spargêndu-i câte-va nâi si altele occupandu-le, ilu face se-si caute scaparea in fuga. Dupa acésta victoría Cornaro cuprinde de la Turci Canina si Vallona, si le suppune érasi dominatiunei Venetianiloru. In Dalmati'a se incérca Dgin Ali Pasia (37), gubernatorele Hertiegovinei, a atacá cetatile Nisichos si Cuzzos; dar' a remasu batutu de catra armat'a venetiana, elu insusi prinsu, si fortiele sale resipite.

VEZIRULU SE INTOARCE LA CONSTANTINOPOLE IN TRIUMFU

LIX. Intr'aceea Vezirulu se intórce cu armat'a sa victoriósa la Adrianopole, unde a fostu primitu cu mari aplause nu numai de câtrâ Sultanulu insusi, cì sì de câtrâ intregu poporulu, care ilu salutâ cá pe alu seu liberatore. Dar' Sultanulu sufferiá de hydropsia (38); si fiindu ca medicii i dîceau ca aerulu din Adrianopole i strica sì mai multu, asiá plecâ vezirulu cu elu la Constantinopole, unde intrâ cu mare solemnitate si in tóta pomp'a de triumfu. Trei dîle un'a dupa alt'a au tienutu serbatorile si festivitatile. Cu acésta occasiune ambasadorulu francesu au facutu nu mai puçine espense decâtu ceialalti prin ce a datu Turciloru, se intieléga, câta placere simte regele cristianissimu de caderea crestiniloru. Dupa aceea Vezirulu s'a pusu cu totu adinsulu a formá si organisá o nóua si mai formidabila armata, care promise a o comandá elu ensusi si a continuá cu ea bellulu in Ungari'a.

NUMESCE SERASKIERI IN CONTRA INIMICILORU

LX. Elu numesce apoi Seraskieru contra Poloniloru pe Mustafa pasia, ér' in contra Venetianiloru pe Caplanu Ali Pasia. Acestu din

(37) *Dginu Ali Pasia*. Dginu la Turci este numele unei certe specii de diavoli, despre cari credu ca sunt facuti din o substantia mai dura decâtu Siaitan (Satanu), si ca ei sunt de amenduóe genurile, adeca masculinu si femininu si procreaza fii ca ómenii. De acì, prin metafora ei numescu Dginu pe ómenii subtili si ingeniosi: si candu vreau se caracterize pe unu omu, care face usu de talentele sale in prejudetiulu altor'a, atunci despre unulu cá acest'a dîcu: *Dginu a killi dur*, are pe draculu in trupu, séu: este unu diavolu.

(38) Bóla de apa. *Tr. Rom.*

urma s'a pusu in castre langa riulu Celidnus, spre a tiené in frêu pe Albanesi, cari erau chiar' in ajunulu de a se revoltá si a trece la inimicu; dupa aceea reocupâ Canin'a si Vallona, cari le cucerissera Venetianii in anulu proxime trecutu, dar' pe cari acesti-a érasi le perasisera.

MOARTEA LUI SOLIMANU SULTANULU

LXI. Intr'aceea indispositiunea Sultanului l-a detienutu de la espeditiunea bellica in Ungari'a. Elu nu voiá bucurosu cá Sultanulu se móra in absenti'a sa; câci se temea ca-i va urmá pe tronu unulu din fiii lui Mahomedu IV., care ilu va scóte din veziratu séu i va luá comand'a de asupr'a armatei. In urma Solimanu, storsu de o inveterata bóla de apa, móre in Constantinopole la dóue-dieci-si-
H. 1102 I. C. 1691 siese ale lunei Remazanu (39), anulu Hegirei 1102. Elu a vietiuitu cinci-dieci-si-duoi de ani, si a domnitu trei ani si nóue luni.

CALITATILE LUI SOLIMANU

LXII. Solimanu din copilari'a sa a fostu totu bolnavitiosu. Erá grosu in trupu, si micu de statura; avea o façie palida si imflata; ochi mari cá de bou; si o barba négra lungarétia cu o mixtura de peri suri. Pre langa acestea erá greu de minte; si nu erá in stare se faca nimicu de capulu seu, cì numai ce-i inspirau camerarii si Koltuk Vezirlerii (40) sei. Dar' nici unulu dintre sultanii turci nu

(39) Unu-spre-diece Iuniu 1691. *Tr. Rom.*

(40) *Koltuk Vezirleri.* Asiá se numescu capii-officiarii de curte ai sultanului, cari au prospectu ca la proxim'a vacantia voru fi inaintati in postulu de Veziru séu de Pasia; pentru ca numai acesti-a au privilegiulu de a atinge braçiulu Sultanului, séu de a-lu tiené de subsuori, candu séu merge in preamblare séu vrea se incalece calu. Câci koltuk la Turci insémna subsuori. De acésta categoria sunt siese capu-officiari ai curtiei. Mai ântâiu este Silahdar Aga, séu armiferulu, care la solemnitati publice pórta sabi'a Sultanului, si la mésa i taia bucatele. Elu are inspectiunea asupr'a a tóta curtea Sultanului, si sta intr'o védia atâtu de mare nu numai la curte, cì la intregu imperiulu ottomanu, in câtu chiar' si cele mai inalte persóne nu vorbescu cu elu, decâtu cu celu mai mare respectu, si in scrisorile loru i dau titlulu de Musahib séu consiliariu intimu, dar' in actele publice nu i se da acestu titlu nici-o-data. Déca Silahdar Aga este omu de spiritu, elu póte se esercite atât'a putere asupr'a Sultanului, in câtu acest'a nu face si nu intreprinde nimicu fara scirea séu consiliulu seu; si in asemenea casuri, atâtu Vezirii câtu si ceilalti inalti officiari iau scrisorile lui Silahdar (chiar' si candu ar' fi numai in forma de suplice) dreptu de

si-a castigatu asiá renume câ elu pentru sanctitatea si devotiunea sa si pentru strict'a observatiune a legei (41).

ordini ai sultanului, si cu greu potu se-i refuse ceva din ceea ce-i place a le cere. Alu doilea dupa elu este Ciocadar-ulu, séu camerariulu care pástréza mántau'a Sultanului, si-i trage in seraiu papucii. De si acest'a este de rangu mai inferioru decatu Silahdar Aga, elu totusi de multe-ori intrece pe acest'a in putere, si domnesce dupa placere asupr'a Sultanului. Alu treilea mare-officiariu este Rekiabdar Aga; acest'a tiene scar'a candu Sultanulu se urca pe calu. Alu patrulea este marele Diulbendu Aga, care pune Sultanului turbanulu pe capu; acest'a are suptu elu anca alti trei adiuncti. Alu cincilea este Ibrikdar Aga; datori'a acestui-a este a aduce Sultanului apa, candu acesta, dupa usulu mahomedanu, vre se-si spele manile si capulu inainte de rugatiunea Nemasu. Alu sieselea si celu din urma este Berber Bashi séu primu-barbieru alu Sultanului, despre care amu vorbitu ceva mai insusu (*). Afara de acesti capu-officiari de curte, se mai numera intre Koltuk Vezirleri anca si Aga Ieniceriloru, fiindu ca acest'a in tóta vinerea candu merge Sultanulu la Giamia, i adjuta a se urcá si a se da josu de pe calu. Assemenea se numera intre Koltuk Vezirleri si Bostangi Bashi, fiindu-ca elu are onórea de a duce pe Sultanulu de subsuori, candu acest'a voiesce se se preamble cu barc'a sa. Mai departe, aici se numera si Buiuk Emiri Ochor si Kiutciuk Emiri Ochor, séu primulu si secundulu stabulariu, cari au grati'a de adjutá Sultanului a incaleca pe calu, candu acest'a vre se ésa in preamblare. Apoi Kapudgilar Kiahaia, séu comandante Kapudgi Bashiloru, anca este uuulu dintre Koltuk Vezirleri. Candu se dimittu acesti-a din curte, déca cumu-va nu au nefericirea de a fi tramisi in esilu séu a fi puniti cu mórte, Sultanulu trebe se-i numésca Pasia cu trei tuguri si se-i tramitta in provincia, si acest'a este motivulu, pentru care ei prin anticipatiune se numescu Vezirleri. Kisslar Aga anca se bucurá mai de multu de acestu privilegiu; dar' mai in urma i s'a denegatu acésta onóre, fiindu ca se parea lucru inconvenientu, cá se comande asupr'a barbatiloru unu omu, care nu are aceea ce face pe unu barbatu. Acesti capu-officiari, dupa ce se dimittu din curte, de si in pasialiculu loru au chiar' asiá de mare putere ca si ori care altulu, si de multe-ori adjungu pênê la dignitatea de mare-veziru, ei totusi in generalu se despretiuiescu de catre Agavati (adeca de catra acei-a, cari prin alte midi-lóce, precumu prin bravur'a si virtutile loru personali au inaintatu in assemenea dignitate), si-i numescu Celebi. Acestu cuventu in limb'a turcésca insémna: pecurariu, pastoriu séu manatoriu de vite. Dar' candu se aplica la acesti curteni, se pare ca insemna, ca acesti omeni lipsiti de ori ce esperientia, atâtu in lucrurile civili, câtu si in cele militari, nu sciu alta de câtu a maná pe soldati ca pe vite inaintea loru, precumu le demanda si-i diregu si pe ci altii. Si acésta intielegere metaforica atâtu a devenitu de comuna, in câtu cuventulu Celebi pare ca si-a perdutu asta-di totu sensulu seu propriu, asiá, in câtu chiar' primulu Veziru esitu numai din curte si adjunsu la acésta inalta dignitate, nu se simte vatematu, nici nu cérca a puni pe cine-va care ar' intreba asiá cá se audia elu: este acestu Veziru unu Celebi, séu este elu

(*) A se vedé not'a 14 la Capu II. din Cartea III. *Tr. Rom.*

unu Agavatu ? Câci precumu la acestu poporu este aprópe imposibile de a sterpí o datina vechia, asiá chiar' si celu mai mare omu in Turci'a, suffere cu cea mai mare patientia infruntarile si reprobatiunile concetatianiloru sei. Si este usu de tóte dîlele in Constantinopole, ca audı pe poporu din barce, a batjocori si a ride in modulu celu mai opprobriosu pe vezirulu, ba adese-ori chiar' si pe Sultanulu candu esu din Divanu, fara cá cine-va se céra séma si se traga la respundere pe defaimatori.

(41) *Strict'a observatiune a legei.* Aceste au fostu calitatile, prin care Suleimanu s'a inaltiatu pe tronulu fratelui seu; câci alte merite nu au avutu prin cari se se póta recomandá Turciloru. Elu au adjunsu la acestu inaltu gradu de zelu superstitiosu pentru legea sa, si la acestu renume de santu prin aceea, ca se pusese cu totulu la studiu, care l-a continuatu cu mare diligentia sub tóta durat'a regimului fratelui seu; si lui Mahomedu i placea fórte multu de acést'a, câci credea ca chiar' acésta ocupatiune i va taiá tóta poft'a de a cugeta la dignitatea de imperatu; câci unu spiritu datu cu totulu sciintieloru, credea Mahomedu, ca nu va cugeta nici-odata la intentiunea de a adjunge pe tronu. Adeverulu este, ca Turcii nu au avutu nici unu Sultanu, cu a carui santitate se se laude intr'atâtu cá cu a lui Suliemanu. Ei i atribuiescu si unele fapte miraculóse. Intre altele, éca un'a. Abiá pusu pe tronu, elu immediatu s'a datu josu cá de pe unu locu necuratu, si a cerutu se i se dea Abdest, adeca apa de spalatu. Merse la o cisterna preparata anume pentru a lua apa, dar' chiar' atunci nu erá apa intr'ensa (câci prin réu'a aplicare de la inceputu a apeducteloru in Constatinopole, de sì tóte palatele din cetate sunt provediute cu apa, ce curge din munti, totusi in Seraiu, séu pentru ca loculu è prè susu, séu pentru ca architectii nu s'au priceputu, nu este dusa ap'a nici pénê in diu'a de asta-di). Silahdar intielegêndu ce vrea Sultanulu, ordinâ cá se vina apa immediatu, dar' tot-odata dîse lui Suleimanu, ca nu este apa in cisterna. Sultanulu inse nu a luatu in séma cuvintele lui Silahdar, si esclama : Bismillah ! In numele Dumnedieului prèinduratu ! Si indata a esitu apa din marmora uscata; si dupa ce a facutu Abdest, adeca s'a spalatu pe mani si pe capu, a ordinatu apei se dispara sì ea a intratu érasi in marmora. Dar' in tóte alte lucruri Suleimanu erá atâtu de ignorantu si stupidu in câtu nu cunóscea nici lucrurile cele mai de tóte dîlele ale vietiei. Odata intre alte bucate i-au adusu pe mésa o speçie de pesce rotundu, care la Turci se numesce Psisi, si elu l-a mancatu crediendu-lu pragitura.. In alta dì vediendu ca nu i-au adusu la mésa pesce de acel'a, au intrebatu : cumu de asta-di nu i-au facutu pragitur'a care o a avutu eri ? Acésta intrebare o a repetîtu in tóte dîlele, pénê in urma bucatarii din intemplare au adusu pe mésa aceeasi mancare de pesce. Suleimanu a crediutu si acumu ca è pragitura, si bucatarii au vediutu cumu potu se satisfaca poft'a domnului loru lipsitu de esperientia.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU II FIIULU LUI IBRAHIMU

ALU DOUE-DIECI-SI-UNULEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU III. DIN CARTEA IV.

CÉRTA INTRE POPORU PENTRU ALLEGEREA DE SULTANU

I. De sì mórteà lui Solimanu se asceptá si se doriá de multu, totusi trecerea lui din viétia au adusu pe curtea ottomana in mari si nóue miscari secrete. Nobilii si mai totu poporulu, voiau a pune pe tronu pe unulu din fiii lui Mahomedu, alu destituitului Sultanu, adeca séu pe Mustafa séu pe Achmedu; àltii mai puçini, voiau pe insusi Mahomedu, pe care ilu destituisera mai inainte. Allegerea a ori cari-a dintre acestea persóne, erá periculósa pentru Veziru. Câci déca se restituie Mahomedu pe tronu, atunci viéti'a Vezirului este amerintiata, fiindu-ca elu nu se potea escusa ca nu ar' fi luatu mare parte cu aceia cari au tiesutu revolutiunea, prin care Mahomedu a fostu destituitu. Ér' déca se alegé unulu ori carele din fiii lui Mahomedu, atunci se poté teme ca acesti tineri principi, avendu o crescere liberale in palátu, contra usului practicatu la ceialalti Shehzadei, si fiindu degiá instruiti in administratiunea regimului, ei ilu voru destitui din veziratu, sì voru comanda cu putere absoluta asupr'à armatèi.

ACHMEDU FIIULU LUI IBRAHIMU SI FRATELE LUI SOLIMANU SE ALEGE SULTANU

II. Pentru a esclude pe tóte aceste pesóne de la tronu, Vezirulu se resolvì a inaltià là dignitatea de Sultanu pe Achmedu, fratele celu mai tineru alu lui Solimanu, in calitati nu mai superioru decàtu acest'a. Aceea ce i-a si reusitu; càci prin védi'a ce avea ina-intea poporului pentru fericitele resultate bellice cáte a reportatu in anulu trecutu, i-a succesu, de Achmedu indata a dóu'a dî dupa mórtea fratelui seu Solimanu a fostu proclamatu in unanimitate imperatu alu imperiului ottomanu.

NOULU SULTANU MERGE LA ADRIANOPOLE

III. Dar' pentru cá malcontentii se nu-si ia dreptu motivu stupiditatea Sultanului pentru a escitá o nóua rebelliune, Vezirulu indata la inceputulu lunei Sievval s'a dusu dimpreuna cu Sultanulu la Adrianopole, instituindu Caimacamu in Constantinopole pe Aimidge Ogli Husein Pasia (1), pe care apoi mai in urma l-a inaintatu

(1) *Aimidge Ogli Huseen Pasia.* Acestu barbatu este fórte renumitu atâtu la Turci câtu si la crestini pentru pacea de la Carlovitiu, care s'a inchieiatu pe timpulu seu. Kioprili Ahmedu Pasia i-a datu numele de Aimidge Ogli, fiindu-ca tatalu acestui-a i-a fostu unchiu (*). Kioprili a inceputu mai ântâiu a-lu redicá la posturi, si apoi a functionatu in multe officiuri, precumu Caimacamu de Constantinopole, apoi Capudan Pasia séu Mare-admiralu, dupa aceea gubernatore de Belgradu si in urma Mare-Veziru. La dignitatea de Marc-Veziru au adjunsu, dupa ce acestu postu a remasu vacantu prin mórtea lui Elmas Mehmedu Pasia, pe care in batai'a de la Zenta l-au uccisu rebeltii dimpreuna cu pe toti ceialalti officiari ai armatei turcesci (**). Elu a fostu unu omu dreptu si onestu, dar de o inteligentia nu prè acuta. Elu nu erá nici atâtu de stupidu, nici atâtu de obstinatu, in câtu se nu asculte consiliurile si opiniunile altor-a, mai alesu ale lui Rami Reis Effendi si ale lui Alexandru Maurocordatu; si acést'a a fostu ratiunea, ca limitat'a lui intieleptiune n'au adusu niciunu detrimentu considerabile statului. Elu sub totu timpulu veziratului seu mai inainte de tóte a cugetatu se puna capetu, intr'unu modu séu altulu, unui bellu atâtu de lungu si nefericitu, sub care gemea imperiulu ottomanu; si apoi a observá cu tóta religiositatea pacea, ce elu incheiase. cá asiá atâtu elu insusi, câtu si provinciele de sub sceptrulu turcescu, se castige timpu de a se mai reculege. Dar' chiar' aceste cugetari ale sale au fostu caus'a de a cadiutu in disgratia, precumu amu aretatu pe largu in textulu istoriei, si pentru aceea nu este necessitate a o mai re-

(*) Aimidge insémna unchiu; Aimidge Ogli, veru primariu. *Tr. Rom.*
(**) A se vedé §. 54 si 55 la capu IV din cartea IV. *Tr. Rom.*

là dignitatea de Capudanu Pasia, si in loculu lui a pusu pe Arabadgi Ali Pasia (2). In Adrianopole si-a pusu tóta diligenti'a pentru a face preparatiuni bellice; lucru in care mai inainte a fostu impedecatu prin indispositiunea Sultanului.

ADMIRABIL'A DESTERITATE A VEZIRULUI IN MODULU DE A FORMA O ARMATA

IV. Dar' modulu si midi-lócele de cari s'au folositu Vezirii de mai nainte pentru a immultì armat'a, Kioprili spre raru esemplu la Turci, a fostu nècessitatu a le intrebuintiá pentru impucinarea numerului armatei. Câ-ci, Musulmanii incuragiati prin fericitulu succesu alu espeditiunei contra Belgradului, veniau in massa din tóte partile si de buna-voia a se inrola sub stindardulu lui Mahomedu;

petì ací. Elu erá unu iubitoriu atâtu de mare de vinarsu, in câtu nu putea traì fara elu. Cumu s'a dedatu la acést'a, nu-mi este cunoscutu. Acestu vinarsu erá unu estractu de vinu, si ilu prepará unu crestinu din Aleppo, pe care-lu tienea la casa in calitate de medicu: erá atâtu de tare, in câtu o singura picatura ar' fi arsu gûtulu altui-a afara de alu lui. Pentru cá sa aiba mai multu timpu liberu de a poté bé, elu a facutu pe Sultanulu se créda ca suffere de picióre, si trebe in tóta sér'a se ia medicina. Pentru acestu motivu a obtienutu licenti'a de a nu se presentá la curte dupa órele nóue din dî (*), fia ori ce affaceri importante ar fi; cu modulu acest'a, elu potea se-si petréca si pênè la mediulu noptei, déca-i placé. Dupa ce a fostu destituitu din veziratu, l-a cuprinsu róderea consciintiei sale musulmane, si s'a decisu a imbraca saculu penitentiei, ce la Turci se numesce Teube, si a se abtiené cu totulu de la acésta beutura alcoholica. Dar' câte-va dîle in urma, dupe ce incepù acésta continentia, a simtitu o durere fórte acuta in plumuni, si corpulu seu imflamatu ca si cându ar' fi attacatu de hydrogia sau de tympania. Medicii i promitieau ca érasi se va insanetosia pe deplinu, déca se va intórce la usulu de a be vinarsu ca mai nainte. Dar' elu mai bucurosu a voitu se móra, decâtu dupa penitenti'a ce a imbracatu, se se mai intórca érasi la modulu vietiei sale de mai inainte. Asia retragêndu-se in vill'a sa nu departe de Ciorlu, murì la trei-dieci de dîle dupa destituirea ìa din veziratu, si a fostu immormentatu intr'o Turbea la Constantinopole, ce lasase anca in viéti'a sa a o face anume pentru a fi immormentatu acolo.

(2) *Arabadgi Ali Pasia.* Acest'a, dupa mórtea lui Kioprili Mustafa Pasia, a fostu onoratu cu dignitatea de Mare-Veziru; dar' puçine lucruri memorabili a facutu atâtu inainte câtu si dupa ce a fostu inaltiatu la acésta dignitate, si in câte-va luni a fostu si destituitu din postulu seu. Turcii i-au datu supranumele de Arabadgi, séu pentru ca tatalu seu a fostu unu carausiu ori transportatoru de negotiuri, pe cari in Constantinopole i numescu Arabadgi, séu pentru ca prin stupiditatea si nepriceperea sa mai multu semená cu unu arabadgíu, carausiu, decâtu la unu primu-ministru

(*) Adeca: dupa trei óre dupa amédia-di. *Tr. Rom.*

in câtu nici-odata inainte de aceea armata mai numerósa in castrele turcesci nu s'a vediutu. Observandu acést'a Kioprili, ordinâ Pasiloru a nu aduce in castre mai multi soldati decâtu câti le este impusu fia-carui-a; câci — dîcea elu — musulmanii au de a se lupta acumu in contra Ghiauriloru, si spre acestu scopu ei nu au necessitate de armata numerósa; si de alta parte, avendu a percurge o cale lunga prin tiér'a inimicului pênê a adjunge la Bud'a, este fórte de temutu, ca o armata prè numerósa ar' poté cadé in inconvenientulu de a sufferi de lipsa in provisiuni.

SOLDATII SE OFFERU INSII LA SERVITIU BELLICU, VEZIRULU CADE IN INVIDIA LA CURTE

V. Dar' soldatii nu voiau a sci nimicu de acestu ordinu alu Vezirului, si veniau in numeru din ce in ce mai mare a se inrolá, declarandu in publicu, ca loru nu le trebe panea Sultanului, nici nu vreau a se inrola in speranti'a soldului, ci o facu acést'a din zelulu ce-lu au de se bate pentru legea mahomedana; ei sunt indestulati cu saculu loru, si se voru tiené fórte fericiti, déca sub auspiciele unui generalu musulmanu voru ajunge se fia séu Gazi (3) séu inco-ronati cu Shehadet (4). Si fiindu-ea cu modulu acest'a renumele Vezirului crescea si mai tare, nu potea se lipsésca cá invidi'a, acésta meretrice perpetua a meriteloru, se nu-si arunce in contra lui sagetile veninóse din curte, residenti'a ei favorita. Kislàr Agasi si ceialalti officiari de curte nu poteau sufferi decâtu cu mare mânia, ca favorulu si védi'a ce se dedasera a o avé numai ei la Sultanulu si la poporu, acumu deodata a trecutu de la ei la Kioprili Ogli, si i despretiuiesce câ pe nisce persóne cu totulu nulle si neinsemnate. Deci se conspirara cu totii a resturná pe Vezirulu, si abusandu de stupiditatea domnului loru, i implura capulu cu feliu de feliu de suspitiuni in contra lui Kioprili.

(3) *Gazi.* Turcii traiescu in imaginatiunea, ca la fia-care musulmanu, care a remasu ucisu de inimicu in batalia, i se iérta tóte pecatele ce au avutu. Dar' despre acést'a amu vorbitu mai in susu. (*)

(4) Mórtea de martiru. *Tr. Rom.*

(*) Nota 46 la capu IV. din cartea III. *Tr. Rom.*

FALS'A ACCUSATIUNE LA SULTANULU CONTRA VEZIRULUI

VI. In speçialu Kislar Agasi, care pretindea a fi celu mai fidele servitoriu alu Sultanului, denunciâ acestui-a, cá Vezirulu are de cugetu a-lu destui, si ca a trasu degiá in partea sa pe Ieniceri intr'atâtu, in câtu acesti-a i-au sì promisu, ca indata ce va plecá din Adrianopole, ei voru proclama de Sultanu pe Mustafa, fiiulu lui Muhamedu. Secretariulu meu(5) dîse Kislar Agasi — care sta in intima amicitia cu unii din officiarii Ienicerilorn, mi-a descoperitu acestea, si io mi-am tienutu de detorintia a le aretá Sultanului meu, fiinduca periclulu, de si anca secretu, dar' elu pare fórte aprópe si fórte mare. Sultanulu a crediutu acestoru vorbe, si l-a intrebatu ca : ce este dar' de facutu? Denunti atorele se folosi de ocasiune, sì dîse: «Déca Maiestatea vóstra voiti a ve sustiené pe tronu, si a stinge «sorgintea seditiunei, nu aveti alta de a face decâtu a tramitte pe «Baltagilar Kiahaiasi (6) la Vezirulu, si a demandá acestui-a se se «presente inaintea Maiestatiei Vóstre, dicêndu ca aveti se-lu intre-

(5) *Secretariulu meu.* Acesta era Sari Iazidgi (*), secretariu la Kislar Aga, numitu Karaculuk Aga (**); unu barbatu fórte ingeniosu, care avea tóta increderea domnului seu, si era inimicu de mórte alu lui Kioprili; si de si officiulu seu nu era de inalta autoritate, totusi elu se bucurá de cele mai distincte onoruri din partea a toti mai-mariloru in imperiulu ottomanu; si acést'a numai pentru védi'a lui Kislar Agasi la curte, prin care elu potea face fórte multu. Officiulu lui era: a purtá comptabilitatea despre veniturile a tóte Geamiele construite de Sultani; a platí soldulu la Baltagi, si la femeiele din Seraliu si la toti ceialalti servitori cari stau sub ordinile lui Kislar Agasi; si a presenta prin Kislar Aga Sultanului o lista scrisa de man'a sa despre tóte aceste persóne. Din tóte aceste affaceri, elu póte se-si faca unu venitu atâtu de mare, ca si Effendi Ieniceriloru. Cându se presenta inaintea Sultanului séu inaintea Vezirului, trebe se aiba totdeuna unu calimariu acatiatu de bracinariu, si fara acesta nu póte se appara inaintea loru. Assemenea calimariu trebe se pórte cu sine si Effendi Ieniceriloru.

(6) *Baltadgilar Kiahaiasi.* Acest'a este Capu-commandante alu regimentului Baltadgiloru. In celelalte è supusu lui Kislar Agasi, si in absenti'a lui Kapudgilar Kiahaiasi, elu duce ordinulu la Vezirulu, candu acest'a e chiamatu si are a se presenta la curte. Dar' candu si elu absentéza in alte affaceri, atunci Chasaki Aga, séu al doilea comandante alu Baltadgiloru, ori Rusbekci, séu alu treilea comandante alu acestui regimentu chiamu pe Vezirulu la curte.

(*) Insémna: secretariu-galbenu. *Tr. Rom.*
(**) Insémna : intendante alu cutéieloru, *Tr. Rom.*

«bati ce-va. Si apoi, candu va fi in palatiulu vostru, poteti se fa-
«ceti cu elu ce ve place.»

UNU MUTU INFORMÉZA DESPRE ACÉST'A PE VEZIRULU

VII. Pre candu Kislar Agasi spunea acestea cu multa simulatiune Sultanului, Dilsis Muhamedu Aga, unu mutu (7), tieneá cortin'a la usia, sì vedea din miscarea buzeloru si din gesticularile maniloru loru, ca ei s'aù intielesu à destituí pe Vezirulu; ese numai de câtu din camer'a Sultanului, mergè dreptu la Vezirulu si prin semne ilu informéza esactu despre totu lucrulu. Anca nu terminase mutulu bine istori'a s'a, si Baltagilar Kiahaiasi vine in cea mai mare graba la Vezirulu si-i aréta cà Sultanulu ilu poftesce cá se se presente numai decâtu la palatu.

VEZIRULU IN LOCU DE A MERGE LA SULTANULU, ADUNA PE OFFICIARII IENICERILORU SI LE TIENE UNU DISCURSU.

VIII. Vezirulu vediù bine ca informatiunea mutului erá esacta, si dède ordinu numai decâtu a tiené gat'a unu calu pentru elu, ér' lui Baltagilar Kiahaiasi i dîse, se mérga inainte, ca indata i va urmá si elu. Dupa-ce s'a departatu acesta, Vezirulu a tramisu in secretu

(7) *Unu mutu.* In Palatulu Sultanului se tienu o multîme de muti si surdi, a caroru singura sarcina este a tiené cortin'a inchisa la usi'a cabinetului, candu Sultanulu vorbesce in secretu cu Vezirulu, cu Kislar Aga; séu cu altu officieru inaltu, pentru a nu lasa se intre nime. Eu vedu, ca cei mai multi Europeni, cari dau o descriere despre curtea ottomana, affirma ca acesti surdo-muti au fostu intrebuintiati de multe-ori pentru a luá viéti'a acelor-a, pe cari Sultanulu voiá se si-i curatie din cale. Dar' eu nu-mi potu imagina, ce póte se fia ratiunea acestei retaciri. Càci nu s'a mai auditu nici-odata in Constantinopole, ca mutii, piticii si buffonii, cari au aceeasi chiamare in palatu de a face jocuri si risuri, se fia fostu vre-odata intrebuintiati la missiuni séu lucrari serióse. Adeverulu este, ca aceste persóne, carora natur'a le-a denegatu facultatea de a audi si de a vorbi, totu aceeasi natura pentru a suplini acestu defectu le-a dotatu cu o pricepere atâtu de viia, in câtu din miscarile buzeloru si din gesturile celoru ce vorbescu, sciu si cunoscu ceea ce acesti-a dîcu. Afara de acést'a, ei au invetiatu o speçie de limba prin semne; si fiindu-ca acésta limba convine fórte multu cu taciturnitatea mai multu decâtu pythagorica la curtea Sultanului, asia nu este nici unu curténu care se nu o pricépa. Sultanulu insusi anca trebe se o cunósca; càci elu nici-odata nu póte se useze de alta limba, candu vre se ordine ceva mutiloru sei, séu candu are voia se vorbésca cu ei din distractiune.

dupa Aga Ienicerilorụ si dupa vre-o câti-va alti Odgiacụ Agalari despre cari scia ca-i suntu amici, si se adressâ catra ei, precumu urméza: «Nu ve mirareti, fratii mei, ca amu tramisu dupa voi la o «óra atâtu de inusitata si intr'o graba atatu de mare. Importanti'a «lucrului erá acésta grabire. cà-ci nu numai eu si voi, cì intregu «imperiulu este in periclu. Voi insi-ve, fratii mei, sciti câta sudóre «si labóre amu pusu nu numai pentru conservarea, dar' si pentru «restabilirea imperiului ottomanu, si câta credintia amu aretatu in «tóta purtarea mea catra Sultanu si imperiu. Nu mie inse, cì altor'a «se cuvine se aduca acì laude. Voi sciti, si sunteti martori vii, in ce «periclu eramu cu totii atunci, candu eu, contra voiei mele, amu «primitu sarcin'a de mare-Veziru. Provinciele nóstre europene, cari «dóue sute de ani nu vediura picioru de inimicu, erau cucerite de «Germani; si Ghiaurii ingônfati de successele loru in a dôu'a espe-«ditiune, erau resoluti a atacá nu numai Adrianopolea, cì chiar' si «Constantinopolea. Passurile muntelui Emu, antemurii acestoru «cetati, erau in man'a loru pênê la Dragomanu Kioi; Sofi'a, capi-«tal'a Bulgariei, erá prefacuta in cenusia; si tóte partile nóstre pênê «la Tatár-Basargicu erau espuse raptului si devastatiunei Germani-«loru numai prin negligenti'a predecessoriloru mei. Dar' in intrulu «muriloru nostri, noi amu sufferitu anca si mai mari calamitati. «Thesaurulu publicu erá plinu cu charthii, dar' nu cu bani; suditii «nostri prin estorsiunile Defterdariloru, redusi la estrema pauper-«tate; poporulu plinu de tremuru si de frica de inimicu; magazi-«nele si armamentariele tóte góle; cu unu cuventu, totu éra in cea «mai mare confusiune si ametîre. Dar', sub a mea conducere, si cu «adjutoriulu a-totu-potintelui Dumnedieu, trupele osmanice intr'o «singura espeditiune au alungatu preste Dunare pe acei superbi «Germani, cari au fostu atâtu de imprudenti de a refusá conditiunile «de pace, offerita anca si cu mai mare imprudentia de catra prede-«cessorii mei; armele ottomane au recuperatu Belgradulu, Niss'a, «Semendri'a, Vidinulu si alte mai multe cetati si sate, sanctificate «prin rugatiunile Mahomedaniloru, si tóte au fostu readuse in splen-«dórea loru de mai inainte; Ardélulu insusi a fostu redatu princi-«pelui seu pusu de noi; Heusler, generalu de valóre renumita, a

«fostu batutu cu tótă armat'a sa, si, pentru cá victori'ă se fia sì mai «completa, a cadiutu elu insusi prinsu in manile nóstre. Cu unu «cuventu, noi intr'atâtu amu slabitu pe inimicu, in câtu ne potemu «promitte, fára se ne incelamu, ca inca in acestu anu vomu cucerì «Bud'a, capital'a Ungariei. Câ-ci Dumnedieu, autorulu a tóte victo-«riele, care nu adjutasė armeloru predecessoriloru nostri, si-a in-«torsu acumu façi'a catra noi, si este in adjutoriulu nostru, pre-«cumu ne-amu potutu convinge din modulu miraculosu, cumu ne-au «adjutatu in anulu proxime trecutu. Asta-di avemu o armata nu-«merósa, care nu numai ca è gat'a a esecutá cu promptitudine or-«dinile nóstre, dar', ceea ce è mai multu, è plina de insufletire si «de sperantia de a invinge si de a cucerì. Inimiculu esternu nu este «in stare a se oppune acestei armate. Dar' suntu intre murii nostri «inimici de casa, cari condusi séu de sabi'a invidiei, atâtu de co-«muna ómeniloru de curte, séu sedusi de spiritulu necuratu de à «impedecá totu progressulu victorieloru ottomane: ei nu cugeta la «alta, de câtu a ne tradá pe noi si tóta puterea imperiului ottomanu «in manile inimicului. Cu acestu scopu, ei se adopera inainte de «tóte a face cá noi se fimu departati de la armata; si au mintitu «Sultanului, ca Vezirulu si Ienicerii au facutu complotu pentrn a-lu «destituì. Sultanulu, unu principe de sufletu fórte bunu, dar' ne-«patîtu in administratiunea imperiului, si care la ori-ce i se propune' «nu scie se respunda alta decâtu Chosh! Chosh (8), s'a lasatu a fi «sedusu de intrigile loru, in câtu este resolutu nu numai a me des-«tituì pe mine de Veziratu, dar' a ve puni pe voi toti in modulu «celu mai severu. Acestea amu voitu a vi le descoperì acì, si a ve «eshortá, cá in midi-loculu acestui periclu amerintiatoriu, se luati «mesurile cuviintióse pentru binele Statului. Acest'a a fostu scopulu «pentru care v'amu conchiamatu asta-di in consiliu In câtu pentru «mine, io nu sunt atâtu de vanu, in câtu se credu ca afara de mine al-«tulu nu este capabile de a adjuta imperiului ottomanu in crisele «séle; nu regretu nici macar diminuirea onórei mele, fiindu-ca io sunt «totdeauna gat'a a'mi espune si insasi viéti'a mea pentru binele pu-«blicu alu statului. Dar eu prevedu, ca dupe redicarea mea din postu,

(8) Bine, bine! *Tr. Rom.*

«imi va urmá unulu din acesti arroganti curteni ai nostri, si sunt «fórte ingrigiatu, ca acela va aduce in cea maì mare confusiune tre«bile imperiului ottomanu, va stricá succesele fericite de pênê a«cumu, si ne va aruncá intr'o stare deplorabile, precumu n'a « mai fostu nici-odatâ. Aduceți-ve aminte,ca dupe destituirea séu mór« tea mea (care eu o dorescu, pentru cá se nu vedu cu ochii mei rui« n'a proxìma a statului), aducetî-ve aminte dîcu, ca vóe va trebuí se « luati asupra-va grigea statului, câci Sultanulu este incapabile la « acésta; si se aperati statulu in contra a tóto perturbatiunile. Io nu « vreu nici câtusi de puçinu a me oppune ordiniloru Sultanului, si « m'am determinatu a-i remitte, déca si voi consimtiti, chiaru mane « sigilulu imperiului, și a-i cere permissiunea se me ducu la Mecca. « Dumnedieu se ve conduca prin spiritulu seu pe calea cea drépta, « si se ve protéga cu drépt'a sa a-tot-potinte in luptele vóstre contra Ghiauriloru.»

OFFICIARII IENICERILORU PROMITTU PRIN JURAMENTU A REMANÉ FIDELI VEZIRULUI

IX. Ag'a Ieniceriloru si toti ceialalti officiari se turburara fórte la celea ce audira din gur'a Vezirului; si plini de resimtiementu, numiau pe Sultanulu stupidu, imprudentu, imbecille, si strigau ca se lasa a se purtà de curtenii sei, precum pórta ventulu frundiele. Si mai multu, ei dîceau, cà déca Sultanulu ar' persiste in intentiunea sa, atunci mai gat'a sunt a'lu destituí pre elu decâtu pe Kioprili Ogli, pe acestu aperatoriu al legei, sustienetoriu alu imperiului ottomanu si invincibilu generalu alu loru. Dupa aceea promisserà Vezirului a-si pune sì viéti'a pentru elu, si a nu sufferì cá cine-va se-i attinga nici macar un firu de peru de pe capu; se legara apoi intre sine prin juramentu, ca pênê va traì elu, nu voru sufferí nici-de-cumu unu altu generalu asupr'a loru, si ca comandele lui le voru implinì cu cea mai mare promptitudine.

VEZIRULU SÉ ESCUSA CA NU SE POTE PRESENTA LA CURTE

X. Vezirulu, care nu chiamase pe officiari la sine cu altu scopu, decâtu cá se védiá cu ce simtieminte se pórta câtrâ elu, si vediendu acuma ca póte comptá pe fidelitatea loru, a tramissu anca in acea

dî prin unu Telchisiu (9) respunsu la curte, de urmatoriulu coprinsu ca: «Avea intentiunea, indata dupa primirea ordinului Maiestatiei sale, a se presentá la palatu; dar' chiar' candu a vrutu se incalece, i s'a denuntiatu ca soldatii pentru unele injurìi ce le-au intimpinatu de la curteni, sunt in momentu de a escita o rebelliune. Acestu periclu i s'a parutu de atât'a importantia, in câtu a crediutu ca nu va gresì contra obedientiei sale, déca va amena împlinirea ordinului Maiestatiei sale, pentru a impedicá mai ântâiu acea seditiune. Spre acestu scopu a chiamatu la sine pe officiarii armatei, si despre ce midi-lóce sunt de a se lua pentru a suffocá rebelliunea, isi va luá libertate de a reportá Maiestatei sale cu diu'a de mane.»

INAMICII SEI REMANU PEDEPSITI

XI. In diu'a urmatória tramitte unu altu Telchisiu Sultanului, in care-i aréta: « Ca pre langa tóte adoperatiunile sale nu ia potutu succede a stinge flacar'a latenta intre soldati; ca i-a gasitu pe acesti-a atâtu de inflexibili si pretentiosi, in càtu refusa de a se intórce la dorintiele loru, pênê candu nu voru scì, ca Kislar Aga este departatu

(9) *Telchisu*. Acestu cuventu insémna propriamente unu reportu séu naratiune. La curtea ottomana se da numele de Telchisiu aceloru littere, ce tramitte Vezirulu catra Sultanulu despre affacerile publice de statu. Sultanulu nu le refusa, decâtu in casuri fórte rari; si candu se intempla ca elu se nu implinésca cererea Vezirului coprinsa in Telchisiu, totdeauna se crede ca onórea si dignitatea Vezirului este in mare periclu. Telchisiulu trebe se fia scrisu de man'a propria a lui Reis Effendi séu Mare-cancelariu; apoi invelitu in pânza fórte fina, numita Tulbend, se léga cu unu firu fórte finu de metasa, si se prevede cu sigillulu Sultanului, pe care vezirulu ilu pórta pururea la sine cá semnu alu inaltei sale dignitati. Dupa ce s'a legatu si sigilatu in modulu acest'a, Telchisiulu se da in man'a lui Telchisci. Acést'a è unu officiaru de fórte mare védia la curtea ottomana, cam ca Ῥεφερενδάριος de pre langa imperatii greci de odinióra. Telchisci primindu scrisórea, nu-i este permisu a o pune in sinu séu altu unde-va, afara de casulu candu aru plouá, ci-trebe se o pórte totu in mana si se o duca câtu se póte mai curêndu la palatu. Ajunsu aici, o da lui Kislar Aga, care o presenta apoi Sultanului. Telchisci ascépta in anticamera, pêné candu se face Chatisierifulu séu respunsulu Sultanului la scrisórea Vezirului, si ilu aduce acelasiu Kislar Aga; apoi ilu duce Vezirului in modulu cum au adusu Telchisiulu. Se intempla inse de multe-ori, ca Sultanulu tramite Vezirului Chatisierifulu prin Baltadgilar Kiahaisi, séu Chasaki Aga, séu Rusbekci, despre cari amu vorbitu aci mai in susu (*).

(*) La not'a 6. *Tr. Rom.*

de la curte, si pênê candu secretariulu acestui-a nu va fi datu justitiei; pentru aceea róga pré-umilitu pe Maiestatea sa, cà acum, candu armat'a sta preparata pentru espeditiune, si candu este cea mai mare sperantia de bunu succesu, se se indure a nu impedica progressulu victoriei prin o immatura indulgentià catra curtenii sei, si a nu se espune pe sine insusi la celu mai mare periclu.» Candu a cetitu Sultanulu acèsta scrisóre, Kislar Agasi, vediendu-ca planulu seu este tradatu Vezirului, a rugatu pe Sultanulu, ca de si elu (Kislar) i este unu fidelu servitoriu, totusi se binevoiésca a-lu sacrifica pentru binele imperiului. Sultanulu i refusă cererea, atâtu erá de prevenitu in favórea acestui servitoriu mincinosu. Dar' Vezirulu tramise unu al treilea Telchisiu, in care-i aréta funestele urmari, déca nu va implinì cererea soldatiloru. Sultanulu infricatu, a tramisu pe Kislar Agasí in esiliu la Egiptu; ér' secretariulu acestui-a a fostu adusu innaintea Vezirului, care immediatu a lasatu se-lu spêndiure in vestmentulu seu ordinariu si cu calimariulu seu de argintu la cingêtória.

VEZIRULU PLÉCA IN CAMPANIA

XII. Asia Vezirulu a remasu confirmatu in postulu seu. Elu anca, pentru a taiá celorlalti officiari ori ce ocasiune de a mai faurí assemeni àttentate contra lui, indata a trei'à dí a plecatu din Adrianopole cu tótă armat'a, si s'a pusu in castre aprópe de cetate, facendu tóte preparativele necessarie pentru a incepe campani'a.

DELEGATULU REGELUI ANGLIEI LA VEZIRULU CU INTERMEDIATIUNI DE PACE

XIII. Pre càndu era acì, vine unu delegatu alu regelui Wilhemu III. din Angli'a la elu, si-i offere intermediatiunea domnului seu pentru inchiarea unui tractatu de pace. Vezirulu l'a primitu cu cea mai mare onóre, si i-a declaratu, ca sì elu doresce a tractá despre pace sub conditiuni onorabile; in realitate inse Vezirulu nu avea alta intentiune, decàtu a amàgi pe Germani, si intr'aceea a se apropiá de Bud'a si a cucerì acésta cetate capitala a Ungariei.

VEZIRULU TIENE CONSILIU GENERALU, SI CONCLUDE A TRECE SAV'A SI A MERGE CONTRA INIMICULUI

XIV. Candu in acésta intentiune a adjunsu cu armat'a sa la Bel-

gradu, i vine scirea, ca armat'a imperiale sub comand'a principelui Ludovicu de Baden a esitu degiá in campania si a inaintatu pênê la Petrovaradinu. Dupa acésta scire a convocatu numai decâtu la consiliu pe officiarii sei, si le-a cerutu opiniunea tuturoru in ceea ce este de facutu; si cu consensulu loru a conclusu a merge in contra Germaniloru, si a-i attacá ori unde ar' da de ei; ér' in casu candu acestí-a n'ar' poté tiené lupt'a séu ar' refusá de a o primì, atunci se-i persecuteze pênê la Bud'a. Dupa ce s'a luatu acestu conclusu, a datu immediatu ordinu soldatiloru a se radica din castre, si trecêndu Sav'a a inaintatu pênê aprópe de Petrovaradinu. Generalulu armatei imperiali indata ce audise ca Vezirulu se apropia, s'a campatu cu armat'a sa aprópe de Islancamenu la tiermurea Dunarei, fortificandu-se aci din tóte partile.

VINE LA ISLAKAMENU IN FACIA INIMICULUI, SI TAIA O TRUPA DIN ARMAT'A GERMANA

XV. Puçinu dupa aceea vine Vezirulu si se pune cu trupele sale in partea drépta de la castrele germane, pentru a le taia calea de retragere. Chiar' in acelasiu timpu s'a intemplatu, ca cinci-mii de imperialisti, pe care principele de Badenu i ceruse intru adjutoriulu seu, veniau in cea mai mare graba cätrâ castrele lui; dar' vezirulu le-a taiatu calea, i-a luatu in midi-locu, si cu numerósele sale trupe i-a batutu intr'unu modu, in câtu de si se aperara cu multa bravura, totusi din acei cinci-mii de ómeni nici-unulu macar' n'a potutu scapa; ei au fostu parte ucisi parte prinsi de inimicu chiar' in faci'a si sub ochii armatei imperiali.

SE INCINGE O LUPTA SANGEROASA INTRE TURCI SI IMPERIALISTI

XVI. Acésta perdere a fostu pentru restulu armatei germane unu funestu presagiu despre imminentele loru periclu, si i-a taiatu totu curagiulu de mai inainte de a ataca pe inimicu. Generalulu insusi si-a observatu pré tardiu erórea, ca s'a lasatu a fi strimtoratu intr'unu spatiu atâta de ângustu, unde nu potea nici a se estinde cu trupele sale, nici a se aperá de tunurile inimicului. Si fiindu ca nu erá nici-unu midi-locu de a scapá din acésta situaţiune periculósa: se resolvi a-si face cale pintre inimicu cu sabi'a in mana. Dar' pre-

candu se occupá elu cu acestu cugetu, Turcii incuragiati prin victori'a loru din urma, au nevalitu mai multu cu furia decâtu cu barbatia moderata asupr'a Germaniloru, si nu altminterea, decâtu cá si candu ar' fi voitu cá dintr'o singura lovitura se nimicésca tóta armat'a germana. Siese óre a remasu lupt'a dubia, batêndu-se ambe partile cu curagiu egalu, dar' cu puteri inegali.

SUCCESULU LUPTEI REMANE LUNGU TIMPU INCERTU

XVII. Dupa ce succesulu luptei lungu timpu a remasu incertu, Germanii din desperatiune prindu curagiu, si trecu preste liniele turcesci. Turcii rusinati de a vedé ca li se rapesce victori'a din mana, dau asupr'a Germaniloru si-i arunca érasi intre siantiurile loru, petrundu prin aceste pênê in castrele germane, si se luptau din ambe partile acumu cá invingêtori acumu cá invinsi.

VEZIRULU CADE MORTU SI GERMANII INVINGU

XVIII. In urma, precandu parea ca victori'a inclina in partea Turciloru, Vezirulu pentru cá cu presenti'a s'a se aduca in confusiune pe acei-a cari anca totu mai cutediau a-i resiste, vine cu trupele sale de reserva si ataca arip'a drépta a Germaniloru, pentru ca vedea ca de aici se face cea mai mare resistentia. Dar' candu lupt'a erá mai infocata, unu glontiu de pusca ilu lovesce prin templele ochiloru, cade mortu de pe calu, si prin mórtea sa, da victori'a degiá a Turciloru in man'a Germaniloru. Câci domesticii sei venindu in confusiune prin mórtea neasteptata a domnului loru si vediendu-se latitu pe pamentu, au chiamatu pe companionii loru si pre alti officiari de prin pregiuru, cá se-i redice corpulu; sub acestu timpu Tubulchan'a(10) incetase de a mai suná; ceea ce a causatu mare confusiune intre trupele turcesci, de si aveau degiá victori'a in mana. Calarimea

(10) *Tulbuchana*. Music'a militaria, despre care amu vorbitu intr'altu locu (*). Acésta musica, trebe ca in cursulu bataliei se fia totdeauna aprópe de Vezirulu si se jóce necurmatu, pentru a inspira si șustiené curagiulu in soldatii combatenti. Candu se intempla de incéta a suna, Ienicerii o considera dreptu semnu de perderea luptei, si cu greu i mai poti retiné de la fuga.

(*) La not'a 8 din Capu II. Cartea I *Tr. Rom.*

cuprinsa de o terróre panica, ea cea d'ântâiu a luatu fug'a si a lasatu pedestrimeà singura; apoi puçinu dupa aceea i-a urmatu si Ienicerii.

GERMANII LASA PE TURCI SE FUGA SI LE OCCUPA CASTRELE

XIX. Germanii, cari nu se luptau in sperantia de a invinge, ci numai pentru a nu muri neresbunati, vediendu fug'a neasceptata a inimiciloru, au inaintatu numai incetu in urm'a loru, pentru a lasa timpu si ocasiune Ieniceriloru de a se retrage, si pentru a nu-i forti'a, cá atacandu-i se incépa lupt'a din nou, care, storsi fiindu din tóte puterile (11), nu o ar' fi potutu sustiené. Ceealalta infanteria a Turciloru, candu a vediutu ca Ienicerii fugu, a lasatu armele loru, castrele si totu, si a prinsu si ea dupa ei fug'a in ruptulu capului. Germanii vediendu-se pe ne-asceptate domni asupr'a castreloru turcesci, nici n'au mai cercatu alta, ci au lasatu trupele loru se se restaureze câteva dile. In batai'a acést'a au cadiutu dóue-dieci-si-optu-mii de Turci, ér dintre Germani cam trei mii, necomputandu aci cele cinci regimente interceptate de Turci inainte de batalia.

CUVINTELE IMPERATULUI LEOPOLDU

XX. Cu tóte aceste, imperatulu Leopoldu, candu i s'a annunciatu acésta victoria, a disu ca nu'si doresce multe victorii cu pretiulu acest'a; câci perderea à optu regimente germane abiá se póte repará in trei ani, pre cându golulu de optu dieci mii ómeni, Turcii ilu potu suplini in optu-dieci de dile.

PRINCIPELE DE BADENU OCCUPA LIPP'A SI IMPRESSOARA VARADINULU

XXI. Dupa acésta victoria principele de Badenu a reocupatu Lip'a

(11) *Storsi din tóte puterile.* Immediatu dupa acésta batalia amu vediutu eu insumi unu Ieniceriu in Constantinopole, care in fuga si-a perdutu de pe capu turbanulu ce erá juru-imprejuru cusutu cu metasa de damascu, si pe care ilu aflase unu soldatu germanu. Ieniceriulu voiá se ilu ia indereptu; atunci soldatulu germanu ilu dede de buna voia, si-i dise in limb'a turcésca aceste cuvinte: «Éca scumpulu meu, aci-ti «este turbanulu; tu esci soldatu, si eu anca sunt soldatu; prin urmare suntemu «frati». Ieniceriului atâtu de multu placà acésta gentiletia a Germanului, incatu luandu turbanulu cu o mana, cu ceealalta i presentă arm'a sa, si-i dise: «intre frati nu mai este trebuintia de acestea».

care o cuprinsesera Turcii in anulu trecutu, si a impressora Varadinulu. Er Turcii de cealalta parte dupe fug'a loru din urma s'au readunatu la Belgradu si au numitu Seraskier pe Halil Pasia.

POLONII VREAU A FACE O ESPEDITIUNE IN BASSARABIA, DAR NU LE SUCCEDE

XXII. Pre candu se petreceau acestea la riulu Sav'a, Polonii anca se miscá, si in ultim'a luna a anului trecu Dnistrulu cu cugetu de a intreprinde o espeditiune in Bassarabi'a. Dar' lips'a de provisiunile necessarie era atâtu de simtita, in câtu indata la audiulu despre apropiarea Seraskierului Buiucli Mustafa Pasia, s'au retrasu, si fara a fi facutu ceva lucru de insemnatate, s'au intorsu acasa precumu au venitu.

PRIN TRADAREA UNUI OFFICIARU SPANIOLU, TURCII OCCUPA GARBUS'A

XXIII. Intre Venetiani si Turci curgea bellulu pe acestu timpu mai multu cu artificiu decâtu cu arme. Asià Turcii occupara Garbus'a, unu castelu in Candi'a, aprópe impenetrabilu, prin tradarea unui officiaru spaniolu (12), care erá in garnisona. Turcii se incercara a

(12) *Officiariu spaniolu.* Cu numele Aloisiu. Elu dicea ca gubernatorele de Ragus'a 'ia desonoratu pe femei'a lui, si fiindu-ca nu avea altu midi-locu de a-si resbuna pentru acésta rusine, elu si stegariulu seu Ioseph concepura planulu perniciosu de a dejuca cetatea pe man'a Turciloru; ceea ce puçinu dupa aceea le-a si succesu. Turcii in recompensa i-au datu libertate de a se negutiatori in Constantinopole cu orice va voi fara taxa; afara de acést'a i-au assecuratu atâtu lui câtu si stegariului seu unu salariu quotidianu; ér' celoru dóue-dieci-si-cinci de soldati, cari au luatu parte la tradarea cetatiei, le-au promisu câte duoi lei pe tóta diu'a. La inceputu Turcii si-au tienutu cuventulu, si le-au datu nu numai remuneratiunile promise, dar' i-au onoratu anca si cu alte privilegiuri si distinctiuni; póte cu intentiunea de a atrage si pe alte garnisóne a le imita esemplu. Dar' vediendu ca unghiti'a corruptiunei nu vre se prinda, le-au redusu salariele mai ântâiu la diece coróne, apoi la dóue, și in urma le-au subtrasu cu totulu, asiá in câtu au fostu necessitati a deschide o popina pentru a-si castiga subsistenti'a de tóte dilele. Aloisiu s'a offeritu de mai multe-ori la curtea ottomana, ca décá i se va dá la dispositiune unu vasu de resbellu, elu va nimici tóta flot'a venetiana prin unu focu artificiale, ce este inventiunea sa propria. Dar' invitatu la Constantinopole se faca o proba cu artea sa, elu a rafusatu a descoperi inainte de timpu secretulu inventiunei sale si aretà numai unele vase de feru si alte instrumente, cu cari affirmá ca póte se arunce foculu la o anumita distantia. Dar' Turcii n'au fostu satisfacuti cu acést'a, si temendu-se nu çumu-va se fia o tradare la midi-locu, n'au vrutu se-i créda, si nici nu i-au concrediutu comand'a asupr'a vre-unui vasu de resbellu. In urma la anulu inainte de in-

face assemenea la Suda si Spinalonga, dar Venetianii deveniti mai prudenti prin perderea loru din urma, au pazitu aceste fortaretie cu mai multa grige si au punitu cu mórte pe conspiratori.

ALI PASA SUCCEDE IN POSTULU DE MARE VEZIRU

XXIV. Intr'aceea Sultanulu Achmedu audiendu de mórtea lui Kioprili Mustafa Pasia, a inaintatu la postulu de mare Veziru pe Arabagi Alia Pasia, caimacamulu Constantinopolei, omu in desteritate inferioru multora, dar' in reutate superioru toturora.

SE VORBESCE ÉRASI DE PACE DAR' AMBASSADORULU FRANCIEI I PUNE PEDICI

XXV. Indata ce s'a numitu Ali Pasia de mare veziru, elu a resuscitatu vorb'a despre pace in Constantinopole si ascultà cu multa inclinatiune pe delegatii puteriloru straine, mai alesu pe Paget (13) delegatulu anglesu si pe Colliere (14) delegatulu ollandesu, care au fostu

cheiarea pacei de la Carlovitiu, ambassadorulu francesu l-a chiamatu la Adrianopole, unde Sultanulu isi tienea atunci curtea, si l-a invitatu se faca acolo o proba cu foculu seu artificiale, dar vezirulu Aimidge Ogli Hussein. l-a allungatu cá pe unu omu nebunu, si elu anca s'a intorsu fara succesu la Constantinopole. In urma, unu Evreu din Ortakioi l-a accusatu la Vezirulu. ca pe tóta diu'a se committu mai multe assassinate in cas'a lui. Convinsu despre acésta Vizirulu, l-a deportatu in Trebisond'a, unde apoi a si muritu. Ioseph stegariulu seu a cadiutu dupa ai ceea in bóla, fórte grea in catu toti medicii ilu lasasera; caci corpulu lui erá plinu de nisce ulcere urite, cari i causau dureri terribili. Pe candu zacea in asta stare deplorabile. veni la elu abbatele monâstirei Mauromola, si-i promisse ca prin adjutoriulu facâtoriei de minuni Maria Vergina ellu se va insanetosiá érasi, décâ va renunciá la schism'a papista si va trece la credinti'a bisericei orthodoxe. Bolnavulu, in speranti'a reinsanetosiarei, a acceptatu acésta propunere a monachului; lasâ a se transporta cu patulu seu in claustrulu Mauromola; aici s'au cetitu diu'a nóptea rugatiuni asupr'a lui, si in dóue-dieci-si-patru de óre, se insanetosiâ cumu se cade. Dreptu aceea, elu abjurâ in publicu, in biseric'a cea mare din Constantinopole, erorii papismului, si se facu membru bisericei dreptu-credintióse orientali.

(13) *Paget.* Acest'a deriva dintr'o familia nobile din Angli'a si a fostu ambassadore alu acestui regatu pre langa curtea ottomana. Elu a lasatu dupa sine unu nume fórte bunu intre Turci. nu numai pentru ca era fórte invetiatu, si bine cunoscutoriu de limb'a gréca si turcésca, si versatu si in alte sciintie, ci pentru ca era unu barbatu de rara prudentia, si se pricepea de minune la artea si modulu, cumu de la Turci poti se obtieni aceea ce vrei.

(14) *Colliere.* Acest'a erá nascutu in Smirn'a, unde tatalu seu a fostu consulu. Aici a invetiatu de tineru nu numai functiunile unui ambassadoru, dar' s'a perfectionatu pe deplinu in limbele grecésca si turcèsca, pentru acóst'a Turcii ilu tieneau de

tramisi anume spre acestu scopu la pórt'a ottomana. Dar' speranti'a loru de pace o a disturbatu delegatulu francesu prin apucaturile sale artificióse; adică elu prin presente de auru si argintu a convinsu pe marele Veziru si pe ceilalti mai-mari, ca mai folositoriu este bellulu pentru binele Osmaniloru decâtu pacea. Aceste apucaturi ale delegatului francesu au crescutu si mai multu in valóre prin o scrisóre a lui Mavrocordatu câtrâ Vezirulu, in care i anuntia acestui-a, ca Germani'a atâtu e de stórsa și in omeni si in bani, in câtu imperatulu Leopoldu dupa tota probabilitatea nu va poté supportá greutatile bellului mai multu de unu anu séu multu duoi.

ALI PASIA SE DESTITUE DIN POSTU PENTRU AVARITI'A SI CRUDELITATILE SALE

XXVI. Tóte aceste consideratiuni atât'a influintia au avutu asupr'a Vezirului, in câtu elu renunciandu la tóta speranti'a de pace, isi puse tóte adoperatiunile sale pentru a continuá bellulu; luandu totodata mesurile atâtu pentru a redica bani si a implé thesaurulu publicu, câtu si pentru a delatura din cale pe toti aceia, cari i se pareau superiori in calitati, si pentru aceea suspecti lui. Asiá a lasatu ca sub diverse preteste se fia ucise de man'a carneficelui cele mai eminente persóne, confiscandu apoi tóte averile loru. Si nu se indestulì cu atâtu, cì lasâ pe toti acei ieniceri si soldati, cari se disdinsera prin bravur'a loru in bátalia, a-i prinde nóptea si a-i arunca in mare; cà se nu mai remânâ nici unu omu in viatía, care se fia mai demnu pentru postulu de Veziratu decâtu elu insusi. Pentru aceste crudelitati s'au redicatu mai multe plangeri la curte, si acei ce din intemplare séu din nesciinti'a Vezirului mai remasesera in viétia, au aretatu Sultanului, ca déca Ali Pasia va continuá modulu persecutiunei ce au apucatu, imperiulu ottomanu va remané fara aparatori.

celu mai invetiatu si mai politu intre toti ambassadorii. Si fiindu ca elu avea datin'a de a tractá cu mare liberalitate in cas'a sa pe ómenii de curte, cari iubiau preste mesura vinulu, asiá nu erá secretu la curtea Vezirului, care elu se nu-lu fi sciutu cu modulu acest'a. Dupa ce a arsu Staurodromulu, unde locuiá mai ântâiu, a cumperatu palatiulu renumitului Veziru, Ainedgi Suleiman Pasia, situatu la marea marmora in satulu Kurukiesme. Dar' Ciorluli Ali Pasia i-a interdisu de a locui acolo, allegandu ca nu se cuvine ca unu ghiauru se locuiésca in palatulu unui musulmanu și anca mare-veziru, si cá unu locu sanctificatu prin atâte Nemase si rugatiuni, se se spurce prin vinu si carne de porcu.

Atunci Achmedu in urma, dupa siese luni de dile, l-a destituitu din officiu si luandu-i tóte averile ce pe nedreptu si-le castigase, a numitu in loculu lui Veziru pe Serposci Ali Pasia (15), gubernatorele Damascului.

INTENTIUNILE NOULUI VEZIRU DE A INCHIEIA PACE SE NIMICESCU PRIN DELEGATII INTORSI DE LA VIEN'A

XXVII. Noulu Veziru luase degiá mesurile pentru a negotiá despre pace cu puterile crestine, candu delegatii turci, cari de patru ani erau tramisi la Vienn'a, se intórsera acasa. Acesti-a precumu se affiirma, au fostu corrupti de catre delegatulu regelui cristianisimu, si nimicira tóte intentiunile de pace ale Vezirului, indemnandu pe Turci a continuá bellulu contra imperatului Leòpoldu. Ei adeca dîceau, ca Germani'a este in starea cea mai miserabile, stórsa de tóte puterile, si doresce pacea; imperatulu e necessitatu a-si tramite cea mai mare parte a armatei sale in contra Franciei. si nu e in stare a face noue recrutari, nu numai pentru ca nu are bani, nervulu principale alu bellului, dar' si pentru ca are datorii preste una-suta de millióne. Afara de acestu desastru Dumnedieu a tramisu o scumpete si fómete in Ungari'a si Germani'a atâtu de mare, in câtu principalile cetati ale Ungariei, precumu Bud'a si Essecu', si altele mai mici suffere lips'a de ómeni si de provisiuni. Ori câtu de false erau aceste assertiuni, ele totusi erau fórte bine gustate la curtea ottoman'a.

NOUE PREPARATIUNI BELLICE

XXVIII. Asia Vezirulu dà la o parte tóte cugetarile de pace, si-si pune tóte adoperatiunile pentru a continua bellulu din nou. Completéza regimentele Ienicеriloru, alu caroru numeru se diminuise fórte tare prin sabi'a Germaniloru si prin crudelitatea lui Arabadgi Ali Pasia; si da ordinu sub grea pedépsa tuturoru Pasiloru a stá gat'a cu trupele loru de a plecá in totu momentulu.

(15) *Serposci Ali Pasia.* Tarpus ori Serpus è o specie de bonetta ce pórta pe capu femeile turcesci. Se pare ca acestu veziru in tinereti'a sa a esercitatu meseri'a de a face bonette, si pentru aceea i-a remasu acésta nomenclatura.

INTR'ACEEA HEUSLER OCCUPA VARADINULU

XXIX. Dar' soldatii, descuragiati prin perderile din urma, se presentau numai cu greu sub arme. Vezirulu vediendu acést'a, a tramisu inainte pe Seraskierulu cu truppele ce le avea indemana, la frontariele Ungariei, cu ordinu de a nu intrá in lupta cu Germanii, ci a pazi numai marginile imperiului contra invasiuniloru inimice, si a dá adjutoriu cetatiloru din Ungari'a cari sunt anca in manile turciloru, candu aceste ar' fi atacate de Germani. Seraskierulu intr'adeveru ca a impedecatu trecerea Germaniloru preste Sav'a si apropiarea loru de Belgradu, fiindu ca acesti-a simtindu-se pré slabi, nu avea gustulu de a intrá in lupta cu Turcii; dar' nu a potutu impedecá pe Heusler, care in urma isi recastigase libertatea, de a occupá Varadinulu, care blocatu acumu anca din anulu trecutu, a trebuitu din lips'a de provisiuni se capituleze in dóue-dieci-si-una al lunei Remazanu, anulu Hegirei 1103. H. 1103 / I. C. 1692 25 Maiu

TURCII IMPRESOARA SOROC'A IN MOLDAVI'A DAR FARA SUCCESU

XXX. Totu pe acelasiu timpu, Daltabanu Mustafa Pasia, Seraskierulu de Babadaga, in unire cu Arap Pasia, gubernatorele de Trebisond'a, intrâ in Moldavi'a, si trecandu Dunarea catra finitulu lunei Silcade isi luâ calea dreptu spre Orheiu. Si dupa ce a datu truppele principelui Moldaviei si cam vre-o dóue-dieci mii de Tatari sub comand'a lui Skehbas Ghirai Sultanu, a trasu dreptu la Soroc'a. Dar pe cale aprópe de Orheiu, o urbe in Moldavi'a, fu attacatu de o dissenteria, care-lu tienù la patu mai multe dîle; prin acést'a a datu timpu Poloniloru a fortificá cetatea, care erá se fia impresorata, si a-si intari garnisón'a de acolo. Inimiculu adeca, acumu mai puçinu negligente decâtu in trecutu, s'a folositu de ocasiune si a intaritu Soroc'a cu siantiuri si alte nuóe fortificatiuni, si i-a tramisu intr'ajutoriu patru-sute de Cosaci. Seraskierulu vedea bine ca prin acésta intardiare impresorarea cetatiei are se fia mai difficile; elu totusi, pentru cá se nu se intórca dintr'o coletoria atâtu de lunga fara a fi facutu ceva, indata ce s'a insanetosiatu, si-a continuatu propusulu si in a patr'a di apparù cu armat'a sa inaintea cetatiei. Garnisón'a la inceputu se infricâ audîndu de apropiarea Seraskierului; dar' dupa aceea vediendu ca inimiculu nu are decâtu numai siepte

tunuri mici si duóe mortarie, cu cari nu póte strică murii cetatiei, si-a reluatu curagiulu, si nu numai ca se aperâ cu vigóre din cetate, dar' facea adese-ori eruptiuni, atacá mai alesu nóptea lineele Turciloru, omorîndu unu mare numeru din ei. Seraskierulu vediendu ca nu póte face nici-unu progresu, se incercâ a subminá murii, dar' nici acést'a nu i-a succesu, fiindu ca fundamentulu loru erá numai stanca. In fine apropiandu-se iérn'a si perdiendu vre-o trei mii de ómeni, s'a vediutu necessitatu, dupa trei-dieci de dile, a redica obsidiunea si a se intórce câtra casa.

CHANULU TATARILORU SE INCÉRCA A ATTRAGE PE REGELE POLONIEI DE LA CONFEDERATII SEI DAR' NU-I SUCCEDE

XXXI. Dupa terminarea infructuósa a acestei espeditiuni, Chanulu Crimeei tatarice, Kior Sefa Ghirai (16), la indemnulu Seraskierului, a tramisu pe unulu din officiarii sei, cu numele Dervisiu Sieban Aga, la regele Poloniei, cá se-i propuna a incheiá pace cu pórta ottomana, promitiendu-i, ca déca va abstá de la allianti'a sa cu imperatulu Germaniei, i se va restitui cetatea Caminieti dimpreuna cu tóta Podoli'a si Ucrani'a. Dar' Polonii imbetati de nóua sperantia prin reulu succesu alu Turciloru in contra cetatiei Soróc'a, si crediendu ca voru poté suppune tóta Moldavi'a, nu au luatu in considerare propunerile Chanului, si au tramisu pe delegatulu acestui-a indereptu precumu a venitu.

VENETIANII IMPRESSOARA CANE'A IN CANDI'A DAR' FARA SUCCESU

XXXII. Totu in acestu anu Venetianii, dupa ce au suppusu tóta More'a, se determinara a-si intórce armele in contra Candiei, si transportandu-si aici in acésta insula tóta armat'a, au impresoratu cu mare vigóre cetatea Cane'a. Dar' Turcii, carii au fostu bine informati de intentiunea Venetianiloru prin ómenii unei nave francese, au pusu o garnisóna atâtu de considerabile in cetate, in câtu Venetianii, cari au crediutu ca o potu occupá prin surprindere, nu

(16) *Kior Sefa Ghirai*. Acest'a a fostu uniculu, care din famili'a lui Cioban Ghirai (despre care amu vorbitu in Partea I, Cartea III, Capu I, Nota 44), a adjunsu la dignitatea de Chanu alu Tatariloru; dar' nu a domnitu decâtu numai unu anu. Dupa destituirea lui, imperiulu tatarescu érasi a venitu in man'a Ghirailoru legitimi, cari ilu tienu pénê in diu'a de asta-di.

numai ca au fostu respinsi cu mare perdere, dar' anca dupa unu obsediu de cinci-dieci de dile, au fostu necessitati a se retrage si a recunósce pe Turci de ai loru invingêtori; ceea ce se atribuie favorei regelui cristianissimu.

VICISSITUDINILE INTRE TURCI SI VENETIANI PE USCATU

XXXIII. Cu asemenea succesu Solimanu Pasia, gubernatorele de Arnauti'a, a attacatu si batutu pe Muntenegrini, cari erau in momentulu de a se resculá, si cucerindu Zuffa si Panduriti'a, i readuse érasi la suppunere catra pórt'a ottomana. Seraskierulu de Morë'a, inimatu prin acestu succesu, a facutu mai multe incursiuni asupr'a Venetianiloru; dar' vrendu a ocupa cetatea Lepanto, a fostu respinsu cu mare perdere. In Dalmati'a, Pasi'a din Hertiogovin'a voiá prin generalulu Alibegu a recuceri Gracovi'a; dar' in vanu; căci Turcii occupati cu obsediulu, au fostu atacati de Venetiani, cari i-au batutu si pusu la fuga, prindiendu chiar' si pe generalulu loru.

SE NASCU DUOI FII GEMENI SULTANULUI

XXXIX. Chiar' candu s'a terminatu acésta espeditiune, s'au nascutu Sultanului in Constantinopole duoi fii gemeni, Selimu si Ibrahimu. Si fiindu ca acést'a nu s'a intemplatu anca pênê acuma nici unui Sultanu, Turcii tieneau acestu evenimentu dreptu presagiu de unu fericitu succesu pentru imperiu in bellulu viitoriu, si au ordinatu a se celebra Donanma (17), optu dilè, diu'a si nóptea, si alte petreceri si joouri usitate in assemeni occasiuui. H. 1104 / I. C. 1693

(17) *Donanma.* Asia numescu Turcii festivitatile loru ce le serbéza séu pentru o victoria câstigata asupr'a inamicului, séu pentru ca au cucerituunu locu fortificatu. Candu se ordina serbarea festivitatiloru de natur'a acést'a, atunci mercantiĭ sunt obligati a-si tiené dughenele diu'a si nóptea deschise si incarcate cu cele mai pretióse negotiuri. La aceste ocasiuni nu este interdisu nici-unu jocu séu petrecere; si mai multu, poporulu are permissiunea de a poté bé vinu in publicu, si acei-a cari ilu beau, si cari in altu timpu ar' remané puniti de Aga Ienicerilorn, cu ocasiunea acestoru serbatori n'au de a purta frica ca voru fi puniti, séu dupa accea trasi la dare de séma. Sub timpulu acestoru festivitati patrul'a ambla in continuu prin cetate, dar' nu pentru alta, decâtu numai pentru a preveni ca se nu se intemple vre-o cérta, rescóla, omoru séu furtu; ér' in cele ce se tiene de petrecerile séu placerile poporului, patrul'a nu are de a se mesteca intru nimicu.

VEZIRULU ALI PASIA DESTITUITU

XXXV. In midi-loculu acestoru petreceri ale poporului Tàrpostci Ali Pasia se incercá a innoì negotiatiunele de pace, intrerupte pênê acumu. Dar' Mufti l'a infruntatu pentru acést'a si Sultanulu a declaratu ca Vezirulu lucra fara scirea si ordinulu seu; asia Vezirulu a fostu destituitu din postulu seu, ca unu proditoriu alu religiunei si alu imperiului ottomanu.

NOULU VEZIRU MUSTAFA PASIA SUFFOCA REBELLIUNEA CE ERA SE ERUMPA

XXXVI. In loculu lui Ali Pasia a fostu numitu mare-Veziru Buiucli Mustafa Pasia, care se adoperâ a pune capetu la rapacitatea primatiloru remasi nepedepsiti din negligenti'a Veziriloru de mai inainte; dar' chiar' prin acést'a a facutu de multi din acesti criminali au conspiratu in contra lui, si altii au inceputu a murmura in publicu. Dupe ce insa Agasi Ieniceriloru, amicu intimu alu Vezirului, a spartu adunarile seditiosiloru si a punitu pe autori parte cu mórte parte cu esiliu, pacea de mai inainte in cetate érasi s'a restauratu, şi Vezirulu se puse apoi cu totu adinsulu a face preparatiunile necessarie pentru campani'a viitória.

ADMIRABILA PURTARE A LUI MISRI EFFENDI

XXXVII. Intr'aceea, pre candu Vezirulu se occupá cu aceste preparative bellice si se puse degiá in castre afara de cetate, Sieiculu de Prus'a Misri Effendi (18) isi redica stindardulu seu in Prus'a si-si a-

(18) *Misri Effendi*. Unu barbatu, care pentru sanctitatea sa era in renume fórte mare la Turci; de si multi erau cari credeau, ca elu a fostu unu mare favoritoriu alu religiunei crestine. Acésta presuppositiune o confirma mai multe divine poeme, ce a publicatu elu, si a ordinatu a se canta in Giamie. Unele din aceste, care dupa parerea multora se referu la misteriulu incarnatiunei, le-amu tradusu cuventu de cu ventu din limb'a turcésca, si credu ca merita a le reproduce aci.

« Io sunt acela, care cunoscu secretele intieleptiunei omenesci :
« Io mesuru thesaurii dreptatiei; si io sunt viéti'a lumei.
« In mine sunt inchise tóte lucrurile ascunse, si misteriulu alu tuturoru lucruriloru ascunse :
« Misteriulu mi s'a datu mie, si io-lu posedu bogatu in mine,
« Io amu vediutu frumseti'a divina mai luminósa de câtu toti ceialalti :
« Pentru aceea candu vedu acésta vedere, io me esaltu de bucuriâ.
« Totu ce este in ceriu si pe pamentu, totu este suppusu mie.
« In mine ca in oglinda se reflecta tóte lucrurile visibili si invisibili.
« Io amu datu fiinti'a mea propria si unica pentru tóte creaturile :
« Io sunt pururea la Isus, si pururea impreuna cu elu.

dunê preste trei mii de musulmani cá voluntari sub numele de Dervisi, cari increduiti in adjutoriulu seu divinu, nu cereau nici soldu

« Io sunt acelu Misri (*), care din trupulu meu in Misrus (Egiptu) rege a fostu.
« Oraclulu meu è profundu, si in interpretatiunea sa secreta contiene unu misteriu eternu ».

Assemenea pare a fi allusiunea ce face in epigramm'a urmátória:

« In numele divinu, cunoscinti'a mea este infinita.
« La tóta resuflarea mea, eu lucru pentru sciintiele divine. (**)
« Pe ceriulu inimei mele, stelele nu au numeru (***) :
« In fia-care zodiacu (†) eu numeru sóre si luna câte un'a miie.
« In comparatiune cu aceste, cunoscinti'a ceriului empyrealu si a altoru orbite, este de despretiuitu.
« Câci eu amu si pe pamentu fiintie durabile.
« Mie-mi è rusine a fi magistrulu alfabetului lumiloru :
« Dar' io sciu pretiui acestu alfabetu, care è prè pucinu stimatu in lume.
« Câci in elu se unesce legatur'a intre Misri si Iesu-Christu
« Pentru aceea vointi'a mea nu are nimicu, si nici nu-i lipsesce ceva». (††)

Marturisirile evidente ce se cuprindu in aceste versuri, ar' fi sufficiente pentru a ne formą o buna idëa despre intimele simtieminte, de cari Misri Effendi era insuflotitu pentru Iesu-Christu. Totusi credu ca merita se mentionezu si aceea ce despre acestu Misri Effendi amu auditu din gur'a de memoria fericitului Callinicu, patriarchu de Çonstantinopole. Pre candu acestu prelatu erá metropolitu in Prusa, Misri Effendi care era pe acelu timpu Mollah in cetate, a facutu cunoscintia intima cu elu si mergea de multe-ori la cas'a lui. Odata, venindu la metropolitulu, a vediutu o carte grecesca pe mésa; si-lu intrebâ, ce carte è aceea? Metropolitulu i respunse ca este Evangeliulu. Atunci Misri i dîse : «O! prè-santîte Metropolite! ceea ce ti-a « datu Dumnediu prin grati'a sa, tiene-o pênê vei trai; câci evangeliulu si Christu, « sunt cuventulu lui Dumnedieu ». Pentru aceste sintieminte ale lui Misri de si Turcii ilu credeau ca in inim'a sa è crestinu; dar' reputatiunea sa la ei totusi a remasu intacta. Chiar' candu versurile sale ce 'amu recitatu mai in susu, au fostu aretate lui Mufti, pentru a decide déca acele sunt conforme credintiei orthodoxe, séu contrarie doctrinei Coranului, Mufti hesitâ de a se pronuntia, si a datu unu respunsu equivocu prin urmatóri'a Fetva séu sententia : « Nu è datu altora a cunósce sensulu acestoru versuri, decâtu singuru lui Dumnedieu si lui Misri». Acésta sententia, de si vine de la unu infidelu, eu o credu de adverata, si tienu ca è preste mesura greu de a dá o interpretatiune perfecta despre sciinti'a profunda a acestui omu. Intr'aceea, versurile lui Misri Effendi, dupa acésta declaratiune a lui

(*) Acestu cuventu insémna atâtu Cairo, capital'a Egiptului, câtu si insasi tóta tiér'a Egiptului, si de aci si-a luatu actorulu supranumele de Misri. *Tr. Angl.*

(**) Adeca : eu sunt cu totulu occupatu cu sciintiele divine. *Tr. Angl.*

(***) Adeca : ele nu se potu numera. *Tr. Angl.*

(†) Adeca : in fie-care *semnu* alu Zodiacului; câci cuventulu turcescu Buri insémna si un'a si alt'a. *Tr. Angl.*

(††) Adeca : nu dorescu nimica, si totusi nimica nu-mi lipsesce din ce asiu poté dori. *Tr. Angl.*

nici alte provisiuni de viétia, ci voiau a-i urma ori unde i va duce. Cu acesti-a trecù elu marea la Rhodostu si de aici merse pe uscatu pênê la Adriànopole. Dupa ce au adjunsu in cetate, a trasu cu urmasii sei dreptu la templulu lui Selimu. Aici aflâ poporulu adunatu, findu ca era chiar' amédia-di candu acest'a isi facea rugatiunile de Nemazu. Elu anca se pune si mai antaiu isi face rugatiunea sa cu cea mai mare aparentia de pietate si de zelu, apoi tiene la poporu o cuventare cam de urmatoriulu cuprinsu. «Amu intielesu ca s'a for-«matu din nuou o armata in contra Germaniloru. M'am cugetatu «multu, ca dupa preceptele Coranului ce asiu poté face eu in impre-«jurarile de façie pentru binele si interesulu musulmaniloru; si «amu cautatu in singuratatea mea, ca ce póte fi caus'a atâtoru per-«deri mari ce a sufferitu pênê acumu armat'a ottomana de la christi-«ani. In midi-loculu acestoru meditatiuni, insusi Dumnedieu din «ceriu mi-a revelatu, ca nu valórea Germaniloru, nici pecatele intre-«gului poporu sunt caus'a acestoru multe si mari desastre, ci caus'a «este purtarea perversa a siepte-spre-diece mai-mari si gubernatori «ai imperiului, cari influentiati de spiritulu, credinti'á si datinele «Ghiauriloru, n'au sciutu ca nu armata numerósá se cere in contra «infideliloru, ci credintia in Dumnedieu, puritate in inima si in «fapte si dreptate càtrâ supusi. Vreti se sciti si se cunósceti pe a-«cei-a, caroru este de a se imputá ruin'a imperiului nostru? Ei bine, «provedinti'a divina mi-a descoperitu numele aceloru ghiauri, cari

Mufti, au fostu dilatate in publicu si toti Turcii le-au primitu cá adeveratu orthodoxe. Cu tóte aceste lectur'a loru nu è permissa fara o certa precautiune, si in fruntea copieloru ce se vedu in publicu sta urmatoria luare-a-minte :

«Auctorulu acestoru versuri si maxime è Misri Effendi de fericita memoria. Sunt «in ele unele sententie si espressiuni, cari nu convinu cu legea musulmana, si cari «vatema urechile ortodoxe, dar' acést'a este de a se atribui numai entusiasmului «auctorului. Prin acestu escesu alu entusiasmului seu, elu a sedusu pe unii musul-«mani de la adeverat'a credintiâ. Sublim'a Pórta candu i-au venitu aceste la cuno-«scintia a ordonatu lui Mufti a aduna cânturile si poemele lui intr'unu volumu si «a le esamina pe tóte. Mufti dupa ce le-a cetitu, le-au aruncatu in focu, si a pro-«nuntiatu urmatóri'a Fetva séu sententia: Care vorbesce si crede cá Misri Effendi, «acela in focu se ardia; numai Misri Effendi, nu; câci asupr'a acelor'a cari sunt «domniti de entusiasmu, Fetva nu se póte pronuntia».

Se crede ca acésta injuria a fostu caus'a, pentru care Misri Effendi vrendu a-si resbuná, a facutu turburarile despre care am vorbitu in cursulu istoriei.

« in aroganti'a loru nu se rusinéza a amblá printre voi in turbanu «si imbracamentu musulmanu. Acesti'a sunt: Vezirulu, Aga le-«niceriloru, Caimacamulu (19), Defterdiariulu (20) Rèis Effendi, si « cei-alalti mari deregatori de statu, pe cari vi-i potu numí acì pe « toti cu numele. Pênê cându toti acesti-a nu voru fi puniti cu mórte, « pênè atunci nu potemu avé nici o sperantia ca vomu invinge pe « Ghiauri; ba ne potemu asteptá la calamitati si mai mari si la ru-« in'a totale a imperiului. Pentru aceea din porunc'a lui Dumnedieu « amu adunatu o céta de soldati musulmani, cari la numeru sunt « puçini si arme anca nu au, dar' cari sunt insufletiti de puterea divi-« na, si sunt tari prin legea Coranului, curati de pecate, puri si nepe-«tati. Cu acesti-a crèdu a potea nu numai resiste contra inumerabilei « oste a infideliloru, dar' a o si respínge cu totulu de la marginile im-« periului nostru. » Scirea s'a latitu in tóte partile, in câtu nu numai poporulu, si altminterea curiosu de noutati, dar' chiar' si din ienicerii, Spahii si alti officiari militari alergau in mare numeru la Giamia. Si fiindu ca Giami'a de si era fórte spatiósa, nu potea cuprinde pe atata lume de ascultatori, asia s'au implutu si tóte salele esteriori. Oratorele candu a vediutu atât'a multime, a venitu intr'atât'a focu si spiritu, in câtu patru ore intregi a continuatu discursulu seu. Vezirulu caruia s'a denuntiatu totu lucrulu temendu-se de o rebeliune, spre a o prevení din timpu, a tramisu de Caimacamulu la Sieicul Misri Effendi si l-a rugatu se vina pênê la densulu, câci are se-i comunice ce-va. Dupa ce Caimacamulu pre langa cele mai respectuóse complimente si-a implinitu misiunea, Misri Effendi i-a datu urmatoriulu respunsu. « Eu sunt servulu lui Dumnedieu, care m'a

(19) *Caimacamulu.* Adeca Osmanu Pasia, unu grecu de origine, nascutu in Cret'a. Cu ocasiunea obsidiunei de la Candi'a a cadiutu captivu in mânile lui Kioprili Achmedu Pasia, si la indemnulu acestui-a a imbraciosiatu religiunea mahomedana: asiá apoi a adjunsu gradu de gradu pênê la dignitatea de mare-veziru. Era unu omu fórte astutu, si se sciá bine accomoda dupa impregiurari.

(20) *Defterdariulu.* Acestu officiu l-amu descrisu intr'altu locu (*). Pe acestu timpu officiulu de defterdariu ilu purtá Kirli (**). Ismail Effendi, pe care Turcii ilu glorifica pênê in dî de asta-di pentru desteritatea si esperienti'a sa cea mare in affacerile publice.

(*) A se vedé nota 7 la Capu III. din Cartea III. *Tr. Rom.*
(**) Uritulu, sordidulu, nespalatulu. *Tr. Rom.*

« tramisu la servii sei, pentru a le spune ceea ce elu insusi mi-a « descoperitu din ceriu. Eu nu cunoscu ce Ghiauru póte fi Vezirulu « seu, si nu vedu ratiunea pentru ce se'mi lasu misiunea si se as- « cultu de elu.» Caimacamulu vediendu ca Sieculu e inconjuratu de atâta multime de poporu, care-lu asculta cu atata atentiune, price-pù bine, ca aci nu este de a se aplica putere pentru a sparge adunarea, si intorcêndu-se la Vezirulu i spuse celea ce a vediutu si auditu, si dede totu odata consiliulu de a lua imediatu mesurile necesarie pentru a impedica reulu si a sparge acelu confluxu de poporu; câci totu discursulu Sieicului nu tientesce la alta, de câtu numai si singuru de a revolta poporulu contra celoru mai-mari ai statului, si póte chiar' si in contra Sultanului insusi. Dupa acestea Vezirulu tramisé si chiamá la sine pe Aga Ienicerilor si pe toti cei-lalti, pe cari Sieiculu i stigmatisase cu numele de infideli si aretandu-le periclulu comunu ce-i ascepta pe toti, i intrebâ ca ce mesuri sunt de a se lua pentru a evita incidentulu ce-i amerintia. Dupa ce s'au luatu in consideratiune tóte opiniunile emise, s'a primitu conclusulu in unanimitate, ca nimicu nu trebe facutu fara consensulu prealabile alu Sultanului; der' intr'aceea trebe luate tóte mesurile pentru a departá pe Sieiculu din cetate. Dreptu aceea ei au tramisu immediatu unu Tálchisiu catra Sultanulu, prin care l-a informatu, ca a venitu in cetate un anume Sieicu cu o céta considerabila de soldati ìmbracati in vestminte de Dervisi, si ca acést'a trágendu in templulu lui Selimu, vorbesce la poporu si escita multitudinea inconstanta la rebeliune; ca elu vérsa tóte defaimarile contra mai-mariloru statului, ba nu crutia a dá numiri odióse chiar' si Sultanului insusi; ca se descarca asupr'a Vezirului si asupr'a celorlalti officiari, numindu-i infideli, si dicêndu in publicu, ca germanii ottomani pórta bellu contra germaniloru imperialisti, si pentru acést'a nu se póte asceptá nici binecuventare divina asupr'a curtiei ottomane. Prin acést'a si alte asemeni false aretari, Sultanulu veni intru atât'a furia, in câtu ordinâ a prinde numai decâtu pe rebellulu, si fiindu-ca din respectulu turbanului verde séu Thiara ce purtá, nu potea se-lu judece la mórte, comandâ a-lu transportá cu tóta cét'a sa la Prus'a. Vezirulu se imbucurá, ca prin acést'a a capetatu puterea de a-si esecutá sub nu-

mele Sultanului aceea ce doria, si mai tramise anca odata pe Caimacamulu la Misri Effendi in Giamia, de asta data inse a lasatu se-lu insoçiésca Ag'a Ieniceriloru si o buna truppa de soldati. Caimacanulü și Ag'a Ieniceriloru, lasandu pe Ieniceri afara in strada, au intratu in Giamia la Sieiculu, care anca totu perorá, si salutandu-lu in numele Sultanului anuntiara: Sultanulu au auditu atâte bune si frumóse de sanctitatea si reputatiunea sa, in câtu doresce fórte multu a-i face cunoscinti'a, si pentru aceea lasa a-lu ruga, se vina fara amênare la Palatu. Sieiculu, séu pentru ca era degiá informatu despre intentiunea loru, séu pentru ca se temea ca sierpele sta ascunsu sub iérba, le respunse: «Din propusulu cu care diceti cá ati «venitu aici, mi se pare ca nu Sultanulu, ci Sieitanulu, (21) v'au tra«misu la mine. Dar' fiindu-ca eu me luptu pentru Dumnedieu, si «cá atare nu me turbura nici laudele nici despretiulu ómeniloru; «asia éca mergu unde me veti duce, pentru cá se nu dau nici o of«fensa acestei adunari de Musulmani, si se nu se créda despre mine «ca eu nu asiu vré a me suppune ordiniloru Sultanului. Pentru cá «inse se fiti convinsi, ca eu nu de la mine, nici din rea intentiune, «ci din inspiratiune divina amu vorbitu: éca ve declaru de pe a«cumu, ca in pucine óre dupa departarea mea de aici, voiu veti ve«dea semnele descoperirei divine». Dupa ce a dîsu acestea, a esitu din Giamia, s'a pusu in trasur'a Sultanului, care-lu asteptá la pórta, si insoçitu de garda merge intre cele mai mari manifestatiunî de onóre ale poporului, care accursese in numeru mare din tóte partile. Dar' dupa ce au adjunsu intr'o departare, unde poporulu nu-lu mai urmá, a fostu pusu intr'o carutia inchisa, si dusu dreptu la Rhodostu mai ântâiu, si apoi la Prus'a.

MINUNEA CE A URMATU DUPA DEPARTAREA LUI MISRI EFFENDI

XXXVIII. Superstitiós'a profetia a Sieicului se implini intr'adeveru;

(21) *Nu Sultanulu, ci Sieitanulu.* Sultanden, Sieitanden. Acésta dicere a lui Misr Effendi s'a interpretatu dupa aceea in duóe forme. Mai ântâiu in sensu literalu: ca adeca, Sultanuiu a fostu escistatu de unu spiritu diabolicu, de a luá viéti'a unui omu care l-a reprobatu pentru vitiurile sale. Apoi in sensu metaforicu, cá si cându Misri Effendi ar' fi voitu se dica: cei cari au venitu la ellu cá se-lu sommeze, nu suntu tramisi de Sultanulu, ci de Satana, care i-au sedusu se comitta acésta crima.

câci indata a dou'a di dupa departarea sa camu pe la amédia-di, se escâ unu ventu si orcanu atâtu de terribile, in câtu resturnà mai tóte corturile soldatiloru si ale officiariloru. Spre mai mare nefericire chiar' pe acellu timpu era focu in celle mai multe corturi pentru prepararea prandiului; foculu apucâ in corturile resturnate de ventu, se intinse iute la cellelalte, si in mai pucinu de o óra consumâ preste un'a miie de corturi, dinpreuna cu paviliónele celloru mai de frunte officiari. Poporulu stá nemiscatu la vederea acestui spectaclu, si strigà numai: éca resbunarea lui Dumnedieu pentru injust'a deportare a servului seu, marturi'a adeverului! Si refusá à dá ori ce adjutoriu la stingerea focului. In urma, soldatii cu mare difficultate scapara din flacarile focului o parte a castreloru. Sultanulu insusi a fostu cuprinsu de atâta frica si cutremuru, in câtu a tramisu o scrisóre respectuósa câtrâ Sieiculu, in care ilu rogâ se-lu ierte, marturisindu-i ca a fostu insielatu prin tradatorii sei de ministri, si doresce si-lu róga se vina érasi la Adrianopole si se binecuvente armat'a cu darulu seu. Misri Effendi a respunsu, ca elu a sciutu de la inceputu, ca nu Sultanulu, ci intrigantii de la curte sunt culpabili pentru deportarea lui; dar' a uitatu de multu acésta injuria, si le iérta la toti gresiél'a, La Adrianopole nu se póte intórce, pentru ca acelasiu spiritu care l-a indemnatu se mérga mai ântâiu acolo, nu'i permitte acumu se mérga si a dóu'a óra.

VEZIRULU VREA SE TRÉCA PRIN ROMANI'A IN TRANSILVANI'A. IMPERIALISTII IMPRESOARA BELGRADULU

XXXIX. Intr'aceea vezirulu Buiucli Mustafa Pasia adunandu-si tóta armat'a, pléca din Adrianopole spre Dunare: intentiunea lui erá a luá calea pe care mersese odinióra Tököli, si a strabate prin Romani'a in Transilvani'a. Dar' inainte de a trece preste Dunare, Germanii sub comand'a lui De La Croix impresóra Belgradulu, dupa ce mai inainte occupasera cetatile Iena si Vilagosvá'r (22). Acésta scire a facútu pe Vezirulu se-si schimbe planulu si calea. Se intórce de la Silistri'a, unde se campase, si trage spre Cenga-Daglari, isi trece cu mare periclu si difficultate tóta armat'a prin strimtórea acestui munte

(22) Ineu si Siri'a. *Tr. Rom.*

care abiá este atâtu de larga, in câtu se póta trece unu omu nearmatu. Comandantele Germaniloru, informatu prin spionii sei ca Vezirulu are de cugetu a se face domnu asupr'a Transilvaniei, nu s'a occupatu seriosu cu obsidiunea, ci se preamblâ vre-o duóe-dieci de dile in giurulu Belgradului, in câtu ti se parea mai multu unu caletoriu, decâtu unu soldatu obsediatoru; elu adeca séu ca voiá a constringe prin fóme garnison'a a se preda, séu cugetá ca Vezirulu nu va poté trece prin passurile cele strimte alle muntiloru spre a adjunge din bunu timpu intru adjutoriulu cetatiei. Dar' dupa ce a auditu ca Vezirulu se apropia si a trecutu degiá muntii, De La Croix a inceputu a continuá obsidiunea cu mai mare vigóre, si in optu dile a derimatu cu tunurile si subminele sale nu numai vallurile esteriori, dar' bombele sale adjungea acumu si stricau si murii interiori ai cetatiei, in câtu ti se parea ca acumu, acumu va cuceri cetatea, de si ea erá aperata de siese-spre-diece mii de Osmani. Si acést'a se si intemplá, déca chiar' in acestu momentu nu sosia Vezirulu, care lasandu iudereptu bagagiulu si tunurile cele grele, chiar' in a opt'a di a apparutu naintea cetatiei spre a-i da adjutoriu.

VEZIRULU FACE DE IMPERIALISTII REDICA OBSIDIUNEA DE LA BELGRADU

XL. Germanii vediendu ca sunt cu multu mai pucini la numeru, de câtu cá se fia in stare a continua obsidiunea cu succesu, si totodata a resiste si vezirului, care pe totu momentulu era se'i attace chiar' in castrele loru: asiá redicara obsediunea, cá nu in locu de victoria se mance bataia; si au trecutu cu tóta óstea loru preste fluviulu Sava. Vezirulu nu le potù face mare stricatiune in retragerea loru; abia le-au luatu vre-o cate-va cara cu bagagie, si vre-o patru tunuri mici; cu tôte aceste, elu tienù retragerea loru dreptu fuga, si reportâ Sultanului ca a batutu totalu pe inimicu.

TATARII DEVASTÉZA UNGARI'A; DAR GERMANII I INCUNGIURA SI-I BATU

XLI. Dar' nu se incrediù a-i persecutá, nici a trece Sav'a cá se-i attace in castrele loru; ci tramise pe Selimu Ghirai, chanulu Tatariloru, cu ómenii sei in Ungari'a, ordinandu-i a devasta provinciele vecine, si a taia Germaniloru tóta calea de a-si mai poté procura provisiuni. Chanulu in escursiunile sale n'a fostu destulu de prudente

si la Chonad (23) se vediù dintr'odata incungiuratu de imperialistii, cari sub comand'a generalului de Hofkirchen paziau aceste parti, si cari la atât'a strimtorare ilu adusera, in câtu cu cavaleri'a nu potea opera nimicu, si nu vedea nici-unu modru de a poté scapa. In acésta situatiune fatale, Tatarii trebuiau séu se se predea inimicului; séu se móra de fóme, déca o resolutiune eroica a lui Selimu nu invingea tóte obstaculele; elu adeca incuragiă pe tatari la o fapta care nu este cu totulu neusitata la ordele scitice, dar' care, de candu numele de Sciti è cunoscutu in lume, anca nu se audise pênê acumu. Vediendu adeca, ca nu este locu destulu pentru a opera cu cavaleri'a, a datu ordinu ca fia-care Tataru se-si uccida calulu si cu sabi'a in mana se-si faca cale printre inamicu. Tatarii urméza comand'a Chanului si se arunca cu cea mai mare furìa asupr'a Germaniloru, pe unde lineele acestora erau mai dese. Unu attacu atâtu de neasteptatu au adusu pe Germani la inceputu in confusiune; dar' pucinu dupa aceea se reculegu, si chiar' pre candu erau se scape Tatarii, i incungiura din nou, si facu unu macelu atâtu de terribile, in câtu afara de Chanulu si vre-o câti-va omeni ai sei, abia a potutu se scape unu sufletu de omu.

POLONII STAU ACASA SI NU SE MISCA. VENETIANII ANCA NU FACU NIMICU IN GRECI'A, SI FORTE PUCINU IN DALMATI'A

XLII. Asia Germanii isi resbunara sangerosu asupr'a Tatariloru pentru armat'a polonà, care a fostu atâtu de multe-ori batuta de acesti-a. Cu tóte acestea Polonii nu se miscau, séu pentru ca i retienea speranti'a de o pace, ce Selimu Ghirai le-a offeritu prin delegatulu seu, séu pentru ca perderile loru din urma au bagatu mare frica in ei : si asia nu cutediau a se aretá cu o armata in campania. Armele Venetianiloru anca trecu in Greci'a. Dar' in Dalmati'a, sub comand'a lui Erizzo, gubernatore de Cataro, au incercatu se impressóre cetatea Clobuchi; au fostu inse respinsi cu mâri perderi de catra Pasi'a din Herzogovin'a, pe care àpoi puçinu dupa aceea l-a batutu generalulu Canegotti.

(23) Cianadu. *Tr. Rom.*

VEZIRULU MUSTAFA PASIA ESTE DESTITUITU SI IN LOCULU LUI SUCCEDE ALI PASIA

XLIII. Vezirulu Buiucli Mustafa Pasia se intórce la Adrianopole, unde elu se asceptá la recompense si lauda, pentru ca a liberatu Belgradulu de sub obsidiune, si au alungatu pe inimicu de la marginile imperiului; Sultanulu inse l-a destituitu din dignitatea sa, si acést'a pentru o causa de nimica. Odata adica esise din cetate pentru a-si recrea sufletulu dupa atâte grigi si fatigiuri, si-si petrecea cu venatulu de passeri. Cultuk vezírlerii, carii de multu i erau inimici, ilu denuntia pentru acésta fapta la Sultanulu, dîcêndu ca Vezirulu neglige affacerile si cele mai importante lucruri ale statului, si nu cugeta la alta, de câtu la placerile sale. Acésta calumnia atât'a impresiune a facutu asupr'a slabului si credulosului Sultanu, in câtu immediatu l-a destituitu din veziratu, si luandu-i sigiliulu imperiale, l-a datu lui Sham Tarabolos Ali Pasia (24), facêndu-lu pe acest'a mare-veziru. Dar' pentru cá se nu para ca este ingratu façie de acela care a facutu atâte servitie imperiului, si pentru ca se nu se nasca vre-o seditiune intre poporu, nu l-a arestatu, nici nu i-a confiscatu bunurile, ci l-a facutu gubernatore Damascului, ceea ce la Turci este un esemplu fórte raru.

ALI PASIA SE INCÉRCA A LEGA PACE CU PUTERILE CRESTINE

XLIV. Ali Pasia, vediendu deplorabil'a stare a imperiului, si desperandu de a mai reporta victorii, se adoperá indata dupa inaintarea sa la veziratu, a lega pace cu Germanii si cu Polonii. Dar' fiindu ca voiá a esclude pe Venetiani din combinatiune, pentru cá apoi se se intórca cu tóte puterile sale in contra loru, asia tentativele de pace nu i-au potutu succede. Câci de o parte imperatulu Germaniei nu voia a lasa pe confederatii sei si a-i espune la periclu; prin urmare a refusatu cu totu adinsulu ori-ce conditiuni de pace, ori câtu de plausibili ar' fi fostu ele, déca nu se estindu si asupra aliatiloru sei; ér' de alta parte delegatulu regelui cristianissimu,

(24) *Scham Tirabolos Ali Pasia.* Tripoli de langa Damascu, o cetate in Palestina; i s'a datu acésta numire pentru a o distinge de Tripoli in Afric'a, care este cunoscutulu cuibu alu piratiloru din Moreé'a.

prin daruri si promissiuni grase intr'atâtu au atrasu in partea sa pe Ulemalii si Mai-marìi tierei, in câtu acesti-a in unanimitate s'au oppusu la tóte mesurile pacifice ale Vezirului, si i-au nimicitu tóte intentiunile sale de pace.

VEZIRULU TRAMITTE UNU SERASKIERU IN UNGARI'A

XLV. Vediendu Vezirulu, ca in modulu acesta este impedecatu intru adjungerea scopului seu, tramise chiar' catra finitulu anului
H. 1105 / I. C. 1694 Hegirei 1105 unu Seraskieru in Ungari'a. Acesta merse cu assaltu asupr'a cetatiei Titelu, dar' a fostu respinsu cu mare perdere de catra Caprara, generalulu imperialistiloru. Dar' ácésta victoria a Germaniloru n'a adusu nici-ó dauna mare imperiului ottomanu; câci imperatulu Germaniei isi indreptase tóta attentiunea la bellulu contra Franciei, si asia n'a pututu se lase decâtu o prè pucina armata in Ungari'a, care era necessitata a se tiené mai multu in defensiva, decatu a mai face ceva progresu prin offensiva. Russii si Polonii anca nu faceau alta, decâtu isi paziau frontariele tieriloru loru. Asia nici de o parte nici de alt'a nu s'a intreprinsu nici facutu ceva memorabile.

VENETIANII OCCUPA CETATEA CHIO

XLVI. Numai Venetianii au luptatu in acestu anu cu vigóre in contra Turciloru; ei au facutu o incercare, ce le-ar' fi assecuratu dominatiunea asupr'a mârei, déca o ar' fi sciutu esecutá cu prudentia si cu moderatiune. In de cu primavéra, fiindu timpulu favorabile, tramitu o flota, si la invitarea locuitoriloru din Chio, cari era de religiune romano-catholica (25), attaca insul'a de asemene nume

(25) *Cari era de religiunea romano-catholica.* Mai inainte o mare parte a insulei Chio era locuita de unu poporu care professá religiunea romano-catolica. Anca antecessorii sei, cu multe generatiuni inainte, si pénê insul'a anca nu venise sub dominatiunea turcésca, au venitu din Veneti'a si din alte parti ale Italiei si s'au asiediatu aici, aducêndu cu sine religiunea romano-catolica, si transplantand-o din succesori in succesori pénê la cea din urma posteritate a loru. Ei nu numai se bucurau de liberulu esercitiu alu religiunei loru si de aceleasi privilegiuri cu ceialalti locuitori ai insulei, cì anca aveau mai multe biserice edificate de câtu acesti-a, si prin influinti'a si autoritatea ambasadorului francesu si a celorlalti principi devotati curtei Romàne, au obtienutu de la port'a ottomana mai multe immunitati si prerogative, de

cu o vigóre incredibila. Silahdar Hasan Pasia, guvernatore pe acelu timpu alu insulei, audindu de apropiarea Germaniloru, se decise la

câtu ce aveau ceialalti supusi ai aceluiasiu imperiu. Dar' dupa caderea Turciloru la Vienn'a, escandu-se belu intre Turci si Venetiani, acesti locuitori despre cari vorbescuací, s'au facutu spionii Republicei de Veneti'a, si ce se intemplà cu flot'a turcésca la Constantinopole séu prin insule, tôte le denuntiau admiralului flótei venetiane. In urma, dupa ce Venetianii au cuceritu tóta Morë'a, curagiulu aceloru locuitori intr'atâta crescuse, in câtu incepura a se cugetá se aduca si insul'a loru sub scutulu Santului Marcu. Pentru a-si pune cu atâtu mai bine in practica intentiunea loru, au cugetatu ca, de si cea mai mare parte a insulei este in possessiunea loru, totusi va fi consultu se sondeze mai ântâiu inclinatiunile Greciloru, cá nu cumu-va acesti-a se le puna vre-o pedeca neasceptata intru esecutarea planului loru. Dar' fiindu-ca nu se incredeau a-si descoperì intentiunile in publicu, asiá au inceputu in conversatiuni private a micsiorá valórea Turciloru si a lauda pe cea a Venetianiloru; si dîceau, ca este de temutu, ca dupa allungarea totale de pe mare a flotei turcesci, negresitu ca Republic'a venetiana are se cuprinda tôte insulele Archipelagului. Pentru aceea ar' fi consultu, cá anca inainte de var'a ce se apropia, se-si câstige favorulu Venetianiloru, si spre acestu scopu se tramita o scrisóre catra admiralulu loru, in care se-i céra a protege contra strainiloru pe unu poporu, care are aceeasi religiune cu elu; si asia se adjute (déca se póte) unu crestinu pe alti crestini. Dar' Grecii n'au vrutu se se invoiasca la acést'a, parte pentru-ca credintiositatea Venetianiloru le era suspecta, parte pentru-ca credeau ca Venetianii fiindu fórte departati de ei, puçinu scutu le voru poté dà contra poterei Turciloru, cari suntu mai aprópe. Nu erá greu inse se prevéda, ca Latinii vor intreprinde ceva si fara adjutoriulu loru in favorulu Venetianiloru; asiá au annuntiatu lui Hussein Pasia, care pe acelu timpu erá admiralulu flotei turcesci, ca ei sunt resoluti a remané pônè la mórte credintiosi curtiei ottomane, dar' ca sunt intre ei multi Latini, cari stau cu Venetianii in legatura nu numai de sange, ci si de religiune, despre a caroru fidelitate ei nu potu sta buni. Grecii au avutu cu acést'a duóe intentiuni : una, ca în casulu candu Venetianii ar' ocupá cetatea si dupa aceea Turcii o ar' recuperá, se aiba la indemana escusarea, ca ei au informatu din bunu timpu pe admiralulu turcescu despre acésta eventualitate; si alt'a, cá se póta scuti pe concetatianii loru de torturile crudeli la cari ar' fi fostu espusi in casulu candu Turcii ar' fi fostu informati prin altii despre complotulu Latiniloru. Dar' inainte de a adjunge acésta scrisóre a Greciloru la admiralulu Hussein Pasia, Latinii, cari au fostu informati despre totu lucrulu si vedeau ca nu este timpu de perdutu, au tramisu o fregata repede la admiralulu venetianu. rogandu-lu pe totu ce are mai santu, cá se le vina câtu se póte mai curêndu intr'adjutoriu, căci Grecii au descoperitu planulu loru, si ori ce intardiare din partea sa, nu póte decâtu se le aduca ruina totale; si nu are de a purtá frica de inimicu, căci cetatea este fara aperare, desiertata de soldati, fará munitiuni séu provisiuni, si divisa in factiuni; prin urmare, ca se capituleze nu trebe alta, decatu cá flot'a inimica se se arete inninte ei. Dupa ce a priimitu acestu nuntiu, admiralulu venetianu a plecatu in cea mai mare graba spre Chio, si intr'adeveru ca a gasitu

inceputu a se apera cu tóta puterea. Dàr' dupa aceea a vediutu ca locuitorii crestini ai insulei l-au perasitu, si ca au de cugetu a preda

cetatea chiar in starea precumu i-o descrisessera Latinii, adeca fara soldati si fara lucrurile ce sunt necessarie la sustienerea unei obsidiuni: asiá o attaca numai de câtu si in câte-va dîle o silesce a se suppune puterei sale. Pe timpulu acest'a se tienea in Chio, unu Damad (*) séŭ Silahdar Hasan Pasiá, nu cá guvernatore, ci numai cá persóna privata; elu adeca a fostu tramisu aici de Sultanulu pentru a se sustiené din veniturile Insulei, pênê i-ar poté da unde-va pasialicu. Vediendu acestu omu, ca din lips'a totale a celoru necesarie este impossibile de a se sustiené cetatea, a intrebatu pe Mufti, care anca era acolo in esiliu; déca póte unu musulmanu cu consciintia curata se predeá crestiniloru o cetate, care nu are nici unu soldatu intru aperarea sa, pentru cá cu modulu acest'a se mantuiésca pe lòcuitorii ei musulmani? Mufti i respunse cu urmatori'a Fetva: Binele ce se face prin acést'a la atâti musulmani, sterge pecatulu ce prin predarea cetatiei se comitte contra legei Coranului. In urm'a acestei sententie, Damad dupa assediu de patru dîle a predatu cetatea sub certe conditiuni in man'a Venetianiloru. Acesti-a, dupa cucerirea cetatiei au devenitu si mai insolenti, si au tractatu cu assemenea crudelitate pe Greci cá si pe Turci. Ba anca, audindu de nuntiulu ce au tramisu Grecii catra admiralulu Hussein Pasia, le-au inchisu tóte bisericele, le-au confiscatu tóte bunurile; au opritu pe preotii greci de la esercitiulu functiuniloru loru si de la administrarea sacramenteloru si n'au permisu la altii, decâtu numai Latiniloru de a comunica in patulu mortiei pe Greci, si de a le boteza copiii. Grecii s'au incercatu cu suplice, cu lacremi, ba si cu presente, de a imblandi pe Venetiani; au cerutu ca déca nu alt'a, se-i lase celu puçinu a frequenta neconturbati bisericele loru, si liberulu esercitiu alu servitiulu loru divinu. Dar' tóte au fostu in vanu; ei n'au potutu obtiené nimicu; din contra i s'au ordinatu a cerceta bisericele latiniloru, déca nu voiescu a fi tractati ca rebeli si inimici ai cultului divinu. Dar' acésta insolentia a Venetianiloru n'a remasu lungu timpu nepunita. Câci indata la anulu, candu Mezzomorto a alungatu pe Venetiani din insula, Latinii s'au rugatu din totu sufletulu ca se fia reprimiti in acea fraternitate, de la care Venetianii esclusera mai inainte pe Greci. Dar' departe de a li se accordá cererea, ei ar' fi meritatu cele mai severe punitiuni, de cari numai cu mare necasu au potutu se scape. Este o lege in imperiulu ottomanu, care dîce, ca déca o tiéra a fostu numai trei dîle in posessiunea inimicului, se iea de la proprietarii de mai inainte si se confisca in favorulu thesaurului Sultanului ca pamentu de nuou cuceritu, déca cumu-va locuitorii n'ar' voi se se rescumpere cu pretiulu ce li se impune. In conformitate cu acésta lege s'a cerutu de la toti locuitorii insulei Chio o summa de cinci-spre-diece sute de pungi cá taxa de rescumperare. Grecii, vediendu ca o sarcina atâtu de grava i apesa fórte tare, au adresatu Sultanului o petitiune, in care i aretara, ca anca inainte de cucerirea Damascului prin armele musulmane, ei au platitu tributu guvernatoriloru imperiului, si de la acelu timpu incóce ei nici-odata n'au refusatu de a-lu plati, nici ca au lucratu vre-odata, nici câtusi de puçinu; in prejuditiulu statului; nu ei suntu autorii calamitatiloru din urma; cì Latinii; a-

(*) Ginere séŭ cumnatu alu Sultanului *Tr. Rom.*

cetatea fara consensulu seu in man'a inimicului. A vediutu si aceea, ca garnison'a sa è prea pucina pentru a potea resiste fortiei Venetianiloru : asiá a capitulatu si a predatu cetatea acestora, pentru a nu cadé elu insusi captivu in mânele loru. Venetianii, cari voiau a-si deobligá pe Pap'a de la Roma, au inchisu tôte besericele de ritulu grecescu, si au opritu a se face servitiulu divinu in limb'a greca, precumu şi alte rituri usitate in biseric'a orientale; au constrinsu pe locuitori parte cu puterea, parte cu intrige a se conforma dupa principiele bisericei romano-catholice; si au comisu anca si alte fapte contrarie justitiei si conditiuniloru de capitulatiune.

EI AR' FI POTUTU OCCUPA SI SMIRNA DECA NU-I DESVATUIA CONSULII PUTERILORU STRAINE

XLVII. Dupa ce cu modulu acesta au regulatu trebile in cetate dupa cumu le-a placutu, se resolvira a impresora Smirn'a. Dar' in

cesti-a stau in legatura de sange si de religiune cu Venetianii, si au vendutu cetatea loru inimicului: se róga deci: cá in consideratiunea perpetuei loru fidelitati catra imperiulu ottomanu, se le scada tax'a ce le-a impusu; si pentru cá in viitoriu se póta avé o viétia mai secura in insula, se denege Latiniloru dreptulu de cetatiani; séu déca acést'a nu s'ar' poté, atunci se binevoiésca Sultanulu a le assigná o singura insula ori câtu de deserta, unde, parasindu'si patri'a, se se asedie cu muierile si cu copiii loru; câci mai bine voiescu a trai in seracia si in pace, decâtu se fia cu fric'a totu in spate de a-si perde la totu momentulu si viéti'a si averea; este impossibile, adaosera ei in urma, cá se póta fi securi de viétia in acésta insula, pe câtu timpu sunt mestecati cu locuitori de biseric'a latina, cari au tradatu Venetianiloru cetatea, si cari pururea nu voru intermitte de a le stá intr'adjutoriu pentru a o cucerì anca odata. Intr'aceea Hussein Pasia (care era admiralu pe timpulu candu Venetianii au occupatu insul'a Chio) se inaltiase la dignitatea de mare-veziru Sultanului comunicâ petitiunea Greciloru, si-i ceru parerea. Vezirulu declara, ca totu ce espunu Grecii in petitiunea loru, este purulu adeveru; si spune totodata, ca ei anca atunci l-au informatu despre intentiunile si planurile Latiniloru. Sultanulu, dupa ce s'a convinsu despre adeverulu lucrului, a redusu tax'a impusa insulei la summa de cinci-sute de pungi, a condamnatu pe Latini la galere, ordinandu ca tóte bunurile loru se se distribuie intre locuitorii greci. Acésta sententia rigorósa in sine, dar' care ar' fi meritatu-o pentru ne mai auditele loru crudelitati, s'ar' fi esecutatu in tóta intinderea sa, déca nu se intrepunea ambassadorele francesu, care parte prin autoritatea sa, parte prin bani a potutu face atâtu, in câtu s'a iertatu Latiniloru punitiunea cu condemnarea la galere; dar' si acést'a n'a potutu-o esoperá sub alta conditiune, decâtu numai déca ei se voru marturisi de membri ai bisericei greco-orientali. Cu modulu acest'a s'a facutu, de asta-di nu mai este nici urma de papismu in insul'a Chio.

cale i-au intimpinatu consulii francesu, anglesu si holandęsu si i-au rugatu se crutie cetatea, aretandu-le intre alte motive contra obsidiunei anca sì acea grava impregiurare, ca mai tóte magazinele din Smirn'a sunt incarcate cu negotiuri de ale respectiviloru loru connationali; si déca aceste negotiuri sub durat'a obsidiunei voru fi nimicite prin focu ori rapite de soldati, domnii loru voru cere desdaunare cu procente cu totu numai de la Venetiani. Dupa aceste representatiuni, Venetianii temendu-se cá se nu atîtie contra loru resimtiementulu celorlalte puteri crestine, au renuntiatu de la intentiunea loru, si s'au intorsu acasa cu flott'a.

SUCCESELE VENETIANILORU IN DALMATI'A

XLVIII. In Dalmati'a Venetianii sub comand'a lui Delfini impresóra si ocupa cetatea Ciclut, supunu si cetatea Clobuchi, care in anulu trecutu in vanu se incercara a o cucerí. Seraschierulu Solimanu Pasia, guvernatorele Albaniei de dóue ori a facutu asaltu asupr'a cetatiei Ciclut, cu scopu de a o reocupa, dar' de atâte-ori a fostu respinsu. Pentru acést'a a fostu acusatu de negligentia la Sultanulu, care l-a si destituitu àpoi din postu, si in loculu lui a numitu pe Elmas Mehemedu Pasia, guvernatorele Bosniei, esitu acumu de curendu din seraliu si inaintatu la acelu postu.

ARABII SE REVOLTA CONTRA SULTANULUI, SI VOIESCU A OCCUPA MECCA

XLIX. Pe candu armele otomane aveau succese atâtu de nefericite in tóte partile Europei, pe atunci in Asi'a erumpe o noua seditiune. Emiru Mahomedu, unulu din principii arabi, in fruntea a mai multoru mii de compatrioti ai sei, ataca, préda sì despóia caravan'a ce mergea in peregrinagiu la Mecca (26). Dupe aceea imultinduse nu-

(26) *Mecca.* Fiindca Arabii vagabundi, cari se tienu in desertele dintre Damascu, Bagdadu si Mecca, prin rapinele loru faceau, de mai alesu calea catra Mecca ararenori era secura, in câtu pentru peregrinarii cari au superstitiunea de a cercetá mormentulu lui Mahomedu (*), erá fórte periculosu de a face acést'a caletoria: asiá imperatii ottomani, dupa Selimu I. cuceritoriulu Egiptului, se resolvisera a le da din

(*) Mahomedu este immormentatu in Medin'a. Cercetarea mormentului seu, cá o fapta buna, este lasata in liber'a voia a fia-carui musulmanu; dar' peregrinarea la Kiabe séu la templulu santu in Mecca, se cuprinde intre preceptele Coranului, (Capu II. versu 91 *Tr. Rom.*). Vedi nota 51 la Capu IV din Cartea II. *Tr. Germ.*

merulu sectatoriloru sei, merge si impresóră Mecc'a. Dar' petrunsu de sanctitatea acestui locu, si cuprinsu de fric'a de a comite sacrilegiu, s'a retrasu fara a atacá acésta cetate. Sham Beglerbegu dimpreuna cu alți Pasi din aceste parti au fostu tramisi in contra lui; dar' Sieiculu prin o stratagema i bate pe toti si-i pune la fuga.

SULTANULU AHMEDU MORE

L. In midi-loculu atâtoru desastre si candu imperiulu incungiuratu de inimici de tóte partile era aprópe de ruina totale, Sultanulu Achmedu móre in anulu Hegirei 1106, si-si da sufletulu seu in mânile lui Mahomedu, dupa ce a traitu cinci-dieci de ani, si a domnitu abia patru ani. H. 1106 / I. C. 1605

CALITATILE LUI ACHMEDU

LI. In temperamentulu si dispositiunile inimei sale, Achmedu a semanatu cu totulu fratelui seu Solimanu, numai era de o intelegintia mai viia, fara insa a avé unu geniu mai subtilu. Unulu din defectete sale erá, ca ascultá de calumniele curteniloru sei si prin instigatiunea acestora schimbà adese-ori cele mai importante trebi numai din cause de nimica. Affectá apparentia unu iubitoriu de dreptate, de si pentru stupiditatea sa nu era in stare de a implini perfectu functiunea unui judecàtoriu; câci elu credea totu ce amicii sei, corupti de partide, i spuneau la urechia.

buna vointia pe totu anulu patru-dieci de mii coróne de auru din thesaurulu femeieloru de Seraliu, sub titlu de Surre (*); acésta gratificatiune li se dá in apparentia sub pretestu de a le assecurá càlile si fòntanile. in realitate inse pentru ca nu scieau altu midi-locu de a scapá pe Hagii (**) de acei terribili inimici. Sub decursulu resbelului din Ungari'a, in vre-o càti-va ani nu li s'a tramisu summ'a promisa; asiá Sieiculu Emiru Mehemedu cu tribulu seu au incungiuratu pe peregrinari intr'o strimtória, si, fiindu-ca nu aveau apa, i-au constrinsu a se predá. Intre acesti-a era si renumitulu Chan alu Tatariloru, Selimu Ghirai; pe acesta ilu obligara, prin arabianulu Rai (***), a presenta Sultanului gravaminile loru, si a midi-loci dela elu, cá se le tramita si mai departe summ'a promisa. Chanulu, dandu-si cuventulu a face acést'a, a fostu immediatu lasatu liberu. Elu si-a si tienutu cuventulu, si nu a incetatu a solicita la curtea ottomana, pénć ce acésta a tramisu totu restulu de Surre Harabiloru; cari apoi s'au asiediatu si au remasu in pace.

(*) Surre insémna propriamente punga *Tr. Germ.*
(**) Peregrinari *Tr. Rom.*
(***) Despre acestu cuventu vedi not'a 52 la Capu III din Cartea III. *Tr. Rom.*

ESTERIORULU LUI ACHMEDU

LII. Elu avea ochi mȧri negri, facia palidȧ, barba rotunda, care trecea in rosíȧ mestecata cu peri negri; nasu lungu si subtire , statura de midi-locu , si unu fóle mare imflatu nu atâtu de grosime, câtu de hydropía. In câtu pentru devotiunea si zelulu seu catra legeȧ mahomedana, elu in respectulu acesta a fostu mai pucinu bigotu de câtu fratele seu Solimanu.

ISTORI'A

DOMNIEI LUI MUSTAFA II.

ALU DÓUE-DIECI-SI-DUOILE IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU IV. DIN CARTEA IV.

SULTANULU MUSTAFA, ALU SULTANULUI MAHOMEDU FIIU, SE PROCLAMA IMPERATU

I. Precumu Kioprili Mustafa Pasia, dupa mórtea Sultanului Solimanu s'a incercatu a esclude de la tronu pe Mustafa, fiiulu lui Mahomedu IV., chiar' asiá acumu dupa incetarea din viétia a lui Achmedu, Vezirulu Scham Tarabolu Ali Pasia s'a incercatu a face totu aceeasi; dar' acesta n'a fostu atâtu de fericitu ca celalaltu. Tarabolu Ali Pasia, spre a-si adjunge scopulu, a convocatu unu consiliu din cei mai de frunte dignitari ai statului, si se incercâ a-i trage cá se puna imperatu pe Ibrahimu, fiiu alu defunctului Achmedu, unu principe abiá de trei ani. Argumentulu seu era, ca nu se cade si este injustu a rapi coron'a de la fiiulu unui Sultanu, care a muritu in dignitatea de imperatu. si a o da la fiiulu fratelui seu, care de si a fostu Sultanu, dar' in urma a fostu destituitu si a muritu cá simplu cetatianu. Acesta era rationamentulu seu professatu in publicu; in realitate inse, motivulu pentru care voia cá Mustafa se nu adjunga pe tronu, erá ca se temea, ca déca unu principe vigorosu si espertu in affacerile publice, precumu era Mustafa, va adjunge la coróna, atunci elu isi va poté perde puterea absoluta de care se bu-

curà asupr'a armatei si asupr'a statului sub Sultanulu Achmedu; pentru aceea mai bucurosu ar' fi vrutu se aiba de Sultánu pe unu infante, si a-lu tiené sub tutela cá pe unu pupilu alu seu, si a face in numele lui ceea ce-i va placé, de câtu a fi in periclu perpetuu sub unu imperatu de etáte matura. Dar' inainte de a castiga pentru opiniunea sa pe dignitarii tierei, Hasnadar Bashi, Nazir Aga (1) a informatu pe Mustafa despre mórtea unchiului seu (2) : ilu libera din loculu unde era inchisu, si-lu chiama cu insistentia se priimésca sceptrulu ottomanu. Mustafa priimesce cu placere acésta invitare, si pe candu Vezirulu se consultá cu dignitarii tierei despre alegerea noului Sultanu, elu fara scirea vezirului se pune pe tronu, si cei dântâiu cari l-au salutatu de imperatore au fostu Cialik Ahmedu Aga (3) si Cerkes Mahometu Aga (1).

(1) *Naziru Aga*, Era pe acestu timpu Hasnadar Basi séu inspectore asupra tesaurului ce se pestrá in seraiulu femeiloru. Nu multu dupa aceea a fostu inaltiatu la dignitatea de Kislar Aga; si avea la Sultanulu unu crediementu atatu de mare, in câtu mai multu se temeau Vezirii de elu, decâtu elu de Veziri; si Sultanulu insusi nu voiá a intreprinde nimicu in affacerile publice, fara a-i cere mai inainte parerea lui. In acésta védia s'a sustienutu elu prin o mare a sa desteritate sub totu decursulu imperatiei lui Mustafa. Dar', dupa ce acest'a a fostu destituitu, era se o patiésca reu, câci conspiratorii au atribuitu lui tóte acele gresiele ce le comissese. Sultanulu Mustafa. Dar' Sultanulu Ahmedu l-a agratiatu, si dandu-i dimissiunea de la curte, l-a tramaisu in Egiptu.

(2) Traductorulu anglesu si celu germanu dîcu *fratelui seu*; ceea ce este o eróre, câci Achmedu II a fostu frate cu Mahomedu IV tatalu lui Mustafa, si Achmedu III care a urmatu lui Mustafa, a fostu frate cu acest'a, cá fiiu alu lui Mahomedu IV. *Tr. Rom.*

(3) *Cialik Ahmedu Aga*, nascutu in Russi'a rosia. A fostu prinsu in espeditiunea de la Camenieti, si trecêndu la mahomedanismu, a fostu susceputu in palatulu Sultanului. Aici, sub domni'a lui Mahomedu IV., pre candu Mustafa era anca numai copilu, a purtatu servitiulu de Ciochadaru, Dupa ce Mustafa s'a inaltiatu la tronu, acestu Cialik a fostu mai ântâiu numitu Kiutciuk, si apoi Buiuki Mirahoru. Din acestu postu a fostu in urma dimissionatu, fiindu-ca nu voiá a priimi nici-unu Pasialicu. Dar' elu sta si asta-di in mare védia la Turci; si de si numai cá persóna particulara, dar' traiesce intr'unu modu fórte splendidu in Constantinopole. Numele de Cialik i s'a datu pentru ca are o cicatrice în façie, ce i-a remasu dintr'o vulneratiune primita in resbelu. De altmintera asia se numescu la Turci toti acci-a cari sunt trunchiati si vulnerati in óre-care parte a trupului. Asiá pentru esemplu, se dîce Cialik Ciolak la unulu care si-a perdutu o mana séu unu degetu. Dar' aci trebe se observamu, ca acestu individu nu trebue confundatu cu unu altulu de assemene nume, pe care la

VEZIRULU DESISTE DE LA PROPUSULU SEU DE A PUNE IMPERATU PE IBRAHIMU

II. Insciintiandu acesti-a pe ceialalti omeni de curte despre alegerea noului Sultanu, mersera cu totii a-si manifesta omagiele si suppunerea loru catra imperatulu, care le era fórte placutu. Vezirulu anca vediendu ca officiarii de curte l-au prevenitu in intentiunile sale, a grabitu si elu cu Aga Ieniceriloru si cu alti dignitari a merge la Sultanulu si a-i saruta' paliulu, prefacendu-se ca è forte satisfacutu cu acésta allegere.

SULTANULU NU OBSERVA INTRIGELE VEZIRULUI SI-LU CONFIRMA IN POSTU

III. Mustafa se face cá si candu nu ar' scì de intrigele Vezirului, si reservandu-si resbunarea pe altu timpu, ilu confirma in postulu seu de mare-vezir u, i daruiesce una dulmana cu blana de zebelinu, si-i recomenda a se ingrigì cu o particulara diligentia despre trebile belice si cele publice de statu.

MUSTAFA DECLARA CA VOIESCE ELU SINGURU A COMANDA ARMAT'A SI A ADMINISTRA TREBILE PUBLICE

IV. A patr'a dî dupa suirea sa pe tronu, Sultanulu Mustafa da unu manifestu, prin care declara, ca intentiunea sa este a lua insusi comand'a armatei in contra Germaniloru. Elu adeca nu se indestuliá numai cu titlulu de imperatu, cì voiá a luá sarcin'a de a impliní tóte detorintiele unui bunu generalu. Elu esaminâ, ordinâ si dispuse tóte singuru; dede ordinu a se confectioná tunuri nóue si de cele grele; procurâ munitiuni si provisiuni, si distribuì soldulu cuvenitu soldatiloru; chiamâ la sine pe ministrii si officiarii parin-

inceputulu domniei lui Ahmedu III, rebellii l-au facutu Aga Ienicerilorn. Despre acest'a vomu vorbi mai in josu (*.)

(4) *Cerkesu Mahomedu Aga*, Anca tineru fiindu, a fostu adusu intre alti captivi din Cercassi'a la Constantinople, si s'a crescutu in palatulu imperiale. Dupa dimissiunea lui Cialik Ahmedu Aga, elu a fostu numitu in loculu acestui-a de Buiuk Mirahoru; din acestu postu s'a 'naintatu la dignitatea de Pasia cu trei tuguri, si a fostu mai ântâiu guvernatore in Aleppo, apoi in Ierusalimu, si in alte locuri. Dupa reocuparea Moreei prin Turci, a fostu tramisu aici in calitate de Seraskiru, unde este si de presentu. Pentru amorulu seu de dreptate, si pentru marele seu curagiu, elu sta in mare reputatiune la curtea ottomana.

(*) La not'a 1 din Capu V. Cartea IV. *Tr. Rom.*

telui seu, cari erau in retragere prin tieri departate, si-i inaltiâ la nóue posturi, in cari se se póta distinge cu mai mare si mai multu avantagiu pentru Statu; tramise in Bosni'a dupa Elmas Mehemedu Pasia (5), celu mai iubitu fostu camerariu alu parintelui seu, si-lu facù mai ântâiu Nisangí Pasia (6), apoi Rekiab Caimacamu (7), si-lu

(5) *Elmas Mehemedu Pasia*, unii dîcu ca é unu asiaticu, altii ca é bosniacu de nascere. Anca cá tineru. pentru rar'a sa frumusetia, Mahomedu IV l-a primitu in palatu, si i-a datu numele de Elmas, adeca Diamantu. Se vorbiá ca Sultanulu l-a intrebuintiatu pentru placerile sale detestabili; dar' sunt intre Turci cá si intre crestini multi, cari credu ca despre acésta inclinatiune vitiósa a Sultanului nu este alta proba, decâtu impregiurarea ca elu dadea nume singulari celoru mai frumosi domestici ai sei. Dupa mórtea Sultanului Mahomedu, Elmas a ocupatu mai multe posturi la curte. Sultanulu Achmedu II. 'lu face Pasia cu trei tuguri in Bosni'a; ér' Sultanulu Mustafa II 'lu inaltiá la dignitatea de mare veziru. Elu aparù superioru Germaniloru in duóe batai: odata candu a constrinsu pe Veterani a se retrage; altadata candu a dejucatu planulu lui Fridericu-Augustu. electore de Saxohi'a, contra castreloru sale. Dar' lupt'a de la Zenta, unde principele Eugenu a batutu pe Turci, a fostu pentru elu fatale; câci in curagiulu seu prè infocatu voindu a atacá pe Germani contra opiniunei celorlalti Pasi mai esperti, chiar in momentulu, candu era se incépa ataculu, a fostu ucisu de unii Ieniceri rebelli. Unu ingeniosu poetu turcu a insemnatu timpulu mortiei sale prin urmatoriulu chronosticu: *Nemce cursiunile sildi Elmasi*, séu: plumbulu Germanului a poleitu diamantulu. Prin acésta frasa se face allusiune la duóe: un'a ca dupa opiniunea comuna, plumbulu strica diamantulu; alt'a, ca dupa cumu se spune, diamantulu numai asià 'si capeta lustrulu, déca 'lu polesci cu plumbu. Pre langa tóte aceste, elu a fostu unu barbatu modestu. sobriu si prudente; departe de a fi avaru (esemplu raru intre nobilimea turcésca), si mare amatoriu de dreptate, afara déca nu cumva vre-o causa publica cerea a oprime pe vre-unu rivalu, séu a-lu curati d'in cale, de si innocentu. Crescutu in palatu, nu avea esperienti'a altoru Pasi in artea de resbellu; dar' ce nu i-a datu educatiunea, a suplinitu prin calitatile sale cu cari era dotatu de la natura. o facilitate si desteritate rara in a da consiliu; o activitate si celeritate fara parechia. in a esecutá unu proiectu; in câtu dupa consensulu tuturoru, elu n'a fostu reu generalu alu armatei.

(6) *Nisiangi Pasia*. Acest-a è, care pune marc'a séu semnulu numelui Sultanului pe tóte ordinatiunile, ce esu de la curte. Este unu postu fórte insemnatu, mai alesu candu-lu ocupa unu Pasia cu trei tuguri: prin acést'a elu se numera intre Cube-Veziri, si in Calibe-divanu siede immediatu langa merele veziru, chiar sub feréstr'a unde sta Sultanulu pentru a audi totu ce se delibera in consiliu. Dar postulu nu è atâtu de insemnatu, candu 'lu occupa vre-unu Ekitugli, séu unu Pasia numai cu duóe tuguri, séu vre-unu Effendi. Tóte fermanele Sultanului, care se emittu pentru provincia d'in cancelari'a Vezirului, precumu si acelle ce essu de la Defterdarulu si concernu Malie si Beglik, (*) trebue mai ântâiu se i le cetésca Nisiangi Kissadaru

(*) Lucruri erariali si de thesaurulu publicu. *Tr. Rom.*

insarcinâ a conduce pe Valide Sultan'a de la Constantinopole la Adrianopole; facù pe Hasen Pasia, consangénulu seu, guvernatore in Diarbekiru ; si conferì diferite onoruri la toti acei-a cari au servitu cu credintia imperiulu sub domni'a parintelui seu. Prin aceste fapte isi castigâ atât'a reputatiune, in câtu nu numai totu poporulu communu musulmanu cautá la elu si-lu stimà ca pe unu sóre care se redica din nuorii intunecosi, si-si promittea sub elu unu viitoriu mai fericitu, dar' chiar' si soldatii veniau de buna voia si din tóte partile, si se oferiau de sine insii a merge in campania si a servi sub unu principe atâtu de prudente.

MERGE INCOGNITO PRIN CASTRE ; SI CONDAMNA LA MOARTE PE VEZIRULU

V. Dupa ce tóte erau gat'a, si soldatii prompti cu inima si cu braçia de a incepe resbellulu din nuou,[7] Sultanulu in de cu prima véra din bunu timpu a datu ordinu Vezirului a se pune in castre la Adrianopole. Trei dîle in urma, imbracatu in incognitu, merge in castre, si se mesteca printre soldati, fiindu curiosu se audia ca ce dîcu acesti-a despre elu, despre marele veziru si despre ceialalti mai mari ai tierei. Intielegêndu din gur'a soldatiloru ca ce opiniune circula despre elu, ca adeca elu in multe este superioru unchi-

Effendi, apoi le confirma aplicandu Tugra séu marc'a numelui Sultanului; elu 'si scóte si copia de pe aceste si le conserva intr'o anume casseta. Ordinile inse, cari nu se estindu preste murii Constantinopolei, nu se confirma prin Nisiangi Pasia, ci è de ajunsù a fi semnate de Vezirulu. Nisiangi Pasia trebue se fia totdeauna langa persón'a Sultanului, si nu se póte departa de langa elu, nici a fi tramisu unde-va, afara de casulu candu se numesce altulu in loculu seu. Si candu Vezirulu merge in vre-o espeditiune fara Sultanulu, atunci acestui-a i da in loculu lui Nisiangi Pasia pe unu Nisiangi Effendi, care substituindu-lu accompaniéza pe Vezirulu.

(7) *Rekiab Caimacamu*, Candu marele Veziru este occupatu in vre-o espeditiune militara, Sultanulu totdeauna numesce Rekiab Caimacanu, séu vicariu Sultanului, pe unulu d'intre Cube-veziri séu d'intre Pasii cu trei tuguri. Oficiulu lui consiste in a face tóte lucrurile ce appartienu Sultanului, si cari le-ar' decide Vezirulu, déca ar' fi presentu: si le face chiar' cu aceeasi putere si autoritate, cu care le-ar' face Vezirulu; nu póte inse se numésca Pasi nuoi, nici a destitui pe cei cari sunt, nici a judecà pe vre-unulu la mórte, si puterea lui incóta, indata ce Vezirulu s'a intorsu d'in espeditiune. Mai este unu Caimacamu. cellu din Constantinopole. Acestu-a se numesce de regula, candu atâtu Sultanulu câtu si marele Veziru sunt absenti. Despre acestu-a amu vorbitu in partea prima (*).

(*) A se vedé not'a 54. la capu III din cartea III. *Tr. Rom.*

loru si predecessoriloru sei, dar' elu anca totu sta sub influinti'a Vezirului, si-lu lasa pe acesta se faca tôte dupa placerea sa, si chiar fara scirea si fara consimtiementulu lui. Atunci Mustafa se aprinse si mai tare in contra Vezirului, si se determinâ a-lu punì, precumu merita. Cu propusulu acest'a merge si esaminéza in persóna tôte armaturele bellice, si vediendu ca tievile de la tunurile cele grele nu sunt destulu de bine legate cu feru, ilu infrunta aspru pe Veziru; acest'a inse voindu a se escusa, pune vin'a tóta pe Toptci Bashi (8). Mustafa chiama pe acest'a ainte, si-i ordina se spuna, ca ce è caus'a la acést'a. Toptci respunde, ca elu a cerutu de la Vezirulu atât'a ferru câtu era necessariu, dar' ca acest'a i-a refusatu, si asia a lasatu se se faca tievile asiá precumu Vezirulu a gasitu de bine. Vezirulu nu potù se nege acést'a, si Sultanulu dede numai decâtu ordinu de a-lu punì cu mórte, si a-i espune corpulu trei dîle in Sirik Meidan là vederea tutuloru, sub cuventu ca a fostu negligente intru esecutarea ordiniloru Sultanului, in realitate inse, pentru ca se incercase a esclude pe Mustafa de la tronu si a face pe tinerulu Ibrahimu imperatu.

ELMAS MEHEMEDU PASIA SE FACE MARE-VEZIRU

VI. Urmatoriulu seu in postulu de mare-veziru a fostu Elmas Mehemedu Pasia, pe care Sultanulu cu puçinu mai ainte ilu innaltiase la dignitatea de Caimacamu. Era o persóna de o ingeniositate fórte rara, si pentru aceea a meritatu a fì mare-veziru; dar' era anca tineru, si Pasii cei mai betrani murmurau vediendu-se sub command'a unui Veziru june si pucinu espertu in trebile publice.

SULTANULU COMMANDA ARMAT'A IN PERSONA, OCCUPA LIPPA, SI BATE PE IMPERIALISTI

VII. Dar' Sultanulu Mustafa nu luà in seriosu aceste murmure;

(8) *Toptci Basu*, se numesce oficiarulu care are inspectiunea asupr'a tunuriloru, asupr'a Kombaragiloru (*) séu tunariloru, si asupr'a soldatiloru ce-i sunt dati spre acést'a. Atâtu si nimicu mai multu este deregatori'a lui; câci este unu altu comissariu de artileria numitu Gebegi Basi, care are sub inspectiunea sa pravulu (iérb'a) de tunuri, glóntiele, si celelalte munitiuni necessarie.

(*) Cuventulu Kombaragi in sine inséмna Grenadiru. *Tr. Rom.*

din contra, se pune in fruntea armatei, trece Dunarea aprópe de Belgradu, impressóra Lipp'a si Titelulu, le attaca si le occupa; apoi da ordinu a derima fortificatiunile acestoru cetati. Pre candu erá occupatu cu aceste lucruri, priimesce soirea prin tatarii ce tramisese inainte, ca Veterani cu siepte mìi de Germani a esitu din Transilvani'a, si vine a se intrunì cu armat'a imperiale de sub comand'a lui Fridericu Augustu (9), electorele de Saxonia, si ca nu este mai departe de acesta decâtu distantia de vre-o optu óre. Pentru a interceptá acea truppa a lui Veterani, Mustafa tramitte inainte pe Mahmud Beg Ogli, beglerbegulu de Rumeli'a, cu truppele cele usióre, si immediatu dupa aceea i urméza si elu cu celelalte truppe alle armatei. Dupa unu mersu rapede de duóe dîle adjunge Mahmudu in faci'a Germaniloru; despre cari eu nu stau in dubiu a dîce, ca au fostu cele mai brave si cele mai curagióse truppe, ce a produsu vre-odata Germani'a: fara a aretá celu mai micu semnu de frica, si ca si candu trupurile loru ar' fì fostu invulnerabili, ei stau locului, si provóca óresi-cumu la lupta pe Turci, cari veniau asupr'a loru in numeru prodigiosu. Mahmudu Beg Ogli, de sì era superioru imperialiloru in fortia, totusi n'a tienutu de consultu a se lasa in lupta cu ei, pênê ce nu va sosì sì Sultanulu cu restulu armatei; si asiá a datu ordinu truppeloru sale a molesta pe inimicu numai în mici loviri, si a impedecá cá se nu le scape din mana. Intr'aceea adjunge si Sultanulu cu Ienicerii si cu ceealalta armata, si immediatu da ordinu a atacá cu celu mai mare focu pe Germani din tóte partile. Generalulu germanu din contra a lasatu duóe regimente indereptu pentru a pazì castrele, si a intratu in lupta numai cu cinci mii de ómeni; acesti-a sustienu foculu cu atâta eroismu, in câtu Turcii dupa scurta resistentia au fostu constrinsi a se retrage. Sultanulu care priviá la lupta din óre-care distantia, vediendu acésta perdere neasceptata a ómeniloru sei, vine

(9) *Fridericu Augustu.* Turcii si asta-di 'lu numescu Naal-Kiran séu Frânge-potcóve, fiindu-ca in tinereti'a sa atâtu era de tare, in câtu potea frange ferulu cu man'a. Scimu ca Turcii au usulu a da nomenclature particulari nu numai generaliloru, dar si poporeloru intregi, precum amu arctatu acést'a in partea prima (*).

(*) A se vedé not'a 1. la capu VI. din cartea III. *Tr. Rom.*

intr'atât'a furia, in câtu elu insusi alérga in calea fugitiviloru, omóra cu man'a sa pe mai multi, si pe ceialalti i face se incépa lupt'a din nuou. Turcii rusînati de fug'a loru, prindu nuou curagiu, tragu spre arip'a stanga a Germaniloru, attaca carale cari acoperiau castrele acestora, si petrundu in elle nu cu puçina perdere. Veterani intr'acésta se retrage cu truppele sale catra castre, se arunca asupr'a inimicului cufundatu in préda, si face unu masacru mai terribile de câtu celu de mai inainte. Turcii érasi prindu fug'a, si nu se oprescu pênê nu-i intimpina érasi Sultanulu, care vediendu mai ântâiu pe Shahin Mahomedu Pasia, l-a infruntatu cu urmatóriele cuvinte: » Acela a comisu o mare eróre, care « te-a numitu mai ântâiu Shahin (adeca falconu); câci tu nu spargi cá unu falconu cu « unghiele rapace capetele inimiciloru; ci cá unu grauru tragi dupa « tine o turma de fugitivi». Shahin Mahomedu Pasia intr'atâtu s'a simtîtu de atinsu prin acésta reprobatiune, in câtu immediatu s'a dusu la Mahmud Beg Ogli, si cu acesta dimpreuna aduna din nou trupele fugitive, si resoluti ambii, séu a invinge séu a muri pentru legea loru, attaca a trei'a óra pe Germani. Aga Ieniceriloru, din partea sa anca face assemenea; adeca, infruntandu-lu bine Vezirulu merge si ellu, si readunandu-si Ienicerii, i duce érasi la lupta. Asia Turcii si Germanii intra acumu a treia-óre in lupta cu assemenea resolutiune si de o parte si de alt'a; si se batura câte-va óre cu cellu mai mare focu: câci de o parte se luptá speranti'a victoriei, si de ceealalta desperaţiunea. Si anca este probabilu ca Germanii ar' fi potutu sustienê tóte atacurile Turciloru, déca generalulu Veterani in celu mai mare focu alu luptei n'ar fi fostu vulneratu si prin acést'a constrinsu a se dá josu de pe calu si a se pune pe unu caru. Câci imperialistii vediendu acést'a si ne mai avendu acumu comandante, au inceputu a se retrage, dar' intr'atâta ordine, in câtu te indoiai de este acésta fuga, séu numai o simpla retragere. Sultanulu anca vedìù ca e lucru difficile si periculosu a-i persecutá; câci desperatiunea i-ar' poté face si mai terribili, asiá ordinâ in secretu lui Mufti cá se indivineze unu espedientu pentru a retienê armat'a ottomana in castre. Mufti, suppusu poruncei domnului seu, emitte o Fetva, prin care declara, cà este in contra preceptelorn Coranului a per-

secuta pré vehementu pe inimiculu fugitivu; si care pere in assemenea casu, unulu ca acel'a isi perde corón'a de martiru.

REFLEXIUNI DUPA VICTORI'A CASTIGATA ASUPR'A IMPERIALISTILORU

VIII. Intr'adeveru Sultanului anca avea ratiuni multe si fórte momentóse de a retiené pe soldatii sei, se nu mai intre in alte lupte. Una miie de calareti si cinci-spre-diece sute de pedestrime, ce au cadiutu din partea Germaniloru, au fostu resbunati indestulu prin perderea celloru mai de frunte capi-comandanti ai armatei turcesci: câci Mahmudu Beg Ogli beglerbegulu de Rumelia, Shahin Mahomedu Pasia, Ibrahimu Pasia, fratele lui Codgia Dgiafer Pasia, si alti mai multi officiari de primulu rangu, cu aprópe diece mii de ómeni soldati turci, au remasu morti pe campulu bataliei. Si anca si acésta victoria atâtu de scumpa totu ar' fi fostu dubiósa, déca de o parte Sultanulu prin presenti'a si resolutiunea sa nu intorcea la lupta pe Turcii fugitivi, si de alta parte déca desastrulu ce lovise pe Veterani nu descuragiá pe Germani. Asiá era de a se teme de o perdere anca si mai mare, déca persecutandu cu o pré mare vehementia pe trupele crestine, acestea in desperatiunea loru si in acestu periclu estremu si-ar' fi intorsu tóte puterile asupra Turciloru. Pentru aceea si Sultanulu s'a indestulitu cu atâtu, ca a potutu respinge pe acea glóta de Germani, si prin acést'a a castigatu glori'a de o victoria; si ne mai cugetandu la ceealalta armata germana, s'a intorsu cu trupele sale spre Dunare.

SULTANULU IN REINTOARCERE SPRE CONSTANTINOPOLE OCCUPA UNELE CETATI

IX. In reintórcerea sa spre Constantinopole occupa Lugosiulu si Caransebesiulu, care erau fara aperare, derima fortificaţiunile; trece prin Romani'a, adjunge si intra cu mare triumfu cá invingĕtoriu in Constantinopole.

IMPERIALII DE ALTA PARTE SE RETRAGU IN CASTRE DE IARNA

X. Fridericu-Augustu face cam asemenea, de si farĕ gloria de trofee. Elu mai multu s'au aretatu numai, cu trupele sale inaintea

inimiculuí, decâtu se le duca in lupta: si apoi le-a trámisu si elu in quartire de iarna.

POLONII PRIN LASITATEA LORU LASA PE TATARI SE LE DEVASTE TOTA TIEAR'A

XI. Polonii, sèu pentru indispositiunea regelui loru, séu pentru ca mai purtau ancă fric'a perderiloru din urma, au remasu in neactiune si n'au cutediatu a trece preste Dnistru, sèu a reintra in Moldavia. Ei credeau ca au facutu destulu, déca isi pazescu ceea ce au ceceritu, si-si apera frontariele contra invasiuniloru perpetue ale Tatariloru. Căci de si imperiulu ottomanu era destulu de strimtoratu din alte parti, acesti flageli ai crestinismului totusi n'au intermisu unu anu macar' de a devasta Podoli'a si Pocuti'a pênê pe la Leopole, si a lua captivi pe locuitorii cari atâtu de tare se incredeau in armele polone. Abiá ce trecuse érna, si Caplanu Ghirai, Chanulu Tatariloru din Crime'a, vine si attaca pâna si suburbiele Leopolei, pune man'a pe patru tunuri mici de la portile acestei cetati, si era pe ací se prinda si pe generalulu Dablonoski; apoi se intórce gloriosu la Crime'a tatarica cu mai bine de patru-spre-dece mii de captivi.

CZARULU RUSSIEI IMPRESORA AZACULU, DAR SE RETRAGE FARA SUCCESU

XII. Petru I. Czarulu Russiei voiá se estermine cu totulu acestu reu si se puna capetu aceloru devastatiuni; cu acèsta intentiune merge pe la inceputulu primaverei se attace Azaculu (Azovulu), celu mai intaritu propugnaculu alu Crimeei tatarice. Dar soldatii sei pe atunci nu erau anca invetiati cu assediulu, si garnison'a ancá se aperá cu multa bravura; asiá a trebuitu se se retraga fora a poté face ce-va.

MEZZOMORTO BATE FLOT'A VENETIANA

XIII. Cu mai bunu succesu s'a purtatu resbellulu in acestu anu contra Venetianiloru. Acestia, incuragiati prin cucerirea insulei Chio tindeau la dominatiunea a tóta marea, si flot'a turcésca nu mai avé curagiulu de a se areta inaintea loru. In aceste impregiurari s'au tienutu la Constantinopole mai multe consultatiuni, cumu s'ar restabili puterea navale érasi in stare buna. Intr'aceea vine in védia

numele lui Mezzomorto (10), care pe acelu timpu era comandante, numai asupr'a unui singuru vasu. L-au chiamatu şi pe elu in consiliu. Aici vediendu Mezzomorto ca cei mai multi tienu de mai consultu a purta resbellulu numai defensivu, elu nu numai ca le-a consiliatu contrariulu, dar le propuse anca si recucerirea insulei Chio, ca unu lucru ce pre usioru se pôte face, si se offeri insusi a o recuceri, déca i se voru da la dispositiune nu mai multu de patru sultane si o parte din galere. Admiralulu Aimidge Ogli Husein Pasia, ilu tractâ cu despretiu si-lu considerâ de unu fantastu si nebunu, ba pre langa infruntari anca-lu si amerintâ. Dar' Seraskierulu Misirli Ogli (11) care era capu-comandantele resbelului contra Venetia-

(10) *Mezzomorto.* Africanu din parinti mauritani. Anca d'in tineretiele sale a esercitatu meseria de piratu din portulu Tunis in marea mediteranea; prin acést'a si-a facutu nume. In urma, intr'o lupta cu Spaniolii a cadiutu in manile acestor-a, si l-au facutu prisonieriu. In acésta lupta a fostu vulneratu de mórte, si de aci i s'a datu numele de Mezzomorto, séu Semi-mortu, care i-a remasu pe tóta viéti'a. Elu adeca se vindecâ d'in vulnerea sa, si dupa arestu de siepte-spre-dieсe ani compatriotii lui l-au rescumperatu, si elu érasi a inceputu meseri'a sa cea vechia, si facea crestiniloru mare stricatiune. Cu timpu, facêndu servitie importante Turciloru la Chios, a fostu numitu capitanu de galere, si in urma comandantu a tóta flot'a turcésca. Candu a trebuitu se se presente la Sultanulu in Adrianopole, pentru a accepta dignitatea de admiralu cu trei tuguri, a cerutu cá favoru particulariu, cá se nu fia obligatu pentru dignitatea de Veziru. ce i se ofere, a-si schimbá uniform'a marinara de o parte, si de alt'a se-i fia permissu a instrui marinarii si trupele de marina in artea de a se bate pe mare, si a le dá anume regule de cari se se tiena. Si un'a si alt'a i s'a accordatu. Ceialalti veziri nu incetau a'lu indemna se-si schimbe uniform'a de marinariu, dîcundu ca nu se cuvine cu rangulu ce-lu pórta; elu inse a remasu nemiscatu. In urma la insistenti'a necurmata a Veziriloru le respunse, «ca este cu multu mai indecentu, ca flot'a unui imperiu atâtu de mare se ajunga préda unui micu numeru de pescari (*). Si ce è caus'a acestei rusîni? aceea ca acesti pescari nu cugeta decâtu la arme, pre candu ministrii imperiului cugeta numai la uniformele loru frumóse. Io d'in parte-mi cugetu ca demnitatea de Veziru, cu care m'a onoratu Alteți'a Sa Sultanulu, nu consiste in uniforma, ci in bravura; si voiu areta ca unu barbatu ori câtu de reu imbracatu, este de preferitu si mai stimabile decâtu femeile cele mai elegantu imbracate.»

(11) *Misirli Ogli.* Generalu turcu care in privinti'a bravurei nu este mai puçinu faimosu decâtu Chogia Hiafer Pasia, despre care amu vorbitu mai in susu(**). In lupt'a de la Zent'a si acest-a d'impreuna cu cei-alalti generali și oficiari turci a fostu vic-

(*) Sub pescari intîelege pe venetiani. Vedi not'a 1 la Cap VI. din cartea III. *Tr. Rom.*
(**) Vedi not'a 23 la capu II din cartea IV. *Tr. Rom.*

niloru, luà lucrulu in mai seriósa consideratiune, aprobâ propunerea lui Mezzomorto, si-i dede la dispositiune patru sultane câte a cerutu dimpreuna cu optu galere. Cu aceste pléca Mezzomorto inainte spre Chio, si câtu-va timpu dupa aceea vine in urm'a lui tóta flot'a turcésca. La apropiarea sa catre insul'a Chio, nu numai ca s'a luptatu cu bravura contra atacuriloru ce veniau din partea flotei venetiane, care era pusa pentru apararea porturiloru, dar' anca o a respinsu indereptu, i luà duóe bastimente si o puse la fuga Garnisón'a, incrediuta prea multu in puterea sa, la inceputu nici ca-i pasá ca se apropiau Turcii ; dar dupa aceea, candu a vediutu ca navele venetiane suntu alungate cu perdere din porturi, curagiulu garnisónei anca a scadiutu cu totulu. Câci ei, Venetianii, nu-si poteau nici-de-cumu imagina, cumu flot'a turcésca de atâte-ori batuta s'a potutu restaura in timpu atâtu de scurtu, séu cumu ar' poté fi cine-va intre Turci, care se fia capabile de a-i instrui atâtu de bine in artea bellica pe mare; pentru aceea au lasatu totu cugetulu si tóta solicitudinea de a fortifica cetatea Chio, ci au inchisu bisericile Greciloru, si au facutu alte lucruri cu totulu contrarie promisiuniloru loru. Dar' candu a vediutu garnison'a, ca dupa ce flot'a venetiana a fostu fortiata a perlasá posturile ce occupá pe mare, murii cetatiei au fostu espusi attacului din tóte partile, si ca nu se mai potu apera cu succesu contra unei armate inimice atâtu de numeróse, atunci au mai lasatu din manì'a loru contra Turciloru, intorcêndu-o dreptu asupr'a Greciloru, numindu-i tradatori si perfidi, si se resolvira nu numai a-i spolia si a-i uccide, ci lassara a se simti chiar' in fapta acésta a loru intentiune. Grecii, vediendu-se in acésta periculósa situatiune, se incercara mai ântàiu a imblandi furi'a tiraniloru loru si a-i indulci prin cele mai mari promissiuni si asecurari de fidelitate si supunere. Dar' au vediutu apoi ca calumniele concetatianiloru loru catholici despretiuescu adeverulu. Si fiindu ca acuma nu mai sciau ce cale se apuce, au informatu in secretu pe Seraskierulu, si i-au relatatu ca sunt in celu mai mare periclu, si ca Venetianii i amerin-

tim'a furiei Ieniceriloru spre celu mai mare regretu alu Sultanului. Numele seu de Misirli Ogli aréta ca séu este nascutu egiptianu, séu ca parintii sei au locuitu in Egiptu.

tia cu ruina totale , câci acesti-a cadiuti intr'o frica estrema, nu mai sciu cui se atribuie culp'a celui mai apropiatu infortuniu ce-i astépta. Dar' chiar' acésta denuntiare a Greciloru a fostu scaparea Venetianiloru. Câci Seraskierulu in imaginatiune ca aci ar' zacé o stratagema din partea Greciloru, pentru a preveni o perdere neasceptata, se resolvì a esaminá mai ântâiu totu lucrulu pênê a nu intreprìnde obsidiunea; si cu modulu acesta a lasatu Venetianiloru timpu de a se inbarca cu tóte lucrurile loru, si cu spoliatiunile de la locuitori si din biserici se póta fugi si scapa pe navele ce le mai avea in porturi.

TURCII OCUPA INSUL'A CHIO, SI CONSTRINGU PE ROMANO-CATHOLICI A TRECE LA RELIGIUNEA GRECA

XIV. In demànéti'a urmatória intielegêndu Seraskierulu ca Venetianii au luatu fug'a, vine si ocupa cetatea, si pe acei Venetiani, cari nu ajunsera se scape séu se incapa pe navele loru , i prinde de prin locurile unde se ascunseserà si-i ucide pe toti. Dupa aceea, pe acei Chioani cari professau religiunea romano-catholica i-au constrinsu séu a imbraçisia religiunea greca, séu a se da captivi. Restitue Greciloru besericele ce li s'au fostu luatu; ér cele romano-catholice le inchide pe tóte. Si cu modulu acesta, nu fara intervenirea divina, intórna Venetianiloru tóte acele acte de tirania câte au esercitatu ei contra greciloru.

O VICTORIA A VENETIANILORU

VX. Acestu infortuniu s'a indulcitu ceva prin victori'a ce au reportatu Venetianii aprópe de Argos, unde se dîce ca patru sute de turci au remasu morti. Dar' acést'a, precumu pentru turci n'a fostu prèa mare perdere, asià nici pentru Venetiani n'a fostu mare câstigu.

REBELLII ARABI ATACA CARAVAN'A CE MERGEA LA MECCA, DAR' REMANU BATUTI

XVI. In Arabi'a, peregrinarii pe cari i insoçià Arslan Pasia, gubernatorele de Tripoli, cu vre-o câte-va trupe ale sale, batù pe rebellulu Sieicu Emiru Muhamedu si-lu pune la fuga cu toti sectatorii sei. Cu modulu acesta fù vindecata, de si numai pe pucinu timpu, acésta plaga intestina si periculósa a imperiului ottomanu.

SULTANULU CELEBREZA UNU TRIUMFU IN MEMORI'A ACESTORU VICTORII ; SI DA LUI MEZZOMORTO COMAND'A ASUPR'A FLOTEI

XVII. Sultanulu Mustafa, considerandu aceste victorii dreptu de unu auguriu fericitu pentru domnirea sa, la reintórcere-i in Adrianopole le celebrâ cu cea mai mare pompa. Pe Mezzomorto, prin a caruĭ conducerea s'a recuceritu insul'a Chio, l-a facutu admiralu, si pe toti ceialalti cari s'au distinsu in acésta espeditiune i-au remuneratu cu distincte onoruri si posturi de officiu.

IMPERIALISTII IMPRESORA TEMISIOR'A, SULTANULU MERGE SPRE A O LIBERA

XVIII. Dupa aceea a datu ordinu in totu imperiulu ca se se formeze o armata anca si mai numerósa; si Turcii animati prin cele din urma succese ale loru belice, veniau in mare numeru si se inrolau de buna-voia. Dar' inainte de a poté face tóte preparativele necesarie pentru espeditiune, Fridericu Augustu, electorele de Saxoni'a, vine catra finea anului Hegirei 1107 cu armat'a imperiale, si impresóra Temisiór'a. Sultanulu audiendu despre acésta, trece immediatu cu armat'a sa preste Dunare si merge spre Temisióra, resolutu séu de a libera cetatea, séu de a fortia pe Germani se intre in lupta.

H. 1107. I. C. 1696.

IMPERIALISTII REDICA OBSEDIULU DE LA TEMISIORA

XIX. La apropiarea Sultanului, Germanii redicá obsediulu, la care mai multu se resolvisera decâtu ilu incepusera, si in distantia cam de optu óre de la cetate se punu in castre intr'unu locu fórte favorabile, cu scopulu de a astepta aici pe Turci.

ATACA PE TURCI, DAR' SUNTU RESPINSI CU MARI PERDERI

XX. Puçinu dupa aceea adjunge armat'a turcèsca si se pune in castre chiar' in façi'a inimicului, dar' in departare cam de o puscatura de tunu si la consiliulu lui Teokeoli, care insocia pe Sultanulu, se fortifica cu valuri tari si siantiuri late si afunde, ceea ce altminterea nu era in usu la Turci. Diu'a dântâiu s'a petrecutu in castre cu consultatiuni, si afara de castre in mici lovituri intre cavaleri'a usióra ungara si intre avantposturile turcesci. Facêndu-se nópte, ea a innabusitu foculu si de o parte si de alt'a, si fia-care s'a intorsu in cas-

trele sale; intr' aceea generalulu germanu se resólve la o intreprindere coragiósa, care ar fi fostu fórte gloriósa, déca 'i-ar fi succesu. Intre ambe castrele inimice era unu campu circumdatu de mocirla, in latîme cam de o mila italiana, plinu de tresthia atâtu de dèsa, in câtu unu omu chiar' si nearmatu abià ar' fi potutu strabate prin trens'a. Pe aici a lasatu elu preste nópte in secretu a se face dóue-dieci-si-patru de cărări, si a datu ordinu ca in reversatulu dilei se tréca armat'a pe acele cărări cu totu atâte tunuri si se atace siantiurele turcesci. Soldatii implinescu ordinulu cu cea mai mare bravura, descarca tunurile loru tóte dóue-deci-si-patru, si facu unu vigorosu assaltu asupra castreloru Sultanului. Dar' spre nefericirea crestiniloru, au nimeritu chiar' in partea cea mai tare a castreloru, unde erau locati Ienicerii si seraskierulu Misirli. Cu tóte aceste ei petrundu prin lineele loru, taia si omóra unu mare nnmeru de Ieniceri si de Egiptieni, si la primulu loru atacu aducu tóta armat'a turcésca in asià teróre, in câtu insusi Sultanulu a parasitu cortulu seu si s'a retrasu în partea cea mai departata a castreloru. Dar' puçinu dupa aceea nevalescu Turcii in numeru mare asupra crestiniloru, i batu si-i respingu facêndu-le mari perderi.

BRAVUR'A VEZIRULUI IN ACÈSTA BATALIA

XXI. Acésta victoria s'a castigatu mai cu séma prin bravur'a vezirului Elmas Mahomedu Pasia. Càcí candu a vediutu ca armat'a a venitu in estrema confusiune prin subit'a irruptiune a Germaniloru, elu a fostu celu deântâiu care cu ómenii sei a facutu resistentia vigorósa anteposturiloru germane, cari petrunsera acumu mai pênê la cortulu Sultanului, si prin esemplulu seu se incuragiara Ienicerii si intrara si ei in lupta: ín urm'a acést'a, Germanii nesimtindu-se in putere de a resiste furiei Turciloru, s'au vediutu necessitati de a se intórce érasi in castrele loru, lasandu dupa sine morti o multime din ómenii loru, precum si cele dóue-dieci-si-patru de tunuri ce le dusesera cu ei. Germanii dupà ce au inceputu odata a se retrage, au fostu totalu distrusi prin trei mii de Bostangi (12),

(12) *Bostangi.* Primii imperatori turci voindu a-si forma soldati cari se indure dificultatile resbelului si se fia capabili de a supporta fatigiele, au instituitu corpulu Bostangiiloru. Ei credeau, ca labórea penibile de gradinaritu, prin care acesti ómeni

cari venisera intr'adjutoriu Ienicerilorn. Câci de si Bostangii suntu destinati numai pentru a tiené garda Sultanului, si pênê acuma nici-odata n'au fostu intrebuintiati in altu modu la servitiuri militari, totusi Mustafa vediendu gravitatea periclului i-a tramisu cu ordinu de a da adjutoriu celeilalte armate. Intr'aceea Germanii nu au cadiutu fara a-si resbuna si ei asupr'a inimicului loru. Câci in acésta lupta au remasu mortu Mustafa Pasia, gubernatorele Timisiórei, fratele Vizirului si alti mai multi officiari turci de primulu rangu, precumu si mai multe mii de Ieniceri si de Egipteni. Dintre Germani n'au cadiutu mai multi, decâtu numai aceia cari au petrunsu intre lineele Ienicerilorn si i-au cuprinsu acesti-a acolo.

AMBE ARMATELE SE RETRAGU IN QUARTIRELE LORU DE IÉRNA

XXII. Ceialalti cari au remasu din armat'a imperiale, nevrendu a areta in publicu ca au fostu batuti, au statu tóta diu'a in ordine de bataia si asteptau nemiscati apropiarea Turciloru. Dar' Sultanulu gelosu, mai pre susu de tóte de a sustiené in soldatii sei convingerea cà au invinsu, nu a tienutu de consultu a intra anca odata in lupta; si ordinâ lui Mufti, cà prin Fetv'a sa se interdica o nuóa intrare in lupta. Câte-va dîle dupa aceea Sultanulu cu armat'a sa a plecatu spre orientu, si cu modulu acesta a pusu capetu campaniei. Ger-

erau espusi la frigu, la caldura si la tóte injuriele tempestatiloru, i voru deda la cele mai grele intreprinderi de resbelu. Si intradeveru ca Bostangii la inceputu si lungu timpu, au fostu cei mai buni soldati. D'intre ei se alegeau Azali (*) séu furiosii, cari intr'adeveru erau cei mai dejosu soldatii intre Turci; dar érasi dintre acesti-a se alegeau cei mai valorosi Ieniceri; fiindu-ca acesta era gradulu de a poté intra in acestu corpu. Asta-di corpulu Ienicerilorn se recrutéza d'in fiii loru proprii séu d'in acei-a cari se inroléza de buna voia; prin urmare nu se maj observa vechi'a metoda, de a-i alege d'intre Bostangii; si acesti-a acumu nu se intrebuintiéza spre alta de câtu a face garda la palatulu Sultanului, a cultiva gradinele acestui-a, si a conduce barc'a. Comandantele séu capulu loru este Bostangi Basi, despre oficiulu si dignitatea acestui-a amu vorbitu mai in susu (**). De altminterea nu este casu unde ei se fia fostu intrebuintiati in resbelu, singuru Sultanulu Mustafa II i-a intrebuintiatu acumu odata pentru a respinge pe Germani, candu acesti-a au atacatu castrele turcesci.

(*) Cuventulu in sine insémna, necasatoritu, june, câci probabilu dintr'acestia s'au alesu la inceputu, pentru ca se se lupte cu mai multu curagiu. *Tr. Rom.*
(**) A se vedea not'a 1 la capu II din cartea IV. *Tr. Rom.*

manii, de si erau aprópe de Turci candu acesti-a se retrageau, totusi nu au cutediatu a impedeca retragerea loru, cugetandu ca au facutu destulu prin aceea ca si-au aperatu propriele loru frontarii, cu atâtu mai vertosu, cà resbellulu cu Franci'a in care erau incurcati, nu le permittea a-si estinde cuceririle loru.

MOARTEA LUI IOANU SOBIESKI, REGELUI POLONIEI

XXIII. Polonii, pre langa usitat'a loru tardivitate, in anulu acesta au mai avutu unu pretestu de a prelungi intrarea loru in campania, si adeca mórtea regelui loru Ioanu Sobieski, care storsu de tóte puterile sale prin unu morbu indelungatu a muritu in siepte-spre-diece dîle ale lunei Silcade, anulu Hegirei 1107. Cá totdeauna dupa mórtea unui rege, asiá si acumu Polonii erau ocupati cu cabalele loru pentru alegerea noului rege; prin urmare ei departe de a cugetá se intre in campania, dar' nu-si bateau capulu nici macar de a-si forma o armata. H. 1107. I. C. 1669.

CZARULU RUSIEI OCUPA AZOVULU

XXIV. Intr'aceea, pre cându Polonii stateau anca totu in neactivitate, Petru Czarulu Russiei, aducêndu-si din Germani'a ómeni esperti in artea militara si in modulu de a versa tunuri, merse anca odata cu o armata mai numerósa si mai bine disciplinata in contra cetatiei Azovulu, si o atacà cu atâta vigóre, in câtu garnisón'a, din care sabi'a rusésca nu mai lasase decâtu vréo-o patru-sute de ómeni, la optu-spre-diece ale lunei Silcade a trebuitu se capituleze si se predea cetatea. Acestu esemplu l-a urmatu si garnisón'a din Lutich, cetate situata in façi'a Azovului, capitulandu si ea si predandu-se Czarului sub certe conditiuni.

VENETIANII SUNT CONSTRINSI A RIDICA OBSIDIUNEA DE LA DULCIGNO

XXV. In acelasiu timpu Venetianii au impresoratu Dulcineulu, portu renumitu pentru intretienerea acolo a piratiloru turci. Ei respinsera cu multa vigóre pe Omerbegu, Pasia de Arnaudia, din liniele loru, dar' in urma prin eroic'a resistentia a garnisónei au fostu contrinsi a ridica obsediulu; ba é probabile ca ar' fi suferitu o perdere si mai insemnata de catra Seraskierulu care veniá cu

tóta puterea sa asupra loru, déca Liberaki, pe care Turcii ilu instituisera principe in Mani'a, prin o stratagema speciale nu facea pe compatriotii sei a se revolta in contra Turciloru. Càci Seraskierulu vediendu ca prin acésta apucatura puterea sa scade si cea a inimicului cresce, a tienutu ca este mai consultu a se retrage, de càtu a se espune eventualitatiei unei lupte incerte si a perde tóta Greci'a. Venetianii anca, contentì cu atàta, ca si-au aperatu si conservatu cuceririle loru de mai inainte, n'au purcesu mai departe, ci s'au ingrigitu numai de a repara intariturele de la Hexamilon spre a se asicura mai bine de Morë'a.

MEZZOMORTO REGULÉZA FLOT'A TURCÉSCA

XXVI. Pe mare Mezzomorto Capudanu Pasia a regulatu o flota dupa maximele sciintiei navali, intr'unu modu necunoscutu pênê acumu Turciloru. Mai prevedietoriu de càtu predecesorii sei, elu nu intra atàtu de usioru ca acesti-a in lupta fara a esamina cursulu ventului si fara a cunósce situatiunea locului; si urmaria in continuu cu ochi atentivi tóte miscarile flotei venetiane. Venetianii faceau asemenea; dar' plini de admiratiune pentru acésta neasteptata àtitudine a lui Capudanu Pasia, ei se tieneau in reserva si nu cutediau a se prinde cu elu in lupta. Asía flotele se observau numai un'a pe alt'ă; si nici un'a nu a facutu ceva memorabile in totu decursulu acelui anu.

SULTANULU SE INTORCE IN TRIUMFU LA CONSTANTINOPOLE

XXVII. Dupa ce au trecutu lunele cele favorabile pentru espediuni bellice, Mustafa s'a intorsu cu armat'a s'a érasi la Adrianopole; unde lasandu trupele sale se mérga acasa, elu a plecatu la Constantinopole. Aici si-a tienutu intrarea cu atàta pompa, in càtu care a vediutu splendórea aceea, i-a venitu a crede, cà victoriele sale intrecu faptele cuceritoriloru Constantinopolei, Ungariei si Egiptului. Totu ce a decoratu mai multu acestu triumfu, au fostu cele dóue-dieci-si-patru de tunuri ce au cuprinsu de la Germani in acésta campania. Aceste mergea in frunte, si dupa ele au urmatu mai multi nobili luati captivì in lupt'a de mai inainte cu Veterani.

SULTANULU SE INCINGE CU O SABIA SI ORDINA SE FACA CELE MAI MARI PREPARATIVE DE RESBELLU

XXVIII. A trei-à dî dupa acésta intrare triumfale Sultanulu a visitatu cu cea mai mare apparentia de devotiune mormentulu lui Ebu Eiub Ensari, si dupa usulu Sultaniloru turci lâsa prin Sieiculu Giamiei de acolo a i se incinge o sabia (13). Dupa terminarea acestoru ceremonii, isi puse tóta grigea singuru si numai la a face cele mai grandióse pregatiri bellice pe mare si pe uscatu, si acésta cu cea mai mare diligentia. Ordinâ a se construi trei-dieci-si-siese nâvi mari de resbellu, dintre cari o parte o a destinatu contra Venetianiloru, ér' ceealalta contra Russiloru (cari de la cucerirea Azovului incóce incepusera a-si forma o flota pe marea negra), afara de aceea unu numeru mare de galere si galiote. Pe admiralulu Mezzomorto, imbracatu in uniform'a sa de marinariu, ilu onorâ cu trei tuguri, si-i dede comand'a asupra a tóta marea si a tóte insulele; assemenea remunerâ cu considerabile daruri pe ceialalti officieri de marina, cari se distinsera mai multu in espeditiunea din urma. Pentru completarea armatei inrolâ duóe-spre-diece mii de Iamadgi-Ieniceri (14) si optu-mii de Levendi (15); esercitâ in tóte dilele atâtu pe soldatii

(13) A se vedé not'a 8. la capu IV. Cartea II. apoi §. X. si not'a 18 la capu I. Cartea III. *Tr. Rom.*

(14) *Iamadgi-Ieniceri.* Se numescu nuoii recruti inrolati in corpulu Ieniceriloru pentru completarea numerului acestoru-a; totu asiâ se numescu si acei-a, cari d'in altu corpu de armata se suscepu intre Ieniceri; de ordinariu se face acést'a atunci, candu è necesariu a se transmite garnisóna in vre-o localitate de nou-cucerita. Pentru esemplu, déca in assemene casu suntu necessari siese mii de ómeni, d'in Ogiaki nu se voru lua mai multu de câtu duóe séu trei Oda; si fiindu-ca acesti-a nu facu mai multu de trei mii ómeni, asiâ restulu de trei mii se va luâ d'intre Gebegi séu alti soldati nuoi sub numele de Ieniceri iamadgi.

(15) *Levendi.* Nume corruptu d'in cuventu italianu (*), si insemna trupe marine; ele la inceputu au fostu compuse d'in omeni fórte nedisciplinati, si puçinu obedienti comandantiloru loru; nedeprinsi chiar si in servitiulu de marina, numai Mezzomorto prin regularea sa i-a potutu aduce la ordine, si a'i face se mai pérda d'in barbaria si d'in selbatecia. Numerulu loru in timpu de pace este de patru-spre-diece mii, dar' in casu de resbelu cu venetianii, séu déca cere vre-o impregiurare pressante, Sultanulu redica numerulu loru la câtu vre; nuoi Levendi inse se inroléza numai

(*) Levante. *Tr. Rom.*

câtu si pe curtenii sei in Kiagis-Chana (16) in deprinderea cu manuirea pusceloru, tunuriloru, dardeloru, girideloru (17) si altoru arme usitate la Turci; in urma a publicatu unu fermanu, prin care ordinâ cá pênê la Chisrelles (18) tóta armat'a imperiului seu se fia adunata la Adrianopole. In tóta Constantinopolea, care mai inainte sub Sultanii precedenti nu tienea la alta decâtu la placeri, si parea ca in medi-loculu resbelului se topesce in desfatari, acumu sub regimulu lui Mustafa nu se audiá alta decâtu sunetulu armeloru, si de aci locuitorii ei nu numai ca-si prediceau victorii pe viitoriu, ci aveau deplina sperantia cà voru face nuóe cuceriri.

SULTANULU REFUSA PACEA CE I SE OFFERE DE CATRE IMPERATULU

XXIX. Sultanulu isi puse atât'a incredere in preparativele sale, in câtu de si sciea, informatu fiindu, ca bellulu intre Imperatulu germanu si regele Franciei era terminatu, totusi elu a refusatu pacea ce i s'a offeritu de catra ambasadorii Angliei si Holandiei, si se laudá ca elu singuru, fara adjutoriulu Francesiloru, este in stare nu numai de a resiste imperatului, ci de a-lu si suppune potestatiei sale.

MERGE CU ARMAT'A SA LA BELGRADU SI TIENE REVISTA ASUPRA EI

XXX. Apropiandu-se ano-timpulu celu placutu, care atrage pe soldati de a esi cu bucuria in campania, Mustafa pléca din Constan-

pe siese luni, si soldulu loru este 25 thaleri la fia-care. In acestu casu se primescu intre ei si greci, si alti crestini, ceea ce la recrutarea altoru trupe turcesci nu este permissu.

(16) *Kiagis-Chana*. Casa séu fabrica de chartia. Unu locu fórte placutu, nu departe de suburbiulu Eiub in apropiarea unui rîu de acelasi nume: pórta acestu nume de la morile de charthia, ce au fostu odinióra acolo. Aceste mori mai tardiu au fostu dirimate, si in loculu loru s'a edificatu o fonderia pentru mortarie, glóntie si alte speçie de munitiuni de resbelu. Rîulu, care spala acestu locu, are in fundulu seu o speçie de lutu escelentu pentru çigle si caramide, si in quantitate atâtu de mare, in câtu a datu materialu la tóte edificiele, ce de atâte secle s'au facutu in Constantinopole. Acestu riu è incungiuratu de tóte partile de cele mai frumóse si spatióse livedi, unde primaver'a pên' la St. Giorgiu pascu la iérba caii Sultanului. St. Giorgiulu è dî de serbatória si la Turci, si se numesce Chidrelles (*).

(17) A se vedé not'a 41 la capu IV. din Cartea II. *Tr. Rom.*

(18) Sf. Georgiu. *Tr. Rom.*

(*) A se vedé not'a 9 la capu X din cartea III. *Tr. Rom.*

tinopole cu aceeasi magnifica pompa cu care mai inainte intrase acolo, si trecêndu pe la Adrianópole mérge dreptu la Belgradu. Aice tiene revista asupra armatei sale, si vede ca afara de domesticii si servitorii Pasiloru (de carì totdeauna se afla unu mare numeru in castrele turcesci), si afara de o multime de alte persóne netrebuintióse, avea buni de la lupta una-suta-trei-dieci-si-cinci de mii de soldati regulati.

IMPERATULU ORDINA PRINCIPELUI EUGENIU A SE TIENÉ NUMAI IN DEFENSIVA

XXXI. Façie cu acésta fortia de armata, imperatulu nu avea de a se oppune de câtu cu patru-dieci-si-siese de mii de germani sub comand'a principelui Eugeniu de Savoia, care avea ordinu de a nu se lasa in lupta cu Turcii, decâtu numai la casulu déca ar' fi necesitatu la acést'a, si a se margini numai la aperarea Petrovaradinului si a celorlalte fortaretie din Ungari'a, situate la tiermurile Danubiului.

IN URM'A UNUI CONSILIU GENERALU SULTANULU DECIDE A INTRA IN TRANSILVANI'A, SI TRECE PRESTE DANUBIU CU ARMAT'A SA

XXXII. Turcii informându-se despre acestea prin captivii supusi torturei, au tientu in Belgradu mai multe consultatiuni. Mai ântâiu s'a consultatu in modu privatu numai Vezirulu cu Pasii cei mai de frunte. Dupa aceea s'a tienutu Galibe Divanu in presenti'a Sultanului. Aici s'a decisu a lasa fluviulu Sava in drépt'a, si a trece preste Dunare din josu de Belgradu ; apoi a penetra in Transilvani'a cu tóta armat'a, evitandu pe Germani, cari erau campati aprópe de Segedinu. Acestu planu l-a datu Tököli, care si elu era presentu in campani'a turcésca; elu mai adaose Sultanului si mariloru officieri, ca va fi fórte usioru a cuceri Transilvani'a, nu numai pentru ca ungurii rebeli, cari din differite parti se intrunisera acolo in numeru cam de cinci-dieci de mii, se voru alatura la armat'a Sultanului offerindu-si servitiele loru, dar' si pentru-ca generalulu imperatorelui germanu ar fi tramisu ordinu celoru mai multe garnisóne in Transilvani'a spre a-i veni intru reintarirea armatei sale , asiá in càtu cetatile de acolo stau mai tóte deserte si nu au nici-o fortia de aperare.

MUSTAFA ASCULTANDU OPINIUNEA CONSILIULUI SEU MERGE CU TOTE PUTERILE SALE SPRE TITELU

XXXIII. Sultanulu aproba acestu planu; si trecùndu Dunarea, trage cu armat'a sa spre Temisiór'a. Dar' pe cale indata a dóu'a di aude ca Germanii inaintéza spre Titelu, asiá conchiamâ érasi Galibe Divanulu, si-i propuse a delibera, déca este consultu a urma resolutiunea ce s'a luatu in consiliulu de mai nainte si a intra in Transilvani'a lasandu pe inimicu in spatele loru? séu ca è mai bine a merge in contra inimicului si a-lu atacà in lupta deschisa ori unde ar' da façie cu elu? Prim'a opiniune parea celoru mai multi fórte periculósa in starea presenta a lucruriloru, fiindu-ca era de temutu, ca pe candu puterile otomane voru fi ocupate in Transilvani'a, pe atunci Germanii voru impresora Belgradulu, si pre langa tóte ca acèsta cetate é bine nitarita si are garnisona buna, totusi ei o voru ocupá-o, déca nu i se va tramite adjutoriu din bunu timpu. Marele Veziru insistea intr'unu modu particularu asupr'a acestui punctu, si aduse cá motivu ca trupele otomane nici-odata nu voru potea intreprinde ceva, fara a fi espuse unui estremu periclu, pe câtu timpu armat'a inamica nu va fi nimicita cu totulu; pe candu de alta parte, batuti odata Germanii si scosi din campani'a loru, tóta Ungari'a va remané deschisa armeloru turcesci. Sultanulu aprobà acestu consiliu pentru auctoritatea acelui-a de la care veniá, si s'a luatu in unanimitate resolutiunea de a ataca pe inimicu. Spre acestu scopu Sultanulu nu numai ca se intórse cu tóte trupele sale spre Titelu, ci ordinâ anca cá flot'a sa de pe Dunare cu bastimentele incarcate se traga spre Tis'a. Intr'aceea Germanii susu de pe muntii inalti, unde sta Titelu, vedu apropiarea Turciloru, si de si armat'a loru constà numai din siese mii de calareti, totusi se decisera a face o resistenta vigorósa, si a nu lasa pe inimicu se tréca Tis'a fara versare de sange.

SULTANULU SE INTORCE SPRE TIS'A SI SUFERE MARI PERDERI

XXXIV. In acestu propusu imperialii fortifica cu siantiuri si tunuri tiermurii Tibiscului (Tisei) cari se intindu in lungulu siesului de sub cetate, si plini de curagiu cauta la apropiarea inimicului din

inaltîmea muntelui. Sultanulu puçinu dupa aceea se apropia ací, si vediendu ca un trupa atâtu de mica de ómeni ilu provóca la lupta, ordinâ la vre-o cati-va Pasi a trece preste rîu in barce deschise (assemenea barce au datin'a Turcii a purta cu sine pe cara si se servescu cu ele la construirea de poduri); si pentru cá se insufletiésca pe ómenii sei, Sultanulu promite cinci-dieci de taleri de auru pentru fia-care germanu prinsu si adusu viiu, si dóue-deci-cinci assemenea taleri pentru fia-care capu alu unui crestinu. Turcii, nesciindu ca Germanii au fortificatu tiermurii Tibiscului, esecuta ordinulu Sultanului cu cea mai mare alacritate, si trecu rîulu fara a tiené óre-care ordine. Germanii la inceputu se tineau in reserva; dar candu au vediutu ca au trecutu dejá vre-o câte-va mii de Turci si ca numerulu inimiciloru totu cresce, atunci au descarcatu tunurile asupr'a loru unde erau mai desi, nevalescu asupra loru si-i ataca cu sabi'a in mana. Trasnetulu nesteptatu alu tuniriloru au adusu pe Ienicerii in atâta confusiune si terôre, in câtu nu scieau dèca mai sunt ei soldati ori ba, ci tocma cà femeile, nu cugetau la alta decâtu la fuga; prin acèst'a inse n'au potutu evita cá trei mii din companioni loru se remana morti pe campulu de lupta; si anca nu ar' fi scapatu nici unulu din ei, déca spre fericirea loru nu adjungea chiar' la bunu timpu flot'a turcésca si nu ocupá o insula in midi-loculu Tibiscului. Cu adjutoriulu acestei flote Ienicerii vinu din josu in partea dincóce a rîului, inaintéza in massa asupra Germaniloru si-i ataca in siantiurile loru. Aci se-incinge a dóu'a lupta, dar' ea a fostu si mai usióra decatu cea dântâiu. Câci Germanii vediendu ca Ienicerii se totu imultiescu la numeru, si temendu-se ca continuandu a aperá campulu luptei, ei in urma voru poté fi cutropiti de multitudinea inimicului, s'au retrasu din siantiurile loru si au luatu calea mai ântâiu spre cetate, apoi urcandu-se pe cai, au mersu mai departe la Cobila (19). Vre-o câteva sute de haiduci se tienura anca câtu-va timpu in castelu, dar inde cu séra dandu-i focu au urmatu si ei pe companionii loru. Dupa ce s'au retrasu Germanii, Sultanulu a trecutu Tibisculu cu totu restulu armatei sale, unde Vezirulu pentru a

(19) *Cobila*. Asiá numescu Turcii siesurile vaste ce se intindu intre Dunare si Tis'a de la Titelu pen' la Segedinu si Petrovaradinu.

ascunde memori'a perderei Turciloru, a espusu in calea Sultanului spre vedere vre-o trei-sute Germani ucisi, dupa-ce mai inainte lasase a se ingropa cadavrele Turciloru cadiuti in lupta.

SE TIENE ALU TREILEA CONSILIU UNDE SULTANULU DECIDE A IMPRESORA VARADINULU

XXXV. Sultanulu nu sta aci multu, ci merge inainte chiaru pe acea cale pe care apucasera si se intrunisera Germanii; dar' adjungêndu in siesulu de la Cobila, si vediendu ca Germanii au lasatu podulu standu intregu (déca au tacutu ei acést'a séu cu intentiune séu pentru ca se grabiau, nu se scie de siguru), asiá se intórse cu armat'a sa spre Dunare si se opri la partea din josu a insulei, ce o forméza acestu fluviu in façie cu Petrovaradinulu. Aci se tienù a trei'a óra consiliu bellicu, unde se decise a construi immediatu unu podu preste Dunare, si a impresora Petrovaradinulu; ceea ce era se se faca a dou'a dî, si inainte de ce imperialii de la Segedinu ar' poté se adjunga aci.

LUPTE USIORE LA FACERRA PODULUI PRESTE DUNARE

XXXVI. Locuitorii acestei cetati aveau unu altu podu cu totulu intregu in partea din josu a acestei insule, dar' care era atâtu de bine si tare pazitu, in câtu Turcii nu se poteau apropiá de elu, si cu atâtu mai puçinu a-lu trece fara mari perderi. Pentru aceea ei concepusera vigorós'a decisiune de a construì unu podu nuou, si póte ca-lu si faceau indata de a dóu'a dî, déca o parte din garnisón'a dela Petrovaradinu, care cu câte-va tunuri era ascunsa in acésta insula, nu le punea o neasteptata pedeca in cale. Câci acésta parte de garnisóna vediendu ca Turcii se apropia de tiermurii fluviului, descarca tunurile asupr'a loru si spargu mai multe barce pe cari erá construitu podulu. De si acumu acésta parte de garnisóna erá constrinsa la apropiarea flotei turcesci a desierta insul'a, totusi prin descarcarea tunuriloru sale a impedecatu pe Turci, cari abiá a trei-a dî si-au potutu terminá construirea podului loru, si prin acést'a a causatu de Turcii au perdutu victori'a care o credeau degiá a o avé in mana.

PRINCIPELE EUGENIU CU MARE PERICLU VINE A SALVA PETROVARADINULU

XXXVII. Câci principele Eugeniu informandu-se despre inten-

tiunea Turciloru, a facutu immediatu dispositiunile pentru salvarea Petrovaradinului, si plecandu de la Segedinu au adjunsu la Dunare chiar' in acea dî pe la apusulu sórelui, in care Turcii puneau podulu preste Dunare, si tragêndu pe deinaintea castreloru inimice, le nimici totu planulu de a trece Dunarea. In vanu Siahbas Ghirai Sultanu (20), fiiulu lui Selimu Ghirai Chanu alu Tatariloru (21) se incercâ a-lu retiené in mersulu seu cu ardóre si a-lu impedecá cu dóue-spre-diece mii de Tatari ardiendu si prepadindu tóte bucatele si fenurile din apropiare si din departare, cà totusi aceste obstacule n'au fostu in stare a rumpe foculu Germaniloru, de si acestia pe o cale de aprópe nóe óre nu aveau nici lacuri, nici fôntâne, nici fluviuri, nici campuri verdi si producte de pamentu.

TURCII TIENU A PATR'A ÓRA CONSILIU

XXXVIII. Adjungerea atâtu de neasteptata a armatei germane a datu motivu Turciloru a se consultá din nuou, déca este consultu

(20) *Siahbas Ghirai.* Acesta dupa mórtea parintelui seu Selim Ghirai, succedendu acestui-a, sub Ahmetu III. a fostu inaintatu la dignitatea de Chanu. Puçinu dupa aceea voindu a debela pe Cercassiani, acesti-a l-au prinsu intr'o cursa si l'au omoritu. Io amu vorbitu despre acést'a in partea prima.

(21) *Alu Tatariloru.* Nu va fi inutilu a narra la acestu locu o fapta a Tatariloru cá proba remarcabile despre desteritatea si celeritatea loru. Amenduóe armatele erau façie in façie aprópe de Petrovaradinu; nici un'a nu se miscá, prin urmare nici nu potea face vre-un prisonieriu; ba nici numerulu unei-a nu-lu sciâ ceealalta. Acésta stare de nelucrare nu placea lui Mustafa. si scrie o epistola fórte gentila lui Siahbas Ghirai, rogandu-lu a face ori-cumu si se i aduca, fia macar numai unu captivu germanu, spre a sci d'in gur'a acestui-a numerulu si starea inimicului. Lucrulu pârea fórte dificile, ba mai impossibile; pentru ca armat'a Germaniloru era in ordine de bataia; si a incercá ceva contra loru in acésta stare, ar' insemná a merge cu capulu contra unui muru de bronzu, si a-si lasa in caractere de sange unu momentu de temeritate. Cu tóte aceste principele tataru voindu a implini dorinti'a Sultanului, convocâ consiliulu seu de resbelu, in urm'a carui-a alese patru sute de omeni d'in ai sei, cari se oferira de buna voia, si-i tramise a merge prin jurulu castreloru germane, si a lua ceva de la inimicu, fia bagagiu, fia caru, fia ori ce. Acesti-a se impartu in mai multe grupe, si ataca armat'a germana; dar' cadu multi d'intre ei, si in urma ar' fi fostu constrinsi a se retrage fara a-si ajunge scopulu, déca trei frati, cari contra vointiei parintelui loru au venitu a lua parte, nu ar' fi atacatu in spate o aripa a Germaniloru. si acést'a cu atâta vigóre si desteritate, in câtu le-a succesu a luá pe unulu d'in midi-loculu companioniloru, a-lu lega si a-lu duce cu sine.

a ataca pe Germani in campu deschisu inainte de a se intari ei in castrele loru? séu ca este mai consultu a astepta pênê candu ei voru ataca pe Turci in liniele loru?

OPINIUNEA JUNELUI VEZIRU CA SI CANDU AR' FI VENITU DE LA UNU BARBATU DE INAINTATA ETATE

XXXIX. Marele Veziru se adoperâ din tóte puterile a indupleca pe Sultanulu pentru cea dântâiu opiniune, adaogêndu ca ar' fi spre desonorea Osmaniloru, déca ar' lasa se scape inimiculu, care este atâtu de aprópe, fara a incerca fortun'a intr'o lupta cu elu; câci trupele musulmane nu pentru aceea sunt aduse in tiér'a inimicului, cá numai se se arate inimiciloru sei, si apoi érasi se se retraga, ci pentru a câstiga corón'a de triumfu, ce profetulu le-a promisu-o, si a recuperá tierile ce infidelii in modu injustu le-au ocupatu. Dumnedieu insusi, care inspira soldatiloru o asteptare impatienta de a intra in lupta care nu se mai póte retiené, aréta pênê la evidentia, ca acumu este timpulu de a bate totalu pe inimicu. Dar' déca vomu nadusì acésta ardóre, si vomu resiste armatei atâtu de fervide pentru lupta, se ne tememu ca prin acésta escessiva precautiune vomu aduce tóta armat'a intr'o langedime perniciósa; séu, fiindu ca nu-i vomu da alta de lucru, va erumpe in revolutiune contra capiloru sei.

OPINIUNEA VEZIRULUI SE RESPINGE

XL. In contra acestei opiniuni a Vezirului se oppuse din tóte puterile Chodgea Dgiafer Pasia, unu veteranu soldatu, care mai in tóte luptele Turciloru cu Germanii a fostu presentu, si de aci avea mare esperientia in artea bellica. Elu affirma cu multa vehementia, ca nu este consultu a intra cu armat'a in lupta deschisa contra Germaniloru; si cá motivu aduse, ca a observatu, ca de câte-ori Germanii s'au luptatu in campu deschisu, ei séu deschidiendu lineele dupa placere si inaintandu, séu retragêndu-se, totdeauna au invinsu. Trebue se mai scimu, adaose Chodgea, ca nici-odata Germanii n'au adusu in campania o armata mai mare cà chiar' acumu; si cu tóte aceste, chiar' si inainte de acést'a, ei ar' fi batutu trupele osmane, de si acestea erau superiori la numeru, déca armat'a nóstra ar' fi urmatu a se oppune loru dupa planulu propusu de marele Veziru.

Asta-di Germanii au unu comandante-generalu fórte prudentu si de unu curagiu si esperientia bellica fórte probata ; si acesta, precumu credu eu — dîcea totu Codgia — nu ar' provoca pe Turci la o lupta, déca elu nu s'ar' fi postatu cu trupele sale la unu locu avantagiosu, de unde intr'unu modu precarele este siguru de victoria. Ceilalti Pasi mai cu totii erau inclinati pentru acésta parere. Atunci Vezirulu, pentru ca auctoritatea lui Giaferu Pasia se nu prevaledie asupr'a sa, si-a pusu tóte poterile pentru a trage pe Sultanulu in partea opiniunei sale. Elu inferà pe Codgia Dgiaferu Pasia de unu infidelu si tradatoriu, care da consiliuri in trebile ottomane cá unulu care este corruptu de inimici, si se oppune la tóte salutariele consiliuri ce s'ar' poté da Sultanului. Vediendu Dgiaferu Pasia ca nu este altu modru de a invinge obstinacitatea marelui Veziru, rugâ pe Sultanulu se lase a se redica cortin'a (22), si a-i asculta in persóna discursulu ce are se tiena despre interesulu ce-lu pórta pentru binele imperiului ottomanu. Accordandu-i-se acésta gratia, si adresandu-se catra Vezirulu, incepù a vorbi precumu urméza: «Déca «si voi, fratele meu, stati intr'o gratia atâtu de inalta la Dumnedieu, in câtu elu insusi ve inspira consiliurile sale, si ve assecura «de reusita, atunci nu me poteti condemna. Déca este vointi'a Ma-«iestatiei Sale, atunci bine-voiésca a ordina se me lege in fera si se «me tiena legatu, si vóue se ve demande a ataca pe inimicu dupa «modulu cumu ati aretatu ca ar' fi mai consultu. Si déca voi in multu «un'a séu dóue óre nu veti lua fug'a intr'unu modu fórte rusînosu, «atunci eu cá unu câne puturosu, me voiu suppune la ori ce pe-«dépsa ce Maiestatea Sa ar' voi se dicteze asupr'a mea. Er' déca «(ceea ce Dumnedieu se inlature de la noi) predicerea mea s'ar' im-«plini, atunci voi se dati ratiune inaintea lui Dumnedieu si a Sul-«tanului pentru imprudenti'a vóstra. Si ori care ar' fi sórtea mea «aci, eu totusi stau firmu pre langa opiniunea mea de mai inainte, «si din credinti'a cu càre me portu catra imperiulu ottomanu, ve «dau consiliulu a nu ve lasa se intrati in lupta deschisa cu inimi-

(22) *Cortina.* Consiliulu de statu, unde se delibera asupr'a affacerilorn importante, la Turci se numesce Galibe divanu, si Sultanulu assiste aici intr'unu modu particulariu; elu sta dupa o perdea séu cortina, unde este invisibile, dar' aude totu ce se vorbesce in divanu.

«culu; ci marginiti-ve numai a intari liniele nóstre si a sustiené a-«tacurile loru cu tunurile si cu soldatii nostri. Cu modulu acesta, «déca si Dumnedieu va binevoi a da favorulu seu victoriei nóstre, «ve potu bine assecura ca noi nu vomu fi batuti. Déca inse inimicii «voru voi se tréca pe de inaintea castreloru nóstre si a inainta spre «siantiurile de la podu: atunci sunt de opiniune, ca noi se nu mer-«gemu in lupta deschisa contra loru, ci se-i incungiuramu si se-i «inchidemu intre liniele nóstre. Câci, cu acésta tactica ei voru fi «constrinsi, din lips'a de provisiuni, a perlasa castrele loru, si a ne «ataca pe noi in siantiurile nóstre, séu a trece dincolo de Dunare; «candu apoi ne voru da ocasiune in retragerea loru a nevali fara «periclu asupr'a loru si a-i bate din spate.».

LA CONSILIULU LUI DGIAFERU PASIA CONSILIULU SI LUPT'A SE AMENA PE ALTA DI

XLI. Sultanulu apróba consiliulu lui Dgiaferu Pasia, dar' totusi amâna consiliulu bellicu pe diu'a urmatoria, pentru a delibera in mai mare cunoscintia de causa. Intr'aceea ordiná ómeniloru sei a se tiené in lineele loru de lupta, si pe acei-a cari intrasera degiá in campania, i rechiama prin ciausi (23) spre a se retrage in lineele de aperare. Dar' nici acestu midi-locu nu era sufficientu pentru a stêmpera foculu soldatiloru, ardenti si impatienti de a se lupta: asia Mufti, la ordinulu Sultanului, lasa a se declara prin unu Fetva in publicu, ca toti acei-a cari voru cadé in acésta lupta, nu numai ca voru perde corón'a de Skehadet (24), ci anca pentru nerationabilele loru zelu voru avé de a sufferi pedéps'a eterna a infernului.

VEZIRULU INSISTE LA SULTANULU SPRE A SE DECIDE SE INTRE IN LUPTA

XLII. Intr'aceea principele Eugeniu inaintase pênê aprópe de

(23) *Ciausi*. Sunt duóe specii de Ciausi la Turci. Unii, cari in timpu de pace sunt aplicati la Constantinopole in divanulu Vezirului, pentru a recepe petitiunile suplicantiloru, a duce la judicatoriu ordinile Vezirului, si a esecutá sententi'a acestui-a. Altii, numiti Olai Ciausi, se aplica in timpu de resbelu; oficiulu loru este mai assemenea cu alu adjutantiloru in trupele regularie, ei pórta, candu armat'a è in lupta; ordinile Vezirului la Pasi; vedu ca trupele de Cavaleria se se tiena in linĕa, dau signalulu de bataia, suna de retragere, si altele. Dar' in acésta a loru functiune; nu suntu nici atâtu de desteri, nici atâtu de abili cá adiutantii regulari.

(24) Martyru *Tr. Rom.*

podu, si dupa ce a lasatu pe soldatii sei mai morti de sete si de caldura a se restaura cu ap'a din Dunare, i-a pusu apoi in ordine de bataia. In acésta positura a statu preste tóta nóptea, ceea ce au adusu pe armat'a turcésca in estrema terróre; câ-ci soldatii, pe cari i retienusera de la lupta, credeau ca numai fric'a generaliloru loru a causatu acést'a, si vedeau in acésta tactica numaì celu mai funestu presagiu pentru caus'a ottomana. Vediendu acestea Vezirulu, si crediendu ca acést'a este cea mai buna ocasiune de a face odiosu pe Dgiaferu Pasia, elu denuntiâ Sultanului vorbele si sgomotulu Soldatiloru, si aduse acést'a de motivu, ca câtu de prejuditiosu este pentru interesele ottomane o precautiune atâtu de escessiva a lui Dgiaferu Pasia, si ce urmari anca si mai funeste potu se aiba locu, déca nu s'ar' lua immediatu mesuri contra pareriloru propuse de acestu Pasia. Caci vana è acea sperantia, ca amu poté se taiamu inimiciloru tóte provisiunele si materialele de viatia, pênê candu Dunarea le este deschisa, si suntu domni preste tóte cetatile situate in susul acestui fluviu, de unde se potu provedé in abundantia cu tóte cele necesarie. Pre langa acestea, timpulu celu propitiu anca a trecutu, o armata atâtu de numerósa sta de multu timpu a lenea si in nelucrare; thesaurulu publicu este desecatu si inimiculu din dî in dî se intaresce totu mai multu.

SÈU A OBSEDIA SEGEDINULU; LA CE SI SULTANULU SE INVOESCE

XLIII. Fiindu-ca Mustafa nu voiá in nici unu casu a intra in lupta deschisa cu inimiculu, asià Vezirulu i dede consiliulu a lasa pe Germani la o parte, si inaintandu spre Tis'a, a impresora Segedinulu, câci, affirmá elu, ca scie de securu, ca acésta cetate nu este nici atâtu de tare fortificata, nici atâtu dé bine garnisonata, in câtu ea se fia in stare a resiste armatei ottomane mai multu de diece dîle. Cucerita odata acéstà cetate, séu devastata prin focu si feru, totu tienutulu dintre Tibiscu si Danubiu este prè usioru de a fi redusu sub dominatiunea turcésca; ér' tierile vecine cu Ungari'a le voru poté pré usioru devasta Tatarii si ceealalta cavaleria usióra. Armat'a germana este greóia, si asia nu este in stare a urmarí pe trupele turcesci, si cu atâtu mai puçinu a le persecutá, asiá, in câtu elu,

vezirulu, nu-si pôte imagina, ca impresorandu odata Segedinulu, generalulu Germaniloru ar' póté se-si lase ómenii sei inchisi intr'unu locu, unde ei si intr'unu casu si in altulu, ar'trebui se péra din lips'a midi-lóceloru de subsistentia. Ei potu intr'adeveru se impresóre Belgradulu, dar' aici este o garnisóna a nóstra de aprópe optu-spre-diece mii de ómeni, si o provisiune ce adjunge aprópe pe trei ani de dîle. Afara de acést'a, armat'a ottomana si flot'a nóstra este in apropiere, si candu ar' cere o necessitate urgenta, ea in casulu candu inimiculu ar' inchide tóte comunicatiunile, ar' póté cu flot'a se-i suppediteze adjutoriulu necessariu. Pentru assecurarea si mai mare a acestei cetati nu se cere mai departe alta, decâtu a revoca de acolo pe gubernatorele Amidge Ogli Huseinu Pasia, care este unu betrânu sí nepotintiosu, si a-lu inlocui cu Codjia Dgiaferu Pasia, care cu ocasiunea obsediului de la Temisióra a datu sufficiente probe despre desteritatea si abilitatea sa de a defende o cetate. Intentiunea Vezirului de a persvade Sultanului acésta schimbare, era de a-si recastiga auctoritatea sa inaintea armatei, si de a departa pe Dgiaferu Pasia de pre langa Sultanulu; bine sciindu ca dupa aceea va poté elu se afle ocásiune de a-i lua viéti'a, si prin acést'a a dá esemplu celorlalti Pasi de a nu i se oppune in viitoriu cu atâta vehementia. Dar' Sultanulu observâ intentiunea Vezirului façie cu Dgiaferu Pasia; si pentru aceea elu aprobâ parerea Vezirului in ceea ce attingea obsidiunea Segedinului; dar' ordinâ totodata, ca Dgiaferu Pasia se continue a remané in campania, fiindu-ca elu in consiliulu seu potea se folosésca mai multu la armata de câtu in cetati.

SULTANULU PLÉCA SPRE SEGEDINU

XLIV. In demâneti'a urmatoria, care era in cinci ale lunei Gemaziul-evvel, pre candu se reversá de diua, ordiná a sunà din tobe si din trompete cá semnu de plecare, si Ienicerii dimpreuna cu celelalte trupe indata au si plecatu spre Tis'a chiar' pe acea cale pe care venisera Germanii. Si anca chiar' in acea di, dupa o cale de aprópe nóue óre, s'au pusu in castre in apropiarea unui lacu, chiar in loculu unde mai inainte erau campati Germanii; ér' celorlalte trupe cari ar' fi voitu a-si continua calea mai departe, le dede libera voia de a

face acést'a. In alta di, dupa ce pentru aperarea podului preste lacu a lasatu indereptu pe Riusciuk Dgiaferu Pasia (25) cu cinci sute calereti alesi, a plecatu pênê in diua spre Zenta, unu castelu la tiermurii Tisei, prè puçinu cunoscutu mai inainte; si acésta plecare a fostu atâtu de repentina, in câtu ea semenà mai multu a fuga, decatu à unui mersu regulatu.

PRINCIPELE EUGENIU MERGE IN URM'A TURCILRU CU MARE RESOLUTIUNE

XLV. Principele Eugêniu, generalulu imperialiloru, audiendu sunetulu tubulchanei, a crediutu ca acest'a e signalulu pentru a se pune armat'a turcésca in ordine de bataia; si asia se puse si elu cu trupele sale in assemenea ordine de bataia, si asteptá fara vre-o miscare pe inimicu pênê catra amédia-di; dar' dupa ce a fostu informatu prin spionii unguri ca Turcii si-au redicatu castrele si sunt pe cale spre Zenta, elu a consideratu acést'a cá dreptu fuga, si a ordinatu cavaleriei ungare de a merge inainte, si lasandu indereptu parteá cea mai grea si mai debile a armatei sale, a mersu pe urm'a Unguriloru numai cu siese-spre-diece mii de ómeni; unu pasu acesta mai multu curagiosu de câtu prudente.

UNGURII ATACA PE TURCI

XLVI. Ungurii anca in acea nópte dau mai ântaiu preste Rusciuk Dgiaferu Pasia, care remasese indereptu pentru a apera podulu de preste lacu, si gasescu pe Turci anca dormindu, cari la nimicu nu se asteptau mai puçinu decâtu la o astfeliu de surprindere a inimicului. Ungurii incungiura pe Turci de tóte partile, si-i taia pe toti in bucati; abià a potutu scapa altulu din tóta mass'a, de câtu unu singuru camerariu alu comandantelui-Pasia, adjutoratu mai alesu prin intunereculu noptiei. Acesta alérga immediatu la armat'a tur-

(25) *Kiutciuk Dgiaferu Pasia.* Acestu-a nu è totu aceeasi persóna cu Codgia Dgiaferu Pasia, despre care amu vorbitu mai in susu (*), si care a fostu ucisu in batai'a de la Zenta. Cadiendu in manile Germaniloru, a descoperitu acestoru-a cu tóta sinceritatea starea armatei ottomane; pentru acésta fapta de tradare, elu, dupa bataia a fostu liberatu fara altu pretiu de rescumperare. Intorsu la Constantinopole, Sultanulu departe de a'lu puni pentru tradarea sa, d'in contra l-a restabilitu in dignitatea sa de mai inainte. Dar' indata la anulu a muritu.

(*) A vedé not'a 23 la Capu II din catea III. *Tr. Rom.*

césca, care adjunsese degiá la Zenta, si informéza pe Veziru ca armat'a germana este fórte aprópe, si ca a nimicitu pe domnulu seu dimpreuna cu tóta armat'a ce comandá.

VEZIRULU FACE SULTANULUI UNU RAPORTU FALSU

XLVII, Pentru a prevení cá acestu desastru se nu provóce o miscare de alarma in castre, Vezirulu puse immediatu se se taie capulu persónei care adusese acestu nuntiu, si notificâ Sultanului scirea falsa, cá cavaleri'a ungurésca care este in servitiulu imperatului germanu, s'a aretatu in dereptulu lui Dgiaferu-Pasia, pre candu acesta se retragea, dar' ca in urma a fostu batutu de catra Tatari si de catra celelalte trupe ottomane. Abiá inse ce notificâ acestea Sultanului, candu o multime de tatari, cari din intemplare vediusera cavaleri'a ungurésca, vinu in castrele turcesci si raportéza, ca intrég'a armata germana persecuta in cea mai mare precipitatiune trupele ottomane, si ca ea este degiá fórte aprópe de aci.

SULTANULU INFORMATU PRIN TATARI DE APROPIAREA GERMANILORU, TRECE TIS'A IN CEA MAI MARE FRICA

XLVIII. Imediatu dupa acésta Sultanulu comanda omeniloru sei a stá pe locu, ér' celoru cari inaintasera spre Segedinu le ordina a se intórce indereptu; si totodata da ordinu a se face câtu se póte mai curendu unu podu preste Tisa, care in patru óre a fostu si gata, servindu de basa barcele ce turcii le pórta pe cara, si pe cari ei le numescu tumbe. Câtrâ amédia-di trece insusi Sultanulu câlare preste podu; si candu se apropiâ Vezirulu cá dupa usu se-i sarute scar'a dela siea, Sultanulu i refusa acésta cu unu aëru fórte seriosu, si-i ordina a avé grige ca tunurile si tóta armat'a se tréca cu atâta mai securu preste podu, câci déca inimiculu ar' ocupa unu singuru caru, se scia cá pentru un'a cá acésta are se fia preparatu la cea mai infama mórte.

VEZIRULU IN CONTRA INTENTIUNEI SULTANULUI SE DECIDE A SE LUPTA CU INIMICULU

XLIX. Vezirulu vedea bine cà tóte aceste lucruri nu se potu face in dóue díle, si scieá si mai bine, cà perirea lui este inevitabile, déca s'ar' mai presentâ inaintea Sultanului; asià tramite mai ântâiu preste

podu optu tunuri cu tôte munitiunile, pentru a nu paré ca elu ar' neglige implinirea comandei Sultanului; dar' restulu armatei l-a retienutu, si a lasatu cà numai Spahii si trupele Pasiloru se tréca podulu, affirmandu ca tunurile si partea cea mai buna a armatei trebue se remana indereptu pentru a apera castrele, candu inimiculu ar venì se le atace din spate. Cei-a pe cari i tramisese inainte, au continuatu a trece podulu tóta nóptea si in diu'a urmatória pênê pe la amédia-di srpe timpulu prandiului.

ELU PRIN UNU DISCURSU ARTIFICIOSU SE SACRIFICA PE SINE SI PE CÊIALTI PASI GERMANILORU

L. Spre amiédi vine Vezirului scirea, ca Germanii se apropia si cà nu sunt in departare mai mare cá de vre-o trei óre. Deci cá se nu péra elu singuru fara a peri si rivalii sei, tramite dupa toti Pasii, cari trecusera dincolo de podu cu trupele loru, cá se se intórca indereptu, aducêndu de motivu, cà vré se se consulte cu ei. Acesti-a, fiindu-ca suntu obligati a se suppune ordiniloru Vezirului, se intorcu pedestri indereptu accompaniati numai de trei ciocadari, câci carale bellice de pre podu nu le permittea a veni calare. Cându Vezirulu i-a vediutu pe toti adunati in giurulu seu, cu esceptiunea Caimacamului Buiukli Mustafa Pasia, s'au adresatu catra ei cu urmatóriele cuvente. «Fratiloru, inimicii se apropia, si sunt degiá in faci'a « nóstra. Si fiindu-cà nu ne luptaramu cu ei atunci candu aveamu « positiunea si comoditatea in favorulu nostru, acumu suntemu con- « strinsi a ne lupta cu ei fara aceste avantagiuri. Nu ne-a remasu « alta decâtu o singura consolatiune, adecá professiunea religiunei « mahomedane, care ne declara de Gazi, déca invingemu, si de Se- « hadet, déca murimu cu gloria. Favoru de pretiu nestimabile acest'a! « Acumu, fiindu-ca un'a din aceste me astéptá pe mine asta-di, asia « iubitii mei frati si companioni de arme, amu cugetatu ca este lu- « cru necuviintiosu a ve rapi pe voi de la a gusta acésta fericire. Eca « dar', ca paradisulu este deschisu vóue. Si eu din inspiratiunea divina « ve ordinu a intrá acolo, si a gusta deliciele ce profetulu nostru ne-a « promisu. Er' déca voi ati refusa a ve suppune legei si ordiniloru « mele, atunci acésta arma a mea (aretându-le sabi'a) ve va lua si « viéti'a care doriti a conserva, si paradisulu pe care-lu despretiuiti.»

COMANDANTII SI SOLDATII MURMURA, DAR' IN URMA SUNTU NECESSITATI A SE SUPUNE

LI. Pasii neavendu nici curagiulu de a se oppune Vezirului in midi-loculu campaniei, nici vediendu vre-unu midi-locu de a poté scapa, se areta cu totii ca consimtu si ca se suppunu, si se retragu in linea la posturile loru. Dar' vediendu ei ca cerculu lineeloru este cu multu mai intinsu, decâtu cá se-lu pôta bine apera cu trupele ce le remasera, asia au inceputu a forma unu cercu mai micu in laintrulu celui mai intinsu. Soldatii incepu a murmura, a-si areta desplacerea si a reproba Vezirului in façie ca-i duce in acestu periclu evidente; cu tôte aceste ei se suppunu ordiniloru sale, fiindu-ca acésta o cerea chiar' securitatea loru propria. Pre candu se petreceau acestea, armat'a Germaniloru se aréta inaintea ochiloru loru. Candu i-a vediutu Sultanulu apropiându-se si ca au acoperitu totu terenulu, se infuriâ si tramitea mai la totu momèntulu câte unu chatisierifu Vezirului, prin care i ordinâ a espedia imediatu pe Ieniceri si artileri'a cu tôte munitiunile preste rîu, si se nu intardie cu acésta chiar' si candu ar' fi periclulu de a cadé tôte celelalte cara in manile inimicului. Dar' Vezirulu n'a descoperitu celorlalti Pasi aceste ordini ale Sultanului, ci respundea mesageriului numai atâta, ca elu mai bine voiesce a muri cu sabi'a in mana cá unu valorosu soldatu, decâtu se se lase a-lu omorî Sultanulu intr'unu modu infamu; si nici nu lasa pe Ieniceri se tréca rîulu. Intr'aceea veni intr'ajutoriu Vezirului si negligenti'a pastoriloru de vite; câci vediendu acesti-a ca Germanii se apropia, vitele destinate pentru transportarea atâtoru mii de cara le-au mênatu chiar' atunci in riu din susu de podu; prin acésta ap'a s'a imflatu si devenindu mai vehementa a trantitu vitele spre podu. Vitele se sparia si se incérca a sari pe podu; in acésta agitatiune trei vase se cufunda totalu, si podulu se rumpe asiá, in câtu numai unu singuru omu, sì acesta cu mare dificultate a potutu trece pe nisce scanduri puse in crucisiu.

IMPERIALII INDATA CE ADJUNGU ATACA DIRECTU PE TURCI

LII. Pre candu cu modulu acesta era rupta comunicatiunea intre infanteri'a Vezirului, si armat'a ce trecuse Sultanulu, adjungu Germanii cám trei óre inainte de a intuneca, si fiindu cá fara a se in-

formá mai ântâiu despre fortificatiunile Turciloru, credeau ca aces ti-a sunt aperati numai de carale loru, ei nevalescu de adreptúlu asupr'a Turciloru; dar' au fostu respinsi cu immensa pèrdere. Dupa ce au vediutu Germanii ca preste asteptarea loru Turcii sunt íntariti prin dupla linea si cu dóue serii de cara legate impreuna cu tari lantiuri, si observandu totodata cà Turcii cei din partea dincóce a fluviului sunt superiori loru in numeru, asiá se decidu a desiste de la assaltulu loru si a attacá pe inimicu cu alta tactica.

DAR' VEDIENDU CA IN MODULU ACESTA ATACULU'É PERICULOSU, SE INCERCA A ATACA PE INIMICU IN ALTU MODU

LIII. Tiermurii din partea de catra apusu ai Tisei sunt inalti si riposi. Spatiulu dintre aceste locuri ripóse se imple cu apa candu fluviulu se imfla prin ploile de tômna séu de ierna; ér' vér'a candu fluviulu scade, se trage si ap'a dintre ripe si lasa un locu nisiposu cam de trei-dieci de pasi in estensiune. Principele Eugeniu dispune a se face unu siantiu cevasi mai in josu de castrele Turciloru, si tramite pe calea acést'a câte-va regimente, cari se nevalésca asupr'a Turciloru pre din laintru, pre candu elu i va ataca pre dinafara. Si pentru cá Sultanulu se nu póta reconstrui podulu, si se tramita adjutoriu trupeloru sale, principele Eugeniu asedià dóue tunuri aprópe de capulu podului si in câte-va minute ilu derimâ cu totulu. Dar' Sultanulu anca din partea sea scóte o bateria de patru tunuri din cele optu ce i le tramisese mai nainte Vezirulu, o asiédia la tiermurea fluviului si ordina lui Kiahaia Arnautu Abdi (26) a deschide

(26) *Arnautu Abdi.* De nascere albanesu, si de aci a fostu numitu Arnautu. In curagiu si in politica nu l-a intrecutu nici-unu turcu. Mai ântâiu a fostu Ciausiu Basi; apoi vezirulu Elmas Mehemedu Pasia l-a facutu Kiahaia; ér dupa batai'a de la Zenta, unde toti passii au fostu omoriti parte de seditiosii Ieniceri, parte de man'a Germaniloru, pentru cá armat'a in lips'a de comandante se nu se sparga si se nu cada in manile inimicului, Sultanulu langa Temisiór'a l-a onoratu cu trei tuguri, si i-a impusu a conduce restulu armatei la Belgradu. Nu s'a mai auditu pénô acumu, cá Sultanulu in persóna se inainteze pe cine-va la dignitatea de Pasia, tienendu-se acést'a de marele veziru, care elu da si insigniele acestei dignitati; d'in acestu incidentu estraordinariu Arnautu Abdi a obtienutu numele de Padisiah Ciraghi (*). Precumu audu, elu este anca in viétia, si pórta dignitatea de Pasia in Misiru séu Egiptu.

(*) Creatur'a Sultanului *Tr. Rom.*

foculu asupr'a inimicului ; dar' tóte acestea se facura cu atâta confusiune, in câtu elu nu se assecurâ nici macar' cu unu siantiu, ci-si imaginá ca spatiulu ce era inaintea lui acoperitu cu vase, va fi de adjunsu pentru a-lu scuti in contra inimicului. Germanii observandu din care parte vine foculu Turciloru, indata dupa destructiunea podului isì indrépta tunurile in acea parte, omora mai multi dintre ingineri, vulneréza pe altii ; si dupa o noua descarcatura, constringu pe Turci a se retrage cu tunurile loru.

IENICERII UCIDU PE VEZIRU SI PE TOTI CEILALTI PASI

LIV. Si intr'adeveru, se parea ca tóte s'au conjuratu pentru nimicirea Turciloru. Ienicerii, dupa ce au respinsu pe inimicu din siantiurile cele din afara, se retragu in siantiurile cele din intru, cari de si nu erau anca deplinu terminate, dar' se estindeau in órecare distantia de la o tiermure a rîului pênê la ceealalta. Aici ei se declara resoluti à se sustiené pênê la estremu. Vezirulu dimpreuna cu ceilalti Pasi se incérca a-i abstrage de la acestu propusu, mai ântâiu rugandu-i, dupa aceea intrebuintiandu putere. Dar' Ienicerii din desperatiune trecu in furia ; se arunca asupra chiar amiciloru loru, si omóra pe toti oficierii loru, pe Veziri, pe Pasi, pe toti, si nu crutia nici pe unulu, decâtu numai pe Ag'a loru cu numele Deli Balta Ogli.

IMPERIALII SE ARUNCA ASUPRA CASTRELORU TURCESCI SI UCIDU PE TURCI PENE LA UNULU

LV. In midi-loculu acestui desastru, o parte din armat'a germana occupa siantiurile estreme parasite de Turci, si se aréta cá si candu ar' voí se atace siantiurile cele din intru, numai cu intentiunea de a atrage pe inimicu din acea parte a armatei care era indreptata contra fluviului, si prin acést'a a usiurá ataculu omeniloru sei asiediati pe tiermurii riului. Candu acestia s'au aretatu dintr'odata la capulu podului, pe Turci i-a cuprinsu o spaima terribile ; ei intorcu tóte puterile in partea acést'a pentru a impedecá trecerea Germaniloru pe aici. Intr'aceea, pre candu se luptau acì ambe partile cu egale resolutiune, partea Germaniloru, care venise din intrulu tierei, ocupa siantiurile interiori, remase fara aperare, si apuca in spate

pe Turci cari se luptau la tiermurii fluviului. Turcii, incongiurati si strinsi din tôte partile, se lupta cu bravura, de si in disordine; dar' in urma, dupa ce in vanu au cercetatu o cale de scapare, au trebuitu se succumbe, si au fostu taiati in bucati pone la celu din urma omu.

LUPT'A A FOSTU SANGEROASA DIN AMBE PARTILE

LVI. Dar' nici Turcii n'au muritu fara a-si resbuna asupra inimicului loru, căci siese mii de Germani au remasu morti in acésta espeditiune. De alta partè inse Turcii, precum se vede din listelè loru, au perdutu: patru-spre-diece-mii-si-siepte-dieci de Ieniceri si pe Aga acestora Deli Balta Ogli (27); apoi siepte-dieci-si trei de Odgiaki si Buluk-Agalari; trei-mii-si-siepte-sute de Topci si Gebedgi; siepte mii de Arnauti (28); insusi marele Veziru Elmas Mahomedu Pasia; cinci-spre-diece Pasi de rangulu cu trei tuguri, intre cari cei mai insemnati au fostu Codgia Dgiaferu Pasia, Misirli Ogli faimosulu cuceritoriu alu insulei Chio, Kiose Natil Pasia din Diarbekiru, Fazil Pasia din Sheresuli, (29); apoi doue-dieci si siepte pasi cu dóue séu

(27) *Deli Balta Ogli*. Cuventulu *Deli* insémna furiosu séu rabiatu; i s'a datu acestu nume pentru curagiulu seu immensu, si pentru cá cà unu nebunu se arruncà orbesce in ori ce periclu. Parintele seu a fostu Aga la Ienicieri, si elu anca a ajunsu la acésta dignitate, dupa ce trecuse prin mai multe ranguri mai mici la armata. In fine pentru virtutile sale, Sultanulu l-a onoratu cu trei tuguri, in contra murmureloru Vezirului, care era inimicu declaratu la toti cei buni si mari in imperiu. Dar' ce è dreptu, numai Vezirulu avea ratiune de a se necagi, căci Aga Ienicerilor de comunu se gratificá numai cu dóue tuguri, si dandu-se unui-a trei tuguri, publiculu considerá acést'a cá o rusine pentru Veziru.

(28) *Arnauti*. Dupa supressiunea rebeliunei lui Iskenderbeg in Albani'a, mai toti locuitorii acestei tieri au fostu fortiati prin Muradu II a trece la religiunea mahomedana; de atunci incóce Sultanii totdeauna au tienutu vre-o căte-va mii de Arnauti in armata. Ei trecu de cei mai buni soldati in imperiu, si nu fara ratiune; căci ei mergu asupr'a inimicului cu aceeasi resolutiune cá si Ienicerii, dar cu ma multa precautiune decătu acestia. Ei nu sunt organisati in batalióne regulate, dar' au o certa ordine stabilita intre sine, prin care se tienu impreuna, cá se nu se sparga séu se nu se mestece intre alte trupe, afara de casulu candu tóta armat'a ar' veni in totale confusiune si s'ar disparge prin inimicu. In particulariu ei sunt fórte renumiti pentru desteritatea cu care dau la çinta: pentru unu albanesu è numai jocu de a luá cu un glontiu in departare de duóe sute de pasi unu ou séu unu méru de pe capulu mamei séu femeiei sale.

(29) *Fazil Pasia*. Barbatu renumitu la Turci pentru rar'a sa sciintia si escelentele sale calitati; pentru aceea l-au si numitu fasil, adeca doctu. Avea unu stilu fórte

numai cu unu tugu; şi afara de toti acesti-a, unu numeru mare de acea multime curiósa, care de comunu merge in urm'a armatei turcesci asiă, in câtu numerulu totale alu cadiutiloru se póte pune, fara a gresì, preste trei-dieci-de mii de ómeni (30).

elegantu, si pentru acést'a Elmas Mehemedu Pasia indata ce au ajunsu mare veziru l-a facutu Kiahaia, si dupa aceea l-a tramisu Pasia cu trei tuguri in Sierésuli'a. Elu a lasatu dupa sine unu nume fórte bunu.

(30) *Trei-dieci de mii de ómeni.* Nici-odata Turcii, de candu-si aducu aminte ómenii, nu s'au luptatu cu mai multa constantia si desperatiune cá in acésta bataia nici unulu n'a cadiutu viiu in manile inimicului. De aci-si póte face cine-va idëa despre bravur'a armatei victorióse. Si victori'a inimícului anca ar' fi fostu dubia, déca Ienicerii puçinu inainte de bataia nu si-ar fi omoritu pe mai toti comandantii. Acestia, barbati renumiti de valórea loru, déca ar' fi fostu in capulu bataliónelorи, nu este cine se nu créda, ca prin esemplulu si adjutoriulu loru Germanii, cari erau mai puçini la numeru, ar' fi fostu séu batuti, séu celu puçinu constrinsi a se retrage. Se scie d'in esperientia, ca Turcii nici-odata nu se lupta mai furiosi cá atunci, cându se vedu incungiurati si nu mai au sperantia de a scapa; ei se lupta atunci mai multu pentru viétia decâtu pentru victoria; ei in desperatiune facu lucruri ce intrecu puterile omenesci, mai alesu déca sunt condusi de comandanti abili si curagiosi. De si sciu ca celebrulu Busbecque si alti scriitori au scrisu carti intregi despre art'a si modulu de a tiené lupt'a contra Turciloru, totusi credu ca nu va fi inutile, déca voiu adaoge si io reflessiunile mele, scóse d'in esperienti'a ce amu facutu in espeditiunea la care si io amu luatu parte. Inainte de tóte unu generalu crestinu trebue se esamineze, déca fortiele sale suntu egali cu ale Turciloru; dîcu egali in curagiu, nu in numeru, câci raru armat'a crestina póte se ajunga numerulu armatei Turciloru; apoi trebue se fia provediutu bine cu munitiunile si provisiunile necessarie. Déca nu le are aceste duóe, atunci trebe se se pazésca a da façie cu Turcii, câci ei nici-odata nu se batu cu mai multu curagiu, cá atunci candu vedu ca inimiculu are frica séu incepe a se retrage; si chiar candu incepu ei a fugi, déca vedu ca nime n'are curagiulu de a-i persecutá, ei se reintorcu si incepu lupt'a d'in nou, si anca cu focu mai mare de câtu mai inainte. Ér déca unu generalu scie ca póte comptá pe soldatii sei, si este provediutu cu tóte cele necesarie, atunci póte merge fara temere, si póte dá façie cu ei; dar' in prim'a dî nici-de-cumu se nu incépa lupt'a, ci duóe trei dîle se stea in acelasiu locu fara a se misca. Câci mai toti soldatii turci, indata ce vedu pe inimicu, ardu de foculu de a intra in lupta cu elu, in câtu nici ciausii loru nu i potu retiené, ci fara a observá vre-o ordine, se arunca ca leii asupr'a inimicului. Dupa duóe séu trei dîle inse scade in ei ardórea de a se bate; si cu câtu se voru tiené mai multu in acésta stare, cu atâtu curagiulu loru amortiesce, in câtu in urma trebe a se intrebuintiá fortia pentru a-i mâna la bataia. Afara de acestea, è mai bine a asteptá cá ei se incépa ataculu, de câtu a-i ataca ântâiu. Câci déca i ataci, ei se lupta in mai buna ordine, si se apera cu mai multa precautiune; apoi cu tunurile loru, pe cari le au totdeauna in lineele prime, facu stricatiune immensa in cei cari au inceputu ataculu. Candu d'in contra, déca astepti se atace ei mai ântâiu, ori câtu ar' fi ata-

DINTR'UNU NUMERU ATATU DE CONSIDERABILE UNU SINGURU PASIA A SCAPATU

LVII. Uniculu omu care a scapatu, a fostu Mahmudu Ben Ogli (31) Pasi'a Arnautiloru, fiiulu Beglerbegului Rumeliei, care cadiuse in lupt'a cu Veterani. Acestu Mahmudu, dupa ce a fostu vulneratu de dóue-ori, se aruncâ cu calulu seu in rîu, si gratîa fortitudinei acestuia, elù fu salvatu, trecundu-lu la tiermurea dincolo a rîului.

cutu loru de viiu, si ori câtu de oribile strigatele loru, ardórea loru scade indata, si indata vinu in disordine: ei nu se mai potu tiené, si prin urmare singuru cu foculu d'in pusce i poti respinge inderetu. Acest'a este, dupa mine, singurulu modu de a frange furi'a Turciloru, si de a reportá victoria asupr'a loru. Câci nu potemu negá, ca ei sunt terribili, si decula multi crestini, candu se lupta braçiu la braçiu, câci palosiulu acestor-a nu ajunge cu sabi'a turcului. Ér' candu curagiulu Turciloru scade, atunci crestinii nu trebe se sé oprésca, câci ei o ar' considera acést'a cá semnu de frica; d'in contra trebe se inainteze cu pasi inceti asupr'a loru. Ienicerii candu vedu acést'a, pe data scapa in strigate confuse, si implu totu campulu cu resunetulu *Ghiaur Ghieldy*, infidelii s'apropia. Prin acést'a tôta armat'a 'si perde curagiulu, si pasiulu primu pentru victoria este facutu. Dar' pentru Ieniceri anca nu è totulu perdutu: ei animati de oficiarii loru, suntu in stare a reinnoi lupta. Candu vinu acuma d'in nou, crestinii trebe se-i primésca cu focu continuatu, a-i respinge si a nu-i lasa se se apropia. Déca succede acést'a, apoi cu greu i mai poti face se incépa lupt'a si a trei-a óra. Si déca o ar' incepe, si ar' fi si a trei-a óra respinsi, atunci nu trebue se stati pe locu, ci mergeti totdeauna, de si cu grija, dreptu spre castrele loru. Unu strigatu oribile veti audi atunci resunandu pe totu campulu: *Ghiaur basti*, infidelii sunt aci: este impossibilu apoi de a-i mai face se intre in lupta. Câci in momentulu candu Ienicerii vor fi auditu acestu strigatu, ei sunt cei d'antaiu cari perasescu linea, tunuri si totu, si nu cugeta la alta decâtu a lua calulu sau mululu de la celu d'ântâiu pe care-lu vede, spre a poté scapa prin fuga. Cavaleri'a care scie acésta methoda a Ienicerilor, ca si candu ar' fi intre duoi inimici, prinde si ea fug'a, si se departéza câtu se póte mai tare de infanteria, de frica ca se nu fia incungiurata de Ieniceri, precumu se intempla acést'a adese-ori, si se le ica toti caii. Candu lucrulu a venitu acumu la atât-a, atunci generalulu crestinu nu trebue se lase a i scapa ocasiunea; câci, déca pentru unu picu de reserva, séu pentru piè mare precautiune, ori pentru fric'a de a nu cadé in vre-o cursa, va neglige a-i urmari dupa ce au prinsu odata fug'a, Ienicerii revinu in curagiulu loru, nu mai cugeta la perderea trecuta, se credu degiá invingêtori, si striga de resuna totu campulu: *Ghiaur corcar*, infidelii sunt fricosi. Turcii ataca apoi d'in nou; ei in acestu casu se lupta cu mai multa furia decâtu la inceputu; si de multe-ori castiga victori'a, pe care crestinii o tieneau cá in mana.

(31) *Mahmudu Ben Ogli*. Beglerbegu de Romeli'a, a lu carui tata de acelasiu nume a fostu ucisu cu trei ani mai inainte in batai'a cu Veterani. Famili'a acést'a are bunuri intinse in Rumeli'a; multi d'in ea ajungu a fi Pasi in acésta provincia, si nu arare-ori obtienu chiar si dignitatea de Beglerbegu.

Am auditu din gur'a lui acést'a aventurósa scapare, care o descriea cu multa vivacitate.

SULTANULU ISI LASA CASTRELE SI FUGE IN CEA MAI MARE FRICA LA TEMISIOARA

LVIII. Dupa acésta trista intempiare, Sultanulu Mustafa, care la tóta acésta lupta a fostu unu spectatoru pe câtu de tristu pe atâtu de passivu, fù cuprinsu de o terróre atâtu de panica, in câtu pe la mediulu noptiei fara vre-unu conducatoriu séu vre-o lampa, parasì castrele sale si-si luâ calea spre Temisiór'a; cu tóte ca nu avea a se teme atâtu de tare de Germani, cari fatigati prin atâtea greutati cu cari s'au luptatu, nu erau in stare a repara podulu in façi'a unei armate atâtu de numeróse ce o avea Mustafa pre lânga sine.

UCIDE PRE CAPUDGI BASHI CARE VOIA AI DA CONSILIU MAI BUNU

LIX. Capudgi Bashì, de nascere venetianu, care îsi renegase credinti'a crestinésca si-si luase numele de Siahin Mahomedu, se incercâ se abata pe Sultanulu de la erórea sa si-i consiliâ a nu parasi castrele sale intr'unu modu atâtu de rusinosu, si prin fug'a sa a nu da o complecta victoria in man'a inimicului, care n'a nimicitu anca decâtu o mica parte din armat'a ottomana; apoi mai adaose, ca nu este nici o ratiune de a se retrage de la lupta cu atâta precipitatiune, câci inimicii nu numai ca sunt fatigati si storsi prin o cale atâtu de lunga si prin labori atâtu de dificili, dar' ei n'au anca nici podu nici alte midi-lóce pentru a poté trece rîulu. Sultanulu inse intr'atâtu era cuprinsu de frica la assemeni consiliuri, in câtu reieptâ aceste reflessiuni salutarie, si immediatu punì cu mórte pe auctorulu loru, cá pe unu crestinu mascatu, care ar' fi corruptu de Germani, cá se-i dea consiliuri perniciόse pentru Turci; si apoi isi continuâ fug'a cu o iutiéla si mai mare de câtu mai inainte.

TURCII DE FRICA ISI LAPEDA BAGAGIULU CE-LU LUASERA CU SINE

LX. Alta nefericire sì mai grava adjunge pe Turci; si acésta pentru intunereculu noptiei, care era atâtu de mare, in câtu nici-unu omu nu sciea se distinga calea pe care se apuce. Din acésta causa, cei cari accompaniau pe Sultanulu au trasu pré multu in drépt'a spre Tisa, si cadiendu s'au cufundatu intr'unu locu mocirlosu si glo-

durosu, in câtu au fostu necessitati, pentru a se scapa pe sine, a-si lasă caii si totu bagagiulu loru in tina.

SULTANULU PERASINDU ARMATA AJUNGE TRAVESTITU IN TEMISIOR'A

LXI. In urma, demânétia pre cându resarià sórele, adjunge Sultanulu la unu locu, unde in anulu precedente se facuse o lupta intre Germani si Turci. Aici facêndu-si rugatiunile sale de demânétia, isi schimbà calulu si vestmentele, si fara a-lu cunósce cine-va, fugi cu estrema celeritate la Temisiór'a.

ACEA FUGA CAUSEZA INTRE TURCI O SITUATIUNE DEPLORABILE

LXII. Catrà amédi adjunge si armat'a chiar' la acelu locu. Aici fie-care fu coprinsu de cea mai mare desperatiune, din causa ca nu aúdia nimicu nici despre Sultanulu nici despre marii officeri cari trebuiau se fia cu elu. Acea teróre a crescutu anca prin o scire ce se respandi (alu carei auctoru inse nu se scie), ca Sultanulu ar' fi cadiutu in captivitate la Unguri, séu ca chiar' soldatii sei l-ar' fi tradatu inimicului. Omenii, ale caroru spirite prin frica sunt dispuse a crede tóte, au luatu acésta scire de adeverata, éra efectulu ei a fostu, cà soldatii au apucatu in tóte partile, si ingrijatu fie-care pentru propri'a securitate, nu cugetá la alta, decâtu cumu se scape de Germani, pe cari in totu momentulu i credeau la spatele loru.

SULTANULU SE TIENE ASCUNSU IN TEMISIORA

LXIII. In midi-loculu agitatiunei ce tormentà pe soldati din acea frica imaginata, ei adjungu in urma catra séra la Temisiór'a; dar' gubernatorele inchide portile de naintea loru, si nu-i lasa se intre. Fiindu-ca nu aveau anca nici-o scire positiva despre Sultanulu, asià se parea confirmata totu mai tare faim'a ca elu este prinsu. Câci gubernatorele cetatiei avea ordinu de la Sultanulu, a tiené cu totu modulu possibile in secretu sosirea sa aici, cá nu germanii aflandu despre acést'a, se vina si se-lu inchida in cetate.

ALTE DESASTRE SI MAI MARI PENTRU TURCI

LXIV. Pre langa aceste fatalitati, cei cari au scapatu, au fostu urmariti si de acea consecentia firésca a ori cârei perderi, care este lips'a de provisiune. Ei isi lasasera tóte bucatele in castre, fiindu-ca

fia-care era mai ingrijitu de scaparea sa ca de grij'a mancarei. Unii puçini au avutu bun'a fortuna de si-au potutu cumpera pane cu unu pretiu escessivu. Vitele loru de transportu si ei insii moriau de sete, si nu aveau o picatura de apa cu ce se si-o astempere. Lacurile de apa de prin pregiurulu Temisiórei erau cu totulu secate de caldurile verei, si déca mai era pre unde-va vre-o balta imputîtă, mergeau cei cari erau mai tari (32) si ocupandu-o nu lasau pe ceilalti la ea.

IN FINE SULTANULU SE ARÉTA LA RESTULU ARMATEI SALE

LXV. In fine, dupa ce armat'a ottomana a statu trei dîle cá o nava agitata de valurile mârei, si care nu are nici indreptariu nici guber-

(32) *Cei mai tari.* De câte-ori mi aducu aminte de confusiunea deplorabile de atunci, totdeauna me coprinde o secreta orôre. Nu era omulu in securitate nicairi: amiculu cá si inimiculu, era assemenea suspectu; disordinea era universale si neimaginabile. Sultanulu a statu trei dîle ascunsu in cetate; nime, afara de Pasi'a, nu scia ca unde è. Intr'aceea mii de sciri se respandisera printre trupe; unii dîceau ca è prinsu, altii ca l-au tradatu chiar sodatii sei. Trupele cari scapasera, rateciau incóce si 'ncolo fara comandanti, fara conducatori, fara disciplina; calauzulu loru era fómea; si ce vedeau, totu predau. Secet'a estraordinaria d'in acelu anu secase tóte apele, caii muritori de sete erau redusi a suge mocirle puturóse. Si déca, cine-va pe intemplate, dá de vre-unu picu de apa statatória, trebuia cà mai antaiu se omóre séu se vulnereze pre multi altii inainte de a-si poté macar uda buzele, departe de a-si poté stempera setea. Dupa-ce amu scapatu si io cumu amu potutu, m'amu dusu cu celelalte trupe la Temisiór'a, si miamu pusu cortulu cu totu bagagiulu intr'o vinia. D'in intemplare amu datu aici de unu putiu acoperitu cu pamentu. Mi-amu mutatu cortulu asupr'a putiului; l-amu curatîtu, si astfeliu aveamu apa próspeta si curata pentru mine, pentru ómenii mei, si pentru caii mei. Intr'o demânétia, pre candu se reversá de diua, amu tramisu prin servitoriu unu olu de apa la bucatariulu meu. Pe cale-lu vede unu soldatu, i iea olulu si bea ap'a; apoi 'lu amerintia cu mórte, déca nu i va spune de unde are ap'a aceea, si i puse sabi'a in peptu. Bietulu baiatu, tremurandu de frica, spune soldatului, ca io amu unu putiu sub cortulu meu. Soldatulu indata curge la cameradii sei si le spune ceea ce audise. La momentu pléca cu totii, tienendu intr'o mana sabi'a góla, si 'ntr'alt'a unu vasu, si intrebandu in tóte partile, ca unde este cortulu meu? Io amu vediutu numai de câtu, ca nu este nici-unu midi-locu de a mai ascunde lucrulu; mi-amu mutatu cortulu, si amu lasatu putiulu liberu. Pentru a me escusa, le-amu dîsu, ca a fostu unu omu mortu in putiu, si l-amu ascunsu, pentru ca m'amu temutu, ca cine-va arsu de sete ar poté se bea d'in elu inainte de a-lu curati, si prin acést'a ar poté se-si spurce sufletulu. Minciun'a acésta innocenta, dar' necessaria in acele impregiurari, m'a scapatu de sabi'a aceloru barbari, ba anca mi-au si multiamitu pentru servitiulu bunu, ce le-amu facutu.

noru, Sultanulu vediendu ca din partea Germanilor nu are de a se teme de nici unu periclu, se decise a se areta armatei, si insoçitu de o guarda, ce la ordinulu seu i dede gubernatorele Pasia din Temisiór'a, se presentâ inaintea soldatiloru sei. Prin acést'a soldatii isi revenira din fric'a ce o portâ si trupele tóte la vederea Sultanului sei aretara atâtu de esaltate de bucuria, in câtu, cá si candu elu s'ar fi intorsu in trimfu, strigara cu totii, ca nu le mai pasa de suferintiele supportate pênê acumu, cì voiescu a-si resbuna aspru contra inimicului, câci Sultanulu loru é cu ei, si vieti'a lui é in securitate.

NUMESCE PE HUSEIN PASIA, GUBERNATORELE BELGRADULUI, DE MARE-VEZIRU

LXVI. In diu'a urmatória, cu armat'a sa scósa din desperatiunea de mai inainte, pléca spre Belgradu. Dupa ce in mersulu seu adjunse la unu locu ce se numesce Alibingar (33), a venitu inaintea lui gubernatorele Belgradului Amidde Ogli Husein Pasia, dupa care tramisese pe Mirachor Cerkes Mehemedu Pasia pentru a-lu chiamá la sine. Si fiind-ca nu mai era acumu nici-unu altu Pasia cu rangulu de trei tuguri, asiá ilu numì pe acestu Husein Pasia de Mare-veziru.

SULTANULU MERGE DE LA BELGRADU LA ADRIANOPOLE SI DE AICI LA CONSTANTINOPOLE

LXVII. Dupa ce a mai statu puçinu timpu in Belgradu, catra finitulu lunei Gemaziul-evvel anulu Hegirei 1109., s'a intorsu cu restulu armatei sale la Adrianopole, si puçinu dupa aceea s'a dusu la Constantinopole. — Imperialii din contra, dupa victori'a ce repurtasera, au remasu tóta nóptea in campulu loru de batalia, fiind-ca se temeau de o apucatura strategica a Turciloru, ce este fórte in usu la acesti-a; dar' in diŭ'a urmatória au trecutu Tis'a si au depredatu totu ce Tōkōli (34) mai lasase in castre. H. 1109. / I. C. 1698.

(33) *Alibingar.* Fônt n'a lui Ali. Unu locu la diumetate cale intre Temisior'a si Belgradu; aici vinu de comunu spionii d'in ambe partile, fiindu loculu fórte elevatu, in câtu se póte vedé departe giuru-impregiuru.

(34) *Tököli.* Elu acompaniase pe Sultanulu in acésta espeditiune. Dupa desastrulu Turciloru, vediendu podulu ruptu, si bine sciindu ca Germanii nu-lu voru poté reparâ in timpu atâtu de scurtu, Tököli profitâ de spaim'a generale, si remase tóta nóptea in castrele turcesci, si depreda totu ce i s'a parutu mai pretiosu. Prin acésta s'a inavutitu pe sine si pe ai sei mai multu decâtu prin pensiunea ce o primia de la Sultanulu, câci acést'a abiá 'i ajungea a se sustiené pe sine singuru.

IMPERIALII ISI INTORCU ARMELE CONTRA BOSNIEI SI O PRÉDA INTR'UNU MODU TERRIBILE

LXVIII. Timpulu fiind cu multu mai inaintatu decâtu cá se pótа cu succesu obsediá cetati atâtu de tari precumu erá Temisióra si Belgradulu, Germanii isi intorcu armele contra Bosniei; cucerescu Dobe si Mogle; dau focu la Seraio, capital'a tierei, si reducu in potestatea loru mai tóta Bosni'a.

O FERICITA ESPEDITIUNE A LUI DALTABAN MUSTAFA PASIA

LXIX. Trupele turcesci, cari erau destinate pentru aperarea acestei provincie, in acésta a loru strimtorare nu scieau se afle altu midi-locu, de câtu ca mersera la Daltaban Mustafa Pasia (35), care pe

(35) *Daltabanu Mustafa Pasia.* Faimosu intre turci prin virtutile sale resbelice. In tineretiele sale a fostu Ienicieriu, si crescutu in curtea marelui Veziru Kioprili Ahmed Pasia. Succesorele acestui-a, Cara Mustafa Pasia. l-a inaintatu la oficiulu de Talkisci. Dupa mórtea lui Cara Mustafa inse Daltabanuu a devenitu unu jocu alu fortunei. Elu si-a perdutu postulu, si a fostu uitatu de toti, pénè ce Arabagi Ali Pasia deveni mare Veziru. Acesta 'lu face Aga Ienicerilоru. In acestu postu i se dède prim'a ocasiune, de a da lumei probe despre virtutile sale. Elu purtá multa grige pentru tranquilitatea publica; pedepsia aspru ori ce disordine; si pre candu predecessorii sei nu amblau de câtu cu parada si calari, elu isi schimba vestmintele si diu'a nóptea mergea pedestru in partile cele mai frequentate ale cetatiei. De aci i s'a datu numele de Daltabanu, adeca: descultiulu séu picioru-nudu. Acésta purtare a sa i-a castigatu stim'a tuturoru, in câtu Buiukli Pasi'a devenindu mare Veziru, n'a dubitatu unu momentu a crede pe Daltabanu de celu mai aptu pentru a-i succede in dignitate de Seraskir in Babadaghi. In totu timpulu, pe câtu a ocupatu acestu postu, elu si-a pusu totu cugetulu a curati Moldov'a de Poloni. Scopulu seu era a occupa Soroc'a, unde Poloni: 'si aveau magazinele loru. Dar'nu si-a potutu esecuta intentiunea, neavendu trupe sufficiente, fiindu-ca cea mai mare si cea mai buna parte a armatei ottomane era coupata contra Germaniloru. Totu ce a facutu insa, este ca a defensu fruntariele Moldaviei cu atât'a valóre, in câtu Polonii n'au potutu nici inainta in Moldovia, nici a mai infesta provinciele ottomane. Patru ani de dile a fostu Seraskiru in Babadaghi; in acestu timpu a facutu cunoscintia cu tatalu meu, si a intratu in amicitia intima cu elu, pe care o a conservatu nu numai catra tatalu meu pén' ce a traitu, ci dupa mórtea acestui-a chiar si catra fiii sei, lucru care nu este de tóte dilele intre barbari. Erumpendu turburarile in Asi'a, si brigantagiele infestandu acésta tiera, Vezirulu 'si puse ochii pe Daltabanu, ca unulu care singuru este capabile de a le inneca, si cu titlu de Beglerbeg de Anatoli'a 'lu, tramite la Kiutahi'a. Ajunsu Daltabanu aici nu numai debelà in scurtu timpu pe rebeli, si restabilì bun'a ordine in tiéra, dar' anca disciplin'a militara, care cadiuse cu totulu

atunci d'in intêmplare se tienea in Bickia, unu opidu in Bosnia, si offerindu-i comand'a asupr'a a tôta armat'a, ilu silescu chiar' ca se o

o reintroduse d'in nuou, si augmentâ fórte trupele asiatice. Numai invidi'a inimiciloru sei l-a scapatu de n'a peritu in batai'a de la Zenta. Ajunsese chiar la Sophi'a, capital'a Bulgariei, candu Vezirulu 'lu acusase la Sultanulu ca a predatu pe nedreptu o multime de persóne in Asi'a, si ca de la locuitorii acestei tieri a storsu in profitulu seu summe mari de bani fara scirea si contra ordinului Sultanului, Daltabanu respunse ca este pre adeveratu, ca a redicatu in Asi'a tributu mai mare de câtu predecessorii sei, dar departe de a pune banii in casett'a sa propria, si de a se inavutì cu ei, d'in contra i-a intrebuintiatu pentru a immulti si a pune trupele asiatice pe unu picioru mai bunu.» Intrebati aceste trupe, déca voiti a ve informau. Dar Vezirulu se temea, ca déca calitatile escelente ale acestui escelentu erou, se voru manifesta in cursulu acestei espeditiuni, ele ar poté se-i eclipseze glori'a, si omulu acestoru calitati se-lu trantésca d'in veziratu; asia fara vre-o forma de processu destitui pe Daltabanu d'in postulu seu, i luâ tóte bunurile, si'lu tramise in esiliu la Bichkia, o mica urbe in Bosni'a. Se intemplâ de chiar pe acestu timpu m'am dusu pentru unele lucruri ale mele in cancelaria la Kiahai'a; intraiu chiar in momentulu candu copistulu scriea ordinulu de esiliu pentru Daltabanu. Aruncaiu ochii. si-lu cetii fara se observe copistulu; si indata ce esiiu, me dusei in secretu la Daltabanu, cá la unu vechiu amicu alu meu si alu tatalui meu, se-i spunu ce amu vediutu. Elu imi respunse fara emotiune si cu tóta tranquilitatea: « Ve multiamescu « pentru amiciti'a ce o aretati catra mine, si-mi pare bine ca conservati memori'a « servitieloru ce amu facutu parintelui vostru. Dar' nu trebue se ve ingrigiti pentru « mine; póte, provedenti'a divina voiesce chiar' prin acést'a a me scapa de la mórte « si de la ruin'a, de care, precumu eu prevedu, chiar' Vezirulu si ceialalti inimici ai « mei sunt amerintiati. » Pentru placerea celoru curiosi, voiu insera aci formul'a « usitata la curtea ottomana pentru degradatiunea unui Pasia: « Tu care esti Mustafa « (nu i se mentionéza nici oficiulu nici dignitatea), dupa ce crimele si delictele tale « sunt notorie, tu esti cu totulu culpabile, si condamnatu la mórte; dar' d'in speci« al'a nóstra gratia ti se iérta pedéps'a capitala. Inse, inaltulu nostru ordinu este, ca « tu se fii si se remani destituitu d'in dignitatea de veziru, si se mergi in esiliu in « cetatea Bichkia, ce este in tiér'a Bosniei etc. » Si Daltabanu chiar' prin acestu esiliu a inaintatu la posturi mai inalte. Câci dupa batai'a de la Zenta, imperialii siau intorsu armele spre Bosnia, si subjugassera cea mai mare parte a tierei; Turcii cari mai remasessera aici, n'aveau nici-unu comandante, si nu scieau ce se faca si de unde se incépa; in urma se adreséza catra Daltabanu si contra vointiei sale si fara scirea prealabile a Sultanului, ilu declara de alu loru Seraskiru. Daltabanu prinde arm'a, pléca contra Germaniloru, si duóe-dieci-si-patru de castele le reocupa pe o tiermure si pe alt'a a fluviului Sava. Dupa aceste victorii, Sultanulu fara contradicere confirma pe Daltabanu in dignitatea, in care vocea poporului l-a inaltiatu. Puçinu dupa aceea se revoltara Arabii, ocupara cetatea Bostra si percurgeau tóta Mesopotami'a; Vezirulu Amidge Ogli Husein Pasia insarcinâ pe Daltabanu a suprima si acestu periclu, onorandu-lu cu dignitatea de Seraskiru, si dandui guvernamentulu de Bagdadu. Daltabanu merge numai cu duóe regimente contra

primésca. Sub comand'a acestui generalu Turcii prindu nuou curagiu, si nu numai ca se oppunu victoriosiloru Germani, dar' anca i batu

a una-suta-duóe-dieci de mii de Arabi, si-i bate; se dîce ca in acésta bataia, elu singuru cu man'a sa a taiatu la patru sute de inimici. Dupa acésta victoria a reocucupatu Bostra; pe trupele arabice, cari i-au imploratu clementi'a, l-ea luatu sub protectiunea sa; a impusu Arabiloru tributu mai mare, de câtu celu cu care erau insarcina i pénê acumu; si in urma, nu numai restaurá vechile fruntarii ale Bagdadului, ci anca le mai largi, si sub guvernamentulu seu tiér'a deveni mai productiva, precumu n'a fostu nici-odata mai inainte. Pre candu era occupatu cu aceste nobile intreprinderi, Rami Reis Effendi ilu accusa la Vezirulu, si acest'a la Sultanulu, ca este unu rebelu, favorisćza si tiene partea Arabiloru. Sultanulu se lasà sedusu, si pe Battal Othman Aga, fostu magistru de staule ilu tramite cu unu Chatisierifu la Bagdadu, spre a-i lua viéti'a. Daltabanu era la Bostra, si se bucurá d'impreuna cu soldatii sei de victoriele repurtate, candu Battal ajunse la elu. Acesta vediù ca in midi-loculu acestui entusiasmu alu soldatiloru, nu este consultu a esecuta ordinulu Sultanului; si fu destulu de prudente a dissimula caus'a venirei sale si a dice, ca Sultanulu l-a tramisu pentru a vedé, déca faptele lui Daltabanu correspundu óre-cumu cu renumele ce'lu are in publicu. Daltabanu i aréta 32 mìi capete de arabi, si dîce: « Mergi, si spune fidelu Sultanului, domnului meu, ceea ce ai vediutu». Othmanu Aga, dupa ce a esaminatu tóte cu deameruntulu, se intórce la Constantinopole si rapórta Sultanului, ca pe omulu pe care l-a condamnatu la mórte, l'au aflatu in midiloculu unei armate victoriόse, iubitu, adoratu de soldaţii sei, si pentru aceea n'a crediutu possibile de á esecutá ordinulu; dupe aceea incepe a enara servitiele ce a facutu Daltabanu pentru imperiulu ottomanu, cumu a subjugatu pe Arabi, cumu a liberatu Mesopotania de incursiunile loru, si cumu au assicuratu tranquilitatea provincieloru vecine. Daltabanu, cunoscendu inim'a cea avara a lui Mufti-Feizullah Efendi, si sciindu influinti'a ce o'are acest'a asupr'a Sultanului, indata dupa plecarea luî Othmanu Aga, i-a tramisu prin cati-va ómeni ai sei unu presentu de siese-dieci de mìi galbenĭ de aurul Mufti vediendu unu presentu atâtu de considerabile, la care nici ca se asteptá, nu se potea indoì ca acest'a trebe se fia presemnulu séu prenuntiulu unui servitiu importantu ce Daltabanu astépta de la elu; si tramite o persóna de incredere la densulu pentru a-i sci intentiunile, dicéndu-i ca déca vre a ajunge la dignitatea de mare Veziru, elu i o va midi-loci de la Sultanulu, si póte comptá pe favorulu acestui-a, cu atâtu mai vertosu, ca Vezirulu de acumu, Husein Pasia, este fórte infirmu, si si-a perdutu mai tóta reputatiunea prin betiile sale frequente. Daltabanu respunde, ca nu dubitéza a meritá ceva recompensa pentru servitiele, ce a facutu imperiului Othomanu; dar scie pré bine, ca fara protectiunea si assistenti'a lui Mufti, nu póte ajunge la dignitatea ce i se ofere; asiá ilu róga de a-lu deobligá, prin favoru atâtu de importantu, si-i promite a'i fi unu nou si pururea fidelu vasalu; din partea sa are midi-lóce de a-si aretá recunoscinti'a prin daruri anca si mai considerabile, de câtu celu precedente. Mufti, care dejá nu-lu avea la inima pe Vezirul Husein Pasia, indata ce primi acestu respunsu, merse la Sultanulu si-lu indemnà, a aduce pe Daltabanu mai aprópe de curte si a-lu face Pasia de Kiutahi'a. Candu Mufti audi, ca Daltabanu este in Kiutahia, a midi-locitu la Sultanulu de

si-i facu se tréca preste Sava, si reocupa de la ei dóue-dieci-si-patru de castre situate pe ambele tiermuri ale acestui fluviu.

stituirea lui Husein Pasia d'in veziratu, si tramiterea lui Battal Othmanu Aga cu insigniele de Veziru la Daltabanu, care primindu-le immediatu a plecatu la Constantinopole. Ajungêndu aici sér'a, a remasu tóta nóptea afara de murii cetatiei, in magazinulu cu pravu de pusca, aici primi scirea ca Husein Pasia a muritu in vill'a sa, care è in distantia de optu ore de la Constantinopole. Daltabanu pléca indata se assiste la immormentare; si in deminéti'a urmatória ajunge la Adrianopole, unde Sultanulu insusi i da ornatulu de mare Veziru. Indata in alta dî chiama la sine pe Rami Reis Effendi si pe Maurocordatu, pentru a-i dá ratiuni despre conditiunile sub cari au inchiaietu pacea de la Carlovitiu. Acesti-a ilu informa esactu si circumstantiosu despre totu lucrulu, i spunu ce instructiuni au avutu, si pâna unde s'au intinsu plenipotentiele loru, si sub ce conditiuni le-a ordinatu Sultanulu se puna capetu resbelului. Daltabanu, dupa ce au ascultatu raportulu loru, le dîse plinu de mânia: «Ve- « diu bine câ ati avutu instructiuni; dar acele au fostu obtinute prin espositiuni false. « Sultanulu nici-odata n'ar' fi subscrisu aceste instructiuni, déca nu i se dicea, ca impe- « riulu othomanu este intr'o positiune atâtu de desperata, in câtu elu nu se mai póte « sustienè, decâtu sub singur'a conditiune a pacei. Io credu cu elu n'a sciutu, pentru « ca nu i s'a spusu, ce soldati, ce generali, ce poteri póte statulu ottomanu se op- « puna inimicului! De sicuru, nu i-a spusu nimene, cumu unu pumnu de ómeni « si cu pretiulu sangelui meu, amu luatu in Bosnia duóe-dieci-si-patru de castelle « d'in manile Germaniloru, si unde, si cumu ar sta acumu imperiulu ottomanu, dé- « ca toti cari sunt in fruntea statului. ar fi lucratu cu acelasi zelu si cu acea fideli- « tate, cu care amu lucratu io! Si ce a lipsitu acestui imperiu, nu dîcu numai « pentru a resiste unui inimicu atâtu de debile, ci pentru a-si intinde chiar sì mar- « ginile sale? soldatii comandati, au banii? Nimicu d'in tóte aceste. Ceea ce i-a lip- « situ, a fostu crerii capului vostru, care mai bine era impluti cu paie. Dar' trada- « rea a fostu, ce v'a facutu cà se inchieiati o pace scandalósa cu unu inimicu debile si « storsu d'in tóte puterile, si apoi se profitati de neesperienti'a Sultanului, si se-lu « faceti se apróbe tractatulu vostru si se-lu confirme prin juramentulu seu. Io con- « cedu ca intru punitiunea pecateloru nóstre, si prin negligenti'a si incapacitatea ge- « neraliloru ottomani, Germanii au reportatu asupr'a nóstra vre-o câteva victorii, si « ne-au luatu vre-o câte-va cetati, cari au fostu impossibile de a le mai reocupa; « dar' ce v'a indemnatu pe voi a restitui Poloniloru cetatea Caminieti, acésta fortaré- « ti'a, ce natur'a si artea o a facutu impenetrabile? Prin acésta voi ati sacrificatu « cea mai frumósa parte d'in gloriele si cuceririle lui Mahomedu Sultanulu. Acést'a « insemnéza óre a lucra dupa legea nóstra? Aceste sunt óre preceptele profetului no- « stru? Cu modulu acest'a se conserva óre onórea numelui Oliosmanu? Vindict'a di- « vina i va ajunge de sicuru cu timpu pre toti acei-a, cari au facutu acésta injuria « imperiului ottomanu, si cari fara vre-o necesitate au datu in manile infideliloru a- « tâtea localitati sanctificate prin rugatiunile atâtoru musulmani.» Dicêndu acestea, 'i dimitte dela sine, cerêndu-le o lista despre starea armatei, starea thesaurului, si despre numerulu cetâtiloru, atâtu alu celoru date inimicului, câtu si celoru remase imperiului Vediendu list'a, elu a remasu fórte neindestulitu; si'a inceputu a defaima

RUSII INTARESCU AZOVULU. POLONII ALEGU REGE PE FRIDERICU-AUGUSTU, ELECTORELE SAXONIEI

LXX. Rusii in tóta vér'a acésta au fortificatu Azovulu si Lutichulu in publicu pe toti ministri, numindu-i tradatori ai imperiului; ér in secretu facea preparative pentru resbellu, si-si propuse a'si intórce armele contra Poloniloru, ca contra unui inimicu pe care-lu credea mai slabu. Totodata se resólve a lua viéti'a lui Rami Reis Effendi si a lui Alexandru Maurocordatu, ca autori ai pacei de la Carlovitiu. Ca inse se aiba macar' umbr'a unui justu pretestu pentru intentiunile sale, elu dicea ca acesti tradatori au lucratu contra ordiniloru Sultanului, cându au accordatu inimiciloru atâtea lucruri. Si pentru ca se-si intarésca si mai bine partid'a sa, scrie la Chanulu si la Maimarii d'in Tatari'a, intrebandu-i: déca si-au datu ei consimtiementulu la pacea infama ce a incheiatu Iskierlet Ogli si companionulu acestui-a Rami Reis Effendi? «Sciu-dice elu in acésta scrisóre — si sunt pe deplinu «convinsu, ca atâtu unulu câtu si celalaltu au fostu corrupti prin bani de catra in«fideli; au vendutu imperiulu ottomanu; au incelatu pe Sultanulu; si astfeliu nu «au inaintatu ci au ruinatu binele ottomaniloru.» Acésta procedere la lui Daltabanu» pe mine m'au adusu in mai mare perplesitate, ca pe Rami Reis Effendi si pe Maurocordatu. Ei vedeau bine, ca trebue se fia sacrificati a resimtiementulu lui Daltabanu, déca mai remâne acest'a Veziru; ei simtiau pré bine, ca nu este sperantia de a se schimba lucrurile, pe câtu timpu Mufti este in amicitia cu Daltabanu. Dupa multa cugetare asupr'a midi-lóceloru, cumu ar' poté se se asicure, espedientulu celu mai bunu li s'a parutu de a merge la Mufti, si déca s'ar' poté a-lu abate de la amiciti'a cu Daltabanu. Mavrocordatu face planulu cum se purcéda, si-lu instruiesce pe Rami ce are se dica lui Mufti, si ce argumente se intrebuintieze. Rami urmandu instructiuniloru politicului Iskierlet Ogli, isi alege o buna ocasiune de a vorbì cu Mufti, si-i spune: cumu Sultanulu l'a insarcinatu a inchĭeié pace cu Germanii si cu Polonii; cum d'in partea sa n'a intermissu nimicu ce a fostu cu putintia, de a pune conditiunile cele mai favorabili pentru imperiulu ottomanu; si déca au accordatu ceva infideliloru, acésta o a facutu prin ordinu de la Sultanulu si cu invoirea lui Mufti si a marelui Veziru, Husein Pasia. Si acumu dupa ce a ostenitu si a facutu atâte servitii bune pentru statulu ottomanu, in locu de recompensa, se vede si elu si colegulu seu Iskierlet Ogli, espusi estremei indignatiuni a noului Veziru, Daltabanu Mustafa Pasia. Câci acesta nu numai l-a intimpinatu in modulu celu mai offensatoriu, pe cându este cu totulu nevinovatu; dar anca s'a pronuntiatu in terminii cei mai amari contra toti acelor-a, cari séu prin ordinulu loru, séu prin invoirea loru au contribuitu la acésta pace; si mai multu, elu s'a demisu péné a dice in publicu, ca va spalà infami'a ce s'a facutu numelui ottomanu, curatîndu pe toti ghiaurii interni si esterni. Si mai multu anca de câtu tóte aceste, elu prin scrisori secrete a escitatu la rebelliune pe Tatari si pe Chanulu loru, si pe tóte órdele scythice, si pentru a-i inima si mai tare, a latîtu intre ei minciuni de minciuni despre reu'a administratiune a statului. Dupa ce aceste si alte assemeni attentate ale lui Daltabanu, precum è prè evidentu, n'au alta de scopu de câtu a ruina pe toti acei-a, cari n'au crutiatu fatigiu pentru a reda imperiului tranquillitatea, ba au de scopu a destituì chiar pe Sultanulu

cu nóue lucrari, si se preparau la o nóua campania ; dar' inimiculu nu le-a datu ocasiune de a intra in lupta cu ei. Polonii alegu rege

asià amu crediutu—dice Rami, de a nóstra detorintia, a ve informa despre tóte aceste, ca pe unulu care ati avutu parte mare in realisarea pacei ; si a ve ruga, cá se fiti cu grige nu numai pentru salvarea vóstra, ci si pentru a celor-a, cari ve considera de alu loru patronu si protectoru; binevoiti, prè sante Mufti, a ne defende contra violentiei omului acestui-a. Mufti, Feizulah Effendi, miscatu prin acestu discursu alu lui Rami, si imaginandu-si ca viati'a sa anca este in periclu, se determina a nu astepta lovitu-rea fatale, ci a preveni pe inimicu, si a-lu prinde chiar' in curs'a lui. Pentru a'lu contramina cu mai bunu successu, tramise dupa marele macelariu alu curtiei Cara Mehemedu Aga, omu fórte avutu, care prin lung'a esperientia scia se-si ascunda barbari'a sufletului seu, si care prin acestu midi-locu sciù se iea fiic'a lui Mufti de nevésta pentru fiiulu seu. Venindu la Mufti, acest-a i vorbi in urmatorii termini : « Asiu vré se comunicu Vezirului unele lucruri; si voiam se te rogu a merge pentru « mine la elu, se i le comunici, fiind-ca sciu ca sunteti buni amici amendoi. Rami « Reis Effendi si Iskierlet Ogli, au fostu la mine, si mi-au spusu multe lucruri rele « despre Vezirulu. Se crede ca ar' vré se destituie pe Sultanulu, si mie se-mi iea vi-« éti'a, dicêndu in publicu cá io asiu fi unu infidelu. Voi sciti cá numai la recoman-« datiunea mea s'a facutu elu Mare-veziru. Sciti si aceea , ca elu è ciracula séu « clientulu meu. Asiá, n'asiu vré ca lumin'a care abiá-abiá o amu aprinsu, se se « stinga atâtu du curendu , si se se iea viéti'a unui omu , pe care abiá câte-va dile « l-amu inaltiatu la cea mai mare dignitate a imperiului ottomanu. Nu me indo-« iescu de alta parte, ba sunt convinsu, ca Rami si Iskierlet Ogli s'au lasatu a se cor-« rumpe cu bani de câtrâ Giauri in cursulu negotiatiuniloru de pace si de capulu « loru au acordatu Germaniloru si Poloniloru multe lucruri, ce ar' fi potutu se re-« mana imperiului ottomanu : ei au amagitu pe Sultanulu si pe mine cu minciuni « studiate, dicêndu ca este impossibila de a inchiáié pace, sub alte conditiuni. Pen-« tru aceea asiu vrè se dati Vezirului in numele meu a intielege , ca io departe de « a me lasa influintiatu de minciunile acestoru ómeni, d'in contra, voiu remané pu-« ruré patronulu lui, si me voiu intrepune la Sultanulu cu tóta ocasiunea, nu numai « spre a-lu sustinè in dignitatea de Mare-veziru, dar' nu voiu fi contra, se uccida « pe toti inimicii sei ». Daltabanu audîndu aceste chiar' d'in gur'a lui Mehemedu Aga, merge inca in acea séra a face visita lui Mufti, si se preface ca vre a-i vorbi cu inima deschisa ca patronului si binefacatorului seu. Mufti anca se preface si lauda intentiunile Vezirului promitendu-i a-i da mana de adjutoriu intru tóte, si in particulariu pentru a trage in judecata pe Rami si pe Maurocordatu d'impreuna cu toti complicii loru. Daltabanu incuragiatu prin aceste promisiuni se intórna acasa plinu de voia buna, si chiama la sine pe Kiahaia Topal Ibrahimu Aga, care mai in urma s'a facutu gubernatore de Thesalonic'a, si-i spune cu deamenuntulu totu ce s'a petrecutu intre elu si intre Mufti ; in fine ii dîse : « Nu potu nega, cà Mufti este pa-« tronulu meu , si lui amu de a multiami, ca am ajunsu la dignitatea de Mare-ve-« ziru ; dar' nu-mi vine la socotéla, ca acestu omu are atâta influintia la Sultanulu, « in câtu pune si depune veziri dupe capriciulu seu ; câci precumu a destituitu pe

pe Friedericu-Augustu, care mai inainte era electore alu Saxoniei ; acestu nou rege se puse cu tóta seriositatea a face preparativele

« Husein Pasia, si mi-a datu mie insigniele imperiului, chiar asiá me póte destitui « pe mine si a pune altulu in loculu meu. Vediu inse cà nu este nici unu midi-locu « prin care l-asiu poté discreditá inaintea Sultanului, fiind-ca acesta se pórta cu o « veneratiune prè mare catra elu ; este dar' necessariu a-lu curatí d'in cale, fara cá « Sultanulu se scia ceva ; càci, este mai usioru a se bate cu unu omu mortu, decâtu « cu unulu viu. Asiá, spre a-lu curati d'in viétia, mi-amu propusu urmatoriulu es- « pediente. Juoi, pe cându tóte tribunalele si alte oficiuri sunt inchise, ilu voiu in- « vita la mésa, si sub prandiu vre-o cati-va ómeni incrediuti ai mei ilu voru sugru- « má cu o córda de arcu. Dupa aceea voiu aduna Ienicerii , i voiu face se se revól- « te, indata voiu anuntiá Sultanului, cà Ienicerii pretindu irrevocabilu mórtea lui « Mufti, precumu si capulu lui Rami si alu lui Maurocordatu, si alu câtoru-va alti. » Kiahaia , tradatoriu consummatu , aproba la vedere proiectulu Vezirului , si lau- da intentiunea lui. In nóptea urmatória inse isi schimba vestmentele, merge la Mufti si-i descopere periclulu ce-lu amerintia. Mufti i multiamesce si-lu dimitte de la sine, facêndu-i promisiunile cele mai mâgulitórie. Ér'catra trei óre din nópte se pune in trasura, merge dreptu la Sultanulu, si-i spune cele ce audise de la Kiahaia. Totodata i da consiliulu a condamna la mórte pe Daltabanu , pentru ca se nu póta escita nuóe turburari in imperiu, si-i promite ca d'in partea sa va da Fetva necessaria la esecutarea mortiei lui Daltabanu. Si — adaose Mufti — fiindu-ca este de temutu , ca déca s'ar' precipita lucrulu, ar' potea se se revólte poporulu, asia se insarcina elu a inventa unu pretestu pentru a-lu tramite pe ceea lume fara sgomotu. Mufti intorcêndu-se acasa , pentru ca se nu mérga la Vezirulu la mésa , se face ca sufere de podagra in picióre , si tramite la elu pe unu Talkisiu cu rogarea ca se-lu onoréze cu presenti'a sa, fiindu-ca are de a-i comunica lucruri de mare importantia. Vezirulu, indata ce primi acestu mesagiu, pléca la Mufti; càci nici prin minte nu 'i trecea, ca inimicii sei au luatu mesurile de a scapa de elu. Vedendu-lu Mufti intrandu i dîse : «Charu domnului ! Sultanulu mi-a accordatu tóte cererile. Elu mi-a promisu « ca se invoiesce la mórtea lui Rami Reis Effendi, numai trebue se se invente causa « plausibile pentru a-lu poté condamna. Io amu unu consiliu, care déca l'ati urma, « io credu ca nu v'ar' lipsi nici pretestulu, nici legitim'a causa de a-i lua viéti'a. Dar' « pentru a fi sicuru de succesu, trebue mai inainte de tóte a-lu departa de pre langa « curte. Si acést'a nu se póte face altminterea , decâtu a-i oferi in recompens'a ser- « vitieloru sale unu titlu de Veziru cu trei tuguri, si apoi dupa câte-va dile a-lu tra- « mite ca gubernatore in vre-o provincia departata. Dupa aceea este usioru de a-i « atribui vre-o crima, spre a'lu face odiosu inaintea Sultanului ; si mórtea lui e si- « cura. Stersu odata acesta d'in cale, cu Iskierlet Ogli este mai usioru ; pe acesta « ilu poteti ucide, precum se da la unu cane in capu pe strade.» Mufti pentru a da mai multu pondu vorbeloru sale, fece pe Daltabanu se jure, ca nu va spune nimenui nimicu, nici macar la Kiahai'a seu. Vezirulu amagitu prin aceste minciuni specióse, se credea sicuru de tóte, nedubitandu nimicu in amiciti'a lui Mufti. Asià ilu intrebà pe Rami Reis Effendi , mai ântâiu cam in risu : déca n'ar voi se fia promovatu la

bellice, dar' voindu a-si assecura affectiunea nobililoru, elu amână campani'a pe anulu urmatoriu.

dignitatea de Pasia? Acesta, instruitu de Mufti, cade la piciórele Vezirului. si-lu róga se-lu crutie de o sarcina atâtu de grea; pentru elu este destulu a fi unu copistu, n'are nici o ambitiune, si nu è nascutu pentru dignitatea de Vez'ru; nici talentele lui nu sunt formate pentru a guberna o provincia; si nicairi nu póte proba diligenti'a si fidelitatea sa mai bine ca in cancellaria. Daltabanu luandu aeru seriosu, ilu infrunta pentru aceste vorbe si-i da se pricépa, ca déca nu se va supune vointiei Sultanului, isi va perde tóte meritele servitieloru sale d'in treçutu, si afara de acestea va fi espusu indignatiunei Sultanului. Rami simulandu resistentia, in fine se suppune, ér Daltaban anuntia Sultanului prin unu Talchisiu, ca Rami Reis Effendi cere a fi dimissionatu d'in Calem (*), si a fi onoratu cu trei tuguri, si d'in partea sea se róga a-i accorda acésta cerere. Sultanulu care se intielesese despre tóte cu Mufti, se invoiesce fara dificultate si adaoge, ca in consideratiunea servitieloru sale, nu numai i accorda trei tuguri, dar' ilu declara de caimacanu si de consiliariu alu seu intimu, si ca atare elu va avé de a fi totdeauna pre langa curte. Acésta dispositiune nu potù se placa lui Daltaban; ea i nimicia totu planulu, dar nu potea se se oppuna la ordinulu Sultanului. Chiamâ pe Rami la sine ilu imbracâ cu tog'a de Veziru, si-lu investi cu titlulu de Cubbe Nishin, séu consiliariu. Tóta lumea a fostu surprinsa de acésta promotiune estraordinaria si neusitata a lui Rami; càci toti sciau ca Daltabanu desapróba pacea d'in urma, si mai bucurosu ar' voi a pedepsi cu mòrte pe promotorii ei, decâtu a-i inainta la onoruri inalte. Pentru acei-a cari nu scieau ce s'a petrecutu intre Mufti si intre Daltaban, parea unu misteriu, ca acei-a, pentru a caroru pedépsa se facusera preparativele, acumu se promòva la cele mai inalte posturi. De aci se escara varie si nu prè favorabile sciri despre Daltabanu; se dicea adeca, ca este perdutu, séu dupa proverbiulu turcescu: a cadiutu d'in sié (**). Ér despre Sultanulu se dicea, ca este instrumentulu ambitiunei unoru curteni, ca Mufti si creaturele acestui-a Rami si Iskierlet Ogli, l-au orbitu prin lingusirile si apucaturile loru maiestre; cà Rami inaintatu intrunu modu atâtu de estraordinariu de la copistu la dignitate de Veziru n'are altu meritu, decâtu ca a vendut la infideli onórea numelui ottomanu; in fine, cà tóte aceste sunt semne cà Daltabanu, acestu erou alu seclului, acestu bravu defensore alu gloriei Turciloru si a Sultanului loru, are se fie condamnatu la mórte; séu celu puçinu tramisu in exiliu, cá acei tradatori se nu mai aiba nici-unu obstaclu intru realisarea intentiuniloru loru pernicióse. Daltabanu vediendu d'in vorbele aceste, ca poporulu este in partea sa, si ca desaproba procedur'a lui Mufti, si apoi se intaresce in propusulu seu da ucide mai antaiu pe Mufti, pe Rami, si in urma, de va fi necesariu, a destitui chiar si pe sultanulu. Nevrendu inse a precipita lucrulu, si pentru cá succesulu se fia mai sicuru, chiama la sine pe mai susu mentionatulu Cara Mehemedu Aga, despre care, fiindu-i vechiu amicu, nu se indoia cà-i va fi intru tóte fidelu, ilu consulta si-lu intréba despre cele ce se vorbescu intre poporu asupr'a lui insusi, asupr'a lui Mufti, si asupr'a lui Rami; si

(*) Cancelaria, *Tr. Rom.*
(**) A se vedé not'a 48 la capu IV din cartea III. *Tr. Rom.*

SUCCESU DUBIU ALU VENETIANILORU CONTRA TURCILORU PE MARE

LXXI. Nu multu dupa acést'a Venetianii si-au tramisu flot'a in

mai alesu ca cumu a primitu poporulu favorurile ce Sultanulu a facutu lui Rami Cara Mehemedu Aga, spre a seduce pe Vezirulu de o parte, si de alt'a spre a-si ascunde intentiunile sale, 'i vorbesce dupa gustulu seu, si-i dice ca poporulu este fórte indignatu de onorurile ce s'au datu lui Rami; ca preste totu poporulu crede ca Sultanulu este numai o papusia in manile lui Mufti, si pórta numele de Sultanu, pre cându adeveratulu Sultanu este Muftí, care dispune despre tóte dupa placu; ca nu numai poporulu vorbesce asia, ci sí Er-Babi devlet, adeca capii magnatiloru. Daltabanu care nu presuppunea tradare d'in partea lui Casab Basí, nu se potù retiené, si erupse in urmatóriele cuvente: «Anca cate-va dîle, scumpulu meu Mehemedu, «si tu vei vedé scene frumóse». Mehemedu abiá esi de la Vezirulu, si indata se duse a raporta lui Mufti. Acest'a nu mai dubita acum de cele ce 'i raportase Kiahai'a; elu se intarí in suspitiunile sale, si se resolví a accelera perirea lui Daltabanu. Intr'aceea Daltabanu anca face preparative pentru a omorî pe Mufti Elu avea in curtea sa unu dervisiu, séu monachu, cu numele Mahomedu, de nascere moldovanu, vechiu servitoriu alu seu, pe care pentru probele ce a datu despre fidelitatea sa ilu facuse Basi-Ciocadar, si n'avea de a ascunde nici-unu secretu de inaintea lui. Pe acesta ilu insarcinà Daltabanu cu esecutiunea planului seu, si-i dice se procure o córda unsa bine cu sapunu, si candu Muftí va voí se-si spele manile, se i-o arunce pe dupa grumazi, si cu adjutoriulu celorlalti servitori immediatu se-lu sugrume. Monachulu consimte la tóte si promite a implini ordinulu Vezirului; nu-i pasa-dise elu, de 'ar' costá si viéti'a. numaï se póta trage in infernu pe inimicii domnului seu. Preparate asia tóte lucrurile, Daltabanu tramite la Mufti pe Sieich Ogli, succesorele lui Rami in oficiulu de Reis Efendi, spre a-lu invita la mésa pe diu'a urmatória, care era Juoi, diua libera de lucru. Muftí i respunde, ca anca totu sufere de podagra, dar' déca i va fi mai bine, va merge de siguru. Venindu Sieich Ogli cu acestu respunsu inderetru, Daltabanu ordina o mésa splendida, si dîce Agalariloru seì, ca pe data ce Muftí va intra, ei se se retraga, fiindu-cà are ceva secretu cu elu. In demànétia urmatória pònè in diua, Daltabanu tramite anca odata la Mufti pe Kiahi'a seu, Topalu Ibrahimu Aga, spre a scí positivu, déca vine la mésa ori nu. Topal merge la Muftí, si spunèndu-i cu ce l'a insarcinatu domnulu seu, ilu face totodata atentu, se aiba grije cà sunt pusi omeni pentru a-lu strangula. «Prèbine—respunse Mufti lui Kiahai'a—mergeti si spuneti domnului vostru, cá asta-di sunt cu «multu mai bine decâtu ieri, si la amédia-di de siguru voiu fi la elu; Dar — adaose Mufti, speru dupa Dumnedieu, ca voiu avé midi-locu si cale de a scapa d'in cursele lui. Tradatoriulu Kiahai'a vine si aduce domnului seu respunsulu lui Muftì. Vezirulu plinu de bucuria, astépta cu indestulire fericitulu momentu, candu se-i cada in ghiara obstaclulu principale alu intentiuniloru sale. Tóte se facu si se punu la cale, pentru scen'a tragica ce era se urmeze. Intr'aceea vine amédia-di, dar' Mufti nu se aréta. Daltabanu impatientu, era chiar' se tramita anca odata pe Reis Effendi la elu, candu éca intra unu talchisiu de la Mufti, si-i anuntia lui Daltabanu, ca chiar pe cându voiá domnulu seu se se puna in lectica pentru a vení la Vezirulu,

marea mediterana. Kiel Mehemedu Begu (36) se incercâ cu galerele sale a ataca insul'a Tinos, dar' Bartolomeo Moro l-au respinsu, si

unu ordinu alu Sultanului, ilu chiamă la curte; neputendu-se oppune a trebuitu se mérga; asiá se escusa pentru asta data; dar' va tramite in loculu seu pe Nakibu Effendi, fiiulu seu celu mai mare, se róga totodata cá se amêne més'a pentru elu; pênê atunci spera a i se da ocasiune de a convinge pe Sultanulu despre necessitatea de a-lu intari in dignitatea de Veziru, si de a inventa unu midi-locu pentru a nimici pe inimicii sei. Abiá terminase talchisiulu acesta, si Nakib Effendi se presenta in persóna, care, assemenea face mii de escuse pentru tatalu seu. Negresitu, Daltaban nu potea decâtu se se necajésca, ca i-a scapatu acel-a, pe care ilu credea degià in curs'a sa. Dar' temendu-se se nu se tradea, primi pe Nakib Effendi cu cele mai distincte onoruri si cu pomp'a cea mai mare, mergêndu contra usului, pênê la Arzoda (*) inaintea lui, si dicêndu-i: « presenti'a fiiului imi este chiar' atâtu de gratiósa, ca si a parintelui; « ordinile Sultanului sunt mai pre sus de tóte; onórea ce mi s'a promisu, este numai amenata, si speru ca la septeman'a voiu vedé pe Mufti in persóna. » Pe candu fiiulu era la pompós'a mésa a Vezirului', tatalu merge la Sultanulu imbracatu in vestminte de doliu. Dupa ceremoniele usitate de respectu si suppunere, Sultanulu i dîce se iea locu pe Ihramu séu covoru, éra dupa aceea ilu intreba, ca ce póte fi caus'a, de vine atâtu de tristu si inspaimentatu, cá si candu i s'ar' fi intemplatu ceva? « Asiá è prè indurate dómne, incepù Mufti, amu ratiune de a fi tristu si cuprinsu de « durere. Noi toti suntemu amerintiati de unu periclu, care cu atâtu è mai gravu, « cu câtu è secretu. Io nu vedu cumu l-amu poté deturna, déca cumu-va suflarea « Maiestatiei Vóstre nu va imprastiá nuorii oragiosi, inainte de a se aprinde fulgerulu « detunatoriu. Ceea ce-mi apésa sufletulu este, ca contra intentiunei mele io amu « contribuitu la agravarea acestei tempestati. Rapitu de audiulu fapteloru eroice ale ve- « zirului nostru, necunoscêndu-lu pe câtu timpu era departatu, decâtu d'in partea « cea buna a sa, ornatu de virtuti, scutitu de vitiuri, io amu crediutu ca nu potu « da probe mai bune de zelulu meu pentru a ve servi, decâtu a ve recomenda se pu- « neti pe acestu omu in fruntea administratiunei imperiului; si candu amu vediutu « cá Husein Pasia, dedatu cu totulu lenei si beuturei, era incapabile se fiá in frun- « tea statului, io m'am intrepusu pentru acestu omu si n'amu incetatu de a ve mo- « lesta cu rugarile mele, pênê ce in urma l-ati facutu mare veziru. Dar' indata ce « s'a vediutu in acésta inalta dignitate, a lasatu a se vedé, cumu pênê aci a sciutu « se-si ascunda reutatea si perfidi'a inimei sale, si s'a aretatu inimicu pe façie totuloru « despre cari credea ca-lu voru impedica in proiectele sale turbulente. Io l-asiu, ierta « usioru déca ar fi conspiratu numai contra mea; si cu tóte ca a conceputu idë'a con- « traria tuturoru legiloru divine si umane de a me strangula, io totusi n'asiu dîce ni- « micu si nu m'asiu plange, déca asiu sci ca mórtea mea ar' salva imperiulu de ru- « in'a de care prin elu è amerintiatu. Dar trebue se vorbescu, candu vedu ca acestu « ingratu escita pe Ieniceri la revoltă; chiama pe Chanulu Tatariloru in acésta ce- « tate, Dumnedieu scie cu ce intentiune!; reproba in publicu pacea inchiata cu ini- « micii, si tractéza de infideli pe acei-a cari o au facutu; frange tractatele intarite cu

(*) Sala de audientia. *Tr. Rom.*

«juramentu; si indata ce l-ati pusu in functiunile onorifice, a inceputu a misca tóte « petrele pentru a ve detrona pe voi, celu mai bunu d'intre toti imperatii, si a semena « turburari si imparechiari in tóte provinciele imperiului vostru. O! Maiestate, pre« veniti aceste calimitati terribili; càci altmintere me temu cá va fi prè tardiu a de« plange prè marea vóstra clementia!

Cuventele astutului Mufti iritara fórte multu pe Sultanulu, si-lu adusera in mare trema. «Ce este dara de facutu pentru a preveni reulu?» intrebà elu. Ér Mufti respunse: «Nu este altu midi-locu Maiestate, decâtu a estermina pe acestu infamu « veziru si a pune altulu in loculu lui, mai fidelu si mai suppusu Maiestatei vóstre, « si carui-a se-i fia la inima a mantiené pacea. Taiatu odata capulu, celelalte mem« bre, ori câtu ar fi de agitate, reintra in liniste, pe data ce capulu nu se mai misca. « Pe Rami se-lu admitteti in consiliu; elu a datu probe sufficiente despre fidelitatea « si prudenti'a sa.» Sultanulu nu esità unu momentu a primi propunerile instructorelui seu de odinióra, si-lu insarcinà cu esecutarea. Vediendu Mufti acésta, anca in acea nópte a tramisu dupa Rami Pasia, dicêndu-i se-si schimbe vestmentele. se vina a-lu cerceta si a se consulta despre mesurile ce sunt a se lua pentru a ucide pe Daltabanu. Dupa câte-va momente de consultare, ei se invoira a-lu surprinde in modulu urmatoriu. Se recomende lui Daltaban a face pe Rami Pasia Seraskiru de Babadagu; Mufti d'in partea sa va consilia Sultanului, ca pe talchisiulu ce Vezirulu i va tramite spre acestu scopu, se scria ca chiar acest'a a fostu si cugetulu seu, fiindu-ca a obseıvatu nemultiumirea poporului si a Ienicceriloru pentru numirea unui cancelistu de Veziru; pentru aceea vede ca è necessariu a-lu departa de la curte, spre a face se incete murmurulu soldatiloru si alu poporului. Luata asta resolutiune, Mufti in demânéti'a urmatória tramite pe fiiulu seu Nakib Effendi la Vezirulu spre a-lu escusa d'in nou, ca nu si-a potutu tiené promissiunea de a merge la mésa, fiindu-ca Sultanulu ilu chiamase la sine; si spre a-i spune totodata, ca provedinti'a divina pare a fi tramisu acésta pedeca, câci i s'a datu ocasiune de a consilia Sultanului, se departe pe Rami de la curte, si se-lu faca seraskiru in Babadagu, nu remane alta decâtu a adresa unu talchisiu la Sultanulu, si a'i cere invoirea inainte de a-si schimba cugetulu; ér' in talchisiu se faca dupa usu, elogiulu lui Rami, pentru ca Sultanului se nu para lucrulu suspectu; se dica, pentru esemplu, ca Rami prin servitiele sale ce a facutu imperiului cu atâta fidelitate. merita acésta distinctiune, si nu scie altu omu mai aptu decâtu elu pentru a mantiené pacea si a tiené in freu pe Ghiauri. Pre cându Mufti jucá acésta rola façie cu Vezirulu, elu tramite totodata la Sultanulu una teskierea séu biletu, prin care i anuntia ca Vezirulu i va face propunerea sciuta si-lu róga nu numai a-si da invoirea, dar' a-lu chiama la sine sub pretestu de a conferi cu elu asupr'a instructiuniloru ce vre a da lui Rami pasia. Scen'a se petrecù chiar precumu o a dispusu Mufti. Daltaban tramite talchisiulu seu la Sultanulu; Sultanulu ilu confirma, scriindu formul'a usitata: Asià se fia; apoi prin Baltagilar Kiahaiasi i ordina a veni la curte. Déca scia Daltaban de curs'a ce-i era intinsa, elu potea se scape fórte usioru; câci in locu de a merge la curte, elu poté suscità un'a d'in acele revolutiuni, cari totdeauna se termina cu detronarea Sultanului. Dar elu nu scia nimicu de intrig'a lui Mufti, si se pune pe cale catra curte urmatu de cortegiulu seu ordinariu. Ajunsu aici, intra mai àntâiu, dupa usu. Kislar Agasi in sala; immediatu dupa aceea vine Baltagilar Kiahaiasi de la Sultanulu, si somméza

pe Daltabanu in numele acestui-a, a depune insigniele imperiului ce i-au fostu concrediute. Daltaban, omu curagiosu si de o resolutiune estraordinaria, dedatu cu variele schimbari ale fortunei, refusa a da insigniele inainte de a vorbi trei cuvente cu Sultanulu.» Si déc anu-lu voiu poté face se revina — striga Daltabanu — atunci consimtiu a-mi perde nu numai dignitatea, ci si viéti'a.» Tóta lumea era curiósa a sci, pentru ce Daltabanu a voitu cu atâta insistentia a vorbi cu Sultanulu? Unii credeau ca a voitu a-lu assassina cu unu pumnariu ce-lu portá totdeauna sub vestmentu. Altii nu-i atribuiau intentiune asia desperata, ci diceau numai. ca a voîtu se arete Sultanului periclulu in care ilu duce increderea escesiva ce o are Mufti si Rami, si a-i propune ceea ce i-a propusu si cu alte ocasiuni, ca intr'una séu duôe espeditiuni va recastiga totu pentru imperiulu ottomanu, ce acesta perduse prin negotiatiunea de pace a acestoru tradatori. Dar' Sultanulu intr'atâtu era de fermecatu prin astutiele lui Mufti, in câtu nu numai ca a refusatu a da audientia lui Daltaban, ci anuntiandu-i-se cererea acestui-a, indata a ordinatu a-lu prinde, a-lu lega, si a-lu desbraca ca pe unu lotru, si a-lu uccide immediatu pe campulu Babi Humaiun, ér trupulu a-lu arunca la cani in Sirik Meidan. Abia datu acestu ordinu, oficiarii Sultanului ilu si esecuta, prindiendu si legandu pe Daltaban si ducêndu-lu in piati'a de perdiare. Pe cale i vine in urma Baltagilar Kiahaiasi, si-lu intréba in numele Sultanului, ca ce a voitu se spuna acestui-a: si totu odata ilu esórta a lua Abdest si a-se cai de pecate, pentru ca se nu-si pérda si sufletulu si trupulu. Daltabanu i respunde, ca de candu isi aduce aminte, nu a incalecatu niciodata calulu fara ca mai inainte se nu fi luatu Abdest, si n'a intermissu nici-odata o singura óra, fara a nu se intorce catra Dumnedieu prin o rugatiune de penitentia; si spera si acumu iu grati'a lui Dumnedieu si a profetului seu, ca de si infidelii ilu omóra trupesce, sufletulu seu totusi nu va peri. In câtu pentru aceea ce a voitu se spuna Sultanului, n'o póte comunica cu nime altulu decâtu singuru cu Sultanulu; dar' dupa aceste n'ar' poté decâtu cu oróre se caute in faç'a'acelui-a, ca re cu modulu acest'a tramite la mórte pe celu care cu credintia l-a servitu, si asia ilu da pe man'a Kisilbasiloru si strigoiloru. Nu este decâtu unu singuru remediu contra acestoru rele: provedinti'a divina, de care nu se indoiesce ca dupa mórtea lui va lumina pe Sultanulu, câtu a retacitu de la inim'a sa cea buna si de la legea musulmana. Candu s'au raportatu aceste Sultanului, elu a fostu cuprinsu de o impressiune incredibile; perplesitatea lui a crescutu, candu a vediutu cu câta taria de inima merge Daltabanu a primi mórtea, si presuppunea cà ceea ce a voitu acesta se-i spuna, trebue se fia fostu de o suprema importantia; dar' de alta parte, afectiunea si increderea ce o avé câtrâ Mufti, vechiulu seu preceptore, l-a facutu de a nu fi destulu de prudente in judecat'a sa. Nesciindu ce se faca, si pentru a avé timpu de a medita mai cu maturitate asupra lucrului, ordinâ a suspende esecutiunea si a inchide pe Daltabanu in Kapu Arasi, séu carcerile curtiei. Audiendu despre acést'a Mufti si Rami, care intr'aceea fusese numitu mare-Veziru, tremurau de frica, cà Sultanulu revenindu-si prin mustrarea de cugetu a lui Daltabanu, ilu va libera si scapa de mórtea sicura. Dreptu aceea, in demânéti'a urmatória pénĕ in diua mergu la Sultanulu, si-i dicu ca schintei'a aruncata de Daltabanu a prinsu dejà focu; disordinea si seditiunea se latiesce degiá in tóte partile; nu este altu midi-locu pentru a o impedeca, decâtu a ucide pe Daltabanu autorulu ei. Sultanulu coprinsu de frica, dâ ordinu a esecuta

elu a fostu constrinsu a perasi acumu a dóu'a óra acésta insula. Au mai fostu anca si alte mai multe lupte pe mare, dar' succesulu loru a remasu dubiu. Flot'a turcésca a prinsu trei nave de pirati si le-au dusu la Constantinopole. De alta parte se pare cà Turcii dupa o scurta lovire de dóue-ori au voitu a se feri si a nu intrá in lupta seriósa; de aceea Venetianii au consideratu acéstea cá dóue victorii pentru sine.

MUSTAFA PARE A FACE PREPARATIVE BELLICE. DAR' IN SPIRITULU SEU ERA TURBURATU

LXXII. Aceste au fostu evenimentele presentei espeditiuni. Despre inceputulu celei urmatórie se póte dice cu dreptu cuventu, ca ea justifica proverbiulu turcescu, care dîce, ca «inimiculu nu cunosce nici-odata pe deplinu starea inimicului seu». Sultanulu Mustafa, dupa reintórcerea sa la Constantinopole a facutu tóte preparatiunile possibili pentru resbelu; dar' in inim'a sa era turburatu, si parea ca-i dîce cine-va ca nu va avé succesu bunu.

OMINOSE PREDICERI ALE POPORULUI

LXXIII. Turcii, cari mai inainte intrau cá voluntari in servitiulu militariu, acumu se aréta renitenti, nu voiescu a se suppune nici

immediatu sententi'a de mórte contra lui Daltaban. Acesta audindu-si sententi'a, cere apa pentru a-si face Abdestu, si dupa ce si-a facutu rugatiunele usitate, dîce catra carnefice: ucideti acumu voi musulmani infideli pe acela, pe care infidelii Ghiauri nu l'au potutu ucide. Si nelasandu se-i lege ochii, elu cauta cu indatinata-i intrepiditate la lovitur'a fatale, ce cu capulu i luá viati'a. Asia a muritu Daltaban, celu mai bravu d'intre civili si militari, ce avù vre-o-data imperiulu ottomanu. Turburarile ce au urmatu dupa mórtea lui, sunt probe invederate despre amorea ce o avutu elu la poporu. Versuri satirice se dilatau pretutindenea in Eski si Giamìe. Ar' fì prè lungu a le copia tóte acì. Fia de ajunsu urmatóri'a: « Vina, pén'a mea, « se fugimu d'in acésta tiéra, de unde pacea, onórea, legea divina, si respectulu « catra Maiestatea ottomana, au fugitu dejá. »

(36) *Kiel Mehemedu Begù.* In insule sunt mai multi beghi, cari possedu celu puçinu o galera, spre a purta negotiu in timpu de pace si a comite fapte de corsaria intimpu de resbellu. Begulu, despre care è vorb'a acì, era unulu d'intre eei mai renumiti, nu numai pentru ca era avutu, precumu sunt eĭ de comunu, avendu trei galere ce le tienea cu spesele sale, ci pentru ca era unu corsariu phocianu si se pricepea fórte bine la corsaria. S'a numitu Kiel, fiindu ca era plesiugu si avé capu crustatu. Marinarii greci ilu numiau Kasida.

chiar' poruncilorU Sultanului, si nu se indupleca nici prin rugari nici prin amerintiari. Sultanulu, imbracatu in vestmente se nu fia cunoscutu, candu mergea prin adunarile poporului, de multe-ori trebuiá se audia de la cetatiani si soldati unele cuvente ca cele urmatórie : « Cá Osmanií se bata pe Germani, este unu lucru ce trece « preste puterile nóstre. Dumnedieu a aretatu pe façie, ca elu tiene « parte Ghiauriloru ; despre acésta a sa resolutiune ni-a datu probe « mai mult cá sufficiente. Prin urmare este in vanu a versá átâte tor- « rente de sange musulmanu, pe câtu timpu noi avemu de a ne « lupta atàtu in contra lui Dumnedieu, câtu si in contra ómeniloru.»

AMBII IMPERATORI SUNT INGRIJITI DE RESULTATELE BELLULUI

LXXIV. Sultanulu sciea bine, catu este de necessaria pacea cá remediu la redicarea starei desolate a imperiului, si acést'a era dorinti'a sa cea seriósa. Dar' ceea ce l-a retienutu de a lua elu initiativ'a pentru pace, a fostu superstitiunea sa si temerea, cá prin acést'a inimicii s'ar face anca sí mai aroganti, si ar' scadé onórea imperiului ottomanu. Imperatulu germanu din partea sa nu era mai puçinu impatiente de a vedé terminatu acestu bellu, nu pentru ca ar' fi desperatu de o victoria in contra Turciloru, ci pentru-ca se temea, cà sub timpulu pe candu era incurcatu in acestu bellu, regele Spaniei ar' poté se móra, si certele ce se voru nasce in acelu casu pentru succesiune la tronulu Spaniei, ar' poté se-lu impedece in progresulu fericitu alu armeloru sale. Elu inse tienea ca este desonoratoriu pentru sine, a cere pacea de la unu inimicu pe care l-ă invinsu, si a-i da prin acést'a de buna voia cunun'a gloriei. Ambasadorii Angliei si Hollandiei erau presenti si poteau pasi cá mediatori pentru pace, dar' fiindu-cà propunerile loru de atâte ori au fostu refusate, asia au cugetatu ca é mai bine se astepte ca beligerantii se céra pacea, decâtu ca se li-o propuna ei.

SAGACITATEA LUI ALEXANDRU MAUROCORDATU

LXXV. Alexandru Maurocordatu, primu interprete pre langa curtea ottomana, a observatu cà ambe partile sunt inclinate spre pace; si precumu era elu unu omu de spiritu petrundietoriu, amatoriu de gloriá, si pre làngа aceea devotatu cu totulu intereseloru imperiu-

lui, se resolvi a se folosi de acésta ocasiune, si a salva imperiulu de la ruinarea totale, si in acelasiu timpu se-si face unu nume nemuritoríu in totu imperiulu.

ELU ESTE PRIMULU MIDILOCITORIU ALU PACEI

LXXVI. La reusîrea acestei affaceri elu isi pusese tóta speranti'a mai alesu in spiritulu celu blandu si impaciuitoriu alu vezirului Husein Pasia. Asia facêndu-i odata visita, elu intórse discursulu asupr'a cestiunei de pace, si-i dîse, ca de si elu nu audise anca nimica despre acést'a de la ambasadori, totusi pre câtu cunósce situatiunea presenta a crestiniloru, póte se affirme cu siguritate, ca imperatulu Germaniloru doresce a inchié pace cu Turcii. Vezirulu reflectâ, cà nu se póte crede, ca imperatulu, ambitionatu prin victori'a din urma si plinu de sperantia pentru alte nóue triumfe, se voièsca a accepta pacea déca i s'ar' offeri, si cu atâtu mai puçinu se o offere elu din partea sa. Er' Maurocordatu replicâ, ca asia s'ar' pàré la vedere, dar déca i s'ar' concede unu timpu nu mai multu decâtu de o septemana pentru a poté sonda pe ambasadori, elu cutedia a assecura pe Vezirulu, cá-i va aduce nu numai invoirea imperatului, dara chiar' si cererea din partea acestui-a pentru a intra in negotiatiuni de pace.

PRUDENT'A LUI PURCEDERE LA NEGOCIATIUNILE DE PACE

LXXVII. Dupa ce i se daduse fara nici-o greutate permissiunea ceruta, Maurocordatu merge si-si face visitele sale la ambasadorii principiloru crestini. Cu acésta ocasiune le dîse, ca elu in atâte favoruri s'a impartesitu de la imperatulu Germaniei, in câtu ar' merita cu dreptu a se considera de celu mai ingratu, dèca n'ar' face si elu ceva prin ce se-si arete recunoscinti'à sa; a cercatu de multe-ori ocasiunea de-asi offeri imperatului servitiele sale, si de a-si areta, precumu se cuvine unui crestinu, fidelitatea sa in fapta, dar' nici-odata nu i s'a presentatu ocasiunea atâtu de ampla cá chiar' cea de acumu; elu scie bine, ca imperatulu ingrigitu de unu bellu cu Franci'a, doresce din tóta ânim'a pacea cu Turcii, dar' nu vre se descopere acést'a Turciloru, pentru ca se nu le dea ocasiune de a presupune caus'a cea adeverata, si prin acésta a-i face si mai arroganti si mai insolenti in pretensiunile loru; déca inse au incredere in elu, si

voiescù a-lu auctorisa cá se conduca lucrulu asia precumu lui i se va paré de bine, atunci elu va stabili o pace sub conditiunile ce insusi imperatulu póte rationalmente se le pretinda; dar' mai nainte de tóte este necessariu, cà ei se jure pe sant'a evangelia ca voru tiené in secretu aceea ce elu le va descoperi, pentru-ca altminterea elu si intreg'a lui familia ar' fi espusi la celu mai mare periclu, câci tóta lumea crestina cunósce prè bine crudelitatea Turciloru in contra acelora, despre a caroru infidelitate ar' avé si cea mai mica suspiçiune. Ambassadorii respunsera, ca póte ca imperatulu nu va respinge o pace sub conditiuni onorabili, dar' elu nu o va cere acésta nicidecumu la Turci; déca inse interpretele voiesce a propune acestu lucru in numele seu propriu, atunci elu de siguru isi va deoblega fórte multu pe imperatulu. Maurocordatu intorcêndu-se la Vezirulu, i representâ lucrulu cu totulu in alta façie, si-i dîse, ca pre câtu a potutu intielege de la ambassadori, imperatulu nu numai cá nu este in contra unei paci, dar' ca elu o doresce din tóta ânim'a, si ca i-ar' fi rugatu a pune odata capetu, séu intr'unu modu séu intr'altulu, acestui bellu ruinatoriu. Aceste cuvente parea ca au desteptatu din morti pe Vezirulu; si imbraçiosiandu pe maiestrulu fabrica-minciuni (37), i dîse: « Déca vei esecuta acésta opera divina, si vei face « cá imperiulu nostru se-si revina in starea sa normale atâtu de do« rita, o! atunci poti fi siguru cà Sultanulu iti va fi fórte deobligatu, « si ca memori'a servitieloru tale va fi pururia scumpa si pretiósa « domnitoriloru statului ottoman ».

SE VORBESCE IN PUBLICU DESPRE PACE

LXXVIII. Aceste apucaturi ale lui Maurocordatu au avutu acelu efectu, ca atâtu Turcii câtu si crestinii au inceputu a vorbi cevasi mai pe façie despre negotiatiunile de pace. Ei si de o parte si de al-

(37) *Maiestrulu fabrica-minciuni* Alexandru Maurocordatu cunoscea limbele si artea poetica a Orientaliloru chiar atâtu de bine cá sí geniulu curtiei ottomane. Elu pare a fi imitatu aci pe celebrulu poetu persicu, Sieicu Sadi, in specialu unde acest'a in Giulistanulu seu dice: «o minciuna care adjuta, este mai buna, decâtu unu « adeveru care incurca ». Sì intr'adeveru, elu nu potea face mai mare servitiu ambeloru imperatii, si a-si face mai mari merite pentru ele, decâtu chiar' prin acésta minciuna. Se póte dice cu proverbiulu, ca cu o lovitura a omoritu doue musce.

t'a credeau, cà acést'a se póte face fara cea mai mica scadere a onórei domnitoriloru loru, căci, amagiti de Maurocordatu, si unulu si altulu credea cà initiav'a vine de la inimicu.

AMBASADORULU FRANCIEI VRE SE TURBURE NEGOTIATIUNILE, DAR' NU-I SUCCEDE

LXXIX. Feriole (38), ambassadorele francesu, audiendu ca se vorbesce in publicu despre affacerile de pace, se adoperâ in totu modulu

(38) *Feriole*. Pe cându d-lu Chateauneuf era ambassadorulu Franciei in Constantinopole, d-lu Feriole urmà campani'a turciloru, si intretienea correspondentie secrete intre curtea francesa si intre Veziru. Dupa revocarea lui Chateauneuf, a urmatu in locu-i ambasadoru d-lu Feriole, fiindu-ca se credea despre elu, ca prin lunga esperientia si-a apropriatu perfecta cunoscintia despre datinele si moralurile curtie ottomane. Dar' in acestu oficiu alu seu s'a purtatu cu totulu in contra asteptarei amiciloru sei. Superbu si arrogantu de la natura, séu sedusu prin consiliele tradatórie ale unoru ómeni pe cari i credea amici, elu nu numai s'a opusu portiei ottomane in multe respecte, dar' pretindea multe lucruri, care mai inainte nu s'au accordatu nici unui ambassadoru, si care erau contra usului curtiei ottomane. Indata la prim'a audientia elu a intratu in sal'a Sultanului cu sabia la brîu. Maurocordatu, care in calitate de primu-interprete alu curtiei assista la acésta ceremonia, ilu reflecta in modu amicabile se-si descinga sabi'a, fiindu-ca è datina vechia la curte, ca nime se nu se presente armatu inaintea Sultanului. Feriole respunse cu asprime: « Domnulu, regele meu mi-a datu sabi'a, si n'o depunu pentru voi'a nimerui. » Sultanulu audîndu de acést'a, dà lui Feriole se intieléga, cá se-si depuna sabi'a, la d'in contra va fi scosu pe usia afara. Capugi Basii prompti a executá ordinulu Sultanului candu era se intre Feriole la Sultanulu, ilu prindu intr'unu modu cam bruscu, si'lu rapedu inderetru. Furiosu Feriole, demanda interpretiloru sei a lapeda caftanele, pe cari dupa usu le imbracasera in sal'a d'in afara, le calca in picióre, si ese d'in palatu. Sultanulu, carui-a s'a denuntiatu acést'a, lasa a se restitui ambasadorului tóte darurile ce le adusese (ceea ce si elu a pretinsu, afirmandu ca nu regele, domnulu seu le-a tramisu, ci elu insusi l-ca cumperatu), si dupa aceea n'a voitu a-lu mai primi in audientia, mai alesu ca totudeauna a refusatu a-si depune sabi'a. Curtea s'a indignatu fórte de acésta purtare a lui Feriole; cu tóte ca aci nu atâtu elu, câtu mai alesu predecessorele seu, Chateauneuf, era de vina. Acesta cându a fostu in prim'a audientia la Sultanulu, avuse, cu sine unu stiletu ascunsu in sinu, si a lasatu urme in documentele ambasadei, ca elu au avutu audientia la Sultanulu cu sabii'a la brîu. Candu a fostu revocatu, a primitu ordinu de la curtea sa, cá se transpuna successorelui seu tóte charthi ele si scrisorile. Acesta foliandu le anca inainte de plecarea lui Chateauneauf, ilu intrebâ, déca è adeveratu acést'a? Chateauneuf afirmà póte d'in vre-o ura secreta contra lui. Venindu in publicitate acésta astuta apucatura a lui Chateauneuf, póte cà Feriole isi recastigá nu numai reputatiunea de barbatu prudente, ci se reconciliá si cu pórt'a, déca puçinu dupa aceea nu violá érasi autoritatea Sultanului, si nu-si dá pe façie capriciurile temperamentului seu. Barc'a cu care se preambla Sultanulu pe mare, are unu invelisiu de metasa, de colóre pur-

prin corrumperi, promissiuni si alte maiestrii, a impedeca pacea imminente, si a prepara unu nuou spectaclu de versare de sange, dîcêndu ca domnulu seu nu a inchieiatu decâtu unu scurtu armistitiu sub nume de pace, dar' cà in scurtu timpu va nevali in Ger-

purea, cusutu cu firu de auru, pe patru columne inaurite, in form'a unui tronu-ornatu deasupr'a cu trei lampe aurite, puse curmedisiu. Nimerui nu este permissu a avé barca cu asemenea ornamente. Singuru Kapudan Pasia, sau admiralulu are acestu privilegiu, dar' si elu numai candu este pe mare, câci in acestu casu elu se considera de Derigia Padisiahi, séu de imperatulu mârei. Vezirulu anca 'si are barc'a sa, dar' cu invelisiu verde, columnele eburnee si fara falinarie. Feriole, nu sciu pe ce privilegie si libertati ale ambasadoriloru, lasâ a-si face o barca intru totu assemenea cu a Sultanului. In vanu amicii sei 'i dîceau cà Sultanulu nu va suferi acést'a; elu ridea si se jurâ tare, ca nici-odata la Constantinopole nu va veni in alta barca. Candu se aretâ mai antaiu cu barc'a sa in portulu de la Constantinopole, Bostangi Basi i merse in urma credie ndu ca Sultanulu a plecatu unde-va, fara cá se 'lu fi anuntiatu. Ajungêndu-lu si vediendu ca nu è barc'a Sultanului, ci a ambasadorului francesu, scóse lopetile si ordinâ bostangiiloru a le dimicá pe apa in bucati Feriole inse totu-si tienù juramentulu, si fiindu-ca locuiá in Galata, de câte-ori trebuia se mérga pentru afaceri importante la Constantinopole, totdeauna mai bucurosu incungiurá pe uscatu, de câtu se faca calea cu multu mai scurta pe apa. Ultim'a neplacere ce a facutu Feriole in Constantinopole, a fostu sub veziratulu lui Calaili Ahmedu Pasia. Elu obtienùse de la predecesorele acestui-a Silahdar Hasan Pasia, favorulu de a serba nascerea unui nepotu alu regelui cu puscaturi si alte focuri festive, cu care ocasiune facù tóte pregatirile pentru cá se dea unu ospetiu splendidu, Intra'ceea tocma in diu'a candu era se se tiena festivitatea, Silahdar Hasan Pasia fu destituitu, si in locu-i numitu Calaili Ahmedu Pasia. Audîndu Feriole de acea schimbare, tramite imediatu pe primulu intreprete alu seu la noulu Veziru, cá se confirme fermanulu predecesorelui seu. Dar' fiindu fórte multi si totu omeni illustri la usi'a Vezirului, Feriole n'a potutu obtiené ce a cerutu. Necajitu cà tóte preparativele i voru fi in vanu, se resólve a serba festivitatea in puterea vechiului fermanu. Calaili Ahmedu Pasia, vediendu preste nópte luminele candeleloru, surprinsu de acestu lucru neusitatu, mai alesu ca se face fara scirea sa se infuria si fara a cerceta lucrulu. tramite pe Bostangi Basi la Feriole, si-i ordina a stinge luminele. Feriole refusa. Vezirulu tramite a dou'a óra pe aceeasi persóna, si in modu amicabile 'lu aviséza, cá prin obstinatiune inoportuna se nu-si espuna onórea si viéti'a la periclu; câci a primitu degiá unu fermanu se nu faca turburari; ér déca ambasadorele totu s'ar oppune, atunci se stinga luminele cu forti'a, si se distruga tóte preparativele ce a facutu. Feriole replicâ: «Déca voi « vreti a calca drepturile regelui, domnului meu, si libertatile ambasadoriloru, atun- « ci eu, detoriu a-mi sacrifica viéti'a pentru onórea domnului meu, voiu arunca in « aëru acósta casa cu mine d'impreuna si cu toti cari ar' face violentia, si apoi « voiu lasa regelui, domnului meu, ca se cerce satisfactiune pentru injuri'a ce mi « s'ar' face». Pe cându se petrecea acestea, primulu interprete alu lui Feriole, cu

mani'a cu putere mai mare decâtu ori candu alta-data. Dar', fiinducă pórt'a ottomana à sciutu din fatala esperientia, ca promisunile francese au remasu fórte de multe-ori fara efectu, asia adoperatiunile ambassadorului anca au remasu fara resultatu, si i s'a ordinatu se se tiena in liniste si se nu turbure negotiatiunile de pace.

numele La Fontaine, omu fórte espertu in trebile curtiei ottomane, merge pe ascunsu si stinge luminele care ardeau de naintea casei, dar nu tóte, ci ici un'a colo alt'a, cá se para ca ventulu le-a stinsu. Ospetii vediendu in ce periclu sunt, se furisiéza unulu câte unulu; in câtu in urma Feriole vediendu-se fara óspeti, a trebuitu se faca aceea ce d'in ordinulu Sultanului n'a voitu se faca: a pune capetu festivitatiei sale. De altmintrea remane adeveru, ca Feriole, abstragendu de la temperamentulu seu obstinatu, a fostu unu omu dotatu cu multe virtuti, curagiosu, liberalu, placutu in societate, amicabile in vorbe; firmu intru a defende onórea regelui, domnului seu; si mai pre sus de tóte amicu sinceru si constante, atâtu in sórte buna câtu si in sórte rea. Proba despre acest'a sunt eu insu-mi. Pe candu eram in Constantinopole, perpetuulu meu inimicu, Constantinu Brancovanu, ex-principele Romaniei, corupsese cu mari presente pe Vezirulu Damad Hasan Pasia, ca se me tramita in esiliu la insul'a Chio. Unu bunu amicu alu meu Defterdariulu Firari Hasan Pasia, me avisase d'in bunu timpu, spre a preveni pe Bostangi Basi, care trei dile in urma primise ordinu de a-mi incungiura a trei'a nópte cas'a cu bostangii sei. Io m'amu refugiatu in ospelulu ambasadorului Feriole, care m'a primitu cu tóta politeti'a posibile. Vezirulu intielegêndu ca suntu aici, a tramisu pe unu Aga alu seu la Feriole, pentru a me estrada. Acesta inse respunse: « Io n'amu nici-unu Bogdanbezade in cas'a mea; si candu l-asiu avé, anca nu l-asiu estrada; « câci nu vreu a macula onórea regelui, domnului meu, prin o crima atâtu de lasia ». Respunsu si mai aspru primí Capu Kiahaia principelui Brancovanu, care veni d'in partea acestui-a cu o scrisóre catra Feriole, in care 'lu rugá se nu tiena ascunsu pe inimiculu seu declaratu, si se nu-lu scutesca contra justei sententie a Vezirului, « Me surprinde—dise Feriole—cu ce frunte póte Brancovanu se céra acestu lucru « de la mine, candu scie prè bine, ca cas'a in care siedu, este cas'a regelui Franciei « si nu a mea; candu scie cà regele, domnulu meu, are ânima atâtu de induratória « câtrâ cei asupriti, mai alesu acesti-a crestini fiindu, in câtu nu si-ar' face nici-unu « scrupulu de a-i dá si lui asilu, candu 'ar' ajunge nefericirea de a fi scosu d'in principatulu seu, si de a'lu lua sub protectiunea sèa si a-lu scuti contra maniei si « indignatiunei Vezirului si a Sultanului. Este dar' in contra interesului seu, si tare « gresiesce, candu vre a viola drepturile si privilegiele unei case, ce póte odata se-i « servésca si lui de asilu. » Câti-va ani in urma, Feriole a nebunitu, si fu transportatu legatu in ferra acasa in Franci'a. Cei cari pretindu a fi informati mai bine, afirma cà Feriole era la minti candu au ajunsu acasa; nebuni'a lui n'ar' fi fostu reale, ci numai fictiva, câ-ci asia iar fi comisu curtea francesa; fiindu-ca nu potea inventá altu midi-locu de a escusa neplacerile causate prin ambasadorele seu, de câtu a afirma cà si-a perdutu mintile. D'in parte-mi amu multe ratiuni a nu crede in tóte aceste.

INTR'ACEEA SULTANULU TRAMITE PE VEZIRULU CU O ARMATA IN CAMPANIA

LXXX. Intr'aceea, de si rumórea despre pace era fórte placuta Turciloru, totusi ei nu au interlasatu nimicu de a face ce era necessariu in aceste impregiurari pentru de a impedica progressulu armeloru inimice si a-si asecura frontariele. Sultanulu, catra finitulu lunei Silcade, anulu Hegirei 1109., plecându din Constantinopole la Adrianopole, de aici in prim'a di a lunei urmatórie a datu ordinu Vezirului cá se plece cu tóta armat'a spre Belgradu, ér' elu remase tóta vér'a in satulu ce se numesce Akbunaru, nu departe de Adrianopole, pentru cá aici se astepte resultatulu negotiatiuniloru de pace. H. 1109. / I. C. 1698.

IN SPERANTI'A PACII ATATU TURCII CATU SI ARMATELE CONFEDERATE STAU IN NEACTIUNE

LXXXI. Dar' in speranti'a pacei amenduóe armatele stau in nemiscare, a imperialiioru la Petrovaradinu, ér' cea turcésca la Belgradu, si se observa un'a pe alta. Assemenea facu si Rusii si Polonii. Venetianii au o incaierare usióra la Mitilen'a cu flot'a turcésca, si o punu pe acést'a la fuga, dar' nu fara pucina perdere. In Dalmati'a se incérca totu Venetianii a ocupa Stolas prin strategia, dar' au trebuitu se se retraga fara succesu. De alta parte Seraskierulu se incérca a ocupa totu in acésta tiéra cetatea Zing, dar' la apropiarea Venetianiloru redica obsidiunea si se retrage.

AMBASSADORII PUTERILORU SE INTRUNESCU LA CARLOVITIU

LXXXII. Dupa ce amu vorbitu destulu despre bellu, lasati-ne se vedemu ce s'a facutu pentru pace. Fiindu-ca, precumu s'au aretatu mai in susu, amenduóe partile erau inclinate la mesuri pacifice, asiá preliminariele se stabilisera degiá in Constantinopole; loculu congresului s'a defiptu, si anume Carlovitiulu intre Belgradu si Petrovaradin, si s'au numitu delegatii plenipotentiari ai puteriloru beligeranti. Din partea Turciloru era numitu Rami Mehemedu Reis Effendi, si Alesandru Maurocordatu cu titlu de Begu si Muharemi Esrar (39); din partea imperatului, contele Oettingen si contele

(39) *Muharemi Esrar*, a leca unulu carui a se comunica tóte secretele. Maurocordatu a inventatu acésta espresiune pentru a da lustru oficiului seu, care nici dupa

Schlick, ambii consiliarii sei intimi; Czarulu Russiei a tramisu pe Procopiu Bogdanoviciu Voznicini; Polonii, pe Stanislavu Michelovski, voivodulu Posnaniei; Venetianii (40), pe Ruzini. Cá mediatori erau destinati ambasadorulu Aangliei Paget si alu Olandei Colliere

H. 1110. / I. C. 169 8/9 Câtrâ finitulu anului Hegirei 1110 toti acesti delegati plenipotentiari si ambassadori s'au intrunitu la Carlovitiu, si si-au pusu corturile loru pe amenduóe parti ale fluviului Carlovitiu.

LA INCEPUTU SE NASCE DISPUTA PENTRU PRECADENTIA

LXXXIII. La inceputu se escâ o disputa pentru loculu consultariloru, pentru scaunele ambasadoriloru, pentru rangu, precadentia,

mórtea sa, nu s'a mai datu altui-a. Elu a tradusu acestu terminu in grecesce, si tiené multu a se numì ὁ Ἐξαπορρήτων: (à secretis). Insistea apoi fórte multu la principii Moldaviei si Romaniei a-i dá titlulu de ὁ Ἐκλαμπρότατος séu illustrissimu, in locu de titlulu de Ἐξοχότατος séu escelentia, care i se cuvinea cá primului interprete alu curtiei, si care la curtea patriarchului si a acestoru principi nu era atâtu de onorabile ca ὁ Ἐκλαμπρότατος.

(40) *Venetianii.* Nu va fì inutile a reproduce aci celebrulu discursu alu lui Rami Reis Effendi. Delegatulu venetianu facêndu gura marc, si formandu asupra fia-carui articlu de pace mai mari dificultati de câtu ceilalti delegati, Rami se adresâ catra elu, si-i dise: «Elcibeg, nu trebue se fii asia ne« dreptu si nici asia laudarosu in presenti'a atatoru delegati sapienti, cari sciu prè « bine a cumpenì fortiele republicei Venetiei si pe ale imperiului ottomanu. Voi nu « v'ati fi intinsu degetele (cari de la natura sunt fórte scurte) atâtu de departe, déca « lucrurile nu s'ar fi petrecutu degià, pre cumu ne spune istori'a nóstra, intre duoi « luptatori asemenea renumiti si vigurosi. Acesti-a intra in arena, si pentru a se « lupta mai usioru, se desbraca de vestmente si le punu intr'unu locu anumitu. Pre « cându sunt in lupta, vine unu Iankiesigì, adeca unu taia-punga, se têréla ca unu « sierpe, si fura vestmentele luptatoriloru. In urma acesti-a storsi de putere, si im« braçiosiandu-se cu sarutarea de amici, mergu se-si reia vestmentele, si acì vedu « ca unu taia-punga le-a furatu. Ce se faca? isi ieau alte vestmente, pentru a'si a« coperi golitiunea. Puçinu dupa aceea, unulu dintre ei dà de furu imbracatu in vest« mentulu unui-a d'intre gladiatori preamblandu-se in piati'a publica, si purtandu-se « cá si candu elu ar fi fostu luptatoriulu, fiindu-ca se temea nu cum-va poporulu « se-lu cunósca ca este unu furu. Adeveratulu luptatoriu inse cautandu la elu, i dise: « vestmentele aceste nu sunt ale tale, ci ale mele; candu eramu in lupta cu unu « gladiatoriu, cá si mine, ai venitu cá o vulpe astuta si le ai furatu, dar' nu in lupta « le-ai castigatu. Va veni odata timpulu, candu ne vomu mesura puterile; atunci « vei vedé diferenti'a ce este intre unu leu si o vulpe, intre unu luptatoriu si unu « furu; si io vreu se facu proba cu tine, déca scii tu a lupta séu a fura mai bine. « me temu inse, ca atunci vei perde nu numai vestmentele ce mi le-ai luatu, dar' « iti va remané si capulu in lupta.»

si ordinea in care se-si faca unulu altui-a visit'a. Turcii pretindeau a avé ei loculu primu, totu assemenea pretindeau si delegatii-plenipotentiari ai imperiului; si immediatu langa acesti-a pretindea plenipotentiariulu polonu a avé locu, dar' la acésta nu s'a invoitu plenipotentiariulu rusescu si ceia-lalti, afara de celu venetianu, care voiá a avé locu immediatu langa ambassadorulu englesu.

PRUDENTELE MAUROCORDATU IMPACA TOTU LUCRULU

LXXXIV. Acésta disputa ori câtu de neinsemnata se parea la inceputu, dar' in urma devenì atâtu de grava, in câtu era pe acì pe acì se strice totu lucrulu, déca Maurocordatu cu prudenti'a sa nu inventà unu espediente de a reconcilia si a readuna pe ambassadori, cari degià erau preste mesura aprinsi unii in contra altora. Elu adeca a propusu, cà pentru locu de intrunire se se faca o sala rotunda cu atâtea usie, câti ambasadori séu plenipotentiari sunt, si usile se fia facute in directiunea tieriloru de unde vinu, si de cari se tienu respectivii ambasadori. Corturile se se puna chiar' in modulu acest'a in giuru de sala, si in diu'a prima a conferintiei fie-care ambasadoru plecandu deodata, se si mérgà a ocupa scaunulu care va fi in directiune drépta de la usi'a pe care a intratu.

IN URMA PACEA MULTU DORITA SE INCHIAIE

LXXXV. Dupa ce acésta propunere s'a aprobatu de toti, au tienutu mai multe conferentie asupra conditiuniloru de pace. In urma dupa multe dispute, pacea desiderata de tóta lumea, afara de Franci'a, a fostu inchiaieta la dóe-dieci-si-siese ale lunei Redgebu, anulu Hegirei 1110., si documentulu s'au subsemnatu de catra toti ambassadorii. H. 1110. / I. C. 169 8/9 15 Ianuar.

ARTICLII DE PACE INTRE SULTANULU SI IMPERATULU

LXXXVI. Imperatulu inchiaie unu armistitiu pe duóe-dieci-si-cinci de ani sub urmatóriele conditiuni: Elu capeta tóta Transilvani'a intre marginile precumu o avuse ultimulu principe, Michaelu Apafi, si predecessorii sei. Temisiór'a remane Sultanului; si pentru cá acésta cetate se nu póta fi blocata de fortaretiele vecine, si se i se rapésca tóte provisiunile, asia Lipp'a, Cianadulu, Caransiebesiulu, Lugosiulu, Herconisi'a, Becea, Beskerecu, si Sab'a, au se-si derime

murii si fortificatiunile, si nu va fi permisu nici unei parti alle reconstruì. Navigatiunea pe Tisa si Muresiu va fi libera suditiloru din ambe imperiele; tiér'a intre Dunare si Tis'a, ce se numesce Bacĭca, remane in manile imperatului. Pentru a fixa limitii in partea orientale a Ungariei, care appartiene imperatului, se va trage o linĕa drépta de la gur'a Muresiului pe ambii tiermuri ai Tisei pênê la gur'a fluviului Bossutu, unde acest'a se vérsa in Sav'a. Spre amédiadi, limitele ce desparte teritoriulu intre Turci si Germani ilu va forma Sav'a pene acolo, unde se vérsa in ea fluviulu Unna. Intre aceste margini nu va fi permisu nicâiri a pune nuóe castelle, séu a face ori a repara forturi; esceptiune facu numai Belgradulu si Petrovaradinulu.

ARTICLU DE PACE CU CZARULU

LXXXVII. Ambassadorulu russescu a inchĭaietu unu armistitiu numai pe duoi ani, sub conditiune ca fia-care parte se remana in possessiunea de ceea ce a occupatu.

ARTICLII DE PACE CU POLONII

LXXXVIII. Polonii au inchiaietu unu armistiu de o durata cà si imperatulu, sub conditiunile urmatóriei: Ce tatea Caminieti, Podoli'a si Ucrani'a se restituiescu Poloniloru in aceeasi estensiune si margini, in care au fostu in posessiunea acestui regatu mai inainte de prim'a invasiune a Sultanului Mahomedu in Poloni'a; si de alta parte Polonii redau Turciloru Suceav'a, Nemos (41) si Soroc'a in Moldavi'a.

ARTICLII DE PACE CU VENETIANII

LXXXIX. Venetianii au obtienutu urmatóriele conditiuni. Tóta Morĕ'a pênê la Hexamilon remane in man'a loru; ér Turciloru se lasa, terr'a firma turcésca dimpreuna cu Lepante, Preves'a si castellulu Romelia (42) cari suntu derimate. Sinulu de mare de la Corintu remane comunu la amenduóe partile, si Venetianii conserva Leucadi'a (43) dimpreuna cu insulele vecine. Tributulu anuale se sterge, atâtu

(41) Némtiu? *Tr. Rom.*
(42) *Tr. Franc.* dice: Romanie; ér' *Trad. Angl.* Romania. *Tr. Rom.*
(43) Insula S ta Maura *Tr. Rom.*

celu pre care-lu platea pênê acumu unele insule din Archipelagu Venetianiloru, câtu si pe care'lu respundea pênê acumu insul'a Zacintu Turciloru. In Dalmati'a se lasa in posessiunea Venetianiloru Knin, Sing, Ciclutu, Vertica Duare si Vergor'a, cari voru forma frontari'a teritoriului republicei loru. Ragusanii remanu statu liberu; si Venetianii capeta Castelnuovo si Risano cu totu ce mai possedu ei prin pregiuru. Remane permisu la amenduóe partile a-si intari frontariele cu nuóe fortaretie, séu a repara pe cele ruinate, cu esceptiutiunea Lepantei, Prevesei si a castelului Romeli'a.

AMBASADORII DUPA INCHIAIERREA TRACTATULUI DE PACE SE INTORCU LA ADRIANOPOLE

XC. Dupa ce acesti articli de pace s'au inchiaietu cu unanima invoire, ambassadorii turci s'au intorsu la Adrianopole, unde informandu pe Sultanulu despre procederile loru, acest'a i-au remuneratu cu daruri imperatesci pentru servitiele ce i-au prestatu. Inchiaindu pace cu toti inimicii sei, Sultanulu anca in acea véra, licentiandu tóta armat'a sa, se intórse de la Adrianopole la Constantinopole cu scopu de a regula starea desolata a imperiului seu, si de a repara prin o prudenta administratiune perderile ce a suferitu intr'unu bellu atâtu de greu.

AMBII IMPERATI TRAMITU UNULU LA ALTULU AMBASSADORI ESTRAORDINARI

XCI. De aici a tramisu pe Hasnadar Ibrahim Pasia (44) in calitate

(44) *Hasnadar Ibrahim Pasia.* La inceputu era thesaurariu seu confidentele marelui Veziru, Cara Mustafa Pasia, si de aci s'a supranumitu Hasnadar. Dupa mórtea lui Cara Mustafa Pasia, a descoperitu cu tóta sinceritatea intentiunile pernitióse ale acestuia succesorelui in veziratu Ainegi Solimanu Pasia, si prin acést'a ajungêndu in favóre mare la noulu veziru, a inaintatu la cele mai inalte posturi. Dupa inchiaierea tractatului de pace cu Germanii a fostu tramisu in calitate de delegatu estraordinariu la Viena pentru a ratifica pacea; dupa intórcere a fostu numitu gubernatore in Belgradu. Era unu barbatu de spiritu viiu si fórte desteptu; de o prudentia si moderatiune rara, in câtu abiâ ar' fi fostu cine-va mai aptu ca elu pentru maiestri'a de ambasadoru; si ajungea fara dubiu anca si la mai inalte posturi si dignitati, déca nu i-ar' fi esitu faim'a ca petéza onórea legei mahomedane si a imperiului otomanu prin immoderat'a iubire de vinu, la care s'a dedatu anca fiindu la Vien'a. Pentru acést'a Sultanulu Mustafa s'a disgustatu de elu si nu i-a permisu a veni nici la Adrianopole, nici a se presenta inaintea lui, ci i-a ordinatu a remané in gubernamentulu seu la Belgradu. Acést'a ilu intristâ atâtu de tare, in câtu vre-o câte-va luni in urma a cadiutu in hectica si a muritu.

de plenipontentiariu estraordinariu cu o Aethname la imperatulu Germaniei. La intórcerea plenipotentiariului seu, Sultanulu a primitu tractatulu de pace ratificatu prin propri'a subscriere a imperatului, apoi i l'a remisu prin contele de Oettingen. Dupa ce a terminatu tóte aceste affaceri, Sultanulu a transpusu tóta admnistratiunea imperiului in manile vezirului Husein Pasia, si s'a retrasu cu curtea sa la Carishtiran (45), unde se incercâ a-si aliná durerea de perderea provinciiloru sale.

POPORULU MURMURA IN CONTRA SULTANULUI

XCII. Acésta retragere dupa atâta labóre, a produsu neplaceri in poporu si mai alesu in soldati ; ei se credeau indreptatîti a-si imagina, cá pacea atâtu de dorita nu le este data spre altu scopu, decâtu spre a specula mai deaprópe si a censura vorbele si faptele Sultanului loru. De aci nu le era téma a striga prin adunarile loru, cà Sultanulu este pe cale de a imita pe tatalu seu in tóte lucrurile sale. Câci precum tatalu seu in primii ani ai domniei sale se ocupase in totu cu administratiunea trebiloru publice, si nu intermittea nimicu ce aflá de bunu pentru largirea marginiloru imperiului seu, de assemenea si Mustafa in primii cinci ani ai regimului seu s'a datu cu totulu in grigea trebiloru Statului, si si-a implinitu tóte datorintiele de adeveratu parinte alu patriei, imitandu prin acést'a virtutile parintelui seu. Acum inse i-lu vedemu resolutu a imita si acele vitiuri ale parintelui seu, de cari acest'a a patimitu la betranetiele sale, dar' numai dupa ce a intinsu marginile imperiului, adeca amorulu de venatu si de câni ; dar' Mustafa este anca tineru, si in privinti'a servitieloru sale pentru imperiulu ottomanu departe de a 'si fi castigatu o gloria atâtu de mare cá parintele seu. Elu anca n'a recuceritu nemica de la inimici, nici sub totu decursulu belului nu a facutu unu singuru faptu, pentru care se merite multiamita publica; totu ce a facutu este, cà a impedecatu pe inimicu de a petrunde mai departe in inim'a imperiului. Si acumu, déca parintele seu, illustru

(45) *Caristiran.* Cetate situata intre Ciorlo si Burgasu pe calea d'intre Constantinopole si Adrianopole. Se vede si asta-di unu palatu fórte frumosu, edificatu de Mahomedu IV pentru placerile de venatu. Totu impregiurulu este fórte placutu, si propriu pentru venatu, fiindu multi iepuri renumiti pentru celeritatea cu care fugu.

prin atâte victorii, a fostu detronatu pentru escessivulu seu amoru catra câni si vênatu, apoi este de temutu cà chiar' acésta sórte, déca nu alt'a si mai rea, va ajunge pe fiiulu seu, care este cu multu mai inferioru lui.

SULTANULU PENTRU A PREVENI REPROBARILE POPORULUI SE RETRAGE LA ADRIANOPOLE

XCIII. Pentru a preveni aceste reprobatiuni, Sultanulu intrebuintiâ unu midi-locu, de care se folosira de multe-ori cu succesu predessorii sei; elu adeca se retrase la Adrianopole. Aici chĭamâ la sine pe Vezirulu si pe toti functionarii inalti ai imperiului, si prin acést'a a luatu spioniloru tóta ocasiunea de a-i mai calumnia portarea, catu si canticele satirice contra regimului seu au incetatu.

CHANULU TATARILOR SE INCERCA A TURBURA PACEA INTRE SULTANULU SI CZARULU

XCIV. Pre candu Sultanulu petrecea in Adrianopole in lun'a Reggebu, anulu Hegirei 1111, primesce unele epistole de la Chanulu Tatariei, prin cari acesta i denuntia ca Czarulu Russiei a schimbatu portulu si ceremoniele religióse in tiér'a sa (un'a din aceste é adeverata, dar' ceealalta é falsa), si a introdusu cele germane; si cà si-a formatu din suditii sei proprii o armata fórte considerabile, disciplinata dupa sistem'a europénа; ca de si elu a inchiaietu la Carlovitiu unu armistitiu pe duoi ani, totusi isi prepara o flota cu mare celeritate, si la Donu, Dnipru si pe tiermurii altoru fluviuri edifica nóue cetati si fortaretie; aceste dispositiuni nu suntu semne de pace, cí mai vertosu este de temutu, ca schintei'a latenta póte se erumpa in scurtu cu mai mare furia si periclu; pentru aceea Sultanulu se fia atentu, cá nu, dupa ce abiá a pusu capetu bellului cu Germanii la apusu, unu nuou Nemtie-Ghiaru de la média-nópte se vina a strimtora imperiulu ottomanu si a-lu aduce in estremu periclu; câci nimicu n'ar' poté impedeca pe Rusi de a inunda tóta Crime'a tatarica in cea dântâiu campania, inainte de ce i-ar' pote venì Turcii intr'ajutoriu. Pentru aceea este necessariu, séu de a inchĭaié o pace stabila cu Czarulu, séu a-i declara indata bellu, nainte de ce ar' avé timpu si ocasíuue de a se intarì. Déca cumva Sultanulu se indoiesce

H. 1111 / I. C. 1699.

in veritatea acestei descoperiri, n'are decâtu se tramita pe unu oficiaru de confidentia, care se védia cu ochii sei ceea ce se petrece, si apoi se reporteze Sultanului despre tóte particularitatile.

SULTÂNULU TRAMITE O PERSONA PENTRU A OBSERVA INTENTIUNILE CZARULUI

XCV. Sultanulu, fara a incunoscintia pe Vezirulu, tramite in Crimëa tatarica pe maiestrulu seu de staluri, Kibleli Ogli (46), fiiulu sororei Vezirului, cu ordinulu de a observa cu deameruntulu dispositiunile Rusiloru, si apoi a se intórce fara intardiare si a-i raporta, dar' sufletu de omu se nu scia despre caletori'a si missiunea sa. Kibleli Ogli indata ce primi acestu ordinu, se preparà de cale. Dar' inainte de a pleca, se duse in secretu la unchiulu seu, si-i descoperi missiunea cu care l'a insarcinatu Sultanulu. Vezirulu, pentru cá acésta schinteia se nu erumpa intr'o flacara si mai mare decumu a fostu ceea ce abiá-abiá se stinsese, i dîce nepotului seu, cá la reintórcere se vina mai ântâiu la elu, inainte de a merge la Sultanulu, pentru cá se-lu invetie ceea ce are de a-i spune. Kibleli Ogli se si tiene de acésta instructiune, si intorcêndu-se din missiunea sa, maì inainte de a se presenta la Sultanulu, merge imbracatu in vestmente necunoscute la Vezirulu, si-i spune ceea ce a vediutu, anume: ca Russii au construitu o flota mare in duóe locuri, la Voroneschi si la Azovu, si-si immultiescu puterile navali pe tóta diu'a; ei au fortificatu Taganoroculu intr'unu modu surprindietoriu, si preste duóe-dieci de mii de ómeni lucra necontenitu la construirea de nóue fortificatiuni; lucrârile la Kamienzaton, din susu de Dnipru, suntu degiá terminate; cataractele pe acestu fluviu sunt deschise, si navigatiunea se póte face fara nici-o pedeca; Tatarii nu mai sunt nicâiurea in securitate, decâtu in peninsul'a Chersonesu, si Cosacii nu inceta de a-i infestá prin incursiunile loru perpetue; si alte mai multe particularitati de acésta natura, cari sunt adeverate fapte, si din cari se póte convinge ori-cine, ca Rusii nici-de-cumu nu suntu inclinati a sustiené pacea.

(46) *Kibleli Ogli*. Nepotu de sóra alu marelui Veziru Amudge Ogli Husein Pasia: Acest'a ilu iubea atâtu de multu, in câtu de si era tineru, n'a incetatu a insiste la Sultanulu, ca se-lu faca Buiuk imrahor. In testulu istoriei am vorbitu mai pe largu despre elu.

VEZIRULU PRIN FALSE REPRESENTATIUNI SE INCÉRCA A EVITA BELLULU CU RUSSII

XCVI. Vezirulu vedea bine, ca déca se voru relata aceste lucruri Sultanului, unu bellu si mai funestu decâtu celu precedente este inevitabile. Pentru aceea roga pe nepotulu seu, cá se le retaca inaintea Sultanului, si se-i spuna numai, ca cele ce a scrisu Chanulu Crimeei tatarice sunt cu totulu nefundate, si numai o pura fictiune inventata de fantasi'a Tatariloru cari au datin'a de a immari ori-ce lucru micu ; ei sciu ca Ottomanii nu prè i ieau in consideratiune, afara de timpii de resbellu, si fiindu-ca sunt dedati a preda, ei credu ca fara de acésta nu potu subsiste ; in câtu pentru Rusi, e adeveratu ca sub timpulu bellului incepusera a construi mai multe fortaretie, dar' acumu l-eau lasatu intr'atâta si nu-si mai continua lucrârile, nici nu dorescu alta mai ferbinte, de câtu a preserva pacea violata, si a sustiené liberu comerciulu intre ei si intre Turci ; spre acestu scopu, si spre a consolidà relatiunile loru cu Turcii, ei sunt determinati a tramite unu ambassadoru estraordinariu la sublim'a Pórta.

SULTANULU INFRUNTA PE CHANU ; ÉR' ACESTA SE JUSTIFICA

XCVII. Kibleli Ogli, instruitu cu acésta istoria fictiva, in diu'a urmatória, cá si candu numai acumu s'ar' fi intorsu din caletoria. si cá cum n'ar fi vorbitu cu nici-unu sufletu de omu, merge deadreptulu la Sultanulu, si-i vorbesce chiar' asiá precumu l'a invetiatu unchiulu seu, vezirulu. Sultanulu care nu avea nici o suspitiune de a dubita in fidelitatea ministrului seu, se aprinde focu in contra Chanului, si-lu infrunta aspru intr'o scrisóre pentru insciintiarea sa falsa si injuriósa. Chanulu observa de acì cà Sultanulu este sedusu si incelatu prin usioritatea lui Kibleli Ogli, si-i respunde prin o epistola, ca elu nici-odata nu si-ar' fi luatu cutediarea de a relata Maiestatiei Sale lucruri false ; cà mai curendu crede, cà Kibleli Ogli a fostu corruptu de catre inimicu, si ca nu i-a raportatu aceea ce a vediutu si auditu in Crime'a tatarica ; póte pentru aceea é acusatu de falsitate, pentru ca n'a primitu asiá daruri pretióse, precumu le asteptase : ci dar' raportulu ce a datu Maiestatiei Sale in scrisórea sa precedenta, este claru si evidentu cá lumin'a sorelui ; si chiar' Ki-

bleli Ogli nu va nega aceea ce a vediutu, déca ilu va lua mai aspru si mai strictu la intrebare.

FRAUD'A LUI KIBLELI OGLI SE DESCOPERE ; ELU ESTE PUNITU CU MORTE ; ÉR VEZIRULU DESTITUITU

XCVIII. Chanulu tramite Sultanului acestu respunsu prin o persóna incognito, care ilu presenta chiar candu se intorcea din Giamia. Sultanulu cetindu scrisórea, tramite immediatu dupa Kibleli Ogli, si-lu amenintia cu mórte, déca nu va marturisi francu adeverulu. In acésta situatiune periculósa Kibleli recunósce ca adeverate sunt tóte acele ce Chanulu a raportatu in prim'a sa epistola; ér' ca elu a spusu Maiestatiei sale lucrulu cu totulu in alta forma, acést'a o a facutu numai la persvasiunea Vezirului, alu carui ordinu elu n'a potutu se-lu calce, atâtu pentru inalt'a sa positiune, câtu si pentru legatur'a de sange dintre ei; pentru aceea se róga cu tóta umilinti'a, cá se-i ierte acésta eróre. Dupa ce insielatiunea fu descoperita atâtu dintr'o parte câtu si din alt'a, Sultanulu destitui pe Kibleli Ogli mai ântâiu din postulu seu si-lu esilà din Constantinopole, apoi puçinu dupa aceea tramise in urm'a lui pe Chaseki Aga cu unu Chatisierifu, ordinandu-i a-i lua viéti'a. Totodata destituie si pe Husein Pasia din veziratulu seu, si-lu esiléza intr'unu satu aprópe de Silebri'a, unde a trebuitu se vietiuésca cà unu simplu particulariu, dar' averea i s'a lasatu neatinsa.

VEZIRATULU ESTE VACANTU

XCIX. Dupa acésta destituire, Veziratulu prin unu esemplu raru a remasu patru-dieci de dîle vacantu, pênê la sosirea lui Daltabanu Mustafa Pasia, gubernatorele de Bagdadu, pe care Sultanulu se resolvi a-lu inainta la dignitatea de mare Veziru pentru servitiele sale facute intru debellarea Arabiloru. Sub durat'a acestui intervalu, administratiunea publica a fostu data lui Silahdar Husein Pasia sub titlu de Vekil (47).

DALTABANU MUSTAFA PASIA ESTE NUMITU MARE VEZIRU

C. Noulu mare veziru, Daltabanu Mustafa Pasia, indata dupa ce a

(47) Vicariu. Administratore. *Tr. Rom.*

sositu, a fostu instállatu in postulu designatu pentru elu. Immediatu dupa acést'a elu a lasatu a i se face o lista despre tóte acele fortaretie cari a fostu in posessiunea imperiului ottomanu, atâtu inainte, câtu si dupa bellulu din urma cu Germanii.

FURI'A LUI DALTABANU CONTRA AMBASADORILORU CARI AU FACUTU PACEA

CI. Vediendu din acésta lista, cà unu numeru mare de cetati situate dincolo de Sava, pe cari elu odata cá Pasia alu Bosniei le-a ocupatu de la Germani, acumu prin tractatulu din urma de pace s'au datu acestora indereptu, s'a infuriatu preste mesura si a dîsu, ca acei-a cari au facutu pacea sunt totu asiá de ghiauri cà si Germanii, de óre-ce fara nici-o necessitate le-au datu atâtea cetati, ce elu cu versarea sangelui seu le-au fostu suppusu dominatiunei ottomane; si pre langa aceste, anca si cetatea Caminieti, pe care anca Sultanulu Mahomedu o designase de bulevardu alu intregului imperiu si de monumentu maretiu alu religiunei mahomedane, inaltiandu acolo o magnifica Giamia, o a datu in schimbu pentru trei cetati in Moldavi'a, locuite numai de crestini.

SE DETERMINA A FACE BELLU POLONILORU

CII. Dar' nu se indestuli numai a inculpa pe auctorii pacei, ci se resolvi a o frange, séu celu pucinu a declara bellu Poloniloru. Elu avea sperantia de unu mai bunu succesu decatu celu din trecutu, nu numai pentru debilitatea acestui regatu pe care o cunoscea bine anca de cându cá Seraskieru s'a luptatu in contra Poloniloru, dar' anca si pentru situatiunea presenta fórte incurcata a Europei dupa mórtea regelui din Spani'a, candu acumu nici imperatorele germanu, nici ori-care altu principe crestinu nu le-ar' poté veni intru ajutoriu.

CÉRCA PRETESTU DE A FRANGE PACEA

CIII. Dar' pentru-ca poporulu superstitiosu se nu vina la cugetulu, ca port'a ottomana ar voi se rumpa armistitiulu, si din acésta causa se pórte frica de urmâri, elu cauta cu mare agerime, nu cumuva din partea Germaniloru s'a comisu ceva ce i-ar' poté servi de pretestu pentru a le declara bellu.

AMENINTIA PE AMBASSADORI SUB PRETESTU CA PACEA AR' FI CONTRA PRECEPTELOR CORANULUI

CIV. Nepotendu inse inventa nici unu pretestu pentru a inculpa pe inimici de frangerea pacei, elu se descarca asupr'a plenipotentiariloru curtiei ottomane, si-i accusa cà ei au lucratu in contra preceptelorù Coranului si in contra mandatului Sultanului, si cà ei au datu inimicului mai multu decâtu ar' poté justifica prin ordinile ce le-au avutu; din aceste motive elu se resolvi a le lua viéti'a.

ISI PROPUNE A LUA VIÉTI'A LUI MUFTI

CV. Dar' elu vedea cà in totu lucrulu acesta pedec'a cea mai mare i este védi'a si auctoritatea lui Mufti, care nu numai cà aprobase pacea prin Fetva sa, dar' era si unu patronu declaratu alu ambasadoriloru. Dreptu aceea se resólve a-lu delatura din cale pe ascunsu, câci in publicu n'o potea face pentru reverenti'a si dignitatea oficiului seu. In acésta intentiune se preface cà si candu ar' voi se lege o intima amicitia cu elu; i face visit'a mai de multe-ori intr' unu modu familiariu, si se intretiene cu elu discurgêndu despre lucrurile publice de statu. In urma ilu invita la o mésa splendida, éra intr'aceea da ordinu secretu la câti-va servitori ai sei, ca pre candu voru da apa lui Mufti ca se se spele pe mani, se sara asupr'a lui si cu o córda se-lu stranguleze.

INTENTIUNEA LUI SE DESCOPERE SI MUFTI SCAPA DE PERICUL

CVI. Dar' ceea ce a preparatu elu pentru a stinge din viétia pe Mufti, a cadiutu, prin imprudenti'a sa, chiar' asupr'a capului seu. Elu adeca avù imprudenti'a de a comunica acestu secretu cu Ibrahimu Aga (48), Kiahai'a seu. Acesta pentru a adjunge in gratia la Mufti, se duse immediatu la elu, dimpreuna cu Kasab Basi (49), nu-

(48) *Ibrahim Aga.* Dupa mórtea domnului seu pe care-lu tradase, Mufti se adoperà a-lu face Pasia in Tessalonic'a. S'a numitu topalu, séu schiopu, fiindu-ca schiopetá de unu picioru. N'a gustatu multu fructele perfidiei sale. Dupa câte-va lnni a cadiutu in bóla in Tessalonic'a; si cuprinsu de tormente si de mustrarca consciintiei, strigandu pururea numele domnului seu, si sbierandu cá unu bou, si-a datu sufletulu, tramitiendu-lu la locurile ce Mahomedu a preparatu pentru assemeni tradatori.

(49) *Casab Basi.* Primu-macelariu. Sarcin'a lui este de a inspecta se fia carne buna si sanctósa in macelaria, si se nu se venda mai susu de pretiulu stabilitu. Mai este

mitu Cara Mehemedu Pasia (50), si-lu informa despre periclulu la care este espusu. Mufti indata dupa acésta informatiune se face ca e bolnavu, se pune in patu, si candu Vezirulu veni (51) se-lu invite la mésa, i respunse cu o voce fórte debile, ca i pare din inima reu, cà prin o indispositiune repentina este impedecatu de a poté merge la mésa, dar' va tramite pe fiiulu seu, Nakib Effendi, pentru a suplini loculu parintelui seu morbosu.

MUFTI ACCUSA PE VEZIRU LA SULTANULU PENTRU REBELIUNE

CVII. Dupa ce a plecatu Vezirulu de la Mufti, acesta tramitte immediatu se vina la sine Reis Effendi, Rami Mehemedu Pasia (52) si

unulu totu cu numele acest'a, care este insarcinatu a cumpera vite in timpu de resbellu. Despre acést'a amu vorbitu in un'a din notele precedente (*).

(50) *Cara Mehemedu Aga.* I s'a datu numele de Cara, pentru faci'a lui cea négra Acóst'a, precumu amu observatu mai de multe-ori, este in usu la Turci. Elu a fostu celu mai avutu turcu pe timpulu seu. Constantinu Brancovanu potea conta de sicuru pe adjutoriulu lui si avisatu numai cu trei dile mai inainte, i potea da cinci sute pênê intr'o miie de pungi imprumutu. In fine ajunse si elu ceea ce ajungu toti cari se inavutiescu in servitiu turcescu. Sub Vezirulu Damad Hasan Pasia, a fostu acusatu falsu, destituitu d'in servitiu, aruncatu in arestu, si i s'au luatu tóte pretiósele si averile câte 'si-le adunase.

(51) *Candu Vezirulu veni.* Fiindu-ca Mufti si Vezirulu sunt cele mai inalte dignitati in imperiu, asià nu se ducu unulu de altulu fara cele mai mari ceremonii si formalitati. Mufti inainte de a merge la Vezirulu, tramite mai antaiu pe Talchisciulu seu se védia déca este acasa, si se-i spuna ca Mufti doresce se-lu védia. Vezirulu érasi d'in partea sa tramite pe Talchisciulu seu, câ-ci fia-care are pe alu seu, dimpreuna cu pe Reis Effendi inaintea lui Mufti pên' la cas'a lui; aici Reis Effendi pléca inainte, si Mufti 'i urméza in lectic'a sa; câci Mufti prin cetate nici-odata nu merge pe calu, si forte arare-ori numai candu caletoresce prin tiéra. Ajunsu Mufti la palatulu Vezirului, ilu primescu la pórta Kisciudabegulu si Ciausiu Basi, si-lu ducu de braçiu pênê la scari. Aici ilu primesce Vezirulu in persóna, si dupa complimentele usitate se suie pe scari amenduoi, mergêndu Vezirulu inainte. Intr'aceea Mufti cu o tienuta grava si cu ambe manile pe peptu, binecuventa lumea ce sta adunata in amenduoe partile, pronuntiandu formul'a usitata la Mahomedani: *Selamun aleikium*! adeca pace vóue! Dupa ce au intratu in sala, ocupa fie-care locu, Vezirulu la stang'a cá, locu mai onorabile, si Mufti la drépt'a. Visit'a se termina cu aceeasi ceremonia.

(52) *Rami Mehemedu Pasia.* Nascutu in Constantinopole in suburbiulu Eiub, d'in parinti de conditiune mediocra. Elu se aplicâ la studiulu artei poetice, si academi'a poetiloru i-a datu numele de Rami; fiindu-ca este in usu cá magistrii acestei arte se dea unu nume nou eleviloru, indata ce acesti-a suntu capabili de a compune ver

(*) A se vedé not'a 52 la capu I din Cartea IV,

Maurocordatu, si le descopere intentiunea ce Vezirulu a conceputu in contra lui, si periclulu comunu ce-i amenintia pe toti. Dupa matura consultatiune, acesti trei barbati se decidu si se invoiescu a merge la Sultanulu, si prin o fictiva séu reala accusatiune in contra Vezirului, a face se-lu depuna din postulu seu, éra déca va fi posibile a-i lua chiar' si viéti'a. Mufti insusi se insarcina cu esecutarea a-

suri, si care apoi ilu conserva pênê la mórte. Dupa ce si-a facutu cursulu studieloru, neavêndu midi-lóce de a se redica mai susu, mergea d'intr'o taverna intr'alt'a; si fiindu-ca era o persóna fórte frumósa si se pricepea fórte bine la musica, nu-i fù greu a-si castiga panea de tóte dîlele. Celebrulu poetu, Nabi Effendi, secretariu divanului Musahib, ilu luâ la sine, prinse a-lu instruí, si Rami profitâ de instructiunile magistrului seu intr'atâtu, in câtu, de si nu era aplicatu la curte, fiindu-ca nu avea acolo nici-unu amicu, totusi intre literati se considerá ca unulu d'intre cei mai buni scriitori. In fine, Vezirulu Elmas Mehemedu Pasia ilu face Mukabelegi, ér Husein Pasia ilu inaintà la dignitatea de Reis Effendi. Aici a stralucitu prin talentele sale, mai alesu candu in unire cu Maurocordatu lucrà pentru pacea de la Carlovitiu. Sultanulu ilu stimá fórte multu pentru modulu cum a tractatu acésta importanta negotiatiune, si dupa intórcere i-a laudatu desteritatea si prudenti'a cu care s'a acquitatu de comissiunea delicata ce i-a fostu incredintiata. Candu Daltabanu amblà se-lu omóre, elu a sciutu prin astutiele sale si prin ale lui Mufti, nu numai a-si scapa viéti'a, cì anca o sapa sub inimiculu seu, si prin spoliarea acestui-a a se inavuti si a-si imbunetati starea. Rebellii ilu condamnara si a dóu'a óra la mórte; dar' elu sciù se scape si astá-data prin fuga, si se tienù ascunsu in Constantinopole intre femei pênê ce a trecutu seditiunea. Sub vezíratulu lui Hasan Pasia, elu érasi aparù in publicu, si fu numitu Pasia in Egiptu, unulu d'intre cele mai lucrative posturi in imperiulu ottomanu. De aci a fostu transpusu in Cipru. Aci se tramitu de comunu acei-a de cari curtea vre se scape fara a le lua viéti'a. Dara compactiunea si temperamentulu seu se parea ca prè multu scie supporta aërulu stricatu alu acestei tieri. Asia Kapudgi Basì fù tramisu la elu cu unu Chatisierifu, pentru a-i lua viéti'a. Fatulu inse n'a voitu ca se péra de mórte violenta. Câci luandu Abdest, a espiratu recitandu rugatiunile, ce este in usu la turci a le recita acei-a cari sunt judecati la mórte. Poporulu superstitiosu, care-i tienea partea, dîcea ca unu angeru a fostu tramisu d'in ceriu pentru a-i lua sufletulu si a-lu scapa cu modulu acesta de nedreptatea inimiciloru sei. Dar' este mai probabilu ca l-a cuprinsu fric'a si a muritu in palpitatiune de inima. Câci pre langa tótâ vivacitatea spiritului si eleganti'a stilului seu, in care a intrecutu pe toti scriitorii turci, elu era de o ânima effemeiata, fórte debile si fórte fricosu. S'a observatu, ca elu n'a fostu altu de câtu unu instrumentu alu lui Maurocordatu; la indemnurile secrete si consiliurile acestui-a facea elu lucruri, pe cari Maurocordatu cá crestinu nu potea se le propuna in publicu; de acì multe lucruri se atribue cu nedreptu abilitatiei si genialitatiei lui Rami; câci singuru Maurocordatu prin spiritulu si judecat'a sa cea agera era capabile de a le inventa.

cestei conclusiuni; merge in diu'a urmatória la Sultanulu in audientia, si-i aréta, ca Vezirulu are unele intentiuni nóue si fórte pernicióse pentru intregu imperiulu ottomanu; cà elu a recrutatu in secretu unu numeru fórte mare de armata, a numitu pe creaturele sale de comandanti ai armatei, si le-a ordinatu a indemna pe soldati a cere in publicu rumperea tractatului de pace, si destituirea Sultanului, déca acesta n'ar' voi a se suppune pretensiunilor armatei.

CREDULOSULU SULTANU PUNESCE CU MOARTE PE VEZIRULU FARA A ESAMINA CAUS'A SI PUNE IN LOCULU LUI PE RAMI PASIA

CVIII. Sultanulu, care purta fórte mare respectu catre Mufti, dete crediementu deplinu falseloru denuntiari insinuate de catra acesta contra Vezirului si se infuria in contra acestui-a intr'unu modu estraordinariu. Ilu chiama immediatu la sine prin Baltagilar Kiahaiasi, si-lu infrunta intr'unu modu fórte aspru; candu acesta voi se se escuse, Sultanulu comanda a-i lua indata viéti'a, apoi in loculu lui pune mare-veziru pe Rami Mehemedu Pasia, care cu puçine dîle mai ainte din Reis Effendi se facuse Kubbe-veziru.

MORTEA VEZIRULUI PRODUCE REBELIUNE TERRIBILE

CIX. Dar' din sangele Vezirului, cá dintr'unu sorginte nedesecatu au cursu torrenti immensi de sange omenescu. Candu Ulemii, cetatiani si soldati din Constantinopole audira ceea ce s'a petrecutu la Adrianopole, cu totii s'au revoltatu atâtu in secretu câtu si in publicu contra regimului presentu, si strigau, ca acumu tóte lucrurile suntu in confusiune si in disordine; noulu Veziru, Mufti, si toti ceilalti officiari mai inalti sunt tradatori, si tóta purtarea loru nu tinde la alta, decâtu la ruinarea totale a imperiului. Acésta a fostu a loru intentiune, candu au indemnatu pe Sultanulu se ucida pe Daltabanu Mustafa Pasia, pe acestu mare erou alu timpului seu, care chiar' si candu ar' fi fostu culpabile de vreo rea portare, totusi ar fi trebuitu celu multu a-lu deporta intr'unu altu locu, de unde i s'ar' fi potutu da ocasiune, cá assemenea unui leu care scapa din inchisóre, se se póta arunca asupr'a inimicului seu. Dar' fiindu-ca ei suntu pismatareti asupr'a lui, asia n'au potutu suf-

feri ca se re remana in viétia acelu omu, care de dóue-ori a datu probe de abilitatea si virtutea sa militara in contra Germaniloru si in contra Arabiloru; si prin intrigele loru au inaltiatu pe Rami Mehemedu Pasia la dignitatea de mare Veziru, care de si este unu bunu scriitoru si unu barbatu de multa sciintia, dar' totusi nu este capabile pentru officiulu de mare veziratu. Acésta este adeverat'a causa, pentru care au consultatu Sultanului a lasa capital'a sa, acestu bulevardu alu imperiului, si a-si muta locuinti'a in Adrianopole, apoi a-lu face se-si petréca cu venaturi prin pâduri. Cu modulu acest'a Constantinopolea se ruinéza; ér' Adrianopolea castiga in renume; si pre candu locuitorii Constantinopolei cadu in cea mai mare miseseria prin absenti'a curtiei si prin tirani'a gubernatoriloru, pe atunci cei din Adrianopole se facu atâtu de avuti si de aroganti, in câtu ei numai cu despretiu voru cauta la atâti eroi cari au fundatu imperiulu ottomanu; si pentru cá despretiuirea façie de Constantinopole se fia si mai completa, ei au numitu de Caimacamu pe Kioprili Abdulah Pasia (53), unu omu tineru abia de opt-spre-diece ani, care, esceptandu glori'a parintelui seu, nu are nimicu ce se-lu recomande, decâtu aceea cá tiene pe fiic'a lui Mufti; cá si candu nu s'ar' mai poté pune margini aviditatiei lui Mufti, care a trecutu degiá preste limitele officiului seu, si nu lipsesce multu ca elu si famili'a sa se traga la sine intregulu imperiu ottomanu; tóte posturile cele mai bune si mai frumóse de Molahi sunt date la fiii sei tineri, séu la deacei-a carii i platescu bine; câci cas'a sa este o oficina de avaritia, unde dreptatea si dignitatile eclesiastice se vendu pe bani, si nu se dau ómeniloru de integritate si de sciintia. Aceste si alte asemeni

(53) *Kioprili Abdulah Pasia.* Fiiulu lui Kioprili Mustafa Pasia, care a fostu ucisu in batai'a de la Salancamen in anulu 1691. Luandu de soçia pe fiic'a lui Mufti, a fostu numitu inainte de timpu in functiunea de Cubbe-Veziru, si apoi Caimacanu in Constantinopole, care se considera de prim'a dignitate in imperiu dupa dignitatea de mare-veziru. June anca, a facutu fórte multe lucruri pe dosu; éra aroganti'a sa a fostu in parte caus'a revoltei, din care a urmatu detronarea lui Mustafa. Cu timpu mai imbetranindu, s'a facutu mai tractabile, si prin acést'a nu numai i s'au iertatu pecatele d'in trecutu, dar' anca Sultanulu acumu regnante (*), dupa sugrumarea rebelliunei, l-a facutu Pasia in Sebasti'a.

(*) Achmetu III. *Tr. Rom.*

lucruri se audiau vorbindu-se cu tóta licenti'a in Constantinopole, si ele erau proba destulu ca o revolutiune este imminente. Dar' fiinduca nu era unu conducâtoriu, si occasiunea buna anca nu era venita, asia puçinu in urma li s'a presentatu ocasiunea chiar' prin numirea tinerului Kioprili Abdulah Pasia de Caimacamu in Constantinopole.

SEDITIUNEA DE MULTU ASCUNSA ERUMPE IN REBELLIUNE PUBLICE

CX. Asia, pre candu acestu Kioprili Abdulah Pasia, catra finitulu lunei Muharremu, anulu Hegirei 1114, mergea dimpreuna cu Defterdarulu din Stambulu spre a imparti soldatiloru soldulu, vinu Gebedgii, cari in ordine urméza immediatu dupa Ieniceri, si batu de trei-de patru-ori la pórt'a Caimacamului si a Defterdariului cá se le platésca si loru soldulu. Caimacamulu inse i amêna de pe o dî pe alt'a. Atunci ei tramitu cam vre-o patru-dieci de cameradi ai loru la Caimacamulu, chiar' cându acesta era in Divanu ascultandu plangerile poporului, si ceru in tóta umilinti'a prin unu Arzuhal, ca se li respunda soldulu precumu se cuvine. Dupa perlegerea acestui Arzuhal, sangele tineru alu Caimacamului se aprinde focu, in câtu infruntandu pe Gebedgii cu cuvinte fórte dure, insultatórie, i aviséza se astepte, câci acumu nu sunt bani in thesaurulu publicu. Gebedgii, irritati pentru acésta tractare, esu din Divanu, si indata mergendu pe scari scapa in cele mai amare injurii contra Caimacamului. Ei pronuntiau insultele cu voce asia de tare, in câtu toti cei de prin pregiuru le poteau audi. Caimacamulu informatu despre aceste tramitte immediatu pe Muhziri (54) dupa ei, cu ordinu de a-i prinde

H. 1114. / I. C. 1702.

(54) *Muhziri*. Nume formatu d'in verbulu *ihzar*, a aduce; çâci oficiulu loru este, nu numai a tiené garda la palatulu vezirului, ci de a aduce pe criminali naintea judecatiei, si déca unii d'in acesti-a sunt in arestu, a-i pazi pên'la prossimulu divanu. Langa acestu oficiu nu se ordina nici-o Oda particulara de Ienicieri; ci déca unu Ciorbagi (*) devine Muhzir Agalik, atunci regimentulu comandatu de acesta face servitiulu Muhziriloru. Ér' déca ajunge in absenti'a Sultanului Caimacamu de Constantinopole, atunci alta Oda de Ieniceri se alege pentru acestu servitiu. Este unu corpu anume alesu d'intre Muhziri pentru esecutiunea cu mórte, a criminaliloru; acesti Muhziri se numescu Falangagii (**) de la Falanga, séu instrumentulu, cu care se servescu la decapitare.

(*) Capitanu la Ieniceri. *Tr. Rom.*
(**) Probabilu de la italienesculu Falange (se dice si romanesce Falanga), si insèmna a lua pe cine-va cu cét'a.

pe toti si a-i duce la comandantele loru spre a le lua viéti'a. Scimu ca la turci este crima capitala candu cine-va se oppune judecatoriului, séu intrebuintiéza cuvente injurióse contra lui, si mai alesu contra Caimacamului, care se considera de vicariu séu representantele Sultanului. Muhzirii intrebuintièzà fortia; dar' Gebedgii anca se oppunu cu arm'a, si facu unu mare tumultu pe strade; dar vediendu ca numerulu adversariloru é mài mare si nu se potu tienè in contra loru, asia incepu a striga dupa ajutoriu, servindu-se de formul'a usitata la soldati, care dîce: Ioldasiu ioc midur? Nu mai sunt cameradi aci?

GEBEDGII CEI DE'ANTAIU INCEPU REBELLIUNEA

CXI. La acestu strigâtu alérga Gebedgii din tóte partile, elibera pe cameradii loru din manile Muhzirìloru, alunga pe servitorii justitiei indereptu, si se intorcu cu triumfu la locuintiele loru. Aici spunu celorulalti cameradi ai loru totu ce au facutu si auditu, ce au vorbitu si ce au sufferitu; éra apoi mai adaosera, ca pênê atunci in vanu astépta a li se da soldulu loru, pênê candu impartirea acestui-a este in man'a unui omu june, smintitu la creri, pentru inalt'a si nemeritat'a sa dignitate.

CARACASIU SE PUNE IN FRUNTEA REBELLILORU SI ATTACA PE CAIMACAMULU

CXII. Tóte acestea le confirmà naintea corpului Gebedgiiloru si Caracasiu (55) Mehemedu, unu omu fórte cutediatoriu, care cercandu tóta ocasiunea pentru a schimba regimulu, a inceputu a atîtia tóta adunarea ca se-si resbune asupr'a Caimacamului pentru injuri'a ce le-a facutu. Toti ca unulu se invoiescu la acést'a, prindu indata armele si alérga in massa la palatulu Caimacamului. Acest'a informatu despre totu lucrulu, scapa prin o usia laterale, si se mântuie in câtu pentru persón'a sa; dar' n'a potutu scapa de periclu nici pe Sultanu nici imperiulu.

IENICERII SI ULEMII SE UNESCU CU GEBEDGII

CXIII. Câci dupa ce le-a scapatu Caimacamulu din mana, Gebedgii au inceputu a percurge in masse tóte stradele, si au resculatu pe ienicerì si pe Ulemi, espunendu si acestora din nou plangerile loru

(55) Proprie *Caracaslu*, adeca Mehemedu cu sprîncene negre. *Tr. Rom.*

contra administratiunei celei rele ce urméza gubernantii. Dupace s'a implutu tóta cetatea de acestu tumultu, in diu'a urmatória se intrunescu capii revolutiunei in Atmeidanu (56) si decidu, ca séu se móra séu se curatie din viétia pe Vezirulu, pe Mufti si pe toti opressorii poporului, apoi resolutiunea acésta o confirma cu juramentulu loru.

CONSPIRATORII ISI NUMESCU CAIMACAMU PE HASAN PASIA; ISI ALEGU VEZIRU PROPRIU. MUFTI ETC.

CXIV. In acésta adunare, Ferrari Hasan Pasia se offere de capu alu loru; conspiratorii primescu si-lu facu Caimacamu in loculu lui Kioprili Abdulah Pasia. Nakibulu, Kiasibi Mehemedu Effendi (57), primesce asupra-si officiulu de Mufti, si in acéstă calitate emitte unu Fetva. Unu altu individu puçinu cunoscutu, cu numele Dorodgianu Ahmedu Pasia, care dupa rechiamarea sa din postulu de gubernatore, traia retrasu in Constantinopole, fù numitu de catra rebelli mare Veziru. Kulkiehaia Tcialik Ahmedu Aga se pune Ieniceru Agasi. In fine Div (58), Ali Aga (59) fù restauratu in postulu de Kulkiehaia, din care fusese destituitu.

(56) *Atmeidan*. Hipodromulu edificatu anca sub Justinianu imperatu; nu è departe de beseric'a S-ta Sophia, si se intinde de-a-lungulu curtiei Giamiei Sultanului Achmetu. Asta-di servesce érasi scopului primitivu, adeca de scóla pentru caii Sultanului; elu servesce cá locu de intrunire a rebelliloru.

(57) *Kiasibi Mehemedu Effendi*. Originariu d'in famili'a Emiriloru; sub Sultanulu Mahomedu IV a fostu inaltiatu la dignitatea de Mufti. Supranumele de Kiasibi, adeca minciunosu, i s'a datu pentru ca-i placé se mintia. Este usu la Turci a distinge pe unii prin particulari cu epitete (*), pentru ca ori n'au nume de familia, ori pórta mai multi unulu si acelasiu nume. Asia pe acelasiu timpu mai era unulu cu numele Sadik Mehemedu Effendi, adeca Mehemedu Effendi Iustulu, pe care Sultanulu acumu regnante l-a onoratu cu dignitatea de Mufti, dar' puçinu dupa aceea a fostu destituitu, pentru-ca la immormentarea unui fiiu alu Sultanului in locu de Genare Nemazi, séu rugatiune funebrale, a cantatu Beiram Nemazi, séu cantare de bucuria.

(58) Insemnéza: Gigante. *Tr. Rom.*

(59) *Div Ali Agă*. Din simplu Ieniceriu a inaintatu prin diverse graduri pên'la postulu de Kulkiahaisi; mai tardiu fiindu destituitu, traia retrasu in Constantinopole. Dupa sugrumarea rebelliunei a fostu singuru care a scapatu de persecutiunea lui Achmetu, si precumu se spune, a fugitu la Gezair, séu Algiru cum dîcu europenii, in câtu nime nu i-a mai auditu de nume.

(*) A se vedé not'a 2 la Capu VIII. din cartea III. *Tr. Rom.*

REBELII INCHIDU PORTILE CETATIEI

CXV. La consiliulu acestora, conspiratorii inchidu tóte portile Constantinopolei, pentru a preveni ca nime se nu póta informa pe Sultanulu despre intentiunea loru; si nu lasa pe nimene se ésa din cetate, afara de cei pe cari i tramiteau ei cu ordonantie. Dupa aceea punu man'a pe arsenale, si cu armele cè erau destinate pentru resbellu in contra inimiciloru esterni, ei se prepara in contra imperiului insusi.

SULTANULU TRAMITE UNU DELEGATU LA REBELI

CXVI. Audîndu Sultanulu despre acést'a, tramite pe capu-secretariulu Mustafa Effendi (60), cá delegatu la poporulu Constantinopolei, pentru cá se-lu intrebe ca ce este caus'a acestei ne mai audîte rebelliuni in capital'a imperiului, si totodata se promita poporului, cà Sultanulu voiesce a implini totu ce-i va cere.

REBELII TRACTÉZA REU PE DELEGATU

CXVII. Candu acestu delegatu, in a opt'a dî dupa inceperea rebeliunei, adjunse la cetate, sentinel'a de la pôrta ilu face se descalice, si legandu-lu ilu duce in Atmeidanu, unde capii rebeliloru isi pusesera corturile loru. Poporulu vediendu-lu pe strade, indata incepe à striga, ca éca unu spionu a venitu! si aruncandu-se asupr'a lui, inainte de a poté ajunge la capii revolutiunei spre a-lu esamina, séu inainte de a se poté impedeca violenti'a ce cadea asupr'a lui, poporulu ilu maltratéza de mórte, si-lu constringe prin torture a spune cà ce face Sultanulu in Adrianopole. In midi-loculu àcestoru crudelitati inse, si in spaim'a sa, intr'atâtu isi perduse si simtîrile si vorb'a, in câtu nu a potutu se spuna nimicu din ceea ce-i cereau a marturisi. In fine vediendu ei ca in urm'a acestoru maltratari incepe a trage de mórte, au trebuitu se-lu transpórte intr'o casa invecinata.

REBELII PLÉCA DIN CONSTANTINOPOLE LA ADRIANOPOLE

CXVIII. Acestu pasiu alu Sultanului atîtiâ si mai multu pe rebeli

(60) *Mustafa Effendi.* La inceputu, sub marele Veziru Amudge Ogli Husein Pasia, a fostu Kiuciuk Teskieredgi, apoi Buiuk Teskieredgi. Dupa calcarea rebelliunei a fostu tramissu la Mecca cu Daia Cadina séu nutricea Sultanului de acumu; dar' a peritu prin unu naufragiu inainte de a ajunge la Alexandri'a.

in contra lui, si cu o estrema celeritate facu cele mai mari dispositiuni pentru a-si forma o armata, apoi in a noue-spre-diecea dî de la inceputulu rebelliunei aveau adunati preste cinci-spre-diece mii de soldati; si plecandu cu acesti-a din Constantinopole, se oprescu mai ântâiu la satulu Davud-Pasia cu intentiunea, ca déca musulmanii din Adrianopole aru cuteza a li se opune, se stérga de pe faci'a pâmentului acésta rivala a capitalei imperiului. Dupa acésta a loru resolutiune in a sies'a dî de la plecarea loru din Constnntinopole au ajunsu in Hapsa, o mica urbe nu departe de Adrianopole; de aici au tramisu o deputatiune la Sultanulu care se-i spuna, cá ei nu s'au conjuratu contra Maiestatiei sale, ci in contra reiloru administratori ai statului; si ca nu au prinsu arm'a pentru a bate pe musulmani, ci numai pentru a constringe pe acei-a, cari cu inima infidela au vendutu inimiciloru securitatea statului, se fia supusi unei stricte cercetari, si judecati dupa sacr'a si divin'a lege a coranului. Er' déca Maiestatea sa Sultanulu intr'o causa puru juridica precumu este acést'a, ar' vré se intrebuintieze armele, atunci se scia ca noi suntemu fórte resoluti a reprime forti'a prin fortia, si in acestu casu numai elu va fi respundietoriu naintea lui Dumnedieu pentru versarea cea inutile a sangelui ottomanu. Intr'aceea ei pe suptu mana au datu locuitoriloru din Adrianopole se intieléga, cá nu cumu-va se li se oppuna cu arme, déca voiescu se nu fia espusi unei spoliatiuni complete, câci ei nu vinu pentru à se bate in contra fratiloru loru, ci numai pentru a tiené judecata dupa legea coranului asupr'a tradatoriloru si asupritoriloru imperiului ottomanu, si a-i puni pe acesti-a asiá precumu merita.

SULTANULU MERGE CU TRUPELE SALE IN CONTRA REBELLILORU

CXIX. Indata ce Sultanulu a fostu informatu despre acést'a prin ciausii sei, da ordinu a se aduna cu cea mai mare graba tóte trupele sale europene, si le demanda cá sub comand'a Vezirului Rami Mehemedu Pasia se mérga in contra rebelliloru. Pentru mai mare incuragiare a armatei, Mufti Feizullah Effendi (61) prin unu Fetva alu

(61) *Mufti Feizullaff Effendi* Nascutu in Van la confiniele Persiei, si descendente d'in famili'a Emiriloru. Pe timpulu lui Mahomedu IV a fostu Muderis séu magistru in scól'a Suleimanie; de aici Mahomedu l-a facutu Siehzade Hoge, séu preceptorele

seu declara, cá rebellii sunt cu totii infideli si Ghiauri, si celoru car voru lupta in contra loru cu vigóre, le promitte corón'a de martiriu.

fiiloru Sultanului, cari erau Mustafa si Achmetu. Dupa ce in contra usului, a fostu in diverse functiuni eclesiastice, in urma fu inaintatu in dignitatea de Mufti pe care o a tienutu siepte ani de dîle, lucru neaudîtu pên'acumu la Turci. Avea puçina invetiatura, era inse mai astutu decâtu mai prudente. Esercità o putere prodigiósa asupr'a Sultanului ; multi credeau ca l-a farmecatu ; câci nu facea nici nu intreprindea nimicu mai inainte de a-lu consultá ; nici nu-i refusá ceva. In vorbire se folosia de dialectulu persiânu, de acì poporulu ilu numi Kisilu basi, adeca capu rosiu, supranume ce poporulu da persianiloru. Avaru in supremulu gradu, in câtu primià daruri cu amenduóe manile, si candu cine-va nu-i da. nu'i era rusîne se céra ; si totu pentru bani impartià Fetva, precumu cine-va ilu platià, fia pe dreptu, fia pe nedreptu. Au avutu patru fii, cari incrediuti in puterea parintelui loru, faceau ce le placea, si ori-ce disordine si turburare. Pe celu mai mare pe care l-au avutu de la fiic'a renumitului Vanli Effendi, l-a facutu Nakib. Pe ceilalti trei de si tineri, anca i-a facutu Molahi, posturi pre câtu de onorabili, pre atâtu si de profitabili. Fiindu cu prè mare indulgentia catra fiii sei, au atrasu asupra'si indignatiunea nu numai a Ulemiloru, séu Clerului, ci a totu poporulu. Mai alesu unulu d'in fiii sei a escelatu prin escesiv'a sa arrogantia. Facutu de tatalu seu Molahu de Kudgisierif séu Ierusalimu, s'a purtatu aici cu atât-a insolentia catrà Cerkes Mehemedu, gubernatorele cetatiei, in câtu acesta a trebuitu se perasésca Ierusalimulu si se se retraga la Gaza. Dupe departarea gubernatorelui, Molahulu simtindu-se turburatu nóptea prin urlaturile câniloru, ér diu'a prin susurul tientiariloru, a ordinatu locuitoriloru ca se ucida pe toti canii, si se-i aduca in tóta diu'a o cantitati de tientiari omoriti. Acesta nu numai ca era unu lucru fórte dificile pentru poporu, dar' era chiar' si in contra precepteloru coranului, care interdice uciderea caniloru séu altoru animale domestice, afara de cele care servescu pentru nutrimentulu omului ; asiá locuitorii tramitu o deputatiune in secretu cu unu Arzmahzar la gubernatorele loru in Gaza, si-i arata cu ce imposite injuste sunt asupriti. Cerkez Mehemedu, despre care se póte dîce ca intrecea in pietate si justitia pre toti Mahomedanii, si n'avea nimicu barbaru in sine, nu potea crede. cà unu Molah se fia capabile de a comite asemenea crima. si spre a se convinge despre adeveru, tramita o persóna de confidentia la Ierusalimu. Ajunsa acea persóna acolo, vede ca tóta cetatea este in agitatiune si disordine ; toti locuitorii lasandu'si lucrulu se ocupá cu prinderea de musce, si le insirá pe açie un'a dup'a alta, spre a le poté numera mai usioru. Intorcêndu-se acelu omu, repórta domnului seu deameruntulu cele ce a vediutu si auditu. Constatandu-se fapt'a, Cerkes ca omu de simtiu si de pace decise a cerca mai antaiu cu binele si asia scrise lui Molla invitandu'lu, ca se nu incarce pe suditii Sultanului cu lucruri asia grele si nefolositórie, nici se profaneze legea profetului, pentru a carei mantienere este tramisu in Ierusalimu ; se nu atraga urgi'a publica preste numele parintelui seu si alu seu propriu prin crime ne mai audite ; câci déca tóte aceste voru ajunge la urechile Sultanului. se póte astepta la cea mai mare disgratia. Molahulu respunde : « Tie-ti este usioru a invoca legile Coranului, si preceptele moralului, pe câtu timpu esti

ARMAT'A SULTANULUI VEDIENDU CORANULU TRECE LA REBELLI

CXX. Candu ambele armate erau façie in facie, vine Nakibu Effendi, care facea pe Mufti conspiratoriloru, si aréta trupeloru Sulta-

« in Gaza. unde nu te turbura muscele preste di, nici cânii preste nópte; « dar' alt'a este in Ierusalimu, unde canii te turbura nóptea, ér' muscile nu-ti dau pace diu'a nici macar se tii judecata ómeniloru. » Mehemedu vediendu d'in acestu respunsu, cà omulu este incorrigibile; ér pentru a totu-potinti'a perintelui seu necutediendu a i resiste, tramite unu raportu la Mufti despre totu lucrulu, acludendu atâtu suplic'a locuitoriloru din Ierusalimu, câtu si respunsulu Mollahului, si-lu róga a pune capetu procedurei ultragióse a fiiului seu. Dar' pre candu voiá se indrepte pe altulu, era pe aci se cada elu in necasu. Mufti, care pentru indulgenti'a catre fiii sei se potea numi cu dreptu cuventu, marele Eli alu Turciloru, primindu scrisórea lui Cerkes, se infurià si se revoltà nu contra fiiului seu, cì contra lui Cerkes Mehemedu, si mergendu imediatu la Sultanulu, incarca pe innocentele gubernatoru de Ierusalimu cu cele mai grave calumnii, in câtu Sultanulu da ordinu lui Kapugi Basi se merga indata la Ierusalimu, si in puterea Chatisierifului ce a primitu, se ucida pe Cerkes Mehemedu, si se-i aduca capulu. Capugì Basi, omu prudente si amicu intimu alu gubernatorelui, se face cà si candu ar' pleca d'in Constantinopole spre Ierusalimu, se intórce inse pe alta cale, merge in secretu la marele Veziru, Amudge Ogli Husein Pasia, comunica ce ordinu a primitu de la Sultanulu, si-lu intréba ce se faca. Husein Pasia.. care apucase se audia ceva despre purtarea ridicula a Molahului d'in Ierusalimu, indata intielege cà de unde vine acestu atentatu asupra vietiei lui Cerkes Mehemedu. Asiá, fara a perde timpu, se presenta la Sultanulu, si-i dîce: « amu intielesu Maiestate, ca a-ti datu ordinu a se ucide gubernatorele « de Ierusalimu; permiteti-mi se intercedu pentru viéti'a unui omu, despre care sciu ca ve servesce cu onóre si fidelitate ». Sultanulu i repete totu ce Mufti au adusu contra gubernatorelui, si-i adaoge, ca pentru aceste a tramisu unu Kapugì Basì cu unu Chatisierifu, se-i iea viéti'a. Vezirulu aréta ca calumnii sunt tóte denuntiarile lui Mufti, si demonstra pênê la evidentia purtarea scandalósa a fiiului acelui-a in Ierusalimu. Mustafa i replica: « Me dóre si-imi pare reu, ca « sedusu prin relele informatiuni ale altor-a, amu datu ordinu a se ucide « unu omu innocente si bunu servitoriu; dar' nu vedu remediu, cumu s'ar « potó revoca acestu ordinu; câci Capugi Basi va fi acumu departe pe cale, si in « vanu vomu tramite cursoru in urm'a lui, câci nu-lu va mai poté ajunge. » « Trebue « se cercamu o cale séu alta — observa Vezirulu —; câci ar' fi tristu cá se cada asu- « pr'a capului nostru sangele innocente numai d'in negligenti'a ca n'amu facutu totu « ce depinde de la noi pentru a-lu salvá. Io credu, ca provedinti'a divina care cu- « nósce bunele nóstre intentiuni, va fi inpedecatu unde-va in cale pe Capugì Basi, si « ne va da timpu de a-lu ajunge si a-lu chiama inderetru. » Dupa aceste rationamente Vezirulu obtîne permisiunea de a revoca Chatisierifulu; si mergéndu acasa, ordina lui Capugí Basi, se tréca nóptea in Asi'a si se plece, cá celu puçinu la apparintia se se védia, ca n'a intardiatu a esecutá ordinulu Sultanului. In demânéti'a

nului unu volumu mare de carte a coranului, si le róga se considere bine, ca «ei cu totii sûnt frati de aceeasi credintia, de acelasiu sange, « si suditii unui si aceluiasi imperiu; ca poporulu din Constantino- « pole nu a prinsu armele cu intentiunea de a resturna imperiulu, « séu de a intreprinde ceva ce ar' fi contra legei sacre a Coranului, « ci numai pentru a puni pe infideli si pe tradâtorii de lege, conformu « preceptelоru acestei-a; pentru aceea déca ar' cutedia a se oppune « unei intentiuni atâtu de divine, atunci se scia ca-si tragu asupr'a « loru nu numai mâni'a lui Dumnedieu, dar' anca si alte pedepse « fórte severe. Aceste cuvinte au abatutu cu totulu ardórea trupeloru « Sultanului de a se lupta pentru elu, ci din contra au fostu atâtu « de miscate in spiritulu loru, in câtu lasandu pe Vezirulu loru, au « trecutu tóte in partea rebeliloru si i-au salutatu ca pe frati.

VEZIRULU LASATU DE TRUPELE SALE FUGE IMBRACATU IN VESTMINTE NECUNOSCUTE

CXXI. In acésta stare desperata, Vezirulu se imbraca in vestminte necunoscute si insoçitu de duoi servitori ai sei fuge la Varna. De aici merge la Constantinopole, cu modulu, precumu dîcu unii, ca s'ar fi ascunsu intre femeile unui omu, anume Araidgisade. La Constantinopole a statu câtu-va timpu ascunsu in suburbiulu Eiubu, unde isi edificase elu insusi o casa.

REBELLII CERU DE LA SULTANULU PE DUOI MUSULMANI SI PE UNU CRESTINU PENTRU A-I UCIDE

CXXII. Rebellii mergu inainte, si trecêndu preste grèutatile mai mari inaintéza spre Adrianopole, si se punu in câmpu intr'unu locu numitu Solakcesmegiu (62), aprópe de cetatea Adrianopole. De aici

urmatória, Vezirulu tramite unu altu Capugí Basi cu Fermanu cá se ajunga pe celu d'ântâiu si se-lu aduca inderetru. Cu modulu acesta Vezirulu prin o istetime laudabile, a scapatu viéti'a unui omu, pe care Mufti prin o reutate barbara si esecrabile voiá se-lu stinga. Au mai comisu fiii lui Mufti anca si alte multe crime nu mai puçinu barbare si atroci, me crutiu inse si pe mine, si pe lectori de neplacerea de a le numera ací.

(62) *Solakcesmegiu.* Fontan'a lui Solak, situata in midi-loculului unui campu d'intre Constantinopole si Adrianopole, in departare de unu milu italianu dela acésta d'in urma. I s'a datu numirea de Solacu de la architectulu care o a construitu, si care séu a fostu d'in cét'a Solaciloru, séu cà n'au avutu o mana (*).

(*) Solacii suntu o specie de dorobanti. Er cuventulu Solac dupa origine insémna stangaciu. *Tr. Rom.*

tramitu o deputatiune la Sultanulu cu rugare, cá se le dea pe Vezirulu, pe Mufti dimpreuna cu toti fii lui si pe Maurocordatu.

SULTANULU I DA

CXXIII. Sultanulu, care prevediuse tóte acestea, din marea reverentia ce o avea catra Mufti, i dedese cu câte-va dîle mai inainte bun'a ocasiune de a scapa; dar' tramisese totodata in urm'a lui vre-o cati-va Bostangii, ca se aiba grige, si se-lu oprésca in fug'a sa, déca ar' vedé ca se apropia vre-unu periclu. Vediendu inse cá rebellii persistu in pretensiunile loru, a tramisu immediatu pe alti Bostangii, spre a'lu aduce indata indereptu la Adrianopole; aici l-a datu dimpreuna cu fiii lui in manile rebelliloru.

REBELLII PUNESCU PE MUFTI CU MORTE FORTE CRUDELE

CXXIV. Pe data ce rebellii au avutu in mana pe Mufti, l-au torturatu in modulu celu mai crudele. Siese cuie i-au batutu in genunchi, si prin alte midi-lóce si mai crudele au incercatu a scóte din elu se spuna, ca unde au ascunsu tesaurii immensi, adunati precumu se dîce, in sume innumerabile. Er' elu, ca barbatu de mare spiritu, sufferia tóte cu o admirabile patientia, si fara ca se pronuntie unu cuventu de durere, ci invocandu numai resbunarea lui Dumnedieu asupr'a unui poporu atâtu de ingratu si impiu. Dupa-ce puterile sale au fostu cu totulu stórse prin atâte torturi, in urma ilu omorira, si cadavrulu lui (63) ilu aruncara in mare, ca si candu ar'

(63) *Cadavrulu* lui. Dupa legea Coranului si dupa constitutiunile imperiului ottomanu nu è permisu a pedepsí cu mórte pe unu Molah si cu atâtu mai puçinu pe unu Mufti. Pedéps'a cea mai grea pentru clasa Ulemiloru si Cadiiloru este esiliulu. Asiá rebellii n'ar fi potutu escusa nici-odata mórtea lui Mufti, déca nu l-ar fí declaratu de Ghiauru séu infidelu. Si pentru cá se faca, cá poporulu se créda in probabilitatea acestei pretentiuni, ei n'au voitu se sufere cá Mufti se fia ingropatu intre ceialti, cí au chiamatu unu preotu grecu, care se-lu immormênte. Acesta a chiamatu vre-o câti-va omeni, care l'au têreitu de-a-lungulu stradeloru; ér elu mergêndu inainte, in locu de imnulu funebrale, cantá aceste cuvinte: Εχατά έις τήν ψυΧήν 6ον. Spurcatu è sufletulu teu! Si in urma l-a aruncatu in mare. Se mai dîce, ca inainte de a-lu arunca in apa, l-a afumatu, pronuntiandu asupr'a cadavrului aceste duóe mici versuri turcesci:

Ne sizungder, ne bizumder;
Dos dogru Gehennem inder.

fi fostu unu infidelu, si n'ar' merita de a fi immormentatu ca unu adeveratu musulmanu.

SULTANULU CONFIRMA IN FUNCTIUNE PE VEZIRULU NUMITU DE REBELLI

CXXV. Din tóte acestea Sultanulu vedea pré bine, ca poporulu este cu multu mai irritatu in contra lui, decâtu precumu isi imaginase la inceputu; prin urmare tramite sigilulu veziratului la Dorogianu Ahmedü Pasia (64), pe care rebellii ilu alesesera mare veziru, si confirma in posturile loru pe toti ceilalti demnitari numiti de rebelli, promitiendu-le totodata a implini tóte câte voru cere. Pre langa acestea le mai annuntia, ca marele Veziru si Maurocordatu au fugitu, dar' i assecura, cà indata ce voru fi prinsi, i va estrada si pe acesti-a.

REBELLII TRAMITU SI CHIAMA LA SINE PE AHMEDU FRATELE SULTANULUI

CXXVI. Dar' indulgenti'a Sultanului a facutu pe rebelli anca si mai insolenti asiá, in câtu ei mergea acumu cu ide'a de a-lu detrona. Cu scopulu acest'a tramitu o scrisóre la Sultanulu Ahmedu, fratele lui Mustafa, in care ilu róga, ca déca este possibile, se vina la armata, câci conspiratorii se sfiescu a intra cu mana inarmata in palatiulu imperiale. Er déca elu fara séu cu permissiunea fratelui seu, ar' poté, se vina la armata, atunci acést'a immediatu ilu va proclama de imperatu. Sultanulu Mustafa, interceptandu acésta scrisóre, a remasu

Adica : Nici alu seu, nici alu meu ;
In iadu è sufletulu seu.

Aceste cuvinte intr'atâtu au placutu Turciloru, in câtu nu numai au laudau genialitatea preotului, cí l-au si remuneratu pentru acésta.

(64) *Dorodgianu Ahmedu Pasia.* Inainte se numiá Damad Ahmedu Pasia. Damadu insémna ginere, si elu tiené pe sór'a marelui Veziru Amidge Ogli Husein Pasia, nepót'a lui Kioprili Mustafa Pasia, cea mai frumósa femeia pe timpulu seu, dar si ceea mai desfrenata, in câtu isi tinea o multime de amanti, mai alesu francesi. Dupa aceea rebellii l'au numitu Dorodgianu, fiindu-ca semena fórte multu cu Dorosienski-hetmanulu Cosaciloru, despre care amu vorbitu mai in susu, si pe care Turcii de comunu ilu numia au Dorogianu. Sub veziratulu lui Husein Pasia, s'a facutu gubernatore de Ainebacht seu Naupactu ori Lepante. Dar' Daltabanu l-a destituitu d'in acestu postu, si dupa aceca a dusu viéti'a privata in Constantinople. In urma a fostu esilatu in Lepante, unde in câte-va luni a muritu de superare. A remasu unu singuru fíiu de elu; care jucandu-se odata in gradina, a cadiutu in tr'o fôntana si s'a innecatu.

multu timpu in dubiu, óre se ucida pe fratele seu, sóu se resigneze la tronu de buna voia in favórea acestui-á. Multi dintre officierii sei de casa i consiliau a comitte fraticidiulu, dicêndu cà prin acést'a conspiratorii voru fi constrinsi a-lu sustiené pe tronu, ne mai fiindu altu principe ereditariu alu imperiului. Sultanulu inse se infiorâ de o fapta atâtu de contranaturale, si se resolvi mai bine a se lasa in manile provedientiei divine.

MUSTAFA INSUSI INALTIA LA TRONU PE FRATELE SEU AHMEDU.

CXXVII. Mergo dreptu aceea la fratele seu Ahmedu, si imbrâçiosindu-lu cu multa affetiune si face cunoscutu, cá vointi'a generale a poporului ilu chiama cá se ocupe tronulu; si elu mai ântâiu a venitu se-lu salute cá pe Sultanu. Departandu-se de la elu, i-a dîsu urmatóriele cuvente: « Se-ti aduci aminte, iubitulu meu frate, cà « sub timpulu câtu amu statu eu pe tronu, tu te-ai bucuratu de « cea mai mare libertate; te rogu dar', se-mi lasí si tu assemenea « libertate. Se-ti mai aduci apoi aminte, ca adeveratu ca te inalti « cu dreptu la tronu, ca pe care a fostu si parintele si fratele teu, « dar' instrumentele prin cari te redici la tronu sunt rebellii tradatori; si déça vei sufferi cá se scape acesti-a nepedepsiti, ei in scurtu « timpu voru tracta cu tine precumu se pórta de presentu façie cu « mine».

SULTANULU MUSTAFA MORE

CXXVIII. Dupa ce a dîsu aceste, s'a retrasu chiar' in acea camera, unde a tienutu pe fratele seu Ahmedu inchisu. Aici a cadiutu intr'o profunda melancolia, care i-a causatu si mortea, si in a siesea luna dupa detronarea sa a trecutu in palatiulu eternu, ce profetulu Mahomedu a preparatu pentru elu. Timpulu câtu a domnitu a fostu optu ani si vre-o câte-va luni.

CALITATILE LUI MUSTAFA

CXXIX. Mustafa era unu Sultanu, de la care la inceputulu domnirei sale se astepta fórte multu; dar' in urma fortun'a i-a fostu contraria. In primii ani ai imperatiei sale a fostu mai ferice decâtu in cei din urma. Elu de la natura avea mai mari daruri decâtu pre-

decesorii sei; era un omu cu judecata matura, de o diligentia mare si sobrietate rara. In colectarea si impartirea baniloru publici nu era nici avaru nici prodigu. Omu justu; si fórte devotatu religiunei sale. Unu calaretiu bunu si tragêtoriu escelentu. Elu si-a câstigatu mare renume prin pacea de la Carlovitiu, care parintele seu si ambii sei unchi in vanu o au pornitu si in vanu s'au ostenitu pentru ea, dar' elu o realisâ prin o admirabila conciliatiune a tuturoru partideloru. Era de o statura midi-locia; façi'a lui era rotunda si frumósa de colóre alba si rosia; barb'a lui rosia, subtîre si nu prè lunga, nasu scurtu si cevasi redicatu in susu; ochi albastri cu sprîncene subtiri si galbene. Primavér'a avea nisce pete pe façie, cari inse dispareau iérn'a. Dupa elu n'a remasu nici-unu fiiu in vietia, de si a fostu tata la fórte multi. Avea o particulara affectiune catra Ibrahimu (65), fiiulu unchiului seu Ahmedu, si-lu tienea pururea langa sine; se dîce ca l-ar' fi designatu de succesore alu seu, in casulu candu ar' fî muritu fora eredi.

(65) *Ibrahimu.* Unu principe plinu de buna-sperantia si de o natura escelenta. Audiu ca a muritu in Constantinopole, dupa ce m'amu departatu eu de acolo.

Sub durat'a imperatiei lui Mustaf'a II. s'a facutu ce-va schimbare intre principii d'in Europ'a, si anume:

In Spani'a: dupa Carolu II. a urmatu Filipu V. a. 1700.

In Angli'a: dupa Vilhelmu III. a urmatu regin'a Anna, fii'a lui Iacobu II. a 1702. *Tr. Fr.*

ISTORI'A

DOMNIEI LUI ACHMEDU III. FIIULU LUI MAHOMEDU IV.

ALU DOUE-DIECI-SI-TREILEA IMPERATU ALU TURCILORU

CAPU V. DIN CARTEA IV.

SULTANULU ACHMEDU OCUPA TRONULU SI CONFIRMA PE CAPII REBELLILORU IN POSTURILE LORU

I. Dupa ce Sultanulu Mustafa a fostu detronatu, 'i successe fratele seu Achmedu, care a intaritu in posturile loru pe Vezirulu Dorodgianu Achmedu Pasia, pe caimacamulu Firari Hasan Pasia, pe Aga Ieniceriloru Cialik Achmedu (1), si pe toti ceilalti la câti rebellii le

(1) *Cialik Achmedu.* Sub domni'a Sultanului Mustafa a fostu unu simplu Ieniceriu, a facutu apoi tóte gradurile in acestu corpu militariu, pénê ce ajunse Kulkiehaiasi; dara dupa aceea si-a luatu dimissiunea si a traitu viétia retrasa in Constantinopole. Erumpendu revolutiunea, si rebelii alegéndu-lu de Ieniceriu-Agasi, elu in acésta calitate si-a pusu tóta grigea pentru a pazi securitatea locuitoriloru, dandu in acésta privintia probe laudabili, séu mai bine admirabili de prudenti'a sa. Câci in cursu de nóue-spre-diece dile, in câtu timpu portile Constantinopolei erau inchise, nu s'a intemplatu nici unui locuitoriu nici cea mai mica superare din partea unei bande atâtu de mare de ómeni desperati si furibundi. A trei'a di dupa ce s'au inceputu turburarile, vediendu elu ca negutiatorii si comerciantii (fiindu ca-si aduceau aminte de perderile mari ce au suferitu cu ocasiunea ultimei revolutiuni) se tienu retrasi in casele loru, si nu cutédia a esi in piatia, au datu strictu ordinu, prin care sub cea mai severa penalitate demandà, cà nime se nu pórte nici o frica, ci se stea totu omulu in

conferissera officiuri; si chiar' pe Nakibulu Kiassibi Mehemedu Effendi, pe care rebellii ilu purtasera cu sine, ilu facù Mufti. Prin acést'a a sa purtare a facutu, de conspiratorii nu mai nutriau acumu nici o suspitiune in contra lui, ba isi imaginau anca, cà prin rebelliunea loru si-au castigatu mare favóre la noulu Sultanu.

ISI PROPUNE A PEDEPSI PE REBELLI

II. Pentru cá se amagésca si mai multu pe rebelli, si se-si dea aërulu ca si cându ar' voi se faca totu ce acesti-a pretindu, Achmedu a statu nu mai pucinu de dóue-dieci de dîle in Adrianopole, apoi in Septembre se intórse la Constantinopole, unde imparti cu mâna larga baksisiulu ce este in usu a se da soldatiloru cu ocasiunea oricarei schimbari nóue de regimu. Dupa-ce cu modulu acesta a liniscitu furi'a rebelliloru. a chiamatu la sine pe Silahdar Hasan Pasia (2), care

dughian'a sa, si se-si faca negutiatori'a cá si mai inainte; elu sta bunu ca nime nu va avea dauna nici câtu e pretiulu de unu ou. Elu a si implinitu cu punctualitate aceea ce a promissu, sî a sciutu sustiené pe locuitori in atâta securitate, in câtu in midi-loculu atâtoru soldati furiosi, cari nu respirau alta decâtu sange si omoru, ei poteau ambla nevatemati, ca si candu ar fi fostu in altu locu si nu la ei acasa in cetate. In mergerea sa la Adrianopole a facutu ceva anca si mai admirabile, adeca a sciutu se tiena pe acea canalia de rebelli, pe cari i conducea la Adrianopole, in o disciplina atâtu de stricta. in câtu nime nu se potea plange, ca vre-unu soldatu i-ar' fi furatu séu luatu cu poterea nici macar' o gaina. Déca acést'a se póte sustiené chiar' si l'a armat'a cea mai regulata si mai bine disciplinata, lasu se judece ómenii cei esperti. Acésta au fostu caus'a, ca atunci candu la ordinulu Sultanului a fostu aruncatu in marea marmura, tóta Constantinopolea i-a deplansu trista-i sórte.

(2) *Silahdar Hasan-Pasia*. Acesta s'a nascutu in Morë'a, si anca de tineru, sub domni'a lui Mahomedu Sultanulu, fu susceputu in palatulu Sultanului, unde in urma a fostu numitu Silahdar, titlu ce l'a conservatu si dupa aceea. Dupa dimissiunea sa din acestu officiu, onoratu cu trei tuguri, a luatu in casatoria pe veduv'a lui Musahibu Pasia, faimós'a Chatige, sora cu Sultanulu Mustafa si Sultanulu Achmedu. Acést'a prin gentileti'a sa obtienuse de la fratii sei aci numiti promissiunea, cà barbatulu seu va conserva pe viétia nu numai postulu de Rekiab Caimacamu (*), séu unu altu postu de Pasia nu departe de Constantinopole, ci cà in continuu va fi provediutu si cu alte nóue favoruri. Si mai multu: candu barbatulu seu a fostu tramissu la Nicomedi'a, ea a obtienutu de la fratii seí permissiunea de a-lu poté insoci acolo; lucru ne mai auditu pénè acumu, cà o fiia ori sora de Sultanu se póta merge cu barbatulu seu afara din cetate nici macar' departare de un'a diumetate de mila. In urma ajunse mare veziru; dar' i s'a luatu acésta dignitate, nu pentru-ca ar' fi comissu vre-o

(*) A se vedé not'a 6 la Capu IV din Cartea IV. *Tr. Rom.*

tienea pe soru-sa, si pe care ilu facuse Caimacamu in loculu lui Firari Hasanu Pasia, inaintatu la postulu de Defterdariu, si s'a consultatu cu elu despre mesurile ce ar' fi de a se lua pentru a pedepsi pe rebelli. Dar' precumu acesti-a erau cu totii adunati in Constantinopole, asia i se parea lucru periculosu de a pune man'a deodata pe toti si de a-i suppune pedepsei; prin urmare decise ca sub diverse preteste se-i tramita prin diferite provincii ale imperiului, câci asiá ne fiindu impreuna, va fi mai usioru a termina cu ei.

SI SUB DIVERSE PRETECSTE I PEDEPSESCE PE TOTI CU MORTE

III. Asia mai ântâiu incepù cu Caracasiu Mehemedu, capulu principale alu rebelliunei, si investindu-lu cu unu caftanu si cu o sabia, daruri usitate ale fia-carui nuou Sultanu, ilu tramite la Kiabe Sierif, dar' totodata da ordinu, ca indata ce va adjunge la Aleppo, se fia ucisu de man'a unui altu Capudgi Basi. Lui Cialik Achmedu, Aga Ienicериloru i face onórea inaltiandu-lu la rangulu de Pasia cu trei tuguri; dar' indata a trei'a dî ilu chiama cu mare pompa la palatu sub pretestu de a-i da insigniele veziratului; de aici, pre candu tóta lumea se astepta se-lu védia intorcêndu-se investitu cu dignitatea de mare-veziru, ilu ducu pe o alta pórta spre mare, ilu punu intr'o galera, si-lu arunca in marea marmora. Câte-va dîle dupa aceea Dorodgianu Achmedu Pasia a fostu destituitu din postulu seu de mare-veziru; dar' fiindu-ca era prea bine cunoscutu, ca elu n'a cautatu acésta dignitate, ci cà a fostu constrinsu numai de rebelli a o primi, asia i s'a crutiatu viéti'a, si a fostu tramisu in esiliu la Enibacht (3).

HASAN PASIA SUCCEDE IN POSTULU DE MARE-VEZIRU

IV. Catra finitulu lui Octobre i-a urmatu in officiu caimacamulu Silahdar Hasan Pasia. La órdinulu acestuia, in timpu de cinci luni au fostu aruncati nóptea si innecati in canalulu constantinopolitanu mai bine de patru-spre-diece mii soldati, cari séu participasera, séu numai sciusera de rebelliune, si afara de acesti-a anca o multime de

crimă, ci pentru ca murmurulu poporului reclama de mare veziru pe Calaili Achmedu Pasia. Asia Hasan a fostu tramisu apoi ca Pasia in Egiptu, unulu dintre cele mai rentabile gubernamente in totu imperiulu ottomanu. De aici a fostu transpusu dupa câti-va ani in gubernamentulu Tripoli in Siri'a, unde apoi a si muritu.

(3) Naupactum. Lepante. *Tr. Rom.*

Basi, officiari si alti comandanti de armata. Numai duóe persóne au avutu fericirea de a scapa, adeca Kulkiehaia Divu Ali Aga, si Firar-Hașanu Pasia. Celu dântâiu prevediendu periclulu, imbracatu in vestmente necunóscute a fugitu din Constantinopole, si asia s'au ascunsu, in câtu pre langa tóte scrupulósele cercetari nime nu i-a mai potutu da de urma. In câtu pentru Firari, fiindu-ca avea o popularitate fórte mare, si prin urmare era de temutu ca se voru nasce turburari déca ar' procede in contra lui cu tóta severitatea, Sultanulu l-a tramisu din cetate suo titlu de Seraskieru alu Babadagului; dar' immediatu a tramisu ordinu dupa elu, ca se mérga la Sofi'a, si acolo se ocupe postulu de Beglerbegu alu Romeliei. Câti-va ani in urma, dupa ce semênti'a rebelliunei se stinsese cu totulu, Firari, sub veziratulu lui Ciorluli Ali Pasia, a fostu rechiamatu in Constantinopole cu promissiunea de a i se conferi lui acésta dignitate; dar' la ordinulu Sultanului a fostu pusu pe o galera si aruncatu in marea marmora.

OSMANU CAPUDANU PASIA ESTE TRAMISU CU O FLOTA IN MAREA DE AZOVU

V. Intr'aceea Hasanu pune pe creaturele sale in posturile celoru puniti cu mórte. Face pe Abassa Osmanu Pasia (4) mare admiralu, si-i da ordinu a merge cu tóta flot'a in marea de azovu (5) si a fortifica sinulu de la Kiev cu dóue citadele numite Ghierci si Taman.

(4) ***Abassa Osman Pasia.*** Unu barbatu la Turci de o mare invetiatura si multa prudentia. Sub Sultanulu Mahomedu IV a fostu primitu in palatu, si aici trecêndu prin tóte gradurile, in urma adjunse la dignitatea de Silahdar. Sultanulu Achmedu III l-a dimissionatu din acestu postu, onorandu-lu cu trei tuguri, si dandu-i mai ântâiu postulu de Rekiab Caimacamu, apoi inaintandu-lu la alte pasialicuri si officiuri. Unii spre a-lu micsiora, dîcu ca ar' fi originariu din Georgi'a. Dar' acesti-a sunt in erróre, câci elu este din Abassi'a, aprópe de Caucasu, ai carei locuitori sunt vecini cu cei din Cercassi'a, si pre langa acesti-a sunt cei mai distincti intre Turci. De aci a remasu acea anecdota, ca de atâte-ori mentionatulu Cerchesu Achmedu Pasia, mergêndu odata la elu pre candu sufferia de nisce friguri, si plangêndu-se ca pre langa friguri i s'a stricatu stomachulu si nu are nici unu apetitu de mancare, Cerkesu Achmedu i dîse in gluma, ca se lase medicin'a la aceia cari sunt nascuti si crescuti in tieri, unde este in usu, ér' elu se nu iea alta decâtu pasta, care este o mancare fórte sanetósa, ce o prepara Abassianii din meiu pisatu, dupa ce l-au curatîtu mai ântâiu de cógia.

(5) Palus Moeotis. *Tr. Rom.*

Acesta esecutà ordinulu cu cea mai mare deligentia; dar' la intórcere au perdutu nóue galere; celelalte au suferitu mari stricatiuni si numai dupa mari dificultati au potutu ajunge la Constantinopole.

HASAN PASIA ESTE DESTITUITU SI-I SUCCEDE CALAILI AHMEDU PASIA

VI. In fine, fiindu-ca poporulu incepuse a se plange si a murmura in contra lui Silahdar Hasan Pasia, acesta in a diecea luna a vezi-ratului seu a fostu destituitu din officiu, si in patru-spre-diece Septembre i-a succesu Calaili Achmedu Pasia (6), unu omu care nu s'a

(6) *Calaili Achmedu Pasia.* Nascutu in Cesare'a din Capadoci'a, din parinti armeni de legea crestina. Dupa ce anca de tineru a fostu adusu in Constantinopole, aici a abjuratu legea crestina, si a fostu admissu in corpulu Baltadgiiloru. Prin purtarea sea la vedere virtuósa, elu a sciutu se-si ascunda naturalile sale inclinatiuni vitióse, si prin acésta a potutu se se faca mai ântâiu Baltadgilar Kiehaiasi; din acestu officiu a fostu apoi tramisu pasia cu duóe tuguri in gubernamentulu Dgita, care este celu din urma ce Turcii possedu la marea-rosía. Dupa acést'a adjunse la dignitatea de Capudanu Pasia, séu admiralu, apoi Caimacamu in Constantinopole, si in urma a figuratu ca pasia in alte diverse gubernamente ale imperiului ottomanu. In tóte aceste officiuri elu s'a purtatu asiá, in câtu toti ómenii intielepti l-au tienutu de o persóna ridicula si nebunatica; dar' totusi, pentru zelulu seu violentu in contra crestiniloru, facéndu pre langa acést'a parada có elu este ûnu strictu observatore alu dreptatiei si alu echitatiei, si-a câstigatu la plebea ignoranta si superstitiósa reputatiune de unu bunu si onestu musulmanu. Pentru a face pre crestini de obiectu alu unui despretiu generalu, elu, pre candu era Caimacamu in Constantinopole, a datu ordinu cá ei toti si preste totu se pórte vestmente numai de matería cu totulu grósa si negra; in bâi se nu póta purta caltiaminte de lemnu, precumu era usulu pentru scutirea picióreloru in contr'a ferbentielei padimentului de marmora, mai departe, cá se pórte unu clopotielu micu la o mana, spre a se poté distinge prin acést'a ghiaurii de adeveratii musulmani, si o multime de alte lucruri de acestea a ordinatu. Dar' fiind-ca Giamiele isi aveau cele mai multe venituri din bâi, asiá dispositiunea lui Calaili in privinti'a acestora le-au venitu fórte daunósa; câci crestinii pentru pét'a rusinósa ce li se dictá, n'au mai voitu se le cerceteze in publicu; de aci au urmatu indata plansori la Sultanulu. Urmarea fu, ca Ali Achmedu Pasia a fostu destituitu din postulu de Caimacamu, si ca tóte ordinatiunile sale sau revocatu; dar' prin acést'a totusi nu s'a potutu nadusi vocea poporului, care 'ile cerea de mare veziru. Câci puçinu dupa destituirea lui, Sultanulu in vestminte incognite merge in preamblare prin piatia. si ce aude alta decâtu suspinele repetite ale poporului, care se plangea de coruptiunea moralitatiei si dicea, ca nu este nici o sperantia de indreptare, péné candu Calaili Achmedu Pasia nu se va face mare veziru. Sultanulu, care nu cunoscea personalu pe acestu omu, audindu laudele poporului, a venitu la idea ca acela trebue se fia o persóna meritabila; si fiind-ca se temea ca din acésta schinteia érasi va erumpe flacar'a revolutiu-

facutu prin alta insemnatu, decâtu prin desfrenari si crudelitatile sale in contra suditiloru crestini ai imperiului ottomanu.

nei, cumu erupsese in anulu trecutu, si care abiá era anca innabusita, asiá se resolvi a asculta vocea poporului; destitui pe Hasanu Pasia fara vre-unu altu motivu, decâtu numai sub pretestulu ca Kiehai'a seu Ismail Aga ar' fi comissu o erróre; tramite apoi dupa acestu Calaili la Creta, unde era cá pasia; ilu chiama la Constantinopole, si-lu face mare veziru. Vediendu-se acesta inaintatu la acestu postu atâtu de inaltu, nu potù se se retiena de la vitiele sale pe care péné acumu le ascunsese cu atâta maiestria. ci le dède cale cá unui torrente, ca se rumpa prin tóte valurile sale. La ântâi'a dî a intrarei sale in officiulu de mare veziru, dupa ce cu insigniele acestei dignitati s'a intorsu in palatulu seu, si tóta lumea era curiósa ca ce va fi primulu seu ordinu in acésta calitate (câci din acést'a, chiar' ca si din primulu cuventu alu Sultanului, au datina Turcii a face conclusiune asupr'a flitórei administratiuni a Vezirului), elu tramite dupa unu croitoriu. Venindu acesta, i comanda a-face unu vestmentu numitu Antari, din stofa de auru; ceea ce la Turci nu numai ca nu este in usu, ci precumu amu observatu intr'altu locu, este si in contra preceptelоru Coranului. Aducéndu-i-se anca in acea séra acestu vestméntu, elu ilu si imbraca, si merge la nevestele si concubinele sale pentru a li se areta in nóu'a sa moda si cautà in tóte pártile, se védia, déca-i siede bine. Femeile intielegéndu-lu, si pentru cá se se arete placute barbatului si domnului loru, incepu a-i lauda bunulu gustu si frumuseti'a vestméntului. Elu ambitionatu de acestu complimentu, se decide a merge asià imbracatu in Galibe-Divanu si a se presenta inaintea Sultanului. De altadata i veni ide'a cà pre langa ornamentele usitate ale Veziriloru se inventeze anca altele nóue cari batu mai multu la ochi, si intr'adeveru ca inventâ unele in giurulu thiarei, ce, pre cumu amu memoratu mai in susu (*), au datin'a de a purta vezirii, adeca lasâ cà metas'a care merge in giurulu thiarei, si plac'a de auru de inainte se fia duplicata si facuta in form'a unei cruci. Dupa ce s'a imbracatu in form'a acést'a ca unu buffonu, a chiamatu pe Ciausiu Basi si l'a intrebatu, déca tóte sunt in ordine pentru plecare. Da, — respunse acest'a — tóte sunt in ordine pe dinafara, dar' lipsescu anca multe lucruri pe dinaintru.» Vezirulu surprinsu de unu respunsu atàtu de neasteptatu, ilu intrebâ ca ce va se dîca acésta? Ciausiu Basi continua: » Inaltimea vóstra v'ati imbracatu intr'unu moduatâtu de ridiculu, in câtu déca ve veti presenta asia inaintea Sultanului, nu numai ca ve va destitui din dignitatea de mare veziru, dar' ne aduceti chiar' si onórea nóstra a tuturoru in estremu periclu. Voi sciti singuru, fara ca se am eu a v'o spune, ce lucru greu este a introduce la curte costume nuóe, si ce periclu amenintia in generalu pe autorii loru. Asià permiteti-mi a ve spune. ca déca nu ve schimbati óresi-cumu imbracamintea, nici eu, nici ceilalti officiari nu ve vomu insoci la Sultanulu.» Vezirulu sta câtuva timpu pre langa capriciulu seu, si se incérca a apera innovatiunea acést'a prin auctoritatea officiului seu. In urma inse vediendu firmitatea lui Ciausiu Basì, isi vine in minti, cede consiliului acestui-a, si merge la Sultanulu in costumulu cuviintiosu. Dupa acésta la o septemana invita pe Sultanulu la mésa, dupa cum è usulu la vezirii de nou numiti·

(*) A se vedé not'a 18 la Capu II din cartea IV *Tr. Rom.*

SE DESTITUIE SI CALAILI AHMEDU PASIA, SI IN LOCULU LUI SE NUMESCE BALTADGI MEHEMEDU PASIA

VII. Dupa-ce Sultanulu a toleratu trei luni de dîle purtarea rea a acestui veziru si a lasatu timpu poporului de a cunósce caracterulu

Sultanulu vine, si candu trece pintre oficiari iasediati dupe usu in duóe linee spre a-i face onórea, observa langa Defterdariulu o persóna órba de unu ochiu, la care dupa ce se uita lungu, intréba pe vezirulu : Cine è acest'a? « Cumu — respunse vezirulu' cu unu aëru de surprindere — Maiestatea Vóstra nu cunósceti pe acestu omu? » «Dar — replicâ Sultanulu — de unde pociu eu se cunoscu pe toti ómenii? » « Apoi Maiestate — continuâ marele veziru — acestu omu nu este unu plebeu, ci elu este Chioru Ali Aga, care are unu admirabile ciftlicu (villa) nu departe de Constantinopole, care pe anu i aduce atâte gânsce, gaine, curcani si pui, in câtu nu numai ca are in abundantia pentru més'a sa, dar' anca i intrece atâtu de multu, in câtu póte se-si faca de acì o summa considerabila de bani. In câtu pentru officiulu ce-lu pórta, elu e Basbakikilu (*), postu de nu prè mare insemnatate pre langa curtea Defterdariului. » Sultanulu se face ca nu observa aceste estravagantie ale Vezirului; dar' vediendu ca ese din casa spre a lua unele dispositiuni pentru mésa, se intórce catra Kislar Agasi, si-i dîce : « Ai auditu, Ismaile, ce-mi spune acestu iepure despre Chioru Ali Aga? « Eu din parteu mea amu observatu ca este unu nebunu, indata a trei'a di dupa ce « l-amu facutu Veziru. Dar' pentru cá se se deschida si ochii acelora, cari au ce- « rutu cu atât'a insistentia promotiunea lui la acésta dignitate, eu vréu se-i lasu « anca vre-o câte-va luni insigniele si onórea Veziratului, mai alesu cà acumu « tóta lumea este in pace, si elu prin imprudenti'a sa nu póte anca se periciiteze in « modu considerabile afacerile publice. » Precumu Calaili era unu inimicu neimpacatu alu crestiniloru, elu indata ce s'a facutu mare Veziru, nu numai cà a innoitu edictulu seu datu pe timpulu candu era caimacamu in Constantinopole, cá crestinii se nu pórte decâtu vestminte de materia dura si négra, ci pe tóta diu'a inventà nóue mesuri de a-i tormenta, si aplica tóte speciile de torturi asupra celoru inculpati de vre-o críma. Cu tóte acestea, elu se aretá câte-odata cu bunavointia catra crestini: dar' acést'a o facea numai din ura catra altii, séu din natur'a sa venturatica. Asiá Abassa Osmanu Pasia (câtrâ care elu avea o ura nespusa, cá in contra tuturoru acelora, cari erau mai cu minte de câtu elu, si carora nu le potea strica, fiindu-ca erau protegiati de Sultanulu), in calitatea sa de Capudanu Pasi'a séu admiralu fiindu cu flot'a sa pe marea négra a prinsu pe unu negutiatoriu ragusanu, si l-a condamnatu la galere, care dupa ce a facutu falimentu, se daduse in servitiulu imperatului Russiei, si inrolandu mai multi marinari greci voiá se tréca cu acesti-a la Azovu; ér' Calaili, in primele dîle ale veziratului seu, mergêndu dupa usulu tuturoru veziriloru nuoi, se visiteze Tersana, séu admiralitatea, unde se tienu paisanii, séu sclavii Sultanului, si vediendu aici pe acelu ragusanu, ilu intreba, din ce causa este elu condemnatu la acésta pedépsa? Tersana Kiehaia respunse, ca Osmanu Pasia a prinsu pe acestu ragusanu dimpreuna cu pe mai multi marinari, pe cari elu i re-

(*) Confidentu, incrediutulu in affaceri. *Tr. Rom.*

reale alu omului pe care atâtu de seriosu l-a doritu de veziru, in urma l-a destituitu si pe acest'a si l-a esilatu in insul'a Coos; ér' in loculu lui a inaintatu catra finitulu anului pe Baltadgi Mehemedu Pasia (7) la dignitatea de mare Veziru. Dar' dupa siese-spre-diece

crutase pentru a intra in servitiulu Russiei, si din acésta causa, cá pe unu spionu l-a condemnatu la galere. Audindu acestea Calaili si luandu-si unu aëru de indignatiune, dîse: «Ah! ce rusine a vedé onórea imperiului ottomanu compromissa prin «acesti miserabili, carii ei mai ântâiu ar' merita se fia arestati si pedepsiti. Ei au «arestatu pe unu nefericitu grecu sub cuventu ca è spionu, si l-au tramisu la galere «cá si candu salvarea intregului imperiu ar' depinde de la scirile ce acestu omu ar' «poté da inimiciloru nostri. Se luati immediatu ferale de pe corpulu lui, ca dimpre-«una cu acésta se se stinga si memori'a acestei rusine pentru imperiulu ottomanu.» Apoi se intórse câtrâ ragusanulu sclavu de galere, si-i dîse: «Mergi in tóta Con-«stantinopolea, vedi tóte lucrurile, si spune despre acestea, ori cui tu ai voi.» Si cu modulu acesta, miserulu negutiatoriu de Ragus'a si-a scapatu libertatea si viéti'a, pe care póte ca le perdea in Tersan'a, déca nu da de unu domnu atâtu de stravagantu si nebunu. In urma, dupa ce poporulu a inceputu a cunósce estravagantiele acestui Veziru, si ilu strigá tóta lumea de nebunu; Sultanulu l-a destituitu. Dar' fiindu-ca nebuniele sale nu provineau din reutate, ci din lips'a de pricepere, asiá i s'a crutatu viéti'a, si s'a tramisu in esiliu la Istankoi (despre care amu vorbitu mai in susu (*), si amu disu ca acest'a este Coos la antici si loculu de nascere alu lui Ipocrate), si i s'a datu o pensiune numai de trei-sute aspri pe dî, cá se móra de necasu.

(7) *Baltagi Mehemedu Pasia.* Anca ca june a fostu inrolatu intre Baltagii, si pentru vocea sa cea placuta i s'a datu supranumele de Pakce muezin, séu cântatoriulu melodiosu. Sub Sultanulu Mustafa II. adjunse péné la gradulu de Biciakci Baltagi séu de celu mai betranu Baltadgi; ér fratele Sultanului Mustafa, Sultanulu Achmedu, acumu reguante l-a primitu in corpulu de garda imperiale, si de ací apoí, prin unu acidentu remarcabile au ajunsu la cele mai inalte posturi de onóre in imperiulu ottomanu. Sultan'a Valida, mam'a lui Mustafa si a lui Achmedu, avea de Cutudgi séu casiera, pe o vergina cercassiana de o singulara frumusetia si de unu spiritu escelente. Achmedu, avendu libertatea de a intra si a ambla prin Seraliu, a vediutu din intemplare pe acea cercasiana, si indata s'a inamoratu in ea; dér nepotendu-se apropiá de ea, corumpe pe Basiu Aga mamei sale, si prin acesta tiene corespondendintia cu frumós'a cercassiana, si-i câstiga affectiunea. Acestu secretu venindu la cunoscinti'a Sultanei Valida, ea chiama la sine pe Cutudgi, o infrunta fórte aspru, si o amerintia cu cele mai severe pedepse. Acést'a din partea sa se escusa cu cea mai mare resolutiune, si néga, fara a inrosi, cá ar' fí inamorata in Siehzade Effendi, séu ca ar' fí vorbitu vreodata cu elu despre lucruri neertate; ér' déca principele s'ar' fi inamoratu in ea, atunci vin'a nu este a ei, ci a principelui; si déca Sultan'a demanda, ea va incongiura ori ce ocasiune de a-lu mai vedé. Sultan'a Valida nefiindu indestulata cu atat'a tramite dupa fiiulu seu Achmedu, si avisandu-lu cá se-si a-

(*) A se vedé not'a 7 la Capu IV din cartea III. *Tr. Rom.*

luni si acest'a a fostu redicatu din postu prin usioratatea femeii sale, in care, precumu se affirma, Sultanulu era pên' la nebunia in-

duca aminte in modu recunoscatoriu de bunetatea fratelui seu, care in contra usului antecessoriloru sei, i-a concesu atâta libertate, l-a reflectatu cá se nu-si pericliteze si se pérda acea favóre prin aceea, ca elu in contra regulamenteloru Seraiului se inamoréza inainte de ce ar' fi ajunsu la tronu. Ér' odata candu va veni timpulu ca elu se succeda fratelui seu in domnia, atunci va poté se aiba pentru placerile sale nu numai pe acésta vergine, dar' si pe altele mai multe. Achmedu marturisesce mamei sale in tóta sinceritatea passiunea ce-lu domina; dar' adaoge, ca ori-ce ar' resulta de aici, elu nu este capabile de a-i resiste. Mam'a ingrigita pentru binele fiiului seu si vediendu ca acesta nu lasa a se capacita, se resólve a distruge elementulu acestei flacare maritandu pe cercassian'a si cu modulu acesta departandu-o din Seraiu. Cu propusulu acesta tramite se vina primulu seu medicu, Nuh Effendi. Dupa ce vorbi cu elu despre alte mai multe lucruri, i dîce in fine, ca dupa-ce a facutu esperientia atâtu de lunga despre fidelitatea lui, ea este decisa a-i remunerá servitiele ce i-a facutu, si acést'a nu o póte face intr'unu modu mai demnu decâtu dandu pe Cutudgi de soçia fiiului seu. Nuh Effendi multiamesce prè frumosu pentru acésta mare favóre (càci Cutudgile Sultaneloru Valide se maritau in generalu numai dupa Veziri cu trei tuiuri, séu dupa alte persóne de rangulu acesta), si intorcêndu-se acasa, face preparativile pentru nunta. In sér'a urmatória, Cutudgi a fostu tramisa din Seraiu cu tóta dotea sa in cas'a mirelui. Dar' Basiu Aga Sultanei Valida, care precumu amu mentionatu mai in susu, era spionulu lui Achmedu, indata-ce observà preparativele pentru scóterea cercassianei din Seraiu, alergà la Achmedu, si-i aréta, ca pe cercassian'a vreau se o tramita din Seraiu, dar' elu nu scie ca unde. Achmedu desconcertatu prin acést'a pêné la estremu, demanda lui Baltadgi Mehemedu Aga alu seu a priveghiá cà unde o ducu. Acesta esecuta ordinulu domnului seu cu tóta punctualitatea, si vediendu ca pe cercassian'a o ducu in cas'a primumedicului Sultanei Valida, alérga la domnulu seu, si-i spune ceea ce a vediutu. Indata dupa acést'a, Ahmedu scrie lui Nuh Effendi o epistola de urmatoriulu cuprinsu: «Sciti ca verginea pe care o ati dusu in cas'a vóstra, mi-a rapitu inim'a. «Tieneti-o neviolata si nu permitteti nici unui-a din voi a avé comerciu cu ea. «Déca nu veti urma acést'a, se sciti ca nu veti scapa de destinulu fatale ce la tim- «pulu seu va cadé asupr'a vóstra si asupr'a familiei vóstre.» Cetirea acestei epistole insufla lui Nuh Effendi cea mai mare frica; elu se vedea strimtoratu intre usia si usciori. A nu urmá ordinulu Sultanei Valida, era chiar' atâtu, cá si candu si-ar' fi trasu asupr'a capului ruin'a cea mai secura; si din contra, déca-i urmá, atunci este amerintiatu, de si numai in viitoriu, de estremu periclu din partea principelui Achmedu. Pentru-cá se scape din periclu de ambe partile, mediculu cá grecu de origine si cu spiritu grecescu (câci elu era nascutu din Cret'a), inventá o cale, prin care se placa atâtu Sultanei câtu si principelui. Dupa-ce adeca s'au adunatu óspetii cari au fostu invitati la nunta; si dupa ce a lasatu a se celebra Nikiabulu séu cununi'a prin Imam dupa tóte ceremoniele, pre candu era cá mirele si mirés'a se se retraga in camer'a loru, se adresà, càtra fiiulu seu cu urmatóriele cuvente: «Fiiulu meu, noi suntemu in mare periclu

amoratu ; cu tóte aceste inse elu a fostu tramisu cu onóre de Pasia la Aleppo.

« de si acela anca nu-lu scie nimene. Siehzade Effendi este inamoratu in acésta vergine, pe care Sultan'a Valida vi o dà de soçia ; si câtu este de mare si ferbinte passiunea sa, poteti se vedeti din epistol'a acést'a ce amu primitu de la elu. Asiá, « déca vrei binecuventarea parintelui teu si doresci binele casei tale, te rogu retiene-te de la acestu pomu opritu, şi nu gusta din fructulu care è destinatu pentru « més'a unui principe. Imagina-ti cà ai capetatu o sora, ér nu o soçia. Saruta-o in « secretu cá pe soru-ta ; numesce o chiar' si in publicu de soçi'a-ta ; dar' nu usa nicidata cu ea cá cu muierea ta. Er' déca, din nefericire, passiunea ta este atâtu de « tare, in câtu se nu te lase a lua in consideratiune admonitiunea mea, atunci se « scii ca ruina totala ai adusu asupr'a casei nóstre, si blastemulu meu plana asupr'a « capului vostru.» Fiiulu promitte a urma consiliulu parintelui seu, si mirés'a, care anca s'a invoitu la acést'a, remane singura in camera. Tóte aceste s'au petrecutu in secretu atâtu de mare, in câtu nici femeile, nici domesticii, si cu atâtu mai puçinu Achmedu au potutu se scia ceva din totu lucrulu acesta. La câte-va dîle dupa ospetiu, mirele fu numitu de Mevla (*) in Smirna ; dupa aceea femei'a Vezirului si femeile altoru dignitari vinu se gratuleze nevestei sale. Achmedu aude despre acésta si crediendu ca amant'a sa este acumu in braçiale altui-a, din desperatiune cade in o grea melancolia, si amenintia a-si resbuna in viitoriu fórte aspru contra auctoriloru acestei intrige. Nu multu dupa acésta erumpe in Constantinopole revolutiunea, despre care amu vorbitu in cursulu istoriei, in urm'a carei-a Mustafa a fostu destituitu, si Achmedu 'ia succesu la tronu. Abia au ajunsu acesta pe tronu, si indata a lasatu a aresta pe Nuh Effendi, ordinandu a-i lua numai decâtu viéti'a, fara a-i lasa timpu de a se apera. Primu-mediculu observa immediatu cà de unde vine acésta violenta mânia a Sultanului, si dîse ca este gat'a a murì, numai se-i fia permissu mai ântâiu a spune Sultanului in secretu unu cuventu pentru aperarea sa. Dandu-i-se acésta concessiune, si introducêndu-lu in camer'a interna a Sultanului ; descopere acestui-a totu decursulu si tóta starea lucrului, si apoi adauge, ca nu se va subtrage nici elu nici fiiulu seu de la pedéps'a cu mórte, déca circassian'a nu va fi totu in acea stare de virginitate in care a fostu candu ea a esitu din Seraiu. Sultanulu Achmedu rapitu de o bucuria estraordinaria la audiulu acestei sciri neasteptate, ordina cá prin anumiti eunuci se se cerceteze indata lucrulu. In urm'a acést'a primindu assecurarea ca cercasian'a mai este totu vergine, conferi medicu'ui cele mai distincte onoruri, si 'lu invita cá pênè la alta dispositiune a sa, se o tiena si ma departe pre langa sine cu aceeasi grige cá pênè acumu, câci elu este resolutu a o readuce in Seraiu si a o lua de soçia. Dar' mam'a Sultanului se oppunea fórte tare, si-i consiliá cá se nu lucre chiar' acumu la inceputulu regimului seu in contra regulamenteloru Seraiului, in cari se dice espresu, ca o vergine esita odata din Seraiu nu mai póte fí readusa acolo; si acést'a se nu o faca cu atâtu mai vertosu, cu câtu in multe parti ale imperiului sunt anca fórte multi aderenti ai fratelui seu destituitu. Achmedu ascultandu aceste argumente ale mamei sale, desiste de la propusulu seu, si da iubitei sale de barbatu pe acestu Baltadgi Mehemedu Aga, pe care

(*) Mollah.

MEHEMEDU ANCA REMANE DESTITUITU SI IN LOCULU LUI VINE MARE VEZIRU CIORLULI ALI PASIA

VIII. In loculu lui Baltadgi Mehemedu Pasia a urmatu la trei A-

ilu numise degià mai inainte magistru de staule. Dar' cu tòte acestea elu o cercetá in-secretu fórte adese-ori si, ceea ce era preste usu, si pén' acumu nu se mai audîse nici-odata, o ducea de multe-ori cu cea mai mare pompa in Seraiu. Si acésta femeia a fostu tóta caus'a de inaintare a lui Baltadgi Mehemedu Aga. Câci puçinu dupa acést'a ea rugâ pe Sultanulu ca se onoreze pe barbatulu seu cu trei tuguri si se-i dea unu postu, in câtu elu se nu fia necessitatu a se departa pré tare de la Constantinopole: câci ei i se parc ca déca este concubin'a unui imperatu atâtu de mare, apoi pentru ea este prè puçinu a avé de barbatu pe unu simplu Emirahoru. Sultanulu accordandu-i acésta rugare, i dîse: «A! voi ve ingrigiti nu-«mai de comoditatea vóstra, ér' nu si de comoditatea mea. Dar' totusi cá se trac-«tezu cu voi cá unu judecatoriu dreptu, vreu se impartu anulu cu barbatulu vos-«tru in duòe parti egali, si se-i dau unu officiu, prin care elu va trebuí se fia siese «luni in Constantinopole si alte siese luni afara de Constantinopole; adeca ilu voiu «face admiralu.» (La Turci atâtu Ienicerii câtu si marinarii nu suntu obligati a servi pe anu decâtu numai siese luni). Asiá câte-va dîle in urma l-a facutu Capudanu Pasia; si puçinu dupa aceea, totu la rugarea acestei femei, l-a inaintatu la dignitatea de mare-veziru. Dupa dimissiunea din àcestu postu, totu din iubirea lui Achmedu càtra acea femeia, a fostu tramisu mai ântâiu pasia in Erzerum, si apoi mai tardiu in Aleppo. De aici a fostu rechiamatu si numitu pentru a dóu'a óra mare-veziru. In espeditiunea contra Rüssiloru elu a purtatu comand'a asupra armatei turcesci; si fiindu cà a vediutu ca nu-i póte frange, a inchiaietu pace cu ei in conditiunile cele mai favorabili pentru imperiulu ottomanu. Dara chiaru acésta fapta, prin care credea ca va meritá favórea Sultanului, a fostu caus'a ruinei sale Sultanulu adeca, audîndu cà armat'a russésca sufferiá de cea mai mare lipsa in victualii, a crediutu cà Vezirulu o ar' fi potutu aduce la atâta strimtorare, in câtu insusi imperatulu russescu cu tóta armat'a sa se fia constrinsu a se preda trupeloru ottomane. Din acésta imprejurare isi imaginá elu ca Vezirulu a fostu corruptu de inimicu, facêndu o pace de si avantagiósa, dar' precipitata, Vezirulu de alta parte informandu-se prin amicii sei, cà Sultanului i displace procedur'a ce a urmatu la Prutu, remane cu tóta armat'a sa la Adrianopole, si, contra solicitariloru Sultanului. amâna sub diferite preteste reintorcerea sa la Constantinopole. Elu adica sperá ca timpulu va indulcí mêni'a Sultanului, și asteptá multu da la bunele servitiuri ale lui Ali Pasia, silahdarulu lui Mufti (acest'a este care in urma s'a facutu mare Veziru, si a cadiutu in batai'a de la Petrovaradinu in anulu 1716). Dar' acést'a irrità si mai multu mâni'a Sultanului, si suspitiunile lui in contra Vezirului cresceau din dî in dî. Câci elu se temea, ca déca va observa Vezirulu, ca nu se póte intórce in Constantinopole fara cá aici se'lu astepte pedépsa secura, elu in locu se se intórne, va escitá rescóla, mai alesu cà Şangiak-sierifulu, adeca stindardulu lui Mahomedu, era la elu, si tóta armat'a care-i portá o singulara affectiune, este sub comand'a lui. Din acésta causa, si crediendu bine ca pentru a preveni inainte de tóte o revolutiune, nu mai este timpu de perdutu, a tramisu in secretu pe Hasseki Aga cu unu Chatisierifu la

H. 1117. prile anulu 1705. Ciorluli Ali Pasia (8), unu omu de origine nu prè
C. 1705. distincta, dar' de unu ingeniu preste mesura ageru, care se adope-

Iusuf Aga, comandantele Ienicerilorn, in care-i ordina a luá langa sine Ogiaka Ienicerilorn, si a incungiura cas'a Vezirului; apoi a intrá in casa, a-i cere sigilulu imperiale si a-lu conserva la sine pénè la altu ordinu. Iusuf Aga, dupa-ce a primitu si cetitu ordinulu, aduce Ienicerii si incungiura cu ei cas'a Vezirului, dar' in o asiá departare, in câtu se nu destepte nici unu prepusu. Dupa aceea intra singuru in casa, si afla pe Vezirulu jucandu la siachu cu Omeru Effendi. Vediendu-la Vezirulu, se intórce catra elu, ilu saluta, si-lu róga se-lu escuse pénè va termina joculu, care inse atâtu era de difficile si confusu, in câtu elu trebuí se marturisésca cà unu casu cá acesta in viati'a sa anca nu i s'a intemplatu. Dupa ce s'a terminatu joculu, merge Aga Ienicerilorn la elu, si dupa ce si-a facutu mai ântâiu escusele sale, i-a spusu ce ordinu are de la Sultanulu. Vezirulu se supune immediatu, si conjura numai pe Hasseki Aga, se aduca la cunoscinti'a Sultanului unele lucruri cari voru contribuí la justificarea sa. Asiá, Baltadgi Mehemedu Pasia fù acumu a dou'a óra destituitu din postulu de mare-veziru, si mai ântâiu a fostu tramisu la Lemnos, apoi la Rhodos in esiliu, unde precumu de comunu se spune, a muritu mórte naturala. Multi inse vreau se affirme, ca elu a fostu ucisu din ordinulu Sultanului; ér' fam'a cà el ar' fi muritu de mórte naturala s'a escatu de acolo, cà elu pentru bunatatea sa cea mare a fostu fórte iubitu atâtu la poporu câtu si la soldati.

(8) *Ciorluli Ali Pasia.* Nascutu in Ciorlo, o cetate in Traci'a, care la antici se numià Tyrilos, si de aicí au avutu supranumele de Ciorluli. Parintii sei cari erau de conditiune restrinsa si misera, l-au datu anca de tineru a invetiá artea de barbieria. Chiar' pe acestu timpu s'a intemplatu de Cara Bairamu Ogli, unulu dintre Capudgi Basi, s'a dusu de la Constantinopole la Adrianopole, unde Sultanulu Mahomedu IV. isi tienea residenti'a, si cá totdeauna, asiá si acumu a trasu la cas'a parintiloru tinerului Ali. Vediendu Cara Bairamu Ogli frumós'a si bine-crescut'a figura a acestui tineru, ilu intrebâ, déca n'ar' voi a merge cu elu si a se face Osmanliu, adeca a intra in servitiu la curte. Tinerulu acceptâ cu bucuria acestu offertu; dar' parintii sei se oppunu, si numai din motivulu ca precumu affirmau, sunt fórte seraci. Cu tóte acestea, tinerulu Ali chiar' si in contra vointiei parintiloru sei merge cu Capudgi Basí la Adrianopole. Aici a intratu in scóla, si in scurtu timpu a facutu progresu atâtu de mare in studiu, in catu Cara Bairamu Ogli s'a vediutu indemnatu a-lu tramite in curte la Sultanulu, unde era campu destulu de largu pentru a poté face se straluce eminentele sale calitati; si in urma apoi se-si aduca aminte de a inainta fericirea patronului seu; câci acést'a totusi va fi mai bine decâtu a-lu lasa acasa si a-lu tiené in intunerecului unei ocupatiuni servile. Dupa ce, in urm'a acést'a, a fostu susceputu in Seffer Odasi, si a trecutu in câti-va ani prin tóte officiurile de curte, pe timpulu candu adjunse la domnia Mustafa II., Ali se afla in unulu din posturile de camerariu intimu alu classei ce se numesce Hasne Odasi. Pe timpulu acesta au inceputu a se vedé si a se pretiuí la curte eminentele sale calitati, cari sub tristii Sultaní de mai nainte erau cu totulu ascunse, séu, vorbindu in sensu propriu, numai acumu au ajunsu la valórea loru. Sultanulu Mustaffa II obsérvandu marea lui desteritatea si facilitate in a dá respunsuri asiá, in câtu in asta privintia pe toti i in-

ra se mantienà pacea. Sub veziratulu seu imperiulu ottomanu avù nisce ospeti precumu n'a mai vediutu inainte de aceea nici-odata, si póte

trecea, nu numai cà 'lu avea de antaiulu seu favoritu, dar' i incredea tóte ale sale secrete, si incepùse a-i cere consiliulu in ori-ce lucru mai momentosu. Dupa ce cu modulu acesta a trecutu prin mai multe functiuni, in urma in mai puçinu de duoi ani (lucru ne mai auditu pènè acumu) au ajunsu la postulu de Ciocadar Agalik, care este a dóu'a dignitate la curtea ottomana. Dupa-ce ajunse la acestu postu, elu prin purtarea sa prudenta intr'atatu si-a sciutu câstiga affectiunea Sultanului, in câtu acesta nu-i refusá nimicu ori ce-i cerea, câci de si dupa rangu si dignitate era inferioru lui Silahdaru Aga, elu totusi era superioru acestuia in autoritate. Ér' dupa ce s'a facutu elu Silahdaru Aga, care este propriulu officiu de primu-armiferu, nu numai gubernà tóta curtea dupa placulu seu, dar' atâta putere avea asupr'a Sultanului, in câtu acesta, afara de lucrurile unde interveniá Mufti, nu facea nimicu mai inainte de a-i cere opiniunea. In urma Sultanulu l-a dimissu din curte si l-a facutu Cubbe Veziru cu trei tuguri, promitiendu-i totodata ca-i va da in matrimoniu pe fiia sa, care atunci anca abia era de trei ani. Elu s'a sustienutu in acésta gratia sub totu decursulu domniei lui Mustafa II. Dupa destituirea acestui-a, Ali a venitu cá persóna necunoscuta cu Sultanulu Achmedu la Constantinopole; si puçinu dupa aceea a fostu tramisu in calitate de Pasia la Tripoli in Damascu. Dupa duoi ani l'a rechiamatu la Constantinopole spre a celebra nuptiele cu principess'a Sultanului Mustafa. Acì prin vorbele sale blande intr'atâtu si-a sciutu câstiga indulgenti'a Sultanului, in câtu sub diverse preteste isi amâná caletori'a de pe o dì pe alt'a, de si era mai de multe-ori provocatu se se departe din Constantinopole. Sub timpulu Veziratului seu s'a purtatu intr'unu modu, in câtu la cei mari a meritatu laud'a de modelu alu prudentiei, ér' la poporu reputatiunea de judecatoriu dreptu, care nu se lasa a se corrumpe. Nu se póte nega, ca pentru a satisface nesatiós'a avaritia a Sultanului, de multe-ori era silitu, chiar' in contra inclinatiunei sale, a apesa poporulu si a-i impune sarcini fórte grele; dar' o sciea face acést'a cu atâta arte, in câtu nime nu se plangea nici in contra lui, nici in contra Sultanului. Elu doriá a largí marginile imperiului, dar' asiá ca se nu espuna statulu la periclu pentru unu câstigu neconsiderabile. Din acésta causa elu era adversariu resbellului; câci din bataliele trecute elu a potutu se invetie indestulu, câtu de puçinu póte face foculu si numerulu mare alu musulmanilor in contra unei armate bine disciplinate a crestiniloru. Elu nu iubiá pe Russi; ba in timpii trecuti se adoperase in totu modulu a le strica; cu tóte acestea elu se aretá cu amicitia catra ei, pentru-ca nu voiá a se incurca in resbellu, pentru care regele Svediei atâta-lu solicitá. In urma acestu rege, pentru cá se-si resbune, l-a acusatu de tradare si Ali a fostu destituitu din veziratu pentru motivele ce le-amu aretatu in testulu istoriei. Mai ântâiu a obtienutu de la Sultanulu permisiunea de a se tiené retrasu in palatulu seu, ce 'lu avea in suburbea Eiub. Aici ilu cercetau multe persóne fórte distincte, si se dice cà le vorbia fórte aspru in contra Sultanului; intre altele ar' fi disu, ca nu-i pare reu cà i s'a luatu veziratulu, pe care intr'adeveru ilu considera de o sarcina fórte grea, dar' ceea ce-lu intrista este, cà elu pentru placerea Sultanului si-a perdutu fericirea sufletului seu; si pe multi dintre cei mai avuti cetatiani i-a redusu la estrema seracia; si totusi nici prin acést'a n'a potutu se saturę

ca nici nu va mai vedé, adeca pe Carolu XII. regele Svediei, si pe Stanislau, care de si intr'unu modu injustu, a fostu inaltiatu la tronulu Poloniei.

nesatiabil'a avaritia a Sultanului. Aceste cuvinte Sultanulu le-a esplicatu asiá, cá si candu ex-vezirulu le-ar' fi vorbitu cu intentiune de a escitá revolutiune; si ceea ce l-a indemnatu mai multu se créda acést'a era, ca Ali in cinci ani pe câtu timpu a fostu mare veziru, a sciutu se-si câstige iubirea si affectiunea nu numai a soldatiloru, dar' si a poporului intregu. Asiá trei dîle dupa aceea tramitte pe unu Capudgi Basì la elu cu unu Chatisierifu, prin care i da postulu de Pasia in Benderu. Dar' pe candu era plecatu pe cale, Sultanulu tramite in urm'a lui pe unu altu Capudgi Basí, cu numele Nemtce Iusuf Aga, cá se-lu aduca indereptu; si infruntandu-lu fórte aspru, l'a tramisu in esiliu la Mitilene. Aici l'a tienutu mai unu anu intregu cu intentiunea, cà déca resbelulu inceputu cu Russii ar' avé unu succesu nefavorabile pentru Turci. se-lu chiame inderetu si se-lu puna érasi in capulu administratiunei cá pe unulu care prin prudenti'a sa singuru este capabile de a repara daunele ce ar' resulta din resbellu. Dar' candu a vediutu Sultanulu ca succesulu resbellului este favorabile pentru Turci, a cerutu de la Mufti unu Fetva, ca se-i spuna, deca merita óre pedépsa cu mórte unulu ca acela, care din frica falsa a incelatu pe suveranulu seu, si l'a impedecatu de a atacá pe inimicu intr'unu timpu, candu avea buna ocasiune de a-lu bate si de a'i cucerí tóte tierile. Mufti se pronuntiá, cá unulu cá acela merita mórte; si Sultanulu immediatu a tramisu unu Chatisierifu, prin care a ordinatu a-i taiá capulu, si a-i espune trupulu la vederea publica in piatia la Babi Humaiun, adeca la pórt'a cea mare a palatului. Dar' amu auditu dupa aceea de la multi, ca Sultanulu de multe-ori se plangea, ca a rapitu imperiului viéti'a unui omu atâtu de mare pentru o causa atâtu de mica; câci inir'adeveru elu avea de la natura unele calitati atâtu de escellente, in câtu, déca amu disu, cà elu pe timpulu seu nu avuse parechia, necumu in imperiulu ottomanu, dar' nici chiar' in tóta lumea, atunci eu nu am trecutu nici-de cum preste marginile adeverului. De sí nu a invetiatu elu artile liberali, totusi câti ilu audiau vorbindu, toti admirau elocenti'a lui si puterea de o rara judecata. Totu ce afirmá, scia se probeze cu argumente atâtu de juste si cu atata consecintia, in câtu propunerile si argumentatiunile lui ar' fi facutu de rusîne si pe celu mai perfectu professore de logica. Abiá i s'ar fi potutu propune ceva, fia chiar' si lucrulu celu mai comunu si de tóte dîlele, fara cá elu se nu-lu scia desbate si se-ti vorbésca cu o precisiune admirabila. Acést'a a pusu in mirare pe tóta Constantinopolea, cu atâtu mai vertosu, cá elu tóta viati'a sa o a petrecutu in palatu, unde curtenii sunt pururea inchisi, si nu vedu nici nu invétia alta, decatu ceremonii de curte, si alte lucruri de aceste, in cari i instruiescu magistrii loru. Déca veniá vre-unu casu séu punctu de lege, de si elu nu pricepea limb'a arabica, in care sunt scrise subtilitatile procedurei mahomedane la tribunale, elu totusi, sciá se respundia atâtu de a proposito si cu atata agerime de minte, in câtu si celu mai invetiatu Mufti ar' fi trebuitu se taca in presenti'a lui, In a dá consiliuri, in a petrunde si vedé intentiunile altoru persóne, in a prevedé cursulu eveneminteloru, era unu alu doilea Ulisse. Si de câte-ori nu i s'au ascultatu consiliu-

RESBELLU INTRE REGII SVEDIEI SI POLONIEI

IX. Intr'aceea erumpe unu resbellu intre regele Svediei si alu Poloniei, in care alu Svediei remane superioru, si face pe Poloni, cari

rile, totu-de-una au urmatu erori fatali pentru imperiu. Candu ambassadorele francesu, domnulu Feriole, i-a facutu mai ântâiu visit'a, amu auditu cà dupa ce conversatiunea s'a terminatu si domnulu Feriole s'a departatu, Vezirulu s'a intorsu catra cei ce erau in giurulu seu, si le-a dîsu: «*Bu Ghiaur ia deli dur; ia ass zemanden* «*songra deli olur*»; adica: Acestu infidelu séu este nebunu, séu se sciti cà in scurtu «timpu isi va perde mintile». «Si acésta — adaose elu — o concludu din frequent'a «miscare a ochiloru sei, din agitatiunea corpului seu, din usioritatea gesticulatiuni-«loru sale, si din suspinarea sa continua.» Si acestu prognosticonu s'au adeveritu in mai puçinu de un'a séu dóue luni de dîle; càci intr'adeveru Feriole a innebunitu si a fostu de o furia atâtu de violenta, in câtu a trebuitu se-lu tiena legatu in ferra. Dupa ce medicii in vanu s'au incercatu câtu-va timpu se-lu vindece comerciantii francesi au mersu la vezirulu, si spunendu-i cà ambasadorelui loru ii este reu, l-au rugatu se confirme din midi-loculu loru pe o persóna, pe care voru alege ei, se ingrigésca de trebile loru. Dar' Vezirulu le dîse, cà caus'a bólei ambasadorelui loru nu póte fi alt'a, de câtu cà elu a innebunitu. Si ca acést'a in fapta a fostu asiá, s'a sciutu in scurtu timpu dupa aceea in tòta Constantinopolea. Ali avea o memoria incomparabila, in câtu elu in midi-loculu atâtoru mari si diverse ocupatiuni isi aducea aminte si preste trei séu patru ani de lucruri ce-i venisera inainte; si mai multu, elu era in stare a-ti recitá articlu de articlu din sententie ce a pronuntiatu, séu din cause ce s'au pertractatu vreodata in presenti'a sa. Candu presiedea in Divanu, nime nu potea cauta la elu fara a'lu admira; câci elu era unu barbatu de o desteritate si promptitudine atâtu de mare, in câtu potea se ia aminte câte trei lucruri dintr'odata, ca si candu ar' fi fostu insusi impartîtu in trei parti. Cá se mérga lucrurile mai rapede, ordiná cá câte duóe petitiuni se se cetésca dintr'odata prin cei duoi Teskieri, si le cuprindea amenduóe causele atâtu de bine, cá si candu le-ar' fi auditu de trei séu de patru ori, si pronuntiá apoi sentinti'a cuvenita atâtu intr'o causa câtu si in ceealalta. In acelasiu timpu ascultá si pre altii, cari isi presentau petitiunile la Cadiulaskier; dedea acestui-a Arzuhal-ulu indereptu, si spunea ce judecata se pronuntie. Era unu iubitoriu atâtu de mare alu droptatiei, in câtu s'a dîsu despre elu, cá nici-odata n'a pronuntiatu sententia strimba. Imperiulu ottomanu avuse si in timpii trecuti veziri cari in acésta virtute nu au fostu lui inferiori; dar' pênć acumu anca nici pe unulu n'a produsu, care se se póta compara cu Ali in desteritatea de a descoperí adeverulu. Eu credu ca nu voiu molesta pe lectorii mei, déca voiu narrá aci unu esemplu. Unu comerciantu turcu din Constantinopole, mergêndu cá de comunu, la scalda inainte de a-si face rugatiunile de deminétia, si intorcênduse de acolo pentru a merge in Giamía, si-a perdutu pe cale pung'a cu banii ce o purtá in sinu si in care avea duóa sute de galbeni numiti Turali. La reintórcere din Giamía, dupa ce si-a terminatu rugatiunea, simte ca pung'a nu-i apésa sinulu, si vediendu cá intr'adeveru si-a perdutu banii, merge indata la strigatoriu si-i dîce se

si altminterea de mai inainte erau inclinati la schimbari, cá se detronedie pe regele loru Augustu, si in loculu acestuia se alega pe

strige in publicu ca s'a perdutu o punga cu cutari si cutari semne si cu atâta si atâta suma de bani; si ca proprietariulu róga in numele lui Dumnedieu pe celu ce o ar' fí aflatu, cá se i-o restituie, ca elu i va dá bucurosu diumetate din bani cà remuneratiune. Unu levendu séu marinariu, care a trecutu chiar' pe acea cale, avù fortun'a de a gasí pung'a. Audîndu elu pe clamatoriu strigandu cá proprietariulu pungei offere una-suta de turali cá remuneratiune celui ce i o va restitui, ilu stringea consciinti'a si se decise mai bine a castigá pe cale onesta diumetate din ceea ce aflase, decâtu a tiené tóta summ'a si a fi calificatu de furu. Câci in Turci'a, déca cine-va aude strigandu-se unu lucru ce a gasitu, si nu-lu restituie proprietariului, unulu cá ace'a se considera dupa legea Coranului culpabile de crim'a furtului. Marinariulu merge dreptu aceea la clamatoriu si-i spune, ca elu a gasitu pung'a perduta; pretinde a retiéné una-suta de turali precumu s'a facutu promissiunea, ér' ceealalta suta o restituie adeveratului proprietariu. Proprietariulu vine preste puçinu aci, si vediendu cà banii anca sunt toti si nu lipsesce nimica din ei, veni la ideea se nu se tiena de promissiune. Dar' vede totodata ca nu póte se faca un'a cá acésta asià usioru si fara de nici-o causa; prin urmare elu inventà o minciuna si dîse, ca in punga au mai fostu afara de cele duòe sute de turali anca nisce cerceli de smaragdu, in pretîu de siepte sute de coróne, si aceste anca le pretindea de la marinariu. Marinariulu néga, si se jura pe Dumnedieu, pe profetu, si pe totu ce este santu in ceriu si pe pamentu, ca elu afara de cele duóe sute de turali n'a gasitu alta nimicu in punga. Lucrulu vine naintea lui Cadi, adeca judecatoriu, si marinariulu vine accusatu de crim'a furtului. Judecatoriulu, séu din prè puçina attentiune, séu pentru-ca a fostu corruptu, de si absólve pe marinariu de sub acusatiunea de furtu, dar' nu-i adjudeca remuneratiunea promissa, sub cuventu ca prin negligenti'a lui s'ar' fi perdutu cercelii de unu pretiu atâtu de considerabile. Marinariulu vediendu ca cu modulu acesta nu numai ca a perdutu remuneratiunea ce i s'a promisu, dar' ca anca este espusu infamiei de a fi comisu unu furtu, recurge la vezirulu si-i espune totu lucrulu intr'unu Arzuhalu. Vezirulu ordina indata, cà atâtu comerciantele cu banii disputati, câtu si clamatorele se se presente naintea sa la tribunalu. Dupa-ce se ascultà petiiunea, Vezirulu intréba mai ântâiu pe clamatoriu, ce i-a dîsu comerciantele se publice? Clamatoriulu respunde sinceru, ca nimicu alta decâtu o punga cu dóue sute de turali. Comerciantele vrendu a se apera dîce, cá pentru aceèa n'a facutu mentiune despre cerceii cu smaragdu, fiindu-cá s'a temutu ca déca va fí cadiutu pung'a in man'a unui tomu care nu cunósce valórea pietreloru scumpe, acesta déca ar' fí aflatu cà ce thesauru mare a gasitu, ar' fí potutu vení in tentatiue de a tiené sí banii si cerceii totu pentru sine. Marinariulu dupa acestea affirma sub juramentu, cà in punga nu a fostu alta decâtu banii, dóue sute de turali. Atunci Ali Pasi pronuntiá in meritulu causei urmatóri'a « sententia: Fiind-ca comerciantele affirma, ca in pung'a ce a perdutu, avuse afara de « dóuesute de turali, anca sí unii cercei cu smaragdu, ér' marinariulu spune sub ju- « ramentu, cà in punga n'au fostu alta de câtu banii, duóe sute de turali, asiá este e- « videntu ca pung'a si banii ce í-a gasitu marinariulu, nu comerciantele, ci altu

Stanislau, voivodulu Posnaniei. Dar' nu se indestuli cu atâtu, ci pentru a estermina tóta sorgintea resbellului, nevali in Saxoni'a, care era patrimoniulu regelui Poloniei, stórse de acolo prin ne-mai-audîte esactiuni summe nenumerabile de bani, si constrinse prin a-césta pe Augustu ca se renuntie la tronu si se recunósca pe Stanislau de rege alu Poloniei.

SVEDIANII IRRUMPU IN RUSSI'A

X. Regele Svediei, dupa ce a departatu pe acestu inimicu dela marginile regatului seu, s'a intorsu cu tóta armat'a sa in contra lui Petru I tiaru alu Russiei, cá fostu confederatu alu lui Augustu, si-lu amenintià, nu cu mai puçinu decâtu cu detronare. La inceputu se aretá ca si candu ar' voi se intre in Russi'a pe la Plescov; dar' dupa aceea sedusu prin promissiunile lui Mazeppa, hetmanulu Cazaciloru, care s'a offeritu a i se suppune dimpreuna cu tóta provinci'a si cu tóte trupele sale, se lasâ de planulu dântâiu si-si luâ calea spre U-crani'a.

ALI PASIA TRAMITTE REGELUI SVEDIEI SI COZACILORU REBELLI AJUTORIU CONTRA RUSSILORU

XI. Pre candu regele Svediei facea acésta cale, Ali Pasia, care se bucura ca i-a venitu ocasiunea de a nimici pe tiarulu Russiei, inimicu vechiu si juratu alu Turciloru, intr'unu modu din care nu póte urma nici celu mai micu periclu séu dauna pentru imperiulu ottomanu, tramite unu ordinu in scrisu la Caplanu Ghirai, chanu alu Tatariloru in Crime'a, ca prin tóte midi-lócele possibili se indemne pe Mazeppa a-si urma intentiunile sale, si a-i promite cá pe data ce va audi cá Svedianii au intratu in tiér'a Cazaciloru, elu le va veni intr'ajutoriu cu numerósa armata de Turci si Tatari, si cu puteri unite va stirpi pe inimiculu comunu, ér' pe Cozaci i va restitui in vechile loru libertati.

« cine-va i-a perdutu. Dreptu aceea comerciantele póte se lase a-si publica lucruri-« le pênó candu cine-va temetoriu de Dumnediu le va gasí si i le va aduce, ér' ma-« rinariulu se tiena la sine banii gasiti patru-dieci de dile, si déca in acestu timpu « nime nu va vení se-i raclame, atunci ai lui se fia pentru totdeauna.» Asiá comerciantele isi perdù sí bunulu seu creditu si ceealata diumetate din bani; ér' marinariulu se intórse cu amenduóe la vasulu seu.

MAZEPPA HETMANULU COZACILORU SE IMPREUNA CU SVEDIANII REGELE SVEDIEI REMANE BATUTU

XII. Mazeppa, hetmanulu Cozaciloru, crediendu in aceste promissiuni ale Chanului venite de la Vezirulu, tramite la regele Svediei, si-lu invita la sine. Dar' acestu rege atâtu de lungu timpu a fostu retienutu prin vanele promissiuni ale Vezirului si Chanului, pênê candu
H. 1121. in urma la cinci ale lunei Jemaziul-evvel, anulu Hegirei 1121 a re-
I. C. 1709. masu batutu la Pultava de armat'a tiarului, si a sufferitu perderi nereparabili.

DUPA PERDERILE DE LA PULTAVA REGELE SVEDIEI SE REFUGIA LA TURCI

XIII. Dupa acésta perdere, regele Svediei se retrage la Benderu si-si cauta refugiulu la Turci, pe cari i tienea de confederati. In anulu proxime urmatoriu, Stanislau anca se refugia aici dimpreuna cu voivodulu de Kiovi'a, si cu alti nobili de partid'a sa, cari dupa intórcerea lui Augustu in tiéra, si audiendu de caderea regelui Svediei, au fostu necessitati a perasi regatulu.

TURCII INTIMPINA CU TOTE ONORURILE PE REGELE SVEDIEI DAR' ISI RETRAGU PROMISSIUNILE

XIV. Turcii i-au primitu din tóte partile cu cea mai mare onóre; dar' candu ei au cerutu de la acesti-a, cá dupa promissiunea data se le stea intr'adjutoriu contra inimicului comunu, atunci Vezirulu ii tienea cu respunsuri ambigue. Càci indata ce acesta a intielesu, ca Russii nu numai ca au alungatu cu mari perderi pe Svediani dela marginile loru, si ca au luatu in captivitate cea mai mare parte a armatei loru, dar' ca au ocupatu si Livlandi'a, un'a din cele mai tari positiuni ale Svediei, atunci se resolvi a mantiené neviolata pacea cu Russii, si a scuti imperiulu ottomanu de tóte periclele.

TURCII CONFIRMA PACEA CU TIARULU

XV. In acésta intentiune Vezirulu, la interventiunea ambassadorului russescu, Tolstoi, confirma articlii de mai inainte de pace cu tiarulu, de si Svedianii, Stanislau si Francesii erau cu totulu in contra.

REGELE SVEDIEI ACCUSA PE VEZIRU DE TRADARE

XVI. In fine, vediendu regele Svediei ca Vezirulu nu-i iea in con-

sideratiune multele sale insistari si rugari, présenta prin ambassadorele seu Poniatovski Sultanului in secretu unu memorialu, prin care acusa pe Veziru cá este corruptu de inimicu si unu tradatoriu alu imperiului; câci acesta prin Chanulu Tatariei, cu multe si mari promissiuni, l-a indemnatu a continua resbellulu cu Rusii, chiar' pe acelu timpu, candu acesti-a erau mai inclinati la pace; ér' acumu acelasiu veziru isi inchide urechile denaintea promissiuniloru sale, si incheie o pace cu inimiculu comunu, precumu nici insii Rusii nu si-ar' fi doritu mai buna.

DAR' IN SITUATIUNEA PRESENTA A LUCRURILORU NU OBTIENE NIMICU

XVII. Sultanulu Achmedu, dupa usulu curtiei, tramite acésta scrisóre la Vezirulu, si-i ordina a-si face raportulu seu despre totu ce s'a tractatu pênê acumu cu Svedianii. Vezirulu se aprinde focu atâtu asupr'a Chanului câtu si asupra regelui Svediei; dar' fiindu-ca nu era in stare a-si versa totu veninulu de resbunare asupr'a acestui din urma, elu si-a descarcatu tóta furi'a asupr'a celui dântâiu. Elu supune Sultanului unu raportu asia precumu credea elu ca va fi mai utilu, adeca plinu de minciuni, si pune tóta culp'a pe tradarea Chanului; de aci a urmatu, ca acesta a fostu destituitu si tramisu in esiliu la Ianopole.

TURCII DECIDU A SE APROBA PACEA CU RUSSI'A SI PE REGE A'I DEPARTA

XVIII. Dupa acestea inaltii dignitari ai tierei mai tienu anca o consultatiune secreta, in care concludu a se mantiené pacea cu Russi'a, ér' pe regele Svediei alu dimitte ca se merga a casa, si a ingriji ca se aiba salvu-conductu in trecerea sa prin Germani'a. Regele din contra, primindu acestu respunsu, refusa a pleca in tiér'a sa, declarandu ca vrè a remané aci si a astepta pênê va vedé cumu se mai desvólta lucrurile; câci elu scie de siguru, cá Turcii in vér'a viitória se voru incurca in resbellu cu Rusii, ori câtu ei ar' voi se incungiure acést'a; si atunci va vedé Sultanulu, de si cam tardiu, cà elu n'a accusatu in modu falsu pe Vezirulu cá este unu tradatoriu. Dar' Vezirulu nu pune nici-unu pretiu pe aceste remonstratiuni, persiste in opiniunea sa, si tramite cuóste mare pe Chanulu Devletu Ghirai in Crimë'a tatarica, ordinandu-i a intrebuintia tóte midi-lócele pentru

a mantiené pacea cu Rusii, si in casu cându acesti-a ar' intreprinde ceva contrariu, se raporteze indata curtiei ottomane.

FRAUD'A VEZIRULUI SE DESCOPERE

XIX Indata-ce noulu Chanu alu Chersonesului ajunse in acésta peninsula, elu pentru a discredita pe predecessorele seu, Caplann Ghirai, tramite o scrisóre la Sultanulu, prin care 'i denuntia, cá acela prin comand'a s'a gresita in contra Cercassianiloru nu numai cà a perdutu preste trei-dieci de mii de Tatari, dar' ca elu a causatu revolt'a Cozaciloru sub Mazeppa, promitiendu-le in numele curtiei ottomane totu adjutoriulu si tóte libertatile avute. Sultanulu, dupace à primitu acésta scrisóre, chiama la sine pe Veziru, ilu intréba, ca ce scrisori s'au tramisu Chanului Tatariloru, prin cari s'ar' promitte a se da adjutoriu regelui Svediei? Vezirulu néga ca s'ar' fi facutu ceva in acésta privintia, ci, dice elu, cǎ totu lucrulu este o pura inventiune a Chanului. Sultanulu pricepe ca ce este la midi-locu, si tramite in secretu pe o persóna privata si confidenta la Caplanu Ghirai in Ianopole, ca se-lu intrebe, déca intr'adeveru elu a adresatu o assemenea scrisóre catra Mazeppa? Caplanu Ghirai, care credea ca nu are aci de a se teme de mani'a Vezirului, spune adeverulu cumu se cade, si dise ca intr'adeveru a facutu acelea promissiuni hetmanului Cozaciloru, dar' le-a facutu la ordinulu Vezirului. Dupa-ce Sultanulu a fostu in modulu acesta informatu despre totu lucrulu, tramite din nuou dupa Vezirulu, ca se vina la elu, si infruntandu-lu pentru fals'a sa purtare i dîce in mânia: «in timpu de armistitiu «nu se tramitu scrisori de aceste; ér' déca s'au tramisu odata, atunci «nu mai este permisu a le retracta, si cu atâtu mai puçinu a incela «pe regele Svediei, si in modulu acesta a prostitui onórea imperiu«lui ottomanu si credinti'a musulmaniloru in façie cu infidelii».

ALI SE DESTITUIE DIN POSTU SI IN LOCULU LUI VINE MARE-VEZIRU KIOPRILI OGLI NUMANU PASIA

XX. Sultanulu dreptu aceea destituie pe Ciorluli Ali Pasia din dignitatea de Veziru, si pune in loculu lui pe Kioprili Ogli Numanu Pasia (9), unu barbatu care stá in védi'a tuturoru mai multu prin

(9) *Kioprili Ogli Numanu Pasia.* Acesta era unu barbatu fórte renumitu la Turci pentru probitatea, sciinti'a si pietatea sa; dar' era puçinu espertu atâtu in trebile

sciinti'a si amórea sa de dreptate decâtu prin calitatile sale militari. Dar' a fostu numai schintei'a si semnulu acelei flacare, ce puçinu dupa aceea si din alte multe cause a trebuitu se erumpa.

REGELE SVEDIEI PRIN UNU MODU SURPRINDIETORIU FACE PE SULTANULU A FRANGE PACEA CU RUSSII

XXI. Si adeca, regele Svediei dupa departarea si esiliarea inimicului seu Ali Pasia, puse pe ambasadorulu Poniatovski, ca se descopere portiei ottomane cu mai multa libertate intentiunile sale, si se o indemne la resbellu contra Russiei. Elu in aretarile sale dîse, ca staturile Poloniei tienu cu elu si cu Stanislav, si ca in generalu ceru de comandante alu armatei pe voivodulu de Kiovu; cà in Pomerani'a officiarii sei au adunatu o armata de patru-dieci de mii de ómeni, totu soldati alesi, cari fara cea mai mica dificultate potu

politice, câtu si in cele bellice. Câci parintele seu, marele si de atâte-ori laudatulu Kioprili Mustafa Pasia, si-a educatu toti fiii sei mai multu in sciintia decâtu in politica. Elu avea in vedere, cá fiii sei se despretiuésca rangurile mari si se nu aiba gustulu de a straluci in officiuri pe la curte, bine sciindu ca acestea totdeauna sunt legate cu mari pericle; ci mai bucurosu voia ca ei se imbraçiosieze carier'a preotiésca, viétia mai puçinu brillanta, dar' mai secura de palosiulu carneficelui séu de alta mórte violenta. Póte cá si remaneau in acésta conditiune, déca nu era Husein Pasia, ruditu cu ei, care i-a scosu din acésta si i-a redicatu, de si anca tineri, la cele mai inalte posturi de onóre pre langa curtea ottomana. Dar' Numanu Pasia, despre care vorbimu aci, era mare acumu inainte de a adjunge Huseinu la veziratu, si era degiá in midi-loculu ocupatiuniloru sale publice anca si-a conservatu gustulu si placerea de a ceti, studia si scruta legile. Studiulu de dî si nópte, ce l-a continuatu si pe câtu timpu a fostu in Constantinopole, l-a facutu fantastu pên' la nebunia. Elu adeca isi imaginà, ca o musca i sta pururea asupra nasului, care lovindu-o cu man'a fuge, dar' immediatu se intórce ér' la acelasiu locu. Toti medicii cari erau pe acelu timpu in Constantinopole, au fostu consultati in acésta privintia; dar' nu au potutu adjuta nimicu; pênô in urma unu medicu francesu cu numele Le Duc a aflatu unu midi-locu eficace de a vindeca acésta bóla si a-lu convinge cá in totu lucrulu nu este nimicu, ci ca este numai o pura imaginatiune. Din contra, candu a fostu introdusu la patientulu, si l'a intrebatu acesta ca nu vede musc'a, care sta pe nasulu seu, a respunsu ca o vede. Si prin acésta simulatiune si-a castigatu tóta increderea patientului. Dupa aceea i-a ordinatu nisce beuturi reci fórte innocente, sub nume de purgative séu medicina laxativa. In urma scóse unu cutîtasiu si-lu aplicâ linu asupra nasului patientului, ca si candu ar' voi se taie musc'a josu, si immediatu i aréta o musca mórta, pe care o tienea anume pentru acésta in mana. Numanu Pasia vediendu musc'a mórta, esclamâ: Intr'adeveru! acést'a este musc'a care de atâta timpu m'a tormentatu. Si cu modulu acesta s'a vindecatu perfectu de acea curiósa imaginatiune.

se intre in Poloni'a, pe indata ce trupele usióre turcesci séu tataresci se voru areta la frontariele Podoliei; ca Danesii, cari sunt confederati cu Russii, au remasu batuti de generalulu seu, si au sufferitu perderi atâtu de mari, in câtu se crede ca numai preste mai multi ani voru fi in stare de a se areta érasi in campania cu o armata óre-care. Pre langa acésta, regele Svediei tramite Sultanului unu portretu alu tíarului, gravatu in Amsterdamu, si purtandu urmatórea inscriptiune :

Petrus primus Russo-Græcorum Monarcha, adeca: Petru primu, monarchu alu Russo-Greciloru. — La tóte aceste se mai adaogeau scirile ce veniau de la frontariele imperiului, ca adeca Russii au prinsu si au luatu cu sine unu numeru mare de Svediani din satele Moldaviei; ca tìarulu forméza o mare flota pe fluviulu Donu; si ca a terminatu degiá constructiunea portului de la Taganoru, cu unu cuventu, cà din acésta parte amerintia imperiului unu resbellu cumplitu. Aceste sciri turburau fórte multu spiritulu Sultanului, si mai alesu scirea ca Russii nedeprinsi pênê acumu in artea marinara se vedu atâtu de progressati in acésta sciintia, in câtu au cutediatu a-si tramite pe ambassadorii loru in nave de resbellu la Constantinopole.

JUDECAT'A SULTANULUI ASUPRA TIARULUI

XXII. Deci Sultanulu chiamà la sine pe Vezirulu Kioprili Numanu Pasia, si dupa cumu se spune, i-a dîsu urmatóriele: «Acestu inimicu (elu cugetá pe tíarulu) nu se póte modera in planurile sale « estravagante ; câci din faptele sale anteriori eu vediu cà elu ca « unu altu Mare Alexandru tinde la dominatiunea a tóta lumea. « Dar' acestu infidelu trebe punitu, inainte de a veni in stare se ne « póta strica; càci déca vomu lua pré usioru intreprinderile lui, a- « tunci póte se ne faca mari dificultati la casulu candu vomu fi in- « curcati in resbellu cu alte natiuni.»

RESPUNSULU VEZIRULUI CATRA SULTANULU

XXIII. Kioprili Numanu Pasia respunse, ca intr'adeveru puterea tíarului a crescutu intr'atâtu, in câtu póte se ne fia periculósa; dar' fiindu-ca avemu inchieiatu unu tractatu de pace cu elu, noi nu potemu se-lu frangemu fara o justa causa. Dar' va chiama la sine pe

ambasadorulu tìarului si-lu va intreba despre intentiunile domnului seu. In casu inse candu Russii ar' ataca pe Turci nainte de espirarea armistitiului, atunci de siguru Dumnedieu va adjuta caus'a cea dreapta a musulmaniloru.

CONFERINTI'A VEZIRULUI CU AMBASSADORII

XXIV. Indata ce Vezirulu s'a intorsu acasa dela Sultanulu, a tramisu si a chiamatu la sine pe ambassadorulu tìarului, si l-a intrebatu, cu ce scopu tíarulu a ordinatu construirea atâtoru nave si galere pe fluviulu Donu? Déca vrea tìarulu a se tiené de pace, atunci nu are nici o necessitate de o flota precumu o prepara; câci ea ar' fi inutile in contra ori carui inimicu, din causa ca pentru aceea nu este cale deschisa nici in marea caspica nici in oceanu (10). La acésta intrebare ambassadorulu tìarului respunde, ca domnulu seu n'a lasatu a se construi nici o naie nóua, ci a reparatu si terminatu n u mai pe acele, pe cari le avuse incepute nainte de inchiaierea pacei, spre a nu lasa se se strice séu se putrediésca; si-lu assigura totodata si stà bunu, cà tìarulu, domnulu seu, inainte de espirarea armistitiului nu va incepe nici-unu actu de ostilitate, afara de casulu candu ar' fi fortiatu la acést'a.

SULTANULU DESTITUE PE MARELE VEZIRU FIINDU-CA SE OPPUNE INTENTIUNILORU SALE

XXV. De si Vezirulu reportéza tóte aceste Sultanului, acesta totusi decide a face resbellu tìarului, si cu scopulu acesta ordina Vezirului a aduna bani si a impune poporului mai mari imposite decâtu cele ordinari. Vezirulu i observa ca acésta este cu nepotintia; câci suditii nu se potu suppune la o taxa mai mare de câtu aceea ce prescrie legea si profetulu. Elu se va conforma vointiei Sultanului si va aduna o armata, de si nu atâtu de numerósa ca alta, dar' care fiindu sustienuta cu bani adunati pe cale legale, va face mai bunu servitiu de câtu o mai mare adunatura de truppe. Er' déca Sultanului nu place acestu consiliu, atunci ilu róga se-si aléga altu Veziru, care se se pricépa mai bine la aceea de a oprime poporulu,

(10) S'ar' poté dice in marea mediteranea. *Tr. Franç.*

BALTADGI MEHEMEDU PASIA AJUNGE ÉRASI VEZIRU

XXVI. Sultanulu aprobandu-i cererea si luandu-i insigniele de Veziru, numesce a dóu'a óra in acestu postu pe Baltadgi Mehemedu Pasia, barbatulu concubinei sale; ér' pe Numanu Pasia ilu tramite de gubernatore in Negroponte (11), Sub noulu Veziru se facu preparatiunile bellice in vederea lumei, se aduna soldati in numeru mare si se punu tóte in ordine pentru a poté intra in campania din bunu timpu.

SULTANULU ARÉTA PE FACIE CA VRÉ RESBELLU IN CONTRA RUSSIEI SI PUNE IN PRINSORE PE AMBASADORULU TIARULUI

XXVII. Venetianii audiendu despre aceste, se inspaimenta intr'unu modu estraordinariu, si nesciindu ca cu ce intentiune se facu acele preparative, ba imaginandu-si cá Turcii ar' vré se irrumpa in Morë'a, tramisera lui Mufti si celorlalti dignitari cele mai grase presente. Ambasadorulu tíarului din contra tienendu la pacea inchiaieta si confirmata mai in urma, a remasu mai negligente in portarea sa, si a consideratu ca este inutile de a cerca prin corruptiuni aceea ce era degiá stabilítu prin articli formali de pace. Vezirulu a luatu acésta dreptu avaritia din partea ambasadorului, si in lun'a Si-
H. 1122. | I. C. 1710. lun'a Novembre evval, anulu Hegirei 1122. tiene unu consiliu secretu cu Chanulu Crimeei tatarice, dupa care tramisese, si cu ceialalti Cubbe Veziri, unde mai in unanimitate decidu a face resbellu tiarului chiar' asiá, precumu doriá Sultanulu. Immediatu dupa acést'a s'a tramisu ordinu in totu imperiulu, cá se se adune soldati pentru espeditiunea proxima viitória. Ambasadorulu tiarului fù prinsu si inchisu in carcerile de la siepte turnuri, efectele lui câte au aflatu pre langa elu au fostu confiscate, éra elu judecatu la mórte ca unu insielatoriu si tradatoriu. Sultanulu póte ca ar fi lasatu a se esecutá acésta sententia, déca nu se intrepunea Vezirulu, si nu-lu reflectá cà o assemenea violare a dreptului gintiloru ar causa infami'a nestérsa regimului seu.

SE FACU MARI ONORURI REGELUI SVEDIEI

XXVIII. De alta parte, Achmedu tramite totu atunci regelui Sve-

(11) *Eubea* la antici. *Tr. Rom.*

diei cincí-sute de pungi, sub pretestu ca-i da imprumutu; afara de acést'a i face unu presentu de trei-dieci-si-siese de cai parte cu sielaminte, parte fara sielaminte, si-i mai tramite anca si alte mai multe daruri imperatesci; apoi pre langa tóte aceste ilu assigura si de protectiunea curtiei ottomane.

MAZEPPA ACCUSA PE BRANCOVANU DE TRADARE

XXIX. Totu pe acestu timpu Mazeppa si altii informara pe Sultanulu, ca Constantinu Brancovanu, principele Romaniei, ar' sta in correspondintia secreta cu tíarulu; ca ar' nutrì cugetulu de a se rumpe de catra imperiulu ottomanu; ca a promisu tíarului pentru casulu candu ar' intra in Moldavi'a, trei-dieci-de mii de ómeni, si provisiuni pe mai multi ani inainte; si ca intru intarirea acestei aliantie l-a si facutu cavaleru ordinului S-tu Andreiu. Fiindu-cà acésta denuntiatiune era sustienuta si confirmata din partea mai multoru Pasi, Sultanulu se resolvì cá inainte de a declara resbellu tìarului, se termine mai ântâiu cu acestu inimicu internu, si se vindece plag'a ce vine imperiului ottomanu din acésta parte.

SE TIENE UNU CONSILIU PENTRU DESTITUIREA LUI BRANCOVANU

XXX. Sultanulu inse vedea bine, ca este unu lucru fórte difficile de a-si esecuta intentiunea façie cu unu principe atâtu de potinte si auctoritativu; asiá tramite ordinu Chanului Crimeei tatarice, cá se se consulte despre acésta cu marele Veziru, se-si dea opiniunea ca ce cugeta de a fi necesssariu a se face aci in interesulu imperiului ottomanu. Tìarulu consultandu-se cu vezirulu, i dîce acestui-a, ca se nu intreprinda nimica directu in contra lui Brancovanu, ci se-lu traga in cursa prin adjutoriulu principelui vecinu din Moldavi'a. Si in casulu, candu ar' vedé ca principele de acumu alu Moldaviei ar' fi neaptu pentru acésta intreprindere, atunci aci este Demetriu Cantemiru, care a datu probe sufficiente de credinti'a sa catra Sultanulu, atâtu in timpu de pace câtu si in timpu de resbellu; faceti-lu pe elu domnu Moldaviei si elu, fiti siguri ca va face lucrulu.

DEMETRIU CANTEMIRU SE FACE DOMNU ROMANIEI SUB TITLU DE DOMNU ALU MOLDAVIEI

XXXI. Sultanulu apróba opiniunea Chanului; destituie pe Nico-

lau Maurocordatu, si in loculu lui pune de principe alu Romaniei pe Demetriu Cantemiru sub titlu de Domnu alu Moldaviei; si daruindu'i o toga de zibelinu, in lun'a Sievval anulu Hegirei 1122, ilu tramitte in Moldavi'a cu ordinu de a pune man'a pe Brancovanu, fia acést'a sub pretentiune de amicitia, de confederatiune séu ori-ce altu pretestu, ce va gasi elu mai propriu, si a-lu tramite viiu ori mortu la Constantinopole; si apoi ocupandu tronulu Romaniei, acelasiu se-lu conserve pentru sine, gubernandu totodata si principatulu Moldaviei; dupa aceea inse se propuna elu unu altu principe pentru Moldavi'a si alegerea lui se o suppuna la aprobarea curtiei ottomane. Sultanulu cá se-si védia esecutata intentiunea câtu se póte mai curendu si mai bine, dà immediatu ordinu Chanului, ca se tramitta lui Cantemiru atâte mii dá Tatari câte va cere. Ér' de alta parte, totu Sultanulu promitte lui Cantemiru, ca elu va avé principatulu in Ebedi (12), si pe câtu timpu va tiené scaunulu Moldaviei, nu va fi tienutu a respunde nici tributu nici peskisiu (13).

H. 1122. I. C. 1720. lun'a Novembre.

ACEA CURTE OTOMANA TRADATORIA NU'SI TIENE PROMISSIUNEA FACUTA LUI CANTEMIRU

XXXII. Dupa ce Sultanulu a intaritu aceste ale sale promissiuni prin unu Chatisierifu, Cantemiru a mersu catra finitulu lui Novembre cu Chanulu Tatariloru in Moldavi'a. Dar' câte-va dîle dupa sosirea sa aici, a primítu o scrisóre de la Kiehaia marelui Veziru, de la Osmanu Aga (14), in care a trámisu indata Sultanului si Veziru-

(12) Pe Viétia. Vedi not'a 50 la Capu I din cartea IV. *Tr. Rom.*

(13) A se vedé not'a 32 la Capu IV din cartea III. *Tr. Rom.*

(14) *Osmanu Aga.* Inainte de a ajunge Baltadgi Mehemedu Pasia la dignitatea de mare veziru, acestu Osmanu Aga a fostu Ghiumrukci séu intendante de vama. Elu era stimatu de tóta lumea, fiindu-ca se credea ca vezirulu ilu are intr'o particulara gratia si pune multu pondu pe elu. Dupa ce s'a inchiaietu pacea cu Rusii, Vezirulu l-a tramisu inainte la Sultanulu pentru a-lu imblandí. Achmedu l-a primitu cu tóta gratiositatea (pentru ca nu prin o immatura descoperire a intentiunei sale se impinga pe Vezirulu a escita vre o rebelliune), si l-a facutu primu-maresialu de curte, pe care postu l-a tienutu pe câtu timpu Vezirulu a remasu in postulu seu. Dupa ce Vezirulu a fostu destituitu si tramisu in esiliu, si nu era periclu nici din partea armatei, Osmanu Aga prin tradare din partea lui Bostandgi Basi a fostu amagitu a merge in Cavacu séu castelulu din Bosforu, si acolo, din ordinulu Sultanului, l-a decapitatu, fiindu-ca se credea ca a fostu coruptu de Russi, si ca elu ar' fi fostu auctorulu principale alu pacei inchiaiete de catra marele veziru cu tíarulu Russiei.

lui peskisiulu, ce de comunu se respunde de catra ori-care principe la suirea sa pe tronu; se adune o mare cantitate de victualii pentru armat'a turcésca; se termine podulu cu cea mai mare celeritate; se faca quartire de érna pentru Svediani si pentru Cozacii ce sunt pre langa regele Svediei; se se prepare si elu insusi cu armat'a sa si pe St. Georgiu se se afle in Benderu, si alte mai multe nesupportabili sarcine.

CANTEMIRU ISI OFFERE SERVITIELE SALE UNUI MONARCHU DE MAI BUNA CREDINTIA

XXXIII. Din aceste prime fructe a vediutu Cantemiru, câtu de puçina fidelitate se póte astepta de la infideli, asiá a ruptu legatur'a sa cu Turcii, si a tienutu ca este mai bine a sufferi cu Iesù-Christu, de câtu a-si pune speranti'a in seducatóriele thesaure ale Egiptului. Dreptu aceea a tramisu pe o persóna incrediuta la tíarulu, offerindu-i servitiele sale dimpreuna cu principatulu seu.

TIARULU TRAGE CU ARMAT'A SA LA IASI CAPITAL'A MOLDAVIEI

XXXIV. Dupa schimbarea assecurariloru de fidelitate reciproca, tíarulu tramitte inainte din Poloni'a pe generalulu seu Borius Petrovitiu Scheremetev, cu o parte a trupeloru sale, pentru a ocupa podulu de preste Dunare, ér' elu cu restulu armatei i-a urmatu nu multu dupa aceea, si in lun'a Iemaziul-evvel, anulu Hegirei 1123 s'a pusu in castre langa Prutu nu departe de Ciuciora. Aici s'a intrunitu cu truppele moldovene, si s'a dusu cu vre-o câtiva comandanti ai sei la Iasi, unde a statu trei dîle, visitandu cu religiositate bisericele si mônastirile, si asteptandu dupa provisiunile ce i le promissese principele Romaniei. H. 1123. / I. C. 1711.

BRANCOVANU DOMNULU ROMANIEI NU-SI TIENE CUVENTULU

XXXV. Vediendu inse cà delegatulu lui Brancovanu, in locu se implinésca promissiunile date, ilu tiene numai cu vane ceremonii, si incependu a se convinge de tradarea lui, veni in mare perplessitate, nesciindu ce se faca, se inainteze cu armat'a, séu se stea pe locu, ori se se retraga. Câci fómea, acésta inimica a crestiniloru, de câte-ori acesti-a pórta resbellu in Moldavi'a, incepù a se simti in castrele russesci; fiindu-ca generalii russi, cari se incrediura in promissiu-

nile lui Brancovanu, nu-si adussesera provisiuni decâtu numai pentru dóue-dieci de dîle; ér' locustele au distrusu tóte ierburile in Moldavi'a.

TIARULU TRAMITTE O PARTE A ARMATEI SALE IN ROMANIA

XXXVI. Din acésta causa tíarulu tramitte in Romani'a cu o parte a armatei sale pe generalulu de Roenne si pe boieriulu Thoma Cantacuzenu, cà se iea cu forti'a aceea ce Brancovanu nu voia se dea de buna voia, si a mai insufleti cu modulu acest'a pe soldati. Aceste truppe trecu preste muntii Moldaviei, attaca cu assaltu mai àntâiu Brail'a, si dupa obsidiune de patru dîle constringu garnisón'a turcésca a se preda. Pre candu voiau se petrunda mai in intru in Romani'a, o scrisóre a tìarului i chiama indereptu, ordinandu-le a libera Braila érasi Turciloru si a se intórce acasa.

TIARULU MERGE PENTRU A-SI ASSECURA TRECEREA PRESTE DUNARE

XXXVII. Dupa-ce adeca se departara aceste truppe din castre tíarulu cu tóta ceealalta armata asa trase la Ciuciora cu scopu cá, anca inainte de sosirea Turciloru, se ocupe podulu de preste Dunare. Dar' pe candu au ajunsu la inaltimile de la Rabi'a, primesce, scirea cà Vezirulu cu o armata, precumu se spunea, de duóe-sute-duóe-dieci-de-mii de ómeni, a trecutu degiá Dunarea, si-si continua calea cu cea mai mare celeritate catra Falcii.

TRAMITTE O PARTE A ARMATEI SALE PENTRU A IMPEDECA PE VEZIRU IN TRECEREA PRESTE PRUTU

XXXVIII. Dreptu aceea tramitte pe generalulu seu Ianus cu siepte-mii de soldati russi, cînci-sute moldoveni, si vre-o câte-va sute de Cozaci, spre a ocupa Falcii si a impedeca prin acésta trecerea Turciloru preste Prutu.

TRUPPELE RUSSESCI IN PERICLU

XXXIX. Dar' inainte de a ajunge acestu generalu la Falcii, si aprópe de satulu Bârseni, pe malulu orientale alu Prutului, vede tóta armat'a Turciloru si Tatariloru; de aici tramitte immediatu unu curieru pentru a informá pe tìarulu. Pre candu asteptá respunsulu acestuia, truppele turcesci preste nópte trecu cevasi mai in josu fara

nici-o resistentia preste rîu, si-i incungiura mic'a armata cu cavaleri'a loru. In acestu momentu estremu vine la elu unu moldovanu cu ordinu de la tiarulu, ca indata se se intórca la castrele acestui-a. Dupa acést'a Ianus comanda ómeniloru sei a forma unu patru-unghiu, a se retrage cu incetulu inderetru, si a se apera cu cea mai mare bravura in contra numeróseloru fortie ale inimicului, ori de câte-ori acesta i-ar' attaca.

CANTEMIRU LE VINE CU TRUPPELE SALE INTR'AJUTORIU

XL. Pre candu nu mai era in departare de castre, dar' inimiculu ilu stringea din ce in ce mai tare, i vine Cantemiru principele Moldaviei, cu trupele sale intr'ajutoriu, si sustiene lupt'a in cursu de trei óre contra a siese-dieci de mii cavaleria turcésca si tatara, si respingêndu-o, nu fara óre-care perdere, se intórce érasi in castre la Stanilesci.

TIARULU ISI SCHIMBA PLANULU PENTRU SITUATIUNEA DIFFICILE A LOCULUI

XLI. Situatiunea tiarului era fórte difficile, câci nu potea nici se se estinda cu armat'a, nici a inainta pentru multimea trupeloru inimice si pentru lips'a totale de provisiuni; asiá isi schimbâ planulu, si la dóue óre din nópte lasa a da focu tuturoru careloru inutili si superflue, câci soldatii nu poteau lua cu sine totu materialulu din castre, si se retrage cu tóta armat'a sa catra inaltimile de la Rabi'a.

INIMICULU CREDIENDU CA RUSSII FUGU, SE ARUNCA ASUPRA ACESTORA CU MARE VIGORE

XLII. Spre reversatulu dîlei Turcii vediendu ca Russii si-au perasitu castrele, si crediendu ca fugu, s'au aruncatu in urm'a loru cu cea mai mare celeritatea, voindu cu tóta poterea a-i opri in mersulu loru si a le taia calea. Dar' nu le-a successu, câci Russii acumu pe la amédia-di ajunsessera la loculu destinatu; Turcii vediendu acést'a, s'au pusu in castre pe ambele tiermuri ale fluviului, si anca in acea dî infestau pe inimicu cu continue, dar' usióre ciocniri.

VEZIRULU INCUNGIURA PE RUSSI IN CASTRELE LORU SI'I ATACA CU MARE FURORE

XLIII. In diu'a urmatória vine Vezirulu cu Ienicerii si cu partea cea mai buna a armatei sale, si incungiura castrele inimicului cu

patru-sute-siepte-dieci de tunuri. Ienicerii facu unu assaltu vigorosu asupr'a Russiloru; ei repetiescu assaltulu de siepte-ori cu cea mai mare furia. Dar' Russii, de si nu aveau decâtu numai trei-dieci de tunuri, si erau in cea mai mare lipsa de provisiuni si mai alesu de nutretiu, ei totusi la totu ataculu au respinsu pe Ieniceri cu bravura si i-au constrinsu a se retrage cu mari perderi in lineele loru.

PROSPECTE MARI DE PACE

XLIV. Dupa ce lupt'a acést'a a tienutu trei dîle totu cu successu dubiosu, in urma a patr'a dî, pre càndu nimeni nu sperá nici nu asteptá, luci o radia de pace in midiloculu tunetului armeloru. Acést'a a fostu pentru Turci cu atâtu maì bine venita, cu câtu castrele loru resunau de plangerile soldatiloru, si Ienicerii cari scapassera din focu, se refusau de a mai intra in lupta, unde au sufferitu perderi atâtu de mari, si au vediutu cu ochii loru periclulu de care abiá au scapatu.

REGELE SVEDIEI SE INCÉRCA A SE OPPUNE LA INCHIEIEREA PACEI

XLV. Regele Svediei se incercâ a se oppune acestoru mesuri pacifice. Elu venise cu o dî mai inainte din Benderu in castrele turcesci, si-si puse tôte puterile spre a impedeca pacea; dar' Vezirulu i-a refusatu tôte incercarile, voindu a lua in consideratiune mai multu interesele ottomaniloru de catu pe ale regelui.

SE TRAMITU DELEGATI PENTRU A CONFIRMA ARTICLI DE PACE

XLVI. Dupa-ce s'au unitu asupr'a conditiuniloru de pace, tiarulu a tramisu pe baronulu Petru Schafirov, vice-cancelariulu imperiului russescu, si pe Michael Borisovitiu Scheremetev, capitanu de garda, in calitate de ambassadori estra-ordinari la Constantinopole pentru a confirma pacea.

TIARULU SE INTORCE CU ARMAT'A SA A CASA

XLVII. Dupa-ce au fostu tramisi acesti-â in castrele turcesci, tìarulu in diu'a urmatória a plecatu cu armat'a sa la Mohilov; aici trecêndu preste Dnistru, s'a intorsu prin Poloni'a in capital'a sa Petersburgu.

DISCURSU EROICU ALU LUI PETRU CELU MARE

XLVIII. Inainte de a termina acésta narratiune, nu va fi inutile a adaoge aci cuventele eroice ale lui Petru celu mare, imperatu alu Russiei, cuvente demne de a fi imitate de toti principii crestini. Dupa-ce adeca a tramissu pe ambassadorii sei pentru cá se inchiaie pace cu Turcii, prim'a conditiune a Vezirului a fostu, cá se i se estradea Cantemiru, rebellulu principe alu Moldaviei. Ambassadorii l-au insciintiatu despre acésta pretensiune a Vezirului, si multi dintre curteni i-au disu si l'au indemnatu cá se nu pericliteze o armata atâtu de numerósa pentru caus'a unui singuru omu; atunci elu, cu unu spiritu adeveratu regescu a respunsu: «Asiu «poté se dau Turciloru tóta tiér'a pênê la Cursca, pentru-cá imi re«mane speranti'a de a o reocupa; dar' nu potu in nici unu modu «se frângu credinti'a si se estradau pe unu principe, care pentru «mine si-a lasatu principatulu; câci este cu neputintia a repará o«nórea, ce odata s'a perdutu». Turcii audiendu acestea, au renuntiatu la pretensiunea loru, si au inchiaietu pacea sub alte conditiuni, cari atâtu sunt de cunoscute, in catu credu cá nu mai este necessariu a le enumera in presentulu opu.

VIÉTI'A LUI DEMETRIU CANTEMIRU (1)

FOSTU DOMNU ALU MOLDAVIEI

Principele *Demetriu Cantemiru* s'a nascutu in duóe-dieci-si-siese Octobre anulu 1673, Tatalu seu, anume *Constantinu Cantemiru*, era pe acelu timpu numai serdaru, adeca gubernatore si comandante aloru trei provincii in Moldavi'a (2).

In anulu 1684. *Constantinu Cantemiru* tatalu lui Demetriu, se facù domnu alu Moldaviei; si fiindu-ca Port'a Ottomana i-a cerutu de ostaticu (3) pre unulu dintre fiii sei, elu a tramisu pre *Antiochu*, fiiulu seu celu mai mare insoçitu de siese nobili boieri tineri la Constantinopole. Dupa trei ani Demetriu Cantemiru capetà ordinu de la parintele seu, cá se mérga la Constantinopole in loculu fratelui seu Antiochu.

Pe acelu timpu era domnulu tierei romanesci *Constantinu Brancovanu*, inimicu de mórte alu familiei Cantemiresciloru. Acestu Bran-

(1) Auctorulu acestei biografii pare a fi eruditulu *N. Tindal*. traductorulu « Istoriei imperiului ottomanu » din manuscriptulu originalu latinu in englezesce; si se vede ca informatiunile in acésta materia le-a luatu de la principele Antiochu, fiiulu celu mai micu alu lui Cantemiru, si precumu presuppune Müller, chiar' si de la Bayer fostu professore in Petersburgu.

(2) Constantinu Cantemiru a fostu de patru ori insuratu; soci'a sa cea de a trei'a a fostu mam'a lui Demetriu.

(3) Lat. Obses, idis, turc. Amanetu ung. zalogu. Era usu cá domnii Moldaviei si a Tierei romanesci se tramita séu câte unu fiiu, séu de nu aveau fii, pre vre unulu din consangenii loru la Constantinopole cá ostatecu pentru securitatea curtiei imperatesci.

covanu, dupa-ce ajunse tinerulu Demetriu la Constantinopole, pentru cá se strice creditulu parintelui acestuia la Pórta, a insinuatu marelui Veziru, ca acestu Demetriu nu este fiiulu secundo-genitu alu principelui Constantinu Cantemiru, ci unu altu tineru nobilu din Moldavi'a, pe care l'a tramisu cu scopu de a scapa din manile Turciloru pe adeveratulu fiiu alu seu Antiochu. Vezirulu voindu a cerceta totu lucrulu si a se convinge de adeveru, a chiamatu la sine pe Demetriu, si indata ce l-a vediutu a dîsu: Brancovanu a inventatu un'a din cele mai negre calumnii din lume; câci in façi'a acestui tineru vedi indata tóta persôn'a betranului Cantemiru. Cu unu cuventu, Demetriu indata la acésta prima a sa presentare inaintea primului ministru alu imperiului ottomanu, a facutu o impressiune atâtu de mare, si dupa aceea a datu atâtea probe de matur'a sa inteligentia si de prudent'a sa purtare, in câtu intr'adeveru prin acestea s'a facutu demnu de a se numi fiiulu unui parinte, precumu era Constantinu Cantemiru.

Demetriu a remasu in Constantinopole pênê la anulu 1691, candu a venitu fratele seu Antiochu se-lu substituie, si s'a intorsu acasa la parintele seu. In timpulu câtu a statu in Constantinopole, elu s'a aplicatu la studiulu limbei si musicei turcesci, in care cu timpu la atâta perfectiune ajunsese, in câtu elu celu de ântâiu a introdusu notele de musica la Turci, si a compusu mai multe cantari musicali, cari si pênê in diu'a de asta-di se canta cu multa placere la dênsii.

In anulu 1692 candu Seraskierulu Daltabanu a impresoratu urbea Soroca, Demetriu a insoçitu si elu pe tatalu seu la óste, si aici si-a atrasu mare respectu din partea acestui generalu turcu.

In anulu urmatoriu 1693 la trèi-spre-diece ale lunei Martiu, a muritu tatalu seu. Acesta fiindu anca pe patulu mortiei a chiamatu la sine pe fiiulu seu si pe boierii tierei, si-i rugá cá inainte de ce ar' trece din acésta lume, se aléga pe succesorulu seu la tronu. Atunci boierii in unanimitate au alesu si au proclamatu domnu pe Demetriu. Moribundulu parinte se bucurâ de acésta scíre, si se maguliá in sine cu cugetulu, ca Sultanulu nu va face dificultate de a intarì acésta alegere a fiiului seu. Dar' banii aveau mai mare pondu la curtea ottomana, decâtu servitiele parintelui si meritele fiiului. Asiá se puse altulu in scaunulu domnescu, si Demetriu a fostu necessitatu a-si

lasá patri'a si a se duce la fratele seu Antiochu in Constantinopole (4).

Dupa aceea la anulu 1697, in urm'a ordinului marelui veziru s'a dusu a luá parte in batali'a de la Zenta (5). Dar' fiindu ca a fostu numai cá voluntariu, asiá nu a luatu parte la lupta; ci luandu si elu fug'a cu Turcii, s'a intorsu cu restulu armatei acestora la Constantinopole.

Brancovanu totu mai tienendu anca la ur'a ce o purtá in contra acestei familie, a continuatu persecutiunea in contra acestoru duoi frati pênê la estreme. Demetriu isi atîtiase ur'a lui Brancovanu asupra sa prin aceea, ca elu stá in fórte mare védia la toti ministrii de la curte. Elu isi apropriase nu numai limb'a turcésca, ci anca si cea arabica si persian'a; prin affabilitatea sa si prin temperamentulu seu vioiu, se facuse placutu la cele mai bune societati in capital'a imperiale. Pentru aceea Brancovanu credea cá Demetriu este unic'a persóna, de care trebe se se téma cá de unu mare rivalu; si n'a crutiatu nici bani nici ostenéla cá se-lu departeze de pre langa curtea Sultanului; pênê in urma, prin mari summe de bani si-a si ajunsu scopulu. Dar' triumfulu seu nu a fostu de lunga durata; câci Demetriu audîndu cà este esiliatu, se ascunse in cas'a unui Pasia, care nu numai cà l-a tienutu pe elu si pe tóta famili'a sa cu cea mai mare generositate in patru-dieci de dîle, dar' anca a si esoperatu revocarea sententiei, prin care era condamnatu la esiliu, si l-a pusu in stare de a se presenta la curte cu mai mare splendóre de câtu o facuse pênê acumu. Acést'a a mortificatu fórte multu pe Brancovanu, care póte cà avea ratiune de a lucra asiá precumu a lucratu; caci Demetriu doriá din tóta inim'a se ajunga domnu alu Tierei romanesci, dupa-ce de duóe ori refusase numirea de domnu alu Moldaviei, si dupa recomandatiunea sa de duóe-ori se numi aici domnu, fratele seu Antiochu.

In anulu 1700 candu s'a dusu fratele seu mai ântâiu la Iasi cá se se puna in scaunulu domnescu, a mersu si Demetriu cu elu, sì a-

(4) Aci este de observatu, cá atâtu fiii principiloru din Moldavi'a si din Tiér'a romanésca, câtu si principii destituiti (numiti la Turci *Mazilu*) erau obligati a locui in Constantinopole.

(5) Unu orasiu in tiér'a ungurésca in comitatulu (districtulu), Baciu langa fluviulu Tisa.

colo s'a casatoritu cu Casandra, o fiia a lui Sierbanu Cantacuzenu, fostu Domnu alu Tierei romanesci. Din acésta casatoria i s'a nascutu o fiica anca in Moldavi'a. In scurtu timpu dupa aceea fratele seu fu scosu din scaunu, si elu necessitatu a-si lasa patri'a si a se intórce cu fratele seu la Constantinopole, unde i s'au mai nascutu anca patru fete si patru feciori.

In totu timpulu câtu a mai statu Demitriu in Constantinopole, fiindu-cà nu avea altu lucru mai momentosu cu care se se ocupe, si-a vediutu de afacerile sale; s'a pusu se-si edifice o casa si se studieze datinele si usurile tierei. Cu aceste s'a ocupatu mai multi ani, câci elu nu s'a departatu din Constantinopole pênè in anulu 1710, candu *Petru celu mare*, tíarulu Russiei, a declaratu resbellu infideliloru. Pre candu acestu monarchu se apropiá cu armat'a sa de marginile Moldaviei, Port'a ottomana aflà cu cale a pune pe Demetriu domnu acestui principatu; câci domnitoriulu de atunci, *Nicolau Maurocordatu*, de sì era omu invetiatu si statea in reputatiune mare la curtea ottomana, elu totusi nu era o persóna pe care se se póta radîmá in timpu de bataia, fiindu-ca nu avea nici curagiu nici esperientia in trebile militari.

Demetriu a fostu silitu se o primésca atâtu in urm'a solicitariloru Vezirului, catu si la indemnulu Chanului Tatariloru, care informase pe Pórta cà elu, Demetriu, ar' fi singurulu omu intre Crestini, care se fia capabile de a face servitiu insemnatu imperiului in impregiurarile de façie. Pentru aceea Demetriu nu numai ca nu a datu nici Sultanului nici ministriloru turci darurile usitate in casuri de punerea domniloru, cí din contra, chiar' Pórt'a i-a datu dóue-dieci de pungi (6) pentru supportarea speseloru necessarie.

Demetriu abia ajunse in Iasi, capital'a Moldaviei, candu si primi ordinu de la curte, cá se faca unu podu preste Dunare pentru trecerea armatei turcesci. Totu-odata Vezirulu i cerù cá se-i tramita banii ce-i competu lui si celorulalti ministri pentru ajungerea sa pe tronu. Pentru acésta din urma pretentiune intr'atâtu s'a maniatu Demetriu, in câtu din acelu momentu si-a propusu a-si resbuna

(6) Pung'a avea 500 de lei.

asupr'a Vezírului, si a se folosí de acésta ocasiune spre a-si libera tiér'a de sub jugulu turcescu.

Din fericire, Petru celu mare i tramite chiar' pe acestu timpu pe unu medicu grecu, cu numele *Policala*, si-i propune confederatiune cu Russi'a sub conditiuni fórte favorabili. Fiindu-ca acumu totu lucrulu era de a face servitiu unui principe crestinu, si prin acést'a de a procura fericirea poporului seu, asiá Demetru se invoì prè-bucurosu cu monarchulu Petru, sub urmatoriele conditiuni: 1° Moldavi'a se restitue intre marginile sale cele vechi, si se pune sub protectiunea Russiei. 2° Principele dimpreuna cu poporulu seu va jurá credintia maiestatei sale tiarului, indata ce armat'a russésca va intra in Moldavia. 3° In acelasiu timpu principele isi va unì ostirile sale cu ale tiarului, si voru lupta cu puteri unite contra Turciloru. 4° Principelè, precumu si successorii sei voru avé in perpetuu domni'a Moldaviei sub protectiunea monarchiloru Russiei. 5° Nime nu va poté fi domnu in Moldavi'a, pênê candu famili'a Cantemiriloru nu va apune cu totulu. — Acestea si anca alte conditiuni au fostu intarite de Petru tiarulu la *Luscu* in Poloni'a in 13 (24) Aprile anulu 1711, si sub sigilulu imperiale au fostu tramise principelui prin unu anumitu delegatu. In consecenti'a acestui tractatu, Demetriu insciintiá din timpu in timpu pe tiarulu atâtu despre ostirile ce are se-i le dea, câtu sí despre mesurile ce trebuea se iea spre a reesí in intreprinderea sa.

Intr'aceea Demetriu nu a lipsitu a continua lucrurile cu facerea podului preste Dunare, care i s'a fostu ordonatu de catra Pórta, pe spesele Turciloru, avendu Moldavi'a si Tiér'a romanésca a dá numai lemnari'a necesaria. Dar' stá in poterea lui de a intardiá lucrulu; ceea ce sí facea in câtu potea, fara cá se traga asupr'a sa nici cea mai mica suspiçiune cà ar' sta in corespondentia cu Russii. Pre langa acést'a elu neincetatu solicitá la tiarulu, cá se grabésca cu venirea sa inainte de a se terminá in intregu construirea podului. Din nefericire, consiliulu seu nu a fostu urmatu strictu, cá alu unui omu, a carui fidelitate anca nu era pusa la proba, si tiarulu insielatu prin sperantiele ce i le facea Brancovanu Domnulu Tierei romanesci, ajunse cu armat'a sa cu multu mai tardíu decâtu se mai póta impedica trecerea Turciloru preste Dunare. Tiarulu veni la

Iasi numai in 11 Iuniu anulu 1711, unde boierii si poporulu Moldaviei l-au recunoscutu de suzeranu, si dimpreuna cu Domnulu loru i-au juratu credintia. Acésta espeditiune este descrisa mai pe largu in textulu Istoriei; ací va fí destulu a mentioná, cà tiarulu din lips'a midilóceloru de viétia a fostu constrinsu a inchiaié o pace fórte defavorabile cu Turcii; dar' ceea ce-i servesce spre eterna onóre este, cà elu a refusatu cererea Turciloru de a estradá pe principele Cantemiru, de sí, atâtu insusi Petru, câtu sí famili'a si armat'a sa se aflá in strimtóre estrema. Elu a datu ordinu ministrului seu, se spuna Turciloru, cà prnicipele Cantemiru nu este in castrele sale. Demetriu, pênê au duratu negotiatiunile de pace a statu ascunsu in calésc'à tiarinei; ceea ce nime nu sciá, decâtu unu singuru servitoriu care-i ducea de mancare.

Vediendu principele ca nu mai póte remané in Moldavi'a, a obtienutu de la tiarulu una diploma, prin care acesta promitte atâtu principelui câtu si celorlalti nobili moldoveni indemnisare pentru perderile loru, si le accórda unu asilu securu in tierile sale. Totu prin acestu documentu, care s'a subscrisu in Mohilov la prim'a Augustu 1711, tiarulu declara pe Demetriu si pe toti eredii sei de principi ai imperiului russescu cu titlulu de *Altetia Serenissima,* si-i da privilegiulu de a nu fi respundietoriu decâtu numai tiarului; ér' moldovenii, cari s'au refugiatu in Russi'a, se stea numai sub jurisdictiunea lui Demetriu.

In urm'a acestei diplome Demetriu a esitu cu ai sei si cu tóta averea sa din Iasi, urmandu dupa armat'a russésca, si insoçitu de mai multi cá una miie de nobili si officieri, cari isi lasara patri'a numai din iubirea ce o aveau catra elu.

In anulu 1711 principele si cu ai sei s'a retrasu la *Charcov* in Ucrani'a, care locu a fostu destinatu de locuintia pentru elu si pentru cei ce i-au urmatu lui (7). Aici a statu cu tóta famili'a sa pênê la anulu 1713, candu apoi s'a mutatu la *Moscva.*

La cererea sa, tiarulu nu numai ca a impartitu intre nobilii moldoveni locurile ce i le donase in Ucrani'a, dar' anca i mai doná si

(7) Aici pênê in diu'à de asta-di mai sunt anca descendenti de ai moldoveniloru refugiati de pe acelu timpu, cari nu si-au perdutu limb'a de totu, ci mai vorbescu câte ceva, de si stricatu, in limb'a loru cea stramosiésca.

una miie case de suditi de ai Corónei. Aceste dominie totdeauna, si de timpuri immemoriali au fostu totu in posessiunea tiariloru; si atâtu pentru situatiunea loru, câtu si pentru numerulu celu mare alu locuitoriloru, treceau de cele mai bune in totu imperiulu russescu. Afara de acestea, Maiestatea sa i-a mai accordatu o pensiune annuale fórte considerabile, care pe câtu a traitu, i se numerá regulatu.

In scurtu timpu dupa venirea lui Demetriu la Moscva, soçi'a s'a Cassandra a muritu. Ea adeca era fórte suparata, ca si-a perdutu patri'a si pe consangenii sei din Moldavi'a si Tiér'a romanésca, unde tóte bunurile, atâtu ale sale câtu si ale barbatului seu au fostu confiscate de catra Pórt'a ottomana; in câtu in urma o au cuprinsu nisce friguri, cari prin ignoranti'a apotecariului au devenitu mortali, fiind-cà i-a datu o purgativa prè tare, si asià, dupa morbu de vre-o câte-va dîle, la 11 Maiu 1713 a trecutu in viéti'a ceealalta chiar' candu era in flórea etatiei sale, câci abià numerá trei-dieci de ani ai vietiei sale. Ea a fostu o dómna fórte prudenta si intielépta; iubià fórte multu lectur'a cartiloru, fara cá pre langa acést'a se uite de lucrurile din casa, de famili'a sa si de educatiunea fiiloru sei. Frumuseti'a sa cu care era dotata in abundantia de la natura, era celu din urma alu ei ornamentu. Ea a fostu immormentata in Moscva intr'o mônastire gréca, unde principele, soçiulu seu, a contribuitu fórte multu pentru edificarea unei frumóse biserici.

In anulu urmatoriu 1714, Demetriu a mersu la Petersburgu cu alu treilea fiiu alu seu, numitu Sierbanu, care era numai de siepte ani. Acestu tineru principe avù onórea de a tiené in diu'a Pasciloru o cuventare in limb'a grecésca naintea tiarului, care pentru acést'a i-a datu unu frumosu presentu, si l-a primitu chiar' in regimentulu seu.

In anulu 1715 tiarulu a intreprinsu o caletoria prin tierile straine, éra Demetriu s'a folositu de acésta ocasiune spre à visita dominiele sale, unde a remasu pênê in anulu 1716. Atunci terminà densulu istori'a sà despre imperiulu ottomanu, pe care o incepuse candu era anca in Constantinopole.

In anulu 1716 a fostu unu casu, unde Demetriu a usatu de poterea cè tiarulu i-a datu asupr'a moldoveniloru nobili, intre cari se

impartîsera locurile si satele in Ucrani'a. Fiindu-ca acesti boieri se intruniau adese-ori la petreceri in mancari si beuturi, se intemplâ odata, ca certandu-se in beti'a loru au scosu si sabiele, si din nenorocire, duoi dintre ei au remasu morti, ér' altii mai multi raniti. Asupr'a acestui casu s'a redicatu plangere naintea principelui Demetriu. Acesta a chiamatu pe cei vinovati naintea sa si dupa ce a cercetatu lucrulu cu deameruntulu, pe trei dintre ei i-a judecatu la mórte, ér' pe ceialalti la galere; dupa aceea inse a schimbatu pedéps'a de mórte in pedépsa corporale, ceea ce s'a si esecutatu; si tóta procedur'a a fostu aprobata de catra insusi tiarulu. Acesta este póte uniculu esemplu in istori'a Russiloru, cá unu suditu se esercite potestatea de viétia si mórtea in numele seu propriu.

In anulu 1717 tiarulu pentru turburarile ce se escasera in statulu seu, a trebuitu se se intórca acasa. Atunci Demetriu anca s'a reintorsu la Moscva, unde adese-ori mergea la Maiestatea sa, care din partea sa anca de multe-ori ilu onorá cu visitele sale. La anulu 1718 candu tíarulu a plecatu la Petersburgu, Demetriu a primitu ordinu cá se-lu insoçiésca pênê acolo; dar' famili'a i-a remasu in Moscva, fiindu-ca fiia sa a dóu'a, cu numele *Smaranda*, suferia de hectica (phtisis).

Dupa-ce a venitu la Petersburgu, se intemplâ de intr'o societate publica de nobili, de cari se tienu regulatu in tóte iernile, a vediutu pe a trei'a fiia a principelui *Trubetskoi*, care s'a facutu dupa aceea feldmarsialulu trupeloru russesci. Acésta principessa era cea mai frumósa pe timpulu seu. Demetriu se inamorà in ea, si câte-va dîle in urma o si petiesce de la parintele seu. Implinindu-i-se rugarea, elu s'a si cununatu cu dens'a pe la inceputulu iernei. Nainte de a se cununá, si-a rasu barb'a si si-a schimbatu portulu moldovenescu in celu frantiozescu. Tiarulu insusi l-a onoratu cu presenti'a sa la ceremoniele cununiei, si l-a petrecutu la biserica, unde s'a implinitu serbatori'a cununiei. La intórcere din biserica s'a dusu cu elu pênê acasa, si cu acésta ocasiune i-a facutu presentu frumosu o sabia de mare pretiu.

Dupa ospetiu, care a tienutu trei dîle, si la care a fostu façie maiestatea sa imperatulu dimpreuna cu imperatós'a si cu princepesele de familia, si tóta nobilimea din Petersburgu, Demetriu a fostu numitu consiliariu intimu alu maiestatiei sale.

Copiii sei au venitu si ei la Petersburgu in anulu 1719, afara de fiic'a sa Smaranda, carei din dî in dî i era mai reu, asiá câtu in urma la patru Iuliu aceluiasi anu a si muritu in etate abiá de siepte-spre-diece ani. Dar' acésta perdere a lui Demetriu se usiorâ prin una alta fiica, care se nascù din a dóu'a muiere in optu Novembre alu aceluiasi anu; éra la botezu fiindu'i patrini tìarulu si imperatés'a, i-au datu totu numele Smaranda.

In anulu urmatoriu 1720 tiarulu a plecatu la Persi'a, si Demetriu a primitu ordinu de a-lu insoçi dimpreuna cu contele *Tolstoi* si admiralulu *Apraxin*. In acésta espeditiune Apraxin avea comand'a asupr'a armatei, ér' Tolstoi si cu Demetriu aveau directiunea trebiloru civili. Acesti trei barbati formau consiliulu intimu alu maiestatiei sale.

Demetriu a insoçitu pe tìarulu pênê la Colomma, care cetate este in departare de nóue-dieci verste (8) de la Moscua, si é situata la gur'a fluviului Moscua, unde acesta se vérsa in Occa. Aci se intâlni cu ai sei cari i-au fostu urmatu pe apa; se puse cu famili'a sa pe naie, si-si continuâ calea câtrâ Astrachanu, unde ajunse in patru Iuliu anulu 1721.

Abiá plecase din Colomma, pre candu si incepù a simti dureri de renunchi si nisce friguri usióre; pre langa acést'a din candu in candu se simtiá atâtu de slabu, in câtu trebuiá se stea câte duóe trei dîle in patu. Dar' acést'a n'a fostu o pedeca pentru elu de a nu se occupa cu lucrulu seu, si anume de a intocmi o mica typografia cu litere turcesci, spre a se typari declaratiunea de resbelu a tìarului, ce acesta voia a se publica in limb'a turcésca in Persi'a. Vasulu latetiu pe care caletoria Demetriu, atâtu era de accomodatu pentru acestu lucru, in câtu pênê in timpulu ajungerei tíarului in Astrachanu tóte au fostu gata pentru typarirea declaratiunei de resbelu. In Augustu Demetriu s'a dusu la Astrachanu intr'o fregata cu dóue-dieci de tunuri, pentru ca se insoçiésca pe tìarulu la Persì'a. Tóta armat'a trecù preste mare cu maiestatea sa tiarulu, si in cateva dîle au ajunsu pênê la acelu locu, unde dupa aceea s'a construitu unu fortu ce pórta numele de *Sânt'a Cruce*.

(8) Séu 18 mile nemtiesci, 1 versta face 1/5 parte din 1 milu nemtiescu; adeca 5 verste facu 1 milu nemtiescu.

Fiindu-ca Demetriu trebuiá se petréca pe tiarulu pênê la Derbendu pe uscatu, asiá a tramisu fregat'a sa cu tôte lucrurile si servitorii sei inainte, cá se-lu astepte acolo. Dar' din nefericire, acestu vasu prin o furtuna de mare a fostu aruncatu pe una banca de nisipu, de unde numai personalulu (marinarii) au scapatu, ér' celelalte lucruri tôte s'au perdutu. Intre alte lucruri perdute a fostu si scriniulu principelui, in care erau scrisorile si alte manuscripte ale sale; in specialu manuscriptulu care contienea Istoria incependu de la falsulu profetu Mahomedu pênê la Osmanu, primulu sultanu alu Turciloru; unu opu acesta, care pe auctoru l-a costatu multa ostenéla, si care ar' fi fostu demnu de o mai buna sôrte.

Indispositiunea de mai inainte à principelui crescea din dî in dî, si nici elu ensusi nici medicii nu scieau se cunôsca si se spuna, care si unde este caus'a. Cu tôte acestea elu si-a continuatu calea catra Derbend, si intru un'a din dîle, candu s'a simtîtu cevasi mai bine, a cercetatu faimosulu muru din muntii Caucasului, despre care professorele Bayer ne dà o descriptiune pe largu in tomulu antaiu, pagin'a 425, alu lucrariloru Academiei din Petersburgu.

La reintórcerea sa din Derbendu s'a descoperitu, ca morbulu lui Demetriu era unu Diabetes (adeca scurgerea udului), care intr'atâta ilu debilitase, in câtu nu se mai potea pune pe calu. Fiindu-cá elu insusi credea acumu ca i se apropia mórtea, si-a facutu testamentulu, a pusu esecutoru alu testamentului si de tutoru alu fiiloru sei pe tiarulu, si l-a datu in manile acestui-a. Cei mai mari trei fii ai sei erau pre langa densulu, ér' soçi'a sa, fiic'a, si celu mai micu fiiu alu seu, au fostu remasu in Astrachanu. Candu tiarulu a trecutu prin acésta cetate, a lasatu pe Policala, mediculu de casa alu imperatesei, cá se ia in cur'a sa pe Cantemiru.

In lun'a lui Augustu, Demetriu au ajunsu in Astrachanu, dar' intr'o stare atâtu de debile, in câtu insiî amicii sei abiá ilu mai cunosceau. La inceputulu lui Decembre era intr'o stare atâtu de amerintiatória, in câtu elu insusi a judecatu de necessariu a se confessa si cumineca, asteptandu mórtea pe totu momentulu. Admiralulu Apraxin, contele Tolstoi, si principele Georgiu Trubetzkoi alergara la densulu pentru a-si lua celu din urma remasu bunu si iertatiune de la elu. Soçi'a sa, copii si toti domesticii sei, stateau cu ochii plini de lacrime

in giurulu patului seu ; ér' elu iì consolá cu o resolutiune mai multu de câtu omenésca, recomendandu-i acestoru trei ministri, si invetiandu'i cá se traiésca in iubire mutuale si strinsu uniti dupa mórtea sa.

In aceste ultime momente isi adusera aminte cei din giurulu seu, cà unu medicu cu numele Englert, care era in armata, n'a fostu chiamatu la consiliulu de medici. Asiá au tramisu immediatu dupa elu; si acesta prin poterea artei sale intr'atâtu sciù se aline greutatea morbului, in câtu Demetriu a potutu se mérga in diu'a de Pasci in Astrachanu la biserica. Simtindù-se acumu mai in potere, Demetriu se resolvi a plecá din Astrachanu si a se intórce in dominiele sale, obtienendu spre acésta si permissiunea tiarului.

Elu a manecatu in 14 Ianuariu anulu 1723. Calea a fostu fórte grea' nu numai pentru cá era fórte lunga, dar' mai alesu pentru-ca morbulu seu devenise din ce in ce mai greu. Cu tóte acestea, in lun'a lui Martiu aceluiasiu anu ajunse ceva mai sanetosu in dominiele sale. Aici, pe câtu ilu iertá starea sanetatiei, isi petrecea timpulu cu placerile innocente de la tiéra, cu regularea afaceriloru sale familiarie si cu edificarea unei biserice, care a fostu inchinatà dupa numele seu, patronului S-tu Demetriu. In urma, la cinci-spre-diece Augustu 1723 îlu apucara friguri mortaretie, éra scurgerea udului crescuse in asiá mesura, in câtu la dóue-dieci-si-un'a Augustu aceluiasi anu a muritu in etate de patru-dieci-si-nóue de ani, siepte luni si cinci dîle.

Demetriu avuse cu prim'a sa soçia siese fii si dóuè fiice. Un'a din fiice si duoi din fiii sei au muritu pênê candu era elu anca in viéti'a.

Prin urmare au remasu dupa elu duóe fiice, Maria si Smarand'a, si patru fii, Mateiu, Constantinu, Sierbanu si Antiochu, cari toti sunt anca in viétia (9). Celu din urma numitu Antiochu, a fostu ministru plenipotentiariu alu imperatesei Catarin'a pre langa regele Angliei Georgiu, si a dusu cu sine manuscriptulu latinu alu parintelui seu despre Istori'a imperiului ottomanu in Londra, din care s'a facutu traductiunea in limb'a englesa (10).

(9) Aci este de a se intielege anulu 1734.

(10) De *N. Tindal*; ér' din englesesce s'a tradusu in limb'a francesa de D. *Ioncquieres*; si apoi in limb'a germana de *Schmid*; si in urma abià acumu in limb'a nóstra romana. *Tr. Rom.*

Demetriu a fostu unu omu de statura midi-lócia, mai multu uscatîvu de câtu grasu. Avea o façie fórte placuta, si vorbia totdeauna cu o particulara dulcétia, afabilitate si prudentia. Era dedatu a se sculá deminéti'a la cinci óre, dupa usulu turcescu luá o cafea si fumá unu ciubucu de tutunu. Dupa aceea se retragea in cabinetulu seu si se ocupá cu studiele sale pênê la prandiu, pe care-lu luá totdeauna la dóue-sprè-diece óre. De regula elu prândia numai o mancare; si bucat'a lui cea mai placuta era puiu tineru cu macrisiu. La mésa totdeauna bea apa amestecata cu vinu. Era inimicu de mórte alu betiei; câci déca se scapá numai odata se bea prè multu, era câte duóe septemani reu dispusu. Dupa dejunu se punea se dórma puçintelu; ér' ceealalta parte a dîlei o petrecea cu studiulu seu pênê la siepte óre sér'a. Atunci mergea la ai sei in familia, mancá la diece óre dimpreuna cu ei, si la dóue-spre-diece óre se culcá. Dar' dupa ce s'a facutu consiliariu intimu alu tiarului, si dupa ce s'a insuratu cu o femeia tinera, a trebuitu se-si schimbe acestu modu de viétia; câci lucrurile publice de statu si gratiile unei soçie tinere si frumóse, ilu abstrageau de multe-ori de la studiulu seu.

Prematur'a mórte a parintelui seu, pre candu era inca tinerellu, lung'a siedere a sa in Constantinopole fara nici-o ocupatiune publica, scurt'a durata a domnirei sale in principatulu seu, au fostu totu atâtea pedece, de nu si-a potutu areta desteritatea sa in afacerile civili si curagiulu seu in cele militari, de si nu i-a lipsitu nici un'a nici alt'a din aceste dóue virtuti. Tóta viéti'a sa sedentaria o a petrecutu in cultivarea spiritului seu; fruptele ce a produsu, se vedu in opurile sale, dintre cari cele principali sunt urmatóriele:

1. Istori'a crescerei si scaderei imperiului ottomanu, manuscriptu in limb'a latina.

2. Sistem'a religiunei mahomedane, scrisa si typarita la Petersburgu in limb'a russésca din ordinulu lui Petru celu mare, si dedicata lui de catra auctoru, in Folio.

3. Lumea si Sufletulu (séu Divanulu lumei) typarita in Moldavi'a in limb'a romana si grecésca; este o carte despre lucruri morali, compusa in dialoguri.

4. Istori'a antica si moderna a Daciei, o carte mare, manuscriptu

in folio, scrisa in limb'a romana. Totu cartea acést'a scrisa in limb'a latina, s'a perdutu in marea caspica candu s'a innecatu fregat'a.

5. Starea presenta a Moldaviei (descrierea Moldaviei) in limb'a latina cu o charta mare a tierei. (Acést'a é tradusa pênê acumu in limb'a germana si cea romana).

6. Istori'a creatiunei cu note din sciintiele naturali, scrisa in limb'a latina, manuscriptu in folio, intitulatu: *Theologo-Physica.*

7. Istori'a celoru dóue case Brancovanu si Cantacuzenu, in limb'a romana, manuscriptu in quartu. (tradusa si typarita pênê acumu in limb'a gréca si cea russa).

8. Istori'a Mahomedaniloru, incependu de la falsulu profetu Mahomedu pênê la Osmanu primulu sultanu alu Turciloru; acésta carte anca s'a perdutu in marea caspica.

9. O carte de musica turcésca, in quarto.

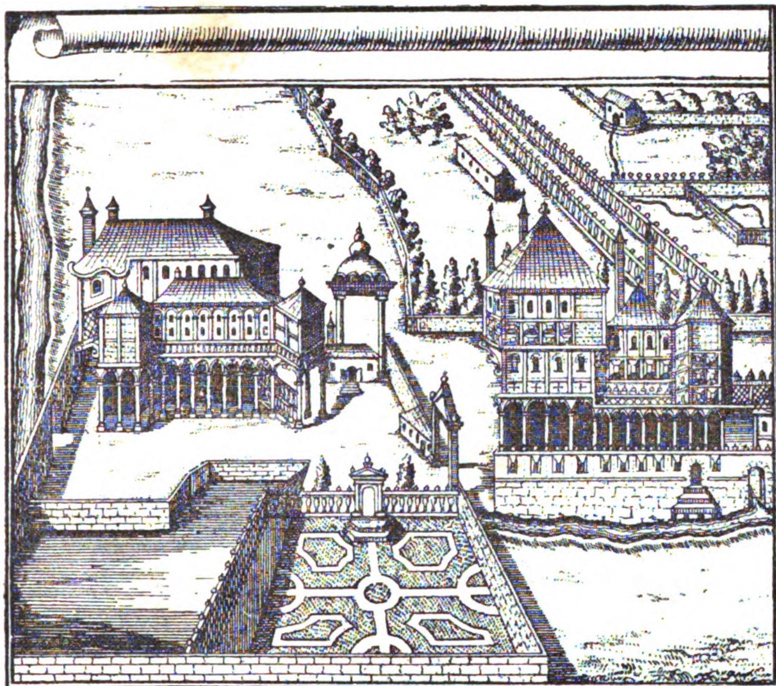
10. Introductiune la studiulu musicei turcesci, scrisa in limb'a romana, in quarto,

Afara de aceste opuri complete Demetriu a mai scrisu multe alte tractate necomplete, mai alesu despre moralitate si despre istoria, ale caroru manuscripte originali se mai conserva.

Demetriu vorbiá limbele: turcésca, persiana, arabic'a, grec'a moderna, latina, italiana, russiana si romana ; si intielegea fórte bine grec'a antica, slavon'a si frances'a.

Studiulu seu celu mai placutu, si pe care si-a pusu cea mai multa diligentia, a fostu istori'a; totusi elu a facutu mari progresse atâtu in filosofia câtu si in matematica, din acésta din urma i-a placutu mai multu architectur'a. Bisericele din trei sate ale sale suntu construite dupa planulu si desemnulu facutu de elu insusi.

Elu era membru alu academiei de sciintie in Berlinu; si chiar' in momentulu candu au ajunsu scirea despre mortea sa la Petersburgu, a priimitu residentele de acolo alu imperatului Germaniei o diploma pentru princìpele Demetriu Cantemiru, prin care acesta fù numitu Principe alu imperiului romanu; dar' residentele, din caus'a mortiei lui Demetriu, a tramisu diplom'a indereptu la Domnitoriulu seu.

Palatul Prințuluĭ Dimitrie Cantemir,
în Constantinopol.

Zincografia din Stab. in artele grafice, Socecŭ, Sander & Teclu Bucuresc
10,348.

OPERELE COMPLETE

ALE PRINCIPELUI

DEMETRIU CANTEMIRU

Din operile principelui Demetriu Cantemiru, ce se tiparescu sub auspiciele Societatiei Academice romane, au aparutu pênĕ acum de sub tipariu, si se afla de vindiare atâtu in localulu acestei societati câtu si la libraria Socecu et Comp:

Tomu I. *Descriptio Moldaviae*, in limb'a originala latina, cu chart'a Moldaviei si unu fac-simile alu autorului. Edit. *A. Papiu Ilarianu. Pretiu lei n. 4.*

Tomu II. *Descrierea Moldaviei*, tradusa dupa textulu originalu de *Dr. Ios. Hodosiu*, cu chart'a Moldaviei si unu fac-simile alu autorului. *Pretiu lei n. 4.*

Tomu III. *Istori'a Imperiului Othomanu. Partea I. Crescerea lui*, cu nóte forte instructive, tradusa dupa editiunile anglesa, francesa si germana, de *Dr. Ios. Hodosiu. Pretiu lei n. 8.*

Tomu IV. *Istori'a imperiului Othomanu, Partea II. Scaderea lui*, insocita de multe note forte instructive, tradusa de *Dr. Ios. Hodosiu*, cu planulu Constantinopolei, unde se vede si casele lui D. Cantemiru. *Pretiu lei n. 10.*

Tomu V. *Partea I. Evenimentele Cantacuzeniloru si Brancoveniloru. II. Divanulu lumei. Anecdote* intr'unu volumu. Publicate de *G. Sion. Pretiu lei n. 8.*

BUCURESCI

TYPOGRAFIA CURTIEI, PROPRIETARIU, F. GOBL

12, PASSAGIULU ROMANU 12.

OPERELE COMPLETE

ALE PRINCIPELUI

DEMETRIU CANTEMIRU

Din operile principelui Demetriu Cantemiru, ce se typarescu sub auspiciele Societatiei Academice romane, au aparutu pênê acum de sub typariu, si se afla de vindiare atâtu in localulu acestei societati câtu si la libraria Socecu et Comp :

Tomu I. *Descriptio Moldaviae*, in limb'a originala latina, cu chart'a Moldaviei si unu fac-simile alu autorului. Edit *A. Papiu Ilarianu. Pretiu lei n. 4.*

Tomu II. *Descrierea Moldaviei*, tradusa dupa textulu originalu de *Dr. Ios. Hodosiu*, cu chart'a Moldaviei si unu fac-simile alu autorului. *Pretiu lei n. 4.*

Tomu III. *Istori'a Imperiului Ottomanu Partea I. Crescerea lui*, cu nóte fórte instructive, tradusa dupa editiunile anglesa, francesa si germana, de *Dr. Ios. Hodosiu. Pretiu lei n. 8.*

Tomu IV. *Istori'a imperiului Ottomanu*, *Partea II. Scaderea lui*, insoçita de multe note fórte instructive, tradusa de *Dr. Ios. Hodosiu*, cu planulu Constantinopolei, unde se vedu si casele lui D. Cantemiru. *Pretiu lei n. 10.*

Tomu V. *Partea I. Evenimentele Cantacuziniloru si Brancoveniloru.*
„ *II Divanulu lumei.* Amenduóe intr'unu volumu. Publicate de *G. Sion. Pretiu lei n. 3.*

BUCURESCI
TYPOGRAFI'A CURTIEI, PROPRIETARIU, F. GÖBL
12. PASSAGIULU ROMANU 12.